

PONTANO, Giovanni Gioviano

**Ioannis Iouiani Pontani Librorum
omnium... : tomus secundus. – Basilea
[S.n.], 1556**

**1957 p., a-z8, A-Z8, 2a-2z8, 2A-2Z8,
3A-3O8, 3P7 ; 8°**

I. Título

R-7034

IOANNIS ICRIPOLI
NIPONTANI DE ASPIRATIONIBUS

ad Marinum Tomacellum
Liber primus.

per compatrem Marinum Tomacelle
sapius mecum egisti, et per literas à me ipse petisti, et ut aliquid tibi de aspiratione conscriberem. Itaque cum honesta uideretur postulatio ista tua, licet difficile non parum esset prestare quod peteres, homini præsertim in castris, et inter inquietissimas res agenti, decreui tamen grammaticorum me potius maledictis exponere, quam ueteri amicitiae nostrae ullo modo deesse. Quamobrem librum hunc de aspiratione, aspirandisque uocibus, ut iusseras, scriptum nunc ad te mitto, illorum detractiones cum mea haec parendi facultate pensaturus. Oro autem te, et per ipsorum grammaticorum obtestor ferulas, ut ante quam populo legendum eum præbeas, atque in lucem des, et tuum, et amicorum, qui studia hæc non aspernantur iudicium diligenter explores, quò emendatiora hæc in adolescentium manus per te ueniant. De utilitate autem præceptionis huius nihil dico, quoniam laudatores non quæro: satis quidem contentus, si qui literario hoc in ludo sese exercent, minus acres eos reprehensores inuenero.

et in magis
Ius
Macelle
scriberem
deretur
difficile
re quod
tim in
men gram
ueteri am
hunc de
ptum nunc
parendi
Oro autem
rum gram
lo legendum
amicorum
genter explore
nus per te
hil dico, quoniam
tentus, si qui
eos reprehensores

66

aturã, et
situm

DE EST HVMANI SPIRITVS

literarum sonus crassior in pronuntiando
 autem omnis literarū numerus constet quin-
 uocalibus, reliquis uerò consonantibus, sintq; cō-
 quindecim (nam & à latinis repudiata est) uocales
 loco aspirationem accipiunt. E' consonantibus
 quatuor tantum. Ex omni igitur literarum numero
 solum aspiramus: Quarum sunt uocales quinque, A',
 I', O', V', & quæ Græca dicitur litera ú. Consonantes
 quatuor, C', P', T', R', quarum tres mutæ, una semiuocalis.
 Vocalium soni ut aliquando ab aspiratione incipiunt, sic in
 ea nunquam desinunt apud nos, præterquam in his dictio-
 nibus Ah, Vah, Oh. Cum enim enuntio halo, halas, halat,
 ab ipsa aspiratione uox incipit: at cū Ah, in ea desinit, quod
 item fit in consonantibus, quæ in aspiratione desinunt, licet
 ab ea nunquam incipiant. Fit autem semper aspiratio apud
 nos aut in principio syllabæ, cum à uocali incipit, ut hamus,
 uehemens: aut in medio ubi consonanti adheret, ut Thetis,
 Rhodus. Nam in fine uocum nostrarum nunquam aspira-
 tio inuenitur, nisi in interiectionibus, quas dixi Similiter in
 consonante densa nulla omnino desinit latina dictio, quan-
 quam apud barbaros permultæ. Sed barbari aspiratione
 ita utuntur, ut sit ipsis peculiaris, & quodammodo propria.
 Græci non adeò sæpe, nostri, ac præsertim uetustissimi
 parcissime.

C', & T' aspiramus in græcis tantum dictionibus, quasq;
 à græco deduximus, & in barbaris, ut Charitas, Theocri-
 sus, Thamar, Rahab. Similiter P', & R', ut Phasis, Rho-
 nis, Rhoboam, in nostris nunquam: quamuis nõ-

nunquam in quibusdam, quæ nostræ uideri possint, ut Rheda, quod nomen cum sit græcum, uel, ut quidam malunt, gallicum, nostrum effectum est.

Licet autem C, & T in quibusdam nostris dictionibus, de quibus suo loco dicam, nunc aspiremus, usus tamen magis id obtinuit, quam quod Latinae linguae lex id permittat.

Quemadmodum autem literarum sonus, qui cuique suus est, uel obtusior est, uel acutior, uel exilior, uel plenior, uel lenior, uel asperior, pro contextu, aliarumque coherentium uicinitate, proque positu ac loco, cum aut primæ, aut mediæ, aut ultimæ constituuntur: sic aspiratio, nunc magis, nunc minus crassa & densa est. Si enim pronuntiem psittacus, & sonus tenuius in priore sonabit S', quæ præcedente P' teneatur adeò, ut quasi exhibeatur. Eodem modo si enuntiem Sol & Tellus, facile quidem aures ipsæ iudicauerint plenius sonare L' in dictione Sol, exilius in uoce Tellus, mediocriter autem si expresserim aut Lotus, aut Latus, aut Deletus. Non erit enim in his L' adeò plenum, ut est in nomine Sol, neque ita exile, ut in nominibus in quibus L' duplicatur. Hoc idem in aspirando accidit. Nam si enuntiauero Vah, maior est densitas: si Homo, minor. Item cum dico Thetis, Phidias, Rhenus, aspiratio non est in his æque ac in illis crassa, quod aures ipsæ facile iudicant. Cum enim dico Vah, spiritus ille densior, uegetiorque est, quam cum efferro Hamus: & cum enuntio Rhodus, aspiratio est plenior, quam Thomas. At Philo, & Phidias, & Deiphobe, & Demipho pronuntiantur labris paulo strictioribus. Et ubi offero Gædòs, dentibus linguam admoueo, quæ quidem cohibetur interius cum enuntiaturo Homo. Accidunt autem hæc tum propter naturam, &

suum literarum, quæ aspirationem admittunt, tum quia nō parum differt quæ litera statim sequatur.

VOCALIBVS aspiramus tam in primis, & ultimis syllabis, quàm etiam in medijs. Eodem modo C', P', T', R', consonantibus, de quibus particulatim postea dicam. Ob hanc enim causam hoc quantulumcumq; laboris est, mihi de sumpsi, ut ostenderem quæ dictiones in quibus literis, syllabisq; aspirationem exigant. Quod antè quàm præstem, considerandum uidetur, an aspiratio, id est H', litera sit, habeat. ne literæ potestatem, an figuram tantum, quodq; in ordine contextuq; literarum cum eis scribatur.

ASPIRATIONIS notam à nostris literam non fuisse habitam illud indicio est, quòd olim non uti nunc aspiratio figuram habebat, sed ut apud Græcos hodie fit, supra uocalem apex quidam notabatur, quam *dasiā* illi uocant. Atq; ea quidem parcius multo, quàm nunc, uetustissimos Latinos comperio usos, & ferè in illis solum dictionibus, quibus natura inesset, ut animi motus quidam, & affectus declararentur, quales sunt *Heu, hei*, eiulo. Posteriores uerò figuram aspirationi certam debere, & inter literas notare maluerunt. Sed neque hi, de quibus loquor, neq; nostri etiam temporis grammatici literam esse confitentur. E' quibus si quæras, quid ea sit hæctenus, desinient, ut H' aspirationis notam esse dicant. Cur autem literam esse negent, multis ac probabilibus adducuntur rationibus: quas si confirmauerim, non erit fortasse inutile latinis adolescentibus. Aiunt enim uerum esse, quòd L' sit litera lenior, R' asperior. Lenitatē tamen & asperitatem non esse literas. Eodem modo & aspiratio-

nem. Neq; enim consequi, si elementum aliquod densiore e-

geat spiritu, ut densitas, et crassitudo illa sit litera. Nā huiusmodi densitas accidens est, ut tenuitas, ut lenitas, ut asperitas. Quòd si à Philosopho aliquo scire quæras, quod de genere densitudo hæc sit, respondebit, ut arbitror, situm sequi, atq; positionem: quamuis grammaticus quispiam qualitatē significare contendet. Sed quærere hæc subtilius, est alterius facultatis ac temporis. Ob diuersas enim rationes, diuersa sequitur prædicamenta.

QVID quòd si H' esset litera, aut esset muta, aut semiuocalis. Nam uocalem non esse illud planè docet, quòd ea sola, quod uocalis quidem præstat, syllabam ex se formare nullo modo potest. Semiuocalis autem quomodo? Siquidem semiuocales ex maxima parte cum uocalibus simul nomina terminant, tam apud nos, quàm apud Græcos. Ideo autem dixi, ex maxima parte: quia & in C', & in D', & in T', quæ mutæ sunt, aliquot exeunt nomina, ut Lac, Aliud, caput, & quæ pronomina sunt Hic, Hæc, Hoc. Non loquor de barbaris, apud quos nomina etiam in Z' exeunt, qui q̄ sint cōtēnendi in omni præceptione, quæ de orationis cōcinnitate tradatur, illud planè docet, quòd qui aut non apte, aut nō satis latine, aut incultius loquitur, eū barbarū dicimus: uerecūdius loquor propter Antoniū nostrū, q̄ Galeaz protulit, ait enim: Ardeo mi Galeaz mollem reperire Catullum.

Vicit enim in quibusdam consuetudo, cui necesse est, ut docti etiam homines, quanquā inuiti assentiantur. Cū & ille ad quē scribebat uel molestissimè fuisset laturus, quasi nominis dignitas minueretur, si quod latinus exigebat sermo, Galeatius fuisset uocatus. Sed cōcedatur hoc poëtæ erudito præsertim, in quo necesse fuit, ut assentiretur multitudini, cū

pleriq; barbarum id nomen arbitrentur. Ad aspirationem
 redeo, si tamen illud præmonuero, cum Z' græca sit litera,
 id est, quàm à Græcis acceperimus, non debere aliqua apud
 nos terminare nomina. Cum apud illos à quibus eam mutua
 ei sumus, græcum nullum finiat: quanquam barbara multa
 in illam exeunt, ut Acax. Nullum omnino nomen aspira-
 tio claudit, quod omnes faciunt semiuocales. Non est igitur
 H' semiuocalis. Quid? quòd semiuocalium omnium præ-
 terquã X', quæ duplex est enuntiatio, ab E' uocali incipit, &
 in consonantem, id est, in seipsam desinit. At H' etsi uidetur
 quodammodo ab A' uocali incipere, non tamen exit in con-
 sonantem, sed spiritu suo terminatur. Ad hæc semiuocales
 omnes præter X' sibi possunt eadem succedere, & geminari
 in neccendis syllabis, ut in his, Annus, Terror, Fossor, Com-
 modum, Tellus. H' uerò non potest: nulla enim syllaba in
 aspirationem desinit, si subsequens ab illa incipiat. Quineti-
 am in terminationibus nominum semiuocales omnes præter
 quas dixi, inueniuntur præcedere S' terminalem, ut Puls,
 Ars, Hyems, Glans, quod H' non facit. Quo efficitur eam
 nullo modo esse semiuocalem. Ideo autè X' excipitur, quia
 duplex est. Habet etiam uim GS', & CS' At erit fortasse
 muta, sed mutæ omnes præter E' à se incipiunt, & in uocali-
 bus desinunt, quod de H' dici non potest. Quid? quòd mu-
 tæ in eadem syllaba coherere sibi duæ tantum possunt,
 ut in hac uoce Doctus. Mixtè autem cum semiuocali-
 bus ad summum tres, ut in nomine Doctrina. At cum
 Erichthonius, tertia eius nominis syllaba à C' aspiratio in-
 cipit, quod statim subsequitur T' aspiratum. Quod si H'
 esset aut semiuocalis aut muta, ea syllaba ex quatuor con-
 sonans

sonantibus simul coëuntibus componeretur, quod linguæ latinæ lex non permittit. His igitur rationibus efficitur, ut cū H, uec semiuocalis fit, nec consonans, litera esse non possit. Nam si nec muta, nec semiuocalis est, consonans quomodo dicitur? & uocalem non esse satis manifestum est. Dixerit quispiam eam esse literam à Græcis acceptam, ut Z & Y, quod dictu quidem absurdum est. Nam quæ ab illis dasia dicitur, non inter literas, sed prosodias numeratur. Idemq; est apud Græcos dasia C', cum aspirant uocalibus, quod est apud nos H': nec nisi nota quædam est, quæ supra uocalem ponitur. Licet P', C', T', cum aspirationem accipiunt, non ut uocales dasia notentur, sed proprijs scribantur figuris, de quibus suo loco dicam. Sunt autem apud Græcos prosodia octo, quarum nomina ac notæ sunt: ὀξεῖα, βαρεῖα & περιπῶν μένῃ, δασεῖα, ὕψιλῆ, ἀποστροφῆ, ὕψερ, ὑποδιαστολή. Addūt nōnuli βραχεῖα, ὕψερ & μακρὰ. — Harū tres ὀξεῖα, βαρεῖα, & περιπῶν accentuum notæ sunt, ut apud nos acutus, grauis, & utrisq; constans moderatus, quem alio nomine circumflexum dicunt. δασεῖα nota est densioris ac pinguioris flatus. ὕψιλῆ tenuioris, sicciorisq;. ἀποστροφῆ uerò, quæ est dextera pars circuli, ad summum literæ posita, tum notatur cum ostendendum est deesse uoci ultimam literam, quod à Græcis seruatur cum uocales occurrunt. Ex qua institutione illud est, quod non modò Plauti, sed etiam Lucretij temporibus & dicebatur, & scribebatur in uersu, magnu'st, & multu'st, pro eo quod magnum est, & multum est. ὕψερ, cuius notâ est lineola repanda, dictionibus subiicitur cum duas uoces coisse simul, & in unam transisse demonstrare opus est. Ut si ostendendere uelis maledoctus & mæ-

lesanus in unam coisse dictionem, quomodo apud Virgiliū
antemalorum & apud Nasonem Antemei, & apud Propertium
temperamicitia, atq; apud Terentium Semperlenitas.
Contraria est διαφορα, ut si particulam nisi & sicut, non unam,
sed duas esse dictiones uelis ostendere Reliquæ duæ nota
sunt temporum, id est, βραχυεια breuitatis, & μακροια pro-
ductionis. Ex quibus satis manifestum est διαφορια quod
Græcos ut cæteras prosodias nõ esse literam, sed notam quã-
dam, quod idem de H' dicere necesse est.

PRÆTEREA cum accidat literæ potestas, quæ ut
Prisciano uidetur, ipsa pronuntiatio est, & item figura qua
describitur, & nomen quo appellatur, ut non solum pronun-
tiatione, sed etiam figura & uocabulo alia differat ab alia
neque propter solam figuram, neque propter solum nomen,
neque propter utrumque simul, dicendum est aliquid esse li-
teram. Nam & numerorum figuræ quædam sunt, quas li-
teras dicere nemo audeat, & lineæ, trianguliq; sua nomina
& figuras habent. Itemquæ accentus, & prosodiæ, quas
dixi, quæ tamen literæ non sunt. Eodem modo H', licet fi-
gura, & quasi nomine minime careat litera tamẽ non est. At
scribitur H' in uersu, scribitur etiam parenthesis, & lineola,
quam uirgulam dicunt, & nota interrogationis, quamuis
nihil horum sit litera. Neque illud dederim, ut uerbum scri-
bo, de literis tantum dicatur. Nam scribuntur orationes,
scribuntur epistolæ, carmina, uolumina, quæ literæ non
sunt, tametsi constant literis. Ex eo enim scriptores dicti. An
non legitur apud Valerium Catullum:

¶ Namq; totius uobis frontem tabernæ scipionibus scribam,

Quod

Quod quidem sonat ut Plautinum illud,

Quo te legam hoc scipione

Quid composita quàm late proferunt significationes suas, Ascribo, Proscribo, describo, ut non potuit pictor rebus describere, quod Plautus dicit de eo, qui nomen quendam quasi suis limamentis designauerat, & apud Virgilium: Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

Mathematici enim cœli ambitum ac stellarum sphaeras & terræ quàm incolimus partes quibusdam distinctas singulis ac gradibus figurant lineis, & intra circulos cogunt. Vt autem aliquantum uager, hoc à Poeta de Conone Sarmio, nobili mathematico, dictum est, non de Claudio Ptolemaeo, ut Maronis interpretes credunt, qui quidam multis post Virgilium annis floruit. Fuit autem Conon hic temporibus Ptolemaei regis, à quo propter disciplinam summo in honore est habitus: qui cum cœli situm describeret, quasdam stellas quæ sunt in eo sydere, qui Leo dicitur, crines esse Bereniceis reginæ commentus est. De quo est apud Hyginum in libro de signis cœlestibus. Et apud Valerium Catullum:

Omnia qui magni suspexit lumina mundi,

Qui stellarum ortus comperit, atq; obitus:

Flammeus ut rapidi solis nitor obscuretur,

Vt cedant certis sydera temporibus.

Idem me ille Conon cœlesti numine uidit.

E' Bereniceo uertice casariem, & quæ secuntur.

Sed ad rem redeo. Sit H' figura quædam, quæ inter literas notetur. Non enim id quæritur, possit ne H' scribi uersu, & literis admisceri. Sed sit ne H' cū effertur, elementū, sit

ne pars minima dictionis, ut A', ut B'. Dum enim ab aliquo querimus, sit'ne T' litera, non id quaeritur, possit'ne scribi inter literas. Sed num T' sit minima pars compositae uocis, sit'ne elementum formandae syllabae dictionis & orationis.

SVCCVRRIT etiam illud, quod praetereundum non uidetur, hoc est opinari quosdam debere tum literas appellari, cum scribuntur: elementa, cum pronuntiantur: quorum opinio non me impedierit, quo minus elementum pro litera, & literam pro elemento indifferenter accipiam. Nam si origo nominis consideretur, litera à uerbo *Lego* deducta est, à quo & lectio, quae profecto absq; pronuntiatione & sono esse non potest, quamuis tamē tacentes interdum legimus. Sed qui primus literam à *Lego* uerbo deduxit, non illud attendit, quòd interdum sine pronuntiatione literarum figurae percurrantur oculis, quin tacentes saepe nobiscum loquimur & disputamus. Loquitur enim secum animus, & disputat, & tacitus legit: quanquam, nescio quo pacto, moueri & affici tunc in nobis ipsis uocis instrumenta sentimus, adeò tacitae etiam lectio non sine motu quasi quodam pronuntiationis, atq; affectu esse potest. Ad haec apud eruditissimos grammaticae artis scriptores indifferenter literam pro elemento poni reperio: ut cum ab eis dicitur litera B', non potest continuari cum litera M' in eadem syllaba, non id dicitur non posse eas sic scribi. Siquidem possunt, sed nequaquam posse unà pronuntiarī. Ipse quoq; Cicero literam nominat. Quòd si litera solùm diceretur cum scripta est, uel quòd scribitur, falsum utiq; esset, quod à grāmaticis dicitur, literae accidit potestas, nā si potestas ut hi ipsi dicunt, ipsa pronuntiatio est, propterquā figurae, & nomina inuenta sunt, literae potestas acci-
dere

nullo modo potest. Si similiter si dicatur, quòd elemento acci-
dat figura, ne id quidem uerum fuerit. Nam si tum dicitur
elementum, cum pronuntiatur, figura nullo pacto elemento
accidet. Igitur cum doctissimus grammaticus dixit, literæ
accidit potestas, figura, & nomen, literam & elementum si-
mul comprehendit. Quamobrem dari mihi hoc uolo, ut li-
teram & elementum hac præsertim in parte dicere indiffe-
reter liceat. Nō tamē desunt, qui literā à litura dictā uelint,
quòd apud uetustissimos fuerit consuetudo scribendi in ta-
bulis ceratis: quorum opinioni non temere quis accesserit, ut
ab eo quod est *Litus, Lita, Litum*, litera dicta fuerit. Cuius
uocis apud *Virgilium* manifesta significatio est:

Vt paribus lita corpore guttis.

Hoc est, maculis notata & distincta. quod idē dixit alibi:
Sparsit etiam nunc pellibus albo,
Et maculosæ tegmine lyncis.

Illud autem minime probauerim, ut inde dicta sit lite-
ra, quòd deleteretur oblitterareturquē è tabulis, in quibus ut
dixi, scribebant. An non absurdum est id asseuerare, ut
litera appellata fuerit ab eo, propter quod ipsa desineret.
Desinit enim esse litera, ubi deleta, & oblitterata est. Manife-
stum est igitur ex ijs, quæ dicta sunt, licet *H'*, & figura &
quasi nomine minime careat, tamen si potestas ei desit, lite-
ram esse non posse, quam deesse probandum nobis est.

QVEMADMODVM dixi, placet grammaticis,
literæ, aut si maui elementi potestatem esse pronuntiatio-
nem ipsam, nec aliquid aliud ex accidentibus eius esse, quod
ostendat elementi cuiusque proprietatem, qua quidem ca-
tere aspirationem affirmant, quasi non careat, cum & no-

men frè, ut dixi, habeat, & figuram certam propriamque
 nuncium literæ esse necesse esse. Primum quidem definitio
 ipsa planè declarat, aspirationem neque dici, neque esse pro-
 nuntiationem. Si quis enim te interroget, quid est aspira-
 tio? respondebis: Opinor eam esse quantum humani spi-
 ritus, flatus, & densitatem (utrumque dici rectè potest) aut
 si id malis, crassiores quendam spiritum. Si quis rursus
 ex te querat, quid densitas illa sit, scio responsurum nullo
 modo uideri tibi eam densitatem esse pronuntiationem. Ita-
 que cum densitas spiritus pronuntiatio non sit, & aspiratio
 sit densitas spiritus, H' quæ aspiratio est, pronuntiatio esse
 non potest. Non aliter quàm Suspirium, Scloppus, Ana-
 helitus, Suffitus' ue, qui spiritus & soni quidem sunt, non tam-
 en pronuntiationes. Fit autem nomen aspiratio ab eo
 quod est *aspiro* Rursus fit à uerbo *siro*, *spiro* autem à spi-
 ritu, ni forte malis Spiritum dici à spirando, Pronuntia-
 tio autem est uox literam, uel syllabam, uel dictionem, uel
 orationem proferens (non loquor de oratoria pronuntia-
 tione) qui autem expirationem exprimit, nihil tale pro-
 nuntiat. Est igitur crassitudo spiritus, sicuti tenuitas,
 lenitas, asperitas, non pronuntiatio, sed soni, uocisque acci-
 dens, ut dixi. Atque ut dem H' esse pronuntiationem, dicas
 uelim quoniam modo efficietur, ut H' si pronuntiatio est,
 litera sit? Quod enim accidit literæ, non est litera. Cum au-
 tem pronuntiatio, id est, potestas accidit literæ, non erit ip-
 sa litera, sicut nec figura, nec nomen: quanquam literæ acci-
 dunt, non sunt tamen literæ, hoc est elementa. Itaque etsi
 concessum sit H' pronuntiationem esse cum pronuntiatio,
 id est

Est potestas accidat literæ, non tamen H' erit litera. Nam potestas accidit literæ, & non est ipsa litera: quæ ut esset litera, necesse fuerat & pronuntiatio, id est potestas ei accideret, non ut ipsa esset pronuntiatio: quod enim potestas est, litera esse non potest. Nam cum potestas sit accidens, commune quidem literæ cum syllaba conuerti non potest, ut dici uere possit potestatem, id est, pronuntiationem esse literam. Ex his, ut arbitror, effectum est H', id est aspirationem nullo modo habendam esse literam: quæ tametsi litera non est, non tamen à Grammaticis, quod tu ipse concedis, plene definitur, ut ea sit aspirationis tantum nota. Nam hæc definitio solum completitur cum scripta est, uel quod scribi potest, non id ipsum quod est. Quamobrem quoniam scio te uehementer cupere eius à me definitionem accipere, faciam id libentius causa tua, qui non contentus doctissimorum hominum definitione, expectes meam.

EST IGITUR id ipsum, quod H' dicitur aspiratio, qua literæ alicuius sonus crassior in pronuntiâdo redditur, cuius figura inter literas scribi potest. Quam quoniam superius dictum est solere præponi uocalibus, consonantibus postponi: cur id fiat, ratio reddenda est, ostendendumque cur illis interiectionibus, quas dixi, postponatur.

VOCALIS literæ dictæ sunt, quod plenam, absolutamque uocem habeant. Quin & homines uocales dicimus, & Citharam uocalem. Vnde Horatius:

Vocalem temere insecuta Orphea sylvæ.

Et Propertius de equo:

Qualis & Adrausti fuerit uocalis Arion.

Aspirationis autem ea natura est, ut præposita cū sit sonoritas

ritas

ritatem uocalis densitate sua obtundat, atq; diminuat, quæ res efficit, ut uocalitas illa cum reprimenda est, aspiratione præposita quasi freno quodam coërceatur. Consonantium uero alia natura est. Hinc enim consonantes dictæ, quod cum uocali sonent, cum ipsæ per se nequeant uocem perficere. Itaq; si quando opus sit ut C', F', T', R', suos augeant sonos, ualentiusq; quam sua ipsarum natura fert, sonent, aspirationem accipiunt intrinsecus: quæ cum postponitur, augeat sonum qui consonanti minor est. Atq; hinc effectum est, ut quia uocales maiore non indigent sono, quam qui suus ipsarum est, aspiratio eis præferatur. Contra uero postponatur consonantibus, quarum soni cohibendi non sunt, quippe qui parum sonent, sed laxandi potius, quod quidem aspirationis admiculo consecuntur.

C V R. tamen ex omnibus consonantibus quatuor tantum aspiremus, hæc est ratio, quod cæterarum natura non ferat aspirationem: repugnat enim natura, ut B', ut D', ut M', ut L', ut S', ut N', adijci sibi eam patiantur, multo etiam minus F'. Nam G' in dictionibus quibusdam, quas ab exteris nationibus Italica accepit lingua uulgus aspirat, ut Ghinolphus, quod proprium est, & multa eiusmodi: idq; maxime usurpant hi populi, qui Galliam, quæ cis alpes est, incolunt, quæ hodie dicitur Longobardia, quoniam Longobardi ea loca sub Desiderio rege, alijsq; gentis suæ ducibus diu occupata tenuerunt. Vnde id genti nomen nunc est. Hispani quoq; hoc est, q hodie uocantur Catalani, aspirant sæpissime G' sequenti aut I', aut E', ghi & ghe dicentes, ut Beréghe rius Pigherius. Segherius, & id genus multa. Quinetiã apud eosdẽ Catalanos multa inuenias nomina, quæ in aspiratione desinant.

De Aspiratione. Lib.

desinant. Sed ad Italicos redeo, Ligures, Insue-
die locuntur, ut quod latinus sermo non patitur, in
uernaculis uerbis ghe, & ghi pronuntient. Quid? quot
litera G' apud latinos nunquam iungatur literæ V' ante
calem in prima dictionis syllaba: Sed aut in media, ut Lan-
gueo: aut in ultima dictionis syllaba, ut Pinguis: eò deuen-
tum est, ut omnis Italia non paucas quidem dictiones ha-
beat à Gue, Gue, & Gui incipientes. Video mihi necesse es-
se, ut uernaculorum etiam uerborum, & eorum quidem bar-
barorum asseram exempla. Quod quanquam inuitus facio,
ueritus ne latini sermonis candorem nouorum ac barbaro-
rum nominum admixtione contaminem, tamen quia præci-
piendi ratio cogit, accedam non quò uoluntas, sed neces-
sitas traxerit. Doctorum tamen hominum uenia prius implo-
rata. Neq; enim ipse sum condemnandus, sed fatorum uis, ac
fortunæ improbitas accusanda, quæ, dominã quondã genti-
um, ac nationũ Italiã seruire barbaris coëgit, ac patrio ob-
lilerato sermone, insuetas asperrimasq; accipere dictiones:
Est igitur quotidie nobis in ore Guardia, & pro Custodia,
& pro Excubijs. Idq; nomen multorum etiam oppidorum
est, & Guerra pro Bello, & quod licet latinum tamen cor-
ruptum. Guastare pro Vastare, & Gualterius, & Guido, &
Guilermus. Quid? quòd Varius Veronensis doctus uir, ta-
men in hoc à multitudine non dissentiens, nomini suo, quod
Romanum est (à Varo enim, seu malis Vario, sit Varinus)
G' præponebat semper, & Guarinum scribebat.

ILLAB uerò tres interiectiones Ah', Vah', Oh', in as-
pirationem desinunt, siue quòd uetustissimi dixerent, Vahã',
Ahã', Ohã', demptaq; ultima uocali aspiratio manserit, siue

bb

quòd

quòd is animi affectus magis declararetur si in aspiratione, hoc est densiore sono ipsarum pronuntiatio finiat. Nam ut à barbaris eas uoces acceperimus, duètu quidem absurdum est, scilicet latini non prius hos animorum affectus aut expresserunt, aut exprimere potuerunt, quam has dictiones à barbaris mutuati essent. Vanum hoc est, si quidem hæ uoces nostræ sunt, non barbaræ. Sunt etiam, qui huic interiectioni Pro, quæ exclamandi uox est, aspirent, quod contra usum maiorum est. Differt enim à præpositione Pro, non in aspiratione, sed solo accentu.

Quanquam autem hæc à me in hunc modum dicta & probata sunt, non desunt tamen, qui contendant H' multum habere literæ, ut quòd literæ proprium sit in aliam conuerti, ipsa quoq; in literam mutetur, ut in his, Traho Traxi, V eho Vexi, & cum dicitur Vesper pro eo quod est Hesper, & pro Cheata Seta, & pro Hex Sex, quodq; nonnunquam ita locetur in uersu, ut eius uisyllaba, quæ breuis præcedebat, producat, ut apud Virgilium:

Dum trepidant it hasta tago per tempus utrunq;

Quo uno exemplo in primis utuntur, quòd in hoc uersu syllaba I' T' producat, uis tantum insequentis aspirationis, non quòd natura metri toleret breuem illic syllabam posse collocari. Nam apud poëtas in tertijs, quintis, septimis, nonisq; syllabis, quas tritimerim, pentimerim, heptimerim, enneamerim isti uocant grammatici, Latine autem dicuntur cæsurae, breues interdum statuuntur nulla sequente aspiratione, quod metri lex non semper prohibet, ut apud Lucanum in tertia syllaba:

» Dum sanguis intrat.

Apud Tibullum in quinta:

Te canit agricola magna cum uenerit urbe.

Apud Virgilium in septima:

Et furijs agitated amor, & conscia uirtus.

In nona apud Catullum:

Iam ueniet uirgo iam dicetur hymenæus.

Quaquam sit hic aspiratio, sed aliud in praesentia non succurrit. Licet igitur in his syllabarum imparilitatibus etiam correptas aliquando collocare. Scire autem oportet, in metris dimetiendis duas correptas pro una producta accipi.

Nam etsi pentimemeris uideatur nonnunquam exire in syllabam quæ est septima numero, tamè si de duabus breuibus unam productam subduxeris, quintam esse ratio ostendet.

Spondaici enim uersus licet diuersi sint generis, tamen qui proprie dicitur Heroicus, constat spondeis sex, qui sex conficiunt metra. Unde dicitur Hexameter. Recipiunt tamen spondei in sede sua dactylos propter temporum parilitatem.

Itaque cum sex spondei XII cogant longas syllabas, hac ratione Hexameter heroicus XII constabit syllabis. Cum autem dactyli recipiuntur, si numerum syllabarum ad spondeos recenseas, & pro duabus breuibus unam productam numeres, inuenies pentimemerim, & quas dixi metrorum figuras cadere semper in locis suis. Loci autem earum proprii sunt principia cuiusque metri: singuli namque siue dactyli, siue spondei singula conficiunt metra.

In Virgiliano igitur, de quo nunc agimus, dici non potest tritimerim, id est, primam caesuram cadere in locum suum, hoc est in principium secundi metri. Vbi breuis syllaba potest aliquando collocari. Nam IT' particula, quæ est secunda syllaba secundi me-

ni, natura sua correpta est. Ex hoc igitur probatum esse uolunt, *H'* aliquando literæ uim habere, cum accessione sua præcedentem syllabam, quæ breuis sit, producat, in ijs præsertim locis, qui cesurarum, quas dixi, proprij non sunt.

CONTRA autem sunt & docti quidem uiri, qui opinentur *H'*, quoniam litera non sit, uim literæ habere nequam posse. Negant enim in his præteritis *Traxi*, *Vexi*, *H'* in *X'* uerti, quòd enim litera non sit, non posse in literam transire. Dicunt enim omnium præteritorum terminationes exire aut in syllabam, quæ duabus pluribusue structa sit literis, ut *Amavi*, *Nupsi*: aut quæ ex sola, & laxi: gata constet uocali, ut *Docui*, *Habui*: hanc uerò terminationem *Hi*, neque ex duabus pluribusue literis fieri, neque ex pura & uersa uocali: placuisse propterea latinis in formandis his præteritis *Traxi* & *Vexi*, mutuari sibi hanc mutationem *Xi*, quæ multorum præteritorum esset propria: ac tamen si alijs sibi potuissent mutuari, ut *Bi*, ut *Gi*, ut *Ci*, ut *Vi*, ut *Fs*: tamen auribus consulescentes iudicasse aptius exire *Traxi* *Tractum*, & *Vexi* *Vectum*, quàm *Tragi*, *Vegi*, aut in aliam terminationem: proptereaque maluisse in *Xi* præteritum mittere à *Traho*, & *Ueho*, non quòd *Hi* in *X'* uerterent, sed quòd ab alijs uerbis mutuarentur eam terminationem, quæ aptius caderet. Idque minime mirum uideri debere aiunt, cum aliquot etiam uerba integra, præterita mutuentur ab alijs uerbis, quæ sunt *Furio* *Insanij*, *Sum Fui*, *Fero Tuli*, *Ferio Percussis*. Quid enim absurdius esse, quàm cum *H'* litera non sit, id asseuerare, ut in *X'* quæ duplicis literæ locum tenet, conuertatur. His addunt, quòd cum prisca dixisse inueniantur *Traso*, & *Veso*, nihilominus *Traxi*, & *uexi* præterita faciebant:

bant: ac propterea multo minus dicendum esse quòd H' uertatur in X' in his præteritis, cum non H', sed F' esset olim in præsentibus temporibus. Nam cum illi Trafo in præsentis tempore, & Traxi in præterito dicerent, non H' sed F' potius in X' uersum esset. In illis autem nominibus Vesper, & Sex similiter affirmant H' non uerti in literam, sed loco eius S' esse positam: quod ut ita esse ostendant, altius quidem repetunt.

PRINCIPIO scire licet non è cœlo in terras rerum nomina delapsa esse, sed cum homines ad loquendum aptos natura produxisset, ipsi sibi, rebusq; indidere nomina, quod uel ex hoc licet cognoscere, quòd cum artibus simul sua ipsarum nomina, & instrumentorum quibus artifices utuntur, item rerum earum, quarum artes sunt effectrices, uocabula inuenta sunt. Ante texturam enim inuentam cum homines pellibus, aut librorum, foliorumq; tegumentis operirentur, nec telæ, nec textura, nec ipsorum textorum extabant nomina, multominus texteriorum, ferramentorum, ac uestium, quarum rerum uocabula ne nunc quidem apud Cænarios sunt, apud quos nuper compertum est ab Hispanis prædonibus nullum esse telæ genus, sed nudos eos uitam agere, pecudum tantum pellibus quadam corporis parte teptos. Contrà uocabulis illi abundant, apud quos plures artes, disciplinæq; exercentur. An non hodie uidemus genera armorum, quibus nunc utimur, noua pleraque habere nomina? Sunt enim nuper inuenta. Idem dico de uestimentis, nauigijs, & rebus plurimis. Ex quibus planè perspicui posse dicunt, non naturam, aut Deum aliquem, sed homines ipsos rerum nomina fuisse commentos. Quòd si quæ sola natura

absq; hominum artificio laboreq; gignuntur, pro situ regionum ac locorum, quanquam eadem ipsa sunt, qualitates tamen easdem non retinent, sed illas ita mutant, ut ferè contrarias induant: quid de illis dicemus, quæ homines ipsi commiscuntur, ac præsertim de uocabulis? Videmus enim unam, eandemq; rem aliter Græcos, aliter Latinos, aliter Syros, aliter Germanos, aliter alios atq; alios uocitare, ut illos hi, hos illi non intelligant. Quid quòd idem uocabulum apud eos, qui eadem utuntur lingua, iisdem literis non pronuntiat? Hetrusci in quibusdam uocibus pronuntiant ui, populi quidam Italiae bi, Germani si efferuut, quod inde fieri uolunt, quòd apud alios sit hæc quàm illa litera magis, minus ue familiaris & usitata: quod è uernaculis quibus nunc utimur uerbis, aperte potest intelligi. Si enim unum, idemq; uerbum ab Hetrusco, & Longobardo, & Apulo proferatur, mirificam uideas & literarum, & pronuntiationis diuersitatem, ut penè non idem, quamuis idem sit, esse uideatur: quæ res efficit, ut minus admiremur si quidam Italiae populi quondam O' non habuerint, sed loco eius (ut grammatici tradunt) V' uterentur. Quam tantam uarietatem non esse dicunt ex hoc, quòd fiant literarum conuersiones (quid enim habet Apulus, Hetruscus ue cum Alpino commercij?) sed ex gentium pronuntiationibus diuersis, quod' que hæc quàm illa litera sit uni, quàm alij nationi familiarior, aut minus cognita. Siquidem diuersas gentes diuersis modis uti ad sentiendum, sic ad loquendum pro temporibus etiam, atque ætatibus affici physicis placet. Itaque cum dictio Hesper à latinis fuit recepta, quoniam aspiratio uideretur asperior, præsertim cum esset rarissimus eius usus, placuisse quibusdam

dam lenire eam, & quod V' dum consonans est, in uerborum principijs esset latinis admodum familiare, ut Valeo, Venio, Vendo, Vereor, Vates, Vita, Vinum, Volo, Vitulus, Vicus, Vitia, Voco, Vultus, Vultur, pro eo quod est Hesper, Vesper dicere maluisse: nec tamen defuisse, qui Græcè libentius Hesper dicerent, pro quo cum Vesper dicitur, uolunt non uerè aspirationem in V', sed abijci eam, ac repudiari, & eius loco positam esse eam literam, quæ priscis esset tantummodo peculiaris. Hispani, à quibus propter regnum Neapolitanum non pauca nomina accepimus, dicunt Hernandum, pro quo nos Fernandum. Dicemus igitur aspirationem uersam esse in F' ? minime profectò. Nam Italica, id est uernacula lingua, nullos ad hunc diem præceptores habuit, quorum institutionibus formati hanc doceamur facere conuersionem, cum tamè natura magistra hoc faciamus. Et ut arctioribus nos rationibus urgeant, nihil causæ est inquirunt, cur H' mutetur in B', & tamen pro Helena, Belenam dixisse uetustissimos cõstat, uidelicet quòd illi aspirationem horrebant. B' familiarius utebantur. Nam & Bruges pro eo, quod est Fruges, dixisse manifestum est. Addunt etiam opinari se, si Ciceronis temporibus cum Helena dicebatur, aspirationem Romanus uitare uoluisset, Velenam fuisse dicturum, quia homines illius seculi V' consonante magis uterentur. Quæ quidem omnia nationum, ætatumq; diuersitate fieri affirmant. Quid ? nõne latine testudo dicitur & capparis? At Neapolitani non T', sed C' primam testudinis faciunt. Contrà Hispani primam capparis T' fecerunt. Iidem etiam Neapolitani primam syllabam Capparis, quæ est CA' interposita aspiratione & I', chia exprimunt, & pro fortuna

*fortuna fortunam dicunt. Seruat hodie quod Neapolitanus latinam pronuntiationem huius imperatiuæ uocis Audi, pro quo Florentinus dicit Odi. Ex transpadanis uerò multi oldi pronuntiant, pro au ol dicentes. Quis hæc docuit, natura, nõ præceptor aliquis. quod latine Planum dicitur, plurimis modis uernacula lingua uariat in prima syllaba. Hetruscus enim loco L' ponit i, & pia non pla ex primit. Neapoli loco P' & L' ponunt, C' aspiratum & i. At Sueffani dempta aspiratione CIA' dicunt, idq; in plurimis dictionibus facile inspicies. Quinetiam soni mutati sunt. Nam O' & E', cum finales sunt, ab Italis in uernaculis uocibus ita quidem pronuntiantur, ut deprehendas eorum sonos, qui latine pleni, & clari sunt, obtundi, & obscurari. Afferunt etiam, Aeoles solitos hiatus causa interponere F', maiores autem nostros V' loco F', ut in nomine Dauus, necnon O' & C' intericisse, ut in his Redeo, Prodeo, sicubi Comburo, & quod Plautus dixit, mederga, & quod hodie etiam dicimus redintegrare. Dicit hic aliquis: Cur potius D' transibit in F', ut hoc uerbo affero, quàm H' in V' pro id profecto, quod D' literam in F' literam transire naturale sit, pronuntiatione ipsa hoc exigente. At H', quod litera non sit, in literam ut transeat, naturam minime pati. Eosdem Aeoles Bretor pro Rhetor, & Brodos pro Rhodos dixisse constat, ea ratione, quod aspirationem fugientes pro ea digamma ponerent in dictionibus ab R' incipientibus, quodque recusarent digamma in eadem syllaba consonanti præponere, in B' uertebant, brodos, bretorque dicentes. Quibus adducti rationibus conantur probare aspirationem non uerti in literam, sed uitari potius & abisci. Affirmantq; Aeoles B' magis quàm
aliam*

aliam literam, pro eo quod est digamma possuisse, quòd in
 nominibus ab R' incipientibus libenter B' uterentur. Ad-
 dunt etiam opinari se & pro certo habere, si delmatae ab Ae-
 olibus, quas dixi uoces mutuarentur, quanquam nullos huc-
 usq; habuerint pronuntiandi magistros, non pronuntiatu-
 ros B', ut Aeoles, sed V' consonans, quod sua ipsorum lin-
 gua sic exigat. Est enim naturale Delmatis V' consonans
 praepone literae R', ac simul cogere, ut cum dicunt urasi &
 ureche, quae nomina apud Delmatas durarum sunt syllaba-
 rum, quod latina lingua aspernatur, & horret, quanquam
 hodie non paucas uoces Itali sic pronuntiant. Efferunt eti-
 am Delmatae V' consonans ante L' in eadem syllaba, ut in
 his nominibus Vladislaus, & Vlachia: quorum prius apud
 eos tetrasyllabum est, posterius trisyllabum, quae nos profer-
 re haud possumus. Nam de priori V' abijcimus, & Ladis-
 laus dicimus. Posteriori autem addimus A', & dicimus, Va-
 lachia. Est enim cuiq; nationi sua pronuntiatio, suusq; struen-
 darum syllabarum ordo & compositio. Quid? quod cum I'
 apud Latinos efficiatur consonans, nulla consonante ante se
 in eadem syllaba collocata, ut Ianus, Iecur, Troia, Peius,
 Coniugio. In uernacula qua nunc utimur lingua C' ante I'
 ponimus, & Cia, Cie, Cio dicimus. Quinetiam praeposita se-
 miuocali S', Scia, Scio, atque interiecti aspiratione Scia
 Schio proferrimus. Sed Illyrici, et Dalmatae, de quibus dixi,
 suas habent literas. Et cum scribendum est Scia, hac utun-
 tur figura Cum autem schia, his . Nam
 Hieronymianis et Cyrillianis utuntur literis. Similiter cū scri-
 bunt Glia, utuntur harum notarum alterutra   dua-
 bus tantum figuris eam scribentes syllabam, in qua nos qua-

uor ponimus. Apuli ita locuntur hodie, ut in principijs mul-
 tarum dictionum loco I' consonantis S' pronuntient, et non
 Iugum, sed Sugum, non Iannem, sed Sannē dicunt. Quin-
 etiam in nonnullis latinis uocibus ante I' uocalem S' ponūt
 Sire pro eo quod est Ire dicunt. Multa quoque cum æta-
 tibus simul mutantur. Aetas enim ex Messana Messalam fe-
 cit, ex Valesio Valerium, ex Fusio Furium, ex Scitibus Li-
 tes, ex Scloco Locum, ex Remulibus Lemures, ex Sordeo
 Ordeum, ex Cassantra Cassandram, ex eo quod erat Odyss-
 seus Vlysses, ex Lebero Liberum, ex Here Heri, ex Sibe Si-
 bi, ex Coerauit Curauit. Itemque ex Voloce Velocem, ex ac-
 cusatiuo Mee Me, ex Duello Bellum, ex Aijo in quo dupli-
 cabatur I' Aio, ex Comperce Compesce, ex Creduis Credas,
 ex Duis Des, ex Hesprug Hespruginem, et mille talia. Quid
 ætas nostra nonne ex Nicolao Colam fecit, ex Ioanne Iannem,
 ex Lodouico Loisum, ex Bartholomæo Meum. Qui-
 dam etiam populi stante integro nomine, pro B' pronunti-
 ant M', abijcientesque è medio syllabam Lo, pro Bartholo-
 meo Barhomeum dicunt, ex Thoma quoque fecimus Tho-
 maum, ex Antonutio nutium, ex Antonio tonium. Siculi ex
 Iacobo fecerunt Iacopinum, de quo demptis prioribus syl-
 labis, nunc non Iacopinum, sed pinum dicunt. A quibusdam
 etiam ita defleximus, ut ea non sine obscenitate proferamus.
 Quorsum igitur hæc tam multa ab illis afferuntur, ut osten-
 dant ætatum nationumque diuersitatibus fieri uarietates pro-
 nuntiationum, ipsarumque literarum sonum, potestatem, ordi-
 nealiter atque aliter uariari. Possent his plura addici, quæ ab
 illis quidem adducuntur, sed debemus ijs quæ dicta sunt esse
 contenti. Nunc id agatur, quibus adducti rationibus opi-
 nentur

uentur in illo Virgiliano uersu *H'* uim literæ non habere.
Is si recte meminisset.

Dum trepidant it hasta tago per tempus utrunq̄.

Hoc in loco contendunt particulam *it'* præsentis temporis non esse, sed præteriri, quæ sit concisa de præterito *Iuit*, cuius prima sit producta naturaliter. Quoties enim concisio fit in hunc modum, quantitas syllabæ non mutatur. Cum enim dicitur *Existimauit*, ipsa pronuntiatio docet *A'* produci in penultima syllaba: cui si adimas *V'*, dicasq̄ *Existimat* pro *existimauit*, syllaba *Mat* seruabit productionem suam, retinebitq̄ accentum, quem habebat stante integra dictione. Hoc exemplum ideo posui, quoniam Donatus dicit *Terentium* in illo suo prologo posuisse *existimat* pro *existimauit*. Similiter *Immugit* pro *Immugiuit*, & *it*, pro *iuit*: quam cum dicitur *Immugiit*, & *ijt*, dempta tantum litera *V'*, corripitur. Nam uocalis ante uocalem more nostro corripitur, nisi fuerit diphthongus, paucis quibusdam exceptis. Quinetiam affirmare audent *Virgilium* reliquisse scriptum non *it*, sed *ijt* cum duplici *i*, cum sequatur uersus habens præteritum tempus, qui est:

Stridens aduersoq̄ hæsit tepefacta cerebro,

Nam non hæret dixit, sed hæsit. Siue igitur *it*, pro *Iuit*, siue *Iit* legatur, uolunt ob eas quas dixi rationes *H'* in hoc uersu uim literæ nullam habere.

Vt autem post hæc omnia paucis ipse tibi aperiam quid de aspiratione sentiã, id est, an quam uim literæ habeat, ac ne ab officio, & cognitione grammatici recedens, subtilius quam grammatici captus ferat, perscrutari hoc uidear. Si quidem existimo uideri aliquando *H'* sapere aliquid, quod sit literæ,

fit litera, cum tamen litera ipsa non sit, ueluti cum in locum litera substituitur, ut in his uocibus, *Hircus* et *Traho*, in quibus loco *F'* aspiratio posita fuit, nam *Fircus*, & *Trafo* dixerunt, & in hoc nomine *Hallax*, quod fit à uerbo *Salio*, de quibus postea latius dicam: aut cum loco eius ponitur aliqua litera, ut in his, *sex* pro *hex*, *Vesper* pro *Hesper*. Quid quòd quemadmodum *C'* & *D'* interijciuntur in compluribus dictionibus hiatus causa, ut in *Prodeo*, *Redeo*, *Redibeo*, *Sicubi*, *Necubi*: eodem modo & *H*, ut in his, *Mihi*, *Prehendo*, in quibus eandem habet uim ad hiatum *H'* quam in illis *D'* & *C'*. Ac ne de grammaticis præcepta tradens philosophum uidear agere, haud negabo habere aliquando *F'* similitudinem quandam literæ, quod quamuis non negem, ut dixi, non tamen dicendum, aut tenendum iudico *H'* propterea esse literam, quod quidem superius ostesum satis est. Nã & *coruorum*, & *psittacorum* uoces quædam, uerba nostra immitantes, uim quidem habent intelligibilem, & suam ipsorum significantiam exprimunt, cum tamen humanæ illæ uoces neq; sint, neq; dici possint. Sed iam ad alia quæ dicenda relinquuntur, transcendendum est.

DICTVM est à me *P'* *C'* & *T'* cum aspirationem exigunt, proprias apud Græcos figuras habere, quæ sunt *χ'* *proch*, *φ'* *proph*, *θ'* *proth*. quod cur in his consonantibus probauerint, in semiuocali uerò *R'* repudiauerint, placet grammaticis hanc esse rationem, quòd his elementis aspiratio ita hæreat, ut ea ablata pars quasi quædam substantiæ ipsorum adimatur, tollaturq; propria uocum significatio. Si enim cum pronuntiandum est *Chærea*, quod est nomen proprium, *C'* non aspiraueris, uis propriæ significationis interit:

erit: quinimò pro Chærea, quod ut dixi proprium est, pronuntiabitur Cærea, quod est fœmininum huius nominis Cæreus: & pro Chære, quod est salutâdi uerbû, dicetur Cære, qui est genitiuus nominis Cera: quamuis grammatici affirmant abieciſſe priſcos illos aspirationem è uerbo Chære, & Cere dixiſſe, ut apud Virgilium:

Qui cerete domo.

Vnde & Cerimonias dictas uolunt. Pro eo autem quod est chiron, ſi ciron dixeris, non ſignificabitur Achillis magiſter ſed proferitur quartus caſus nominis quod eſt Cyrus. R uerò cum aspirationem accipit, aliam non habuit figurâ quam cum tenuatur: quod cum ſit ſemiuocalis, licet ſubtrahatur aſpiratio, uocis tamen ſignificatio ipſa maneat. Qui enim Rhodon ſine aſpiratione pronuntiat, quanquam peccat is quidã, rem tamen cuius eſt nomen illud quod ipſe proferet, audientibus notam facit. Græci igitur ſue his, ſue alijs adducti rationibus hoc ſeruant. Nos uerò antiquum ſecuti ſcribendi morem, nec eas ab illis figuras accipimus, nec alias ipſi formauimus. Et quoniã ad promiſſa propero, aſpiratio nis nota apud priſcos ſuper ipſam literam cui aſpirari debebat, ſigebatur, quem uſum hodie quoq; in uocalibus Græci ſeruant. Longo uerò poſt tempore figuram ſuam aſpiratio adeptæ eſt, & inter literas ipſarumq; textum recepta eſt. Figura autem hæc fuit H' quæ poſtea mutato ſcribendi uſu è literarû ſerie eiecta eſt, & in geminas partes diuiſa. Si uſtraq; pars figuræ eius ſuper literâ cui aſpirabatur notari cepta, quod in uetuſtiſſimis codicibus licet inſpicere. Sunt etiam qui hunc aſpirandi morẽ hodie quoq; ſequantur. Græci, ut dixi, eam notam daſian uocant, noſtri tum flatilem.

tum spiratilem dixerunt : & quam illi psilen, ipsi tenuē exitū lemque uocauerunt. Ipsa autē spiratilis nota, id est, sinistra pars quam dixi, hæc erat h. Recētiores uerò cum etiā formandis literarum figuris ab antiquis illis deflexerunt, hanc nouam aspirationis notam introduxerunt, quæ est H'. Nam quam à priscis inuenta memorauī, tunc utimur cum aut poëticis uersus, aut orationis ambitus ab aspiratione incipit, aut ubi maiusculis literis (nam maiusculas nunc eas uocamus) utendum est.

SCIRE etiam oportet Barbaros aspirationem semper proferre, Græcos neque semper ut barbari, neque adeo rarerer ut nos, qui quamrarissime eam proferimus, præsertim cum uocalibus: quotus namque est qui Hamum, Hædum, Hinnitum, Hominem, Humum ita enuntiet, ut aspirare eū primis literis possis cognoscere? quanquam cum aspiramus C ante E' uel I', ut Cherea, & Chiron, aspirationem ipsam efflamus: & similiter cum post O' sequitur statim L', & post L' alia uocalis, ut Parthia. At P' ita proferimus, ut eius sonus aut parum, aut certè nihil ab F' differat. Licet autem grammaticis placeat F' non adeo fixis labijs, ut P' efferri: nemo tamen nostrum adeo pronuntiationis studiosus est, ut id seruare eum possis agnoscere. Nam prima Fabulli, & Phalerij eodem labiorum statu ac motu à nobis pronuntiat.

VETUSTISSIMOS autem parcissime usos aspiratione fuisse, testis uel in primis locuples est Quintilianus, qui etiam tradit his uocibus quæ sunt Hircus & Hædus, minime illos aspirasse: nunc tametsi ea in scribendo frequētius utimur quam illi, rarius tamen eam efferimus: adeo hominibus

bus nostri temporis hæc spiritus densitas inimica est, & à latina pronuntiatione aliena. De qua nostrum quod sciam nemo ad hunc diem particulatim præcepit, quanquam adolescenti mihi Paduæ cum agerem, in manus peruenerunt pauca quædam, & ea plena errorum, quæ Apuleij cuiusdam grammatici satis obscuri de aspiratione tantum uocalium esse titulus indicabat. Sed ut ad rem propius accedam, aspiratio quibusdam dictionibus naturalis est, & ab ipsa formatione hærens, ut huic uocî heu. Quibusdã adiuncta est differentiæ causa, ut huic nomini Hara, quæ uox per aspirationem differt ab ara cum altare significat. Non pauca etiam uoces trahunt eam ab origine sua, ut sunt dictiones compositæ & deriuatæ, ut habito, & inhabito, ab eo quod est habeo. Aliquot dictionibus adiuncta est hiatus causa, ut his Vehemens, & Mihi. In multis etiam usus præualuit, ut in his Hostis hostium hospitium. In Græcis autem, & barbaris græcos & barbaros sequimur. Sunt quoque nonnullæ dictiones quibus aspiramus hac ratione, quod placuerit maioribus nostris in locum detractæ, aut commutatæ literæ aspirationem ponere, ut hordeum, quod fordeum Sabini dixerunt. Inest igitur aspiratio dictionibus aut natura, aut origine, aut differentiæ causa, aut etiam hiatus, aut usu, aut imitatione, aut detractiois, commutationis gratia.

HIS explicatis, ad ipsas uoces quibus aspirandum est, uenio. Primum quidem de uocalibus, quæ aspirationem exigunt: deinde de consonantibus dicturus, literarum & syllabarum ordine seruato. Initium autem erit à diphthongis, quas apud nos esse quatuor nemo ambigit, hoc est, Ae, oe, eu, eu. Velim autem scias secundum ueterem & rectum loquendum usum

usum uerbum *Aspiro* exigere post se datiuum potius quam accusatiuum casum. *Aspiro* enim huic uocali libentius, quam hanc uocalem dixerunt, quod ego hic etiam sequor.

AE diphthongus exigat aspirationem ante *C* in pronominis haec, & cum foemininum est, & cum neutrum, ut haec arbor, & haec munera. Similiter aspiramus haec, quod est foemininum numeri pluralis. Graeci quoque aspirant *ai*, qui apud eos est articulus foemininus, & numeri pluralis. Quae autem apud nos est diphthongus *ae*, apud illos est *ai*. Fuitque haec causa cur latini diphthongon hanc soluentes in *ai* uerterent graecos imitati, ut:

» *Aulai* in medio libabant pocula *Bacchi*.

Pro eo quod est *aulae*. Et apud *Lucretium*, *Animai*, *siluai*, *aquai*, pro illis genitiuis *Animae*, *siluae*, *aquae*. Quid quod in huiusmodi solutionibus utrasque uocales produxerunt ad illorum morem? Cum latina regula uelit uocalem ante uocalen corripi, ut supra dixi. Extant Beneuenti lapides, in quibus scriptum legitur latinis literis: **COLONIAI BENEVENTANA I**, pro *coloniae Beneuentanae*. Quae inscriptio declarat, *Samnites* quamquam latinis uterentur figuris, imitatos fuisse graecos in scribenda diphthongo *ae*, quae licet apud eos sit ex *A* & *I*, tamen ut nos *ae* pronuntiant. *Festus* etiam refert, antiquos latinos *ae* syllabam graeca imitatione per *ai* scripsisse. In urbe *Theate* legitur **CALISARIS** nomen per *ai* non per *ae* scriptum. *Gellius* tamen refert animaduertisse se in commentarijs *P. Nigidij* ita scriptum, atque praecipuum ab illo: Si huius terrae scribas, & litera sit extrema: si huic terrae, per *e* scribendum est: quae res indicat non defuisse qui aliter generandi aliter dandi casus eorum

nominum quæ primæ declinationis sint, scribi uellent. Quæ de re nihil dicturus sum, quoniam tempus hunc ipsum scribendi morem iam pridem oblitterauit, & huiusmodi Nigidij regula fortasse ambitiosior est. Aspiramus etiam hæccine, ac ne de his pronominib. hic, hæc, hoc aliàs dicendū relinquatur, ubiq; aspirare conuenit, similiter huiusmodi et huiusmodi. Inest aut̄ his pronominib. aspiratio natura. Græci itē aspirāt ὦ, ἄ, ἦ, ὄ. Prisci tamē nō hic hæc hoc, sed Hicce Hæcce Hocce dixerunt, ut etiam apud Terentium inuenias dictū hisce plurali numero pro eo quod est hi, cum ait: Hisce arbitrantur nunc hoc munere suam esse Thaidem. Et apud Plautum in Captiuis:

Hisce autem inter se confinxerunt dolum.

Nam qui opinantur hæcce in genere fœminino aspirationem habere, ut differat ab aduerbio ecce, ij falluntur omnino. Eadem enim fuit ratio aspirandi hæcce, quæ & hicce, & hocce. Aspiramus etiam diphthōgo AE' ante R', in uerbo hæreo. Itemq; in deriuatis, & cōpositis. Sed & de his, & de alijs, quæ aspirationem exigunt ante diphthongon AE', in posterioribus suo loco & tēpore dicam, id est cum de aspiranda E' præcipiam.

A V diphthongus admittit aspirationem ante D' in hoc aduerbio Haud, qua differt à coniunctione Aut. Nam quamquam nunc differunt ultimis literis, apud priscos tamen pro utraq; re cadebant in eadem litera, id est T', quos etiam constat uocem Ad' & cum esset præpositio, & cum coniunctio, & interiectio, ijsdem literis scripsisse. Posterioribus tamen, quos nunc sequimur, placuit, haud, cum esset negandi aduerbium, & Ad' cum esset præpositio, per D' scribere, ut termi-

nalibus literis differrent. Aspiramus etiam uerbo Haurio solo quidem usu. Nam ut differret aspiratione à nomine Auris, à quo fit auricula, omnino ineptū est dicere. Auris enim à uerbo haurio ducitur : ut

Vocemq̄ his auribus hausi

23 Sonus enim hauritur auribus. αὐροῦς græcū est, ὅτε aspiratione caret. Auster, Australis, Austrinus aspirationem non habent, licet, ut multis placet, auster ab hauriendo dictus sit. Sed in his non uicit usus, ut in uerbo haurio: quod quidē uerbum aut nostrum est, id est latinum, aut est deductum à Græco, quod est αἰρώ, cuius primam syllabam Græci tenuant. Itaq̄ si à Græco ducit originem, aspiratione caret: si latinum est, non natura, sed usu habet aspirationem. Si enim naturalis esset aspiratio uerbo haurio, deriuata ab eo illam retinerent, Auris, Auritus, Auricula, quibus non aspiramus. Ex quibus efficitur, ut uerbo haurio preponatur aspiratio, non natura aut alia causa, quānt solo usu.

HEI interiectio traxit aspirationē à natura, quod is animi affectus aspiratione melius declararetur. Qui aut̄ opinantur additā huic uoci aspirationē, ut ea differret à pronomine Ei in tertio casu, ij falluntur mea sententia. Hanc uocem inter diphthongos ideo locauī, quod apud uetustissimos Latinos ei diphthongus habebatur. Nos aut̄ desinimus ei scribere, sed pro ea productum I' ponimus. Illi enim scribebant heic, nos hic, ut hæc indicāt monumenta, quæ Capuæ extāt.

Q. TIBVRTI Q. L. MELONAVI CVL
TRARI OSSA HEIC SITA SVNT. STA
BERIAE P. L. FLORAE OSSA HEIC SI

TA SVNT. ROGO TEMI VIATOR NO
 LI MI NOCERE FERIAE. CN. FILIAE MA
 IORIS HEIC OSSA SITA SVNT. *In tertijs quoq;*
& sextis casibus maioris illi ei' nostri scribebant semper, ut
dixi. Inspice antiquas inscriptiones, & ita re habere intelli-
ges. Venusiæ etiã extat monumentũ, maiore tamen parte di-
rutũ, in quo scriptũ est: AMICEIS SVEIS, pro amicis
suis, & SIBEL pro sibi. Et item Capuæ legitur: HEISCE
 MAGISTREIS VENERVS IOVIAE MV-
 RVM AEDIFICANDVM COIRAVERVNT
 PEDES CCLXXET LOIDOS FECERVNT
 SERVIO SVLPITIO, MARCO AVRELIO
 COSS. *Vides heisce pro hisce, & magistreis pro magis-*
tris scribere illos cõsueuisse. Illud etiã annotandũ est, quod
apud Campanos Venus emittebat genitium in V's, non in
in Is', & quod loco V' in nomine Ludus ponebant O & I,
Loidos pro eo quod nunc est ludos dicentes. Et cum latinũ
& finitimi populi dicerent Coerare per o & e, pro quo nos
dicimus curare, V pro Oe ponentes, Campani ponebant o'
& i', & coirauerunt, non coerauerunt dicebant, pro quo
nos curauerunt. Multa etiam ex antiquis grãmaticis in hũc
locum conferre possẽ, sed non videtur necessarium. Est ez-
nim res satis manifesta.

E V Diphthongus aspirationem habet in interiectione
 Heu eadem qua hei ratione. Similiter in hoc aduerbio heus,
 in quo fortasse usus prævaluit, quando Festus vult ductum
 esse à Græco *αι*, quæ uox doloris est, tenuaturq; apud Græ-
 cos. Vnde & ægritudinem deductam esse tradit. Eu Græ-
 ca dictio, quæ multorum nominũ compositionẽ imit, ut Eug

nus, Eusebius, Eustachius, Euxinus, Eutyclus, Eudemus, aspirationem non habet.

O E diphthongus in omnibus latinis dictionibus abhorret ab aspiratione. Sed de his dictionibus quæ ante diphthongos exigunt sibi aspirari, tam in primis, quàm in medijs syllabis, plenius dicam in posterioribus suo loco: Nunc satis sit hæc perstrinxisse.

DE VOCIBVS Sigitur quibus aspirandum est præcepturus, illud præmoneo, composita, & deriuata, itemq; obliquos casus, & tempora, quæ quidem tum per deductionem tum per mutationem literarum formantur, acceptam à primitiuo aspirationem retinere in primis præsertim syllabis de quibus nunc præcipiam. Ac primum quidem de A', quæ est uocalium prima.

A' ante B'.

VOCALIS A', sequente statim consonante B', habet aspirationem in uerbo habeo, qua differat à uerbo Abeo Abis Abit, ut multis placet. Deriuata quoq; & composita retinent eandem aspirationem, Habena, Habitus, Habitudo, Habilis, Habitior, Habito, Inhabito, Inhibeo, Exhibeo, Cohibeo, Prohibeo, Adhibeo, in quibus A' uersa est in i, quæq; alia & ab habeo & ab habito deducuntur, aut cum his iunguntur. Redibeo tamen quamuis ex habeo & re particula constet, aspirationem abiecit, accepitq; hiatus causa D' quæ litera nullo pacto aspirationem recipit post se, natura ipsa hoc prohibente. Quamobrem non parum admiror nostrateis quosdã doctos sanè homines, & accuratos in uerbo redibeo h semper notare solitos deceptos, ut opinor, quod existimarent primam uerbi huius syllabam, quæ est Ré, cadere in

D'

D', quod erroneū qdē est. Syllaba enim nulla ap̄d latinos (dā primis loquor, ac medijs syllabis) finit in **D'** nisi q̄ sequitur à **D'** incipiat, excepta præpositione *ad*, quæ multarū uocum cōpositionē imit, ut in his *Adiuuo*, *Aduerto*. In uerbo autē *Redē beo* litera **D'**, interiecta est hiatus causa, ut in his *Prodeo*, & *Redeo*, in quibus **D'** non finit priores syllabas, sed inchoat posteriores: quod cum sit, aspirare nullo modo debemus i in uerbo *redibeo*. Siquidem litera **D'** neque ipsa aspirationem tolerat natura prohibente, neque statim post se in eadem syllaba uocalem aspiratam collocari patitur. Nulla enim latina dictio habet syllabam aliquam incipientem à **D'**, sequente statim uocali aspirata. Sunt qui uerbo abundo aspirationem præponant: quod ratio prohibet, fit enim ex *ab* præpositione, & *Vndo Vndas Vndat*. Aspiramus de peregrinis *Habraam*, quod Iudæum nomen est, & *Habramios*, & *Habronichus*, quod est Græcum, & hominis proprium.

A' ante C'

ANTE C' uerò aspirationem exigit **A'** in illo tantum casu *Hac*, quæ uox transit etiam in aduerbium loci, retinetq; aspirationem in aduerbio hæctenus. Sed de obliquis casibus, ac de uocibus compositis, non est mihi particulariter præcipiendum cum ea originis suæ naturam sequantur. Sunt qui *Istanc*, & *Istunc*, et *Istac*, et *Istic*, atq; *Istinc* aspirent: quæ uoces, ut ego sentio, simplices sunt, non ex pronomibus *Iste*, *Ista*, *Istud*, & *Hic*, *Hæc*, *Hoc* connexæ. Nam uetustissimi dixerunt *Isticce*, *Istæcce*, *Istocce*, ut *Hicce*, *Hæcce*, *Hocce*, pro quibus nos dicimus *Iste*, *Ista*, *Istud*, et *Hic*, *Hæc*, *Hoc*. Necessè igitur erat, ut in quartis casibus dicerent *Istunce*, & *Istancce*, quod quidem dicebant, paulatim tamen ultimam demer-

dementes literam, dixerunt *Istunc*, & *Istanc*, donec *Istum* et *Istam* diximus. *Istic* autem, & *Istinc*, & *Istac* dicimus, ut *illic*, *Illinc*, et *Illac*. Quapropter cum simplices sint uoces, neque cum pronomine, *Hic*, *Hæc*, *Hoc*, aliquid commixtum habeant nullo modo aspirandum eis iudico, quod latinæ linguæ lex minime patiatur. Litera enim *T'* in latinis dictionibus aspirationem post se non recipit, ut suo loco dicemus. Sed in Græcis & barbaris tantum.

A' ante *D'*.

SEQUENTE *E'* autem *D'*, aspiramus *A'*, in his dictionibus, quæ à Græco ductæ sunt. *Hadria* masculini generis pro sinu maris, & *foemini* pro oppido, & quæ ab his fiunt *Hadriaticus*, *Hadriacus*, itemq; *Hadrianus* proprium hominis. Significat autem apud Græcos nomen *ἀδριες*, quod *huber* apud nos. Sed necessarium non est, ut enumerem dictiones quibus Græci aspirent, satis sit eas notare, quas ab illis accepimus. Grammatici nostri temporis pro ea quæ fuit *Ariadna*, *Adrianam* dicunt, & quidem imperitè. Nam Græcè non *Adriana*, sed *Ariadne* nomen est ei, quam desertam à *Theseo* *Bacchus* rapuisse dictus est à poëtis. Quod hic tetigisse uisum est non inconueniens, ne quis aut existimet *Hadriana* illi nomen fuisse, aut si fortè dicat ex *Ariadna* *Adrianam* factam mutato literæ ordine, fallatur credens ei aspirari debere. Nam *Hadriana* tunc aspirationem exigit, cum est *foemininum* factum ab eo, quod est *Hadrianus*, quod nomen supra posui: pro eo autè quod est *Ariadne*, tenuari debet

A' ante *E'*.

SEQUENTE *E*, non aspiramus *A'* in nostris dictionibus, nisi cum in diphthongum coit. De quibus quidem & dixi

Dixi paulò antè, & dicam in posterioribus.

A' ante F', & G', & I'.

ANTE F', aut G' aut, I' in nullis nostris dictionibus aspiramus. *A'* Græci tamen aspirant ἀγίος, id est sanctus, & item ἀγνός, id est purus et castus, à quo nomine ducitur proprium nomen Hagnes, cui aspirandum est. Haia nomē propriū mulieris, quod uetur indicat inscriptio: H A I A E R V F I N A E P A R E N T E S I N F E L I C I S S I M I.

A' ante L'.

ANTE L' aspiramus *A'* in uerbo Halo, Halas, Halat ut differat, sicut quibusdam uidetur, ab Alo, Alis, Alit. Mea tamen sententia huic uerbo aspiratio natura inest, quippe cui cōueniat densitas illa quā significat. Est enim exhalatio uaporū, crassiorumq̄, ut sic loquar, spirituum densitudo, & Cicero terræ halitum aspirationem uocat. Aspiramus etiā Halitus, & Exhalo, necnō & Hala pro eo quod ait Horat. Hirsutus cubat hircus in halis. & Catullus: Valle sub halarum trux habitare caper.

Similiter Halium genus oleris, est enim ab halando dictum. Ab eo quod est Halo ueteres Halito dixerunt. Itemq̄ Hallux, qui est pedis digitus, aspirationem habet, ex eo dictus, quod super proximum digitū saliat. In qua uoce maiores nostri loco *S'* aspirationē posuerunt. Alij uolunt à Græco ἅλω, siue ἅλωμα dictū, quod latine dicitur Salio. Scias tamen Græcorū alios uocibus quas supra posui, aspirare, alios uerò non. Aspiramus etiam Hallucinor Hallucinor Hallucinatio, ut Gellius est autor. Ex ipsa enim aspiratione intenditur exprobratio. In Græcis autem Halys Lydiæ fluminis, & Halicarnassus urbs, Halōnesos insula Aegæi. Halec

piscis. Alecus fluuius. Tenuatur similiter & Aloeus gigas, cuius filij Martem dicuntur uulnerasse, & ab eo patronymicè aloides. Haliartus uerò urbs *ἁλῶσις* habet, & Halisca mulier, & Halizones gens. Aspirant etiam Græci *ἄλς* pro mari, unde & nos Salem dicimus, & salum, ut:

» Et sale tabentes artus in littore ponunt. Et:

» Perq; undas spumante salo, perq; inuia saxa — Dispulit.

In quibus dictionibus placuit maioribus nostris S' ponere magis, quàm acceptam à Græcis aspirationem retinere. Vnde sunt qui putet Satis aduerbium ductum à Græco Halis esse. Halias genus scaphæ. Halizon, fluuius. Haliactes, nomen persicum. Haliacmon, fluuius Macedoniae. Alcyon pro qui Græci non aspirant, licet fiat ab eo quod est *ἄλς* Illi enim, ut grammaticis placet, nunquam aspirant A' ante l, sequente cappa. Cheroboschi grammaticis, qui Græcè de aspirandis uocalibus scripsit, uerba hæc sunt:

» Alcyon uerò etsi ab eo quod est *ἄλς* deriuatur, tamen quia sequitur cappa, tenuatur: & similiter præteritum *ἄλτο*, licet fiat à uerbo *ἄλλομαι*.

NAM A' ante L' sequente consonante, semper tenuatur, nisi fortasse statim sequatur liquida, nihilominus apud Theocritum est uidere Græcos ueteres huic nomini aspirasse: ac licet ipse uiderim in uetustissimis codicibus nostris huic nomini aspirationem esse prænotatam, hodie tamen aspirat nemo, & similiter huic dictioni Alcedonia, quæ significat tempus, quo Alcyones aues nidificant, quo quidem tempore quanquam media sit hyems, maximam tamen ferunt esse tranquillitatem. Vnde ait Plautus:

» Alcedonia sunt circum forum.

Dixerunt

Dixerunt autem ueteres & Alcedo Alcedinis, unde Alcedonia, & Alcyon Alcyonis, in quam poëtae ferunt alcyonem Ceycis uxorem fuisse conuersam. Dies autem nidificationis huius alij undecim esse uolunt, alij nouem, sunt qui septem tantum. De conuersione etiam aliter quidam sensere. Tradunt enim septem fuisse Alcyonis gigantis filias, nominatasq; Phosthoniam, Anthen, Methonen, Alcipam, Palenen, Drimon, Asterien, quæ post patris mortem è canestreo, quæ Pellenes arx erat, dolore uictæ, in mare se deturbarint: hinc locum fabulæ datum esse creditumq; eas in aues uersas, quæ de patris nomine Alcyones dictæ sint. Ferunt etiam Marpissen Idei uxorem Alcyonem fuisse cognaminatam, de qua hæc traduntur in fabulis, eam cum forma præstaret, ideo qui & ipse formosissimus iudicabatur, in matrimonium parentes collocasse, Apollinem uerò eius amore uictum rapuisse illam, uimq; attulisse. At ideum iniuriæ huius memorem conatum Apollinem sagittis petere. Erat enim sagittandi peritissimus. Parentes uero cum diu multumq; deflerent eam, cognominasse Alcyonē, quod & ipsa in infelix Alcyones factum incidisset. Sed ante quam rapta esset, genuisse ex Ideo Cleopatram, quæ postea Meleagri uxor fuit. In cuius amore, delitijsq; requiesse illum dicunt, post maternam execrationem. Meleager enim cum auunculum occidisset, in Altheæ matris iram, execrationemq; inciderat. Qua re commotus, cum patria hostili obsidione laboraret non prius arma capere uoluit, quam uxoris precibus expugnatus est. Vnde & apud Nasonem Briseis ait:

Coniugis Oenides uersus in arma prece est.

Res audita mihi nota est tibi fratribus orba.

- 16 Deuouit nati spemq; capuq; parens.
 17 Bello erat ille ferox positus secessit ab armis,
 18 Et patriæ rigida mente negauit opem.
 19 Sola uirum flexit coniunx felicior illa.

Et quæ secuntur. Sed nos ea quæ de altera forsitan Mar-
 pisse, uel de hac eadem diuerso tamen modo dicuntur, refer-
 re non negligemus, præsertim cum latinis hæc adolescenti-
 bus ignota sint, & Propertiani illi uersus grammaticis no-
 stris parum sint noti:

- 20 Non Ideæ & cupido quondam discordia Phæbo,
 21 Eueni patrijs filia littoribus.

Fabula hæc est: Euenus Alpharei filius Aetoliæ rex, cum
 Marpissen filiam locare in matrimonium uellet, eaq; prop-
 ter formæ raritatem à multis peteretur, hanc procis condi-
 tionem proposuit, ut curuli certamine inuito, præmium illa
 uictori cederet, uictus uerò capite plecteretur, quod domus
 suæ fastigio affixum penderet. Itaque pluribus interfectis,
 Idas Neptuni filius, licet à multis Alpharei filius haberetur,
 equis uelocissimis à Neptuno patre acceptis puellam rapuit,
 conspicatus eam Dianæ festo die cum alijs uirginibus cho-
 reis indulgere: Quo cognito Euenus, dolore atque ira per-
 citus, equos ascendit, Idam insequitur: quem ubi assequi pos-
 so desperat, equis confossis in Lycarbon se fluium, qui post
 Euenus appellatus est, deturbauit. Idam autem uoti compo-
 tem, non passus est Apollo, & ipse Marpisses forma captus,
 quam etiam rapere cogitasset, securum abire, sed obuiam
 factus in itinere illum aggressus est. Sed nec Idas certamen
 detrectauit. Et cum diu pugnatum esset, Iupiter ægre id fe-
 rens, Mercurium misit, qui prælium dirimeret, potestate fa-

Et Marpisse, ut eius optio esset, utrum sequi ipsa uellet, quaerem hanc animo uoluens, reputansq; sese mortalem esse, Apollo nem uero Deum, ac timens ne ubi uetula facta esset, repudiaretur ab eo, decreuit potius Idam sequi mortalis mortalem.

A' ante M'.

ASPIRAMVS etiam A' ante M', in nomine hamus, ut aspiratione differret à uerbo Amo in tertio & sexto casu, quanquam differunt & tempore. Mihi magis placet, quòd natura ei aspiratio insit. Itemq; Hamatus et Hamoteahones qui, ut grammaticis placet, dicti fuerunt quòd uel pisces, uel cadauera traherent hamo. Nam ut est apud Suetonium, eorum qui supplicio afficiebantur cadauera iussu principum unco saepe traherentur in locum, quem tum gemonias dicebant, quod significare uult etiam Iuuenalis cum ait.

Et latum media sulcum deducit arena.

Remanent autem tum in puluere, tum in arena uestigia eius, qui trahitur: & propterea dixit, sulcum deducit, sulcum pro uestigio tracti cadaueris ponens. Similiter & hamota piscator ab hamo dictus. Plautus in Rudente:

Saluete fures maritimi, Conchitæ, atq; hamotæ,
Famelica hominum natio.

Ammon & Ammonius apud Græcos aspirationem non habent, quamobrem nec nos quidem aspirare conuenit. Animaduerti tamen hoc nomen Ammom apud festum positum esse inter uoces aspiratas, quod uel ex eo est, quòd ueteres contra usum Græcorum huic uoci aspirauerunt: uel quòd is qui uolumen Festi ad hanc tantam breuitatem redegit, ut indoctus, & parum accuratus in hoc prolapsus fuerit ut id nomē

inter

inter aspirata collocauerit. Hamadrias aspirationem exigit quæ ex eo dicta, quòd unà cum arbore nascatur. Est enim arboris nomen, ἁμα enim græce aduerbium una significat & habet ἁμαξίαν. Hamaxampeus proprium fluminis. Azmilcar sunt quia spirent, decepti librariorum ignorantia.

A' ante N'.

ANTE N' autem in nullis nostris dictionibus aspiramus A' præterquam in accusatiuo Hanc. Veteres tamè parua delubra dixerunt Hanula, loco F' ponentes aspirationem. Fit enim hæc uox ab eo quod est fanum, sunt enim dicta Hamula quasi Fanula. Annibal apud græcos aspirationem non habet, neque apud nos aspirare conuenit Hanno, quod Punicum est, maiores nostri aliquando aspirasse inueniuntur. Sunt & nunc qui aspirent, mihi magis placet non aspirare.

A' ante O' & P'.

ANTE O' & P' latini non aspirant A', Græci tamen ante P' aspirant A' in aliquot uocibus, ut in hac uoce Haspis Haspidis, quæ uox ab Astrologis nostris recepta est. Est autem Haspis curuatura & circuli, & camera, & rotæ. Vnde legitur, aurea summæ curuatura rotæ, pro eo quod est Græcè ἁσπίς, curuaturam poeta dixit græce, ut Chærobofco placet, ἁμαξίαν habet quòd fiat à uerbo ἁπλομαί, quantum sunt qui non aspirēt. ἁπαλόν, id est, tenerum, & molle, aspirant græci. Neapolitani ouū hapalum dicunt, quod absq; teast gallina peperit.

A' ante R'.

ANTE uerò aspiramus A' in nomine Hara, cum auem significat differt quæ ab ara in qua rem diuinam faciebant: non solum tempore, sed etiam aspiratione. Deducuntur au-

tene

tem ab eo quod est hara, id est auis, Hariolus, Hariolor, Haruspex, Haruspicium, Haruspicina, quæ uoces omnes aspiratione habet. Similiter & Haringa: significabat autem Haringa apud priscos hostiã, quæ inde dicta erat, quod eius adherentia inspiceretur exta. Arena caret aspiratione, fit enim ab Aereo uerbo. Nam epithetõ ei est ob ariditatẽ bibula. Caret enim omni humore, & succo, unde & plurimum aquæ ebibit. Nec mouere aliquẽ debet, quod arena habeat primã breuẽ, Aereo uerò productam. Nam Tegula producit primam, licet Tego illam corripiat. Et Laterna licet à uerbo Lateo dicta sit, quod habet primam correptã, nihilominus producit. Est autem dicta Laterna, quod in ea lumen lateat, et inclusum non eiu feratur. Vnde Plautus ait:

Vbi tu es qui Vulcanum in cornu conclusum geris?

Non desunt tamen, qui arenã ab hærendo, id est quod calti cohareat dictam uelint, quod minime probauerim. Aspiramus etiam quæ græca sunt, Harpe gladij genus, et ἀρπάζω uerbum, quod significat surripio. Harpasa, quod fuit opipidum. Harpalus, hominis proprium. Et Harpago Harpagonis, quod est genus teli, habentis ferrum incurrum. Est et Harpago ferramenti genus, quod nonnulli populi canent uocant, quo ferramẽto circi cupis aptantur. Sunt autem Cupæ uasa uimaria maiora ex ligno, quas satis improprie multi uegetes uocant. Vocari autem Cupas id genus uasis Lucretius ostendit, cum ait:

Namque ratem uacuae sustentant undique cupæ.

Cupis enim naues impositæ sustentur in mari. Cum ipsarum latera carinæque resarciuntur. Dictæ autem fuere à priscis Caupæ à cauo, unde Caupones dicti à Caupis. Item

Harmos

Harmonia, Harmonicus, Harmonides, Harmodius, Harpa. Aspirant etiam Græci ἀρμαριων, quod dictum est ab eo quod est ἄρμα, id est currus. Nos uero armarium ducimus à nomine quod est arma, qua uoce etiam significantur ferramenta, ut apud Vergilium:

» Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma,

» Queis sine nec potuere feri nec surgere messes.

Et propterea non debemus aspirare.

A' ante S'.

RECIPIT etiam aspirationem A' ante S' in hoc nomine *Hasta*, ut ea differat à uerbo *Asto Astat*, quod multis placet: mihi magis uidetur huic nomini aspirationem accessisse antiquo usu, quod etiam monumentorum tituli declarant. Sunt qui opinentur uocem hanc ductam à Græco uerbo, quod est ἵσχυρι, et ab eo aspirationem traxisse, quod non probauerim. Græci *Hastam* tum ἄσπερον tum ἀνουσίον uocant. Eadem ratio est huius nominis *hastile*. Idemq; seruetur in his uocibus, *hastatus*, *subhasto*, & *subhastatio*. Volunt autem multi *hastam* dictam ab *obstando*. *Varro* putat dictam, quod *stans* soleat ferri. Vt cunq; sit, certè non modò antiqui codices, sed etiam monumentorum inscriptiones declarant huic nomini aspirari iam inde ab antiquis seculis solitum esse. Sunt qui aspirant huic nomini *Hasdrubal*, quod puto ex librariorum ignorantia natum esse.

A' ante T' & V'.

ANTE T' autem nunquam nos aspiramus A', ante V' uerò consonans placuit maioribus nostris aspirare A', in hoc uerbo *Haue*, ut differret à sexto casu *Auis* nominis, ut quidam arbitrati sunt. Indicat hodie quoq; epigramma quod

est

est Salerni: FLAVIA CALEMERA DVL-
GISSIMA HAVÉ. Nunc autem uix inuenitur qui
aspiret. De uerbo Haurio supra dictum est.

A' ante Z'.

GRÆCI autem ante Z' aspirāt A', in hoc uerbo ἀζο-
μαί, quod significat ueneror, & colo.

E' ante A'.

AC DEB A' quidem, in quibus dictionibus aspiratio-
nem exigat, satis dictum est: consequens est, ut eodem ordi-
ne de E' dicam, quæ ante A' recipit aspirationem in Græca
dictione ἕαυτοῦ, id est seipsum. Vnde ἕαυτοῦ μωρῶν νεωσ.

E' ante B'.

ANTE B' autem in ijs, quæ nostræ uoces sunt, Hebes,
id est retusi ingenij. Hebeo, Hebeo, Hebetudo. In quibus as-
piratio ipsa natura inest. Auget enim exprobrationem in
hoc nomine aspiratio, ut in illo nomine Heluo, Heluomis, de
quo suo loco dicetur. Hebiones etiam ueteres pauperes dix-
erunt, quæ uox indicabat contemptum quendam. Sunt tamen
quibus placeat Hebiones dictos à uoce Græca βαιον, quod
sonat modicum: quod si sit, aspiratione caruerit, oportuerit
nomē ebæones scribi per æ diphthongon ante O'. Ego
hoc in medium relinquo, quando hæc uox ab usu iam recessit
sit Græca uerò imitatione aspiramus Hebdomas, Hebdoma-
darius, Hebe dea iuuentæ uxor Herculis, Hebraeus, & He-
braicus. Ebenus aspiratione caret, est autem genus arboris
apud Virgilium:

India nigrum fert ebum.

Apuleius grammaticus tradit uerbū Hebeo Hebes aspi-
rationem exigere, ut ea differt à uerbo Ebeo Ebeas, quod

Ebeati

Ebeati sint, ut ipse tradit, qui in miseriam ceciderint, quam opinionem haud scio cur probare aliquis debeat. Nam ebeatum hominem, aut ebeatam feminam nunquam ueteres dixisse inuenio.

E' ante C'.

E' SUBSEQUENTE C' in nostris uocibus aspirationem admittit, praeterquam in illo pronomine *Hæc*, ut dixi, cum de diphthongo æ præciperem. Aspiramus autem quæ græca sunt, *Hecate*, ἐκάτη quod apud nos sonat centum, *Hecatæus*, *Hecaton* propria hominum. *Hecatontapylon* centum portarum. *Hecuba*, *Hector*, *Hectoreus*, *Hecamedæ* *Arsmoi* filia, quæ dono *Nestori* data est. *Hæc* autem capta fuerat apud *Tenedum*, dum ab *Achille* diriperetur. Sunt qui putent huic nomini aspirandum. *Hecatombe* trahit aspirationem ab eo quod est ἐκάτη. Erat autem *Hecatombe* sacrificij genus, in quo ritus hic seruabatur, ut centena sui generis maectarentur uictimæ, ut puta centum sues, centum hedi. Vnde apud *Iuuenalem* existunt, qui promittunt *Hecatomben*. *Iulij Capitolini* in uita *Pupieni Maximi*, & *Balbini IMP P.* uerba sunt hæc:

Tantum sanè lætitiæ fuit in *Balbino*, qui plus timebat, ut *Hecatomben* faceret, quod tale sacrificium est: centum aræ uno loco construuntur ex cespite, ad eas centum sues, centum aues maectantur.

Iam si imperatoris sacrificium sit centum leones, centum aquilæ, & cætera huiusmodi animalia centena feriuntur. quod quidem Græci quondam fecisse dicuntur, cum pestilentia laborarent, & à multis imperatoribus celebratum constat.

E' ante D'.

ASPIRAMVS etiam E' ante D', in nomine *Hædus*,
uel

uel ut differat à uerbo *Edo*, *Edis*, uel quod aspiratio loco *F'* posita fuerit. *Sabini* enim *Fedum* ut *Fircum* dixerunt. Tradit tamen *Quintilianus* priscos edum sine aspiratione protulisse: cuius primam syllabam nonnulli diphthongum faciunt, quorum opinioni non uideo cur assentiar. *Aedifico*, & *Aedificium* aspiratione carèt, sed non carent diphthongo: ab *æde* enim faciendâ dicitur *Aedifico*. *Hedera* uerò aspirationem exigit, quâ differt à uerbo *edo*, in illis uidelicet tēporibus *ederam*, *ederas*, *ederis*, *edere*. Haud sanè recte opinatus est *Apuleius* uocem hanc deduci ab *hæreo* uerbo, et ab eo aspirationem trahere. Non debet, inquit, uideri mirum, quòd prima *hederae* corripitur, licet eadem in uerbo *hæreo* producta sit, quando unum, idemq; uerbum in præsentis tempore. *Æ'* diphthongum habet, in præterito uerò *è'* breuem, ut *cædo* *cecidi*. Quod absurdissimum est: prima enim syllaba *Cecidi* præteriti, extrinsecus accepta est: ut in *his*, *fefelli*, *momordi*, *tetendi*, *sponpondi*, quæ in omnibus eodem modo breuis est. Quæ uerò fuerat prima syllaba præsentis, ex diphthongo uersa est in *I'* productâ, & de *Cæ'* factum est *ci* in præterito. Nam quæ est *ce* breuis in præterito ea (ut dixi) extrinsecus accepta est. Volunt alij *Hederam* dictam quòd *edat*, id est consumat ea quibus inhæserit. Alij quòd *edita* petat, seu quòd *hæreat*: hoc, ut dixi, non placet. Nam si ab *hærendo* dicta esset, cum *hæreo* diphthongum habeat, nequaquam poëta primam syllabam corripere t. Ne autem credam dici ab *edendo*, id est quòd *edita* petat, repugnat etiam quantitas syllabæ. Verbum enim *edo*, unde dicitur *editus*, habet primam productam: quæ res me inducunt, ut accedam opinioni eorum qui dicunt *hedera* ex eo

edictam quod edat, id est exedat ea quibus inhaesit, quod uerbum habet primam breuem. Conuenitq; etiam tempore, cum prima hederæ. cui postea addita fuerit aspiratio, ut differret à temporibus quæ supra posui. Forsitan & à Græco deducta est, ut quibusdã nimis ambitiose placet quod est ἰσχυρὸν id est insideo. Edonicus aspiratione caret. Fuere autem Edoni & Edones populi Thraciæ. Vnde apud Virgilium: Ac uelut Edoneij boreæ.

At ἰσχυρὸν, per eo quod est apud nos uoluptas, Græci aspirant. Et ἰσχυρὸν sedes: Vnde ναλοῖσθα.

● E' ante F' & G'.

ANTE F' in nullis nostris dictionibus aspiramus E', sequente autem G' aspiramus in aliquot Græcis, Hegesippus, Hegesander, Hegesias, Hegesipyle: in quibus ἰ in E' uersum est apud nos.

E' ante I'.

ANTE I' uocalem non aspiramus E', nisi in interiectione hei, de qua dixi. At ante i consonantem aspiramus in his, Heiulo, Heiulatus, Heiulatio: quæ uoces sunt ab eo quod est hei, quæ uox est doloris & gemitus.

E' ante L'.

SEQVENTE autem L' aspiramus E' in hac uoce Heluo, heluonis: licet uerbũ eluo, à quo ducitur, aspiratione careat: addita tamen est nomini aspiratio, ut exprobatioris aspirando aueretur. Vnde & Heluari ueteres dixerunt. Est, inquit Festus, heluo dictus immoderate bona sua consumens ab eluendo, cui aspirant, ut aueritas magis exprobretur: fit enim uox excitator. Eademq; ratio fuit, ut dixi,

dixi, hebes nominis aspirandi, ut aspiratio uim exprobrationi adderet. Veteres etiam huic nomini quod est Heluacia, aspirarunt. Erat autem heluacia genus ornamenti lydy, dictum à colore boum, qui est inter rufum, & album, appellabaturq; heluus: quanquam hæc eadem uox apud ueteres Sarruram etiam significaret. Heluius autem & Heluia propria nomina in sepulchris nunc aspirata inuenias, ut in hoc M. HELVIO CRESCENTI, M. HELVIVS HERMIAS LIBERTO FECIT. Nunc sine aspiratione, ut in hoc; AVRELIAE VALERIANAE VIXIT ANNIS XXIII. MENSIBVS VII. DIEBVS XIII. ELVIA CHRESIA FILIAE DVLCISS. Heluetios Gallia populos in antiquis codicibus aspirationem habere inuenio. In Græcis autem aspiramus E' ante L' in his, Helena, Helenus, Helinum, herba quæ è lacrimis Helenæ nata dicitur. Libuit hoc loco notare uetus epigramma, quod Capuæ extat: CESELLIAE CONLIBERTÆ HIMNINIS OSSA HEIC SITA SVNT. HELENA LIBERTA DE SVO FECIT. Heliotropium nomen herbæ, quæ ex eo dicta est, quòd mane ad solis spectans exortum iter eius sequatur etiam ad occasum. Heliades, Heliodorus, Heliospolis, Heliogabalus, Heliocopis, nympba, Heliocrysos herba floris aurei: & quæ dicuntur à nomine Helios, Aelius tamen, & Aelia Romana nomina aspiratione carent, habent' que diphthongon AE'. Hellas nomen fluminis. Hellenes, quo nomine fuit Deucalionis filius, à quo Græcos Ἕλληνας nonnulli credunt fuisse nominatos. Hellanicus, Hellespontus. Sunt qui uelint Elis Elidos aspirantem

tionem habere. Helorus Siciliae fluius. Fuit & Helorus Istri fluminis filius, qui ab Aiace occisus est in ea pugna, quam Graeci cum Telepho rege Mysorum habuerunt Helice urbs Arcadiae, quam mare absorbit: de cuius nomine ursae sydus fortasse uocatum est à poëtis, uidelicet quòd Calisto Lycaonis regis filia, quæ ex ursa cum filio in stellas uersa est, Arcas fuerit, & fortasse Helicensis. E' Græcis tamen poëtis sunt qui tradant Helicen & Cynosuram Cretenses fuisse, Ioues quæ nutriuisse, quo meritò à Ioue in cælum ambæ tralatæ fuerint. Est & Helice promontorium. Helicon mons Bœotiae, Heliconiades. Elleborus herba caret aspiratione. Helpis nomen proprium, licet Græci non aspirant, tamen in quibusdam epigrammatibus aspiratum inuenies, ut in hoc: CLODIAE HELPIDI CONIUGI INCOMPARABILI GENIALIS MARITVS. Similiter Helpidius, & Helpidianus, in quo maiores nostri uidentur Græcos non fuisse secuti. Eruditorum tamen, quos ego noui, nemo nunc his nominibus aspirat. Fuit & Elpes Boëtij nostri uxor, cuius epitaphium est:

- » Elpes dicta fui Siculae regionis alumna.
- » Quam procul à patria coniugis egit amor.
- » Quo sine mæsta dies, nox anxia, flebilis hora.
- » Non solumq; uiro spiritus unus erat.
- » Lux mea non clausa est tali remanente marito,
- » Maiorisq; animæ parte superstes ero.
- » Partibus, sacris iam nunc peregrina quiesco.
- » In licis aeterni testificata thronum.
- » Né ue manus bustum uidet, ne forte iugalis.
- » Hæc iterum cupiat iungere membra cinis.

Hellanodices, id est iudex certaminis. Heliſabeth Iudæum nomen.

E' ante M'.

ANTE M' autem ſpiramus *E'* in hac uoce hem, quæ latina dictio eſt, traxitq; aſpirationem à natura. In Græcis autem Hemina genus meſuræ, hemicyclus genus ſedis, hemiſphærium quæ uox cœli dimidium ſignificat Hemiolius quædam arithmetica proportio, continens aliquem totum numerum, atq; eius dimidium, ut ſe habent tres ad duo, & quindecim ad X. Hemiftichius uerſus imperfectus: et omnia quæ ſunt ab hemi, quod Græcè ſignificat ſemis. Hæmus mons, hæmonia prouincia, & hæmonides proprium hominis. Atq; in his tribus *A E'* diphthongon ſcribimus Hæmorhoides genus morbi, αἷμα enim ſanguis ab illis dicitur, recipitq; *A E'* diphthongum: inde αἵμορροῦν uerbum, quod ſignificat idem quod fluxu ſanguinis laboro, & profluuium patior.

E' ante N.

ANTE N' aſpiramus *E'*, ut heniochus. Huic tamen uoci Henetus, ſi Atticos ſequi uoluerimus, aſpirationē non præponemus: ſin Aeoles, nam hi digamma ponebant ante *E'*, loco eius aſpirationem ponemus, quanquam pro Heneto Venetum tunc dicimus. Male qui aſpirant huic dictioni Enyio de qua apud Lucanum:

Aduerſaq; riſit Enyio'.

Hendecasyllabus uerſus undecim ſyllabarum, qualis ille Catullianus:

Paſſer deliciae meae puellae.

E' ante O' & P'.

O' QVOQVE patitur ſibi præcedere *E'* aſpiratum

dd 3 in

hac uoce Græca, Heöus, Heöa, Heöum, quæ uox fit ab eo quod est *ἡώς*, id est dies, & aurora. Pleriq; tamen Græcorum *ἡώς*, id est mane, non aspirant. P' uerò in nostris dictionibus non patitur sibi præponi E' aspiratum, nisi in quibusdam, quas à Græcis mutuati sumus, quæ sunt Heptas, & Heptimeris. Omnibus autem, quæ fiunt ab eo, quod est *ἑπτά*, aspirandum est, ut Heptaphorus nomen hominis proprium, & item Heptaporus Troiæ fluius. Est & *Ἡφαίστος* proprium uiri, & nomē Vulcani. Epodos aspiratione caret. Inuenio in quodam ueteri sepulcro nomē hepennia aspirationē habere,

E' ante R'.

ANTE R' autem aspiramus E' in his, Herus, Hera, Herilis, Hercules, Herculeus, Herculanus. Fuit & Herculanum Campaniæ oppidum. Placet hoc loco mentionem facere cuiusdam uetustissimi sepulcri, quod ipsi in Pelignis inuenimus, in quo titulus inscriptus hic erat: P. MEMISIANAE VXORI CASTISS. ET INCOMPARABILI AFFECTIONE FEMINAE. CUIVS DE OBSEQUIIS DICERE MINVS SUPLET DOLORE, Q. HERCVLANVS MARITVS, CVM PIGNERIB. DE EA NATIS LOCVM CONSECRAVIT. Quo in epigrammate cum sit uetustissimum, apparet apud uetustissimos Latinos pignus emisisse genitiuū pignoris per E' non pignoris per O'. Et hoc uerbum supleo, unde dicta est supellex, habere unum p. Heraclitus, Heraclæa, Herilus, Heros, Heröus, Heröicus, Heröis, Heröine, Herodes, Herodotus, Herostratus, Herophilus, Hermus, Hermei populi, Hermes, Hermaphroditus, Hermagoras, Hermione, Hermiones

Hermiones olim populi, **Hermocrates**, **Hermolaus**, **Hermippus**: quæ que fiunt ab eo, quod est ἑρμῆς, id est Mercurius. Itemq; **Hermæ**, qui sunt lapides quadrati, quos Athenienses solebant ponere tum in priuatarum, tum in sacrarum ædium uestibulis, ut significaretur rationem & ueritatem perinde ut forma quadrata rectam semper stare. Dicti autem **Hermæ** à Mercurio, qui esset deus rationis & ueritatis. ἑρμῆς interpretatio, unde liber περὶ ἑρμῆος Aristotelis. **Hercynia** sylua Germaniæ, & **Hercynij** populi habent ἑρμῆς. **Hersa**, **Hersilia**, uxor Romuli, quæ in rorem uersa, temple cum Quirino tenuit. Est autem ἑρσῆ apud Græcos, id quod apud nos est ros. **Eridanus**, & **Eremus**, & **Erigone**, & **Erebus** aspiratione carent. **Hæresis**, & **Hæreticus** aspirationem retinent ante diphthongum **AE'**. Fit enim hæresis à Græco uerbo ἠρῆσαι ὄμαι, quod est eligo, & capio. Aspirant etiam Græci ἑρπῶ, pro quo nos dicimus serpo, & ἑρπυλλῶν **Serpyllum**, & **Herpes**, quod animal inde duxit nomen, quod eo præcipuè sanentur ea quæ serpunt. Aspirant etiam huic uerbo ἑρδω, quod tum facio, tum sacrifico significat: à quo puto ductum nomen proprium **Herdonius**. De latinis uerò aspiramus **Hæreo**, cuius aspiratio inest natura cum diphthongo **AE'**: & quæ ab eo ducuntur, hæres, hæreditas, hæreditarius, hæredipeta, hærediolum, id est prædiolum. **Exhæredo**, **exhæredatio**. **Hæres** nomen deæ, cui ueteres post acceptam hæreditatem rem diuinam faciebant. At **Erciscundus**, quam uocem apud iurisperitos sæpius reperies, & **Ercius**, quem alio nomine Iouem penetralem Romani uocauerunt, aspiratione carent. **Ercium** enim antiqua dictio, unde **erciscundum** dici uolunt, à coërcendo tracta est.

unde & Iouem Ercium puto dictum, quod mala crederetur arcere. Herennius proprium hominis, aspirationem habet: quod etiam indicant sepulchrorum inscriptiones. Et heri, quod à Græco dici uolunt, & Hernicus: fuere autem autem Hernici Italiae populi, ex eo dicti, quod asperam, & saxosam incolerent regionem. Marsi enim saxa herna dixerunt, & Hernum durum, unde uolunt herniam dictam, à quibus cum ipso uocabulo aspiratio accepta est: quamuis Macrobius uelit hernicos à duce quodam pelasgo dictos, propterea, quæ à Virgilio pelasgum quendam hominem Hernicis ducem datum. Et ut ad uerbum hæreo redeam, tametsi ego existimem esse huic uerbo aspirationem naturalem, tamen non desunt, qui arbitrentur additam esse aspirationem, ut differret ab ære, qui est sextus casus nominis æs, in secunda imperatiui persona. Trahitur ab eodem uerbo hæriba, quod fixa solo hæreat, & ab hæriba Hæribidus, Hæribosus, Hæribaceus, Hæribularius. Et quoniam herba est uiride pecoris pabulum à ueteribus Hæribilisander dictus hæriba pastus, quasi grauior quam pastus frumento. Eruca autem & ærugo, ut dicam quod sentio, aspiratione carent. Neque enim fiunt ab hæreo uerbo ut Apuleius uult. Næerugo ab ære dicitur, habetque diphthongum Ae. Et ut, inquit Plinius, fit pluribus modis.

» Nam & lapide excoquitur, ut æs deraditur, & in ære candido perforato, atque in cadis super acetum æreo obtutratum

» operculo, multo probatior, quam si hoc idem squamis fiat.

» Quidam uasa ipsa candidi æris fictilibus condiunt in aceto

» raduntque decimo die. Alij uinaceis contegunt, totidemque dies

» radunt. Alij de lima æris scobem aceto spargunt, uersantque spatij sæpius die, donec absumatur eodem scobe. Alij terere in

mortarijs

mortarijs æris ex aceto malunt, ocysime uerò contingit tenacior recisamentis, in acetum abditis. Hæc igitur Plinij uerba declarant æruginem ab ære dici, quando ex ære fiat. Eruca uerò aut quòd urat dicta est. Nam & linguam pungit, & sanguinem exurit, ut sit eruca' quasi uruca, V' in E' uersa. aut quòd fortasse dicta sit ab esu, hoc est edēdo, & cum principio esset esuca, postea commutatione literæ facta est Eruca, ut ex Valesio Valerius, ex Fusio Furius, ex Aufelio Aurelius, & Asa Ara, ut Varo est autor. Ait enim aras primū ansas dictas, quod esset necessariū à sacrificantibus teneri. Ansis autem solere teneri uasa quis dubitat? Commutatione igitur literarum aras dici coeptas, ut Valesios, & Fusios, & Plusima, pro quibus dicimus Valerios, Furios, Plurima: & ut Festus etiā refert, pro Laribus, Ferijs, maioribus, Melioribus, ueteres dixerunt Lasibus, Fesijs. Maiosibus, Meliosibus, & Arbofes pro quo nos Arbores. Virgilius quoq; hoc ipsum significare uidetur cum ait:

Talibus orantem dictis arasq; tenentem.

66

Ergo ut ex ansa remota litera N' Asa primo, post uerò conuersione S' in R' Ara dicta est, sic ab esu primum Esuca, postea Eruca uideri potest dicta. Eruum sunt qui putent aspirationem habere, quòd ab herba dictum sit, ut sit eruum quasi herbum. Mihi magis placet ab eruendo dictum esse. Nam ut legumen à legendo, id est carpēdo, & lenticula quasi Legenticula, sic Eruum ab eruendo, carpitur enim & manu uellitur, ut alia legumina. Nunc Eruillum uulgo dicitur. Sunt tamen qui putent è Græco dici: quod est ὄρεβ & aspiratione similiter carere. Heritius, & herinatus, sunt qui putent ab horrendo dici, atq; exinde aspirationem trahere.

E' ante S'.

DICTIONES uerò quæ habeant E' aspiratum ante S', sunt hæ uidelicet: Hesternus ab eo quod est heri, & hæsito ab hærea, habetq; diphthongon Ac'. Itemq; Hesperus, Hesperia, Hesperides, Hesperugo, Hesiodus, ἐς αἴος, bestiodorus, Hestica oppidum quoddam Aetoliæ, Hesionē Lao-medontis filia quæ uoces omnes supradictæ à Græco trahūt aspirationē, Hesaias, & Hester. E' ante T', et V', et X'.

E' ANTE T' apud nostros non habet aspirationem, Græci tamen aspirant ἕτερος, id est alter, & Heteroclitum quod nos ab eis accepimus, & ἕτερογενές. Prisci Hetam dixerunt quasi Hietam rem minime prætij, ut est oscitatio, & hominis halitus. Hetam alij uolunt esse pustulam illam quæ in coquendo assurgit, ut uidemus in ahenis & caldarijs dum feruent. Ante V' aspiramus E' in his solum Heu, & Heus, de quibus dixi. At ante X' in aliquot Græcis, quæ sunt Hexameter, Hexametron, id est sed dierum, & Hexagonus. Funt enim à uoce ἕξ, pro qua dicimus sex. E' ante Y'.

ANTE Ū Græci non modò non aspirant E', uerùm si in aliqua uoce sit E' aspiratū, recipiaturq; pòst Ū, aspirationem abijciunt. Ipsi enim aspirant εὐκλος, id est quietus: cū tamen interijciunt Ū, & dicunt εὐκλον, aspirationem amouent. Simili modo dum pro eo quod est.

ANTE Z' quoq; aspirant huic uerbo ἕζομαι, id est se sedeo: male qui Ezecias & Ezeciel aspirant.

I' ante A', aut B', aut C', aut D'.

ENVMERATIS his dictionibus quæ aspirationem exigunt ante E', dicam eodẽ etiam ordine de I' uocali, id est in quibus dictionibus ei sit aspirandum. Ac primum de il-

lis,

lis, quæ habent aspiratum *I'* ante *A'*, aut *B*, aut *C'*, aut *D'*. Aspiramus igitur huic uoci *Hiatus*, quæ fit ab hoc uerbo *Hio Hias Hiat*. Dixere etiam ueteres *Hietare Hiarbas*, & *Hibex*, & *Hibiectus* sunt qui aspirent. *Iberia* autem & *Iberus*, & *Iberna* aspiratione carent. *Hic*, pronomen etiã cum transit in aduerbium, aspirationem habet. *Hicetaon*, cuius filius *Melanippus*, de quod apud *Homerum*. Extat epigrãma in quo est nomen *hidis*: D. M. AELIVS ANTI-
TIOCHVS HIDI BENEMERENTI, QVAE
VIXIT ANNOS LI. MENSES IX. LV.
CIVS SEPTIMIVS SATVRNIVS CO-
IVGI CHARISS. Quo in monumento dictio coniugii est sine litera *N'* scripta. *Hidymeles* proprium hominis.

I' ante *E'*, aut *F'*, uel
G', uel *L'*.

SEQUENTE autem *E'* non aspiramus *I'* in latinis uocibus, nisi in illis temporibus *Hiem*, *Hies*, *Hiet*. Sed de obliquis casibus nominum, et temporibus uerborum sat sit præcepisse illud, quod obliqui sequantur rectos, acceptamq; ab illis aspirationem retineant: quodque eodem modo cætera uerborum tempora à suo præsentis aspiratione non differant. De Græcis autem aspiramus *Hieron*, *Hieronimus*, *Hieropolis*, *Hieremias*, *Hiericho*, nomen oppidi, quod erat in *Judæa*, *Hierosolyma*, *Hierusalem*, *Hierarchia*. *Hiera* una ex insulis *Aeolijs*. Fuit & uia sic quondam dicta, quod ea irent sacerdotes ad *Elusiniam* *Cererem*. Appellata est etiam *Hiera* uxor *Telephi* regis *Mysorum*, quæ à *Nereo* interfecta dicitur, cum marito ferret opem, qui ab *Achille* uulneratus fuerat: ea, ut fabulæ tradunt, tantæ pulchritudinis

ebritudinis fuit, ut etiam Helenam superaret. Hieron, Scythiae populi. Hieroprica, genus medicinae. Hierax uero non nulli tenuant *I'*. In quibus quidem dictionibus, si Graecos imitari uolumus, primam literam uocalem faciemus, eique aspirabimus. Sunt tamen qui in consonantem uertant, & e duabus syllabis unam cogant. Nam Graece Hieron triu syllabarum Hieronymus uero quinque. *I'* autem cum est consonans, aspirationem nullo modo recipit: quae res efficit, ut nomen Ianus aspirationem non habeat, quam habet Hio primitiuum. Dictum autem esse Ianum ab Hiando, Festus autor est. Eadem ratio est Ianuae. Ipsius Festi uerba sunt: $\chi\alpha\iota$ appellat Hesiodus confusam quandam ab initio unitatem hiantem, patentemque in profundum: ex eo quod $\chi\alpha\iota$ uen Graeci, nos hiare dicimus. Unde Ianus detracta aspiratione nominatur, eo quod fuerit omnium primus. Cui primo supplicabant uelut parenti, a quo rerum omnium factum putabant initium. Quamobrem in hoc nomine Hieronymus, si primam, quae Graece uocalis est, consonantem fecerimus, aspiratio demenda erit. Nam *I'* consonans, ut dixi, aspirationem non recipit. Ad haec scire etiam oportet, *I'* cum sit consonans, ab aspiratione semper abhorrere, ut a se longe aliena. Hiempsal, quod Punicum est in uetustis codicibus aspiratum inueni. Nullae Latinae dictiones ante *F'* uel *G'* habent *I'* aspiratum: quanquam Graeci aliquando aspirant, ut $\eta\gamma\omicron\nu\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$, id est dux, seu praefectus. At ante *L'* aspiramus Hilum, cui uoci aspiratio natura inest. Dixere autem ueteres Hilum, id quod est in grano fabae. Fiunt ab hac uoce nihil nihilumque. Aspirantius etiam Graecos imitantes Hilaris, & Hilarius, & Hilarodus, quae uox apud priscos significabat

ficabat lasciuī & elumbis carminis cantorem. Hilaritas, Hilaritudo, Hilaria, quod nomen apud ueteres erat pluralis numeri, & generis neutri, ut Saturnalia, & Dionysia. Hilæ Hilarum, quæ est prisca uox, significabatq; genus farciminis, siue, ut Festus dicit, intestina, quæ ueteres hoc nomine appellabant: à qua uoce boillas uicum dictum putarunt, quod eò bos intestina trahens aduenerit. Quod si est, hoc quoq; nomen aspirationem tenet in media syllaba. Ego in uetustissimo lapide scriptum uidi non boillas, sed bouillas cum littera u Hila Varro putat dicta ab hilo, id est minimo. Hilum aspirationem habere docet nomen filum, quod cum ab hilo dicatur, ut Varro est autor, in F' mutauit aspirationem. Illyrium, Illyria, & Illyricus aspiratione carent. Dixere etiam prisca Hilare, ut in uetere Afranij uersu:

Propter patrualem tuum constituit anhelans hilare deiecta *coma.*

Quinetiam ab eo quod est hila, protulere diminutuum hilla, id est intestina, ut inquit Festus, à Græco uerbo: quod licet Græce *δασειαρ* non habeat, tamen inter aspiratas dictiones ab antiquis collocantur Hilla & Hille.

I' ante M' & N'.

ANTE M' uerò in nulla uoce nostra aspiramus I' in Græcis autem aspiramus Himeræ urbs Sicilæ, Himerensis. Imbros aspiratione caret. At ante N' aspiramus I' in aliquot nostris dictionibus, quibus aspiratio ipsa naturalis est, Hinnio, Hinnitus. Hinnibundus. Hinc, aduerbium, quod fit ab eo quod est Hic littera N' interiecta. Vsus quoq; eruditiorum aspirat etiam his dictionibus, Hinus, qui ex equa & asino nascitur, & Hinyulus, & Himuleus.

I' ans

I' ante O'.

EX OMNIBVS latinis dictionibus unam tantum inuenias, in qua I' aspires ante O', ea est Hio, Hias, à quo fit Inbio Inbias, cui aspiratio naturalis est, quod id uerbū uetigetiore spiritu debeat proferri. Iocasta caret aspiratione. Io sephus, Ioannes, Ioachim, in quibus I' uocalis est, non consonans, apud Græcos, aspiratione carent, qua tanto magis carebunt apud nos, si primam literam cōsonantem fecerimus.

I' ante P'.

ANTE P' aspiramus uocali I' in Græcis plurimīs, Hippasus, Hippolytus, Hippolytiō, Hipparchus, Hippocrene fōs Bœotiae Hippocoō, Hipponous, Hippotion, Hippodamas, Hippodamia, Hippodes populi Scythiae. Hippo oppidū Africae. Vnde Hipponensis, Hippomanes, Hippago genus nauis ad equos deuehēdos. Hippias, Hippotoxota, id est eques sagittarius, Hippodromus, Hippocrates, Hipsicratea uxor Mithridatis, Hippocampus, equus marinus. Hippotamus, equus fluuiialis. Hippomanes, quod ut ait Virgilius:

» Sæpe malæ legēre nouercae,

» Miscueruntq; herbas, & non innoxia uerbā.

Ferunt enim hippomanes uel legi è fronte pulli equini stetit cum aluo materna missus est. Vnde ait Virgilius:

» Queritur & nascentis equi de fronte reuulsus,

» Et matri præreptus amor.

Vel certè uirus esse defluens ex obscœnis equarum, dum libidinis ardore feruntur. Vnde apud Tibullum:

» Hippomanes cupidae stillat ab iguine equæ.

Quod quidem uolunt habere uim insanie. Hippus Neptuni cognomen ex eo inditum, quod ex tridentis eius percussio-

cussio-

eufione natus fuerit equus, quem Græci ἵππος dicunt. Hippocomus puer qui & equum comit. Hippocoum genus uini dictum ab Hippo loco eius insulæ, quæ Cos ab antiquis dicta est. Hippacuo, id est celeriter animam duco, quod equorum anhelitus admodum sit cautus. Iphis uerò, & Iphias, et Iphianassa, & Iphitus habent I' tenue.

I' ante R'.

ASPIRAMVS etiam I' ante R' in his uocibus, Hirsutus, & Hirtus quibus aspiratio à natura hæret. Sunt tamen qui uelint Hirsutum dici à uerbo, horreo. Dixere etiam præsci Hirtipilum, id est Hirtos habentem pilos. Huic nomini Hircus aspiratio loco F' præponitur. Nam Sabini fircus dixerunt: quanquam, si Quintiliano credimus, principio Romani non aspirabant huic uoci. Eadem ratione aspiramus hircus, cum significat eam partem oculi qua palpebræ committuntur: quod nomen satis quidem ineptè Apuleius grammaticus inde uult dictum, quod illic hæreant oculi Tradunt etiam Grammatici uocem hanc in hac significatione scribi debere per Q. cum uerò significat animal per C'. quod quanquam non improbo, tamen existimo ueteres in utraque significatione scripsisse per Q. Nam & Hirquitulos dicebant pueros ad uirilitem accedentes, ab Hircorum scilicet libidine: quæ res aperte indicat etiam Hircum pro animali per Q. pronunciassè illos, & Hirquos dixisse: nõ quod ibi hæerent oculi, sed quod signa libidinis, quæ maxima in Hirquis, id est Hircis, illic essent, eorumque motu declararetur. Arcum etiam per Q scribebant, & cum cœlestis arcus significabatur, & cum arcus quo sagittarij utuntur. Vnde arquites uocabantur ab antiquis, qui postea uo-

cati sunt sagittarij: & qui nunc dicitur Acipenser, ab illis dictus est per Q. Aquipenser, ab aquis uidelicet: est autem Acipenser piscis, aliquando in cōuiujs laudatus. Quid? quod pecuniā per Q scribebāt, quod inscriptio hæc manifestum facit:

Q. FILIVS L. FILIVS RVEVS Q. AGRIVS Q. FILIVS CELE R PRAETOR DVVMVIR LANARIAS, ET QV AE IN HIS SVNT SVA PEQV NIA FECIT, VT EX EO VECTIGALE QV OTANNIS COLONIS MVLSVM ET CRVSTVM NATALE CAESARIS AVG. DARETVR. Quo

in elogio duo in primis notanda sunt: hoc est consuesse veteres pecuniam per Q scribere, quod ego alibi quoq; notavi: & ablatiuos casus nominum tertiæ declinationis, quæ neutri essent generis, & in E' rectū casum haberent, in E' quoque exire literam finalem. Nam cum dicerent hoc uectigale in recto, pro quo postea uectigal dictum est, dicebant ablatiuo casu uectigale, ut hic cernitur. Et primo casu mare, sexto etiam casu mare. Ut apud Lucretium:

» E' mare primum homines è terra possit oriri,

» Squamigerum genus, & pecudes erumpere cælo.

Hirpinus secundum quorundam opinionem habet aspirationem, Hircius nomen proprium aspirationem exigit, siue dictum fuerit ab Hirco, ut ab Asino Asinius, & à Vulpe Vulpinus, siue ad Hirto: quod si sit, per T' scribi oportet. Forsitan & ab eo dictus est, quod apud priscos erat Ercius, mutata litera, de qua uoce superius dixi: quod si sit, a spiratione carebit. Græci per T' scribunt, nec aspirant, quæ res declarat maiores nostros non aspirasse huic nomini. Hirudo si dicatur

catur

zatur ex eo quòd hærendo sanguinem ducat, aspirationem habebit, sed non conuenit in quantitate syllabæ. Hirundo auis uidetur dicta esse à Vere, quod uere ad nos transeat. quod si est, litera V' mutata est in aspirationem, quamuis hodie non est qui aspiret. Dixere etiam ueteres hirrire, quod tractum est à canibus rabiosis. Iros nomen oppidi, quã Homerus ouium matrem dixit. Et irus proprium hominis, & Iros, id est uer, itemq; Iris aspiratione carent. Et Ironia & Ironicus. Hiros tamen cū sacrum significat, *ἱερόειρα* apud Græcos habet. Hira oppidum Argolidis.

I' ante S'.

ANTE S' quoq; aspiramus I' uerbo Hisco, quod traxit aspirationem ab Hio uerbo, de quo dixi. Hispidus, Hispida, Hispidum aspirationem habet natura sibi hærentē, quã quam quidam ab horrere dici uolunt. De Græcis autem aspiramus Historia, Historicus, Histopus genus nauis, Ister uerò Istrio, Isagoras, Isauria, à qua deuieta Seruilius Isauricus dictus est, Isopleuros triangulus habens latera æqualia, Isomerinos circulus æquinoctialis. Item Ispania, et Ispanus, hæ uoces omnes habent I' tenue. Licet quidam huic nomini Ispania contendāt debere aspirari, quod ego probo, & in uetustissimis quibusdam monumentis aspirationem habet Hispania, et Hispanus. Caret etiam aspiratione Isæus nomē oratoris, quod nomen habet Ae' diphthongon post literam S'. Nam quod Istrio ponatur apud Festum inter uoces aspiratas, aut fuit error eius, qui id uolumen in hunc ordinem, quem nunc habet, redegit, aut certe uolūtas hominum illius temporis, qui contra Græcam institutionem aspirare uoluerunt.

I' ante T', & V', & X', & Z'.

ANTE T' uerò & V', & X', & Z', non aspiramus I' nisi in nomine *Giulcus*, quod à uerbo *Hio* aspirationemi trahit. Græci tamen aspirant aliquando I' ante X', & Z', ut in his uerbis, *ἰσομαί*, & *ἰσάρα*. ac de litera I' satis dictum est.

Ypsilon

REMANENT pauca quedam dicenda de litera Y', quod Græci ὀ à serri tenuitate uocauerunt, quodq; nos in græcis tantum dictionibus utimur, aut in quibus græcos imitamus, unde græcum Y' à posterioribus dicitur. Scire igitur oportet græcos dasia notare ὀ in omnibus dictionibus quæ ab eo incipiunt, quanquam Aeoles hoc non seruauerunt, qui *Δασιον* fugiebant. Aspiramus igitur X' ante A' in his, *Hyades*. *Hyades* stellæ quedam in fronte *Tauri*, dictæ ex eo quod exortu suo pluuias excitent, uel quod in speciem Y' literæ posita sint in cælo. De quibus alij quidem loquuntur in hunc modum, quod hæ Bacchi nutrices fuerint, & cum Iunonis iram uererentur, fugerentq; *Lycurgi* regis sæuitiam, Iupiter eas cælo intulerit, & stellas esse iusserit. Alij autem tradunt *Atlantem* ex *Actra* uxore *Hyam* filium suscepisse, quæ à leone deuoratum, cum sorores miserabili lamentatione prosequerentur, & mœrore uitam finirent, Iupiter illas miseratus in stellas uerterit, ut earum pietatis perpetuum hoc esset testimonium, quæ de fratris nomine *Hyades* ab hominibus dictæ sunt. *Hyantis*, *Hyacinthus* & lapis, & flos, & nomen proprium *Hyacinthinus* à colore, *Hyacinthia* sacra *Hyacinthi*. Nec uerò me latet multos contendere ut primæ litera I' sit iota, secunda sit ὀ: *Hyaniheus*, *Hyampolis* urbs

urbs Phocidis. Hyalos uitrum, Hyalinus, uitreus. Hyalenses Siciliae populi.

ANTE B' in his: Hybla mons Siciliae & oppidum, & pars Atticae, Hybleus, Hyblon, nomen regis, à quo Hybsei, Hybridia ignobiliter natus. Hybris enim tum contumeliam, tum flagitium, tum stuprum apud Græcos significat.

ANTE D' in his, Hydaspes fluuius, Hydra, Hydrus, Hydros, Hydropicus, Hydromantia, Hydraulos genus organi musici. Hydria, uas. Hydrus mōs. Hydrus oppidū. Hydarnes, propriū hominis, ac demum in omnibus quæ fiūt ab Hydor, ut Hydrochous, signum cœleste, id est aquarius.

ANTE E' Hyems, si uerum est quod & hys, & humber à græco uerbo ducantur, quod uduum & pluuiosum significat. Mihi magis uidetur ab hyando hyemen dictam esse, quod, ut Varro ait, anima quæ à nobis flatur, tum appareat. Spiritus enim ipse noster dum spiramus hyeme, quasi in nebulam concretus cernitur. Veteres autem latinos arbitratos esse hyemen ab hiando magis, quam à uerbo græco dictā, hoc satis declarat, quod in uetustissimis codicib. per I' latinū scripta semper inueniuntur & hyems, & himber, & hibernus: idq; seruandū ipse indico. Hiems enim est dicta quasi hians, & quod non solum anima nostra, ut Varro ait, sed & aër ipse hiet. Ab Hieme, Himber dictus, quasi hiember de tracta litera. Hieme enim existunt frequentiores himbres. Ab ipso autem Hembre fit Hibernus dempta M' litera, ut à patre paternus, & à matre maternus. Hyæna, quam ex femina in marem uerti fabulæ tradunt. Est autem serpens quam uno anno marem, altero feminam esse tradiderunt. Scribitur etiam Hyæna per Ae' diphthongon, Hyei populi

Locridis. Hyella Oenotriæ oppidum à Phocensibus conditum.

ANTE F', quæ latina est litera. Y' scribi nō potest, pro qua ph in Græcis utimur.

ANTE G'. Hygia proprium nomen. Extat Neapoli urna in qua hæc leguntur: M. AVRELIVS NICOLAVS AVRELIAE HYGIAE CONIVGI DVLCISS. B. M. FECIT. Hyginus nomen proprium.

ANTE L. Hylas, Herculis puer à nymphis raptus. Hylagnos nomen canis, Hylacus hominis, Hyle materia. Hylælus nomen proprium.

ANTE M' hymen, hyemenæus, hymnus, Hymettus mons. Hymella fluuius, Hymees uiri proprium.

ANTE N' uocem nullam accepimus quæ habet Y' aspiratum.

ANTE O'. hyoscyamus herba.

ANTE P'. hyphe, Hypsiphile, Hypocaustum, Hypsenor, Hypenor, Hypallage, Hypænis, & Hypacris flumina Scythiæ, Hyperbole, Hyperbaton, Hypothesis, Hypocrita, Hyparcus, id est præfectus, Hypostasis, Hypermeter uersus qui syllabam superabundantem habet. Hyperborei montes, Hyperiochus uiri proprium, & Hyperides, Hypermestra, Hypatos, Hypotheca, quæq; sūt ab ὑπὸ τῆς, & in his Hyperio quo nomine dictus est sol, quòd super terras feratur. Hyperio nomen nymphæ, Hyperia fontis. Hyperides nomen proprium. Hyperborei, qui habitant super, id est ultra Aquilonis flatum, quos tradunt humanæ uitæ modum excedere. Hypnus, & Hypneros nomina propria, quæ in antiquo

sepulchro scripta inueni.

ANTE R'. Hyre oppidum Bœotiae, & Hyreanus, Hyria etiam uicus Aulidis, & Hyrie stagnum, seu fluuius Bœotiae, Gyrmine oppidum Peloponnesi, Hyra nomē proprium, Hyrtacus, Hyrtacides. Hyrtius, cuius meminit Homerus, refertq; eum ab Aiace occisum. Hyrgis flumen Scythiae, Hyroëades uiri proprium.

ANTE S'. hysrix animal, Hyssopus herba, Hystaspes nomen Persicum, Hyspeus uiri proprium. Indifferenter quoque Hyoscyamus, & Hysquiamus herba hodie dicitur. Et cum hoc nomen Græce sit quinque syllabarum, à nostris ita pronuntiatur, ut quadrisyllabum appareat. Græci dicunt Hypsipyle, nos autem l' abiecta sæpe dicimus Hysiphyle. Dicunt & hys, pro quo nos sus. Aspirant etiam Græci y' ante th' ἠθλ', id est nuge, & dictum ridiculum. Sunt qui sribant per iota sine aspiratione.

FUISSET nō parui & certe ingrati laboris uoces omnes colligere, in quibus Græci aspirēt huic literæ y' quas si collegissem, non multum tamen inde utilitatis attulissem latinis adolescentibus: quasdam tantum placuit annotare, quæ à latinis acceptæ in mentem uenerūt, nulla diligentia adhibita, neq; enim Græcis hæc præcipio. Atq; ut intelligas, quid ipse de huius literæ usu sentiam, sic quidem censeo uenia dignū quisquis is sit, qui in eiusmodi dictionibus l' latinum scribat, modò aspirationem præponat. Neque enim necessitas aliqua coëgit maiores nostros eam literā à Græcis mutuari, quam ne antiquissimi eorum habuerunt: ex qua accepta haud scio an nobis utilitas parta sit aliqua, an non: pronuntiatio ipsa magis quàm figurā docere nos poterat, eam

literam

literam tenuiter sonare, tametsi non adeò diligentes in pronuntia adis literis simus, ut hãc differentiam seruet nostrum aliquis, quam ne Græcorum quidem, quos noui, seruet nunc unus. Græci etiam cum producunt η & ω , quæ $\eta\tau\alpha$, & $\omega\tau\alpha$ $\mu\acute{\epsilon}\gamma\alpha$ ipsi appellant, alias dederunt figuras: qua in re fuisset profecto non parua utilitas, si illos imitati fuisssemus. Sed maiores nostri, quod cum utilitate etiam magna facturi erant, contempserunt: quod autem ab re fuit, secuti sunt: in quo laboris aliquid, utilitatis certe aut omnino nihil, aut parum nobis est additum. Sed quoniam maioribus nostris sic placitum est, studeamus, quoad fieri poterit, ut in quibus oportet dictionibus υ scribamur, dum tamen ne dum nimis Græci uideri uolumus, latinos nos esse obliuiscamur: illud non ignorantes, quod maiores nostri hanc literam in u uocalem sæpissime uertebant, & pro Sylla Sulla, pro Thymo Thumus, pro Myrto Murtus dicebant.

O' ante B', & C', & D',
& F', & G'.

A C de I' hætenus, nunc de O' dicam, quod quidem nec ante B', nec ante C', nec ante D', nec ante F', nec ante G' aspirationem habet in nostris dictionibus, præterquam in pronomine Hoc, & aduerbio Hodie, quod ab hoc, & die fit, C' litera eiecta. Legimus etiam ueteres dixisse Hodidos latrones ac uiarum obsessores. Fit enim à Græco $\delta\acute{\alpha}\delta\omicron\varsigma$, id est uia. Hodius habet aspirationem, fuit nomen præconis. Ocnus aspiratione caret, & Ode, & Obeliscus.

O' ante E', & I', & L.

ANTE E' quoq; & I' non aspiramus O'. At ante L' aspiramus, Holus holeris, ea causa, ut quibusdam placet, ut
aspi

aspiratione differret ab infinitiuo olere : fuit enim aliquando tertiæ coniugationis, quod nullo modo probauerim. Nā prisca illi qui non *Holus*, sed *Helus* dicebant, nihilominus aspirabant Dixere etiam *heluela*, id est minuta *holera*, & *Helusa*, pro quo dicimus *holera*. Ex quo satis clarum esse potest huic uoci naturalem esse aspirationem. Fit ab *holus* *holitor*. Græci aspirant *Holophernes*, & *holocaustum*, & *Holor*, quos nos sequimur. Sunt tamen qui *olor* tenuent.

O' ante M'.

ANTE M' aspiramus O' in nomine *Homo*, ut aspiratione differat ab eo, quod est omen ominis. Ego tamen existimo huic uoci inesse aspirationem naturalem. Nam prisca cum non *Homo*, sed *Hemo* per E' dicebant, aspirabant ut nunc: & similiter cum dixere *Homo* *Homonis*, ut: *Vultur* in syluis miserum mandebat hominem.

Quaquam multi pro nomine proprio accipiunt. Quibus in uocibus nulla tunc erat habēda differentię ratio. Aspirabant etiam illi huic uoci *Homelium*, quod erat pilei genus. Aspiramus etiam quæ Græca sunt, ὁμοιομέρεια similitudo partium, quo nomine *Lucretius* utitur:

Hinc & *Anaxagoræ* scrutemur *Homoiomerian*.

Fit hæc dictio à uoce aspirata ὁμοιο, id est *similis*, & ὁμωνυμοσ, id est *eiusdem nominis*. & *Homonymin*. ὁμοιογενες *eiusdem generis*. Vnde & *homogonium*, *Homophonos* *eiusdem linguæ*, *Homilia*, *Homelus* *mons Thesaliæ*, *Homerus*, *Homericus*, *Homeromastix*, *Homolobrus*, *Homonæa* *propriū mulieris*. Significat autē Græce ὁμόνοια *concordiam*. Extat mulieris eius nominis epigramma his uerbis:

- » Tu qui *secura* procedis mente, parumper
 » Siste gradum quæso, uerbâq; pauca lege.
 » Illa ego quæ claris fueram prælata puellis,
 » Hoc *Homonœa* breui condita sum tumulo.
 » Cui formam *Paphiæ Charites* tribuere decorem,
 » Quam *Pallâs* cunctis artibus erudiit.
 » Nondum bis denos ætas mea uiderat annos,
 » Iniecere manus inuida fata mihi.
 » Nec pro me queror, hoc morte est mihi tristior ipsa.
 » Mœror *Athimeti* coniugis ille mei.
 » Sit tibi terra leuis, mulier, dignissima uita,
 » Quæq; tuis olim perfruerere bonis.
 » Si pensare animas sinerent crudelia fata,
 » Et posset redimi morte aliena salus,
 » Quantulacunq; meæ debentur tempora uitæ,
 » Pensarem pro te cara *Homonœa* libens.
 » At nunc quod possum fugiam, lucemq; deosq;
 » Vt te matura per styga morte sequar.
 » Parce tuam coniux fletu quassare iuuentam,
 » Fataq; mœrendo sollicitare mea.
 » Nil profunt lacrimæ, nec possunt fata moueri.
 » Viximus, hic omnes exitus unus habet.
 » Parce ita non unquam similem experiare dolorem,
 » Et faueant uotis numina cuncta tuis.
 » Quodq; mihi eripuit mors immatura iuuentæ,
 » Id tibi uicturo proroget ulterius.

ATHIMETVS PAMPHILI TIBERII
 CAESARIS AVGVSTI II. ANCERO-
 CIANVS SIBI ET CLAVDIAE HO.
 HO.

MONOEA CONLIBERTAE ET CON
TVBERNALI,

O' ante N'.

ASPIRAMVS etiam O' cum præcedit literæ N', in his: Honor, Honestus, Honoratus, Honorius nomen proprium: à quo Claudianus Honorides patronymicum protulit. Honoraria ludi qui à Romanis fiebant in honorem Liberi patris. Sed honos, si Varroni credimus, dictus est ab honesto honore: & honestus quod honus sustineat reip. Seruius quoq; inquit, honestus dicitur cui honus ipsum honori est, ut si quis spolia de hostibus ferat. Retinet etiam aspirationem, nam ab honore descendit. Quæ uerba indicant honus honeris aspirationem exigere: quod Gellius quoque affirmat, & nomen honestus, atq; honestus ab honore duci. Sunt tamen & hodie qui neq; honus, neq; honestus aspirent, etiã eruditorum usu accedente. Sed cum honor, et honoro honoras aspirationem retineant, quod seruamus in deriuatis, nõ est abijciendum in primitiuis. Male qui aspirant Orno, Ornas, & Ornatus. Fiunt enim ab os oris. Honapis flumẽ Scythiæ habet aspirationem.

O' ante P', & R'.

ANTE P' nos non aspiramus O', quanquam Græci aspirant quibusdam uocibus. Male qui Aspirant Opis nomen Nymphæ, & Opicus. Fuere autem Opici Campaniæ populi, in quibus numerabantur Baiani, Cumani, Puteolani, Neapolitani. Hæ nãq; urbes Opicorum dicuntur fuisse. Auli Gellij ex undecimo noctiũ atticarum uerba sunt hæc. Percunctanti cuiquam, qui & literarum, & uocum græcarum expers fuit, cuius nã liber, & qua de causa scriptus esset

nomen quidem scriptoris statim diximus, rem de qua scriptum fuit dicturi hæsimus. Paulò autem post subdit: Tum ille Opicus uerbis meis inchoatis & inconditis abductus Hec Gellij uerba aperte declarant, per ea tempora uocem Opicus, obprobrij uim habuisse & conuiujs in illos dici solitam, qui literas nescirent, & incultius, ineptiusq; loquerentur. Idæ que etiam Iuuenalis uerba indicant, cum ait:

Opicæ castigat amicæ,

Id est, quæ nõ latine loqueretur, sed opice. Et quid mirum cum ab Oscis, qui fuere Campaniæ populi, deductum sit nomen obscenus. Et Festus dicat Opicum pro Osco poni solitum. Et hodie qui uino plus nimio indulserit, cum Theutonum de uitio gentis increpitant, inclamitant. Prisci quoq; uerbum græcari ab eo protulerunt, quòd Græci liberius se haberent in conuiujs. Multa enim uerba trahuntur à moribus nationum. At ante R' aspiramus Hortus Horti, ut differat à participio & nomine ortus. Dictum autem esse ortum à uerbo orior, quod aspiratione caret, ex eo iudicari potest, quod, ut grammatici tradunt, Veteres etiam uilulas dixerunt Hortos, quòd ibi orirentur qui capere arma possent. Ab Horto, Hortensis, Hortensius, Hortalus. Horreo etiam, & Horror habent aspirationem. Additur enim ipsi uoci ex aspiratione nescio quid quod affectum augeat Fiunt ab his Horresco, Horridus, Horribilis, Horrifonus. Itemq; hordeum aspirationem habet, non quod fiat ab horreo (quanquam sunt etiam qui dictum uelint ab oriendi celeritate) sed quod fiat à nomine Fordus Forda Fordum, ac loco F' fuerit aspiratio, posita. Prisci tamen illi dixerunt Hordus Horda Hordum cum aspiratione, cuius lo

eo posteriores *F*s posuerunt, atque inde aspiratio in nomine *Hordeo* mansit. Significat autem *Fordus* grauidum, ac prægnantem, ut apud *Nasonem*:

Forda ferens bos est, fœcundaq; dicta ferendo.

Quod ex eo etiam iudicari potest, quod *Hordeacia* dicta sunt ab antiquis sacra, in quib. hostiæ *hordæ*, id est prægnantes immolabantur. *Hordeum* igitur dictum est quasi *Fordeum*, id est grauidum, ac prægnans. Ab *Hordeo* *Hordeacius*, *Hordeia* genus piscis. *Hordearium* æs, quod equiti pro *hordeo* pendebatur. *Hordeonius* nomen proprium. Itemque *Hornus* *Horna* *Hornum*, uel ut differat ab arbore orno, uel quod fiat ab eo quod est hoc & annus, ut multis placet. Dixerunt enim *Hornam* frugem quæ hoc anno prouenit. *Horreum* quoque habet aspirationem, uel quod fiat ab *Horreo* uerbo, quod non probo, uel quod dictum sit à *Farre*. Nam ueteres *Farreum* dixere, mutatisque literis postea ex *Farreo* factum sit *Horreum*. Sunt qui à *Græco* duci uelint. *Aspiramus* etiam *Horatius*, non quod fiat ab *Hora*, uel ore, aut oro uerbo. Nam si fieret ab oro uel ore, saltem aspiratione careret: sin ab *Hora*, prima produceretur, quam corripit. Habet igitur aspirationem *Horatius*, si latinum nomen est, quod ita maioribus placitum sit. Sin *Græcum* est, traxit eam à uerbo ὄραω, ὠ. quod significat uideo, & aspicio. Inuenio & *Horius* nomen proprium. Fieri etiam posset, ut *Horatius* dictus esset ab ὄρα, quæ *Græce* significat pulchritudinem, mutata quantitate primæ syllabæ, quæ *Græce* in nomine *Hora* producta est. *Hortor*, & quæ ab eo fiunt, usque ipso aspirationem habent. Ab eo enim quod est *Os* *Oris*, *Hor*

tor formatum est Os autem aspiratione caret, & similiter Hortor, si naturam originis sequi uelimus. Sunt tamen qui putent accepisse aspirationem differentiæ causa, ne uideretur esse frequentatiuum uerbi Orior. Veteres dixerunt Oriam nauim piscatoriam, ut Plautus in Rudente:

” Mea opera laborare rete & oria.

Cui debeat aspirari nec ne, affirmare non ausim. Nam si latina uox est, aspiratione carebit. Fit enim ab ora ora. Cuius uocis significatio manifesta est, ut ora maritima, et ora uestis, id est extremitas. Est etiam ora funis, quo naues ligantur in portu, ut apud Quintilianum:

Oram soluentibus bene precemur.

” Sin autem fit à uerbo Græco ὀρνυμι oreo, quod significat moueo & excito, carebit etiam aspiratione. Quòd si forte deducere eam uolueris ab illa uoce ὀρη, quæ est pars portus, unde hodie à nautis dicitur Hormizo, aspirationem exigit. Aspiramus autem quæ Græca sunt. Hora, quæ partem temporis significat. Et item Hora pro dea iuuentæ. Νῆα & ὤρα, Græce pulchritudinem etiam significat. Vnde ὠραῖος adolescens formosus. Significat item plurali numero quatuor anni tempora. Horologium. Horizon, qui latine dicitur finitor. Est autem circulus quidam spheræ. Horoscopus, id est ea cæli pars quæ hora qualibet ab inferiori hemispherio surgit ab oriente, nostri astrologi ascendens appellant. Fiunt autem hæ uoces Horizon & Horoscopus ab eo quod est ὅρος, id est terminus, & finis. Significat etiam Horoscopus apud ueteres instrumentum quoddam ad horas ostendendas. Aspiramus etiam Horus nomen proprium & Horosius, & Hormenus, & Horontes fluius, & Horthes

thes oppidum Thessaliae. Orpheus, Orestes aspiratione cae-
rent. Itemq; Oreades, quae dictae sunt ab eo, quod est ὄρε
ὄρε, id est mons montis.

O' ante S'.

O' cum praecedat S', in nullis nostris uocibus aspiramus, quanquam uincit eruditorum usus in his quae sunt Hostis, Hostia, Hostio uerbum, Hostimentum, Hostium, Hostiarius. Dixere etiam Hostica pax, id est hostis captor. Hospes, Hospitium, Hospitalis, Hospitor, & quae ab his fiunt Hostis, inquit Apuleius, quem iam pudet totiens uocare in iudicium, ideo aspirationem habet, ut genitiuus eius pluralis secernatur ab eo, quod est Ostium in nominatiuo casu, uel quod ab Hostio uerbo ducatur, quod aequo significat, quoniam in hostium conflictu quaedam consueuerit fieri ordinum aequatio. Concordat enim, ut ait, in hoc nomine aspirationis signum cum re quae significatur, quod nota aspirationis secundum ueterem scripturam ita formaretur, quasi biceps gladius inter duas hostiles partes. Ac primum quidem illud, ut secernatur genitiuus eius pluralis à nominatiuo hostium, ineptum sanè est. Hostis enim eodem tempore, quo hostium, accepit aspirationem. Idquè seruatum semper esse ne forte dubites, inspicere si uacat, uetustos codices, & me minime mentitum inuenies. Nam quod hostis fiat à uerbo Hostio, fieri id quidem potest: quanquam non minus uerisimile est fieri uerbum Hostio ab eo quod est hostis, ut uestio à nomine uestis, & hospitor ab hospes, & galeor à galea, & gladiator à nomine gladius. Sed licet Hostis ab hoc uerbo Hostio esset, non tamen ob id aspirationem sibi usurparet: cum hoc uerbum Hostio aspirationem

naturalis non habeat, quod probari ab Apuleio oportebat. Illud autem penitus anile, quod ait de bicipiti gladio. At hac si Hostire equare est, aut equum esse, & Hostimentum est equamentum, ac beneficij pensatio: & hostes, ut Nonio etiam placere uideo, inde dicti quod equa causa pugnam siue bellum ineant, uel quod uerbum Hostio idem aliquando significaret quod ferio, & offendo: qua nam ratione uetustissimi latini peregrinum ab initio hostem appellassent? Quod etiam Cicero, & Varro, & Plautus affirmare uidentur Et duodecim tabulae indicant. Si enim hostis ab hostiendo, id est uel ab equando, uel a feriendo, seu offendendo, uel quod ex equa causa pugnam adiret, dictus esset, prisca illi latini peregrinum hostem non dixissent. Non conueniunt haec secum: Cum qui nunc hostis, id est, inimicus dicitur, perduellis ab illis diceretur: & qui ab illis hostis, a posterioribus dictus sit peregrinus.

Ciceronis uerba sunt haec.

- 33 Equidem iam illud animaduerto, quod qui proprio nomine
 33 ne perduellis esset, is hostis uocaretur, lenitate uerbi rei tris-
 33 titiam mitigante. Hostis enim apud maiores nostros is dice-
 33 batur, quem nunc peregrinum dicimus. Indicant duode-
 33 cim tabulae, aut status dies cum hoste, itemque aduersus ho-
 33 stem aeterna autoritas: quid ad hanc mansuetudinem addi
 33 potest: eum cui cum bellum geras, tam molli nomine appel-
 33 lare: quanquam id nomen durius effecit iam uetustas, a pe-
 33 regrino enim iam recessit, & proprie in eo qui arma contra
 33 ferat remansit.
 33 Varro quoque eadem sentit, ait enim: Multa uerba aliud nunc
 33 ostendunt, aliud antea significabant, ut hostis.

Nam

Nam tum eo uerbo dicebant peregrinum qui suis legibus uteretur, nunc dicunt eum quem tum dicebant perduellum. Ex quibus efficitur, ut non Hostis ab Hostio uerbo dicatur: cum hostis non inimicum, sed peregrinum significaret apud patres, & autores linguæ latinæ. Vt autem hostio uerbum aspirationem acceperit, qua discerneret à sexto casu huius nominis ostio, fieri quidem potuit. Sed ut una te absolua sententia, omnibus his quas posui uocibus aspiratum est usu quodam, quem posteritas quasi regulam quandam secuta est: idq; antiqua stemmata, & tituli indicant monumentorum ac sepulchrorum. Nam Hospes inde dictus, quod hostium nostrum petat, uel quod ore, id est osculo adueniens nos petat, ac mutuo petatur, quod magis probo. Hostium uerò inde dictum, quod sit os, id est ingressus domus. Ab Hospite autem fit Hospitium, & Hospitor, Hospitalis. Non desunt tamen, qui Hostiū ab obstando dictum uelint, uel à Græco ὄβειν quod est repellere, quod utrunq; aspiratione caret. Qui ita sentiunt, uolunt cum ingressu arcemur aliquo, ab obstando hostium dici: cum ingredimur, aditum ab adeundo. Differunt tamen & alia ratione, dicimus enim Nili fluminis hostia, & tyberina hostia, qua mare intrant, non aditus: & facilis est ad regem aditus, non facile hostium. Et hæc sylua nullos habet aditus, non hostia. Et fenestra patefacta non hostium, sed aditum furibus præbuit. Et murorum ruina militibus aditum fecit in urbem ingrediendi, non hostium. Et pulsa hostium, non pulsa aditum. Itaque aditus, ad plura quàm hostium pertinet. Apud Græcos ostiarius, & ostia habent Q' sine dasia. Nā & Græce hæc nomina leguntur, quamuis sint latina. Hostis quoq;

cum à priscis diceretur peregrinus, uidetur uel dictus quasi Obistis, quòd terras obiret: ut ab eo quod est peregre, peregrinus dictus. Vel quod uero propius est, Hostis, id est qui tunc erat peregrinus, ab ore dictus. Nam eos qui peregre ueniunt, ore, id est osculo accipimus. Fit autem à uerbo Hostio quod, ut dixi, ferire significabat, Hostia. Vel fortasse ab hoc nomine hostis, quoniam id sacrificium ob uictoriam fiebat, id est pro uictis hostibus. Vnde etiam lares Hostiolos dixerunt, quòd hostes ab eis pellerentur. Et Hostilius nomen proprium, & Hostilia, & Hostius. Et Hostia, quod fuit uerum nomen eius puellæ, quam à se amatam Propertius Cynthia uocauit. Hostorium quoque ab Hostiendo, id est æquòdo dictum. Est autem Hostorium lignum æquatorium, id est baculus teres quo in dimentiendo tritico modij æquantur. Forsitan & Hasta ab hostio, id est æquo, uel ferio dicta est mutata litera. Significabat etiam apud ueteres hostire coërcere, & comprimere, ut apud Pacuuium: Nisi coërcuero proteruitatem atque hostio ferociam. In perueteri urna scriptum est: C. OSTORIVS ITALVS C. OSTORIO ANTONIO NICONI LIBERTO B. M. FECIT. Hac in urna ipsi animaduertimus nomen Ostorius nullam habere aspirationis notam, quæ res satis indicat priscos illos his nominibus principio non aspirasse. Non tamen ignoro, quòd ut ab antiquis Edus nunc sine aspiratione, nunc Fedus cum litera F' dictus est, sic & Ostis, & Ostia nunc sine aspiratione fuerint ab illis dicta, nunc cum litera F'. Nam fostem, & fostiam dixisse inueniuntur, idque ex Sabinorum lingua: & fortasse Fostis, qui erat peregrinus, à Foris ueniret, dictus est. In

Græcis aut aspiramus Hosius nomen proprium. Quæ uox significat pius, & religiosus. Et Hosbion similiter hominis proprium. Osiris autem aspiratione caret, & Ossa mons.

O' ante T', & V', X.

ANTE T' & V' consonans & X' minime nos aspiramus O', præterquam in nomine houum, ut aspiratione differat ab Ouo Ouas, ut quibusdam placet, quanquam differt etiam tempore: literatorum tamen quos ego noui, nullus hodie aspirat, & Græce ὄσπρασεία non habet.

De V'.

HIS explicatis ad V' transeam, dicamq; quibus in diuisionibus aspirare ei conueniat. Ac primum quidem de his, quæ ante B', nam ante A' non aspiramus V'. Habent igitur V' aspiratum ante B' rationabiliter quidem, quam usus quotidie multa immutat, Huber, Hubertas, Hubertinus proprium nomen, Hubera, Exhubero, Hubertim, quod Valerius Catullus protulit. Fiunt enim à Græco uerbo ὕω, ut quibusdam placet, ὕ in V' productum uerso, ac B' litera hiatus causa interiecta. Ego tamen opinatus semper sum Huber deductum esse ab Humeo, ut Tuber à Tumeo, M' litera in B' uersa. Loca enim arida infœcunda sunt contra quæ humecta sunt, feracia: & mulierum hubera si humore careant, carebunt & lacte:

Cogite oues pueri, si lac præceperit æstus.

V' nuper frustra pressabimus hubera palmis.

Uidetur Virgilius indicare nobis uoluisse hubera ab humendo dicta: si, inquit, æstus humorem præceperit. atq; arefecerit, frustra hubera, quæ omni humore uacua erunt, exprimemus. Tumeo autem, de quo dictum, licet primam corripiat,

ripiat,

ripiat, tubera tamen producant, quod in multis, & praesertim ubi fit aliqua literarum immutatio, usu uenit.

ANTE C' aspiramus *V'* in hoc aduerbio *Huc*, cui aspiratio naturaliter haeret

ANTE D' uel *F'*, uel *G'* non aspiramus, nisi *Hudus*, *Huda*, *Hudum*, quod fit per concisionem à nomine *Humidus*, uel, ut quibusdam placet, à *Græco*, quod paulò ante posui, *D'* litera interiecta, uel quod dicatur *Hudus* quasi *Sudus* quanquam nomen sudor uelint etiam à *Græco* duci.

ANTE I' autem *Hui*, quæ est uox dolentis: cui aspiratio naturaliter haeret, quippe qua affectus ille animi apertius significatur Nam de obliquis casibus *Huius*, *Huic*, nõ est particulariter præcipiendum, secuntur enim rectum, eodem modo huiusmodi, & huiuscemodi.

ANTE L' aspiramus *Hululo*, *Hululatus*, *Hululatio*, *Hulula* nomen auis, quibus aspiratio à natura haeret. Est enim *Hululatus* luporum, qui sine aspiratione satis exprimi non poterat. *Hulula* quoq; à cantu suo nomen accepit *Hulcus*, unde *exhulcero*, traxit aspirationem à *Græco* Illi enim ὄλκω. Habet etiam non pauca dictiones nostræ *V'* aspiratum ante *M'*, quæ sunt *humor*, *Humeo*, *Humescio*, quas tamen uoces placet quibusdam à uerbo *Græco* quod paulò ante posui, originem ducere. Itemq; *Humus*, *Humo*, *Humas*, *Humarium* sacrificij genus, *Humilis*, *Humilitas*. Sunt qui uelint *Humum* ex eo dictam, quod humorem contineat. Licet non conueniant tempore, sicuti etiam *humanus*. Nam seu fiat *humanus* ab eo quod est *Homo*, ut ego arbiror, seu ab eo quod est *Humus*, non conueniet cum primitiuo in quantitate syllabæ: licet in hoc conueniat cum uerbo *Humeo*, à

quo tamen non ducitur. Mea quidem sententia huic uoci *Hu-*
mus aspiratio inest natura. Similiterq; uerbo *Humeo*, & alijs
 uocibus, quas commemoravi. Quin meum quoq; iudicium
 est, *Humus*, quo nomine terram Poetas appellasse *Var-*
ra tradit, & *Humor*, & *Humeo*, latinas dictiones esse. Fie
 ab *Humo*, *Humatus*. Nam cum sit *Humus* terra, *Humatus*
 dicitur terræ obrutus. De uoce autem *Humanus*, *Humana*,
Humanum sic sentio, quòd ducatur ab eo quod est homo,
 cui aspirationem naturalem dixi, mutata *O'* in *V'*. *Vereres*
 enim *Flomanus* dixere: ac tametsi differat tempore, tamen
 non omnes deriuatiuæ dictiones secuntur etiam in tempore
 naturam primitiuarum, uti dixi de *tegula* & *laterna*, quæ
 habent primas syllabas productas, licet *tego*, & *lateo* illas
 corripiant, idq; in alijs multis usu uenit. *Aspiramus* etiã *Hu-*
merus, quæ latina uox est, non ducta à Græco ὠμῶ, quæ dī
 ctio apud Græcos aspiratione caret, habetq; ὠ, id est o pro-
 ductum. Ante alias literas non aspiramus *V'*, præterquam
 in quibusdam barbaris, *Hungaria*, *Hungarus*, *Hunus*, in
 quo barbaros ipsos sequimur. Apud Græcos *V'* non est lite-
 ra, sed diphthongus connexa ex *O'*, quod dicunt micron,
 id est correptum, & *y* quod appellant psylon, cui di-
 phthongon aspirant in quibusdam uocibus,
 ut in hac uoce οὐτῶ & οὐτῶς. Atque
 hæc quidem de *V'* dixi:
 se satis sit.

F I N I S.

IOANNIS IOVIANI PONTANI de Aspiratione Liber secundus.

COLLEGI Marine, quanto maiori potui, in pluribus ac maximis occupationibus studio, dictiones eas, quæ in primariis syllabarum principijs ante uocales aspirationem recipiunt: quarum si aliquæ me fugerunt, ut arbitor certè fugisse, memoria accusetur prius, quam qui spiam credat meam illas fugisse cognitionē. Concedenda est etiam uenia occupationibus meis. Nam multis, magnisq; districtus curis, si quando meipsum negotijs subtraho, quantulumcunq; id est tēporis poëticæ, philosophiæ, & astrologiæ studijs libentius impartior, tametsi ea totum sibi hominem exigant, atq; ad hæc ipsa quasi per diuerticula quædam & de uia digressus perueni. Ad hæc, inter assiduos armorum strepitus, & concurrentium militum clamores, quis locus datus est uoluminibus euoluendis? Quin & tu ipse scis, sex tantum dies me colligendis his principio impendisse, quæ nunc triennio post rogatu tuo in ordinem redegi. Cum interim omnis mihi uita sit acta aut in castris, aut in perigrinationibus procul non modò à libris, sed à literatis omnibus. Quamobrem oratos omnes uolo, ad quorum manus hæc peruenerint, æquos sese ut mihi præbeant. Etsi forte aliqua uel imbecillitate mentis, uel occupationum magnitudine prætermissa sunt (nam non pauca prætermissa esse arbitror) ea ut ipsi in locis suis suppleant, subiungantque, occupationum mearum patrociniū suscipientes: quibus

tum

tum uidebuntur ueniam ipsi dedisse, cum non reprehensorum, sed adiutorum partes susceperint. Reliquum est, ut de medijs & ultimis syllabis dicam. Quapropter absoluta omnis mea præceptio, ad illas quatuor consonanteis sese conuertet.

De aspirandis uocalibus in medijs
& ultimis syllabis. Cap. I.

VOcales in medijs dictionibus, hoc est, inter primas, & ultimas syllabas, siue in ipsis ultimis syllabis constitutæ, admittunt aspirationem rarius quidem, & aut ratione compositionis, id est originis, à qua eam trahunt, ut *Inhabito, Inhæreo, Inhio, Exhorreo, inhumanus, Anhelo, Anhelitus, Anhelus*, in quibus *A'* uertitur in *E'*, siunt enim ab *Halo*, & *Halitus*, aut quòd naturaliter aspiratio illis inhæserit, ut *Aha*: aut hiatus ratione hoc suadente, ut *mihî*, & *uehemens*. Sed de compositis non uidetur necessarium ut particulariter, sigillatimq; præcipiam. Cognita enim simplicium natura, de quibus satis multa dixi facile intelliges exigat nec ne aspirationem dictio, de qua quæris. Dictiones igitur quibus aspiratio naturaliter hæret, sunt hæc uidelicet, *Aha, Vaha, Ohe*, pro quibus dicimus *Ah, Vah, Oh*. Itemquæ *Ehu*, cum duarum est syllabarum, ut apud *Virgilium*:

Ehu quàm pingui macer mihî taurus in aruo.

Similiter *ehem*. Neq; etiam improbaucrim si quis huic uoci *Ohe* aspirationem immiscuerit, quamuis *Eux*, quæ uox Græca, & bacchantium, caret aspiratione. *Traho*, & *Vebo* possunt uideri accepisse aspirationem hac ratione, quòd cum *trafo* & *uefo* dicerent Sabini, *F'* uersa fuerit in eam.

Oportet meminisse deriuatorum, & compositorum, qualia sunt Retraho, Cōtraho, Subtraho, Detraho, Extraho, Traha, de qua Virgilius:

93 Tribulaq; traheaq; & iniquo pondere rastro.

Cui & addidit literam, nam pro eo quod est pluraliter *Thrahae, Trahae* dixit. *Vehiculum* de *Veho, Subueho, Adueho, Inueho, & Inuehor* deponens, à quo dicitur *Inuectiua* Fuit & *Veha* genus plaustrum, unde *Osci* uecturam *Vehauram* dixerunt & *uehari*, id est curru uehere. Atq; ut credam in uerbis *traho* & *ueho* aspirationem positam esse loco *F'*, non hiatus causa, adducit me quòd uideo hæc uerba *Meo, Beo, Creo, Leo, Doleo*, & similia aspiratione carere: & quòd hiatus ratio haberi tum maxime debet, cum eadē uocales concurrunt, ne sonus ipse, qui idem est, inuicem collidatur, ut in his uerbis *Reprehendo, Comprehendo*. In quibus fit sæpe concisio, ut cum dicimus *depressus* pro *deprehensus*, & *comprendo* pro *comprehendo*. Item *cohors, uehemens*, mihi in quibus eadē uocales hiant. Sunt tamen qui putent hanc uocem *Vehemens* traxisse aspirationem ab eo, quod est *ueho*: ut *Vehemens* dictus sit, quòd uehatur mentes & similiter *Cohors*, quòd milites se inuicem ad pugnam hortentur. Quod si est, cum uerbum *Hortor* solo usu aspirationem receperit, in nomine *cohors* aspiratio erit interiecta aut hiatus causa, aut quòd usus uicerit, ut primitiuo aspiraretur. Et similiter in uerbo *cohortor*, à quo, ut dixi, uolunt dictam cohortem. Siue autem ducatur ab eo uerbo, quod non *probo*, siue aliunde, certe aspirationem exigit *cohors*, etiam cum locum gallinarum, & anserum significat, ut apud *Quidam*.

Abstulerat multas illa cohortis aues.

Varro uult cohortem uile spatium esse intra maceriem, ubi coerceantur, id est clausæ teneantur aues altilis. Itaque si ab Coercendo Cohors dicta est, mutata litera E' in O', habebit aspirationem hiatus causa. Ego quidem arbitror cohortem militum uel dictam esse à similitudine cohortis alitum, quæ potius uidetur inde dicta, quòd illic sint simul ortæ, quasi coortæ. Vnde O' Altilis dictæ sunt, eo quòd illic unà alantur. Et propterea à cohorte dicuntur Cohortales. Vel ab horto, quod est uerisimilius. Nam cum ueteres Hortos uicos dicerent, quod qui arma ferre possent, ibi nascerentur, ut supra dixi, inde cohortem dixerunt manum hominum ex eodem uico ad pugnam exeuntium, quòd illi essent eodem horto, id est uico geniti. Nam O' Galli, ut est apud Casarem, hoc modo pugnabant, quisq; enim pagus per se, id est diuisus ab alio pugnam capiebat: O' pagus dicebatur, quòd pagatim pugnabant. Conciditur etiam nomen ipsum, O' pro eo quod est cohors, chors chortis dicitur, ut apud Martialem:

Rauçæ chortis aues,

Et houa matrum. Quæ dictio aspirationem retinet, ut uetus etiam indicat epigramma, quod extat Venusiæ in templo Trinitatis. Cuius uerba sunt hæc: C. OPTIO

T. FILIO HORATIO LEGATO XII. CHORTIS PRIMVS OPTION PHILARGYRVS. Tradunt Virgiliũ in nomine abenu, quod fit ab ære, per diuisionem diphthongi interiecisse aspirationem, idq; uideri factum uolunt hiatus causa, tametsi non eadem, sed diuersæ concurrant uocales. Tum enim maxime ha-

benda est hiatus ratio, ut dixi, cum eadem uocales concurrunt. Mihi uidetur Poëta non tam hiatus rationem habuisse, quam cōsuluisse legentibus, ut aspiratione interiecta, declararet diphthongum solutam esse, & ex una duas syllabas factas, quod oculis cernerent antè pronuntiandum. Sed licet Poëtæ maximo, ut libuerit, à posteris tamen receptum id non sit, quanquam & in hoc, & in aliquot etiam græcis nominibus optime consultum fuisset, si aspiratio fuisset interiecta, licet ea in Græco non esset. Si enim *Laërtes*, *Danaë*, *Paliphaë*, *Phaëton* aspiratione notata fuissent à nostris, haudquaquam multi & patrum nostrorum temporibus, & nostro etiam tempore decepti fuissent, ut quotidie etiam decipiuntur, existimantes hæc nomina diphthongum habere, nec trium ut sunt sed duarum syllabarum esse. *Danaë* enim, quæ Græcè dicitur *Δαναë*, trium apud illos syllabarum est: nos autem illud *æ*, quod apud eos productum est, uertimus in *E* longum. Trium autem syllabarum esse nomen hoc etiam apud latinos docent Poëtæ, ut *Petronius Arbitr*:

» Vxorem ducat Danaën.

» Ipsumq; licebit Acrisium iubeat credere quod Danaën.

Et *Horatius*:

» Inclusam Danaën turris ænea,

In hoc enim metro secundum locum tenet dactylus. Ad hæc, prima syllaba huius nominis breuis est, quemadmodum etiam illius nominis *Danaus*. Qui igitur duarum faciunt syllabarum, falluntur etiam in hoc quòd patriam syllabam productam esse credunt, cum sit correpta. *Phaëton* quoq; trium esse syllabarum, & habere primam correptam, etiam

etiam apud nos docet uersus ille :

Sustinuit genitor si Phaëton ta merops. cc

Quamuis ex priscis illis Poëtis P. Varro Phaëton in duas syllabas coëgerit, & è breuibus duabus unam productam subduxerit :

Tum te flagranti deiectum turbine Phaeton. cc

Laërtes trium esse syllabarum etiam qui Græca non norunt, ex Ouidij uersibus possunt cognoscere:

Laërtesq; senex Telemachusq; puer. cc

Sed neq; Laërtes, ut qui sit inutilis annis. cc

Pasiphaë Græcè quatuor est syllabarum, habetq; secundam correptam. In hoc autem recedit hominum ignorantia, ut dum A' E', quæ duæ syllabæ sunt, unam, id est diphthongon esse credunt, non quatuor, sed trium syllabarum hoc nomen fecerint, produxerintq; secundam, quæ correpta est, ut dixi. Esse autem id nomen quatuor syllabarum, Propertius quoq; in suis elegijs docet, ait enim:

Vobiscum Europe nec proba Pasiphaë. cc

Quibus in nominibus, si aspirationis nota à maioribus nostris inter uocales ipsas posita fuisset, nimirum tam multi in hoc decepti non fuissent. Sed ad alia transeamus. Ahala nomen proprium, aspirationem habet, de quo ita sentit Cicero: Quæ etiam uerba sæpe contrahuntur non usus causa, cc
sed curium: quomodo enim uester axilla ahala factus est, cc
nisi fuga literæ uastioris? Itaque ut ex duello bellum, quem cc
admodum idem autor tradit, & qui duillius fuerat, bellum fecerunt, sic ex axilla ahala contractus est. Interiectam autem fuisse aspirationem ne uox hiaret, ueteres inscriptiones desclatant. Isaac, Habraam, Aaron, quæ apud Iudæos sunt

nomina propria, apud Græcos aspirationem non habent. Sed quoniam Latini summo cum studio hiatum uocalium semper uitarunt, si quis aspirationem interiecerit, fortasse non fuerit reprehendendus. Nam Maharbal, quod Punicum est, in ueteribus codicibus aspiratum inueni. Item Phrahares, quod est Lydium, licet Græci non aspirent. Vtrum sequi quis uelit, non impedio. Ioannes quoque & Ioacin, quæ Iudæa sunt, aspirationem non habent ante A' apud Græcos, licet nonnulli è nostris illam adiecerint. Proëmium aspirare minime conuenit. Nam Græci, quorum ea uox est, non aspirant. Quanquam propter rationes, quas dixi, si quis aspirationem immiserit, id efficiet, ne diphthongus æ legentibus esse uideatur. Panhormus, & Panhormitanus Græcè non habent dasean. Græci enim uix aspirant uocalibus in medijs dictionibus. Nam licet simplicibus uocibus aspirent, tamen cum uocalis quæ in simplici erat prima, in composito sit media, abijciunt *δασειαυ*. Homines tamen nostri temporis aspirant Panhormus, & Panhormita, & Panhormitanus, & rectè fortasse. Videtur autem Panhormus dicta à nauium applicatione, quæ undique illuc conueniunt. Est opus, ut supra dixi, portus pars: inde nauæ dicunt hormizare, id est nauem ancoris atque retinaculis instruere, quo securus sit in portu à repentinis procellis. Aspirandum esse his uocibus satis aperte declarant lapidum inscriptiones, quæ in ea urbe ab Hadriani temporibus in hunc usque diem extant, in quibus uisuntur uerba hæc scripta: REIPUBLICAE PANHORMII. Quæ uox aspirationem illic habet, & geminum I'. Nam & Panhormaum dixerunt, & Panhormum, & feminino genere Panhormus. Nihil,

hil, nihilumq; non tam hiatus causa aspirationem acceperunt, quam traxerunt ab eo quod est hilum. Est enim nihilum ne hilum. Nihil autem fit ab eo quod est nihilum, ab ietis ultimis literis, ut Lac ab eo quod erat lacte. Mihi, hiatus causa sumpsit aspirationem, qua naturaliter carebat. Nam ut genitiuus erat mei sine aspiratione, ita datiuus erat mihi, & accusatiuus mee cum duplici e', ut Quintilianus refert Postea uero hiatus causa, id est ne eadem literæ concurrerent, interiecta est aspiratio. Quintilianus tamen circa tempora Caiulli, dicit nimium aspirandi usum erupisse, atque inde durare, ut Vehementer, & Comprehendere, & Mihi aspirationem habeant. Sed ut ad nihil & nihilum redeam, patres nostri præter omnem rationem C' literam interposuerunt, nichil nichilumq; pronuntiantes, & scribentes: qui abusus unde eruperit, non erit alienum ab hac præceptione referre. Nam posteaquam Barbari Italiam occupauere, cum nostras literas nequirent exactè, ac more nostro exprimere, sed earum sonos inculcarent, aspirationem efferebant horridius, quam latinitas postulabat: quæ, ubi sequente I' crassius sonat in gutture, præ nimia crassitudine C' literam, quamuis subobscurè, uidetur referre. Germani enim, quod notare quotidie possumus, & Mauri aspirationem ita coartant, & quodammodo inglomerant in ipsis faucibus, ut non quemadmodum Latini, Græciq; eam efflent, sed uehementius obdensent in gutture. Hinc effectum est, ut cum barbari, id est Gothi, et postea Longobardi aspirationem in his uocibus raucius efferrent, homines eiusde temporis nequeunt illos imitari, nec ipsam aspirationem adeò coartare ut illi, nichil, & michi pronuntiant, quin & uechemens dixerit.

Turcæ, & Mauri Mahomet enuntiant O' aspirantes more
 suo, quorum sonum cum implere ipsi nequeamus, Macho-
 met dicimus. Verum ut ad pronomen quod est Mihi re-
 deam, Leonardus Aretinus cum ab Antonio quodam gram-
 matico contemporaneo suo coargueretur, quod michi per-
 chris scripsisset, in hanc sententiam rescripsit, quod haberet ea-
 ius rei autores Dantem, Petrarcham, Boccacium, & Colu-
 mnam, & qui & ipsi ita scripserint, & usus communis idem
 22 comprobaret. Quis enim, inquit, ita loquitur, ut dicat Mihi:
 23 præter ineptos quosdam, qui ostentare se uolunt antiqua-
 24 rios esse, nec intelligunt ita proferri ab se hanc dictionem
 25 mihi, ut Iudæi & Chaldæi, magis quàm latini uideantur.
 26 Nam illæ quidem nationes sic proferunt coincidentiam ea-
 27 rundem uocalium, ut ab imo pectore aspirationem dedu-
 28 cant, nec tam lingua, & labijs, quàm gutture loquuntur. Sæ-
 29 igitur & usus hoc habet, & doctissimi homines nostræ uel
 30 superioris ætatis id obseruarunt, cur ipse mihi non putem
 31 obseruandum: usus nempe magister & dominus est sermo-
 32 nis nostri, & quidem nimium, ut ita dixerim, imperiosus, qui
 33 non tam ratione & uia, quàm pro arbitrio moueatur. Neq;
 34 enim cum Mihi dixerunt antiqui, rationem secuti sunt, sed
 35 uoluntatem usus. Nam ratio quidem, ut analogia ostendit,
 36 non mihi, sed mihi dicere iubebat, ut enim me, te, se, sic etiam
 37 mihi, tibi, sibi erat dicendum: quod præpotens usus asperna-
 38 tus est, credo quia ineptum quiddam mihi sonare uideba-
 39 tur, tum tibi, & sibi melius sonent. Usus ergo qui tunc do-
 40 minus fuit, etiam hodie dominus est, & potest improba-
 41 re quod tunc probauit: alioqui uariatio nulla foret in uere-
 42 bis, nec essent mutata tot antiquorum placita. Nam quid tu
 magis

magis de hac dictione mihi, quam de cæteris penè innumera
 libus admiraris: nonne optime dicebant antiqui, & pessus
 me? Eodemq; modo alia permulta, ut Aeditumus, decumus,
 lubens, ubenter, & pro Pyrro etiam Purrum dicebant, &
 pro phrygibus phrugibus: præterea siet dicebant, non sit: &
 posuerunt, non posuerunt. Non uerò hæc omnia uariavi-
 mus usu iubente. Quinetiam per Ciceronis tempora causam
 per duo ss, contra uerò iussus per unum sscribebant, ut Au-
 lus Gellius testatur, & marmoreis quibusdam monumentis
 Romæ licet inspicere. Insuper coërauit faciundum dicebant
 antiqui: nos autem curauit dicimus, & faciendum, non faci-
 undum. C. uerò literam, quam nos hodie michi interponi-
 mus antiqui locis quibusdam interponebant nulla cogente
 causa præter sonum, ut sicubi, necubi, alicubi. Usus ergo a-
 pud illos hoc potuit. Cur igitur idem usus apud nos idem
 non possit? Nichil quoque eodem modo scribo & profero,
 ductus autoribus & rationibus, quas supra dixi. Atque hæc
 quidem Leonardus. Contra quem si & ego rationes meas
 attulerim, nemini uideri debet memoriæ eius iniuriam à me
 fieri, ad quod me non uoluntas, sed susceptæ materiæ neces-
 sitas traxit. Nam ut famæ eius detrabere uelim, non est uere-
 cundia mea. An qui uiuentium nemini unquam detraxi, dee-
 traham Leonardo? qui antè quidem mortuus est, quàm ego
 ad grammaticum fuerim deductus. Vt igitur ad rem ipsam
 ueniam, neque à Petrarcha, neque à Dante, neque à Boc-
 catio, neque à Colutio autoritas querenda erat Leonardo:
 quorum scripta (de his enim quæ latinè scripserunt loquar)
 tam paruam præ se ferunt latinæ linguæ cognitionem, ut
 non modò parum latinè, sed ne grammaticè quidem sapenu-
 micro

1078
 10
 20
 30
 40
 50
 60
 70
 80
 90
 100
 110
 120
 130
 140
 150
 160
 170
 180
 190
 200
 210
 220
 230
 240
 250
 260
 270
 280
 290
 300
 310
 320
 330
 340
 350
 360
 370
 380
 390
 400
 410
 420
 430
 440
 450
 460
 470
 480
 490
 500
 510
 520
 530
 540
 550
 560
 570
 580
 590
 600
 610
 620
 630
 640
 650
 660
 670
 680
 690
 700
 710
 720
 730
 740
 750
 760
 770
 780
 790
 800
 810
 820
 830
 840
 850
 860
 870
 880
 890
 900
 910
 920
 930
 940
 950
 960
 970
 980
 990
 1000
 1010
 1020
 1030
 1040
 1050
 1060
 1070
 1080
 1090
 1100
 1110
 1120
 1130
 1140
 1150
 1160
 1170
 1180
 1190
 1200
 1210
 1220
 1230
 1240
 1250
 1260
 1270
 1280
 1290
 1300
 1310
 1320
 1330
 1340
 1350
 1360
 1370
 1380
 1390
 1400
 1410
 1420
 1430
 1440
 1450
 1460
 1470
 1480
 1490
 1500
 1510
 1520
 1530
 1540
 1550
 1560
 1570
 1580
 1590
 1600
 1610
 1620
 1630
 1640
 1650
 1660
 1670
 1680
 1690
 1700
 1710
 1720
 1730
 1740
 1750
 1760
 1770
 1780
 1790
 1800
 1810
 1820
 1830
 1840
 1850
 1860
 1870
 1880
 1890
 1900
 1910
 1920
 1930
 1940
 1950
 1960
 1970
 1980
 1990
 2000
 2010
 2020
 2030
 2040
 2050
 2060
 2070
 2080
 2090
 2100
 2110
 2120
 2130
 2140
 2150
 2160
 2170
 2180
 2190
 2200
 2210
 2220
 2230
 2240
 2250
 2260
 2270
 2280
 2290
 2300
 2310
 2320
 2330
 2340
 2350
 2360
 2370
 2380
 2390
 2400
 2410
 2420
 2430
 2440
 2450
 2460
 2470
 2480
 2490
 2500
 2510
 2520
 2530
 2540
 2550
 2560
 2570
 2580
 2590
 2600
 2610
 2620
 2630
 2640
 2650
 2660
 2670
 2680
 2690
 2700
 2710
 2720
 2730
 2740
 2750
 2760
 2770
 2780
 2790
 2800
 2810
 2820
 2830
 2840
 2850
 2860
 2870
 2880
 2890
 2900
 2910
 2920
 2930
 2940
 2950
 2960
 2970
 2980
 2990
 3000
 3010
 3020
 3030
 3040
 3050
 3060
 3070
 3080
 3090
 3100
 3110
 3120
 3130
 3140
 3150
 3160
 3170
 3180
 3190
 3200
 3210
 3220
 3230
 3240
 3250
 3260
 3270
 3280
 3290
 3300
 3310
 3320
 3330
 3340
 3350
 3360
 3370
 3380
 3390
 3400
 3410
 3420
 3430
 3440
 3450
 3460
 3470
 3480
 3490
 3500
 3510
 3520
 3530
 3540
 3550
 3560
 3570
 3580
 3590
 3600
 3610
 3620
 3630
 3640
 3650
 3660
 3670
 3680
 3690
 3700
 3710
 3720
 3730
 3740
 3750
 3760
 3770
 3780
 3790
 3800
 3810
 3820
 3830
 3840
 3850
 3860
 3870
 3880
 3890
 3900
 3910
 3920
 3930
 3940
 3950
 3960
 3970
 3980
 3990
 4000
 4010
 4020
 4030
 4040
 4050
 4060
 4070
 4080
 4090
 4100
 4110
 4120
 4130
 4140
 4150
 4160
 4170
 4180
 4190
 4200
 4210
 4220
 4230
 4240
 4250
 4260
 4270
 4280
 4290
 4300
 4310
 4320
 4330
 4340
 4350
 4360
 4370
 4380
 4390
 4400
 4410
 4420
 4430
 4440
 4450
 4460
 4470
 4480
 4490
 4500
 4510
 4520
 4530
 4540
 4550
 4560
 4570
 4580
 4590
 4600
 4610
 4620
 4630
 4640
 4650
 4660
 4670
 4680
 4690
 4700
 4710
 4720
 4730
 4740
 4750
 4760
 4770
 4780
 4790
 4800
 4810
 4820
 4830
 4840
 4850
 4860
 4870
 4880
 4890
 4900
 4910
 4920
 4930
 4940
 4950
 4960
 4970
 4980
 4990
 5000
 5010
 5020
 5030
 5040
 5050
 5060
 5070
 5080
 5090
 5100
 5110
 5120
 5130
 5140
 5150
 5160
 5170
 5180
 5190
 5200
 5210
 5220
 5230
 5240
 5250
 5260
 5270
 5280
 5290
 5300
 5310
 5320
 5330
 5340
 5350
 5360
 5370
 5380
 5390
 5400
 5410
 5420
 5430
 5440
 5450
 5460
 5470
 5480
 5490
 5500
 5510
 5520
 5530
 5540
 5550
 5560
 5570
 5580
 5590
 5600
 5610
 5620
 5630
 5640
 5650
 5660
 5670
 5680
 5690
 5700
 5710
 5720
 5730
 5740
 5750
 5760
 5770
 5780
 5790
 5800
 5810
 5820
 5830
 5840
 5850
 5860
 5870
 5880
 5890
 5900
 5910
 5920
 5930
 5940
 5950
 5960
 5970
 5980
 5990
 6000
 6010
 6020
 6030
 6040
 6050
 6060
 6070
 6080
 6090
 6100
 6110
 6120
 6130
 6140
 6150
 6160
 6170
 6180
 6190
 6200
 6210
 6220
 6230
 6240
 6250
 6260
 6270
 6280
 6290
 6300
 6310
 6320
 6330
 6340
 6350
 6360
 6370
 6380
 6390
 6400
 6410
 6420
 6430
 6440
 6450
 6460
 6470
 6480
 6490
 6500
 6510
 6520
 6530
 6540
 6550
 6560
 6570
 6580
 6590
 6600
 6610
 6620
 6630
 6640
 6650
 6660
 6670
 6680
 6690
 6700
 6710
 6720
 6730
 6740
 6750
 6760
 6770
 6780
 6790
 6800
 6810
 6820
 6830
 6840
 6850
 6860
 6870
 6880
 6890
 6900
 6910
 6920
 6930
 6940
 6950
 6960
 6970
 6980
 6990
 7000
 7010
 7020
 7030
 7040
 7050
 7060
 7070
 7080
 7090
 7100
 7110
 7120
 7130
 7140
 7150
 7160
 7170
 7180
 7190
 7200
 7210
 7220
 7230
 7240
 7250
 7260
 7270
 7280
 7290
 7300
 7310
 7320
 7330
 7340
 7350
 7360
 7370
 7380
 7390
 7400
 7410
 7420
 7430
 7440
 7450
 7460
 7470
 7480
 7490
 7500
 7510
 7520
 7530
 7540
 7550
 7560
 7570
 7580
 7590
 7600
 7610
 7620
 7630
 7640
 7650
 7660
 7670
 7680
 7690
 7700
 7710
 7720
 7730
 7740
 7750
 7760
 7770
 7780
 7790
 7800
 7810
 7820
 7830
 7840
 7850
 7860
 7870
 7880
 7890
 7900
 7910
 7920
 7930
 7940
 7950
 7960
 7970
 7980
 7990
 8000
 8010
 8020
 8030
 8040
 8050
 8060
 8070
 8080
 8090
 8100
 8110
 8120
 8130
 8140
 8150
 8160
 8170
 8180
 8190
 8200
 8210
 8220
 8230
 8240
 8250
 8260
 8270
 8280
 8290
 8300
 8310
 8320
 8330
 8340
 8350
 8360
 8370
 8380
 8390
 8400
 8410
 8420
 8430
 8440
 8450
 8460
 8470
 8480
 8490
 8500
 8510
 8520
 8530
 8540
 8550
 8560
 8570
 8580
 8590
 8600
 8610
 8620
 8630
 8640
 8650
 8660
 8670
 8680
 8690
 8700
 8710
 8720
 8730
 8740
 8750
 8760
 8770
 8780
 8790
 8800
 8810
 8820
 8830
 8840
 8850
 8860
 8870
 8880
 8890
 8900
 8910
 8920
 8930
 8940
 8950
 8960
 8970
 8980
 8990
 9000
 9010
 9020
 9030
 9040
 9050
 9060
 9070
 9080
 9090
 9100
 9110
 9120
 9130
 9140
 9150
 9160
 9170
 9180
 9190
 9200
 9210
 9220
 9230
 9240
 9250
 9260
 9270
 9280
 9290
 9300
 9310
 9320
 9330
 9340
 9350
 9360
 9370
 9380
 9390
 9400
 9410
 9420
 9430
 9440
 9450
 9460
 9470
 9480
 9490
 9500
 9510
 9520
 9530
 9540
 9550
 9560
 9570
 9580
 9590
 9600
 9610
 9620
 9630
 9640
 9650
 9660
 9670
 9680
 9690
 9700
 9710
 9720
 9730
 9740
 9750
 9760
 9770
 9780
 9790
 9800
 9810
 9820
 9830
 9840
 9850
 9860
 9870
 9880
 9890
 9900
 9910
 9920
 9930
 9940
 9950
 9960
 9970
 9980
 9990
 10000

Demq; quid uesper serus uehat.

Iudaei

Iudæi tot linguæ latinæ autores, quos mihi pronuntiasse constat & nihil, & nihilum. Coincidentiam protulit Leonardus, quod uerbum nec latinum est, nec si latinum esset, significaret id quod Leonardus puta. Grammatici & alij docti uiri Hiatum appellant, aut uocalium congeminationem, utrumque latinè. Cicero etiam hiare dicit. Coincidentiam quis doctos unquam dixit: sed ne coincido quidem. Quod si quis proferat, puto dicet structum esse ex con & incido. cuius significatio quæ sit, Virgilius docet:
Atque mala uites incidere falce nouellas.

Quod si sit, non significabit coincidentia, quod Leonardus arbitratus est. Sin fieri uelit ab incido, ut
Incidit in Syllam cupiens uitare Charybdim:

Nec & coincidentia de uocalibus recte dicetur, neque enim literæ incidunt, aut feruntur casu. Quid: quod particula Con nūquam præponitur uerbis, quæ composita sint ex præpositione. In nemo unquam dixit coinuenio, Coinherco, Coinhabito, Coindoleo, Coinfero, aut aliud huiusmodi: quamuis Coinquino dixerint Nā Inquino, aut simplex uerbum est, aut si est compositum, minus apparet eius compositio. Verbum enim illud ex quo grammatici quidam trahere uoluerunt hoc uerbum Inquino, ne temporibus quidem Ciceronis erat in usu. Id autem fuit cunio, dicebant cunire, sterco facere. Meum tamen iudicium est, Maiores illos non coinquinare, sed conquinare dixisse, sicuti conuenire, & conferre: ac temporum ruditate effectum esse, ut pro eo quod erat Conquino, dictum sit Coinquino. Tolerabilius erat si dixisset Concidentiam, à uerbo concido, quod fit ex Con

& Cado Cadis : quamuis neque hoc usquequaque fuisset
 latine dictum, neque enim cadere dicuntur aut uocales aut
 consonantes, cum eadem geminantur. Ad hæc, aspiratio
 uocali præposita non tam crasse sonat latinis pronuntian-
 tibus, quàm Chaldæis: nec oportet ut ab imò illam pecto-
 re deducamus, ut ipse dicit: neque enim aut heiulamus, aut
 suspiramus, cum aspirationem efflamus, sed ultimo eam pa-
 lato linguæ ictu explodimus, neque propterea Chaldæi sum-
 mus, aut Iudæi, cum illi suo, nos nostro more sic aspiratio-
 nè ut quasdam etiã literas proferamus. Nam non omnes na-
 tiones eodem modo natura affectæ sunt ad pronuntian-
 dum.

Subdit his: Si igitur & usus hoc habet, & doctissimi homi-
 nes nostræ uel superioris ætatis id obseruarunt, cur ipse mi-
 hi non putem obseruandum? Sic intulit: si usus hoc habet, et
 doctissimi homines id obseruarunt: tanquam usus id uellet,
 & doctissimorum hominum consensus accepisset. De usu au-
 tem atq; consuetudine loquendi Quintilianus hoc sentit.

Constituendum in primis id ipsum quid sit quod consuetudi-
 nem uocemus: quæ si ex eo quod plures faciunt, nomen ac-
 cipiat, periculosissimum dabit præceptum, non orationi mo-
 do, sed quod maius est uitæ. Vnde enim tantum boni, ut plu-
 ribus quæ recta sunt placeant? Igitur ut uelli & comam in
 gradus frangere, & in balneis perpotare, quamlibet hæc in-
 uaserint ciuitatem, non erit consuetudo, quia nihil horum
 caret reprehensione. At lauamur, & tondemur, &
 conuiuiamus ex consuetudine: sic in loquendo, non si quid
 uitiose multis insederit, pro regula sermonis accipiendum
 erit. Nam ut transeam quemadmodum uulgò imperiti lo-
 quuntur, tota sæpe theatra, & nomen Circi turbam excla-

*masse barbare scimus. Ego consuetudinem sermonis uocabo
 consensum eruditorum, sicut uiuendi consensum bonorum.
 Hac Quintilianus. Non accessisse autem consensum erudi-
 torum manifestum est. Siquidem (ut dixi) Dantes, & Petrar-
 cha, & Boccacius, & Colutius eruditi non fuerunt. Quippe
 cum sepiissime labantur etiam in grammat. cis, & ipse eos
 quodam in loco irrideat, & contemnat, quos tu mihi Dan-
 tes, quos Petrarchas nominas? Ante hos etiam aliquot seculis
 nemo fuit quem literatum iure possis dicere, quo tempore
 hic alij errores passim multi, & magni moleuerunt in lingua
 latina. Usus inquit, magister, & dominus est sermonis nostri.
 Si hunc quem dicit usum secutus ipse fuisset, quem homines
 sui temporis sequebantur, haudquaquam multo quam Boc-
 catus & Petrarca fuisset elegantior. Quinimmo si usum
 imperitæ plebeculæ secutus fuisset, non tam michi quam mi-
 ci dixisset. Nam illa atate, ut hodie Galli, & Hispani, maior
 Italiae pars michi dicebat sine aspiratione, idq; etiam nunc in
 multis durat: quo maxime modo euitare poterat, ne Iudæus,
 aut Chaldaeus uideretur. Cum mihi, inquit, dixerunt u te-
 res, non rationem secuti sunt. sed uoluntatem usus. Mihi qui-
 dem uidentur rationem fuisse secuti, cum fugiendi hiatus
 gratia aspirationem huic uoci interiecerunt. Nam hiatum
 uitare in eloquendo ratio est, & magna quidem ratio. Cu-
 ius studium priscis illis tantum fuit, ut Mederga pro me er-
 ga dicerent D' adiecto, & redintegrare, ne uox hiulca esset.
 Vnde dicimus Redeo, Prodeo. Quin etiam Plautus ut hiaz-
 tum hunc fugeret, inter dictiones quidem disiunctas D' im-
 misit, & sine te darbitro, pro eo quod est sine te arbitrio, di-
 xit. Nec uoluntatum usus secuti sunt cum mihi dixerunt,*

aut usus causa aspirarunt, sed aurium, quarum ut Cicero inquit, iudicium superbissimum est: quod quidem latina lingua sic obseruat, nemo ut tam rusticus sit, quin uocales nolit coniungere. Vitare igitur concursum & hiatum auctore Cicerone, non est propter usum, sed propter aures, ne illæ offendantur: quæ sic offenduntur, cum in dicendo uocem finientem in uocali sequatur uox à uocali incipiens, non sine magna ratione, & ut ne offenderentur aures, huic uoci mihi, & nihil, & Vehemens, & Prehendo, in quibus uocales eadem concurrunt, & hiant, aspirationem interiecerunt ueteres, idq; non usum secuti, sed aurium uoluptatem. Ratio, inquit, ut analogia ostendit, non mihi, sed mihi dicere iubeat: ut enim me te se, sic etiam mihi tibi sibi erat dicendum. Quæ hic analogia sit, ego nullo modo intelligo: Cum analogiæ proprium sit referre id quod dubium est ad aliquod simile de quo non quærat, ut incerta certis probet. Comparat autem extremas maximè syllabas, ut Species Speciei Speciem, Facies Faciei Faciem, Teges Tegetis Tegetem, Seges Segetis Segetem, Gaudium Gaudij Gaudio, Studium Studij Studio, Tu Tui Tibi, & Su (si inueniretur) Sui Sibi. Ego autem, & Tu, quam similitudinem habeant ignoro. In nominatiuo enim Ego nulla omnino est litera earum quæ sunt in nominatiuo Tu. Alterumq; habet rectum casum monosyllabum, alterum duarum syllabarum. Non igitur quod sonarent melius tibi & sibi, quam mihi, usus aspernatus est, ut Leonardus dicit: nec analogia, id est proportio id exigebat, ut mihi diceretur. Casus autem hi Mei uel Mis Mihi, non dicuntur à recto in quibus Latini uel Græcos imitati sunt, uel sic à principio locuti. Usus ergo, inquit

inquit, qui tunc dominus fuit, etiam hodie dominus est. Eodem reuoluimur. *V*sus est doctorum hominum consensus. Sed postquam usus præpotens est, ut ipse inquit, & potest improbare quod tunc probauit cur ipse relicto usu sui temporis conatus est imitari ueteres scriptores? Illi dicunt, hoc accedit mihi ad gratiam, cur ipse relicto hoc uerbo gratiam, non dixit, accedet mihi ad complacentiam? quæ dictio sic adducta est in consuetudinem, ut uix aliud uerbum sit usitatus. Sunt & mille huiusmodi. Puto propterea non dixit complacentiã quia nec apud Ciceronem, nec apud quempiam latinorum scriptorum id uerbum inuenit, quanquã uulgo usitatum esset suo tẽpore. Non est igitur uerũ quòd usus possit omnia, nisi cum eruditis uiris quippiam placuerit. Sed qui in alijs usum hominum suæ ætatis contempsit, aut nõ secutus est in multis cur in hoc uno probauit adeò, ut digladiari pro eo uoluerit? quod nec Carolus, nec Varinus, nec Ambrosius, nec Philelphus, nec Antonius Pãhormita, eruditi omnes uiri, & eius æquales unquã probauerunt. Nõne inquit, optime dicebãt antiqui, & pessime? Aliud est mutare literas, aliud adijcere. Sed nulla sit in hoc contentio, transeamus ad reliqua. C' uerò literam, quam nos, inquit, hodie michi interponimus, antiqui locis quibusdam interponebant nulla cogente causa præter sonum, ut sicubi, necubi. An queso parua causa est sono consulere? Sed alia quoque illos mouit causa quòd illæ dictiones Sicubi, Necubi, Alicubi, si absq; C' scribantur, uideri possunt non esse iunctæ, sed separatæ, addita fuit igitur litera C' ut quasi uinculum quoddam eas necleret, & colligaret. Nichil, inquit, eodem modo scribo & profero ductus autoribus & rationibus, quas supra dixi. Sic conclu-

dit tanquam magnis se nixum auctoribus, ac ueris adductum rationibus id facere ostendisset. Quam ueræ autem fuerint eius rationes, illud declarat, quod nemo eum non modò è doctorum numero, sed ne è scholasticorum turba, aut tunc secutus est, aut hodie sequitur. Hæc habui aduersus Leonardum opinionem quæ necessario dicerem. Plura afferre destiti, ne uiderer subtilior, copiosiorq; quàm oportebat in rebus præsertim minimis. Dicit hic aliquis: cur cum ferè ab omnibus Michi, & Nichil pronuntietur, non eodem modo etiam scribatur? Ratio hæc est, quod non semper ut loquimur sic scribimus. Pronuntiat Amurcam, & Caietam, & Cneum, & Curculionem, sit ut quæ in scribendo est litera C', sit G' in pronuntiando. Pronuntiamus Opsidem, & Opsequium, & quanquam nunc scribimus B' contra maiorum instituta, in pronuntiando tamen non B' sed P' sonat, Igitur cum usus eruditorumq; ferè consensus in his uocibus Mihi, nihil, Nihilumq; C' aspiratum pronuntiet, in scribendo uerò C' abijciat & aspirationem tantum retineat, censeo hoc seruandum esse ut absq; C' scribatur semper, quamuis à multis pronuntietur cum C'. Malim tamen absq; illo, si fieri possit, ut paulatim ad rectam, latinamq; pronuntiationem redeamus, quod ego libenter facio. Quod si non dabitur impetrare, ut Cicero de se dicit usum loquendi populo concedamus. scientiam nobis reseruemus: ut si in loquendo à uera latinitate deflexerimus, non deflectamus etiam scribendo. Erat uerecundiæ meæ, quod ipse confiteor, aduersus hanc Leonardum opinionem nihil omnino dicere, contentusq; esse poteram illa præcepisse, quæ ratio postulabat: quod profecto fecissem, ni me metus quidam inuasisset, ne si & mihi, & nihil, absque C' protuler-

ut maiores nostri fecerunt, & ego libenter obseruo, Iudæus aut Chaldæus Leonardi conuincar sententia. Frustrâq; totis annis contulerim faciendis uersibus, in quibus multo quàm in oratione soluta exquisitius, subtilius, atq; cautius litterarum soni attendendi sunt, & earum concentui consulendum.

De litera C'.

LITERAE C' apud nos adeò tenuis, atq; exilis sonus est, ut ea aspirata, uocaliq; iuncta uix sonet crassius, quàm apud Græcos α', quod elementum idem est quod apud nos C'. Hanc literam in latinis dictionibus aspirationem non habere superius à me dictum est: quanquam aliquot dictionibus usus aliquando aspirarit. Nam si uetustos codices inspexeris, ferè in omnibus pulchrum, sepulchrum, lachrimor aspirata inuenies. Catulli enim Veronensis ac Ciceronis temporibus erupit abusus quidam aspirandi. Nam & Præhonem & Chenturionem, & Chenturiam, & Choronam, quidam malebant. Cuius enim rei etiam meminit Quintilianus: idq; damnaſſe Catullum suo quodam epigrammate tradit, quod & si integrum apud nos hodie non extat, ex uno tamen atq; altero illius uersiculo facile potest intelligi. Reprehenditur enim quidam, qui:

Chommoda dicebat, si quando commoda uellet.

Et de eodem:

Dicere, & insidias acrius hinsidias.

Et tum mirifice sperabat se esse locutum,

Cum quantum poterat dixerat hinsidias.

Vides igitur quosdam contra omnem rationem uoluisse Chommodum cum aspiratione pronunciare, necnon & Hin

sidas, & Hionium, ut hic idem poeta eodem irridet epigrammate:

» *Ionios fluctus postquam illuc appulit ipse,*

» *Non iam Ionios esse, sed Hionios.*

» *Ciceronis etiam uerba sunt hæc: Quin ego ipse cum sci-*

» *rem ita maiores locutos esse, ut nunquam nisi in uocali aspi-*

» *piratione uterentur, loquebar sic, ut Pulcros, & Cetegos, Tri-*

» *umpos, & Cartaginem aliquando dicerem, idq; sero conui-*

» *cio aurium, cum extorta mihi ueritas esset, usum loquendi*

» *populo concessi, scientiam mihi reseruauit. Obscenos tamen*

» *et mathones, othones, chipiones, sepulchra, choronas, lachri-*

» *mas dicimus, quia per aurium iudicium semper licet. Veteres*

» *autem latinos tantum uocalibus, ac parcissimè quidem aspi-*

» *rasse, illud etiam docet, quod è dictionibus quas à Græcis ac-*

» *cepissent, detrahebant illam. Hinc est quòd hodie quoq; &*

» *Arcere, & Agnum sine aspiratione scribimus. Festus enim*

» *uult uerbum Arceo deduci à Græco ἀρχῆν. Coërcendi nanq;*

» *potestatem penes illos esse, qui in magistratu constituti sint.*

» *Agnum autem dici, quòd pura esset hostia. Est enim ἀγνός*

» *purus. Quid? quòd Arcitectum sine aspiratione protulerunt*

» *& Cere uerbum salutandi, unde, & Cere nomen oppidi, &*

» *Arcippus, & Arcippe, quæ fuit urbs Marsorum, lacu Fucino*

» *postea absorpta: ea scilicet ratione, quòd ut idem Festus ait,*

» *Antiquis nostris frequens mos fuerit illam demere. Sed ut*

» *ad rem redeam. Nullam ego rationem esse uideo, cur hodie*

» *G' subsequente R' aspiremus in his nominibus, ac Lacrimor*

» *Simulacrum, Pulchrum, & Sepulchrum aspiratione note-*

» *mus. Quanquam nec me latet Gellium asseuerare ueteres*

» *id fecisse studio, & exemplo linguæ Atticæ, cuius uerba sunt*

hæc

hæc in secundo noctium Atticarum. H' literam, siue illam spiritum magis, quàm literam dici oportet, inferebāt eam uereres nostri plerisq; uocibus uerborum firmandis, roborandisq; ut eorum sonus esset uiridior uegetiorq;: atq; id uidentur fecisse studio & exemplo linguæ Atticæ. Satis enim notum est Atticos ἰχθυὸν piscem, ἄμικρον currum, et multa item alia citra morem gentium Græciæ cæterarum inspirationis primæ literæ dixisse: sic Lachrimas, sic Sepulchrum, sic Athenum, sic Vehemens, sic Inchoare, sic Helluari, sic Hallucinari, sic Honustum dixerunt. In his enim uerbis omnibus literæ, seu spiritus istius nulla ratio uisa est, nisi firmitas, & uigor uocis quasi quibusdam neruis additis intenderetur. Hæc Gellius. Sunt tamen qui opinentur lacrimas à Græco duci, quod minime uerum est. Sunt enim lacrimæ dictæ quasi lacrimæ: Ex animi enim laceratione lacrimæ ciuntur, quod Iuuenalis innuit, cum ait:

— Molissima corda.

Humano generi dare se natura fatetur,
Quæ lacrimas dedit, Subdidit etiam:
Naturæ imperio geminus.

Ciceronis etiam & Gellij uerba, quæ à me posita sunt, declarant hanc uocem latinam esse, non græcam, ut quidam arbitrati sunt. Est autem simulachrum dictum à simulando, sepulchrum à sepeliendo, quemadmodum ab inuoluendo inuolucrum, & à lauando lauacrum. Nam quod sepulchrum sit compositum ex Se particula, et nomine pulchrū, parum mihi placet. Pulchrū enim, quod polcrum ueteres dixere, dicitur à pollēdo, id est, quod polleat forma. Qui magis igitur in his quàm in lauacro, & inuolucro aspiratione utemur? Vicit tamen

usus, cui uix repugnari potest, ut pulcher in primo & quinto casu cum aspiratione & pronuntiemus, & scribamus. Ex alijs quas dixi uocibus fere doctorum consensu abiecta est aspiratio. Natura autem non inesse eam huic nomini pulcher, docere hoc satis potest, quod diminutiuum eius absque aspiratione est pulcellus, pulcella, pulcellum. Rationabiliter enim ut alacer, & uolucer, sic & pulcer dicere debemus: quod Antonium Panormitam dicere semper aduertit, omnisque uetus schola idem sensit. Sed quid agas? accessit consensus doctorum hominum, cui difficile est non assentiri. Quemadmodum autem ab eo quod est uolo, uolas, fit uolucer, quod quidem aspiratione caret: ita à pollendo pulcer, quod forma polleat. Vidi & in quibusdam inscriptionibus nomen pulcher cum aspiratione scriptum ex abusu illo Ciceroniani temporis, quamuis latinae linguae regula minime id toleret, & tam ueterum latinorum, quam patrum, auorumque nostrorum temporibus huic uoci minime fuerit aspiratum, ut dixi. In Sepulcro autem, Simulacro & lacrimis aspirationem minime scribemus, quonia usus ipse non obtinuit, ut sicut in nomine pulcher, aspirationem proferamus: nec necessitas ulla nos cogat, ut eam cum aspiratione scribamus. E' Corona autem, Cepione, Centurione, & praecone iam pridem eiecta est aspiratio. Nam Corona, ut grammatici dicunt, aspiratione caret, siue à choro dicta sit, siue quod honoret eum cui imposta est. Carthago & Carthaginensis, quoniam Graeci non aspirant primae literae, nec nos quidem aspirare debemus, praesertim cum apud nos nemo doctus aspiret, & latina regula aspirationi repugnet. Haec litera, ut dixi, apud Graecos habet propriam figuram cum aspirata est, quae χ dicitur, ea non-

nunquam

numquam in S' uertitur, ut cum ex cheta setam fecerunt: nonnumquam in G' ut in hoc nomine Galbanus, cuius prima litera apud Græcos est χ'. aliquando etiam abiicitur, ut cum pro chlæna, quod est genus uestis, læna dicitur, ut apud Iuuenalem:

Non audent homines, pertusa dicere læna.

Sed iam ad uoces ipsas ueniamus, in quibus literæ C' aspirare oportet.

Ch' ante A'.

IN Principijs igitur dictionum, quas à Græcis accepimus, recipit aspirationem C' ante omneis uocales. Et ut primum de ijs dicam, quæ ante A' eam exigunt: aspirare conuenit Chaos, Chaon, à quo Chaonia, pars Epiri olim sic dicta. Chabrias proprium ducis Atheniensis, Chalcis, Chalcidensis, Chalcidicus, Chalcedon urbs Asiæ. Vocata est etiam Pallàs Chalcedonia, cuius nobilissimum templum fuisse traditur in agro Lacedæmonio. Chalcis auis, Chalchidius nomen proprium. Vidi & nomen proprium Calchedonius habere aspirationem post C' in secunda syllaba, non in prima. Est autem monumentum Salerni his uerbis: C. LVCIO CALCHEDONIO. Chalestra urbs Thessaliæ. Chalinus nomen proprium, significat autem frenum. Calinus qui fuit statuarius, caret aspiratione. Chalybs genus æris, & Chalybes populi, unde Chalybs. Chalaius Apuliæ fluius. Chalazias lapis. Chaldæa regio quædam, habet diphthongum æ'. Calendæ sunt absq; aspiratione. Fiunt enim à uerbo κἀλω, id est conuoco. Chamæleon animal, & genus herba, habet diphthongon æ' in secunda. Sunt qui falso putent non habere aspirationem. Chananeus ab oppido Iudææ, ha-

bet eandem diphthongum in penultima. Chamæcyssos genus hederæ, quod humiliter serpat, habet diphthongum æ & i. Character, Characterismos, id est designatio. Charandæi populi iuxta Pontum. Charites, quas latinè gratias uocamus, quæ sunt Aglaia, Thalia & Euphrosyne. Charydemus, Chariaphas, Charilaus, Charinus. Carus, Cara, Carû aspirationem caret, ut antiquæ inscriptiones ostendunt. Est enim aut latinum nomen, aut licet à Græco καρίς ductum sit, aspirationem non retinuit: cum eo tempore acceptum fueris à latinis, quo uocalibus tantum aspirabant. Ergo multis in sepulchris uidi scriptum nomen Carissimus non C' litera, sed K'. quod probat Græcum esse nomen. Fortasse dictum est à καρά, quæ dictio Græcè est caput. Quid enim capite carius? ut sit Carus quasi capitalis, id est eius precij cuius est caput. Charta, Chartilago, Charybdis, Charmilus, Charon, Charmandrus, Charopes, & Charopus, Charondas, Chalcon. Charaxes Scamandronymii filius, Sapphus frater. Charopæus quem fuisse tradunt Herei patrem, exigit diphthongon æ' ante ultimam syllabam. Charismus, Charmosina nomen proprium, genus serici Charmosinum nunc dicitur, ex eo uidelicet quod aspicientes delectet, est enim χαρµα gaudium & uoluptas. Chasma hiatus & uorago, neutri generis. At Carcinus morbus, quem latinè cancerum dici puto, & Calypso, & Caunus Epyllis frater, aspirationem non habent. Itemq; Carmelus, & Carmelion mons.

Ch' ante E'.

ANTE E' quoq; utimur C' aspirato in his: Schedius proprium hominis. Schedia, genus nauigij, quod ex trabibus tantum

tantum inter se nexis factum erat. Vnde & mala poemata uolunt schedia fuisse appellata. Chelys, Chelæ. Sunt autem Chelæ signum cœlestē. Chelas enim scorpionis brachia dicimus. Schema figura. Prisci latini absque aspiratione pronuntiabant. Vnde uetusti codices Plautini habent scriptum, cum seruili scema, sine aspiratione, id est, habitu. Schesis orationis figura quædam. Chelidon irundo. Chelydonia herba. Chelonophagi populi dicti à uescendis testudinibus. Cheronesus, Chersonesus peninsula, Chersidamas nomen proprium. Chessydros genus serpentis, habet *u*. Chære uerbum salutandi, Chærea, Chærestratus, Chærephon, Chærecrates, Chæronæa oppidum, in quibus *æ* diphthongus scribitur. Chemnis Aegypti rex. Cheospes, etiam Aegypti rex, qui celeberrimam illam Pyramidem struxit, habuit que in ea tam multa hominum millia, opus illic tot annis facientium, ut pro apio, capra, hallio expensa fuerint mille & octingenta talenta. Chænix, & Chænica genus mensuræ, *æ* diphthongon habet. Similiter Schænobates, Græcè *σχονιον* funiculus, unde Schænobates artifex ludendi in funiculo. Chæphren Aegypti rex.

Ch' ante I'.

IN quibus autem utimur C' aspirato ante I' nomina sunt hæc: Chidnæi populi iuxta Pontum. Chidorus Macedoniae fluius. Chione, Chilon unus è septem sapientibus. dicunt Græci *Χείλη* labia per *ei* diphthongon scribentes, unde Chilonēs cognominati sunt à magnitudine labiorum. Cilones uerò sine aspiratione dicti fuerunt illi, quorum frons erat eminentior. Chilia mille, unde Chiliarchus, qui mille præest militibus, id est, tribunus. Chimæra monstrum, cuius

prima

prima corripitur, & habet æ' diphthongum in media. Estq; Chimæra latine capella, Chimæra mons Lyciæ. Significat Græcè χειμῆριος, per ei, idem quod hyemalis. At Cimmericus non habet aspirationem, geminatq; literam M'. Cimmericij autem frigoribus occupatas terras incoluerunt, quod declarans Tibullus ait, cum de Ulysse loqueretur:

- » Cimmericion etiam obscuras accessit ad arces.
- » Queis nunquam cadente dies apparuit ortu,
- » Seu supra terras Phœbus, seu curreret infra.

Inter Baias etiam, et Cumas conuallis fuisse dicitur, quæ cum esset satis edito iugo clausa, neq; matutino, neq; uespertino tempore radijs solis contingeretur: hanc regionem qui incoluerunt, uocati sunt etiam Cimmericij. Vnde & apud eundem Poëtam legimus Cimmericos lacus, id est, auernales. Fuit enim Cimmericum oppidum finitimum Auerno lacui, cuius ueteres scriptores meminerunt. Chironomia, id est, lex gestus, ut Quintilianus asserit, & manuum motus. Vnde Chironomantem dixerunt. Est enim Græcè χείρ per ei manus. unde Chirotechnia, & Chiragra morbus, & Chirodita uelutis, Chirurgus, & Chirurgicus, Chirographum quoque, & Chiromantia diuinationis species. Chirade insula Iapigiæ. Chiron habet aspirationem, fuit Centaurus & Achilles magister. Chytrapos tripes in quo collocatur ad ignem olla, habet ὕ. Schisma, schissura, dissensio. Chius insula, cuius prima Græcè corripitur, cum prima possessiui Chius Chia Chium producat, ut uinum Chium, & populus Chiusus. Horatius:

- » Quid tibi uisa Chios bullati notaq; Lesbos.

Vides primitiuum habere primam breuem, quam possessiuum

sessiuum habet productam, ut apud Tibullum:

Vos modò fumosos ueteris proferte phalernos

Consulis, & Chio soluite uincla cado.

Cylindrus aspiratione caret, & habet $\acute{\upsilon}$, est lapis dictus à

uerbo $\alpha\upsilon\lambda\epsilon\iota\upsilon$, id est, uoluere, de quo Virgilius:

Area quamprimum ingenti est æquanda cylindro,

Et uertenda manu, & creta solidanda tenaci.

Ch' ante O'.

ANTE O' aspiramus C' in his: Choaspes fluuius, Cholera, Cholericus. Est enim Chole fel, & bilis. Cholos, ira. Schola, Scholasticus, Chorus, Choraules, Choreia, Choralistia, Choriambus pes metricus. Chorda, Chora oppidū, Chorasmius nomen proprium, & Chorasmi Asiæ populi. Male qui aspirant Corymbus, Corylus, Corydon, Coryphas, Corybātes, Costum, Cous ab insula Co, Cora, quod est proprium rhetoris: quæ omnia aspiratione carent. Itemq; Collybus genus monetæ, & Colossus. Colus, Colurus, Colax nomen parasiti ab assentando, est enim $\alpha\omicron\lambda\alpha\kappa\epsilon\upsilon\omega$ adulator. Cholas tamen Choladis aspirationem habet, pro eo quod significat uiscera & intestina apud Græcos.

Ch' ante V'.

ANTE V' dictiones nullas habemus in quibus C' aspi-remus ad primas syllabas, nam Curetes non aspiramus.

Ch' ante A' in medijs & ultimis syllabis.

MEDIAE quoq; & ultimæ syllabæ in quibusdam dictionibus habent C' aspiratum ante A'. quæ sunt Michaël, Achaia pars Peloponnesi, Achaicus. Ichaira, quæ fuit Leucippi filia. Hæc eiusq; soror Phæbe ab Ida & Lynces Apha-rei filijs amata dicuntur: eam cum Leucippus pater Idæ ac Lynceo

Lynceo spondidisset, nuptiarum die Castor ac Pollux raspere conati sunt. Nam & hi uocati ad nuptias uenerunt. Etenim Aphareus ac Tyndareus fratres erant, quæ res pugnam inter illos concitauit. Machaon Aesculapij filius, quem cum Podalirio fratre Agamemnona secutum Philoctetæ uulnus sanasse proditum est. de quo apud Propertium:

22 Tarda Philoctetæ sanauit crura Machaon.

Orchades insulæ Oceani, & oliuæ genus. Vnde apud Virgilium:

23 Orchades & radij & amara pausia bacca.

Sunt autem dictæ à testiculo, cuius similitudinem habent. Est enim ògexus testiculus. Ischagoras, Panchaia, unde Panchaicus. Oechalia, de qua Ouidius:

24 Gratulor Oechaliam titulis accedere nostris.

Oechalius fluuius. Bacchanalia. Archander proprium hominis fuit socer Danai. Lachana numeri pluralis comprehendit omne genus holeris. Orichalcum genus metalli. Bochanos Turcarum dux temporibus Iustiniani. Leochares nomen sculptoris, Epicharmus poëta. Epicharida genus nauiculæ. Anacharsis nomen philosophi. Ancharius nomen proprium, quod uetus testatur epigramma: D. M. MARCIAE MARCIANAE ANCHARII PROCVLVS, ET PROCVLIANVS, MATRI SANCTISSIMAE. Acharne maximum olim Atticæ oppidum. At Acarnania aspirationem non habet, quam habent hæc Mechanicus, Zacharias, Canchasmus risus solutus. Achatus proprium, cuius media breuis est. Achates Aeneæ comes, Pirricha genus ludi. Tetrarcha, Monarcha, Polyarcha, Patriarcha, Concha, Calchas, Apocho, Pascha, Drach

ma, quidam loco ch' G' scribunt. Mastica genus gummi, Mœcha adultera, Vabracha Africæ fluius, Carucha uehiculum, Tycha Nympha. Proseucha domus mendicantium est, Græcè $\omega\gamma\omicron\sigma\epsilon\upsilon\chi\eta$ obsecratio Bomulchar nomen Punicum. Rachab, & Achaz, Hebræa nomina.

Ch' ante E'.

VTIMVR etiam C' aspirato ante E' in his, Achæus, in quo scribenda est diphthogus æ'. Spercheides à Sperchio flumine. Echeclus, Echebrates, Archedicus. Archedice filia Hippia Atheniensis tyranni, quæ à nobis dicitur Carthago, Græcè dicitur $\nu\alpha\rho\chi\epsilon\delta\epsilon\omega\upsilon$. Archegetus Apollo, cuius templum celeberrimum fuisse ante Naxon Siciliae oppidum memoriae proditum est, èq; eius ara qui nauigaturi essent, oracula solitos petere. Archelaus, Achelous Epiri fluius. Unde Acheloius, & Acheloides. Enceladus unus è gigantibus, aspiratione caret. Rachel Iudæum nomen. Archemolus proprium uiri, & Archemorus, in cuius honorem celebrantur ludi Nemæi. Apud Nemeam autem dicitur Hercules Leonem occidisse. Fit autem à Nemeæ Nemeæus, sicuti à Tegeæ Tegeæus, quæ uoce, habent geminum è. quod ideo notare hic uolui, quod multi dum putant habere unum tantum è, errant in quantitate syllabæ. Fieri autem ab eo quod est Tegeæ, Tegeæus, Propertius declarat cum ait:

Ergo Musarum, & Sileni patris imago

Fictilis, & calami Pan Tegeæe tui.

Qui uocatiuus cum habeat triplex è, declarat nominatiuum habere duplex è. Similiter apud Virgilium in primo Georgicorum:

Affis ô Tegeæe fauens.

Vocatiuus

Vocatus ille triplex habet è. In quo grammatici quidam falluntur arbitrati uocatiuum illum non quatuor sed trium esse syllabarum. Quin etiam in hoc peccant, quòd primam producunt syllabam, cum sit breuis. Nemeæ habet primam breuem, apud Virgilium:

» Vastum Nemeæ sub rupe Leonem.

Et similiter apud alios poëtas, eius possessiuum primam quoq; corripit, ut apud Nasonem:

» Nempe sub his etiam pestis Nemeæa lacertis.

Si quis hoc possessiuum trisyllabum fecerit, errabit in quantitate primæ syllabæ. Echepolus nomen proprium. Echemmon unus ex Priami filijs. Machæra genus gladij à quo Macheriphori gens Thraciæ, habet etiam machæra diphthongum æ'. Epicherema syllogismus quo utuntur maximè oratores. Acheron fluuius infernus, dictus è tristitia ἀχέρων enim doleo, & Angor significat. Est et Acheron fluuius Theoprotidis. Acherusia palus. Acherras proprium hominis. Acherontia oppidum Apuliæ, unde Acherontinus. Echenes proprium uiri Phæacis. Arcesilas uerò, & Arcesilaus aspiratione carent. Archetypus. Archetimus, & omnia quæ sunt * ab eo quod est ἀρχων aspirationem exigunt. Ochesus, cuius filius * Periphas à Marte occisus dicitur. Onchestius auus Hippomanis. Carchesium, poculi genus, & pars malæ naualis. Orchestra locus in theatro è quo spectabant nobiles, quod significat. Iuuenalis, cum ait in tertia:

» Orchestræ & populum. —

Vitruuius quoq; de eadem ait:

» In Orchestra autem senatorū sunt sedibus loca designa-

» ta & eius pulpiti altitudo sit ne plus quinque pedum. Græci dicunt

cunt

sunt hoc nomen à uerbo ὄρχουαι, quod significat salto. Sunt tamen qui opinentur Orchestram dictam ab urgen- do, ut orcus & urceus, quod orgeat, id est capiat spectatores quod si est, aspiratione carebit. Mea sententia orchestram à Græcis mutuati sumus. Onchestus locus in quo Neptuni tē- plum fuisse Homerus refert. Euficheus nomen propriū. Ex- tat epigramma his uerbis scriptum. M. AURELIUS EUFICHEVS, SERA VICELIA RVFEN. HANC SEDEM VIVI SIBI POSVE- RVNT VNO ANIMO LABORANTES SINE IVLIANO FILIOLO. Sicheus, qui sua lingua erat Sicharbas. Trocheus pes metricus, recipitq; di- phthongum æ. Similiter Manicheus, unde Manicheorum secta, & Mardocheus, Laches, Lachesis, Paches, Tarcheti- us nomina propria. Astyoche Nymphea, è qua dicunt poëtæ Herculem suscepisse Tlepolemum, qui fuit dux Rhodiorum qui ad Troiam profecti sunt, ex eademq; Martem suscepisse Ascalaphum, & Ialmenum. Synecdoche, Psyche. Andro- mache uxor Hectoris, nam quæ Persei uxor fuit, ea Andro- mede dicta est. Ferunt enim Casiopeam eius matrem elatam formæ raritate, præposuisse se Nereidibus: quod ægre ferēs Neptunus cetum immisit, qui orari omnem Aethiopiæ uas- taret. Quam tantam calamitatem ut auerteret Cepheus, et Neptuni iram leniret, Andromedam filiam catenis ad sco- pulum alligatam celo deuorandam exposuit: quæ aduentu Persei liberata est, & in matrimonium ab illo ducta. Vnde apud Propertium:

Non hic Andromedæ resonant pro matre catenæ.

Filia enim pro matris crimine in piaculum expositula-

ra oraculo fuerat, quæ postea in cælum translata est, & in
stellas uersa.

Ch' ante l.

ANTE l' etiam aspiramus C' in his: Anchialus nomen
oppidi, & item uiri. Bacchiada, qui è Corintho in Sicilia
liam exules profecti sunt. Malachias uiri proprium, & Dis
cæarchia oppidum Campaniæ, dictum à cultu & principatu
iustitiæ, posteriores Puteolos appellauerunt. Hiperiochides
uiri proprium, & Eutychedes, & Leotychedes. Simichida
nomen pastoris, Brachium, Dýrrhachium urbs, antè Epi
damnus dicta. Dulichium Vlyssis insula, unde Dulichius.
Hemistichium dimidius uersus, Stichias nomen proprium,
Eustochium, Antiochia, Antiochius, Archiater, Archidamus,
Archimedes, Archiepiscopus, Archigenes, Archigallus,
Anchilia nomen oppidi. Bacchylides nomen Poëtæ, habet
v. Fuit autem Chius, ac de cognatione Symonidæ Poëtæ
Lyrici, & ipse quidem Lyricus. Aeschynes, Aeschylus habet
v, & Conchylia, ut multis placet. Archippus, hoc nomen
uetusissimi sine aspiratione protulerunt, ut dixi. Archimagirus
cocorum præfectus, seu coquinæ magister. Archipolemus
auriga Hectoris. Oligarchia principatus paucorum,
Monarchia unius, Polyarchia multorum, Tetrarchia, Archia.
Funt enim ab eo quod est ἀρχή. Echius, Echion, &
Echionides. Pyrrichius pes metricus, Bacchius, & Palimbacchius
pedes metrici. Ambracia oppidum aspiratione caret, quã habet
Entelechia Aristotelica definitio animæ. Et Aristolochia herba,
& Oetychius faber, à quo Aiacis clypeus contextus dicitur:
& Milichius Iupiter, id est mitis & suavis, cui Athenienses
ante urbem faciebant dialia. Spetchios
Thessaliæ

Theſſaliae fluius. Trochilos auis quæ dicitur paſta in ore Crocodili ſanguis fugas deuorã. Achilles, Achilleides, Echiznus. Echidna uipera, quæ uox habet D' in Græco, quã nonnulli uertunt in N'. Telchines populi, quos traditum eſt oculorum obtutu cõuertiffe uifa in quod uellent. Pachynnus habet ú, mons Siciliae. Echinades inſulæ cõtra hoſtia. Acheloi, Machina, Machinor, Cachinnus, Cachinnor, Cachinno. uerba, & Cachinno Cachinonis nomẽ. Enchiridion, Anchifeſ, Anchifaides. Pachifos Siciliae fluius Sexti Põpei clade nobilitatus. Architectus, Architectonica. Puteolis tamen in latere uetuſtiſſimi temp'is eſt ſcriptum nomen Arcitectus abſq; nota aſpirationis, adeò quibuſdã tẽporibus à latinis exploſa fuit. Orchitis genus oliuæ, Orchis Græcè eſt teſticulus. Prochyta inſula maris Tyrrheni habet ú. Achiuus, Achiuua, Achiuu. Inachis, & Inachides, Colchis Colchidos, Paraſtichis Paraſtichidos titulus, Bacchis Bacchidis à Baccho, nã Bacchis nomẽ proprium caret aſpiratione. Conchis uiridis faba, quam hodie Neapolitani C' in G' uertentes dicunt gongulã: quam condiunt nunc porro, nũc cæpa, addito pipere, aut cumino. Alij anethũ miſcent, alij ſaſſamenta tunni, pro cuiuſq; gula. Cibus ſanè ruſticanus eſt, difficilisq; materiæ. Colchii Colchorum, unde Colchicus. Achni Iudaũ nomen. Ezechias uerò, & Ezechiel, & Eliacim, & Ioacim aſpiratione carent.

Ch' ante O'.

ASPIRAMVS etiam C' ante O' in uerbo Inchoo, ſi uerum eſt quòd dicatur à Chao, quod dixerunt rerum initium Diomedes tamen refert Verrium Flaccum eruditũ uisum uoluiffe, eiq; Trãquillum aſſenſum eſſe, ut hoc uerbum in ultima ſyllaba aſpirationem haberet, quòd eſſet à nomine

Cohum, quod apud priscos mundum significabat, habebat
 que aspirationem ante V', ut mundus dictus esset Cohum, à
 cohibendo, id est quod omnia cohiberet intra se, hinc etiam
 dixerunt Cohum lorum, siue funiculum, qui cohiberet, hoc
 est colligaret temonem buris cum iugo. Vnde homines no-
 stri temporis alij aspirant huic uerbo post O', alij ante ulti-
 mum O', quod ego magis probo & propter hiatum, & pro-
 pter opinionem eorum, quos supra retuli. Sed liberum sit cu-
 iusq; arbitrium, utram uelit opinionem sequi. Veteres tamē,
 ut dixi, in hoc nomine non C' sed O' aspirabant, quod inscri-
 ptio hæc declarat: IMP. CAESAR D. NERVAE
 F. NERVA TRAIANVS GERMANICVS
 PONT. MAXIM. TRIB. POT. VI.
 IMP. II. CONS. III. P. P INCOHA-
 TAM A D. NERVA PATRE SVAM PER-
 FICIENDAM CVRAVIT. In hoc epigram-
 mate habet hæc dictio incohatus aspirationem ante A, que
 res arguit ueteres illos aspirasse in uerbo incho non literæ
 C', sed uocali O'. Melancholia, Melancholicus. Orchome-
 non oppidum, quod antè Minyem, post Bæotium uocatum
 est. Archonides, Trachonso insula Nili, Oenochonon flu-
 men Thessaliæ, Philochorus, Anachorita monachus uiuens
 in solitudine, Stesichorus, Terpsichore musa, Bacchor, Sto-
 machor, Mæchor, Colchos. Græci etiam aspirant C' in
 hac uoce dichotomos, & dichomenos, quæ significat lunam
 semiplenam, qua uoce astrologi nostri utuntur. Echo no-
 men nymphæ. Est autem Echo uox resultans, dicta à uerbo
 ἠχώ, id est sono, & strepo. Horatius cum eam per circuitum
 uerborum exprimeret, inquit.

Smiul & iocosa redderet laudes

cc

Tibi Vaticani montis miago.

Et Virgilius.

cc

Vocisq; offensa resultat imago.

cc

*Iechonias Iudæum nomen, & Nabuchodonasor Antea
ra aspiratione caret, quæ Græcè dicitur ἄκνυσα. nos G' in
N' uertimus, sicut in hoc nomine Anchises, & angelus, &
Concha. Himilcha nomen Punicum.*

Ch' ante V'.

SUBSEQUENTE autem V' aspiratur & in his
uocibus. Eunuchus, quem latine & exectum, & euiratum di-
cimus, quanquã & Spado alio nomine dicitur. Stomachus,
quem latine uentriculum dicimus. Stichus nomen propri-
um, Inachus Thessaliæ fluiuius. Vicit etiam usus apud ma-
iores nostros, ut Gracchus cū aspiratione scriberetur: nūc ue-
rò uix est q̄s aspiret. Bacchus, Antimachus, Iamachus, Nico-
macchus, Telemachus, Amphimachus, Eumachus, Euty-
chus, Eurymachus, quem Homerus tradit ritu puellæ cul-
tū ornatumq; incessisse. Learchus, Plutarchus, Plistarchus,
Aristarchus, Clearchus, Demarchus, id est tribunus, Dia-
archus, Nicharchus, Hipparchus, & quæ sunt ab eo, quod
est ἄρχω. Iacchus. Est autem Iacchus dictus à clamore,
& sonitu: nam Iaccho est clamo, canto, & resono, & Iacche
sonitus, clamorq;. Amphiloachus, Antiloachus, Archiloachus,
Antiochus. Huius nominis secundam syllabam Græco mo-
re pronuntiamus Nam non exhibamus literam T', quemad-
modum in latinis. T' enim sequente I' in nominibus nostris
exit quasi in sibilum: ut cum dicimus antium, hospitium,
latium. Staius, Horatius, & huiusmodi nomina. At Antio-
chus ita à nobis profertur, ut in secunda syllaba non exhibe-

hh s

letur

letur uocalis I' more Latino, sed Græco potius pronūtietur, quemadmodum & tiaras, quæ uox Græco sono à nobis profertur. Psammitichus, qui fuit Aegyptiorum rex. Munichus nomen proprium, & locus ante Pireum Phrynichus. Hippolochus, qui fuit Bellerophontis filius. Est autem Bellerophontes apud Græcos primæ declinationis, ut Anchises. Promachus, Orsilochus, qui ab Alpheo flumine genus duxit. Trochus genus ludi, cuius diminutiuum Trochiscus. Aristolochus, Axiochus, Deiochus, Ochus, Eniochus nomen proprium & signum cæleste, nos aurigã dicimus, Græcè χϞ uehiculum dicitur. Monychus unus è Cætauris, de quo apud Iuuenalem:

Quantas iaculetur Monycus ornos,

Hunc Nestor à Pirithoo uocatus ad nuptias, pugna inter cõuiuas exorta superauit. Vnde est apud Valeriũ Placcũs

Fert grauis inuito uictorem Nestora collo

Monychus.

Homerus dat hoc epitheton equis, quòd non habeat fissas ungulas Eurylocus, Moschus, Molorchus, qui Herculem contra leonem profectum accepit hospitio. Vnde apud Tibullum:

Grata Molorcheis posuit uestigia terris

Amphibrachus pes metricus. Orcus orci latinum esse nomẽ uolunt, ac permutationem literarum duci à uerbo urgeo sit orcus, quasi urgus, à quo uerbo & urceus dictus est. Sũt qui uolunt orcum dictum ex eo quòd Dij iurabant per stygem. Est enim orcos iusiurandum. Est Orcus apud Homerum Thessaliæ fluuius, qui Percum olei instar supernatat, ut supra dictum. Itaque aspirationem nullo modo recipit.

Batrae

Batrachus, Merichus propria hominum, Muschus animalis, Mæchus adulter, Nauarchus, Stenachus proprium nomen, Elenchus probatio, refutatio, argumentum, Bruchus bestiola nocens frugibus, Sampsuchū herba. Bocchus, quod barbarum est inuenies antiquis codicibus aspirationem habere, & Græci aspirant. Inueni etiam nomen proprium Eschus in quodam sepulchro, in alio nomen Brocchus aspirationem habere. Est autē inscriptio hæc, quam uetustatis gratia inserui:

P. LAERTIVS P. F. BROCCIVS
 LARTIA. P. L. HORAEA. BONEIS PRO
 BATA INVEISA SVM A' NVLLA PRO
 BA. FVI PARENS DOMINEIS SENIB.
 HVIC AVTEM OBSEQVENS ITA LEI-
 BERTATE ILLEI ME. HIC DECORAT
 STOLA A PVPVLA ANNOS XX. OP-
 TINVI DOMVN OMNEM SVPREMVS
 FECIT IVDICIVM DIES. MORS ANI-
 MAM ERIPVIT, NON VITAE ORNA-
 TVM ABSTVLIT. L. EPRIVS CHILO-
 VIAT. TR. PL.

Hæc inscriptio declarat, uetustissimos latinos frequentissimè usos diphthongo ei', quæ post obliterata est, quin etiam præsefert Oscos, quoniam in Oscis sepulchrum hoc, id est, lapis pro sepulchro hodie quoq; extat, enuntiasse præteritū uerbi decoro in tertia persona non decorauit, sed geminato à decoraat, & à pupa Pupulam, id est puellā dixisse. De C' in medijs uocibus aspirato ante V' nihil dixi: quia nulla uox succurrit in qua à Græcis accepta ex illorū instituto C' aspiremus: nisi forte sit conchula, quæ su ab eo quod est concha, quæ Græcè dicitur λούχου.

Ch' ante L', & R', & N, & Th'.

Et ne aliquid omisisse uidear, quod memoria suppetat, & preceptio hæc exigat, aspiramus C' etiam ante L' in quibusdam dictionibus, quæ sunt: Chloë, Chlamys, Chlamydatus, Chlæna, è qua uoce, ut dixi, ch abiēcimus. Cloris nympha. Et ante R' Chresimus, Chrysippus, Chrysogonus, Chrysothemis Agamemnonis filia, Chryseis, Chrysis, Chrysomelon malum aureum. Chrysolithos, Chrysopassus lapilli preciosi, Chrysendetum, Chrysofostomus, Chrysocola terræ genus, quam è Macedonia apportari, & illic fodi autor est Vitruuius. Chrysidæ, Chrysa ciuitas Phrygiæ. Chrysa insula India, quam aureum solum habere proditum est. Chrysa fluuius agri Syracusani, Chrysomalon Græci appellant arietem illum, qui, ut est in fabulis, lanam auream habuit. De quo etsi latini poëtæ dicunt, quod is Phrixum & Hellem gestauerit, tamen Græcorum quidam aliter retulere. Ferunt enim Neptunum correptum amore Theophanes Althidis filie, illam rapuisse, tralatamq; in insulam Chrymissam in ouem conuertisse, & in arietis forma cognouisse: ex quo compressu aries Chrysomalus natus fuerit. Christus Christianus, Chrisma, Chremes, Chresimus, quod in ueteri sepulchro scriptum reperi. Chrominus, Chronus, Chronius, Chreas Rhetores colores quosdam orationis uocant. In medijs quoque & ultimis syllabis aspiramus C' ante aliquot consonantes. Ante L' Cochlea & Cochlear, dicebantur apud antiquos Cochlacæ lapides fluuiales rotundi, ut cochlea. Cochlia nomen uirginis Romanæ. Ante M' Menechmus nomen proprium, & Brachmanes gens celebris propter Solis mensam, & Pyrachmes proprium nomi, quod habet Aë diphthong.

diphthongum *ch'*. Ante *N'*, *techne*, dicimus autem *technas* artes, *dolosq;*, qua uoce nostri utuntur *Comici*: unde *Caco* *technia mala ars*, siue uitiositas, *dolositasq;*, Græcè namque *τέχνη* ars est, & *dolus*. *Lychnus cereus*, siue lucerna. *Lychnites* genus lapidis. Vidi & *Prochne* propriū nomen aspirationem habere post *C'* in quodam, quod hodie extat epigramate apud oppidum *Apulie labellum*, cuius uerba sunt hæc. **OPPIA PROCHNE ACVTIANA SECUNDA CREPERIA TIATICAB IASIDI.** Græci tamen hodie per *h* hoc nomen scribunt, quod nos in *G'* uertentes non *procnem*, sed *prognem* magis dicimus. Dicunt etiā Græci *Arachnea*, nos dempto *C'* & aspiratione dicimus *areana*. In nomine proprie *Arachne* uertunt multi *C'* aspiratum in *G'*, & non *Archnem*, sed *Aragnem* dicunt. Ante *R'* quoq; Græci aspirant *C'* in medijs syllabis, & ultimis, ut *Caleschrus* proprium nomen, & *Caleschra* oppidum, quæ duo nomina habent *æ'* diphthongum ante *S'*, & *Aeschrion* similiter. Hic cum esset poëtice studiosus, *Alexandum* in eius expeditionibus secutus dicitur: & *Ochra* genus cretæ, qua pictores uti dicuntur ad ducendos colores. *Catachresis* abusus, & *Cenchris* genus serpentis. Ante *T'* Græci aspirant huic nomini *brachteæ*, unde *brachteæ* are. *prisci* tamen more suo detraxerunt aspirationem. Ante *θ'* etiam Græci aspirant *C'* in nomine *Ichthys*, quæ uox piscem significat, unde *Ichthyophagi* populi quidā dicti, quod uescerentur piscibus. Est & *Ichthyacolla* genus piscis. Habet etiam *Hiethys* aspirationem ante *I'* in prima syllaba secundum *Atticos*, ut dixi. *Ennosichthon*, epithetō *Neptuni*. *Erichthonius* etiam habet *C'* aspiratum ante *θ'*, ut initio

dixi Hic, ut est in fabulis, è Vulcani semine cum ille Minervam habere in complexibus contendit nascitur, absconfususq; in cista à Glauro & Pandroso custodiendus à matre traditur. Adultus autem Panathenæa, id est ludos in Palladis Athenæ matris honorem primus constituisse, arcemq; & templum ædificasse dicitur. Et, ut Virgilius inquit:

Primus Erichthonius currus & quatuor ausus
 Iungere equos, rapidisq; rotis insistere uictor

Apud barbaros desinunt etiã nomina in ch', ut Enoch,
 & Lamech, & Sadoch. De Ph'.

POST hæc de P' aspirando præcipiam, quam literam Græci Φ' appellant, etsi de usu eius pauca admodum præcipienda sunt. Huius literæ loco prisca Latini F' libenter ponebant: ex qua consuetudine est, ut hodie quoq; in aliquot uocibus, quas à Græcis mutuati sumus, F' scribamus loco ph, ut Fama, Fuga, Fagus. Consueuere etiam maiores nostri de quibusdam uocibus demere aspirationem, et P' tantum scribere, cõtrà in quibusdam addere, ut in hac dictione trophæum, ex quo effectum est ut indifferenter dicamus Phylemonem & pylemonem, thermophylas & thermopylas, & alia quædam. Eodem modo Græci hypsipylen & Thermopylas, semper nos libentius thermophylas & hypsiphylen cum aspiratione, contrà diphthongum magis quàm diphthongum. Illi quoq; ut nos indifferenter Persephonem & Phersephonem. At spheram & sphinga nos nunquam dicimus, quòd latino non conueniat ponere S' ante F' uel P' aspiratum: quanquã in uernaculis quibusdã uerbis, quibus Italicè nũc utuntur, S' ante F' sæpe ponatur, ut in hoc nomine Sfore

4. *Ex quibusdam dictionibus latina pronuntiationi confus*
 lentes

lentes, non modo aspirationem, sed ipsum etiam P' abiiciamus, ut cum dicimus Apothegma, quod apud illos est Apophthegma, quæ pronuntiatio habet asperum nescio quid, et quasi confragosum, quod lingua nostra uehementer horret. Sed ad rem ueniamus.

ASPIRAMVS igitur P' ante uocales in principijs dictionum, quas à Græcis aut mutuamus, aut in quibus eos imitamur. Nam in multis quæ Græca nō sunt, Græcum scribendi morem sequimur, ut in Hebraicis. Ante A', ut in his, Phaon, Phalerius, Pharus, Phaneus, Pharsalia, Phanostra, Phasis. Ante E', ut Phæacia Phæax, Phædrus, Phædius, in quibus æ' diphthongus scribenda est. Item q; Phœnix, & Phœbus, Phœbas q;, in quibus diphthongus œ'. Pheresides, & Phero nomina propria, & Pheræus à loco, cum diphthongo æ' in secunda. Ante I', Philippus, Philyra, Phimeus, Philtrum poculum amatorium, Phirne. Ante O', Phonasus, Pholoe, Phorcus, Phocæ uituli marini, Phosphoros lucifer. Ante V', quæ apud græcos simplex uocalis non est, sed diphthongus, nullam uocem habemus in qua Ph' ponamus in principio dictionis. Multi tamen uolunt fucus fuci pro genere apis, à græco dici.

Ante Y', Phyllis, Phylaca custodia, & carcer, Phylacides, Physica, Physicus, Phytion. Similiter in medijs, & ultimis syllabis P' aspiratum locatur ante omneis uocales, ut in his, Aristophanes, Tiphernus, Amphiaraus, Theophilus, Symphonia, Periphas, Hyphe, Iphis, Seriphos, Sophos, Scyphus, Philosophus. Habent Græci accusatiuos casus, nō omnium tamē declinationum, in us' diphthongum exeuntes, in quibus ubi natura nomine exigit, phi ponunt, ut delphus

phus. Ante L' quoque & R' & T' & S' locatur P' aspiratum, ut in his, Paphlagonia, Phleobtomia, Phlegethō, Phleixippus, Phrygia, Phryx. Cataphractus, id est equus loricaatus. Phlegra regio, in qua dicuntur gigantes coniurasse: est autem Campaniæ pars, in qua est Vesuius mons, & ager Neapolitanus. itemq; Puteolanus. Phthia urbs, seu regio, à qua Achilles Phthius: quanquam multi aspirationem tollunt, & Pethius dicunt. Phthisis, Ophthalmos, Ophthalmia oculi morbus, quibus pleriq; aspirationem detrahunt. Desinent etiam barbaræ dictiones in ph', ut Ioseph, qui latine dicitur Iosephus. Multa & apud Iudæos, & apud Syros cadunt in Ph', uti apud Germanos in F', ut Astulf, & Rodulf, pro quibus nos Astulphus, & Rodulfus. Et ut omnia, quæ de aspiratione præcipi apud nos possunt, una absoluam regulam: id tibi generatim præcipio, in omnibus Græcis dictionibus, & in quibus Græcos imitari placuit, ut in Iudæis, & Syris, P' aspirandum esse: ubicunq; si uellemus latine scribere, F' ponendum esset. De qua re satis sit hæc dixisse.

De Th'.

CONSEQUENS est, ut dicam de litera T', id est, in quibus dictionibus aspirari ei oporteat: quæ, ut de C' & P' supra dixi, solum aspiranda est in dictionibus Græcis & barbaris. Nam quæ latina uox sit, nulla hoc exigit. Tametsi Ciceronis temporibus, ut supra retuli, placuerit Cethegum, & Mathonem aspiratione notare, quem usum hodie quoq; multi sequuntur, & Græci aspirant. Obseruatũ quoq; à me est nomen Posthumus in quibusdam uetustis codicibus aspirationem habere. Est autem dictus Posthumus, quòd sit posthumatum patrem editus. Humatus autem quòd sit ab hu-

mo, aspirationem habet: quam multi uoluere, ut nomē Posthumus, quod est eius compositum, retineret, quod usus aspernatur, & ut dixi, latina uetat regula. Habet autem hæc littera cum aspirata est, nō paruum cum D' conuenientiā. Hinc est quod ex eo quod est Græce θεός, Deum fecerunt, quamquam sunt qui putent Deum dictum, quod ei nihil desit, uel quod det mortalibus omnia, quæ cōmoda illis sint. De qua id primò tradam: Consueuisse Græcos, cum duæ uoces ita cōeunt in unam dictionem, ut necesse sit è duabus se collidentibus uocalibus alteram eijci loco suo, remanente uocali aspirata, T', in θ' conuertere. Nam ναβολιμός, quod nomen fit ex ναρά, & ὄλον, accepit θ'. Dasea enim, quæ erat in simplici uoce holon, concessit θ'. & similiter Tethrippon, id est quadriga, habet theta. Dasea enim quæ erat in nomine Hippos, è uocali concessit in consonantem T', & ὅ in de factum est.

Th' ante A.

VTIMVR autem T' aspirato ante A' in principijs quidam dictionum, in his, Thais, Thalamus, Thallus ramulus, siue germen. Vnde puto dici Thalleam arborem, Thales, Thalassius, Thalia, Thalpius nomen proprium. Thamyris, quem quod cum Musis concertasse ausus sit, & musica & humano sensu multatum Homerus refert. Thamar nomen Hebræum, Tarsos, unde Tarsensis, aspiratione caret. Vetus Iudæorum lingua Tharsis mare appellat. Thamanæi Scythiæ populi. Thanatos mors, Thasus insula, unde Thasius. Tasium unum si dicatur à Thaso insula, seruat aspirationem: sin à nomine Tasis, quæ est detentio, caret ea. Thaumata Thaumantius. θαύμα Græci miraculum, & admirationem

uocant.

uocant, *Thaumacia Thessaliae locus, habebant Athenienses mensent* *Θαυμάσια.*

Th' ante E'.

ANTE E'. *Theano uxor Atenoris. Theanum nomen oppidi, quod tamen in quibusdam monumentis marmoreis sine nota aspirationis scriptum inspexi, ex ueteri illa consuetudine non aspirandi consonantibus. Theagenes, Theagoras, Theate, oppidum Marucinorum, Theologia, Theologus, Theogonia, Theophilus, Theophania, Theodorus, Theocritus, Theodectes, Theognis, Theodosius, Theopompus, Theophrastus, Theotimus, & quae sunt πρὸ Θεῶν uel Θεῶν. Theon proprium pictoris, & Astrologi. Item Theos mons, quem ferunt esse ultra campos Panu, in Satyrorumq; perpetuis flagrante, ignibus, Theorima Theorica. Graece enim Θεωρῶ significat considero, contemplor. Theatrum locus ubi spectabatur ludi, Thebe nomen urbis Thebaeus, Thebanus, Thebais. Thebaeus nomen proprium, quod habet diaphthongum Ae' ante ultimam syllabam. Thebe nomen uirginis, e cuius gremio geminae columbae, ut est in fabulis, cum euolassent, altera ad Ammonis fontem tetendit, & ibidem responsa dedit, altera ad sylvam Dodoneam, ubi futura mortalibus praecinuit. unde à Tibullo dicitur:*

Quid referam ut uolitet crebras intacta per urbes,

Alba Palæstino sancta columba Syro.

Licet hoc referri ad Semiramidem possit, quam in columbam uersam Syrii credidere: aut sit propterea dictum, quod Syri columbis abstinebant, cum Venerem religiosissime colerent, & à Silio:

Nam cui dona Iouis non diuulgata per orbem.

In gemio Thebas geminas sedisse columbas.

Quarum Chaonias pennis quæ contigit oras,

Implet fatidico Dodonida murmure quercum.

At quæ Carpathium super æquor uecta per auras,

In Libyen niueis tranauit concolor alis.

Hanc seden: templo Cithereia condidit ales.

Hic ubi nunc arua, lucosq; uidetis opacos,

Ductore electo gregis admirabile dictu,

Lanigeri capitis media inter cornua perstans,

Marmaricis ales populis responsa canebat.

Herodotus tamen non albã, ut Tibullus, & Silius, sed nigram fuisse refert. Theca, unde Apotheca, Thecla nomen proprium mulieris, Thectamenes uiri, & Thelgon, Thema, Themis, Themon, Themistocles, Themisus, Themison, Thensa genus uehiculi, Theranne locus in agro Lacedemonio, Thermae balneae aquarum calidarum, Therminus nomen proprium, Thermocrates, Thermopylae sunt loca angusta in Oeta monte, in quibus fontes calidi. Thermodon Amazonidum fluius. Latini ultimum ò, quod est Græcè ω, id est, magnum, ferè semper soluunt et Thermodoon dicunt. Aliter enim ea uox bene locari non posset in uersu heroico. Ouidius tamen dixit:

Et tu fœmineæ Thermodon cognite turbæ.

Therma, quæ postea uocata est Thessallonica, Thermania, Theramenes, Theron qui uicit in olympia Pindari carminibus celebratus, Therodamas, Therses, Thersilochus, Thersites, Thersander, Thericlion poculi genus dictum ab artifice. Theseus, Thesides, Theseis, Thessalia, Thessalicus, Thessalonica, Thesis, Thesaurus, Thesmophoria sacra Cere

ris dicta, quod Ceres mortalibus leges tulerit. *Thesporus*, *Thespis*, unde *Thespiades*, quod nomen fuit & Poëta, et urbis, & fontis cuiusdam. *Thestor* *Enopi* filius, à quo ducitur patronymicum *Thestorides*. *Thestylis*, *Thesiphone*, *Theta*, *Thetis*, non cum *Tethios*, sed cum *Thetidis* genituum facit.

Th' ante *I'*.

ANTE I', *Thias* *Thiadis* *Bacchi* sacerdos, & quæ fuore agitur, quidam malunt per *y'* scribere, quod probabilius, *Thiasus* similiter. *Timacria* à *Timacro* rege, sine *R'* post *th'*. Nam cum dicitur *Timacria*, caret aspiratione. Veteres latini triquetram dixerunt, ut *Lucretius*.

» *Insula* quem triquetris terrarum gessit in oris.

Thisbe nomen proprium, de quo apud *Homerum*.

Th' ante *Y'*.

Et ante *Y'*, *Thyamus* *Epiri* mons, & nomen proprium hominis. Et *Thyamis* *Epiri* fluius secundum *Thesprotidem*. *Thyestes*, *Thyesteus*, *Thyella* nomen *Harpysie* *Thymiamia* aroma, quod incēdebatur in sacrificijs, appellabātque *Græci θυμιατήμια* uasa odorum, quibus utuntur in sacrificijs, quæ maiores nostri *acerras* dixerunt. *Thymum* herba, *Thymbra* herba. *Thymbraeus* *Apollo*, à loco agri *Troiani* ubi colebatur. *Thymele*, *Thymelus*, *Thynnus* piscis: quem hodie *Thunnum* dicimus. *Thynus*, *Thyna*, *Thynum* à loco ut apud *Horatium*:

» *Thyna* merce beatum.

Thyoneus *Bacchus*. *Thysbe* nomen puellæ. *Thyre* ager, siue oppidum *Peloponnesi*, de quo pugnatum est inter *Spartiatas* & *Argiuos*. *Thyrea* insula *Peloponnesi*, *Thyrus*, *Thyriscus*.

*Thyrficulus, Thyrsis pastor, Thyssagetæ populi Scythiæ,
Thyodamas pater Hyle.*

Th' ante O'.

ANTE O' quoq; aspiramus T' in his, Thoas, Thoan-
sius, Thoastes, Theon, Thous. Græcè autem θεός est uelox.
Thootes nomen præconis apud Homerū, Thoota mater Po-
lyphemi, Tholus pars templi, & testudo. Thorax, Thomas,
Thon proprium. Errant qui in eo quod est Torus, aspirant
T'. Est enim uox latina, & à torquendo dicta: nem Torus es-
rat ex tortis herbis.

Th' ante V'.

PAUCA etiam quædam nomina habent T' aspiratum
ante V', quæ sunt Thuscydides historicus, Thules Aegypti
rex. Thuria oppidum quondam Calabriae, unde Thurius, &
Thurinus. In quodam ueteri epitaphio inueni nomen Turia
pro nomine mulieris, scriptum sine aspirationis nota. De
Turce, & Tuscia post dicetur.

Th' ante A'.

IN medijs autem & ultimis dictionum syllabis utimur
T' aspirato in ijs, quæ sunt: Ithaca Vlyssis patria, unde I-
thacus, & Ithacensis. Ithacus quoq; nomen proprium. De-
clarat hoc etiam lapis, qui hodie quoque, Capuæ extat, in
quo uerba hæc leguntur: INFERRI HOC NON
LICET NISI QVORVM NOMINA
SGRIPTA SVNT ET QVIB. CAVE-
RO M. POMPEIO ITHACO POM-
PEIAE VRBANAË ITHACI LIBER-
TAE. Cartago aspirationem non exigit, præterquam si
usum quorundam probaueris. Fuit tamen Cartha urbs

haud procul Tyro, unde fortasse & Carthago habet th' a-
spiratum, sicut habet Cartha urbs. Ereuthalion, quem Ne-
stor uicit singulari certamine. Athamas, Athamantius.
Epithalamium carmen nuptiale. Bethania quæ fuit in Iu-
dæa Athanatos immortalis. Biothanatus uolenter mortu-
us. Bathauri populi Galliæ, Rheno cincti. Amytaon, unde
Amythaonius. Spintharus nomen poëtæ. Pythacusa insula,
Pythagoras, Pythagoricus. Agatharchidas, Cithara,
Citharædus, Citharistius. Citaresius aspiratione car-
ret. Est autem Thessaliæ fluuius, qui Peneon intrat, &, ut
Poëta inquit,

» Nec aquis confunditur illis.

Sed olei instar innatans excurrit, quem etiam ferunt àsty-
gemanare. Cantharus uas, & Cantharus qui fuit Comicus
Atheniensis. Cantharides species Scarabæi, siue uerniculi.
Lethargus, Lithargyrium argenti spuma dicitur. Scythia,
Agatha, Cymætha nomen capræ. Egestha, quæ Acestem
genuit ex Crimniso fluuiio. Iugurtha Punicum nomen Spa-
thaensis, Cerintha herba. Mæta Græcè habet aspirationem,
quam Latine non retinuit, quod diminutiuum ostendit. Oe-
tha mons Thessaliæ, clarus rogo Herculis. Et quæ Iudæa
sunt nomina, Martha, Golgotha, Nathã, Ioathan, Matthã.

Th' ante E'.

EXIGUNT etiam T' aspiratum ante E', Althæa,
quæ habet diphthongon æ', Leucothea Cadmi filia. Naba-
thea regio ad orientem sita. Amalthea nympha Cretensis,
quæ Iouem Caprino lacte nutrisse dicta est. Pasithea, Pi-
thea, Pitheus. Critheis mater Homeri. Panthon, id est tem-
plum omnium deorum, Pentheus, Pytheas nomen Rhetoris
habet

Habet ὕ. *Entheus, Enthea, Entheum*, id est diuinus, et furore afflatus, quo uerbo frequenter usum inuenies Statium in libris Syluarum. *Ethea* Cibeles à monte *Etheo*, unde *Martialis*:

Quem sectas matris hululat *Etheæ* gallus.

Anthedon oppidum *Bœotia*. *Cercopitheus* animal. *Cathedra*, *Lethecus* *Cretæ* fluuius, apud quem *Hermonia* *Veneris* filia *Cadmum* dicitur fuisse oblita. *Apophthegma*, *Anathema*, *Anathemathizo*, id est deuoueo. *Chrysothemis* *Agamemnonis* filia, *Anthemus* urbs. *Ethemon* uiri proprium. *Athenæ*, *Athenæus*, *Atheniensis*, *Panathenaica* siue *Fanathenaæ*, ludi qui *Athenis* celebrabantur in honorem *Palladis Atheniensis*, *Athenagoras*, *Parthenius* *Arcadiæ* mons & *Paphlagoniæ* fluuius. *Parthenias*, *Parthenopæus*, *Parthenope*, *Prothenor*, *Althænos* nomen fluuij habet æ' diphthongum. *Timosthenes*. *Plisthenes*, fuit autem hic uerus *Agamemnonis* & *Menelai* pater, quo mortuo cum paruuli infantes ab *Atreo*, qui illius frater erat, summo cum studio educati essent, ætas posterior arbitrata est, non *Plisthenis*, sed *Atrei* filios eos fuisse. *Ouidius* hoc sentiens inquit:
Illam *Plisthenio* gaudia ferre uiro.

Fuit & *Plisthenes* ut impudicus à poëtis infamatus, quæ admodum *Nereus* ut imbellis. *Eratosthenes* *Borysthenes* flumen, à quo *Boristhenidæ* gens *Scythiæ*. Sunt qui uelint aspirationem non habere. *Barabosthenes* mons *Peloponnesi*. *Cythera* *Veneris* insula, & urbs *Cypri*. *Cytherea*, in *Cytheriacus*, *Cytheron* mons *Bœotia*. *Pantherus* nomen proprium, *Panthera* animal. *Statira* à nonnullis *Græca* esse dictio creditur, & aspirationem exigere. *Eleutherius*, *Mathesis* unde

mathematicus. Epenthesi, Synthesis, Hypothesis, Parenthesis, Metathesis, Antithesis, & quæ cum eo quod est Thesis compositionem ineunt Demosthenes, Alcisthenes, Antisthenes, Calisthenes, Clisthenes, Epitheon, Athesis Gallia Cisalpinae fluius, qui hodie quoque nomen seruat. Græci huic nomini aspirant, uetustissimos Latinos putō non aspirasse, quippe qui solis uocalibus aspirabant. Penthesilea regina Amazonum. Antitheton, Syntheton. Logotheta magistratus regni Neapolitani, & Imperatorum Byzantinorum. Prometheus, Menetheus, hoc nomen cū habet æ' diphthongon in penultima caret aspiratione, & est Græce quatuor syllabarum. Eurysteus, Mnesteus, Peter filius. & Menesteus Pelei nepos ex Polydora filia, quam Sperchion fluiū amasse, & compressisse ferunt. Gytheus uiri proprium. Mathæus, & Orphæus habent post Θ' diphthongum æ'. Antitheus, Pytheus habet υ', & Pythermus, Epimetheus Iapeti filius, Epithereses, Aether, Alethes, Scythes, Cacoetes uitium, Polyanthes Euanthes, Cleanthes, Ariapithes nomina propria Lethe fluius infernus, unde Lethæus. Anthe Alcyonis gigantis filia Lapithæ populi, unde Lapithæius. Seuthes Thracia rex, & Ianthe nymphe T' aspiratum exigunt.

Th' ante I'.

QVÆ autem exigunt T' aspiratum ante I', sunt Aethiopia, Aethiops, Aethiopicus, Anthia nomen urbis in Argolide, Ethica Ethicorum plurali numero, Althia, Parthia unde Parthicus. Scythia, unde Scythicus, Pythia, unde Pythicus, & Pythius, Pythia quæ dabat responsa. Aemathia, Aemathius, Aemathion, Melanthia Deucalionis filia. Matthias, Salathiel Iudæum nomen, Cynthia, Cynthia,

thia, Tirynthius Hercules Tirynthia urbs, Zacynthius à za-
cyntho insula. Corynthius, Melanthius Struthion auis. My-
thicus, Mythica Mythicum, id est fabulosum Est enim Græ-
ce αὐθ & fabula. Anthylla habet y', urbs Aegypti, quæ pecu-
liari dabatur in calciamenta uxori eius, qui in Aegypto re-
gnabat. Erythinos mons Paphlagoniæ. Tethippobate popu-
li Africa. Damasythinus proprium hominis. Xanthippus, et
Xanthippa. Anthissa quæ ex insula continens facta dicitur.
Amethystus lapis pretiosus, dictus quòd ebrietatem prohibe-
at. Patigites nomen Persicum aspiratione caret. Crathis flu-
men aureos reddes capillos: à quo flumine, ut arbitror, Scyl-
la Cratheï, dicta est. Psithium genus passii. Ariathis propri-
um uiri, Absinthium herba, Eustathius uiri proprium. Par-
nes nomen cuiusdam montis Græciæ, emittit genituum
Parnethis cum Θ'.

Th' antey'.

ANTE Y' habent etiam T' aspiratum, Ilithia Lucina.
Orithia, Talthibius, qui fuit præco Agamemnonis. Bathy-
cleus, qui fuit Chalconis filius. Catabathynos Aegypti lati-
tudo deserta, ac decliuis Euthymedon uiri proprium, & Eu-
thymedes, Euthymedus, Euthyedes, Bathyllus, Ichthyo-
phagus, Methymna, Methymnæus. Enthymema syllogis-
mus rhetoricus. Dithyrambus, quem Græci ferunt Arionem
primum & fecisse, & docuisse. Ithyreus, unde Ithyreos ar-
cus dixit Virgilius. Acanthys auicula, quæ latine est cardus
elis. Bethis Hispaniæ fluuius, unde regio Bethyca. Athyr
proprium hominis. Agathyrsi gens Scythiæ, de quibus
Virgilius:

Dryopesq; fremunt pictiq; Agathyrsi.

Pomponij Melæ de Agathyrsis uerba sunt hæc: Ora quæ
 tusq; pingunt, ut quisq; maioribus præstat, ita magis uel mi-
 nus. Cæterum hisdem omnes notis, & sic ut abluui nequeant.
 Quo magis admiror Virgilij interpretem Sergium dixisse
 intelligendum esse picti, non stigmata habentes, sed pulchri
 hoc est, coma placentes. Tethys Tethyos Oceani coniux.
 Nam Thetis mater Acillis habet aspirationem in priori T
 neq; scribitur per ũ Vxor uerò Oceani in priori T non reci-
 pit aspirationem, sed in posteriori tantum, & habet ũ.

Th' ante O'.

HIS subiungam uoces illas, in quibus ante O' aspira-
 mus T'. Sunt autem Leucothoë, Alcathoë, Cymothoë, Am-
 phithoë, Acathous Thraciæ oppidum. Alcathous Esij filius,
 cui ob uirtutem Anchises Hippodamiam filiam, quæ in-
 ter alias forma præstabat, uxorem dedisse dicitur. Prothous
 Prothoon, Arethoous, Phaëthon, unde Phaëthonthus, Hip-
 pothous, Panthous, unde Panthoides, Pirithous, Methodus
 doctrina, uia, & ratio. Bartholomæus Hæbraicum nomen
 Cathorthoma rectum officium, & facinus, Ithome oppi-
 dum, Catholicus uniuersalis, Tithonus, unde Tithonius. Or-
 thographia. Orthoëpia sine diphthongo, recta & suavis uo-
 cum expressio. Orthonius angulus rectus, Arganthonius.
 Lithotomiæ lapicidina, ab eo quod est λίθος, id est, lapis.
 Lithostraton, Methone oppidum. Citorus Paphlagoniæ
 mons buxo abundans, de quo apud Catullum, caret aspira-
 tione, Diphthongus, Python oppidum Phocidis, Bethori-
 um proprium loci, Anthores uiri, Python serpens, Aethon
 unus equorum Hectoris, Crethon Orsilocho frater, eodem
 partu editus. Amithon Philoctetæ patria, habet penultimã
 produa

productam. Sithonia pars Macedoniae ad Athon montem, Athochari Scythiae populi, Orithos urbs Macedoniae. Marathos & mons, & portus, & locus Atticae, unde Marathonius. Pathos, qui Latine affectus dicitur, à recentioribus etiam passio. Phlegethon, unde Phlegethontæus. Nythos fabula, Athos mons, Clotho parca significat Graece clotha uerbum id quod neo, torqueo, & circumuoluo. Otho Othonis, Sethon nomen proprium, rex idem & Vulcani sacerdos Melantho nomen proprium, Carithos una ex Cycladibus insulis. Agathocles, & alia quæ fiunt ab Agathos. Cothon proprium, unde patronymicum Cothonides: est & Cothon poculi genus, Græci arbores quasdam uocant Cothonisteria. Menestho, & Pitho nomina puellarum, & item filiarum Oceani. Antho filia Amulij regis Albanorum. Gnatho nomen parasiti. Sed ut saepe dictum est, uetus consuetudo multis è uocibus aspirationem detraxit.

Th' ante V'.

ULTIMVS locus est illarum dictionum quæ habent T' aspiratū ante V', hæ sunt: Arethusa fons. Phaëtusa Solis filia ex Neæra suscepta. Cothurnus, Cothurnatus. Nothus, qui alia nomine dicitur spurius. Nam pro uento caret aspiratione. Chrysolithus. Corinthus, unde Corinthius. Olynthus oppidum, unde Olythius, Maratrus, Hyacinthus, unde Hyacinthinus. Erymanthus mons, unde Erymanthius, & Erymantheus. Carpathus insula, unde Carpathius, Melanthus, Vitus, Zethus Amphionis frater nam pro filio Boreæ caret aspiratione. Cynthus, unde Cynthius, Tyrinthus, Berecynthus, unde Berecynthius. Sunt tamen qui uelint habere aspirationē pro mōte Deli, pro mōte uerò Phrygiæ mi-

nime. Cyathus, Parthus, Xanthus equus Hectoris. Xanthus Lyciæ fluiuius, de cuius nomine et urbs quondam dicta. Parthus, Aegisthus, Xuthus propria nomina, & Cloanthus Labyrinthus, à quo labyrinthæus. Fuisse autem dicitur Labyrinthus commune opus duodecim Aegipti regum, quem Dedalus postea imitatus est. In hoc nomine sequitur u post B non O. Amathus urbs Cypri, unde Venus Amathusia. Græce hoc nomē Amathus habet diphthongon, unde Virgilius longam protulit ultimam syllabam:

Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atq; Cythera.

Nam si Græce fuisset Amathos, in us correptum uerteretur. Ratio igitur diphthongi producit eam syllabam. Qui aspirat, Cætegius, secuntur abusum Ciceroniani temporis. Calathus à quo et Calathiscus, ut apud Catullum:

Vellera uirgati custodiabant Calathisci.

Rhadamanthus, Calamenthus herba, quam latine Nepetam dici puto. Tementhus genus stirpis. Terebinthus arbor. Cerinthus nomē proprium hominis, et oppidi. Nycithus proprium hominis. Bumasthus genus uuæ. Lapathum herba, et Anethum. Acanthus oppidum Thraciæ, & nomen spinæ atque herbæ, de qua apud Virgilium:

Et molli circum est ansas amplexus acantho.

Atque ut aliquätulum uager, repetam historiam nō iniucundam. Tradunt uirginem quandā Corinthi decessisse, nutricem uerò eius pocula quibus illa delectata admodum fuerat, collegisse in calatho delatâq; ad tumulum illic collocasse, & ut diutius sub dio permanerent, tegula etiam texisse. Eum calathum forte super acanthi radicem fuisse collocatum, radicem uerò pressam calathi pondere folia cauliculi

losq; profudisse, eosq; secundum calathi latera crescentes,
 ab angulis tegulae pressos circumflexisse sese, ac delectabi-
 lem speciem uisentibus praeuuisse. Tum Calimachum archi-
 tectum nobilissimum delectatum genere & formae nouita-
 te, ad id exemplar columnas fecisse, quas posteriores Corin-
 thias appellarint. Quamobrem arbitror Virgilium huius
 historiae memorem dixisse Alcimedontem illum suum ansas
 poculorum flexibili acantho fuisse complexum. Graece a-
 canthias est cicadae epitheton, unde Propertius lenam il-
 lam acanthidem nominauit, à sermonis tadio, & loquacita-
 te, & aurium offensione. Sed ad nostra redeamus. Tus, ut
 multi uolunt, latina uox est à tundendo dicta: quod si est a-
 spiratione carebit. Maior tamen & probabilior est illorum
 opinio, qui à Graeco dici uolunt, quod est θυς, id est sacri-
 fico, unde Thyisia sacrificium. Eius arbor est libanotus si-
 ne aspiratione. In his uocibus Tuscia & Tuscus quidam
 nunc aspirant primae literae, quod à thure, id est, sacrifi-
 co ritu Tuscia dicta sit. Non aspirasse autem ueteres, & co-
 dices uetusti & monumentorū inscriptiones indicant, quod
 ego sequendum arbitror: cum Tusciam non à ture, li-
 cet ea gens dedita religioni fuerit, sed à Tusco rege dictam
 magis censeam, quod & ueteres probant grammatici. Si-
 militer etiam Tusculum nomen oppidi, & Tusculanus aspi-
 rationem non exigunt apud nos secundum ueterem consue-
 tudinem, & regulam: quanquam sunt qui nunc aspi-
 rent, quos sequendos esse non censeo. Lutum, unde lu-
 theus est color purpureus, secundum Graecam deductionem
 aspirationem exigit: quod si latinum putaueris, ea carebit.
 Scias tamen à priscis illis etiam à Graecis dictionibus fuisse

se aspirationem eiectam, ut sæpius dixi.

Th' ante L', uel M', uel N', uel R', uel S'.

QVID quòd Θ' in multis dictionibus inuenitur positum ante L' : ut in his, Athleta, Athleticus. Mesthles nomen proprium. Pentathlum genus exercitationis, quod alij quintium, alij quinquatrium dixerunt. Thrulla ferramentum cementarium, quo utuntur ad parietes calce illiniendos, quod thrullisare appellat Vitruuius: est autē Græcum uerbum θρυλλίζω, cui tamen non omnes Græci aspirant. Trulla uas aspiratione caret, fitq; à trua per diminutionem.

ANTE M' in his: Isthmos mons inter duo posita maria, Isthmicus, Isthmoneus. Isthmica ludi à Theseo in honorem Neptuni instituti. Rhythmus, Rhythmicus, Arithmetica, Arithmeticus. Tmolus Lydiæ mōs aspiratione caret, cui ad primā syllabā poëtæ aliquādo adiiciunt literā I', Ouid.
 Deseruere sui nympha uineta Timoli.

Habet etiam T' aspiratum ante M' Eurythmia, qui est motus corporis aptus & decens. Itemq; Porthmeus, in qua uoce semiuocalis R' præcedit Θ', quam semiuocalem multi abijciunt leniendæ uocis gratia. Est autem Porthmeus qui aliquem mercede ad alterū litus nauicula trāsuehit. Nā porthmos est mare angustius, id est fretum quod inter duas terras immissum illas dirimit, ut Hellespontus. Vnde Iuuenalis eum quem Maro latine portitorem uocauit, ut:

Portitor ille Charon:

Ipse Porthmea Græcè appellauit,

— Tetrūq; nouitius horret

Porthmea. —

Est etiam πρημύω traïcio. Ante N', Ethnicus: Sunt

autem

autem *Ethnici gentiles, quos Paulus infectatur, dicti ab Ethnos, id est gens. Ante R', Thryios nomen oppidi, habet e, et item fluuius Elidis. Thricessa habet æ diphthongum. Erythrea Bœotiae locus. Erythrea urbs, Erythraeus. Erythræbolus urbs, in quam omnes mulieres coniectas concremavit Pheron rex: qui accepto oraculo lauandi oculos urina mulieris uirum suum tantum expertæ, cum uxorem plurimasq; fuisset expertus, nihilo magis cernebat: quibus ob hanc causam concrematis, unius demceps expertus urinam cernendi sibi uim restitutam sensit, eamq; in uxorem duxit. Theuthramides, proprium uiri. Aethra mater Thesei & Helenæ ministra, uxor Atlantis, & pro eo quod ait Virgilius: — Nec lucidus Aethra Siderea polus —*

Atreus, & Atrides aspiratione carent, quam habet Mithridates. Othryomeus, qui Cassandram cum sibi eam indotatam peteret, eaq; spe egregiam in bello operam nauaret, ab Idomeneo occisus dicitur. Et anthropophagi inde dicti, quod humanis carnibus uescerentur. Erythron mare rubrum. Et Othryades. hic cum inter Spartiatis & Argiuos conuenisset, ut triceni utrinq; delecti de agro quodam inter se decernerent, & utri superiores extitissent, eorum regio foret, unus hic è Spartiatis superfuit, spoliatisq; Argiuorum cadaueribus eorum arma ad suorum castra contulit, seq; in suo ordine tenuit: cum hi duo, qui ex Argiuis reliqui erant, Argos abiissent, castris suorum relictis. Aiunt tamen Othryadem cum puderet Spartam reuerti ob socios interfectos, illic apud Thyreas (id enim loco nomen erat) mortem sibi consciuisse, de quo Ouidius in libris Fastorum:

Nec

» Nec foret Othryades coniectis mersus in armis.

» Heu quantum patriæ sanguinis ille dedit.

*Thracia, Thrax, Thracius. Triumphus, quem Græci θρι-
αυβον, & triumpho uerbum, quamuis triumphus, & trium-
phator in antiquis epitaphijs sine aspiratione legantur: &
Cicero affirmat maiores non aspirasse, quod prisca conso-
nantibus non aspirarent: placet tamen Prisciano aspiratio-
nem fuisse detractam literæ T, & additam literæ P. Nam
qui Græce est θριξυς, Latine factus est triūphus. Thra-
so, Thrasonicus, Thrasimenus lacus. Thrasylus qui fuit
astrologus suo tempore nobilis, huius à Iuuenale fit men-
tio, ait enim:*

» Numeris reuocata Thrasilli.

*Thraseas, Thrasylulus, Thrasymedes Nestoris filius.
Multa etiam alia componuntur cum eo, quod est Thrasos.
Extat etiam monumentum in quo nomen Trasidius est sine
aspiratione scriptum: D. M. TRASIDIO AMA-
RANTHO VLPIA. M. FILIA FELICISS.
CONIUGI SANCTISS. Trasia nomen oppi-
di, caret etiam aspiratione. Threpius nomen proprium,
quod inueni in uetere sepulchro: et Dathrepio, pone ad thre-
pium, apud Iuuenalem. Thronus solium. Thranum nomen
oppidi, Barathrum, Anathrax. Inueni tamen in ueteri epi-
taphio nomen proprium Antrax, quod fiat ab antro, aut
quod sit detracta aspiratio prisca more, aspirationem
non habere, sed prius nomen à medicis nostris receptum est
habetq; aspirationem: significat autem tuberculum, quod
sepe fit in locis corporis magis periculosus, id nomen Græce
carbonem significat, unde & medici Anthraces carbuncu-
los*

los appellant. Anabathra, sunt autem Anabathra gradus ad sedendum dispositi, id est, subsellia, è quibus spectatur in ludis. Quem nos articulare morbum, Græci uerè ἀρθριον ἢ ἄρθρον uocant, ἀρθρον enim articulum dicunt. Teuathras nomen proprium.

ANTE S' ponitur Θ' in hoc nomine Bethsaida, quod est Iudæum.

IN quibusdam Θ' habet ante se C' aspiratum, ut in his Erichtho, Erichthonius, Erichtheus, Erichthides, damas Ichthone, Erisichthone, Ichthyocolla piscis. In quibusdam Θ' habet S' sibi præpositū, ut in his, Sthenelus, qui fuit Campani filius. Sthenelaidas, Sthenobœa Præti uxor. In quibusdam etiam habet P' aspiratum, ut in his, Phthia pars Thesaliæ. Phthius, unde Horatius ait: Phthius Achilles. Phthōgus uox, Θ' sonus, Θ' ab eo diphthongus aspiratione de littera P' dempta. Similiter phthiriasis morbus à pediculis dicitur, Θ' Phihisis quæ Græcè scribuntur. Nam Græcè φθειρ est pediculus, Θ' φθειρω corrumpo. At Pycsis quando scribitur per ypsilon, caret aspiratione, Θ' fit à uerbo quod significat spuo, πύω Græcè. Habent duo priora Ph' ante Th', uerū à nostris dempta est aspiratio litteræ P'. Similiter è nomine Nephthalim, quod scribitur per T' aspiratum, est Iudæorum nomen. Desinunt Rhuth, Θ' Seth in T' aspiratum.

De R'.

EX literis semiuocalibus sola R' apud Græcos aspirationem recipit, quæ propter rationes, quas dixi, propriam apud illos figuram non habet, ut Θ' Θ' X', sed dasea notatur. In dictione autem latina nunquam utimur R' aspirato
fed

sed in Græcis solum dictionibus, & in barbaris quibusdam, ubi Græcos imitari placuerit, ut in nomine Rhoboam, quod Hebræum est. Huic literæ Græci familiarissimè aspirant, etiam ubi geminatur, ut Tyrrhenus. Maiores tamen nostri, quoniam superuacua uisa esset eius literæ aspiratio (quippe qui initio, ut Cicero tradit, ea solum in uocalibus uterentur) illam de Græcis dictionibus aut detraxerūt, aut retinuerunt in paucis. Roma enim græca uox est, & robur, ualentiamq; significat: cui licet Græci aspirēt, Latini tamen in hoc eos imitati non sunt. Raphanus quoq; Græca uox est, radiceculamq; significat, habetq; R' aspiratum apud illos. Similiter Regium urbis nomen unde Reginus. Quis unquam è nostris aspirauit his uocibus: hodie tamen in plerisque Græcis ac barbaris Græcum scribendi morem sequimur. Aspiramus quoque R' ante uocales, tam in primis quàm in medijs & ultimis syllabis, ut Rhadamanthus iudex inferorū. Rhānusius à loco, unde & Rhamnusia fortuna. Rhea Saturni uxor. Rhenus fluuius, qui Gallos à Germanis diuidit, siue Græcum nomen id sit, siue barbarum. Et Rhæda, quæ habet diphthongum æ'. Rhemus frater Romuli, quanquam huic nomini pauci nunc aspirant. Et Rheminius proprium hominis, & Rhesus, & Rhetheius à loco. Fuit enim Rhetum oppidum agri Troiani. Rhetor, Rhetorica, Rhætus proprium Centauri, & Rhæbus equi, de quo apud Virgilium, habent hæc duo nomina diphthongum æ'. ῥῆω Græcè significat id, quod apud nos fluo. Ab hoc uerbo Reuma, id est, capitis fluxus, ducitur. Cui uoci, licet ea nuper recepta fuerit à medicis nostris, nemo tamē est qui aspiret. Rhinoceros animal, ῥῆς Græcè nasus dicitur, unde id animal nomen duxit. Rhinodacus

dacus proprium hominis. Rhythmus, habet hæc uox ú. Rhodus insula, Rhodius, Rhodope Thraciæ mons, unde Rhodopeius, Rhodanus Galliæ fluius, Rhombus piscis, Throsolani populi, Pyrrhus, Pyrrha Deucalionis uxor, à quibus humanum genus post diluionem illam iactu lapidum instauratum Poëta fingunt Rhabbi, Rhacca, Rhama, Iudææ dicitur habent apud Græcos ῥασιῶν. Apud quos etiam sunt qui hoc seruent. Post geminum R' daseam habent, Dyrrhachium urbs, quæ prius dicta est Epidamnus, & Cherrhonesus. Ac de aspiratione aspirandisq; dictionibus satis dictum sit.

HABES Marine de aspiratione librum, quem tibi cum compatre nostro communem esse cupio. At tãetsi alio in tempore tuæ libentius paruissimè uoluntati, tibi tamen hæc multis etiam grammaticæ studiosis profutura petenti, negare qui nam aut potui, aut debui? Cùm & magni uiri in scriptitandis his studiosissimè uersati fuerint & grammatica ipsa non solum sit necessaria pueris, sed senes quoq; delectet, ac longe plura præstet, quàm primo fuerit aspectu pollicita. Admirari autem nemo debet, si præcipiendis ijs, quæ ad hanc literaturæ partem pertinent, librum & eum quidem grandem impleuerim: cum & Messala disertissimus orator de litera S' scribens, librum integrum occupauerit. Et tamen multa tradendis his ommissa esse satis scio, non tam negligentia, quàm rerum occupatione plurimarum. Quamobrem uos ipsos, cæterosq; omnes, qui hæc legerint, iterum atq; iterum rogo, ea ut addere cura sit: et si quominus probabuntur, illa aut delere, aut mutare. In quo uterq; uestrum utetur iudicio, & amicorum, & suo, quo liber e-

mendator prodeat. Nam quanquam detractores ipse fugio
emendatores non fugio.

F I N I S.

IOANNIS IOVIANI
PONTANI CHA-
ron Dialogus.

Minos, Aeacus Interlo-
cutores.

VI magistratum Aeace gerunt,
ijs nunquam sine negotio ocium
esse debet. AEA C. Pruden-
ter, atque è re dictum à te est Mi-
nos. Nam & in ocio cogitare
oportet de negotio, & ubi liberi-
or aliquanto factus est curis mi-
nus, qui à tū longè maxime quid
tum sit cernit, exercendus hic est, à sene praesertim, cui
non ut ineunti aetati pila & trochulus, sed rerum optima-
rum cognitio, atq; scientia curæ esse debeat. MIN. Scilicet
non dies, noctesq; aut dormienti tibi, aut potanti optatū illud
à dijs obtigit, nati ut sunt myrmidones, sed animum colenti,
& prudenter ac pari iure moderanti populos. AEA C.
Sunt hæc Minos ut dicis, quæ dijs immortalibus tribuere so-
lebam, quorum erat muneris, ut boni prudentesq; habere-
mur.

mur. Eorum ergo beneuolentiam non ture, et extis magis,
 quàm recte agendo, prudenter consulendo, iuste imperando
 consiliare studebam mihi. MIN. Deorum profectò, deo-
 rum est, ut dicis, ista benignitas, quos non hedorum san-
 guis, aut frugum primitiæ placatos faciunt, sed innocentia,
 ueritas, castitas, fides, continentia, quæ sunt illorum mune-
 ra: quibus qui utantur, ijs consilia ipsi sua aperiunt, seq; inspi-
 ciendos præbent. Quin quod deorum est proprium, non ab-
 stinenteis modò, & moderatos quos nouerint, in cælum ad
 se, ut scimus, euocant uerùm incontinentius qui uixerunt,
 dum poeniteat, dum in uiam redeant, in eos quoq; clementes
 sunt atq; benefici. Etenim Deus ille Opt. Max. non tam pec-
 cata ulciscitur, quàm miseratur & parcit. Amat hominum
 genus, et dum aut pestem illis aut tempestates immissurus
 est, in iram eorum sceleribus prouocatus, nunc monstris præ-
 monet, nunc per ostenta declarat: et cum maximè iratus est,
 per crinitas stellas: ut procurationem adhibeant, qua placa-
 tus ipse sententiam mutet. Et certè maximas fore in ter-
 ra discordias & calamitates auguror. Meministi enim ut
 excussa est nuper terra, ut mouit ab imis usque sedibus, &
 quàm sæpe. Pessima quædam uidentur portendi mortali-
 bus, & animus scire auet. Quamobrem si uidetur (fe-
 rias enim agimus, & collega Rhadamantus hodierno sa-
 tis est muneri) concedamus ad ripam, & sub ancena cupres-
 sorum umbra cõsideamus tantisper, dum è terris aliquis ad
 nos eat, ad quod uel inuitare leuis aquarum decursus pò-
 test, uel quod nostra scire interest, quid agant homines, ut
 ad illorum actiones iudicia comparemus. A E A C.
 Recte Minos & commode, nam & mens ipsa præfagit. triste
 est nescio

nescio quid, ac periculosum imminere mortalibus, & ipse meministi. Nuper dum in sacerdotes illos sententiam dice-
res, queri eos & ægre ferre laborare Italiam seditionibus,
magnos que in ea legi exercitus. Quamobrem in pratum
hoc descendamus, si placet. MIN. Descendamus, & si
tibi uideatur, Charontem ad nos uocemus. Nam & ipse otio-
sus est. AEA C. Et otium agit, & oratio eius erudita &
grauis est.

Charon, Minos,
Aeacus.

E Quidem uel ex hoc conditionem hominum infelice-
cem iudico, quod sperato omnes uictitant, quid enim
eorum est spe inanius? MIN. Quænam sunt ista
Charon? CHAR. Cuius ea est oratio? quos ego procul
uideo? O æquissimi animarum iudices saluete multum, &
per stygem unde uobis tantum est otij à foro ac iudicijs?
MIN. Eadem nostri huius otij causa est, quæ & tui. Scis
enim quàm hoc triduum nihil ad nos animarum traieceris.
CHAR. Istud ipsum metum admirabar, atq; adeò indi-
gnabar, ita spe deceptum me mea, ut in Plutonis ærarium,
ne collybum quidem triduo hoc toto contulerim. Itaq; quæ
uita esse potest mortalibus inter tot, ac tam uarias necessi-
tudines? quos spes tam assidue frustretur, ac ludat: eorumq;
uel maximum hunc errorem esse duco, quod inter deas spem
numerant, quæ humanæ fortunæ ancilla est, uaria, inconstans,
fallax, bellacissimaq;, & bonorum & malorum om-
nium, quod modo tyrannus declarauit: qui dum regnum a-
nimo concipit, spe sua lusus, uix tandem ad ripam huc perue-
nit, nudus, plorabundus, claudus, semili gressu, fallentibus ue-
stigijs.

*stigijs, ex tot tantisq; male partis diuitijs uix annulum se-
 cum ferens. AE A C. Doctiorem te factum portitor gaude-
 mus, & per herebum egregie philosopharis. C H A R. Quid
 ni philosopher? qui tot annos doctissimos homines, qui
 trans ripam inhumati erant, differenteis audiam? eorum
 ego disputationibus mirifice delector, & ubi uacat etiam au-
 ditor fio, magnamq; ex eorum dictis uoluptatem, uberemq;
 fructum capio, quosdam tamen ut ridiculos agræ fero, &
 stomachor: sunt enim partim nimis captiosi, & fallaces, par-
 tum inanes & lubrici, qualis Parisius sophistes, qui nuper cō-
 gressus est mecum, et per Plutonem quam audacissime, Mo-
 rieris Charon uociferabatur. Ego me qui de mortalium nō
 essem numero, moriturum negabam, at ille morieris incla-
 mabat. Quinam hoc fiet? inquam. Tum ille distortis super-
 cilijs: Charo, inquit, es, omnis autem caro morti est obno-
 xia, morieris igitur. Et cum diutius uixeris, breui morieris.
 Tum ego, ut qui eius amentiam non ferrē, uix continui quin-
 eum in fluuium deturbarim. Quid alter, quam penē risu me
 contempsit? Remus, inquit, Romuli frater fuit, plureis istic Re-
 mus habes, plures ergo fratres tecum sunt Romuli. Hoc au-
 dito Aeace, ita sum risu commotus, ut dirumpi timuerim.
 Sed & tertius cum me soluentem uideret, audi, inquit, Cha-
 ron, et disce. Recte, inquam, hostes admones, nunquam enim
 satis quisquam didicit. Disce inquit ille, nouum est hoc. Pa-
 lus, inquam, est quam nauigas, palus autem lignum est, li-
 gnum ergo non aquam nauigas. Vix hic finierat, cum quart-
 us quoq; egre ferens priorem illum argumentatum, & me,
 inquit, audi. Tribus portitor manibus uteris, etenim palma
 manus cum sit, & tribus ipse palmis remiges, tribus profecto*

manibus uteris. Atque ferenda hæc fortasse uideantur in pueris, dum ingenium acuunt. Senes uero tam insigniter delirantes, & eos præsertim qui de natura ac Deo differunt quis ferat? Nuper superstiti ofulus quidam, cum ex eo quaererem, nunquid è terris noui afferret, plures qui diem obie-rant reuixisse, quocirca scire è uobis uehementer cupio, qui animarum omnium tenetis numerum, an earum aliqua aut ipse aufugerint, aut furto subreptæ uobis fuerint, ego cerè scio neminem unam retro à me reuictam. AE A C. Et priora illa Charon omnino contemnenda non sunt, pertinent enim ad quærendam ueritatem. Et posteriora hæc nequaquam improbanda, quippe cum religionem augeant. Quædã etiam suapte natura nobis sunt incognita. CHAR. Sint ista, ut dicis, quando nihil ad nos attinent, quamobrem missa nunc faciamus. Sed quod nunc mihi in mentem uenit, & admirari nunquam ipse satis possum, si per leges uestras licet nosse, id ex te uelim, cur postquam de tyranni capite sententiam tulistis, non inter fontes eum & scelerosos, uerùm trans ripam illam, ubi solus agit, relegastis? AE A C. Honestum sanè est scire quod postulas, & quius tamen erit id te ex Minoë quaerere, cuius illud fuit iudicium. CHAR. Nimirum ut alia Minois omnia, sic & hoc est cognitu dignissimum. Quamobrem optime Minos, ut cuius iudicium admiramur, eius quoque teneamus consilium, ne grauere palam illud nobis facere. MIN. Et facile est docere quod postulas, & ego libenter hoc fecero, pertinet enim ad sapientiam, cuius te studiosum esse factum magnopere lætor ac laudo. Quamobrem ut consilium illud de relegando tyranno iuxta mecum teneas, sic habeto, præterquam quod uari-
 rius,

*vius, perfidus, immanis, & supra quàm dici possit rapax fuerit, seditiosissimus omnium mortalium & fuit, & ipse confessus est, nullis adhibitis tormentis. Itaque dies, noctesq; nihil unquam aut cogitauit aliud, aut egit, quàm quomodo licet serere, tumultus excitare, bella mouere, aut augere mota posset, pacis ac quietis inimicus. Eum ego, cui aliena documento essent pericula, ne inter manes seditionem aliquando faceret, è Republica esse duxi eiectum urbe nostra, omniq; quod lethe cingitur solo, trans ripam illam inter errantes umbras exterminare. Quin & legem statuere placuit, ne cui adire illum, ne ue inspectare liceret à centesimo lapide. CHAR. Et iuste, & prudenter factum Minos. Sed quid quòd septimo quoque die in rubetam uersus, ubi diem totum concrepuit, uesperì ab hydro depastus interit, maneq; in umbram reuiuiscit? MIN. Quod fecit patitur, uorare alios suetus, ipse nunc deuoratur. CHAR. Quàm iue-
 re, quàm meritò. Atque utinam mortalibus nota supplicia hæc essent, moderatiore illos sperarem fore, minus que ambitiosos, nec tam alieni appetentes. MIN. An obsecro Pythagoræ oblitus es? & meminisse certè debes, uenit enim ad nos torrida facie, ustilato capillo, adesis naribus. Nam dum inter mortales hæc prædicat, dum suppliciorum eos horum admonet, igne ab nefarijs adolescentibus ædibus iniecto occiditur. CHAR. O' bone Pluton, quænam hæc est tanta ingratitude atque immanitas? hoc cime docendi, atque instituendi præmium? MIN. Ingratissimum est genus hominum, atque incontinentissimum. Omitto Pœtas, qui primè de inferis uera prodiderunt, quàm nunc omnes contemnunt, Socratem ueneno petierunt, uirum sanè optimum ac sapien-
 k k 3 tissimum,*

tissimum, & profectò quæ in Christum egerim, nosti. Nam
 & lateris, & pedum eius uulnera attrectauimus, uix crea-
 dentes tantum homines facinus admittere ausos. CHAR.
 Et equidem ille ueritatem docebat. MIN. O' Charon, Cha-
 ron, ignorare uideris ueritatem semper odio fuisse morta-
 libus. Eam ex hominum cœtu eiectam, atque in exilio agen-
 tem, dum restituere Christus nititur, quæ passus est, nosti.
 CHAR. Vnde hæc hominibus improbitas Minos? Nam
 & homo ipse fuisti, & diu Cretensibus imperasti, res eo-
 rum moderatus. MIN. Quàm mox istud, nunc illud in-
 spice, & considera, quod unum tibi cum primis eorum
 declarare possit improbitatem. CHAR. Expecto quod
 nam hoc sit. MIN. Audi & detestare. Nam & ipsis nunc
 mortalibus detestabilissimum uideri satis scio, quòd Chris-
 stus ab ijs hominibus, quos docuisset, quibus cum tot an-
 nos innocentissimè conflictatus esset, crudelissime occisus
 sit: à nobis uerò & turbis his, quibus esset incognitus, ubi
 primum uisus, statim cultusq; & adoratus fuerit. CHAR.
 Quod quidem facinus in primis abominor, & causam nun-
 quam admirari satis possum. MIN. Admirari desinas, se-
 mentem ad philosophiam reuocaueris, etenim oportet me-
 morem esse philosophantem: & profectò dies ille memora-
 bilis apud manes fuit, quo uocatus est in iudicium. Sta-
 girites ille, qui se Peripateticum agnominabat, quòd de
 preceptore suo partim perperam sensisset, partim ingra-
 tus in eum fuisset. Hunc itaque die dicta, cum rerum à se
 commentarum rationem redderet, quasi ab initio dictio-
 nis differere ita meminì, duplicem esse hominis naturam,
 alteram rationalem, alteram carentem ratione: atque hoc
 ipsum

ipsum quod ratione careret, duplex esse dicebat: alterum prorsus semotum à ratione, alterum uerò solere ad rationem sese adiungere, eiq; obtemperare. Cupiditates igitur appetitionesq; uehementis, atque incompositas nullis adhibitis frenis solere partem illam, quæ rationis esset audiens, ita deijcere de statu suo, ut nullum ea ad medium illud retinendum adiumentum afferre posset: hinc ortum ducere uitia, seditionesq; cieri, & bella, cæteraq; oriri mortalium mala. Hinc ueritatem molestã illis esse, ob eamq; causam nec audire, nec pati eos uelle, qui iusta honestaq; præcipiant. Hoc itaque planè in ignem Pythagoram coniecit, hoc Socratem ueneno extinxit, hoc ipsum item Christum cruci affixit. Cæca igitur mortalitas, suisq; uicta libidinibus, atq; in furorè acta quem occidit, nosse nec potuit, nec uoluit: nec si qui bene illum norant, tutari potuere, quippe qui admodum essent pauci, rara est enim omnis bonitas. At manes, quòd corporibus non impedirentur cognouerunt illum, & qui corporis contagione mundi atq; expurgatio omnino erant secuti etiam sunt. **CHAR.** Et quanta cum frequentia, & plausu: à corpore igitur omnis illa malorum origo & causa, quàm ab animo? **MIN.** Origò quidem tota est à corpore, uerùm et animus accusandus est, qui uinci se, cum imperare debeat, sinit. Felicem te igitur Charon, qui corporis uinculis solutus ac liber semper fuisti, nec te aut titillantes illæ uoluptates corporum dominæ commouerunt unquam, aut cupiditates egerunt præcipitem, quæ in hominibus infinitæ quidem sunt, atque insatiabiles. Sed nos fortasse longiores sumus, muneriq; isti tuo, quod uocationem uix ullam patitur, impedimentum dicendo attulimus. **CHAR.** An quod esse potest male-

stum tempus, quod Philosophiæ impenditur? Atque utinam successiua hæc tempora sæpius darentur. Sed tamen quantum minus hoc meum, cui deesse ne minimum, ut scitis, possum patitur, id omne ad philosophiam confero: ea laborum meorum solatrix est & comes, ea solum esse me non sinit, atque à multitudine, quæ me assidue circumhsistit, longius etiam segregat. AEA C. Aciem intende Minos, nam cum Charonte sermonem istum dum habes, sub occidentem ipsum, quasi nubem quandam eamq; perquam tenuem uidere uisus sum, quæ mi me oculus fallit, cogi paulatim incipit.

CHAR. Quanam è cæli regione? AEA C. Ab occidente, paulum ab leua tamen. CHAR. An tenuissimus quidam fulgor eam præcedit? AEA C. Præcedit. MIN. Bene habet. Mercurij agnosco talaria, quamobrem portitor illuc in ultio rem ripam cymbam adige. Nos hic potius Mercurium maneamus.

Minos, Aeacus.

EN Aeace consideras quanta sit uis institutionis? quem nunc philosophum uidemus, qui principio rex erat, quid ociosus ageret? quid si à primis annis audisset philosophos? AEA C. Nec animo uolenti quicquam potest esse difficile, nec ætas ad discendum tarda est ulla. Nam quanquam adolescentiæ flores magnam præseferunt spem, omnis tamen fructus est ingrauescentis ætatis. MIN. Verissimum hoc quidem. Sed tamen nescio quomodo, quod nobis pueris contingebat, uehementior quidam instinctus adolescentes impellit ad uirtutem, & laudem, in senibus tarda ac remissa sunt omnia: AEA C. Maior est in illis impetus, ratio imperfectior. In his autem quia ratio perfecta,

perfecta, uita etiam perfectior est. Adolescentulorum quoque studium omne, cum sit propter laudem, senum gratuita uirtus est. MIN. Ita natura comparatum est, quæ ab initio curam hominis ac rationem habens, uti è floribus fruges, sic ex adolescentulorum teneritate atque inscitia, senum uoluit prouenire sapientiam. Meministi quod pueris nobis studium esset, dum nisi inuiti in ludum, atque ad grammaticum non ibamus, animus omnis erat in nucibus. Delicia nostræ catellus, coturnix, monedula. Ex his tamen initijs uide quos uterque progressus fecerimus. Nam & tunc ferocissimis gentibus bene uiuendi leges tulimus, & nunc Deum uoluntate animis præsumus iudicandis. Itaque cum ætate simul crescit sapientia, cuius puer studiosus esse non potest, in quo maturum nihil sit. Et cum ætas omnis ad sapientiam properet, longissime ab ea distat pueritia: quæ tenerissima cum sit, paulatim est assuescenda. AEA C. Prudentissima in hoc quoque artifex natura fuit, & fabricam suam admirabili artificio composuit: nimis tamen arctos illi terminos statuisse uisa est, satis que breuem uitam dedisse homini, quem ad tam multa ac magna genuisset. Ipsi scimus quosdam, dum rerum nobis suarum rationem reddunt, quantopere admirati fuerimus, quibus ad perfectam sapientiam præter tempus nihil aliud uisum sit defuisse. MINOS. Vide quæ loquaris Aeace, & altius rem intuere. Quaecunque natura fabricata est, intra certos terminos compefcuit. Haberent cupressus hæc quo cacumen extenderent, sed & his suus est crescendi modus. Habent terræ, habent maria fines suos. Hominum quoque uti corporibus, ita & cognitioni quidam fixus est limes, quin-

etiam naturæ ipsius finita uis est. Atque ut octingentorum annorum hominis uita esset, nihilo tamen plus quam nunc sapieret, cum octogesimum agit annum: quod non dierum spatia, sed humani qualitas corporis efficit. Etenim octingenario illi in tanto longiore adolescentia, non maior contigisset rerum cognitio, quam octogenario huic in longe breuiore. Nam et stirpes et animalia quæ diutius uiuunt, tardius fructus ac fœtus proferunt. Citius quibus breuior data est uiuendi meta, quodque ipsi sæpe uidimus, qui pueri nimis citò sapiunt, aut non multò post diem obeunt, aut ubi uiri euasere multum de illo amittunt acumine et studio. Sed cum sit genus hominum superbissimum, sua parum sorte contenti, uitæ breuitatem accusant: nec intelligunt qui plureis ætates uixisse memorantur, eos nec Solonem, nec Catonem superasse uirtute ac sapientia, quos ipsi causas suas dicentes cum audissemus, ægre tulimus, tale illud collegarum par nobis à Plutone non dari. Quod autem defuisse illis tempus putes, cognoscendo uero, qui etiam cœlum dimensum sunt stadiis, qui quæ parilis ne, an impar esset stellarum numerus, scire tam laborarunt? His et ocium, et uita superabundasse mihi uisa est. Nam quid de ijs dicendum ducas, qui succis, rerumque plurimarum temperamentis adhibitis, et in unum coaceruatis, multoque igne conflatis, faciendo auro, dies, noctesque ac uitam totam conterunt? quod quidem abuti est et natura, et tempore. Quid qui commenti sunt deos inter se bellum gerere, quorum cum uulnera, tum casus alios describunt? Nonne qui nugis ijs occupati fuere, iure uidentur de leuitate sua, quam de uitæ breuitate debuisse queri? A E A C. Rerum
sumus

naturam & hominum expressisti uanitatem, ut uerè, ut aperte. Et profectò ita res habet, ut qui nimio plus sapere studeant, ij demum præter cæteros desipere inueniantur. Sed cohibenda est oratio, considerandumque quid est, quòd Mercurius è tanta multitudine uix sese queat eximere. **M I N O S.** Recte mones, & quidem ille frequenti circumseptus est turba. An quod ex omni sint hominum colluui-
one, secernere umbras nititur, & earum frontes inureres quo & genus illarum, & artes, & disciplinæ facilius cognos-
sci à nobis ualeant.

Mercurius Pyrichalcus.

R Ecede istinc tu cum uenali hac plebecula. Pyri-
chalce inure hos nota illa Iudaica. **PYRI-
CHALCVS.** Genus agnosce, artem scire cu-
pio. **MERCVRIVS.** Fæneratores hi omnes. At
uos sinistram in ripam concedite. Sequimini hunc. Len-
ones properate. Nosti qui sint, & notis quibus inuren-
di? **PYRICHALCVS.** Artem noui, sed ut uideo,
gens non una est. Flandrius hic est, Germanus ille, ma-
nus ista partim Illyrica est, partim Italica. Hui quantus
Hispanorum numerus, quantus Græcorum, & profectò è
cuiusuisque nationis populis plurimos cum hic lenones ui-
deam, rarissimas necesse est in terris pudicas inueniri mulie-
res. Fleus ministri candentem illam laminam de propera-
te. **MERCVRIVS.** Et hos statim ustilato. Pyratæ
sunt Sardi, Siculi, Celtiberi. **PYR.** Videlicet his omni-
bus urendæ frontes, naresque mutilandæ? **MER.** Ferrum
expedi, dextrorsum huc uos. Hi Galli sunt, fartores, cau-
gones, coci, tibicines, aleones, ebriqi omnes ac stolidi.
PYR.

PYR. Si recte memini, guttur his compungendum, clauus cerebro figendus est MER. Atqui nullum est Gallis cerebrum, quo circa uentres potius figito. Ceteram illam multitudinem è cuiusq; modi hominum genere secerni iubeto faber, dum ego insignioris notæ quosdam tanto in populo seligo. Ecquis hic est audacia tam perditæ? Vultum agnosco. Et quidem sceleratissimus hic fuit Petrus Bisuldunius Celiber. At duo illi post hunc qui latitant uelati puriceo galericulo, & hi perditissimi fuere sacerdotum omnium. Alter Ludouicus Aquileiensis Patriarcha, Samorensis Cardinalis alter Pyrichalce, æreum his galerum capiti imprimizo, idque in primis uideto, sit candens. Bisuldunio illi auriculas detondeto. Hæc agito. Charon enim, ut uideo, hic me in portu manet, manibusque & capite iam pridem innuit. Accedam ad eum, ut cur accersar ex eo cognoscum habeam.

Charon, Mercurius.

S Aluum te ac sospitem uenisse Mercuri gaudeo. MER. Vbi nam est Charon philosophia, quam profiteris? Deum sospitem uenisse gaudes, ac si nocere quippiam possit Deo. CHAR. Et Deus male habitus ab hominibus fuit, dum inter eos ageret: & cælum uereor ut securum sit, tot tam inter se dissentientibus dijs, quorum alius sacræ immittere ignem dicitur, promittere sanitatem alius: hic bellis gaudet, pacem ille procurat: est qui cæcitatem inferat, est qui lumen restituat. Multi ferunt, nonnulli medentur. Quid hoc diuersius? Iure igitur periculosam mihi deorum uitam arbitror, in tanta uarietate, ac discrepantia, præsertim cum è supremis cæli regionibus deiectus, & quidem non

uaus, sed magnus etiam etiam deorum numerus aliquando
 fuisse ducatur. Quamobrem non est quare salutationem
 hanc meam accuses, nam cum alia te pericula euasisse gau-
 deo, tum uel cum primis magnam mihi uoluptatem affere
 quòd mulierum euaseris ueneficia, quæ & manes assidue
 uexant. MER. Nihil horum timendum nunc dijs est,
 postquam desierunt puellas rapere, CHAR. Consenuerunt
 ne cœlestes, an spadones lex aliqua fieri eos iussit?
 MER. Fuerunt illa prioribus seculis, dum Lacedæmonij
 nudas uirgines luctari ad Eurotam unà cum adolescen-
 tulus uolebant, eorū ludorum cœlites et ipsi spectatores cum
 adessent, ac nonnunquam ad cœnas uocati, meritò exarsere
 in libidinem. Nunc uerò mulieres, quòd aut clausæ tenen-
 tur, aut multis circumseptæ tunicis incedunt, deos non com-
 mouent. Lex quoq; lata est, cui & dii omnes suscripserunt,
 qua cautum est, ne quam mortalem cuiquam liceat immor-
 tali cognoscere. CHAR. Quæ nam causa ferendæ le-
 gis? MER. Fortè Iupiter in Tarentinam uirginem com-
 motus cum esset, uersus ipse in adolescentulum, dum illius
 os nimis efflictim suauitatur, quòd erat quamfucatissimum,
 labem inde contrahit, dentisq; haud multo post de contactu
 illo amisit. Tum dii ægreferentes regem suum esse edentis-
 lum promulgandæ legis autores fuere. CHAR. An que-
 so Iupiter nunc est sine dentibus? MER. Minime Nam
 cum renasci nequirent Deo tam annoso, elephantinos sibi
 faciundos curauit. Multa uerò hæc statuta est mulieribus, ut
 uenire amplius in deorum complexus non liceat: permissum
 tamen est sacerdotibus, quòd eorum sint ministri, ut in eorū
 succedant locum. CHAR. Hoc est credo quare delectat

diu uiuere, quòd noua quotidie discantur. Verùm ne con-
gressus hi nostri utriusq; simul munus impediant: etenim in-
ter nauigandum multò satis commode transigemus: scias
& quid est, quòd ego te uelim, & quid tibi factò sit opus.
Ambo te iudices, Minos dico, & Aeacus, illic in ripa expe-
ctant, mirifice cupientes tecum colloqui, quando triduum
iam è terris aduenit nemo, multa enim ueventur. Itaq; æqu-
um censeo, ut i lorum præertens imperijs quamprimum nau-
uiculam ascendas. Quòd faciens, rem tum illis gratissimam
tum te ipso dignam feceris, & compungendis his tempus Py-
richalco dederis, quòd te primum curare oportet: quis enim
tantos greges nouerit, nisi notis quisq; suis signati uenerint?
MER. Recte suades, mos eis gerendus est. Tu si tibi uide-
tur, uelum explica, nam à tergo lenis exortus est flatus.
CHAR. Perquam libenter. Hac enim ratione citius pro-
uehemur in portum, & remigandi mihi diminuetur labor.
MER. Quàm pleno uelo ferimur? CHAR. Auras
sol citauit æstiuis diebus suscitari hac eadem hora quæ so-
lent. MER. Quis nam uenti diebus his uobis flauere? Nam
in terris magnam uitibus, maiorem oleis, citrijsq; Boreas ua-
stitatem intulit. CHAR. Nobis Acheronthus, ac so-
lito clementior. MER. Charon, Charon, quid quòd ui-
deo crudo pisce hominem uesci? CHAR. Ne mirare. Cy-
nicus hic Diogenes est. MER. Quid quæso? Uiuat ne in
flumine? CHAR. Uiuat. Nam ripæ ut uides altissimæ
cum sint, nec ipse quicquam omnino habeat, quo haurire a-
quam possit, maluit hic ubi & pisces habeat, & aquã para-
tissimam quàm in alijs herebi locis uitam agere. MER.
Valentissimo utitur stomacho. Quis quæso fluuidus ille

quem

quem subinde uidemus, perinde ac si mergus esset, nunc mergere, nunc emergere, quod aliàs uidi nunquã? CHAR. Nihil minus ignoras, Thebanus Crates est. Aurũ quæritat, quod olim proiecerat. MER. Recte teneo. Equidem memini cum Athenis aliquando Panathenæorum die essem, irrisum cum uehementer à Peripateticis, primum quòd is rerũ fines ignoraret, nec quarum rerum usus esset bonus, easdem quoq; posse fieri bonas intelligeret. Etenim pecunias usus cõparari gratia, quæ ut nec bonæ per se sint, nec malæ, prudentem tamen, atq; honestum possessorem usu ipso bonas efficere. Deinde quòd male sensisset de philosophia. Quæ enim melius, honestius, sanctius, quàm philosophum pecunia uti posse? Denique si oneri haberet diuitias, cur non alijs potius ferendas atq; utendas dedisset? quas ipse imprudentissime in mare abiecisset, ubi nec hominibus, nec piscibus usũ esse possent. CHAR. Et quidem iure irrisus. Sed quæso Mercuri, quando in Athenarum mentionem incidimus, dicas cur non Atheniensis populus, quas Plato tulisset leges acceperit? cuius & eloquentiam, & doctrinam (plureis enim dies mecum habui differentem) magnopere sum admiratus. MER. Magna illos mouit ratio. Nam cum de illius legibus Cal. Græcis cum populo esset actum, ita plebs sciuit. Quando Respublica, quam Plato institueret, apud Germanos esset, accederet Plato ad barbaros, esse apud illos Vrbiorum ciuitatem, quæ leges eas seruaret, populum Atheniensem sineret his legibus uiuere, quas à maioribus sapientissimis uiris latas accepisset. Senatus quoque consultum in hæc scriptum est uerba: Quando Græci pro recipienda Helena, uiroq; restituenda uniuersi coniurassent, bellum Troia

22 mis intulissent, sumptus tantos fecissent, Græciam omni pe-
 23 nè nobilitate exhausissent, tot clades passi essent, non licere
 24 Platonis leges accipi, quæ mulieres communes, uxorem ne-
 25 mini certam esse, pudicitiamq; quæ una aut certè maxima
 26 mulierum uirtus esset, nullam in ciuitate esse uellet. Hoc e-
 go senatus consultum & Athenis, & in plerisq; alijs Græ-
 ciæ cōuentibus recitatum memini. Discipulus quoq; eius Ar-
 ristoteles multū de illius autoritate detraxit. Fuit enim maz-
 gistro argutior, nec tā recessit à ciuili cōsuetudine. CHAR.
 Et magnæ & Honestæ causæ fuerunt. Eius igitur libri
 à multis condemnantur, discipuli uerò leguntur? MER.
 Quid ni? & magno in honore habentur, etiam apud barba-
 ros. CHAR. Eram ipse fortasse, ut quidem eram de
 labore fessus, & mens alijs occupata. Sed tamē uisus est Ari-
 stoteles nimis obscurus & cautus, cum hac eadem in cyni-
 ba quædam ex eo quærerem. Quinetiam licet mecum dum-
 loqueretur corporis uinculis solutus uiueret, nihil tamen cer-
 ti adhuc de immortalitate animæ rēpondebat. Post tot igitur
 secula scriptor tam argutus & subtilis, non usque adeò
 est, ut arbitror, intellectu facilis. MER. Vix risum
 teneas Charon, si tibi ipse reuulero, quàm facetè rhetor
 argutulum quendam philosophum nuper irriserit. Nam
 cum ille nimis intorquere Aristotelis sensa uellet, Audito-
 res, rhetor inquit, scitote, non cum philosopho mihi, uerū
 cum sutore contentionem esse: quod enim sutoris est propri-
 um, dentibus alutam producere, hoc noster hic in Ari-
 stotelis dilatandis dictis facit. Quocirca uidendum est tibi
 philosophe, ne genuinos relinquas in corio. Hinc factum
 est Charon tritum illud iam, bene dentatum esse theolo-

gum oportere. CHAR. Festiuissime rhetoris, sed obscuritas utrunq; fortasse & philosophum excusauerit, & theologum. MER. Nequaquam in obscuritate omnia, uerum ut mihi uidetur duplex rei huius est causa. Altera, quod qui nunc philosophantur, ignorant bonas literas, quarum Aristoteles grauis etiam auctor fuit. Altera, quod dialectica corrupta fuerit à Germanis primum & Gallis, deinde & à nostris. In eaq; maximam nunc quoq; ruinam faciunt. CHAR. His nuper artibus me adortus est Sophistes. MER. Vides licet ex horum erat numero, & fortassis ex illorum ordine, qui fratres dicuntur. CHAR. Rectè. Nam prænomen ei frater erat. MER. Cautissimum itaq; oportet esse te, ac uersutissimum, quoties in eorum aliquem incideris. Nihil est enim quod argumentando non consequantur, imò quod non extorqueant, & scim quomodo, ut uelis nolis assentiendum sit eorum dictis, facileq; hoc pacto efficiare è Charonte asinus? CHAR. Nimis ridiculus es qui id arbitrere, in asinum me'ne illos captiunculis suis uersuros quasi Appuleium amatorio poculo? quem ego uix agnouit cum hoc iter faceret. Nam auriculas ac supercilia adhuc retinebat asini. Egregie tamen philosophabatur, & iucundus in differendo erat. Eum ego cum in alijs multis ridebam, tum in hoc quod ordeaceum panem siligineo præferret. Etenim uestigia quedam in eo reliqua erant asini gustus, & penè februs debat. Verum ut ad Sophistas redeam, non est cur illos magnopere timeam. Quippe qui cognitis rectè principijs, dum bene partiar, dum uere definiam, capi ab illis nullo modo possim. Sed dic Mercuri obsecro, quod nunc genus hominum in terris latius ac liberius uiuit? MER. Sacerdotes latius,

quos etiam in funeribus cantateis audias. Liberius medici, ut quibus permissum sit hominem impune occidere. CHAR. An non capitale apud illos est parricidium? MER. Etiam, medicos tamen lex non modò absoluit, uerùm mercedem quoq; eius statuit. CHAR. Quàm inique comparatum. MER. Quinimo iure eos lex absoluit. Siquidem medicus non occidit, uerùm qui medici utitur consilio & opera. Quamquidem uel magno conducunt precio. CHAR. Igitur ciues hoc leges considerant? MER. Considerant, prudentissimi enim mortalium fuere, qui primi eas tulere, maximamq; habuere rationem ciuilium actionum omnium & publicarum, & priuatarum: quippe qui nullam nec uitæ, nec artis, nec facultatis cuiuspiam partem contempserunt, nulliusq; unquam patrisfamiliæ tam exacta fuit domesticæ rei diligentia & cura, quàm horum ipsorum humanæ societatis. Verùm qui eas nunc interpretantur, prudentiam in malitiam uertentes iura uenditant, leges contaminant, fas nefasq; solo discernunt precio, ut nulla homini in uita maior sit pestis, quàm ubi eorum indiget patrocinio. Quocirca factum prouerbiū est Litis comitem miseriam esse; CHAR. Hoc illud est quod nuper præco dum eas ad prætores citaret, forensis Harpyas increpitabat. Sed iam Mercuri collegendorum rudentum tempus nos admonet, horaq; descensionis appetit. Itaque quanquam orationis nunquam me satietas capere potest tuæ, quippe cum idem ipse sis & eloquentissimus, & humanarum diuinarumq; rerum prudentissimus, uidendum tamen est ne nostrum hoc quærendi studium, ab agendis nos rebus auocet, ne ue summum magistratum qui de aduentu tam sollicitus est uo, spe ducamus longiore.

longiore. M E R. Hoc est quod mecum adeò ipse letor, tam secundo flatu cursum nos hunc confecisse. Et uerò me ipsum expedito, ac si tibi uideretur, illic ubi minime cœnosum est: uadum descendamus. Inde pedibus ad prætores iter faciemus per amœnissima illa prata, & secundum riuulum illum quàm tam leniter immurmurat: atq; hoc non tam mea causa (ipse enim talaribus ubi opus est utor, & in quotidianis ferè sumtum itineribus tum deambulationibus) quàm tua, cui quando nam toto anno contingit cymbam semel egredi, & breuè saltem deambulatione uti? C H A R. Ut recte dicis, ut rem mihi gratiam facis illam ipsam igitur maximè uirentem ripam teneamus: & per Plutonem quàm fons ille lymphidum scaturit. Ramum illum Mercuri quàm raptim comprehende.

M E R. Comprehendi, bene habet, continens iem nostra est.

C H A R. Licet igitur descendas, tantisper me in herba manens, dum paxillo illi nauiculam illigo.

Charon, Mercurius Ambulantes:

Et inter graueis occupationes cessatio grata est omni. Et si qua interim uoluptas offertur, ea quàm est suauis? Equidem ego ita semper duxi, uoluptatem raram esse debere, ac tum maximè delectare cum sit quam honestissima. Ocium uerò nunquam ipse probaui, nisi quòd cum reficiendis corporibus, tum leuandis animis concedatur. Ne biennio toto maiorem hac cœpi uoluptatem: ut blande riuus hinc fuscilit? Vide quàm perspicuus est, quàm etiam mitido fluit abueo? M E R. Talis Clitumnus per Umbros fertur, & quanquam multarum ille est aquarum diues hic tamen quòd gurgites nullos efficit, sed continuo &

leni currit tractu, ripas habet amœniores, & magis delectat.
 Sed qualia tibi prata uidentur hæc Charon? CHAR. Quam
 grata florum amœnitas? & quanta copia? ut halatiles. Hæ
 sunt ferruginæ. MER. Violas eas mortales uocant, ex his si
 bi coronas faciunt, multoq; miscent ligustro. CHAR. Quod
 est obsecro ligustrum? MER. Quod in margine illo tam can
 dido, & frequenti flore nitet. CHAR. Albicantium nostri
 uocant. Quam me limes ille delectat? MER. Et quãto in pre
 cio flos is habetur apud superos, rosam uocant. CHAR. Vi
 delicet roratilem dicis. MER. Eam ipsam roratilem. Ve
 rum age, illuc respice, an quicquam totis his pratis illo tibi
 uideatur hiacyntho pulchrius? CHAR. Atqui ut scias Mer
 curi, flos ille lachrymulas mane mittit, hinc mœrentiolum
 holitores nominant. MER. Et apud mortales quasdam ha
 bere notas doloris dicitur. CHAR. Itineris laborem non
 sensimus in tanta hac florum uarietate, cuius quòd paulum
 admodum nescio quod reliquum uidetur, eò magis prope
 randum censeo. MER. Hoc ipsum considerantis est uiri, in
 ipsa quoq; uoluptate tēpus non labi frustra sinere. CHAR.
 Atqui labor in uoluptate non sentitur, & actio etiã omnis
 in ipso agendi cursu est periucunda. Sed pratis iam præteris
 tis umbras subimus, ac, ni me oculus fallit, sub procera ille
 & annosa cupresso iudices præstolantur. Quocirca in
 nemore ne oberremus, de fixa in cupressum
 acie ad eos contendamus.

mus.

Minor.

Minos, Aeacus.

Quam iuuat utrumque nostrum facilis ista deambu-
latio? & sessio hæc quam postea suavis fuit, pro-
cul à iudicijs, procul à forensi sollicitudine? ut di-
es hic (qui Cretensium, ac meus maximè mos fuit) albo sit la-
pillo numerandus, & tamen cessatio ipsa nec deses fuit, nec
languida.. AEAC. In primis me silentium beuit, & con-
centus ille auium tam diuersarum, qui cæteris ab rebus om-
nibus sic auertit animum, ut nulla interim de re alia aut so-
liciti fuerimus, aut locuti. Quid umbræ amænitas? quid ar-
buscularum tam ordinata dispositio? riuulique inter labentes
tam læto, tam florido ac frondenti margine? Accessit Mer-
curij aduentus, qui omnem expectationis nostræ sollicitudi-
nem leuauit, ac nauigatio tam secunda, & ni me fallunt aus-
res utriusque pedum Charontis atque Mercurij strepitum
subaudire inter uirgulta uisus sum: et per Plutonem, ecchos.
Humilior eos excepit Iuniper. Iam apparent. MIN. Ut li-
benter eos uideo, ut Mercurij aduentum gaudio, atque adeò
uisus nostræ huic uoluptati defuisse uidetur, quin omni è par-
te numeros impleuerit suos: Sed quid quòd Mercurius solito
incedit lentior. ABAC. Ne uereare, expectandi Charontis it-
tardior gratia. Is enim tardiusculus est, quando qui exercen-
tur in nauis, brachijs quam pedibus magis ualent.

Minos, Aeacus, Mercu-
rius, Charon.

Expectatus uenis, atque adeò desideratus mihique & col-
legæ huic, Deus sapientissimus, nuntius diligentissim-
us. CHAR. Solidissimam nobis affers, adueniens
uoluptatem, facturus eam oratio te tua solidiorem.

ll 3 Mer.

MER. Quod aduentus uobis uoluptatem attulerit meus
 gaudeo. Idq̄ est mihi quamiuocundissimum, & si quid est
 quod ego ipse uel dicendo, uel respondendo delectare pos-
 sim amplius, id in uoluntate situm est uestra. Dicam ubi
 iusseritis, aut si interrogare malueritis, respondebo. Imperia
 enim uestra utpote æquissimorum præsidum, fore quàm
 æquissima satis scio. Quid enim uterq̄ uestrum nisi hone-
 stissimum exigere, præsertim à Mercurio potest? Etenim Iu-
 dices, quod dicere hic liceat, nimis quam male de me, est me-
 ritum humanum genus. Furtis me præficiunt, ac præstigijs,
 qui sim uel acerrimus furum ultor, præstigiasq̄ usque a-
 deo oderim ut quotidie insecter magis. Sed cum in plerisque
 alijs, tum in hoc maxime peccant homines, quòd scelerum
 suorum deos tum autores faciunt, tum magistros. Mihi &
 dijs cæteris nulla maior est, quàm honesti cura. Atque adeo
 turpitudinem omnem detestatam habemus, ut precibus ho-
 minum quanquam honestis, tamen si turpem aliquem finem
 respectent, aures præbeamus oclusas. Quod autem M^r.
 nos Deum me appellas, ac sapientissimum dicis, facis pro-
 uia illa ueteri in me, dum inter homines ageres, obseruan-
 tia & cultu: tamen sic habeto, Deum esse me, & è caelestium
 numero ubi in cælis, aut in terris uagor. Hic uerò apud infes-
 ros tum apparitoris, tum lictoris fungi, non Dei officio. Sa-
 pientissimum uerò nec me, nec deorum quenquam dixeris,
 neque enim tali dijs indigent nomine, quippe qui labi, errare,
 decipi, ignorare nequeant. At apud mortales, qui tanta of-
 fusi sint caligine & nube, nomen ipsum sapientis inuentum
 est, ut ab ignorante & stulto is, qui saperet, discernere tur,
 quanquam uere sapiens apud illos adhuc inuentus est nemo.

Lictor

Lictor igitur, atque apparitor ad uos uenio, uestris imperijs pariturus. MIN. Et Deum te Mercuri, ut par est, ueneramus et sapientissimum appellamus, quando quo te honestiori exornemus nomine, non habemus: ac tamen lictoris fungere numeribus, nonne ipse scis etiam inter mortales maximorum regum lictores in maximis quibusque magistratibus ius, dictionemque exercere? Quamobrem et nobis ut imperes, iusque fasque est. Nostra uero interest tibi ut obediamus, studeamusque doctiores a te fieri, quando et doctrinae inuentor fuisti, et rerum occultissimarum interpret. A E A C.

Quod pace tua Minos dixerim, neque cum Mercurio contendendum est tibi, qui primus et prudentiae, et eloquentiae praecipua tradiderit. Neque expectatio nostra longiorcem fert curatationem, aequius igitur magisque ex usu fuerit, quamprimum ei causas explicare cur hic eum iam dudum praestolemur. M E R.

Et Dei est cui cogitationes quoque hominum nota sunt, id non expectare, dum explicetis, et Charon certiore me sollicitudinis fecit uestrae. Principio Italia unde ipse nunc uenio, magnis quassata est terrarum motibus, permultaque oppida prostrata solo iacent. Fontes plurimi partim mutant iter, partim exaruerunt. Videas editissimos montes illic subsedisse. Hic iuga maiore quadam uis suis auulsa radicibus, longius perlata, magnosque hiatus factos, maiores paludes. MIN. Patiare quaeso Mercuri (auidiores enim sumus) inter explicandum sciscitari quaedam nos et causas ex te quaerere. M E R. Oppido quam libenter.

MIN. Dicas igitur, num quod saltem remedium, ne cunctae domus corruant inuentum atque adhibitum in tanta hac calamitate sit ab hominibus. M E R. Non usquequaque firmum, sed

tamen salubre pro tempore. Tignis procerioribus parietes
vinciunt, eaq; concatenant: cum quibus quanto salubrius q;
Etum esset, si affectus suos vincirent ratione, nec cogitatio-
nes tam euagari sinerent, quòd singulis uix seculis semel ac-
cidit, in eo auertendo magnopere occupati sunt omnes: quæ
uerò pericula, ac mala singulis penè momentis suæ ipsorum
nefarie cupiditates afferunt, ad ea uolentes, lætiq; feruntur.
Nocte una post aliquot etiam secula, quòd ad uiginti homi-
num millia sub tectis oppressa sunt, omnes hoc horrent, incu-
santq;, ac damnant naturam, quæ uix scio quamobrem am-
plius illos ferat. At bella quæ unius horæ momento & fere
quotannis, multa hominum millia exhauriunt, interdum reg-
na tota, populosissimasq; extinguunt nationes, qua non arte
querunt? & his sese exercent. Hic illis ludus, hæ delitiæ sunt.
Summum habetur decus caput hostis affixum hastæ referre.
A E A C. Nihil profectò uideo eos mutasse in melius, ex
quò ipsi homines esse desumus. M E R. Vix unū. A E A C.
Quodnam illud? M E R. Imperitantibus uobis, uiri uxores
adulteras repudiabant. At nunc ferro enecant. M I N.
Quid Mercurium ea quærendo fatigas, quæ tute probe no-
ueris? At non compertum satis habemus deteriores illos quo-
tidie atque indies fieri? M E R. Exequamur igitur alia. Ex-
ortus est cometes, qui cum grauissima bella, tum regnorum
portendere euersiones soleat, omnium mentes atque animos
concusit etiam futurorum metu malorum, æquissimèq;
cum illis agit deorum omnium maximus: qui non præsentibus
solum magis eos cruciat, sed futurorum metu sollicitat,
atque hanc præcipuè pœnam illis statuit, qui quæ futura
sint scire nimis quam laborât. M I N. Cur oro Mercuri, rerū

euenta nescire hominem Deus uoluit? quorum cognoscen-
dorum tam sunt studiosi omnes? MER. Quòd inutilem sci-
ret futurorum scientiam mortalium generi. MIN. Quo
pacto inutile esse potest, quod euenturum sit nosse: Siquidem
mala uel euitari penitus, uel ex parte saltem aliqua minui co-
gnita possent, bona uerò anto quàm euenirent ipsa etiã spe,
atq; expectatione mirum in modũ delectarèt animũ. MER.
Omnis quæstio, quæ de consilijs habetur, ac decretis magni
dei profana est, minimeq; nobis dijs permissum est, ea in uul-
gum depromere. Tamen sic habetote: Quæcunque eueni-
unt, ea aut fortuito contingere, aut fato euenire, id est diui-
no consilio & ordine. Si fortuito, stultum est uelle homines
id assequi ratione cuius ratio nulla sit. Sin fato, quanquam
insita est homini scientiæ cupiditas, parum tamen capacem
eum natura fecit cognoscendi futuri, cuius cognitio cap-
um hominis excedat. Etenim ut eius diuinus sit animus, mo-
do tamen corporis cuius quasi uinculis, & carcere tenetur
compeditos, minus illum habilem atque idoneum reddit,
cui ipsa sese diuinitas pandat. Cumq; euenta ipsa aut bona
sint aut mala, mala prius intellecta, miseram afferunt soli-
itudinem nonnunquam, & desperationem. Deus autem
non eo consilio hominem genuit, ut miserabiliorem quàm su-
apte natura sit, efficere illum uelit futurorum cognitione
malorum, quæ sciat euitare illum minime posse. Bona uerò
tametsi uitam iucundiozem expectando facerent, tamen qui
scierit ea sibi necessario euentura, is deses, ignauusq; effici-
tur, quippe cum certum habeat euentura etiam dormientis:
At Deus hominem ad agendum comparandamq; agendo
uirtutem creauit, ægre patiens illum quiescere, nisi tantum
ll 5
quantum

quantū animorū leuationi, aut reficiendis corporibus neces-
 sariū detur: qui ne desidiosus efficeretur, atq; ignauus, ege-
 statem illi rerū omnium, comitē dedit, laborareq; in incerto
 eum uoluit, dum semper eius certus labor esset. Sed his pa-
 rum ipsi fortasse contenti, media quaedam esse dixeritis, quae
 suapte natura, ac simpliciter nec bona sint, nec mala. Media
 quoque haec siue ea casu ferantur, siue fati contineantur ne-
 cessitate, quod dubia appareant, satis fuerit cum eueniunt,
 providere homines, ut in suam quisque utilitatem, quoad
 possit, uel conuertat ea: uel si minus id assequi uolet, saltem
 hoc assequatur, ne rebus damno sint familiaribus, & si ne
 hoc quidem, ut quādam fieri possit minimum incommodent.
 Igitur casus atque fortuna, ut dixi, cum ab omni procul ra-
 tione seiuncta, incerta, inconstansq; feratur, quonam modo
 quod natura sua incertum sit, certum id efficere: & quod
 inconstans, firmum reddere ratio poterit? & cuius certitudo
 nulla est, qua id ratione futurum mortalis quispiam possit
 assequi? Quae si nec sciri, nec comprehendi ratione antē
 quā eueniunt possunt, euitari quonam pacto poterunt? ubi
 igitur ista utilitas futurorum cognitionis erit hominū ge-
 neri? Fatum uerō uitari multominus poterit, quippe cum
 non secus necessarium sit quod fato euenturum est ut eue-
 niat, ac illud idem postquā euerit, necessarium est euenisse.
 At liberae sunt hominum uoluntates: sint, dum uolendi li-
 bertas ista uel cum primis efficiat, nihil esse utile mortalibus
 futuras res nosse. Quarum cognitio quid habere potest uti-
 le, si ubi quid euenierit, uelint nec ne id homines, aut prehē-
 dere, aut labi sinere, in sua ipsorum uoluntate sit positum?
 Et profectō quae tam certa futuris de rebus longe prius se-
 cernendi

cernendi uoluntas esse potest homini? quem sat scimus in presentibus hasitare adeo, ut momento eodem nunc hanc, nunc illam, & quidem contrariam identidem probet, damnetq; sententiam: persapeq; ante quam quid constituat certum habeat, occasio ipsa pratereat. Verum de fato atq; fortuna Minos haectenus. Utinam ne in scholas qui philosophi uocantur haec ipsa introduxissent, magis que sese institutos uellent, ad ea ubi euenissent ferenda, quam quaerendo illa tempus frustra terere, supraq; uires intendere. Quid enim aut stultius, quam hominem officium hominis nolle curare, aut magis temerarium quam hunc eundem hominem suis neglectis muneribus uelle futurorum scientiam (quae unius est Dei possessio) inuadere? Quamobrem redeamus ad crinitam. Hanc obstupefacti mortales, utinam tam noscerent, quam admirantur: quam cum omnes metuant, omnes tamen male onnantur regibus, quasi non priuata quoq; regum mala in publicam cedant perniciem. Equidem olim ludis megalensibus Romae cum essem, recitarenturq; in theatro Graecorum ac Troianorum res, exclamare inter recitandum e doctioribus quendam meminim, nobileq; hoc fuisse hexametrum:

Quicquid delirant reges, plectuntur achiui.

Et uero ita comparatum est, ut regum peccata, populi plerunque luant. AEA C. Ipsi haec olim magis experti sumus, quam nunc audita referimus. Et causam requirentes inueniebamus reges idem in populis ius habere, quod in corpore animus. Atque ut animorum perturbationes corpus inficerent, ita & regum uitia subiectos populos. Quoniam autem in regum mentionem incidimus, dicas uelim prudentissime

dentissime Mercuri, quæ nunc eorum qui ciuitates moderantur, uita est, quæ mores, quæ studia, quale imperium, quam quietus eorum status? Nam quos paucis antè diebus pro tribunali causam dicentis audiuimus, non satis dignam nobis spem dedere successorum suorum. MER. Præterea nunc hæc arbitror, nam & illic apud mortales de ijs loqui satis tutum non est. Et hic apud nos parum nunc quidem necessarium esse duco. Satq; hoc sit nosse, quòd eorum alij partim male habent populos suos, partim ipsi male habentur à populis. Tertium quoq; portentum nimis grauiter eos uexat. Complures enim dies Sol radios nullos misit, aër q; omnis cœruleus uisus est, quæ res omnium animos ad superstitionem uertit. CHAR. Obsecro æquissimi iudices, æquis animis patiamini quædam & me è Mercurio quærere. MIN. Iusq; fasq; est, atque (ut pro collega etiam pollicear) operæ pretium fuerit te tantum philosophum audire quærentem. AEAC. Et habetur nunc à me uobis, & referetur olim gratia. Quamobrem Mercuri, si placet, quando & his gratissimum fore iam ipse nosti, explices oro quàm uobis dijs gratia sit ista superstitio. MER. Nihil ea molestius. CHAR. Qui quæso? MER. Quia ridicula cum sit superstitio, quæ in Deos utitur, illos quoque ridiculos facit. CHAR. Mirum quòd superstitionem ridiculam dicas? MER. At qui ne dum ridicula, infelix etiam est: quæ cuius animum occupauit, nihil est eo homine miserius, cuius quæ nam uita esse potest dum omnia pauet, cuncta formidat, quod' que infelicissimum est, dies ac noctes terit Deos obtundendo & quos non multus sermo, trepidæq; musitationes, aut excitæ frigidissimis persæpe causis lachrymæ, sed honestæ grauesq;

necq; actiones, ac recte uoluntates moueant. An Charon eos
 esse Deos iudicas, qui hominum gaudeant lacrimis? & bo-
 nos, & iustos, & continentes non lacrimosos Deus diligit.
 Etenim quid inde aut utilitatis Deo, aut honoris, ubi nudis
 quis pedibus templa adit? Medicis utile fortasse. At Deus
 cur gaudeat hominum morbis, qui tot hæbarum genera,
 quæ salubres illis essent genuerit? Atque ut uerum noscatis,
 nullum grauius malum homines inuasit superstitione & stu-
 dio, ac metu isto in Deos tam inani, & frigido: nec tam uera
 religio Dijs est grata, quàm molesta superstitio: quæ quàm
 sit detestabilis, hinc tute iudicato, quòd tanquam cæde sa-
 ginemur, ac sanguine hominem homo nobis maculat, quin &
 proprium fundit sanguinem. CHAR. Facinus quamnefan-
 dissimum. An obsecro sceleribus his sacerdotes, ac Pontifi-
 ces non eunt ipsi obuiam? quanquam ex omni hominum nu-
 mero, atque ordine, quos ipse quotidie transueho, foedioris-
 bus compunctum notis uideo neminem. MER. Nulli de
 uera religione sunt minus solliciti, quippe quorum studium
 est ampliare rem familiarem, congerere pecuniã, atq; in sa-
 ginandis corporibus occupari: & cum nimis improbe auarã
 sint omnes, nemo cœnat lautius, nemo uestit elegantius. Du-
 dum sacerdos Cardinalis obsonatorem suum, quòd in emen-
 do lupo pisce pecuniæ pepercisset (erat autem pretium aurei
 sexaginta) quibus non maledictis est insectatus? parum! que
 abfuit, quin illi domo interdixerit, ut uitæ suæ parum stu-
 dioso. Ac ne erres Charon, uitam nunc, quæ olim gula dice-
 batur, uocant. Alter quoq; sacerdos eiusdem collegij mori-
 ens exoleto legauit aureum triginta millia. CHAR. Vti-
 nam quibus hæc audio carerem auribus: tantum ne facinus
 impunitum

impunitum abire ceteri mortales sustinent? M E R. Superstitione tenentur. C H A R. Iam assentior, nihil esse infelicius superstitione. M E R. Quantula sunt hæc, sacrum quoque sanguinem ueneno tingunt. C H A R. Utinam nescirem philosophiam. Dispudeatque talibus nunc Deum ministris uti. Quamobrem sapientissime Mercuri, relictis sacerdotibus perge de superstitione dicere, quæ mortales omnes tam infeliciter uinctos atque oppressos teneat. M E R. Primum ea in mulierculis inuenitur quam maxima. Illæ ut picturam nactæ sunt aliquam, ibi eam consulunt: & ut cæteras res taceam, si anserculum, uel gallinulam pituita occuparit, quibus tum precibus, ac lacrimis illam obsecrant, pueros, puellasque uix septenneis nugis his imbuunt. Sed quid de aniculis, & puellis loquor, si sciam Deos sollicitari quotidie à principibus uiris, ubi falco longius euolauerit, ubi equus pedem contorsit, quasi aucupes Dii sint, qui accipitrum curam habeant, aut tanquam fabri ferrarij equorum contusa, & morbos curæt, atque ex hoc quæsturem familiarem augeant. Videas in templis affixos accipitres etiam argenteos, & equos, & aues loquaculas. C H A R. Iam ut prædicas, nihil est homine inanius. M E R. Inaniora his audies: non pedes modo & manus è cara aut metallo suspendunt tholis, sed & obscenas corporis partes, & quod medico erubescunt ostendere, id ante Deorum effigies collocare non pudet. Atque ut uana illorum ingenia magis ac magis rideas, rem supra quam dici possit inanem ac despicabilem accipe. Martinum Galli, Hispani, Germani, Itali sic colunt, ut turpe sit eius festo die ebrium ac madentem non esse. Itaque nihil est in terris eo die uinosius, nihil petulantius. In quodam Germaniæ oppido, ubi Marti-

ni dies illuxit, statuam eius per publica oppidani loca effe-
runt, qui si clarus, serenus que fuerit, operæ precium est quis
suauiori possit uino Martinum inspergere: omnes uicæ plenæ
sunt uasculis, nullus est qui non Martinum comitetur la gena-
tus, atq; hac ratione per uias, porticus, templa uino ille ma-
dens fertur. At si pluerit, nihil est Martino contemptius. Lu-
to totus conspergitur, uicæq; & cloacæ in eum eluuntur. Nea-
poli Campanorum urbe celebri, Maio mense sacerdotes per
urbem coronati incedunt, quasi amantes adolescentuli. Sed
hoc quidem leuius fuerit. Rem nosce, dignam tamen, quæ à
sapiens uiris clausis auribus audiatur. Ibi omnis popu-
lus in templo conuenit, de trabibus summi tecti, resti deliga-
ta porcella demittitur, ac multo sapone circumlita. Ad-
sunt agrestes ad ludum uocati. Ibi oritur magna contentio, agre-
stibus ut ea potiantur annitentibus, qui uerò appensam il-
lam tenent agrestium manus arte ludentibus, ac nunc sub-
trahentibus funem, nunc in diuersa laxantibus. Dum hæc ge-
runtur, turba ludo intenta, & nunc his, nunc illis plaudente,
ibi quasi imber magna uis aquarum maior, iuris, atq; urinae
à tecto compluribus simul locis diffunditur. Agitur etiam hu-
mani excrementis, nec prius cessatur, quàm agrestes porcel-
la ui potiti sint. Quid igitur tibi uidetur Charon? CHAR.
Quod pace dixerim tua Mercuri, nō uideo cur hæc sint con-
demnanda. MER. Iocaris fortasse. CHAR. Imò serio di-
co. Nam & illi officium suum aduersus Martinum faciunt,
ut pote qui ebrij cum sint, à uini ac gentis natura minime re-
cedunt. Et ij qui porcellam lusitant, palam faciunt æque ac
sues luto, humanum omne genus superstitionis cœno, sordia-
bus que uoluntari. MER. Fateor me rationibus istis uictum.

CHAR.

CHAR. Hoc est philosophari, sed nescis Mercuri paulò antè quàm mihi animum pupugeris, ubi Campanos nominasti. Nimis enim sum uericus, ne de Campanis dicturus es ses aliquid. Quarum non modò sonitum, uerum etiam nomen ipsum odi. Nam qui pati eas homines possint sanè quàm miror, cum me interdum hic obtundant, quarum fragor ad arborem illam usq; quæ ad septemmillia passuum à nobis hinc abest, perueniat. Noscis quam dicam arborem, Timonis ficum. Timon enim, quod iudices hi recordantur, cum in se dicta esset sententia, petijt dari sibi ficum eam, et restim in loco illo solitario. Habere enim odio frequentiam hominum, ac uelle ibi quæstum facere carnificinum, daturam eam ficum quotannis magnum Plutoni portorium, lege dicta, ne cui ante cognitam causam, nisi ex ea se arbore liceret suspendere. MER. Noli obsecro irridere homines, quòd campanas tam saepe pulsitent. CHAR. Desipere me uis. MER. Imo sapere magis, quàm sapis, quanquam multum ipse sapis: omnes homines Charon quanquam uentris multum, capitis certè minimum habent, atque hoc quantumcunq; est habere nollent. Quocirca diu quæritantes, quam ratione facilius illud perderent, campanas adinuenerunt. CHAR. Bellissime, par pari retulisti. Verùm ego dum quærendi sum studiosior, uereor ne prætoribus prudentissimis uiris, quibus nullum frustra tempus præterit, oratio mea, si non molestior, certè longior uisa fuerit. Quamobrem dicendi finem faciam, si hoc à uobis impetrauero iudices, ut quod unum scire uehementer cupio, id ex Mercurio intelligam: non quòd mea intersit aliquid (quid enim Charonticum hominum leuitate?) nisi quòd sapientiores illos uellem.

MIN. Tuum hoc studium, sapientia nostra est, & per stygem sermo hic, qui de superstitione est à Deo habitus, rerum naturæ maximè conuenit. Sed tamen nescio quomodo dum homines ipsi essemus, gentibusq; imperaremus, gubernandis populis, ea necessaria uisa est, adeò uidetur male agi cum ijs ciuitatibus, in quibus superstitio nulla est. Vnde nanque tantum boni in hominum uita, ut multitudini nota esse possit uera religio? Sed perge Charon, nihil te impedimus.

CHAR. Vtar permissò, breuì tamen dicendi uobis possessionem restiturus Ne te igitur pigeat Deus & mihi, & his declarare, inter tot hominum genera, si te fors aliqua hominem fieri, & inter mortales uersari, ut mortalem cogeret, quem te esse hominem mallet? **MER.** Absit à Deo quæcunque necessitas. Ex hoc enim ipso quòd deorum sum nuntius & hominum res disquiro, satis superq; detestari possum humanam conditionem. Noui hominum labores, noui miseras: quibus quid esse potest ærumnosius? Iure igitur ne dum recusem hominis subire uelle affectus, perturbationes, ægritudines nec animi minus quam corporis, humanam uitam miseror, ut quam omni è parte infelicissimam iudicem. Sicq; habeto Charon, quæ bona huic generi natura tribuerit, ea omnino esse quam paucissima, atque ea quantum lacunque sunt (sint autem minutissima) cum uincuntur homines cupiditatibus, dum perperam agunt atque eligunt, ita sanè corrumpunt, ut quæ natura sunt bona, nequiter illis utentes in perniciem suam uertant. Verùm inter tot ac tam uarias hominum species, quosdam nimis quam odi atq; execror. **CHAR.** Qui nam sunt isti. **MER.** Iudeorum nomen quam infensissime insector. **CHAR.** Scilicet recutiri ti

mes, ac fornerare. M E R. Nequaquam, siquidem commune est illud Turcis, Mauris, Syris. Hoc omnibus. Verum ne superstitio prorsus me miserrimum faceret. C H A R. Nihil habent ergo Iudæi quod ipse probes? M E R. Vix unum, C H A R. Quod nam est illud? M E R. Quod nihil de sepultura curant, in pratis ac sub dio humantur. At Christianus de sepulchro, quàm de domo sollicitus magis est. Quid quòd perinde ac si cum mortuis bellum gerant qui nunc uiuunt quæ mortui aut ipsi sibi dum uiuerent sepulchra posuerunt, aut testamento faciunda cauerunt, eiectis inde cadaueribus, ea sibi per uim occupant, ut nec uiuis nec mortuis Christianis ulla sit requies, aut locus ullus suus. C H A R. Satis cognitum habeo, nihil nec Christianis, nec cæteris hominibus diu suum esse Itaq; recte planè facere cor iudico, qui mortuis inuideant. Sed iam tempus est me hinc abire, tu uerò his reddare Utinam & me sermonibus adesse his liceret. Verùm muneri concedendum est, plurimos enim expectare in portu uideo: nec committendum ut dum sciendi uoluptate capimur, ab agendis rebus quæ quidem necessitas est auo-
semer.

Charon, Diogenes, Crates.

Salue Diogenes, ut rectè D I O G. Heroice, ac magis etiam quàm Heroice. Heroës enim quanquam male assa, bubula tamen uescebantur, ego uerò pisce, & quidem crudo: quæ res effecit, ut magna me è parte in piscis naturam induerim. Nam quod hominis proprium est ambulare, id omnino dedidici, tantum natito C H A R. Rem igitur mihi gratissimam feceris, si dum illuc in portum reuehor na-

titans

tians mecum serio aliquid loquere, quo laborem hunc meum dicendo leues. DIOG. Dum ne me canem appelles.

CHAR. Quid si piscicanem. DIOG. Perplacet. CHAR.

Dicas igitur obsecro Piscicanis, an eorum quæ in uita egeris alicuius te nunc delectet memoria? DIOG. Multorum

atque unius maxime. CHAR. Nam cuius obsecros

DIOG. Dicam, cum aliquando & esurirem, & algerem unâ, nec haberem unde commodius, è Deo quodam ligneo

igniculum mihi parauit, & cœnulam eo coxi. CHAR.

Num non Deus ille telum in te aliquod torsit, seque est ulcetur? DIOG. Fumulum statim in oculos immisit, quem

ego buccis pilleoloque confestim pepuli. CHAR. Gladiato-

ris hoc fuit, magis quam philosophi. DIOG. Quid mi-

rum? Gladiatorem didiceram. Nam cum Athenis olim a-

gerem, Platoni que in schola docente bipedem pennatam obtulisset, tum ille amice Diogenes, inquit, qui tam robustos

lacertos habeas, noli obsecro antè à nobis discedere, quam

te gladiatorio in ludo dies aliquot exercueris. Tum ego

didici gladium agere, ac cæsim ferire, & punctim. CHAR.

Qui aduersus Deum arte hac pugnaueris, leges quam

statuunt pœnam in eos qui sacras res uiolant, arte qua

declinasti? DIOG. Facile id quidem fuit. Nam cum

frequenti populo contra me ageretur: Tum ego, prætor in-

quam, tu te scis me canem esse, quod & ipse confiteor. Leges

autem hominem, non canem puniunt. Lege igitur mecum a-

gere nihil tibi omnino licet. Quo dicto cum qui aderant as-

sensissent, illico me prætor absoluit. CHAR. Quam bellissi-

me. Cuius nam alterius secundo tibi loco iucunda est recorda-

tio. DIOG. Huius quæ me beat. Cum uenisset ad me Alexan-

der, egoq̄ in dolio intus conquiescerem, uereretq̄ ne discedente illo, milites quos secum comites adduxerat (erant autem quam importunissimi) per cliuum me illum deuolueret, consilium cœpi hoc, quod euentus ipse comprobauit optimum. Vesperî cœnitaueram polentulam cauliculosq̄ cum cœpa, & rapum tostulum. Vires igitur omnes uentris cœgi & crepitum quantum potui ieci maximum, quo perculsi oculis naribus statim uersi sunt in fugam. CHAR. Igitur qui uires orientis fregere, eos tu commento isto uicisti tam facile? DIOG. Ne mirare, siquidem ex meo hoc inuento commenti nunc sunt bombardas, quibus muros urbium, & quod maius est arces diruant. CHAR. Igitur qui regem liberalissimum contempsisti pauper credo decesseris. DIOG. Nemo philosophorum omnium amplius legauit testamēto, ut qui aliquot antè quàm morerer diebus arcesserim maximum ad me canum omnis generis numerum, eisq̄ legauerim domos nobilitatis, ac principum omnium, cauerimq̄ ut ne per ocium uoluptatibus fruerentur, die illos uenatibus exercerent, noctu ne quietos somnos agerent latrando ululandoque intertubarent eos. Sed obsecro philosophe Charon, nolis mihi impedimento esse, nullum uideo quē expiscatum uolo in cœnam, & iam ad uesperas cit. Vale igitur. CHAR. Homo hic & uiuus, & mortuus contemptui omnes habet: sed bene habet, Craten uideo, eum congregiar. Et bene ualeas Crates, & fortuna meliore utare. CRAT. Nec ualere rectè potest, cui quotidie stultitia lugenda ac luenda sit suar nec fortuna secunda uti, qui per temeritatem illam sibi aduersam facit. CHAR. Ecquæ inueniendæ pecuniæ relicta est spes? CRAT. Nihil hucusque indicij habeo. CHAR.

Cessa

Cessa paulum à labore & mecum hos inuise, qui mœsti lamentantesq; in porta manent. CRAT. Satis habeo de meo quod lugeam, ne queram aliunde. Sed parce obsecro Charon. Loculos quosdam procul uideo super aquas ferri, magnum hoc indicium est. CHAR. Infelix hic, miseria sua facile & alios miseros faceret. Quocirca & huius, & infelicissimum omnium fugienda est consuetudo atque familiaritas: qui cum ipsi nec leuationem ullam, nec rationem accipiant, nescio quomodo aliorum infixam animis doloris notam quandam relinquunt. Abeat igitur sua cum miseria, me satius erit remo incumbere, quando uentus nihil iam uelum promouet.

Minos, Mercurius,
Aeacus.

Quid autem portenta sibi ista uolunt? MER. Pestē significāt, & bellum. MIN. Bellum ne? à quibus? MER. A' sacerdotibus. MIN. Ab ijs igitur inferetur bellum, quos maximè deceret pacis autores esse MER. Verbis pacem, cæterum rebus bellum petunt. MIN. Inferendi belli quæ nam causa? MER. Ampliandi regni cupiditas. MIN. Horum igitur malorum causa est auaritia? MER. Ea ipsa, quæ in hoc hominum genere, quanta sit dici uix potest. MIN. Videlicet obliti sunt iustitiæ? MER. Quæ obsecro haberi potest iustitiæ ratio, ubi regnat auaritia? MIN. Quid quæ in Italia urbes florent, eæ nõnne pro tuenda libertate conspirant? MER. Earum nomine quidem libertas est, re autem tyrannis mera, quodq; alius alio magis rapere de publico studet. Ciues quotidie proscribuntur nec ratione in illis uiuitur, nec consilio, uerum cupiditate, ac

partium studio. MIN. O' libertatem cito perituram. Quid reguli? MER. Mirificè dissentiunt, & quòd præsentibus solum uoluptatibus intenti sunt, nihil sunt de futuro solliciti, nec uident haud multo post se'q, suasq, urbes in aliorum potestate futuras. Vana sunt eorum ingenia, corrupti mores, animiq, qui nihil principibus, nihil Italicis hominibus dignum concipiant. MIN. Interijt Romana uirtus. Erimuero Mercuri, quamuis Græcus ipse fui, dum considero nullos populos, gentem nullam, nec fortiores habuisse, nec iustiores ciues, qui etiam bene uiuendi formulas nationibus tradiderint, mirum in modum commoueor, tanto pere non Romam modò, uerùm Italiam omnem ingenijs destitutam esse ac uiris. MER. Caret plerunque successoribus uirtus, & cum bonis alijs cauere testamento possit, uirtus, in hæreditatis appellationem minime concedit. Regnorum ut principum, sic etiam finis est, perinde enim ut dies, ortus, atque occasus habent. Multum in hominum ingenijs tempus ualet, plurimum institutio. Ceterum cælestis ordo, mundi'q, conuersiones mouent'q, & agunt cuncta. Quas Aeace Græcia illa tua olim tam clara, & nobilis, quas inquam passa est calamitates & urbium, & ingeniorum? quid dixi passam? quæ nulla iam est. Conuersus sum ad te Aeace, quem uideo iandudum ingeniscere, ac uix tenere posse lachrymas. Vbi genus illud tuum? ubi successio tam illustris? Sed uetera sint ista nimis. Vbi Musæ illæ Atticæ? Quid Musas requiro? cum Athenæ ipsæ uix ullum teneant nunc uestigium, ut penè cum omni Græcia in somnos abierint. Victor barbarus omnia possidet, atque utinam possideret tantum. Verùm excisæ urbes sunt, deleta nobilitas, artes,

discipli-

disciplineq; extinctæ, & illa ipsa libertas triste nunc, atque infelix est seruitium Quæ causa est, ut arbitror, cur paulò antè Minos ferret tam grauius Italiæ bello, ne Græcarum disciplinarum memoria quæ illic, quasi reliquæ quædam seruetur, funditus sublata intereat. A E A C. Et internitione generis, & patriæ excidio si non mouear, ini- que fecerim. Moueor certè. Nam quanquam nihil illa post mortem ad nos attinent, tamen nescio quomodo sicut rectè actorum conscientia, ita naturalis illius amoris uis quædam remanent generoso cuique post mortem, quæ de rebus eorum, quos a nauimus, qui uiui sunt, habeat nos sollicitos. Sed consolatur me, uel quòd nihil cæpit unquam, quod non idem finiat. Nec ortum prorsus quicquam est, quod non idem occidat. Omnia enim sub hac necessitate, quæ naturæ quidem lex, Dei uerò uoluntas est, laborant. Vel quod haud multis post seculis futurum auguror, ut Italia, cuius intestina to- dia male habent Minos, in unius redacta ditionem resu- mat imperij maiestatem. M I N. Hæc ipsa me spes uehemen- ter delectaret, ni deterrent ea quæ Deus hic paulò antè de rebus Italicis nobis retulit. M E R. Et alia quoque multa de- terrere te iure possunt, parum etenim considerare uideris, quàm breuis sit è Macedonia, Epiroq; in Apuliam, Calabri- amq; traiectus, quàm etiam facilis in Venetiam è Dalmatia transitus, cum paucis antè diebus magnam in Liburniæ- sisibus Turcæ impressionem fecerint. A E A C. Quanquam timenda hæc sunt, tamen si uetera respicimus, non ab Asia aut Græcia, uerùm à gallis, Germanisq; timendum Italiæ semper fuit. M E R. Multa fert dies, ac tametsi ubique si- bi fatum constet, eius tamen explicatio decipere hominum

mentes consuevit, dum rerum conuersiones easdem censent. AEAC. Nos ô Minos & Græciæ calamitates, & Italiae casum satis diu fleuimus, ac temperandum est nobis, considerandumq; quid est quod magistratum deceat: & cum sciamus Dei prudentia mundum regi omnem quid opus est de rebus humanis tam esse sollicitos, quas Deus ipse moderetur? MIN. Sapiientissime dicis, quamobrem si tibi uideretur, quando Charon iam è portu soluit, ad collegam properemus, cui ut scimus, solitudo semper fuit molestissima. AEAC. Est & alia causa, quæ properandum esse multò magis cogat. Nam si, ut Deus iam docuit, pestis Italiae portenditur, nostra interest prouidere, ne imparati offendamur, in tanta ac tam diuersa morientium multitudine. MER. Equidem & ego id uobis censeo faciendum, quando quæ cupiebatis, ex me iam intellexistis. Atque adeò ut hæc certius sciatis, maximam hominum internitionem cum cæli inerrantiumq; stellarum cursus futuram significant. Tum multa partim ex aquis, partim è terra, atque aëre signa portendunt, quæ hoc ipsum significare consueuerunt. MIN. Nos igitur præimus, te ipsum cum multitudine pro tribunali præstolaturi. MER. Vos præcedite. Ego hic interim Charontem moror.

Mercurius, Pedanus, & Theanus,
& Menicellus Gram-
matici

Phaselus ille nimis grauis est uectoribus, remoq; uix agi potest: hoc est, quod mortales usurpant, qui nimis properent, serò eum peruenire. Sed quæ nam hæc est umbra, quæ tam sola uolitat? heus tu, cuius istud est simulacrum? PED. Pedani grammatici. MER. Quid tibi uis
tam

tam solus? P E D. Te ipsum quærebam Maiagenite. M E R. Quæ nam gratia? P E D. Oratum uenio, quædam meo nomine ut discipulis referas: quod te uehementer confido futurum, cum literarum autor atque excultor fueris. M E R. Facile hoc fuerit. Quamobrem explica quid est quod referam. P E D. Virgilium nuper à me conuentum dicito, quærenti quæ ex eo mihi quot uini cados decedenti è Sicilia Aeneæ Acestes dedisset, Errasse se respondisse: neque enim cados fuisse, sed amphoras. Ea enim tempestate cadorum usum in Sicilia nullum fuisse, partitum autem amphoras septem in singulas triremes, accessisse quæ aceti sextariolum, id quæ se compertum habere ex Oenotrio Aeneæ uinariario. Ex Hipparcho autem mathematico intellexisse, Acestem ipsum uixisse annos centum uigintiquatuor, menses undecim, dies undetriginta, horas treis, momenta duo ac semiatomum. M E R. Idem ego memini me ex Aceste ipso audire. P E D. Errasse item se, quod Caietam Aeneæ nutricem dixisset, quæ fuisset tubicinis Miseni mater: nec dedisse illam loco nomen, quod ibi fuisset sepulta, sed quod cum in terram descendisset legendorum holerum gratia, fuisset illic à Syluano uim passa. Anchisæ quoque nutricem fuisse à Palamede raptam, cum is agrum Troianum popularetur, excedere quæ tum illam annos centum & uiginti, fuisset quæ ei nomen Psi. Quæ quod notam haberet quandam in fronte, hinc Palamedem literam Ψ & formasse, & nominasse. M E R. Magna sunt hæc literator, cognitu quæ dignissima. P E D. Maiora, ac multo digniora his audies. M E R. Solis uidelicet literatoribus, tantum sciendi studium est post mortem? P E D. His nimirum solis. Equidem &

illud percunctari uolui, dextro'ne an sinistro priore pede è nauì descendens Aeneas terram Italiam attigisset. Ad quod Poëta ips. respondit satis se compertum habere, neutro priore pede terram attigisse, sed sublatum humeris à remige, cui nomen esset Naucis, atque in littore expositum, iunctis simul pedibus in harenas insiluisse, idq̄ ex ipso remige habere se cognitum. **MER.** O' diligentiam singularem. **PED.** Illud quoq̄ Atlantiade, quod cum gratia fiat tua, uel cum primis auditores meos, qui sunt in Campania doctos facito, Horatium fuisse Abstemium, quod ex eo sum sciscitatus. Vinum autem tantopere ab illo laudatum in præconis patris honorem, qui cum uoce non posset, potando certè uino omnes sui temporis præcones superasset Vnum uerò me, ne ex ipso quidem Cæsare scire potuisse, cum Galliam describeret in treis'ne an tres partes diuisam scriptum reliquisset. **MERCVRIVS.** Demiror cum tam ipse accuratus atque humanus fuerit. **PEDANVS** Iram id effecisse arbitror, in quam ob accusationem exarserat Theani literatoris, qui eum reprehendere esset ausus, quòd carros non currus dixerit. At à Tibullo Albio comiter fuisse exceptum, cum que Pedanum me uocari dicerem, gaudio eum exiluisse, arbitratum Pedo, in cuius agro rus habuisset, orundum esse, atque huius rei gratia docuisse me nomen senex, apud uetustissimos Latinos communis fuisse generis, proptereaq̄ dixisse se cum de aricula loqueretur, meritò tot mala ferre senem. **MERCVRIVS.** O' rem nobili dignam grammatico. **PEDANVS.** Lucretium quoq̄ nimis mihi familiariter deblanditum, quod diceret grammaticos debere à se amari propter morbi similitudinem, omnibus

enim dementia quadam agi: propterea docuisse me nomen illud potis, apud maiores suos etiam neutri generis uim habuisse, quorum exemplo dixisset:

Nec potis est cerni quod cassum lumine fertur.

At Iuuenalem nimis me grauiiter obiurgasse, quòd dicerem oleagina uirga pueros à me uerberari solitos, oportuisse enim ferula illos percuti. Quocirca Arcàs Deus monitos facias uerbis meis grammaticos omnes, ferula ut utantur.

MER. *Faciam libenter, ò Arcadice magister. Sed quis est qui tam te irridet à tergo illum respice.*

THEAN. *Ego sum Thecanus grammatista.*

PED. *Errasti, grammaticum te, non grammatistam debuisti dicere.*

Addisce igitur.

THEAN. *Peccasti, addisce enim nondum quisquam dixit.*

Itaque disce, non addisce dixisse oportuit.

PED. *Rursum peccasti, dicere enim, non dixisse, oportebat dici.*

THEAN. *Et tu rursum item peccasti, nam non oportebat, sed oportuit, dicendum erat.*

PED. *Prisciano caput fregisti, neque enim erat, sed fuit, dicere debueras.*

THEAN. *Prisciano pedes fregisti. Deuisti enim, non debueras.*

PED. *Imò debueras, non debuisti.*

THEAN. *Imò debuisti, non debueras.*

PED. *Imò hoc.*

THEAN. *Imò illud.*

PED. *Imò ego.*

THEAN. *Imò tu.*

PED. *Imò bene.*

THEAN. *Imò male.*

PED. *Hei mihi.*

THEAN. *Hei tibi.*

MER. *Reuerentius grammatici, uerbis enim non manibus contendendum uobis est, Deo præsertim arbitro. Quamobrem bonis et honestis posthac uerbis de literatura contendite. Sed bene habet. Tertius, ut uideo, adest siue iudex, siue litigator.*

MENICELLVS. *Ego diutius grammatiunculi ineptio-*

as fecere uestras nequeo.

laturus

laturus hodie nullo sum modo. Quamobrem qui tibi tantum tribuas Menicelle, dicas uelim, cur lapidem hunc, petram uero hanc dicimus. **MEN.** Videlicet quod lapis agendi uim habeat, lædit enim pedem. At petra, quod pede teratur, ad patiendi genus transit. **MER.** Nihil est grammatico insulsius, uide quam hi desipiant. Cum petra Græca sit dictio, lapis uero fuerit à labádo dictus, tertia immutata litera, quod labent ex eo ambulantium uestigia. **THEAN.** Qui de lapide, petra que hoc sentias, de manu quid mihi respondes? **MEN.** An non manus faciendo operi occupata aliquid semper patitur? **THEAN.** At nunc agit cum te uerbero. Hem tibi. **MEN.** Heu me miserum. **THEAN.** Quid te miserum rationem efferas oportet, cur manus cum in pugnum coit, cum uerberat, dici hic non debuerit. **MEN.** Nihil mihi tecum erit amplius. Quamobrem oratum te Mercuri uolo, ut cum primum Neapolim in Opicos perueneris, in eo conuentu qui ociosis fieri diebus ad Arcum solet, Iouianum Pontanum conuenias, uerbisq; commonefacias meis, posthac ut sit cautior, atq; ut curso à uerbo quod est curro deducat, non cursito. Panhormitam quoq; Antonium acriter increpitato, quod epistolutiam in diminutione protulerit. **MER.** At ego Menicelle pro Antonio hoc tibi respondeo. Italicam linguam non modò nouas diminutiones fecisse, uerumetiam argentium uocum formas quasdam inuenisse detractionis ac ignominie gratia. Quocirca Antonij nomine te tantum grammaticonem ualere iubeo. Tu uero Pedane, an quid habes præter cætera eruditione dignum tua? **PED.** Vnum hoc: Boetium non à Boëtia, in qua ipse natus non fuerit, dictum, sed agnomen tum hoc illi fuisse à uescenda boum carne,

ne, quod ipsius me Boëtij cocus docuit. MER. Per Iouem
mira agnominatio, tu quid ad hæc Theane? THEAN.
Eijciendos hæreditate Pedani liberos, eius bona publicè
uendenda, redhibendamq; auditoribus, quam Pedanus ab il
lis acceperit pecuniam. MER. Atqui ego tuis uel maximè
liberis cauendum præiudicium hoc censeo.

IN DIALOGVM PONTANI
continentem rixam Grammaticorum
Mercurij, Pedani, Theani, &
Menicelli, Sholia Adria-
ni Barlandi.

Hafellus ille.) *Velox nauigium atque ob-
longum.*

Maiazenite.) *Mercurius Iouis filius ex Ma-
ia Atlantis filia. Virgilius 1. Aeneid. Ma-
iazenitum demisit ab alto.*

Virgilium nuper.) *Politianus in Miscelaneis contendit
Virgilius per e scribendum esse, sed reclamant huic sen-
tentiae magni nominis autores.*

Cados.) *Vasa quibus uina condimus, duas cõtinent urnas.*

Aeneæ Acestes.) *Locus est apud Virgil. 1. Aeneid. Vina
bonusq; deinde cadis onerarat Acestes littore Trinacrio,
dederatq; abeuntibus heros.*

Ex Aeneæ uinario.) *Vinario dixit, pro, uini uenditore.*

Momenta duo ac semiatomum.) *Ridiculè hoc addit de mo-
mentis ac semiatomo.*

Caietam Aeneæ nutricè dix.) *Hoc dixit initio 7. Aeneid.*

his

his uersibus: Tu quoque littoribus nostris Aeneia nutrit,
eternam moriens famam Caieta dedisti.

In terram descendisset.) Quidam scribunt terra per unicum
r, ut uideri possit à tero deductum nomen, quòd pedibus
teratur.

Palamede.) Hic cum cæteris uenit Græciæ populis ad Tro-
iam euertendam oppressus tandem Ulysse accusatore,
qua de re Virgil. 1. Aeneid. Quem falsa sub proditione
Pelasgi insontem infando iudicio, quia bella uetabat,
demisere neci.

Literatoribus.) Non literatis, sed literatoribus dixit, hoc
est, sciolis, qui se pro doctis ostentant, cum nihil sint
minus.

Terram Italiam.) Aulo Gellio est usitatissimus hic sermo.
habet ille: Qui ortus terra Hispania foret. Cumq; Han-
nibal terram Italicam laceraret, Philippus Amintæ fi-
lius terræ Macedoniæ rex, Eos dixisse homines cum inde
irent in terra Italia fuisse.

Italiam attigisset.) De appulsu Aeneæ in Italiam Virgil.
initio libri 7. Terræq; aduertere proras imperat, & latus
fluuio succedit opaco.

Atlantiade.) Nam erat Atlantis nepos ex filia.

Campania.) Regio est amœnissima totius Italiæ, sic à cam-
pis nominata uirentibus.

Præconis patris.) Horatius natus est patre libertino &
præcone.

Scriptum reliquisset.) Commentarios rerum à se gestarum
ita exorditur Cæsar: Gallia est omnis diuisa in partes
treis, quarum unam incolunt Belgæ, aliam Aquitanis
tertiam,

tertiam qui ipsorum lingua Celtæ, nostra Galli appellan-
tantur.

Carros.) Legi apud Cæsarem, at quærenti mihi locus, ut
fit non obtulit sese.

A Tibullo Albio) Hic eques Romanus fuit, & scriptor E-
legiarum, extinctus uirenti adhuc ætate. Cuius tam im-
maturum obitum deflet Ouidius Elegia, quæ hoc initio
legitur: Mennona si mater, mater plorauit Achillem, &
tangunt magnas tristia fata deus.

Merito tot mala ferre senem.) Sic est apud Tibullum de a-
nicula, Hanc animo gaudente uident, iuuenumq; catcr-
uæ. Commemorat merito tot mala ferre senem.

Arcadice magister.) Respexit ad illud quod Pedanus dix-
erat: Arcas deus, Arcadice hic prinde significat, ac si di-
ceret asine. Grandes enim asinos gignis Arcadia.

Peccasti Addisce) Ridicula est Grammaticorum rixa.

Prisciano ea fregisti.) Ita loquimur quoties quispiam ali-
ter dicit, quàm præcipiunt grammatici.

Grammatiunculi.) Aptissimum loco diminutiuum.

At nunc agit de te uerbero.) Facetissimè.

Opicos.) Opici Campaniæ populi à linguæ colluione sic
nommati, in his numerantur & Neapolitani.

Otiosis fieri diebus.) Dies ociosos dixit, quibus nihil fiat
operis.

Tantum grammaticonem) Ironice.

Redhibendam) Redhibeo uerbum iureconsultorum. Est
facere ut habeat uenditor, quod habuerat. Et redhibitio
est ipse restitutionis actus.

Redhibendamq; auditoribus.) Si ulli præceptores redhi-
bers

bere debeant pecuniam à discipulis acceptã, certe ij des-
 bent, qui dialecticem, reliquarum ducem & stabilitricem
 artium, Medicinam, Leges, Theologiam, cæterasq; disci-
 plinas, hodie sic renascentibus literarum studijs, tam bar-
 bare, ac illatinè tradant, ut eos non audiuisse præstiterit.
 Pecunia & ab his redhibenda magistris, qui nihil docen-
 tes cognitu dignū, pueros assidue ferulis, uirgis, lorisq;
 conscindunt. In tales opinor incidisse tyranni nianus pue-
 rum illum de cuius literarium in ludum quotidie tantis
 hypocrisi, noster Pontanus rem maxime ridiculam scri-
 bit, quam hic subiiciam, ut in his Commentarijs grata,
 iucunda sint ac lepida omnia, Sic habet ille: Adolescens
 nobis puer haud male indolis à patre missus est lite-
 rarium in ludum. Is quo patri appareret literis deditior,
 sensimq; patrem diuerteret ab incepto, dum ueretur, ne
 uehementiorem ob operam in ægritudinem filius ipse in-
 cideret è fabæ polline tenuissimum in modum contritæ,
 cepit mane sibi uultum afflatim inspergere magna arte
 adhibita. Quod dum aliquot à filio continuatur diebus,
 animaduertit pater os eius subflauescere, atque illi me-
 tuens, an bene se, an satis ualidè, haberet sciscitatur; re-
 spondet ille, & bene, & ualidè: ac tum uehementius mul-
 to quàm ante literis incumbit, multum noctu uigilat, ma-
 tutinus è lecto surgit, totumq; sese ad libros conuertit, ac
 nihilominus singulis diebus plusculū è polline in faciem
 insufflat, atque non ita multo post, languere se simulat.
 Quo cognito pater uetuit illum ex eo ad grammaticum
 proficisci, malle enim filium sibi illiteratū uiuere, quàm
 ob causam literarum in tenera eum ætate amittere.

In eundem Pontani Dialogum de ridi-
cula controuersia grammatico-
rum Gilberti Cognati No-
zereni annotationes.

IN imperitos grammaticos, qui de meris nugamentis so-
liciti & anxij torquentur, disceptantq; impudenter ni-
miumq; anxie ac contumeliose. Cuiusmodi ioci feruntur
περὶ οὐοῦ σκίας ac Lana, deq; caprina Lana. Eos igitur
iure deridet plus satis curiosos, quorum altercationes
minimum utilitatis habent.

Hoc est quod mortales usurpant: Qui nimis properet, sero
eum peruenire.) Simile quiddam habet Plato in dialo-
go de regno: πεποίνη γὰρ ἡμᾶς νῦν παλεῖν τὸ κα-
τὰ τὴν παροιμίαν πᾶθος ποῖον; οὐχ ἡσύχους ἐν
δικαιοῦντας, ἡνυμέναι βραδύτερον, id est, fecit enim
ut nunc quoque nobis acciderit quod prouerbio dicitur:
quodnam? ut dum parum recte per ocium diuidimus, se-
rius perfecimus. Idem in 7. de Rep. lib. συνένδιον γὰρ
ἔφη ταχὺ πᾶντα διελθεῖν μαλλὸν βραδύνω, id est,
dum festino inquit, omnia celeriter percurrere, tardior
sum. Idem in Cratyl^o alludit ad hoc prouerbum, de ob-
ambulantibus noctu apud egines. Vide Prasimum no-
strum: Qui nimium properat, serius absoluit.

Vmbra.) Vmbrae dicuntur inferorum simulachra & ima-
gines. Virgil. 6. Aeneid. Vmbrarum hic locus est, somni
noctisq; sopore: Corpora uiua nefas stigia uectare ca-
rina.

Literarum autor & excultor.) Poetae Mercurium oratio-
nis parentem & omnium artium inuentorem effinxerunt,

tum Maïæ & Iouis filium dixerunt, hoc est, τοῦ νοῦ καὶ τῆς φρονήσεως, quod uidelicet ex utroq; , mente scilicet & prudentia, oratio ducatur.

Quot uini cados.) Locus Virgilij est in primo Aeneid. Cados uas quo uinum conditur, continens congios duodecim quod primi in alpibus rustici Ligurum circulis cinctum excogitauerunt. Amphora quoq; uino asseruando in primis accommodata est, & nomen accepit, quod scilicet ansis utrinq; apprehensis ferretur, ab ἀμφὶ καὶ φέρω. Erat præterea amphora, mensuræ genus octo congiorum & quadraginta octo sextariorum. Alio nomine quadrantal dicebatur. Gallis Quarri dicitur.

Decedenti è Sicilia Aeneæ Acestes dedisset.)

Acestes.) Rex Crinisi fluminis Siciliae filius, iam senex redeuntem à Carthagine Aeneam, quo illum uenti impulerant, & comiter excepit, & abeuntem amphoris duodecim uino optimo plenis, & alijs splendidis muneribus, memor communis originis liberalissimè prosequutus est.

Hipparcho mathematico.) Niceus fuit, & primus mathematica instrumenta inuenit, unde Antiphenonte sensibus deprehendi possent, Plinio maximè laudatus.

Caietam Aeneæ nutricey.) Caieta mulier Troiana, quam alij Aeneæ, alij Zycanij Aeneæ filij, alij Creusæ nutricey faciunt.

Tubicinis Miseni mater.) Misenus Aeneæ tubicen. A quo promontorium Campaniæ, non procul à Cumis, nomen habet illic sepulto. Virg. 6. Aeneid.

Syluano.) Syluarum Deo.

Hinc Palamedem.) Nauplij Eubææ regis filium, Troiæ

no bello aiunt reliquis literis adiecisse quatuor hac figura θ . ϕ . χ . ψ .

Atlantiade.) Mercurius Atlantiades uocatus ab auo, quod Poëtis notissimum est. Claudianus: Atlantis Tegeæ nepos. Ouidius libro primo Metamor. Sedit Atlantiades, & eundem multa loquendo. Mantuanus:

Pinnatasq; ferens plantas Atlantias Hermes.

Horatium.) Q. Horatius Flaccus libertino & præcone patre natus in Venusino Apuliæ oppido erat, cibi parcissimus, uini tamen appetentior, & non abstemi-
mius.

Carros non currus.) Cæsar belli Gallici libro primo. Alteri ad impedimenta & carros suos se contulerunt. Idem: Inter carros, impedimentaq; prelium commiserunt. Hircius lib. 6. Pompeius eo die per uiarum angustias carra complura, multosq; lanistas retraxit. Sic carros & carrum dicitur.

Ab Albio Tibullo.) Hic Elegiarum lib. 4. scripsit, in quibus Fabio uidetur tersus atq; elegans. Eleg. 6. Senex generis communis est: Commemorant merito tot mala ferre senem.

Loquitur de meretrice Vetula.

Potis.) Versus Lucretij est libro quinto, in quo pro, quod, legendum, quia.

Idem eundem quintum librum ita à sapientiæ laudibus auspicatur. Qui potis est, &c. id est, potest. Priscianus libro 15. docet, hic & hæc potiset, hoc pote, dici. Vnde Per-
sius Saty. 1. Qui poter uis dicame? Id est, quomodo possibile est.

Ferula.) Iuuenalis Satyr. 1. Et nos ergo menum ferulae subduximus. Itidem Martial. lib. 10.

*Ferulae*q; tristes sceptrum pedagogorum cessent.

Ferula enim puerorum manus feriuntur.

Arcas Deus.) Mercurius *Arcas* dictus est, quod in *Arca* dia monte à *Nympha* educatus sit. Statius: *Vocalis citharæ* repertor *Arcas*. *Martialis*:

Cum quibus *Alcides*, & puer *Arcas* erat.

Idem statuis uirgaq; patenti *Nubilus Arcas* agat.

Arcadice magister) *Ignauus* stupide. *Arcades* olim male audierunt ob ingenij stuporem, qui cæli uitio & neglectu disciplinarum, in summam morum immanitatem effecti sunt. *Lucianus* in *Libello de Astrologia*, tradit *Arcades* ob eam causam *stupidos* habitos, quod cæteris omnibus amplectantibus *Astrologiam* soli contempserint, seseq; fecerint antiquiores ipsa *Luna*. Hinc *Arcadicus*, *ignauus* dicitur. *Iuuenalis*:

Quod leua in parte mamillæ

Nil salit *Arcadico* iuueni.

Ut cum primum *Neapolim* in *Opicos* perueneris.) Dicit apud *Plinium* *Cato*: Nos quoq; dictitant *barbaros*, & spurcius nos, quàm alios. *Opicos* appellatione fœdant. Quæ tandem in *Opici* uerbo spurcities latet, quod designatur, *Cato*: *Fuere Opici Italiae populi*, quorum sermonem confusum fuisse aiunt, & ita *inhonesti* & *obscæni*, ut in uitium nomen abierit. Itaq; *Eunum* ligus

ritorem *Ausonius* *Opicum* magistrum uocat.

Eiusdem

Eiusdem Gilberti Cognati Nozereni
 annotationes in dialogum Cha-
 rontis, Diogenis, &
 Cratetis.

Diogenes Sinopensis Philosophus Cynicus celeberrimus, & ideo canis dictus *κυνόβιος*, hoc est, in diem uiuens, quoq; appellatus, dolio de palo suspenso pro domicilio utens, unde proreperet ad solem, & ubi se conderet à uentis & estu. Ideo uolubilem se habere domum iocabatur, & se cum temporibus immutantem. Hyeme enim os dolij uertebat in Meridiem, æstate ad Septentrionem, & utcunq; sol se inclinauerat Diogenis prætorium uertebatur. Crudis herbis & aqua simplici uictitabat, quod uitæ genus à multis laudabatur, nemo tamen imitabatur. Itaque dicere solitus est, se canem esse laudantium, sed laudatorum neminem cum laudato cane audere uenatum ire, ac cibum in singulos dies emendicare. Is enim dictorum omni iugi gratia cæteros philosophos longe superauit. In hoc autem dialogo duo eius factæ recitantur, quorum alterum ridiculum est.

Salue Diogenes, ut rectè.) *Viuis, aut uales.*

Heroicè.) Pro magnificè, & eo quod est firma esse ualetudine, prouerbiali figura dicit, Græci βασιλιεύς. Pro iisdem dicitur pancraicè, athleticè, & pugilicè.

Laborem dicendo leuare.) Colloquio minuere, *Leuem facere.*

In piscis naturam indutum.) Hic dicendi modus Virgilio peculiaris. Dixit enim *Aeneid. 7. Induere in uultus fætarum.*

Deo quodam ligneo igniculum parauit.) Simile præstitit nostro tempore in Germania Pfaffus Kalenpergensis cum ligna illi deessent, idolo Iacobi hypocaustum calefecit, dicens: Buch dich Iochlin du muost in ofen.

Telum torsit.) Virgiliana quoque phrasis Aeneid. 5.

Gladiatoris hoc fuit.) Gladiatores dicuntur generaliter omnes, qui gladijs pugnant, etiam discendi gratia antequam in ludum producantur.

Buccis.) Buccæ interior est illa concavitas, unde uox prodit, & qua concipitur flatus.

Gladium agere.) Mouere.

Cæsim.) Cedendo & per gladij incisiones. Liuius libro secundo bell. Punic. Hispano punctim, magis quam cæsim assucio petere hostem. Punctim, id est, pungendo. Gladiatores enim modo cuspidem imitunt, modo ictum desuper, modo à latere inferunt, ac in aduersarij necem incumbunt.

Sacras res uiolant.) Qua pœna puniantur sacrilegi habetur in Pandect. lib. 48. tit. 13. L. 9.

Canem effem.) Canes enim uocantur Cynicæ sectæ philosophi.

Alexander.) Cognomento Magnus, Philippi regis filius, Mæcedonum rex, Græciæ Imperator dictus, Thebanos uicit, Darium Persarum regem subegit. Babyloniam & Susam cepit, Persepolim diripuit, terris omnibus usque ad Phrygiam deuictis, Cyciliam obtinuit, & sic Orientis uires fregit.

Me per cliuum deuoluerem.) Per procliuitatem illam & pronitatem à uertice.

Consilium cœpi hoc, quod euentus ipse comprobauit op-
timum.

Crepitum ieci) Crepitauit. Crepitus enim est uentris eru-
ptio, Vt Stoici putabant nã minus honestos crepitus esse,
quàm ructus.

Commenti sunt bombardas.) Vnde bombardæ.

Canum omnis generis numerum.) Canum uariorum ua-
rius est usus. Sunt θυρεωτικοί quorum opera in uenatibus
utimur. ὁμοιοί, quibus ædium custodia delegata est, ut
noctibus aduersus fures excubias agant. μελιταιοί ani-
mi causa aluntur cuiusmodi non mediocris est multitudo
in diuitem familijs.

Mullum.) Piscem, quæ Græcis omnino τριγλαῆ est, nobis
barbatus & barbatulus à genina barba, quam in inferio-
re labro habet.

Crates.) Thebanus Philosophus, Cynicus Diogenis disci-
pulus omnem suam substantiam in pecuniam redegit,
eamq; apud trapezitam hac conditione deposuit, ut si li-
beri essent Idiota, traderet eam illis, sin philosophi, num-
mos distribueret in plebem: quod indoctis opus esset pe-
cunia: Philosopho nec opus, nec utilis. Sunt qui aiunt pe-
cuniæ loculos in mare proiecisse, uti liberius philosopha-
retur, atque dixisse, abite possum male cupiditates, ego
uos mergam, ne ipse mergar à uobis. Neque putauit se
posse & uirtutes & diuitias simul possidere.

Eum congregiar.) Pro cum eo congregiar.

Loculos procul uideo.) Vbi enim thesaurus tuus,
ibi est & cor tuum, inquit Christus

Matth. 6.

Ioan. Iouiani Pontani
 CHARON, VMBRAE
 diuersæ.

Ascendite infelices umbrae. Quid misera ante diem fletis? quasi parum sit tui dolere, cum malum uenerit. Tu uero tam culta & procax umbra, quæ nam es? V M. Cypria meretrix. CHAR. Vbi gentium quæstum fecisti? V M. Roma. CHAR. Quis iste comes. V M. Sacerdos Cardinalis, qui me amauit. CHAR. Miror quomodo senex puella, meretriculam sacerdos in delitijs habuerit. V M. Mea illi forma, illius me aurum cepit. CHAR. Plus igitur apud eum forma, quam religio: apud te precium, quam aut senectus, aut illius os ualuit. V M. Aurum mihi suauissimum fuit, quo ille & oris deformitatem, & senectutem sæpissime redemit suam. Ad hæc quanquam senex, salacissimus tamen, utinamq; sola illi fuisset satis. CHAR. Mirum homo tam senex quod tam esset libidinosus? V M. Ego ubi primum ad eum sum accessita, putavi me cum adolescentulo coituram. At ubi ætatem, uidi & os distortum, cœpi queri, meq; deceptam esse ab lenone inclamitare, Tum ille: Ne, inquit, querere animula, nam cuius nunc tortum os fugis, haud multo post rectum neruum experiere, quod fuit. Nihil enim illo tentius passa sum unquam. CHAR. Ite infelices in ignem coiturae, es uumq; illic miserrimum acturae. Quis tu cucullatus? V M. Fater. CHAR. Ordo qui. V M. Non semel ex ordine in ordinem transij. CHAR. Quæ causa? V M. Facilius ut deciperem. Die mulieres audiebam peccata confitentes, noctu græcabar in ganeis. CHAR. Vnde tibi suppetebat ad id pecunia? V M. E' fraude, & furto, decipiebam mulierculas, surripie-

*surrupiebam sacra. CHAR. Et fraudem & sacrilegium
 flammis lues. At tu tam nitida cute atque anatino gressu,
 quemnam profiteris? VM. Episcopum CHAR. Mirum
 qui tam sis uentricosus? VM. Minime mirum, quippe cum
 huic soli studuerim, in eumq; congesserim omnem ecclesie cen-
 sum meae. Quinetiam foeneraui. CHAR. Satis igitur tibi
 non erat, quod ex ecclesia quotannis rediret? VM. Illud
 uentri satis erat, at foenus seruiebat peni, complures enim
 concubinas alebam, & corrumpebam libenter auro marie-
 tas mulieres. CHAR. Infelix cui tantus sit uenter fe-
 rendus pedibus adeo imbecillis. Infelicior cui animus one-
 ri, at uenter penisq; Diu fuerint. Infelicissimus, qui te ipsum
 cum minime noueris, Deum cui ministrabas, multo mi-
 nus cognoscere potueris. Abi igitur infelicissime. Sera ex-
 nim penitentia est tua. Tu uero quae nam demissa facie, atq;
 ore tam pudenti? VM. Infelix puella. CHAR. Quae
 tam acerbi luctus est causa? VM. Utinam carerem me-
 moria. CHAR. Noli amabo spem ponere. Nam si coacta
 quippiam peccasti, leuiore poena afficere. VM. Miseram
 me decepta fui. CHAR. Quid'nam per fraudem ami-
 sisti? VM. Virginitatem infelix. CHAR. Quis te dece-
 pit? VM. Senex sacerdos. CHAR. Arte qua? VM. Adi-
 bam saepe templa Deum orans ut nuptiae faciles, uir mi-
 hi foret e sententia. Ibi tum antistes me collaudare, spem bo-
 nam polliceri, seq; mihi facilem offerre. Igitur ubi sapius
 me confitentem audit, & simplicitatem agnoscit meam: De-
 sine, inquit, filiola uirum a Deo petere, qui te innuptam esse
 iubeat. Tum ego: quia & tu id pater mones, & uelle Deum
 iudicis, Deo uirginitatem meam do, dedicoq;. Tum ille me*

collaudata, quòd Deo dedisti filia, id alicui necesse est ecclesie ut dices. Tum ego, cui nam pater ecclesie prius eam dicem quàm tuæ. Atqui, inquit ille, quoniam oblatiuncula istius ecclesie, meæ nomine capi à me possessionem oportet, quo Deo sit acceptior, abi filiola mane ad me reditura. Etenim nocte hac Deum orabo, ut ratam istam, rectamq; uelit esse dicationem, Tu postquam laueris, nouo induta sapparo ad me redi. Nihil enim nisi mundum fas est nos attrectare, hocq; in primis effice, sola, ac sine teste ut uenias. In ijs enim quæ Deus manu capit, nulli adhibendi sunt testes. Mane itaque ad eum ubi ueni, tum ille in cellam induxit, in qua summi Dei posita esset statua, quam circa magna cereorum uis erat accensa. Vbi ambo orauimus, filiola, inquit, & tunicam & supparum exue, Deus enim & cælestes omnes nudi cum sint, nuda sibi offerri uolunt, Vbi ego nuda astitissem, tum ille papillas hæc petraçtans, hæc, inquit, ecclesie meæ sunt. Tum mentum manu demulcens, & hoc ecclesie est meæ. Hinc genas summis delibans digitis, filia, inquit, oris possessio non nisi ore capiunda est, meq; ter osculatus cum fuisset, & labia hæc meæ sunt ecclesie: sic pectus, sic uentrem ecclesie suæ esse cum dixisset, ut iacerem iussit. Iacui infelix, tum ille genu innixus femoraq; contrectans, Deus ait, qui tumidula hæc femora, castigatulumq; uentrem, cum brachiolis his teretibus tan uenuste molliterq; formasti, aspice uirgunculam tuam et ista possessione lætare. Ter hæc cecinit, ibi, ut omnia transigeret id respexit quo mulieres sumus, & illud, inquit, filia manu capiendū est. Verum ut oris capta est ore possessio, sic tui quoq; illius meo hoc est capienda, utinamq; tunc expirassem miser-

ra. CHAR. Quomodo decepta te postea sensisti? V M. Dū ille studiosius fundū colit suū grauida facta sum tandemq; ē partu mortua. CHAR. Nunquid non ille te absoluit morientem? V M. Absoluit. CHAR. Læta esto. Nam iudices & ipsi absoluent. Sed heus tu, quid miser rides? crede mihi, non est nunc ridendi locus. V M. Nulla mihi est, quā tibi credam pecunia. CHAR. Talis' ne tu es, qui ludere Charōtē uelis? V M. Atqui nec talis ipse unquam lusi nec tesseris. CHAR. Hic homo cauillatur, & in mœrore etiam iocari cupit. Dico ego tibi, aliū paulō pōst sermonē seres, ubi ad forū ueneris V M. Vendi in foro halium, non feri solet. CHAR. Suauissimus hic est, ut uideo. Dic quæso, quam artem exercuisti? V M. Martem ipse nō exercui, sed male me Mars habuit CHAR. Tu me facetissime homo tuis istis dictis uel in risum rapis. V M. Ego amice, rapis nūquam sum usus, magis me delecta uit cæpa & porrum. CHAR. Videlicet suæ cuiq; sunt uoluptates V M. Nullam ego ē sue uoluptatem cæpi unquam. Ego ne bestiolam tam immundam in delitijs haberem? parce oro Charon, delicatior ego fui, quā reris: principes uiros in iocis habui, non bestiolas, illos mihi ludos faciebam. CHAR. Tum tu histrio fuisti? V M. Heiruria mihi patria fuit, non Histria, cui nihil aliud curæ fuit unquam, quā ut nūquam dolerem, nunquam irascerer. Vt quis uxorem ducebat, ridebam: efferebat quis filium, ridebam insanibat amore alius, ridebam. Ridebam ubi quis nimis sumptuose uestiret, nimis magnifice ædificaret, ubi prædia nimis ampla emeret. Ridebam demum omnia. Semel autem in omni me flere uita memini, quod matre mortua, ubi illam sepelirem terra mihi emenda in sancto fuit, tuam nimis grauius hominum conditio-

nem fleui, ac de religione sum quæstus. Sed tamen haud multò post dolorem hunc compressi, atque ad naturam redij, meq; ipsum ridere cœpi, qui nō & id quoq; risissem. CH AR. Sub huius risi latet sapientia. V M. Quid tute tecum loqueris, audacter dic quod uelis, non te ludo amplius. CH AR. Rem mihi gratissimam feceris, si uitæ tuæ genus ordine explicaueris. V M. Quod ipsum uehementer iuuare magis aut potest aut debet, quàm ubi uitæ suæ cursum quis repetens, nihil inuenit cuius præmitere iure debeat? Principio cum uiderem nostram rempublicam, ab improbis ac seditiosis ciuibus administrari, publicis muneribus abstinui, meq; ad priuatam uitam contuli. Nulli rei præterquam agro colendo intentus. Siquidem exercere mercaturam nolui, ne aut fœnerandum esset aut fortuna continue timenda. Nec seruilem quæstum probaui aliquem. In suburbano mihi uita fuit. Rarò in urbem accedebam atque eò cum uenissem, decretum erat mihi, nemini molestiæ esse, nocere nulli, nihilq; molesti ex aliorum aut dictis, aut factis capere. Risdens ingrediebar urbem, ridens exhibam: ubi quem amicum aut notum uidebam, salutabam illum, curabamq; congressus nostri ut essent quam iucundissimi. Si quam uel de nostra, uel de Italica Reipublicæ, facere mentionem cœpisset, statim ualere eum iubebam. Tempora castus mane adibat neque cum sacerdotibus arctiorem habere familiaritatem uolui: ubi rem diuinam fecissent, abibam illico. Doctos quosdam amabam, qui non tam acuto essent ingenio, quàm recto iudicio, eorum disputationes libenter audiebam. Si quis è notis aut familiaribus, quos habere haudquaquam multos uolui, aduersi aliquid accepisset, consolabar illum,

meiq;

meiꝫ ut similis esset rogabam. Nam & fortuna ludos ridendos esse, & naturæ necessitatem nullo pacto dolendam. His actis, referebam me in suburbanum, ibi partim legendo, partim deambulando, aut aliquid in agro agendo, dies conficiebam: noctu nisi quantum quieti dandum esset, cæterum tempus lucubrando transigebam. Exibam interdum in quadriua: atque ubi festi essent dies, ibi uillicos de prognosticis temporum, de natura terræ, de insitione, de seminibus, de irrigatione deꝫ alijs rusticæ rei ministerijs differentes audiebam, fieriꝫ studebam eorum sermone prudentior. Et quoniam cognoscerem res hominum tam diuersis ac uarijs periculis esse expositas, si quid uel in agro, uel in domo aduersi accidisset, ubi conditionem risissem humanam, curabam arte id industriaꝫ corrigere: ab litibus semper abhorruui, & foro, conuiuia fugiebam: tenuissimus mihi uictus erat, non ut naturam defraudarem, sed ne multum indigerem medico ac ne te multis morer, ita me semper gessi, ut qui non humanis me rebus, sed illas mihi subiectas uellem. CHAR Igitur qui omnia ridebas, de morte sollicitus nunquam fuisti? VM. Semel in omni uita de morte cogitauui, licet eã quotidie ante oculos haberem, reputansꝫ & quid illa uellet sibi, & quod ego aduersus eam comparare possem præsidium: unum tenesdem hoc mihi in animo sedit ut honeste tranquilleꝫ ætatem ducendo uiuerem CHAR. Quod aduersus paupertatem inuenisti remedium? VM. Ut iudicaret pauperem esse nequaquam posse, qui secundum naturam uiueret. CHAR. Quod aduersus honores atque ambitionem. VM. Quod grauissimi casus non nisi ex alto essent loco. CHAR. Quod aduersus falsos rumores? VM. Rectã conscientiam. CHAR.

Unquam' ne te mouit superstitio? V M. Deum ubi perspe-
xissem, sacerdotum mendacijs aures occludebam. CHAR.
Quomodo cum inuidia? V M. Quid doluerim nun-
quam, riderem omnia, quo pacto inuiderem? CHAR. Ec-
quando' ne iratus fuisti? V M. Semel in omni uita: neq;
mea causa, sed quòd uiderem innocentem hominem iniuste
plecti, maledixi ciuibus, quòd non de iniusto iudicio prouo-
carent: quos ubi uidi musitare, ac tyrannorum uim timere,
statim me repressi, atque ad risum redij. CHAR. In mi-
litiam' ne aliquando profectus? V M. Semel lituum au-
dij. CHAR. Quid? reges' ne, aut regulum quempiam
secutus? V M. Minime, mihi enim ipsi me, non regulis na-
tum esse uolui. CHAR. Liberos' ne suscepisti? V M.
Quos statim extuli, & quòd bene actū cum illis iudicarem,
Deo gratias egi. CHAR. Igitur & uxorem duxisti?
V M. Non tam mea, quàm parentum gratia: ea cum tri-
ennium mecum exegisset, morte diem obiit, ex eo cœlebs ui-
xi. CHAR. Cur non alteram duxisti? V M. Quia
scirem temeritatem non semper felicem esse, & quod bene in
illa successisset ueritus sum in secūda periculum facere, meq;
asserere in libertatem uolui. CHAR. Quàm sœpe cum il-
la litigabas? V M. Nunquam, nam & illa uirguncula ac
suauis erat, & ego ridere assueram domi, non minus quàm
foris. CHAR. Quid de hominum rebus sentiebas? V M.
Vanitatem, ac stultitiam esse omnia. CHAR. Felicem,
te, qui ista noueris. V M. Nec felicem quenquam, nec sa-
pientem dixeris: nulli enim tot affuere unquam bona, ut non
ei plura defuerint: nec quisquam tam sapiens habitus est un-
quam, ut non illi ad ueram perfectamq; sapientiam defuerit
multum

multum. Nam cum humanæ res imperfectæ sint omnes, quid earum possit esse perfectum? Cumq; nihil sit in eis constans, felix qui nam esse potest, cui momento interdum aduersa plurima succedant?

CHAR. Non dixi te felicem hospes, sed felicem qui ista noueris. VM. Non ex bonorum cognitione humana existit felicitas, uerum ex eorum possessione & usu.

CHAR. At ego te & felicem ex hoc iudicauerim, quod cum intelligeres neminem esse posse felicem, ita tamen ipse uiuerit: & sapientem, quod in tanta hominum uanitate, atq; ignorantia sapientem te non minus uideri uolueris, quam posse esse iudicaueris. Sed quis hic est tam molestus & impudens?

VM. Noli quæso ei irasci, amicissimus hic mihi fuit.

CHAR. Miror qui inter duos tam dissimilibus moribus ulla potuerit esse familiaritas.

VM. Si amici proprium est, prodesse amico, hic quam in amicum plura in me contulit.

Nam tribulis meus cum esset, & quotidie litigaret cum uxore, primum docuit cauendas esse secundas nuptias: deinde cum nulla non in re & mihi, & uicinis cæteris

esset molestus, patientissimum me reddidit mortalium omnium.

An quod maius in amicum conferri ab amico beneficium potest, quam ut recte ab illo instituat? Iure igitur hunc amari, & mihi amicum esse duxi.

CHAR. Ex omni parte sapientia se ostendit tua. Tu uero molestissime homo, quid tibi uolebas istis moribus?

VM. Quod ipse sum consecutus.

CHAR. Quod nam illud? VM. Quod ut eram musca sic habebam ab omnibus

CHAR. Vnum illud? puto tibi uehementer doluit, aculeis quod careres. VM. At uerba mihi erant aculei, quibus ego uel uincebam culices.

CHAR. Digna tibi pro factis istis, & à culicibus, & à crabronibus

bus

bus infligetur poena: uerum age hospes Hetrusce, quando percuntari singulos agendo remo nimis magno est impedimento, & iudices iam abisse è ripa uideo, edoce in tanta multitudi- ne si quos ipse noueris. VM. Geretur tibi mos: hic qui se primum offert, mendacissimus fuit omnium, quos unquam uiderim. Illud autem maximum iudicat mendaciorum quibus usus est unquam, quod cum uxore (ut ex eo alio quando audiui) nunquam se litigasse asseuerauerit. Is qui eum sequitur, adolescens in maximis uixit diuitijs, senex in summam inopiam redactus est, quippe cuius studium fuerit ex are fumum, è fumo metallum facere. Nam dum aurum ex fornace quaerit, sua omnia in ignem coniecit. Tertius ille non modò libidinosisissimus, uerum etiam immanis fuit, qui nec brutis abstinuerit Duo illi, alter perniciosissimus assensator fuit, leno alter pellacissimus, quibus artibus primos sibi & ad Cæsares, & ad Pontifices aditus fecere. At ille alius accusando maximas comparauit diuitias: cui cum præter insimulationem ac maledicentiam nihil dulce esset, arte hac primum apud principes locum tenuit. Quæ ego magis scio, quod mihi relata essent à tribulibus, quàm quod nosse ea stude- rem. At illum tam seuera, & tristi fronte, & noui, & susce- xi utpote omnium quos ipse uiderim integerrimum, & cer- te natum ad recte informandos animos: qui cum & uerbis philosopharetur, & moribus, quæ ipse differeret, ea re atque exemplo comprobabat. Cuius operæ pretium fuerit audire orationem. CHAR. Nihil est quod magis cupiam. Sed quæ nam illi patria? VM. Ab Vmbris ducebat originem. CHAR. Hospes Vmber aduentum ad manes tuum gra- tulator, cum quod liberatus sis omnino curis ijs, quæ mortales habeant

habeant tam male, tum quòd audire te uehementer cupio. Noui enim quantus sis philosophus. Quamobrem unde tibi maximè uidetur coordiens, perge de uirtute dicere dum illuc in portum deferimur. V M. Neo ingratum est quod postulas, nec difficile. Et quoniam de uirtute ut dicam exigis, nescio quid audire ipse malis, quæ uis sit eius & qui capiantur in de fructus. Etenim cum inter Deos, atque homines tantum intersit quantum norunt omnes, nec solum spacio, sed natura, non ne admirabilis uirtutis hæc est, quòd & Deos hominibus conciliat in uita, & post mortem illorum cœtui eos adiungit? Nam cum uirtus medium quoddam sit, extrema quæ uideantur in agendo fugiens, quæ maxima illius laus est, hæc certe summa est, uis eius, quòd eadè hæc ipsa uirtus inter Deum atq; hominem medium tenet, quo quidem dempto medio, nullus est ad Deum accessus, nulla quæ ad illum perducatur uia, quæ & ipsa principio Deum cognouerit, & qui secundum se uixissent, inter diuos retulerit. Cætera cum fluxa & fragilia sint, auferri temporis momento possunt. At uirtus firmum, & stabile bonum est. Quæ cum nullius sit externæ rei indigens, alia tamen omnia absque illa manca sunt hucq; atque illuc incerta feruntur. Felicem igitur qui bene agendo, rectèq; intelligendo perfectam fuerit uirtutem affecutus, qui cupiditates compescens, & quasi extra pericula positus, liber, ac securus uixerit. Cumq; sibi ipse lex esset, leges nequaquam timuerit, & tanquam omnia sub pedibus subiecta haberet, tutus incesserit contra populi rumores, contra tyrannorum libidines, atq; aduersus fortunam ita steterit, ut ingruentem eam à se repulerit, neque manum porrexerit blandienti. CHAR. Quam uere

& supraquam dici potest magnifice de uirtute locutus es.
 Ac per Plutonem oratio ista hominum expressit felicita-
 tem, quam parum tamen animo cernentes, cecitate sua in
 perniciem magis uolentes eunt, quam coacti trahuntur.
 Quotus enim ex ijs, quos innumerabileis quotidie transfue-
 ho, non seipsum incusat? non stultitiam, quanquam sero,
 queritur suam? Quo magis optimi hospites uestrum utrique
 gratulor, qui & in agendo, & in perspiciendo ueritatem sic
 secuti, atque adepti fueritis, ut quam a uulgi ignorantia lon-
 gissimè recessistis, tam ad felicitatem proxime accessisse ui-
 deamini. Sed iam ut uidetis cursum hunc confecimus, & me
 trañciendis alijs opus est regredi, uos ut descendatis. Ite igitur
 felices, & quo animo uitam traduxistis, mortem etiam
 feratis, per quam iam estis immortalitatis uiam ingressi. Tu
 uerò sapientissime Mercuri gregem hunc coge, & ubi
 uidebitur ad iudices propera. MER.

Ego uerò propero, uos se-
 quimini.

GREX

GREX VMBRARVM NO-
CENTIVM.

Pergamus miseros uisere manes.
 Flendo in lucis prodimus auras.
 Flendo transigimus tempora uitæ,
 Tristem flendo nauimus amnem.
 Et quod restat iter, hoc quoq; flendo.
 Infelices conficiamus.
 Minois miseris ora ferenda.
 Et formidata Aecus umbra,
 Spectandusq; truci cum Rhadamento,
 Nos latranti Cerberus ore,
 Nos & multiplici gutture serpens,
 Pascetq; atro trux leo rictu.

GREX VMBRARVM IN-
NOCENTIVM.

Nos Fauoni lenis aura,
 Et uirenti prata flore,
 Nos beatis rura campis,
 Perpetuiq; manent tempora ueris.
 Mella nobis sponte manent,
 Vina largo fonte sudent,
 Ac liquenti lacte riui,
 Grataq; decutiant balsama rami.

F I N I S.

IOANNIS IOVIANI
PONTANI ANTONI-
nius Dialogus.

HOSPES SICVLVS, COMPATER
NEAPOLITANVS.

*V*AE nam queso bone ciuis Antoniana est porticus? COM. Antonium ne hospes requiris, an eam quæ ab illo porticus Antoniana dicitur? HOS. Et porticum ipsam nosse, & Antonium uidere cupio, audio enim pomeridianis horis illic conuentum haberi literatorum hominum. Ipsum autem Antonium quanquam multa dicit, plura tamen sciscitari quàm docere solitum: nec tam probare quæ dicantur, quàm Socratico quodam more irridere differenter. Auditores uerò ipsos magis uoluptatis cuiusdam eorum quæ à se dicantur plenos domum dimittere, quàm certos rerum earum quæ in quaestione uersentur. COM. Hæc illa est porticus, sanè dignus tali conuentu locus, in qua desiderare nunc quidem Antonium possumus, uidere amplius non possumus. Etenim solitudo ipsa, meusq; hic ornatus planè tibi declarare possunt, amisisse nos Antonium: neq; enim unquam dicam mortuum, quem putem uiuere, quòd & ipsum paucos antè quàm decederet dies acerrimè differentem audiuius: neque eius me mors angit, quæ uita est bonis, sed quòd iucundissima eius consuetudine, sapientissimisq; colloquijs

loquijs est carendum. Quid enim erat letis in rebus Antonio iucundius? quid rursus in turbatis atq; asperis gratius? Incredibilis quædam in eius oratione uis inerat res humanas contemnendi, ferendi que fortuitos casus æquo animo, quippe cum omnia referret ad Deum, diceretq; latere nos & bonorum, & malorum causas. Pleraq; autem uideri quæ nõ essent mala, ut quæ obiecta nobis essent à Deo, quò humana in ijs constantia fortitudoq; enitesceret. Quotum enim fortem inueniri, si quieta & secura omnia nobis forent? natos esse homines ad comparandam uirtutem, ad excolendos animos, neminem autem sine laboribus plurimis posse hoc assequi, sed decipi opinione, nimisq; demisse, ac molliter nobis scum nos ipsos agere: quæ fluant aquas salubriores esse, magisq; probari: quæ uero restagnent, noxias ac pestilentes esse. Nullum fortem agricolam, cui non incaluerint manus: nec medicum bonum, qui nõ plurimis ac maxime grauibus morbis curandis uersatus sit ipse diutius. Milites ab assuecudine perpetiendorum laborum exanclatisq; periculis laudari: nullos denique artifices claros euadere, præterquam quos assiduus labor, longaq; exercitatio docuisset. Optimo itaque & fortissimo cuiq; labores ac molestias offerri à Deo, eamq; ueluti materiam præberi in qua sese exerceat, cum excellentis hominum cæterorum. Tum Imperatores ipsi quos præcipue ament, & quorum uirtus est prospectior, ijs grauissima & periculosissima quæq; demandent. Atque hanc quidem ipsam, nõ quæ prædam quæriraret, maxime illustrem militiam esse. Et uerò ignaui esse, imbecilli, desidis, odisse labores, fugitare molestias, uelleq; in ocio, ac sub umbra marcescere. Sed cum Antonio optime iam actum fuerit, ad te hospes po-

uis reuertar. Hæc, inquam, illa est porticus in qua sedere so-
 lebat ille senum omnium festiuissimus. Conueniebant autem
 docti uiri, nobilesq; item homines sanè multi. Ipse quòd in
 proximo habitaret, primus hic conspici, interim dum Sena-
 tus, ut ipse usurpabat, cogeretur, aut iocans cum prætereun-
 tibus, aut secum aliquid succinens, quo animum oblectaret.
 Vt nuper paucos antequàm morbo aggrauaretur dies reci-
 tare eum memini, cum ego adesset una, & Herricus iste Pu-
 dericus, quem hic uides. Est autem carmen quo uti oppida-
 tim dicebat Apulos, ad sanandum rabidæ canis morsum,
 insomnes enim nouies sabbato lustrare oppidum Vithum,
 nescio quem è diuorum numero implorantes: idq; tribus sab-
 batis noctu cum peregissent, tolli rabiem omnem, uene-
 numq; extingui: quod carmen quia memoria teneo, referam
 illud si placet. H O S. Atqui pergratum mihi feceris. COM.
 22 Alne Withe pellicane, oram qui tenes Apulam, litusq; poli-
 23 gnanicum, qui morsus rabidos leuas, irasq; canum mitigas,
 24 tu sancte rabiem asperam, rictusq; canis luridos, tu sæuam
 25 prohibe lueni.
 26 I procul hinc rabies, procul hinc furor omnis abesto.
 H O S. Sanè luculentum carmen, & perquam facilem As-
 pulis ipsis Deum. COM. Felicissimos omnium eos mortas-
 lium dictitare solebat Antonius. H O S. Qui regionem in-
 tolerent tam intemperatam? COM. Etenim cæteros qui-
 dem homines cum nulli non stulti essent, uix stultitiæ suæ ul-
 lam satis honestam afferre causam posse, Apulos uerò solos
 paratissimam habere insanici excusandæ rationem. Ara-
 neum illum scilicet, quam Tarantulam nominant, è cuius
 ammorsu insaniant homines, idq; esse quam felicissimum:

quod

quod ubi quis uellet, insaniæ quem suæ fructum caperet, etiam honeste caperet. Esse autem multiplicis ueneni araneos, atq; in ijs etiam qui ad libidinem commouerent, eos que concubitarios uocari, ab hoc araneo ammorderi quam sæpius solere mulieres, licereq; tum illas, fasq; esse liberè, atque impune uiros petere, quòd id uenenum alia extinguere ratione nequeat. Vt quod alijs flagitium, mulieribus in Apulis remedium esset. An non summa hæc tibi quædam felicitas uideatur? H O S. Per Priapum summa. C O M. Parce hospes obscenis obsecro. H O S. Atqui putabam mihi in Osa regione uti obscenis licere, cum populariter audiam iurari per deorum uentres, perq; iecinora, atq; per eam partem cuius ipsos etiam Cynicos perpuderet. C O M. An ignoras pessimum morum autorem populum esse? quid enim habet, quod maximo etiam iure non improbes? atque hanc quidem iurandi impuritatem mare attulit, utinamq; hoc solum à Catalanis didicisset noster populus. Sicam ab ijs accepimus, nec est quod Neapoli, quam hominis uita minoris uendatur: quòd nisi uester Blancas Esculapius alter curator accessisset, maiorem ciuium partem excisis auribus, labijs, aut naso mutilo uideres. Scortari quoq; sine pudore didicimus, atq; in propatulo habere pudicitiam. Iuuentus nostra lustris dedita, quod locandis noctibus à meretricula queritur, ipsa diligunt. Ideoq; innocentissimus olim populus, dum à Catalonia reliqua que Hispania comportandis gaudet mercibus, dum gentis eius mores admiratur ac probat, factus est iniquatissimus. Sed quando accusari hæc possunt magis quam corrigi, nec satis est tutum dicere, de populi moribus desinamus. Quod autem ad iusurandum attinet, Scythas maximè

laudare solebat Antonius, quibus non per decorum capita, aut corda, ut his ipsis Hispanis, non per corpora, ut nostris, sed per conuictum iurare mos esset. At Pænos maxime irridere, qui per triplex iurarent uxoris repudium. Quippe quam ubi ter quis repudiasset, reuocare amplius in domum fas non esset. Sed qui præterit percunctandus est, ut Antonium iam agamus.

Compater Neapolitanus, Peregrinus, Hospes Siculo.

Hæus uiator. P E R. Sessores saluete. C O M. Tu ut uideo, de sole æstuas. P E R. At uos ut sentio, de umbra frigetis. C O M. Hic homo sitit, ni fallor. P E R. Hi madescunt, quod satis scio. C O M. Heus hospes dic quæso. P E R. Heus ciues tacete obsecro. C O M. At nos scire ex te quædam uolumus. P E R. At ego sciscitari pauca. C O M. Sciscitator, uacat, atq; etiam si placet sedeto. P E R. Ad regem propero, ad regiam utra ducit uia? C O M. Veraq; Sed quæ nam salutandi regis causa? hoc enim ipsum scire cupimus, itaq; uicem redde. P E R. Nimis quam timeo nostræ reipub. ne paucis post annis occisione occidant populi. C O M. Ab gladio'ne, an à pestilentia, an à diluione timendum est nobis? Equidem et te siderum progressionem obseruasse reor, quando astrologorum est has clades prædicere. P E R. Certiora affero. Maxima in singulis non modo oppidis, sed penè domibus uis est gallorum septennium: eos satis compertum est anno septimo parere, enasci q; basiliscos serpentes, quorum obtutu homines infecti pereant. Quod nisi à rege probe prospectum fuerit actum est de regni

regni Neapolitani populis. Opus autem esse, ut singulis in oppidis, singuli deligantur cauti & solertes uiri, qui hæc mala Gallorum cæde procurent, uideantq; ne quid respub. detrimenti capiat. Ego hac de causa, atque ut respub. prorsum mea, ad regem eo, uos ualete. COM. Abi bone ciuis, de qua patria benemerite. Dij boni, quàm multiplex est hominũ stultitia? quàm inanes cogitationes? quid uanitatis in uita? quanta inanissimarum etiam rerum sollicitudo? An est hospes quod irridere hoc homine magis possis? si ridenda quàm miseranda potius stultitia est nostra. HOS. Quid obsecro ad hæc Antonius? COM. Fabellam hic aliquam subtexuisset, qua declarare amplius posset hominum leuitatem. Calletiam olim mulierculam uictum queritasse Caietæ. Hanc cætera uitæ munera obijisse satis laboriose atq; indistricte. Cum autem Alphonsus rex Caietæ diuersaretur aliquando, uideretq; Calletia, tum uiros, tum matronas, omnes deniq; id agere, quo maxime modo regem honorificentissime exciperet, eam panris supra pudenda conuolutis, proficiscentem ad rem diuinam regem, & præcedere in pompa nudato femore, & recedentem in regiam eodem habitu redire solitam, nullisq; abduci potuisse rationibus, quin hoc honoris genere (sic enim dicebat) regem prosequeretur. Quocirca explicandis fabellis Antonius uel improbare quippiam solebat, uel laudare HOS. Bellissimum hominem. Sed præconem hunc audiamus, qui tantam sibi facit in populo audientiam. Regium uidelicet edictum: nunquam uidi turgidiores buccas. Puto ego hominem fermento uesci. quos clamores dij boni. PRAECO: LICERE, FAS' QVE ESSE IOVIANVM PONTANVM, QUI HABITAT

BITAT IN PROXIMO, TVTO EGREDI DOMO, TVTO PER VRBEM INCEDERE, TVTO ETIAM DE REBVS LATINIS LATINVM HOMINEM DISSERERE, ISTOS VERO GRAECISSANTEIS HOMINES, ATQVE ITALOGRÆCOS, NIHIL EI MALEDICERE, NIHIL INCESSERE, NON OCVLIS, NON BARBA, NON SVPERCILIIS, NON DENIQVE VLLA GRAECA ARTE ILLVDERE. HOC REGEM IPSVM EDICERE. SI QVIS SECVS FECERIT, BARBAM EI EVELLERE IMPVNE LICERE, PILLEVVM AVFERRE, CRBPIDV LAS ERIPERE. QVOD EDICTVM SANCTVM ESSE OMNES SCIANTO, IDQ'VE TVBA HAC TESTOR.

HOS. *Quid obsecro? Iouiano huic Græci ne tam sunt infesti?* **COM.** *Quin ipse Græcorum est studiosissimus, eorumque ueneratur disciplinas, ac suspicit ingenia, nec est quod Græcos timeat. Esse autem nostrateis quosdam adulescentes, eosque nuper è Græcia rediisse: qui cum nec Græcè sciant, nec Latine, esse tamen gloriosissimos, quibus si barbam, pilleolumque ademeris, nihil omnino Græcum habeant. Eos ait & Græcæ, & Latine orationis inculcatores esse, ubi cum Græcis fuerint, musitare, cum Latinis autem mirum esse quàm Græcè omnia: hinc illos irasci & penè furere, horum timeri audaciam, ceruicesque insolentissimas.* **HOS.** *Quid ipse didicit ne Græcas literas?* **COM.** *Eas adules-*

adolefcens attigit, sed in Italia: nam in Græcia magis nunc Turcaicum difcas, quàm Græcum. Quicquid enim doctorum habent Græcæ difciplinæ, in Italia nobifcum uictitat.

H O S. Satis hæc noui. Sed obferuemus pilleatulum hunc.

C O M. Recte mones. H O S. Quidnam is succinit? at uide quàm fibi placet, atq; utinam præteriens falutare. P E R.

ἀριſτον μὲν ὕδωρ.

Quid fibi hæc uolunt uerba? C O M. Rem optimam ait eſſe aquam. H O S. An hic nos accusat ut parum ſobrios? ego tam inſignem iniuriam non feram. C O M.

Parce hoſpes, Pindarica eſt ſententia, etiam ab Ariſtotele laudata. P E R.

— ὀδῆ.

χρυσὸς αἰθόμενον πῶρ

ἄτε διαπρέπει νυ—

ἢ ἰ μέγανος ἔξοχα πλούτου.

H O S. An pergit maledicere? C O M. Deſine commoueri, aurum laudat. H O S. Heus tu græcanicè homo, quid malam in rem non te hinc proripis? Iudæis aurum & ſeneratoribus laudato. C O M. Iram ponito, abiit. Hos uentris crepitibus ſimiles dicebat Antonius, nares tantum offendere, cætera uentum eſſe, ſiquidem uentofos eſſe ac putidos.

Sed quando ſuffarcinatulus iſte iam abiit, nos ab Antoniana conſuetudine aut quærendi aliquid, aut dicendi ne recedamus. Et iam dudum uideo Herricum hunc dicere aliquid uelle. Quamobrem dicentem audiamus.

HERRI

Herricus Pudericus, Ado-
lescens, Senex, Ho-
spes

A Mmonuere me qui nuper præteriere adolescentulæ
Neapolitanæ nobilitatis, quæ propè iam interijt.
Etenim cum considero iuuentutem nostram præter
maiorum instituta domi ac sub porticibus desiderare: eos uerò
qui rempub. administrant, publicorum oblitos morum, nihil
nisi suas tantum res agere, atque in priuatum consulere: non
possum non deplorare nostræ nobilitatis interitum. Dij bo-
ni, Ladislao rege, quæ nostrorum ciuium domi, forisq; e-
rat industria: quàm honesta de omni uirtute contentio? Cer-
tamen erat, domi ne senes æquitate atque consilio, an foris
inuentus fortitudine ac fide maiore rempub. gererent. Ita-
que uideres seniores præsidere prouincijs, moderari popu-
los, iuuenes in maximis rebus, ac periculis regi adesse, certa-
re qui fortiorem nauare posset operam. Adolescentulos mi-
rum in modum à primis annis meditari patrium decus, æ-
quitando, iaculando, semper aliquid agendo, quo ipso-
rum apparere posset industria. Nunc placet ocium atque
mollities: sequimur scorta, desideremus in ganeis, alea in ma-
nibus est, atq; fritillus, turpissima quæq; habentur in pretio.
Contentio est, cuius uxor, soror, filia, plureis ueneat, nullumq;
inter ignauos, fortesq; discrimen, nisi quod fortitudo odio
est atq; contemptui, ignauissimus quisq; maxime carus, ac-
ceptusq; multitudini. Iura, pietas, decus, demum omnia uena-
lia. Sed me ipsum compeſcam, reuertarq; ad Antonium atq;
hunc qui præterit potius adolescentem percunctabo. Ama-
bō unde tantam hilaritatis tecum affers bone adolescens?
Adol.

AD O L. Meo ab antistite. H E R. Obsecro nisi præpropere
 ras, hilaritudinis tantæ nobis rationē explica. AD O L. La
 borabat ex intestini plenioris morbo meus antistes, de cuius
 salute medici cum desperassent, unus Panuntius archiater,
 solam hanc salutis relictam spem docuit, si disploso intestino
 animam inclusam expederet. Eum igitur, cum diem totum
 deum orans contriuisset, nec aliquid exploderet, reuersus
 Panuntius monuit uti corporis salute desperata, pro animæ
 salute deos fatigaret. Tum ille in deos deasq; conuersus, in
 egram ferè noctem in gemitu lamentationibusq; exegit,
 dum peccatorum condonationem, ac uitæ cœlestis tranquil
 litatem cœlites ipsos orat. Aderat familiaris ingenio non
 adeò superstitioso, qui antistitis questus, precesq; non satis
 æquo ferens animo: Ecquæ nam tandem, inquit, pater dec
 mentia ista est, putare Deos, cœli tibi particulam donaturos
 qui ne leuissimi quidem pediti liberales esse uoluerint? hæc
 urbanitate captus antistes, cum in risum solueretur, intesti
 num exoluit: quo de risu in crepitum exoluto, statim morbo
 liberatus est. Hæc lætitiæ meæ causa, hæc uoluptas est, qui
 herum saluum factum tantopere gaudeam. Is igitur post
 aliquot dies confirmatis ac refectis uiribus, cum ludere
 quantillum cupiat, Frontonillam arcessit, quam intelles
 xit multos ante dies facere quæstum cœpisse: me qui scor
 zillum nossem, rogatū mittit, uti cum lauerit leueritq; ad cœ
 nam eat. Dixi quod cupiebatis, ab eo, uos ualete. H E R. O'se
 cula ô mores. fuit fuit olim in sacerdotibus christianis con
 tinentia & castitas, dum innocentia in honore, dum pauper
 tas in pretio fuit. Nunc (prò pudor) quæ non sentina mundi
 or sacerdotio est? Ecce autem qui leuare dolorem hunc
 queas,

queas, senex præterit, octogenarius, cantitans, amore insani-
ens. è media scilicet Valentia delatum hoc est. Audiamus si
placet? HER.

Ne rugas Mariana meas, neu despice canos.

De sene nam iuuenem dia referre potes.

HER. Bellissimum senem. Videtis quàm blande salutat
fenestellas? quàm larga etiam manu rosam spargit? quid
hoc sene delirius? SEN.

Digna Iouis thalamis ô & Ioue digna marito,

Quid mirum si me candida nymp̄ha fugis? HER Etiam
lachrimatur. SEN.

Delitiæ Mariana meæ si digeris annos,

Iupiter hac fiet iam ratione senex.

HER. Lepidissimam argumentationem. SEN.

Et cani flores, orientia sydera cana,

Candq; quæ torquet spicula blandus amor.

HER. Canitiem sanè iuuenilem, sed compellemus ho-
minem. Amantissime adoleſcens, per eum quem colis amo-
rem, perq; uiridem, atque florentem ætatem tuam, eamq;
quam deperis uirginem rogatus, & nos de amoribus solici-
tos nostris adi atq; alloquere. Equidem uel ex te uno iudica-
ri planè potest, recte sensisse illos, qui in uenerem eleganti-
rum deam fecere. quid enim te qui in ueneris contubernio u-
uis, elegantius? Age amabò quam tibi cum amoribus tuis
blande? quàm è sententia? SEN. Suauissime quippe cum de-
creuerim quæcunq; in amore hoc mihi accidant, iucundam
in partem accipere: irascitur, auersatur, contemnit, fugit,
ad uoluptatem refero: grauisſimeq; obiurgandos censeo, qui
regnum amoris accusant, bellissimi pueri, lenissimi heri, in-
dulgentissimi

fulgentissimi dei, hic munditias, nitorem, ornatum, leporem
 comptos ludos, iocum, carmen, elegantiam, delicias, omnem
 denique uitae suauitatem inuenit. Me qui senex sum, aetatis hu-
 ius molestiarum oblitum, non tantum non inuitum, sed uo-
 lentem quoque ad suauissima quaeque secum trahit. Sequor
 conuiuia, cantus, hymenaeos, choreas, pompas, festos dies,
 theatra. Sed iam asserenascit, illam ego ad fenestram uideo,
 quae in immortalium uitam agere inter mortales facit. O
 fulgentissimum iubar, ac rerum specimen. H E R. O' inae-
 ne & lubricum caput. Ne autem delirantem hunc senem
 hospes mirere, ciuitas nostra tota delirium est, utinamque
 non tam uere, urbem hanc solam liberam esse usurpasset
 Antonius, in qua una cuique quod libitum esset liceret. Sed
 comprimenda est oratio. Euphorbia transit. Assurgamus
 mulieri, atque offam hanc Cerbero obijciamus. Et iam prae-
 terijt, abiit: bene habet, salua sunt omnia. Memor es hospes
 beluae illius quam dux Pœnorum Annibal uidit in somnis,
 siluas, agros, uillas, oppida, quaque incederet cuncta uastans
 rem. Hæc illa est belua, nequaquam tamen ut illa somnium,
 sed historia, & uera quidem bellua. Ciues quidem cæteri,
 aut horologium, aut galli cantum secuti, e somno cubili-
 busque ercitantur: at uiciniam nostram Euphorbiae clamo-
 res ne uidere quidem somnum noctibus patiuntur, quasi di-
 es agere quietos ualeamus. Clamat, inclamat, frendit, denti-
 tonat hinnifremit, rixatur, furit: ueru, pelues, patinas iacula-
 tur, titionatur, candelabratur: nouis enim uocibus nouus
 beluae huius furor exprimendus est, atque utinam exprimi
 plane possit: ancillas alias delubat fustibus, alias mutilat
 gladio, has unguibus excæcat, illas pugnis exossat. quid
 multis

multis opus est: pestis quidem ipsa, Euphorbia pestilentior non est. Ferunt Germanos olim prædicare solitos, se à Dite patre ortos. Ego uel deietare ausim, treis illas furias, heresbum quoq; ipsum Euphorbia prognatos esse. H O S. Dii salem pestem auerite. Quid obsecro de hac Antonius? HER. Optimè consultum iri Romano Pontifici, si Euphorbia hæc in summo alpium iugo constitueretur: cuius uociferationibus, momento eodem Germaniæ, Galliæ, Britannia, ad concilium arcessiri possent, orbis enim terrarum campanam Euphorbiam esse. H O S. O' falsum atq; urbanum hominem. Sed qui nam hi sunt quos composito admodum gradu, uultuq; adeò graui, concedentes ad nos uideo? HER. Iunior ille Elisius Gallutius, suauis uir ingenio, Andreas alter Contrarius, facundus, ac præstans rhetor, grauisissimi uerq; uiri, nostroq; ex ordine, quibus aduenientibus de more collegij huius assurgendum est.

Andreas Contrarius, Compater
Herricus, Elisius.

Salutem uobis multam, atque opulentam dicunt Elisi Camenæ. COM. At nos & Elisium auere, & Andream opulenter saluum esse iubemus, neq; enim grammaticos adeò ueremur, ut opulentiam cum salute coniungere timeamus. AN. O' minime superstitiosum hominem. Sed ut hoc facilius condonetur à nobis tibi, tamen ne in grammaticorum iram incidas etiam atq; etiã uide. COM. An oblitus es Antonij: catellorum (hoc enim uerbo utebatur) eos persimileis dicenteis, qui de ofsibus, de que frustillis, ac miculis, si quæ forte sub mensam decidant, rixentur.

Odi

Odi ego cimicum genus, stomachorq; agrestem acerbitatē, ac putidas infectationes. Sed amabo quinā inter uos sermones erant? AN. Hoc ipsum agebamus, aut potius indignabamur, ab rabiosa eorū garrulitate tuti nihil esse, siue uersiculū edideris, siue epistolā scripseris quorū ipsorū scriptis oculū si admoris, nihil inertius, nihil inconcinnius, nihil oscitatus uideas, quippe cum nihil supra grammaticum habeant. Et tamen operæpretium est uidere, neglecto, aut potius abiectio. Cicerone, quantum præferant dicendi artem atque scientiam. Inuasere rhetorum materiam, quorum etiam agros depopulati, quòd uideant acutiora quædam, ut ipsi putant, à Quintiliano tradi, in Ciceronem sublatis signis, agmineq; instructo procedunt: nec intelligunt Ciceronem sic à Quintiliano laudari, ut hunc suspiciendum, hunc imitandum esse moneat, dono quodam prouidentia genitum, in quem totas uirtutes suas eloquentia experiretur. Id denique non immeritò consecutum, ut Cicero iam non hominis nomen, sed eloquentia habeatur. Quòd si loqui uera uolumus, illa uel summa Quintiliani laus est, quòd diuinae Ciceronis eloquentia diligentissimus obseruator atq; inspector fuerit. Quid enim quamuis acutè ab eo in dicendi arte præcipitur, quòd non è Ciceronis fonte haustum sit? quid tam rarum, aut sepositum ostenditur, quòd non Ciceronis orationum exemplis testimonijsq; doceamur, illum orantem egisse, quæ post à Quintiliano, rhetoribusq; alijs considerata, atque animaduersa scriptis obseruanda tradantur? Arguitur Ciceronis de oratoris fine sententia, quòd non sit dicere appositè ad persuasionem, sed sit solum benedicere oratoris finis: nec uident acutissimi homines duplicem in oratore finem conside-

randum esse, quod Boëtius quidem uidit, si non tam acutus grammaticus, at certè rerum naturæ peritissimus, ac desinendi magnus artifex. Ait enim, quod inter dialecticam atque rhetoricam interest, id in materia non cerni, quippe cum utraque thesım atq; hypothesım subiectam habeat, sed in usu, cum altera interrogatione, altera perpetua oratione utatur, ac dialectica integris syllogismis, rethorica enthymematibus gaudeat. Item in fine, quod dialectica quæ uult, extorquere ab aduersario conatur, rethorica iudici persuadere. Siquidem dialecticus dialecticum tantũ habet aduersum se constitutum, orator uerò habet etiam iudicem, qui inter se atque aduersarium sententiam ferat. Quocirca oratoris finem duplici ratione considerandum esse censet, alterum quidem in oratore ipso, in iudice uerò alterum. In ipso quidem benedicere, quod quid est aliud, quàm dicere appositè ad persuasionem? In iudice uerò persuadere, neq; enim si quid impedeant oratorem quominus persuadeat, dum officium suum fecerit, idcirco finem consecutus non est: siquidem quĩ officio suo cognatus est finis, eum facto officio consequitur: ac tametsi eum qui extra positus est, finem non semper attingit, sine tamen suo contentus esse potest, sentiens artem ipsam, qui suus est fine non fraudari. Etenim medici opera cum in sanitatem intenta sit Imperatoris in uictoriam, licet neuter quem, qui extra constitutus est, non nunquam adipiscatur, uterque tamen suum assequitur, si alter ægrotum recte curauerit, alter exercitum, ac rem bellicam bene administrauerit. Duplex igitur oratoris finis est, bene dicere, ac persuadere, quod utrunque Cicero complexus est: & cum ait oratoris officium esse, dicere appositè ad persuasionem nam

qui

qui appositè dicit, bene quidem dicit, id quòd Quintiliani sententiæ conuenit, iudicantis rhetoricæ finem ac summum esse benedicere. Et cum post subdit, oratoris finem esse, persuadere dictione, quia oratoris dictio, apud iudicem est, complectitur qui sit pro suscepta causa benedicendi finis. Quòd si orator dicendo persuadet, neque enim temere à Cicerone dictum est, persuadere dictione, nec Quintiliano, nec oblatratoribus his dicere opus est, quòd pecunia etiam persuadet, quòd forma, quòd alia etiam multa: nam nec pecunia dicendo persuadet, nec forma, trahit enim animos hominum pecunia rerum utilium cupiditate ac gratia, forma uoluptatis. Ostendere autem cicatrices inde susceptum est, quòd insitus est homini naturaliter misericordiæ affectus, qui tum uidendo, tum audiendo mouetur, idq; consilij prudentiæq; est agere Quo orator cum utitur, non quidem dicendo, sed agendo persuadere conatur. Licet huiusmodi actiones oratoris propriæ sint, unde agere dicitur, quibus etiam uerba, gestumq; idoneum accommodat. Et cicatricum quidem ostentatio non multum habita est uirium si oratio defuerit, quæ lachrimas ac misericordiam excitet. Nam auctoritas, dignitas, aspectus, si mutus fuerit, quomodo persuadeat aut quid persuadeat? quòd uerò ad meritorum recordationem attinet, an parum tibi loqui merita ipsa uidentur? quæ beneficiorum in reipub. quæ rerum fortiter gestarum memoriam reuocent, quæ gratitudinis admoneant? Etenim eorum qui diem obiere, siue amici, siue inimici fuerint, cum recordatio nos subit, quòd ab ijs recte aut male facta, quæ in mentem ueniunt, loquendi uim quandam habeant, uel excitatur in nobis desiderium, uel odiū renouatur. Quocirca lo-

quantur hæc quodammodo per se, ac nihilominus ut iudices, ut auditores moueant, dicente indigent, qui quo fuerit eloquentior, eo magis commouebit. Ac mihi quidem uidetur Cicero, tum addendo appositè ad persuasionem, tum dicendo persuadere dictione, auertisse à se id quod Quintilianus, pace eius dixerim, non modò nō auertit, sed ne uidit quidem Siquis enim, quod declamatores faciunt, nullo dato iudice causam domi fugat, & utriusque id est, suas, & aduersarij partes agat, hinc accusando, illinc defendendo, huius nimirum erit finis tantum benedicere. Quid enim aliud in causa domi composita, nullo uerò aduersario, nullo iudice quaeretur nisi solum benedicere? Quo fit, ut in causa ficta idem sit finis qui est in uera, benedicere: neq; inter fingere & apud iudicem uere agere aliquid intererit: quo quid magis absurdum? Hoc uidens Cicero declamatorem sic ab oratore seiunxit, ut quod unum intererat, id officium ac finem oratoris ostendendo exciperet, cauillumq; auerteret Inter officium autem & finem parum interesse Cicero ipse ostendit, cum docet in officio quid fieri, in fine quid officio conueniat considerari. Videtis quàm planè per officium expresserit finem, qui in oratore consideratur? cum quid fieri conueniat, ait. Porro quid facere oratorem conuenit, aut quæ eius officij partes sunt, nisi benedicere quod quibus artibus, & quæ faciendi a se qui possit, ipse iam tenet. per finem uerò ostenderit, id quod benedicendo quaeritur, persuadere. Nam cum ipsæ hominum actiones ob finem aliquem suscipiatur ac finis alius alium respectare uideatur, finis ille quem in oratore ipso constitutum diximus, hoc est benedicere, in alium illum finem intendit, qui extra positus est: sicuti recte curandi finis aegroti

ægroti sanitatem, ac rei bellicæ bene administrandæ de hoste
 victoriam respicit, ab illis enim ad has est uia. Etenim cum
 finis in rebus humanis sit, ut opinor, ad quem cuncta referân-
 tur, & cuius gratia fiunt cætera omnia, nimirum ut sit finis
 oratoris benedicere, benedicendi ipsius finis est persuadere.
 Itaque si oratorem considerare uolumus ut dicentem tan-
 tum, finis eius erit benedicere: sin ut agentem in foro, ac iu-
 dices animum quibus potest artibus in sententiam suam atq;
 in causam, quam agendam suscepit trahere contendentem,
 Ciceronis de fine sententia erit absoluta, Quintiliani uerò
 manca, atque imperfecta. Non considerari autem forum,
 forensisq; actionis finem ab eo, qui dicit oratoris finem esse
 benedicere, quãuis paucis, manifestò tamẽ ostēdemus. Quin-
 tiliani ipsius cum de rhetoricæ nomine latine interpretando
 loquitur, uerba hæc sunt. Non oratoria sic esseret ut ora-
 trix, elocutria, ut elocutrix. Illa aut de quã loquimur rhetori-
 ce talis est, qualis eloquētia. Igitur si rhetorica eloquētia est,
 & orator erit eloquens. Eloqui autẽ aliud non est, quã ben-
 edicere: qui enim eloquitur, benedicit: & eloquentia erit
 benedicendi siue facultas, siue ars, siue scientia. Quare
 dicere oratoris finem esse benedicere, eius est qui nec susce-
 ptæ in foro dictionis finem considerat: ut si quis aratoris si-
 nem dixerit, bene arare, cum bene arandi finis sit serere. Nec
 clientem respicit, non secus ac si quis dixerit medici finem esse
 se, bene curare: quæ definitio ægroti ipsius, qui medicum sibi
 adhibuit, nullam uidetur habere rationem. At qui dicit ora-
 toris finem esse, dicere appositè ad persuasionem, & eius qui
 dicit, & eius, pro quo dictio suscepta est, rationem comple-
 titur. Quæ finitio perfectã quidem est, cum & officium

eius qui dictionem suscepit ostendat, & causam, id est finem, cur officium susceptum sit, declaret. Qua tamen in re pertinaciores non erimus, ut qui onus hoc defendendi Ciceronis aduersus Quintilianum non susceperimus: quippe qui non oblatrando, sed quærendo modestissimè oratoris finem inuestigare nititur, quem quodam in loco dicentem audiamus. Nam illud genus ostentationi compositum, solam petit audientium uoluptatem, ideo' que omnes dicendi artes aperit, ornatum' que orationis exponit: ut qui non insidietur, nec ad uictoriam, sed ad solum finem laudis & gloriæ tendat. Quare quicquid erit sententijs populare, uerbis nitidum, figuris iucundum, tralationibus magnificum, compositione elaboratum, uelut institor quidam eloquentiæ intuentum, & penè pertractandum dabit: nam euentus ad ipsum, non ad causam refertur. At ubi res agitur, & uera dimicatio est, ultimus sit famæ locus. Videtis ut his uerbis uictoriam quæri, non benedicendi laudem, & gloriam ostendit? Sentitis quid dicit, cum euentum non ad ipsum, sed ad causam referri dicit? Et quòd hoc fortasse minus apertum esset, subdit: ubi res agitur, & dimicatio uera est, ultimus sit famæ locus: docens in uictoriam totis uiribus incumbendum, quæ quidem nisi persuasio iudice, ac benedicendi arte, uiribus' que eloquentiæ expugnato comparari nequeat. Verùm aduersus grammaticos, istos inquam grammaticos hæc dicenda suscepimus, quorum dentibus ut nihil mordacius, sic morsibus uenenosius nihil est: errasse'q; non parum uideri potest Antonius, qui catellorum eos persimileis, ac non canes, imo rabidas canes, aut uenenosas potius aspides diceret. Operæpretium est etiam uidere quibus latratibus,

quoq;

quoque impetu in Ciceronianam status definitionem ferantur. Sed nolo uobis, hospiti praesertim huic, esse molestior.

COM. Et hospiti huic, & ceteris qui assumus, rem gratissimam feceris, quod declarare nostrum omnium tibi abunde perspectum in Ciceronem studium potest, & hospitis tanta in te audiendo attentio. Sed de Antonio aliter tibi persuadeas uelim. Narrare enim solebat, grammaticorum rationem nullam esse praetoribus, quippe qui furentium in numero haberentur. Cumque furoris atque amentiae genera licet diuersa, comprehensa tamen à Physicis essent, solam grammaticorum uesaniam non modo incomprehensam, uerumetiam incomprehensibilem esse, quam nouo quodam ficto nomine labyrinthiplexiam uocabat. Referebat enim Sibyllam nutricem suam quoties grammatico cuidam, qui per id tempus Panhormi docebat, obuiam fieret, carmine usam, quo Siculi aduersum canes rabidas uterentur. Solas etiam grammaticorum animas post mortem non expurgari, quodque infernus eas expiandas non caperet, statim redire in corpora, ac propterea contingere, ut indies, atque in secula grammatici dementiores essent, Platonemque hoc ipsum latuisse, item Virgilium, Dantemque qui de rebus infernis ultimus scripsit. Haec habui, quae pro Antonio excusando dicerem. Tu perge Andrea, & Ciceroniani status defensionem aduersus Antonianos catellos, uel tuas potius aspides aggredere.

ANDREAS. Faciam eò libentius, quòd Herricum nostrum uideo ex oratione hac, quae aduersum grammaticos habita est, mirificam uoluptatem cepisse.

HER. Dicit uix potest quàm me sermo iste delectet, praesertim cum in memoriam ueniat, inter

duos olim grammaticos gladijs actam rem esse, dum alter
 alteri uitio daret, quòd uerbo impleo generandi casum ad-
 iunxisset, ac neuter memor esset Liuij, hoc ipso casu utentis
 22 libro quarto: Ne ita omnia Tribuni potestatis suæ impleret
 22 ut nullum publicum consilium sinerent esse. Item quinto li-
 22 bro: Ipse multitudinem quoq; quæ semper fermè regenti est
 22 similis, religionis iuste impleuit. Sexto etiam casu utitur, cū
 22 ait: Carcerem impleueritis principibus. Adeò promiscue ue-
 teres uerbū hoc et secūdo, & sexto casui iunxere, quod docti
 illi, & acuti grammatici dum ignorant, dum alter alterius
 sinum atque os despuuit, res ad gladios uenit, tandemque à
 grammaticis ad chirurgos. Sed quæ mihi multa generis
 huius in mentem ueniunt, referre desinam, ne tibi sim impe-
 dimento: quare quod cepisti, perge exequi ac uoluptate hac
 22 nos exple. **ANDREAS.** Primo loco Ciceronem ui-
 22 deamus. Constitutio est prima conflictio causarum ex de-
 22 pulsione intentionis profecta, hoc modò fecisti, non feci, aut
 22 iure feci. Deinde Quintiliani status qui sit, ex ipsius uerbis
 22 intelligamus. Statum quidam dixerunt primam causarum
 22 conflictionem, quos recte sensisse parum elocutos puto. Non
 22 enim est status prima conflictio, fecisti, non feci, sed quod ex
 22 prima conflictione nascitur. Et paulò post. Si enim dicat
 22 quis, sonus est duorum inter se corporum conflictio, erret
 22 opinor: non enim sonus est conflictio, sed ex conflictione.
 22 Hæc uterque de status constitutionisq; definitione. Nos
 quid definitio ipsa sit, primum uideamus: quæ, ut doctissi-
 mis uiris placet, oratio est explicans quid sit id, de quo est
 quæstio. Quocirca proprium definitionis esse uidetur expli-
 care, hoc est, distincte atque expresse demonstrare rei quæ
 definitur

definitur substantiam, seu quid illud ipsum de quo quaeritur sit. Hoc enim intellecto, ipsa res ut intelligatur oportet. Si quidem id quod ante definitionem erat, ut ita dixerim, confusum et complicatum, ubi definitio accessit, distinctum atque explicatum cernitur. Etenim cum hoc ipsum nomen homo, parum expressè quid homo ipse sit indicet, ubi dixeris hominem esse animal rationale mortale: quod erat inuolutum, nec satis patebat, fit expressum & clarum, ipsa quoque substantiae explicatio fit, quoties genus quo quid continetur, & species illae, quae differentiae uocantur, definitionem ipsam abunde simul constituunt, qua hunc in modum constituta, quae confusa erant, diffusius tractata cernuntur. Ex quibus efficitur, ut genere, differentiisque monstratis, substantia ipsa appareat. His sic explicatis, uideamus harum utraque definitionum, rem quae definitur, melius clariusque ostendat, cum uideamus de re ipsa quaestionem non esse. Siquidem Quintilianus ipse, qui hac definitione usi essent, recte quidem sensisse, parum tamen elocutos putat. Ciceroniana, ni fallor definitio, quod genus & differentias explicat, substantiam profecto ipsam explicat. Nam Conflictio generis locum obtinet, omnis enim status conflictio est, non contra: siquidem non soli oratores confligunt, perinde ut non solus homo est animal, sed athletae, sed milites, sed exercitus etiam confligunt. Prima uero cum dicitur, species ac differentia indicatur. Siquidem plures quaestionum status esse eadem in causa possunt, quod ipse quoque Quintilianus ostendit. Prima igitur conflictio, species quaedam conflictionis est, sicuti rationale species quaedam animalis. Deinde additur, ex depulsione intentionis profecta. Quo addito plane declaratur

*conflictionem hinc ex intentione, illinc ex depulsione nascis
 ut intelligatur quemadmodum nō omne rationale animal,
 ut plato putat, mortale est, sic non omnem conflictionem, ex
 telorum missiliumq; iaculatione, ac manuum consertione,
 cuiusmodi militaris conflictus est existere. Videtis ut his in
 definitione simul posititis, res ipsa non implicata, et in abdito
 posita, sed explicata atq; in lucem cernatur exposita? Contra
 Quintiliani definitio non solum rem ipsam in lucem non
 educit, sed audientem statim turba, & cogitationem eius ad
 plura ac diuersa trahit. In lucem autem non exponi rem ex
 Quintiliani definitione, hinc probatur, quod genus ipsum
 nimis remoto è loco apparet: cum sit res, siue, ut hodie dicunt
 ens, dicitur enim id quod ex prima conflictione nascitur, id
 est, res quæ inde nascitur. ac tametsi uerum est, quod confli-
 ctio causarum sit res, sit ens, tamen hoc ipsum ens maxime ge-
 nerale est. Siquidem & lapis, & lignum, & lana, & corpus,
 & color, & uox, forma, & statura, & cœlum, & animal, &
 quodcumq; in naturalibus est, ens, ac res est. Itaq; genus hoc
 confundit, magis quàm explicat, dum auditoris mentem in
 tam multa ac diuersa rapit. Illud deinde quod ex pri-
 ma conflictione nascitur, magis ac magis & turbat, & con-
 fundit, et quasdam quasi tenebras illorum qui audiunt men-
 tibus offundit: ut cum dicimus, homo est, id quod ex cor-
 pore & anima constat, quod ipsum non modò de boue, cro-
 codillo, ape, serpente, pisce, accipitre, sed de arbore, herba,
 frutice quæ dici potest: nec aliud est dicere, quàm quod ani-
 mans est, quod genus plurima, diuersaque complectitur. Si-
 quidem & arbores, & herbæ, & frutices animantes sunt,
 anima enim constant, & corpore. Quod si dicere malueris,
 homo*

homo est id quod ex animali rationali, mortali, est, hominis substantiã nõ solum non explicabis, neq; in apertũ proferes, sed rem ipsam magis ac magis implicabis. Neq; enim homo solum est ex animali rationali mortali, sed coniugium, sed familia, sed ciuitas, sed humani generis societas. At dicere homo est animal rationale mortale, non solum mentem non confundit, sed rem ipsam planè ostendit. Idquẽ quod definitur, & quod definit, ita sibi inuicem conueniunt, ut mutuat conuersionem alternatim faciant. Siquidem & animal rationale mortale est homo, id quod non usu uenit cum dicitur, homo est id quod ex corpore & anima est: & quod ex corpore & anima est, homo est: cũ possit esse accipiter, piscis, equus, apes, ulmus, brastica, uitis, ligustrũ, quæ quod animantes sunt, è corpore & anima sunt. Itaque cum dicimus, constitutio est prima conflictio causarum, nata ex intentione depulsionis, ita sibi quod definit definiturq; inuicem consentit, ut conuertere liceat pari maximèq; conueniente consensu: recte enim explicateq; diceretur, prima causarum conflictio ex intentionis depulsionem nata, constitutio est. Contrà confusa nimis definitio erit, nec cum eo quod finitur, pari modo consentiens, si dixerimus, ut Quintiliano placet, status est id quod ex prima conflictione causarum nascitur. Idq; quod ex prima causarum conflictione nascitur, est status, cum è prima conflictione, in qua causa consistit, plura nascãtur, quæ ad statum, & causam faciunt, ut cum signa ex quibus coniectura capitur afferuntur, cum testes in medium adducuntur, cum leges recitantur, cum de legibus pugnatur, & huiusmodi alia, quæ non modo conflictionem sequuntur, sed absque ijs conflictio esse neque

nequeat. Age consideremus rem maximè similem, militarem conflictum, non solum ut Quintilianus. Si quis dixerit militarem conflictum esse id quod existit ex militum certamine, manibusq; confertis, primum nec rem ipsam distinctè explicabit, nec conuertere alterum in alterum tam æqua reciproca potest, ut rectè dicatur, id quod ex militum certamine manibus confertis existit, conflictus militaris est: neque enim ex militum certamine, manuumq; confertione solum conflictus existit, sed cædes, mutilationes, percussiones, uulnera, fuga, uictoria. Itaque cum hæc audiuntur, quòd quid potissimum intelligere habetur incertum sit, distrahatur huc, atque illuc animus, rapieturque in plura atque diuersa. At si dixerò conflictum militarem esse militum manuum confertium certamen, statim genus apparebit, id est certamen. Omnis enim conflictus certamen est. At non contrà certamen omne conflictus est, nam & puellæ certant de forma, & reges de magnificentia. Cum addo, manuum confertium, spetiem, differentiãq; sic exprimo, ut nihil dubium, nihil in confuso relinquatur, licebitq; magno utrimque consensu conuertere, militum manuum confertium certamen conflictum esse militarem, ac militarem conflictum, confertium manuum militum certamen esse. Illud igitur inter Ciceronis Quintilianique definitionem interest, quòd inter has quas modò posui militaris conflictus definitiones. Ac si loqui uera uolumus, altera, id est Ciceroniana, est philosophi rem explicantis, atque ante oculos ponentis: altera eius qui id potius querere uideatur, ut qui audiunt cæcutiant, magis quàm ut rectè uideant. Quoniam igitur Quintilianus ipse rectè quidem sensisse,

parum

parum tamen elocutos putat, qui sic statum definire, uide-
 obsecro uter ipsorum rem eloquatur. Mihi quidem Cicero
 eloqui rem & explicare, Quintilianus uerò balbutire quo-
 dammodo (tanti uiri pace dixerim) uidetur. Poteram mul-
 ta quæ de ratione definiendi à doctis uiris traduntur, hunc
 in locum conferre, quæ non duxi esse necessaria, contentus
 paucis his ostendisse Ciceronem bene, expresse, cautè, planè
 statum definisse. Quam nostram defensionem tantū ab accu-
 sando Quintiliano abesse uolumus, ut uideri uelimus, non
 aduersus Quintilianum causam suscepisse, sed ut qui potius
 Ciceronem à grammaticorum qui nunc uiuunt, rabidis
 morsibus liberare studeremus. Tu uerò Herrice uicem red-
 de, & quam aduersus grammaticos bilem paulo antè conce-
 peras, meo etiã rogatu euome. Aut si te capitis fortasse gra-
 uat abscessus, Elisio nostro prouinciam hanc delega. H E R.
 Quin potius quando in Virgilium quoq; dentes exacuere,
 & me tussis male habet, maximi Poetæ studiosissimus poe-
 ticæ Elisius patrociniū suscipiat. Quod te Elisi suauissi-
 me per Antonij nostri manus, quando qua te maiore obte-
 statione cogam non habeo, oro atq; obtestor. ELIS. Et
 poterat Andreas, & sponte etiam debebat, prouinciam hæc
 pro Virgilio suo suscipere. Quis enim Andrea Virgilij stu-
 diosior, ac dignitatis, excellentiæq; carminis, atque operis
 eius inspector acutior? Sed tua me uel obtestatio ad hoc im-
 pellit, uel quòd abunde multa memini quæ de Virgilij lau-
 dibus dicere solebat Antonius. cuius memoriam hospiti hu-
 ic ut Siculo, quem esse Siculum ornatus ipse indicat, arbi-
 tror quamgratissimam. Caterum Andreas & quæ à me refe-
 rentur locupletare rationibus poterit, et tanquam iudex ad-
 uersus

uersus Virgiliocarpos sedere. Quos magis enim dicere
Virgiliomastigas liceat? Atque hinc potissimum incipiant,
de quo me paulò antè Claudianus admonuit. Cuius uersus
sunt de monte Aetna:

- » Nunc mouet indigenas nimbos, piceâq; grauatum
» Fœdat nube diem, nunc motibus astra lacepsit,
» Terrificis damnisq; suis incendia nutrit. Virgilij sunt:
» Portus ab accessu uentorum immotus & ingens.
» Ipse, sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis.
» Interdumq; atram prorumpit ad æthera nubem;
» Turbine fumantem piceo, & candente fauilla,
» Attolitq; globos flammarum & sydera lambit.
» Interdum scopulos, auulsaq; uiscera montis
» Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras
» Cum gemitu glomerat, fundoq; exæstuat imò.

H O S Fauorinum philosophum dixisse aliquando Gel-
lius scribit, à Virgilio inchoatos magis quam factos, quòd
absolui quando mors præuenterat nequissent. Et Fauori-
nus quidem ea uerecundia usus uidetur, ut excusasse magis
quam incusasse Virgilium uideri possit, quem Antonius non
poterat de moderatione hac non laudare. Cæterum non o-
mnium esse, de lineamentis, inumbrationibus, artificioq; poë-
tarum iudicium ferre, quæ præterquam à poëtis ipsis uix co-
gnoscerentur: quod in pictura quoq; contingit, in qua mul-
ta sunt, quæ nisi summi etiam artifices non uideant. Aetnæ
montis naturam, id consilij non fuisse sibi Virgilius ipse præ-
sefert, ut uellet pro assumpta, & quodammodo destinata mate-
ria describere: nec rei causas exgrit, ut Claudianus, nec spie-
mantis materiæ flumina ostendere, uult ut Pindarus: sed

rum describere portum Aeneae ore cœpisset, dixissetque ab accessu uentorum immotum, & ingentem ipsum quidem, subdidit rem maximè admirabilem, adeoque monstruosam, cuius Aeneas ipse memor factus esset, ut à portus descriptione, rei ipsius miraculo auerteretur. Ipse, inquit, portus ingens quidem, hoc est, nauium plurimarum capax: sed uisu, sed auditu mirabile est Aetnam montem terrificis iuxtà ruinis tonare: qua commotus admiratione, atque à portus auersus, in illa explicanda primum ab auditu cœpit. Videtis artificiosi poëtae prudens consilium, quod in admirabili re enarranda tractum se admiratione ipsa ab initio statim ostendit? Audire est, inquit, cum nulli corporum uideantur conflictus, è quibus soni fiunt, non sonitum modò, ac si parum esset sonitum dicere, sed tonitrum ex horrificis montis eius ruinis. Quæ in aëre maximo cum terrore fierent, ea dixit sub terris fieri. Simul cum rei miraculo causam quoque leuiter attingit. Nam neque decebat Aeneam causas incendiij atque fragoris illius exactius quærere, aut aperire. Tantus autem fragor nisi è fractione esse non poterat, quam fractionem ruinas nominans ostendit. Cũ etiam dicit tonat, motem confragosum innuit. Namque conflictus illi, tãti & sub terris fragores, nisi in concauo & cauernoso fieri nequeunt: easque conflictiones uentorum atque ignium in cauernis esse dicit, ut confligentium nubium tonitrua imitentur. Singulis uerbis rem auditu mirabilem facit, quòd quòd tonat, quòd ruinis & quidem horrificis, cum horror absque membrorum concussione, animique consternatione non contingat. Dehinc cum auditui satis fecisset, transit ad uisum aliquanto longius in parte hac immoratus, ut per hunc sensum re admirabile

» rabilioſiorem redderet, quòd uidendo quàm audiendo appare
 » re plura ſoleant. Vtq; audientium animos magis ac magis
 » rei miraculo afficeret, non ſecernit ea quæ noctu, quæ ue in-
 » terdiu uiderentur, ut Pindarus. Dicit, interdum, id eſt, nunc
 » hoc, nunc illud, dum non uult diem à nocte ſecernere,
 » Atram prorumpit ad æthera nubem,
 » Videtis ut à ſe non recedit, dixit tonat, dicit nubem: to-
 » nare enim & nubefcere in aere contingit. Cernitis ut rem ef-
 » fert, cum non fumum, ſed nubem, & quidem atram, & pro-
 » rumpit, quod uiolentum uerbum eſt, & æthera potius, quàm
 » aërem, ut nimium impetum abſoluere. Fumantem, non ita
 » quidem ueritatem uelat, ut non ſuis aliquando nominibus
 » rem exprimat. Fumi enim ex aſpiratione ignea, non nubes
 » exurgunt. Turbine piceo, & impetum, & colorem non ſine
 » quadam animi commotione deſignat. Eſt enim turbo uen-
 » tus & tortuoſus, & uiolentus, & fortaffe reſpexit turbinis in-
 » ſiſius glomerationem. Ad hæc piceus color in nubibus terri-
 » ficus eſt. Duo hæc ſimul coniunxit, ut rei miraculum auge-
 » ret. Nec non flammas, fumos, lucem, tenebras, fauillas ſimul
 » miſcet, & turbinem piceum, & fauillam candentem, quid
 » amplius, globos etiam flammarum attollit: & quòd ſatis
 » hoc non uideretur, lambit etiam ſydera, ut quò ultra prodire
 » non haberet. Non poſſum primo loco non magnopere
 » Gellium admirari, uel potius ridere, qui Virgilium arguat,
 » quòd dixerit fumantem turbine piceo, & fauilla candente:
 » cum nec fumare ſoleant, ut ipſe dicit, nec atra eſſe, quæ ſunt
 » candentia: niſi ſi peruulgate dicit & improprie, candente nõ
 » pro feruente, non pro ignea & relucenti, quòd candens eſt
 » à candore dictum, non à calore. O' bone Gelli, cū nocteis i-
 » ſtas

istas Atticas scriberes, non potuisti non aliquando dormire. Ignorabas an parum animaduertebas, antiquissimum & latinissimum hunc loquendi morem Virgilio etiam familiarissimum: neque enim dixit, fumantem candente fauilla: sed, nubem candente fauilla: ut puella forma adeo uenusta, & magno uir ingenio, & quod in loco maxime simili legitur:

Ipsē quirinali lituo, paruaq; sedebat

Succinctus trabea. —

Atq; ut ibi non succinctus quirinali lituo, sed succinctus parua trabea, quirinalem que tenens, seu gestans lituum: sic neq; hic nubem fumantem fauilla candente, sed fumantem turbine picæ, & emittentem seu spargentem, atq; efflantem simul candentem fauillam. Expressit autem, quod fieri sæpissime in aere uidemus, ut è nigerrimis nubibus post tonitrui erumpant fulgura, & coruscationes, uideaturq; interdum cælum debiscere, flammisque euomere. Dicit non potest, quam sibi undique in eorum quæ sunt in aere, similitudine constet. Solebat irridere Antonius, qui Virgilium dicerent uoluisse montis Aetnæ flagrantiam ad Pindari imitationem exequi, eosq; censebat & cæcutire, & delirare, nec Fauoninum, sed Fabarinum naso suspendere: cum nemo tam aduersi, aut parui esset ingenij, qui non palam uideret Virgilium se totum à Pindarica enarratione auertisse, ut nec uerbis, nec translatione qua ille utitur, parte aliqua similis esse uellet. Etenim Pindarus ad fontium, fluminum, fluctuum similitudinem rem omnem exequitur, amnes in incendiij enarratione imitatus. At noster nulla huiusmodi similitudine usus, rebus ipsis inherens, & quam potest, & Aeneæ narrans

ris dignitas patitur, uerbis explicans, ab ipso igne, & à nubibus, & ab ijs quæ in aëre fiunt, non recedit. Et Pindarus quidem solum fluxum, & scaturiginem habet, quam in aëre quis imitetur. Virgilius omnia pro materia proque suscepta explicatione à rebus ipsis, non aliunde sibi dicenda, atque ostendenda assumit. Viderique Virgilius potest, parum hac in parte Pindarum probauisse, qui dum se totum ad amnes, ad fluctus, ad scaturiginem uertit, eructationem ipsam, quæque inter erumpendum, eructandumque contingerent, inexpressè leuiterque attigerit, nec monstrum illud suum, tum auditu tum uisu mirabile plenè absoluerit. Referam Pindari uerba à Gellio ipso conuersa. Sanè eructantur in accessi ignis purissimi eximis fontes. Flumina uerò interdum quidem inundant fluctum feruentem fumi. At per noctes punicea proglomerata flamma ad profundum ponti fert solum, cum strepitu illa Vulcani fluentia serpentina emittit sæuissima, monstrum profecto tum uisu, tum auditu mirabile. At Virgilius & aures, & oculos, & animum admiratione implet, cum montem tonare ait, & è terræ penetralibus atras nubes prorumpere, fumare piceum turbinem, uolitare candentem fauillam, at tolli globos flammarum: quid amplius? lambere etiam sydera: & tamen à rei natura non recedit, siquidem eructatio illa talis est, præterquam quòd sydera non lambit. Sed hæc exuperantia poetarum est propria, & haud scio an alibi magis, quam hic deceat. Ac tanquam minora hæc quæ dicta sunt essent, quippe quæ frequenter contingant, ea subdit quæ ut maiora, & rarius contingerent, & longe monstrosiora essent. Itaque scopulos erigit, & auulsa montis uiscera erumpat, & saxa sub auras glomerat, & quidem liquefacta, &

cum

*cum gemitu. Ac ne quid quod mouere admirationem posset, prætermitteret, quid ultimo loco ponit? fundoque exæsiu-
at imo: quod cum oculis exponere non posset, animis existiman-
dum permisit. Quid hoc Virgiliano monstro absolutius? & tamen docet glomeratus eos fieri non posse nisi uen-
to, igneque intus æstuante. Ac Pindaro quidem dare potest ue-
niam lyricum carmen. At Virgilio implenda erat tuba illa
heroica, & magno personadum ore, neque ut illi succinendum,
qui à lyra sua non ita longe recessit. Quocirca noster Heros
tubam sic implet, ut monstrum Pindaricum, per tonitruum, rui-
nas, turbinem, picem, candentem fauillam, erectos scopulos,
auulsa uiscera, saxa liquefacta sub auras, ad sydera usque in-
tonet, & aures, oculos, animos admiratione simul atque hor-
rore compleat. Tonat Aetna ruinis. Cœpit Virgilius à toni-
tru, in quo Pindarus obmutescit: post etiam tempus nullum
secernit, tum ut rem admirabiliorem faceret, tum ut qualis
res ipsa esset, exprimeret: neque enim noctu solum flammarum
illi globi cernuntur, sed etiam interdium, quoties & aer est nu-
bilus, & cacumen montis exhanelatis incendij fumigatio-
nibus caligat, atque offunditur. An non die medio, cum cœ-
lum maxime nubilum est, uidentur coruscationes, & medijs
è nubibus ignes emissi? quod Poëta noster sentiens, non antè
dixit, candente fauilla, quam præmisit, turbine piceo, ne à
rerum natura recederet. Ad hæc non nisi post multos an-
nos contingit amnes illos Pindaricos fluere, cum Virgiliana
na tonitrua, frágoresque, & fumi picei, & prorumpentes in
cœlum nubes, fauillaque frequentiores contingant, præsertim
flante aut impendente astro. Ac nihilominus post liquefcere
saxa, & auelli montis uiscera ostendit, adeo nihil prorsus*

omittit. Videtur noster Maro rem ipsam & loci situm eorum
templatus, si quidem cacumen montis qua tanta fumigatio
emittitur, hiatus habet profundissimum ac late amplum,
quem dixerunt Craterem, hodie plerique os uocant, exesis una
dique, atque exustis rupibus. Quocirca non uti est fontibus flue
re ignes possunt, sed materia ipsa uel uentorum incensa, &
diutius intra cauernas exagitata, tandem euomitur, magis
noque in aerem impetu effertur, post partem qua uentus incli
nat decidens, igne liquefacta defluere incipit. Vnde alibi
rei huius peritus dixerat:

33 Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam.

34 Flammarumque globos, liquefactaque uoluer saxa.

Et hic uere, ac naturaliter dicit:

35 Interdum scopulos, auulsaque uiscera montis

36 Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras

37 Cum gemitu glomerat. —

Prudentissime omnia. Nam interdum, quia non semper.
& cum gemitu, quia tanta ebullitio, & pugna illa intra ca
uernas, uentorumque ac concepti ignis uiolentus, ac praecipit
exitus, absque ingenti fragore fieri nequit, Et erigit eructans,
quia ruptis caminis, effractisque (ut ita dixerim) claustris, igne
uento, uaporibus, quaecumque obuiam facta sunt, in altum tol
luntur. Et cum dicit glomerat, ostendit pugnam confligenti
um corporum: & cum dicit uiscera, & liquefacta, & auulsa,
designat tum ingentissimam uim uentorum, tum quod ignis
est excoquere, ac liquefacere lapides, tum quod materia ipsa
monte continentur, atque illic generatur. Dicit aliquis, at
fluere liquecentem illam materiam mare uersus, omisit. Pri
mum nec mare uersus semper fluit, nam & saepenumero in
mediterrae

mediterranea elabatur, deinde quod cum dixisset, sub auras
glomerat, uisum est poëta tam defecati iudicij, quodcunque
adderetur minus esse: & profectò minus mirum fluere decē
dentem illam, liquefactamq; materiam, quàm ex imis terre
uisceribus ad auras maiore quàm exprimi possit impetu fere
ri. Itaque hoc omisso, imò despecto ac repudiato, concludit,
fundoq; exæstuat imo: relinquens in audientium animis, que
non cernerentur cum admiratione cogitanda, atq; qui intus
æstus, qui ruina, quanta etiam certamina ex ijs quæ oculis
obijcerentur existimanda. Quinetiam ad fabulosum com
mentum ut mirificum, ut ad deos relatum transit, adeò ni
hil quod audientiū animos admiratione impleat prætermitti.

Fama est Enceladi semustum fulmine corpus

cc

Urgeri mole hac, ingentemq; insuper Aetnam

cc

Impositam ruptis flammam expirare caminis,

cc

Et fessum quotiens motet latus intremere omnem,

cc

Murmure trinacriam, & cælum subtexere fumo.

cc

Quamobrem Pindarum non solum imitandum à se Vir
gilius non iudicauit, sed ab illo sic recessit, ut non uerba, non
rei faciem, non ullam sit Pindaricæ descriptionis adumbra
tionem secutus. Nunc ostendat nobis Fauorinus iste tam ea
nucleati iudicij, tamq; teneri auditus philosophus, ut opi
mam & pinguem Pindari (ut ipse cum Gellio fortasse non
recte sentiebat) facundiam prætereamus, ostendat inquam
ubi nam Virgiliana insolētia: ubi tumor: mihi quidem cum
duobus maxime modis concipiatur tumor, re, id est, senten
tijs atque oratione, ubi sunt uerba ista tumentia, ubi res ins
solentiam parientes. At dixi, tonat Aetna, qui tonat aër, &
nubium conflictus tonitrum facit, prorumpit ad athera nua

bem atram: nihil hic insolens, nihil tumidum. Nam prorum-
 po uerbum sic uiolentum est, et eo etiam historici utantur:
 et nubes atra, ut nox atra. Turbine piceo: an quo uerbo uel
 impetum, uel colorem expressius potuisset efferre? cum è pi-
 ce densissimus, id est, nigerrimus halet fumus, et turbo cum
 impetuosus, tum etiam tortuosus, atque glomerosus sit, et fa-
 uillae flammæque seu coruscationes è nigerrimis nubibus erum-
 pere sic soleant, ut candere uideantur, nihil à natura recea-
 dit, et uerba rebus accommodat. Non dicet Poëta globos,
 cum idem uerbum ab historicis, non reformidetur? non di-
 cet lambere sydera? Atqui honestiori uerbo uti non potuis-
 set, ut leuem, ac fluitantem ignis, ut ita loquar, attactum si-
 gnificaret: nec cum dixit candente fauilla, Pindari uerba
 fluxum fumi calidi significantia, nec cum globos flamma-
 rum ignis fluentia, crasse, duriter, atque improprie interpreta-
 tus est, hoc est ποδὸν ἡν ἄνω ἄλθωα ἔκ ὑποπόδος, quippe
 qui ne interpretatus quidem sit, cum illum non modò imita-
 ri nollet, uerum etiam hac in parte non probaret, propter
 eas quas attulimus rationes: uelletque rem ipsam, ut admira-
 bilem, ut honoris plenam uerbis suis ante oculos ponere, ani-
 misque infigere, ac tubæ suæ canorem tenere. Nec cum dixit
 scopulos, et uiscera auulsa, et liquefacta saxa, et lambit sy-
 dera, et exæstuat imo fundo, uerba et strepitum uerborum
 conquirat, rem inquam, ipsam inquam rem suis atque heroicis
 uerbis enarrat. Ad hæc quòd non semper ignis fluant am-
 nes, interdum hoc fieri dixit, atque ubi sit, non diffluere è cra-
 tere illo perinde ac è fornace massæ illius riuos, sed iactari
 in sublimi materiam per frustra, per saxa, per scopulos, quæ
 post in terram decideret, et in fecis ac liquefcentis spumæ
 modum

modum coacta flueret. Quocirca bone Fauorine ad philosophiam tuam redi, de syllogismo, deq̄ bonorum finibus tantum sententiam laturus: quando nec mihi satis magnus physicus uideris, qui montis Aetnae naturam ignores, ac poetarum figuras, lineametaq̄: & quid carmini conueniat, quid materiam susceptam deceat, qua ratione humilis res tollatur, qua elata prematur, iudicandum, pensitandumq̄ Poëtis ipsis relinque. Vidimus in Aenaria insula factum, quod Virgilius de Aetna scribit, cum è quadam eius parte ignis erupisset centum ante annis, aut paulo amplius. Nam & ad mare, & sparsum per agros, præter fluxum illum magna mole lapides iacent, & in ipso littore, & paulum etiam intra mare grandes eminent scopuli adeò excocti, exusti q̄, ut hodie quoq̄ appareat spumosa illa liquefactio: quinetiam Pindarica fluenta lapidum sunt in spumam solutorum, non materiae continuæ liquefcentis q̄, quale liquefactum fluere æs solet. Cur autem præter naturam cuiquam uideatur ab incluso sub Aetna igne torqueri lapides, cum uideamus æneis è tormentis, quæ bombardæ dicuntur, tanto impetu pilas torqueri lapideas: turbines que illos piceos glomerari: tanto etiam fragore, ut ad sexaginta passuum milia exaudiantur. Hoc quod in Aenaria factum diximus, legimus scriptum in monimentis Caroli Neapolitanorum regis: quo incendio etiam castellum haustum est. A N. Quanquam Aenariæ exemplo potes esse contentus, tamen & Vesuij montis ruina & ager squalore obsitus, ad sextum ab Neapoli lapidem, hoc ipsum quod de liquefactis igne saxis à Virgilio traditur, docere abunde potest. Est enim passim uidere hic exustorum lapidum erectos cumulos, illic excussa summo è monte miræ

magnitudinis saxa impune sparsa, alibi profluentis riuu lapidosos decursus, nec uno in loco saxorum strues simul congestas, ut facile appareat materiam illam omnem è lapide constare, eiectam uia uaporum, atque ignium, longiusq; agglomeratam, quæ uidere cuius in promptu est. Sed redeas ad quod Elisi cœperas, & Macrobiu aduersus Aeneam à Latinis moti belli causas tanquam leueis ac puerileis ridentem, ut rudem & grammaticorum omnium importunissimum ferula sua feri, atque intra cancellos grammaticæ redire coge, audentem se quoque uiris conferre. ELIS. Recte mones, Hunc hominem Antonius cum nebulonem aliquando obiurgari sensisset nimis, parce inquit, potius, quando nemo unquam plura sibi præsumpsit aut permisit. Quæso Macrobi poetarum iudex tam sobrie, quæso inquam quæ inter Latinos Troianosq; belli causa excogitari accommodatio poterat: nam nec Latini per id tempus mercaturam nauibus exercebant, nec Aeneas piraticam, ut per causam prædociuij excitari bellum potuisset, nullæ antecedeant inimicitia, & Aeneas eo consilio in latinum litus descensionem fecerat, ut in terra fato debita sedes profugis statueret. Itaque non belli, sed amicitia potius causas quærebat, ut qui consiliare sibi finitimorum animos studeret, missis etiam oratoribus cum muneribus. Vidit acutissimus autor fortuitam causam, quam lippus, cæcutiensq; grammaticus quomodo uideret? Moris est clarissimorum militum, ne piratarum tantum putes. Sæpius in continentem descendere, carnis ut ipsi dicunt faciendæ gratia: nec solum ex hostico, sed ubi maior cogit inopia, etiam ex pacato pecora abigere. Quam ob causam, ut quotidie uidemus, inter socios amicosq; indigne mul-

te, committuntur. Hanc occasionem & quidem fortuitam, cum Aeneas nihil minus quàm bellum quæreret, nactus Virgilius, non armentalem, aut aratorium bouem, sed regij uillici ceruum atque in delitijs habitum, & agrestibus notum uulnerat: quo facilius multitudo cogniti cicuris gratia ad tumulum concurreret. Troianosq; non tantum ut abactores, sed qui regias res uiolare ausi essent, armis ulciscerentur, atque e finibus pellerent, quos egerrime ferrent illic considerare, perindeq; ut exteram, atque ignotam gentem hodie persequerentur. Quæ opportunior excogitari occasio potuit, muliere præsertim agrestes excitante? quæ uim passa uideri posset, cum etiam Iunonem belli causas quærentem introduxisset. Atque hæc quidem tanquam scintilla furtim elapsa, quæ paulatim serpens, mox uento exorto illapsa stipulis, agros, syluas, obuia simul cuncta deflagrat. Quid aliud? tanquam duos è diuerso mundi cardine spiritus, qui accensum ignem excitent, exuscitat: alteram è cælo delapsam Deam Iunonem scilicet, alteram Furiarum maximam, herebo excitam, cogentem buccina populos, & duces uocantem in bella. proque stipula subiicitur armata mulier, mater, regina, impertuna quidem mulier, mater indulgentissima, regina fœminarum choros sollicitans, ad hæc Latinus senio confectus ac uix sui iuris. Incensa igitur stipula agri syluæq; exuruntur. Tela nouant atina, uomeres in enses excoquantur, scribuntur exercitus, leguntur duces, primusque Mezentius bellum sic inuit, ut ne mulieres quidem arma detractent. Videatis è parua fortuita que fauilla quantum incendium accenderit? ut subrigantur quidem legentium animi, quotiens crines illi anguinei subriguntur. Quid hoc artificiosius?

quid magis sepositum, atque à uulgo abductum? cognouit admirabilissimam excogitauissimam que inuentionem Iuuenalis cum dixit:

⁹⁹ Caderent omnes à criminibus hydri,

ⁱ⁰⁰ Surda nihil generet graue buccina.

Quam si dijs placet, cognoscet Macrobius sordida locutionis, ne dicam orationis grammaticus. Quid tu peregrine homo de maximi poëtae admirabili artificio, nobilissimisq; inuentis te iudicem statuis? qui ne Latine quidem loqui scias. Maluisssem, inquis, Maronem & in hac parte apud autorem suum, uel apud quemlibet Græcorum alium quod sequeretur habuisset. Scilicet non uis fingere Virgilium, non uis optimum artificem arte sua uti artificiose? at ego maluisssem te, cum Latine loqui uis, Ciceronem, aut quem alium è doctissimis in eloquendo sequi. An tu apud Ciceronem Sallustium, Cæsarem inuenisti, in diggeriem concoquere in memoriam atque in ingenium ire, in incrementum succrescere, tale præsens hoc opus uolo, natiua Romani oris elegantia noscendorum congeriem polliceri, & mille his etiam absurdiora, magisq; barbara, quibus tu ineptissimè cum sis, ipse ineptissimis uteris? Atqui audacissimè grammaticè, cum fateris te sub alio ortum cælo à linguæ latinæ uena non adiuuari, cur de maximo, deq; alieno poëta tanquam prætor is dicas? Vnum tamen dare tibi ueniam potest, quod conuiuia, quòd satur, quòd inter rorantia pocula, quòd in saturnalibus hæc proferebas. O' bellissimum hominem, quem conuiuiam iudicem, quam mensam prætorium statuas. Sed ad imitationem, quam in Marone desideras, redeamus. Ciceronem si legis, non solum Latine loqui, sed rectè quoq; de scripto

rum ingenijs, deq; scriptis ipsis sententiã ferre didicisses. At
 & orator & philosophus eminentissimus, nostros aut melius
 inuenisse, aut inuenta à Græcis fecisse meliora. Quòd si poë-
 tæ cuiusquam fuit inuenta ab alijs meliora facere, hæc mihi
 laus Virgilij propria uidetur. Sed neq; melius inuenerint no-
 stri, neq; fecerint aliorum inuenta meliora, non tamen cæcu-
 tientiis grammatici sententiæ standum est. Quò nam auto-
 re usus est Homerus in fingendis tot monstris? quem imitatus
 est Orpheus in commentis adeò fabulosis? quem secutus est
 qui primus finxit Castorem, Pollucemq; artos ouo? qui pri-
 mus commētus est Plutonem in inferno regnare, hydram se-
 pticipitem esse: natos è serpentum dentibus armis instructos
 homines? Deniq; ab quo accepit Homerus autore arma à
 Vulcano Achilli fabricata? uulneratã à Diomede Venerẽ,
 perlatum utribus Vlissim? & mille talia. Atqui Poëtarum
 hæc non modò licentia, sed penè ars est. Quinetiam ab alijs
 enarratas fabulis in aliam atq; aliã formam cõuertere per-
 mittitur? nedũ fingere nouas liceat. Sed ueniamus ad alium
 locũ, uideamusq; quàm intèpestiuus canis huius latratus sit.

Parua metu primo mox sese attollit in auras,

Ingrediturq; solo, & caput intra nubila condit.

Homerus, inquit, contentionem à paruo dixit incipere, po-
 stea ad cœlum usq; succrescere. Hoc idem Maro de fama,
 sed incongrue: neq; enim æqua sunt famæ, contentionisq; ar-
 gumenta: quòd contētio etiam si ad mutuas usq; uastationes
 ac bella processerit, adhuc contentio est, & manet ipsa quæ
 creuit: fama uerò cum in immensum prodijt, fama esse iam
 desinit, & fit notio rei iam cognitæ. Quis enim iam famam
 uocet, cum res aliqua à terra in cœlum nota sit? Deinde neq;

ipsam

ipsam hyperbolen potuit æquare. Ille cælum dixit, hic auras
 & nubila. Atq; ut ab ultimo incipiamus, nesciebas puto grã-
 matice uersus facere, qui non uideris tribus tantum syllabis
 potuisse hyperbolen æquare: & caput intra sydera condit,
 dicere: ô crassum & supinum ingenium. Atqui noluit Virgi-
 lius intra sydera dicere. Nam cum intelligeret famam plura
 saepe quæ certa non essent diuulgare, ac uera falsis miscere,
 & facta atq; infecta nuntiare, caput eius condit intra nubila,
 cum cæterum corpus uideri dicat. Itaque & magnitudi-
 nem eius ostendit, cum attollit eum in auras: & uersari inter
 homines docet, cum ingredi eam solo facit: & quod multa
 secum ferret, quæ non statim cernerentur uera ne an falsa
 essent, intra nubila caput abscondit: etenim cum oculis nos-
 tris offusa nubes est, ueras cernere rerum species nequimus.
 Vnde ipse alibi, nubem quæ mortales hebetaret sensus, calis-
 garetq; oculos circum eripit. Agnoscitis singularem Maro-
 nis prudentiam, grammaticis nõ modò non perspectam, sed
 ne nisi quidem maximis Poëtis perspectabilem. Non sunt,
 inquit, æqua famæ contentioniq; argumenta. Detur igno-
 rantia hominis non esse paria. Sed tu mihi uideris bone Ma-
 crobi fama quid sit non intelligere, qui dicas, eam postquam
 in immensum prodijt famam esse desinere, ac rei cognita no-
 tionem esse: quod si sit, passim Liuium, Sallustium, Ciceronem,
 & rerum scriptores alios errare inueniemus. Nec per-
 missum nobis erit dicere, fama prælii ad Cannas facti ad-
 huc manet, nec rerum à populo Romano gestarum fama
 perpetua erit. Nec Atheniensium res gestæ minores aliquan-
 do fuere quàm fama feruntur, nec famæ consulendum est.
 Atqui scriptores famæ potissimum student. Et Cæsar, Alex-
 anderq;

vanderq; plura famæ gratia fecisse uidentur: nec temere Alexander dicebat fama bella constare. Aliud est igitur fama, quàm quod tu grammatice putas: nec fama esse desinit, cum in immensum creuit, efficiturq; rei cognitæ notio, ut in ipse garris. Nam & Ciceronem consulem planè fuisse scimus, tamen famam consulatus eius dicimus magnam adhuc esse: & Annibalem in Africa superatum fuisse à Scipione notissimum est, tamen famam uictoriæ eius extare dicimus. Cæsarem maximas res gessisse, etiam mulierculis cognitum est. Num propterea minus dicimus, rerum à Pompeio quàm à Cesare gestarum famam maiorem esse? aut Alexandri famam nulla posse uetustate obliterari, licet eius facta sint cognitissima? Et quòd ab occasu solis ad ortum usq; Herculis labores cogniti sint, famam propterea laborum Herculis dicere non licebit? Desine igitur oblatrare catelle, & fama quid sit, quot etiam dicatur modis, discere: nam & uetustissimarum rerum celebritas fama dicitur, & quæ nunc à Turcarum geruntur rege, fama per orbem terrarum feruntur. Et Theodorus Græcus, qui diem nuper obiit, magnam ingenij sui famam posteris reliquit: & qui nunc scribundis annalibus dant operam, famæ suæ, illorumq; de quibus scribunt consulunt: & fama est gentes quasdam uaganteis, atq; incertis sedibus uitam agere: & nescio cur pecuniæ magis quàm famæ seruiendum sit: ac si quibus alijs modis fama inter loquendum scribendumq; usuuenit. Damnatur etiam Virgilius ab occulatissimo hoc exploratore, quòd immodicè sit usus exemplo illo Homericò de Diomedis armis, nam & de Turno ait: Tremunt in uertice cristæ Sanguineæ, clypeoq; miscantia fulmina mittit. Et alibi de Aenea: Ardet apex capiti, cristisq;

25 cristisq; ac uertice flamma Funditur, & uastos umbo uomit
 20 aureus ignes. Hoc inquit, importunè positū est, quod neq; tū
 15 pugnaret Aeneas, sed tantum in nauī ueniens apparebat.
 10 immo magis opportune non potuisset, si quidem apex ille ar-
 dere uisus, & Troianis obsidione laborantibus, ac tantum
 non expugnatis castris, magnos addidit animos: unde ui-
 so clypeo clamorem tollunt ad sydera, spesq; addita iras su-
 scitat iaciuntq; manu tela, & Ausonijs ducibus nedū militi-
 bus is metus iniectus, ut soli Turno fiducia non cesserit.
 Quinetiam Aeneas ipse, ut qui sentiret quantum armis
 illis opis, quantum opinionis atque spectationis inesset cel-
 sa stans in puppi, sinistra clypeum extulisse inducitur, cum
 primum in suorum atque hostium conspectum uenit. Itaque
 non potuit magis opportunum tempus seruari, cum suorum
 res tam in Augusto, hostium tantus esset successus & profe-
 cto armis illis caelo missis, nec tempore magis necessario se-
 se instruere Aeneas potuit, cum de summa rerum contenden-
 dum esset, & primus illorum aspectus necesse erat, ut uim di-
 uinitus insitam, & Troianis, & Rutulis cum spe, metu, hor-
 rore, fiducia, atq; admiratione praesferret. Damnatur etiam
 quod importune allatis recens armis Aeneas miratur:

25 Terribilem cristis galeam flammisq; uomentem.

At non diuinum illud opus mirabitur? & cum illa manu
 tractaret uersaretq; inter brachia, non conciperet magnam
 spem, praesertim in rebus tam asperis: non animos inde su-
 meret, uidens quantum terrorem galea illa terribilis incus-
 sura esset hosti: quæ tum ipsi quoque flammis uomere uide-
 retur. Quomodo igitur expleri letitia non potuisset, nisi
 iam animaduertisset quantus illorum usus aduersus hostem
 futurus

futurus esset in prelijs, quæ etiam tum sub quercu posita (neque enim temere sub quercu posita dicit, cum corona quæna civium liberatores donarentur) terribilia apparerent. Quocirca, ut dictum est cum primû in hostiû conspectum venit illa statim extulit. Videtis quàm sibi Virgilius cõstet, qui nihil inaniter dicat, & singula exactissimè pensitet & parum hoc uisum est. Condemnatur etiam quod de Turno dixit:

Cui triplici crinita iuba galea alta chimeram

cc

Sustinet, ætneos efflantem faucibus ignes.

cc

Tam magis illa fremens & tristibus effera flammis,

cc

Quàm magis effuso crudescunt sanguine pugnae.

cc

Turnum hostium ducem ad bellum missurus, sanè illum qui tot malis Troianos, sociosq; affecturus esset, qui bellum tantis animis suscepisset, quã morte sua Aeneam esset nobilitaturus, non una è parte artificiosissimus poëta commendat:

Ipse inter primos præstanti corpore Turnus,

cc

Vertitur arma tenens, & toto uertice supra est.

cc

Facit enim uersari inter primos, quæ è re ad singulare animi robur corporis quoque uires adiungit. Et cum dicit, Vertitur arma tenens, corporis dexteritatem sub armis, atque animi uigorem significat. Et cum adiungit, Toto uertice supra est, corporis proceritate suis admirabilem, hostibus formidolosum apparare facit. Ad has corporis atque animi dotes addit armorum horrorem, ex triplici iuba, atque è monstro flammam efflante. Quippe cum quæ chimera aspectu ipso ante pugnam terrifica esset, fictoris artificio ubi ad manus uentum esset, tum ea maxime & uoce fremeret & flammam euomeret, ut de gemitu, deq; afflatu, capi sanguine casorum

caesorum natarent. Atque ut nihil desit, post leuem atque extera sum clypeum, siquidem qui de re militari scribunt, ad praestringendos aduersarij oculos armorum in primis fulgorem commendant, post altam galeam et ignes efflantem chimeram addidit nimbum peditum, et totis castris agmina clypeata densat. An est quod aliud desiderari in extollendis aduersarij siue ab insitis à natura corporis, atque animi uiribus, siue ab externis possit rebus? Num igitur importune galea alta chimeram sustinet, praesertim post tot enueneratos, armisque decoratos duces? Atque hoc quidem non tanti faciendum uideatur accusari aut potius damnari à grammatico eximium poetam, neque enim Indus Elephas curat culicem. Illud me uehementer mouet, quod uideo doctos quosdam uiros, dum grammaticis nimis tribuunt, et ipsos delirio eodem uexari, tum in ijs locis, quos posuimus, tum quod existimant parum prudenter à Virgilio inductum Iouem in primo, quarto, et nono uolumine, qui loqueretur sine tumultu, et absque mundi obsequio, post uerò eo dicente:

Deum domus alta quiescit,

Et tremefacta solo tellus, silet arduus aether,

Tum Zephiri posuere, premit placida aequora pontus.

Ac si non idem esset, qui antè locutus fuerat. Immo idem erat, sed nec ante Venus, Iunoque ad contentionem et iurgia Ioue coram proruperant, qua è re uario assensu ob factionis studium caelicolae fremebant. Itaque ut ostenderetur concionantis Iouis ea maiestas fuisse, ut musitare ultra nullus aude-
ret, opportunissime dicitur, summaque cum prudentia, quod non solum eo dicente Deum domus silentium tenuit, sed orbis totus summi Dei supercilium ueritus est. Etenim poeta

ex uerbis ipsis uult innuere Iouem supercilium obduxisse, ob
 dearum iurgia, & cœlicolarum fremitum, ac partium stus
 dia, ut qui speciem irati præ se ferret. Vnde quodam cum su
 percilio ait: Rex Iupiter omnibus idem, iuratq; per pice tor- ce
 rentis ripas: atq; ut dictis pondus adderet, caput mouet, to- ce
 tumq; nutu tremefacit olympum. Sed nec mihi Iulius Hygi- ce
 nus æquior uideri potest, qui Virgilium accuset, quòd litus
 uelinum ex ore Palinuri dixerit, cum Veliam Seruio Tullo
 regnante conditam fuisse tradat, sexcentesimo post Aeneæ
 aduentum in Italiam anno, aut etiam amplius: ac si Poëtis
 permissum non sit quædam etiam ad sua tempora in carmi-
 ne referre, ut locorum, ut fluminum nomina, ut armorum
 genera. Dicat mihi uelim Hyginus, cur non etiam accusat
 Virgilium, quòd Aeneam qui Troianus esset, Latine loquen-
 tem inducat? Faceſſat igitur diligentia tam arceſſita, & hu-
 iusmodi multa permittantur Poëtis. In quæ etiam uolentes
 incidunt, non rerum ignorantia decepti. Idem reprehendit,
 quòd cum antea dixisset Virgilius Theseum superas eua-
 ſiſſe ad auras: poſt dicat, Sedet, æternumq; ſedebit. Atqui ce
 Theseus uiuens Herculem ad inferos ſecutus. Inde Hercules
 ipſius præſidio euasit, ut eſt in fabulis. Poſt mortem uero cū
 anima eius ad inferos delata eſſet, nunquam ad uiuētis re-
 diit, ſed propter filium iniuſte occiſum, ſedet illic, atq; æter-
 num ſedebit, iniquiſſimam Hyppoliti mortem infeliciter de-
 plorans: recte q; & antè uiuum rediſſe ab inferis ait, unde ar-
 gumentandi locum Aeneas cepit, & poſt inter eos qui mor-
 tui eſſent, enumerat. Neq; enim hæc ſibi aduerſantur. Er-
 raſſe etiam dicit in his uerſibus:

Eruet ille Argos Agamemnoniasq; Mycenæ.

- ♣ *Ipsumq; Aeacidem genus armipotens Achilli,*
- ♣ *Ulcus auos Troia, templa & temerata Minervæ.*

Quòd & personas confundat & tempora, cum neq; eodem tempore, neq; per eosdem duces cum Acheis Pyrrhoq; pugnatum sit. Siquidem Pyrrhus quem Aeacidem dicit, ex Epiro in Italiam transfessus cum Romanis, depugnauit aduersus Curium belli eius ducem. Argiuum autem bellum, id est Achaicum multos post annos à L. Mumio Imperatore gestum est. Itaq; censet medium uersum eximi posse, qui quidem de Pyrrho importune inmissus esset. Quem Virgilius proculdubio fuisset exempturus. Non possum non admirari etiam ad risum usq; tum Hyginum, tum Gellium, qui studio quodam reprehendendi præcipientes in maximos errores inciderint. Primum, quòd de Pyrrho dictum, non de Persa rege putent: neque enim Pyrrhus à populo Romano uictus est, neque regnum Epirotarum Pyrrho uiuente captum, atq; in prouinciam redactum est. Sed Perses, qui à Paulo ductus est ante triumphum, quo capto Macedoniaq; spoliato, Aeacidarum imperium finiuit. De quo etiam Propertius ait:

♣ *Et Persen proauis stimulantem pectus Achilli.*

♣ *Quiq; tuas proauis fregit Achille domos.*

Hoc igitur superato, regnoq; Aeacidarum deleto, populus Romanus uideri potuit Troiaë ruinas ulctus fuisse. Deinde non animaduertère, induci à Virgilio Anchisen nequam singulos referentem, qui ab Aenea originem ducturi essent, sed quosdam tantum, neq; tempus ordinem ue seruari: quippe cum de Cæsare atq; Pompeio, antè quàm de Fabio Marcello, Scipionibus mentionem faciat: satis enim ha-

bebat

bebat Anchises, quibusdam nominatis, quibusdam à rebus gerendis significatis, spe atq; gaudio futuræ stirpis Aeneam implere. Quare cum dicit:

Ille triumphata capitolia ad alta Corintho,
Victor aget currus cæsis insignis Achiuis.

Iure potest uideri Mumium, qui Achaicus cognominatus est, quiq; Corinthum sustulit, significare. Post uerò cum addat, Eruet ille Argos Agamemnoniasq; Mycenæ, alium profectò significat, & hic quidem Paulus est, qui Persen uicit, regnumq; Aeacidarum subuertit: quanquam autem Paulus neq; Argos euertit, neq; Mycenæ, hoc tamen ut Aeneam soletur, ab Archisa dicitur, cuius ipsius posteri euersuri essent Argos, siue Achaicum, quæ arx uidebatur Acheorum, quorum principes aduersus Troianos coniurauerant, siue Thessalicum, quando ducum Thessaliæ uirtus in eo bello plurimum enituerit, & Mycenæ Agamemnonis patriam, qui fuit Græcorum ac belli dux. Quocirca dum Virgilium non minus imprudenter, quàm impudenter accusant, uterq; & Hyginus sententiæ huius aduersus Maronem autor, & suffragator eius Aulus in errorem maxima animaduersione dignum incidere. His tam iniquis calumnijs cum indigne ferret Antonius eximium Poëtam affici, ac uenenosis grammaticorum morsibus laniari, quid mirum, si catellorum per similes dicebat, si doctos quosdam ut deliros ridebat? Poteram etiam multa addere, quibus Antonij aduersus grammaticos iram iustissimis è causis conceptam ostenderem, sed me ipse continui, quòd uidebam in Virgilij laudes prorumpendum esse, quibus explicandis cum sentiam me impari, temperare malui. A N. Eadem & me ratio te dicente

cohibuit, ne quæ à te præteriri uidebam consilio, ea ipse subiicerem: quippe cum laudabilior sit Maro, quàm ut à me præsertim laudari satis dignè queat. COM. Et apposite quidem atq; accumulate aduersus grammaticos, ex Antonij sententia disputauit Elisius, & Andreas pro moderatione sua, quæ sedulò ab Elisio præteriri uidebat, subiicere noluit: non tam ut mihi persuadeo, uiribus diffusus, si in Maronis laudes descendendum esset, quàm quod locus hic explicandis summi Poëtæ uirtutibus satis idoneus non est. Verùm bone hospes, ut cupiditati tuæ pro uirilis satisfacere & ipse studeam, referam quãtò paucioribus quidem potero, Antonij sermonem eum, quem aliquando eodem hoc in loco habuit, de recensendis ducibus, qui aut Aeneam, aut Turnum in expeditionem secuti sunt: sentiens condemnari Virgilium, tū quòd oppida, urbesq; non eo quo sitæ sunt ordine referret, tū quòd nonnulli pugnantes inducantur, qui non essent in belli apparatu numerati: cum Homerus eosdem illos quos retulisset, in catalogo solos pugnantes dicat, & Græciæ oppida, locaq; per ordinem referat. Dicebat igitur similibus in rebus siue agendis, siue scribendis, non idem semper aut agenti, aut scribenti consilium esse, nec eundem ad finem eadem in re ubiq; contendere. Homerum quidem uoluisse in enumerandis auxilijs, Græciæ urbes, locaq; describere, ordineq; Græciæ situs Catalogum exequi, quippe cum uniuersam Græciam aduersus Troianos coniurasse ostendit. At nostro Poëtæ consilium non fuisse Italiam describendi, neq; enim omnes Italiæ populi, aut pro Aenea, aut contra Aeneam steterè, quando Hætruscorum etiã multi belli se medios præbuere. Quinimo maiore è parte uetustissima oppida, & ea maximè quæ è memoria

moria exciderant, conquirat, ut qui restituere illa in lucem
 uelit. Quodque historici etiam latini seruant in enumerandis
 auxilijs, regiones non describit, ac satis habet duces ipsos &
 loca, è quibus auxilia uenerint, nominare. Quo enim consi-
 lio, aut Italiam, aut Hetruriam uniuersam describeret, quæ
 neque Italiæ, neque Hetruriæ totius populos sciret aut pro
 hac, aut pro illa parte arma cepisse? Iure itaque contentum
 fuisse illis tantum populis ac ducibus, qui in expeditionem
 profecti sunt, nominatis. In quibus referendis necesse non
 fuit situs ordinem tenere, cum uniuersæ regionis populi non
 enumerentur, & Mantuam solam è tot trans Apenninum po-
 pulis nominet, uidelicet ut patriæ assurgeret, atque ut auis di-
 uitem laudaret, caputque populis statueret. Affirmabat præte-
 rea Virgilium imaginem quandam secutum pugnarum, at-
 que oppugnationum, quæ in rebus in Gallia gestis à Cæsare
 describuntur: fecisse etiam Ascanium nudato capite pu-
 gnare, quod de Cæsare ipso legitur: deflexisse quoque in
 quibusdam ab Homero de industria, ut qui Romanæ militi-
 æ disciplinam potius sequi uellet: eamque ob rem singulos
 duces pugnanteis minime inducere, quos nisi cum necessitas
 uocauerit, obiectare sese periculis, aut manum conferere
 non deceat: quodque plures inter pugnandum nominaret, qui
 in enumeratione auxiliorum dicti prius non essent. in hoc
 quoque à Romanæ historiæ consuetudine non recedere. Si-
 quidem Romanarum scriptores rerum nominatis consulis
 bus prætoribus ue, aut dictatore, atque equitum magistro,
 alios in suscipiendis expeditionibus uix nominant. At cum
 pugnas describunt, & qui in bello desyderati sunt recen-
 sent, tunc milites, centuriones, præfectique nominatim dicun-

tur, quorum in apparando exercitu nulla mentio facta est. Referuntur fortia, tum peditum, tum equitum facta, & nauatae ab infimi etiam ordinis militibus operæ, de quibus nihil antè dictum est. Hanc igitur fuisse rationem censebat, cur Virgilius partim ad Homeri exemplum duces quosdam pugnanteis induceret, ne ab illo cuius maximè similis esse uellet, omnino recederet: partim ad Romanæ militiæ disciplinam, non omnes pugnanteis faceret, sed militum potius qui sub illis militarent, uirtutem referret, cum inuidia quædam uideri possit suis milites laudibus defraudare. Ad hæc cum de Romanæ militiæ disciplina esset, mitti supplementa, qui à Virgilio post nominantur, perinde ac cum supplementis ad Acneam Turnum' ue profectos intelligi uult: sic Oximum regem, sic alios quosdam ab eo post nominatos, ac si cum supplementis postquam in expeditionem ab Imperatoribus itum esset, in castra profecti sunt. Plures quoque cognomines, id est eiusdem nominis ab eo referri, quòd Romanorum plurimi eodem nomine uocarentur, indeq; tot prænomina agnominatq; inuenta esse. Reges quoque sub Imperatoribus militare, & hoc quoque Romanum esse, cum reges multos socios haberent, quos sub Imperatoribus, consulibusq; pugnasse, satis compertum est: atq; ad hoc ipsum Homero nonnunquam relicto uoluisse Virgilium alludere. Illud uerò maximè nefandum esse, & quouis animaduertendum supplicio prædicabat, quòd essent nonnulli adeò improbi, ut non alia se magis ratione doctos atq; in literis claros haberi posse persuasum habeant, quàm si Virgilio detrahant, si in Poëtarum nostrorum principem dentes acuât. Qui si quando pro rei, lociq; natura uariantior, & ut ita dixerim,

ærim, festiuior est, hic Homeri simplicitatem magis probant, ubi simplicior atq; castigatior, tum copiam illius & ornatum requirunt maiorem, nunc quòd Homeri ipsius nimis sectator fuerit, nunc quòd ab illius imitatione longius recesserit, accusant, aliàs non probant tantum antiquitatis studium, aliàs quædam sine ullo exemplo protulisse damnant. Interdum supercilium eius, interdum iucunditatem insectantur. Deniq; esse inuentos, qui dicerent scripta eius mera furta esse, qui censerent Ennium quanquam rudem & incòditum ei anteponendum, qui nullo demum ingenio, nulla inuentione fuisse nugarentur. Hoc loco rei indignitate còmotum exclamare Antonium memini, improbos, facinorosos, detestabileis eos dicentem, Iouemq; ausos regnis detrudere. Quippe qui Romanæ poëticæ principem, & quasi Deum quendam suo è regno, suo è solio pellere ac deurbare conarentur. Sed nec meliore usum fortuna, patrem ipsum poëticæ omnis Horum querebatur, laceratum, uexatum, discerptum etiam ab ignorantissimis fuisse, hocq; de posteris meritum, quibus lumen accendisset retulisse, ut etiam grammaticorum cæcutienti ignorantia obnoxius fuerit. Censebat igitur duos hos in duabus nobilissimis linguis Græca Romanaq; summum iure principatum tenere, & alterum Græcæ, alterum Romanæ poëticæ regem esse, horum dicta inuenta q; locum, uim, auctoritatemq; legum habere. Hos uenerandos, hos patres patriæ publicis, priuatisq; honoribus prosequendos, his ubiq; atque ab omnibus assurgendum. Qui contra sentirent, rebellium, atq; hostium in numero habendos esse, atq; uti subiectis populis popularibusq; nullum ius, nulla iurisdictio esset in regibus, quorum præscriptis, imperijs, decretisq; ab illis pareretur, sic à litera-

omnibus, quæ duo hi reges decernant, ijs ubique parendum esse. Qui alter sentiret, contra'ue auderet, aqua & igni interdendum, atque in loca deserta exterminandum, feris'ue obijciendum statuebat. Hæc Sicule hospes dicere Antonium in Virgilij causa meminî: quæ tibi propterea referenda duxi, ut quod eius iudicium, quæ etiam doctrina fuerit, perspicere hinc possis, relaturus etiam quæ aliquando in defendendo Cicerone copiose, acute, magnificèq; disseruit, ni Hericum hunc dicere nescio quid uelle animaduertentem.

HER. *Dij boni, uideo' ne ego Antonianũ sapientem, est' ne ille Iuratus Suppatius. Certè ipse est. O' diem iucundissimum, per ego Ciceronem, perq; diuinam Ciceronis eloquentiam oro obtestorq;, uti ualere aliquantulum iussis grammaticis, Antonianum sapientem de sapientia differenter placide audiatis. nihil est, mihi credite, homine hoc urbanus Videbitis, quod loquendi principium adueniens dabit.*

Suppatius, Hericus.

AT sapere uos & corde uti quam cordatissime iubeo.

HER. *At nos ualentissimi capitis hominem, oppidò ualentem aduenisse gaudemus. SVP. Est' ne hic Pudericus meus? O' desideratissimum mihi amicum. ut cordatè?*

HER. *Satis quidem cum corde recte, cum capite tamen parum sanè, de abscessu enim uix utor oculis, amicissimum tamen, ac sapientissimum hominem libentissimè & uideo, & alloquor. SVP. Cui cum corde bene est, huic ualetudo nisi secunda esse non potest. HER. Vnde bone? SVP. A' sapientibus quæritandi. Fui Scenæ studiorum fama ductus, ibi mirificum hoc uidi, in maximo populo, in urbe quam ipsi ueterem agnominant, uix unum atque alterum senem esse, qui*

autem

autem rempub. administrarent, plerosque adolescentulos esse, adeo uetus Sena uix quicquam habet quod senile dicas. Fui Pisis, urbe tum antiqua, tum Græca, ut uolunt, ibi senes plurimos, omnes quidem corio cordi delitum esse nemine n, quem enim cordatum apud eos inuenies, qui domesticas obfeditiones, ciuiliaq; odia tantam tam breui rempub. amisere? Hinc Lucam concessi, quorum hominum deum cum tam crasso capite animaduertissem, coniecturam cepi, nihil nisi crasse sapere Lucensem populum posse. Pratum inde profectus, quo mortales multi conuenerant (festus enim dies erat) ciues, incolas, aduenas, ita in cingulum illud diuæ matris intentos uidi cunctos, uti confestim inde abierim. Quæ enim scabies superstitione scabiosior? Veni post Florentiam, in qua quòd mulieres formæ nimium studerent, quosdam ab ijs aliquando alieniores animaduerti. Vna mihi ciuitatis eius mirum immodum disciplina placuit, quòd singulis in domibus singulas stateras uidebam appensas: eos autem qui magistratus gererent, duplici etiam statera uti, altera enim ciuibus, altera Italiæ res expedunt. Hinc Bononiam cum uenissem uiuum illic sapientem inueni neminem, mortuos uerò multos, eosq; in catenis habitos. Galliæ citerioris urbes uidi tantum, quæ quòd tyrannis seruirent, quomodo sapientem in illis quærerem? Tamen animaduerti pullulare aliquando apud eas sapientiam cæpisse. Consueffe enim tyrannos à popularibus occidi, libertatem uerò retinere diutius ciues necesse. Volui uidere Genuam, quam ubi uidi, dij boni, belluam illam multorum capitum uidi. Annus ipse neq; tam uarius, neq; adeò mutabilis quàm Genuensium ciuium sunt ingenia. Vnde secunda nauigatione usus, atq; in Telamonis portum

delatus, animaduerti tertium quoddam illic hominum genus esse physicis ipsis ignotum. Nam cum hominum alij uiui alij mortui dicantur, qui Telamone agunt, eos nec uiuis, nec mortuis annumerandos censeo. Fugi statim laruarum gregem, ac Zephyro spirante, Romam deuectus, ibi biduum egit tum monumentis ueterum cognoscendis, tum sacris perscrutandis. Tertio die, cum sapientem quaero, uenio ad Floram praeter popinones, lenones, ganeones, uix illic uideo alios. Venio ad pontem, omnia inuenio plena foeneratorum. Eo Lazeranum, soli ibi coqui, sola tabernae meritoriae. Perrecto diuersa urbis loca, regiones, angiportus, compita, greges, cuiusque modi generis hominum incompositi passim obuiam fiunt, omnes ut mihi uidebantur, uentri dediti. Dum sic per urbem uagor, duo maxime periculosa contigere: nam & meretricum manus uix euasi, pallio etiam timens, & sacerdotum mulabus penè subtritus sum: quorum uitam, mores, instituta dum nouisse curo, inuenio ex his non paucos, quos reliquis mortalibus ad omnem uitae partem optime agendam exemplum iure statuas, quosdam tamen quos uere dicas nihil nisi uoluptatem quaerere, eamque solam sequi. Captus itaque fama unius atque alterius sacerdotis, dum eos quaerita factus est mihi obuiam literator, qui me pugnis male habuit, cum inter loquendum excidisset ut dicerem, ocio illic marcescere homines, quod huiusmodi uerba splendesco, tabesco, liquesco, casum illum respuant. ac dum Ciceronens testem adduco: Nihil est quod non splendescat orationes

Dum Virgilium:

33 Cera liquefcit uno eodemque igni,

33 Et molli paulatim flauescet campus arista.

Dum Columelam: Multa sunt, ut dixi, quæ negligentia exoleſcant. Dum etiam Plinium: Igne ſpiſſatur, humorem ferueſcit Ille in iram ac iurgia prorumpens, miſeris modis habuit. Ego ſatis habui incolumi pallio inde me proripere. Itaque dum Romæ ſapientem quæro, mercedem hanc accipio. Illud etiam quàm incommodiſſimè accidit, quòd dum, ab hoc literatore uix me auello, in alterum incidi, cui percunſtanti, iniuriam ne aliquam accepiſſem, quòd uideret malè me fuiſſe acceptum, cum reſponderem in ſignem me à grammatico iniuriã paſſum quam rectiſſimè inquit grammaticus ille: Quid malum: non te pudet ſenem loqui latine neſcire: ubi tu gentium reperisti, iniuriam patior? Atqui, inquam, apud Ciceronem in Philippica tertia: Aequo animo belli patiuntur iniuriam, dummodo repellat periculum ſeruitutis. Et in Lælio: Is in culpa ſit qui faciat, non qui patitur iniuriam Hoc uix dicto, quòd is iam pugnos ſtringeret, dedi me in pedes, ac Roma egreſſus, Velitras quam citatiſſimo gradu petij. Ex eoq; decretum eſt mihi ualere ſapientem ſinere, H E R. Cur obſecro trans Alpes non profectus? S V P. Quòd ſcirem Gallos maximè ſtolidos eſſe, corpusq; curare magis, quàm animum colere: regemq; eorum quamuis ſplendidiffimum, tam breui tamen uestitu incedere, ut pudenda non uelet, ac ſi Cynicorum ſectator ſit inſtitutorum. H E R. Satis magna cauſa. Hispanias uerò adire quæ te ratio uctuit ubi genus hominum acre atque ingenioſum? S V P. Ne dum ſapientem quæro, in piratas inciderem, remoq; adijcerer: neque enim tã Sicilia tritici, quàm prædonum Hispania ferax eſt. H E R. Venetias cur non uiſiſti, quam ſapientium urbem ſunt qui dicere audeant? S V P. Deſtinaueram animo ultimare

ultimam hanc petere, plusculumq; illic tempore agere, dum
 mores ciuitatis, dum ciuium ingenia, leges, ritusq;, reipub.
 temperationem noscerem, & fama quidam acceperam senes
 illic moderari. Nec me deterruit, quod elatissimi mortalium
 dicuntur omnium, sed quòd, ut dixi, decretum est mihi post-
 hac meas tantum res agere: nec me grammaticis credere,
 quos audio ibi regnare, quosq; malo meo fato genitos scio,
 neque enim Romæ solum, sed Velitris, sed Terracinae pessi-
 me ab alijs habitus atque acceptus sum. At uidete obsecro,
 quam ob causam. Adieram medicum sciscitaturus, an distil-
 lationi frictio esset utilis. Aderat forte grammaticus auda-
 cia tam importuna, ut respondere medicum non passus, ob-
 iurgare me statim cæperit, quòd fricatio non frictio diceret-
 tur nomina enim, quæ à primæ coniugationis uerbis deduce-
 rentur, supinum habentibus in itum, uel in etum, præter cæ-
 terorum uerborum legem exire in atio, nõ in itio, nec in etio.
 Itaq; fricatio, non frictio dicendum esse. O' bone inquam,
 uerbalia in io, aut à supinis ipsis aut à genitiuis participio-
 rum præteriti temporis fiunt, quæ ab ipsis ducuntur supinis,
 ut Oratus orati, oratio, Auditus auditi, auditio: Auctus au-
 cti, auctio, Profectus profecti, profectio, Largitus largiti, lar-
 gitio. Quocirca nomina deducta à uerbis supini positionem
 habentibus in etum, cuiuscunq; sint coniugationis, in etio
 exeunt, non in catio, ut perfectum perfectio, non perfecatio,
 Distractum distractio, Lectum lectio, Actum actio, Sanctum
 Sanctio, nec aliter: sic frictum frictio, non fricatio: nam ex
 internetio, ut quidam uolunt, C litera demota est suauioris
 soni gratia. Simili modo sectum sectio, non secatio. Sic Cæ-
 sar sic Quintilianus sectionem, non secationem: & Plinius,
 Celsusq;

Celsusq; frictionem, non fricationem dixere. Nec te moueat explicatio et uetatio, quorum supina in cētū non exeunt, quare ne te librorum imperitia decipiat uide. Dij boni, ac si non uerba hæc, sed uerba fuissent, ita in me irruit, ut nisi medicus quiq; ciues aderāt, ab illius me unguibus eripuissent actum de Suppatis tuo fuerit. Vide pallium conscissum, & faciem dissectam uide: cum urso, leonē ue, non cum homine mihi esse rem putauī. Grammatico ab alio tumidum supercilium fero, ac bene mecum actum puto, quod non ex eo pugno oculum amiserim. At quam ob causam? quod affirmarem post negandi aduerbium licere etiam copulationem ponere, quæ negationem ipsam redderet exemplo Cæsaris commentario septimo: Tanto accepto incommodo, neque se in occultum abdiderat, & conspectum multitudinis fugerat. Item quod in conspectu omnium res gerebatur, neque tegi ac turpiter celari poterat. Licere item dicere è contrario, autoritate eiusdem Cæsaris eodem commentario: Ut reliquorum Imperatorem res aduersæ auctoritatem minuunt, sic huius è contrario dignitas incommodo accepto indies augebatur. Nec non uerbis, significo, addo: peto accusandi casus loco casum auferendi cum præpositione apponere autoritate Cæsaris eiusdem, commentario eodem dicentis: Conclamare & significare de fuga Romanis coeperunt. Et quinto commentario: Addunt etiam de Sabini morte. Item, De suis priuatim rebus ab eo petere coeperunt. Quinetiam nomen unus una unum plurali numero licere etiam adiungere nominibus, quæ singularem numerum haberent, quod Cæsar etiam faceret commentario primo: Animaduertit Cæsar unos ex omnibus Sequanos, nihil earum

» earum rerum facere quas ceteri facerent, sed tristes capite
 » demisso terram intueri. Commentario quarto: Sese unis Sue-
 » uis concedere, quibus ne dii quidem immortales pares esse
 » possint. Commentario sexto: Erant Menapij propinqui Ebu-
 » ronum finibus, perpetuis paludibus syluisq; muniti, qui un-
 » è Gallia de pace ad Cæsarem legatos nunquam miserant.
 » Cicero tertio Rhetoricorum: Duplices igitur similitudi-
 » nes esse debent, unæ rerum, alteræ uerborum. Latine etiam
 » dici quoniam & qui, que de duobus, non aliter quam uter &
 » uterque exemplo Cæsaris, qui ait Commentario quinto:
 » Erant in ea legione fortissimi uiri Centuriones, qui pri-
 » mis ordinibus appropinquarent, Titus Pullo, & Lutius Vo-
 » renus, hi perpetuas controuersias inter se habebant quinam
 » anteferretur. Et commentario septimo, cum de controuer-
 » sia Conuictolitanis & Coti Heduorum mentionem faciens
 » inquit: Suas cuiusque eorum clientelas. Quintilianus libro
 » decimo: Nam Macer & Lucretius legendi quidem, sed non
 » ut *ορᾶσι*, id est, ut corpus eloquentiæ faciant. Elegantes
 » in sua quisque materia, sed alter humilis, alter difficilis.
 » Pristinum quoque diem recte dici commentario quarto do-
 » cet Cæsar: Milites nostri pistrini diei perfidia incitati, in ca-
 » stra irrumpunt. Quinetiam utraque & utræq; numero plu-
 » rali, exemplo maiorum Romanè dici de ijs quæ duo duæ ue-
 » tantum essent, aut singulari numero proferentur. Sallustius
 » in Catilinario: Agitabatur magis magisque indies animus fe-
 » rox inopia rei familiaris, & conscientia scelerum. Quæ u-
 » traque his artibus auxerat, quas supra memorauimus. Cæsar
 » commentario primo: Duæ fuerunt Ariouisti uxores, una
 » Sueua natione, quam domo secum duxerat; altera Norica,
 » regis

regis Boſtionis ſoror, quàm in Galliam duxerat à fratre
miſſam: utraque in ea pugna perierunt. Iniquè etiam accu-
ſari Laſtantium, qui dixerit: Maximè tamen Erythrea, quæ
celebrior & nobilior inter cæteras habetur. Cum Cæſar di-
cat commentario quarto: Ad alteram partem ſuccedunt Vbij
quorum fuit ciuitas ampla & florens, uti eſt captus Germa-
norum, qui paulo ſunt eiufdem generis etiam cæteris huma-
niores, propterea quòd Rhenum attingunt. Et Plinius ad
Callum: Terra malignior cæteris, hæc non deterior: & ad
Caninium. Quo in certamine puer quidem audentior cæte-
ris in ulteriora tendebat. Itaque permiſſum eſſe uti compara-
tione etiam ad eos qui ſunt complures eiufdem generis. Fal-
ſò etiam tradi, quòd inſtruo puerum, aut inſtruit magiſter
discipulum, latine non dicatur, cum libro primo Quintilianus
dicat: Quæ nõ eorum modò ſcientia, quibus quidam no-
men artis dederunt, ſtudioſos inſtruat, & ut ſic dixerim, ius
ipſum rhetorices interpretetur, ſed alere facundiam, uires
augere eloquentiæ poſſit. Item libro ſecundo: Ita ipſe quoque
hiſtoriæ atque etiam magis orationum lectione ſuſceptos
à ſe diſcipulos inſtruxerit. Non minus falſò etiam præcipi,
quòd ſubſtantiuus gerundiuum tantum, non infinitiuum ad-
addendum ſit, cum Cæſar dicat commentario ſeptimo: Pri-
us quàm munitiones ab Romanis perficiantur, conſilium ca-
pit, omnem à ſe æquitatem noctu dimittere. Cicero tertio
rhetoricorum: Tempus eſt ad cæteras partes rhetoriæ ora-
tionis proficiſci, Salluſtius in Catilinario: Non fuit mihi con-
ſilium ſocordia, atque deſidia bonum ocium conterere.
Quinetiam ineptiſſimè ſentire eos qui negent latine dici, non
habeo plus uno prædio cum dicat Quintilianus libro tertio:

Simplex

Simplex autem causa, etiam si uarie defenditur, non potest habere plus uno de quo pronuntietur, atque inde erit status causæ. Item: Ideoq; in eo statum esse iudicabo, quòd dicerem: si mihi plus quàm unum dicere non liceret. Quæ quam molestè bonus hic grammaticus tulerit, meum hoc supercilium docet. An tibi uideor grammaticorum furijs amplius obiectādus? Facebant posthac igitur sapientes, dum à grammaticis me in libertatem uindicem. Fundis Hytrij'sq; fuere mihi res aliquanto quietiores, ubi ne dum literatores, nullos quidem literatos inuenio: quippe cum oppidani non urbanam colant, sed uillaticam Palladem, omnes enim oleo dediti sunt. Post Caietam ingressus, obuiam habui mulierculam, quæ me blande appellatum, deq; uia fessum, ad umbrā inuitauit, frigidamq; qua me perluerem uitreo quam conspiciatissimo protulit. Delectauit me familiaritas, cœpitq; de patria, deq; re familiari percunctari, cum statim puella non inhonesta facie, nigricantem gallinā ac nouem simul oua detulit, quæ die Veneris nata esse diceret. Nec multo post uenit ancillula cum anaticulo, & albo filo, abire ambas iussit redituras accensis facibus, tertium cum Lunæ diem esse admonens, atq; ad me conuersa: Ex quo, inquit, uirum amisi, cum mihi nihil moriens reliquisset, quæstum facere hunc cœpi: & profectò Caietanæ mulieres cum sint superstitiosulæ, satis commode hinc uicitarem ni fratres quidam prouentum interciperent, dum somnia coniiciunt, dum iras deorum uenditant, dum uiros nubilibus, mares grauidis, prolem sterilibus promittunt: quodq; scelestissimum duco, quia Caietana plebecula piscatui pleraque dedita est, noctu ad plebeiorum uxores domum uentitant, quas interdum per speciem religio-

nis in templo audiunt. Ac ne decipiari hospes, quam uidisti ancillulã, ea heræ iussu quæ grauida è fraterculo est, ad me consulendam uenit, quæ prior uenerat puella sponsum habebat, cuius forma captus bonus nescio quis, Deoq; percharus fraterculus suis artibus seductum, induere cucullum suasisit, ac nũc secum habet in cellula. Improbè inquam factum, sed tu uelim ne fratres in te commoueas, quos uideam in Italiae urbibus regnare. Tũ illa, desine timere obsecro. Nam ex equo iuuenula eram, conuentus custodem cognoui, ac ni fallor is est quem huc uenientem conspicaris. Cõfestimq; hoc dicto domum ingrediens, me ualere iussit. Abeo inde ad mare, gregem illic piscatorum inuenio, ac dum singulos contemplor, optimos quosque pisces seligi ab eis uideo. Quæro uenales: ne habeant: respondent, asseruari fraterculis, seq; Deos illos uelle offerre. Tum ego mecum, macti, inquam, pietate, adulteros tam delicatè qui pascitis. Eo hinc ad meritoriam, cumq; inter prandendum repente in proximo muliercularũ pugillatus exortus esset, harpyiarum uitare iras constitui, meq; propter Vitruuij sepulchrum, Molam, quæ in Formiano est littore, atq; inde Sueffam contuli. Ibi mane in foro spectantem me scitulas puellas, cum biferarum quasillis, mulier compellat eloquentia non uulgari, & quod palliatum uidebat postquam benigne salutauit, amabo, inquit, quàm tibi mores nostri placent? Credo admiraris scitulas. Has. Credo Platonis legisti rempub. quam si ciues nostri non omnino probant, uitam certè aliquando liberiozem non improbant. Hæ puellæ partim nuptæ, partim sponsæ, quædam etiam nondum uiris collocatæ sunt, licet tamen cum ijs & iocari & liberius etiam ludere: ne te igitur deliciarum pudeat, blandu

La sunt, uirosq; ad se holerum ac frugum gratia inuitant,
 cupiunt uendere: sic se ciuitatis nostrae mores habent. Neq;
 enim uir bone, ignoras probum, improbumq; pro locis, po-
 pulis, nationibus iudicari, neq; tam naturam quam leges atq;
 instituta sequi, aliaq; alibi laudari. Quid multis? cœpit etiam
 de uirtutibus deq; Deo tandem differere. Ego uix auellere
 me ab ea potui, tandemq; digressus, notum' que mihi homi-
 nem percunctatus, unde tantam mulier doctrinã haussisset,
 cum suspicerem tum rerum cognitionem, tum dicendi copiã
 neq;, inquit, nostra hæc fabulosum illum musarũ fontẽ hau-
 sit, sed Theologi linguam compluribus annis ore suo uersa-
 uit: neque ut priscus ille Ennius in Parnaso somniauit, sed
 uigilans in toro atque in Theologi complexibus cubuit. Ex
 huius ipsius lingua manat eloquẽtia tam suauis, ex ore Theo-
 logi orat tam copiose atq; inundanter, spiritum huius ille
 inspirauit roremq; instillauit, unde oratio eius spirat, sil-
 latq; tam suaue. An igitur posthac Herrice habes, quod ad-
 uersus institutionem edisseras? Vides quantum ars, quan-
 tum disciplina quantum domestica consuetudo ualeat? Intel-
 ligis quantum doctorum familiaritas possit? Quanta in om-
 ni genere institutionis uis sit assuetudinis? mulierculam elo-
 qui? femellam sapere? hoc est profectò cur contempta gram-
 maticorum importunitate, libeat sapientem adhuc quære-
 re. HER. O' gnaue ac sapiens Suppati, scis quid de Theo-
 logis his nostris sentiret Antonius, quando Suessanam istam
 tuam haussisse à Theologo eloquentiam cum scientia dicis?
 scis inquam quid de ijs sentiret Antonius? optime cum ipsis
 agi, quòd in claustris atq; in solitudine uiuant, quòd plebes-
 cula uanas eorum disputationes non intelligit: fore enim si

in publico uitam agerent, si eorum dissertationes notæ uulgo
 essent uti sutores formulis, ferrarij malleolis, indusiarij for-
 ficibus infectarentur primum quòd minime castam agant ui-
 tam, deinde quòd inanissimis de rebus ad insaniam differunt
 ac si qui sunt qui ueterem probatamq; Theologiam sequun-
 tur, contemptui eos habent. Verùm si placet optime Suppati
 relictis his, peregrinationem perficias oro, ad siquid Capuæ,
 siquid Auersæ uideris, noueris, compereris, explica. S V P.
 Capuam ingressus obuium habui, qui quòd physicum pro-
 fiteri me crederet, consuluit quid oculis maximè conferre
 ducerem. Respondi, si causidicum aduocatumq; nunquam
 uideris. Quid auribus? si nullam domi mulierem habueris.
 Quid stomacho? si nunquam in mensa cum sacerdote Car-
 dinale accubueris. Consuluit quid item rei familiari mul-
 tum prodesset, à Catalano mercatore mutuum non accipere.
 Quid ad uitæ tranquillitatem: aulas dominatium nunquam
 ingredi. Quod tempus minime esset utile? quod audiendo
 fratri Francisco cui Hispano cognomen est, impenderetur.
 Hunc ego ubi uideo plura quoq; paratum quærere, quando
 inquam faciendo itineri occupatus sum, quæso mutuū mihi
 redde, & comitē quo Neapolim usq; cōmodiore uti possim,
 edoce. Tū ille agrum, inquit, hunc nostrum peragranti, si be-
 ne tibi consultum uelis, lupum comitem adhibebis: neq; enim
 comite alio, tot, tantorumq; molossorum rabiem euitaueris,
 atq; utinam unus tibi satis sit lupus. Atqui, inquam, meus hic
 asellus uni lupo satis non est. Egressus igitur Capua puerum
 quòd aliquantulū de uia fessus esset, asino impositum præce-
 dere cum iussissem, ipse post sequebar: nec multum uia præ-
 gressus, audio irrideri me à uiatoribus, ac fatuum dici, quòd

Senex ipse ac pannis inuolutus pedibus iter facerem, puerum firmis pedibus atq; expositum asino anteducerem. Itaq; haud multò post cum iussissem puerum descendere, ipse asino uehè cœpi: nec ita multum itineris confeceram, ecce qui me accusare cœpit, quòd ualidis uiribus, puerum ætate tenera atque imbecilla, ire pedibus paterer, ipse asello ueherer. Equo statim, crimen ut auerterem, descendi, bestiola m'q; ducere capistro cæpi: nec multum ab Auersa aberam, ibi miris me modis ab ijs qui & ipsi oppidum petebant, meq; sequebantur, condemnari, atque, ut ita dixerim, excachinnari sentio, quòd cum puero una ferri asello commodissimè possem, uacuum tamen illum atque expeditum reste ductarem. Quibus ut satis facerem, ascendi cum puero asellum: uix autem oppidum intraram, cum sublatis primo cachinnis, post etiam clamoribus intelligo me à popularibus incessi: O' senem delirum, o' asellum miserrimum. Non corruit infelix sub tanta sarcina? non crepuit misellus? uidetis ne asinum asello uehi? sentitis quadrupedem beluam, quàm bipes belua est, non adeò quidem beluam esse? Denique pueri lapidibus me insectari cœpere, quibus instigatus asinus currere cum cœpisset, me cum puero unà in lutum excussit: nec defuere, qui pallio pedibus insultarent. Irrisus, contemptus' que, lutosam urbem luto collitus transeo: nec iam Suppatius ab ijs, quibus essem cognitus, sed Lutatius uocitabar. Atque hic quidem susceptæ obqueritandum sapientem profectiois exitus ac finis fuit. Habes Herrice bone ac uetus, amice peregrinationis meæ rationem, quæ utinam Antonio nostro cognita esse posset. Verùm cum illo melius actum est, quòd solutus humanis curis, inter beatos nunc agit, nec de sapientia ulterius sollicitus est,

cuius

cuius me studium, ut intellexisti, ad asinum redegit, tibiq̄
persuadeas uelim, multos diuites, nō paucos doctos recte dici
& quidem esse, sapientem autem neminem. Qua de re post
etiam plura. Nunc Pontanum nostrum ut uisam eo, quem
Capuanam ingressus, dextrum crus fregisse accepi, atq̄ è do
lore uehementer laborare.

Hospes, Compater, Lu-
cius Filius.

Multa quidem à Siculis meis audio de Pontano
prædicari, eiusq̄ in primis facilitatem atq̄ mansue-
tudinem laudant: cuperemq̄ illum nosse atq̄ allo-
qui, ac per familiarem aliquem aditum ad eum habere, sed
lenito dolore, qui dum crudior est, non tam facile uisitatio-
nem admittit. Interim contentus ero, qua facie sit nouisse.

COM. Bona & recta statura, fronte lata, caluo capite, su-
percilijs demissioribus, acuto naso, glaucis oculis, méto pro-
missiori, macilētis malis, producta ceruice, ore modico, colo-
re rufso, adolescens tamē perpalluit, reliquo corpore quadra-
to. Vnum nunc illi male contigit, nobis amicis non in com-
modè, quòd pede altero debilior cum sit factus, in deambu-
lationibus remissior futurus est. Sed bene habet, eius filiulus
domo egregitur, quem compellasse non iniucundum fuerit,
cum sit bona & læta indole, atque ut uideo, ad nos uenit. Lu-
ciole quid agit pater? **LV C.** Cum matre litigat. Accessit ad
eum adolescentulus cum mandatis, putat illum mater mis-
sum à pellice: eam uociferantem quò magis ridet pater, eo
uehementius irritat: ego è cubiculo me prorupij, atque eò li-
bentius, quòd sacerdos ad eum ingressus est, uult enim ma-
ter sacerdoti se ut purget, ac peccata nudet, rem sanè impor-

tunam: sat enim scio, matrem & sua, & patris peccata nu-
 dius tertius sacerdoti ordine aperuisse. Nam cum ipse ad
 confitentis matris genua assedissem, maternam confesio-
 nem, aut rectius quæstum, attente aucupatus sum. Bone sa-
 cerdos, maritus meus amat ancillulas, si quas facie liberali
 uidit, sectatur ingenuas puellas. Anno superiore Tarenti
 cum esset, cognouit non unam. Anno antè in Heetruria cum
 Gaditanula deprehensus fuit. Iocatur etiam domi cum Ae-
 thiopissis, nec pati possum eius intemperantiam. Ille ridet,
 ego dirumpor: perretrat urbem ac principum aulas, ego do-
 mi inter pedisse quas partior pensa. Nam quid ego illum
 cum sodalibus, quibus quàm familiarissimè dies ac noctes
 utitur, nisi de amoribus, deq; uoluptate loqui, atq; agere pu-
 tem: cum interim misera in cubiculo de re familiari sollicita
 domesticis curis maceror. Diu me omnes aspexere, quo die
 crux fregit, non licebit claudum totis diebus domo abesse, sin-
 gulis horis prostibula adire. Rideat nunc, urbem in ambu-
 let, frequentet sodalium domos, audiat uia in media pelli-
 cum pueros: ego uel ex hoc Deos æquissimos iudicauerim,
 quod tandem iusto eum supplicio affecere. Quid igitur o-
 pus patrem errores iterato consiteri, quos mater tam aperte
 explicauerit? Nuper notus quidam & uetus, ut arbitror, fa-
 miliaris, patrem cum adiret, ubi eum uidit mater exclamare
 statim coepit: Scilicet ab Heetruria? ab scortillis? Quid
 agunt Pisatiles meretriculæ? præ ira non Pisanas, sed Pisan-
 tiles dixit. Ut ualet Gaditana illa? ut memor est amorum hir-
 quituli huius? detulisti ne ab ea literulas, cum mandatis? ubi
 manuscula ubi monimenta ueterum deliciarum? ac tantum
 non manum iniiciebat, quod ille ueritus retro ad ianuam ma-
 ture

ture concessit, atq; actutum abiit. Mihi pater, ut cederem, innuit. Ipse carmen decantare euonium cepit. H O S. Scitum puerum. Sed obsecro carmen euonium quod sit edoce? L V C. Qui carmen dicit in mulierem furore percitam conuersus, ter despuit, illa statim bilem euomit, ac rabie leuatur. Ipsum autem carmen est: Triceps est Cerberus, ter te ego despuo. Triplex est Eumenis, ter te ego despuo. Vomam dico uomas, ter uome, & improbam Pectore purgato rabiem ad Phlægetonta remitte. H O S. Mirum huic carminum tantam inesse? L V C. Ipsa res docet. Sed desine obsecro, mater est in fenestra, cuius conspectum uereor. Valet bellissime.

Herricus, Suppatius, Lyricen,
Hospes.

Opinione citius redit ad nos Suppatius. S V P. Hoc deerat ad quæritandam sapientiam, mulierem irritatam adire, ne id uelit sapientiæ ipsius pater Iupiter. Et disputant adhuc sapientes quidam de uxore ducenda? Non quidem si ipsa sapientia ducenda sit, uxor mihi ducenda uidetur. Bonus tamen hic & constans Pontanus ridebat, & uultu quidem quammaximè tranquillo: ô confirmatissimè pectoris hominem. Mihi quidem si hæc uita est maritorum, ne ipsa quidem constantia uideri uirtus potest, quæ uitæ inquietudinem ac miseriam alat. Quid enim affirmatio tam constans, ac perpetua, nisi continuæ rixationis alimonia est? Valeat, ualeat uirtus ista coniugalis, litigiorum nutricula. Valeat maritalis uita. Ego me ad Herricum refero. H E R. Quæso cur tam cito? S V P. Dormiscere aiebant, atq; à dolore paulum modò requiesse. Interea dum edormiscat, Anto-

niano munere, si placet, fungamur. HER. Placet, ac perquam opportunè Lyricen, & quidem non malus sese offert. Ades lepide homuntio. Lyram tange amabo, sepositumq; aliquid succine. LYR. Perquam libenter:

Ne faciem Telesina colas, neu finge capillum.

Bella satis, soli si modò bella mihi.

Munditiæ Telesina iuuant, fuge candida luxum.

Munditijs capitur delitiosus amor.

Luxus obest formæ, forma est contenta pudore.

Ipsè pudor ueri iura decoris habet.

Simplicitas nam culta sat est. Tu lux mea cultum

Effuge: bella quidem simplicitate tua es.

HER. Accipe mercedulam, & carmen ipsum itera.

LYR. Quin aliud potius.

Sirenes madidis canunt in antris,

Dum captas male subruunt carinas.

Sic mortalibus ipsa uita, blandè

Illudens, canit ut dolosa Siren,

Donec uel grauis ingruit senectâ,

Aut mors occupat, estq; nil quod ultra

Iam restet, nisi fabula, atq; inane.

HER. Lepidissime, atq; utinam non tam uerè. Quæ autem facilitas est tua, etiam aliquid quod nouum sit. LYR.

Quamlibentissimè, Suppatij præsertim gratia, senis tum iucundi, tum etiam musicæ huius non imperiti:

Dulce dum ludit Galatea in unda,

Et mouet nudos agilis lacertos,

Dum latus uersat, fluitantq; nudæ

Aequoræ mammae.

Surgit

Surgit è uasto Polyphemus antro,
 Linqvit & solas uolucer capellas.
 Nec mora, & litus petit, & sub altos
 Desilit æstus.

Impiger latis secat æquor ulnis.
 Frangit attollens caput, & per undas
 Labitur, qualis uiridi sub umbra
 Lubricus anguis.

Illa uelocis mouet acris artus
 Dum peti sentit, simul & sequentem
 Incitat labens, simul & deorum
 Numina clamat.

Illicet diuûm chorus hinc & illinc
 Fert opem fessæ. At Polyphemus antè
 Non abit, lassus licet, & deorum
 Voce repulsus.

Quam ferox nymphæ tumidis papillis
 Inijcit dexteram, roseoq; ab ore
 Osculum uictor rapit, illa mœsto
 Delitet anæ.

S V P. Habetur à me tibi non parua gratia, habebitur
 & abunde quidem magna, si ut in HERRICI gratiam, sic in
 meam quoque adhuc aliquid dignum te, dignum hoc cons
 sessu, dignum etiam noua, & rediuiua ista disciplina. L Y R.
 Geretur à me tibi mos. Utinam tamen is essem, cuius inge
 nio musicæ ipsi aliquid collatum esset. Ac ne ex eorum sim
 numero, qui ut ab Horatio iure irridentur, nunquam rogas
 ti cantare inducunt animum, etiam hoc accipe, in tuam atq;
 HERRICI ipsius, si tibi non displicet, gratiam:

Ad quercus Amarylli ueni, dum retia seruo,
 Hiere dum timidus funda detrudo palumbes,
 Ipsa dolo errantem per deuia falle sororem.
 Ipsa ades ô Amarylli, recens tibi caseus, & lac
 Ad fontem, pendetq; grauis fiscella sub alno.
 Te cucumis uiridisq; pepon, hortensia dona,
 Te seruata cauo iam pridem subere mella
 Expectent, bini lento de uimine quali
 Seruantur, quis labra niger flauentia claudit
 Iuncus, & intexto dependent cornua ceruo.
 Percurrit medius lacrimoso flore hyacinthus,
 Et niger auratas suspendit gracculus ansas.
 Gracculus, à dextera serpens latet, & fugit ala.
 Quid cessas Amarylli? duos tibi pascimus agnos,
 Hinnuleosq; duos, quos matris ab ubere raptos
 Inter lactanteis ipsi saturauimus hedos.
 Nec dominum ignorant catuli, ueniuntq; uocati.
 Est mihi præterea thalami seposita supplex
 Supparus, hunc uenit Lyrineia, textit Alcon,
 Palladi dilectus Alcon, cui tortile collum.
 Nequit ebur, leui stringit noua fibula buxo.
 Brachia ceruleæ decurrunt tenuia lanæ
 Lanæ queis medius pauo nitet intertextus?
 Filæq; purpureus miscet uariantia limbis.
 Hæc tibi seruatur festis amarylli diebus,
 Rara chlamys, rarum specimen, mirabile textum,
 Vel tibi ut inuideat Lalage, rumpatur ut oleas,
 Spectatum ueniant ut numerata ad ipsa Napeæ,
 Mœnis ut tantum decus admiretur Arachne,

Obuius ad corylos uenio tibi, hinc mihi primos
 Amplexus Amarylli dabis, dabis oscula prima.
 Lenta lego ad cerasum duo succina quæ tibi seruo.
 Altera celatum culicem stridentibus alis
 Includunt, tenui sub cortice murmurat ales.
 Altera nutantem sub iniquo pondere celant
 Formicam. Illæ oneri incumbens trahit horrida farræ,
 Hæc primo pro complexu tibi munera sunt o.
 Quid moror? en Coryli iam summa cacumina motant,
 Iam strepitant uirgulta, Lycas latrat: eia age thyrsi,
 (Ipsa uenit) propera, miserum me, num strepit aura?

HER. Plenos uoluptatis nos relinquis, ac bonæ spei sua-
 uissime homo. Nam quanquam multum tibi ætas debet no-
 stra, qui ex agresti illa musica sic emerferis: debituri tamen
 plura multo sunt posteris, si qui te uolent imitari. Fore enim
 speramus, si quos tui similes reliqueris, uti pristinam in dig-
 nitatem excellentiamq; restituantur: tametsi quantum ipse
 hac in re profeceris, non ignoramus, LIR. Siquid profeci,
 gaudeo: quamuis quid profecisse potuit homo tantis tum
 suis, tum alienis impeditus curis? Voluntas certè non defuit,
 defuere oia, quodq; paucos admodum nouimus, qui studijs
 his delectarentur, qua è re uoluntas ipsa non parum per-
 cepit, & ut uerius loquar, refrixit. In magnis tamen occupa-
 tionibus & seculorum iniquitate, si quid ætati nostræ
 attulimus ornamenti, lætamur: nec laborum pœnitet, quos
 grauissimos ab adolescentia ipsa suscepisse non diffitemur:
 qui minus quidem apparent propter castrenseis molestias,
 quæ optimam uitæ partem studijs eripuerunt. Sed desinam de
 his dicere, ne de me ea ipse prædicem, quæ ab alijs coràm præ-
 dicari

dicari non paterer. Satis enim & olim habui, si per paucis, & nunc habeo si uobis grauissimis senibus musa nostra non displicet. Nec est quod ullas à uobis expectem gratias, tantum oro, ut abire me quamprimum postquam aliqua ex parte uobis satisfeci, æquo animo feratis: inuitatus enim ad amicitias propero, hymenæum decantaturus. HER. Et abire te quam æquissimo animo patimur, quamuis utinam nobiscum esse te & sæpius et diutius liceret, & gratias etiam quantum possumus maximas agimus, qui animos nostros tam suauiter, uarièq; delinieris. LYR. Valete igitur continentissimi senes. HER. Et tu lepidissime homo abi quam auspiciatissime. Admiraris bone hospes homuntionis huius canendi ut uideo suauitatem, ac sub tam remisso incessu ingenij nobilitatem tantam. Scias uelim usurpare solitum Antonium, ceteros ferè omnes huiusce artis studiosos ingenij sui ostentatores esse, hunc autem dissimulatorem: & quod ipsi sæpe audiuius, cum alijs plurimum tribueret, sibi ipsi uel acerrimè detrahentem. Sed quaeso utor' ne ego recte oculis? quæ nam hæc pompa est? Dij boni qui grex personatorum? Et hoc quoq; recens cisalpina è Gallia allatum est. Deerat unum hoc ciuitatis nostræ moribus tam concinnis. Prægræditur tubicen. Sequitur hedera coronatus, quasi populo recitaturus, quis nouus hic uates, tantum secum adducens personatorum? ô laruatorum urbem, ô fanatica ingenia. Quid quod pulpitem, ac subsellia extruunt? an sibi audientiam parant? O' iucundissime Antoni ubi nunc es? ubi risus ille tuus leposq; tam falsus? Ascendit uates pulpitem, auditores consedere. Canit iam tubicen, audiant otio qui abundant. Me satis quidem fuerit in adolescentia delirasse, ætati huic compositiores

positiores sunt mores induendi: atque ut uideo experrectus somno Iouianus nos per puerum ad se uocat. Licet & te Siculo hospes nobiscum ad amicum, & perhumanum hominem ingredi. H O S. An est quod magis cupiam: uos precedite. Ego sequor..

Histrionis Personatus.

T Acete atque silete, atque animum aduertite,
 Nouam afferimus uobis quæ uetus est fabulam.
 Muti tacete, mutos tamdiu uolo
 Silentium dum rumpat, plausus, editus
 Lingua, manu pedibus quam clarissimus.
 Hoc qui faciet, plausum post editum bibet.
 Tacent nimirum sitiunt omnes maxime.
 Atqui licet potare plausum ante editum.
 Adest cadus, caupo guttum, atque urceus.
 Caueat tamen qui bibit, ebrius ne cubet.
 Silentium non somnum mutamus mero.
 Illi promito caupo, sedet qui ultimus.
 Vinosum eum esse non sommiculosum indicat.
 Productus nasus, eminens, tuber, rufus.
 Ipse hoc fatetur, ridet: habent hoc ebrii,
 Rident libenter, risus nam sitim excitat.
 Nouum tamen Poëtam ridere abstine.
 Cœnabis post silentium, pretium hoc erit.
 Imò potabis large, abunde, gallice.
 Ridere sed iam desinas postquam satis
 Potasti, nasum emunge, atque aures arrige.
 Nouum dum uates carmen pulpito intonat,
 Prius tamen argumentum hoc explico tibi.

Dum

Dum castra haberet ultimis in finibus
 Hispaniæ Sertorius, dumq; aggredi
 Parat Pompeius ex improviso eum,
 Fit per exploratores ipsa certior,
 Cogit in campis copias committitur
 Ab equitatu certamen sæuum, atrox, dubium.
 Equi uiriq; hinc illinc confossi cadunt.
 Duces accurrunt propere instructo agmine.
 Pugnatur ui, dolo, fraude, audacia.
 Nox prælium, ac Dianæ nuntia dirimit.
 Habetis augmentum ueteris fabulæ.
 Heus tu qui dexter assides, subrigito
 Oculos, ac mentulum: quid spectas humum.
 Paulatim sic ut uideo somnum prouocas.
 Rideis, dixi mentulum, non mentulam:
 Nec est peccatum, à mento, non menta editum est
 Vocabulum. Nouus sed uates incipit,
 Demulsiit barbam, hederam capiti implicuit.
 Tacete, atq; silete, atq; animum aduortite,

Poëta Personatus.

IPse autem auratis fulgens Sertorius armis,
 Agmina cogeat campis: huic filius astat
 Herminicus, hispana q; satus de matre Marullus.
 Hic peditem, ille equitem addensat, sua signa tribuni
 Expediunt, portis ruit indignata iuuentus
 Preuenisse hostem, & montis iuga celsa teneri.
 Non aciem campo statui, aut dare signa manipulis
 Pompeianus eques patitur, uolat agmine facto
 Præcipitans. Primi Mariusq; acerq; Seuerus

Occultam nati uallem, qua proxima ducit
 Semita, limosumq; ferunt uestigia ad amnem.
 Astiit in ripa Marius prior, hunc uada nantem
 Accipiunt tranquilla, ferox sed flumina seruat
 Manlius. Hic duro traiecit pectora conto,
 Percussitq; ferum saxo, caput abdidit alueo
 Attonitus sonipes. Marium rapit unda dehiscens.
 Atq; hasta rotat infixum fortuna Seuero
 Haud melior fuit. Acta manu caua tempora quassat.
 Funda leuis, cerebroq; lapis compactus adhæsit.
 Decidit exanimis, uitamq; effudit in undis.
 Ter fluuio emerfit iuuenis, ter gurges anhelum
 Hausit hians, mox & trunco suffixit acuto.
 At Catulus, Catuliq; genus Quintillus, & asper
 Tertullus, patrij q; hæres cognominis Oscus,
 In leuam flexere. Comes simul additur illis
 Hispanus Bicia, exclamans: Quo uertitis, huc uos
 Huc iuuenes. Ite ad pontem. Dux ipse uiarum
 Præcedo. Dixitq;, & per uestigia nota
 Delatus, pontem ingreditur, tum cætera pubes
 Insequitur, furit immisis equitatus habenis.
 Obuius his equitumq; ciens, peditumq; cateruas
 Fit Rutilus. Rutiliq; gener Feranius, & qui
 Prima puer musis dedit otia: moxq; secutus
 Arma tulit meritum primæ legionis honorem
 Pontius, à quo etiam ducta est Pontana propago.
 Quem sequitur uolucerq; Melas, alacerq; Metiscus,
 Et Pardus gladio melior, Chariteius hasta,
 Insignes hederis, meritaq; ad tempora fronde,

Et cui casta comes tegit infula, certus & arcus
Et certus conto pugnax Coruinus acuto.

Primus in aduersum torquet Veranius hastam
Quintillum, quæ præcipiti delapsa ruina
Per clypeumq; femurq; uiri, penetrauit ad inum
Pectus equi, gemit somipes. Dumq; excutit illam
Innitens, dum ferratis hic calcibus auras
Verberat, excussa Quintillus labitur hasta.
Accurrit pater, ac telo per tempus adactò,
Deturbat Rutilum. Inde Metas dum feruidus instat,
Dum catulo cadit auulsus de pectore thorax,
Exegit medium prædia ad intima ferrum.
Labenti dum ferrum iterumq; iterumq; coruscat,
Sensit præcipitem uento stridente sagittam.
Quam dum declinat iuuenis, forte ilia in oscum
Obuertit, lateri & telum crudele recepit.
Extraxit telum obnitens, ac talibus infit.
Non tibi mentitum osce genus, ueteresq; parentes
Profuerint, Fauno aut mater dilecta petenti.
Tum clypeo assiliens, ensem quatit, & ferit ora
Nuda osci, cum forte leuis ceruice reflexa
Cassis hiat, cruor auratis diffunditur armis.
Ingeminat perq; ora Melas, perq; ilia ferrum.
Ipse iterum lateri accepit moribundus acutum.
Ensem, auratum ensem, mox corruit, acer & unda
Corruit oscus, & ingenti premit arua fragore.
Attonitæ stupuere acies. At pontius instat:
Ite uiri, mecum ite uiri. succidite pontem
Dum trepibant, nullo & liber custode tenetur.

*Hæc ait, & rapta primus uolat ipse securi,
 Desiliitq; pedes: Sequitur cuneata iuuentus.
 Tum Bicia increpitans, Quò nunc Tertulle? quid hæres?
 In ferrum Romanæ rue. Atq; hinc talia fatus
 In medium incurrit peditem: nec defuit illi
 Tertullus: uolat aurato conspectus in austro,
 Nunc iaculo, nunc ense micans, fit ui uia. Scæuit
 Effera uincendum rabies, rabiesq; cadentum,
 Forte ut erat prolapsus equo Veranius, alte
 Sustulit attollens oculos, telumq; uibrantem
 Suspexit Biciam. Quò tu, quò pessime telum
 Carpetane uibras? en hoc ait accipe: & armos
 Vnà haurit, simul abreptas detruncat habenas
 Bellatoris equi, tum cominus ense reducto
 Perforat, ingentemq; alta prosternit in herba,
 In Biciam se cuncta cohors stipata ferebat.
 Pro Bicia ferus assurgit Tertullus. At illi
 Succidit iugulum Parca indignante: Metiscus
 Concidit ut tenuis cum flos enectus aratro est,
 Insignis facie puer, & florentibus annis.
 Nec mora siue aliquis, dubium, miles ne deus ne
 Sustuleritq; manum, iaculumq; intorserit, intrat
 Loricam galeamq; inter ferratilis ornus,
 Qua ceruix commissa humeris nam fata Metisco
 Nec sua non properant, Biciæ seu cana senectus,
 Cui caput auulsum collo Maurisus Atlas
 Atq; hastæ infixum ostentat. Quo territa retro
 Pompeiana acies, pontem turbata petebat.
 Urgebat fugientem hasta Chariteius, ut se*

Proripit è specula. Simul & clamore premebat
 Iuncta cohors. Illi abruptis referuntur habenis.
 Scuit at hic gladio incumbens Coruinus & harpe
 Vt quondam lupo in pecudes furit: omnis ab uno
 Grex fugit. Ille atrox & dente cruentat & ungui.

Pontius ut sensit strepitum, ac nutantia uidit
 Robora, & attrahere immanem tabulata ruinam,
 Cede inquit generosa phalanx fugientibus: ipsi
 Ferratis ad ripam hastis incumbite, qua se
 Voluit agens, retroq; uagus conuertitur annis.

Hic uerò turbatus eques clamante tribuno
 Constitit. Instaurata acies. Tum Pardus & actor
 Sulpitiusq;, Aniusq;, & auiti nominis Arunx
 Incumbunt, uariusq; & Pœno è sanguine Hienfal,
 Marmaridesq; Mahar, Atlantiadesq; Maharbal,
 Et Bostar Barceus, & Pyreneus Hierus,
 Androclidesq; Maron, Antenoridesq; Boriscus,
 Atq; alij, decus egregium, quos traxit in arma:
 Quiq; repostus equo Veranius, ægra trahebat
 Corpora, sed uincit famæ generosa cupido.

Mæoniæ nunc pleetra Deæ cantusq; ciete,
 Et bello decus, & decori longam addite famam.
 Non aliâs equitum maior, seu maior equorum
 Ardor, utrinq; duces stimulant, utrinq; tribuni.
 State uiri, pugnate uiri, clamatur utrinq;.
 Quo ruitis? Pompeius adest, incumbite fessis,
 Impiger aduentat Seritorius: arma cruore
 Sparsa madent, crepitantq; enses, clypei q; resultant
 Impacti clypeis, fractæq; hastilibus hastæ.

Tum uarius clamorq; equitum, atq; hinnitus equorum,
 Dissultant ripæ, & uoces nemora alta remittunt,
 Non aliter quam cum bello flagrante gigantum
 Aeoliam ad Liparen sudat Vulcania pubes.
 Fit strepitus, ferriq; fluunt, ærisq; metalla.
 Antra sonant ualidis incudibus: itq; cauernis
 Immitus fumo sonitus: caua murmurat Aetna,
 Vicinæq; fremunt ualles, maria ipsa resultant,
 Ac longe fragor ingeminans defertur ad auras.
 Hic pardo suffossus equus: cedit impiger actio
 Androclidesq; Maron: traiectus & ilia conto
 Corruit infelix Arunx, Bostarq;, Maharq;,
 Ense Mahar, iaculo Bostar per pectus adacto.
 Sulpitiu dextera execta, leuaq; Maharbal
 Innuiti excedunt pugna. Veranius hastam
 Crure trahit. Dumq; illam Annius conuellere tentat,
 Accipit æratam per colla exerta bipennem.
 Tum uerò turbata phalanx cedente Borisco,
 Quem clypeo exutum & galea Catilina premebat.
 Syllanum genus, & rara uirtute tribunus,
 Vociferans: En qui Hesperiam sua præmia poscunt,
 Oceano & regnare parant? Simul exigit harpen
 Ore tenus, dictisq; ferox insultat amaris:
 Hesperiam quam quæris habes. Patauina colebas
 Rura miser, nunc auratis occumbis in aruis.
 Tum Fabium, Titiumq; ferit, flauumq; Libyscum
 Fonteiumq;, & quos Elice de matre gemellos
 Sustulit Eleis prætor Vipsanius oris,
 Almonem, Andronemq;, & Cumanum Abeonem.

Dat leto *Laufenum*, & *amicum Nerea musis*,
Nerea præstantem forma, & *puerilibus annis*,
Quem liquidis Sebethos aquis, quem *cerula fleuit*
Parthenope, quem *Nereidum chorus omnis*, & *udæ*
Sirenes conturbatis fleuere sub antris.

Has inter strages, Variusq; & fortis Hiensal
Stabant inuicti ferro, trudentq;, trahuntq;
Vulnera dant, sternuntq;. Prior sic fatur Hiensal:
Maeste Vari uirtute, uides quâ forte ruat res?
Fraude opus est. hunc ipse locum cape, dum mihi segnis
Fit fuga. Vix hæc effatus uestigia uertit.
Insequitur Catilina, fugam celerabat Hiensal.
Itq;, reditq; iter inceptum, fallitq; sequentem
Dum Varius iaculum incoctum post terga sub ipsum
Infigit femur, & dictis ferus increpat. Ille
Saucius ingemuit, uixq; ad sua signa recepit.
Incumbunt tum uictores, uictiq; faceffunt.

Pontius interea positis uada ad ipsa maniplis
Hos cogebat, & hos, ut quem fors ipsa ruentem
Obtulerat, tumulumq; leuis delatus in altum,
Euentum pugnae ut uidit turbatus & amens,
Huc iuuenes, simul ad pontem uestigia uertit.
Insequitur pedes, atq; eques, agglomeratur eodem
Cuncta manus. Simul ecce etiam fulgentia signa
Cernere erat, uolat admisis Sertorius alis.
Parte alia de colle procul Romana ferebat
Se legio, uolitant aquilæ. Petreius ante
Agmen agit, primusq; uias & flumina monstrat.
Vt uentum ad ripam, stetit impiger: & monstrato

Ponte, iubet primam confestim anteire cohortem.

Ingemuere trabes, succisaq; robora nutant

Assultu peditum uario. Tum pulsus ad amnem

Cedebat Catilina, omnisq; equitatus habenas

Laxabat, præmissa cohors tabulata tenebat

Vltima, per medium raptat uestigia pontem

Pulsus eques. Ruit ecce trahens peditemq;, equitemq;

Pons secum, præcepisq; cauo deuoluitur alueo.

Substitit amnis: tum ripæ intumuerunt profunda,

Conuersusq; nigras fluuius raptabat arenas.

Attonitus casu tanto Petreius amnem

Speçtabat, uolabat acta manu corybantis arundo,

Atq; ocreis illapsa, femur penetrauit ad imum.

Pontius è ripa exclamat: Nunc uadite segnes,

Et ripam tentate dolo. Cum talia fatur,

Diffundit sese in parteis, ripasq; relaxat.

Turgidus amnis aquis, uoluitq; ad littora fluctus

Arma, uiros, tabulas, & corpora quadrupedantum.

Stant pedites innisi hastis, uersantq; ruuntq;

Semineces, spoliant alij, passimq; secundum

Flumina suspendunt altè spolia indita ramis.

Exanimem implicitumq; ulua fluctusq; uomentem

Eruptant unde Catilinam. Ille aëra ut alnum

Hausit, & accepit gratæ spiramina uitæ,

Apprendit ramum dextra, tenuitq; præhensum.

Hinc illinc oritur clamor, pugna aspera surgit,

Fundarum crepitat lapidosis ictibus amnis,

Turbidus, & multo sub uerbere disilit aër.

Exceptus tandem à socijs conamine magno

Curuatis trahitur contis, ripa'q; locatus
 Vteriore, uomit madidas de pectore arenas,
 Cum subito rapidum affertur Sertorius amnem,
 Et pugnam tuba terribili ciet horrida cantu.

Histrionis Personatus.

Quieuit ut uideatis uates istricus.
 Sitim pati non potest, quod homericum
 Ait fuisse, se'q; similem illius
 Mero potando noctu, atq; interdium.
 Bonum Poëtam nisi uinosum neminem
 Ait, & id recte, & quod ait re comprobatur.
 Heus tu cui nasus, ora, labra, guttura
 Rubescunt, uini potando hoc experieris?
 Taces, fateris uictum, nunc hoc accipe.
 Vides fortuna uariet ut hominum uices?
 Pugnant illi de uirtute & gloria,
 Nos de mero pugnant ferro hastilibus,
 Nos uitro, nos argenteis carchesijs.
 Hoc nunc agite spectatores optumi.
 Duces decoris pictos armis noscite,
 Et gesta Marte dubio certamina,
 Ac saeuenteis campis ignium globos
 Vento rotatos, & flammularum turbines,
 Agros, nemora, peditumq; ambusta corpora,
 Vna absorbentem, & caelo labentis faces.

Audire pulchrū est strages, & cadentium
 Aceruos, ac cruore stagnanteis agros,
 Ipsum tranquillo, & tuto sistere in loco.
 Illuc redeat unde digressa oratio.

Prius quieuit noster hic uates siti,
 Nunc somno, uinum ut edormiscat scilicet.
 Homeri hoc tantum habet, quod persape ebrius:
 Maronis unum, nimio marcet ocio.
 Sentitis ut apertis stertit faucibus?
 Hiatus, muscas uenatur. Sanè hoc est nouum
 Aucupium: os aperit, stringit iam, tene, tene
 Lepidam auiculam: heus uitule, heus marina bellua,
 Deliciae Oceani, surge atq; expergiscere
 Postquam uenatus. Euge, iam erigit caput,
 Iam defricat oculos, iam ascendit pulpitum.

Taceo Vos spectatores animum aduertite.

Poëta Personatus.

Constitit hic lustrans oculis loca, mox ita fatur.
 Haud paruo fraus hæc steterit tibi magne, nec ultra
 Cunctatus uocat armatos ad signa tribunos.

Vos Musæ memorate, etenim memorare potestis.
 Vobis Pyrene, Arcitenens Dea rettulit illi.
 Vos memori egregium facinus producite fama,
 Quod iuuet & meminisse, & commemorasse minores.

Altilius fraterq; Lycon prima agmina ducunt,
 Præstantes animis iuuenes, quos Nursia mater
 Marte satos, furtim patrijs mandarat alendos
 Montibus, & succis herbarum, & lacte lyciscæ.
 Testatur nutricem auro galea alta lyciscam.

At clypeo quatit ingentem Mars efferus hastam.

Proxima syluano clarus patre, clarior armis
 Agmina agit Marsus, clypeo lacus enatat ingens.
 Ipse antro fundit liquidas & Fucinus undas.

Pandit se cono aduolitans argenteus anser
 Addictus puero custos, cum paruus ad annem
 Ludit qui, puer & uitreos maris innatat æstus.

Hinc iaculo bonus, ense bonus, melior tamen arcu
 Actius insequitur, argento auroq; coruscus.
 Neuit acū chlamydem coniunx, quam lucus opacat
 Hesperidum, pendentq; suis poma aurea ramis.
 Argento serpens riget, & trahit horrida cauda
 Septem orbes, micat & linguis furiata trifulcis.
 Sub leuam uagina auro, uiridiq; smaragdo
 Irradiat distincta, & iaspide fulgidus ensis
 Ad capulum, nitet, & nexu noua fibula eburno.
 Aurea mandebat somipes frena, aurea cassis
 Emicat, auratos spargit sol aureus ignes,
 Ac serpunt hederæ per leuia tempora nigra.
 Lunat Amazonium in morem pelta horrida monstro
 Lerneo, septemq; illi capita alta tumescunt.
 Et latos pandit rictus fera, defluit atrox
 Virus, & effuso liuescit parma ueneno.
 At dorso pugnacis equi terga aspera pendent
 Illa boum, tegit & crudus genua ultima pero.
 Hæc uariat nemus idæum, atq; ad pocula raptus
 Dardanius puer, & Cupido præda acta tonanti.
 Ter puerum inuadit præpes, ter præpetis alas
 Euadit puer; hinc rostro sacer ales adunco
 Abreptum, implicitumq; ungui, multumq; sub ala
 Percussum, frustra auxilium, diuosq; uocantem
 Ante Iouem cælo statuit, mox uersus in astrum
 Inter sydereos ales micat aureus ignes.

Quem post ueneratore satus patre, maximus armis
 Compater, huic apri clypeo riget horrida pellis,
 Incoctumq; urfi tergo, latrat aspera cassis
 Ora canum, duraq; horrent uenabula dextra.
 Lartius hunc pater amissa genitrice, lupina
 Pelle fouet tectum folijs, subq; ubera adactum
 Lactanteis quam cum catulis deprenderat ursæ.
 Mox puer exagitare seras assueuit, & acto
 Venatu tolerare famum, atq; inhiare cruori.

Qualis mane nouo cum fulgidus igne nitenti
 Lucifer irradiat cælo: mirantur & illum
 Pastores, gaudet caro Venus aurea signo,
 Aeratam sic ante aciem nitet ora Camillus,
 Insignisq; coma puer, & fulgentibus armis,
 Miranturq; ut tela manu, atq; ut torqueat hastam,
 Ut gladium stringat dextra. Sertorius ipse
 Concipit optatæ iamdudum gaudia palmæ.

Tum uates Phœbo carus Saxonius Astur,
 Idem augur, cui uox auium pennæq; patebant,
 Et curare manu doctus cantuq; leuare
 Vulnera, non tamen ense minor, minus utilis hasta,
 Lauream cingebat galeam, tegit infula crines,
 Serpebant hederæ clypeo, uiret hasta corymbis,
 Et capulo insignis radiabat acinacis aureo.

Hinc Aspar Garantias, quo non præstantior alter
 Aut torquere manu iaculum, aut dare uulnera funda.
 Ceruleus capiti trifido micat ore Cerastes,
 Ter caudam collo implicitans: puer Asper & illi
 Assueuit, cantata daret cum pabula & aspis

Luderet infantis manibus, cum lambit & ora,
Ora genasq; simul, & collo lubricus errat.

Horret & insutus cætræ leo, cruda draconum
Terga humeros, crudumq; tegit thoraca elephantus.
Ipse arcum pharetramq; humeris, clauamq; trinodem
Incoctamq; sudem dextra gerit, & quatit acer,
Marmaricoq; subinde hululans uocat agmina cantu.

Ecce decus belli rarum Tritonia Birse,
Ipsa pedes quamuis, equites tamen eminent inter
Vertice iam toto, & passu præuertit euntis.
Nodosam lateri clauam fert, dextera pinum.
Ingentem quassat pinum, quam fulua bipennis
Asperat. Ipsa exerta humeros, & brachia & ipso
Poplite nuda tenus: non illi pectora thorax,
Non galea abscondit crines, sed tornulus aureus
Circuit ingentem lato curuamine frontem,
Et multo pectus communit balteus ære.
Palladis armisonæ donum fatale, quod illi
Ferre dedit, tutum armatos munimen in hostes.
Hanc Fauno, & nymphea genitam Garamantide, mater
Dum partum celat, tergo bouis indit, & aspris
Sentibus impositam, nymphis nemoriq; relegat.
Quam dum forte lauat Tritonide Pallas in unda,
Oblatam ut tenuit gremio, miratur & ora,
Et latos humeros, & membra ingentia: quodq;
Nec uagit, fertq; aspectum non territa diuæ,
Quodq; hastam galeamq; oculis, atq; ægida lustrat.
Commendant matri Tritonidi: sedula mater
Educat. Illa ut primum ætas tulit, ire per altas

Nuda genu sylvas, latebrasq; intrare ferarum,
 Sectari ceruum cursu, uenabula in aprum
 Dirigere, & fuluum iaculo attentare leonem.
 Finitimis etiam bellis assueta, nigrantem
 Gerionistheniden claua abstulit: hunc tremit omnis
 Aegyptus, tremit extremi domus abdita Nili.
 Egregium, ac cœli columen Maurisus Atlas,
 Accipit ob meritum donum immortale Mineræ,
 Auratam fronti uittam, atq; ad peçiora balteum,
 Exultat quibus in bellis inuicta uirago.

Hernicus extremas acies, atq; uluma claudit
 Agmina: nam iussus properare in castra Marullus,
 Communire manu uallam, portasq; tueri.
 Ipse ostro chlamydem intexam argentoq; nitentem,
 Aurea quam lato percurrit linea tractu
 Insignis, fuluoq; comam nodante Pyropo
 Irradiat, ueluti roseo cum solis in ortu
 Percussum radijs splendet mare, iam tremit unda
 Iam feriunt sese radij, iam dissilit ardor
 Huc illuc: nequeunt tum lumina nostra tueri.
 Quin etiam auratos spargit de casside fluctus
 Oceanus: splendet cano sub marmore Triton
 Fluctuat, & clypeo per cerula concita delphin
 Argento assurgunt undæ, Tum litora gemmis
 Sparsa nitent: micat aduerso sub lumine pontus.

Hos arno genitus nymphâq; Euarchide uates
 Quem musæ aonio puerum fouere sub antro
 Puttius ad pugnam uocat, atq; hortatur eunteis.
 Di uobis sunt tela uiri, Mars dextera cuiq; est,

Vicimus: ipsa suas uictoria concutit alas.

Pax parta. Hesperius nobis regnabitur orbis.

Vt uentum est sub signa, ducem sua quenaq; secuta

Est legio, ac densis cogit se exercitus armis.

Intenti expectant signum, mora q; omnis iniqua est.

Oceano ueluti in magno cum cerula Proteus

Agmina agit stabulis, coeunt immania monstra

Sub duce quaerq; suo: feruent freta: pastor ad ipsas

Stat caulas, baculoq; greges, & uoce coercet.

Non casses, ipsi nequeunt retinere magistris.

Interea coesos equites, primamq; cohortem

Haustram undis, ripasq; & flumen ab hoste teneri

Nuntius attulerat magno, famuliq; ferebant

Impositum clypeo Petreium: aegerq; dolensq;

Substitit ad medium collem, secum ipse uolutans,

Incertus casu tanto, pugnam' ne retractet:

Paulatim colle excedens, an flumina tentans

Implicitum eliciat ripis fluuialibus hostem,

Fidentemq; equite, atq; recenti caede tumentem.

Hac secum: mox accito iubet arma Cethego

Inferri ripis, peditemq; ad signa uocari,

Ipsae inuectus equo. Nunc o fortissima bello

Pectora, nunc certate manu. Tot flumina pando

Emensos torrens tenet, atq; ignobilis amnis?

Vincite iam uictos, unaq; absoluite pugna

Reliquias tot bellorum. Dum talia fatur

Magnus, ab impigro pugna est commissa Cethego.

Nanq; ultra aduersam ripam uada nota secutus

Pontius institerat, campo congressus iniquo,

*Dum fossas, & saxa inter uersatur, equesq;
Confossus cadit, & pediti pedes additus instat.*

*Quod postquam longe aspexit Sertorius, & quæ
Sit fortuna uidet: nulla est mora: protinus agmen
Ire iubet, dictis stimulans. Nunc le cta iuuentus,
Nunc uictrix manus ad ripas, uada peruia: & ipse
Pontius insultat campo: non audet & hostis
Aut conferre gradum, aut descendere montibus altis.
Hesperiam dextra gerimus. Spes omnis in armis.*

*Altilius fraterq; Lycon trans flumina primi
Consistunt, sequiturq; hastis innisa iuuentus.
Pars capiti scuta alta gerunt, pars insita pilis,
Pone trahunt alij. Sistunt & flumina cursum
Mole uirum, atq; undis illisa remurmurat unda.
Tum ripæ clamore sonant, collesq; resultant,
Offensa & nemorum assultu respondet imago.
Vix aliàs tantis animis in prælia uentum est.
Successus certamen alit, dum cedere neutris
Decretum est, urgetq; ducum præsentia, & ardor.
Ingeminat, uires, crescit certamine uirtus.
Crudescit gladio Mauors, nec iam eminus hasta,
Contminus ense agitur, humescunt sanguine campi,
Cæde natant fossæ. Tum territa terra cadentum
Corporibus tremit, & gladijs micat æreus æther.*

*Tercentum clypeata phalanx, hinc sub duce Hiarba
Illinc Suffeno, stabilis pedes, arma, manusq;
Contulerant, ut forte alnus radice reuulsa
Conciderat, ramisq; ingens iter occupat, ut nec
Aut his aut illis pateat uia. Scuit utrinq;*

Effera uis, duriq; crepant per scuta molares,
 Ut cum se Orionis iniquo sidere grando
 Præcipitat, uasto crepitant sub uerbere tecta.
 Hinc Tacio, Lepidoq; caput ceruice reuulsum
 Ense Tagi, cadit ense Remi Turnusq; Ligusq;
 Nam Liguri femur exectum, Turno ilia & ipsas
 Traiecit costas, ac pectora feruidus ensis.
 Per galeam cerebrumq; ac tempora guttur ad ipsum,
 Assaracum secat Vfenis sublata bipennis.
 Illinc & Marus, & Basso cum fratre Faliscus.
 Thessalicusq; Maroniades, & Lydius Hypseus
 Conciderant, Siculusq; Corax, & Maurus Iopas.
 Idem omnes eodem gladio ferus abstulit Ancus.
 Hic genitus Vulcano, atq; Aetnæa Cianeæ,
 Patiferum à patre ensem, atq; immedicabile ferrum
 Accepit, Stygia genitor quod tinxerat unda.

Dumq; alnum truncosq; super leuis insilit Anser,
 Accipit æratam infelix per guttura cornum,
 Spiramenta animæ clausit telum. Ille uolutus
 Singultantem animam pronus uomit. Eia age Hiarbas
 Exclamat, spolia illa uiri: cum talia fantem
 Ora per increpitant alis penetravit arundo.
 Insultans cui Suffenus, spolia accipe uictor
 Ista tibi: iaculumq; quatit, sufficitur hastæ
 Dexteræ, dum excusso properat torquere lacerto.
 Hic cædes miseranda oritur super Ansere tracto,
 Dum spolia exuuiasq; uiri cupit hostis, & hostis
 Pro decore haud timet aduersis incurrere telis.
 Huc omnis legio uersa, huc sua signa Cethegus

*Inferri iubet, huc contra Altiliusq; Lyconq;
Accurrunt, paribusq; animis certatur utrinq;.*

*Dum primam ferus ante aciem mouet arma Cethegus,
Ac iaculo ferit Iasium, sternitq; Volenum,
Murano clypeum auellit, transigit utrunq;
Quercenti femur, ingeminat per uiscera ferrum
Quintilio, atq; uida morientem extendit in herba.
Interea per scuta uirum, per tela, per enses
Altilius ruit infrendens, caput amputat Istro,
Brachia Segnitio, nares & labra Mecillo,
Tempora diffringit Catio, prosternit Omasum,
Umbratioq; haurit iugulum, forat ilia Cosso,
Præcipientq; inter fossas dat Amintora saxo.*

*Tum leua de patre Lycon furia tus & amens
Quintilio extincto, quid tu generose Chethege
In plebem furis? exclamat: cui talia contra
Ille refert, O' Mauortis præclara propago
Mentitum genus in syluis, quid prælia differs?
Est clypeus, sunt tela tibi: simul inijcit hastam.
Auertit uenientem umbone: ea lapsa pependit
Marmarici clypeo, contra uenabula torquet
Dura Lycon Saltu deuitat tela Cethegus.
Illa ocreis illapsa Tagi, femora ultima & inguen
Extremum rupere, cadit Tagus, aduolat Ammon,
Elatamq; alte subigit per colla securim,
Et caput affigit conto: clamore secuta est
Lata cohors: tum tela Lycon, tum saxa Cethegus
Ingeminat, stringunt acres & cominus enses.
Interea paulatim acies, ac signa mouebat*

Pompeius, se'q; ad ripas non segnis agebat.
 Ipse ostro insignis humeros, auroq; coruscus
 Fertur equo, quem Nepturi de gente creatat
 Mater, ab aduersi conceptum flatibus Euri.

Fortè ut erat de cæde equitum, de cæde uirorum
 Fessus, & extremum seruabat Pontius annem:
 Vidit ut incensa stipula exagitantibus auris
 Haeserat arenti trunco uapor: ille uolutus
 Per frondes urgente Euro conceperat ignes,
 Et late ramos flamma crepitante cremabat.
 Admouit dextram trunco, auulsitq; trahendo
 Pontius, & campo rapidus iacit, atq; ita fatur.

Eure pater, cui pars cæli pulcherrima seruit,
 Cui parent auræ Oceani, cui regia solis
 Ampla uacat, quiq; & terris, pelagóq; sonanti
 Imperitas, quate nigrantem rex magne procellam,
 Nunc exerce auras, & pennis aëra uerre,
 Ac mecum insidias, hostemq; ulciscere uictor.
 Sacra tibi ante aras statuam uotiuua quotannis
 Candentis foetus ouium, intactamq; iuuenecam.

Annuit, excussitq; alas Deus. Illicet ingens
 Tempestas cælo exoritur, fremit arduus æther,
 Dant syluæ sonitum ingentem, cauaq; antra resultant,
 Puluereus sequitur confusa per agmina nimbus.
 Dispergitq; undas flammiarum, atq; omnia late
 Inuoluit, iactatq; furens incendia uentus.
 Tolluntur cælo summi, glomerataq; flamma
 Peruolitat, simul absorbens stirpesq; uirosq;
 Et quamuis trepidum canerent iam signa receptum,

Telaq;

Telaq; proijcerent dextris elypeosq; sinistris,
 Flammatas tamen ante acies euadere non est.
 Varenum lasiosq; duos, Liguremq; Labullum,
 Cretensemq; Gian, Gaditanumq; Liertem,
 Assyriumq; Naban, Pyreneumq; Biantem,
 Tris Alcmeonidas, & clarum Hypsenora cantu,
 Erumpens atra primum de subere fumus
 Inuoluit, mox flamma rubens unà hausit, & alte
 Iactati, mox flagranti cecidere ruina

Constiterat forte ad saxum tardante sagitta
 Narnius Imbrasius, dumq; illam auellere tentat,
 Exanimum exustumq; alta suspendit in ulmo
 Fulmineus globus, inde Euro torquente rotatus
 Alconem rapit, huic barba crinisq; reluxit,
 Sublatumq; alte cælo intulit, inde nigrantem
 Ruptantemq; ignes, medium deturbat in amnem,
 Perstridère undæ attactu, fumumq; dedere,
 Vt cum uersatum ardenti fornace metallum
 Canduit, exceptumq; tenaci forcipe tingit
 Ipse lacus faber. efferuit lacus, obstrepit unda,
 Et fumus petit aduolitans nigrantia tecta.
 Tercentum huic capita hirta boum, totidemq; iuuenca
 Pascebant Sila in magna, famam ipse secutus
 Deseruit patriam, & dulcis cum coniuge natos.
 Bisseptem Aufidio nati præclara iuuentus,
 Surrenti domus ampla, æquano in litore turris,
 Felices Baccho colles, tot iugera campi,
 Totq; greges, Sarnusq; fluens per florida rura.
 Et natos tamen & patriam, dulcisq; recessus

Sirenum (potuit tantum ambitiosa cupido)
 Posthabuit, cui primum oculos flamma abstulit, inde
 Torruit ambustam dextram uento acta fauilla.
 Post tortus iaculante Euro per uiscera truncus
 Canduit, ipse atros spirans de uulnere fumos
 Et Sarni fontem, & liquidos reminiscitur amnes.

Fatidica Vrsidio mater prædixit eunti
 In bellum, fuge nate ignes, incendia uita.
 Correptus flammis queritur, matremque deosque
 Veriloquos, quodque humentem liqueffcet & Arnum.
 Et Fesulas natale solum, florentiaque arua.

Tercentum sub rupe caua, sub sentibus aspris
 Deliterant simul insidijs delecta iuuentus.
 Tercentum simul absumpsit glomerata fauillis
 Aura nouis ut cum frondosa in ualle sub astrum.
 Pleiadum, tacta alta Iouis de fulmine quercus,
 Vno omnis simul afflatu per pascua circum
 Grex cadit, exitioque ruunt armenta sub uno.

Ter flammam pedibus pernix euaserat Vfersus,
 Infelix ora obuertit: uidet ægra trahentem
 Crura patrem, exanguemque metu, uestigia retro
 Precipitat, prensamque manu, ac ceruice reclinata
 Impositum trahit, & labens incendia uitat,
 Improuisum, anguem pressit grauis Ille repente
 Implicuit plantæ agglomerans. Dum se explicat Vfersus,
 Dum sæuit coluber, squamosa uolumina torquens,
 Exiliit fumosa uomens incendia turbo.
 Absorpsitque Vfersentem unam colubrumque patremque.
 Vfersentem, quem ceruleis Feronia in antris

Nutritat,

Nutrirat, puer & uiridi consueuerat umbrae.
 Hunc sacrum nymphæ nemus, hunc fleuere Napeæ,
 Circaïq; sinus, hunc Anxuris ora, lacusq;
 Setini, & tacitæ rupere silentia Amyclæ.
 Peruolitat turbo inuoluens syluasq; ferasq;
 Densatur cælum fumo, caligine montes
 Conduntur, fluitantq; atræ per summa fauilla.
 Mox sæui erumpunt ignes, flammæq; coruscant,
 Et cælum lambit rutilans & sydera uortex.
 Hinc rursus torquente Euro per inane uolutus.
 Incumbit campis, truncosq; ambustaq; uersat
 Robora, candentemq; rapit sese ante procellam.
 Suffenum, armigerosq; duos eadem aura peremit
 Cum geminis Vargunteijs, Libycosq; Gulussa.
 Vmbronem, Hisponemq;, lacetenumq; Biorem,
 Hastatosq; Numantinos, Nomadumq; cohortem,
 Cetratamq; manum, præerat cui turdulus Iscon,
 Iscon auis atauisq; genus qui ducit ab orco.
 Vnâ omneis rapit unda, rapit Varumq; Macrumq;
 Gisconemq; Syracosium, Garamantaq; Bocchum,
 Mox raptos flammaram hausit circum acta uorago.
 Vt cum Trinacriæ campis de uertice summo.
 Aetna uomit rapidos æstus, it turbine denso
 Sublatus cælo fumus, mox rumpit in auras
 Flamma furens, uolitant rutilæ per inane fauilla.
 Post iactante Noto agglomerans flectitq; rotatq;
 Huc illuc, ea lapsa faces iaculatur, & altis
 Illisa arboribus, syluas, saltusq; uagatur
 Incensos, ruit interea mirabile uisu

Flammarum torrens rapidus, liquefacta^q; saxa
 Præcipiat, simul inuolens stirpes^q; feras^q;
 Tecta^q; pastores^q; furit Vulcanius amnis,
 Per ualles, per culta, ingens metus urget agresteis,
 Vicinæ^q suis diffidunt mœnibus urbes.

Haud aliter pavor inuasit, fuga cæpta per omnes
 Est acies Ite, exclamat Sertorius, ite,
 Ite citi, uada nota citi peruadite. & amnem
 Primus obit: sequitur^q ducem sua quem^q; iuuentus,
 Et circumstetit armatus trans flumina miles.

Forte sub annosa quercu in conualle silenti
 Arcitenens Dea, sæuerum de cæde ferarum
 Lassa quiescebat, trepido cum excita tumultu
 Surgit, & ascendit summi iuga pinea montis
 Coustitit hic lustrans oculis loca, cernit utram^q
 Effusam campis aciem, uidet agmina, & ipsos
 Hinc illinc instare duces, seuire proteruum
 Eurum, at^q in medijs uolitare incendia syluis,
 Tot strages, tot fumanteis & corporum aceruos.
 Ingemuit, traxit^q alto suspira corde
 Aduentare diem quo dux Nursinus acerbo
 Casurus fato, Hesperijs occumberet aruis.

Nam puerum templo admotum cum sedula mater
 Commendat triuiæ, at^q adytis Dea grata recondit,
 Consuluit fratrem, frater fata abdita pandit,
 Ingentem fore, & Hispanis per bella, per enses
 Regnaturum oris, tamen illum haud tarda manere
 Funera, cum pariter flamme^q; undæ^q; fauerent
 Pugnant, armatum^q Eurum prosterneret hostem.

Fatorum Dea facta memor de ualle propinqua
 Pyrenen iubet acciri. hæc nam fida nimis ira,
 Hæc comes, huic omnis thalami quoq; credita cura.
 Illa uolat, dictis cui sic Dea fatur amicis.
 Nota soror tibi fata ducis, quæ certa propinquant.
 I, propera, fac signa retro, fac agmina uertat.
 Pugnatum satis est. nec plura effatur, at illa
 In ceruam conuersa, Noto non segnior ibat.
 Ipsa arcum leua stringens, dextraq; sagittam
 Lunauit, simul ut capita accuruata coirent:
 Laxauit, simul ut flammæ elapsa sagitta
 Conciperet: fulxere auræ, tractu illa corusco
 Emicat, & ducis ante pedes affixa reluxit.
 Obstupuit tanto monitu Sertorius. Ecce
 Cerua per attonitas penetrat non cognita turmas.
 Agnouit Triuiæ famulam dux, ac prior inquit,
 Nota uenis, nec me fallit Dea, quadrupedemq;
 Conuertit ripæ appropinquans, præcedit euntem
 Pyrene, pedibusq; micans & cornibus aureis.
 Signa canunt reditum. Sequitur tum ferrea pubes,
 Oceanosq; egressa, polum nox occupat atra.

F I N I S.

U R 3

P E T R V S

P E T R V S S V M M O N T I V S

Francisco Puderico, patricio
Neapolitano,

S. D.

Ersuasit mihi autoritas tua Frã
 cisce Puderice, ut Pontani A.
 ctium secunda hac excussione
 potissimum ederem, rarum sa-
 ne de numeris Poëticis, & lege
 Historiæ dialogum. Nam cum illius opera
 tam multa sint, & ea æque egregia omnia,
 hinc mihi hoc, hinc illud edendum prius oc-
 currebat, fiebatq; ut difficilis redderetur ele-
 ctio propter pulchritudinis paritatem. Sed
 cum postea tecum sentire Suardinum Suar-
 dum Pontani nostri familiarissimum audi-
 rem, currentem quasi me doctus uir, & gra-
 uis incitauit. Qam quidem sententiam eo li-
 bentius secutus sum, quòd cum superiori
 foetura carmina præcesserint, exornandi po-
 stea & carminis ratio, quæ hoc uolumine tra-
 ditur, subsequi debebat. Digna profectò in-
 uestigatio, quæ ad communem hominum
 utilitatem, quamprimum omnibus nota es-
 set. Non enim ab aliquo fortasse grammæ-
 tico de re Poëtica, deq; Historica disputatur,
 sed ab illo præcipitur Iouiano Pontano, cu-

sus quidem in utroque genere, post tot an-
 norum deprauationem, noua quædam, ad-
 mirandaq; apparet felicitas. Vt non iniuria
 spea te illud usurpatum sit, cœpisse eum,
 ut de CHRISTO Opt. Max. dicitur, & fa-
 cere pariter, & docere. Nec uerò mihi dubi-
 um est, quin iucundum tibi futurum sit offi-
 cium meum. Nam præterquam quod Actij
 Synceri loquens persona, à quo opus hoc
 denominatur, non parum te pro ueteri ami-
 citia delectabit, tuæ quoq; hic tibi sunt par-
 tes, nec res ipsa tota, de qua igitur, non in pri-
 mis ad te pertinet, cum Poëtæ concinnita-
 tis, cuius maxime ferax est Pontana Acade-
 mia, semper ipse & studiosus obseruator fue-
 ris, & censor accerimus, uixque summis, (ut
 ita dixerim) naribus, adeo omni de carmine
 exacte iudices, ut merito te omnes emun-
 ctæ naris hominem (ut ait Horatius) appel-
 lent. Par in historijs censura est tua, qua-
 rum tenacissimam in te uidemus memori-
 am, & grauitatem simul in te tantam, modo
 refellendis fabulosis, modo ueris comprobā-
 dis, comparandisque scriptoribus ipsis, ne-
 mo est nostrum qui non admiretur, Quo fit,
 ut omni è parte iucunda, tibiq; maxime pro-
 pria, hæc sit plus lectio futura. Tuū igitur ti-
 bi Actiū habe, libroq; hoc, et Synceri ipsius
 optato è Gallijs reditu, quod facis, magis ma-

gisq; lætare. Nam ut omittam summam eius in Pontani scripta pietatem, quæ post illius obitum sopita ac neglecta, è tenebris primus in lucem tum Francisci Aeli cõsilio, tum opera usus mea reuocauit. Adduxit nuper ex Heduorum usque finibus, atque è Turo- nibus dona quædam, mirum in modum placitura literatis uiris, Martialis, Aufonij, & Solini codices, nouæ, atq; incognitæ emendationis, tamq; à nostris diuersos, ut hos cerro ac legitimo partu natos, reliquas uerò liceat spurios existimare. Præterea epigrammata, quæ tam multa hic leguntur, alibi hæcenus non uisa. Imò Solini liber hic autore ab ipso, quod iam titulus indicat, nec eius negat uetustas, & recognitus est, & editus. Is etiam ad nos attulit Ouidij fragmentum de Piscibus, Gratij poëtæ Cynegeticon, cuius meminit Ouidius ultima de Ponto elegia: Cynegeticon item Anrelij Nemesiani, qui floruit sub Numeriano Imperatore: & Rutilij Namatiani Elegos, quorum tenuitatem & elegantiam è seculo illo agnoscas Claudiani. Atque hæc quidem omnia statim post Pontani libros emittentur. Nonne applaudendum iure fuit redeunti Actio nostro, ueluri nouo rei literariæ Camillo: nonne gestanda & illi ob ciues seruatos merito Querna? Adde exquisitissima Actij ipsius, quibus iunior

nior lusit, partim Lirica, partim Elegiaca, nostro etiam charactere propediem excutenda: cumque his novas illas piscatorio genere Eclogas: denique diuinum de CHRISTO opus, cui summam nunc imponere decreuit manum. Ut post nescio quos Sedulios, & Prudentios, in quibus penè nihil, præter nudam religionem inuenias, Marones tandem Christianos habeamus. Quocirca triste Pontani desiderium, Actij nostri uita pensemus, ac lætemur potius, benigno agi fato cum patria nostra, cui nunquam ferè Pontanus aliquis uideatur defuturus. Illius itaque nomine illustrati, tantoque instituti magistro congratulemur nobis cuius præter æterna librorum monumenta, ea quoque fuerint in literis, dum uixit, exempla, ea consilia, ea doctrinæ communicatio, ut perfacilem alijs eò perueniendi uiam ostenderit, quò sine aliquo duce foelix ipse peruenit. O præstantis ingenij & doctrinæ uirum o de temporibus nostris optimè meritum, per quem non inuidemus antiquitati. Clamantem te non temere toties audiui Puderice, ut qui ab Errico patre ad eum puer deductus, eoque semper familiarissime usus, probe hominem nosset: Aspici te uiuum hunc amici, dum licet: huius, dum licet, aspectu exaurate oculos, non multos dabitur intueri Pontanos. Quam uerum tu-

um illud iudicium fuit. Etenim eius ingentium penitus qui perspicit, iure illum optimo alteram quasi naturam appellabit. Quippe (ut alia taceam) in describendis, informandisque rebus, ita illum uides quodcumque proponit, absolueret, ita perficere undique, ut nihil tanquam integro corpori, singulis uel membris deesse. Quod si comparatio sit de eo facienda, multos, qui opponendi tanto uiro fortasse uideantur, cultos illos quidem & elegantes, aridos tandem inuenias, ac sterileis. Hunc uero in summo cultu splendoreque uberrimum, fecundissimum, nulla in re non profluentem suspicias: hunc natura ab ipsa raro exemplo creatum existimes, qui que ingenij magnitudine nulli omnino cesserit antiquorum. Hinc tentandi omnia, Pontani illa felix audacia. Genus autem dicendi, in quo maxime ætas nostra decipitur, ita ad antiquorum imitationem effinxit ut nihil te in eo peregrinum offendat, nihil conquisitum, utque ipse dicere solebat, uiolatum, sed unum quoque plane Romanum uideatur. Quod magis ridenda censeo quorundam iudicia, de tanto uiro parum pie loquentium, qui hoc ipso nullius se omnino iudicij arguunt, quod louianam sublimitatem non cognouerunt. Verum ut ad editionis huius rationem redeam, illius enim

laudes

laudes quis enumeret? non omiserim hoc loco id quod in eiusdem quoque carminibus feci, quodque tu mecum sæpius egisti, omnes qui hæc legent, admonere prius, & per Iouani manes obtestari, ut habita præmortui ratione, æquos se in his iudices præbeant, quæ cum nonnullis alijs, nostra post hac opera edendis, nondum ab illo fuerint emendata. Sed quid ego nunc exorare quenquam hac in parte studiosius laborem? cum Pontanus, ut spero, ipse per se satis omnino sit unicuique superque facturus. Quod uerò ad me attinet, qui huius rei curam tam libenter suscipiam, non uerebor, quod grauissimus uir Actius Syncerus iam pridem de me scripsit, epistolæ huic carmen subnectere. An placere mihi dissimulauerim, pietatis erga amicos nomine probari? Liceat itaque mihi non immeritam fortasse mercedem hanc exigere laboris mei. Vale.

Ex

EX LIBRO EPIGRAM-
MATVM ACTII
SYNCERL

*Excitat obstrictas tumulis Summontius umbras,
Impleat ut sanctæ munus amicitiae.
Viq; prius uiuos, sic & post fata sodales
Osseruat, tristes & sedet ante rogos.
Nec tantum uiolas cineri, ac bene olentia ponit
Serta sed & lacrimis irrigat ossa pijs.
Parua loquor: cultis reparat monumenta libellis,
Cum possint longam saxa timere diem.
At tu, uiuaci quæ fulcis nomina fama,
Poscenti gratas Musa repende uices.
Vt quoniam dulces optat sic uiuere amicos,
Viuat, in & libris sic sacer ille meis.*

F I N I S.

IOANNIS IOVIA
NI PONTANI ACTI
us Dialogus.

Cæparius, & Segnitius, & Actius colloquuntur.

ASCVTIVS Caulita, Pasculli Caulitæ filius, Sarnensis, Sarcularius, cum Pignatia Niggella, quæ uiro suo nunc hic adest, & suo & uxoris nomine uendit Segnitio Fumestillo, Acerrano uiatori, qui ipse emittit sibi, liberis, nepotibus, pronepotibus,

abnepotibusq; suis cum omni posteritate domunculã. SEG. Adde illud, & anteritate: utraq; enim parte anteriore, ac posteriore domus constat. CAEP. Caute agito mi Caulita. Ea domuncula. SEG. Mater eius Macronilla non domunculam, sed democulam uerbo suo nominabat. Quo enim die Seueratus Pasculli pater in illam ab harula demigravit, cum familia, & sue, oculũ male auspicato ingressus omisit. CAEP. Scite, caute, aueruncate, admones, pergam. Sita est Sarnensi in suburbio secundum flumen. SEG. Atqui prouerbio cauetur, secundum flumen emundum non esse. CAEP. Riuum uolui non flumen dicere, euincet tamen illam tibi cũ omni quoq; posteritate Pascutius. SEG. Et anteritate quoq; memor uti suas facito. CAEP. Tribules,

bules, ac uicinos bonos habet Piluitum Rufillum. SEG. Grex mihi suillus uenium si daretur, pilus hic nequaquam placeret. CAEP. Senex est, & cassus iam sanguine, institutus illi est haeres Hordeatius Panicocta, & quidem bene auspicata successio. pergam. Cocleatium quoque Surripo- nem. SEG. Quid (malum) istud est & nominis, & cognominis? quasi cochlea bonam anni partem, domi inclusus succo se suo pascat, mox prodiens raptio ac surrepto uiuat. Apage à me uicinos tam male nominatos. CAEP. Hoc uide Segnati, quod nec tibi, nec patri tuo Funestillo nomen satis bene ominatum est. Audibis reliquum. Itemque Lardatium Fabaronem, probum uirum, agricolam bene unctum, abundeque triticatum. Neque tibi uerendum est illud, uicini nemories famae, atque inopia impulsu tuam incrumeram nocturni irrepan: proba est domuncula tota, proba contignatio, probus paries, tectum ipsum probe canteriatum, asserulatumque quernis etiam scandulis Auercunconis fabri, proba cisterna, sine ullo stillicidij uitio, aut latrinae seruitute, fundamenta bene iacta, uolutabrum lutulentum, in quo uicinae totius sordes desideant, harula ad solem meridianum exposita, firmiterque quaternata. Age igitur argentum è uestigio dinumera Deo cum bono, & illud uide, confestim eò uxor uti traducatur, est enim domus ipsa foecunda, cupioque mirandum in modum egnatum iri ex te quam primum, qui & cognito nomine & pascendi greges solertia, patrem tuum Sueranum referat Funestillum. Vnicabis itaque praepropere digitulatumque pecuniam, unciolae tres praecium est. SEG. Duillabo illas potius: binatum enim quam singulatum è uestigio magis numerabitur praecium. CAEP. Tu Pascuti accepisse argē-
tum

tum & omne & numerum, & perpensum probe. Tibi uero
 Segniti ea domuncula solenni more est à Pascutio euincun-
 da. S E G. Ab ipsis etiam fundamentis tota, cum tecto,
 asseribus, canterijs, clauiculis, scalis, foribus, culinae uoluta-
 briq; decursibus. Quid enim si quispiam edificandum infe-
 rius superius ue curauerit, tetauerit ue? quid inquam, euinci
 mihi summum etiam caelum, et ipsum terrarum soli profun-
 dum uolo, caueoq;? C A E P. Haud iniuria, hoc ipsum
 ago. Pascutius Caulita, Pasculli Caulitae filius, domuncu-
 la ipsam euicturum spondet ab infimo solo ad usq; caeli subse-
 lium, cum ipso etiam caelo, cumq; terrae imis, ac perimis, ma-
 fernisq;, Segnitio Funestillo Acerrano uiatori, eiusq; poste-
 ritati. S E G. Tute & uiatorem interrogato, & illud cae-
 ueto, anteritatis bene memor' uti sies, & item furni, qui est se-
 nistrum ad latus, triangulum enim domicilium ipsum est,
 piscationis quoq; diurnae, nocturnaeq; hamariae ac retiariae.
 C A E P. Sistet autem in omni foro & causa, festis profe-
 stisq;, fastis nefastisq; diebus. Segnitioq; ac Segnitij posteris
 euincet, aduersarios uero uinciet. Pro quo prostando praee-
 dia, suppellectilemq; sua, et cum ea basem, cofinos, riscum, ac
 rete triplumbatum obligat, seq; staturum in praetorio ad iu-
 dicem. Tu Pascuti fuste illum inuestito. Tu Segniti fuste ipsum
 manu capito. Haecce uti uera sunt, sciens, uolensq;, suae spon-
 tis, at ex conuento, utq; inter bonos decet, uterq; agitis, meq;
 ut scribam rogatis, iureq; iurando cuncta haec confirmatis
 uerbis conceptis, quae ego praeco. Dice tu Segniti, per Pedia-
 num Deum, qui noctu primus iter iuit, primusq; cauponam
 est cauponatus. Sequere tu Pascuti, per & Verronem,
 quem pastores colimus, primus sues maiales qui fecit, pri-
 musq;

musq; Fabam torruit, & glandem deglubiuit. Hæcce acta sicce sunt. Testes adsunt de more acciti, rogatiq; uiri utiq; probi, Accius Syncerus Sanazarius, Frãcisus Pudericus, Ioannes Pardus, Gabriel Altilius, Petrus Compater, Paulus Prassicius, Petrus Summontius, Hæcce sicce couenere hisce uerbis, hisce conditionibus acta & transacta sunt hosce inter, assentiente uxore Pignatia, ut par est uiros inter bonos bene agier. Memores actorum estote, perinde uti ab utroq; ad hæc ipsa arcessiti et rogati estis: nobis enim arbitris ita testabor actum, Cal. Quintilibus, prætor e Gallo.

ACT. Atqui ò bone Capari ut nostrum tibi omnium nomine respondeam, negotium profecto rebus tuis maximum, maximeq; periculosum comparasti à sacerdotibus, dum in illorum iura irrumpis, contemptis, ac despectis legibus, iure deorum porfus adempto. An ignoras, sacerdotibus duntaxat, ut deum ministris licere, fasq; esse, uenale cælum facere? iisdemq; etiam solis de intimis terræ locis permissum esse agere? quippe cum in eorum manu sit oblegare quos uoluerint ad inferna loca. Qua igitur lege, scito'ue, decreto'ue, Senatus'ue consulto de cælo stipulatus fueris, de quæ infernis locis, etiam atque etiam uide. Nos abimus bene conuentorum memores.

Actius Syncerus, Paulus, Pardus, Compater, Pudericus, Summontius, Altilius.

Dui boni, uestrum ego utrumq; Petre ac Paule appello, quo'nam, quò abiit gentium, Christianæ religionis tanta illa simplicitas? locorum ubi delituit summa ac peculiaris Christianorum innocentia atq; integritas

gritas? Audet scrofartus pastor in emunda casula, caelestem illam Dei sedem euinci sibi deponere, prætoriumq; ipsum humanarum actionum, ac diuinæ iustitiæ: non timet rusticanus notarius scripto etiam testatum hoc posteritati relinquere. Tædet me, pudetq; temporibus his, tempestate tam corrupta editum, luceq; impurissima oculos contaminasse nascentem. Iure igitur quotidieq; magis etiam ac magis desiderio angor Ferrandi Ianuarij, eiusq; oratio me uehementius indies commouet, quàm ille paucis antè quàm è uita decederet diebus apud se mecum habuit, cum adesset unà Fræciscus hic Pupericus, quem uidetis. Cum enim ab Innocentio Octauo Pötifice Maximo Abas creatus nuper esset Ferrandus, paucisq; antè diebus è Roma Pontificisq; è conspectu Neapolim in patriam regressus, in eo sermone, qui tunc de religione est ab eo habitus, exorsus ipse à primis illis Pontificibus, tum Prouincialibus, tum Romanis: Diui boni, Diui inquam boni, quàm multa, quam etiam memoriter de illorum simplicitate, paupertate, innocentia, rerumq; humanarum contemptu & retulit, & disputauit. Ac ne uideretur ueterum illorum patrum exemplis tantum, solaq; antiquitatis autoritate inniti, plurima de Francisco, de Dominico, deq; illorum sectatoribus, qui tum quoq; uiuerent, summa etiam cum admiratione audientium ita differuit, uti qui aderant, commiseratione omnes horum temporum in lacrimas uerterentur. Nam & Ferrandus apprime disertus erat, & indignationis maior ipsa uis, commiseratio quæ indignationi haud indecenter coniuncta, uerba quidem ipsa, mirificamq; illam uerborum affluentiam, ad doloremq; lacrimasq; commouendas uberrime, excitatissimeq; subministrabant, nõ mi-

nore cum animorum qui aderamus nostrorum commotione, quam eius ipsius, qui differebat, affectu. Qui si conuentioni huic paganorum affuisset hominum, uenundariq; audisset cœlum, an putatis, quod Cicero etiam indignanter fecit, sola eum illa exclamatione fuisse contentum: *ô tempora, ô mores*, Christum ipsum ab aula illa (michi credite) euocasset imprecationibus, & manes illos Poëticos uociferatu eruisse heuulationeq; ab inferis. Sed cum illo bene actum quis non uidet? Cum eiusmodi præsertim præcella paulo post eius obitum ab alpibus proruperit, quæ & Italiam uniuersam concusserit, & regnum hoc Neapolitanum exhausserit populis, spoliaueritq; fortunis, excisis funditus, aut incendio uastatis tot urbibus. Itaq; cum illo bene actum cum iam fuerit, desiderio certe consuetudinis, orationisq; eius uiri afficior quotidie magis, afficiarq; quandiu ipse uixero. PAVL. F. nostro omnium uultu intelligere, uel facile quidem Syncrere potes, quàm iucunda nobis fuerit Ferrandi recordatio. Quantum autem, quàm etiam ualidè fixa infideat mentibus nostris illius memoria, consuetudo quidem tam suauis eius, nulliq; non ciuium ac peregrinorum, qui illum nouerant probata, docere te oppidò abunde potest. Vt autem sermo de ueterum patrū castimonia & fide à te tantopere laudatus, desiderium in nobis eius renouat (de me ipse ut loquar) non minus fortasse etiam afficit, & penè dixerim confirmationis simul, atque admirationis magis ac magis implet oraculum illud tibi ab eo in somnis editum: quod mihi quanquam Puderico ab hoc fideliter recitatum, audire tamen ex te ipso coràm uel mirificè aueo: cum ad animæ immortalitatem confirmandam, uel mirandum in modum cōferat;

ferat : & si de ea ita persuasum Christiani habemus omnes, ut illorum qui diem obierunt animas sua quandoq; redituras in corpora, nosq; item ipsos ubi è uita hac discesserimus, statuto quodam tempore resumpturos nobis illa & teneamus, & promittamus. ACT. Memoratu quidem digna res est, audituq; iucunda, è me Paule quam requiris, explicatu tamen difficilis. Multa enim somniantes cernimus, quæ planè referri, qualia uisa ipsa sunt, nequeât, ut figuræ quædam neque ipsæ uisæ aliàs, neq; satis per se explicabiles, tum nouitate, tum complicatione sua, studebo tamen uoluntati eorumq; qui hic assunt omnium, quiq; mihi idem hoc innuunt, tuæq; Præsertim Paule satisfacere. Illud tamen nobis cognitum, uestrosq; apud animos testatum uolo, qua nocte oraculum, ut ipse appellas, est editum, nullas ea quæ nocteni antecessit die cogitationes à me initas susceptas ue de animæ immortalitate, nullas de reuersione eius ad corpora, nullum quamplurimis antè diebus aut sermonem hys de rebus cum doctis uiris habitum, aut apud me ipsum modo esse aliquo dubitatum. Liber utique curis ab omnibus, atque ab hys potissimum cogitationibus uacuus, cum ipse cubuissem solito in lectulo, quæquæ sæpenumero ante cubitum lectio, quidam quasi animi cibus sumitur, nulla prorsus diuinis de rebus præcessisset: ubi diutius quieuissem, & iam aurora illa Iouiani nostri, quæ cæli postibus affixa est custos, Solem excitasset è somno, uidere uisus sum, quin hæc loquens uidere ipse iam uideor adesse mihi Ferrandum. Quæras fortasse, unde aduenerit mortuus, qua uia profectus, ac tam repente clausis foribus insinuatus astiterit, nesciam, nesciam, affuit certe, qualem uiuum & uidebam penè quotidie, & allo-

quebar congregentem: meq; statim desyderatissime comple-
 xus cum esset, ut qui diutius non uidisset, uultu iucundus, risu
 hilaris, salutatione blandus, & osculo, ut ei mos erat, sane
 quam familiariter petiisset: An, inquit, consuetudinis me
 nostre oblitum rebare, amicitiaq; tam diuturna factū tam
 breui immemorem? Redeo igitur ad te, & quidem tanquam
 legatione functus aliqua, ut uiuens censueram, confecto
 munere, maximaq; profecto cum uoluptate ad te redeo. Re-
 ducem igitur ac sospitem ipse me uides, atque antè expecta-
 tum tibi me & uegetum, ualentemq; & amicorum, tuiq; in-
 primis memorem, tuum apud cubiculum sisto. Atque his di-
 ctis blandiusculum in modum & surrisit, & penè sublacri-
 matus est: quod euenire solet inter uiuenteis, ubi longa è pe-
 regrinatione regressi sunt in patriam, exanclatis periculis
 reduces, quo tempore natura ipsa contrarios unā miscere
 affectus consueuit, & præteritorum periculorum, longio-
 risq; absentia memores, & præsentis uoluptatis, ac lætitiæ
 indices. Hoc est autem illud Paule, uosq; amicissimi uiri, hoc
 inquam illud est, quod ne inuibrare quidem suis uerbis, nec
 dum figurare queam, aut explicare oratione. Cæpit eodem
 me puncto temporis mira uoluptas amici iam reducis: cæpit
 admiratio, quod mortuum iam dudum illum esse subijt re-
 cordatio: cæpit rursus dubitatio, quia uiuum illum cerne-
 bam, & loquentem quidem, & uiui hominis munus, sermo-
 ne, uultu, affectibus que implentem: num mortuum arbitra-
 rer: an potius illius mihi obitus somnianti esset uisus, qui re-
 ipsa iam uiueret? Itaque dum ipsi inter sese recursant affe-
 ctus, mentisq; in diuersum abit cogitatio, meq; silentij lon-
 gioris pudet, unā & in hilaritatem pariter profusus sum, &

in lachrimas iam prorupi. Veterem igitur, atq; desideratum amicum arctius complexus, ut peregre redeuntem, ut sospitem: nec minus etiam subueritus, quæ somniantium est consuetudo, ne, quod haud multo post contigit, repente euanesceret, multa quidem, proq; ueteri nostra consuetudine, paucis cum eo tamen, non minus iucundè, quàm pie, domesticèq; transégi, mutuoq; illi mecum peramanter & grate, quodq; Ferrandus ipse dū uiueret, quotidianisq; in disceptationibus multa sæpe de animæ immortalitate quærere esset solitus, subiit tempus esse idoneum interrogandi illius, eorum' ne de quibus olim dubitasset, factus esset iam certior: nec ausus ipse in primo statim orationis uestibulo, ac ueluti ex abrupto hoc ipsum exquirere, cæpi prius sciscitari, num ea quæ traderentur de mortuis tam acerba, de pœnarum magnitudine, de suppliciorum immanitate, cruciatuum' que perpetuitate, uera essent, ut ea ipsa sunt prodita. Tum ille suo de more, ut quippiam asseuerantius erat dicturus, supercilijs obductis, silentioq; paulisper habito, quasi etiam præfagiret quæ sciscitanda post à me essent: Dicam, inquit, Syncere Acti, dicam uerè, fatebor ingenuè, asseuerabo constanter, nos qui è uita iam migrauimus, eo desiderio teneri, in uitam illam remigrandi, quæ animæ cum corpore est communis. Atq; his dictis, demissis, iisdemq; conuiuentibus oculis, ac supercilijs quasi abiens salutaret, discessit. Ego statim somno solutus sum. Habes Paule somnium quale meum illud fuerit, plenum, ut opinari te etiam uideo, diuinitatis: ex eo mihi & uita hæc habita est suauior, quæ perfectio quasi quædam animæ uideatur: nec mors futura est tam grauis, post quam suo quidem & statuto tempore membris hisce uernaculis, sibiq;

peculiaribus, quorum ministerijs principio ab ipso uita, societatisque est usa, sit iterum quoque usura, corporeque in hoc, perinde atque in domo ac patria sua rursus etiam diuersatura. Fungamur igitur eo libentius in hac ipsa animæ corporisque societate uiuentes, uitæ ipsius muneribus, quodque medijs quasi quidam ex anima consistimus ac corpore, mediocritatem sequamur eam, quæ digna sit homine. Et quanquam degener est corpus, illud tamen ita colamus, uti solertes ac boni agricolæ agrum, ijs ferendis frugibus, quarum anima, utque Ciceroni magis placet, animus sator est idem, et cultor. Nihil ciui bene instituto patria sua est carius, quoniam in ea honores assequitur ac titulos, remque illic familiarem cumulat, peculiumque omne sibi comparat. Corpus autem hoc nostrum, perinde ut proprium illi domicilium et pene patria est; quocirca corporis ipsius non immemores ita quidem erimus, ut hospitium et quasi patriam eam animi ipsius, domumque uita in hac existimantes, bene illud constituamus, quo animus ipse honores, magistratus muneraque ciuilia, dignasque homine actiones in illo gerere, eiusque etiam opera exercere, atque administrare cum dignitate ac decore ualeat suo, quandiu hospitio illius, et tamquam patriæ utetur beneficio. Ac postquam ex eo migrauerit, quandiu etiam absens fuerit, ut illius ipsius memor, desiderio remigrandi ad illud eo uehementius teneatur. Quem admodum ciues boni, qui quo sua ipsorum patria est honoratior, eo absentes maiore tenentur cupiditate in illam reuerentendi. PAVL. Et oraculum ipsum summa à te cum fide recitatum, plenum est diuinitatis: Oratio hæc ipsa tua seque atque oraculo tali digna. De ipso autem Ferrando maior

Indies futura est apud me existimatio, existimationiſq; con-
iuncta ueneratio, cultusq; memoriæ, ac nominis tanti uiri.
Inter amicos uerò plurimos, quibus ille omnibus perfamili-
ariter utebatur, quod tui præcipue memor in somno se tibi
tam familiariter inuisens ostenderit, & mecum gaudeo plu-
rimum & tibi ex animo gratulor: neq; enim mediocrem tibi
excitationem additam uideo, nobisq; item alijs, qui hæc no-
uimus excolendis animis, uita hac dum fruimur, quando a-
nimi ipsi eo tenentur desiderio redeundi in corpora, in qui-
bus constituti, & quorum etiam ministerijs, atq; ope uſi, id
assequentur, uti humanarum, diuinarumq; rerum naturas,
causas, potestatesq; cognitas ac perspectas habeant. Quid
enim excellentius, quàm in hoc perexiguo tam uasti æquo-
ris meditullio, quæ terra dicitur, habitantem hominem, &
terras, & maria, & spiritum, & cælum omne, tot tantosq;
stellarum orbes ac globos, tantam uniuersi molem, rerum
tantam infinitatē cognitioni suæ subicciſſer mortaliq; in cor-
pore immortalem subeuntem personam id curare, ſciſcitari
perueſtigare, comprehendere, tandem ſcire, quod deorum
est munus proprium, ac peculiare, ab ijsq; in homines trans-
latum beneficium. Idq; ita eſſe declarare multa quidem poſ-
ſunt, illud uerò cum primis, quòd dij quidem ipsi excellenti-
bus quibusdam uiris uisi ſunt fuiſſe præſentiores, excellen-
tiæq; illorum, & gloriæ permultum ſtudioſi. Neque enim
de nihilo opinio illa peruetuſta de Genijs apud priſcos tam
conſtanter eſſet deſenſa & habita, nec apud nos Chriſtia-
nos, ne apud Iudæos, aut Arabes quidem illos, niſi permul-
ta, eaque maximè obſcura monſtrata, perſpecta, cognita,
his ipſis docentibus fuiſſent mortalium generi, quæ nunc

audiendo, ac legendo discimus Vt autem prætereamus maiora quæ sunt, & audisti Syncere sæpius, & audire coràm etiam num potes ex amicissimo uiro, cuius familiaritate, ac communitate studiorum quis te ipso magis utitur? quam & nos quoque ualde utimur, non adolescentem modò se, sed iuuenem, sed ætate iam prouectiorem, cum sæpenumero interpretandis ueterum scriptorum libris hæsitabundus non haberet certi quid traderet, in somnis se à Genio sub imagine ueteris cuiuspiam nunc Grammatici, nunc aut Poëte, aut Philosophi, ueritatis admonitum. Quod si quis hæc forte contemnat, idem hic quo' nam ore negauerit, maximos quoq; duces, monentibus in somno dijs aut maximas insperatas que sibi comparasse uictorias, aut euitasse, ne uicti ipsi essent, copijs profligatis? Ad hæc, nò pauca etiam sæpe monstrantur nobis inter dormiendum, quorum antea cogitatio nulla præcesserit, nihilq; illa priuatim ad nos ipsos, resq; nostras attineant, quæq; neq; sensus ipsi uersandis, atq; examinandis illis agitati antè, post dormientibus offerunt, nosq; lætessunt etiam inquietè. Sacerdos equidem ipse sum, nec à studijs, quibus tantopere delectari te mirificè letor, omnino alienus: plena est historia ueterum illorum Patrum oraculis, plena uisionibus, tum adhortantibus ad fortitudinem, ad pietatem, ad contemptum rerum humanarum, tum à uitijs deterrentibus: quibus ego confirmandis his quæ dicta sunt, commodissime uti possem, uerùm neque in hoc præsertim conuentu necesse esse duco, Christiani enim cuncti sumus, solamq; pietatem sequimur. Teq; Parde uideo iam pridem pensitare, quid ad hæc dicturus sis, itaque te ipsum potius audiamus. PAR. Pensitantem me Paule Præsici quæ à te dicta

te dicta non minus sunt recte, quam à nobis gratè accepta, subiit Aristotelicum illud, fieri quidem posse, ut ob mundi ipsius conuersionem, habitu aliquo inducto, quæ fera sunt animantium genera, ea ut mansuescant singula, idq; usu uenire in locis nonnullis, ut ob insitam bonitatem, sponte sua, nullo quidem cultu adhibito, mitiora illic nascantur, quam quæ alibi summo etiam studio operaq; adhibita diligentiore mitescunt. In tanta igitur nascentium multitudine, tam uaria etiam locorum diuersitate, mundi q; ipsius agitationibus tam continuis, iisdem q; tantopere uariantibus, cum natura ipsa semper ad unum aliquod suo in genere perficiendum contendat, quid mirum, & si rarum, tamen in multis quoque seculis, oriri aliquem, cui natura, & studio cum primis suo, & bonitate seminis, stellarum que ipsarum, hoc est mundi ipsius beneficio, & opera, omni è parte genere in illo consulat aut facultatis, aut scientiæ? Cum nulla uirtus corporis, nulla sit animi ingenij q; præstantia, nullus honorum, aut externorum bonorum gradus, in quo nõ diuersis quamuis temporibus, naturæ ipsius summus ille conatus, effectus ipso non sit etiam manifesto & cognitus, & perspectus, pro temporum uidelicet, nationum, patriæ que constitutione, & cœli ipsius, à quo cuncta mouentur, agitati. Abstinebo exemplis, ipsa enim res est per se quamnotissima. Verùm naturæ ipsius opera, præsertim q; excellentissima quæq;, Deum ad ipsum referenda mihi uidentur, idq; si cuique nationi, genti, sectæ, Christianæ cum primis religioni conuenire arbitror, quæ uirtutum omnium, earum dico quæ ad animum referuntur, & fuit, & est quamstudiosissima. Hæc habui, quæ pensitabundus apud uos dicerem, aliàs fortasse eadem

hac de re commodior offeretur querendi ac differendi locus. Quoniã aut, ut scitis, toto sum corpore ac pedibus præsertim imbecillis, considendum hac sub porticu censeo, de more maiorũ nostrũ: confidentibus enim nobis, ocio magis tranquillo & querere licuerit, & disputare: & qui prætereunt, tum ad sedendi ocium, tum ad certamen differendi inuitare, honestius multò fuerit. COM. Ego uerò quoniam à consuetudine huiusce porticus, meoq; ab instituto recessurus non sum, præsertim cum pransi hic confederimus, sequendum illud arbitror, quod præstantissimi etiam uiri secuti leguntur, uti leuioribus de rebus, deq; grammaticis præcipue post accubitum differerent: primumq; cognoscere ex te Paule aueo, quid (malum) quasi latinitatis oblitus paulo antè dixeris, plena est historia oraculis, plena uisionibus. An non puellulus eructabas Terentianum illud unum,

» ac Ciceronianum alterum, plenus rimarum sum, & haud
 » magna cum re, sed plenus fidei: adde &, Stultorum plena
 » sunt omnia. PAVL. Et de more Compater tuo feceris, &
 » nobis non ingratum, si quanquam studijs maioribus dedi-
 » tus, tamen meridiani quoq; temporis memor ab his ad ea
 » nos aduocaris, quæ cum leuiora ipsa sunt, tum ijs etiam è
 » studijs, quæ pueris nobis prima inhæserunt. Quocirca ne diu-
 » tius te suspensum teneam, & si tentandum loqui te certò
 » scio, dicas uelim, sis'ne & ipse oblitus Ciceronis tui scriben-
 » tis ad Tironem: Noctem habui plenam timoribus ac misere-
 » rijs. Et ad Atticum: Ex tuis literis plenus sum expectatione
 » de Pompeio, quid nam de nobis uelit ut ostendat. Et ad
 » Plancium: Sub eas statim recitatae sunt tuæ, non sine ma-
 » gnis quidem clamoribus, tum rebus enim ipsis essent, & stu-
 » dijs

dijs beneficijsq; in rempub. gratissimæ, tum grauis-
 simis uerbis atque sententijs plenæ. Qui si contentus
 his minime futurus es, Tacitiq; haud quaquam meministi
 dicentis in dialogo de Oratoribus: Illud certè concedet in-
 structum, & plenum his artibus animum longe paratum ad
 eas exercitationes uenturum. Item in libro Historiarum
 XVII. Opus aggredior plenum uarijs casibus, atrox
 prælijs, discors seditionibus. Et Paulo post: Magna adulte-
 ria, plenum exilijs mare. Et Plinij in quinto naturalis histo-
 riæ: Polibius analium conditor, ab eo accepta classe scru-
 tandi illius orbis gratia circumuēctus, prodidit à monte eo
 occasum uersus saltus plenos feris, quas generat Africa.
 Poteris tutemet reuocare tibi in memoriam alia quoq; Ci-
 ceronis loca, in quibus legitur: Plenus officio, plenum uigi-
 lantia, celeritate, diligentia. Poteris autorum item aliorum
 meminisse, qui & ipsi principem inter Latinos scriptores lo-
 cum obtinent. Ac nihilominus quoniam in hunc sermonem
 uolens incidisti, potes & de alijs huiusmodi sciscitari, si qua
 dubium tibi fortè animum, atque incertum faciunt. C O M.
 Bene profectò à te satisfactum arbitror, nec arcessendis o-
 pus est testibus, aut comprobatoribus, ubi Cicero est ipse au-
 tor. Quo igitur inceptum prosequamur, explicari à te per-
 uelim Parde: Qui nam maiorum nostrum potius quàm no-
 strorum paulo est à te antè dictum, cum usurpatissime scri-
 ptum legatur, maiores nostri? P A R. Nec inepte hoc ipsum
 à te Compter queritur, nec à me sine magnis quidem au-
 toribus dictum est, cum etiam à Sallustio scriptum legatur
 in oratione illa Lepidi: Clementia & probitas uestri Qui-
 rites, quibus per cæteras gentes maximi, & clari estis. Tam
 etsi scrib

etsi scriptura ipsa, ut iam uideo, deprauata est à literatoribus: quod in alijs, quodq; compluribus animaduerti, & ab illis præsertim, qui noua hac scribendi ratione libros hodie imprimédos curant. Qua in re Sallustius etiam Græcorum loquendi morem secutus uideri potest. Verùm ne à Cicero ne nostro recedamus, quid si à me ita pronuntiatum est nostrum, ut sit nostrorum, ut sestertiũm, numũm, numorum, ut duũm uirũm duorum uirorum, ut Deũm fidem deorum, ut præfectus fabrũm fabrorum: hac enim uerborum contractione uetustas illa uehementer gauisa est, namque apud eundem Ciceronem leges ueteris poëtæ dictum: Patris mei meũm factũm pudet, pro meorum factorum. Item, Ciues antiqui amici maiorum meũm, hoc est meorum. Quæ quamquam oblitterata magna ipse è parte iam sunt, tamen in paucis quibusdam è Ciceronis sententia, & plenum uerbum recte dicitur, & imminutum usitate. COM. Accipio & rationem, & auctoritatem, uideoq; quòd à priscis illis longius deflexerimus, multa recentibus ab his literatoribus magis damnari ob ignorantiam, quàm repudiari ob uetustatem. Oblatus est mihi diebus his libellus sanè peruetus, in quo scriptum erat, Rhinocerontis, uetustis enim in codicibus dictiones has Rhinocerontis & Aegocerontis ubiq; inuenias N̄ literam retinere: quam quidem literam à Grammatista nescio quo, quòd Græcum inodoratus aliquantum esset, atramento oblitam animaduerti, uidelicet quòd recentiores Græci, quiq; Attice loquantur, Aegoceros Aegocerotis, Rhinoceros Rhinocerotis enuntient. Neq; tamen argutus hic id animi pendit, quin ignorare se confessus est è Græca fuisse olim gente, ut Siculos, Italicam nationem, ut Calabros

bros, qui dicerent Aegoceron, et Rhinoceron, & Minon, atque huiusmodi alia, indeque esse Rhinocerotis, Aegoceronis, & Minonis, quod Cicero etiam ipse protulit. Accepta igitur à priscis Latinis terminatio hæc Sicula mansit apud nostros: nec est cur accusetur, si quis morem tot seculorum seruatum à maximis autoribus & ipse quoque seruauerit, quando cognitum, ac certum est. Græcos quoque autores Siculos scilicet, ac Brutios ita esse locutos, Cum etiam abunde notum sit, quanta inter Græcos sit ipsos uarietas & terminandorum, & flectendorum nominum. Quinetiam Germanicus Arateo in carmine protulit Aegocerus, ut cum ait: Et sedem Aegoceri Cythereius attigit ignis. Item: Clara sagittiferi tetigit cum lumina signi. Aegoceri semper cælo leuis excidit imber.

Audiui non semel, & quidem persancte iurantem, eruditum apprime, & obseruantem uetustatis hominem, se complures codices & Horatij, & Ouidij, & aliorum poetarum legisse penè uetustate ipsa consumptos, in ijsque scriptum obseruasse non Clius, sed Clios: non Didus, sed Didos: non Eratus, sed Eratos: quòd priscis illis temporibus maiores nostri genitiuis casibus Græco more his in nominibus minime uterentur. Cum qui Græcè sunt Didoos, Eratoos, Clioos, contraherent in o productum Didos, Eratos, Clios, qui casus Atticè sunt Didus, Eratus, Clius. At nunc quis est è literatoribus adeò compositis moribus, quin ora sinusque ipsos impudentius conspuat, ubi quem aliter locutum senserit? Me ipsum maledictis quoque incessitum, nedum acrius increpitum satis quidem scio, quòd Sapho uno, id est simplici tantum P' ac nò uti à Græcis scribitur & ipse scripsissem: nec animad-

uertunt erudituli uiri, latinam linguam post P' statim alterum P' non admittere, cui tamen insit aspiratio. Itaq; dum Græci riniuum esse uolunt, latinum quid uelit, non uident. Neq; enim patribus ac principibus illis latinæ locutionis cura maior fuit ulla, quàm ut peregrina lenirentur nomina, utq; Palæmon usurpat, quàm ut latinitatem musicarēt, quo uoces lenius illaberentur in aures. Hinc qui Græcè est, Ὀδυσσεὺς, factus est Vlysses, Ἀχιλλεύς Achilles, Αἴας Ajax Ἴσχυριος Esculapius, Πόλυδεύς Pollux, aliaq; id genus plurima. Eò autem uecordiæ, ne dicam ignorantia processum est à supinis quibusdam ingenijs, ut in obseruato Cicerone, ne dicam contempto, mordicus incurserent, si quis ita locutus fuerit, uti coniunctiones has, *Etsi, & Quanquam*, præterquàm indicatiuis temporibus coniunxerit cum *Optatiuis, & coniectiuis* modis passim coniunctas apud illū inuenias. Audite quæso æquo animo Ciceronem tã multis in locis non uni duntaxat modo, hoc est, indicanti coniungentem Ad Atticum enim quadam in epistola: Sed postea quã-
 22 primum Clodij absolute leuitatem, infirmitatemq; iudi-
 22 ciorum perspexi, deinde uidi nostros publicanos facile à Se-
 22 natu disiungi, quanquam à me ipso non diuellerentur. Alia
 22 in epistola: Rhodum uolo puerorum causa, inde quamprimum
 22 Athenas, & si Etesia ualde reflauerint. Ad Dolobellam
 22 quoq;: Quanquam mi Dolobella (hæc enim iocatus
 22 sum) libentius omnes meas (si modò sunt aliqua mee) laudes
 22 ad te transtulerim, quàm aliquam partem exhauserim
 22 ex tuis. Ad Seruium Sulpitium: Accedit eò, quòd Varro Murena
 22 magna magnopere eius causa uult omnia, qui tamen existima-
 22 uit, etsi suis literis, quibus tibi Manlium commendabat, ualde cons-

de confideret, tamen mea commendatione aliquid accessio-
 nis fore. Ad Marcum Varronem: Etsi quid scriberem, non
 haberem, tamen amico ad te eunti, non potui nihil dare. In
 primo Academicorum libro: Certè enim recentissima quæ
 que sunt correctæ & emendata maximè, quanquam Antio-
 chi magister Philo magnus uir, ut tu existimas, ipse nega-
 ret. Item: Tertia deinde philosophiæ pars, quæ erat in ra-
 tione, & in differendo, sic tractabatur ab utrisque, quan-
 quam oriretur à sensibus, tamen non esse iudicium uerita-
 tis in sensibus, mentem uolebant rerum esse iudicem. Et in
 secundo de Oratore: Erantq; multi, qui quanquam non i-
 ta se rem habere arbitrarentur, tamen quo facilius nos in-
 censos studio dicendi à doctrina deterrerent, libenter id
 quod dixi de illis oratoribus prædicarent. Item sese, siquam
 gloriam peperisse uideatur, tametsi ea non sit iniqua merces
 periculi, tamen ea non delectari. Ad hoc Ciceronis testimo-
 nium etsi aliud nullum abs te requiri certò scio, non præ-
 termittam tamen, quæ è Sallustio, Liuiio, Tacitoque mi-
 hi nunc in mentem ueniunt, Sallustij enim uerba sunt hæc
 Nam ui quidem regere patriam aut parentes, quanquam
 possis, & delicta corrigas, tamen importunum est. Et Liuij
 XXVI. Itaque quanquam omnibus omnia deberet,
 præcipuum muralis coronæ decus esse eius qui primus mu-
 rum ascendisset. Et libro XXIX. Mauris inde se-
 cui conuenerat retro ad regem remissis, quanquam ali-
 quanto minore spe multitudinis nec unquam tantam rem
 aggredi satis auderet. Taciti autem quæ sequuntur:
 Non numerauerim inter Germaniæ populos, quanquam
 trans Rhenum, Danubiumque confederint, eos qui

decus

decumates agros exercent. Item uera statim & incorrupta
 eloquentia imbuebantur, & quamquam unum sequerentur,
 tamen omnes eiusdem ætatis patronos in plurimis & causis,
 & iudicijs cognoscebant. Tamen hæc tolerabiliora Discissu,
 dilaceratum, que ab iisdem satis scio haud indoctum homi-
 nem, quod particulam Nedum, ac Ne modo, præponere sit
 in scribendo ausus. Nec meminerunt Ciceronem scribentem
 ad Atticum nec Balbum & Oppium ad Ciceronem, eorum
 quidem alterum dixisse: Tu quoniam quartana cares, & ne-
 dum morbum remouisti. sed etiam grauedinem te uegetum
 nobis in Græcia siste: alteros uero: Nedum hominum humi-
 lium, ut nos sumus, sed etiam amplissimorum uirorum con-
 silia ex euentu, non ex uoluntate à plerisque probari solent.
 Lilius quoque libro XXIX. inquit: Hanno nequaquam
 satis ualido ne modò ad laceffendum hostem, sed ne ad tu-
 endos quidem à populationibus agros equitatu accepto id
 omnium primum egit, ut per inquisitionem numerum equi-
 tum augetet. Nec alienum forte fuerit Plinij quoque uerba
 è nono naturalis historiæ libro adducere. Lolliam Pauli
 nã, quæ fuit Caij principis matrona, ne serio quidem aut so-
 lenni ceremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium eti-
 am spõsalium cœna uidi smaragdis, margaritisq; opertam.
 Hæc autem quanquam sunt huiusmodi, mouent tamen do-
 ctos uiros. Indignantur enim non permitti sibi maiorum au-
 toritate uti, tutoq; euagari per orationis latinæ fines: qui la-
 tissimi quidem sunt. Nam etsi possunt conscientia ipsi sua
 contenti esse, tamen nescio quomodo præstantibus in inge-
 nijs usu uenit, quod in equis generosis, ut nolint pungi, auer-
 sentur flagella, ad scuticæ sonitum exæstuent. Namq; ipsi e-
 tiam

iam reges muscas fugitant. Equidem memini, quin uidere quidem uideor digladianteis grammaticos super Virgiliano uersu, qui est:

*Instar montis equum diuina Palladis arte
Aedificant.*

Dum quid instar significet, parū intelligunt. Neq; enim Ciceronem animaduenterunt scribentem ad Atticum: Meorum literarum nulla est synagoge, sed habet Tiro instar septuaginta, & quidem sunt à te quædam sumendæ, eas ego oportet perspiciam, corrigam, tum deniq; edentur. Et in Oratore ad Brutum: Nam inuenire, & iudicare quid dicas, magna quidem illa sunt, & tanquam animi instar in corpore. Quid idem cum dicit Cicero ex ore Antimachi in Bruto: Plato enim mihi unus instar est omnium: an sibi uult aliud, quàm quòd Platonis unius audientia idem ualeret apud eum, tantumq; haberet autoritatis, quantum si uniuersus Atheniësis populus ad audiendum conuenisset, intentusq; recitantem spectaret, quodq; inuentio, ac iudicium in oratore idem quidem polleat, quod in corpore ipso animus? Verùm hæc à nominis ipsius deductione aliquanto sunt remotiora: cum tamē & Cicero, & Virgilius eam inuuant, ut quæ instar aut sunt, aut habent, ea quasi oculis, ac menti insistent, illisq; perinde ut exemplar quoddam sint proposita. Quod fabris, atq; artificibus usu uenit, qui propositum ad exemplar fabricantur, ad illudq; opus suum dirigunt, id quod Virgilij uerba præferunt, dicentis equum illum Troianum aedificatum ea uastitate, ut quasi uasti imago montis fuisset proposita aedicatoribus, quam & ipsi imitarentur, & equus ipse illam referret, quod ipse alibi declarat, cū ait.

- 27 Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
 28 Roboribus textis, cæloq; educere iussit.

Et Cicero cum Respondet Attico, habet Tiro instar septuaginta, an aliud significat, quam quod cum ipse efflagitatarum ab illo epistolarum nullum haberet penes se exemplum, originales quidem epistolæ (sic enim hodie non pauci loquuntur) quasq; ipse dictasset, à Tirone asseruarentur, quodq; de exemplaribus illis utpote archetypis exemplum esset sumendum? Idem Cicero declarat hoc apertius, scribens ad Varronem: Equidem hos tuos Thusculanos dies instar esse uitæ puto. Ac si diceret, uitæ genus dierum illorum quibus fuisti in Thusculano, esse alijs uitæ suæ exemplum ac specimen debere iudico. Itaq; tum exemplar, tum exemplum uidetur instar significare, quod & Virgilius confirmat cum dicit: Quantum instar in illo. Recentiores tamen, ut Plinius

29 Secundus, alia quadam ratione uidentur hac usi dictione, neq; improprie tamen, neq; indecenter, ut cum ait de Traiano: Instar refectionis existimas mutationem laboris. Nam &

30 apud Ciceronem legitur, instar mortis, itemq; & alibi: Instar ulctionis uideretur cernere laceros artus, truncata membra.

31 Item, maximum beneficium uertebatur in grauissimam iniuriam, ciuitasq; Romana instar erat odij, & discordiæ, & orbitatis. P.V.D. Ego uerò Petre Compater facile sum passus, ægreferentem te Grammaticorum importunam diligentiam euagatum longiuscule: omnis tamen dicendi oblectatio iacare debet tædio cum primis audientium, ac defatigatione. Quamobrem redeat iam Pardus ad insomnia, quo Horatianum illud punctum, dum iocis miscemus seria, è dictionibus his nostris, ab ijs qui audiendi nobis

scum

scum hic gratia confederint, referamus: sintq̄ posthac res inter nos Grammaticæ, leuatio quasi quædam rerum difficiliorum, quæ in sermonem uenient, non autem differendi materia. PAR. Reuotâs me, ut uideo, Puderice ad somnia, uel potius aut impellis, aut trahis. Atq̄ equidem uereor, ne de his differentem me uberius, ad somniandum adigas etiam uigilantem. Dicam tamen quæ sentio, quæq̄ ut probentur à multis desyderari quidem potest, utinam uerò id consequamur ut à paucis. Externam quidem esse mentem putat Aristoteles, eamq̄ ueluti peregre aduenientem (ut sentire illi illum arbitror) in animos hominum illabi: idemq̄ animis præstare ipsis officium ad cogitandum, peruestigandumq̄, deniq̄ ad iudicandum, quod artificibus ipsis ad conficiendum destinatum opus præbeat dextra. Ac mea quidem sententia, perinde ut de luce per orbem à Sole diffusa lumen oculis accenditur ad uidendum, atq̄ discernendum ea, quæ oculis obiecta sunt, nam & lux externa, id est cœlestis res est, & q̄ cœlo à Sole diffusa peregre ad nos aduenit: sic à cœli ipsius, syderumq̄ commotionibus, per eam quæ *συνπρόθετα* Græce est, Latine contagionem fecit Cicero: mihi magis placet appellare contagem, quando contagio in malam ac pestilentem hodie partem accipitur: sic inquam à cœli stellarumq̄ agitato perpetuo, animis nostris mens, id est uis illa cogitandi tam acuta, & solers, tamq̄ etiam sibi constans, dono dei infunditur. Nec uerò ea quæ nunc dico accipi sic uelim, ut non & ipse de Deo, deq̄ animæ immortalitate, eiusq̄ creatiõe ea sentiam, quæ Christiani sint hominis, & pij quidem hominis: sed differentem de somnijs, par est quædam tanquam somniantem asferre in medium. Neque uerò oblitum te il-

lorum arbitror, quæ paulo à me antè dicta sunt de monitis, persæpe sanctissimis illis patribus à Deo traditis inter dormiendum. Ne igitur à proposita re discedam longius, quæ in somnis offeruntur simulacra, & uisa, ea partim à cupiditate, studio, affectionibusq; hominum maioribus excitatur: quod uidemus etiam in canibus, & ut Claudianus ait:

- » Venator defessa toro cum membra reponit,
- » Mens tamen ad sylvas, & sua lustra redit.
- » Furto gaudet amans, permutat nauita merces,
- » Et uigil elapsas quærit auarus opes,
- » Blandaq; largitur frustra sitientibus ægris
- » Irriguus gelido pocula fonte liquor.

Est enim locum hunc Poëta ille luculentissimè profecutus, partim etiam à quadam tum colluue humorum, tum malo ab habitu corporis, hiq; excitantur in corpore, cum dormitur, unde etiam uisa ad simulacra illa non nisi conturbata uidentur, & persæpe terrent: multum quoq; ad hæc ipsa conferunt tempestates, syncerus ne sit, an perturbatus aeris ipsius status: anni quoque partes, qualis est autumnus propter inconstantiam, ac uarietatem, ut in somnis quidem contingant ob has ipsas causas pleraque omnia quæ nostrorum sunt sensuum, cum & uigilant, & exercentur. Quippe cum dormientes uidemur etiam cœnare, potare, Veneris rebus uti, ridere, letari, timere, lacrimari, sequi, fugere, audere, demum quæ uegetantis, quæq; sentientis sunt animæ, pleraque inter dormiendum ipsis in uisis accidere, ut hæc ipsa ferè sinè sympathia illa cœlesti fiant. At quomodo inquam fient, quomodo absque syderum contage & cœli, uisiones illæ diuinæ quidem ac sanctitatis plenæ, futurorumq; cognitionis

cognitionis, atque (ut Christiani dicimus) arcanorum mysteriorum? Quemadmodum igitur mens illa cœlitus Sybyllis offertur, uatibusq; præclarissimis, perquam remotissimas quoque res, nihilquè ad se spectanteis, ne cogitatas quidem prius, nec concupitas uates ipsi & prædicunt, & præuident: eundem ad modum cœlitus uisiones illæ offeruntur dormientibus, ijs quidem ut nullis occupatis aut curis, aut cogitationibus, ipsis uerò sensibus ita liberis, ac uacuis, ut nihil utique humanum eis inesse uideatur. Sicuti rectè quidem à poëtis describitur furor ipse uaticinantium, qui quòd præter humanos fiat sensus: furor est appellatus? Qui igitur in uatibus furor est, in dormientibus caret nomine: piè tamen magis quàm proprie à bonis quibusdam uiris, tum uisitatio, tum apparitio diuina dicitur, quasi Deus in somnijs illos inuiserit, aut numen ijs aliquod apparuerit quiescentibus: quo factum est, ut monita ipsa perinde ac diuino ex ore prolata, quidam appellarint oracula. Vt autem non omnibus, sed perquam paucis diuini illius spiritus concessa est familiaritas, uisque ad uaticinandum, sic non multis est attributa somniandi ueritas, uel, ut rectius loquar, sanctitas, atque castitudo. Quam paucissimi uel rarissimi potius existunt Poëtæ, quorum ingenij etiam uis è cœlo manare credita est. Quibus itaque diuinis cum uisionibus hæc inest familiaritas, & tanquam hospitij ius, & illa quoque eisdem inest à cœlo informatio, accipiendis apta uisis, quæ de cœlo per contagem illabuntur. Qua de re ab illis qui syderalis scientiæ, quæ ἀστρολογία Græce dicitur, studiosi sunt, permulta traduntur, quæ nos ad illorum hæc in parte disciplinam relegamus. Te ipsum equidem

Paule Præsici dicentem audiui sæpius, multum hanc ad rem
 conferre tum Veneris stellam, tum Iouis, magis autè Veneris,
 qualè scilicet à sese in genitura habuerit, præsertim aduersus
 signum illud, qualeq; signū illud fuerit, quod nonū tunc cœli
 locum tenuerit aut primum, cum quis in lucem uenit. In-
 ter signa uerò omnia, cui Virgo nomen est inditum, illud
 esse diuinatione huic quam accommodatissimum. Quip-
 pe quòd eam in constituendo corpore retineat tempera-
 tionem fermentandis humoribus, qualem fermentationem
 esse oporteat fabricæ illius, quæ simulacrorum huiusmo-
 di familiaris futura sit, atque hospita. Omnino autem fer-
 mentatio illa corporis, quæ bilis atræ secum habet per-
 multum, rei huic est perquam apposita, de cuius natura
 quedam etiam admiranda traduntur ab Aristotele. Ea
 enim ipsa terrenam ob qualitatem, quod atro in uino appa-
 ret, ubi concaluit iam, spumam quandam uberiolem exci-
 tat, de cuius excitatione spiritus, & quidem uehementiores
 gignuntur. Atqui spiritus quidem ipse aërius cum sit (nam
 qui Græco nomine est αἴρ. Latino dicitur spiritus) effici-
 tur, ut quemadmodum per aërem à natura ipsa uisus, qui
 oculorum est sensus exercetur, & qui aurium est auditus,
 item & olfactus, eundem ad modum contagis ipsa cœlestis,
 supernaque illa affectio per aërem, perque spiritus illos tan-
 toperè suscitatos sese insinuans exercet mentem inuaticinan-
 tibus, plus tamen, minusue, pro natura fermentationis i-
 psius, eiusque temperatione: quod item efficitur in dormien-
 tibus, pro fermentationis eiusdem ratione & habitu, corpo-
 risque illorum concretionem. Itaque neque Augustinus
 summa tum doctrina, tum etiam sanctitate uir, neq; doctis-
 simi

Ami è nostris theologi, neq; è philosophis Stoici acutissimi,
 iidemq; disputaces homines (utar enim nouo hoc nomine,
 quando eiusmodi Academia quidem fuit) somnia uisionesq;
 probare dubitauerunt, quæq; in somnis traduntur monita:
 quæ quidem etiam sunt qui uocauerint oracula, neq; defue-
 re qui arbitrati sint, Prophetarum pleraq; per somnia eis, &
 oracula diuinitus demonstrata. Et Syllam felicissimum tum
 ciuem tum imperatorem consulenti Lucullo, in re militari
 quid seruaturus esset potissimum, somnia cum primis ani-
 maduertenda respondiisse boni autores tradunt. Hæc igitur
 Puderice, siue suafus à te, siue compulsus, quando & Syncero
 satis iri factum intelligebam, de somnijs dixi: abstinerebo à plu-
 ribus, ne quod paulo antè dixi uel uigilans uidear somniare.
 Quodq; Poëtica uis uaticinantium habetur persimilis, un-
 de Poëtæ & ipsi uates dicuntur, Synceri ipsius, Poëtica quam
 studiosissimi, uel Poëtæ potius & quidem elegantissimi, of-
 ficiu neque indignum fuerit, neque ingratum, si & ipse
 confessu in hoc de Poëtis afferet in medium aliquid, quo
 confessores hos dormitanteis iam auocet à somno, quando
 loquens ipse de ijs quæ inter dormiendum offeruntur, som-
 num iam uideor audientibus prouocasse. Quam ad rem lo-
 cus ipse non minus quam oratio hæc mea adhortari te de-
 bet Syncere Acti, quem & Panthormita olim Antonius dum
 uiueret, & senex nunc hic noster dignum uterque uel iudic-
 tauere, uel fecere ipsi potius, in quo de omni disciplinarum
 genere disputaretur à doctis uiris, qui non minus libenter,
 quam ad eum sæpe conueniunt. AC T. Et exuscitasti nos
 Parde à somno, dum de somniorum natura & causis argute
 non magis quam uere differis, & nunc me ad dicentum excitas,

deq̄ ijs præsertim studijs: quæ (quod pace dictum sit uestra)
 quanquam fateor esse communia, tamen quòd in ijs ita la-
 borauì hæctenus, diesq̄ labore ac nocteis, sumq̄ sedulo labo-
 raturus, si mea ea dixerim, uideor iure ipso dixisse. Est tamẽ
 hæc ipsa res maioris ocij, curæq̄ uigilantioris, differere de
 Poëtica excellentia: quo utar autem hoc uerbo, senis nostri
 autoritas efficit, quem finientem sæpius audiui, Poëtæ siue
 officium, siue finem esse, dicere appositè admirationem. Ni-
 hil autem nisi excellens admodum parit admirationem. Quod
 nisi tanta illa moueret Aristotelis me maiestas, uel ausim ab-
 dicare à mediocritate Poëtam, quæ tamen in hoc ipso alio
 quodam modo & requirenda est, & laudanda. Quodq̄ ad-
 miratio ipsa multis, ac maximis comparatur uirtutibus: qui-
 bus explicandis haud est satis idoneum nunc tempus, cum sit
 res ipsa multiplex, ac laboriosa admodum, multaq̄ animi
 pensionis. Ne non Pardo tamen uel petenti, uel iubenti mo-
 rem geram, eius attingam uel magis feligam eam partem,
 quæ tota uersatur in numeris. Esi numeri sunt ipsi è uerbis,
 quæ uersum constituunt: quibus inter nostros quidem emine-
 re uidetur Virgilius. Numerus autem ipse cum primis et mo-
 uet, & delectat, & admirationem gignit. Eius autem prima
 illa laus est, quod uarietatem parit, cuius natura ipsa uide-
 tur fuisse uel in primis studiosa. Quid enim uel inertius, uel,
 ut ita dixerim, oscitantius, quàm eodem semper sono ac te-
 nore syllabas, & uerba compangere? Quo uitio è posteriori-
 bus Poëtis sunt qui laborauerint: quæ res non minus modò il-
 los reddidit admirabileis, uerum etiam longe minus graues.
 Siquidem ipsis è numeris, tum collidendis uocalibus, tum
 substinendo, ac remorando sono, aut contra uocibus sylla-
 bisq̄

hisq̄ præproperandis, comparatur etiam dicendi quædam tum grauitas, tum ea quæ dignitas suo est nomine: quam harum utraque artibus etiam alijs comparatur. Hæ autem admirationis ipsius præcipuæ quidem sunt nunc comites, nunc uerò et duces. Quæ res quoniam exemplo quàm dictione fit manifestior, sumam principio ex ipso Aeneidos uersum illum:

—Multum ille et terris iactatus et alto.

Plenus hic quidem est uersus, canorus, grauis, numerosus: quæ laus tota existit de collisione uocalium statim percussa, eaq̄ ingeminata. Quòd si dictionem eam subtrahas, quæ est, ille, ac dicas, Multumq̄ et terris iactatus et alto, mirum est, quantum de uersus ipsius dignitate, grauitate, magnitudine detrahatur. Quòd quidem ipsum fit etiam ob accentus unius detractionem. Etenim pars ea, quæ est, multumq̄, unum tantum secum adducit accentum, eumq̄ subinclinatum: at multum ille, duos: quos utiq̄ collisio ipsa et coniungit simul ambos, et eos efficit tum pleniores, tum etiam magis sonoros. Videamus et alium, qui est:

Multa quoq̄ et bello passus, dum conderet urbem.

Qui si dicas, Multa etiam bello passus, tu met intelliges, quanta fiat sonoritatis imminutio, et quidam quasi langor, ob soni ipsius exilitatem, quam dictione illa, quoq̄, non solum exterminat, uerum ipsum et auget et implet sonum: quem nequaquam etiam impleisset, si dixisset, Multa quidem et bello passus: nam paulo antè cum dixisset, multum ille, in ea quæ statim sequebatur copulatione, non erat à numeri plenitudine corruendum: dixit igitur, Multa quoque, nam tum, etiam, tum quidem, sonum faciunt satis exilem: contra dictione,

fluo, quoque, implet eum. Quocirca uel exquisitissime exigitur in Poëta literarum delectus ac selectio. Habet autē uersus tot accentus, quot & uerba, etsi particula, q̄ & ue', nō faciunt ipsæ per se accentum, sed illum ad se trahunt præcedentibus à syllabis, quæ è re à grammaticis dictæ sunt inclinatiuæ. Quo fit, ut quatuor hæc uerba, Multa, quoq; & bello, quatuor etiam accentus habeāt: at, Multa etiam bello, treis tantum. Nam præterquam quòd sonat tenuiter, uno etiam superantur accentu. Hanc ipsam autem soni ac literæ plenitudinem, haud multò post, quòd locus ipse ab illa esset alienus, Virgilius reiecit, solertissimarum aurium solertissimus subblanditor, dicens:

— Tot adire labores.

Qui si obire dixisset, in asperitatem quasi quandam, & confragosum incidisset sonum, coniungēs statim, tot & ob: cum alibi quòd extollenda uox esset, dixerit:

Et lituo pugnæ insignis obibat & hasta.

Tenuitas enim antecedentis syllabæ suffragio egere subsequentis uidebatur. Sed omittamus nunc quæ tum ad literas spectant, tum ad syllabas. Quid causæ fuit, quid iniquæ causæ? cur exponere se Virgilius maledicentiæ grammaticorum uoluerit, cum diceret

Pluuiorum rex Eridanus, —

Maluit, quàm Eridanus fluuiorum rex, quòd per uersum licebat, an quòd aurium pluris faceret uoluptatem, quàm tetricum literatorum iudicium? Languet enim sic uersus, sordescitq; in ore quodammodo, consideratis præsertim et quæ statim præcedunt, & quæ post sequuntur dictionibus. Quocirca implere illum maluit artificiosa uerborum commutatione

tione

tionē. At uidete quā concinnē inter dictiones, quæ ambæ quatuor constarent è syllabis, interiecit, rex, quæ est unius quippe quæ post collocata, & structuræ ineptitudinem argueret, & sonoritatem illam tam suauem auribus ipsis inuideret. Hac igitur è commutatione uersus ipse redditus est spectabilis, qui aliter ridiculus esset, atq; abijciendus. Claudit sæpenumero Virgilius plureis uersus sustinendo sonum, illumq; remoratur, ne ipsa aut deliqueat sonoritas, aut præcipitetur. At uidete obsecro, quā appositè, quā studiosè præstruit tribus è dictionibus uersum, ijsq; disyllabicis, & tanquam prima in acie spondeum collocat solutum quidem ac liberum, indeq; præterita secunda alterum, atq; alterum in tertia & quarta acie. Inter primum autem spondeum ac secundum unum quidem secunda in acie statuit dactylum, & ait:

Tante molis erat Romanam condere gentem

Et alibi:

Siqua fata sinant, iam tum tenditq; fouetq;.

At si inuertas, Molis erat tantæ, & Fata sinant siqua, omnis illa uocalitas iam exhalat: quod Virgilius ut prohibeat, solutum ab omni connexionē spondeum in principio collocat, ut alio in loco cum ait:

Curru iungit Alesus equos. —

Potuisset enim dicere, Iungit Alesus equos curru. Numeris tamen maluit, auribusq; consulere. Dilabi enim uidetur sonus, & penè fugere, cum dicit, Iungit Alesus equos, tali præsertim in loco, apparet enim Elegiacus semiuersus, contra uerò consistis uox, & sibi ipsi præsidio est, ne (ut dixi) exhalet, ac diffuat, cum dicitur, Curru iungit Alesus equos.

An

An se ipsum auresq; ignorauit suas Virgilius, cum dixit:
 Bina manu lato crispans hastilia ferro?

Cum enim hac in structura, singulisq; in dictionibus disyllabis primas ad syllabas statuatur accentus, quadrato quasi agmine) quaterni namq; accentus è quaternis illis disyllabis dictionibus in aciem simul prodeunt) quaterni simul accentus eodem spatio consonant. At nihil generosum habuerit, nihil selectum, si protuleris:

” Ferrea cum ualida crispans hastilia dextra.

Plebeiusq; hic uersus fuerit, ille uerò Maronianus. Et cum alibi dixit:

Contra tela furit. —

” An non poterat, Tela furit contra? sed noluit esse in accinendo præproperus. Sic cum dixit:

” Turno tempus erit. — Et,

” Parca fila legunt. —

Possẽm hac in parte excitare è somno aliquos, qui dormire mihi uisi sunt in hoc ipso genere numerorum, à quo quidem consilio longe ipse sum alienus. Sat mihi fuerit, dum Pardo, uobisq; qui hic adestis, morem gero, explicare pauca eis quæ sententiam, quæq; à me studio quodam Virgilianæ diligentiaẽ fuere obseruata. Claudis pene ijsdem numeris cõstructionem illam Valerius Catullus.

” Cum lecti iuuenes, Argiuaẽ robora pubis

” Auratam optantes Colchis auertere pellem,

” Ausi sunt uada falsa cita decurrere puppi,

” Cærule uerrentes abiegnis æquora palmis.

Sanè quàm ridiculum uideatur, ac despicabile, si narrare incipias, Ausi sunt uada falsa cita decurrere puppi Cum

lectis

lecti iuuenes. Ac nihilominus Virgilius & ipse duce tamen
 daetylo (tanta est in numero ipsa uis) incipit explicationem
 illam coniunctis statim quinque uocibus, uisq; disyllabis:

Larga quidem semper Drance tibi copia fandi.

Etsi alibi incipiat à spondeo. ut,

Salue sancte parens, iterum saluete recepti.

Adeo ubiq; consulendæ sunt aures. An forte quòd à con-
 uicio exordiretur, remorari uocem magis, ac magis nume-
 ris illis quinque eodem tenore, & spatio ingruentibus uo-
 luit? Quod mihi quidem satis fit probabile. An non idem is-
 pse duce quidem daetylo à crebritate eadè numerorum cœ-
 pit in enarratione illa tam eximij apparatus?

Primus inquit bellum Tyrrenis asper ab oris

Contemptor diuim Mexentius, agminaq; armat.

Quo in loco rem ipsam ut magnam, ut horribilem futu-
 ram, quo adæquaret numeris, taliq; principio finis quoq; ut
 consonaret, intulit, Agminaq; armat, parum namq; consum-
 mationis aurium eius sensibus uisum est, si conclusisset, A-
 gmen, & armat, aut Agmina cogens. Itaq; ab ipsius extulit
 pulmonibus, Agminaq; armat. Vide igitur quid collisio fa-
 ciat, suo in loco adhibita, quid artificiosus assultus contun-
 dentium sese uocalium. Numerus igitur alibi sedatus esse
 debet, perinde ut oratio, ut uerba, è quibus oratio ipsa con-
 stat: quales sunt narrationes eæ, in quibus non exigitur uel
 magnificentia uerborum, uel pondus sententiarum, sed pa-
 ratur tantum audientium attentio, ut Rhetores præcipiunt,
 qualis est illa:

Conticuere omnes, intentiq; ora tenebant,

Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:

Infandum

» *Infandum regina iubes renouare dolorem.*

Fluunt uerba, labitur oratio, nihil confragosum, nihil caesum, aut ex arte ut uideatur collisum habens. Quid ex plicatione illa mundius?

» *Sic fatur lacrimans, classiq; immittit habenas,*

» *Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris*

Quid alia illa sedatius?

» *At regina graui iamdudum saucia cura*

» *Vulnus alit uenis, & caeco carpitur igni.*

Fluunt itaq; numeri ipsi, quibus nihil profectio lenius, ut nulla uideatur ars adhibita, nulla ipsi appareat cura temperati. At subrigendum supercilium cum fuerit, & magno tonandum ore, numeri ipsi conferti, tanquam conserta in pugna milites esse debent, atq; ubi est opus, ut & ipsi quoq; horrorem incutiant: quin & literæ, & syllabæ uastiores conquirenda sunt, nonnumquam etiam asperiores, aut hiulcæ. Age quæso quid tibi hac ipsa de exaggeratione uidetur?

» *—Iam Deiphobi dedit ampla ruinam*

» *Vulcano superante domus, iam proximus ardet*

» *Vcalegon, Sigæa igni freta lata relucet.*

» *Exoritur clamorq; uirum, clangorq; tubarum.*

Quæ uerborum, quæ tum literarum, tum syllabarum selectio, clamor, clangor, uirum, tubarum? qui accentus penè quaterni tam accommodati, Sigæa igni freta lata? Quid ille qui è uestigio sequitur, duarum dictionum ab eadem litera incipientium conuocalis sonus?

» *Arma amens capio. —*

An est Parde quod aures ultra exigant tuæ? Sed adhuc aduerte quæso admirabilem in ijs uerborum conquisitione:

uoces illæ ambæ disyllabæ, clamor, & clangor à syllabis incipiunt regidioribus, desinunt in horridis: illæ alteræ, uirum, & tubarum, quæ copulationem finiunt, in syllabis desinunt subobscuris: obscuritas uerò omnis horrorem incutit quod idem poëta seruauit in illa tempestate, cum dixit:

— Clamorq; uirum, stridorq; rudentum.

Quo in uersu singulæ dictiones uersum constituentem, litteram habent asperam: qua multiplicata, horror quasi quidam gignitur loco illi debitus. Ipse quoq; inclinatiuæ particulae, dum accentus ad se rapiunt, horrore etiam ipsi non parum adiungunt, clamorq; stridorq;. Quando autem properare numerus debeat, & quomodo properatio ipsa fiat, docet uersus illæ:

Atq; leuem stipulam crepitantibus urere flammis.

Cupiens enim poëta artificiosissimus flammarum, concremationisq; illius celeritatem numeris suis reddere, uersum è dactylis struxit, coëgitq; dictiones celeritati perquã accommodatas. Quid? quòd ut strepitum quoq; accësarum referret stipularum, selegit etiam syllabas interstrepenteis, quales sunt primæ stipulæ, & crepitanter, nulla arcessita collisione, aut adhibita inclinante particula. Rursus qua uia sistendum sit, & tanquam standum in acie habent rei huius instar insequentes uersus:

Stabant orantes primi transmittere cursum.

Et,

Tum demum admissi stagna exoptata reuisunt.

Et,

Extemplo Aeneæ soluuntur frigore membra.

Que etiam ratione seruanda sit mediocritas, collocatio quidem ipsa dactylorum mistim, alternisq; cum spondeis mōstrare potest, qualis scilicet est uersum qui sequuntur:

Et

- » Et mulcere dedit fluctus, & tollere uento.
- » Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æ quor.
- » Talia perstabat memorans, fixusq; manebat.
- » Illa solo fixos oculos auersa tenebat,
- » Talia flammato secum Dea corde uolutans.

Quo tamen in uersu quasi erigere supercilium iam pararet, treis illas disyllabicas dictiones in acie quasi media collocauit. Omnis igitur illa siue dignitas, siue grauitas, magnitudoq; numerorum à numerositate ipsa gignitur accentuum, de dictionum collocatione, syllabarumq; delectu profecta. Quippe cum syllabæ, dictionesq; accentuum, accentus uerò numerum, numerus autem & plenum, & generosum, & admiratione dignum uersum statuatur. Quanquam autem nedum Cicero ipse eloquentiæ pater accentum uocat, sed etiam literatores uniuersi, quorum quidem proprium est loqui de literis, syllabis, dictionibus, atq; earum qualitatibus. Utimur tamen hoc nomine eò libentius, quòd canere dicuntur poëta, & Virgilius exordiens uerbo est hoc auspicatus, Arma uirumq; cano. Licet uidere in uersibus, quos paulo post afferam, quandam quasi fluctuationem nunc sistenti-um, nunc profluentium dictionum, qua è re necesse est, ut accentus quoque ipsi incertitudine, ac uarietate fluctuent sua, inuicemq; alternentur.

- » Quis globus ô ciues caligine uoluitur atra?
- » Ferte citi ferrum, data tela, & scandite muros.
- » Hostis adest, eia, ingenti clamore per omneis
- » Condunt se Teucris portas, & mœnia complent. Alibi:
- » Sternitur infœlix Acron, & calcibus atram
- » Tundit humum expirans, infractaq; tela cruentat.

Atq; idem fugientem haud est dignatus Orodem
 Sternere, nec iacta cœcum dare cuspide uulnus.
 Obuius aduersoq; occurrit, scq; uiro uir
 Contulit, haud furto melior, sed fortibus armis.
 Tum super abiectum posito pede nixus & hasta,
 Pars belli haud temnenda uiris, iacet altus Orodes.
 Conclamant socij lætum Pæana secuti.
 Ille autem expirans: Non me quicumq; es inulto
 Victor, nec longum latabere, te quoq; fata
 Prospektant paria, atq; eadem mox arma tenebis.
 Ad quæ surridens mista Mezentius ira:
 Nunc morere, ast de me diuûm pater atq; hominum rex
 Viderit.

Quæ igitur uocum uarietas, accentuumq; fluctuatio his
 sit in uersibus ipsi uidetis. Dicentem audiui sæpius senem hūc
 nostrum, quoties locus incideret aliquis, in quo sordescere
 posset oratio, numeriq; relanguescere sustentandum illum
 esse crebritate accentuum, non minus quam uerborum dele
 ctu, quibus spōdei quidem permuniti essent, eosq; ueluti gra
 uem armaturam primos statui in acie oportere, inde dacty
 los summitti, qui tristitiam illam exhilararent. Quod ipse se
 cutus esset in toto loco, qui est de Pristice:

Ipsi de rate turrigera, aut è puppibus altis
 Ferratis instant hastis, iaciuntq; tridentes
 Pinnigeros, imo referunt sese icta profundo.

Nec multo post:

Agmina perturbat, uideasq; indagine in una
 Urgeri armentum uasti æquoris. Ille trucidat
 Ense ferox, hic sublata secat ossa securi,

» Aut unco trahit ad litus, prædaq; superbus

» Ingentis media tauros resupinat arena.

Post etiam subdit:

» Hic latis stratu in tabulis, suffixa' ue aduncos

» Ferratos duplici horrescunt pendentia dorso;

» Et squamosa rigent duris ad tergora pinnis.

» Vrbs ipsa armentum ad Nerei, & spolia effera currit,

» Ac montana ruit longe ad spectacula pubes.

Extulit idem hic exilem sanè rem, solis quidem numeris, delectu tamen uerborum adhibito, conquisitisq; rebus aliquanto remotioribus, imprimisq; literarum sonis, è quibus numeros & graueis, & plenos elicit:

» Ast Tingin, Bochiq; domos, habitataq; Mauris

» Tecta, deosq; humeris, cælumq; Atlanta ferentem,

» Insignisq; auro & pomis radiantibus hortos

» Hesperidum, ac deserta siti Getula, leonumq;

» Arua fame, Mars armipotens, & Scorpius ardens

» Inspectant læti cælo, & sua iura tuentur,

» Hic chelis, ille ense potens. —

Quid autem exilius, quam quod dicturus erat, Getuliam ac Vingitanam subiectas esse scropio? Afferam et alium locum huius similem, cum dicturus esset Africam ac Numidiam Cancro esse subiectam:

» Ac Cancer, noctisq; decus Lætônia uirgo

» Lotophagum sedes tenet, & quos Bragada saltus,

» Infidusq; secat Cyniphs, & Punica late

» Litora, quaq; uagus se soluit in æquora Triton,

» Et formidatas olim Carthaginiæ arcés,

» Ac latebras Masinissa tuas, cauâq; antra leonum.

Scimus etiam eundem ipsum fuisse sollicitum eo de uersu
qui est in Andromeda:

Virginibus præferre maris sese ausa, suumq;

Ostentans decus. —

Sic enim initio scripserat.

Verum quod tristem iudicaret ac lugubrem materiam,
tarditate potius numerorū, q̄ festiuitate prosequendā esse ab
exordio præsertim ipso, cōmutatis dictionibus remoratus est
celeritatē. Etenim, ut Aristoteles etiā asseuerat, celeritas a-
ctumē soni gignit, tarditas grauitatē. Itaq; subtracta inde di-
ctione quadrisyllaba, ac cōmutatis locis, collocauit ibi dicti-
ones disyllabas q̄dē duas, abiicitq; statim monosyllabā, ac
Ausa maris se uirginibus præferre, suumq; (dixit: cc
Ostentans decus, æ quoreas armare sorores. cc

Quo factum est, ut tenor ipse primi pedis, qui uno consta-
bat ex accentu, ac fluitabat. altero statim abiecto subستا-
tur, atq; ingrauesceret. Siquidem è Virginibus, unus tātum
consonabat accentus: at Ausa, cum unum ex sese accentū
effluet, & quidem circumflexum, Maris alterum, cumq; a-
ctum, efficitur ut sonus ipse dactylicus duplicetur: quā è re
tenor ipse & sistitur, & ingrauescit. Idem hoc seruauit alio
in uersu, qui primo fuerat:

Et de marmoreis guttas stillare columnis.

Cumq; iudicaret eo in loco opus esse soni remoratione,
usus est eadem commutatione dictionum:

Et guttas de marmoreis stillare columnis.

Numerus enim ille è Marmoreis, quadrisyllaba dictione
constitutus quod esset ipse festinātor, reddebatur aliquāto
fluentior & penè lubricus; et terni illi accentus tribus è di-

tionibus conflati, confertimq; assonantes, alter alteri quasi manum de proximo sibi porrigunt, aciemq; ipsam sustinent. Attulimus hoc præsertim in loco è senis nostri libris exempla, quòd consilia eius ex eodem ipso cognouimus. Nam ueterum poëtarum, Virgilijq; ipsius suspicari quidem illa tantum possumus. Inest & suum quoque numeris decorum, ut cum uel aspera, uel suavis, uel miserabilis, uel iucunda res, uel grauis, uel contrà leuis uersatur in manibus, uel suis alijs affectibus mista, & temperata. Vide igitur quibus Virgilius usus est numeris in prognosticatione illa futuræ tempestatis:

Heu qui nam tanti cinxerunt æthera nimbi.

Ad metum, ad dolorem, ad ducis curam exprimendam coëgit tres simul monosyllabas dictiones, summisit deinde dissyllabam post alteram atq; alteram trissyllabam, iunxitq; quatuor simul spondeos. Quid hac aut uerborum conq; uisione diligentius, aut animi conquestione grauius? Nec me quorundam autoritas mouerit asseuerantium à Virgilio scriptum, Heu quia, non, qui: cum nos iudicemus neq; quia neque quid, sed qui fuisse à Virgilio scriptum, nam & litera D' pleniusculum nescio quid sonat, quod hic ipse numerus nunc renuit: & quia, breuitate plusculum festinat sua, cum uox ipsa uideatur in dolore sistēda. Sed de hoc sit suum cuiusq; iudicium, nostra quidem hæc est opinio. Decorandos igitur ad numeros tum literæ, tum syllabæ, nedum uerba integra maximum habent pondus, & quod non multo antè diximus in illo uersu:

Insequitur clamorq; uirum, stridorq; rudentum:

Nulla ex illis dictionibus asperiore caret litera. Namq;
 aliarum

aliarum principium, aliarum finis, aliarum & principium,
 & pausa trahit secum asperitatem literæ rigidioris. Quid?
 quod cum in tēpestate obscuritas terrorem augeat, uirum,
 & rudentum, ultimæ sonant etiam nescio quid subobscurū.

Animi pendite quæso uersus illius numeros, qui est:

Monstrarat caput acris equi, sic nam fore bello

Egregiam, & facilem uictu per secula gentem.

Qui præcedunt tres uersus, & huius ipsius dimidium, tri-
 bus clauduntur accentibus, ijsq; disyllabicis. Ne igitur à gra-
 uitate descisceret sua, conflauit binis è monosyllabis, totis-
 demq; è disyllabis dictionibus accentus quatuor: quodq; sae-
 tis rarum, octo uersum illum locupletauit accentibus, quo
 fit ut tardius pronuntietur, tarditas autem, ut diximus, gra-
 uioris est soni causa, perinde ut acutioris celeritas. Acutum
 autem & graue in ijs quæ auditus sunt, habentur à Physicis
 opposita. Qua tamen in re, quo modum retineret, copula-
 uit statim binos dactylos, qui tarditatem illam moderaren-
 tur. Sunt autem uersus hi:

Lucus in urbe fuit media lætissimus umbra.

Quo primum iactati undis, & turbine Pæni

Effodere loco signum quod regia Iuno

Monstrarat caput acris equi, sic nam fore bello

Egregiam, & facilem uictu per secula gentem.

In tertio quoq; loco dignè idē fit uocaliū concursus. ut,

Ni faciat maria, ac terras, cœlumq; profundum. ut item,

Contigit oppetere, ô Danaum fostissime gentis. Et ut,

Erramus uento huc & uastis fluctibus acti.

Magnam utiq; grauitatis partem amiserit, si mutaueris:

Erramus uento, & uastis huc fluctibus acti.

Itaq; hoc quidem modo erit hiatus ipse copulandi tantum necessitate factus, ille uerò implendi, ac sistendi sonoris gratia, ab arteq; profectus. At in quarto & quinto pede quoties fit, atq; in sexto, & ad pausam, & uersus ipse suo cum numero mirificè assurgit, quadam etiam cum magnitudine, & rara quaedã inde comparatur numeris ipsis dignitas, quod uersus illi declarant:

» — Franguntur remi, tum prora auertit. Item:

» Et uera incessu patuit dea, ille ubi matrem. Et:

» Fundamenta locant alij, immaneisq; columnas

» Rupibus excidunt, scænis decora alta futuris. Et:

» Troës te miseri, uentis maria omnia uecti. Et:

» Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos. Et:

» Sauus ubi Aeacida telo iacet Hector, ubi ingens. Et:

» Contemptor diuùm Mezentius, agminaq; armat. Item:

» Aerea cui gradibus surgebant limina, nexæq;

» Aere trabes. —

» Et magnos membrorum artus, magna ora lacertosq;

» Exiit. — Item:

» Iamq; iter emensi turres ac tecta Latinorum

» Ardua cernebant. — Et:

» Inseritur uerò nucis è fœtu arbutus horrida,

» Et steriles platani malos gessere ualentis.

Affert autem raritas hæc hiandi cum in sequenti uersu, non sine aurium uoluptate, etiam dignitatem, nam & nouitas delectat ipsa per se & assultus ille hinc uersum inchoantis, illinc terminantis uocalis suam quoque uocalitatem auget, qui fit præsertim absq; detractioe, ut in illis:

» Classemq; sub ipsa

Antandro, & Phrygiae molimur montibus Idae. Et: 40

Valem diues arat Capua, & uicina Veseuo 41

Ora iugo. — 42

In horum autem uersuum commemoratione non possum non ridere opinionem uel asseuerationem potius eorum, qui dicunt fuisse à Virgilio scriptum, Vicina Veseuo Nola iugo, mutatum uero post ob denegatam sitienti aquam. Neque enim Virgilius, qui Nolanum planè agrum sterile nosset, minimeque triticum alere, sed milij solius, ac secalæ feracem, inter fertiles eum numerasset, Campanoque cõiunxisset: quin uicinam oram nominans, campos innuit Acerranos, qui sub ipsum iacent Veseuum, occasum uersus, suntque fertilissimi. Suos igitur numerus, suorumque concentuum suauitatem sequebatur cum scripsit, Vicina Veseuo Ora iugo. Collisio igitur uocalium, quam & Contusionem, et Concursum à re ipsa uocare possumus. fieri singulis in pedibus, eorumque concisionibus potest. Vocamus autem concisiones, ipsas pedum inter se complicationes. Græce nomen habent à numero syllabarum Tritimeris, Heptimemeris, Enneamemeris. Eaque duobus fit modis, cum aut eadem concurrunt uocales, aut cum diuersæ ubi eadem sese collidunt, extruditurque uersu altera, ea tum Ademptio, tum Extrusio recte uocatur, non minus fortasse proprie Explosio. Ipsum autem concursum Cicero Hiatum uocat, & uocales ipsas dicit hiarre. At cum permanent, neque trudentur loco, Boatum sunt è literatoribus qui uocauerint: rectius utique Complosio uocabitur, quòd è resultu geminetur sonus, ut in illo:

Ter sunt conati imponere Pelio Ossan. 43

Ipsè uero resultus longe minor existit, cum è diuersis fit uocalibus, ut:

zz 4

lonio

» *Ionio magno.* —

At ego quidem liberè uobiscum ut loquar, præterquã quod Græcam habet imitationem, affertq; uarietatem, quæ per se ipsa delectat, & naturalis est, non uideo cur à Latinis Complosio magnopere sit probanda: cum uix delectet nisi in ijs quæ à Græcis sunt accepta, qualis ille uersus:

» *Glauco & Panopea & Inoo Melicertæ.* Et:

» *Dardanio Anchisa.* — Et:

» *In Actæo Aracyntho.* —

Raritas tamen ipsa, & quam dixi uarietas, potest reddere illam & uenustam & suauem, suo tamen accommodatoq; in loco, ac uerbis idoneis. Cum autem concursus fuerit in primo pcedē, ea è re numerus ipse fit solidior, cum quadam etiã iucuditate, præsertim ubi eadem concurrunt uocales. ut:

» *Ille ego qui quondam.* — Et:

» *Ergo omnis longo soluit se Teucria luctu.* Et:

» *Illi indignantes magno cum murmure montis.*

At cum diuersæ uocales hiant, numerus solidescit ipse quidem, non eadem tamen cum uoluptate audientium. ut:

» *Credo equidem, nec uana fides.* — Et:

» *Cuncta equidem tibi rex.* —

Solidiorem autem, stabilioremq; numerum inde fieri manifestò apparebit, si dixeris, Cuncta quidem tibi rex. Quæ è re numerus ipse statim languescet. Interdum collisione ex ipsa uel extruditur, uel exciditur potius integra syllaba, uel eius bona pars, id est uocalis cū consonante litera M'. ut:

» *Postquam introgressi.* — Et:

» *Illum expirantem transfixo pectore.* — Item:

» *Illum & labentem Teucri.* —

Ex hoc si detraxeris Et, deq; altero Ex, dixerisq; Illum labentem Teuceri, Illum spirantem transfixo pectore, curtum nescio quid aures statim offenderit. Hoc autē ideo dicimus, quod non ubiq; collisiones ipsæ sunt necessitate carminis, sed arte potius, atque aurium obsequio, id est numerum gratia. Cur autem syllabæ ex uocali & M' compaetæ deturbentur ubiq; nunc è uersu (nam priscis illis seculis non semper excludi esse solitum uersus ille Ennianus docet: Et milia militum octo. —)

Videtur casuæ illud esse, quod propter M' terminalem, obtusum nescio quidum, ac subobscur sonent, quod aures uix patiantur in fine uocum. Itaq; nec mirum est si è dictione.

Sed, quæ olim fuit Sedum, detruncatio facta est, quando populi quidam finalem M', compluribus è dictionibus sustulere. Quod ipse aliquot in monumentis summæ uetustatis animaduerti, ut Beneuenti in lapide, in quo scriptum est:

**INFELIX FATV, PRIOR DEBVI MORI
MATER. Et Telesæ: MATER MISERA HOC
MONVMENTV EXTRVXIT OLYM,
PIAS AMENS.** *In quibus & fatum & monumentum,*

*sunt absq; M' Referam uerba epigrammatis: APPOL
LONIA QVÆ VOCITABAR, LAPIDE
HOC INCLVSA QUIESCO. VNVM SOR
TITA MARITVM, SERVAVI CASTA PV
DORVM. MATER MISERA HOC MO
NVMENTV EXTRVXIT OLYMPIAS A
MENS.* *An non prisci illi fecerunt gelu, & cornu, quæ prius erant gelum & cornum quorum priori Lucretius non semel utitur, Idem literam S' frequentissime explode-*

bant è uersu, ut idem Lucretius testis est Græci terminationibus ijs carent, quæ in M' desinunt. Latinis autem eæ sunt familiarissimæ, & ut aduerti etiam Aethiopibus. Sed redeamus unde digressi sumus. Eiusmodi quoq; literarum hiatus fiunt in secundo pede sustentandi tenoris, atq; implendi numeri gratia, etiam cum dignitate, nullam tamen ob necessitatem, ut in illo:

„ Ductores q; ipsos primum capita alta ferentis.

Potuerat enim dicere, Ductores ipsos. Et in illo:

„ Præterea, aut supplex aris imponat honorem?

Videbitur autem tenor ille flaccescere, si dixeris; Præterea, supplex ue aris imponat honorem. Cum in illa colloca-
tione non solum hiet A', uerū alterum A', quod est primum
elementum in uoce aris, de proximo loco hiatum ipsum assa-
nando adiuuet. In tertio quoq; maiore fit cū uocalitate, ut:

„ Ni faciat, maria ac terras cœlumq; profundum.

Sordescet planè numerus, si dixeris:

Ni faciat, pelagus terras cœlumq; profundum.

At in quarto & quinto pede quoties fit, in sexto item, & uersus ipse mirifice assurgit, quadam etiam cum magnitudi-
ne, & rara quædam inde comparatur numeris ipsis digni-
tas, quod declarant Virgiliani illi:

„ Hæc ait, & dicto citius tumida æquora placat.

„ Fundamenta locant alij, immaneisq; columnas

„ Rupibus excidunt, scænis decora alta futuris.

„ Et uera incessu patuit dea, ille ubi matrem

„ Agnouit, tali fugientem est uoce secutus:

„ Troës te miseri uentis maria omnia uecti.

„ Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos.

Seuus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens.

Hiatus etiam ille atq; complosio quæ sit cum insequenti uersu, ut dictum est, raritate sua affert etiam cum aurium uoluptate dignitatem. Nam et nouitas quasi repete edia delectat per se, & assultus ille hinc uersum inchoantis, illinc terminantis uocalis suam quoq; uocalitatem accumulatur, ut:

— *It clamor ad alta*

Atria. — Et:

Expectata dies aderat, nonamq; serena

Auroram Phaëthontis equi iam luce uehebant.

Et:

Pamâq; finitimos, & clari nomen Aceste

Excierat — Et:

In medio sacri tripodes, uiridesq; corona,

Et palmae pretium uictoribus, — Et:

— *Manifesto in lumine uidi*

Intrantem muros. —

Verum ego longior forte & ambitiosior explicandis his fui, feci hoc tamen eò libentius, quòd scriptum de his adhuc sciam à nemine. Quanquam & multa quoq; à me præterita sunt, quæ post alij & inquirent ipsi acutius, & appositè magis explicabunt. Sat etiam scio, esse è uobis longe quàm ego sum rerum harum qui sint studiosiores. Itaque quòd hic conuenerimus, te præsertim Parde autore, relinquendus est cuique suus etiam dicendi locus. PAR. Mihi quidem Syncere Acti si inficiâs irem, satis à te non esse factû, inique fecerim. Satis fecisti profectò, nec minus doctè, quàm copiosè. Sunt uerò etiã, qui uultu iã ipso præferant allaturos aliquid, quod se, quod hoc ipso conuentu dignum iudicent, quodquæ locus quidem ipse uel exigit sedentibus nobis,

uel

uel etiam per se postulat. Atque ut risu ex ipso presentio,
 Summontius hic noster egregium aliquid meditatus iam
 exurgit, uerecundiæq; est tuæ dare locum dicenti. S V M.
 Ego uerò Parde arbitror Sincerum nostrum multa nos ce-
 lare uelle, quò post, ut mercatores consueuere, longe pluris
 uendat, quod in arca sepositum est, uiliori merce iam diuen-
 dita. Explicasti uel enucleasti potius nobis Acti, & quidem
 non iucunde minus quàm memoriter Hiatus & Explosio-
 nes, quicq; inde gignantur numeri: quotam autem partem
 Poëticae, Virgilianæq; potissimùm numerositatis? Resera-
 igitur arcas, mercemq; nobis selectiorem explica: quod te
 per manes ipsos Virgilij obtestatus oro, perq; locum in
 quo ille iacuit, quem ipse & inuisis sapissime, & reuerendis-
 sime ueneraris. A C T. Percalluisti Petre Summonti, qua-
 me esses arte eam ad rem tracturus, quæ fuerit ab homini-
 bus nostris hætenus uel omnino despecta, uel parum certe
 animaduersa, aut cognita, dum mercatorum mecum exem-
 plo uteris, atq; consuetudine. Scis enim, nobilitas hæc nostra
 omnis ab mercaturæ ipsius nomine quantopere abhorreat.
 Ne tu me igitur aut mercatorem existimes, aut auarum, ex-
 plicabo consilia tibi mea, quæq; indagandis Poëticis nume-
 ris à me fuere diligentius obseruata: non ut arbitrer me tas-
 men affecutum, quod & ipse uoluissim, & uos forte audire
 nunc expectatis. Prosequar itaq; susceptam de numeris
 ipsis partem: quodq; per Virgilij tantum me es manes obte-
 status, Virgilij ferè unius exemplis agam, quando unus hic
 de nostris Poëticarum uirtutum instra est omnium, ac maximè nu-
 merorum. Omnino Poëticus numerus carminis ipsius stru-
 cturam sequitur, structura uerò ipsa constat è dictionibus,
 dictiones

dictiones autem accentum constituunt, singulae singulorum. Ipsi quoque accentus dictionum ac syllabarum sequuntur tempora, quibus et lenitas adiuncta est, et lenitati contraria asperitas, aliae item qualitates pro syllabarum natura, literarumque à quibus sunt dictiones constitutae. Vnaqueque autem dictio aut ex una tantum, aut è duabus, aut etiam è pluribus constituitur syllabis: sigillatim tamen omnes unico duntaxat à Grammaticis suisque signandae dicuntur accentu. Sunt uero accentus ipsi duo, sibi è fronte aduersi, alter acutus, grauis alter: quodque in hac controuersia liceat medium quoque aliquod constituere, qui medius est accentus, ex hisque conflatur duobus, et dictus est, et habitus moderatus, nomine alio circumflexus: quod nomen ductum est à propria eius peculiarique in scribendo nota. Tempora igitur syllabarum sint cum tantum duo, breue ac productum, ex hoc id existit atque efficitur, unaquaeque ut syllaba aut breuis sit, aut producta, nonnullae tamen communitate quasi quaedam praeditae et produci possunt, et spatio enuntiari breuiori. His igitur in hunc modum explicatis, ad usum numerorum uenio: qua in re nihil tam aut exigitur, aut spectatur, quam uarietas: cum enim omni studio fugienda sit satietas, ea ne sequatur, uarietas ipsa praestabit. Complicationes autem sententiarum nexus illi, qui tum sententiarum partes ac membra connectunt, et in sequentibus per gradus quasi quosdam ductas eas claudunt, ut nunc alterum, nunc tertium uersum catena quasi quadam uinciant, assidua è continuatione uitium satiетatis praecipue afferunt: quae ut rare, ac suis quibusdam in locis terminatae demulcent aures, sic è contrario continuatae ubi fuerint, satiетate afficiunt.

ciunt. Ponam uersus aliquot è Proserpina Claudiani, Poëta
 tum summi quidem studiij, tuum magni etiam exercitatioq;
 ingenii, qui sunt:

- „ Dux herebi quendam tumidas exarsit in iras
 „ Prælia moturus superis, quòd solus egeret
 „ Cennubio, sterilesq; diu consumeret annos,
 „ Impatiens nescire torum, nullasq; mariti
 „ Illecebras, nec dulce patris cognoscere nomen.
 „ Iam quæcunq; latent ferali monstra barathro,
 „ In turmas aciemq; ruunt, contraq; Tonantem
 „ Coniurant Furia, crinitaq; fontibus hydris
 „ Tisiphonè, quatiens infausto lumine pinum,
 „ Armatos ad castra mouet pallentia manes
 „ Penè reluctanteis, iterum pugnantia rebus
 „ Rupissent elementa fidem, penitusq; reuulso
 „ Carcere, laxatis pubes Titania uinclis
 „ Vidisset cæleste iubar, rursusq; cruentus
 „ Aegæon positis arcto de corpore nodis
 „ Obuia centeno uibrasset fulmina motu:
 „ Sed Parcæ uetuerè minas, orbiq; timentes,
 „ Ante pedes soliumq; dicis fudère seueram
 „ Cavitiem, genibusq; suas cum supplice fletu
 „ Admouère manus, quarum sub iure tenentur
 „ Omnia, quæ seriem fatorum pollice ducunt,
 „ Longaq; ferratis euoluunt secula pensis.

His autem uersibus auspiciatus est singularis Poëta enarrationem sui carminis. Delectat autem carmen ipsum, nam
 & spatiatur liberè, & constat sibi ipsi, quanquam in uerbis
 præsert nimum fortasse studium eorum cõquirendorum.

Exemplum

Exemplum tamen Virgilij si iustà ponatur, admouebit nimia nos continuationis nexuum ipsorum, de quibus nunc loquimur.

Vix è conspectu Siculae telluris in altum
 Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant
 Cum Iuno æternum seruans sub pectore uulnus
 Hæc secum: Me' ne incepto desistere uictam,
 Nec posse Italia Teucrorum auertere regem?
 Quippe uetor fatis? Pallas' ne exurere classem
 Argiuum, atq; ipsos potuit submergere ponto,
 Vnius ob noxam, & furias Atacis Oilei?
 Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem,
 Disiecitq; rates, euertitq; æquora uentis.
 Illum expirantem transfixo pectore flammam
 Turbine corripuit, scopuloq; infixit acuto.
 Ast ego quæ diuûm incedo regina, Iouisq;
 Et soror, & coniux unâ, cum gente tot annos
 Bella gero, & quisquam numen Iunonis adoret
 Præterea, aut supplex aris imponat honorem?
 Talia flammato secum dea corde uclutans,
 Nimborum in patriam, loca facta furentibus austris
 Aeoliam uenit, hic uasto rex Aeolus antro
 Luctanteis uentos, tempestatesq; sonoras
 Imperio premit, ac uinclis & carcere frenat.

Versus sunt ferè totidem, locus ipse satis similis: hic præ se fert summum numerorum ac uarietatis studium, ille unius connexionis, uersuumq; complicandorum, ut præterquam quòd à dictione monosyllaba cœpit, quæ est, Dux, ut Virgilij Vix, nullum eius sit exemplum secutus, Ipsius autem con-

plicato

plicationis qui sunt nimio plus studiosi, eorum quæ admirationem præcipue pariunt, ut obliuiscantur necesse est. Excurrit ille tanquam populabundus, nec sistens aliquando pedem, nec ut regionem circumspectans, sui ipsius rationem habet. At Maro seruandæ grauitati intentus, secundum statim uersum referat uocibus duarum syllabarum, è quibus octo accentus excudit, & ad quintum pedem è syllabis, re & ru, inuicem sibi alludentibus penè expressit remorum strepitum, quæ annominatio quasi quædam mirifice blanditur auribus. Ad hæc singulis penè uersibus sensus suos & grauiter, & magnifice claudit, sistitq; pro tempore, ut cum ait :

» Hæc secum. — Et cum,

» Quippe uetor fatis. —

Ac ne uarietatis appareret immemor, post uersus aliquot tam appositè structos, tam examussim quadratos, insonuit uersum longe illorum dissimilem:

» Vnius ob noxam, & furias Atacis Oilei.

Quid? quòd ubi connexionibus utitur, stat, ut:

» Aeoliam uenit. — Et,

» Circum claustra fremunt. —

Ille uerò præteruolat, suæ tantum excursioni deditus, nullo hiatu uel ad efferendam uocem, uel ad sistendum tenorem usus. At Virgilius, ad stabiliendum etiam numerum, quaternos ad spondeos bis diuertitur, in altero uersu explosionem adhibens:

» Illum expirantem transfixo pectore flammæ,

In altero, hiatu nullo usus:

» Luctanteis uentos, tempestatesq; sonoras.

Quid?

Quid cum summisit.

Illi indignantes magno cum murmure. —

Ni faciat maria ac terras. —

Et:

Quantum utroque hidtu addidit numerorum grauitati? Quid quod disyllabarum dictionum memor, illarumque numerositatis quater illos arcessiuit in auxilium, nunc Tela dabant laci, & spumas salis ære ruebant. (senos, ut:

Nunc quinos:

Circum claustra fremunt, celsa sedet Aeolus.

Alib quaternos, ut:

Quippe uetor fatis Pallas ne. —

Alibi ternos, ut:

Secum Dea corde. —

In delectu autem uerborum ac selectione Virgilius iudicari potest & studiosus, & prudens. At ille rancidum nescio quid uidetur sapere. Verum de delectu, ac structura dicere ocij est maioris, operæque magis elucubrata. Varietas igitur affert suum numeris ornatum, ac decorem, eaque paratur multis ac diuersis modis, de quibus in uniuersum præcipi hoc à me potest, ne scilicet iisdem in numeris sit diutius consistendum, quo satietas prohibeatur, ne ue aures longa de continuatione fatigentur, quo uitio non pauci laborant. Particulatim autem attingam complura, nam omnia, infinitum penè id esset, nec necessarium iudico, quando uia ipsa è paucis commonstratis satis patèfiet, uobis præsertim, quibus studia hæc sunt familiarissima. Vni syllabæ uoces & inchoandis & finiendis uersibus uarietatem asserunt numerorum, ualideque illos sistunt, si à spondeis foueantur, auspicando præsertim uersu: stabiliunt enim sonorem, qui unus est in unius

syllabæ uoce, quod Virgilius frequētissimè seruauit in præcipijs enarrationum præcipue, ut:

- » Vrbs antiqua fuit. —
- » Est in conspectu longo locus. —
- » Rex arua Latinus. —
- » Est specus ingens. —
- » Est curuo anfractu uallis. —
- » Vt belli signum. —
- » Sic fatur lacrimans. —
- » At regina graui. —

Non quòd non dactylus recte, & commode iustà collocetur, ut:

- » Tu quoq; littoribus nostris. — Et:
- » Mos erat Hesperio in Latio. — Et:
- » Nox erat, & somnus. —

Verum aures si consulueris, stabilimentum illud soni ab ipso initio tāquam à fundamento firmiter iacto, nescio quid amplius plenitudine delectat sua. In fine quoq; eadem collocatio, dum tamen sit rara, delectat etiam uarietate ipsa: præponendus tamen est dactylus, qui eo in loco idem habet instar ad tarditatem temperandam, quàm ad moderandam in illo celeritatem spòdeus: ibi tamen sequitur, hic præit, ut:

- » — Præruptus aquæ mons. Et:
- » — Fractæ uires, auersa Deæ mens. Et:
- » — Ruit oceano nox. Et:
- » — Diuūm pater atq; hominum rex.

Sed nec Lucretius est ueritus spondeum præmittere, cum dixit:

- » — Et ingrati genitoribus inuenti sunt.

Eadem

Eadem quoque monosyllabæ binæ simul collocatæ maximè post dactylicam aliquam prope-rationem numerosæ sunt in medio: sistunt enim tenorem, quem etiam uaritate condiunt: ut in illo.

Monstrarat caput acris equi, sic nam fore bello. Et: 66

Præcipue cum iam hic trabibus contextus acernis. Et: 66

Visa uiri, nox cum terras obscura teneret. Item: 66

— Quæ religio, aut quæ machina belli? Et: 66

Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent? 66

In principio similem in modum, ueluti ab ipso fundamento tenorem stabiliunt. ut:

Quam tu urbem soror hanc cernes. — Et: 66

Nos te Dardania incensa. — Et: 66

Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus. 66

In fine quoque id præstant, ut dactylicam aliquam prope-rationem contineant, ac maturent pausam. ut:

Dardanumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc. Et: 66

— Manibusque meis Mezentius hic est. Et: 66

Quam pro me curam geris, hanc pater optime pro me 66

Deponas — 66

Atque hic quidem uersus et in principio, et in fine, atque in ipso medio monosyllabis instructus est, magna cum dignitate. Illo uero quid blandius? cumque sit uersus maximè artificiosus, sponte tamen sua maximè etiam fissus apparet:

I decus, i nostrum melioribus utere fatis. 66

Duarum autem syllabarum uocibus suis ubique decor inest, quæ ubi binatim fuerint, aut ternatim collocatæ, aut forte quaternatim, quinatim uel siue etiã senatim, siue incho-

andis, siue finiendis uersibus, siue intertextendis, mirum est quantopere delectent, repellunt enim satietatem illam auribus tam improbe inimicam. ut:

- » Monstra Deum refero. — Et:
 » Thure calent aræ. — Et:
 » Projice tela manu sanguis meus, — Et:
 » Et campos ubi Troia fuit, feror exul in altum. Et:
 » Ipsa canas oro, finem dedit ore loquendi. Et:
 » Constituam ante aras uoti reus, exta q; falsos. Et:
 » Procubuit subito, & cælum tonat omne fragore. Et:
 » Quid tum sola fuga nautas comitabor. —

Quid? quod historici quoq; uoces huiuscemodi perlibenter uidentur fuisse complexi, ut Sallustius: Arma, tela, equi, uiri hostes atq; ciues permisti. Trium syllabarum uerba ternatim collocata uariant etiam numeros, quadam cum moderatione, ut:

- » — Taciti uentura uidebant. Et:
 » — Croceo uelamen acantho.
 Qua in collocatione & textu si adhibeatur aut hiatus uocalium, aut explosio, non parum sibi grauitatis numerus ipse adiunget, quadam etiam cum generositate, ut:
 » — Si omnis uno ordine habetis Achiuos. Et:
 » — Oculis Phrygia agmina circumspexit. Item &:
 » — Troiæ supremum audire laborem.

In primis quoq; carminis partibus adiuuat textura hæc numerositatem, ut:

- » Mutemus clypeos, Danaumq; insignia. —
 Quod si collisio inciderit, tenorem utiq; uersus efferet. ut:
 » Vndiq; collecti inuadunt. — Et:

Gemini Atridae, Dolopumq; exercitus —

Huiusmodi autem dictiones binæ ubi collocabuntur, nō est cur de his magna habeatur ratio, præsertim in principio, at ubi quaternæ, numerum bene implent. ut:

Lubrica conuoluit sublato pectore terga. Et:

Latona tacitum pertentant gaudia pectus.

Magnam uerò generositatem præsertunt numerus, quoties primas, medias, et ultimas uersus partes ternæ possederint trisyllaba. ut:

Romanos rerum dominos, gentemq; togatam.

Quem & contextum & numerum nunquam meo iudicio satis digne laudare quisquam poterit. Licet etiam cum dignitate & aurium gratia implere uersum quinque etiam trisyllabis. ut:

Talia narrabat relegens errata retrorsum

Littora Achæmenides. —

Tot uerò trisyllabarum continuatio, ni magno fiat cum delectu, uersum reddet ignobilem. Virgilius tamen ne parate ex aliqua uarietate deesset, protulit hunc:

Occurrit, ueterem Anchisen agnouit amicum.

In quo præter uarietatis studium, ac trium dictionum ab uocali A' incipientium assonantiam, nesciam quid insit quod iure laudetur. Inerit autem quod laudetur etiam uehemèter, si post duo trisyllaba tetrasyllabum collocabitur. ut:

Currite ducentes sub tegmina, currite fusi.

Nec uerò is sum, qui negare ausim huiusmodi multa faciendis uersibus sponte sua, ac penè fortuito occurrere, multo etiam plura ex habitu, exercitatione q;. Verum tempus ipsum & artifex rerum harum est omnium, & iudex. Ita q;

Per tot ducta uiros antiquæ ab origine gentis. Item, cc
 Pocula si quando sæuæ infecere nouerca. Et: cc
 Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui. Et: cc
 Pergameamq; uoco lætam cognomine gentem Et: cc
 — Manibusq; meis Mezentius hic est. cc

Collocat easdem libenter in primis etiam locis, subijcitq;
 sepe numero spondeum, ubi dactylicæ uoces illæ fuerint, ut:

Interea Aeneas urbem designat. — Et: cc
 Incipiam, fracti bello. — cc
 Insequitur, clamorq; uirum. — cc
 Funereas inferre faces. — cc

Non quod non dactylum subnectat quandoq;, adeo ni-
 bil in ijs perpetuum est, quæ ad uarietatem pertinent, ut:
 Myrmidonum Dolopuni ue. — Et: cc

Threiciamq; Samum. — cc
 Quin etiam spondeos aliquando iungit, ut:
 Argumentum ingens. — cc

In quibus omnibus consulendæ sunt aures, uidendumq;
 ubi aut celeritate maiore, aut tarditate aliqua opus sit. Ad
 hæc quoties aliquot simul eodem in uersu collocantur, inter-
 ueniendæ sunt dictiones aut duarum, aut unius, aut trium syl-
 labarum, ut:

Misenum Acoliden, quo non præstantior alter. Et: cc
 Aeneadæ in ferrum pro libertate ruebant. Et: cc
 Olli discurrere pares discrimine nullo. Et: cc
 Virginei uolucrum uultus fœdissima uentris
 Proluuiæ. Et: cc

Mittimus Eurypilum scitatum oracula Phœbi. Et: cc
 Qualis populea mœrens Philomela sub umbra. Et: cc

Præcipitat. suadentq; cadentia sydera somnos.

Sed nec Lucretianus ille prætereūdu hoc loco est uersus

Squamigerum genus, & uolucres erumpere cælo.

Usus est Virgilius mirabili artificio, cū uellet duas quatuor syllabarum uoces, easdemq; dactylicas simul connectere, præmisit enim monosyllaba duo inter se copulata, dixitq;

Hinc atq; hinc glomerantur Oreades. —

Quibus numeris quid excogitari potest hilarius, uel quod auribus tam adulanter blandiatur? In quinto quoq; & sexto mirificè huiusmodi dictiones implent aures, præsertim ubi fuerint spondaicæ, ut:

Palantis proaui de nomine Palanteum.

Et:

Pilumno quos ipsa decus dedit Orithya.

Quid cum idem Poëta tres simul collocauit quatuor syllabarum uoces, insonuitq;

Cornua uelatarum obuertimus antennarum.

Uicq; sonus esset uocalior, & explosionem adhibuit, cum dicere posset, uertimus: & id præstitit, mediæ ut syllabæ assonarent ultimis. Hilarem profectò, ac maximè gratum numerum exhibuit Lucretius, duobus è tetrasyllabis, ijsq; dactylicis, interiecto trisyllabo, post quoq; collocato monosyllabo, inquit:

Omnigenis perfusa coloribus in genere omni.

Lucretiano hoc si uon hilariorem, pleniorè certè Maro effudit, cum dixit:

Continuò uentis surgentibus, aut freta ponti.

Sed agite quæso, quos subdam uersus consyderate, dictionumq; è quibus constant, collocationem, ac pedum solutiones, & loca in quibus solutiones ipsæ fiunt:

Incis

Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis
 Montibus audiri fragor, ac resonantia longe
 Littora misceri, & nemorum increbescere murmur. cc

Quibus considerandis neutiq; negligenda est literarum
 syllabarumq; assultatio illa, & tanquam annominatio Agi-
 tata tumescere, et Longe littora. Egregium quoq; peperit &
 Virgilius numerum post dictionem tetrasyllabam in quar-
 to collocatam, præpositis dissyllabis tribus, cum subdidisset
 monosyllabum, ac dissyllabum, è quibus dactylum constituit
 cecinitq;

Victor equus, fontisq; auertitur, & pede terram. cc

Quam decenter igitur, atque apposite, quanta etiam nume-
 rorum cura diuersis in locis tetrasyllabas dictiones Virgili-
 us disposuerit, declarant qui sequuntur uersus:

Interea medium Aeneas iam classe tenebat cc

Certus iter, fluctusq; atros aquilone secabat, cc

Mœnia respiciens, quæ iam infelicis Elisæ cc

Collucent flammis: quæ tantum accenderit ignem cc

Causa latet, duri magno sed amore dolores cc

Polluto, notumq; furens quid fœmina possit, cc

Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt. cc

In illis quoq;

Arma diu senior desueta trementibus æuo cc

Circundat nequicquam humeris, & inutile ferrum cc

Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes. cc

Aedibus in medijs, nudoq; sub ætheris axe cc

Ingens ara fuit, iustaq; ueterrima Laurus cc

Incumbens aræ, atq; umbra complexa penates. cc

Hic Hecuba & natæ nequicquam altaria circum cc

- » Præcípites atra ceu tempestate columbæ
- » Condensæ & diuûm amplexæ simulacra tenebant.
- » Ipsum autem sumptis Priamum iuuenilibus armis
- » Vt uidit: quæ mens tam dira miserrime coniux
- » Impulit hic cingi telis, aut quò ruis: inquit.
- » Non tali auxilio, nec defensoribus istis
- » Tempus eget, non si ipse meus nunc afforet Hector.
- » Huc tandem concede, hæc ara tuebitur omnes,
- » Aut moriere simul. —

Est eiusdem Poëtæ uersus:

- » Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum.

Quem ipse nouem refersit accentibus, tot monosyllabas ac disyllabas uoces in eum congesit, quod est rarissimum. Itaque dum uarietati consulit, nihil est quod nõ præstiterit, cui condiendæ summum adhibendum à poëta est studium, singularisq; diligentia.

Earum dictionum, quæ pluribus quàm è quatuor constant syllabis, magna quoq; habenda est ratio. Prisci Latini Græcos secuti autores, ijs frequentissimè ad ultimos usi sunt locos, quibus scætet Lucretius, ut:

- » Quæ mare nauigerum, quæ terras frugiferenteis. Et:
- » Nata sit, an contrà nascentibus insinuetur. Et:
- » Vt puerorum ætas improuida ludificetur.

Quin etiam locis ut his satis facerēt, soluebant diphthōgos, uocalesq; simul coactas, ut:

- » Effice ut interea fera munera militiæ.

Quin etiam intermiscabant superfluentes syllabas, ut:

- » Inter se nexu magis aut minus indupedita.

Aliquādo et Floratius aurib. hūc suis numerū exhibuit, ut:

Olim

Olim qui magnis legionibus imperitarint. cc

Sed neq; Virgilius numerum hunc omnino reiecit, ut:

Quarum quæ forma pulcherrima Deiopean, Et: cc

—Nec Thesea Pirithoum'q;, Et: cc

His Laodomia.— Et: cc

—Graueolentia Centaurea. cc

Nihil est enim quod non raritas approbet, auribus tædi-
um ac satietatem recusantibus, cum præsertim Græca lin-
gua numeris his mirificè lætetur. Sed nec tamen debet rari-
tas uacare diligentia. Enitet apud Virgilium nobilissimus
hic dactylicus:

Panditur interea domus omniparentis Olympi. cc

Quo in uersu quod desyderare iure possis, omnino nihil
est: nam quod detrahitur accentibus, id uerò suppletur mul-
titudine syllabarum, ut etiam in hoc d'io:

At Danaum proceres, Agamemnoniæ'q; phalanges. cc

Et hunc quoq; uersum eadem multitudine syllabarū nu-
merosum reddidit, trisyllabū statim pētasyllo cōiungens:

Fortunatorum nemorum sedes'q; beatas. cc

Alium item, in quo simul illigat disyllaba etiam plura:

Armentarius Afer agit, tectum'q;, larem'q;. cc

Implentur etiam numeri, quoties quartus & quintus lo-
cus occupantur ab huiusmodi dictionibus aut spondaicis,
aut dactylicis, ut:

—Immedicabile uulnus. Et: cc

—Tempestatibus ætas. Et: cc

—Lychni laquearibus aureis. cc

Cui numero multū est splendoris additū ab insequenti dia-
phthōgo: quod facile intelliges si dixeris Laquearib. altis. Et

—Coe

» —Corybantiaq; ara. Et:

» Hinc Drepani me portus, & ille tabilis ora.

Versus autem ille Petronianus, & si non abijciendus, uideri fortasse potest aliquanto uastior:

» Et periturorum deiecit tela Gigantum.

Prisci illi ut fuere polysyllabarum studiosi dictionum, quo uti commodius illis possent, syllabam quandoq; externam ac superfluentem interposuere, ut dixi: hinc manauit Induperator, Indugredi, Indupeditus. Arte autem collocatae dictiones huiusmodi spondaicas post si trahant syllabas, siue dactylicas, uenustatem profectio suam retinent. Atq; uti spondaicae implent, sic dactylicae suapte natura exhilarant. ut:

» O' fortunatae gentes, Saturnia regna.

» Fortunatus & ille, Deos qui nouit agresteis. Et:

» Acrifoneis Danae fundasse colonis.

» Eruet ille Argos, Agamemnoniasq; Mycenae.

Quid ille?

» Degeneremq; Neoptolemum narrare memento.

Quanto est temperamento conditus, dactylorum celeritate, spondaica tarditate temperata. Item:

» Ora modis Anchisiades pallentia miris.

Quid & hic?

» Et centum geminus Briareus, ac bellua Lerne.

Quam est generosus, nedum canorus & plenus, quod praestat tum syllaba, eius, in diphthogum coacta, tum particula, ac: quae si inde eijciatur, sonus ipse in medio pronuntiationis cursu concidet. Est etiam ille admodum plenus & grauis:

» Amphitrioniadae magno, diuisq; ferebat. Itemq;:

» Laomedontiadae bellum'ne inferre paratis?

Itaq;

Itaq; ut primis in locis collocata & implent sonum, & uersum honestant, sic in fine faciunt illum quodammodo exilire nimiam ob celeritatem: sunt enim penè lubrica, ni polysyllaborū ipsorum natura, hoc est literæ syllabæq;, è quibus constant, tenorem sustentent, quale illud:

Hirtaciæ ante omnes exit locus Hippocoontis. Et: cc

—Nec Thesea, Pirithoum q;. Et: cc

Quales Threiciæ cum flumina Thermodoontis. cc

Quocirca ars, adhibita industria potest ubiq; numeris subuenire. ut:

Ille pedem referens, & inutilis inq; ligatus. cc

Suffecit multitudine syllabarū quod aliter in pausa subtractum esset accentibus. Lucretius quoque non indecenter excoluit illum suum & disyllabis, & monosyllabo, & literarum syllabarumq; annominationibus:

Multa siti prostrata uiam per, proq; uoluta. cc

Non sine summa animi pensione collocauit Virgilius in quarto & quinto loco polysyllabum, è cuius primis syllabis statueret spondeum:

—Vnus cc

Qui fuit in Teucris, & seruantissimus æqui. cc

Horatius quoque prudenter, artificioseq; temperauit illum suum:

Diuisit medium fortissima Tyndaridarum. cc

Versus hi Lucretiani declarare possunt, quàm sordescāt huiusmodi numeri, nisi dictiones ipsæ sustentent eos:

Materies ut suppeditet rebus reparandis. Et: cc

Sed magis æterna pollent: a simplicitate. Et: cc

Tandem deducunt in taleis disposituras. cc

Dat

Dat autem illi ueniam uetustas numerorum rudis, nec manus etiam materia ipsa tam humilis, quam certe est.

Quid ille alius?

» Id facit exiguum clinamen principiorum.

Item alius?

» Et erunt & crescent, in quibus ualebunt.

Multa possent his subijci, sed neque Poëtam nunc instituis-
mus, & uos paucis his iure contenti esse potestis. Quocirca
atingamus etiam alia, cum praesertim è uitio comparetur
aliquando laus, quae uirtutis est propria. Constat uersus He-
roicus, quem non improprie agnominare generosum possu-
mus, sex è pedibus, unde Graeco nomine ἑξάμετρος, nostro
Senarius est uocatus, singuli pedes singula constituunt me-
tra. Probantur uersus illi maximè qui inter dimetiendum in-
ueniuntur complicatis inter se pedibus, inuicemque infertis, ut
pes pedi sit tanquam catena uinctus. Nihilominus quibus-
dam qui in locis soluti inueniuntur, reprehensione uocant: ut
cum post primum, & quintum pedem solutio sit, estque ipsa da-
ctylica nimia tamen, importunaque solutio uitiosa est. Ac ni-
hilominus placet adeò uarietas, ut interdum etiam solutio-
ne ab ipsa quaeratur numerositas carminisque ipsius decorum
quod accuratior ars facile quidem praestat, id quod suis in
locis, hisque singulis conabor ostendere, ut in hoc:

» Iussi numina magna Deum ueneramur, & inde.

Non eo inficias primum pedem saepissime solutum ince-
dere, ac sine ullis uinculis, praecipue cum uoces illae aut tris-
um fuerint syllabarum, ut:

» Vnius ob noxam. —

» Aut etiam unius syllabae, ut:

Hæc sunt quæ nostra liceat. —

At cum sunt duarum, & spondæica, uidetur siue aurium
offensa uitium hoc fieri minime posse. Etenim Lucretianus
ille nescio quomodo tanquam deficiente anhelitu in pronun-
tando concidit:

Fulmen detulit in terram mortalibus ignem.

Nihilominus & hinc quoque numerum sibi egregium in-
uersu, quem dixi, Virgilius comparauit conferta post acie
tot dactylis, quod idem seruauit in alijs quibusdam uersibus
quos tamen disyllabis honestauit:

Tantos illa suo rumpebat pectore questus, Item:

Tanta male uiri turritis puppibus instant.

Etsi in his secundus sit pes complicatus, qui in illo est so-
lutus, qua è re duplex illic facta est solutio, quam utramque fe-
cit etiam in hoc:

Hic uir hic est tibi quem promitti sæpius audis.

Uterque tamen pes est dactylus, quam ob causam cum plu-
res in hoc monosyllabæ insint uoces, solutiones ipsæ minus
apparent. Quod idem contingit etiam in hoc:

Illi hæc inter se dubijs de rebus agebant.

Tum propter monosyllaba, tum etiam propter hiatu, &
in hoc quoque propter dactylum & monosyllabam uocem:

Terres, hæc uia sola fuit, qua perdere posses.

At in hoc quia duo præcedunt monosyllaba, sequiturque
dactylus, apparet manifestius:

Sed tu desine uelle, Deum præcepta secuti.

Quid ille? in quo tres factæ sunt solutiones, eæque dactylicæ:

Scilicet omnibus est labor impendendus.

Temperauit tamen celeritatē illā iterati dactylici tertius

utique

utiq; dactylus, è monosyllabo dissyllaboq; compactus, duos secum accentus afferens: tertiam uerò solutionem moderatus est, statim subdendo tetrasyllabum, è quo & struxit spondæum: & inde adiecto monosyllabo, quartum conflauit dactylum, duplicem quoq; secum accentum trahentem. Quæ uerò post secundum statim locum fiunt solutiones, eæ quoq; fiunt etiam cum dignitate, quadamq; aurium gratia, præsertim ubi insequuntur duo, pluraue dissyllaba, numeriq; ipsi sunt dactylici. ut:

Aut aliquis latet error, equo ne credite Teucris. Et:

Nec iam se capit unda, uolat uapor ater ad auras. Et:

Extremi sinus orbis, ubi aëra uincere summum.

Aut etiam unum, uidelicet cum alterum præcedit dissyllabum, alterum subsequitur. ut:

Apparet domus intus, & atria longa patefcunt.

Quo in uersu triplex etiam fit solutio. Magnam quoque præ se fert luculentiam, ubi terna subsequuntur trissyllaba imo cum monosyllabo. ut:

Artificis scelus, & taciti uentura uidebant.

Impletur mirum etiam in modum numerus, ubi subsequuntur spondei, non sine monosyllabo. ut:

Hoc Ithacus uelit, & magno mercentur Atridæ. Et:

Visa xiri, nox cum terras obscura teneret.

Deniq; non caret dignitate, quacunq; ratione solutio hæc in parte fiat. ut:

Nunc tantum sinus, & statio male fida carinis. Et:

Classibus hic locus, hic acies certare solebant. Et:

Quo fremitus uocat, & sublatus ad æthera clamor. Et:

Nunc positus nouus exuijs, nitidusq; iuuenta. Et:

Impleri

Impleri nemus, & colles clamore relinqui. Et: 66

Coniugium uocat, hæc prætexit nomine culpam. Et: 66

Quò Phœbus uocat errantes, iubeatq; reuerti, Et: 66

Experiantur, & in medium quæsitâ reponunt. 66

Quo in uersu duo illa monosyllaba trium dactylorum præproperam festinationem magna cum aurium uoluptate remorantur. Per similes huius uidetur Lucretianus hic:

Vociferantur, & exponunt præclara reperta. 66

Vt autem celeritatem in Virgiliano temperant bina monosyllaba inter dactylos constituta, sic in Lucretiano traditatem condit duos post dactylos monosyllabum duplici cum spondeo Itaq; solutiones hæc ad secundum locum dum sint artificiosæ, sunt non solum gratæ, uerùm etiam desiderabiles ob uarietatem. Tertio quoquo in loco solutio non fit sine dignitate, præcipue si tertius ipse locus fuerit dactylicus, & qui post sequuntur pedes fuerint & ipsi dactyli, ut:

Horrescit strictis seges ensibus, æràq; fulgent 66

Quo in uersu quartus quoq; soluitur. Implet aures nescio quid etiam amplius, si subsequatur statim monosyllabum, aut pes ipse tertius sistat in monosyllabo, ut:

Vna dolo diuûm si fœmina uicta duorum. Et: 66

Externum tulit, aut cruor hic de stipite manat. 66

Habet & hic duplicem solutionem. Item:

Interclusit hyems, & terruit auster euntes. 66

Intactamq; coli dedit, & contemnere uentos. 66

Demens, & cantu uocat in certamina diuos: 66

Venturum Ausonios, en hæc promissa fides est? 66

Hoc in uersu & tertius desinit pes in monosyllabum, & cum alterum monosyllabum quartum ordiatur pedem, pau-

sa ipsa conquiescit etiam tertio in monosyllabo, qui sextum claudit pedem. Est etiam uersus ille numerosus, atq; , ut ita dixerim, affabrefactus.

» Da deinde auxilium pater, atq; hæc omnia firma.

In quo quartus quoq; pes liber incedit. Non caret etiam dignitate propter spondeos, ac uocaliũ cõcursus uersus ille:

» Nereidum matri, & Neptuno Aegeo.

Sed raritas est quæ Latina in lingua huiusmodi uersus condiat. Ad quartum locum facta solutio gignit magnitudinem, quodam etiam cum supercilio, præcipuè si accesserit etiam collisio, aut monosyllabum subsequatur, ut:

» Vela cadunt, remis insurgimus, haud mora uautæ. Et:

» Mortalis hebetat uisus tibi, & humida circum. Et:

» Fixerit æripidem ceruam licet, aut Erymanthi. Et:

» Incensæ moriamur, & in media arma ruamus.

Quo in uersu tertius quoq; pes liber est, habet pondus quoq; suum, ubi quartus ipse pes ab altero incipit disyllabo, desinitq; in alterum, ut:

» Vela damus, uastumq; caua trabe currimus æquor.

Hoc autem usituenit propter accentus ipsos, qui numerum augent: quod manifesto cernitur in his qui subsequuntur uersibus, neq; enim eam retinent magnitudinem.

» Regia portabat Tyrijs duce lætus Achate.

» Infontem infando iudicio, quia bella uetabat.

» Prædixit, uobis furiarum ego maxima pando.

» Dant maria, & lenis crepitans uocat auster in altum.

Contra quod inest subsequentibus pondus:

» Insideat quantus miseræ Deus, at memor ille.

» Et campos ubi Troia fuit, feror exul in altum. Item:

Olli famnum ingens rupit pauor, ossa'q; & artus.
Et bellona manet te pronuba, nec face tantum.

Magna quoq; inest, & huic grauitas, tum propter finale
monosyllabum, tum etiam propter explosionem.

Vertitur interea cælum, & ruit Oceano nox.

Longe huic alteri maior, propter terna tetrasyllaba, eas
quæ dactylica, etiam ad solutionem ipsam adiecto monosyl-
labo, qui numerum ipsum profluentem sistat:

Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis.

Cui numero ne syllabarum quidem annominatio defuit
ut antè diximus. Deniq; quid hoc ipso uersu luculentius?

O patria, ô diuûm domus, Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum.—

Præfert supercilium quasi quoddam & hic:

Aspèctans syluam immensam, & sic ore profatur.

Cum enim explosio, tum monosyllaborum duplicitas spò-
daicis ipsis numeris pondus adiiciunt, quod idem præstant
dactylicis in illo:

Lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto.

Quam ad rem non parum etiam confert prior solutio,
quæ fit ad tertium pedem. Numerorum igitur uarietas di-
uersis modis quærenda est, nec una tantum ratione comple-
tenda, quam nunc pedum eorundem continuatio, nunc ua-
riatio illorum pariat. Spòdei namq; continuati numeros sta-
biliunt, redduntq; illos subtristiores, neq; enim fluere illos si-
nunt. Contrà dactyli properare illos cogunt, & hilaritatem
quasi quandam afferunt. Eorum uerò mistura illos tempe-
rat, quæ tamen & ipsa fit non uno modo, sed nunc alternis,
hoc est, alterum post alterum collocando, nunc geminatim,

aut ternatim, aliàs hunc quàm illum præponendo selectius, aut posterius statuendo. Voces item ipsæ aut unius, aut duarum, aut pluriù syllabarum, nunc in hoc, nunc alio atq; alio in loco dispositæ, uarietatem pariunt. Vnius enim syllabæ uoces sistunt, ac sustentant: duarum uerò pro natura temporum, aut remorantur, aut festinant, aut etiam moderantur: nam binatim, ternatim, quaternatim uel dispositæ refertiunt sonis uersum, atq; illustrant numeros: è tribus uerò, aut è quatuor, aut compluribus è syllabis constitutæ uoces, similem in modum sequuntur naturam temporum, quæ in ipsis sunt inconstantiora. Solutiones igitur, & complicationes, nexu: quæ illi pedum, collisiones item, atq; explosiones, hiatusq; illi atq; complosiones quantum conferant, loci etiam ipsi carminis, ex ijs quæ dicta sunt, iudicari abunde potest. Mirum est etiam quantum tum literæ, tum syllabæ aut adiungant numerositati, aut demant ab ea. Cum uocalium aliæ sint plenæ ac sonoræ, aliæ exiles, claræ aliæ, aut contrà subobscuræ: omnes denique pro natura coniunctarum consonantium aliam atque aliam qualitatem suscipiant, pro quæ loco collocationis ubi primæ ultimæ uel, aut mediæ fuerint in constitutendis dictionibus. Ad hæc consonantes quoque literæ causam afferunt lenitatis, asperitatis, obusionis, exhibitionis, qualitatumq; aliarum, quæ syllabis inhaerent, et item uocibus. De quibus quoniã satis scio expectari à uobis aliquid præstabo & hoc perlibenter, idq; quanto fieri breuioribus poterit, in re præsertim parum obseruata & tenui, quæ quæ uberem uideatur explicationem requirere. Ea igitur siue figura, siue ornatus condimentum quasi quoddam numerassent. ~~Placet autem nominare Alliterationem, quod~~

è literæ

de literarum allusione constet. Fit itaque in uersu. quoties di-
 ctiones continuatae uel binæ, uel ternæ ab iisdem primis con-
 sonantibus, mutatis aliquando uocalibus, aut ab iisdem in-
 cipiunt syllabis, aut ab iisdem primis uocalibus. Dele-
 etat autem Alliteratio hæc mirificè in primis & ultimis lo-
 cis facta, in medijs quoque, licet ibidem aures minus sint
 intentæ, ut:

— Sæua sedens super arma.	Et:	cc
— Tales casus Cassandra canebat.	Et:	cc
Infonem infando inditio.—	Et:	cc
— Longe sale saxa sonabant.	Et:	cc
— Magno misceri murmure pontum.	Et:	cc
Quæq; lacus late liquidos.—		cc

Fit interdum per continuationem insequentis uersus, ut
 in his Lucretianis:

— Aduerso flabra feruntur		cc
Flumine.—		cc

Atqui alliteratio hæc ne Ciceroni quidem displicuit in
 oratione soluta, ut cum dixit in Bruto: Nulla res magis pe-
 netrat in animos, eosq; fingit, format, flectit. Et in secundo
 de Oratore: Quodque me sollicitare summè solet. Quid
 quod ne in iocis quidem illis tam lepidis neglecta est à Plau-
 to: ut cum garrientem apud herum induxit Pænulum: Ne
 tu oratorem hunc pugnis plectas postea. Atq; hæc quidem
 Alliteratio quemadmodum tribus in ijs fit uocibus, fit alibi et-
 iam in duabus simili modo, ut:

— Taciti uentura uidebant.	Et:	cc
Turno tempus erit.—	Et:	cc
Impulit impulsu.—		cc

- 22 — *Victu uenatus alebat.* Et:
 23 — *Duris dolor ossibus ardet.* Et:
 24 — *Formæ conscia coniunx.* Et:
 25 — *Vasta se mole mouentem.* Et:
 26 *Castra fugæ fidens. —* Et:
 27 *Per loca senta situ. —* Et:
 28 — *Quo turbine torqueat hastam.* Et:
 29 — *Quem metui moritura.*

Cicero idem eloquentiæ Romanæ princeps, eadem hæc in coagmentandis duabus una dictionibus Alliteratione delectatur, ut cum dixit in Bruto: Sed dicere didicit à dicendi magistris, et Iouem, sicuti aiunt, si græce loquatur, loqui. Habet etiam suauissimum condimentum quoties Alliteratio ipsa eodem geminatur in uersu, per diuersas tamen dictiones ac syllabas. ut,

- 30 — *Magna manes ter uoce uocauit.* Et:
 31 — *Pharetramq; fuga sensere sonantem.*
 Et apud Lucretium.
 32 — *Multa munita uirum ui.*

Fit geminatio interdum eiusdem alliterationis eodem uersu, eaq; nec uacua est iucunditate. ut in hoc:

- 33 *Nunc rapidus retro, atq; æstu resoluta resorbens.*
 Quid cum fit per insequentis uersus allusionem? ut:

- 34 — *Verba uocantis*
 35 *Visa uiri. —*
 Atq; ut apud Lucretium:
 36 — *Et fera ferri.*
 37 *Corpora constituunt. —*

Virgiliana quoq; alliteratio ea & rara est, & aures non

parum mulcet, quæ constat partim ex continuatione, partim ex intervallo annominantium syllabarum:

— Lætum siliqua quassante legumen. cc

Næq; insuavis est Lucretiana illa;

— Vesco sale saxa peresa. cc

Næq; item alia hæc:

— Vera ratione repulsa. Aut. cc

— Clara loca candida luce. cc

Aut alia illa: cc

Tenuia sputa minuta croci contacta colore.

Nã Virgiliana illa ex cõtinatione est quam suauissima: cc

— Agitata tumescere.

Sed nec inconcinna est illa, quæ fit cum intervallo dictio-
nis unius. ut:

Concessit mœsta ad manes. — Et: cc

Si nunc se nobis. — Et: cc

Olli discurrere pares discrimine nullo. Et: cc

— Pleno se proluit auro

Quid autem annominatioue illa iucundius?

Ipsa canas oro finem dedit ore loquendi. cc

Quid etiam illa? quæ ex continuatione constat, atq; in-
teriecta dictione: cc

Quàm fessis finem rebus ferat. — Et: cc

— Aut ulla putatis cc

Dona carere dolis Danaum. —

Non indecore, non insuauiter fit etiam alliteratio hæc cum allusione primarum literarum, syllabarum' ue, ultima e ac primæuocis, & desinentis, qui antecedit uersus, & statim subsequētis. ut:

- 22 — *Tenuere coloni.* *Carthago.* — *Ete*
 22 — *Luco tum forte parentis.*
 22 *Pilumni.* — *Et:*
 22 — *Credere sensus,*
 22 *Sola uiri.* — *Et:*
 22 — *Maxima rerum*
 22 *Roma colit.* —

Eadem hæc Alliteratio syllabarum affert quandam (ut ita dixerim) auribus titillationem contextu in ipso, ubi desistente hinc illinc continuante dictione eadem hac sibi ratione utraq; alludit, ut:

- 22 — *Aere ruebant.* *Et:*
 22 — *Lato te limite ducam.* *Et:*
 22 — *Loricam ex ære rigentem.* *Et:*
 22 — *Sydera retro.* *Et:*
 22 — *Frustra moritura relinquat.* *Et:*
 22 — *Comiux iterum hospita Teucris.* *Et:*
 22 *Ditis tamen ante.* —

Non insuauiter etiam concursus earundem syllabarum mulcet aures, est enim genus quoddam complosionis:

- 22 — *Ruit oceano nox.* *Et:*
 22 *Fama malum.* — *Et.*
 22 *Date tela.* — *Et:*
 22 — *Cerno te tendere contra.* *Et:*
 22 *Stupea flamma manu.* — *Et:*
 22 — *Glaucæ canentia fronde salicta.*

Iterdum ultima desinentis uersus syllaba concurrit, consonatq; cum ultima uocis inchoantis insequentem. ut:

- 22 — *Diuersa in parte furenti,*

Turbantiq;

Turbantiq; uiros —

Vt autem concursus ipse syllabarum delectat, propter
complosionem earundem literarum, sic etiam ac multo ma-
gis earundem uocalium. Quippe cum ex ipsa complosione
magna fiat uocalitate accessio. ut:

Si pereo hominum manibus, perijisse iuuabit. Et: "

— Imponere Pelio Ossa. Et: "

Nauticus exoritur uario hortamine clamor. Et: "

— Sub Ilio alto. "

Verum complosio hæc Græcorum est linguæ quàm no-
stræ familiarior, cui explosio magis est peculiaris. ut:

Dixerat & genua amplexus. — Et: "

Cum Troia Achilles. — Et: "

— Nec dum fluctus latera ardua tinxit. Et: "

— Cælo capita alta ferentes. Et: "

Porta aduersa ingens. — "

Videtur res sanè ridicula, rara tamen & affabrefacta,
subblanditur enim auribus quædam quasi strepens literarû
inter se siue concursatio, siue conflictatio, ac nonnunquam
etiam syllabarum: quæ uis ipsis potius inest consonantibus,
quàm uocalibus, quæ syllabas eas ineunt, exemplum est:

Conuulsum remis, rostrisq; ruentibus æquor. Et: "

— Cristaq; tegit galea aurea rubra. Et: "

— Fluitantia transtra. Et: "

Ora puer prima. — Et: "

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campû. Et: "

Quod fieri ferro. — Et: "

— Præfactaq; quadrupedantum. Et: "

— Infesta subit obuius hasta. Et: "

72 — Tribusq;

73 — Transijt intextum tauris opus. — Et:

74 — Fugit illicet ocyor Euro.

Ac mihi quidem uidetur in pangendo carmine atq; con-
diendis numeris illud idem usu uenire, quod in puellari cul-
tu, atq; munditijs, ut non modò gemmæ cuiuspiam nitidio-
ris, uerum flosculi unius accessio permultum adijciat cultui
atq; munditijs. Subijciam itaq; exempla quædam Virgilia-
narum obseruationum in parte illa tum alliterationis, tum
conflictationis, perexigua sanè res, tamen nec peruulgatè po-
pulariterq; animaduersa, sed quæ & obseruatu delectet, nec
ulla sit ratione prætermittenda conanti quæcunq; possit ar-
te audientium auribus subblandiri. Nunquid non etiam per
quam suauis est allusio illa postremarum syllabarum?

75 — Sterneret æquor aquis. —

Item illa mediæ, & ultimæ:

76 — Animam abstulit hosti.

Alia item mediæ ac primæ:

77 — Qua femita monstrat.

78 — Foliorum exuberat umbra.

79 — Vulnificusq; chalybs. —

Nam de primis dictum est.

80 — Vellere uallum.

Quid cum primarum & ulimarum simul?

81 — Volat uapor ater.

Quid cum etiam primarum duarum, & mediæ dictio-
nis inter utramq; interiectæ? ut:

— Relegens errata retrorsum.

82 — Quid etiam conflictationes ipsæ, quàm sunt loco suo gra-
tis

ut quidam quasi flosculi rariores inter prata niteant. ut:

— Fulmineus Mnestheus. Et: cc

Inter tela, rotasq; uiros. — Et: cc

— Stabula alta Latinus. Et: Infertabam aptans. — Et: cc

— Nota intra tecta refugit. Et: cc

— Crista q; tegit galea aurea rubra. cc

Sed nec penituerit subiunxisse Lucretianum illum:

— Nix acri concreta pruina. cc

Neutique fortasse ad numeros quod subdam, sed magis ad Poetae prudentiam spectabit. Nihilominus numeros quoque ipsos illustriores reddit. Hoc autem tale est, ut numeris ipsis fiat satis etiam cum dignitate, exprimendis affectibus: ut cum Virgilius Camillae uellet pedum celeritatem exprimere, pedum quoque ac syllabarum usus est celeritate:

Ferret iter, celeres nec tingeret equore plantas. cc

Et quod initio diximus, uolucrum illum flammæ strepitum his uerbis ac numeris explicuit:

Atq; leuem stipulam crepitantibus urere flammis. cc

Certum habeo senem nostrum ægre hoc laturum, refectam tamen. Is cum uellet Lepidinae illius suae tardos, ac defatigatos gressus innuere, uersum ita statuit, ut uerba ipsa pedesq; uideantur quodammodo ægrè se trahere:

Nam defessa traho uix genua, & inepta canistri cc

Sarcina me grauat. — cc

Quid enim his & uerbis, & numeris aut tardius, aut defatigatius? Idem ipse Virgilius euaporantis aheni aestum, ebullitionemque illam uix sese intra labrum continentis aquae, cum explicaret, uersum ita dilatauit, uix ut se ipsum capiat, quippe quem decem usque ad accetus extenderit,

Ver habuerit quo amplius.

» Nec iam se capit unda, uolat uapor ater ad auras.

Quod idem seruauit in Mezentio irato, & seuiente: praepeditur enim lingua iratorum ob excaescentiam, ut haereat, & consistat, & remoretur sonum ac uerba, interrupto patq; sermonem, ac concidat orationem ipsam.

Nunc morere, ast de me diuûm pater atq; hominum rex
Viderit. —

Quid enim est hoc ipso uersu aut haesitantius, aut uerbis interruptius, aut numeris etiam concisus? Quæ quidem omnia præstantissimo cuiq; ingenio summa cura uidenda esse censeo. Quinetiam idem ipse Virgilius quacunq; posset arte auribus ut satis faceret, Græcos imitatus, struxit quatuorq; tres simul uoces in E' desinenteis. ut:

» Quatuor ex omni delectæ classe carinæ. Et:

» Stant terræ defixæ hastæ. —

Alibi quatuor, ut:

» Ite solutæ. —

» Ite deæ pelagi. —

Quid cum dixit?

» Degere more feræ. —

An est qui inficiâs eat numerum hunc summo fuisse studio conquisitum? Aliquando treis item coniunxit uoces eadem à uocali exordienteis. ut:

» Insulæ Ionio in magno. — Et:

» Ire iterum in lacrimas. —

Aliquando etiam diuersas diuersa à uocali incipientes. ut:

» Regum æquabat opes animis. —

Quid cum dixit?

—Omnes uno ordine habetis Achiuos. cc

Illud uerò omnino Homericum: cc

Glauco & Panopeæ & Inoo Melicertæ. cc

Est & hoc tenerrimum in auras suauitatis infundibulū:

—Lacerum crudeliter ora, cc

Ora, manusq; ambas. — & alibi, ut: cc

—Vultum uidit morientis, & ora: cc

—Ora modis Anchisiades pallentia miris. cc

Neq; parum etiam, neq; insuauiter mulcetur auditus, numeriq; ipsi condiuntur, ubi ultimæ uersuum dictiones, iteq; primi, secundi, tertij & quarti loci inuicem consonant in ultimis syllabis, ut:

Stringentem ripas, & pinguia culta secantem. cc

Venerat, extinctam ferroq; extrema secutam. cc

Vix adeò agnouit pauitantem, & dira tegentem. cc

—Longarum hæc meta uiarum. cc

Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere. cc

Viacla recusantum, & sera sub nocte rudentum. cc

Ad genitorem imas herebi descendit ad umbras. cc

Nam qui statim sequuntur uersus, quoties uel recitari audio, uel mecum eos ipse succino, & aures & animum titillari mihi sentio:

Terribilem cristis galeam, flammisq; uomentem, cc

Fatiferumq; enssem, loricamq; ex ære rigentem: cc

Sanguineam, ingentem: — cc

Sed hæc fortasse ad uerborum collocationem spectant, et ad structuram carminis, potius quàm ad numeros. Quam obrem ad ea quæ reliqua sunt transeo.

Delectus ipse uerborum Poitæ nobilitas suppellectilem,

uerum satis non est delegisse, nisi etiam seligas: fit enim delectus plerunq; è multis, selectio uerò è paucis. Itaq; & uoces & syllabas, etiam literas seligere oportet, quo uersus ipse undique sibi constet, ex eoq; tanquam in quadram redactio numerum perficias, id quod uersus hi paucis indicabunt.

55 *Illum expirantem transfixo pectore flammis.*

An non poterat etiam sic, Traiecto pectore, suo quidem ac proprio uerbo? sed cum antè collocasset uocem illam, Expirantem, post uerò flammis, refertam utramque consonantibus literis, uoluit etiam in medio collocare uocem, quæ similibus quoque literis consonaret. Quippe cum in dictione, Traiecto ea non esset consonantium literarum copia, nec similitudo, quæ utraque est in Transfixo.

55 *Talia flammato secum Dea corde uolutans.*

Cur non, Talia succenso? Nimirum quia uocalis A', clarum è se edit sonum, at V', uocalis subobscurum. Itaq; si V', post duplex A', subdidisset, claritatem quæ affectabat eo in loco subobscurasset, eamq; ob rem submittendo alterum atq; alterum A', adauxit literæ claritudinè, quid si dixisset, Flammanti? atqui claritas illa erat.

55 — *Loca fœta furentibus austris.*

Cur non, plena?

Videlicet quòd alliteratio delectet magis aures.

55 *Aeoliam uenit, hic uasto rex Aeolus antro.*

Potuit sic, & cum præterito tempore, Aeoliam uenit, uasto hic rex Aeolus antro. Præterquam autem quòd præsens tempus repentinam, uehementemq; Iunonis commotionem indicat, magis quàm præteritum, quando res ipsa geri iam uidetur;

uidetur, & hiatus ille, & monosyllaborum duplicatio eo in loco, tum uersum, tum numerum nimio plus stetissent, quod ipsum pronuntiando sentitur:

— Celsa sedet, Aeolus arce,

Sceptra tenens, mollitq; animos, & temperat iras.

In eo quod est, celsa sedet, & sceptrum tenens, simul insunt & alliteratio, & conflictatio, quæ aures submulceât. Quòd uerò dixit Mollit, potius quàm Lenit, hoc uidetur fuisse causa, quòd uocalis E', cum sonorem demittat, si Lenit dixisset eam trigeminasset, indeq; generosus ille canor, supra quàm oportebat, demissus penè contabuisset, quem plenitudine sua uocalis O', et sustentauit, et illustrem reddidit, hac eum ratione moderatus. Ex his igitur quanquam paucis licet cognoscere, quanta maturitate et studio sit cum literis cumq; auribus habenda ratio. Qua de re dictum à me sit hætenus: nam progredi ulterius, quid nam esset aliud, quàm structurae, collocationisq; cæpum ingredi? Quæ materia haudquaquam est loci huius, magnumque uolumen sola desyderat: ut de ijs omnino taceam, quæ ad admirationem comparandam pertinent. Quocirca ad id quod reliquum uidetur transeo.

Numerus ipse quoniam celeritate constat, ac tarditate, quarum alteram dactylus, alteram spondeus secum habet (est autem sermo hic noster omnis heroicis, hoc est generosis de uersibus) ex his opportune collocatis, prudenterq; simul mistis manat dignitas illa, quæ laudabile carmen reddit, quibus si accesserit uerborum delectus, selectio syllabarum, de quibus pauca quædam dixi, prudentia item & uerborum & syllabarum temperandarum, ad hæc magnitudo sententiæ

tentiarum, explicatio rerum iucunda & grauis pro loco ae-
 re, & hæc ipsa numerorum artificiosa uarietas, decorumq;
 illud, quod in omni non modò uitæ genere, uerum etiam dis-
 ciplina, ac facultatis à natura ipsa exigitur, et de inuentio-
 ne, distribut:one, iudicioq; hac in parte taceã: nimirum ad-
 miratio illa plena laudis, quam Poëtici senex noster propo-
 nit studijs, multa etiam cum commédatione, ac fama com-
 parabitur, quam sequendam ab illis duco, qui in hac ipsa fa-
 cultate excellere eminenter cupiunt. Has autem res omnis
 & prestabit ars ingenio coniuncta, & eas perficiet, ac per-
 tinaxilla & diligens cura, quæ optimo cuiq; inesse debet ar-
 tifici, quodq; pace omnium dixerim, quanquam tibi Parde
 hoc ad aurem dictum uelim, & Cicero oratorum maximus,
 & Ouidius Poëtarum maximè ingeniosus nolunt ipsi qui-
 dem artem apparere. Ego uerò non ibo inficiãs in ijs hoc
 probandum artibus, quibus proposita est sola persuasio. At
 ipse nostris his in studijs laboro, contendo, enitor, meum ut
 carmen appareat etiam admirabile, ut industria inuotescat
 mea, ut celebretur artificium, dici quoq; de me ut possit, Es-
 ris ab illo alter. Dissimulat hic orator, alibi contrà simulat:
 quæ sunt in causa, quo à iudice iure uel iniuria, dicendo ta-
 men uel assequatur quod quærit, uel extorqueat. At in hoc
 dicendi genere insidie insunt nullæ, nullum præterquam fa-
 mæ compendium. Cupio igitur, et auenter quidem cupio, ap-
 pareat industria mea in carmine, appareat diligentia, labo-
 res laudari peruelim meos. Incendor cupiditate gloriæ, utq;
 inter earundem rerum studiosos euadam etiam primus. An
 inficiatus est hoc Virgilius cum decantauit?

» Primus ego in patriam, mecum modò uita supersit,

Aonio rediens deducam uertice Musas.

Non inficiantur uel minores autores Ouidius, atq; Horatius, uterq; tamen suo in genere abunde clarus.

Exegi monumentum ære perennius. Et:

Iamq; opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes,

Nec ferrum poterit, nec edax abolere uetustas.

Nolimi tamen intelligatur ars mea antè quàm lectorem mei carminis in admirationem eius traxerim. At postquam factus est illius admirator, uel introspiciat ipse consilia, laudet, commendet, extollat quæcunq; etiã lineamenta. Quis statuarius, fusor, pictor uult se uideri, dum inumbrat, dum colores primos limit, dum primas illas quasi lituras effigiat? post uerò consummatum opus exponit illud, & ambit publicè laudari, præponiq; ob adhibitum studium cæteris artificibus omnibus. Etenim ab arte artifices sunt dicti, finisq; ipsius artificis, quã artem exercet, non quã lucrum inde quaerit, est bene, consummateq; in illa sese gerere, opusq; perficere à se susceptum. A Poëtis igitur non lucrum quaeritur, quã Poëtæ sunt, sed admiratio cum commendatione operis, suiq; ingenij: cuius quando comes est laus, laudari quoq; se & palam, & ore pleno, tum cupient, tum lætabuntur: quanquam etiam si à nemine laudentur, possunt tamen sola ingenij artificijq; sui conscientia esse contenti. Sed elucescat oportet ingenij & artis eorum magnitudo, ac præstantia, de quibus fama est proditura, quæ ab illis omni studio affectatur. Sed cohibebo me ipsum, ne incensus studiorum meorum commendatione, longius ab incepto sermone discessisse uidear. Sit igitur satis hæc me in uestram omnium qui hic adestis gratiam ea de numeris tradidisse. Quocirca cui sorte sua

CC

obtigerit.

obtigerit, loquendi possessionem ei trado, ne loci huius consuetudinem existimer, aut neglexisse impudenter, aut contempsisse superbe. P V D Vestrum qui adestis omnium officium arbitror, non laudare solum quæ à Syncero tam exactè dicta sunt de numeris, uerum etiam admirari, dum quæ uia incedatur ad admirationem in Poëtica comparandam è numeris, tam designanter & monstrauerit nobis illam & expurgatis etiam scrupulis, ac salebris complanauerit. Id quod uideo à literatoribus nostris prætermissum, uel ignoratum potius. Rectè itaq; ab Antonio usurpatum memini Poëtam esse ipsum oportere, Poëtici qui de uirtutibus loqui cum dignitate uellet. S V M. Hoc nimirum fuit Puderice causæ, cur qui ipse scirem Grammaticis incomperta hæc esse Syncerum ad dicendum excitauerim: nec aut importunitatis pœnitet me meæ, aut obsecrationis, per quam quid exanclatum fuerit ipse uides, ut neque iniuria, neque præter opinionem qui ea audiuius, admiremur omnes. Utinam autem literatores ipsi etiam in ijs, quæ literaturæ sunt, paulo essent diligentiores. Cum præsertim uideam senem nostrum uel minutissima quæque pensitantem etiam in Grammaticis. Sed quid senem ad hæc ipsa aduocauerim? qui paucis antè diebus, eadem hæc in porticu audiuerim Altilium hunc quædam explanantem, quæ Grammaticorum essent propria. Verum quis est eorum tanta solertia, ut non alienis potius quàm suis rimetur oculis artis ipsius secreta? Venit in sermonem Ciceronis, qui causam duplici S' scribere esset solitus, quod ipsum Romæ adhuc quoq; uetustissimo in monumento inscriptum legitur. Attendite quæso quibus à principijs est exorsus non enarrauerim qua suauitate rem expresserit, ne uidear

uidear in gratiam eius qui hic adest eloqui: nam mihi quidem Grammatici ab omni uidentur prorsus dicendi suauitate alieni: & si in cognoscenda uocum proprietate, illisq; contexendis, omnis eorum ferè uersatur disciplina. Prisci, inquit, illi qui Latium, à quo Latinam dictam esse linguam sunt qui uelint, etiam ante Aborigines tenuere. Pleriq; in cauernis habitabant, quæ à cauando essent dictæ: ijs autem & æstus cauebant, & frigora, pleraque etiam alia incommoda in illisq; se & sua cauius tutabantur. Qua è re uerbum Caueo ab ijsdem esse deductum, quòdq; in causa ipsa cauuisse oporteret, inde ab initio dictam esse Cauissam, post uerò subtracta uocali Cauissam, nomine ipso treis adhuc syllabas retinente, postremò prima & secunda syllaba, duabusq; illis uocalibus literis in unum coactis, uocem ipsam factam esse dissyllabam, ac nihilominus duplex S' mansisse, quod tandem lenièda uocis gratia simplex extitisset, quãdo duplex ipsum post aul' diphthongum sonaret horridius, præsertim C' consonante diphthongum precedente. Ab eodem illo uerbo Caueo factam esse primo Cauipam, uas uinariũ, ab eòq; Cauiponam, & Cauiponem, quòd cauis in locis, uel cauis dolijs uinariam exercerent è quibus posterioris uocalem i' detra-xissent, indeq; esse hodie Cupas, aul' in u' pròductũ uerso, ut Claudio, Cludo, & Cauponam, Cauponemq;, & Cauponari. Eosdem illos locos Fornices dictos à foranda olim uel terra uel saxo, quam à Græco uerbo malebat Fornicesq; ac Cauernas idem in initio fuisse, pro uarietate linguarũ appellatione non una. Venit etiam in sermonem uerbi quod est Exan-clo. Videte obsecro, rem unde uir latinitalis amantissimus repetierit, quòd si quæ eius est uerecundia, repeti à me forte

non æquiore fert animo, auertat quæso à dicente faciem, aut alio paulisper inambulet. Am, inquit, uocula fuit apud priscos illos idem illud quod nunc est apud nos circum, inde Flamus, et si post differentiae gratia præfixa ei fuit aspiratio: inde Annus, quòd in circulum rediret, mutata post M', in semiuocalem literam concinnioris soni gratia. Eodem è fonte Annis, quòd fluuiorum cursus plerunq; sint flexuosi, & Ambio, & Ambulo, & Ambedo, Ambesusq; inde etiam Anus obscæna pars corporis ab eius ambitu, & Anulus, & Anus uetula, quòd propter annositatem senilis status corporis à capite proclinet in pedes, efficiaturq; incurua. Ex anno uerò ductum esse Anniculum, ut Bimum, ut Trimum, quasi bimum, & triannum: quæ res indicat principio secundam anni literarum fuisse M'. Ab anniculo anniculare. Cumq; tempestate ea hominum uita esset agrestior, magnæq; daretur laudi fruges ipsas post annum asseruasse, unde perannare factum esset, formatum primo uerbum ex aniculo, donec ex eo subductum fuit Exancto, quod uerbum relatum esset ad labores, ad pericula, ad difficultates. Quid enim difficilius, quàm uina, triticum, poma in alium atq; alium annum illa sa perducere, ætatemq; ijs addere, quibus à natura uix aliqua esset data? Addam & hoc: Erat quæstio, qua ex origine deducta esset dictio hæc Imbecillitas. Animum aduertite quæso, qua eam uia deduxerit. Via, inquit, dicta principio est, quòd ea ueherentur & homines, & res quæ domum deuehebantur, initioq; fuisse ueham: sic etiam Vehillam, & Vehicum, quòd illuc ueherentur quæ colligebantur ex agris: ea post mutata sunt in Villam & Vicum, factum est etiam nomen Vehiculum, quo res ipsæ uehuntur. A uia Vietus, Viator,

Viator, Viaticum: à Villa Villicus, Villicatio: à Vico Vicinus, Vicinitas, Vicinia, Vicatim: quodq; senes ætate iam confecti, soli absq; subsidio uehi pedibus suis nequirent, sumptus cum esset ab illis fustis uiæ faciendæ, hoc est, ambulandi gratia, Baculum ex eo dictum, quasi Viaculum, qui alio etiam nomine esset Scipio, à manus scilicet capione, à Baculoq; factum esse nomen Imbecillum, cui innixi incederent qui infirmis essent pedibus: quodq; non absq; labore ac difficultate etiam baculo ueherentur, inde quoq; manasse Vix, quæ uox est difficultatis ac laboris. Ab habitu igitur imbecilli hominis, eiusq; infirmitate deductum esse nomen imbecillitatis commutatione literarum. PVD. Et ex illis quæ Poëticis sunt de numeris à Syncero dicta, & quæ nunc à te Summonti referuntur Grammaticis de rebus, mirandum in modum incendor ardore audiendi aliquid de historia, quæ nullos adhuc præceptores habuerit: cum Grammatica, Rhetorica, Philosophia institutores quidem plurimos, eosq; maximos ac præstantissimos uiros promeruerit. Ac tametsi scio dictionem eam esse multiplicem, nec unius fortuitaq; confessionis, uelim tamen non oratum modo, uerum etiam exoratum Altium, uti Actio succedens in dicendi possessione hac ipsa de re uel edisserat aliquid enucleatius, uel saltem, ut dici solet, de ea nobis innuat, dum accuratius quippiam de historia uel traditum ab eo accipiamus, uel nutu ipso significatum. Quod te Altii per Musas rogatus, perq; communem hunc confessum, cuius honestandi fulsti semper studiosissimus, nobis audiendi tui cupientissimis præstare ne recuses. ALT. Nec quid ipse mihi oneris Pudericæ imponas satis consideras, & ego inconsideratior fuerim, si tanto sube-

ire uelim oneri, humeris tam imbecillis. Quis enim ego sum aut rem ab eminentissimis uiris reformidatam potius quam intentatam quo aggrediar animo? aut eam aggressus, quo è priscis uel consultore utar, uel autore? Ne tamen aut uobis ipsis expetentibus aut loco deesse huic uidear innuēs quidem ut tu ipse Puderice exigis, potius quam præcipiens, dicam de historia aliquid, quodq; ipse quidem multa delectatione collegerim, magis quam quòd autore nitar aliquo, quem nullum ut uideo, in hunc usq; diem habuit historia. Cuius mihi principium à natura ductum uidetur, quādo insitum est homini studium propagandi res suas ad posteros, natiua quadam cum cupiditate efficiendi memoriam sui quammaximè diuturnam qua è re nomē id ei Græce fuit inditum. Romani uerò quòd per annos singulos quæ gesta essent mandare literis cōsueuerunt, *Annales* initio uocauerunt: post accepto Græco nomine, & ab illis quoque historia dicta est, prisco & latino nomine penè oblitterato. Eam maiores nostri quandam quasi solutam Poëticam putauerunt, rectèq; ipsi quidem, pleraque enim habent inter se communia: ut rerum uetustarum ac remotarum repetitiones: ut locorū, populorum, nationum gentium descriptiones, qui etiam illorum situs, mores, leges consuetudines, ut uitiorum insectationes, uirtutum ac benefactorum laudes: utraq; enim demonstratiuo uersatur in genere, nec minus etiam in deliberatiuo, quod ipsum conciones indicant ac consilia, quibus tum Poëtica tum historia maxime ornatur, gloriaturq; ex ijs locupletiores sese bonis ab autoribus redditam. Ad hæc repentini casus, successusq;, ipsi uarij atq; incerti, consilia item diuersa, quæq; præter hominum ipsorum opinionem plurima contingunt in uita ac rebus

bus gerendis. Nec uerò si Poëtica ipsa multa est in explican-
dis deorum tum consilijs, tum rebus quæ ab illis administran-
tur, non historia etiam Deorum iras explicat, refert prodi-
gia, placatq; illos uotis supplicationibus, ludis, consulitq; eo-
rum oracula: utraq; etiam gaudet amplificationibus, digressi-
onibus item, ac uarietate, studetq; mouendis affectibus, se-
quiturq; decorum quaq; in re ac materia suum. Itaq; neutri-
us maius quam alterius aut propositum est, aut studium, ut
doceat, delectetq;, moueat, ut etiam profut, rem apparet eam-
que ante oculos ponat, ac nunc extollat aliud, nunc aliud ele-
uet. Sed nec in deligendis tum rebus, tum uerbis, ijsdemq; pro-
prie ac decenter disponendis collocandisq; altera cedit alte-
ri historia tamen est castior, illa uerò lasciuior: nec item
in ornatu & cultu non eadem quoque utriusq; sedulitas est
& cura, tametsi historia cultu tantum contenta esse potest
suo, eoq; qui sit matrona dignus, idoneusq; continentia, à fu-
coq; abstineat, ac purpurisso, quem quidem in altera illa the-
atra persæpe probant. idq; ut in puella nequaquam aliquan-
do reprehenditur dum tamen ipsa intelligat, quid ingenuam
inter & uulgarem intersit. In uerbis item, ac sententijs alte-
ra castigatior, altera ut etiam in numeris, sic in uerbis nunc
liberalior est, nunc etiam affectatior. Nam parum contenta
priscis, atq; usitatis uocibus exultat persæpe nouandis illis,
aut peregre asserendis: proposito uerò omnino penè, aut ma-
ximè profecto differunt, cum altera ueritati tantum expli-
candæ, quamuis & exornandæ quoque intenta esse, de-
beat, Poëtica uerò satis non habeat, neque decorum suum
seruauerit, nisi multa etiam aliunde comportauerit, nunc
ex parte aut uera, aut probabilia, nunc omnino ficta,

neq; ueri ullo modo similia, quo admirabiliora quæ à se dicuntur appareant: hoc tamen ipso mirifice conueniunt, quòd utriusque propositum est quod susceperit dicendum illustrare, & quoad possit sempiternum id efficere. Numeros quoq; utraque suos habet, itemq; dicendi figuras, diuersa tamen ratione. Ordine quoque enarrandarum rerum differunt inter se, cum historia rerum gestarum ordinem sequatur, ac seriem: at illa altera per sepe à medijs, nonnunquam etiam penè ab ultimis narrandi principium capiat, assumens etiam extrinsecus personas pro rei ipsius natura, ut deorum, nympharum, numinumq; aliorum, ut uatum, furentiumq;. Quid quòd uocem quoq; dat & orationem rebus mutis, diuinitatem tribuit insomnijs, Deos etiam ipsos mortalibus instruit affectionibus: quæ quidem omnia apud Græcos Homerus, apud uostros Virgilius passim ostendunt: una uerò re potissimum sibi ipsæ conciliantur, quòd utraq; naturam sequitur, qua magistra et duce ambæ quoq; uarietati student cum ea ipsa natura cum primis uarietate lætetur, & decorum illud, quod ab eodem rei est cuiq; attributum cum uenustate sequatur, ac dignitate etiam summa.

Hæc habui quæ dicere in uniuersum de re hac liceat, & tanquam uobis innuens qui unà hic adestis, significare. Reliquum est, quoniam historiam poëticam penè solutam esse quandam de maiorum autoritate dixi, ut quoad uires meæ iulerint, & locus hic patitur, talem esse eam exemplis quoq; ipsis edoceam. Licet autem in Liuiò, Sallustioq; historiæ Romanæ principibus, diuersa splendescant claritate quæ historia digna sunt lumina, dicendiq; in altero maiestas heroica penè quædam emineat, atque uterque fuerit poëticæ admodum

dum studiosus. Cum ille poëticis non solum numeris scripta sua, uerum etiam integris quandoque exornet uersibus, hic Empedoclea in Latinum, ut Aratea Cicero conuerterit, neque poëticis abhorreat à figuris. Tamen Liuius in plurimis oratori similior est. Salustius uerò historicis tantum legibus ubique uidetur addictus. Uterque tamen opus suum poëticis auspiciatus è numeris, ille à semiuersu dactylo, qui est Facturus ne operæ prætium; hic uerò alter ab integro hexametro. Iugurtina in historia: quem tamen ita refersit spondeis, præterquam quarto in loco, ut uix agnoscat esse se hexameter: grauitatem tamen illam spondaicam retinuit inquit, Bellum scripturus sum, quod populus Romanus: quæ uerba heroicum senarium, grauem quidem numeris, uerbisq; maximè accommodatis constituunt. Huius igitur exemplis si utar familiaris, uestrum quidem mirari debuerit nemo. Igitur cum in unaquaque ad dicendum suscepta materia primum sit Poëtæ officium, proponere qua sit de re explicaturus, quod quidem docuit Virgilius, cum dicere est orsus:

Arma uirumq; cano. —

Idem à Salustio seruatum intelligo, cum & ipse, quod paulò est ante dictum, cæpit, Bellum scripturus sum, quod populus Romanus cum Iugurta rege Numidarum gessit. Atque ut ille causam susceptæ à se materiæ statim asserit, difficillimos scilicet Aeneæ errores, bellumq; summis uiribus maximis etiam periculis ab illo administratum, post quos euentus, multiplicesq; successus, urbs Roma esset condita, hoc enim uersus illi præferunt:

— Multum ille & terris iactatus & alto.

Sic & hic ipse Sallustius suscepti causam reddit operis,
 inquit : Primum quia magnum & atrox, uariaq; uictoria
 fuit, deinde quia tum primum potentia nobilitatis obuiam
 itum est : quæ contentio diuina & humana cuncta permis-
 scuit, eoq; uecordia processit, ut studijs ciuilibus bellum atq;
 uastitas Italiae finem fecerit. Quid Liuius ab exordio quam
 primum secundi belli Punici, non ne heroico quasi quodam
 cum supercilio ait : In parte operis mei licet mihi præfari,
 quod in principio summæ totius professi pleriq; sunt rerum
 scriptores, bellum maximè omnium memorabile, quæ un-
 quam gesta sunt me scripturum, quod Carthaginenses An-
 nibale duce cum populo Romano gessere. Nam neque ualis-
 diores opibus ulla inter se ciuitates gentesq; contulerunt ar-
 ma, neque ijs ipsis tantum unquam uirium, ac roboris fuit,
 & haud ignotas belli artes inter se expertas primo Punico
 conferebant bello : & adeò uaria belli fortuna, anceps que
 Mars fuit, ut propius periculo fuerint qui uicerunt. Altio-
 res quoque repetitiones, præsentiq; ab negotio longius re-
 motarum rerum susceptæ enarrationes, & poëtica, & histo-
 rica facultatis inter se necessitudinem quasi quandam ar-
 guunt. Declarant hoc & Virgilius, & Sallustius, alter cum
 exorditur :

- Rex arua Latinus, & urbes
- Iam senior longa placidas in pace regebat.
- Hunc fauno & nympha genitum Laurente Marica
- Accipimus. —

Alter cum Iugurtino in bello, post redditas suscepti à se
 operis causas, repetendo incipit: Bello Punico secundo, quo
 dux Carthaginensium Annibal post magnitudinem Roma-

ni nominis, Italiae opes maxime attriuerat, Masinissa rex Numidarum in amicitiam receptus à Publico Scipione. Et in Catinario: Urbem Romam, sicuti ego accepi, condidere, atque habuere initio Troiani, qui Aenea duce profugi sedibus incertis uagabantur. Ad haec, quid cognatius, quam quod uterque Poeta, & Historicus affert in medium causas, edisseritque rationes ante quam enarrare quam subscribendam suscepit rem incipiat. In ipso Virgilius initio explicat errorum ac laborum Aeneae causas, ac Iunonis iram.

Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,

Carthago — Vsq; ad eum uersum:

Tantae molis erat Romanam condere gentem.

Et Liuius: Odijs propè maioribus certatum est quam uiribus, Romanis indignantibus, quod uictoribus uicti ultro inferrent arma, Poenis quod superbe, auareque crederent imperitatum uictis esse, quaeque alia de Annibalis indignatione referuntur, ob Siciliam, Sardiniamque amissas. Idem quoque indicant descriptiones locorum, gentium, morum, legum: quod & ipsum Sallustius docuit, cum dixit: Res postulare uideatur, Africae situm paucis exponere, & eas gentes, quibus cum nobis bellum aut amicitia fuit attingere. Et Virgilius: Est locus Hesperiam Graii cognomine dicunt, Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae.

Quid autem solutae poeticae tam simile, quam Liuiianum illud? Eaque uti rata scirent fore, agnum leua manu, dextra sili- cem retinens, si falleret Iouem, ceterosque precatus deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset, & secundum precationem caput pecudis saxo elisit. Quid tempestatis illa nimbi- que explicatio? Deinde cum iam spiritum includeret, nec reciprocare

33 reciprocare animam sineret, auersi à uento parumper conse-
 33 dere. Tum uerò ingenti sono cælum strepere, & inter hor-
 33 rendos fragores micare ignes, capti auribus, oculis, metu om-
 33 nes torpere. Nam quid per Musas ô uiri optimi ex omni est
 33 parte magis illo poëticum? Ex propinquo uisa montium al-
 33 titudo, niuesq; cælo propè immistæ, tecta informia posita in
 33 rupibus, pecora, iumentaq; torrida frigore, homines intona-
 33 si, inculti, animalia in animaliaq; omnia rigentia gelu, cæ-
 33 tera uisu quàm dæu fœdiora. Vtq; poëticum omnino possis
 33 dicere heroicis etiam numeris res ipsa clauditur: Ingentemq;
 33 fugam stragemq; dedissent. Fuit enim omnino poëticus Li-
 33 uius in toto transitu in Italiam Annibalis describendo, &
 33 cum ipse tum uiros equosq; transeuntes Rhodanum descri-
 33 bit ingenti sono fluminis, clamore uario nauarum ac mili-
 33 tum, & qui nitebantur prorumpere impetum fluminis et qui
 33 ex altera parte ripæ transeuntes suos hortabantur. Tum eti-
 33 am elephantes quibus primum erat pavor, cum soluta ab cæ-
 33 teris rate in altum raperentur, ibi urgentes inter se, cedenti-
 33 bus extremis ab aqua, trepidationem aliquantum edebant,
 33 donec quietem ipse timor circumspicientibus aquã fecisset.
 33 Animaduertite adhuc quæso, quibus Annibal milites affa-
 33 tur uerbis: Mirari se qui nam pectora semper impauida re-
 33 pens terror inuaserit, nullas profectò terras cælum continge-
 33 re, coli alpes, gignere atq; alere animantes, eos ipsos quos cer-
 33 nant, non pennis sublime elatos, alpes transgressos ne maiores
 33 quidem eorum indigenas, sed aduenas Italiæ cultores ingen-
 33 tibus sæpe agminibus cum liberis ac coniugibus migrantis-
 33 um modo, tuto transmisisse. Romam orbis terrarum caput
 33 petentibus, quicquam adeò asperum atq; arduum uideri,
 quòd

quod inceptum moretur? Quid cum ait? Equi maximè infestum agmen faciebant, qui & clamoribus dissonis, quos nemora repercussæq; ualles augebant, territi trepidabant, & icli forte aut uulnerati adeò consternati sunt, ut stragem ingentem simul hominum, ac sarcinarum omnis generis facerent. Quid etiam cum cædendum esset saxum illud, arboribus circa immanibus deiectis detruncatisq; struem ingentem lignorum faciunt, eamq; cum & uis uenti apta faciundo igni coorta esset succedunt, ardentiaq; faxa infuso aceto putrefaciunt, ita torridam incendio rupem ferro pandunt, molliuntq; anfractibus mollibus cliuos. His haud quaquã grandiora plenioraq; apud Virgilium leguntur, ubi Aeneam ab Antandro in Italiam deuehit, per tempestates, scopulos Harpyiarumq; portenta, ac Cyclopum, ne cum ipse quidem ait: Vastumq; caua trabe currimus æquor.

Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius ullæ
Apparent terræ, cœlum undiq; & undiq; pontus.

Aut cum:

Tristius haud illis monstrum, nec sæuior ulla
Pestis & ira Deum Stygijs sese extulit undis.
Virginei uolucrum uultus, fœdissima uentris
Proluuiæ, uncaq; manus, & pallida semper
Præ fame. —

Né ue cum intonat:

Hæc loca ui quondam & uasta conuulsa ruina
Tantum æui longinqua ualet mutare uetustas:
Disiuisse ferunt, cum protinus utraq; tellus
Vnâ foret, uenit medio ui pontus, & undis
Hesperium Siculo latus absceidit, aruaq; & urbes

Litore

- 22 *Litore diductas angusto interluit aestu. Aut cum :*
 23 *Horrificis iusta tonat Aetna ruinis,*
 24 *Interdumq; atram prorumpit ad aethera nubem,*
 25 *Turbine fumat piceo, & candente fauilla,*
 * *Attollitq; globos flammarum, & sydera lambit.*
 26 *Interdum scopulos, auulsaq; uiscera montis*
 27 *Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras*
 28 *Cum gemitu glomerat, fundoq; exaestuauit imo.*

29 *Quid quod hic idem Liuius quasi gemmis quibusdam,*
 nunc uerbis omnino Poëticis, nunc figuris ac numeris insi-
 gnit orationem, atq; illustrat historiam? ut cum ait: *Anceps*
Mars. Et: Agitare animo bellum. Et: Tela micare. Et: Dem-
pto hoc fulgure nominis Romani. Et: Circumferebant ora
oculosq;. Et: Pandi agmen coepit. Et: Non manes, non stir-
pem eius conuiescere uiri. Et: Hunc iuuenem tanquam fur-
riam facesq; huius belli. Et: Inde equitum certamen erat.
Et: Hæc ubi dicta dedit. Et: Cum Pœnis bellum pro nobis
suscipiatis. Ex his itaq; perpaucis, quãquam uideri hæc ipsa
multa quidem testimonio atq; autoritate possunt sua, satis
tamen, ut arbitror, factum est ei parti, quam probandam sus-
scepi, haud malè sensisse eos scilicet, qui historiam censeant
Poëticam quasi quãdam esse solutam. Quocirca, quod cum
uoluntate & gratia Puderice fiat tua, horumq; omniũ, qui
dicentem me, uel mussantem potius audiere tam attentè, &
ut uideo, tantum præ se ferunt audiendi studium, ad ea iam
transeamus, quæ à me potius obseruata quidem sunt, quàm
quod ea præcepta quasi quædam, institutaq; scribendæ histo-
riæ existimari uelim, aut ex me ipso profecta & tradita.
 PVD. *Et me hoc Altili uolente feceris, & his ipsis qui tam*
intente

intente atq; auenter audiunt, præcipuè cupientibus. Cæteri
 Marcus Cicero locuples nobis autor esse potest, Poëtas alia
 quadam lingua locutos. Ita q; uidentur etiam atq; etiam
 relinquatur, si Poëtæ alia quàm quæ Oratoris propria est lo-
 cuti sunt lingua, quonammodo historia Poëtica erit quasi
 cuiusdam solutæ similis? Locus igitur expurgandus hic tibi
 prius est, scrupulusq; Altili excutiendus, nisi forte posthabito
 Cicerone, Liuius tibi unus satis futurus est ad hæc & creden-
 da, & comprobanda. A L T. Et Liuij testimonio contenti
 esse unius possumus, et Cicero minime est abiiciendus, uir ad
 omne genus eloquentiæ genitus naturæ ipsius munere, atq;
 ipse Liuij magister & doctor. Ac tute quidem ipse memi-
 nisse potes Ciceronem exigere maius quiddam in historia,
 quàm quòd in Annalibus Pontificum, aut in Fabij, Antia-
 tis, Cælij, ac Sisennæ scriptis appareret. Nā de Sallustio om-
 nino nihil, siue quòd post Ciceronis obitum historias is scri-
 pserit, siue propter similitates, quodq; ille ipse uiueret, silètio
 eū præterijt. Ipsum igitur illud maius, quod à Cicerone desi-
 deratur, præstitère postea eorum studia, qui Poëtica orna-
 menta, & cultum sibi ante oculos posuerūt scriptitandæ hi-
 storiae, non uerba quidem confragosa illa, & perquam gluti-
 nata inter se, theatris apta, nō Senatui, ut Feri clauas postes,
 ut Hastas belliferratas, ut Spumiuomos fluctus, ut Fluenti-
 sona littora, ut talia hæc gignendæ permulta admirationi
 inuenta: sed magnitudinem Poëtarum, sed uarietatem, de-
 scriptionesq; locorū ac gentium. sed euagationes, amplifica-
 tiones, digressiones, ornatū, decorūq; illud præcipuè, cui Poë-
 tæ in primis uidentur inseruisse. An quæso tranādus erat An-
 nibali Rhodanus sine strepitu, clamore, tumultu nautarū ac
 militum,

*militum, sine pauore & consternatione elephantum, sine cae-
 su deniq; unius atq; alterius in anmem è rate beluæ? Videli-
 cet traiciendæ erant Alpes sine tempestate, sine nimbis, fri-
 goribusq; non frangendum erat incædio prius, insperso post
 aceto putrefaciendum saxum illud immane, tantis copijs,
 tamq; excellenti duci obuium? non adeundum promotorium
 illud immane, cælo proximum, omnis è quo despiceretur Ita-
 lia, in cuius uertice constitutus Annibal suos cohortaretur,
 Romamq; orbis caput illis ostentans diripiendam magnifica
 etiam oratione obijceret, offerretq;? Hoc sibi uult igitur so-
 lutæ poëticæ similis historia, hoc desiderabatur à Cicerone,
 hæc caruerunt laude & dignitate Cælius, Antias, Sisenna.
 Ac mihi quidem uidetur Herodotus Poëtarum in scribendo
 instar habuisse, dum contemptis qui ante se scripserant histo-
 ricis, magnitudinem affecutus est illam, & uarietatem, & or-
 natum, & cultum à Cicerone desideratum. Et qui dicit Poë-
 ticam picturæ esse similem, num ideo dicit, aut illud sentit,
 quòd Poëta usus sit coloribus, quibus pictores utantur ad
 umbrandis atq; informandis rerum imaginibus? Quin de
 uarietate loquitur, de collocatione, de dignitate, uenustate,
 informatione, habitu, quibus in effingendis rebus Poëta pi-
 ctorum more, atq; ad illorum exemplum uti debeant. Nec
 uerba quoq; non sibi à Poëta quandoq; mutuabitur diligens
 rerum scriptor, prudenter tamen, ac tenerrimo cum dele-
 ctu, ut cum dixit Sallustius: Tuba hosticum cecinit. Et: Tela
 utrinq; uolare. Et: Strepitus armorum ad cælum ferri. Et:
 Fors omnia regere. Nonne descriptio illa Africæ mera est &
 soluta Poëtica? Mare sæuum, importuosum, ager frugum
 fertilis, bonus pecori, arboribus infæcundus, cælo, terraq;
 penuria*

penuria aquarum, genus hominum salubri corpore, uelox,
 patiens laborum, plerosque senectus dissoluit, nisi qui ferro,
 aut bestijs interiere. An ne tibi Virgilianum illud uideatur
 aliud, nisi quod solutum non est?

Durum à stirpe genus, natos ad flumina primum

Deferimus, seuoq; gelu duramus, & undis.

Venatu inuigilant pueri, syluasq; fatigant.

Flectere ludis equos, & spicula tendere cornu.

At patiens operum, paruoq; assueta iuuentus,

Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.

Omne æuum ferro teritur, uersaq; iuuentum

Terga fatigamus hasta, nec tarda senectus

Debilitat ulres animi, frangitq; uigorem.

Canitiem galea premimus, semperq; recentis

Conuectare iuuat prædas, & uiuere rapto.

Quid cum paulo post idem ait: Africani in initio habue-

re Getuli & Libyes asperi incultiq;, quibus cibus erat caro

ferina, atq; humi pabalum uti pecoribus: hi neq; moribus,

ueq; legibus, aut imperio cuiusquam regebantur, uagi, pa-

lantes, quæ nox coegerat, sedes habebant. Quid magis Poë-

ticum dicas, nisi quod Poëticiis absq; numeris? Age quaeso &

aliud: Erat inter ingenteis solitudines oppidum magnū atq;

ualens, nomine Capsa, cuius conditor Hercules Libys memo-

rabatur, eius ciues apud Iugurtam immunes, leni imperio,

& ob ea fidelissimi habebantur: muniti aduersum hostes nō

mœnibus modo & armis atq; uiris, uerum etiam multo ma-

gis locorum asperitate, nam præter oppida propinqua, alia

omnia uasta, inculta, egentia aquæ, infesta serpentibus, quo-

rum uis secuti omnium ferarum, inopia cibi acrior. Ad hæc

22 natura serpentium ipsa satis pernicioſa, ſiti magis quàm abſ-
 23 re accenditur. Descendit Crispus Romana, ut putant, pater
 historia, descendit inquam ad ſerpentes, atq; illorum natu-
 ram attingit, quæ ſiti, æſtuq; maxime incendatur. Ne hoc
 mea quidem ſententia minus poëtice, peritè, ornatè, quàm à
 Virgilio illuſtre illud de Aſilo:

24 Eſt Lucos Silari circum, i ñibusq; uirentem

25 Plurimus Alburnum uolitans, cui nomen Aſilo

26 Romanum eſt, æſtrum Graij uertère uocantes:

27 Aſper, acerbæ ſonans, quo tota exterrita ſyluis

28 Diffugiunt armenta. —

Libentiſſimè quoq; ac peringenuè Salluſtius uerba ſiguo-
 raſq; numeros item à Poëtis mutuatus eſt, ab illis præſertim,
 29 qui Annales ſcripſere, aut cum ait: Signum tuba dat. Et,
 30 Ignoto atque horribili ſonitu repente exciti. Et, Iamq; dies
 31 conſumptus erat. Item, Et ſanè Marius illoq; alijsq; tempo-
 ribus: qui ſi diebus, dixiſſet, ſenarium integrum heroum aptè,
 canoreq; fudiſſet. Illa uerò quantopere heroica. Spectaculo-
 lum horribile in campis patentibus. ſ. qui, fugere, occidi, ca-
 pi, poſtremò omnia, qua ſiſus erat, conſtrata telis, armis, ca-
 daueribus, & ea inter humus infecta ſanguine. Neſciam ta-
 men quonam modo minus hæc extant in Salluſtio, nec tam
 apparent, atq; expoſita ſunt, quàm in Liuiò, ut alter quodam
 modo præſefferre uelit artem, Poëticæq; imitationem, alter
 celare eam, ut tanquam in nubecula deliteſcat. Et uerò Ora-
 toria ipſa quamuis ſit à Poëtis numeroſitatem illam genero-
 ſam, ac dignitatis plenam, ut à primis eloquentiæ cultoribus
 mutuata, antiquiſſimisq; dicendi magiſtris: cum primis ta-
 men rerum geſtarum ſcriptores ea ſe q; resq; ſuas fecere ma-

gnificas,

gnisfeas, ut interdum generositas illa eorum sermonis uideatur solis penè è numeris constare, in ijsq; tantum consistere, ut cum ait Liuius: Nam neq; ualidiores opibus ullæ inter se ciuitates gentesq; contulerunt arma, neq; ijs ipsis tantum unquam uirium, ac roboris fuit, & haud ignotas belli artes inter se, sed expertas primo Punico conserebant bello. Quid his numeris plenius, dignius, addo & generosius? non minus tamen Latine, & haud minore cum ornatu dicentur & copia, si quis dixerit: Nam neque ualidiores opibus ullæ inter se ciuitates, gentesq; arma contulerunt, neq; in ijs ipsis tantum unquam uirium fuit, ac roboris, neq; ignotas belli artes inter se, sed expertas primo bello Punico conserebant. Verùm subtractis ijs spondeis, & numeris commutatis, omnis illa generositas nescio quomodo interit, decidit orationis suspensulum. Atque his quidem numeris excellit in historia Liuius, & tanquam inter alios exultat. Ne te igitur animi dubium Cicero, ut minus tibi te in hoc constantem faciat, quòd Poëtas alia lingua usos dicat, scrupulum excute omne, atque ex animo eijce, deq; forensibus illum actionibus, haud de historijs locutum tibi persuadeas uelim. Nam & à Roscio illo motum, gestum, que discendum oratori ad imitandum in agendo, ubi causa ipsa exigat, non uideatur esse Ciceroni alienum: nec inficiabimur tamen Græcos Poëtas, Oratorijs à uerbis, ac dicendi figuris, quàm nostros multò abesse longius, uideriq; alia quasi quadam lingua locutos.

P. V. D. Et perpurgatus est hic à te Aliili locus, sentesq; excisæ sunt omnes, & euagari iam tutò potes certis, minus meq; labentibus uestigijs: neque uerendæ offensiuncula, cum libera à scrupis ipsis sit uia.

COM. At ego passurus

minime sum Alcili euagari te ulterius, exultareq; extra pro-
 scriptos fines. cumq; sis ipse Grammaticouum Grammati-
 cissimus, tui te oblitum non præferam, dum quæ princeps est
 disciplinarum omnium, ut historiae satis facias, è iure, auto-
 ritate, finibusq; penè eijcis Grammaticam suis. Habenda est
 igitur & tibi & nobis omnibus qui hic assumus, illius ratio,
 conseruandusq; ei debitus in differendo locus, Antoniana
 lege hoc ipsum sanciente. Etenim idem ipse Cicero Axillam
 ait factum esse Ahalam, fuga literæ uastioris. Quid (ma-
 lum) si uastior X' est litera, si elementum minime simplex, in
 multis ea cur abutimur? Cur qui Græcè est ὀδυσσεὺς, fuitq;
 apud priscos Latinos Vlysseus, duplicata S' litera factus est
 nunc à quibusdam Vlyxes? Cur à sessu, hoc est sessione si
 fiat Sexus, quòd sedendo, ut quidam uolunt, occulatur pars
 ea corporis nostri quæ est obscærior, literas non retinuit
 suas: neq; enim X' refert S' duplicatum, sed tum C' S', tum
 etiam G' S'. Scimus omnes per antiquam fuisse dictionem
 Pessum, à qua dicti pessuli, quasi pedessum à calcandis pe-
 dibus, unde pessundare, datumq; uerbum ipsum opprobrio
 atq; ignauiae, deq; eo formatum nomen Pessimus, cur sonum
 eius euastant X' litera acepta? A Magno deducere primi
 illi magnior, & magnissimus: quæ uoces postea contractis di-
 ctionibus, ac subductis literis fuere maior & massimus, cur
 passa sunt aures doctissimorum hominum audire tamdiu
 X' literæ uastitatem: nam si à massa deductum sit nomen ma-
 ximus, idem erit abusus, cum Massa dicta sit à magno, ea fue-
 rit in initio Magnissa, uel Græco modo Maza. Cur Elixare?
 nam à liquo liquas principio fuit liquasso, ut à leuo leuas le-
 uasso, post subtractis literis Lisso, & Elisso: cur inquam &

in his

in his uasta assumpta est atq; asperius sonans litera? Cur in his quoq; Palus, uelum, paulum, talus, mala, L' mansuetioris litera loco, accepta uastiore, abusu ex illo Paxillum, Vesillum, Pauxillum, Taxillum, ac Maxillam dicimus? Quando concentus ipsius suauitate capiantur aures, mulceaturq; audiendi sensus etiam concidendis quibusdam, atq; decurandis uocibus. Fuit primum à sistendo sistlocus, post stlocus, factus est postremo Locus, repudiato confragoso sonitu. Eadem deductione et uia à sistendo sistilitis, quod sistendum esset in iudicio ad prætorem. inde fuit stlitis, post litis, ultimo Lis, perconcine quidem, & commode. An non initio, humani oris pars inferior, quod loquentibus, atq; edentibus, aut etiam hiantibus nobis moueretur, dicta est mouimētum, quæ postmodum fuit Mentum? Quid autem mirum in sono & literis factam esse ruinationem? quando in significationibus quoq; ipsis haud secus contigerit, neq; recentioribus tantum secus, uerumetiam & priscis. Etenim dictionibus his, amabilis, nabilis, flexibilis, uulnerabilis, reparabilis, flebilis, reuocabilis, aptitudo quasi quædam inest ad patiendum, uel innata potius uis quædam apud Latinos homines: non dubitauit tamen Virgilius, populo ut morem gereret etiam aberranti, dicere Penetrabile frigus, quod uim habeat penetrandi. Non alij Poëtæ, Telum exitiabile, quod exitium afferat: non scriptores alij, quibus minus concessum est decedere è uia. Itaque passim audias, risibilem hominem, hincnibiles equos, sensibile animal, deflexa ad agendum à patiendo significancia, quamuis postremum hoc Lucretiana autoritate non careat. At contra miramur in Virgilio, In cana menta, & Incutuum aratrum, quod in his In suam augeat hincn-

ficationem: ac si non & Cicero dixerit *Infractum*, ut qui ue-
 hementer esset fractus. Quæ quidem uox, ut nomina omnia
 tam, compangendis, atq; incundis uerbis augere solet, non
 imminuere: affirmare, non inficiari. Idq; licet uidere enume-
 ratis uocibus, quacunque à litera incipientibus, *Inhabito*,
Inambulo, *imbibo*, *imbuo*, *incido*, *incutio*, *indo*, *induco*, *inhæ-
 reo*, *inest*, *influo*, *infero*, *ingero*, *ingluuias*, est enim *Ingluuias*
 à uerbo *inglubo*: *inhio*, *injicio*, *illido*, *illudo*, *immitto*, *immu-
 to*, *innatus*, *innato*, *inoleasco*, *inhorreo*, *impello*, *impingo*, *in-
 quino*, *inquiro*, *irruo*, *irretio*, *instillo*, *instruo*, *intego*, *intor-
 queo*, *inuro*, *inuenio*, *inuado*. Quid tu *Summonti* defessa
 mihi enumerandis his non affers suppetias: non & ipse gram-
 maticæ locum tueris? SVM. Equidem ego illud ubique
 & sensi olim, & hodie quoque sentio, literatores nostros ab-
 errasse non parum ab antiqua enuntiatione & sermone: con-
 cedendum tamen in plurimis esse populo, usum que in mul-
 tis sequendum, potius quam rationem aut artem, quippe
 que nata sit ab obseruatione. Atque de uasta ut litera di-
 cam quod sentio, ea elementum minime simplex est, uerum
 conglutinatio quædam, atque ad imminuendum in scriben-
 do laborem inuenta: nam initio cum fuisset in primo casu
calcis, *lancis*, *arcis*, ut *plebes*, ut *scrobes*, ut *trabes*, quæ nunc
 sunt *Plebs*, *Scrobs*, *Trabs*, post subtracta litera *I* mansere
calcs, *lancs*, *arcs*: inde inuenta noua est figura, quæ una duas-
 rum subiret & uicem literarum, & locum, scribiq; ceptum,
Calx, *Lanx*, *Arx*. Et quoniam in hunc sermonem incidimus,
 repetam hac in parte pauca quædam, etsi fortasse remotio-
 ra, neq; iniucunda tamen, neq; aliena ab umbratili hac, æstis-
 uaq; confessione nostra. Sermo cepit primum noster ab in-
 cultis,

rudis, & rusticanis, imo agrestibus ab hominibus: utq̄ eorum erant res inopes, angustæ, egenæ, sic quoque sermo ipse inops, minimeq̄ affluens, uerborumq̄ per paucorum, ac sine ullo prorsus eorum excolendorum studio, & cura. Crescentibus post artibus, atque hominum rebus, actionibusque, quod sermo esset ipse & componendus, & maturandus, fractæ sunt præcisiones tum syllabarum, tum literarum, non ab ipsis modò uocum principijs, uerum etiam desinentibus à syllabis. Principio enim constitutiones, formæque appellationum haudquaquam fuere, quales nunc sunt, finalibus præsertim literis. Nam quæ sunt hodie, Fex, Grex, Dux, Rex, Emax, Vendax, Fallax, Minax, fuere primis illis seculis in casu nominante fecis, gregis, ducis, regis, emacis, uendacis, fallacis, minacis: amputatis contractisque post literis, decurtatæ terminationes sunt, utar autem Ciceroniano uerbo. Quæ è re id etiam secutum, ut figura hæc, quod dixi, duplex quidem ea sit inuenta minuendi laboris gratia, scriptumque fex, grex, dux, rex, emax, uendax, fallax, minax, quæ uoces prius habuerant cis aut gs. Excultioribus enim seculis contraxere Adeps, quod nomen antè adeptis fuerat: & Abs, cuius postea locum subiit Ab & Ex, cuius loco & uice E' utimur: & Ast, pro quo quibusdam magis placuit At, quòd sonus ille esset uastior? Quid quòd Donicum fuit quod nunc est Donec, Sedum quod est Sed, Siccè quod est Sic, Etiã pro quo Et, Sat quoq̄ quod fuerat Satis, Lac quod Lactè, Tribunal quòd Tribunale, Animal quod Animale, Sal quod Salis, Nil quod Nilum, Far quod Farre? Quid quod forsit pro forsitã? quo nõ Horatius modò

popularibus, in sermonibus, sed Propertius in amatorijs est.
usus, cum dixit:

Iste quod est ego saepe fui, sed forsit in hora

Hoc ipso eiecō carior alter erit.

Nec uerò primarum tantum atq; ultimarum siue literarum, siue syllabarum factæ sunt amputationes, dum aut breuitati consulitur, aut suauitati, uerum à medijs quoq;. Quid nam quæso nunc est *Taberna*, nisi quod olim *tabulerna*? facta literarum subductione. Quid *Venter* nisi uehementer quòd se implendo euehat, uel quòd uehat in cibum absumpta: unde uentrem exponere dicuntur, qui excrementa eijciunt. Quid *uultus*, nisi uoluntus? quòd animi uoluntatem indicet. Quid *Lautus* nisi lauatus? à sorde scilicet liber atq; extersus. Quid *Coxæ* nisi coissæ à coeundo, uel in ipsa libidine, uel quòd hinc illincq; coeant ad obscenas partes, uehendo corpori? Iam uerò *Fortuna* à ferendo dicta, & mutatis, & subtractis literis, quasi ferentuna. *Terra Pulla*, quasi puluilla, id est, resolubilis, & in puluerē uersa, qualis est terra *Campana* ut ait *Columella* quæ nequaquam nigra est, ut quidam perperam arbitrantur, sed resolubilis, & purida, quæq; sæpius arata in puluerem abit. Est & *Colūna* à *Columine*, quæ fuit *columina*: & à pascendo *Pabulum*, quod fuit *Pascibulum*: & *Panis* pascinus, & *Pasta* panista, & *Uinum* à uite uitinum, & *Vinea* uitinea, & à ferendo *Ferculum* fericulum, quòd in pompis ferantur *fercula*. *Poculum* item potaculum, *Flumen* fluimen, *Tegmen* tegimen, *Semen* serimen, *Discrimen* discernimen, Nam prosa quid est aliud quàm promissa oratio? An quæso *Meditari* est aliud quàm in medio itinere aliquid itando aut agere, aut cogitare, quod est occupati

cupati animi, aliudq̄ quam iter agitantis? Quid est etiam aliud Fornum, nisi fouenum, quò scilicet foueantur animalia hieme? quid Fœtus nisi fouetus, quòd à matribus foueantur? retinetq̄ propterea diphthongum æ, nam in primo uerbo cum insit litera O', subtracta V' litera, relinquitur æ'. An non Postes sunt à positu quasi posites? Ac testis tecum sto aut pro te sisto? nam & testes sistebant olim apud prætorem. Tela non' ne texula, ut tegula, ut regula? Cliens non' ne coliens, quòd patronum utiq̄ coleret suum, è Romuli constitutione? Castra sunt qui putent à seruanda castitate dicta, ambitiose sanè, quippe quæ sint à claudendo, claudabantur enim uallo & fossa. Sic & castreria locus in triremi: sic etiam uallis illa Caudina, quòd sit undique clausa montibus, hodieq̄ ex eo uocatur Caudium. Sic quoque & Castellum, quòd fossa claudatur & muris. Erant etiam in aquarum ductibus Castella, quòd in ijs aquæ concluderentur, unde post largius effluerent. Atque ut à dio Dies, sic à gladio gladies, pro qua est Clades: fuit que stratages, pro qua est Strages, & stratagulum, pro quo Stragulum: & stratamen, pro quo Stramen: quin etiam sarriculum, pro quo Sarculum: & nouiper, pro quo nuper: & sequeculum, pro quo Seculum, hoc est annorum multorum series, ac sequela. Qua in uoce qui diphthongum æ', scribunt, male omnino sentiunt: neq̄ enim prima eius producitur quòd diphthongum habeat, sed quòd ueteres Poëtæ geminauerunt in ea uoce literam C quemadmodum in religione & reliquijs L', & in propagine P', cum harum producant primas syllabas, utq̄ Lucretius reficit, & reducit. An quia quòd imminutum fuit è literis, cum seculum in initio fuerit ut dixi sequeculum, adiectum sit po-

stea tempore, hoc est quantitatis, quod in multis alijs est ser-
 uatum. Sed dies mihi deficiat ijs enumerandis. Sermonem
 autem quo utimur, ab agrestibus, ac rudibus, cepisse homi-
 nibus, illud declarat potissimum, quod pleraque e primis illis
 impositionibus sunt rusticis incomptisque a rebus sumpta.
 Iam primum palam, Sæpe, E' uestigio, rusticorum quidem
 sunt inuenta hominum. Nam quod sæpes spissa esset & densa,
 dixerunt sæpe pro frequenter, indeque & sæpissus spissus.
 E' uestigio pro statim, quasi non minus cito quam e uestigio
 pes dimoueatur. Palam aperte, quod sit aperta quidem ac
 protenta pala, nihilque cauum habeat, aut complicatum, in
 quo latere quid collocatum possit. Nam penes, id est in manu,
 atque in potestate. Fuit olim, quod quidem ipse iurauerim,
 penes, accommodatum rudibus ab hominibus, ex asinorum &
 iumentorum caudis, aut manu præhensis, unde fuit Manucapio,
 aut capistro colligatis inuicem. Mos est enim alterum iumentum
 alterius caudæ illigare, ne digrediendi illis sit potestas.
 Post uero detracta litera T, mansit penes Et cernere, unde
 Decernere, & Certare, que senatoria sunt, atque imperatoria
 uerba, indeque & Decerta, & Certamina, manauit initio a
 cernendis leguminibus. Et serere, & Pangere ruris sunt,
 arborumque, & seminum, e rure tamen in urbem, atque a
 rusticis ad urbanos uenire, & Series rerum, & Sermo, &
 sermocinatio, & Differo, & Dissertus, & Pangere uersum,
 & Pagina, & pagella, quinetiam literarum Exaratio.
 Quodque pastores cogere pecudes gregatim compascere,
 non sparsim, inde Compescere est continere. Quodque
 uehendis ex agro in oppida & uicos rebus instanter
 darent operam, factum est uehestia

go quod erat tunc eandem uiam insistere, eaq̄ sapius uare.
 Nam & uia initio fuit ueha. Factum item est uehestigium,
 quæ nunc ademptis syllabis sunt Vestigo & Vestigium, eaq̄
 ab iumentis, atq; à curribus in scholas profecta à Philoso-
 phis etiam recepta sunt. Atq; illis quidem seculis satis habee-
 batur, quali res cunque appellatione notare, nulla cum esset
 quantitatis ac temporum aut suauitatis cura formandis uo-
 cabulis. Quàm post & curam, & cogitationem primi Poëtæ
 susceperere, dum urbanitatis suscipiunt patrociniū donec Se-
 natus, ac fori maiores agitationes, atq; actiones peperere
 eam, quæ post dicta est eloquentia. Qua quidem in explica-
 tione etsi latissimus mihi sese offert campus, tamen quod &
 petenti subsidium Compatri uideri potest satis pro uirili fa-
 ctum esse, cum etiam breuis hæc refrigeratio fuerit Altilio
 nostro non ingrata, & quod Puderici supercilium non est
 contemnendum, quem uideo Grammaticis non satis æquum
 loquendi possessionem, tuumq; ad continuandum de histo-
 ria locum Altili, & uolens, & libens tibi restituo. A L T. Et
 refrigeratio ipsa fuit mihi pergrata, & te interim uetustissi-
 mas repetentem res iucundissimè audiui. Nam & ex ijs, quæ
 explicasti principijs nata est historia, quæ rudis in initio ipsa
 fuit, sine cultu, sine copia, nulla adhibita artis industria,
 perexigua etiam naturæ. Quippe cum ea cura pontifici-
 bus tantum esset demandata, ijsq; annis singulis quæ gesta
 essent, notabant, populoq; exponebant cognoscenda. Cui
 post & Piso, & Fabius, & Cato non ita multum addides-
 re ornamentis, ut generis scribendi eorum magna fuerit à po-
 sterioribus ratio habita. Ne multo quidē quàm horū maior
 habetur à Cicerone Cælij, nec Sisenæ eius implet cures quan-
 quam

quam uocalibrem is historiam fecit, cui ut Ciceroni ipsi uideatur, maiorem quendam Cælius sonum uocis addidisset. Ad hæc Sisenna parum libero ore locutus Sallustio uidetur. Cum sit historia è Ciceronis sententia prima illa lex, nequid falsi dicere audeat, deinde nequid ueri non audeat, ne qua suspitio gratiæ sit in scribendo, ne qua similtas, Atque hi quonem progressus Romanæ fuere historiae ad Ciceronis usque tempora. Nam de Græca illi uiderint qui Græcè præcipiunt. De qua tamen & Cicero ea attigit, quæ satis esse Latinis nobis uideri possunt. Itaque his sic dictis me uobis reddo siue admonens, siue innuens, pauca quædam, ut dixi, utque sum pollicentus, potius quam ut qui uideri uelim præcepta tradidisse.

Principio, ut natura ipsa rerum generationi consulens, suo quodque in genere perficere ac consummare nititur, in alijs tamen aliud eius atque aliud est propositum: sic dictio omnis, & scriptio eò spectat, ut bene consummateque & dicatur & scribatur: alibi tamen, hoc est forensibus in causis, ut consummate dicatur etiam ad persuasionem: alibi ad laudationem, approbationemque, ut in eo genere, quod demonstratiuum dicitur, atque in historia, cuius prima cum sit lex, neque in gratiam loqui, neque obticere odio uera, aut ea dissimulare, efficitur, ut laudentur quæ sint commendatione digna, suo quidem & loco, & tempore, utque improbentur turpiter, atque prudenter facta, alterum sine spe, sine pretio, alterum sine similtate & metu: Ita uti & tuæ pariter, & illius, de quo suscepta est laudatio, famæ honorisque pudenter, ac modeste consulas. Nam qui pretio seruit, ac maliuolentiæ, ueritati quonam pacto studeat? Ac mihi quidem in laudando aut improbando uidetur rerum gestarum scriptor iudicis quasi cuiusdam

dam personam debere induere, ne ab æquo & iusto illo recedat, quod est inter præmium, ac pœnam medium. Et quoniam res ab aliquo gestas historicus sibi scribendas suscipit primum uidere illud debet, quod dicendi genus sequi debeat quod tale mihi quidem assumendum uidetur, quale est genus fufum, lene, æquabiliter incedens, neq; ita compressum, ut inops uideatur & languens, neq; aded amplū, ut intumescat oratio, & uerba ipsa quodam modo exiliant, utq; incedat oratio, non saliat, aut titubet, sitq; incessus ipse non muliebris ac petulans sed uirilis & grauis.

Omnium autem iudicio laudatur potissimum in historia breuitas, cum ea sit maximè idonea ad docendum, ad delectandum, ad mouendum. Nam nec docere bene potest, qui loquaciter atq; ambitiose explicat: parit enim loquacitas ac diffluentia ipsa tum contemptum, tum etiam satieta-tem, quæ docilitati aduersantur, ac delectationi. Nam quis omnino doceri uelit, molestia tædioq; affectus: nec moueri & agi quò uolumus animus eius potest, male qui libèter aut audit aut lêgit. Ad hæc nimius uerborum tractus effusiorq; oratio, memoriæ quàm officiat, omnes uidetis. De quo natus est Horatianum illud:

Quicquid præcipies, esto breuis, —

Quo hæc igitur aliâq; uidentur in scribendo incommoda & uitia, danda erit opera, ut breuitas ipsa sit aperta & clara, quæq; aptè colligat, non concise: lucidè, non obscure. Nam & Cicero in Thucydide ac Phylisto, qui illum imitatus est, non probat eorum quasdam sententias, ut concisas, ut non satis lucidas, quæ que contractione sua officiant, nimioq; acumine. Equidem hac in parte pudore capior quodam

*dam dicam tamen quod sentio ingenue, inter uos præsertim
 dissertationes illustres illas quidem & puras & appositas, eas-
 dem etiam graueis et subtileis: ita tamen nimio acumine ne
 officiant, non breues uocandas, sed accommodatas potius,
 sed æquabiles & temperatas. Arbitror' que nomen hoc bre-
 uitatis inde uenisse in usum uel potius in honorem, quòd
 diffuentia illa & superfluens collectio, rerumq; aggestio ac
 uerborum tantopere improbaretur, ut eius contraria breui-
 tas fauorem eo maiorem inuenerit: Sed non sit nobis de uer-
 bo ullo contentio, quod in Ciceronis sonet ore, dum breui-
 tas intelligatur esse apposita ipsa quidē & uerbis ac senten-
 tijs accommodatis, collectione ipsa nec arcta, nec peruagata
 in qua perinde ut in agro bene culto, nullæ insint sentes: quin
 eniteant in ea ipsa omnia, & uirescant suo tempore, suo es-
 tiam & florescant, & maturescant. Hoc itaque siue breue
 & appositum, siue æquabile atque accommodatum dicen-
 di genus, amplectendum est historico. Constetquē appella-
 tam breuitatem, non quia concisa & manca, uerūm quòd
 multa complectatur uerbis non ita multis, quæq; pro rerum
 ac sententiarum complexu appareant etiam pauca. Hoc est
 igitur illud genus quòd paulo antè diximus assumendum. fu-
 sum, lene, æquabiliter, defluens, neq; ieiunum, neq; intumes-
 scens atq; corruptum Etenim fusa oratio conscisionem lon-
 gius à se repellit, obscuritatis sociam, sibiq; aduersantem atq;
 contrariam. Lenis, atque æquabilis aspernatur, reijcitq; ab
 sese contortus illos, ambitusq; nimios, ineptasq; atq; asperas
 uerborum collocationes, strepitusq; tum uocum ac syllaba-
 rum, tum interruptos hiatus, ut quemadmodum sedatus ani-
 nis feratur cursu tranquillo, nullis contortus gurgitibus,*

aut spumantibus obiectu saxorum aquis. Ieiuna uerò, atque inops illa quasi glareosus ager, quem afferre fructum potest? quando quod laudandum suscepit, reddit contemptibile illud ac ridiculum. In breui autem hoc, & apposito dicendi genere, in repetendis antiquitatibus, in reuocandis memorijs, in describendis locis, in referendis consilijs, in enarrandis casibus, in prælijs, uictorijs, cladibus memorandis, extolendis præclaris facinoribus, accusandis ac deprimendis ignauis & perditis, iudicio uetustatis, magnus & clarus existit Sallustius, nam celeritate facile est princeps. In concionibus uerò habendisq; orationibus non idem uideo esse omnium iudicium quasi parum habita ratione personarum, hoc est militum, populi, Senatus, ad quos orationes ipsæ habentur, ad hæc & scabrosior in illis iudicatur, & concisior in sententijs, & contractus, ac nimium acutus, apud quos minime deceat. Quibus autem (quod de eloquente ait Cicero, quod mirabilius & magnificentius quàm disertus, augebit atq; ornabit quæ uolet) quibus inquam mirabilior ac magnificentior magis placet oratio, ijs uitandum est dicendi genus insolens, affectatum, tumidum. quibus scatet uitijs Marcellinus, quo in genere scribendi Liuius profectò regnat. Quia uerò exempla comparationesq; declarant maxime uirtutes, ac dicendi figuras, afferã è Sallustio quos memoria tenet locos quosdã, tametsi quicquid dicit, simplex est, & unũ duntaxat, ut Horatianis utar uerbis. Loci erunt de ingenio & Ingrithæ & moribus. Qui ubi primum adoleuit, pollens uiribus, decora facie, sed multò maxime ingenio ualido non se luxui neq; inertie corrupendum dedit, sed (uti mos gentis illius est) equitare, iaculari, cursu cum æqualibus certare, &

» cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen carus esse. Ad
 » hæc, pleraq; tempora uenando agere, leonem atq; alias feras
 » primus aut in primis ferire, plurimum facere, & minimum
 » ipse de se loqui. Et alibi: Nam Iugurta ut erat impigro atq;
 » acuti ingenio, ubi naturam Publij Scipionis, qui tum Romæ
 » nis imperator erat, & morem hostium cognouit, multo la-
 » bore, multaq; cura, præterea modestissime parendo, & saepe
 » obuiam eundo periculis, in tantam claritudinem breui pere-
 » uenerat, uti nostris uehementer carus, Numantinis maximo
 » terrori esset: ac sanè, quod difficilimum in primis est, et præ-
 » lio strenuus erat, & bonus consilio: quorum alterum ex pro-
 » uidentia timorem, alterum ex audacia temeritatem. afferre
 » plerunq; solet. Igitur imperator omneis ferè res asperas per
 » Iugurtam agere, et in amicis habere, magis magisq; eum in
 » dies amplecti, quippe cuius neq; consilium, neque inceptum
 » ullum frustra erat. Huc accedebat munificentia animi, &
 » ingenij solertia. Singula uerba res penè complectuntur sin-
 » gulas, ipsa quidem ita propria, ut nullo appareant modo cõ-
 » quisita. Structura illaborata, cursus fluens ac sedatus, sonus
 » lenis auribus maxime gratus, nihil deniq; quod artem præ-
 » seferat, cum tamen omnia sint ex arte: quodq; de Amphio-
 » nis cithara, murisq; Thebanis in fabulis diu itur, & uerba, &
 » res sponte sua ac natura duce in unum confluunt. Referam
 » & Liuianum de Annibale locum. Nunquam ingenium in-
 » dem ad res diuersissimas parendum, atq; imperandum habi-
 » lius fuit. Itaq; haud facile discerneres, utrum imperatori,
 » aut exercitui carior esset, neq; Asdrubal alium quenquam
 » præficere mallet, ubi quid fortiter, ac strenuè gerendum es-
 » set, neque milites alio duce plus confidere, aut audere, pluri-
 » mum

mum audaciæ ad pericula capeſſenda, plurimum conſilij in-
 ter ipſa pericula erat: nullo labore aut corpus fatigari, aut
 animus uinci poterat, calor, ac frigoris patientia par, cibi
 potionisq; deſyderio naturali non uoluptate modus finitus,
 uigiliarumq; ſomniq; nec die nec nocte diſcriminata tem-
 pora. Id quod gerendis rebus ſuper'eſſet, quieti datum,
 ea neque molli ſtrato, neque ſilentio arceſſita, multi ſæ-
 pe militari ſagulo opertum, humi iacentem intra cuſtodias
 ſtationesq; militum conſpexerunt. Veſtitus nihil intra æ-
 quales excellens, arma atque equi conſpiciebantur. Equi-
 tum peditumq; idem longe primus erat, princeps in præ-
 lium ibat, ultimus conſeſſo prælio excedebat. Haſ tantas
 uirtutes ingentia uitia æquabant, inhumana crudelitas, per-
 fidia plus quàm Punica, nihil ueri, nihil ſancti, nullus deum
 metus, nullum iuſiurandum, nulla religio. Iudicari his præ-
 fertim è locis planè poteſtis, in Salluſtius maius eſſe breuita-
 tis eius de qua loquimur ſtadium, in hoc altero rerum adie-
 ctis uerbis augendarum. Illi curæ eſt proprie ſimpliciterq; ex-
 preſſa res, huius arceſſitum, atq; extrinſecus allatum aliquid
 tanquam excolendæ formæ. Et lenis, & fluxu tantum ſuo in-
 ſitus placet Salluſtius decurſus: at Liuius altior paulò, nec
 tam aliquando ſedatus, quàm plenus ac perſonans. Ille in id
 intendit, ut natura uideatur duce loqui, hic ut naturæ bonis
 accuſiſſe ex arte industriaq; uideri uelit adminiculum. Vtq;
 alter ille uirili & Senatorio inceſſu graditur, ac pro loco &
 ſiſtit interdum gradum, & tanquam proſpectat longius, me-
 titurq; loco ſingula: ſic alter hic & geſtit quandoq;, & uiri-
 bus ſuis lætus exultat, præfertq; robur & artis, & ingenij.
 Declarat hoc maniſteſtius Lucij Catilinæ de uirtutibus &

uitijs descriptio. Locus tamen ille Liuiano huic haudquaquam satis similis. Verum de ijs sit suum cuiq; iudicium.

Quoniam igitur, ut Cicero maximus dicendi autor sentit, pura, & illustris esse debet breuitas, atq; , ut nos dicimus, aperta, & clara: puritasq; ipsa & claritas uersentur tum in sententijs, tum in uerbis, e quibus constat orationis cōtextio: nimirū omni studio fugienda est obscuritas, loquendiq; perplexio, ac dubietas. Euitabuntur autem uitia hæc, si uerba ipsa bene fuerint collocata, eaq; non rancida, non obsoleta, non putida, minimèq; ancipitia, cursus non contortus, non uerticosus, non lubricus: non concisa, aut quasi in uoluolum complicata, ut rustici loquuntur, textura: non spinosa sensa, uerum series ipsa fusa & tracta. Quarum ubi rerum diligēs habebitur cura, quasi fugatis nubibus, aperta apparebit ac serena breuitatis species.

Est breuitati coniuncta, uel potius cognata Celeritas, adeò in historia laudata, eaq; existere absq; breuitate omnino nequit. De qua innuendum est aliquid, ne partem hanc ut egrè feratis à me præteritam, aut parum omnino animaduersam existimetis. Audite quaeso studiosissimi uiri quæ à me dicentur, nequaquam tamen ut qui noui hausturi aliquid meo de fonte sitis, sed ut ab eo qui ea potius sit uobis in memoriam reuocaturus, de quibus sæpius eodem hoc in confessu non minus copiosè, quàm diligenter est disputatum. Differt itaq; à breuitate celeritas, quòd breuitas quocunq; inesse in sermone & oratione potest, celeritas nec ubique nec semper potest. Etenim breuis est oratio hæc: Vbi quemq; periculum cœperat, ibi stare. At si coniungas statim: Arma, tela, uiri, equi, hostes, atq; ciues permisti, nihil consilio, neq; imperio

perio agere, fors omnia regere: erit utiq; celeritas. Cuius etiã
 persimilis est illa: Deinde ipse pro re ac loco sicuti è monte
 descenderat paulatim procedere, Marium post principia ha
 bere, ipse cum sinistrae alae equitibus esse. Est igitur celeritas
 breuis & accurata siue complexio, siue collectio, congluti
 natio que complurium simul rerum, ac uerborum, & quasi
 parium, quarum unaquaq; per se prolata sensum perficit
 siue ea conglutinatio sit inconiuncta, & absque copulatione
 aliqua, ut quas supra posui: siue copulatione constet, ut hæc:
 Eodem tempore imperator & aciem instruere, & hosti ob
 uiam ire, & milites cohortari, & quid facere quemq; uellet
 imperare, neq; uoce neq; manu usquam deesse. Huius autem
 ipsius complexionis partes ac membra interdum singulis è
 uerbis constant: ut, Arma, tela, uiri, equi, hostes atque ciues
 permisti: interdum è pluribus, qualis ea: Nam uti planities
 erat inter sinistros montes, & inter dexteram rupem, octo co
 hortas in fronte constituit, reliquarum signa in subsidijs col
 locat. Ex his Centuriones omnes electos & euocatos, præte
 rea ex gregarijs militibus optimum quemq; armatum in pri
 mam aciem subducit, C. Manlium in dextra, Fesulanũ quen
 dam in sinistra parte curare iubet, ipse cum libertis & colo
 nis propter Aquilã assistit. Atq; hæc quidem ipsa celeritatis
 species minus apparet, nec tam allicit lectorem, nihilominus
 uarietas est quæ eam condiat. Contrà mirificè trahit ad se le
 gentem, ubi partes ipsæ mistim constituentur, & è singulis, &
 è pluribus uerbis, ut: Quibus rebus permota ciuitas, atq; im
 mutata facies urbis erat, ex summa lætitia atq; lasciuiã, quæ
 diuturna quies pepererat, repente omnis tristitia inuasit. Fe
 stinare, trepidare, neq; loco, neq; homini cuiquã satis fidere, &

20 neq; bellum gerere, neq; pacem habere, suo quisq; metu peris-
 21 cula metiri. Accedat & altera compago: Ad hac mulieres,
 22 quibus reipublicæ magnitudine belli timor insolitus incesse-
 23 rat, afflictere sese, manus supplices ad cælum tendere, mise-
 24 rari paruos liberos, rogare deos, omnia pauere, superbia
 25 atq; delicijs omisissis sibiq; patriæq; diffidere. Vt autem natu-
 26 ræ propria, ac peculiaris est uarietas, sic ea ipsa precipue
 multum confert ad decorandam, magnificandamq; celerita-
 tem. Quæ circa uidendum erit, ne idem ubiq; sit eius tractus,
 sed mistus, & uariis, filumq; orationis non unum uerum alia
 27 atq; alia partium texturæ: qualis Salustianus ille locus: Post
 28 quam eò uetum est, unde à ferentarijs prælium cõmitti pos-
 29 set maximo clamore cū infestis signis concurritur, tela omit-
 30 tuntur, gladijs res geritur. Veterani pristinae uirtutis memo-
 31 res cominus acriter instare, illi haud timide resistunt, maxi-
 32 ma ui certatur. Interea Catilina cum expeditis in prima acie
 33 uersari, laborantibus succurrere, integros pro faucijs arcesse-
 34 re, omnia prouidere, multum ipse pugnare, saepe hostem feri-
 35 re strenui militis, et boni imperatoris officia simul exqueba-
 tur. Itaq; neq; omnia eodem, aut semper filo cõtenda sunt,
 aut numerus uariandus non est. Cuiq; etiam rei adhibendus
 est modus: cunctorum enim sensuum satietas mala, aurium
 uerò multò molestissima. Fuit autem tantum uirtutis huius
 in Sallustio studium, uti diuinam illam appellare non dubita-
 uerit Marcus Fabius alijs tamen multis et magnis uirtutibus
 Liuium affecutum, scilicet quòd ad hanc ipsam aspirare mi-
 nime potuerit. Neq; tamen nos id aut sentimus, aut dicimus
 quòd eam ipse Salustiano sequi more contenderit. Sunt eo-
 36 nim & dicendi sua ferè cuiq; innata semina, sicuti & appe-
 37 tendi

tendi studiorumq; ceterorum. Est autem celeritas ipsa tum grandiu magnificatrix rerum, tum subleuatric humilium, eadem effusa collegit, collecta nunc grauiter, nunc uenuste pro materia digere: quae multa sunt, cogit in pauca: quae rursus pauca, ornat, insignit, auget. Ac perinde ut manus ad agendum, pedes ad inambulandum, innitendum que multis polent iuncturis, sic & ipsa celeritas suis articulis indefessa, indefatigataque est. Atque ut pedes etiam ipsi ad adducendas quandoque seruiunt choreas, manusque ad decorandam formam, praeter quam quod pedes nati sunt ipsi ad incessuum labores, atque ad ferendum onus corporis: manus uero ad robur, uiresque exercendas: sic ipsa quoque adiunat, confertque celeritas ad comptum, ad hilaritatem, ad uehustatem, ad uarietatem denique comparandam, naturae profecto ipsius narrantis appositissimum ministerium. Quae Liuius dum quaerit, alia etiam uia ingressus atque profectus est. Cuius uiri multae profecto magnaeque uirtutes extitere, tum exornandis atque adaugendis rebus, tum etiam complectendis, ac uariandis, ut nunquam illi aut res defuisse uideantur, aut ipse rebus defuerit, Denique ut nullus post Marcum Tullium extitit, qui aures impleuerit audientium in foro, in Senatu, in populo orator, actorque causarum: sic inuentus necdum post Liuium est ullus, ex ore cuius in rebus bellicis terribilem dederit sonitum tuba: nec ut uaticinor, ex alicuius ore datura est post multa etiam secula. Qualis igitur, & quae celeritas sit, iudicari ex ijs quae dicta sunt, potest, etsi multa quoque a me praetermissa sunt, quae quamuis minutiora, non exiguam tamen laudem afferunt scriptori. Comparatur autem, & constituitur ea tum uerborum,

rum rerum copia. Oportet enim peruberem esse eam, perq̄
 affluentem: cum necesse sit multa, diuersa, uaria hinc atq; il-
 linc apportata, & disquisita colligat, collecta q̄ quasi pleno
 è sinu effundat, ut quæ mirabiliter quoq; inuenta uideantur,
 ueluti cum Sallustius (ut paulo ante retulimus) dixisset, Om-
 nia pauere non antè subiunxit, Sibi, patriæq; diffidere, quod
 abunde fuisset per se plenum: quàm inieciisset, Superbia, ac
 delicijs omisissis, quadam cum admiratione & audientium,
 & recitantium. Et Liuius mira etiam celeritate usus cum
 esset, in uirtutibus uitijsq; Annibalis exponendis, cum dixis-
 set, Inhumana crudelitas, perfidia plus quàm Punica, nihil
 ueri, nihil sancti, nullus deùm metus, nullum iusiurandum,
 quo maiora illa omnia faceret, tandem imo quasi è pectore
 erutum effudit, Nulla religio. Etenim celeritas quasi plenus
 & profundus amnis multa uehit, & tanquam aquarum mo-
 le rotat, uersatq;. Vitanda tamen confusa & inordinata
 permistio: eaq; euitabitur, si partes ipsæ, & quos dixi articu-
 li, separatim ipsi suis quiq; illustrentur atq; impleantur uer-
 bis, si uerba aptè, & planè explicent res, si loco & ordine sub-
 sequantur suo, si numerorum quoq; recta habeatur ratio, si
 incessus ac cursus ipse minime, ut dici solet, pedem offendat.
 Quid uerò hac ipsa Sallustiana copiosius, planius, tractius,
 22 aut deniq; numerosius? Ibi primùm insueuit exercitum po-
 23 puli Romani amare, potare, signa, tabulas pictas, uasa cala-
 24 ta mirari, ea priuatim & publicè rapere, delubra spoliare, sa-
 25 cra profandaq; omnia polluere. Igitur hi milites postquam uic-
 26 toriam adepti sunt, nihil reliqui uictis fecere. Quippe se-
 27 cundæ res sapientium fatigant animos, nedum illi corruptis
 28 moribus uictoriæ obtemperarent. Postquam diuitiæ hono-

si esse cœpere, & eas gloria, imperium, potentia sequebatur, “
 hebescere imperium, paupertas probro haberi, innocentia “
 pro maleficientia duci cœpit. Igitur ex diuitijs iuuentutem “
 ubi luxuria atque auaritia cum superbia inuasere, rapere, “
 consumere, sua paruipendere, aliena cupere, pudorem, pudici- “
 tiam, diuina atque humana promiscua, nihil pensi, nihil “
 moderati habere, & quæ post sequuntur. Erit igitur celerita- “
 tas ut minime sordescens ac lutulenta, sic undique sibi con-
 stans, & conformata, suoq; loco adhibita, integra partibus,
 iucunda numeris, cursu lenis, rotunda, constituta, magnifi-
 ca, ac rerum plena, quemadmodum piscosus, multarumq; ac
 liquidarum aquarum fluius. Locus autem uirtuti est huic
 maxime aptus, cum multa sese offerunt, quæ breuiter sine
 pertractanda, aut cum prosequenda magnifice, augendaq;
 oratione, aut ubi res per se ipsa uidetur exilior. Est que &
 uerbis tum honestanda atque extollenda, tum rebus locus
 pletanda atque sententijs, ijsq; extrinsecus allatis. Diximus
 de Breuitate, deq; coniuncta ei Celeritate, de illo item dis-
 cendi genere, quod historiæ uideatur accommodatum; etsi
 non exactè, plura fortasse quàm consilium nostrum fuerat,
 aut quàm ab eo qui innuere atque adumbrare tantum ha-
 beat, promissum initio fuerit. Quocirca progrediamur ad
 reliqua.

Omnino historia, ut Cicero putat, ac natura ipsa docet,
 partibus constat è duabus, hoc est rebus & uerbis. Rebus au-
 tem ipsis est ordo adiunctus: agendis enim negocijs insunt &
 quæ prius, & quæ posterius sint administranda. Rerum enim
 ac naturæ ipsius ordine, ut quædam præcedunt, sic etiam
 sequuntur alia. Ac de rebus quidem ipsis existit enarratio.

Verbis autem series earum contextitur, quemadmodum è
 lapidum strue ædificiorum fabricatio. Ordo, est qui ma-
 teriam omnem prudenter, ac recte differit, seriemquè pas-
 sum & uniuersam informat, & singulas eius partes mode-
 ratur ac digerit. Oportet igitur explicationem quidem ip-
 sam esse ordinatam, quo ueritas minime confusa, incerta ue,
 aut indistincta appareat. Parit igitur ex sese rerum ordo
 eam quæ dispositio & totius, & partium dicitur: cuius ea
 laus est, ut eius opera & cura, tanquam uno in corpore, om-
 nia suo loco, suis partibus apte, proprie, decore, prudenterq;
 collocentur, terminataq; suis finibus totum ipsum partesq;
 ita simul uinciant inter se, atq; connectant ut in unum co-
 æta decenter consentiant, existatq; uniuersi species tum ho-
 resta & grauis, tum blanda & cum dignitate. Habebunt
 igitur ordo pariter ac dispositio rationem non rerum modò
 distribuendarum suis in locis, uerùm suo quoq; tempore. Cui-
 us spatium & ambitum cuncta comprehenduntur, consistuntq;
 quæ sunt uniuersa. Et quoniam actio omnis, geritur atque
 administratur quodcumq; id aliquam ob causam susceptum
 est causæ nanque ubique antecedunt, rerumq; suscipiendarum
 fines: oportet rerum scriptorem causarum ipsarum ac
 finium cum primis esse memorem, certumq; earum, ac uer-
 rum expositorem. Quibus exponendis summum est ab eo
 adhibendum studium, maximèq; diligens cura. Quodq; cau-
 sis ijs quæ propinquæ quidem sunt, aliquid tamen sese quan-
 doque ostendit antiquius, huius quoq; tanquam principij, no-
 biliorisq; originis facièda est repetitio: antiquitasq; atq; ob-
 literatio ipsa in memoriam reuocanda, & tanquam exponen-
 da in lucem: ut cum Salustius, quo Micipsæ regis consilia
 magis

magis magisq; in aperto poneret, Numantino usq; à bello repetit, utq; ad Catilinæ incepta progredieretur, suosq; per trames, cæpit repetere ab urbe condita, & quibus primo artibus ciuitas creuerit, & quibus etiam moribus corrupta post iuuentus fuerit, quæ corruptio Catilinam ad ineundam coniurationem & traxit, & perpulit. Iphis autem causis suscipiendi siue negotij, siue belli coniuncta sunt consilia, & hominum qui agendum quippiam decernunt, sententiæ ac uoluntates: quæ quod sæpenumero sunt diuersæ, exponendæ eæ sunt à rerum scriptore in partem utramque: ut cum Liuius Flannonem alterius factionis principem, inducit impugnantem Chartaginensis Senatus sententiam de bello inferendo Romanis, creandoq; Annibale duce. Quo fit, ut quandoque utriusque partis, diuersorumq; consiliorum autores, ac principes inducendi sint altercatim differentes in Senatu, quo sententiæ ipsæ clariore appareant, illustreturq; magis magisq; historia, & rectores ipsi apertius doceantur de altercationum causis, consiliorumq; ac sententiarum diuersitate: quod seruauit Sallustius, cum & Cæsarem inducit & Catonem sentientes in Senatu contraria.

Suscepto autem negotio aut bello explicando (nam res gestæ plerunq; sunt bellicæ) duo statim coniuncta sunt, & penè dixerim agnata, descriptione sua digna belli dux ipse atq; imperator, & uires atque opes reipublicæ. Si tum ea magistratibus regitur, aut regis ipsius, ubi sub unius moderatione urbs regnum' ue temperatur. Itaq; ut Liuius ingenium, institutionem moresq; describit Annibalis, & Iugurtæ Sallustius, ac Catilinæ: Principum quoque Senatus, & ciuitatis mores qui sint, quæq; instituta, aperienda fideliter, opes item,

amicitiæ societates. His accedit explicatio bellici apparatus tum terrestris, tum maritimi, quales & quantæ utriusq; partium copiæ, armorum genera, equitum ac peditum numerus, quæq; alia his annexa sunt, atq; à scriptoribus minime omitenda, ut præfagia, auguria, uaticinia, oracula, uisiones, sacrificia, transfugia deniq; atque explorationes, legationes item ac legatorum mandata, belliq; ipsius indictio, atq; incendi modus ac ratio. Non præterijt Annibalis insomnium illud Liuius, quo uasitatem Italiæ denunciata significat. Non Catilinæ epistolam Sallustius, aut Scipionis ad Massinissam. Non uterq; aut Martij uatis prædictionem Cannensi de calamitate alter, alter de imperio Corneliorum familiæ delendo in urbe Roma.

Post uerò susceptas expeditiones, an bellum iã indictum motumq; quo aperta magis, magisq; sint quæ narrantur omnia describenda sunt regiones, loca, situs, quâ dicendus exercitus, quâ castra metanda, quibus aut campis, aut collibus bellum administraretur. Ordo etiam ipse ductâdi aperiendus, ut cum legitur, triplici, aut quadrato agmine incedere exercitum. Flumina quoq; & montes siqui sunt, & illorum naturæ, & siquid in his dignum memoratu ac rarum. Erat, inquit Salustius, in ea parte Numidiæ, quam Adherbal in diuisione possederat, flumen oriens à meridie, nomine Mutul: à quo aberat mons fermè millia passuum uiginti, tractu pari uastus ab natura & humano cultu: sed ex eo medio collis oriebatur in immensum pertingens, uestitus oleastro, & myrtetis, alijs que generibus arborum, quæ in humo arida, arenosaq; gignuntur: media autem planities deserta, penuria aquæ præter flumini propinqua loca, ea consita arbutis, pe-

core atq; cultoribus frequentabantur. Quo igitur & lecto-
 rem doceret & delectaret, remq; ante oculos quasi uidendam
 exponeret, & situm omnem exequitur, & qui situs esset ipsius
 habitus, & quæ soli natura. Et Liuius: Tumultus erat, inquit
 inter Castra Minutij & Pœnorû, qui eum occupasset, haud
 dubie iniquiorem erat hosti locum facturus. Eû non tam ca-
 pere sine certamine uolebat Annibal quanquam id opere præ-
 tium erat, quàm causam certaminis cum Minutio quem sem-
 per occursum ad obsistendum satis sciebat contrahere. A-
 ger omnis medius erat prima specie inutilis insidiatori: quia
 non modò syluestre quicquam, sed ne uepribus quidem uesti-
 tum habebat: re ipsa natus detegendis insidijs, eò magis
 quòd in nuda ualle nulla talis fraus timeri poterat. Et erant
 in confractibus cauæ rupes, ut quædam earum ducenos ar-
 matos possent capere. Horum uterque loca describit insi-
 diarum gratia, aperitq; & locorum aptitudinem, & ducum
 consilia & quid uterque imperator designasset animo. Des-
 cribit Africæ situm Crispus, quo scilicet & situs ipse notus
 esset, & qui amici, qui ue inimici ex omni prouincia. Cum
 obsidionem etiam castelli descripturus esset, licet ignobilis,
 tamen natura permuniti, situm antè eius exponit. Haud lon-
 gè à flumine Mulucha quod Iugurtæ, Bocchi que regnum di-
 siungebat, erat inter planitiem mons saxeus, mediocri castel-
 lo, satis patens, in immensum editus, uno perangusto aditu
 relicto, nam per omnia natura uelut opera, atque consulto
 præceptis erat: quem locum Marius, quòd ibi regis thesauri,
 erant, summa ui capere intendit. Urbium quoque origines,
 gentiumq; primordia procul repetita, quæ sint earum leges,
 qui mores, studiaque, haud exiguam historiæ dignitatem
 afferunt,

afferunt, & propter uarietatem ipsam, & quòd peruetusta atque à memoria nostra longius remota uehementer delectant: ut cum Sallustius Maurorum gentis initia ad Medos refert, & Tacitus Iudæorum nationis antiquitatem commemorat. Quibus referendis magna cura, non minore prudentia opus est, cum eiusmodi pleraque aut incerta sint, aut fabulosa.

Necubi uerò plura, quàm bellicis in rebus accidunt improuisa, insperata, non antè cogitata, præterq̃ opinionem atq̃ consilium, eaq̃ ipsa plena nunc terroris, nunc spei, modo gaudij, modo tristitiæ. Itaq̃ casuum fortuitarumq̃ in his euentuum magna scriptori ratio habenda est. Tempestatum quoq̃, famis, frigoris, æstus, pestilentia, periculorum in faciundo itinere, in conferendis manibus. Item audacia, metus, temeritatis, suspicionis, insidiarum, falsorum rumorum, quæq̃ alia inter gerendum, atque administrandum bellum, siue consilio eueniunt hominum, siue casu. Ex his enim perspicitur potissimum, qualis fuerit scriptoris diligentia, atq̃ perpensio. Attingenda etiam permulta, quæ nihil tamen susceptam ad historiam, uerum ut extrinsecus allata nouitate sua pariunt & admirationem, & uoluptatem, suntq̃ condimentum quasi quoddam, atq̃ ut peregrina uehementer afficiunt. Vt cum Sallustius Iugurino in bello, quod solum susceperat scribendum, aliunde affert. Per idem tempus aduersum Gallos ab ducibus nostris Q. Cepione, & M. Manlio male pugnatum, quo metu Italia omnis contremuit. Illiq̃ & inde usque ad nostram memoriam Romani sic habuerunt, alia omnia uirtuti suæ prona esse, cum Gallis pro salute, non pro gloria certare. Et Liuius, cum belli Achaici aduersus Mefenen,

Mefenen, particulam sibi referendam assumit. Eius autem uerba sunt hæc: Cuius belli causam, & ordinem si expromere uelim, immemor sum propositi, quo statui non ultra attingere externa, nisi quæ Romanis cohærerent rebus. Euentus memorabilis est, quod cum bello superiores essent Achæi, Philopæmenes prætor eorum capitur, ad præoccupandam Coroneam, quam hostes petebant, in ualle iniqua cum equis paucis oppressus. Ipsum potuisse effugere Thracum & Cretensiumq; auxilio tradunt. Sed pudor relinquendi equites nobilissimos gentis ab ipso nuper lectos, tenuit. Quibus dum locum ad euadendas angustias cogendo ipse agmen præbet, sustinens imperus hostium, prolapsus equo, & suo ipse casu & onere equi super eum ruentis, haud multum abfuit, quin exanimaretur, septuaginta annos iam natus: & diutino morbo, ex quo tum primum reficiebatur, uiribus se admodum attenuatus. Iacentem hostes superfusi oppreserunt: cognitum primum uerecundia memoriæq; meritorum haud secus quàm ducem suum attollunt, reficiunt que, & ex ualle de uia in uicum portant. Quem quidem locum ita executus est Liuius, ut & funus referat, & honores penè diuinos in eum collatos dicat, & annum eum celebrem morte trium clarissimorum ducum Annibalis, Philopæmenis, Scipionis.

Iam uerò cum sit homini data à natura oratio magna cum excellentia animalium cæterorum, ipsorumq; hominum inter ipsos: sitq; orationis propria uis mouere animos, & quò uelit flectere, nuncq; pro re ac loco, à metu trahat ad fiduciam, à dolore ad lætitiã, ab ocio ac mollitiã ad laborem: eademq; fugientes retineat, irruentes impellat, dubitan-

tes confirmet: huius esse memor rerū gestarum scriptor cum primis debet. Itaq; quoties res tulerit, imperatores ipsos inducet nunc confirmantes suos in periculis, nunc excitantes illos ad ea obeunda, aliās exhortanteis, aliās obiurganteis, et modo præmia proponenteis, modo admonenteis infamiæ, turpitudinis, seruitutis, mortis. Videntur enim eiusmodi allocutiones, quæ nunc ad multos, nunc ad singulos habentur, decorare historiam, & quasi animare eam. In quibus quoties res ipsa tulerit, neruos orationis atque ingenij sui ostendet rerum scriptor. Nec solum quæ dicta fuisse referuntur ab imperatoribus, uerum etiam ea asseret quæ ueri similia, quæquæ dicenda tempus, periculum, rei quæ ipsius natura postulare uideatur. Vtetur quæ in increpando acrimonia, in excitando uehementia, in sedando lenitate, in impellendo cōtentione, in extollendis rebus proprijs, aduersarij deprimendis, magnitudine, ac linguæ suæ acie, rerum ipsarum qualitates, ac ducum maxime personas secutus. Magnificant autem historiam conciones potissimum rectæ illæ quidem, ubi imperatores ipsi & loqui, & agere introducuntur, ut quasi geri res uideatur. Adhiberi tamen debent suo et loco, et tempore, suum quæ ubi quæ decorum retinendum. Illa uerò trita sunt ante pugnam instruere aciem, indicare animorum habitum, nunc uictoriæ nunc cladis præsagium. Militum uel strenuè in acie, uel ignauiter facta referre: Ducum solertiam, adhortationes, consilia, & si quid strenue manu ediderint memorare. Hic fortitudinis, prudentiæ quæ illic fortunæ casus quæ mentionem facere: à quo primum cornu aut fuga cœperit, aut uictoria, declarare. Post pugnam ac uictoriam, cædes, captiuorum numerum, uexilla capta, prædam spolia direptiones recensere.

recensere, præmia referre, commendare fortitudinem, accusare ignauiam, miserari humanos casus, uarietatem, ludumque fortunæ mixari, aut deorum uel iras, uel fauorem: quæque alia uel euentus natura, uel ratio ipsa rerum laudanda aut uituperanda, iucunde aut ægre accipienda, miseranda, aut accusanda docuerit, per ea euagari. Audite quæso Salustium post Catilinæ male decertatam pugnam. Strenuissimus quisque aut occiderat in prælio aut grauius uulneratus discesserat. Multi autem qui è castris uisendi aut spoliandi gratia processerant, uolentes hostilia cadauera, amicum alij, pars hospitè atque cognatum reperiabant: fuere item qui inimicos suos cognoscerent. Ita uarie per omnem exercitum letitia, mœror, luctus, atque gaudia agitabantur. Et post Metelli prælium cum Iugurta: Igitur pro metu repente gaudium exortum. Milites alius alium appellant, acta edocent, atque audiunt, sua quisque fortiter facta ad cælum fert. Quippe res humanæ ita se habent, in uictoria uel ignauis gloriari licet, aduersæ res etiam bonos detrectant. Metellus in iisdem castris quadriduo moratus saucios cura reficit, meritos præmijs more militiæ donat uniuersos in concione laudat, atque agit gratias: hortatur ad cætera quæ leuia sunt, parem animum uti gerant, pro uictoria satis pugnatum, reliquos labores fore prædæ. Nec pigeat referre quæ à Liuiio dicuntur, post stragem ad Thrasimenum ab Annibale editam. Hæc est illa nobilis ad Thrasimenum pugna, atque inter paucos memorata populi Romani clades: quindecim millia Romanorum in acie cæsa sunt, decem millia sparsa fuga per omnem Etruriam diuersis itineribus urbem petierunt: mille quingenti hostium in acie, multi postea utrinque

ex vulneribus periere Et post pugnam ad Trebeiam facta,
 primo quid Annibal fecerit, refert. Finis insequendi hostis.
 Pœnis flumen Trebeia fuit, ita torpentes gelu in castra redi-
 diere, ut uix lætitiã uictoria senserint. Deinde transit ad ea
 quæ Romæ agitabantur post cladis nuntium. Romam tan-
 tus terror ex hac clade perlatus est, ut iam ad urbem creden-
 rent infestis signis hostem uenturum: nec quicquam spei aut
 auxiliij esse, quæ portis mœnibusq; uim arcerent, uno consule
 ad Ticinum uicto, altero è Sicilia reuocato, duobus Consu-
 libus, duobus Consularibus exercitibus uictis, quos alios du-
 ces, quas alias legiones esse, quæ arcesserentur. Quanta
 uerò hac in parte scriptores uarietate sint usi, magis ut appa-
 reat, subdam tertium quoq; è Liuiio locum: Post superatum
 enim Beneuentanorum in campis à Sempronio Gracco
 Hannonem Pœnum, postq; donatos libertate Volones, do-
 nisq; militaribus Veteranos, atq; ignominie nota, quos par-
 erat, affectos, signum deinde Graccus colligendi uasa des-
 dit. Milites prædam portantes, agentesq; per lasciuiam ac io-
 cum, ita ludibundi Beneuentum rediere, ut ab epulis cele-
 brem festumq; diem actis, non ex acie reuerti uiderentur. Be-
 neuentani omnes turba effusa, cum obuiam ad portas exis-
 sent, conspectis militibus gratulari, uocare in hospitium, ap-
 parata conuiuia omnibus in propatulo ædium fuerant, ad
 ea inuitabant, Graccum orabant, epulari permetteret mili-
 tibus: & Graccus ita permisit, in publico epularentur om-
 nes, ante suas cuiusq; fores prolata omnia. Pileatis aut lana
 alba uelatis capitibus Volones epulati sunt, alij accuban-
 tes, alij stantes, qui simul ministrabant, uescebantur. Placuit
 locos hos duorum ex eloquentissimorum scriptorum histo-

rijs referre, ut intelligeretis, qua uarietate sint usi rerum explicatores, post eiusmodi strages enarratas, quæ uarietas perlectis etiam prælijs, alijs longe maior apparebit. Eadem habenda est ratio in obsidionibus expugnationibusq̃. Oportet enim aperire prius naturam, & loci, & ciuium, genus obsidionis ac machinarum: quid intra urbem paretur, quid geratur in castris edocere, dolos, artes, insidias, diurnos, nocturnosq̃ labores, ruinas, instaurationes referre, quæq̃ permulta & obsidentibus, & obsessis aut uirtus contulit, aut fortuna ipsa, diligentia uel, aut negligentia partis alterius repente obtulit, obiecitq̃, uel abstulit, eripuitq̃ consulto. *Liuius cum Thaumatorum situm describeret, quam urbem Philippus obsidebat rex, cum nomen ipsum interpretari uult, locum illum historiae mirifice illustrauit, inquit: Vbi uentum ad hanc urbem est, repente uelut maris uasti, sic immensa panditur planities, ut subiectos campos terminare oculis haud facile queas: ab eo miraculo Thaumati appellati. nec altitudine solum tuta urbs, sed quod saxo undique abscisso rupibus imposita est. Audiamus quæso & Sallustium. fortuitam rem quanta cum dignitate sit executus. At Marius multis diebus & laboribus consumptis, anxius trahere animo, omitteret ne inceptum, quoniam frustra erat, an fortunam opperiretur, qua sæpe prospera usus fuerat. Quæ cum multos dies noctesq̃ æstuans agitaret, forte quidam Ligus è cohortibus auxiliarijs miles gregarius, castris aequatum egressus haud procul ab latere castelli, quod auersum præliantibus erat, animaduertit inter saxa reptanteis cochleas: quarum cum unam atq̃ alteram, dein plures peteret, studio legendi paulatim propè ad summum montis egressus est. Vbi postquam*

10 quàm solitudinem intellexit, more ingenij humani, cupido
 20 difficilia faciendi animum uertit, ut fortè eo in loco gran-
 30 dis ilex coaluerat inter saxa, paulum modò prona, deinde
 40 flexa, atq; auèta in altitudinem, quò cuncta gignentium na-
 50 tura fert: cuius ramis modò, modò eminentibus saxis nixus
 60 Ligus, castelli planitiem describit, quòd cuncti Numidæ in-
 70 tenti præliantibus aderant. Exploratis omnibus, quæ mox
 80 usui fore ducebat, eadem regreditur, non temere uti ascen-
 90 derat, sed tentans omnia & circumspiciens. Itaq; Marium
 100 propere adit, acta edocet, hortatur. Et quæ sequuntur. *Vi-*
 110 *deis quæ sit loci huius explicatio, quantaq; cum tenuitate*
 120 *ac uerborum gratia. Non exornauit modò orationem, ue-*
 130 *rumetiam magnificauit res ipsas Liuius, cum quasi repente*
 140 *oblatam causam, ab ipso libri illius initio exorsus est, his*
 150 *quidem uerbis, atq; his etiam uerborum numeris. Inter bel-*
 160 *lorum magnorum, aut uixdum finitorum aut imminentium*
 170 *curas intercessit res parua dictu, sed quæ studijs in magnum*
 180 *certamen excesserit. M. Fundanius, & L. Valerius, Tr. pl. ad*
 190 *plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerant eam*
 200 *M. Oppius, & T. Romulius, Tr. pl. Q. Fabio, T. Sempronio*
 210 *COSS. in medio ardore Panici belli. Ne qua mulier plus*
 220 *semunciam auri haberet, neu uestimento uersicolori utere-*
 230 *tur, neu iuncto uehiculo in urbe oppido' ue, aut propius inde*
 240 *mille passus, nisi sacrorum publicorum causa ueheretur. M.*
 250 *& T. Iunius, Tr. pl. legem Oppiam tuebantur, nec eam se-*
 260 *abrogari passuros aiebant: ad suadendum, dissuadendumq;*
 270 *multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fauen-*
 280 *tium, aduersantiumq; legi complebatur. Matronæ nulla*
 290 *nec autoritate, nec uerecundia, nec imperio uirorum conti-*
 300 *neri*

neri limine poterant. Omneis uias urbis, aditusq; in forum
 obsidebant. Viros descendenteis ad forum oranteis, ut flo-
 rente republica, crescente in dies priuata omnium fortuna,
 matronis quoq; pristinum ornatum reddi paterentur. Auge-
 batur hac frequentia mulierum in dies, nam etiam ex oppi-
 dis, conciliabulisq; conuenerant. Iam & consules, praetor-
 esq;, & alios magistratus adire & rogare audebant. Tam-
 multa autem animaduertenda sunt ab historicis, ut non re-
 liquerit inexpressum Liuius inenarratum que Numidarum
 equitum, equorumq; habitum, ac foedam speciem. At Nuz-
 mida equos conscendunt, & obequitare stationibus, nemi-
 nem laceffenteis ceperunt: Nihil primo aspectu contempti-
 us, equi, hominesq; paululi & graciles, discinctus & inermis
 eques, praeterquam quod iacula secum portat: equi sine frez-
 mis deformes, ipse cursus rigida ceruice, & extento capite
 torrentium: hunc contemptum de industria augentes, labi-
 ex equis, ac per ludibrium spectaculo esse. Nec Sallustius
 non & ipse faciem quoque ac nidorem Tulliani carceris ex-
 plicuit. Circiter quatuordecim pedes humi depressus: eum
 muniunt undiq; parietes, atque insuper camera lapideis for-
 nicibus uincta, sed inculta tenebris, foeda odore, atque terris-
 bilis facies eius. Hos locos ab eminentissimis uiris sum-
 ptos afferre placuit, ut non auctoritatem ab ijs dictis compa-
 remus nostris, uerum ut praceptorum locum apud uos, quiq;
 hac e uobis audierint obtineant, utq; diligentiores etiam
 multo quam estis efficiamini explorandis locis alijs, ijsq; con-
 syderandis, quibus tum Liuius, Sallustius que praecipue,
 tum alij rerum scriptores historias suas et locupletarunt ab-
 unde, & insigniter etiam decorarunt. Iam uero post ex-

pugnationes direptio & cædes ipsa campum præbet quam latissimum edisserendi, quæ libido, ira, superbia, crudelitas, dolor, auaritia suadet uictoribus, quæq; perpetienda uictis atque expugnatis. Quæ quidem ipsa clariora sunt, quam ue exemplis sint illustranda. Hi tamen loci præcipue, & scriptoris ingenium, quantum ualeat ad mouendos indicant animos, & quæ sit in eo augendi, atq; magnificandi uirtus, ac dicendi copia.

Illud uerò rerum scriptori seruandum maximè, atq; in tota rerum serie, ut pro locis, rebus, occasionibus, iudicis ipse personam induat, ut laudet, cõdemnet, admiretur, deprimat, misereatur: nunc rideat humanos casus, nunc deploret: deum meminerit demonstratiuo in dicendi genere se uersari, ac tum laudandi, tum uituperandi onus à se esse susceptum. Salustius in explicandis Catilinæ peruersis consilijs, atq; coniurationis apparatus, quasi dolore uictus prorupit in hæc uerba: *Ea tempestate mihi imperium populi Romani multo maximè miserabile uisum est: cui cum ad occasum ab ortu solis omnia dormita armis parèrent, domi otium, atq; diuitiæ quæ prima mortales putant, affluerent, fuere tamen ciues, qui seq; & rempublicam obstinatis animis perditum irent. Nanq; duobus Senatus decretis ex tanta multitudine, neque premio inductus coniurationem patefecerat, neq; ex castris Catilinæ quisquam omnium discesserat: tanta uis morbi, uti tabes plerosq; ciuium animos inuaserat. Et post captum à Mario oppidum, de quo paulo est antè sermo habitus, sententiam quasi iudicialem protulit. Sic forte correcta Marij temeritas gloriam ex uirtute inuenit. Et Liuius in explicando ad Capuam militum Annibalis langore ac desidia Maius inquit,*

enquit, id peccatum ducis apud peritos artium militarium
 haberetur, quàm quòd non ex Cannensi acie protinus ad ur-
 bem Romam duxisset exercitum. Illa enim cunctatio distu-
 lisse modo uictoriam uideri potuit, hic error uires admissæ
 ad uicendum. Item post eruptionem ad Nolam à Marcello
 factam. Ingens eo die res, ac nescio an maxima illo bello ge-
 sta sit. Non uinci enim ab Annibale difficillius fuit, quàm po-
 stea uincere. Et alibi: Eludant nunc antiqua mirantes. Non
 equidem, si qua sit sapientium ciuitas, quam docti fingunt
 magis quàm norunt, grauiorem temperatioremq; à cupidine
 imperij aut multitudine melius moratam ceseam fieri posse.
 Eiusmodi autem exempla affatim multa extant, quæ sequen-
 da sunt rerum gestarum scriptori sua cum maxima laude &
 historiæ dignitate. His itaq; seruandis non laudatorem mo-
 dò se nobilium nunc facinorum, præclarissimarumque ac-
 tionum, nunc reprehensorem turpium abiectorumq; ostens-
 stendet egregius rerum gestarum expositor, uerumetiam uir-
 tutis ipsius patronum, admonitoremq; sapientiæ præ se feret,
 & quasi magistrum: quando historia ipsa uitæ est hominum
 ac rerum humanarum magistra. Idem Lilius de Annibale
 Italia excedente sic loquitur: Raro quenquam hominem, ce
 patriam exilij causa relinquentem, tam mæstum abijisse fe- ce
 runt, quàm Annibalem hostium terra excedentem. Respe- ce
 xisse sæpe Italiæ litora, & deos hominesque accusantem, se ce
 quoque ac suum ipsius caput execratum, quòd non cruen- ce
 tum ab Cannensi uictoria militem Romam duxisset Scipio- ce
 nem ire Carthaginem ausum, qui consul hostem Pœnum in ce
 Italia non uidisset, se centum millibus armatorum ad Thra- ce
 simum aut Cannas cæsis circa Casilinum, Cumasq;, & No ce

lam consenuisse. Hæc accusans quærensque, ex diutina possessione Italicæ est detractus. Hic igitur præcipue locus, admonere rerum scriptores potest, quæ animi pensione uti debeant, quodque adhibere iudicium ac curam, non in enarrandis modo rebus ipsis quæ gestæ sint, sed illis etiam innuendis effingendisque, quæ concipi cogitatione, et colligi coniectura possunt, pro rebus, negotijs, temporibus, personis. Quæ singula uelle complecti, nec confessus est huius, et uidetur esse satis admonuisse. Cum præsertim sit ostensum, historiam Poeticam maximè esse similem, ipsa uerò Poetica naturam potissimum imitetur.

Diximus hætenus de rebus, quibus differendis fuimus fortasse longiores, reliquum est de uerbis ut dicamus, cum ijs è duobus historia, ut dictum est, constet. Illud igitur uidendum est primum, ut ea sint propria, accommodata, delecta, usitata bonis ab autoribus, pro loco ac re sumpta: quæquam interdum pro rei magnitudine, à Poëtis quoque mutuanda ea sunt quod frequentissimè omnium seruauit Liuius, et Cicero ait Poëtam Oratori esse finitimum. Deinde ut ea bene sint opportunèque collocata, ipsaque ut collocatio sit artificiosa, uaria, multiplex, numerosa, habeatque rationem non æquabilis solum, sibi que consentientis texture, uerum etiam decursus ac soni. Quæ quidem de re aures sunt potissimum consulendæ. Ad hæc summa ea cura expolienda, exornandaque, ut nec forma ornatu careat extrinseco, nec ornatus appareat, aut negligenter adhibitus, aut alienus à forma, retineatque uim uenustatem, dignitatem que pro re ac loco, tum etiam grauitatem ac supercilium. Quarum rerum omnium Cicero optimum se nobis magistrum exhibebit. *Vsu uenit autem*

autem in componenda historia, quod in ædificandis tum domibus, tum nauibus, multas subinde fieri rerum commissuras, & quasi membrorum inter se coniunctiones, quas prudentia, ordinisq; solers, ac circumspecta ratio moderetur oportet, quæq; & ipsa locorum quoque ac temporum rationem habeat, ut post narratas explicatè diligenterq; res alias, transgrediatur ad alias. Indeq; postquam parti huic satisfecerit, ad cõtinuandam regrediatur priorem materiam: rursus ea, quantum satis erit, explanata, reditum ad alteram illam faciat, aut si rei ratio tulerit, ad aliam, moxq; ad aliã: ut cum Liuius, post descensum ex alpibus Annibalis, postq; prælium cum Scipione factum, proditumq; Clastidium, subiungit rem naualem, inquit: Interim circa Siciliam, insulasq; Italiæ imminentes uiginti quinque remes cum mille armatis ad depopulandam oram Italiæ à Carthaginensibus missæ, nouem Liparas, octo insulam Vulcani tenuerunt, tres in fretum auertit æstus maris. Deinde reuertitur ad res ab Annibale gestas, postq; Placentinam pugnam transit in Hispaniam: Dum hæc in Italia geruntur, Cn. Scipio in Hispaniam cum classe missus. Hæc igitur siue commissuræ, siue diuersarum in historia rerum inter se connexiones eiusmodi esse debent, ut partes quæ hinc atq; illinc explicandæ subiunguntur, sint per se integræ, claræ, minime perplexæ, atq; ab ipso quamprimum initio appareant esse aliæ: quod præstabunt uerba primo loco, & ipsis quasi in foribus posita, qualia sunt, Interim: &, Dũ hæc geruntur: &, Per id tempus: quæq; & Sallustius, & Liuius, & ceteri omnes usurpant. Itaque committendis, atq; subnectendis his, primum omnium id uidendum, uti diuersitas materiæ confestim elucescat, intellis-

gaturq; quasi mēbrum quoddam corporis ab alio membro diuersum: ac nihilominus ut membra nostri corporis neruis complicantur, sic partes hęc uerbis quammaxime apertis, neruorumq; præstantibus officium, apte inter se prudenterq; iungantur. Quò circa ad ingenium, atq; à natura tributa dicendi dona, adiungenda est lectio optimi cuiusq; ex Græcorum ac Latinorum autoribus, quæq; in illis cernuntur, apparentq; eminentissima, ad ea tanquam ad metam dirigenda est omnis scriptorum opera & cura, ut similes, ut pares, si superare illos minus ualuerint, aut imitatores saltem boni ut eadant, laudemq; si non primi, aut secundi loci, aliquam quoq; & ipsi certam propriamq; ac studijs suis dignam consequantur.

Ac mihi quidem res gestas memoriæ qui mandant, officioq; funguntur tradendi ad posteros res præteritas, non minore fortasse laude digni uideantur, quàm qui leges tradidere uiuendi. Illi enim præcepta, exempla hi nobis tradidere: quippe cum proprium eorum officium ac munus sit, sustentare ingenio suo uitæ nostræ imbecillitatem, atque mortalitati ire obuiam, ne quantum in ipsis est, dicta factaque memoratu digna, resque præclare, atq; excellenter gestas tempus obscuret, ne uel eæ omnino è memoria excidant, quæque imitatione, atq; cognitione digna sunt, a quo ea ne interscidant, quibus mortale genus ad uirtutem excitetur, & gloriam: ut qui legunt, qui de ijs loquuntur, intelligant omnes quo ore, quoq; animo laudentur honesta uituperantur turpia et improba: ut fortunam, ut uarietatem, inconstantiamq; rerum humanarum animaduertentes, discant in aduersis esse patientes ac firmi, in prosperis continentes & lenes, in
deiectionibus

deiectionibus ac ruinis fortes robustiq̄, ac spirante fortuna mansueti, faciles, placidi, in opulentia liberales, ac benefici, in inopia sorte sua si non contenti, saltem non abiecti non squalidi: ut nihil quod accidat homini nouū existiment, nihil repentinū mirentur, nihil aliquando reantur aut posse accidere, aut putent non quandoq̄ etiam accidisse. Magni igitur diuturnitate estote ac laude rerum scriptores, quorum opera & studio effectum est, ut sciamus qui primi Deum cognouerint, intelligamusq̄ quibus eū sacrificijs, uotis, supplicijsq̄ ueueremur, colamus, placemus: quorum item beneficium ac munus fuit, ut cognosceremus qui leges tulerint, naturæ secreta aperuerint, artes inuenerint, uiuendi præcepta tradiderint. Quæ dum sequitur genus hominum è syluis atq̄ à fero uictu, cultuq̄ liberum, in urbes se contulit atq̄ in libertatem: In quibus pietatem, fidem, æquitatem, amicitiam humanitatem, iustitiam, urbanitatem deniq̄ omnem exerceat, seq̄ homo ipse dijs non modò gratum ipsis, uerumetiam persimilem, inuicem gratuitoq̄ benefaciendo reddat.

Constat igitur historia & rebus & uerbis: uerò esse debent ut ultimo ductum est loco, elegantia & propria, & bene decenterq̄ collocata & sparsa. Res ipsæ constant ordine & dispositione, quibus cōiunctæ sunt, descriptiones causarum, temporum, rerum præteritarum, antecessionumq̄, ingenij, morumq̄ eorum qui bellum administrant, uirium, societatum, apparatusum. Item descriptiones regionum, locorum, urbium, fluminum, montium, etsi quæ in illis memoratis digna. Itinerum quoque casuum, euentuum, pugnarum, quæq̄ pugnam sequuntur: Ad hæc, obsidionum, oppugnationum, expugnationumq̄, quæ quæ expugnationem comi-

ari consueuerunt . Accedunt his personæ, laudantis scilicet, aut improbantis, pro re ac tempore, lectio item, atque imitatio. De genere autem ipso dicendi, quale scilicet conueniat historiæ, dictum est. De Breuitate similiter ac Celeritate: quarum altera est historiæ commendatrix, altera locupletat eam, atque magnificat. Itaque plura de re hac loqui, præcipientis est uelle personam assumere. Quo circa ne mihi sit cum Grammaticæ patrocinatoribus contentio post hac ulla, finem dicendi facio, me' que à promisso absoluo, quando factum est à me, ut arbitror, satis promisso, & fortasse amplius, quàm iudicari posse esse promissum. P V D. Et promissis à te satisfactum Aluili confitemur omnes, & differendis ijs incredibili uoluptate nos affecisti, dum rem sparsam, ac passim iactatam colligis, collectam' que ordine suo, secundam' que regula ac lege sic componis, ut si qui post hac redacturi ea sint in præcepta, facile quidem præstituri id uideantur. Nec his contentus laudes, quæ que historiæ addidisti, & quàm ea sit utilis mortalium generi, multa cum grauitate docuisti & copia. Caterum nesciam uolens' ne, an negligens præterieris ea, quæ ad scribendas magnorum uirorum uitas spectant, quo in genere historiæ Græcè Latine' que uersati sunt permulti. AL. At qui puderice de toto & integro nos historiæ corpore locuti non de parte sumus, quæ & ipsa ad totius imaginem componi pro natura sua potest. Itaque ut pauca quædam in hoc quoque genere scribendi tradamus, quod ipsum Demonstratiuum est genus (nam qui uitam alicuius scribit, in locos nunc laudis, nunc uituperationis incidit, cuius rei momentum fecisse eum satis est) tria cum primis seruanda censemus

mus ut scriptio ipsa sit breuis, sit diligens, atq; ut etiam grauis, adde, si placet, & quartum, ut sit ea quammaximè quoq; elegans. Breuitas autem erit talis, ut rerum summas paucis complectatur. Diligentia tanta, ut nihil omittat, quod iudicetur memoratu dignum Grauitas item ea, quæ addat explanationi ac dictis pondus, quæq; et autorem rerum & scriptorem commendet Nam præter ueritatem nihil potest esse commendabile. Quid obsecro tam est aduersum, quam uanitas historia? quæ uitæ magistra esse dicitur. Elegantiã idcirco dicendi maximam hac præsertim in parte exigimus, quòd hæc ipsa scribendi pars permultis sit alijs laudibus, ac uirtutibus caritura. Itaq; compensetur utiq; elegantiã, quòd deerit de cultu, cetero' que splendore. Cuius rei Cæsar grauisissimus esse potest & testis, & monitor: de cuius commentarijs etsi multa in exemplum adduci à nobis poterant, tamen scribendi genus historicum ex omni parte minime complexus est Cæsar: quippe qui materiam & præbere, & relinquere maluerit alijs de se scribendi. Et qui pictor, aut statuarius imaginem facturus est quæ totius referat corporis pulchritudinem, nimirum pulcherrimi: cuiusq; uiri speciem sibi in exemplum assumit: non eius qui parte tantum præcellat aliqua sed qui omnibus. Nam quanquam & Tacitus & Curtius abunde sunt laudibus ac uirtutibus ornati suis laus tamen omnis Latine historie penes duos putatur existere, diuerso' que in dicendi genere, Liuium, ac Sallustium. Ad hæc iniquitas temporum Trogum nobis omnino abstulit, & Curtium ac Tacitum quasi mutilatas uidemus statuas: licet' que suspicari potius ac conijcere, quam omnino de ijs, iudicium aliquod absolutum ac certum tradere. Quid quòd
 noster

noſter paulò antè Actius uno ſuit ubique ferè contentus Vir
 gilio: uidelicet quòd ab optimo quoque ſuo in genere quaerenda
 eſt ſemper autoritas Quod autem (ſicuti ex oculis ac
 uultu conijcio) Fraſſicius hic noſter dicere paratus eſt alie
 quid officiumq; abſolutum eſt meum, dicat pro arbitrio
 uir & in Poëtica, & in Oratoria maximè exercitatus, des
 promatq; de pectore apprimè facundo dignum aliquid
 ſeq; & hoc ipſo conſeſſu, ut munus & ipſe quoque ſuum ad
 impleat. P. V. D. Atqui ut ordo lexq; ipſa ſeſſionis huius id
 ipſum exigat, & nos omnes non iſtud ipſum modò petimus,
 uerum etiam rogamus, atque expoſcimus. PAVL. Equis
 dem ex ijs, quæ acute, grauius, eruditeq; ab Alitio ſunt
 de lege hiftoriæ dicta, quæq; antè Syncerus Poëticiſ de nu
 meris, ipſe uerò Alitius de uerbis nuper, atque ornamentis
 diſſeruit, magis magisq; incendor ad perueſtigandum Poë
 tica ſinem, quem ex ore ſenis noſtri eſſe Syncerus initio res
 tulit benè, atq; appoſitè dicere ad admirationem compa
 randam. Conuertor autem ad te Parde potiſſimum, quem di
 cendi labor non adeò ut hos ipſos deſaſſauit, audientiam
 primo ab te expoſcens, deinde ſententiam in his quoque re
 quirens tuam. PAR. Et audientem me perq; intentum
 in dicendo habebis, & paratum etiam reſpondere ad ea,
 quæ ex me intelligere ipſe uoles, aut quid ipſe ſentiam ape
 rire, ſi opinionem fortatſe meam tentando ſciſcitaberis.
 PAVL. Principio quod Cicero aiat finitimum eſſe Or
 ratori Poëtam, duo, ut mihi uidetur, cur in eam ſententiam
 uenerit, omnino illum mouere, & quòd uterq; uerſatur in di
 cendo, & quòd utriusque communes ſunt laudationes, quòd
 Demonſtratiuum genus dicitur, tametſi & deliberationes
 quoque

quoque: apud Poëtas enim tot deorum concilia, consultationes q̄, non ne hoc nobis palam faciunt? Habent igitur tum laudationes, tum deliberationes inter se communes, bene item & consumatè dicere, suo uterque in genere dicendi, cum alter solutus incedat atque promissus, alter astrictus numeris, ac pedibus certa lege coërcitis. Quin uerba quoque & ipsa sunt inter eos communia. Verùm alterius, digna foro ac Senatu, quæ que grauitatem satis est uti sequantur, retineant que dignitatem: alterius, quæ magnificentiam altitudinem, excellentiam que quasi quandam ostentent. Neque enim grauitas comparandæ admirationi satis est sola, nisi magnificentia accesserit excellentia que & uerborum, & rerum: utq̄ ego arbitror, hoc illud est, quod ait Horatius:

— Mediocribus esse Poëtis,

Non homines, non dij, non concessere columnæ.

Cum oporteat eos suo in genere excellere, neque aliter digni eo nomine uideantur. Hoc etiam est & illud quod à Cicerone dicitur, singulis uix seculis bonum Poëtam inuētum. Perrara nanq̄ omnis est excellentia, quodq̄ Oratori satis est benedicere, atq̄ appositè, id oportet in Poëta sit ut excellenter. Ac tametsi Oratoris quoq̄ aliquando & magnificè, & excellenter, tamen id non ubique, neq̄ semper: cum Poëta hoc ipsum ubiq̄ suum sit ac peculiare, etiam cum in minutissimis atq̄ humilibus uersatur rebus. Siquidem necesse est & minutissimis, & humilibus describendis rebus appareat etiam eius excellentia. Nam & quæ fuit naturæ excellentia creando in homine, eadem nec minor pro specie illarum ac forma in apibus atq̄ formicis fuit. V triusq̄ etiam Oratoris

ac Poëtae officium est, mouere & flectere auditorem. Verum quò nam, quò in quã hæc & cõmotio, & flexio, & maximum utriusq; in hoc ipso studiũ? Oratoris, scilicet ut persuadeat iudici: Poëtae ut admirationẽ sibi ex audiente, ac legente comparet: Cum ille pro uictoria nitatur, hic pro fama, & gloria, quæ uidetur sola ac maximè ab hoc scriptorum genere queri. Et orator quidem ubi minime persuaserit, potest sine suo contentus esse, quòd bene, quòd apposite, quòd consummate dixerit, in causa. At poëta sine omnino defraudabitur suo, nisi in audientis ac legentis animo perpererit, infixeritq; admirationem, per quam, sit famam, uenerationemq; affecuturus. Nec uerò audientem aut legentem eum nos intelligi uolumus, cui sit admirationi Baius aut Maximianus, sed cui magnam quoq; mentem Delius inspirauerit uates: uix enim de bono Poëta, nisi & ipse auditor bonus Poëta fuerit iudicare recte potest. Tametsi nescio quomodo à natura ipsa instituti nonnulli, alij in Musicis, alijs in pictura, in Poëticis alij: neq; Poëtae tamen ipsi, neq; pictores, aut Musicam professi, bonum quid in ea sit arte sentiunt: optimum uerò sentire haud poterit, nisi quem ars quoq; cum natura ipsa ingeniosum pariter atq; solertem fecerint. Quocirca mediocritas illa quæ in rebus plerisq; omnibus conceditur, Poëtae omnino aduersatur, eiq; minime est concessa, Nisi fortè dicendi excellentia & magnificentia illa sit uocanda mediocritas in genere dicendi Poëtico, quando excellentia dicendi in Poëta ut uas cœua esse debet inflatione, atq; intumescencia, sic nullo debet modo de gradu suo deijci. Quid quòd Oratorem multitudinis præsertim impleturum aures aut unius iudicis, aut paucorum admodum, multæ illum adiuuare res possunt? At

Poëta

Poëta solis excellentibus, ingenioq; excellenti præditis, sola
 & una cum excellentia potest satisfacere. Quocirca con-
 iunctus, & ipse ratione hac Historico est quod lectoribus,
 ijsq; literatissimis uiris, non iudici scribit, aut multitudinî.
 His itaque permotus senis nostri sententiæ accedo, Poëtæ
 siue finem, siue officium esse, bene atque excellenter loqui ad
 admirationem. Quod si Parde probaueris (nam Syncerum
 id probaturum testificari ea possunt, quæ in initio dissertio-
 nis suæ attigit) Altilium sat scio, qua est obseruantia in se-
 nem & cultu minime dissensurum: PAR. Visus es mihi
 Præsici probandis Poëticis his non minus quàm ex Aristote-
 lica disciplina, ex ipsa etiam rei natura esse locutus, & quod
 multa sunt Oratori & poëtæ communia, & quod in non pau-
 cis etiam differant inter se. De fine uerò, officioq; Poëtæ si
 quis aliter sentiat, meo iudicio inuidè magis quàm uerè sen-
 tire uidebitur, dum quod Poëtæ ipsi gloriantur se tantum
 quærere, nomen scilicet ac famam, inuidere illis & pretium
 & laborum tantorum summam uolunt. Et quod in Oratore
 exigitur bene & consummate, id in Poëta esse debere excel-
 lenter id profectò mihi & uerissimè, & appositissimè à te di-
 ctum uidetur. Nam te obsecro per Musas ipsas, perq; tanto-
 pere à nostro cultam senè Vraniam quid nisi admiratio, quid
 inquam nisi una, & sola admiratio quæritur ex magnificis
 illis, & maximè numerosis uerbis, dictisq;

—Dicam horrida bella,

Dicam acies, actosq; animis in funera reges,

Tyrthenamq; manum, totamq; sub arma coactam

Hesperiam: maior rerum mihi nascitur ordo,

Maius opus moueo. — Quid cum?

—Stabuli

- » — *Stabuli de culmine summo.*
- » *Pastorale carit signum, cornuq; recuruo*
- » *Tartaream intendit uocem, qua protinus omne*
- » *Contremuit nemus, & syluæ in tonuere profunda.*
- » *Audijt & Triuicæ longe lacus, audijt amnis*
- » *Sulphurea Nar albus aqua, fontesq; Velini.*

Quid amplius?

- » *Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.*

Quò quæso & res, & uerba tanta cum industria, & arte inuenta, & posita, nisi ad mouendâ spectant admirationem?

Quò inquam & illa?

- » — *Assum dirarum à sede sororum.*
- » *Bella manu, letumq; gero. — Et:*
- » *Olli somnum ingens rupit pavor. —*

Itaq; non uerbis modò magnificis, sed rebus quoq; & inuentis excellenter, & expressis, admiratio à Poëtis queritur: ut cum Poëtica sicut Historia constet rebus ac uerbis, his utrisq; Poëta ad admirationem conciliandam non utatur modò, uerum etiam inuitatur. Quamobrem, quod ueritas præstare hoc sola minus posset, ueritatem nunc inumbrant fictis fabulosisque commentis, nunc ea comminiscuntur, quæ omnino abhorreant à uero, atq; à rerum natura, ut cum:

- » — *Fit tortile collo*
- » *Aurum ingens coluber. — Et:*
- » *Virginæ uolucrum uultus. — Et:*
- » *Tertia sed postquam maiore hastilia nisi*
- » *Aggredior. —*

Itaq; quæ à te Præfici in tota hac questione dicta, & disputata sunt, omnè parte à me, ac summopere etiam probantur:

bantur: & cum de admiratione loquamur, ne discedamus à cognatis uerbis, mirificè etiam probantur. Quocirca perge ad reliqua. PAVL. Quæri autem ab illis admirationem, hoc est, approbationem & plausum quasi quendam eorum quæ dicantur, cum animorum admiratione illorum, qui audiunt, & qui legunt, quæ à te delibata sunt Parde, duo illa potissimum docent, & res, & uerba. Siquidem neq; res ipsæ, quales gestæ sunt, perinde atq; ab historicis narrantur: neq; Poëtæ ipsi uerbis semper agunt usitatis ac simplicibus, nam & rebus gestis ornatum aliunde, & magnitudinem, & decorem ubiq; ferè arcessunt à figmentis uidelicet, ut cum scripturus esset Virgilius nauium Aeneæ concremationem, finxit ea quæ leguntur de Cybele, de Ioue, de nauium conuersione in nymphas:

—Cum uirginæ, mirabile monstrum,
Reddunt se totidem facies, pontoq; feruntur.

Quo enim maiora atq; admirabiliora, quæ ab ipsis dicuntur appareant, humana ad deos transferunt, singūt monstra, mittunt insomnia, deos deniq; in homines uertunt. Comparationes quoq; quibus frequentissimè utuntur, non magis ad docendum, atq; illustrandum pertinent, quàm ad mouendam admirationem. Quid obsecro sibi uult aliud Cupido in Ascanium? quid Mercurius toties è cælo in terras missus? nisi ut qui legunt, admiratione impleantur? Parum profectò parum erat utiq; Maroni tempestatem describere, quæ per se ipsa magna quidè erat, atq; horribilis, sed Iunonis ad Aeolum, sed Aeoli ad Iunonem allocutiones admirabilem multo maximè eam faciunt, uentorum ipsorum Deo illam exci-

ente. Itaq; intonantur magis quàm dicuntur illa:

- 22 — *Cauum conuersa cuspide montem*
 23 *Impulit in latus, ac uenti uelut agmine facto*
 24 *Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.*

Quid excogitatus ad conciliandam admirationem? Re autem uera Aeneas à Lacinio Calabriae promontorio, sacris Iunoni rite prius persolutis soluens, quo praterita Sicilia ad oras Latinorum classem appelleret, fuit à tempestatibus Drepanum perlatus. Videte obsecro, quibus ueritatem commentis concinnauerit, quo admirabilia cuncta redderet. Verba autem ipsa Poëtae, quique uere dicuntur Poëtae, non solum simul compangunt, aut ea nouant, ut mare uel uolum, ut syluas comantes, horum ipsorum quae nunc à me dicuntur gratia, uerum ea transferunt: nec uerba tantum, sed orationem persape omnem. Quinetiam & excessum, & superlationem ijs persape adiiciunt à natura penitus recedentes. ut:

- 25 — *Præruptus aquae mons. Et:*
 26 — *Vastos tollunt ad sydera fluctus. Et:*
 27 *Tollimur in caelum sublato gurgite, & ijdem*
 28 *Subducta ad manes imos descendimus unda.*

Nec uerò tenorem hunc comparandae admirationis in grauioribus ac serijs tantum seruant rebus, uerum in ijs quoque, in quibus lectorum atque auditorum delectatio uoluptas que sola quaeritur. ut:

- 29 *Ambrosiaeque comae diuinum uertice odorem*
 30 *Spirauere. Et:*
 31 — *Fotum gremio Dea tollit in altos*
 32 *Idaliae lucos, ubi mollis amaracus illum*
 33 *Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra.*

Singulis penè è uerbis, Venerisq; è gestibus gignitur uirtus hæc, de qua nobis est nunc quæstio: quam & in docendo, & in mouendo nec minus delectando assequi Poëtæ omnî arte, studioq; contendunt. Tu uerò quid ad hæc Parde? nam & grauitatem hic tuam, & iudicandi pondus requiramus. P A R. Ego quidem Paule Præsici censeo te affectum, quod disputatione hac quæris, ipsis & rationibus, & exemplis: quæ duo non in disciplinis modo, uerumetiam in uita agenda, moribusq; probandis & laudis, & testificationis secum uim, auctoritatemq; omnem ferunt. Cæterum quoniam à Syncero de Poëtis sermo cœpit, ut ab eo quoq; desinat, reliqua si qua sunt, ab illo potius sciscitare. Quin ut uideo surrexisse cum iam, interrogandi te labore liberabit.

A C T. Equidem Parde dicendi paulò sic assentior, ut semper existimauerim in quacumq; ad dicendum suscepta materia, atque in dicendi quoque genere magnitudinem sublimitatemq; ipsam Poëtæ esse propriam, nunquam mediocritate contentam, quod Virgilij agricultura docere planè potest: utq; implere generosos illos spiritus quacunque ratione Poëtæ ualeant, cœlestes etiam res mortalium rebus inseruisse eos, reseruisseq; carmen suum commentis, atq; fabulis, quibus ipsa sublimitas ad summum usq;, hoc est, ad admirationem increset, hocq; illud esse, quod paulò antè dicebatur, alia quadam lingua locutos. Nam cum Oratoricæ sit mediocritas æquabilitasq; illa quidem dicendi, siquando magni uadum assumptura est aliquam, per Poëticæ uagatur atque exultat campos, ut cognatæ facultatis, sibiq; finitimæ. Quæ in re Cicero è nostris eminuit. Nam historia ubi magnifica esse uult, ubi heroica uideri ac grandis, & figuras & uerba

de Poëticis mutuatur. Qua de re multa & crudité, & grauius
uiter differuisse mihi uisi estis. Cæterum tanta rerum arcessi-
tarum copia, tantus etiam uerborum ornatus, tanta & re-
rum & uerborum sublimitas ut desit, necesse est, implenda
tuba cantuq; Mæonio, ni fabulosa cōmenta affatim ea suppe-
ditent, uerbaq; fabulosis apta rebus illis que explicandis idos-
nea. Hinc :

- » Aëris in campis latis. — Hinc:
» — Cauum conuersa cuspide montem.
» At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
» Intonuit. —

An non audientibus nobis illa capillus ipse surrigitur, et
nimusq; concutitur, & penè horrescit?

- » At iuueni oranti subito tremor occupat artus.
» Diriguere oculi, tot Erinnyes sibilat hydris,
» Tantaq; se facies aperit, tum flammea torquens
» Lumina cunctantem, & quærentem dicere plura
» Reppulit, & geminos erexit crinibus angues,
» Verberaq; insonuit.

Itaque dum Poëta hæc ipsa & singunt, & ficta suauiter,
magnificè admirabiliterq; loquuntur, alios ipsi eloqui docue-
re. Nam imitati eos postea qui causas egere, qui in Senatu
de capiendis consilijs differuere, qui res gestas memoriæ
mandauere, eloquentiam perfecerunt solutam illam ac uas-
gantem. Quo fit, ut omne dicendi genus à Poëtica manauere-
rit. Nam & primi doctorum omnium cum extiterint Poëtae,
omnia quoque carmine, ac numeris sunt complexi, testisq;
horum omnium est Homerus: qui quantum ubiq; dicendo
ualeat, & suspiciunt docti, & admirentur indocti. Ab hoc
Philosophi

Philosophi, ab hoc Physici, ab hoc & Rhetores facultatis suæ præcepta et occupati sunt, & auspiciati. Solon' quas Atheniensibus tradebat leges, carmine auspiciatus legitur. Cumq; ipse stultitiam simulasset legendis, ac recitandis in publico uersibus, quos de Salamine bello reuindicanda scripserat, Pisistrato, optimatibus' que omnibus collaudantibus ciues traxit ad abdicandam legem, quæ populi totius suffragio constituta fuerat, ne cui unquam de ea re mentionem facere liberet, ne' ue ad populum ferre, id' que capitale esse. Itaque & decretum factum est, & Solon ipse belli dux deletus tantum carmine illo suo ualuit. Romanorum rex Numa uersibus à se de dijs, deq; deorum rebus compositis, ijsq; in sacris publicis ac ludis rite decantatis, ferocissimam gentem dum id assiduus agit, ad mores humaniores transtulit, cultumq; Dei maiorem. Aperuit rerum naturam generi hominum carmine suo Empedocles, Syderalis disciplinæ Dorotheus Sidonius, quos Latine imitati Lucretius, ac Manilius. Christe optime, quid copiæ, quid ornatus, quam è clarissimis luminibus eius emicat in altero splendor? rapit quò uult lectorem, probat ad quod intendit, summa cum subtilitate & artificio, hortatur, deterret, incitat, retrahit, demum omnia cum magnitudine, ubi opus est atque decoro, & hac de qua disputatum est admiratione: ut expurgatis rudioribus illis uetustatis numeris, quibus postea Virgilius Romanam illustrauit Poëticam, nihil omnino defuisse uideatur. Alteri uerò in Astronomicis, siquid ornatus, Poëticoq; defuit decori, additum nuper ac suffectum à nostro est sene. De cuius Vrania ut arbitror iudicabunt posteri fortasse liberius, quod certo scio, de ea sentient minus inuidenter,

Quibus igitur uerbis, aut quo' nam ore gestu'q; assurgemus Poëtica? quæ princeps de Deo & differuit, & eius laudes cecinit, instituitq; sacra (unde primi Poëtæ sacerdotes uocati) uerbisq; eum placauit, & cantibus, docuitq; habere rerū humanarum curam, benigneq; cum probis agere, excandescente cum improbis. Hæc prima excitauit ad uirtutem homines, dum animæ immortalitatem profitetur: hæc è terris piorum animos in cælum deuexit, impiorum detrusit in tartara: hæc bonis tandem præmia retribuit, malos pœnis, postremisq; insecuta est cruciatibus. Salue igitur doctrinarum omnium mater foecundissima, Salue iterum. Tu enim mortalitati occurristi, inuentorum ac scriptorum tuorum perpetuitate. Tu è syluis homines eruisti, atq; è speluncis. Per te noscimus, per te præterita ante oculos cernimus; per te Deum sapimus, religionemq; retinemus, ac pietatem, Deoq; ipsi accepti, supernam etiam in sedem ab eo tuocamur, arasq; cum ipso meremur & templa. P V D. Peregre quidem Acti, & piè, & sanctè, imo & rectè admodum: ut sicuti à religione sermo cœpit tuus, in religione quoq; idem desinat: quodq; ferpor perfractus est iam canicularis, uocamurq; familiaribus à negotijs, soluentes conuentum hunc, & feliciter abeamus, & rectè ualeamus omnes.

F I N I S.

P. SVM.

P. S V M M O N T I V S A E G I
 dió Augustiniano Ere-
 mitæ S.

Ominis tui claritudo ea est, Aegidi pater, ut Pontani famæ non parum consultum iri uideam, si dialogus, quẽ ille tibi inscripsit, uenire iam incipiat in manus hominũ. Tantum uerò abest, ut ob hanc editionem mihi fortasse quicquam debeas, ut etiam iure coactus rem tibi tuam uidear reddidisse. Accipe igitur me ministro, Pontani tui munus, & te ipsum in illius quasi speculo dicentem intueri. Quodq; facis, propagare me nomen illius conantem adiuua singulari eloquentia tua, qua Christiane mi Cicerò animis hominum dominaris: ut intelligant per te omnes, quantus uir fuerit Iouianus Pontanus, si qui sunt, quos præclara ipsius opera, aut nõdum uisa, aut fortè parum cognita non moueant. Hoc melius facere quàm tu, nemo potest. Nam cum eloquentium longe sis religiosissimus, id etiam felicitate ingenij consecutus es, ut & religiosorum omnium, quoscunque hæc tulit ætas, idem facile sis eloquentissimus. Vale.

GG 4

IOAN.

IOANNIS IOVIANI
 NI PONTANI AEGIDIUS
 Dialogus.

Suardinus, Poetus, Pontanus,
 Collocutores.

*T*ædes ipsas agnoscimus, quales
 urbem intransibus descripsere no-
 bis, qui portarum præfecti sunt
 custodiæ, & turrim suspicimus
 quadrangulam eam quidem, atq;
 in sublime editam, imminentemq;
 quadriuium, atq; in loco urbis ma-
 xime celebri & nobili, uocitantq; eam Pontanianam. Quid
 quod titulus nescio quis (neq; enim oculis satis bene utor) cu-
 ius nam ædes hæ ipsæ sint, uel declarare, uel etiam attestari
 nobis abunde potest. *Lege obsecro, ac recita. POET.*
De puluere adhuc & ipse caligo aliquantum. Suffricabo
itaq; oculos, excutiamq; supercilia. Ac per Iulianum hospiti-
alem diuum, cuius ab urbis haud procul portis templum ue-
nerati sumus, eius ipsius Iouiani hæ sunt ædes, eius ipsius tur-
ris, ac frequentata porticus. Titulum iam examino oculis,
acie iam percurro, iam recito: HAERES, SVCCES-
SOR, DOMINVS HARVNCE AEDIVM,
QUIQVI FVTVRVS ES, NE TE NE PV-
DEAT VETERIS, NEV PIGEAT DOMI-
NI, HAS QVI SIBI PARAVIT. COLVIT

IS LITERAS, COLVIT ARTIS BONAS,
COLVIT ET REGES. COLVERVNT
EVM PROBI IUVENES, SENES PROBI,
PROBAVERVNT ET DOMINI INTE-
GRITATEM, FIDEM, MORES ANIMI
BONOS. ETENIM TALIS FVIT IOVIA-
NVS PONTANVS, PRISCI RELIQUIAE
TEMPORIS. VIXIT IPSE ET SIBI, ET
MVISIS, SIC VIVAS IPSE ET TIBI, ET
TVIS, SIC LIBERI SVPERENT. QVI
SI LAPIDI HVIC INIVRIAM INIVRI-
VS FECERIS, IRATI DII SINT TIBI.

*SVAR. An fortasse ille ipse Iouianus est, solus pro foribus
qui deambulat? Idem habitus, idem incessus, eadem statura,
& comptus perinde ac nobis uerbis exculptus fuit, nisi quòd
pede altero minime claudicat: quod fortasse sobrietas illi
abstulit, sanauitq; diligentia quod casus intulerat uitium,
uisq; illata extrinsecus. Quid quòd meditatum nescio quid
uel ipse secum immurmurat deambulans? uel mihi ut oculi,
sic aures quoq; & ipsæ caligant. Admouebo me propius, au-
scultabo propinquius. Prò dij immortales, dignam grauita-
te uiri sententiam, dignum & Poëta, eodemq; Philosopho
carmen:*

Desine sollicitare Deum, ac uim afferre precando:

cc

Cui priuata hominum, cui sit quoq; publica cura.

cc

*Nec uerò sententiæ huius uis ea est, ut deo ipsi supplican-
dum ne sit, sed quòd permittenda ei libere nostra sint omnia:
quippe qui quid utile, quid inutile sit cuiq; & cognitum ha-
beat, & examinatum. Cum saepenumero & expetantur, &*

summo etiam cum labore quærantur à nobis quæ paulò post futura sunt minime utilia, ac nonnūquam uel maxime etiam nocitura. Quid quòd, ut ipse quidem uides, senilem post deambulatiunculam affedit in hemicyclo? Quocirca peropportunum nobis offertur congregiendi eius tempus, ac salutandi. **P O E T.** Peropportunum, ut dicis. Quodq; natu maior ipse quidem es, partibus tuis utere. **S V A R.** O' salue multum ac diutius bonis uiue hominibus bone senex, & quod, ut ex unctu conijcimus, facis, uitam hilariam duce. **P O N T.** Et uenire sospites uos ac ualenteis, est dijs quòd agam gratias, & mihi congressio istec uestra grata est admodum, ac periu cunda. Heus autem pueri, situlam capite, frigidamq; haurite è puteo. Vos boni hospites, & nostrum, ut uideo, peraman tes, refrigerate manus limpidissima hac, & frigentissima, abluite & ora, & oculos. At uos molluscas illas siue nuces, siue persica poma, siue tarentina huc afferte. Sumite iucun dissimi uiri has nostris de insitionibus fruges, & sitim sedate atque æstus nostrarum è liquore uitium, quæ nobiscum consenuere, eas enim adolscentes penè seuimus: nec semel etià iterauimus, effecimusq; nouellas, ac nihilominus ætate nunc quærantur de senectâ. Agite igitur haustillate penul li nostri non Rhetica illa Virgilij, aut Horatij Cecuba pocula, sed nostratia hæc, tum Sorbinia, tum Montonica. Mihi hi credite, refrigeratione ex ipsa laudabitis inueniles nostros excolendis ijs labores, operasq; pro rusticæ rei institutione, colendiq; arbusi præceptis impensas. Agite optimi uiri, ite rate sorbillationes, & conquiescite post desudatos labores apud hospitem beneuolentem, & peregrinari consuetum. **S V A R.** Mihi quidem ex ablutione refrigerati sunt oculi.

Poet.

P O E T. Et mihi totum quidē à sorbillatione subsultat cor-
 pusculum. P O N T. Bene habet, confedite ambo, uestrumq;
 uterq; sic existimet, senis huius exiguas esse pro laboribus,
 proq; eius in reges meritis opes, resq; ipsas domesticas, ami-
 cis tamen communis, ac si non lautissimas, profluētes tamen
 atq; amicorum usibus expositas. V timini ijs, & hospitij iure,
 & literarum: Musarum enim hæc, id est Christi Optimi Ma-
 ximi sunt munera. Nec uerò hilaritundinem hanc in sene tam
 fortasse mirabimini (quanquā & senectus ipsa per se tristior
 est & ego meopte ingenio minus sum iocis deditus ac festiui-
 tati) quā, ut arbitror, commendabilis, quod mortuo nuper
 Petro Compatre, qui cum annos circiter sexaginta annicissi-
 mē uixi, coniunctissimis uitæ studijs ac laboribus: & lator il-
 lum humanis his miserijs potius, quā molestijs liberatum
 iam esse, & me propediem iter idem ingressurū, fruiturumq;
 eadem libertate, & ocio cælesti illo quidem ac sempiterno.
 Sed uos cuiates nam estis, & huc ad nos undē? S V A R. Mi-
 hi patria est Bergomum, nomen Suardino, huic uerò Pæto
 quo quidem ciue meritò gloriātur frequentissimū oppidum
 quondam Fundi, quos, nī displiceat, appellare ausim Varro-
 nianos, quorum in agris hodie quoq; extent hortorum eius
 uestigia, fama q; sic teneat, testenturq; adificia. Iter uerò ē
 Roma susceptum est nobis, quo terram hanc uiseremus Sire-
 num prius altricem, posterius uerò Musarum. P O N T. A-
 mabo hospites peramiceni, lenocinari ubi nam tam urbanè di-
 dicistis, qui me & Sirenum commemoratione & Musarum,
 ad uos amandos etiam non antè uisos nec cognitos tam blan-
 dē allicitis? Et Sirenes illæ quidem loca hæc tenuere, quæ, ut
 Cicero noster ex Homeri dictis tradit:

Tum

Tum graue certamen belli, clademq; tenebant,
 Græcia, quam Troiæ diuino numine uexit,
 Omnia tum elatis rerum uestigia terris.

Vel, ut Homeri uerba Poëticis sine numeris propria
 reddam sciebant quæcunque in terra gererentur rerum plu-
 rimarum parente atq; altrice. Et homerus ipse declarat ea-
 dem quoque loco Musas incoluisse, cum illa ipsa Sirenibus
 tribuit, quæ sunt Musarum, Quorum enim numinum, nisi
 harum ipsarum est scire, quæ sit rerum, quæ in terra fiunt, ge-
 runtur gignanturq; natura? Id quod apertius multò, ac lucu-
 lentius Virgilius expressit, cum dixit:

Me uerò primum dulces ante omnia Musæ,
 Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
 Accipiant, cæliq; uias, & sidera monstrent,
 Defectus solis uarios, lunæq; labores,
 Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumescant
 Obiicibusq; ruptis, rursusq; in se ipsa residant,
 Quid tantum Oceano properent se tingere soles
 Hyberni, uel quæ tardis mora noctibus obstet.

Quæq; alia maximo à Poëta, tanta cum grauitate &
 uerborum & sententiarum referuntur. Sed me fortasse ad
 hos ipsos congressus prædia inuitant mea. Virgilianis fini-
 tima. Cum etiam illorum cultrix Patulcis fuerit nymphæ-
 rum hortensium peritissima, cuius uiculus ipse hodie quoq;
 nomen retineat: meorum uerò Antoniana, non tam hortens-
 ium deliciarum perita, quam siue admiratrix, siue studiosa.
 Sed quid quòd in hac ipsa Musarum commemoratione, ues-
 trum utrunque lacrimas uix tenere iam uideo? S V A R D.

Equidem ego, pro Poëto quoq; ut respondeam, ipso Musas

rum nomine excitus sum ad lachrimas Mariani heremita
 memor factus, qui nuper permaximo cum desiderio Christia
 norum omnium, Italiaeque praesertim totius, his in locis diem
 obiens naturae concessit. Dum Musas in ijs Christianas & co
 lit uenerabiliter, et illarum secreta per diuorum templa, per
 que aedium sacrarum pulpita mortalibus & enucleatissime
 aperit, & suauissime etiam decantat. PONT. Sistite ama
 bo lachrimas, ac uiri potius manibus gratulamini, qui nunc
 caelestibus cum Musis arcana Dei introspicit, uel fruitur illis
 potius, eaque Aegidio coniunctissimo sibi homini Musas per
 ipsas inspirat: quarum hic sacra Christiano etiam ritu, &
 pientissime colit, & decreta etiam eloquentissime interpre
 tatur, diuulgatque inter populos: ut ea quae nuper Lustricis
 diebus in conuentu innumerabili etiam cuiusquemodi gene
 ris mortalium ediffertauit, quae nunc si retulerim (sat scio)
 non me exiguum uobis Mariani obitus solamen allaturum,
 nequaquam tamen ut qui uim assequi, ac copiam dicentis
 eius ualeam. Siquidem sermo hic noster porticibus tantum
 assuetus est, paucorumque confessionibus. Cum illius ex ore ui
 deri possit scaterere fontis, fluminaque ingentia demanare. Ve
 rum degustatione ut ex ipsa intelligatis, quem Marianus suc
 cessorem reliquerit quemque sibi post illius obitum Christianae
 Musae antistitem cooptauerint. Dicam igitur, hunc quoque fru
 ctum referendis ijs uobiscum etiam ipse collecturus, quod
 conceptum interim ex itinere aestiuisque pulue
 ribus laborem ac molestiam sedendo,
 atque audiendo leua
 bitis.

Nequijt

Sermo Aegi-
dii ad popu-
lum.

Nequijt ô uiri Christiani uetus illa Philosophia, boni ipsius speciem intueri, uel bonum ipsum potius & summum, & consummatum. Quippe cum Christus esset neq; ab antiquis philosophis uisus, neq; ab illis aut auditus, aut cognitus. Ille nanq; ipse, ex illoq; , perq; illum, bonum existit ipsum, deq; illius fonte bonitas omnis manat, defluuntq; bonorum omnium riuui: multo aut minus potuit ueritatem agnoscere, quando idem ipse Christus ueritas est, nec bonum aut uiderè aut intelligi nisi per ueritatem potest. Idem ipsè igitur Christus & ueritas est, & bonum, in eoq; utriusq; & ueri & boni collocata est species, ex eoq; & uerum demanat, & bonum: ac per eum & ueritas ipsa agnoscitur, & boni ipsius natura qualis sit, quæ' que etiam siue species eius, siue idea. Minimè uerò omnium, uetustas illa in tenebris constituta cum esset, uersari in luce potuit. Veritas autem ipsa luculentissima cum sit, neq; quicquam aut sciri, aut intelligi nisi per ueritatem queat, sitq; ueritas ipsa Christus, nimirum & lux ipsa Christus est. Idem igitur Christus & bonum: & ueritas, & lux est, idem quoque & uita. Viuere enim uerè dicendus is est, qui & solum quidem, & semper est: qui autem est eiusmodi, semper uiuit, quoniam semper est. Cum ceteris quidem omnibus usuueniat, aut esse quando' que cœpisse aut aliquando contingat fore. Quin & quæ' fuere, & quæ' futura sunt, quæ' que aliquando cœperunt, ab eo necesse est esse: ut' que & fuerint, & futura etiam sint ab illo, qui semper ipse, quidem est, deq; eo tantum dici & recte, & uerè quod est, potest. Ille igitur ipse uiuere solus dicendus est, illi etiam soli uitæ nomen ascribendum. Quis hic autem nisi Christus est: Qui cum patre quidem suo semper est, ad eum ipsum

*si respicias: sin ad homines, & fuit cum patre ipso semper
 & cum eodem ubique futurus est. At mortuus est Christus,
 nobis quidem, ac corpori mortuus, sibi uerò nunquam. Quia
 enim uia moriatur, qui ipse quidem uita est: quo etiam pas-
 cto extinguatur, qui lux est: quò ue modo esset desinat, qui
 & solum, & semper est? At pependit in cruce, pependit autè
 quia uoluit, uoluit uerò, quia bonus est. Quid hoc igitur mi-
 rum? quando ipse etiam bonum est, cum boni ipsius pro-
 prium sit benefacere. Quod nam autem beneficij genus con-
 ferri maius potest ab urbium rectoribus ac populorum,
 quàm ut pro eorum salute uitam ipsi suam obiecerent peri-
 culis? Atqui maius fortasse beneficium illud fuit uoluisse na-
 sci, subireq; hominis munus, quàm mori: nam exequo subire
 hominis conditionem uoluit, ut mortem quoque adiret, par
 quidem fuit, quando hac ratione succurrere hominum ge-
 neri maxime uoluit: neq; maius homo homini conferre be-
 neficium potest, quàm ut uitam pro illo obieceret. Deus igitur
 cum sit ipse beneficentissimus, quo nullum profecto benefi-
 centius sit, conferre in hominem munus decreuit. An for-
 tasse ut parum pius, ut generis hominum neglector, quo-
 rum quidem esset amantissimus, quos ipse in lucem genuisset
 quo uitæ fruerentur muneribus, eosdem pateretur à tenebris
 submergi, & sub morte perpetua laborare caligantes? In-
 ter tyrannum quidem bonumq; rectorem ac regem hoc in-
 terest, quod ille asper, acerbus, insolens in subiectos est, ince-
 dit stipatus satellitibus non patitur se ab illis adiri insectatur
 illorum flagitia: non ut corrigat, uerum ut rapiat, torqueat,
 enecet. At hic & commonefacit errantes, & clementia
 in illos utitur: ac non solum in conspectum admittit,
 aditum*

aditum ad se petentes, uerum aegrotanteis illos uisitat, dolenteis praesens solatur, aduersis in rebus coram & adhortatur, & illis adest, participemque sese mororis exhibet, ac molestiarum. At Deus optimis & principibus, & regibus omni genere humanitatis, beneuolentiae, charitatisque maior ac potior est, Voluit igitur quo parte ex omni munus suum impleret, subire hominis officium, & ut homo quoque inter homines uersari, charitatemque suam quo maiorem ostenderet, pati etiam illa quae essent hominum. Quid tu hic oblatrabis o ingratissime homuntio? An quod necesse esset Deum illa pati? In Deo tu ne mihi, eiusque in uoluntate necessitatem praetendis, qui nullis indigeat, nullam aut parem timeat, aut maiorem potestatem? Quam tu necessitatem deblateras? beneuolentia illa quidem fuit, pietas, amor, caritas. An Decios, parem, filium, nepotem necessitas traxit pro Romano se ut populo deuouerent? An alios etiam ciues, popularesque inclytarum & urbium, & populorum? Amor (mihi credite) amor, & boni publici studium traxit illos ad mortem uoluntariam. Incurrit sponte in uenatoris spiculum lea pro tutandis catulis, incurrunt sues: neque omnes tamen aut sues aut lea, sicuti inter ciues nec omnes quidem, pro patria ruunt in ferrum, aut, ut Virgilius ait pro libertate, sed optimus, ac generosissimus quisque. Videlicet Deus optimus Maximus, piensissimus, beneficentissimus uinci se ab optimo ciue patietur, cum ipse non ciuium aut contribulis sit, aut aequalis, aut ut e multitudine unus, uerum pater, educator, rector. Quid igitur de necessitate oblatras? quae charitas quidem est, ac paterna etiam charitas, ac tanto etiam paterna affectione maior quanto Deus ipse rebus omnibus praestat

fiat, nulliꝫ aut indiget, aut subiectus est, minimeꝫ aut pre-
 caria eius potestas est, aut uicaria, sed omnium ut maxima,
 sic etiam arbitraria. At quis cogat Deum humanas subire
 sollicitudines atꝫ affectus? nulla profecto uis, eadem quasi ta-
 men Deum inducit charitas, quæ & hominem patremfami-
 lias inducit, tranato mari, periculosissimis exanclatis procel-
 lis ac laboribus alijs, in Libyam enauigare ad gentes natio-
 nesꝫ prorsus ignotas atꝫ humanas, quo liberòs tueatur, los
 cupletetꝫ re familiarem. Paulinus Nolanus Episcopus, mus
 herculæ comotus precibus, filium eius quo redimeret à præ-
 donibus, in Africam profectus est. Videlicet ab homuntio-
 ne in hoc ipso officij genere, alijsꝫ pietatis ac beneficentiæ
 Deus imcetur muneribus? An quem Deus ipse effinxit homi-
 nem, quem imaginem ac similitudinem referre sui ipsius in
 terris uoluit, quem animalibus præfecit cunctis, aspernabitur,
 eiusꝫ res negliget, contemnet, destituet? nec periclitanti
 ei succurret, afferetꝫ suppetias? Succurrit auté ei, & in Chri-
 sto, ac per Christum. Credidit antiquitas omnis Palladem
 Iouis è capite genitam, quo numerú augetet deatum, perꝫ
 eam hominibus sapientiam ostenderet: non credes Deum ip-
 sum, ac uerum Deum rerum, rerumꝫ creatorem omnium
 per Christum filium succurrisse mortalibus, in ruinam pro-
 labentibus? per illius sapientiã liberasse ab erroribus, in qui-
 bus immersi erant, restituisseꝫ in antiquam gratiam, per pœ-
 nam ac supplicia? quæ ille uolens sciens, libesꝫ perpeffus est.
 Credidit gens omnis, credidere feræ etiam nationes, atꝫ ex
 leges, è Deo genitos qui insigni aliqua uirtute præditi essent:
 Potuit igitur uirtus aliqua rara quidem illa, atꝫ excellens
 id efficere, ut dij à cæteris illi esse crederetur. Tu uerò in hoc

hæsitabis, dubitabis, nullo modo credes, ut pro humani generis salute, Christus sit è Deo Deus, è luce lux, è salute ipsa salus facta mortalium? Credidit præcipuè Aegyptus, diuino ex afflatu puellas concipere, atq; hac ratione à dijs & posse, & solere homines gigni, magni alicuius negotij ac boni gratia. Tu autem in tanta perditione mortalitatis uniuersæ hominum, non credes Deum eorum creatorem uoluisse illis prospicere? Hoc igitur in hæsitanter credamus: hunc Deum fateamur, ueneremur, colamus: huic consilia nostra omnia, actionesq; permittamus. Et quæ fides necesse est cunctis ut præsit disciplinis, eam religioni quoq; adhibeamus, sine qua nec ueritas nota esse nobis potest, nec boni ad nos pars ulla pertingere, nec tantis in tenebris lux certa splendescere, demiq; nec uitalis uita duci, cum alia ratione uita ipsa mors sit, mors uerò omni è parte miserabilis ac perpetua. PONT.

Hæc igitur per Christianas Musas Aegidio Marianus cum diuis agens inspirat. Quocirca eius commemoratione desinente obsecro lacrimari, quin illi ipsi potius gratulandum ducite, quando consecutus est per mortem, quod uiuus per sudores maximos, plurimasq; uigilias assequi laborabat. Ac terra quoq; huic gratias agite, è qua mortalibus exuperatis laboribus in cœlû euolauit: ubi sanctissimis cum uiris agens luce fruitur non solis quidem eius, mundum qui illustrat uniuersum, sed luce ea, quæ è Dei mente profundens sese, & fouet eos, quos ad se euocauit, et inuitat cæteros, qui Dei ipsius memores, lucem eius intueri uolût, ac per eam tenebras mortalitatis effugere. Mihi quidem (nesciam fortasse an parum Christiano è ritu, forsan & supra quàm Christianum decet hominem) uenit in mêtêm, in Mariani memoriam hymnum ludere,

ludere, inq̄ eius honorem decātare cum familiaribus: quem
quia non displiciturum uobis intelligo, referam in hoc præ-
sertim ocio. Is autem talis est:

Qualis Alpei liquidos ad amnis,

Sive Meandri uiridante ripa

Concinit serum moriens in ipso

Funere cygnus.

Talis ad plectrum, ad thyasos deorum

Ludit in cœlo Marianus, ipso

Morte uicturus Marianus, ipso

Funere felix.

Ipsè sis felix, faueasq̄ nobis,

Ipsè ades fessis Mariane rebus.

Tu preces audi miserorum, & iras

Siste tonantis.

Ego uerò ornatissimi uiri, ita quidem mihi semper per-
suasi, & penè exploratum duxi, opinionem eam, quæ à leuis-
simis quibusdam hominibus probata & culta inoleuit, de ani-
morum deliquatione, nuperrime à minutissimis quibusdam
Græciæ philosophis, ac Cyrenaicæ renouatam: quæ esset ab
ignorantissimis Persidis ac Iudææ physiologis tum ob igno-
rantiam, tum ob uitæ morumq̄ lasciuiam multo antè exci-
tata, cum sanctissima illa, uetustissimaq̄ immortalitatis opi-
nio cum hominibus simul ipsis ab initio increuisset, quemad-
modum & religio, quæ nobis ipsis à natura est insita. Quæ
nam enim tam fera gens est, tamque moribus & cultu bar-
bara? quæ non in Dei cultum aut admittat tradita ab al-
ijs, aut non & ipsa quoque excogitet, quæ ad deorum maie-
statem colendam magnificandamque conferre intelligat,

et illorum cultu digna esse, sibi habeat persuasum. Memini
 Luciolum filium uix quadriennem, in sinu nutriculae quies-
 centem animaduertisse per fenestram, in clarissimo sole re-
 pente à cælo defluxisse pluuiam grandioribus guttis, quæ à
 sole illustratæ mirificè splendescerent, miratūq; rem tana-
 tam aliquantum fuisse, moxq; ad me conuersum dixisse: An
 o tata Deus illic est? Adeo itaq; à natura inest homini reli-
 gio, ut quadrimum puer de cognoscenda Dei natura esset so-
 licitus, à splendore illo luculentissimo adductus, sibi ut per-
 suaderet, Deum illic inesse. Ab initio igitur homines, post
 obitum optimorum siue regum, siue ciuium, siue instituto-
 rum, siue etiam doctorum hominum, manes eorum uenera-
 ti sunt, eosq; inter diuos retulerunt, posueruntq; aras illis ac
 templa: nec Græci id modo seruauere, ac Latini, sed natio-
 nes (ut dixi) omnes, etiam ferae, atq; immanes. Atquid hoc ne-
 quaquam fecissent, nisi apud eas immortalitatis animorum
 uigisset opinio: quæ quibus si defuisset, an solitari eos tan-
 to opere par fuisset in illis præsertim, quæ nihil ad ipsos attine-
 rent? Nam cur obsecro introductum esset in funeribus, orare
 deos pro mortuorum manibus, illorumq; pacatione, atque
 accessu ad pios, ac felices locos, simul si cum corporibus et
 animi interissent? Vt igitur sanctissima, sic antiquissima eti-
 am, ac naturalis est de animi immortalitate opinio: contra
 ut uitiosissima, maximeq; profana, sic etiam nuperrima mor-
 talitatis, habuitq; ortum non à populo, rudioribusq; homi-
 nibus, quod minus fortasse mirum haberi posset, uerum à
 perditissimis quibusdam literatis, qui et ingenio abusi sunt,
 et literis, non aliter quam qui gladium inuentum ad usum
 uiuendi, ac securim, et cultrum conuerterunt: post ad rixas

atq; homicidia. Itaq; & ingenio, & natura abutitur, ac Dei immortalis dono, qui aliter de animorum natura sentit, quàm illi ipsi sensere, qui rerum origini propiores fuere, ab initioq; & urbes constituere, & conuentus hominum, honoremq; habendum decreuere sepulchris, prosequendosq; funeribus mortuos, Equidem ego maximum semper impietatis esse genus duxi, inhonoratos præterire eos sinere, diem qui obissent. Cum uideam infestissimos exercitus post conflatus, caedesq; teterrimas ac truculentissimas, sepeliendis mortuis indutiarum dies decernere: adeò quem in acie occidit uictor hostis, honorem post illi sepulturae, atq; inferiarum non denegat. Quocirca in bene constitutis & urbibus, & familijs, annua sacra statis etiam diebus, soluendis inferijs decreta sunt: quod quid est aliud, quàm manifestissimus gentium quidem omnium consensus in declarandam animorum perpetuitatem? Nec uerò commendandum, siquid pietas ipsa suasit superstitiosius, quod tamen ratione corrigendum est: tametsi cum rusticanis, minusq; excultis gentibus ac populis agendum est fortasse minus exculte, in sacrificijs ac solentibus pompis, quemadmodum & in cultu corporis rei que familiaris agrestiore illo quidem, nec tam polito. Scripsit Augustinus libellum de cura erga mortuos adhibenda: quid ni uir ad hoc pijsimum opus adhortaretur homines, & sanctus, & Christianus? qui sciret antiquissimum hoc esse, maximeq; secundum naturam. At cum Anchise dixerit aliquis:

—Facilis iactura sepulchri.

Nec uerò nos accusamus, siquis honorem sepulturae neglexerit, quod fortasse ad modestiam referri debeat: sed &

improbum & nefarium ducimus, qui quem debet, & prestare potest parentibus cognatis, amicis honorem post mortem, aut omnino id noluerit, aut parum certè curauerit. Itaq; Virgilius, ut fuit & ipse cum Aenea suo pietatis studiosissimus, inducit illum ægerrime ferentem amici naufragium, his uerbis:

- » O' nimium pelago, & cælo confise sereno,
 » Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

Videlicet propter non solutos illi honores funeris ac sepulturae. Quod seruandum eo diligentius suadeo, quòd non exiguum sit siue argumentum immortalitatis, siue commune factio cum ijs in sacrificijs requiem illis sempiternam et hymnis comprecemur, & obsecrationibus. Sed facessat nostra hæc oratio, assurgamusq; doctissimis uiris ad nos uenientibus Francisco Puccio, ac Romano Thamyra, deq; more porticum uisitantibus.

Pontanus, Puccius,
 Thamyras.

ET porticus uos nostra expectat, magna cum uoluptate, & ego ipse aduenienteis uos Calinate ex agro sospites atq; letos amplector ex animo utrunq;. Quid tu tandem Pucci inde noui, imo ueteris ad nos affers: nam Thamyram satis scio, eo in agro parum omnino esse uersatum. Dic igitur siquid uetustum, porticuq; hac in ipsa dignum inde affers. P V C. Afferro quod omnes quidem uno ore cõsentiant spectaculũ quod hodie quoq; illic extat, perbreue tamen atq; concisum, Varronis esse monumentum, scriptum tamen nullum id indicat. Certi uerò haberi illud tantum potest quod Virgilius ait:

— Aruncos

— Aruncos ita ferre senes.

Siquidem omnes in hoc conueniunt & ciues, & colloni. Illud autem delectaturum te admodum confido, quod nuperimum quidem est, oraculum tamen quasi quoddam futurum honestarum literarum studiosis. Scis enim, & ego ipse satis scio, unà te nobiscum nec aut lacrimas tenere potuisse, aut gemitū, nūciato obitu Gabrielis Altilij, Pollicastrensis antistitis, hominis tecum à puero educati in literis, uersatiquē in disciplinis summo cum labore & studio. Scis inquam non multis antè diebus eum obijisse, & clarum nostris in literis, & Christianis disciplinis excultissime institutum. Referam itaque de eo ipso, meae que huic orationi, uel etiam iureiurando Thamyras hic astipulari potest, quod de illo monachus nobis Casinensis retulit, singulari sanctimonia sacerdos, & uitæ simplicitate inter monachos ipsos notus ac uenerabilis. Is igitur, facta re diuina, cum honestiorem in secessum nobiscum deambulans, utrunq; nostrum perduxisset ita quidem aggressus est. Ego uerò ô filij, ni Dei flagellum timerem, ab his abstinere dictis, parcerem que huic sermoni: siquidem nuntius hæc magis quam enarrator aliquis, uobis trado, supplicij quidem acerrimis silentio meo propositis ab eo ipso, qui hæc ut referam uobis, iniunxit. Dormienti mihi matutinum sub tempus antistes astitit, humana quidem maiestate augustior, lituum præferens, in me que intuens inquit: Rerum atque hominum pater Christus te ut adirem iussit, à somno que excitarem: expergiscere igitur, ac peracta prius re diuina, illos adi: uestrum utrunque significans, & nominus simul ut patriæ, unde oriundi estis, admonens, quocirca hæc illius ex ore uobis afferro.

HH 4 Significare

Significare Deum sibi parum placere, abuti uos oratione; nugis tantum, fabellisq; in anibus decantandis, satis esse luisse uos in adolescentia in ipsoq; aetatis flore: ceterum ut herba, ut arbutuscula e floribus postmodum fruges proferunt eadem uia ac multo etiam maiori studio (quando ratione quae praediti estis) post lusus, iuuenilesq; delicias, fruges afferre uos oportere, easq; diuinis hominum ingenijs caelestibusq; donis conuenientes. Declarare item, Musas quas uos appellatis, eas pietatem esse ac religionem, Christum ipsum deniq; hunc igitur colere uos iubere, in eius honorem Musas uestras id est orationem tanta cum excellentia uobis concessam conuertere. Quod ni fecissetis, lituum extulit, tanquam eo uos percussurus atq; irato similis abijt. Ego somno solutus, maximoq; horrore exterritus, ad aram statim profectus sum, ueniamq; a Deo precatus, ea quae uidi, & audiui iussus ad uos defero, Haec monachus. THAM. Quin & illud etiam addidit, uti eadem ipsa literatis omnibus dicta ac mandata esse putaremus. Idq; etiam teneremus, quemadmodum nascentibus nobis religio statim comes adderetur, sic praestandum esse, religio ut eadem comitaretur etiam morientibus.

PONT. Equidem ego o Thamyra cum rerum naturae ordo mirificus sit, magisq; mirari illum possimus, quam ingenio omnino assequi, arbitratus sum semper, ac pro comperto duxi diuinam illam cumulatissimamq; bonitatem, quae in Christo sese paterna cum caritate ostendit hominum generi, multis quidem ac diuersis modis sese aperire mortalibus, quodq; res haec inferiores, quaeq; naturales dicuntur a physicis, aethereis ab illis commotionibus temperentur, non exiguam quidem homini cum illis esse cognationem, quam per ipsam
fabricator

fabricator ille omnium, moderatorq; ac rector Deus multa bonis praesertim uiris, nec raro etiam peruersis, emendandorum ipsorum gratia, & significet, & portendat, praecipue autem humanis quiescentibus curis, atq; inter dormiendum, ut aliquando dii ipsi nobiscum perinde ac humano assumpto ore loqui uideantur, unde oracula sunt à prudentibus quibusdam dicta. Ne' ue autem in enumeratione oraculorum ipsorum, antiquitatis' que testimonijs uos occupem referendis, de me ut loquar, ego ipse ita saepe dormiens commonefactus sum ut quaeq; pericula nec ante timuisssem, neque prius egitasssem animo, uigilans postea tutus, liberq; commonefactione ex ea facile praeterierim. Sunt qui ad naturam haec omnia, atq; ad curas ipsas nostras diurnasq; ad actiones referant. Ego uero quae ad diuinitatem pertinent, nesciam quomodo naturae huic elementari ascribam. Quid enim in se habet diuinum aut sanguis, aut pituita, aut utraque bilis? aut quatuor haec simul etiam suos per numeros, atq; ad amussim concreta? quippe quae ne coire, aut concreescere unà quidem possint, praeterquam aethere informante, aethereisq; agitationibus quarum profecto cognatione, & quadam quasi contagio Deus ipse utitur, in hominibus commonefaciendis. At dices, unde' nam species illa Polycastrensis antistitis tam cito, tam repente informata extiit? eadem profectio & ratione, & uia, qua mens nostra triangulum, pyramidem, syllogismum suis è partibus informat colligit que perfectum undique illum atque absolutum, qua lignarius faber & arcam, & scrinium mente ipsa concipit, qua etiam pictor sculptor, cōflatorq; imaginem. Quod igitur mens hominis in se ipsa praestat tam facile, non poterit aetherea illa praestare

cognatio ac uis, rebus nostris prospiciente Deo? in' que quiescentis hominis mente informare imaginem humanæ similem quæ futurorum nos tandem admoneat? Quod si æthereis à magistratibus inferiores quidem res temperantur, nimirum illi ipsi magistratus sciunt, quæ in futurum ipsi agitent, perinde ut artifices minimè ipsi ignorant, quid animo conceptum habeant, quid' que etiam apparent. An non sæpe numero ratione hæc clades urbium, calamitatesq; populorum sunt antè uisæ, ac longe etiam prius, quàm euenerint, significatæ? At non omnibus hoc contingit hominibus. Neq; omnibus etiam terris omnes contingit ferre siue arbores, siue herbas, aut fruges, perindeq; ut latet motus hic, neque omnino compertum est, qua uia hoc ipsum contingat in terreno solo sic neq; palàm est nobis, quo nam modo cognitione ex illa ætherea hæc ipsa usuueniant dormientibus, ac nonnunquam etiam uigilantibus, eueniunt tamen. Itaque dum ad naturam cuncta referimus, naturæ ipsius partitione parum rectè mea quidem sententia utimur; cum alia quidem elementaris sit, eaq; sublunaris, uaria, inconstans, dubia seruitio assueta, atque in interitum prona: alia ætherea, immortalis, atque in imperio constituta, tamen & ipsa quoq; corporea, etsi nullis casibus, nulliq; corruptioni obnoxia. Est item & alia omni profecto concretione corporeaq; conditione libera immortalis' que ac Deo ipso tantum uacans, quippe quæ diuina illius luce tantum fruitur, ministerijsq; ab illo distributis solummodo adest, atq; intenta est. Nec nos pudet, qui quidem ignoremus, qua uia trahatur à magnete ferrum uelle naturis illis præscribere, ac præsertim incorporare? At dicet quispiam, trahit ferrum magnes ab insita uis

quasi

quasi uiribus suis careat, multo quidem præstantioribus, nulliꝫ corruptioni addictis, tum ætherea illa natura, tum etiam alia illa excellentior incorporea quidem, imperio que ornata mundiꝫ totius gubernaculo præfecta ac ministerijs. Vt uenit igitur in hac ipsa nature perscrutatione non paucis philosophantium è numero, quod uel etiam plurimis in agricultura exercitatis, dum agro tantum stercorando intente nec seminis animaduertunt naturam, nec cæli ac regionis quorum primæ ferè partes habendæ sunt. Obsecro uos uiri optimi, mane oriente sole, non' ne statim lux ipsa puncto temporis dispersa, cælum hoc uniuersum irradiatione sua illuminat? Atqui lux à sole existit, sol uerò ipse corporeus est, quod oculi ipsi sentiunt: potest igitur è sole profluens lux tenuitate sua, incomprehensibiliꝫ illa celeritate, eodem simul puncto tãtam aëris, maris, terræ uastitatem illustrare, nec tamen poterunt eodem ipso momento ministri illi diuinæ maiestatis uel supremo ex æthere ad nos euolare? incorporei ipsi, neꝫ ut solaris lux è corpore iaculati? quod non miraris in candela à te ipso accensa, in Deo id miraberis, cœlestibusꝫ siue substantijs siue ministeris? At dicet quispiam: Neque Dei est laborare, neꝫ occupari in negotijs. O' ruditatem insulsissimam hominis, qui Deum ut hominem metiatur, ut operarium aliquem, ut redemptorem opificem. Nihil agit prorsus Deus, nihil omnino laborat, cuncta tamen agit, moderaturꝫ ac regit omnia, nullumꝫ inde laborem sentit: ac si non sit in assiduo cœlû motu, nullam tamè inde defatigationem agnoscat, licet corporeum, licet immensum. Tu uerò Dei super defatigatione tãtopere quidem sollicitus es? Igitur in natura omnia qui reponunt, eandem illam si, qua decet, ratione

ratione contemplarentur, desinerent profectò tam esse, quàm certè sunt pertinaces, ut que uerius dicam, proterui. Ad hæc quid ignorantius, rationeque utenti indignius, quàm inferiori huic naturæ tantum tribuere, et que tribuere, et que ex toto incumbere, de superiore uerò illa, nullo prorsus modo cogitare, nec quam omnes quidè debemus, habere ratione? ut qui superbiam quidem ignorantiamque dignitatem et suam suasque et partes uelimus per improbitatem adimere? Nos igitur antitistis Altilij monitis, quod uos rogo hortorque obtemperantes, ita quidem uitæ transigamus reliquum, ut quoniam in maturitatem seges nostra iam intendis, frugem eam studiorum nostrorum, orationis que ipsius, qua hæcenus in flore quidem usi sumus, in usum, commodaque afferamus illorum maxime, quos ad hæc ipsa studia scriptis nostris, multiplicibusque laboribus ac uigilijs inuitamus: ut nec eos peniteat imitationis, nec uos uigiliarum pigeat, inceptique tantopere laboriosi. Quid enim laboriosius, quàm in eloquendi materia uersari? quæ tametsi communis atque exposita est omnibus, in ea tamen nationes quidem plurimæ mutæ sunt è cæteris autem siue populis, siue gentibus pauci in ea admodum ita claruere, ut sapientiam quidem miscuerint cum dicendi arte, ac scientia. PVD. Nos quidem bone senex oratio hæc tua, quam oraculum ipsum, non minus incendere ad dicendi frugem, ad quam ipse hortaris, iure suo potest: quando iniquitate temporum factum est plurimis ut etiam seculis dicendi laus à disciplinarum cognitione seiuincta fuerit, cum antea quidè nemo doctus, quin idem quoque esset eloquens. Sed eloquentiæ studium post Romani imperij declinationem prorsus interijt, uixque Grammaticæ ipsius

ipsius perstiterere uestigia, cum tamen disciplina ipsæ in honore essent habitæ: id quod Physicorum Theologorumq; multitudo, quæ post Boëtium extitit, planè declarat, tum in Hispania, tum in Gallijs, Britannijsq;, ipsaq; in Germania. Quæ quidem de causa haud ita mirum uideri debet, eloquentiæ si defuere studia. Tamen & spes est breui futurum, ut eloquentia cum doctrina tum naturali, cum diuina in gratiam redeat. Cum minime per te steterit Iouiane, quo minus moralis cognitio Latinis fuerit literis illustrata, syderaliumq; rerum notitia, quam pluribus etiam uoluminibus ita complexus es, ut syderum effectiones cum physicis etiam causis coniunxeris. Nec defuere etiam aut desunt, qui è Græco multa in Latinum sermonem transtulerint, maxima etiam cum dignitate atq; ornatu. Reliquum est igitur, exemplis ut ijs, atq; adhortationibus non minus quàm oraculo ipsi Altiliano satisfacere studeamus. Tu uerò quid ad hæc Thamyra?

THAM. Magna & me quoq; spes tenet breui fore quod dicis, cum Græcos uideam tum Aristotelis, tum Platonis libros uersari in philosophorum nostrorum manibus, antiquasq; illorum interpretationes aut passim abijci, aut parum omnino placere: utq; alios taceam, non'ne Aegidius noster magna cum consecratione Eremitarum suorum totus Græcis est literis deditus? Sunt ex alijs quoq; sacerdotum siue ordinibus, siue seclis non pauci, qui eadem & ipsi delectatione, studioq; teneantur. Sed nos ô Pucci ita quidem confessionis huius memores esse oportet, ut quæ porticus ipsius lex est, eam cum primis sequamur: quippe cum differendi locus suus sit cuiq; relinquendus: tuq; ipse iam uideas, dum hæc à nobis differuntur, plures interim conuenisse, et ad dicendum

et ad quærendum, quod ex uultu quidem intelligo intentissimè me paratos. Quamobrem ordienti iam Carboni, ut Musæarum sacerdoti ore faueamus. Sic enim antiquis à sacerdotibus in sacrificijs silentium olim imperabatur.

Hieronimus Carbo, Puccius,
Thamyras.

» **P** Rincipio sedes apibus, statioq; petenda,

» Quò neq; sit uentis aditus. —

Huiusmodi exorsus est principio Virgilius, cum de apium rebus naturaq; esset præcepturus. Mirum est autem unde cœperit, et qua sit à re auspicatus. Videlicet et prudens Poëta, et cautus habebat ante oculos, quàm imbecilla esset apium natura, quodq; in condenda illarum urbe potissimum erat inspiciendum, locus ut is eligeretur, qui incolentium uitæ esset præcipuè accommodatus. Idq; et prudenter, et appositè, et secundum naturam. Sed quid quòd in primo libro qui est de segetibus, ab ipsa statim aratione cœpit? nec aut quæ esset natura soli, aut quæ regionum, ante considerandum admonuit? cum præsertim genere in hoc scripti, quod didascalicum Græco nomine literatores nostri uocant (pertinet enim ad erudiendum siue auditorem, siue discipulum) ab initijs quibusdam etiam remotioribus autores quandoque incipiant. Non'ne Ouidius cum de mundi esset constitutione locuturus, à re etiam incomperta exorsus est?

» Ante mare, et terras, et quod tegit omnia cælum,

» Vnus erat toto naturæ uultus in orbe,

» Quem dixere chaos. —

Itaq; dum hæc considero, ignoratiæ meipsum et accuso,
et damno.

& damno. Cum mihi ipsi hac in parte nullo modo satisfaciam, ac praesertim uideam Louianum, qui conciliationi huic nostrae praesidet, locuturum de Citriorum natura, ut de arbore peregrina, ut de cultu eius à nemine tradito, coepisse à loco unde in Italiam aduecta fuerat, ac de arboris ipsius primordijs, quanquam fabulose, Poëtico tamen more tradidisse, ne antè de cultu eius praeciperet, quàm quæ & qualis esset arbor, ostendisset. Quocirca ad te quidem me conuertam, ô *Thamyræ* siquid à *Iulio Pomponio*, cuius auditor fuisti, & cultor, ad te item *Francisce Pucci*, cuius erudimenta illa Grammatica fuere sub *Politiano*: quos & rogo, & obsecro, ne inuideatis nobis, siquid inquam ab excultis illis uiris habetis, quod ex eorum sententia affirmare possitis, in re mihi perquam difficili: uobis uerò, ut arbitror, nec dubia, nec inuestigatione uestra indigna. **THAM.** Mihi quidem, etsi *Pomponius* & diligens fuit, & cultus in explanandis Poëtis, permultaq; quod mercatores sunt soliti in explicandis mercibus, quasi peregre à se quidem aduecta ipse exponeret, non tamen in mentem uenit in interpretandis illum *Georgicis*, in eiusmodi quaestionem unquam incidisse: ne sciam tamen an' ne aliquid *Puccius* habeat hac in parte de *Politiano* quod referat. **PVC.** Neque ego quidem meamini quippiam ab illo explicatum, itaque tuam ipsi potius quaestionis huius *Hieronyme* solutionem expectamus. **HIER.** Atqui prouincia hæc prorsus tua est *Pucci*, his in rebus annos tam multos qui uersere, summa cum autoritate & gratia. **PVC.** Quod & anni mihi tribuunt, & continuata his in studijs opera, id à me uel extorquere exhortatio *Hieronyme* potest tua. Quocirca tua ista siue exhortatione,

sive

sue uoluntate commotus, dicam ipse quod sentio, ac pro mea quidem libertate, si tamen data prius atq; accepta fide Thamyrae tantundem & ipse post praestiterit: nam & ratio illa nondum à Grammaticis prodita est, cur maximè tum Lucretius, tum Virgilius & principia librorum, & exitus tantum iucunditate, ac uenustate fuerit uterque complexus.

THAM. Do fidem, nec me poenitebit promissi. **PVC.** Hac igitur conditione meam explicabo sententiam. Instituentis, & in praecepta redigentis materiam aliquam à se susceptam officium uidetur, primo loco considerare ipsam ante praeceptorum traditionem, rei ne cuiuspiam sit auditor admonendus: quod Virgilius praestitit in rebus apium, cum primum ac praecipuum in ea praeceptione sit locus ipse idoneus ac perapposuit, praestitit & hoc de uitibus atq; arboribus locuturus:

22 Principio arboribus uaria est natura ferendis.

Nec imitator eius Columella à magistro suo recessit, cum praecepturus de colendis hortis praemisit:

23 Principio sedem numerofo praebat horto

24 Pinguis ager. —

25 Atque haec quidem ratio tanti uideri potest, ut ante orationem faciendam à Virgilio monefaciendus esset auditor obseruandae naturae agri ac soli. Verum ut fuit scriptor ille & in praecipiendo solers, & in obseruandis rebus diligens cum uideret agrorum studium esse in Latio, totaq; Italia celebratissimum, neq; ab agricolis ipsis ignorari agrorum naturam, neq; etiam quae caeli uis esset ac regionis, praetermisit sponte id quidem, quod illis arbitraretur obseruatum: coepitq; non ab obseruatione terrae, id est, ab agri natura sciscitanda, sed

ab

ab actione ipsa, ac si ab eo non ageretur cū imprudente agricola, sed experiente, ac probato, cuius ipsius operam diligentem ac minimè ignauiam exigeret: ut post cognitionem eam, quam de agri natura haberet agricola, matrare factò opus esse sciret, essetq; cum primis temporis studiosus: quippe cum primo loci, dein temporis & cura habenda est & ratio. Ita p̄ orationis ipsius initium uer constituit, nec tamen omitit in tradendis p̄st̄ pr̄ceptis, naturas quoque terrarum ac qualitates ostendere, & qua etiam uia id esset assequendum, diligentissime aperit. Nec uerò uos moueat, quòd à medijs ferè nonnunquam rebus Poëtæ ipsi ordiantur, cum id sequendum uideatur in alio dicendi genere, ut in enarrandis bellis, explicandisq; rebus gestis, minimè tamen in genere didascalico, quòd totum in tradendis uersetur pr̄ceptis, erudiendisq; auditoribus. Quid igitur mirum, exorditum esse Virgilium ab actione, id est, à diligentia, quam in agricultura præcipuam exigit, quando in agro colendo, ut ipse ait, nihil unquam exhausti satis est? HIER. Dicit uix potest quam me ratio ista delectet, quam etiam uideatur omni è parte commendanda. Tu uerò quid ad hæc Thamyra? THAM. Et mirificè probandam eam iudico, & ad præstandum promissum memè accingo. Poëtæ officium, ni fallor, tribus in his præcipuè uertitur, ut doceat, ut delectet, ut moueat: quæ tametsi diuersa uideri iure debent, ut quidem sunt, tamen & dum docet quippiam, & dum mouet, necesse est ut tunc etiam delectet: quò nam enim modo auditorem aut docebis ipse, aut mouebis, ubi oratione uteris inerudita, incomposita, male conglutmata, uerbis inconcinnis, gestu aut ridiculo, aut horrido, uoce raucescente, & dissona? Ut opus om-

nino sit, scriptorem præcipue memorem uenustatis esse, atq; ornatus & gratia. Virgilius igitur, ac Lucretius, quo auditorem ad se raperent, ab ipso statim initio usi sunt principijs maximè iucundis ac festiuis: ne' ue satietas quæ inter narrandum, docendumq; solet obrepere, in descessu auditorem comitaretur, exitus quoque librorum maiore etiam festiuitate condiuere, lusibusq; referere iucundioribus. Videas itaque eossem & ludere, & lasciuire, totosq; in eo esse, ijs ut lusibus in initio auditores trahant ad ea libenter audienda, quæ ipsi sunt præcepturi. In exitu uerò, & tanquam in peroratione id studere, ne discedentes satietate ulla teneantur, imo uerò us & hilaritatem secum in domum ferant, & animum illorum memorem, quæ summa cum iucunditate uel audierint, uel fuerint etiã admirari. Quid enim magis admiramur, quàm rem uel magnam, uel exiguam cum uenustate lusam, ac lepore & comitate? Videlicet redeuntibus nobis domum à conuiujs, non & fistulæ comitantur, & tibiæ, quo satietas nulla sentiat e cœnis, nullaq; post cœnas tristitia? Magno igitur cum artificio & Virgilius, & Lucretius hæc usurpauerunt, quorum exempla studiosissimus quisque Poëtica præponere sibi ante oculos debeat.

Marinus Tomacellus, Franciscus
Aelius, Tristanus Ca:
raciolus.

EGo uerò Hieronyme Carbo facile passus sum, te præter Altilianum oraculum aliquantum extra aciem progressum esse, propter ætatem in qua ipse constitutus es: multo autem facilius patior, quòd uetustissimi Poës-
ta, quos sacerdotes uocauit antiquitas, multa tradidere mo-
numētis,

nummentis, quæ Christianis sint rebus admodum etiam similia, qualia sunt, quæ ab illis de secessu Elysio, à nobis uerò de Paradiso dicuntur. Quocirca Franciscus Aeli, uertor enim ad te, qui studiosè in ijs adolescens, per que etiam diu uersatus es, quale illud sit, quod ab illis de Elysijs proditum est locis, ita nobis aperias, ut comparare rebus id nostris ualeamus. AELIUS. Faciam id libenter tuo præsertim rogatu, nec minus ut uiam quoque monstrem iuuentuti, dum illa legunt, qua nam ea ratione, nostra ad hæc conuertant. Duplicem esse prisci illi hominis uitam arbitrati sunt, & quæ duceretur cum corpore simul ab animo, & qua animus ipse sine corpore frueretur: nam nefaria hæc de animi interitu opinio nondum à sceleratis atque impijs quibusdam uiris fuerat tanta cum improbitate suscitata, ut uitæ quidem genus alterum propter corpus tum sensibus indigere uellent, tum alijs corporis ipsius instrumentis, alterum uerò cum animus se à corpore seiunxisset, absolutum, liberum, omnique corporea necessitate uacuum. Quocirca quamdiu animus ipse corpore conclusus teneretur, tanquam illius arctaretur uinculis, ueluti in carcerem coniectum, minime uagantem aut liberum esse iudicabant: postquam uerò à corpore separatus esset, liberum tunc, ac sui prorsus iuris effectum. Hæc itaque ipsa illa eius libertas, campipi sunt Elysij, in quibus ipse post solutum carcerem, pro insita ui, naturæq; felix, ac sorte sua contentus diuersaretur: quamdiu enim à corpore tanquam compeditus teneretur, ne iurisdictione tum sua libere uti eum posse, nec quæ secum attulisset bona, illis pro diuinitate ac iure suo frui. Itaque uitam quæ ab ortu duceretur ad obitum, seruilem esse, ac

carcerariam: quæ uerò post obitum, bonis quidam illam uis
 ris beatam contingere, improbis uerò miseram. Vt palàm
 quidem facerent, eandem Deus sequi rationem in gignendis
 hominibus quam prudens sequeretur paterfamiliàs, in locan-
 dis operis ad agrum fodiendum: nam & instrumentum il-
 lis præbet ad fodiendum, & quid illos ipsos facere uelit ope-
 rarios, & uerbis declarat, & exemplis etiam commone-
 facit: quibus nauatam post operam, mercedem cuiq; suam
 distribuit, commendatq; officium eorum qui probè: qui ue-
 rò improbe rem administrarint, de mercede ipsa detrahit,
 afficitq; eos ignominia. Itaq; merces eorum ac præmium
 qui animum pie rectèq; coluissent, Elysium putabatur secessus
 in quo is perpetua frueretur beatitudine. Atqui corporeis
 addicti lenocinijs, degenerare à natura sua animum propter
 corporis contagionem passi essent, eos relegabant ad loca
 cœnosa, tetra, calligantia, delectatione omni uacua, æthere-
 isq; à regionibus remotissima: quippe quæ etiam nouies Styx
 interfusa coercet. Habes Marine quid sacerdotes illi Musæ-
 rum sentirent, & quas Elysias esse amœnitates ducerent, cœ-
 lum uidelicet, ad quod patère redditum bonis arbitrarentur
 uiris post mortem, malos contra ab illo arceri putabant, cœ-
 lestiq; ab secessu eiectos, extorresq; in hac elementorum fe-
 ce scordesce, perpetuoq; in cruciatu agere, luereq; antea-
 tæ uitæ meritas pœnas. Qua autem uia hæc ipsa Christia-
 nis accommodari reb. queant, Tristanus hic, cuius dicendi
 fors à me secunda est, facile quidem ostendet, quiq; & qua-
 lis etiam Christianus sit Paradisus, Christiano etiam sermo-
 ne edocebit. TRIST. Ad rem me non iniucundam inuuitas
 Aeli, difficilem tamen explicatu propter uerba, quæ diuinis
 rebus

rebus parum quidem proprie accommodentur, cum ea ipsa humanis quàm diuinis explicandis aptiora sint, magisq; apposita: nec nos de Deo cum differimus, alijs quidem uerbis, quàm cum de homine & loquimur, & disputamus. Cæterum conabor si non explanare, saltem innuere, qui nam hic sit hortus, quem Christianis suis Deus incolendum atq; inhabitandum post mortem constituerit, nã Paradisus hoc ipsum sonat. Quocirca æquis animis audite balbutientem hominẽ, magis quàm pro dignitate explicantem rem ipsam, quæ mihi è conuentus huius lege institutisq; demandatur. Principio qui rebus nomina indiderunt, blandioribus quædam uocibus appellauere, ueluti de quo nunc agimus Paradisum, ut blandimento ab ipso appellationis homines ad eas res amandas magis magisq; allicerentur, Namq; ut nostri loca dixerunt amœna, quod ea suapte natura hoc aliquo humani cultus munere aut opera nos traherët ad se amãda inuitarentq; amœnitatis tantum gratia: sic Græci scriptores, quòd horti maxime delitiosi sint, atq; ad oblectandum idonei, cœlestem illam sedem *παράδεισον* nominarunt, in qua tanquam in hortulis, hortensibusq; in delitijs, sanctorum ac probatorum uirorum animi conquiescerent, uel summo illo bono potius fruerentur, & in ea quidem luce, quam irradiatione sua Deus ipse effundit: nequaquam uerò ut sol, aut è stellis aliqua, sed ut qui & solus est, & pater omnium, & à quo lux quidem omnis elucescit: nõ qua ratione aut sol ipse illustrat quæ inuætuatur, aut sydera, quippe quorum illustratio oculis percipitur, indigeatq; elementaribus adminiculis, in hac præsertim mundi parte, quæ terra dicitur. sed qua mentes beatissimorum fruuntur numinum Deo administrantium, quæq; Deo

ipsi sunt proxima : neque ad eam perfruendam corporis sit
 opus articulis, sed naturali illa tantum animi diuinitate atq;
 opera: parum tamen recte dixerim operam, quando nullus
 in ea re labor est, nulla agitatio, aliud tamen uerbum mini-
 mē habeo, quod hoc ipso sit accommodabilius. Animus igitur
 mensq; ipsa suapte quidem opera Deum agnoscit, suapte
 Deum natura introspicit, suoapte penetratu diuinam se ad lu-
 cem, Dei ipsius munere insinuat, Deiq; aspectu fruitur, quæ
 quidem ipsa fruitio Paradisus est. Hæc immortalitas, hæc
 beatitudo, humanorum hic officiorū, pijsimarumq; actio-
 num finis : ultra quem nihil est quod expetatur, nihil quod
 mens nostra extra eum inquirat, nihil in quo præter ipsum,
 aliud quippiam repositum intelligat, expetitione ac fruitio-
 ne ipsa dignum, cum in eo collocata & perfecta sint omnia.
 Namq; ut nihil est supra Deum, supraq; eius maiestatem, sic
 res est nulla, quæ ante Dei fruitionem, supraq; eius notitiam
 alicuius habenda sit momenti, cum in eo ipso perfruendo
 omnia sint reposita, eaq; perquam perfecta & consummata.
 Hic est igitur Christianorum Paradisus, Elysij delitijs si-
 milis, in quo tamen nec incolentium animi lacte uescuntur,
 ac melle, sed eo tantum liquore, qui nec aut capellarum ma-
 net ex uberibus, aut solarium è radiorum subleuatione, ter-
 renisq; ab exhalationibus, nocturno sub tempore liquecen-
 tibus, sed Dei tantum de luce, fulgentissimoq; eius diffunda-
 tur aspectu, mentes irrorans intuentium: de luce inquam ma-
 nat, ac liquefcit illa, quæ nec oculis perceptibilis est homi-
 num, nec affatu explicabilis, nec mentis ipsius, licet ætheræa
 immortalis que diuinitate concipi omnino queat, nisi quod
 Deum qui uidet, omnia quidem uidet: quiq; eius aspectu frui-
 tur,

tur, nihil est quod deesse illi uerè possis dicere, nihil est quod ulterius aut expetendum ab eo ducas, aut desiderandum. Exigis fortasse Marine fruitionis huius locum. Quis quaeso in tanta caeli uastitate, mole, infinitate locum ipsum praescribat certum, definitumque? nam decretum esse ipsum quidem, ac sancitum quis dubitet? qui ordinem Dei, rerumque ab illo creatarum, omni è parte perfectissimum, maximeque sibi constantem intueatur ac consideret. Satis itaque esse hominibus nobis debet, metiri illum animo, nec spatio finiendum ullo ducere, uerum ab diuina tantum luce, diuinique aspectus fruitione terminandum. Hac ego uestro ex imperio Marine, atque Aeli. Vrna ipsa de reliquis consulenda uobis est.

Pontanus, Petrus Summonius.

LAetatur in caelo, ut arbitror, nunc Altilius, exultatque inter beatissimos spiritus, cum intelligit in hoc confessu, et pie cum Christo agi, et suis pijsimis monitis obtemperanteis nos esse. Vnum credo illi dolet, si dolere eum fas est dicere, quod in tanto conuentu, Actij locus sit uacuus, uoluntarium ob exilium, dum Federicum regem Neapolim relinquentem, proficiscentemque ad Ludouicum in Galliam, accepta ab illo fide, beneuolentiae tantum gratia sequitur, ac gratitudinis. Sed Altilius consolatione nulla quidem indiget cum dijs agens. Quod uerò ad nos ipsos attinet, hominis maxime ingeniosi, et docti quis nostrum non angatur absentia? Verum Musis ipsum comitantibus, et illi nihil prorsus timendum est, et nobis ipsis desiderio absentis eius temperandum, in re praesertim uoluntaria, et homine

generoso digna. Tu quid ad hæc Petre Summonti? **PET.**
 Me uerò sollicitat eius imbecillitas, cum sæpicule quidem laboret de stomacho. Sed ipsa forte peregrinatio, cæliq; uarietas, ac terrarum, robur illi adiunget, quod fore quidem non despero. Quod uerò ad animum eius ac consilium spectare potest, uehementer me hortantur uersiculi eius, quos discedens ipse in puppi constitutus, quasi Nereidibus audientibus, ac locorum nymphis decantauit: quorum ipsorum recitationem non temere recreamentum arbitrer quasi quoddam questionum haud multo antè explicatarum, nec paruum quoq; momentum allaturam absentiae eius desiderio moderando. sunt autem uersiculi huiusmodi:

- » Parthenope mihi culta uale, blandissima Siren,
 » Atq; horti ualeant, Hesperidesq; tuæ.
 » Mergillina uale nostri memor, & mea flentis
 » Serta cape, heu domini munera auara tuæ.
 » Maternæ saluete umbræ, saluete paternæ,
 » Accipite & uestris thurea dona focis,
 » Ne' ue nega optatos uirgo Sebethias amnes,
 » Absentiq; tuas det mihi somnus aquas.
 » Det fesso æstiuas umbras sopor: & leuis aura,
 » Fluminaq; ipsa suo lene sonent strepitu.
 » Exilium nam sponte sequor, fors ipsa fauebit.
 » Fortibus hæc solita est sæpe & adesse uiris
 » Et mihi sunt comites Musæ, sunt numina uatum.
 » Et mens læta suis gaudet ab auspicijs.
 » Blanditurq; animi constans sententia, quamuis
 » Exilij meritum sit satis ipsa fides.

Hos ille abiens confirmato admodum animo, uultu' que
 quam

quammaximè hilari pronuntiabat: quem nos ut amicum, ut regem sequentem suum, & bonis prosequamur omnibus, & Deos illi propitiabiles bene precemur. Cæterum ut à quo tua Iouiane caput, ad eundem quoq; Altilium mea conuertatur oratio: nōne existimas cum bonis illū Genijs, qui pie, percolenterq; morientibus adesse solent, astitisse morienti nuper Elisio? quem tu ita quidem solatus es sic hominem confirmasti, tale illi robur addidisti, ut astantibus honestissimis uiris, sacerdotibusq; maximè uenerabilibus, ipse sublata uoce diceret: Mori nec deprecor, quando tu me ad mortem tam confirmate adhortaris, id est, ad perfruendam uitam, sempiternam illam quidem, ac bonis uiris, quiq; pie uixerint, cum dijs ipsis communem. Hæc ille moriens dictabat, uersabatq; in ore: *Viue pius, moriere pius*: non eo tamen sensu, quo ab autorè suo uersus ille pronuntiatus est, sed quòd qui bene uixisset ac pie, & bene & pie eundem quoq; emori contingeret. Et Gallutius quidem Elisius sic è uita discessit, ut amicis desiderabilem reliquerit sui ipsius memoriam.

Pontanus, Chariteus.

EGo te Charitee, quòd diutius mussitantem intueor, quo'nam mussitatio ista euadat tua, uel auenter uidere expecto: ni res fortasse uxoria negotium tibi afferat, in re præsertim familiari, ac molestiarum plena.

CHAR. An fortasse arbitraris Petronyllæ uxori inditum nomen à Petrone, ac ueruece sectario? (sic enim quidam è priscis illis eum uocauerunt) quòd uidelicet gregem mihi filiarum uxor comparauerit, quæ illam sequantur & ad rem diuinam, atq; in templa, & ad inuisendas per urbem puerperas, ad celebrandas item nuptias, ac festos dies. Sed desinam

hac nūc in cōfessione, hisq̄ in quæstionib. uelle uideri facetus. Vos igitur qui hic adestis uiri optimi, sic accipite Hermetē illū quem uetustas ob ingenij diuinitatem agnominauit Ter maximum, his ipsis diebus. suis me armis, suis itē telis instruxisse, meq̄ illius iurasse in uerba: itaque Platone relicto, ex hoc die militiam eius sequor. Quæ autem Iouiane mussitantem me de eius lectione animaduertisti, hæc quidem sunt, si modò eius ipsius libri, qui nunc uersatur in manibus, Hermes ipse est autor. In re quidem Christiana duo potissimum principia esse consideranda, & mundi ipsius, rerumq̄ que eo continentur, hominisq̄ præcipue creationem, quod primum quidem principium est, & generis ipsius humani, postquam in immensum creuit, labiq̄ in ruinam improbitate ac libidine cœpit sua, salutem, atque ab interitu illo miserabili receptionem, quod secundum quidem principium iure appellandum censeo. Quod' que Hermes ipse diuini sæpe uerbi mentionem faciat, sic mecum ipse & rerum creationem perscrutor, examinoq̄, & Deum ipsum contemplor, ut qui initio per sapientiam, quæ sunt cuncta quidem uerbo creasse illum contendam: post uerò per Gabrielem, siue nostro Genium, siue Græco nomine Angelum, salutem etiam uerbo peperisse mortalium generi uniuerso, facinus profectò utrunque diuina illa charitate dignum, Deiq̄ ipsius beneficentia & munere. Igitur creationem ipsam prouenisse crediderim ex uerbo Dei, dictante sapientia, quo statim momento enuntiauit Deus ipse, dixitq̄: Fiat cœlum, Fiat terra, Fiat lux, quæq̄ cætera diuino ex ipso uerbo prouenerunt omnia. Cumq̄ præter Deum ipsum antea, præterq̄ sapientiam, quæ cum Deo & erat ab initio, & fuit, & est semper

nihil

nihil existeret omnino aliud, præterquam uerbū, quod ipsum Deus quidem erat, crediderim similiter omnia illa è nihilo, uerbo ipso Dei dictoq; prouenisse. At dixerit quispiam, quonam modo Deus è nihilo hæc ipsa eduxerit? At quo'nam hic ipse consilio aut fiducia hæc dixerit? cum audeat Aristoteles profiteri causam illam tertiam generationis esse carentiam, quam Latini quidā eius sectatores uocant fortasse minus proprie priuationem, quæ quidem ipsa nihil prorsus est, cum tamen & materia & forma res quidem ipse sint: priuatio uerò re ipsa nihil omnino in se habeat, præterquam quod cogitatione tantum concepta, post uoce exantiatur. Humanorum igitur ingeniorum, quanquam non tamen omnium siue uanitas, siue insolentia, addam etiam ignorantia exigit expostulatq; ad mundi procreationem conuenire oportuisse materiam simul ac formam, quarum altera rebus insit ipsis, illasq; informet, ex altera uerò res constituantur: itemq; carentiam, quæ antè generationem quidem nihil est: formam autem insitam sic esse rei uolunt, ut omnino postquam quod generatum est, interijt, ne ipsa quidem amplius appareat, materiam uerò in aliud transferri, atque aliud. Hæc parum pijs homines ita se habere & uolunt, & digladiantur, parum' que aut intelligunt, aut considerant, in diuino illo edicto, Fiat, & materiam inesse, & formam, quando id ipsum Dei uerbum, Dei uoluntas est, idem quoque uerbum & iussus, & edictum est Dei. Quamobrem si Dei uoluntas uerbum est, & idem Deus est sapientia, idem quoque omnipotentia quid mirum oculatissime physice in uerbo illo Dei inesse simul & materiam, & formam? ac materiam quidem, quoniam eandem hanc ipse posset subministrare,

& simul cuncta ex ea propter omnipotentiam gignere: for-
 mam uerò illam rerum constitutricem, quoniam sapientiæ
 ipsius munus hoc esset proprium. Informare enim aut statu-
 am, aut picturam, cuius nam est nisi sapientis aut pictoris,
 aut statuarij? Quòd si statuarij ac pictoris inest mente, qua
 lis sit futura statuæ figura, ac picturæ, quam & hic ille sibi
 effigiandam proposuit, quid obsecro uim ac potestatem
 hanc eripere conaris Deo rerum omnium artifice? In sapien-
 tia igitur Dei, atque omnipotentia insunt hæc ipsa omnia
 & informandi, & materiandi, atq; è nihilo etiam produ-
 cendi, quæcumq; ipse & esse uoluisset, & decerneret fore, &
 quandiu quidem illa ipsa & esse decerneret, & qualia. Ita-
 ut fatum à fando, id est, à dicendo deductum est, quia Deus
 ipse sic edixerit atque effatus sit, cum rerum naturæ legem
 præscriberet: sic & uerbum, cum dixit ipse, iussit que in re-
 rum procreatione. Fiat cælum, fiant que, ut ab eodem ipso
 dictum est, cætera. Quamobrem hoc ipsum creationis princi-
 pium, reipublicæ Christianæ primum quidem esse princi-
 pium statuo. Venio nunc ad alterum. P O N T. Tibi quidem
 Charitee uidendum est, qua nam uia progrediare cum poda-
 ger ipse sis, medicorumq; maximè indigeas opera, quorum
 officium est ad materiam potissimum studia, curationesq;
 suas referre. CHAR. Ista quidem perinde dicuntur à te
 Pontane, ac si ignores, naturam ipsam ea ratione podagris
 consuluisse, quo dolorem minus sentiant, lingua ut uteren-
 tur loquaciore. Quodq; tu ipse factus es iam surdaster, uo-
 te etiam utar clariore, magisq; ac magis plena, Quamob-
 rem reliqua quæ sunt, quæso animaduertite. Cognouerat
 Deus rure in præceps quem creasset hominem tanta cum
 dignitate

dignitate, atque excellentia animantium cæterorum, admonitus itaque à sapientia, atque à charitate, consulendum eï decreuit etiam per uerbum, per quod & illum genuerat. Itaque Genius ille Deo acceptissimus cum ex ore dixisset Dei, *Haue uirgo, Dominus est tecum, uerbum ipsum in utero receptum uirginis humanitatem assumpsit, ut diuinum uerbum illud cum è Deo esset, & homo idem fieret, & nihilominus Deus esset. Cumque è Deo natus esset Deus, idem tamen esset & pater, & filius, perinde ut idem & Deus & homo. Cumque ut Deus & homo aliquandiu uersatus esset inter homines, mori denique pro salute hominis uoluit: atque ut Deus & homo, liberare hominem à morte perpetua, maxime que miserabili constituit. Itaque ut uerbum ipsum principium fuit creationis & mundi, & hominis, sic & principium etiam eiusdem à mortis tenebris ac miseris uindicandi. Nec mirum hoc ulli bene instituto, diuinæque charitatis, obseruantii uideatur, si considerauerit, uerbis etiam hominum ipsorum alios iam iam in mortem prolabanteis, in uitam è morte restitutos: alios dum pati contumeliosa nequeunt uerba, mortem sibi ipsos consciuisse. Quòd si nulla maior est hominis uis ac facultas, quam quæ constat è uerbis, mirum si, Deus uerbo suo mundum primo constituit, procreauitque hominem, deinde uerbo etiam illum suo uindicauit ab interitu miserabili, restituitque ad uitæ munera etiam cælestis ac perbeate. Hæc mea erat Iouiane mussitatio illa à te animaduersa, quam uobis ueluti Hermetis studiosus, ac nouus eius miles explicauit. Reliquum est ut quoniam muneri à me satisfactum est meo, Pardum iam audiatis.*

Pardus,

Pardus, Chariteus.

Equidem ego te uel inter loquendum risissem Charitee, nisi de religione, deq; republica Christiana sermo esset habitus, dum phisicos tam imprudenter, ne parum pudenter dicam, ipse in te prouocas. Concedatur tamen hoc podagra, articulagribusq; doloribus, de quibus tam saepe quidem iaces. Et quoniam à te de priuatione facta est mentio, dicam de ui uerbi: ne de rei significatione loquens, uidear aduersus religionem per diuerticula uelle irrumperere. Hoc ipsum autem uerbum in usum ita receptum est, ut alterum illud quod est carentia, à plerisq; aut ignoretur, aut parum bene intelligatur. Quo fit, ut cum à doctis etiam uiris receptum sit, probari à nobis quoq; ipsis debeat, quando nihil omnino afferat, quod aut interpretationi obsit, aut aduersetur disciplinae. Tamen sic habeto, hanc ipsam uocem deduci à priuatu, ipsoq; à uerbo priuo à quo est priuatus quæ uox suapte natura aduersatur publico, ut cum dicimus agros alios esse publicos, alios priuatos, hoc est, singularium ciuium: fitq; ex eo, ut uitam agere priuatam dicamus eum, qui publicis gerendis à magistratibus abstinet, ciuilibusq; muneribus. Eadem quoq; uox idem alibi præferebat, quod exutus, spoliatusq;, ut cum dicimus priuatum aliquem bonis, ac fortunis suis: nec non etiam ut cum Lucretius ait: Priuata dolore omni, quòd libera sit exemptaq; ac uacua dolore ab omni deorum natura. Priuum autem, à quo est uerbum priuo, significat quod est suum cuiusq;, ac proprium: unde priuilegium, quod non sit publicum sed suum, ac singulare cuiuspiam siue ciuis, siue familiae, siue municipij. Sequitur autem hæc ipsa priuatio uerbalium uim, ac naturam nominum, ut neclatio,

uectatio, legatio, uerberatio, largitio, congressio, sponso,
 cognitio, cohortatio, & id genus cetera. Quocirca uidetur
 à phisicis accepta in ea potissimum significatione, in qua
 est apud Lucretium, ac si uacuitas quaedam ipsa sit: ut cum
 dicimus materiam aliquam, ut ceram uacuam forma, quod
 ei nulla prorsus insit effigies: ut massam cementitiam, quæ
 nec parietis, nec structuræ cuiuspiam figurationem habeat
 ullam, uerùm informis ipsa sit, omnis' que penitus informa-
 tionis expers ac uacua. Itaque tametsi pro eo in quod ipsi in-
 tendunt phisici, priuationem accipiunt, parum tamen dis-
 cilio id ipsum implere uidetur, nec palàm quidem illud, nec
 planè præferre. Cum uoces ipsæ uerbales ubique siue passiu-
 uitatem innuant tantū, siue actiuitatem, phisicis uerò opus
 sit, uoce præsertim indicatiua naturæ eius de qua est quæstio,
 cuiusmodi est carentia, quæ indicet materiã ipsam quidem
 expositam esse, ac paratam ad induendam sese formam
 qua ipsa penitus careat: non tanquam illa fuerit aliquando
 spoliata, uerùm ut exors, atq; omnino uacua, quæq; uestri ea
 non dedignetur. De uerbo autem careo Marcus Tullius re-
 ctè quidem multa præcipit, ut cum ait, Non posse eum
 qui ipse non sit, re ulla carere. nec rectè dici qui sit mortuus,
 carere eum uita. Ad hæc ne si dicamus uiuum quidem ho-
 minem cornibus carere, aut pennis, quia cum id non habeas,
 quod tibi nec usu, nec natura sit aptum, illo minimè careas,
 etiam si sentias te non habere. Denique carere ait esse, e-
 gere eo quod habere uelis, inesse autem uelle in carendo, nisi
 cum dicatur, carere aliquis feбри, aut cum aliquid non habe-
 as neq; id non habere te sentias, ad hæc nec eo indigeas, ta-
 men dicamus illo te carere. Itaq; uerbo careo multis etiam
 modis

modis ut alijs etiam quibusdam uocibus scriptores abutuntur, multumq; in dicendo non solum tralatio ualet, uerum etiam abusus. Propriam itaq; appellationem esse arbitror carentiam, cum materia indigeat forma, quam suapte natura cupiat sibi inesse. Quocirca Ciceronis quoq; autoritatem si sequamur, propria rei de qua agitur appellatio, est carentia. Quia usus tamen aliter obtinuerit, nullo modo uidetur repugnandum, penes quem, ut Horatius præcipit, & arbitrium iusq; est loquendi & norma. Hæc ego tecum habui Charitæe, quo pacem tibi cum physicis procurarem, quorum opera & stomachus, & pedes isti tui tam sæpe indigeant: ni ægre fortè id tulerit Franciscus, qui hic adest Pudericus, qui & ipse non modò cum medicis, uerùm cum ipsis etiam astrologis bellum gerat assiduum.

Franciscus Pudericus, Par-
dus.

Quidni mihi cum astrologis bellum sit Parde? cum Iouianum hunc uideam, qui tam multa scripsit de sideribus, sæpenumero illis irasci: nec omnino satis bene de illorum dictis sentire atq; enuntiatis, cum tamen disciplinæ sit eius ipse mirificè studiosus: quanquam, ut mihi semper uisus est, non ut Ioannes Picus in disciplinam ipsam armis equis que, quod dicitur, irrumpit, cum illam tueatur, ut cognitu maximè dignam, ac penè diuinam, sed astrologos quosdam, ut parum cautos, minimeq; prudenteis insectatur ac ridet. P A R. Non temere hoc quidem Puderice: Quid enim magis siue absurdum, siue temerarium, quàm quod coniecturis præcipuè constet, id necessariū esse uelle? Cum enim cæli syderumq; agitationes inferiora hæc, quod

quod liquidò apparet, citatu moderentur suo, nequaquam tamen quæ ab illis innuuntur iisdem numeris, eadem quoque qua portenduntur uia ubique eueniunt, quòd res ipsæ inferiores superioribus illis causis, aut non omninè parte assentiantur, aut etiam omnino repugnent. P V D. Sunt igitur causæ illæ agentes ac primæ, hæ uerò patientes ac secundæ.

P A R. Nimirum sunt. Nam nec calor ipse solis ubique est æqualis, nec terrarum situs idem ac par omnium. Quodque ad hominum res spectat, uoluntates ipsæ nostræ, dum imperare uelimus sensibus, liberæ quidem sunt, syderalibusque agitationibus aliquanto ualidiores. Quod quo' nam modo fiat, id si aperuerim, non indignum conuentu isto uideatur. Quatuor hæc corpora, quæque alio nomine sunt elementa, materiamque generationi suggerunt, uel ipsa eadem potius sunt materia, quatuor quidem humores subministrant, è quibus hæc constant omnia. Eri pro motu quidem solis, lunæque, atque utriusque habitu, ne de alijs nunc loquamur stellis, in assiduo ubique sunt aut incremento, aut imminutione. Quæ è re generatio cietur, atque corruptio, exindeque in eodem nunquam persistunt statu, quando et solis, et lunæ mutationes ipsi quoque imitentur, ac luna ipsa continenter penè fluctuet. Sol uerò erraticis cum stellis nunc sit ipse propior, nunc contra remotior ab regionibus, quas incolimus, quibus è rebus et incrementa sequuntur humorum, qualitatumque, et item imminutiones. Has ad res permultum etiam regionum cõferunt tum situs, tum habitus. Cum Apulia, Libya, Aegyptus aptior sit calori, siccitati que augendæ, quàm aut Germania, aut Gallia, hæ uerò quàm illæ frigori, atque humectationi. Ad hæc terrarum aliæ non multam quidem hominum exigant aut

operam, aut industriam in re frumentaria procuranda: alia contra suapte natura parum sint feraces. Quid quòd habitus ipse locorum alibi obtusiora gignit ingenia, alibi magis acuta, eademq; uersutiora? Quo fit, ut tam multæ quoque rerum earundem sint uarietates. Quod in saporibus potissimum ac succis ostenditur, itemq; in animalibus siue feris, siue alilibus, et cum in celeritate eorum, tum etiam in statura & robore. Vt humores hi ipsi non solum agitationes sequantur stellarum ac cæli, uerumetiam agrorum naturas, ac regionum tum situm, tum habitum. Quod cum ita sit, ne stellarum quidem effectiones ubique aut eadem, aut pares esse possunt. Quæ qui astrologus probè considerauerit, uix ille longius aberrauerit à prognosticorum cælestium significationibus uerè pronuntiandis, quousque tamen coniectura sese ipsa tuto conferre poterit. Hæc igitur ipsa cum tantopere inter se dissentiant, ac tam sint, quam profectò sunt cognitu difficilia, nata est hinc obseruatio, cuius proprium est intueri quæ appareant signa, eaq; animaduersa, multumq; retenta in mente, quid tandem afferant, expectare: indeq; à re ipsa prognostica dicta sunt, non tamen ut semper quæ promittere uideantur, præstent, sed quòd plerunque tantum. Cum & medici, & nautæ, ipsi quoque agricolæ, in curationibus ægrotudinibusq;, item in pluuijs aut serenitatibus, frugumq; prouentu, aut huberiore aut modico, non raro se à signis obseruationeq; deceptos quærantur. Minus ut mirum uideri debeat, astrologi quoque si fallantur, cum ipsæ alia quando causæ inuicem se oppugnent, actionesq; ac passionnes inter sese (ut dictum est) non uno modo dissentiant. Tercio autè anno ager Campanus laborauit plus solito æstiuè pluuijs.

pluuijs, eodem tamen tempore in agro Brutio ac Crotoniensi de nimia siccitate atque aestu uineæ exaruerunt. Hinc igitur mathematicorum uana prædictiones, quod ad ea quæ portendi uidentur à stellis, non omnes conueniant simul causas, permultaq; eos lateant, quemadmodum & medicos. Et hi quidem frustra haberi solent, non solum propter naturam morbi humorumque parum cognitam, uerumetiam ægrotantium & regionis aërisque ipsius, ob alias causas atque alias, ac tum uentorum, tum exhalationum. Illi uero propter incognitas stellarum ipsarum misturas, aut quod in id tempus incidant significationes aliquarum siue copulationum, siue eclipsium, aut cometarum, multis antè annis eas portendentium, quæ parum quidem obseruatæ fuerint. Interdum quod regio ipsa perniciosus à uentis aut uexetur, aut à salubribus defendatur, plusque uenti ad prohibendum ualeant, quàm ad nocendum hostilis stellarum irradiatio. An non Hetruriæ maritima pleraque pestilens est ora, propter paludes, halitusque malignos ab his efflatos, aurasque illos agitantes? cum collinæ eius regiones sint quam saluberrimæ. Itaque & in locis illis palustribus salutiferæ stellarum configurationes parum prodesse per æstatem poterunt, & collinæ salubritati non adeo malignæ nocebunt, ac pestilentes. Patrij quoque mores, consuetudinesque municipales, atque artes, institutaque tum publica, tum domestica, multum in utranque partem conferunt syderalibus configurationibus. Quid quod rerum certa cognitio, eaque quæ scientia dicitur, generalibus uersatur in perscrutationibus? quis igitur humorum, è quibus constamus, singulares assequi possit siue cõmpositiones, siue temperaturas? quis rursus syderum particula-

reis uires, quæ tum abstrusissimæ sunt, tum penè etiam infmita? quis item aduersantium inter se causarum digladiationes particulatim cognitæ & obseruatas habeat, & quantum, & quousq? Ita q; illi ipsi, qui ad particulareis dilabuntur prædictiones, ab ipso etiam Ptolemæo habentur derisui. Cum necesse sit eorum coniecturas, obseruationesq; hac in parte uacillare, ipsosq; non solum deerrare è uia, uerùm turpissimè dilabi, deq; uestigio ruere. Vides igitur Puderice, tã multi unde mathematicorum proficiscantur errores, coniecturaq; tam fallaces, ut iure quidem irasci illis & possis, & debeas in pestilentijs prædicendis, idemq; in sterilitatibus, tempestatibus, abluuionibus, atq; euentis alijs.

Veniamus nunc ad hominum uoluntates, quibus si sese ipsæ sensibus dominandas permiserint, nihil est fluxius, imbellius, addam etiam infractius, domabiliusq;. Contrà, nihil quod sit illis generosius, robustius, imperiosiusq;, ubi sensus ipsos, eorumq; illectameta nihili fecerimus, miserimusq; subiugum. Vendidit M. Cato confectum iam senio equum, qui cum ipse siue Consul siue Prætor militauerat. Marcus, inquam, Cato optimus sui temporis orator, Senator, imperator, sic enim est habitus. Cur uendidit? quia uoluit: quia plus apud eum attenuatissima illa ualuit parsimonie cura, quam ratio & Senatore, & oratore, & imperatore tam ualde etiam spectato digna. Quodq; usurpare esset solitus bonum patrem familias uendacem esse oportere magis, quam emacem: uoluit etiam in re sua præceptum id pertinacissimè tenere. At coactus est ad hoc ipsum ab natalitia cœli, stellarumque configuratione. O' cœlum auarissimum, ô stellas tam attenuate, ac sordenter parcas, quæ in hoc tam intentæ essent,

tantoperèq; peruicaces. Potuit proculdubio cæli stellarumq; configuratio Catonem facere ad parsimoniam propensionem, propter humorum è quibus constaret compactionem, non tamen ut cum summa & Senatorum, & ciuium Romanorum siue accusatione, siue irrisione, militarem uel consularem potius equum uilissimo etiam precio captus uenderet, ac si equus ille nascente Catone, sollicitas stellas sua etiam de uenditione fecerit. Ptolemæus Aegypti rex, sororem suam duxit uxorem, impulsus uidelicet expugnatusq; natalis cæli ac stellarum themate. O' profanum cælum cum themate etiam tam impuro & conquinato, in quo tam immanis reposita esset libido: quis uel summe etiam improbus ac peruicax asseuerare hoc audeat? Etenim configurationes illæ intemperantiam tantum portendunt humorum, ac concretionis corporeæ, atq; in re quidem Venerea, detur etiam & in sororia coniunctione. An non felicissimus ipse rex, ac potentissimus poterat, quod quidem noluit, sororem suam alij locare in matrimonio, ipse aliam sibi ducere? At medici uel modicis adhibitis medicamentis humorem qui nimius sit, temperant, coguntq; sub regulam, qui minimus atque attenuatus eum & exuscitant, & attollunt. Tu uerò rex eximie minimè potuisti nefariam istam libidinem continere, quòd uidelicet noluisti. Patrauit igitur scelus hoc, quia uoluit: nam si uoluisset, qua diximus uia euitare illud omnino poterat. Quòd ut patraret, credibile est, multas uariasq; in ea re cogitationes consumpsisse. sed passus est tandem à libidine sese uinci. At apud Persas eiusmodi matrimonio erant & usitata, & concessa, secutusq; est finitimæ gentis exempla. Nam qua promptitudine secutus ipse Persas est, cur non Macedones secu-

tus est suos, laudatissimosq; Macedonum reges: nequaquam autem secutus est, quia noluit, quia imperari maluit sibi à libidine, quam ipse libidini imperare. I nunc, & cœlum incussa, & stellas, & nefarias stellarum configurationes. Tempestate hac nostra qui apud reges, regulosq; magistri fuere epistolarum, utq; hodie dicuntur, Secretarij, summum in modum locupletati sunt omnes, præter Iouianum hunc, qui hic adest: quam ad rem ab amicis, familiaribusq; assidue cohortatus cum esset, nunquam à proposito dimoueri potuit, illud in ore semper habens: Egere nolo, opulentus esse recusso. Qua ratione non modo cupiditati imperauit, pecuniarumq; appetitioni, uerùm ipsis etiam regibus in republica moderanda, quam animi firmitatem his ipsis etiam diebus ostendit? Cum enim capto regno Neapolitano, Ludouici Galliarum regis præfectus, magistratum ei offerret, quo è reditu eius senectutem opulentiozem duceret: At, inquit, non opulentiozem eam feceris, uerùm occupatiozem, quando dijs iuuantibus nullius honestæ rei indigeo. Voluntas certè hac fuit ratione temperata, eaq; cupiditatum uictrix, ac sensuum titillantium. Nero Augustus singulari fuit crudelitate nobilitatus, quis sanæ tamen mentis inficietur, in procreando Nerone, seminis, humorumq; temperaturam, è qua fetus ipse & concretus est, apprime malignam fuisse? stellasq; ipsas eam ad rem adiuuenti plurimum contulisse? ut suapte natura Nero procliuis esset, atq; incitus ad sæuitiam. Fuere igitur rei huius causæ tum materia ipsa, è qua Nero constitit, quòd male esset fermentata, tum stellarum malus habitus, peruersaq; configuratio, quæ aut humorem secuta est, malignum illum quidem, atq; peruersè affectum,

aut

aut eum malignitate ac deprauatione affecit sua. Esto, de-
tur hoc quidem. At inuenire noua suppliciorum genera, in-
usitatâq; excogitare tormenta, & cum artifice conuenire,
qua uia nauicula maternum ad naufragium opportunè
struetur, Neronis hoc fuit, sanguinarieq; eius uoluntatis,
non stellarum ac cœli. Fuit autem Neronis, quia uoluit: uo-
luit autem, quòd ab ambitione rapiebatur, qua expugnatus
conculcauit ipse rationem. Sed desinam pluribus iam exem-
plis uti, maximorum etiam uirorum, quorum uoluntates uis-
tæ cupiditatibus, aut sensuum captæ illecebris ière præcipi-
tes. Quocirca his hunc in modum explicatis, quæramus eas-
dem hæc aliquanto etiam exploratius.

Principio laus omnis, uituperatio' que uoluntarijs uer-
satur in actionibus, existit' que ab illis. Cum enim natura
duce moueamur ad ea cupienda, quæ boni alicuius speciem
præferant, et que à sensibus represententur, de quorum
titillatione animus sese exciat, non prius tamen ad ea per-
agenda, quibus affecuturum sese illa confidat, animus ipse
expergiscitur, quam uoluntas quoque suscitetur: quæ ini-
tio quidem ut libera, ac sui iuris latius euagatur: post uerò
adhibita secum in consilio ratione, ac frenum sibi ipsa im-
ponens, eo accepto, sese ipsam moderatur, redigit' que in-
tra præscriptum, mox deliberando eligit quæ pro faculta-
te ac uiribus suis eligenda uideantur, quin ratione duce il-
la ipsa perscrutatur diligentius, perpendit' que maiore cum
pensitatione, quæ à sensibus sunt oblata an talia sint, qua-
lem eorum species sese offert, sint nec ne ipsa utilia & iu-
cunda, an rursus inutilia & molesta. Post uerò his perpen-
sis & cognitis, euagatione' que illa tam libera sub frenum

coërcita, iter statim ingreditur, quo quæ eligenda esse duxit, peruenire ad ea possit. Iuris itaque atque arbitrij eius fuit, nec ne uellet siue eligere ac prosequi, seu nihil omnino curare. Est igitur suapte natura, statim que ex quo suscitata est libera: quæ rationem si sequatur, libertatem ubique suam tuebitur, & retinebit. Sin relicta ratione à sensibus delinuta illis obsequatur, nimirum amissa libertate, captiua ducetur: & quæ imperare ipsa sibi noluit, imperio seruiet alieno. Est igitur sui iuris ac libera, quoties sese à sensuum, malarumque cupiditatum uic ac captiuitate tuebitur. Tunc uerò facile tuebitur, cum excitata inter eam, sensusque ipsos controuersia, bona ne sint an mala, quæ à sensibus offeruntur, rationem sequetur, illam que sibi in auxilium uocabit, cuius etiam consilio utetur ac ductu. An non tibi uoluntas ipsa uideatur libera, quæ cum sensibus in certamen descendat, quæque uictrix omnino euasura sit, præterquam si illorum insidiosis blanditijs capi se patiatur? Demum quia ad actiones tunc accingimur, cum uoluntas ipsa & uoluerit, & elegerit, & decreuerit suscipiendum aliquod siue inceptum, siue negotium, merito actiones ipsæ ad uoluntatem referuntur quæ si cum ratione progredietur, nimirum ipsæ laudabuntur: contra uituperabuntur, ubi & in eligendo, & in progrediendo de rationis deerrant uia, sensus que delitijs emollita cupiditatem sequetur ducem, illius que inhaerebit uestigijs, paruerit que imperio. Non solum autem res ipsæ, actiones que uoluntatem liberam esse testantur, uerum etiam nomen ipsum deliberandi, quod uidelicet liberum eius sit in decernendo iudicium, uelit ne suscipere & prosequi, an contra desistere, ac sensuum ipso-

*rum monita labi sinere. Legum quoq; constitutores, ac moderatores populorum id ipsum testantur, cum impunita dimittant crimina, quæ furentes admittunt, atq; insania perciti, quòd uoluntaria ea minime sint, nec furentes ipsi liberi aut sint, aut haberi debeant. Postremò autem considerandum uidetur, cum sensus corporei ipsi sint, singuliq; corporis utantur instrumentis, ut auribus ad audiendum, ut oculis ad uidendum, naribus item ad inodorandum, palato linguaq; ad degustandum, ac siue manibus, siue alia parte corporis ad tangendum, uoluntatem tamen ipsam nulla parte corporis uti, nullaq; re corporea, cum aut deliberat, aut eligit, decernitq;: quippe cum uis ea potestasq; tantum sit animi, atq; ex omnibus animalibus hominis unius. Quo fit, ut cæterorum quidem sit siue impetus, siue instinctus tantummodo, hominis uerò uoluntas propria ac peculiaris. Igitur si stellarum effectiones uersantur inferioribus in corporibus, rebusq; illis tantum, quæ ex elemētis constant, ipsaq; elementa campus quasi quidam sit, in quo stellæ uires exerceant suas, qua nam uia uoluntates hominum subiectæ illarū sint agitationibus? quarum iurisdictio tantum sit in elementis, rebusq; elementaribus, animus uerò & incorporeus ipse sit, & ab omni prorsus elementari qualitate, ac conditione uacuus: cuius uoluntas ipsa, uis potissima quidem sit, quæ actiones ad quas homo natus est, uel condemnatione honestet, uel opprobrio damnet ac contemptu. Iure igitur Pude-
rice mathematicis illis succenses, qui tã sint futuras ad prædicendas res promi, hominumq; mores ac fortunas ab ortu statim ipso pronuntiandas, ac si nulla in eis sit libertas, nulla deliberandi aut eligendi siue ratio, siue autoritas: quæ qui-*

dem tanta est, ut homo sui iuris sit in ijs administrandis omnibus, in quibus animus imperare habeat, nec corporis ei sit opus ministerio, ac praesidijs. Possunt coelestes tamen configurationes impedimento illis tunc esse, ac sese animo ipsi opponere, cum corporeis atq; externis indigeat auxilijs ac fauoribus. Vbi uero actiones solius tantum fuerint animi, frustra tunc de stellarum actionibus disputatur ac uiribus: cum, ut dixi, animus ipse liber sit, ac suoapte arbitrato eligat, decernatq;. Haec habui tecum, tuamq; in defensionem quae Fracisce dicerem, longius fortasse quam portio dicendi ferret mea, breuius certe, quam res ipsa exigit. Quamobrem finem his faciam, si prius tamen hoc subdiderim, hominum illorum numerum oppido quam exiguum esse, animum qui colant, animiq; arbitrato utantur atque imperio. Cum multitudo ferè uniuersa corpori sit omnino dedita, corporeisq; illecebris, ut fortasse mathematicis ipsis permittendum sit, laxissimis etiam habenis currere ad apotelesmata pronuntianda.

Pontanus, Suardinus,
Poetus.

Venit mihi in mentem Suardine, tuq; Fundane Poete, ut quando à uobis coepit, uobiscum quoq; confessio haec desinat, plurima secum damna afferre etiã ingeniorum tempora ipsa, temporumq; iniquitates, non pauca rursus honestamenta commendationesq;, & artium & facultatem, eorundem quoq; faelicitatem. Audiuistis ipsi quam appositè Pardus, quam pro rei natura, & ornate differuerit & copiosè. Itaque quanquam senem me, annisq; grauatum spes tamen coepit fore, ut antè quam à uobis emigrem, Latine
nam

nam uideam philosophiam, & cultu maiore uerborum, & elegantia res suas explicantem: utq; relicta litigatrice hac disputandi ratione, quietiorem ipsa formam accipiat & dicendi, & sermocinandi, ac uerbis item suis utendi, proprijs maximeq; Romanis. Cumq; plura sint, quæ me ad hanc ipsam inuitent spem, cum primis profecto Aegidius mihi hoc promittit Eremita, quem superioribus diebus in hortis cænobij Baptistæ Ioannis cum deambularem, quod est Neapoli ad Carbonariam, adessentq; mecum unam quæ hic adesse certis Hieronimus Carbo, itemq; Chariteus, ita quidem locutum & ipse memini, & hi ipsi testificari hoc idem possunt: ut agerrimè ferret, uitium hoc inter philosophantes inoleuisse nostrorum temporum, cepisseq; illud iam nostris à maioribus, nemo ut nunc audeat Latino more, ac peruesto illo quidem maximeq; probabili, de naturæ rebus, de quæ uirtutibus differere: fluxisse autem inde uitium ipsum, quod superiorum temporum philosophi secuti eorum, qui Aristotelicos libros satis quidem ignoranter transtulere, & uerba & modos, ac dicendi figuras, multa quæ Latine, ac propriè dici possunt, aut neglexerunt accommodatis explicare uerbis, aut scire quo nam pacto rectè dicerentur, id minimè curauere. Cæpit igitur sic uir & doctus, & eloquens Est Græcè ἔξις, à uerbo suo ἔχω, Latine autem ab Habeo Habitus, qui & agendo quidem, & diu constanterq; assuescendo comparatur. Nam & diutius exercendis ijs, quæ liberalis sint uiri, cum laude qui consuescit, habitum sibi agendi liberaliter uindicat: qui uerò administrandis fortibus, agendi quidem fortiter: & prior ille habitus liberalitas, posterior uerò hic fortitudo dicta est rectè quidè ac propriè.

præ. Namque militaris ut habitus militem designat, pontificem pontificius, rusticanus agricolam, pastorem, calonem, fossorem, nauticus item nautam: sic quam quisque ingenio dignam homine actionem exercuit, exercetque, habitus hic ipse agendo comparatus illam ipsam indicat siue artem, siue facultatem. Et hic quidem ab habendo dictus est. Cæterum vis illa, & huic, & illi, alijque atque alij à natura insita, quæque etiam nonnumquam ab institutione magis magisque aut augetur, aut excitetur, per quam huic quàm illi rei actionisque exercendæ quispiam magis aptus est, atque idoneus, Græce est *ἀνάθεσις*, ab alia quidem uoce quàm quæ est *ἔχω*, quo factum est, ut Græca in Latinum qui transtulere, dixerint Dispositionem non solum inepte, uerumetiam ignoranter, ac parum proprie. Nam Latine dispositio ordinem quidem inuenit, rerumque ipsarum, ac progressionis seriem, minimè uerò naturalem illam siue uim, aptitudinemque, siue innatam propensionem. Cum enim ponere & uitem, & arbusculum prisci illi dicerent, uim compositæ dictionis secuti, disponere & uites dixere, & arbores, per ordinem uidelicet eas serere, ac per agrum distributum infodere, quod Virgilius innuit, dicens:

» —Pone ordine uites.

Hoc est, dispone, hinc etiam dicti dispositi in quincuncè ordines: deductaque translatione à re rustica, duces & ipsi copiarum dicuntur disponere acies, hoc est, exercitum in ordinem cogere, & suo quemque militem loco constituere ad conferendas manus. Inde etiam patres familiarum disponere rem familiarem, hoc est, in ordinem illam, ac sub regulam redigere. Oratores quoque et ipsi disponere traduntur quæ dicenda

enda sunt, id est, quo quidq; loco, quoq; ordine differendum sit in causa: unde Rhetoricæ pars illa maximè prudens, artificiosaq; Dispositio est uocata. Itaq; parum propriè *Διάθεσις* ab his dicta est dispositio. Sed noluerunt qui primi hoc dixere, laborare in perquirendo proprio, & suo nomine, contenti quadam quasi dictionis assimili constitutione ac structura, cum tamen parum ipsi periti Romanæ essent elocutionis: ac si non & rectè, & Romanè, & significanter à uerbo *Habeo*, à quo est *Habitus*, deduci posset, deductaque inueniretur dictio huius ipsius quod quærimus indicatrix, quæ quidem est *Habilitas*: qua in deductione à uerbo suo faciendâ, & copiosiores, & rei ipsius significantiores sumus quàm *Græci*. Nam si *Habitus* est, qui post uindicatur, nimirum *Habilitas* hæc ipsa rectè quidem ac significanter dicitur uis illa præcedens, qua & ducimur, & fouemur, & adiutamur ad *Habitum* comparandum. Siquidem ut *Habitus* præferret rei comparatæ adeptionem, sic *Habilitas* uim illam, aptitudinemq; indicat & idoneitatem, si *Latine* diceretur siue à natura insitam, siue ab institutione productam, confirmatamq;, quasi *Virgilius* hoc ipsum nobis non & ostenderit, & expresserit, cum dixit:

Atq; habilis membris uenit uigor. —

Nam & uigorem appellauit uim illam à natura ingentam, est enim à uigendo uigor, ut apud *Sallustium*:

Aetas uiget, animus ualet.

Et *habilem*, id est, aptum atq; idoneum dixit. Itaq; quid hoc ipso uocabulo appositius significantiusq; ad explicandam *τὴν διάθεσιν* inueniri potest? sed noluerunt desidiosè si uiri, ne dicam loquendi ignari, in hoc laborare, quando

satis

satis habuere, posse sese excusare, quòd multa essent Græcè, quæ Latinè dici parum possent commode: ac si hoc ipsum non multo melius à nobis, quàm à Græcis & dicatur, & deducatur. Videlicet non & Aristoteles ab eodem uerbo à quo est ἔξις, id est, habitus, deduxit nouum uerbum ἐντελής: non etiam è nostris eruditi quidem scriptores ab Habeo declinarunt Habentiam: ut ἐντελής ἕξις perfecta sit corporis habentia: noua quidē uox ex habeo tamen uerbo ab illis declinata, quo rem ipsam propriè magis, significantiusq; exprimerent. Quidē quòd hæc ipsa διὰ θεοῦ pro rerum diuersitate latinè alijs, atq; alijs explicari uerbis & potest, & consueuit: ut cum dicimus quēpiam siue affectum, siue propensum esse ad mercaturam magis quàm ad literas: uis enim illa, aptitudoq; naturalis tum Affectio, tum Propensio, & propriè & significanter dicitur, minimè uerò dispositio: & homo ille eam ad rem propensus, affectusq; non autem dispositus. Nam procliuus facilitatem magis præferet uoluntatis quàm naturæ uim, atque aptitudinem, quæ tamen à propensione ipsa, affectione quæ exprimitur. Dicunt etiam totum eadem cum absurditate, male dispositum statua faciendæ, cum & latinè, & rectè dici debeat, male aptum, male appositum, male etiam accommodatum; nam male affectum non ita libenter dixerim, quando in lapidem uix cadat affectio, præterquam si abutamur uocabulo, quando aërem etiam male affectum legimus. Quo fit, ut διὰ θεοῦ ipsa hac in parte tum Aptitudo Latinè dicatur, tum Appositio, maxime quæ significanter omnium, accommodatio, quòd aptè quidem per idoneè quæ materia ipsa accommodari ad eam rem possit, quam artifex ipse faciendam suscepit, non

rit, non tamen ut non hæc ipsa rectè etiam dicatur *Flabit*
tas. Quin & *Diáthesis* hæc nonnunquam nostris à maiori-
 bus uocata est *Natura*: ut cum legitur, agri huius natura,
 siue ligni, lapidis' ue, aut materiæ cuiuspiam: quin ingeniu-
 um quoque & terræ, & soli, & regionis, rerum rusticarum
 scriptores protulerunt. Sed redeamus ad uerbum hæc
 beo, an non ab eo deriuata est etiam *habitus*? quæ for-
 tasse ad corpus referri, quàm ad animum magis debeat, ut
 quæ est pueri huius, puellæ' ue *habitus*? Sed non ero in hæc
 quæstione, de hac ipsa differentia nimis sollicitus.

Quid quòd tum noua, tum inerudita etiam appella-
 tione, quæ Græcè *λεῖσις* est, transulere *Complexio-*
nem? Nam quid obsecro cum *Complexione* *λεῖσις* hæc
 bet? *Complector* namque quid Latine significet, mani-
 festum est, ut *complector* amicum, hospitem, familiarem,
 & *complector* negotia publica: & *Liuius* scriptis suis res
 Romanas *complexus* est: dicendi quoque siue color, siue
 figura quædam est *Complexio*. Quo nam autem modo
 hæc ipsa uox idem Latine sonabit, quod Græcè *λεῖσις*?
 ut enim *Complexio* tum coitionem quandam corporeæ si-
 ue compactionis, siue humorum è quibus corpus consistit,
 siue coactæ simul massæ concretionem planè indicet, quòd
 quidem non indicat, quo nam inquam modo indicabit tem-
 perationem? cum *λεῖσις* Græcè hoc ipsum significet.
 Esto tamen, ut *Complexio* collectionem illorum, copu-
 lationemquæ atque connexionem massæ totius indicet,
*complectatur*quæ eorundem comprehensionem: tempera-
 turam uerò nullo modo aut indicat, aut *complectitur*,
 quàm Græcè *λεῖσις* præcipuè, ac significanter indicet ac
 præfere

præferat Itaque uox ipsa Complexio, præterquam quod non uè dicta est, non implet Græcæ uocis significationem. Quod circa & propria, & latina, eademque maximè significant dicitio est *Temperatura*, ni magis fortè tibi placuerit *Temperatio*: nam ut *mistio* & *mistura*, sic *temperatio* in usu est doctorum hominum, ac *temperatura*, sic *status corporis*, ac *statura*: quanquam *status* ad plura pertinet, quàm *statura*. *Temperatura* igitur, *massæ* totius coitionem præferat, atque *compactio* nem, ipsiusque *compactio* nis *misturam* ac *temperamentum*, ut *scriptura*, *sculptura*, *textura*, *iunctura*, *pietura*, itemque *statura*, ac permulta eiusmodi alia. Perinde namque ut *scriptura* *pietura*que desinant quid & quale sit, itemque quantum, ad ipsum quod *scriptum* ac *pietum* est, quid item & quale, & quantum quod *sculptum*, *textum*, ac *iunctum* est, *sculptura*, *textura*, *iunctura*que, utque *statura*, qui *status* sit, & qualis, *quantus*que ipsius corporis: sic *Temperatura*, quæ & qualis, *quanta* quoque *coitio* ipsa, *massa*que sit *corporea*, *humorum*que ipsorum *corpus* *constituentium* *concretio* ac *mistura*. Nec minus tamen proprie ac significanter rem ipsam designaret, quàm proximè dixi, *Mistura*, sed Græca uox *Temperationem* magis indicat. Demum si rem ipsam attenderimus, & significantius diceretur, & proprie magis siue corporis *Compactio*, *Cōglutinatio*que, siue *Mistura* ac *Constitutio* (namque ut est reipub. *constitutio* è legibus, moribus, statutis, decretisque, sic corporis ex humoribus, eorumque *misturis* ac *conuenientia*) quam hæc ipsa dicitur inter omnes tam diuulgata *Complexio*, quæ prima quidem facie *amatorias* præferat *delitias*, *uoluptarios*que *complexus*. Itaque rem ipsam non ut non planè intellectam *Eremita* quærebat, sed

non suo quidem nomine explicatam, Latinaq; appellatione & propria. Cum tamen affirmare non dubitaret, ni Græcam reddere dictionem mallems, dici eam appositè magis, proquæ rei ipsius natura Fermentationem idq; uerbum significandam ad rem maximè esse accomodatam.

Idem quâquam pudenter ac parcè, mirabatur tamen hos eosdem philosophantes parum animaduertisse quas ipsi uocarent Circumstantias (nam liberales considerare debent et quantum ipsi dent, & cui, quid item & quale, ac permulta quidem in dando alia) easdem omnes uno uerbo priscos auctores consueuisse complecti, quod quidè uerbum esset Delectus. Itaq; M. Cicero cum præcipit delectum rerum esse habendum, quid nam aliud præcipit, quàm ut ratio habeatur rerum, temporum, personarum, locorum, quæq; alia agentem ipsum comitantur, quem prudentem esse oporteat, cum sit hæc ipsa consideratio prudentiæ propria? Hæc nobiscum deambulans, quanquam uerecundè & probè, querebatur tamen Aegidius, quòd negligentia recentium philosophorum affectum sit, ut & Romana lingua, quæ abundè locuples esset, in summa sæpe copia laborare uideretur inopia, & Græca uerba à parum cultis scriptoribus inculcata, propriam uim ac significantiam nec Latine redderent, nec significanter: minimè ut sit mirum tempestate nostra, eloquentiæ studiosos aut nullam, aut perexiguam impendisse philosophiæ operam, ipsos uerò philosophos eloquentiæ penitus esse ignaros, atque utinam non & hostes. Sed nos Aegidium absentem quidem, ac piè rem Christianam, & fortiter gerentem, & benè, & religiosè ualere iubeamus, consuetudinis eius, ac sanctitatis memores. S V A R. Eadem & nos

quoque cepit spes, ipsaque ita quidem certam sese nobis offert, ut Latinam philosophiam iam iam cultu elegantiore, cothurnisque nitidioribus incedentem uidere uideamur. Quam ad rem confessiones istae tuae non parum etiam conferent. Nam Aegidium ad hoc ipsum natum intelligimus, & Augustini exemplo sic inuitari, uel rapi cum potius, ut nihil magis aut aueat, aut curet, quam ut eremiterum ordinem in ueteris eloquentiae possessionem pristinam iam restituat.

PONT. De Aegidio quidem nemo est qui dubitet. Caeterum confessiones haec ipsae fortasse habiturae sunt momenti aliquid, Pardo praecipue operam suam non abnuente, cum fama quoque certa sit, adolescentes quosdam optimis ingenijs praeditos ad hanc ipsam militiam sese instruere.

P O E T. Vt cunque Iouiane, itineris e Roma suscepti nec nos poenitet, & porticum hanc, quamdiu Neapoli erimus, quotidianasque istas confessiones assidui frequentabimus.

F I N I S.

P. SVM.

P. SVMMONTIVS SVARDI
no Suardo, & Francisco
Poeto S. D.

Vadentibus uobis, meq; ad es-
ditionem hanc assidue adhor-
tantibus factum est, ut prodi-
re iam in lucem non desinant
reliqua Pontani monumenta.

En uobis Dialogus ille ultimus, superiori ex-
cufione a me promissus: cuius lepido argu-
mento Pontanus in cuiusdam ingritudi-
nem clam inuehitur. Iustam itaque indigna-
tionem mandare literis cum uellet, eam sale
huius libelli condijt. Quare absolutis hac es-
dicatione omnibus, qui supererant, Dialogis,
ad reliqua uos accingite: quorum lectionem
certo scio longe uobis fore suauiore, quam
Antinianæis e uitibus olim fuerit liquor il-
le, ad quem uos Pontanus sobrios in primis
atq; abstemios ambos, apud Aegidium su-
um inuitauit. Quanquam sorbillatione ex
ea nunquam uel summa labia intinxis-
tis. Sed nostis quantum liceat re-
tum scriptoribus. Valet.

IOANNIS IOVIANI PONTANI DE INGRATITUDINE Dialogus, qui A S I N V S
inscribitur.

Viator, Caupo, Tabellarius.

A C E M Romæ factam esse ad-
iunt, eiusq; Poëtam nescio quem
autorem referunt. Ego quidem
Poëta huic uel grādusculo pro-
pinauerim. Amabo meritoria
huius ecqui se caupo, ecqui se mi-
nister offerat? C A V I. Es
quidem pacem hanc siticulosam
esse Augustus ipse abunde docet. Euge puluerulente, lata-
re hoc nuntio, & offulam hanc pepone è suauissimo accipe,
cyathumq; hunc uel tertio duëtandum ebibe. V I A T. Ebi-
bo, Da quæso & alterum. C A V P. Pax igitur facta est?
V I A T. Pa, pa, pax. C A V P. Amabo resipisce, atque
inde loquere. Vel puluerem quidem bellissime homuncule ti-
bi palliolo excutiam. Hauri puer & secundum, & tertium,
& quidem recētissimum. Pax' ne facta est? O' bonè Lauren-
ti, dies hic tibi sacer est. Nuces à me quotānis expectato quā
plurimas. Pax' ne facta est? aniuersariū tibi sacrū caupona-
rium ex uoto statuo. O' misellam cauponam. Ecquando' ne
mihi, frondenti apio, laureo redimitas ferto, exteriores fo-
ris, internas cellulas liceat coronare? Verum ego sum stul-
tior,

tior, occidente iam sole, diem qui ad exortū reuocē. VIAT.
 Atqui: felicissimum tete, ipsamq; cum primis tecū cauponā
 dicito: Pax diem instaurabit. Pacem in foribus, atq; in tabel
 la pingito. Lucrum tibi uinariū emolumentumq; pulmen
 tariū omnis generis, ingens, largū, opulentumq; augurator.
 Eueniet mihi crede, eueniet. Tu tibi bene habe, cupasq; ex
 urbe cōportato huc uinarias, fac rideant fores, effice ut om
 nis & domus & hortus reniteat. Pax hęc imperat, pacisq;
 amicus Euhys, cauponæ ipsius atq; cauponantium pater.
 Ego Neapolim propero, triente exuēto. CAVP. Bene mihi
 fore pace ex hac & libens uolo, & libentius auguror. Agite
 qui adestis ministri, cyathos eluite. Socij, talos iacite, hilare
 mus diem hunc paci. Adest quaternio, quarto tibi potandū
 edico. Adest rursū quaternio, rursū tibi ductandum hoc
 est, udum, torant generoso è palmite. Ah, ah, cecidit canis.
 Tu quidem ipse sities, ut illa est siticulosa, hoc ipso præser
 tim tempore. En iterum canis allatrauit, licet siti conficiare
 tam male fortunatus qui sies. Euge euge tibi caupo, adest se
 nio, adest rursū & senio mihi augurium hoc promitur, mi
 hi ductandum est, uel septies quidem decies iterato ductita
 bo: quippe qui ualentibus pedibus, capite ualentiori utar, cō
 pleamus hilariter numerum. At at utor' ne ego rectē oculis?
 agglomerari' ne ego puluerem uideo agitato equino? an uen
 tus meridiano tempore exciri è mari qui solet, illum exagi
 tat? equus certē est, quin equo satelles uehitur. Arrigite au
 res, inflat' ne iam buccinam (inflat profectō, regius est tabel
 larius, poculum homini & frigidum, & generosum præpa
 remus. Aduentat iam, & equum calcaribus stimulat, & in
 flauit iam cornu: buccinam buccinatorem nec unquam qui=

quidem uidi buccinatus inflare & inflat, & cachinnatur,
 & interim præconium uocalissimè enuntiat: TAB. CAPTOS IAM SCITOTE. CAP. Quid captos? auscultemus.
 TAB. Qui regem prodiderunt, qui regium nomen euertere ab imo, cum ipsi infimo è loco prodijissent, conati sunt.
 Saluus est rex, salua patria, saluus est Alphonfus, qui salutè comparato exercitu, obfessa Roma nobis peperit. Hilarem hunc diem facite, noctem multo hilariorem. Effulgeant ignes summis ædium culminibus, etiã quam creberrimi. Conuiuia ipsis in propatulis celebrentur. Demum lata sint omnia, confecta pace, ac duce ipso uictore cū exercitu domum redeunte. CAP. Age age bone hospes, equum siste, potita æstas est, puluerulenta sunt omnia, refrigera & pulmones, & guttur. TAB. Nunquam quod memnerim uinosius. Obsecro te, poculum itera. CAP. Et quidem ampliusculum. Sed amabo bone, postquam refrigeratus, qui tantum insperati affers, ut certum affers? TAB. Captos sceleratissimos homines, ut reos capitis, ut patriæ hostes, ut maiestatis conuictos. CAP. Papè. TAB. Iam de illis capitis sententia aut fertur, aut lata iam est. CAP. Luant ipsi meritas pœnas, quando publicam rem tam male habuerunt, ut penè regnum omne, cum ipso rege, liberisq; pessum ierit. De pace quid autem? TAB. Nos sis'ne Iouianum Pontanum? CAP. Quid'ni nouerimus, hominem ubiq; notum? quippe qui paucis ante diebus de itinere ac ualitudine fessus, Romam conficiendã, ut nunc sentio, ad pacem illinc ab Innocentio. Alphonso hinc arcessitus, meridianus hic conqueuerit: & quidè miserati sumus, qui hic tunc affuimus, senis imbecillitatem, ac male ualen-

tem habitum, ut qui itineri satis non esset, his præsertim caloribus. TAB. *Dij ipsi, ut omnes prædicant, atque ut rex ipse testatur, seni & quidem ualetudinario affuere: pacem enim ita confecit, ut regi salua sint omnia, quæ amissa propè iam erant, procerum perfidia, administratorumq; iniquitate. Vos autem & paci, & patriæ propugnatori, qui pacem populis uirtute sua peperit, exornate & porticus, & cõpita, diesq; festos agite. Mihi alia ad oppida properandum est publicæ lætitiæ gratia: rex patriæ pater, publicorumq; bonorum autor hoc sic imperat. Valete compotores ualentissimi.* CAVP. *Et tu nuntij tam auspicati auspiciatissimè autor propera, ut pacem populis promulges, ut nos qui ad mendicitatem propè redacti ob bellum sumus, nuntio hoc ab inopia uindicatos bees. Dij tecum eant & duces, & comites. Mihi certum est è suburbano in urbem properare, certiora illic de pace, regijsq; rebus ut intelligam. Et iã, ut uideo, agrorum quoq; facies immutari cœpit nescio quomodo acr ipse lætiora promittit. Ego quidem somnijs ipsis fidem uel maximam censeo adhibendam, quando noctibus his equos in boues uerti, castaneas arbores abire uinarias in cupas somnians uiderim, quid somnians hæc uiderim? fictile ministrandi mihi, aureum factum qui senserim? mox monetarium ad magistrum perlatum, in numos fluere, aliumq; ex alio numum gigni, confestimq; in cumulum congeri, meq; eo cumulo obrui. Coniectores quidem ipsi somnium sibi cõijciant, ut uolunt, mihi profectò paci magis creditur.*

Abeo in urbem. Vos domum exornate, qualem & pax exigit, & somnia hæc ipsa uolunt.

Caupo, Chorus Sacerdotum.

Quod mihi meisq; contubernalibus foelix ac faustum sit, deorum supplicationibus urbem occupatam inuenio: quam leta populi frequentia, quam canorus sacerdotum chorus? **CHORVS.**

» Pacem caeli rector populo:

» Pacem terrae tutor peperit.

CAVP. O bene ominatum carmen. **CHOR.**

» Nobis pacem, nobis ocium

» Pacis nobis autor rettulit.

CAVP. At meritoriae meae lucrum, & uoluptatem, et dapinationes opiperas. O me beatum. Aderunt frequentes lenonum puellae, aderunt earum sectatores, nouitq; satellites Et iam audio Sicilia, Hispaniaq; ex intima aduectum florem scortillorum, recentissimum quidem Venereum mercimonium, urbanae q; iuuentutis illecebras atq; allecimenta, meum merum solidum cupedinariumq; peculium. Agite sacerdotes, pacem concinnite, pacem dijs immortalibus acceptam referte. Ego profectio compotoribus, ganeonibusque meis omnibus ita me comparabo, uti basilicas apud me commessationes, basilicumq; me cauponem experiantur, praedicent, in caelum. **CHOR.**

Pacem rura, pacem praedia,

Pacem teclae & urbis sentiunt.

Virgo plaude, nuptae plaudite,

Paci rite matres plaudite.

CAVP. Mihi quidem oculis plaudendum est meis. Ut gestitis inanissimi? ut animo agitatis aureolos illos Venetillos?

los: hos ne mauultis, an Florentinulos illos ampliusculos pi-
 eluratulos, hyeme etiam media perflorescentes? An Oceano
 uectari cupitis aurea nauicula, aureo malo, uelis etiam aus-
 reis? & hoc quoq; præstabitur, ut in continenti deambulan-
 tes. Britannicum secetis pelagus. Agite loculi, capite iam au-
 ras, queis sinum impleatis. Et iam, ut uideo, Oceano libare
 gliscitis. Verùm agite, inspicite, noscite, Britannî ne hi sunt,
 quos Roma proficiscentes diuertere hanc ad meritoriam ui-
 deo? An me oculus fallit? profectò uestitus ipsa Britannicî
 generis eos indicat. Accedam propius, quin Britannissimi
 quidem ipsi sunt. Vobis & urbem, & cantum sacerdotes re-
 linquo, mihi quidem Oceano cauponariam rem facere de-
 cretum est, ut hodie aureola cymba piscator Britannico in
 freto aureum etiam rete in profundum iaciam. Heus pueri,
 Bacchum in iudicium ad prætorem uocate. Dormientem ta-
 men illum somno ne excitetis iubeo, quin Vernaciolo illum
 cado includite, ne somno experrectus, Britannicumq; forum,
 ac Britannum iudicem timens, fugam arripiat: nam & hor-
 rida uox, sermoq; ipse horridior deterrere illum abunde po-
 test. Tu quidem concinere illos iube, quo aut somnus Bac-
 cho fiat suauior, aut illo excitus, ac suauitate cantus delini-
 tus, ludere argenteum ad poculum cum illis cupiat. Et id
 quoque præstate pueri, ut nostro in penu sit qui Gracè, qui
 Corsicè, qui Ligusticè sciat, etiamnum qui Creticè.

Caupo, Viator.

Antiquum & notum amicum peregre aduenientem,
 ut libens uideo, ut mihi iucundum est ipsum & com-
 plecti, & alloqui. VIAT. At ego beneuolentem
 compotorem, inuenire ualentissimum & letor, & habeo.

dijs gratiam. CAVP. Quàm cum stomacho bene?

VIAT. Lupum in uentriculo gero. CAVP. Vt cum

fici? VIAT. Exaruerè pulmones calore & puluere.

CAVP. Pueri expeditissimè afferte quo sitim leuet, heus
expergiscimini. VIAT. Atqui consilium est, prius pulue-

rem pallio excutere. CAVP. Date linteolum. Ministra-
te frigidulam, qua & os, & labra, & faciem totam perluat.

VIAT. Vt me recreasti pocillo hoc crystallino? Nihil uidi
unquam hoc ipso limpidius. Vt in eo salit nigellum tuum.

An, ut puto, est Casorianum? CAVP. Reluite pueri po-

cula. Miscete recentiusculum illud intimo è penu. Afferte,

Centuresium hoc est. Cape beneuolentissime homo, labra
delibatim pertinxeris, pedes illico sentient. Mihi crede illo in

dolio Bacchus cum uere lusitat, totum adeò doliolum flos
est merus. VIAT. Atqui putarim eo è dolio aurum scatus-

rire, aurum profectò linquentissimum digitis teneo, fusile
quidem hoc est, & potatile, ut dicant: labellatim profectò du-

cam, non uno haustu. Euge Bacchi delitiolum. Anima mihi
ipsa congeminata est olfactu solo, uiden' ut ipsum aurum au-

rescit in cyatho? Anima mihi ipsa trigeminata est labellatu
uno. CAVP. Salue mi Geryones, salue hospes Atlantice.

VIAT. Quid mirum triplicem me factum, si Centuresium
potito? si tuum istud mihi penu Atlanta est ipsa illa beatorū

insula. CAVP. Ah ah ah. Delinge amabo & hoc (inius-
riam enim si hauseris, callidò feceris) & quidem substrictis-

sumis labris Fastinianum hoc est, merum quidem Fastinia-
num: reliquæ non cadi modò huius, uerum totius Campani

penoris. Itaq; sublibare te illud et quidem haustillatim uolo
VIAT. An forte uerendum est, ne hodie fastinianum hoc.

tuum

tuum nobis exhibeat negotium? Scis quàm mihi non placeat
 fastus. Et hos quidem ipsos uereor Hibernici generis homi-
 nes, fastum in naso qui gerunt. CAVP. Nihil Fastiniano
 hoc tuo suauis moratus est, rixas mirum est quantopere fa-
 scidiat somni solius amicum, atq; blandiloquentiæ. Sed ama-
 bo Hiberni' ne sunt hi? VIAT. Quin horum aliquot Sco-
 tia nuper ab ultima Romam deuecti. CAVP. Quæ nam
 aduentus causa? VIAT. Animi peruicacia quædam, dum
 persuadere sibi nullo modo possunt, Romano Pont. liberos
 esse. Itaq; inuenerunt Pontificem ipsum filij nuptijs præsiden-
 tem aurato in solio, filiam uerò Romanas puellas inuitatent
 ad choreas, atq; ijs ipsis nuptiarum diebus natam Pontifici
 filiolum alteram: mirificam, mihi crede, Christianæ religio-
 nis comprobationem. CAVP. Qui nam? VIAT. Si
 enim Deo nascuntur nepotuli, nunquid non necesse est Chri-
 stum ipsum mulieris utero prodijisse? CAVP. Sanè pro-
 batissimum argumentum. Proficiscendi autem Neapolim
 quæ nam causa? VIAT. Leonardum primo Apulum, Ba-
 rensem inde Nicolauum, post Hierosolymam uidere cupiūt,
 nauis comparata. CAVP. Et probum & pium consilium.
 VIAT. Missa hæc nunc faciamus, quando refrigeratæ mi-
 hi uires sunt. Iube his apparari cœnam, atque ita quidem ui-
 deto, cœna ut sit. CAVP. Quid hoc uerbi est, cœna ut
 cœna sit: non intelligo. VIAT. Quæ sit opipera, quæ plu-
 ribus sit satis, quæ sit bibax, loquax, somnulenta. CAVP.
 Bellissimè, habeo. Agite beneuolentissimi hospites, secedite
 in umbram, conquiescite, sedate & sitim, & æstum, opulens-
 tissimè pariter & lautissimè mecum uobis erit. VIAT.
 Atqui Italicè nihil intelligunt. CAVP. Tute igitur illis
 blandire,

Blandire, atq; ut potissent & quidem quam recentissimum uide. Mihi curæ id fuerit, Britannicè ut discumbant.

Alcilius, Pardus, Chariteus.

Iudicabam actum cum Iouiano felicissimè, quòd pace parta, regias res propè afflictas, magna sua cum gloria, maiore populorum tranquillitate, non restituisset modò, uerum etiam stabilisset. Quanto autem secus & illi, & nobis qui eum amamus & colimus, acciderit, dicere dolor prohibet neq; enim contingere aut illi indignius, aut nobis insperatius potuit. P A R. Quid hoc est, quod te tantopere sollicitum ac male habet? nam & uerba metior tua, & rem ipsam mirificè suspicor: neq; illud me parum turbat, quòd horra tam intempestiua conuenire me uolueris, cum præsertim nouerim in agendis rebus pensitatio quæ sit tua. A L T. Quid tu aut me sollicitum, aut male habet, loqueris? quin cruciat, torquet, uexat, animum ipsum conficit. P A R. Malè ne tantum ex te audio? A L T. Summum quidem malum. An non & summum, & publicum tibi uideatur malum? senem in quo tantum publice repositum esset tum opinionis, tum spei, cœpisse iam repuerascere? P A R. Quid, repuerascere? A L T. An non puerum tibi uideatur senex agere, qui annos circiter sexaginta natus, magnisq; honoribus functus, asinum sibi magno comparauerit, sericisq; instratum ornamentis ascenderit? Atq; aurato freno, auratis habenis, uersiculos etiam nescio quos amatorios cantitantes, uehi afello in publico non puduerit. Quodq; importunissimum dicas, admotis etiam calcaribus, equitem agere procurentem uoluerit. Abeat sapientia, ualeat senectus.

An

An aliud expectas aut potius, aut certius delirationis signū?

P A R. *Musa Aonides, Sebethidēs nymphæ, ubi nam gentium delituiſtis? Monſtra mihi hæc, et quidem portentosiſſima uideatur, quis hoc credat? aut qui nam fieri poteſt? quod ne dii quidem ipſi uideri debeant paſſuri.* **A L T.** *Certa res eſt.*

P A R. *Aſino'ne uchi etiam perornato, per urbem in publico, per regionem urbis frequentiſſimam, ſexagenarium hominem, regijs aſionibus præſidentem, moribus tam compositis, inſtitutis tam rigidis? Vale, uale Apollo. Si uerum eſſe hoc ſenſero, naturam ipſam credam iam repuerasce.*

Sed commodiſſimè nobis offertur, ut uideo, Chariteus, colloquamur cum homine. Quid quòd conturbatiuſculum domo prodire intelligo?

C H A R. *Laudent qui uelint ſeneſcitatem, mihi quidem ſapientiſſimè inſtitutum uideatur, ſexagenarij è ponte ut deijcerentur in Tyberim. Quin bene mecum actum putem, antè quàm hæc uideam, quàm hunc annum attigerim, ſi uel ſcaphariam cum Charonte exercuero.*

P A R. *Charitee Charitee, ſiſte Charitee, ſalue, quò proſperas? quæ te res tam impotenter agit? Siſte gradum, amicorum res agitur: iubet hoc amicitia, uel humanitas id poſtulat tua*

C H A R. *Ne per deos quiſquis es, ne obſecro me ab itinere incepto reuoca.*

P A R. *Maior res agitur. Siſte, ſalue. Quò te?*

C H A R. *Quò aſinus imperat.*

P A R. *Quid malam in rem, aſinarium iam'ne agis?*

C H A R. *Quin aſinus ipſe me agit.*

P A R. *Iam, ut uideo, delirauimus, actum atque tranſactum eſt de ſene, ut uideo. Expli-*

ca obſecro, quid hoc eſt, quòd aſinus tete agit.

C H A R. *Quinimo impellit ac proterit. Tu rem ipſam uide. Propero*

ad ætarios fabros, comparaturus diuerſi generis tintinnabula,

bula, cingulum item sericum diuersicolore: qui cum inter-
tis tintinnabulis, asini collum exornem. Flamen quoq; purpu-
reum auro intertextum empturus, ad illius frontem appen-
sum aurata fibula, perinde ac flabellum, asino uentum in ca-
lore quod exciât. P A R. *Dij boni, quid ego è Chariteo*
audio. C H A R. *Quid? istis Parde oculis uideas, domum*
si meam ingressus fueris, bracteolas argenteas, auratas las-
mellas, flosculos etiam gemmâto auro intertextos asino pa-
rari. Vsq; adeò cum sapientia simul cultus quoq; ac com-
ptus ad asinum transfijt. Hoc hoc illud est, quod dici solet,
Omnia tempus suum fortito consequi Maiora' ne aut audis-
re, aut sentire uultis? Epistolam legite, quam nuper suis ex-
hortis uester senex, quod gaudere oppido abunde potestis,
ad pueritiam iam regressus, ad me per cursorem quam festi-
natissimè misit.

Epistola.

A M A B O *Charitee meus oculo, festinem mihi au-*
ratum emito, qui sit eburneus, Praxileticus: qui dum stringi-
tur, dum dorso agitur, tinniat mihi, subblandiatur animo
meo, qui risum pelliciat atq; hilaritudinem: quid enim a sel-
lo meo delicatius? uult sibi applaudi, uult dici bellissima uer-
ba, facit mihi delicias, dum ei frontem defrico, dum uersicu-
los succino. Quin te beatiorem ut faciam, & hoc accipe. Ap-
posui deliciolo meo è melle ientaculum: ubi illud delinxit,
osculo me confestim petijt, tam blandè, ut ei quoq; ample-
xum cum osculo retulerim: beauit me, cupio et illum beatum
esse. Tu uerò meus amicule, & illud statim cura. Timet deli-
tiolum meum muscas, calores fugitat, perreclato institores
omneis, dum è tenuissimo serico stragulum compares, quo
intectus Arion meus, Cyllarus meus, muscarum aut culicum
aculeos

aculeos ne sentiat, atq; id cum primis effice, ut sit quamfulgentissimum stragulum, delicatissimum textum, solidissimum muscarum repagulum. Ne uerò aut mirere, aut indignè feras domini delicias, uide & contemplare ex asino, atq; in asino Pythagoricam disciplinam. Nam hæc ad te dum scribo, pellegente asello, ipse accommodatis humanam ad enuntiationem labris distichon hoc effudit:

Melle meus me pascit herus, pro melle recepit.

Oscula, complexum pro sagulo excipiet.

Iudicabis aut Marsum, aut Cornificium in asello meo uersus edere. Illud quoq; summo studio, ac deditissima curabis opera, uti flabellum pauoninum, quod sit quamoculatissimum, per hunc ipsum puerum ad me mittas, quo in umbra, atque in æstu, meo delitiolo uentum faciam. Rectè uale, nam & ego cum domino, sine quo uita mihi nulla est, ualeo etiam ualentissimè. P A R. Hæc quidem epistola mera est deliratio, aut merus potius nostrum omnium dolor. Quando autem delirium ipsum radices nondum altiores egit, tentandum est, quàm possumus diligentissimè, uti curetur A L T. Mihi quidem Actius conueniendus uideatur, qui nuper è Roma itineris ac laborum socius cum illo redijt, uti ex eo perscrutemur, num quæ signa delirium antecesserint, si qua fortasse ad sanitatem regrediundi relicta spes intelligatur. P A R. Longè optimè consultum uideatur.

Quocirca familiarem, atque amicum homi-

nem conueniamus, uti eo ipso comite in

hortos ad senem profici-

scamur.

Actius,

Actius, Pardus, Altilius.

Cliuum hunc Musarum esse uolebat noster Crassus, imo pace uestra dixerim, meus: is enim me instituit, is me studijs his dedicauit, illi debentur quæ in me insunt, si qua laude digna insunt, omnia. P A R. Miror

Lucium Crassum corpore tam obeso, uiribus non satis ualidis cliuum hunc, quanquam amœnum, ascensu tamen non indifficilem, ut ex te tam sæpe audio, pedibus frequentasse.

ACT. Mira etiam cum uoluptate. nam & sæpicule considerabat sub arbusculis, aut muscoso aliquo conuiescebat in lapide, ueterum Poëtarum, aut si quos ipse lucubrasset uersiculos interim referens. Multa etiam sæpe aut ipse docens, aut nos qui eum sequebamur percunctatus. Ad hæc dicere nobis solebat, quo labor ipse ascensionis esset leuior, collem hunc Heliconem & sibi, & nobis esse: neque posse Musarum ad templum, nisi cliuo perueniri, quem Virgilius ipse singulis ferme diebus ascendere esset solitus, ubi post & uillam sibi comparasset, & moriens humari testamento cauisset.

ALT. Rectè sanè hæc ut cætera Lucius. Quando autem aliud nunc agimus, missum illum tantisper faciamus, dum quod nos tantopere male habet, sciscitemur illud, si qua uia senis nostri delirio obuiam iri possit. Age Acti Romæ cum ageres, qualem se in obeundis Iouianus negotijs, qualem in suadenda, aut componenda pace nunc in urbe, nunc in castris, aut in itinere ipso egerit, explica, edoce, explana, nostrum omnium una res agitur. **ACT.** Quem sese egerit, ipsa res docet: pacem enim obsistente Cardinalium collegio, quibus uoluit conditionibus, perfecit. Miserati sæpe sumus senem languenti corpore, medijs diebus, ardentissimo

mo sole, per frequentissimos latrones, quibus itinera circum-
fessa erant, nunc ex urbe ad Alphonsum in castra, nunc è ca-
stris ad Innocentium Romam properare, ut qui illum seque-
bamur, de senis uita actum iam in singulas propè horas nos-
biscum ipsi dolentes quereremur. Itaq; diligentiam si requi-
ras, nihil illo etiam ad minima quæq; momenta attentius: si
prudentiam, nihil omnino consideratius: ut non modò lau-
dem, uerum summam sibi principum hominum admiratio-
nem: cum magna etiam populi Romani beueuolentia concî-
liarit. P A R. Non uidetur in tam breui præsertim spa-
tio, parata esse potuisse aliqua ad delirationem uia. A L T.

Quæ obsecro in itinere atq; in reditu eius consuetudo, qui
etiam sermones erant? A C T. Consuetudo qualis ante
hac semper fuit, multum cogitandi, plurima secum in ani-
mo uoluendi, neq; enim tempus ullum labi frustra patieba-
tur. Erat illi post alias atq; alias publicis de rebus cogitatio-
nes, in ore Vrania, quòd à se nondum perpolita esset: neq; uti
sepenumero etiam querebatur, aut capillum bene cultum
haberet, aut faciem puellarem ad comptum satis extersam,
quæq; ad Hymenæum uocata, nondum dignam nuptiis uesti-
stem, aut dignum Talasio mundum induisset. P A R. Nul-
lum hætenus, ut sentio, repuerascendi signum. A C T.

Sermones autem post concoctas illas mentis agitationes e-
rant quam iucundissimi, ut affirmari in eo iure potuerit La-
berianum illud:

Facundum comitem in uia pro uehiculo esse.

Sæpe etiam multa nobis ex antiquitatibus referebat, ut
quem locum aduertisset, in quo nauatum à maioribus alie-
quid memoria teneret. Vbi ad meritariam peruentum esset

ibi cū familiaribus quātū lepōris erat, quātū hilaritatis? uti labor omnis abiret in uoluptatem. In cœna atque inter discumbendum nihil triste passus unquam. Oportere in mensa læta, atque exhilarantia esse omnia: neq; iniuriam Baccho faciendam, quī lætitiæ esset dator. Seueritatem in foro, tristitiam in funere, cunctationem in capiendo consilio, supercilium in senatu retinendum esse dicebat. Talem itaq; noster senex in itinere, quod commēdare etiam debeatis, sese ubiq; præstitit. **P A R.** Quid igitur Altili, uidentur ne tibi hæc delirio tam repentino conuenire? Vides quantum temporis, quantam rerum ipsarum persitationem habuerit? Quamobrem etiam atq; etiam uidentur nobis censeo, ne delirare ipsi cum hæc delirij suspitione merito uideamur.

A C T. Quod quidem ipsum etiam atq; etiam prouidentum duco, quando in singulis actionibus ita se, suaq; omnia circumspexerit, uti diuina quadam prouidentia duce ac magistra, res magnas illas quidem ac perdifficileis confecisse uideri possit. Et cliuo hoc interdendum atq; examinandum superato, illud à nobis sequendum iudico, ne ad Iouianum hæc cum suspitione in hortos procedamus, uerum ex insidijs quasi quibusdam, quid ipse agat, quid cum uillico, quod de more eius est, faciendum proponat, animaduertamus. Eius enim oratio uiam nobis patefaciet cum ineundi cum eo sermōnis, tum remedij cogitandi. Quocirca post contextam illam marino è rore sepiculari, insidendum, aut delitescendum potius nobis statuo, inde singula eius uerba, gestus, ac motus etiam singulos comedissime aucupabimur: quodq; et uolo, & cupio, ac dijs bene iuuantibus, spero, et animus etiam præ sagit. Musæ ipsæ sacerdotem suum, antistitem suum, factorum

rum suorum arcanarium minimè desertum patietur. ALT.
 Quod & nos omnes fore optamus, & uotis, ac supplitijs ac-
 ceptum Musis ipsi referemus. Delitescendi autem consilium,
 mea sententia, magis è re capi non posset. Quocirca per di-
 uericulum ad sœpem, magno silentio, passibus etiam mini-
 mè strepentibus progredimini, duce me, qui agrum omnem,
 singulasq; arbusculas exactissimè nouerim. Vos autem pue-
 ri hic nos manete.

Pontanus, Faselio, Villicus, Pardus.

TAntam istam inferendi diligentiam uel admiror Fa-
 selio, nimiam tamen illam detrimentorum lunæ ob-
 seruationem arcessendæ frugis gratia, iure quidem
 improbauerim multum. Etenim ipsam illam uim, qua fru-
 ctus elicitur, nõ tam ad ultimos illos properantis ad coitum
 lunæ dies, quàm ad surculos ipsos referendum statuo: quip-
 pe ubi è ramo frugifero, atq; ad solem exposito, ex ipsoq; ra-
 mi cacumine lecti fuerint, etiam primo insitionis anno fru-
 gè proferunt. Quodq; ipsa me obseruatio docuit, neq; aut of-
 fuerint multum, aut contulerint ualde lunæ detrimenta, si
 aut despectius præterita in insitione fuerint, aut diligentius
 obseruata. Quid enim conferre possunt surculi, male quidè
 atq; infelici è parte lecti, ut qui enascantur tanquam inuti-
 les, atq; superfluentes, quiq; in fragella solum exeant: nec si
 non eruncentur, ad fructû etiam multos post annos ueniat,
 in quibus præter proceritatè ipsam nihil est iure quod lau-
 des. Quam quidè prouocandæ feracitati mirum in modum
 alienû experiëntia ipsa docet, inde enim fragella dicta, quòd
 perinde ac inutilia, refringenda præcipiantur ipso è stipi-
 te. Quocirca obseruare tecum primis uelim ramum sola-

rem, frugiferum, ualentem, è quo surculum legas. Hoc ubi feceris, non est quòd te oporteat detrimentorum lunæ curâ tantam suscipere: non quòd non & hoc ipse magnore probem, tunc enim succus ipse coactior, atq; uegetior est, & glutinosi plus habet, sed quòd nolim cuncta te ad lunam referre, quando & ars hanc ad rem plurimum conferat. Cum plena etiam luna insitionem optimè cedere sæpiusculè sim expertus, tunc enim procerior arbor prouenit, atque in conum orbiculata quadam specie honestius protenditur. Nec te pœniteat, ubi luxuriosior creuerit, annis insequentibus imminuto lunæ lumine, amputatis ramulis luxuriam ipsam ne maiorem in proceritatem exeat, falce compscere. Nec uerò, quòd colonos nostrateis latet, parum etiam conferet ad insitionis foecunditatem, signiferi orbis cognitio, hoc est, quæ signa, inserendi tempore, luna peragret, quò etiam è loco Saturnum intueatur: cuius stella inde sit dicta, quòd potissimum satui præsit, cum sit uis eius terrena, ac seminibus præesse intelligatur. Illud autem mirificè improbandum, atque accusandum Faselio duco, quæ sub hæc frigora tam repente à septentrionibus excitata, Citrios irrigare multa etiam aqua neglexeris. Nihil enim tantopere ab hoc arboris genere frigus arcet, quàm frigidissimis etiam diebus assidua irrigatio, quòd ratio ipsa docet. Siquidem hyeme ipsa, concretòq; septentrionali flatu aëre, qui terræ calor inest, magis ac magis in se cogitur, cum euaporare concreta gelu, terræ superficie ac solo nequeat. Quocirca cū arbor hæc siticulosa sit admodum, tepescente terræ sinu, aquam ad radices appetentius trahit, qua in alimentum uersa, robustiorem sese aduersus frigus agit: neque enim, exarescere succum patitur,

perina

perinde ac materno fota sinu, huberibusq; nutritis admo-
 ta. Ad hæc, arbuscula ipsa ad summam penè terram fibras
 etiam plurimas, capillamenta quasi quædam agit, & quidè
 minutissima, quæ glebulis inhærentes, multum inde succum
 ebibunt. Hæ autem ipsæ glebulæ ut magis ac magis capilla-
 mentis ipsis propter humidum uim conciliantur, sic rursus sic-
 ciores effectæ, penitusquæ exuctæ capillamenta destituunt.
 Quod assidua quidem irrigatio omnino prohibet. Hanc ob-
 rem tum æstate, tum hyeme, opportuna irrigatione iuuan-
 da est. P A R. Ratio hæc, colendarumq; citriorum
 cura, ingenij haudquaquam delirantis uideri potest. Non
 male igitur nobiscum agitur, nec est quod Musis gratias nõ
 agamus. P O N T. Te uerò mi Faselio (quod seruatum
 etiam mirificè laudo) inspicere cum primis uelim, ne terra im-
 bribus madescente, planta scrobibus infodias, quòd perma-
 dido solo, ac liquefcente terra radices minus inhæreant, nec
 multo post mucidæ effectæ corrumpantur, uerùm impenden-
 te pluuia. Vbi enim sicco, non tamen arescente solo plantã
 infoderis, radices ipsæ magis ac magis terræ coniunguntur,
 & fossa ipsa imbrem statim insequentem cupientissimè pæ-
 riter ac siticulosisimè recipit: fit etiam ut solum ipsum ma-
 gis ac magis spissetur à pluuia, & radices alimentum suum
 terræ conciliatum, uberius multo ducât. Ac ne te morer diu-
 tius, exigendo præsertim operi instructum, hoc age mi Fase-
 lio, priusquam destinatam aggrediare operam, brasiculis il-
 lis (sunt enim perpaucæ) sarculum benignè admoue, simũq;
 radicibus, propius sarriendo aggere, quippe quæ tanquam
 lacte suo destitutæ uideantur pallefcere, ac de matre queri.
 Tu illis opera tua subueni, nam & hero gratum feceris, &

tibi iusculum paraueris, qui cum bubulam concinnes, succidaq; peructera. Hoc est quod te agere destinatum ante operam uelam. Interea meam me operam a fello reddere par est, ne queri de hero suo iure possit. Heus puer, hoc age, siste huc ad me Cyllarum quam nitidissimum, atq; id uide, ne dum serica illum recte ductitas, dum ludere feroculus cupit, calcibus in te insiliat: noui ego Cyllarinas illecebras, ac domini nostri blanditias. P A R. Utinam ne hic hodie asinus nobilitate enim Romana nos donet, agnominetq; Asinios. Aures arrigite, idq; in primis post sepiculam uidete, ne musitari à uobis quippiam sentiatur.

Pontanus. Puer Pardus.

L Epidissime illud quidem & rudit simul, & calcitrat meum delitium. Vnum illud defuit, asini quod solent an fortasse puduit, hero praesente crepitulum facere. Vides quid praestet domini reuerentia? Blandire illi bone puer, fac delitias, dic bellum aliquid. P V. Agedum Cyllare. Euge dum heros Arionice, heru honora, praesta quod ludentes asini heris solent insanientibus, concrepa musicum aliquid, effice si quid delirium aucupantur nostrum, tuum ad numerum choreas ut ductitent. Septenarium iam fudit Calliopa. Salite hortenses deae, heus heros Cyllarice numeros muta. Anapesticum uolo, non placet in hortis Iabicum theatris illum ablega. P O N T. Amabo ut belle, ut in tempore omnia. P A R. Asinus crepat, nos dirumpimur. P V. Heus Arion non mihi inter crepitandum placent caudinae blanditiae. Tu te tibi caudam contineto, nec est quod muscas ab ore arceas flabello ta lepto. Apage caudam à me, hero tuo succodaneas istas blanditias ta suaues uentila. P O N T.

Dic illi bene, ne subirascaur uide. Age Arionice, age Cyllare heros, sentias te herus tuus hilarissimum, quando ipse hilarissimus es. P V. Choream duclitat bestiola. Secedite Napææ, ne dum ternarium saltat, dum septenarium crepiat, ora uestra illiniat purpurisso. Ah, ah, ah, post ingenteis tonitrus ingentes pluuiæ. Potuit ne lepidius, ac magis in tēpore? O Arabicam merceem, Sabæaq; odoramenta. Agite amantes, legite Mūsca, selegite Zebethum, implete arculas Cyprio puluillo. P O N T. O delicias regias, o ludos Olympico deo dignos. Nonne ego te uel ostro instrauerim Tyro ab usq; aduecto? P V. Fac uenalem purpurissimum prius inde tibi pretium proueniet tantum, uti fibulas etiam aureas ostro suffigas, & auratas cingulas, quibus illud subliges bere delicatissime. Sed quid hoc Cyllare, quid in quā Cyllare? Disciplina hac haud quaquā mihi satis placet. Ludum ego hero, non mihi calcitronem instiuo. Abi malam in rem, blanditias istas tā urbanas & laudē, & applaude domino tuo tam delicato. Ad illum recursa, illi concine cantilenas istas tam lepidas, asininum istud plectrum illi perpulsato. An etiā me petis? etiam atq; etiam calce petis? proripe hinc te ad regem tuum nequissime. P A R. Quid hoc? post suauitē etiam complexum parat quadrupes spurcissimus? Pulchrū erit uidere, quo asinina istæ delitiæ tandē (ut dici solet) euasura sint. P O N T. Cur puero tam bono mi aselle malefecisti? quid altorem tuū uerberasti tam impiē? An fortasse hordeum tibi negligentius excreuit? an pectinem dorso inclementius duxit? Vide, uide amabo, ut præ pudore auriculas, ut etiā caput demisit, ut obticuit pudētissimus, pigeatq; penitetq; maleficij. Eum ego te aselle uelim, qui in asino quidē

asini nihil habeas, qui sis urbanitate etiam ipse urbanior.
 P A R. Vinam ne in homine, qui asinos sese gerant, etiam plurimos inuenias: peruetusta est asinorum familia, longèq; nostris in urbibus numerosa: quæ enim domus, quàm hæc ipsa, tam ferax est, tamq; fecunda propagatu atque altu.
 P O N T. Hoc sis puer, flabellum cape, culicemq; illum q; potes longissimè abige. P V. Abegi, saluus est dominus, salua est patria. P O N T. Defrica illi auriculas manu quam leuissima. Vides ut gestit? ut tibi gratias agit? Tantù non tete osculatur. P V. Abi malem in rem. Osculi genus tam suaue, asininas morsunculas tam illecebrosas. Labra penè mordicus abripuit. P O N T. Ne quæso irascere. Tittillatum tu te illi concisti, tua est culpa. Duc palmam urbaniuscule ad coxam atq; sub ipsis ilibus. P V. Hoc ago. Caue bestia, quid caudam uentilas? P O N T. Ne time, uetrem defrica, idq; quàm leuissimè ut agas, uide. P V. Istud ipsum agitur. Quid crepitas nequissimè? quid pedem quasas? uide bestia, caue bestia, siste ingratisime. Hæc tu te hoc ipsum age, mihi in asino imperium nullum est. Costas penè calce diffregit. Non sensisti ut insonuit pectus? Noua hæc musica, asininaq; harmonia placeat cuiuis. Mihi cum asino posthac res nulla futura est amplius, nisi uectem etiam quærnium testem adhibueris. P O N T. Abijt puer, & quidem exclamabundus. Vides quid egisti mea uoluptas? non te pudet, non te pœnitet, altorem tuum etiam liberalissimum pulsasse tam illiberaliter? deturbasse in terram pexorem obsequentissimum tam impudenter, deblanditoremq; tam lepidum penè mutilum fecisse naribus, tanta cum peruicacia? Non intelligis quàm iniquè à te factum su, quàm etiam im-

potenter? Amabo delitiæ meæ mores istos agreſtiores exue,
 atq; urbaniores indue, Quid puerum pepulisti tibi tanto pe-
 re indulgentem? Abundas ocio, abundas hordeo, ornamentis
 etiam regijs nites. Decet in ista fortuna minimè uti super-
 bia. Humanitatem atq; mansuetudinem secundæ par est for-
 tunæ comitem esse. Hos te mores induere uelim, hanc herò
 gratiam tot pro beneficijs referre. Demisisti caput, heri pe-
 des delinxisti: nunc mihi places, dum te malefacti pœnitet,
 dum erratorum pudet. Hoc est sapere, in manifesto peccato
 audire institutorem, ac rectè monentis præceptis obtempe-
 rare. Atqui ego te pro pœnitentia ista, uel sapone etiam A-
 rabicis odoramentis condito totum perluerim, caputq; &
 pedes lauerim Peluem afferte, in eaq; tepidiusculam pluri-
 mam, myrteo cum liquore, Arabicisq; condimentis, quibus
 meas delitias more meo inungam. Bene habet, aqua tepidi-
 uscula est, & multa, peluis bene ampla, & nitida: liquor, què
 ipsius Veneris dicas: condimenta, quæ Arabiam illam quie-
 dem Eudæmonem huc secum pertulisse uideantur. Quod
 ultra desyderem, nihil est, nisi te ut agas quam mansuetissi-
 mum, dum te perluo, dum te inungo delitium meum. P A R.
 Expecto uidere, quò res hæc tandem sit euasura. P O N T.
 Et iam blandiris, iam caudam surrigis, iam capite micas,
 totusq; toto etiam corpore meus asine mihi gestis. Euge de-
 litia, ut ego te nitore ipso nitidiorem reddam. Siste age cau-
 dam ad me, dum bene lotam depecto quam lepidissime, de-
 pexamq; multo lepidius inungo. Quid hoc, quòd clunes mi-
 hi lauandas asine uix porrigis? Non satis placet ista pedum
 tâ frequens agitatio. An fortasse titillatus ipse te cepit?
 hoc illud est mea animula. Verum ego lōge te ineptior sum,

qui non à capite loturam cœperim. Sensisti erratum, hinc mihi caput obijcis, hinc auriculis micas. Euge tepidissime, ut te delectat tepidula, ut frictio tam minuta & lenis: nunc me beas, dum dentes restringis, dum morfiunculas tam urbanas ludis. Apage, apage animal inertissimum, bestiam ingratiſſimam, ut mihi penè manum utranq; morbus abripuit: ut me tam offirmato capite percussum in terram, atq; in lutum excussit? Arbuscula hæc uix præsidio mihi fuit, quo minus stratum me atq; humi iacentem, & pedibus inculcauerit, & calcibus totum diffregerit. Apage te bestiam nequiſſimam. Hoc hoc illud est, tarde illud didici senex improuidus, homo minime consideratus: hoc hoc, inquam, illud est quamuis surpatissimum, asino caput qui lauent, eos operam cum sapone amittere, in asinum abire, qui asino delectetur. Quocirca frustra me & opera, & sumptus habuit. Sero hoc didici, iuuat tamen exemplo ipso alios commonuisse. O asini ualete iam, ualete posthac ipsa cum Arcaëia asini.

Faselio Villicus, Pontanus.

Quod sine ulla fiat fraude, meoq; permagno cum commodo, meum mihi nomē mutari herē cupio, deq; Faselione fieri Caselio uolo. PONT. Delectat me utiq; nominis cōmutatio, teq; ut de marra, rastrisq; benemeritum, donatumq; Parmensi illo caseo peructere & grandi, saluere Caselionem iubeo. Vale Caselio, iam salue Caselio, multumq; ac diu salue. CAS. Nec me dono ipso indignum herē duco, & libens uolensq; illud manu capio, namque & uetustulus est caseus, & sarcinam prorsus asinariam exæquat. Alia tamen est noui nominis & ratio, & causa.

causa. Ducere uxorem uolo, neq; ubi cum illa inhabitem mihi casa est ulla, hac ego à te donatus dono ex ipso agnominari Caselio uolo. PONT. An'ne magis uxorio? quando uxoris gratia donari à me & ipse cupis, & ego te donatū opto, uxoriæ rei gratia. Eccas tibi unciolas tris, Robertinis è liliatis, cape libellam, siquidem & probi, & iusti sunt pensis tute tibi casam cōmercator, his in suburbanis locis. Vin ab hero tuo aliud? CAS. Et unciolas accipio, & aliud est etiamnum here à te impetrare quod cupio. Tu me de raris, deq; marra benemeritum donas, & rectè quidem donas. Verùm neq; te diuiculæ illius tam uoluptariæ immemor esse decet, gratiamq; mihi ut referas, profecto par est. Lectulus ille in quo delicias tam illecebrosas meridiator fecisti, nouam sibi suppellectilem cupit, nouas munditias, ipseque nouus sum maritus, noua & illa nuptia. PONT. Do uolo, spondeo, hac tamen conditione, ut mihi quoq;. CAS. Quid est hoc uerbi? Caselio ego sum, nō coquus. PONT. Hoc uerbi illud quidem ipsum est mi Caselio, ut mihi peruerter, liberali, atque indulgenti hero tuo illud liceat etiam in luce. CAS. Tute tibi hoc uideto, dum foueo, dum aro, ut luceat, nunquam enim agrum ipse nocturnis arqui in tenebris. PONT. Hoc ipsum est mi Caselio, arare ego tecum in luce unā cum uxorcula agellum uelim. CAS. Orare profectò ad genua quoq; prouolutus potes ne tu trimodio quidem cicerculæ ab illa, non si quotquot horti Caietani siliquulas ferunt, uel unā solā oculorum portulam inflexionē impetrabis senex, edentulus, exuctis medullis, senioq; ipso cōfectus, atq; incauis malis. PONT. Quid si ad tres illas unciolas, atq; ad lectulum accesserit à me senio etiā Alphon

sinorum? quis & ollas pulmentarias, & patinas, & pelues,
 quæq; uasa nuper peregrina è materia allata sunt Valentia,
 Balearibusq; ab usq; insulis, ipsa sibi uxor comparet? Teq;
 cum uideam hilarè, atq; uxori deditum, illam mihi & illece
 brosam uidere iã uideor, & rei familiari etiam plus nimio
 deditam. Cumq; tenella ipsa sit, atq; in suburbijis nata, urba
 nitatè præferre scitulas inter puellas, festisq; ut queat die
 bus, à te ipso summopere uidendum duco. Ego, mi Caselio,
 non deero. Vult puella crispellas aureolas capiti, uult collo
 redimicula, pedibusq; bracteatus soleas. Ego hæc illi om
 nia, tibi quoq; natalitijs in solennibus calceos diuersicolores
 treisq; quotannis pernulas suillas dabo. CAS. Num & pes
 nulas? PONT. Et penulas tibi & subuculam illi rosaceam.
 Verū age quæso amice Caselio, quibus est papillulis nostra
 animula? CAS. Tumidiusculis, quasq; manu uix interstrin
 gas. PONT. Innatã ne obsecro adhuc illic est illi lanugo?
 CAS. Nulla. PONT. Nouaculã fortasse adhibuit. CAS.
 Nullum adhuc illa fecit tonsum, putula tota est, nedum gla
 bris femurculis. PONT. Illud quoq; non est quod erubescas,
 fateare amabo, salit ne, dum ipse salis nostrum delitiū?
 CAS. Et salit, & suffilit, & auram inspirat, & scit quibus
 uerbis paxillum surrigat, fermentillam dicas. PONT. Quid
 hoc uerbi mi Caselio? CAS. An ignoras fermento contume
 scere panificiam materiam? habet illa in manibus, in uerbis
 in ocellis fermentum. PONT. Venus bona. Ut blandè, ut
 delitiosè futurum est mihi cum fermentilla nostra Sed heus
 tu mi Caselio, nihil ultra, continendus est sermo. Eccos Phi
 losphos, exhibe uultum grauem adueniētibus, ac si de ipso
 tum aduentu collocuti hic sumus diutius.

Pontanus, Caselio, Pardus.

V Ideo ne ego heroës meos? illi ipsi sunt, dies hic profecto mihi futurus est oppidò quam iucundus. *Valeat omnino res asinaria, heus tu Caselio, de ferme illa nulla sit cum heroibus nostris omnino mentio. Atque ut illa secum magis ac magis gaudeat, asinum tum belle cultum, cuteque tam nitida, dono ad eam ducito: quo satis illam scio & ruris, & suburbiorum puellas superaturam specie, comptu, stratu, dum ad nuptias uocata, dum Puteolanas it ad balneas, etiam blandientibus crepitaculis.* **CAS.** *Heus mihi crede, hoc asello tibi ab illa & meridies hermaphroditinas comparabis & noctes.* **PONT.** *Amabo quid nobis cum hermaphrodito?* **CAS.** *Quòd illa sic tecum amplexa, innexa, implicita, accumbet, incumbetque in lecto: itaque inhaerescet, haerescetque tecum unà, hermaphroditum simul ut agatis, ego tum uobis inspergam & rosam, & myrtum, & quos illa è citrio deliquauit rores. Verum appropinquant iam Philosophi, ego ad eos praecurro. Expectati aduenitis uiri boni, & herus de aduentu quidem sollicitus erat uestro, quòd diebus compluribus ad eum non uenissetis. Scilicet domestica uos negotia impedierunt. Ipse uerò de brasiliis diebus his sollicitus fuit admodum, quòd eruculis a ueruncandis non medicamenta, non Catonianum illud carmen quicquam profuerit, omnia exederunt holera bestiolarum tam importunæ.* **PAR.** *Senex ergo noster etiam in hortis non caret molestia?* **CAS.** *Adite ad illum, liberabit eum alia etiam molestia. Diem hunc penè dimidiatum transegit in uolutando caelo, quòd in manibus adhuc etiam uersat. Cui mea quidem sententia cerebrum identidè uoluit*

uoluntatur: & ni ego accurrissem, amiculo iniecto, dum coelum suspectat, & aluaria non uidet, in ea illatus, apiculæ illum confecissent. Mihi credite, senes tandem omnes, qui quæ præsertim habiti sunt sapientiores, delirio corripuntur. Senex autem hic noster non uno delirat modo: sed non est nunc plura dicendi locus, dicam apertius aliàs. Amore etiam insanit, ac nutrire sibi capillum cœpit, qui tonso semper capite in hunc usq; diem, atq; in publicum processerit. P A R. Faselio mi, dic obsecro, de asino quid est actum? C A S. Perbene, quod non senem ipsum confecit iam calcibus, adeo nihil defuit ad lumbifragium, quem dono mihi post id dedit: suboluit enim illi uxorculam mihi ducendam, nihil enim est eo salatius, ac nescio quomodo in maritas femellas magis accenditur. P A R. Parcius oro Faselio, quippe qui solius sis illi subblandiri, & de amore laboranti ferre superpetias. Sed uenit iam ad nos senex, conferamus gradum, & hilares hilarem salutemus.

Fardus, Syncerus, Altilius, Chariteus, Pontanns.

ET bene, & feliciter cum familiaribus his tuis agitur, dum te ualentem conspiciamus, dum quæ ruris sunt, ea te summo studio, singulari diligentia curantem intuemur. Quodq; quatrimum hoc in secessu, procul ab negotijs, uacuis etiam urbanis curis requieueris, nouum te excudisse aliquid tua pro cõsuetudine arbitramur. Quocirca tanto etiam iucundius, magisq; è sententia nobiscum agitur, coque & ualentem saluere te hilari maxime animo iubemus, & perscrutationibus gratulamur. Quando
ocium

ocium tibi nullum absq; mentis negotio fuisse tibi unquam,
 abunde cognitum & perspectum nobis est. PONT. E-
 go uerò amicissimos homines, ac Musarum nostrarum alia
 nos, ea uoluptate his in hortis accipio amplectorq;, qua cœ-
 lestis res diebus his, in hac ipsa solitudine, uel magis seces-
 su, sum contemplatus. Siquidem contemplationis ipsius com-
 municatio cum studiosis rerum earundem uiris, is profectò
 fructus est etiam suauissimus.

F I N I S.

S V M M O N T I V S S V A R.

dino Suardo. S. D

NE qua in re non felix Iouianus
 Pontanus haberetur, contigit
 illis Suardine Suarde, ut te
 quoq; amicum haberet. Nam
 (quæ tua est ex antiqua nobi-
 litate generositas) mortui famæ ita consu-
 luisti, ut maiora inter uiuos officia uix op-
 tanda uideantur. Omitto quo uiuum sem-
 per studio colueris, utque illius Uraniam
 paulo ante ipsius obitum unâ cum Meteo-
 ris Hesperidum hortis, atque Eclogis quàm
 emendatissimè Venetijs edendam curaris.
 Idem postea uix audita eius morte, neque
 precibus, neque adhortationibus, non e-
 tiam

tiam pecuniæ modum ullum fecisti, donec nos ad excudenda hic deinceps reliqua paratos iam, accinctosque uideris. Quo fit, ut tibi non parum debituri sint quicumque absolutam hanc quamprimum editionem uidebunt. Nam potest hæc quæ de Sermone Aristotelico more scripta sunt, postquam Historiam belli Neapolitani, quæ duo nondum suis omnino authore ab ipso eliminata, quod quæ miserabile magis fit, non dum suis omnibus ornata præmijs, ita ut erant suasu tuo præmissimus, insequenter statim qui reliqui sunt in philosophia de fortuna, ac de immanitate libri. Demum uero ultimo quasi partu res astrologicæ, quod unum superest, in lucem prodibunt. Vale.

IOANNIS IOVIANI
 NI PONTANI AD ELOQUEN-
 tissimum è Prædicatorum ordine fratrem
 Iacobum Mantuanum, de SER-
 MONE Liber primus.

N NV M agimus Iacobe Man-
 tuane tertii ac septuagesimum,
 et eum quidem nequaquam ocio-
 sum aut desidem, quando ocio
 illo frui, quod suapte natura con-
 cessum est senectuti, per Italiae
 turbationes non licet, discursan-
 te per Aemiliam, Hetruriam, La-

tiuum, Campaniam, Apuliam, ac Bruciam Gallorum exer-
 citu, meq; ipso de rebus non modo familiaribus, uerum de
 uita ipsa sollicito. Nam ut desidem agamus uitam, antea et
 etas docere satis potuit in tot, tantisq; occupationibus, do-
 cet etiam praesens: quæ ne per ignauiam transeat, uolumina
 à me scripta diuersis etiam de rebus ac disciplinis ostendunt
 Itaq; uagantibus per Italiam Gallicis, ne dicam eam uastan-
 tibus copijs, regnumq; Neapolitanum hinc Gallis ipsis, illinc
 Hispanis occupantibus, à maximis doloribus nos merito la-
 befacientibus, animum ac mentem nostram omnino auerti-
 mus: quodq; mirum fortasse uideri possit, cõuertimus ad scri-
 bendas eas siue uirtutes, siue uitia, quæ in sermone uersantur:
 non autem aut Oratorio, aut Poëtico, sed qui ad relaxatio-
 nem animorum pertinet, atq; ad eas quæ facetiæ dicuntur,

NN

id est,

id est, ad ciuilem quandam, urbanamq; consuetudinem, domesticosq; conuentus hominum inter ipsos: non utilitatis tantum gratia conuenientiu, sed iucunditatis, refocillationisq; à labore ac molestijs. Diuisimus autem peruestigationem etiam in plureis libros: quodq; solari literarum studiosum hominem, ipsorum esset literatorum proprium, quasi dissertatio hæc inter literatos, qui in Italia florēt, haberetur, libros ipsos non uni inscripsimus, sed compluribus, quo plures habeamus iacturæ nostræ, nostrorumq; dolorum consolatores. Tu librum hunc accipe, & ad iucunda tantum animum, cogitationesq; tuas uerte: neq; enim te ad complorationem inuitamus, sed ad risum atq; festiuitatem: neq; nos ipsos à dolore auertimus, quo te ipsum, reliquosq; inuitemus ad lacrimas, sed ut sciatis nos neq; consolatione etiam in summis ærumnis indigere, & ut uos ipsos intelligatis Italicis à uastationibus contemplandis à me auerti. Tu uerò Mantuane quod tuum est, quodq; literatorum omnium proprium, id et contemplare, & age, ut arbitrere, cogites, scias, non pauca hominum consilijs atq; actionibus & geri, & posse, rerum tamen omnium summam ad Deum Optimum Maximum referendam esse: qui uerò secus arbitrentur, uanos eos esse homines, ac maximè futiles.

Rationem atq; orationem esse homini à natura tributam. Cap. I.

ET rationem homini natura dedit, quo animal ipsum perficeret, & orationem: atq; altera, mente, quidem duce, cœlitibus maximè eum esse similem uoluit: utraque uerò cæteris præstare animalibus summa etiam cum excellentia & dignitate. Itaq; ratione quidem ipsa homines

scq;

seque suaque et metiuntur, et componunt omnia: oratione autem et conciliationem a natura insitam conseruant, tuenturque: et quae ratio ipsa dicitur, ea explicant atque eloquuntur, siue ad usum spectent atque ad seria, siue ad iocum ac uoluptatem, quando absque illa ratio manca quaedam res esset, maximeque imbecilla. Cum hominis praesertim uita in actionibus uersetur, ciuilique in congregatione et cœtu, cuius oratio ipsa totiusque humanae societatis uinculum sit praecipuum, ac sine ea ad summi boni adeptionem perueniri nullo modo queat. Ut autem ratio ipsa dux est ac magistra ad actiones quasque dirigendas, sic oratio illorum ministra est omnium, quae mente concepta, ratiocinandoque agitata, depromuntur in medium, cum sociabiles, ut dictum est, nati simus, sitque uiuendum in multitudine: quae quo maior est ac frequentior, eo in illa uberior est copia eorum omnium, quibus uita indigeat, quando nascentibus hominibus inopia data est comes: quae è re uita ipsa longe aptior redditur, atque habilior, tum ad assequendas uirtutes, tum ad felicitatem comparandam. Igitur ut ratio dux est, ac magistra dirigendis actionibus, uirtutibusque comparandis, oratio uero mentis est interpret, rationisque ipsius instrumentum quasi quoddam (siquidem consultationes, consilia, ratiocinationes ipsae denique dissertationibus constant, dissertationes uero uerbis) sic eadem ipsa oratio instrumentum quoque rationi et quasi materiam subministrat, in qua uersetur. Nam si laudantur, recte qui loquuntur, dicuntque apposite quod sentiunt: improben-
tur necesse est, qui male atque
incompositè.

Virtutem & uitium uersari etiam circa
orationem. Cap. II.

Quod si ubicumq; laudi locus suus est, ac uituperationi, illic, & uirtuti & uitio, nimirum & in oratione uirtus ac uitium sedem sibi constituent aliam quam. Ut quemadmodum in agendis rebus, sic in explicandis quæ animo, menteq; concepta sunt, sententijs item dicendis, atq; in habenda oratione, siue ad multos siue apud paucos, modus mensuraq; seruanda sit, ac mediocritas illa quæ uirtutem constituit, estq; in omni uitæ genere merito laudanda. Etenim grauius alij quæ sentiunt explicant, ac compositè: ineptè alij, ac ieuuè: hiq; ut inepti, leuesq; improbantur: illi contra commendantur, ut graues atq; compositi. Ergo & in oratione quoq; uirtus sibi locum comparauit, illumq; ipsum cum dignitate & laude.

Maximam esse uim atq; autoritatem
orationis. Cap. III.

Nec uerò populosissimis in ciuitatibus, amplissimisq; in administrationibus non maximum sibi peperisse locum, summamq; autoritatem eos constat, qui inter ceteros essent elocutione præcipuè clari: inde ea qui polerent, Oratores dicti. Sed nos hac in parte, de ea quæ Oratoria siue uis, facultasq; siue ars dicitur, nihil omnino loquimur, uerum de oratione tantum ipsa communi, quæq; homines ad eundis amicis, communicandis negotijs, in quotidianis præcipuè utuntur sermonibus, in conuentibus confessionibus, congressionibus, familiaribusq; ac ciuilibus consuetudinibus. Quæ è re alia quadam hî ratione commendantur quam qui Oratores dicuntur atq; eloquentes.

Maximam esse in hominibus orationis
uarietatem ac diuersitatem.

Cap. III

NEc uerò natura in hoc quoq; à seipsa discessit, aut ab ea quæ sua ipsius propria est, uarietate, ac dissimilitudine. Cum aliorum sermones seueri sint, ac subtristes, aliorum iucundi, & lepidi: huius blanda sit elocutio, atq; ornata, illius inculta, & aspera: atq; alius in loquendo præferat urbis mores, alius uerò ruris. Est uideri qui uelit facetus, & comis, contrà qui austerus, & rigidus, qui maximè uerus, omniq; à simulatione alienus: secus autem, cui dissimulatio placeat, aut ea quæ Græcè est *σιγωρία*. Itaq; loquendi genus tum cuiusq; naturam, tum etiam mores sequi potissimum uidetur. Quid? quòd populi, gentesq; siue natura ab ipsa, siue ab institutione & usu, quodq; alia alibi magis probantur, suntq; in precio maiori: alia taciturniores sunt, contrà loquaciores alia. Magniloquentia delectat Hispanos, fucatus ac compositus sermo Græcos. Romanorum grauis fuit oratio, Lacedæmoniorum breuis, et horrida. Atheniensium multa & studiosa, at Carthaginensium, Afrorumq; callida, & uasra, de natura illorum sic dicta. Quo fit ut genus colloquendi alibi aliud magis probetur, aut minus. Cum igitur de Fortitudine differuerimus, deq; uirtutibus ijs, quæ in pecunia uersantur, quæ quidem plures sunt ac diuersæ, itemq; de Magnanimitate, Prudentia, deq; Fortuna ei contraria: tentemus hoc in ocio: quod senectus nobis concessit, uisq; etiam hostilis, de ijs item uirtutibus præcepta tradere, quæ in uerbis uersantur, quotidianoq; in sermone, quæque plerunq; indicare mores cuiusque consueuit, ac uel lan-

dem afferre, uel reprehensionem. Etsi, ut Horatius inquit,
 Oderunt hilarem tristes, tristemq; iocosi.

Neq; enim nos de laude sic nunc loquimur, atq; improba-
 tione, ut qui ex aliorum iudicijs uirtutes metiamur ac uitia,
 uerum à ratione tantum, atq; à mediocritate, penes quam
 iudicium est, atq; examen uirtutum omnium.

Etiã in oratione seruandam esse me-
 diocritatem. Cap. V.

Censemus igitur rerum nostrarum omnium, non in
 agendo solum, uerum etiã in loquendo, explican-
 disq; in sententijs ac consilijs, mentis demiq; atq; ani-
 mi conceptis, siue serijs, siue iocosis, mediocritatem esse iudi-
 cem: quam qui sequantur, ij & in dicendo, & in agendo cū
 delecturationem retineant, ipsaq; cum ratione modum, ac
 mensuram, siue sermo ipse grauis sit, atq; austerus, siue iucun-
 dus, & comis, aut in festiuitatem deflectat, aut in seuerita-
 tem. De quibus sigillatim distincte q; ordine quidem dice-
 mus, ac pro natura uirtutis cuiusq; sua. Verum quoniam uir-
 tutum earum quæ in loquendo uersantur, oratio materia est
 quasi quædam, eaq; ipsa nobis à natura tradita, id uidendū
 est, dum aut faceti uideri uolumus, aut graues, ne aduersus
 naturam ipsi propriã contentionem moliamur aliquã: ne ue-
 uelimus uniuersa illi acie ire obuiam: quod est non modò dif-
 ficile, ac laboris plenū, uerum etiã reprehendi iure solet à sa-
 pientibus uiris. Cū (ut prouerbio etiã monemur) nihil inuita
 sit agendum Minerua, hoc est, natura repugnante. Nec nisi e-
 tiã sapientissimè est à Cicerone præceptum, ut quibus ipsi ap-
 ti rebus sumus, in ijs potissimum occupemur. Nam etsi con-
 cessum est aliquando propria relicta natura alienæ se accõ-

modare, tamen aduersus uniuersam ut suscipiatur certamē, nullo id pacto uidetur committendum, quando præstari id cū laude ac dignitate uix omnino queat: idq; si ad breue fortasse tēpus, natura tamen ipsa ad id quod est propriū ac suū tandē recurrit. Qua è re argui solet, atq; haud iniuria accusari uite inconstantia, ac morum leuitas.

A natura inesse hominī cupiditatem
quietis ac recreationis.

Cap. VI.

P Rincipio quod hominum uita tum corporis tum animi laborum plena est, ac molestiarum, idcirco post labores cessatio quæritur, in qua recreetur animus, atq; inter molestias iocus. Natura enim duce ad quietem trahimur ac uoluptatem. Nam & à regibus, & bene constitutis populis, & à Romanis præcipuè gentium dominis ludi fuerunt, diuersi etiam generis instituti: quibus spectandis tum populus uniuersus, tum magistratus ipsi relaxarentur quotidianis à laboribus, negotijsq; susceptis, & priuatim, & publicè. Quando & fossores, qui cædendis exercentur lapidibus, et ioca inter se funditant, oblectandi gratia: & illa ubi defuerint, cantu laborem mulcent, leniuntq; ærumnas. Vnde & rectè, & naturaliter ab equite Romano, eodemq; Poëta sua uisimò dictum est:

Crura sonant ferro, sed canit inter opus.

Urbanitatem ac ueritatem meritò
laudari. Cap. VII.

Meritò igitur laudatur urbanitas, expetiturq; à plerisque urbanorum ac facetorum hominū cōsuetudo ac familiaritas. Et quia tractandis reb. atq; ad

ministranda ratio recta praesidet, cuius maximè amica est ueritas: proinde à quibus ea colitur, ij & commendantur ab omnibus, & summo habentur in praecio. Ad hoc autem tum ueri, tum iucundi studium, motusq; circa ea animorum, atque affectus, moderatio ubi accesserit, eaq; quae mediocritas dicitur, existent illico quae & uiris bonis, & ciuibus ingenuis dignè, & suo etiam utraq; nomine uocata est uirtus: altera quidem, quae susceptorum laborum honestum sit leuamè, relaxatioq; maximè laudabilis à curis ac molestijs: altera uerò, quae hominem ipsum ita constituat, ut per eam constet humana conciliatio, uigeatq; in ciuitate fides, penes quam actionum nostrarum omnium, ac negotiationum uinculum existat, ac promissorum, dictorumq; obseruatio. Quod ita esse nobis innuit Christus & Deus idem, & homo, cum ueritatem sese esse professus est. Verum cum ipsis è uirtutibus aliae uersentur aut in eroganda pecunia, aut in obeundis periculis, aliae in moderandis uoluptatibus, aut in reddendo quod suum est cuiq;, alijsq; atque alijs aliae, nomineq; singulae appellentur suo: haec quidem duae, quae tum ueritatem in dicendo, tum leporem sequuntur, circa orationem tantum operam suam conferunt, uerbaque sibi perinde ac materiam subministrant. Et alteri quidem, quae relaxationem quaerit ab laboribus ac molestijs, maiores nostri nomen fecere *Urbanitati*: & qui ea praeditus esset, nunc *Urbanum* dixere, nunc uerò aut *Factum* aut *Comem*.

Vnde

Vnde Urbani dicti sunt ac Faceti.

Cap. VIII.

ET Urbanos quidem uocauerunt, quod in oratione uerentur, & ciue, & eo qui in urbe conuersaretur digna, cum uiuentium in agris & uita esset agresior, & sermo etiam qui rus referret, rusticanaeque consuetudinis tum mores, tum etiam locutionem ac gestus. Facetos uero, quod in congressionibus, colloctionibusque domesticis, familiaribus item ac popularibus in sermonibus uerba cum iucunditate facerent, cumque audientium uoluptate ac recreatione. Etenim apud priscos illos uerbum Facio maxima in usurpatione fuit loquendi, quando & foedus facere, & pacem, & beluum, & insidias, & ludos, & delicias, & iocos, & uerba facere dicebant, aliaque etiam plurima diuersi quoque generis: & qui eleganter ac copiose, Facundos, & tum Facundiam, tum Facunditatem dicendi uim: quibus in uocibus temporis illius Poetae quantitati uti consuleret, tertiam literam geminarunt. Nam ne a fatu dictus sit Facundus, tertia repugnat litera: ne uel a fando, plura simul obstant. Itaque qui uerba facerent ferendis in sermonibus, cum audientium oblectatione ac dicendi lepore, Facetos eos dixere, & comes, adhuc & Festiuos, & Lepidos, nec minus libenter etiam Salsos.

De Lepidis, Festiuis, & Salsis.

Cap. IX.

Quanquam autem hi ipsi quos nominauimus, eodem continentur genere, suntque inter se cognati, & familiae penes eiusdem, differunt tamen inter se. Quos circa ostendendum uidetur, in quo ab alio alius iudicetur differre: neque indigna sane, neque inutilis inquisitio. Cum sit omni-

vino nihil tam fugiendum in differendo, ratiocinandoq; q̄
 ne confusio, incertitudoq; exoriatur è uerbis aliqua: neq; a
 liud magis sequendum, quam ut distinctio adhibeatur, sele
 lectioq; & uerborum, & rerum. Tentabimus igitur quoad
 fieri poterit, & res ipsa tulerit, secernere eos inter se, ut quid
 commune inuicem habeant, quid item disiunctum, aperte
 intelligatur. Ac materia quidem ipsa communis est, oratio
 scilicet ac uerbū, & item finis ac propositum. Queritur ea
 nim pariter ex dictis oblectatio ac uoluptas. Namq; (ut in
 carminibus nostris adolescentes lusimus) Lepos leuando est
 ab labore dictus, partim mutatis, partim contractis literis.
 Itaque lepidus is uidetur, qui suauitate dicendi, teneritudi
 neq; quasi quadam delectat & uerborum, & rerum. Ut a
 pud Terentium: Aedepol te mea Antiphila laudo & fortuna
 ratam iudico, dum huic formæ studuisti, mores ut essent
 consimiles. Omnia ibi in gratiam puellæ, & cum lepore di
 cuntur. Et apud Plautum: Cum ego ante hac te amaui, &
 mihi amicam esse creui mea Gymnasium, & matrem tuam,
 tum id mihi hodie aperuisti, tuq; atq; hæc: soror si mea es
 ses, qui mihi magis potueritis honorem ire habitum nescio:
 ut meus est animus, fieri non posse arbitror: ita omnibus res
 licetis rebus mihi frequentem operam dedistis, & eo uos amo
 & eo magnam à me inistis gratiam. Tantopere autem dicēs
 di olim lepos datus est laudi, ut inde primus ille qui post idē
 genti cognomen reliquit, cognominatus sit Lepidus: atq; ut
 inter sapes, suaues quidam tantum sunt, quidam et suaues
 simul & salsi: sic etiam & dicta, alia tantum lepida, alia le
 pida pariter ac salsa, quemadmodum ratio ipsa fert aut di
 cendi, aut respondendi. Ut cum Pompeius Ciceronem illu
 dens,

dens, quanquam uultu fortasse hilariore dixisset interrogās
 Gener ubi est tuus? ibi Cicero, qui amarum atque aculea-
 tum inesse quiddam uerbis illius intelligeret, reddidit illi in
 respondendo par: Vbi & socer est tuus? Erat enim Cæsar
 belli suscepti & dux, & autor, quæ Dolabella sequabatur. Ita
 taq; & qui aderant, suauitate eos atq; extemporalitate re-
 sponsi affecit, & suauitati salem adiunxit, ut ipse quidem
 arbitror utrunq; & Ciceronem, & Pompeium ideo in ri-
 sum conuersos. Atq; eiusmodi quidē dicta dicuntur falsa, &
 qui ijs utuntur, ipsi quoq; falsi. Lepidis itaq; suauitas tātum
 inest dictis, falsis etiam acumen, quando falsus sapor est ip-
 se quidem acutior. Inesse autem eiusmodi dictis acrimoni-
 am, docet etiam apud Terentium illud ipsum de quo gloria-
 tur ille: Non Traso es ferox, qui imperium in beluas habes?
 Illud autem etsi falsum admodum, non caret tamen obse-
 nitate: Lepus tute es, & pulpamentum quæris? Plautinum
 uerò hoc & falsum, & lepidum, & ciue etiam ingenuo di-
 gnum: Sperauit ego istam tibi parituram filium, uerum non
 est puero grauida, sed insania. Veniamus ad Festiuos, qui
 mihi uidentur à fando dicti, uetustate tēporum immutante
 literas: festis enim diebus mos fuit, & benigne hilariter quæ
 affari populum, & in ludis qui in honorem deorum fiebant,
 oblectare eos qui diuinas ad res conuenerant, blandè eos ap-
 pellando, atq; accipiendo comiter. Quanto autem studio
 diebus ijs festis oblectamenta quærerentur, indicio sunt &
 ludi, & tibiæ, & tubæ, & cantus, & choreæ, & lectisternia,
 & templorum apparatus, ac theatrorum, & porticum, &
 & uiarum, & ipsa etiam fercula. Vt qui illis in ludis, sacri-
 ficijs, pompis, ferculis in popularium ac conuiuiarum gra-
 tiam

iam iucunde se haberent, eaq; & excogitent, & loquuntur. quæ ad iucunditatem facerent ac lætitiã, meritisq; festiui uocarentur. Adhibent præterea festiui in iocando æque ac ludendo, dicendoq; uarietatem permultam, quæ sermones maximè condat, ut quæ in cessationibus, animorumq; relaxatione præcipuè exigatur. Ludi enim ac festi dies, etsi in honorem deorum, cessationis tamen gratia potissimum fuerint inuenti. Indicio sunt apud Græcos, nostrosq; ætiones siue comædiarum, siue tragædiarum: in ijs enim & histriones, mimi que, & musici, & gladiatores exhiberi soliti: uenationes item, & pugnae nauales. Itaque festiui uarietatem admiscunt plurimam in dicendo, ludendo, delectando.

De Comibus. Cap. X.

Iam uerò Comis uiri studium eò etiam spectat, dicendo ut delectet, pariatq; audienti iucunditatem. Eius tamen consilium est, quæ à se dicantur, non ut delectent modo, uerum etiam ut sint grata: nec solum uerba, uerum etiam res ipsæ quæ dicuntur: quippe cuius studium sit gratificari, atque in gratiam loqui audientium. Itaque & ornatum rebus adiungit præstatq; quod Terentianus ille desiderat: Ornato munus uerbis, quantum potes. Et in eo est maxime, ut uerba etiam ipsa, resq; quæ à se dicantur, gratiam præ se ferant. Itaq; à comædo, hoc est, ornando dictus: Puellæ namq; placere ornatu præsertim amatoribus student, illisq; ex eo gratiores fieri. Vide quæso, quibus uerbis, quàm etiam comæptis, quàm grauibus i: è sententijs Aeneam alloquatur apud Virgilium Euandrus:

» Aude hospes contemnere opes, & te quoq; dignum

Finge

Ange deo, rebusq; ueni non asper egenis.

Non dubitauit *Liuius* post sermonem illum à *Marcello* habitum aduersum *Nolanum Bancium*, qua in colloctione multa in commendationem, multa de beneficentia populari *Romani* dixerat, deq; futura beneuolentia, & opera in illum sua: non dubitauit inquam hæc dicere, Ea uerborum comitate deuinxisset sibi iuuenem. Comitatem appellauit, quòd unde quaque in gratiam illius *Marcellus* esset locutus. An non quòd in conuiuio, cœnisq; grata omnia conuiujs esse debeant, ac præsertim sermones, translatum est uerbum etiam ipsum ad cœnas: ut comiter accipi & conuiuio, & hospitio dicantur, quòd & uerba admodum grata, sermonesq; & frons etiam serena epulis accesserit. Omnino uerò comis uirò oratio, quòd grata sit atq; iucunda & lepida, uersatur magna è parte in fabellis referendis: & ijs enim & oblectationi maxime amplius conceditur locus, & uerborum ornatui: suntq; omnino comitate præditi enarratores iucundissimi, & in conuiujs, & in circulis, colloctionibusq;, siue inter paucos, siue multos. Qua quidem è re *Ioannes Boccatus* maximam sibi laudem apud doctos pariter atq; indoctos homines comparauit, centum illis conscribendis fabulis, quæ hodie in hominum uersantur manibus. Hoc idem *Græcè* conatus est *Lucianus*. Innuere autem hoc ipsum quòd dicimus *Plautus* uidetur, cū ait in *Milite glorioso*: *Mihi ad enarrandum hoc argumentum est comitas, si ad auscultandum uestra erit benignitas. Quæ autem, & qualis sit comitas, Quis dius in commutationibus illis formarum explicandis, plurimis in locis ostendit: præcipuè uerò locus is declarat, qui est de *Vertumni* conuersione in *aniculam*. Cuius hic particulam inserere*

inserere placuit, idq; uoluptatis tantum gratia, uarietatisq;
ostendendæ:

- » Rege sub hoc Pomona fuit, qua nulla Latinas
- » Inter Hamadryadas coluit studiosius hortos
- » Nec fuit arborei studiosior altera foetus,
- » Vnde tenet nomen, non syluas illa nec amnes,
- » Rus amat, & ramos felicia poma ferentes.
- » Nec iaculo grauis est, sed adunca dextera falce,
- » Quamodò luxuriam premit, & spatiantia passim
- » Brachia compefcit, fixa modò cortice lignum
- » Inferit, & succos alieno præstat alumno.
- » Nec sentire sitim patitur, bibulaq; recuruas
- » Radicis fibras labentibus irrigat undis.

Quibus dictis, haud multo post transit ad Vertumni amò
res, atq; ait:

- » O quoties habitu duri messoris, aristas
- » Corbe tulit, ueriq; fuit messoris imago,
- » Tempora sæpe gerens freno religata recenti.

Hisq; alijsq; uariè, eleganterq; explicatis, uertit illum in
anum, & blande, & illecebrosè loquentem. quippe quæ

- » Innitens baculo, positis per tempora canis,
- » Assimulauit anum, cultosq; intrauit in hortos,
- » Pomaq; mirata est, tantòq; peritior, inquit,
- » Omnibus es Nymphis, quas continet Albula ripis.
- » Salue uirginei flos intemeratæ pudoris.
- » Paucaq; laudatæ dedit oscula, qualia nunquam
- » Vera dedisset anus, glebaq; incurua resedit,
- » Suspiciens pandos autumnii pondere ramos.
- » Vlmus erat contrà speciosa nitentibus uuis,

Quam socia postquam pariter cum uite probauit,

At si staret ait cælebs sine palmitè truncus,

Nil præter frondes, quare peteretur haberet.

Hæc quoq; quæ iuncta uitis requiescit in ulma,

Si non iuncta foret, terræ acclinata iaceret.

Tu tamen exemplo non tangeris arboris huius?

Vides quàm & delectet, & comiter ludat, & uariet rem
ac dictionem, & uerbis innitatur ornatis, ac maxime suis.
Verùm de hac ipsa comitate post uberius.

De Blandis. CaP. XI.

Eorum uerò qui blandi dicuntur, etsi eadem uidentur
esse materia, finis tamen ubiq; non est idè: nec sola de
lectatio ac iucunditas quæritur, uerum potius uti-
litas quale illud est: Nunc obsecro te Milphio hanc per
dexteram, perquæ hanc sororem leuam, perquæ oculos tu-
os, perquæ meos amores, perquæ Adelphasium meam, per-
quæ tuam libertatem, alibi iræ delimitio, aut morositatis, ali-
bi doloris, indignationisquæ, alibi illectio ad turpem uolu-
ptatem, atque proprias in appetitiones. Non peccinem e-
burneum Plautus, non caseum molliculum, non monedu-
lam prætermisit inter blandiendū. Atq; illa quidem amantiū
sunt, non facetorum hominum. Itaq; serui, familiaresq; ira-
tis blandiuntur dominis, patrib. filij, nutrices puerulis, capta-
tores ijs, quib. nec liberi ulli, nec legitimi sunt hæredes. Quo
circa Blandos in eorū numero, qui oblectiōnē tantū quærāt
urbanis ex allocutionibus habēdos nō esse, Iuuenalis etiā do-
cet. Proditū quoq; est à scriptoribus Heluiū Pertinacē Augu-
stū, blandū potius q̄ benignum fuisse habitum, quòd uerbis
quidem alliceret homines, essetq; affabilis admodum; cate-

tum

rum re ipsa non modo non liberalis, uerumetiam sordidus

De Urbanis, & Facetis.

Cap. XII.

Reliquum est de Urbanis ut dicamus, ac Facetis. Et quoniam Urbanitas non ad iocos tantum, ac festiuitatem, dicēdiq; lepōrem pertinet, quod in ea quidem uirtute potissimum laudatur, uerū ad uirtutes quoq; alias, quæ & uiro, & ciue ingenuo dignæ sunt, uidetur alia quærenda uirtus, quæ propria magis sit, solumq; id complectatur ac respectet, quod ad iocos tantum, animorūmq; relaxationem spectet. Nam & Urbanus dictus est, quod urbis seruet, sciatq; ac retineat mores. Quando aduersus illi est, qui è contrario ruris sequatur, non urbis institutiones, indeq; agrestis uocatus, ac uitium id à rure rusticitas, ut ab urbe urbanitas dicta. Nam & qui seniori assurgit prætereunti, et qui magistratum ab domo deducit in curiam, & qui præteriens salutatur, urbanitate utitur. Facetus uerò ex eo nullo modo est dicendus. Video populariter, atq; à uiris minimè indoctis Asfabiles quosdam uocari, qui & ipsi urbanitate quidem utantur. Nam & in accipiendis hospitibus, & in aduentu peregrinorum, in primis etiam congressibus ac salutationibus, & blandè affantur, ac comiter & hospitaliter alloquuntur. Eadem amicè quoq; & salutant, & compellant, & summa cū iucunditate congregiuntur. Sed nos eum quærimus, qui parte ex omni munus ipsum impleat, qui è iocis, suauiusq; è dictis oblectationem tantum quærat, ac recreationem post labores: qui & saltem habeant in dicendo, & quæ ipse dicit tanquā illo condiat, qui lepōrem admisceat, qui uerba apta, idonea, cōcinnata, iocisq; accommodata usurpet, uultumq; illis adiungat,

adiungat, ubi opus est, ac gestū qui fabellis narrandis recitā
disq; iocosis, ac ludicris rebus, & curas sedet, & deliniat mo-
lestias: qui nō discedat urbanitatis è finib. aut è ciue in rusti-
cum, atq; agrestem transeat, ex ingenuo in seruum, aut ser-
uo persimilem, nā fortè res ipsa ita tulerit, qui minimè uolēs
offendat dictis, nisi lacepsitus, idq; tamen urbanè, qui et tēpo-
ris, & loci, & audientiū, & sui ipsius, & quā gerit personæ,
& ætatis, & negotiorū & publicæ, priuatæq; letitiæ habeat,
ac tristitiæ mœrorisq; rationem: idq; cū primis curet in sin-
gulis, ut retineat modū, ne & uerba profundat, & iocos, qui
deniq; summo id studio uideat, ne cum alios in risum prouo-
cat, ipse ab astantibus risui habeatur, triuioq; dignior iudi-
cetur, quàm honestorum, atq; ingenuorum hominum audi-
entia, ac confessu. Demū etiam qui intelligat, perinde ut ces-
satio omnis, quiesq; conceditur, relaxandi gratia, utq; redi-
tus ad labores ac negotia non sit grauis, sic iocos, dicta, sa-
les, lepôres, facetiasq; cōcedi, ne uitā, cogitationesq; nostras
omnes, studiaq; in ijs collocasse, aut in ocio, desidiaq; aut in
marcescentia potius nos appareat. Hunc, nī fallor (quando
qui & qualis Comis sit, qui etiam Urbanus, ac Festiuus, ex-
plicatum est) maiores nostri Facetum uocauere Nam urba-
nus (ut diximus) plura, quæ urbanæ consuetudinis, morumq;
ciuiliū sunt, complectitur, perinde ut etiam Comis: at Festi-
uus minime quidē omnia quæ uirtuti huic conueniat, quæq;
messe ei debeant, qui iocis, dictisq; iucundioribus usus sit
cum mediocritate & gratia. Quam in opinionē propendere
uiderur Cicero, cū ait, duo esse genera facetiarum. Habe-
mus igitur nomen eius qui tali sit mediocritate, ac uirtute
præditus, Ceterū uirtutis, atq; habitus ipsius nomen hæc

nus proditum est nullum, quod quidē sit proprium, ac suis li-
 mitibus terminatum. Nam etsi rerum scriptores & Comita-
 tem usurpant, & Urbanitatem, tamen (ut dixi) parum sunt
 omnino propria. Quia uerò cognata hæc essent, & necessi-
 tudine sua coniuncta, idcirco illis usi uidentur. Nos uerò li-
 cet non absq; rubore (neq; enim licentiosi haberi uolumus)
 tamen quod in acie cum periculo uersamur, tentabimus il-
 lud nouiter deducere, quod in plurimis & Cicero è nostris,
 alijq; non pauci seruauere: & Aristoteles inter Græcos, etiã
 non quadam sine libertate, etsi maxima tamen cum utilitate
 legentium. Ac primum quidem minimè, ut à modesto deduc-
 imus modestiam, sic à faceto facetiam, quando facetiæ ipsæ
 dicta quidem sunt iucunda & lepida, nequaquam uerò ha-
 bitus, aut uirtus. Verùm ut sanctitatem à sancto, & ab ho-
 nesto honestatem, castitatemq; à casto, sic à faceto faceti-
 tatem deducemus. Vt Facecitas ipsa sit uirtus, ea denique
 Faceti uiri habitus, forsitan non omnino etiam displicuerit
 Facetudo subducta syllaba, ut à sordido sorditudo, quæ
 Plautina deductio est. Nam neque maiores illi nostri aut ea-
 stitudinem, reformidarunt, aut mæstitudinem. Quid si ut
 mæstities, sic etiam dicatur Faceties? Sed nos hæc ipsa ita
 tradimus, ut qui nullo modo uelimus regulam hac in parte
 præscribere. Sit enim cuique libertas usurpandi nominis, ue-
 rum ideo hoc facimus, ut aperte magis intelligatur habitus
 ipse qui sit, & quo etiam quis nomine ac proprio, & tantum
 suo uocitandus. Constituimus itaque siue Facecitatē,
 siue Facecitudinem, Facetiē uel habitum, & qui eo sit
 habitu ornatus, Facerum. Sed ad alteram quoque par-
 tem uerborum transeundum est, ut quæ in ea uersetur
 medio

mediocritas, lucidè etiam intelligatur.

De Veracitate. Cap.

XIII.

Quemadmodum autem uirtutis huius, de qua pauca locuti sumus, siue Comitatis, Vrbanitatis ue, siue Facetudinis, proprium munus est atq; officium, sedare molestias: in cessationibusq; , ac in relaxatione à negotijs, iucundum aliquid querere ad reficiendos animos, siue in ipsis quoq; laboribus ac negotijs, interq; molestias reficere eos, quo uegetiores ipsi fiant, longèq; ualentiores, siue peruincendis, aut tolerandis laboribus, difficultatibusq; , siue leniendis doloribus, atq; molestijs, qui finis ei uirtuti est constitutus. Sic cum eadem ipsa oratio, ac sermo uel præcipuum sit uinculum retinendæ societatis, ad quam colendam nati, atque educati sumus, cæterisq; ipsius una sociati & ampliandi, et conseruandi, sic inquam alterius uirtutis, cuius etiam initia querimus, proprium munus est, ueritatis studium ac cultus. Loquimur autem de ueritate hoc in loco, non illa quidem, que à Physicis queritur, aut Mathematicis, que uersetur circa certitudinem Syllogismorum, in ipsisq; disputationibus, quæ sunt de rerum natura, deq; disciplinis atq; scientijs hominum, ac facultatibus, uerùm de ueritate ea, que nihil in sermonibus, atque in oratione, nihil etiam in moribus inesse fictum, fallax, fucatum indicet: nihil quod simulatum, adulatorium, mendax, gloriosum, uanum, quodq; supra uires appareat, supraque facultates ipsas, aut ueri fines excedat, captus ue uostri terminos: quam assecuti qui sint, retineantq; & in dicendo & in tractandis rebus, domesticisq; in consuetudinibus: ij ueri dicuntur, & uir

tus ipsa ueritas, ni fortasse proprie magis ueraces illi, uirtus autem ipsa ueracitas, ut ueritas sit rei ipsius, ueracitas uerò ea utentis habitus. Ac nihilominus et uerum fuisse hominem Catonem dicimus, & quod summa etiam in eo inesset ueritas, Sibyllas quoque ueras, & uates etiam atque haruspices ueros. Hæc uerò à nobis eo consilio dicta sunt, quò distinctius intelligatur, quæ nam res ipsæ sint, & quales. Tertia quodque quedam uirtus (si Aristoteli credimus) in eadē hac uersatur materia, quæ amicitia ab illo dicitur: de qua quoniam his in libris dicendum nihil decreuimus, de duabus his uirtutibus, et Fæcitate, & Veritate tantum differemus, ac primo quidem de Veritate, de quæ oppositis ei uitijs.

De Adulatoribus. Cap. XIII.

Admodum autem ueritati aduersatur lucri studiū, atque habendi cupiditas, itaque huiusmodi hominum una est cura, toti quæ in eo ipsi sunt, quo adulando rei suæ consulant familiari, & quasi uerborum mercaturam faciant, oratione ubique utuntur facunda & blanda, hoc quæ sibi uitæ genus delegerunt ad ampliandam rem domesticam. Periculosa sanè ac maximè pestilens hominum consuetudo ac familiaritatis, quorum quia primatum uirorum, principumque ac regum præcipuè, plenæ sunt aulæ, inde Adulatores dicti: qui dum placere & gratificari tantum student, ueritati apud dominos aures obstrudunt, atque ad illorum uultum, libidinemque seruilem in modum omnia loquuntur: nam & *δούλος* Græcè seruus est, ijdem alio sunt nomine Assentatores, ab assentiendo dicti, quòd eorum cogitationes atque consilia in id solum intendant, id ipsi tantum agant, sibi ipsis ut prosint, secuti Terentianum illud: *Ais aio, negas nego.* Quibus

bus hominibus, quod plerumq; solis, qui res moderantur publicas, suas patefaciunt aures, hinc et uidemus, & audimus, & legimus eorum res frequentissimè in præceptis rapi, turbamq; ac misceri repente principatus ac regna. Quæ res nostris quoque temporibus clariore sunt, quàm ut exemplis indigeant. Huius autem generis hominum plures quidem sunt species, nesciam tamen sint ne omnes adulatorum in numero habendi. Quando (ut Aristoteles queri etiam uidetur) singulis siue uirtutibus, siue uitijs certa neutiq; , propriaq; insunt nomina. Itaque & lucri, & compendiorum tantum gratia adulantur non pauci, quidam captandæ solum auræ, ac fauoris in populo, atque inter ciues: alij quòd ita à natura comparati sint, usiq; etiam confirmati, ut ipsa tantum blanditione capiantur, eaq; auicularum in modum sese oblectent, quam uel maximam etiam uoluptatem, uel solam potius statuant.

De Captatoribus. Cap. XV.

Eorum igitur, qui pecuniarum secunda ex oratione sibi quæstum constituerint, duplex cum sit genus, & illorum qui tum Captatores dicuntur, in quibus latè quidem regnat ambitio & leuitas, tum qui Adulatores communi tamen nomine uocitantur. Captatorum quidem ipsorum studium est, non dictis modò, sed conferendis muneribus captare animos ac uoluntates illorum, præsertim quibus aus certi minimè sint hæredes, aut eorum ex hæreditate spes adest. Quod genus latè diffunditur, non maximis inhiantium modò fortunis, uerum patrimonijs etiam minimis. Dicti igitur à captando, quo in uerbo & fraus inest, & maius etiam habendi studium. Quippe cum ipsi non uerbis

modo uerum etiam donis, conuiujsq; grassentur, aucupum
 morem, atq; alleclationes secuti: eorum enim captiosa sunt
 omnino obsequi, fraudisq; atq; insidiarum plena. Aduersum
 quos merito & dentes acuiunt, & gladios stringunt Satyra
 rum scriptores. Sed nobis hac satis in parte fuerit uitij ge-
 nus inuuisse. Quantopere autem ueritati horum obsit ho-
 minum oratio atque obsequium, abunde quidem manifestu
 est. Sunt quoque quos ambitio honorisq; studium, minime
 uero pecunie cupiditas trahat ad assentandum, leuitate
 quadam tantum duce, dum uideri quam esse ipsi malunt, so-
 laque populari & capiuntur, & pascuntur aura: qua in re
 seque suasque res omnes uidentur collocasse, plebeiorum
 etiam ad hominum opinionem omnia referentes. Ac superi-
 us quidem uitium Captatio, & qui ea utuntur Captatores:
 huius autem proprium maxime suum nomen existit nullum
 leuitas tamen est, ac uanitas sane maxima, & homines ipsi
 perquam leues ac uani, dum umbra capiuntur rerum ma-
 gis, quam rebus ipsis. Atq; hoc quidem uitium potest ratione
 alia ad Ambitionem referri, qua de re alibi quoq; a nobis
 dictum est. Quod si Captationem ipsam duplicem fece-
 rimus, & eorum quos cupiditas habendi trahit, & quos po-
 pularis auræ atq; ambitionis studium, ut alteri pecunie, al-
 teri popularis auræ Captatores dicantur, fortasse non male
 distribuisse iudicabimur, quando etiam sunt qui inter loque-
 dum differendumq; etiam uerba captent, qui quidem ipsi di-
 cantur Captiosi, & fraus ipsa Captiuncula. Verum ad adu-
 latores redeamus, quiq; ijdem Assentatores sunt, neque alio
 quidem nomine inter se discernuntur. Ceterum studium id
 eorum est, ex adulationibus rem facere, ac peculiū, ut dum
 uerbis

uerbis obsequuntur, dum oratione secunda, primatū, ac principum res, consiliaq; extollunt: dum eorum admirātur facta dicta, consilia, mores, gestus, & (ut Iuuenalis inquit) ubi:
Trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.

Domesticam rem adaugeant, amplificentq; patrimonium. Quorum hominum studijs, dominantium (ut dixi) aures plerunq; oppletæ sunt, dum ijs sese regendos permittunt. Quo efficitur, ut ueritas uideri possit eorum inimica, præsertim ubi qui rerum potiuntur, adolescentes ipsi fuerint, uel ætate annisq; uel etiam moribus, ac rerum usu. Horum igitur omnium studium est atq; propositum, adulando, atq; in gratiam loquendo rebus ipsos suis consulere, hisq; artibus atque consilijs rei familiari prospicere. Quod dum consequantur, non modò nulla è parte molesti esse uolunt, uerum singula laudant, dictisq; et factis quibusque assurgunt, quin quæ maximè fortasse ridenda sint, & admirantur illa, & in cælum ferunt, uerbis quoq; ipsis, oris gestum adiungentes, & corporis totius habitum, regem aliquem capies, inquit ille apud Iuuenalem, ad magni illius rhombi aspectum, aut de temone Britanno:

Excitet Aruiragus, peregrina est bellua, cernis.

Erectas in terga sudas:—

Itaque quid in maioribus illi ipsi Assentatores facturi essent negotijs consultationibusq; conijcere ex his facile quidem possumus. His accedit maximè uanum genus hominum, quorum studium tantum est loquendi in aliorum gratiam, atq; ad illorum ipsorum uultum atq; opinionem, orationem suam, seq; ipsos componere, iisdemq; in omnibus morem gerere, seq; suaq; dicta, sermonesq; ad hæc ipsa tan-

tum instituere. Quorum quidem consilium Terentianum quoque est illud, & meta quasi quedam ad quam seipsum instruunt: Obsequium amicos, ueritas odium parit. Quod dictum quanquam latius fortasse patet, tamen maxime ad eos referendum, qui uoluptatem solam suis e dictis quaerunt, quam ad adipiscendam sese omni arte instituunt, ac dicendi studio solumque eorum est propositum, dominantibus ut placeant, & quibus cum obuersantur, eos delectent, ijs blandiantur, & illorum arte ut omni aures demulceant, uoluptatis gratia demum omnia. Hicque illorum est finis, ac propositum.

De Lasciuis. Cap. XVI.

Qua in re quoniam nec modum, nec mensuram tenent ullam, lasciuire eos necesse est, ut qui neque in iocando, neque in oblectando delectum habeant, aut rationem aliquam, uerum qui & uerbis, & iocis, & fabellis referendis, nimium ipsi serpent, atque inter iocandum explicandumque dilabuntur alio atque alio. Quocirca Lasciuus sunt uocati, & uitiu[m] ipsum Lasciuiam: nimis enim profundunt sese ad ioca dictaque omnia, ad quae dilapsi, nec lasciuunt tantum, nimisque in illis sunt, uerum petulantes, obsceni, & (quod turpissimum est) impuri. Minimè autem uerebimur hoc ipsum genus partiri eorum qui ad uoluptatem tantum, atque in gratiam loquantur, comparandae tantum uoluptatis causa. Sunt enim qui ipsi quidem minimè lasciuant, seruentque in iocando delectum atque in dicendo, uerum in hoc a recto atque honesto abeunt, quod uoluptatem sibi proposuerunt: uile sane praetium, pro quo tamen assequendo & ueritati obstant, & ab hominis recedunt dignitate. Siquidem
quo

quo instrumento, quâque naturæ dote præditi sumus, cum excellentia animalium cæterorum, eo ipsi pro re maximè sordida, beluarumque magis quàm hominum propria abutuntur. Neque enim finis eorum est in laborum requiete, molestiarumque relaxatione, ut iucunditatem aut quærant, aut afferant, quo & tranquillent audientium animos ac suos, & refocillent eos à præteritis defatigationibus, uiresque renouent ad easdem rursus obeundas, uerùm quod à natura atque ab habitu ita quidem instituti ad ea ipsa sunt, ut neque ab desidia ignauiâque longius absint. Atque hæc quidem uidentur esse Assentatorum genera.

De Insulsis, & Profusis.

Cap. XVII.

Sunt ex hoc etiam numero, qui dum oblectare student, maximè aures audientium offendant, tum insulse loquendo, tum profundendo & res, & uerba: nec delectus habito, nec modo aut mensura adhibitis. Itaque tædij genus hoc ac molestiarum ueteres dicebant hominè occidere, cum eiusmodi homines in cunctis & multi essent, & insulsi, ineptique, ac cum primis importuni, ut non inconuenienter à ranarum similitudine sint, qui eos Coaxatores uocitent, quòd coaxare eos quàm loqui magis existiment: ut qui non modò non mulceant aures, uerùm ad impatientiam usque obtundant.

De Contentiosis. Cap. XVIII.

Adulatorum studijs maximè aduersi uidentur contentiosi quidam homines, quorum ea est natura, id etiam studium, ut non modò non loquantur in aliorum gratiam, neque gratificentur ipsi alijs, sed contra ut ad-

○○ 5

uerferentur

uersentur & ubique, & in quibusq; neminemq; uereantur in
 dicendo offendere : quin & serant ipsi sponte studioseque
 contentiones, & ab alijs fatas accipiant, letenturq; ijs & fo-
 uendis, & exercendis, quibus etiam uita ipsa uel molesta fu-
 tura sit, ni in cunctis uel dentes imprimant, uel infigant acu-
 leos, ut ad contentiones, dissidia, rixasq;, atq; altercationes
 nati prorsus uideantur. Et quam alij à natura concessam e-
 locutionem exercent in conseruanda hominum societate, in
 conciliandis amicitijs, in solandis demulcendisq; molestijs,
 laboribus ac mœroribus aliorum, ea ipsi in aduersum utan-
 tur, uel abutantur potius ad odia contrahenda, litesq; ex-
 citandas, ac ferenda discordiarum semina. Hos & Conten-
 tiosos uocauere, & rixatores, & alio atq; alio nomine. *Vitium*
autem etsi est fortasse innominatum, quid tamen prohibe-
 at rixationem appellare, ac Contentiositatem, ut conten-
 tionem rerū esse dicamus, ac rixā: uitium uerò ipsum peruer-
 sumq; illum habitū tum rixationis appellatione, tum Contē-
 tiositatis designemus. Odiosum sanè genus hominum, & mu-
 scarum maximè simile, ut nati hi omnino uideantur ad tur-
 bas, uexationes, inquietudinem, uitæq; ad uniuersæ turbatio-
 nem ac tedia. Quod Plautus indicauit in serui illius perso-
 na: *Decretum est mihi quasi umbra, quoquo ibis tute per-
 sequi. Quin ædepol si in crucem uis pergere, sequi decre-
 tum est.* Horum duplex mihi uidetur est partitio eorum una
 qui student, ut commoda, utilitatemq; inde sibi comparent,
 illorum altera, qui uoluptatis tantum gratia, utque inui-
 dentissimæ suæ naturæ, ac peruersissimis cogitationibus mo-
 rem gerant. Eorum autem utrum genus longè sit peruer-
 sius, iudicatu difficile uideri iure quidem potest, utrunque
 tamen

tamen peruersissimum. Montium adolescens ipse noui Brachatum, qui generis ac familiae contempta, uel repudiata potius dignitate totum litibus sese tradiderit: ac satis scio lites quasdam ab actoribus destitutas, siue ob inopiam rei familiaris ad eas prosequendas, seu quod male essent cepta, precio mercatum, quo (uti conuenerat) exoluto, prosecutum sumptibus suis litigia, in hocq; uitam suam egisse omnem. Ex eadem item familia alterum rairificè controuersis assuetum, quin omnino illis addictum, ut cum aliquando ab Antonio Panhormita, iucundissimo homine per risum interrogaretur, quo nam modo cum causis? responderit, bene sibi, atque è sententia in omnibus successisse, eisdemq; in rem suam terminatas, duas tamen aut treis in longum à sese ea ratione protrahi, quod aliter ocio immercesceret, illasq; eo à se studio reseruat, ut haberet in quo oblectaretur, pasceretq; animum. Vide hominis ingenium, qui litigia, controuersiasq; sibi uoluptatem statuerit? Sed nobis hac in parte loquendum neutiq; est iudicialibus de contentionibus, tantum studia uolumus contentiosorum quorundam hominum ostendere. Itaq; hos ipsos Litigiosos, seu Litigatorios potius quis uocauerit, & controuersos. Nam litigiosas res propriè magis dicimus. Contentiosos autem illos uolumus, qui maximè aduersentur adulatoribus, et quantum hi loquuntur in omnium gratiā, tantum illi nemini parcant studeantq; prorsus offendere: quos si quis Inciuiles uocauerit, ne ille mea sententia uera ab appellatione recesserit. Quando autem res ipsa intelligitur, uolumus de uerbo nimio plus esse solliciti. Laurentius Vallensis in Grammaticis, Rhetoricis, Dialecticisq; ita & scripsit, & disputare est solitus,

litus, ut minimè uideretur uelle præcipere, nec apparet tam contendere illum de ueritate, proprietateq̄, aut docere uelle, quàm maledicere, obiectareq̄ uetustis scriptoribus, atque obloqui. Itaque Ciceronem uellitabat, Aristotelem carpebat, Virgilio subsannabat. Quippe qui propalam sit asseuerare ausus, siue Pindarus quispiam autoris nomine suo fuerit siue alio (de hoc enim ambigitur) qui homericæ libros omnes Iliados non multos admodum in uersus contractos latinè conuertit qui propalam sit inquam asseuerare ausus Pindarum eum Virgilio anteferendum. Est autem carminis illius principium:

- ” Iram pande mihi Pelidæ diua superbi,
 ” Tristia qui miseris iniecit funera Graijs.

Tali igitur iudicio hominem, ingenioq̄ tam siue retrouerse, siue præpostero (quippe qui maximis quibusq̄ ringeret autoribus, uni tantum Epicuro assurgeret) quàm ob communem utilitatem contendere, aut cognitionem dicas, atq̄ altercari? qui nec aliud uelit, curet, studeat, quàm ut detrahat quibus minimè par est, ac maledicat? Quando qui cum Laurentio familiarius uixerunt, affirmant illum eo nequaquam consilio in Grammaticis scripsisse, ac dialecticis, quo doceret, disciplinasq̄ ab ignoratione uindicaret, atq̄ à sordidè uerùm ut malediceret, obloquendoq̄ detraheret de fama atque autoritate rerum scriptoribus: tum illis qui exemplo sunt ad scribendum alijs propter antiquitatem maiestatemq̄ dicendi, ac præcipiendi, tum illis ipsis, qui tunc uiuerent, qui ne dubitauerit ipse quidem dicere, profiteriq̄ palàm, habere se quoque in Christum spicula. Sed nobis propositum minime est detrahendi homini maximè studioso quem se-

nem adolescens ipse nouerim, cumq; è Roma se Neapolim contulisset ad Alphonsum regem, & inuiserim etiam reuerenter pro illius, mea q; aetate, & plures post congressiones maximè familiares ita ab eo discesserim, uti ex eo de me nisi pleno, atq; amico ore locutus fuerit nunquam. Sunt ex his igitur quos non tam contentiosos dicas, quàm insectatores cum singulorum, tum etiam humani generis, quod de Timone traditur: neq; ueritatis ipsius cultu & gratia, sed quod ita quidem sint à natura instituti, atq; ab assuetudine confirmati, & moribus.

De Verboſis. XIX. Cap.

Praeter hos in utroq; genere quos peccare dicimus, delabi q; in excessum, siue adulando, siue contendendo rixando q;, sunt qui Verboſi dicuntur, uitiū q; ipsum uerboſitas. Hi dum placere student, & grati eſſe, minimè quidem aut placent, aut uoluptatem afferunt, quin moleſtiam potius, ac tedium pariūt defatigationis ac ſatietaſis plenum decepti iudicio, rerum q; ſimul, ac uerborum aceruationibus ut neſcias, ex eo quod aures uel offendunt, uel exatiant, ſimiliter Contentioſis potius, quàm Inſulis annumerandi. Verū Contentioſi id agunt, ut, nemini parcant, parū que omnino offendiſſe alios aut curent, aut caueant, Verboſis uero propoſitum eſt, ac conſilium oblectandi, modum tamen dum minimè retinent, dum delectum adhibent nullum, in caſtra tranſeunt aduerſariorum, apparent que tranſugis ſimiliores. Itaque Verboſi & initio, & inter dicendum ſubinde delectant: nec odio ipſi habentur, ſed reſtantur eorum ſermones magis, quàm fugitantur. At contentioſi ubi que offendunt, & odio eos boni omnes proſequuntur, ab illis q;

lisque abhorrent audiuendis, quos & maledictis quoque is
sectantur.

De Loquacibus. Cap. XX.

SVnt qui uitium hoc loquacitatem dici malint, & illos
ipsos Loquaces, in quo non est cur eos impediamus. Ta-
men Loquaces nos à Verbosis differre hoc ipso uolu-
mus, quod Verbosi uersentur in ijs, quæ iucunditatem præ-
ferant: in quibus illis ipsis in quibus locum habeat Facetudo, &
Comitas. At Loquaces eos esse contendimus, quorum studi-
um minimè sit quale est aut Facetorum, Urbanorumque, aut
Contentiosorum, ac molestorum hominum: quippe cum &
dicendi infinitate capiantur, & dum loquantur, dumque exul-
tent campo, equisque (ut dici solet) ac uiris, aliud nihil aut
querant, aut curent, aut sibi propositum habeant, quibus
quidem seruandis, in diuersa etiam uitia incurrant.

De Nugatoribus. Cap. XXI.

HIs ipsis haud multum etiam uidetur differre Nuga-
tores, quorum narrationes inopes quidem rerum
sint, nugæque (ut Horatius inquit) canoræ. Cæterum
uanitate illi uerborum, atque aggestione magis peccant, hi
rerum. Vterque tamen & confunduntur in dicendo, & nimij
sunt, nullum cum delectum adhibeant, indeque maximè etiam
molesti uterque, quando uterque inepti sunt maximeque inconsi-
derati. Horum haud multum dissimiles sunt, qui Garruli
dicuntur, quorum sermo & molestus est, & nimius. Obtun-
dunt autem tum uanitate rerum, tum inanitate uerborum
quibus in omnibus & nimij sunt, & importuni, ualdeque in-
decentes. Vitium autem ipsum Garrulitas, ab auibus du-
ctum, neque enim cessant, & in iisdem assiduo uersantur

uel potius interstrepitant. Verum attigisse hæc satis fortasse hoc in loco fuerit, cum ea siue uitia, siue uirtutes minimè sint aut ad Veritatem, de qua dicturi sumus, aut ad Comitatem, Urbanitatem uel referenda. Loquaces enim uideri magis possunt Taciturnis aduersari, Taciturnitasq; ipsa Loquacitati. De quibus dicere his in libris minimè positum est nostrum.

De Taciturnis. Cap. XXII.

Illud tamen non prætermitemus, Taciturnitatem mediocritatem esse quandam, Loquacitatem excessum. Parte uerò ex altera, qui tacendo excedant, eos esse sine nomine: neque enim aut ubi, aut quantum, aut quomodo, aut quid oporteat, dum tamen taceant, pensi quicquam habent, & siquid quandoq; musitant potius quàm loquuntur. Sed musitatio ex ore, innutuq; constat, ac supercilijis, non minus quàm uerbis, & plerunq; occulta est, gigniturq; interdum è metu, aut reuerenti nonnunquam pudore, aut stupore, non raro simulatione, ut eorum aduersarij uideantur, qui obganniunt, potius quàm qui loquaces sunt. Sed quære re hæc ipsa distinctius hoc (ut dictum est) loco, nostri non est propositi. Quamobrem qui mediocritatem hac ipsa in re de qua disputatio est, sequantur, qui què ipsi sint, perquiramus. Cum enim Contentiosi, atq; Assentatores è regione penè sint constituendi, atq; ex aduerso collocari debeant, medium quidem inter hos ipsos perquirendum est. Etsi nomen mediocritatis eius minimè est proditum, & Contentiositatè, & Adulationè extrema uerius dicimus, quàm opposita, quippe quæ à medio recedant. Itaq; mediocritas ipsa quærenda uobis est. Aristoteles uerò quanquam innominatam Græcè

tradat, putat tamen illam & retinere quæ utrinque oporteat, ac seruare, & ratione eadem reijcere quæ & ubi, & quomodo opus fuerit, atque omnino repellere, ut etiam existimet hanc ipsam mediocritatem amicitia maximè esse similem. Quam parte si aliquantum fortasse immorabimur, ueritatis ac rei ipsius indagandæ gratia, sat confidimus, te (quod humanitatis est tuæ proprium) uitio id minimè esse daturum.

De Delectu, qui, & qualis sit.

Cap. XXIII.

ET Poëtæ, & scriptores rerum tum humanarum, tum naturæ uoces rebus ipsis adiiciunt, unde dictæ sunt adiectiuæ, quibus proprietates, appellationesque & declarant, explicantque, & etiam finiunt. Nam hominem cum dicunt animalem esse, & rationalem, & mortalem, hominem ipsum finiunt, & quæ substantia sit eius, declarant. Quid cum Poëtæ & placidam dicunt quietem, & arma horrentia, & fertilem Ausoniam, nonne & armorum, & quietis, & agrorum qualitatem indicant? & cum humilem Italiam, & campos iacentes, & colles supinos, an non situm inuunt, ac posituram? & ubi ingentes artus, mariaque patentia, quid nisi amplitudinem signare uolunt, ac magnitudinem, & membrorum, & pelagi? Eadem ratione qui de moribus scribunt, oportet ut uocibus adiectis actiones nostras, quæ mores ac uirtutes constituunt, terminent. Terminantur autem actiones ipsæ, perficiunturque, si qui agunt, & sicuti oportet, & quando oportet, quantumque etiam oportet agant, modumque in cunctis retineant, ne ue aut nimia sit eorum opera, aut remissior, minimaque, utque & loci meminerint, & personarum,

ac rerum etiam ipsarum. Quæ qui seruant, hi dicuntur agendis rebus delectum adhibere. Delectu enim illa continentur omnia, quibus actiones ipsæ, uirtutesq; perficiuntur. Etenim quemadmodum consultationem ipsam sequitur electio, confirmatumq; consilium ac propositum, sic postquam eligimus incipere, suscepimusq; agendum aliquid, sequitur è uestigio delectus, hoc est, ut deligamus inter ea quæ ad agendum offeruntur, & tempus quod sit opportunum actioni susceptoq; negotio, & locum idoneum, & uiam, quæ tenenda sit, cum plures offerri soleant. Adhæc multi cum indigeant, ut de liberalitate exemplum proponamus, deligendum est quibus potissimum daturi simus. Cum non uniuersa sit pecunia eroganda, ne fons ipse liberalitatis exareat, dandoq; alijs plurima, liberis desimus, parentibus, uxori, nepotibusq; quantum etiam ijs ipsis quibus daturi sumus, sigillatim sit erogandum. Quo in delectu præcipuè etiam uidendum est, rationem uti habeamus, & negotij, & eius ipsius, qui cum habenda res est, & urbis, & ciuiliu tum legum, tum consuetudinum, ac propriæ præsertim personæ, quæq; alia recta ipsa ratio tenenda monstrauerit, ne in aliquo agentes peccemus. Neque enim tantummodo nobis peccabitur, si aut nimij erimus, aut astrictiores in erogando (ut in quo cœpimus exemplo persistamus) uerum etiam si liberales in eos fuerimus, qui minimè digni sunt liberalitate, aut si quibus conferenda præsens est pecunia, quod domestica, extremaq; laborent egestate, equestri eos prærogatiua exornauerimus, aut si quibus opus est opera, eos uerbis iuuerimus, prosequemurq; consilijs ac monitis. Igitur hæc ipsa mediocritas de qua nunc differimus, uersatur potissimum in habendo delectu,

ne aut ad nimiam declinemus uerborum gratificationem, quæ leuis sit, ac uana ubi fortè opus esset commotione, oporteretq; uerbis grauioribus, maximeq; accommodatis retrahere amicum, uel acrius etiam obiurgare, aut ubi indulgentius fortasse agendum esset, ut in nuptijs, atq; in publicis ludis, afferre in mensam, atque ad choreas supercilium, & publicam lætitiã uelle aut sermone minus suauis, aut fronte obducta contristare, hilaritatemq; inficere iurgijs atque contentionibus. Quid (inquit ille) in theatrum Cato seuerè uenisti? Intelligebat enim alium hilaritudinis locum esse debere, alium seueritatis.

Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.

Diuersa omnino hæc est persona, monet enim omissa rerum inanium, picturæq; inspectione, rei maxime seriæ quæ instaret, peruertendum esse. Quem locum animaduertens Cicero, turpe esse dixit, ualdeq; uitiosum in re seriã conuiuio dignum, aut dedicatum aliquem inferre sermonem.

Ad consequendam mediocritatem opus esse delectu. Cap. XXIII.

Qui igitur mediocritati huic daturus est operam, ne aut in gratiam loquens recedat à medio, profundatq; sese in assentationem atq; obsequiũ, aut dum seria sequitur, delabatur in aduersum, acerbisq; ad contentiones, modò refragatoris personam, modò rixatoris induens, huic delectus cum primis habendus est, & rerum, & temporum, & locorum, & personarum, quo uirtutem maxime laudabilem, ac publicè, priuatimq; & apud ciues, peregrinosq; æque spectatam consequatur. Ex hoc itaq; Aristoteles mediocritatem eam amicitie perquam similem esse pu-

tat.

tat, quando qui eiusmodi uirtute est præditus, & ciues amplectatur, & exteros, & æquales, atq; inferiores, & quibus cum uiuendi consuetudinẽ frequentat, & quibus nulla prorsus necessitudine est coniunctus, quin eodem quoq; erga eos afficietur studio, qui in honoribus constituti sunt, ac magistratibus, primumq; in populis locum obtinent.

De mensura seruanda in gratificando
& commonendo. Cap.

XXV.

Hoc autem tale est, ut cum opus fuerit, gratum sese illis exhibeat in sermonibus, cõuersationibusq; in eisdemq; appellandis atque inuisendis, in salutationibus, deductionibus, reductionibusq; atq; assurrectionibus: deniq; ut omni è parte gratus esse illis studeat, & (quantum par est) in illorum gratiam ac commendationem loqui, ac modò res eorum laudare, proq; loco ac tempore commendate dicta, probare consilia, sententias, actiones, studia, opera, uitæ genus efferre, eaque cuncta cum delectu, ac ratione. Contrà hæc, ubi labi aliquem uiderit, peccare, decipi, parũ prudenter rebus suis consulere, aut nimium sibi ipsi tribuere, discedentem ab honesto, delabantemq; ad ostentationẽ, ac uana consilia, captantemq; populareis auras, & (ut Seuerus Alexander usurpabat) uendentem fumos, & loco suo, et tempore, & uerbis maximè accommodatis commonefaciet illum, etiam autore Christo Opt. Maximo, studebitq; ab ineptis, aut inutilibus, aut parum honestis retrahere, ijs uerbis, exemplis, consilijs, ut monitoris recti, uiri boni, ciuis beneuolentis, reprehensoris quandoque lenis, blanditoris nonnunquam comis, consiliarij ubique prudentis,

& integri, institutoris interdum & probi, & sapientis per-
 sonam suscipiat. Forsitan & locus, & tempus, & res ipsa a-
 liquando tulerit, ut increpatoris etiam acerbi, aut in clamato-
 ris agrestis: non ut molestiam afferat, uerum ut ubi retinere
 sua uioribus illum uerbis nequit, aut dictis, exemplisq;, aut
 probabilibus suasorijsq; rationibus, deterreat in clamando
 austerius, proponendo etiam turpitudinem, infamiam, pe-
 riculq; tum rerum, honorisq;, tum uitæ quoq; ipsius. Videamus
 quibus dictis Annibalem etiam efferatis moribus ducem
 Maharbal uerberet. Nimrum ô Annibal, non omnia tibi
 dii dedere, uincere scis, uictoria uti nescis. Forsan autem hæc
 ipsa increpatio, acerbitasq; hunc ipsum de quo disputamus
 minimè decuerit, nihilominus eiusmodi esse debet, ut dum
 prodesse possit, dum iuuare dictis suis, atque commonitio-
 nibus sibi proponat, potius recte admonendo, prudenterq;
 consulendo in molestiam esse aliquam incidendum, quàm
 tacendo, aut loquendo in gratiam, assentandoq;, in turpi-
 tudinem, honorisq; iacturam ac famæ pati amicam familia-
 rem ciuem, hospitem, addam & peregrinum incurrere. Itaq;
 Terentianum illud dictum, nihil humani à me alienum
 puto, nequaquam uidetur ab hac ipso quem adumbramus,
 alienum. Est apud Sallustium commonefaciens Iugurtham
 » Micipsa rex grauisissima hac uel paterna potius oratione: Par-
 » uum te Iugurtha amisso patre, sine spe, sine opibus, in meum
 » regnum accepi, existimans non minus me tibi, quàm liberis,
 » si genuissem, ob beneficia charum fore. Neq; ea spes falsum
 » me habuit, nam ut alia magna et egregia tua facta omittam
 » nouissime rediens Numantia, meq; regnumq; meum gloria
 » honorauisti, tuq; à uirtute nobis Romanos ex amicis ami-
 cissimos

eissimos fecisti. In Hispania nomen familiae nostrae renoua-
 tum est. Postremo (quod difficillimum inter mortales est) glo-
 ria inuidiam uicisti. Nunc quoniam mihi natura finem uitae
 facit, per hanc dexteram, per regni fidem moneo, obtestorq;
 te ut hos qui tibi genere propinqui beneficio meo fratres sunt
 charos habeas, neu malis alienos adiungere, quam sanguine
 coniunctos retinere. Non exercitus, neq; thesauri praesidia
 regni sunt, uerum amici, quos neq; armis cogere, neque au-
 ro parare queas, officio & fide parantur. Quis autem amici-
 or, quam frater fratri? aut quem alienum fidum inuenias, si
 tuis hostis fueris? Equidem ego uobis regnum trado firmum
 si boni eritis, sin mali imbecillum. Nam concordia paruae res
 crescunt, discordia maximae dilabuntur. Ceterum te his Iu-
 gurtha qui aetate et sapientia prior es, ne aliter quid eueniat,
 prouidere decet. Nam in omni certamine, qui opulentior est
 etiam si accipit iniuriam, quod plus potest, facere uidetur.
 Vos autem Adherbal & Hiempsal colite & obseruate ta-
 lem hunc uirum. Imitamini uirtutem, & enitimini, ne ego me-
 liores liberos sumpsisse uidear, quam genuisse. Quales igitur
 admonitiones in eiusmodi rebus ac negotijs esse debeant, lo-
 cus hic Sallustij nos docet. Nec minus docet apud Liuium
 Scipio, in maxime amica & sapienti illa ad Masinissam allo-
 cutione, qua nihil grauius nihil amitius, ac (si re ipsam intro-
 spicias) nihil accommodatius, neue aliqua in parte dignitati
 aut suae, aut Masinissae deesset, post Sophronisbae interitum,
 nunc solatur illum, nunc leniter castigat, post etiam aduoca-
 ta concione regem appellat, eximijq; ornatum laudibus, au-
 rea corona, aurea patera, sella curuli, scipione eburneo, to-
 ga item picta, palmata que tunica donat, additq; & uerbis,

honorem. Quamuis autem ut decoro, reiꝫ præsertim ipsi factis fiat, seuerior nonnunquam assumenda uideatur persona. Quid tamen Comem deceat in commonefaciendo, Plautus docet in Philoxeni illius persona: Eia Lyde, leniter qui scuiunt, sapiunt magis, minus mirandum est, illec ætas si quid illorum faciat, quam si non faciat, feci ego istec itidem in adolescentia. Igitur quoniam hic ipse uir circa uoluptates uersatur, ac molestias, quæ inter conuersandum usu ueniunt, illud omnino præstabit: hinc molestus ne sit, illinc ut oblectet, probetꝫ probanda modestè & grauius pro re ac loco, sitꝫ in alloquendo gratus atꝫ periucundus, non tamen ut aut omnem refugiat molestiæ respectum, uereaturꝫ ne recte monendo, ac suadendo honesta, parum forte placeat, aut undecunque gratiam, ut inire uelit, assentur. lo impudenter, quin eum sese geret, utrunque ut referat tum ad honestatem, tum ad utilitatem, quæ tamen honestate non sit uacua. Et quod meretricule seruare audent in re impudica, non seruabit in re maximè honesta, & utili, uir qui sibi proposuit, ubique gratus esse, seꝫ in omni uita, hominumque consuetudine mediocritatem uelle sequi, tum in commendando, ac loquendo in gratiam, tum in continendo ab ijs, quæ parum laudanda uideantur, aut in ijs improbandis retinendo modum ac mensuram? Nam quanquam eius studium est, ut sit maximè gratus, atque etiam utilis, negliget tamen leuiorem interdum offensiunculam, quæ posset ex commonefactione proficisci, dum profit multum. Satis nunc (inquit apud Plautum) credo soror ornatam te tibi uiderier, sed ubi exempla conferentur meretricum aliarum, ibi tibi erit cordolium, si quam ornatam melius forte aspexeris.

Non uerita est illa sororem paulisper offendere, dum ei prodesse multum, ad cultum atque ornatum, ut quæ inter alias excelleret, quæ pariter quæstum facerent. Nouimus ipsi & temperantem, & mediocritatis huius studiosum hominem, qui cum sermo aliquis allatus esset, in quo retineri à se modum posse diffideret, sensim è concilio se subtraheret sub aliquam honestam causam. Quoniam autem nullum hic aspernatur genus hominum, quod ita sit à natura, usuque institutus: quippe cuius studium sit gratificandi notis, ignotisque, summis atque infimis, meminisse eum oportet aliam cum ciue: aliam cum hospite, aut peregrino rationem à se sequendam esse: cum amico, quàm cum ignoto: cum ignobili, quàm cum eo qui sit honesto loco natus, educant usque maximè liberaliter. Qua in re delectum eum adhibebit, ut cuique quantum sat est tribuat, seu in gratiam loquatur ac commendationem, seu dum commonefaciendo profit, in molestiam ut incurrat aliquam, quanquam studium eius illud est præcipuum, gratiam ut uerbis ineat, offendat uerò in conuersando neminem, atque ut in illud maximum omnino studium confert, adiungitque operam, ita ab altero præcipuè cauebit, quantum tamen honestas simul, utilitasque dictabit. Qua quidem ratione ab utroque & assentatore, & contentioso mutuabitur sibi quantum satis est, atque ut oportet, decet: quæque parum decuerint, neque honesta erunt, minimeque conducibilia, ea pro loco ac tempore repudiabit. Et res tamen, & locus, ac tempus ipsum, nonnumquam etiam persona illud exigent, ut peregrino, quàm ciui, plebeio, quàm nobili plusculum sit aliquid tribuendum. Ca-

qui uolumus, alterum in iram atq; odium prouocemus.

Virtutem eam non esse Amicitiam, sed
aliam quampiam sine nomine.

Cap. XXVI.

Virtutem uerò hanc non esse Amicitiam, quamuis sit
ei non parum similis, illud docet, quod amici offi-
cium est in amicum, quodq; mutuum inter amicos est
amor, mutuum etiam studium, mutua utilitatum collatio,
expetitioq; gratificandi, quodq; amicus est alter ego, ut om-
nes consentiunt. At hic ipse quem suo sine nomine esse dici-
mus, non mouetur in peregrinum, aduenam, summum, uel
infimum ciuem, notum, ignotum, uel beneuolentiae atq; amo-
ris, mutuiq; ipsius gratia, sed naturali quadam commotione,
quodq; ita suapte natura institutus sit, eumq; sese ipse assue-
scendo comparauerit, ut qui gratus esse omnibus uelit, mo-
lestus uerò nulli, aut impudenter contentiosusq; aduersari,
quin ut assentari minime uult, recusatq; altercari, ac rixas
serere: sic media inter utrunque officia inter omnes exercere
nititur, humanitatis praecipue memor, generisq; hominum
studiosus, eorumq; societatis, & insiti à natura officij. Quo
fit, idem bonus ut sit uir, ciuis probus, homo hominis amicus,
gratus ac iucundus, & simul cunctis publice & priuatim sin-
gulis, molestus uerò nemini: qui que in conuersationibus, ui-
tae que sociabili eum sese geret, ut lenibus pariter gratus sit,
ac seueris, iucundis aequae ac tristibus, mansuetis item, ac du-
riusculis, praestabitq; aduersum singulos id quod Horatius
praecipit:

» Sed pater ut gnatis, sic nos debemus amicis,

» Si quod inest uitium, non fastidire strabonem:

Appellet

Appellat Patrum blandus pater.

Quæ ad habitum hunc innominatum
pertineant. Cap. XXVII.

Omnino igitur huiusmodi habitu qui est præditus, i-
ta loquetur in gratiam, ut in impudètiã aliquam
nullo modo incidat, aut parum modestam commẽ-
dationem ac laudem. Quod si quãdoq; deflectendum sit à li-
nea, illud seruabit, quod ij qui rapida, ac maiora tranant
flumina, in obliquum trahi se tantisper ut sinant, dum ea ra-
tione ad alteram ferantur ripam, cum uelle aduersum ire cõ-
tentius, sit non modò difficile, uerum etiam temerarium,
longeq; periculosissimum, de quo idem illud iure dici pote-
rit quod de Empedocle ridet Horatius. Rursusq; ita aliquã-
do aduersus contendet, eaq; modestia & lenitate aut refra-
gabitur, aut parum aliquid probabit, ut exemplo illorum
qui dirigere uirgulam, aut flagellum incuruum uolunt, &
sensim, & molliter retorquendo dirigere illud studeant, ne
maiores dum afferre uim uolunt, flagellum ipsum fran-
gant. Quid enim imprudentius? quàm dum studes beneface-
re, id agas, ut obsis. Aduersatio enim immodesta, & parum
prudens, iram nunc occultam parit, atq; indignationem, nunc
manifestum odium, sæpe etiam repentinum excitat impe-
tum. Id quod inciuilis, & parum experti est hominis,
quod quantopere sit euitandum, Antisthenis factum do-
cet. Illud itaque præcipuè Iuuenalis attendendum est
dictum:

Venit & crisperi iucunda senectus,
Cuius erant mores, qualis facendia, mite
Ingenium, maria ac terras, populosq; regenti.

PP 5

Quis

- 22 Quis comes utilior, si clade, & peste sub illa
 22 Sauiam damnare, & honestum ferre liceret
 22 Consilium. Sed quid uiolentius aure tyranni?
 22 Cum quod de pluujs, aut aestibus, aut nimbo so
 22 Vere locuturi fatum pendebat amici.
 22 Ille igitur nunquam direxit brachia contra.

Torrentem.

Itaque hic ipse Crispus maximus & ciuis, & senator in ipso aduersandi, atque in gratiam loquendi genere sic quidem continuit, ut à rapiditate fluminis illius trahi se in obliquum pro re ac tempore permiserit, quod seruans saeuissimi monstri rabiem: etsi difficulter, præterijt tamen. Sed desinamus iam in hac ipsa mediocritate indaganda uberiores uelle uideri, aut acutiores. Cum & in gratificando, & in obsequendo, aut commonefaciendo, ac tum modeste aduersando, tum obsequendo pudenter, satis illud fuerit, delectus si adhibeatur, de quo adunde admodum dictum est. Vides iam que mediocritas hæc ipsa sit, & qualis, quodque apud Græcos est ignominis, ut minus mirum uideri possit, si sua apud Latinos appellatione careat, quando qui de ijs Latine scripserit, perscrutando ea, & quæ, ac quales uirtutes ipsæ sint indagando, Aristoteleo præsertim more, aut nullus in hunc usque diem extitit, aut eius scripta ad nostra hæc tempora parum peruenere.

De Comitatu. Cap. XXVIII.

Cæterum recte inquirenti, ac perscrutanti acutius, quæ uirtutis huius partes sint ac munera, apparebit fortasse eam esse Comitatum, de qua non pauca haud multo ante dicta sunt à nobis, quando Comitatus ipsa communis est ad omnes, non ad paucos, ad externos, ignotosque: non

tantum

tantum ad ciues, & cognitos, ac familiares, neque modo ad æquales, atque eiusdem ordinis, uerum ad ignobiles, atque in excelso gradu constitutos, aduersaturque in uerbis, ac colloquutionibus. studetque oblectare, atque in gratiam loqui, minimeque molestiam afferre neque ab honesto recedit, atque utili. *Liuius* quoque (alios ut præterea scriptores) satis aperte pluribus in locis nobis ostendit. Comem uirum suauem esse in consuetudinibus, ac familiaritatibus, & facilem admodum ac lenem, dantemque operam, ut quibus cum familiaritatem exercet atque consuetudinem, gratiam sibi eorum sic conciliet, ut tanquam insinat in ipsorum animos. Itaque uideamus obsecro, quid hic ipse *Liuius* de *Marco Valerio Coruino* loquatur. Non alius militi familiarior dux fuit, omnia inter infimos, militum haud grauate munia obeundo. In ludo præterea militari, cum uelocitatis uirumque æquales certamina ineunt, comiter facilis, uincere, aut uinci uultu eodem: nec quemquam aspernari, parem qui se offerret. Agnosce facilitatem eius ad cedendum, minimeque esse contentiosum, uultum insuper, qui indicio esse potest, quibus etiam uteretur uerbis. Ad hæc & communitatem tantam illam quidem, ut dux ipse militem non aspernaretur quenquam concertatorem in iaculando, equitando, in cursu se exercendo. Præterea considerare uisus eiusdem etiam auctoris uerba de *Lucio Papirio Curse* re. Sensit peritus dux, quæ res uictoriæ obstaret, seueritatem miscendam comitate. Atqui proprium est & *Comis*, & eius, cuius appellationem quaerimus, reijcere à se austeritatem, retinere lenitudinem, & obsequi potius quam repugnare, & cedere magis quam in contentionem prorumpere aut iurgia. Annaduertamus quoque quæ & de *Volumnio*
idem

idem dicit. *Volumnium* prouinciæ haud pœnituit, multa se cunda prælia fecit, aliquot urbes hostium ui cepit, prædæ erat largitor, & benignitatem per se gratam comitate adiuuabat. Hoc illud est, quod paulò ante retulimus, uerbis honorem addere, quo uidelicet maiorem inde gratiã sibi à militibus compararet. Quod quidem uirtutis est huius proprium, quærere. Sed nec illud negligamus, quod de *Quinto Fabio* tradit, in ita illum cum *Samnitibus* pugna, uocasse ad se *Maximum filium*. & *Marcum Valerium* tribunos, nominatimq; utrumq; pari comitate nunc laudibus, nunc promissis honorasse. Quid magis consentiens ad gratiam ineundam? quod mediocritas hæc nostra quæritat. Nam & de *Marco Marcello* (ut diximus) refert, accitum ad se *Bancium Nola num* benigne appellasse. Cuius enim uirtutis, nisi huius, benignæ sunt appellationes? militaria ei facinora retulisse quæ à ciuibus ob inuidiam sibi minimè indicata erant. Quid accommodatius, ineundam ad beneuolentiam? non posse tamè obscura esse, quæ Romanis in castris fortiter gereretur, ad iisse illum & multa, & grauiã pericula pro dignitate populi Romani, Cannensi in pugna non ante abstutisse prælio, quàm propè exanguem, ruina oppressum superincidentium uirorum, equorum, armorum, Et honesta, & grauiã allectamenta, ad demerendam gratiam, ad contrahendam beneuolentiam ex commemoratione rerum strenuè gestarum. Postq; assurgentem illum *Bancij* fortitudini, rebusq; ab eo egregie gestis, macte uirtute esto, cum dixisset, hortatum refert, secum inde ut esset frequentius, futurum ei apud se omnem honorem, atq; omne pretium cum dignitate, atque emolumento. Credendum est his dictis & uultum, & totius corporis

poris gestum conuenientem accessisse. Nam cum primis gestus gratiam sibi conciliat & (quod ingeniosissimus Poëta inquit) Super omnia uultus accessere boni. Quocirca hæc ipsa omnia cum ad Comitatem Liuius referat, cumq; propria sint mediocritatis huius de qua tã multa diximus, quis dubitet Comitatem eam appellare? cum ex omni parte Comitas ea complectatur, ac sibi uendicet, quæ mediocritatis huius propria esse dicimus, quando & in gratiam loquitur, & commendat, & laudat, & hortatur, & mulcet, & monet, & amicè consulit, omniaq; cum delectu: neq; ab honestate recedit, neq; utilitatis eius obliuiscitur, qui cum orationem habet, & cius inire studet gratiam, idq; hac solum ratione ac uia. Eadem quoq; ut est summe facilis, benigna, lepida, accomodans sese omnibus, & ciuibus, & exteris, sic omni studio cauet, ne offendat, ne molesta sit, ne in contentionem incidat: alcerationes, iurgia, tantum denique in gratiam intenta, & in eorum tum iucunditatem, tum commoda, cum quibus ipsa uersatur, non ita tamen ut refugiat molestiam aliquando subire siue aurium, siue animi, pudenter tamen, ac permodestè dum prosit, dum quod impetrare ipsa nititur retrahat ab inhonesto, ac parum utili, aut etiam damnofo, maleq; tum dignitati, tum rei domesticæ conducenti. Itaque & moderanter, & accommodatè apud Plautum agit cum domino seruus. Nam quod tu quod te aut genere indignum sit tuo facis, aut inceptas facimus facere Phedrome? num tu pudicæ cuiquam insidias locas aut quam pudicam esse oporteat. Ita tuum conferto amorem semper si sapis ne id quod amas, populus si sciat, sit probro, semper curato, ne sis instabilis: quod amas, ama testibus præsentibus. Nemo ire

quen=

quenquam publica prohibet uia. Quid? quod & Comitatis, & mediocritatis huius materia, & quidam quasi campus, in quo uersentur, eadem ipsa est atq; una, colloctiones uidelicet, appellationes, congressiones, sermones, consuetudines, conseruationes, saluationes, uisitationes, confabulationes, conuentiones, que in cœnis, in nuptijs, in ludis, in rebus tum iocosis, tum ad uires refocillandas, ac repellenda tædia. Sed maluerint fortasse aliqui mediocritatem hæc innominatam iacere. Nos uerò nequaquam in sumus, qui cum contentionem, ac rixationem uitium esse censeamus, uelimus hac præsertim in parte contentiosi uideri, atq; altercatores, satisq; fuerit uirtutem hanc ipsam etiam innominatam quæ & qualis sit offendisse.

De Popularitate. Cap.

XXIX.

Illud uerò prætereundum non est, Popularitatem uocari hanc ipsam mediocritatem quosdam malle, quando Popularitas communitatem quandam erga populares facilitatemq; præsertit, ut uideatur uirtus esse illorum potius, qui in alto sunt gradu constituti, quiq; aduersum inferiores sese faciles admodum gerant, exhibeantq; affabiles, quam fuisse in Augusto principe traditum est. Sed ea fortasse non minus perspicitur in actionibus, fauore, suffragijs, quam in oratione, ac uerbis, quanquam & Popularitas Comitatu condienda est. Ad hæc popularitas studium habet populi ac multitudinis, multiq; ob eam Populares dicti ac factiosi habiti, ut uideri possit aduersari eidem contrarium erga nobilitatem studium. Quod in Appio Claudio fuit, ut de Mario taceamus ac Sylla, contrarijsq; utriusq; stu-

dijs

dijis. Habet præterea Popularitas applicationem illam suam erga populum, popularesq; atque illorum res tantummodo. At Comitas delectu adhibito eadem quoque est aduersus externos, atq; alieni generis homines, & natura, & habitus, & ratione ita dictante.

De Humanitate. Cap. XXX.

NEc desunt qui Humanitatem eam dici malint. Verum nec Humanitas aduersatur contentionis ac rixarum studio, nec qui Humanus est, contentioso ac rixatori est aduersus, est tamen comis uir etiam perhumanus. Etsi non pauci humani quidem ipsi sunt nequaquam tamen comes. Nemo tamen comis, quin idem ipse sit humanus. Agit comiter familiaris meus Antonius Galateus, dum quod ingenium est eius, quicq; etiam habitus) quoscunq; habet obuiam, gratificari ijs studet, salutando perhumanè, appellando benignè, congregiendo hilariter, iocando urbanè, amridendo familiariter, offerendo grate operam suam & facilem, & minimè importunam. Quo fit, ut quemadmodum maximam in congressu affert iucunditatem ac delinimentum, sic post digressum, maximum quoque relinquat sui desiderium, delinutionemq; animi quandam cum requiescente ac uoluptate. Quod suaves præstare sorbillationes consuere, uti os ac buccam (quod hodie dicunt) suauem relinquunt, satietate omni prorsus expulsa, & epularum & cœnæ. Exhibet se quacunq; in actione, ac uitæ genere humanum Ioannes Pardus, quod & philosophiæ studiû, quod in eo summû est exigit, & natura eius exposcit, nihil superbè egit, nihil arroganter. In incessu, in sermone, in consuetudine, æqualem se cunctis exhibet, ægre fert ubi in quem-

piam

piam agi uiderit insolentius, fert grauatè & amicorū, & ci-
 uium aduersos casus, solatur mœrentes, laborantibus qua
 potest succurrit, adest, opitulatur, operam suam confert, ac
 stat ubique comes ei mansuetudo ac facilitas, studium tamen
 loquendi in gratiam uix ullum, nulla obsequendi quem
 admodum nec contendendi procliuitas, oratio eius suavis,
 & placida, quæ tamen nullum præferat studium ineunda
 gratiæ, proprijque compendij, abstinet autè sic à gratiloquens
 tia, ut maledicentiam prorsus detestetur ac contentiones.
 Quocirca à Comitatu non uno modo differt Humanitas.
 Etenim qui aliorum moueatur damnis, in commodis, capti-
 uitate, orbitate, inopia, exilio, malisque alijs, humanum hunc
 dicimus, nequaquam in hoc tamen comem. Itaque aliud est
 comis uiri officium, aliud humani. Inest tamen utrique que-
 dam quasi communitas uiuendi quacunque in actione ac ne-
 gotio, siue eam Facilitatem uocare uolumus, siue tractabi-
 litatem. Non desunt tamè, qui quam Comitatem ipsi uocari
 non iniuria fortasse dicimus, Ciuitatem eam appellari ma-
 lint, quod uirtus ea sit maximè honesto ciue digna: ac tamen
 etsi aduersum peregrinos, exterosque ius extendat suum, ta-
 men ducere potiore à re appellationem uolunt. Qua ratio-
 ne qui eam affecuti sint, ciuiles & ij dicantur. Quorum opi-
 nioni minimè quidem aduersaremur, si ciuiles ipsi non mi-
 nus in actionibus, rebusque uersarentur alijs, quæ ciuiles & di-
 cuntur, & habentur, quam in uerbis, congressionibusque, atque
 in gratiam conferendo sermones suos. Igitur cum & qui,
 & quales Adulatores sint atque Assentatores, abundè ex-
 plicauerimus qui item Contentiosi, ac Rixatores, mediisque
 inter utrosque habitus qui sit, & qualis, ostenderimus, ad
ueraces

ueraces transeamus, & ad eam uerborum partem, quæ aut ueritatis studiosa est unius, aut contra mendacij, de qua in sequenti libro differemus.

F I N I S.

IOANNIS IOVIANI PONTANI, De Sermone. Lib. II.

De Ostentatione, & Simulatione. Cap. I.

Erit cū autem huic quæ in sermone uersatur, ciuiliq; in consuetudine, atque in hominum uita, illinc aduersa obsistit fronte Ostentatio, nequaquam ex æquo sequētesque suas metiens, cum aut affingat sibi maiora, quàm quæ re ipsa sint, & quàm ingenium ferat, ac facultates, aut falsa omnino de se prædicet, aliaq; quàm sint, eaq; præclara admodum, magisq; ac magis narratu, atque honoratu digna Vitium sanè leuissimorum hominum, seq; ipsos decipientium, idq; etiam conantium ut alij quoq; decipiantur. Quid enim est aliud simulare, quàm sub ueritatis specie uelle decipere? Hinc uerò aduersatur Dissimulatio, utq; illa supra uerum & loquitur, & sese effert: sic huius est studium aut dissimulare quæ insunt, aut deijcere ea, infraq; uerum eleuare ac deprimere. Ita q; ut ueritati mendacium, sic mendax aduersatur ueraci, ueracitatiq; mendacitas. Sed uerax unus ipse quidem duntaxat est, & simplex,

mendax uerò duplex. Nam è numero mendacium alij (ut dicitur Etum est) Ostetatores sunt ac Simulatores, alij Dissimulatores, de quibus post.

De Veracibus. Cap. II.

Nunc de Veracibus, quos nihil refert, si ueros aliquando uocauerimus, tametsi Verax ab habitu ac consuetudine, suoque ab instituto ueritatem profitetur, eamque ubique sequitur, estque moribus ac sermone, hoc est, factis, dictisque ita constitutus, cum tamen Verus dici quis possit, ex aliquo dicto, sententiaque, qui tamen mentiri plerumque sit solitus. In actione igitur omni, uitaque uniuersa cum laudetur ueritas, uituperetur mendacium, efficitur, ut Veracitas uirtus sit, Mendacitas uerò uitium: siquidem improbatum uitium, commendatur è contrariò uirtus. Nec uerò ueritatis studium inesse cuiquam potest absque summa etiam probitate, perinde ut nec sine improbitate mendacitas. Igitur qui ueraces, idem et uiri, et ciues probi sunt, ex aduerso mendaces, improbi. Saneque non maximis tantum aut mediocribus in actionibus, inque minus grauibus siue sermonibus, siue congressionibus, ac siue serijs, siue iocosis in rebus ueracitatis elucescit studium ac uis, uerumetiam in minimis quibusque, ut ueritatis studiosi, et tanquam professores, de minutissimis quibusque, ac maximè leuibus non aliter sint solliciti quam pudicissimæ matronæ de honestatis ac pudicitia fama: nec de continentia tantum, pudorisque commendatione, deque moribus, ac uerbis singulis, uerumetiam de leuissima oculorum inflexione, deque incessu, qui fortè mollior iudicari posset, aut de manuum agitationibus, atque oris habitu liberiore, Et uerò alia ratione nequaquam præstare.

stare illud poterit, ut (quod Aristoteles dicit) & uita, & sermone uerax sit, quod necesse est, assuetudo præstet, habitusque ita comparatus, ut ueritas ipsa & ubicunque opus est, & quocunque in sermone, minimaque quaque in actione, oculis semper obuersetur eius: neque aliud aut studiosius meditetur, aut potius esse censeat, magisque perpetuum aut constitutum habeat, quam nullo pacto ueritatis e uia deflectere, deque ueri delabi curriculo. Sequitur igitur ueritatis studium uirtus ea, quæ suo nomine est Veridicitæ: & qui ea utuntur. Veridici: unde & qui uera uaticinantur, siue uates, siue harioli dicti sunt ueridici pariter, ac ueriloqui. Quanquam autem in ijs quæ supra sunt à nobis dicta, satis præfati sumus, hac nos in parte, hocque in tractatu minime loqui ea de ueritate, quæ in inquirendis uersatur rerum ac naturæ causis, aut de iure, iniuriaque, ac siue forensibus in negotiis, siue physicis, mathematicisque inquisitionibus, tamen id ipsum iterum testatum uolumus. Itaque illiusmodi quidem uero falsum opponi dicimus, huic autem mendacium potius. Qui enim sua in opinione fallitur, ac sententia non statim ipse mendax est, aut id agit, ut decipiat, & qui mentiendi studio tantum peccat, uonus magis quam fallax est, aut deceptor. Sequitur præterea Veridicitiam Benedictiam, cum sit probi uiri benedicere, sitque Veridicus & ipse maxime probus, ac bonus & uir, & ciuis. Nec profecto si detrahendum aliquando flagitio fuerit, Verax ipse parcat ueritati: ita tamen, ut ne maledicendi, aut detrahendi studio id agere uideatur, uerum ut honestas uigeat in ciuitate, ipsaque simul libertas commune ciuium omnium bonum, proculque repellatur flagitium, atque improbitas.

Contra uerò mentientium hominum comes esse consuevit
 Maledicentia quando mendaces existunt plerunq; maledicè
 pariter ac nugatores. Namq; ut lucrentur, ut uanitatem pa-
 tefaciant suam, necesse est, perperam multa ut dicant, & fin-
 gant, atq; (ut Comici inquit) garrulose deblatterent. Quo-
 rum sunt è numero nebulones, nugigeruli, blatterones, ue-
 teratores, & id genus uanissimorum hominum, ac maximè
 seruilium. Veri igitur ipsius studiosus, & tanquam professor
 in uita omni, & in actione quacunq;, ac sermone, qualis est
 ueritas, talem ipse personam assumet: quippe qui etiam in
 ijs in quibus forte nihil referret, ne uel tantulum quidem è
 uia deflexerit, nedum ut à linea digrediatu ueri, maioribus
 in rebus ac negotijs, quin tenorem ubiq; suum seruabit, re-
 ctâq; ad metam proficiscetur, ut qui mendacium, nugas ue-
 terationesq; ubiq; fugiat, detesteturq; perinde ut rem maxi-
 mè turpem, summèq; indignam recto, & bono uiro. Etenim
 prima Veracium cura est recti, atq; honesti. Itaq; & à turpi-
 tudine, quæ honestati aduersatur, & ab insinuatione atq;
 obliquitate, quæ à rectitudine est aliena, abhorreat necesse
 est. Quando autem uirtus omnis gratuita est, ac per se expe-
 titur. Veracitasq; ipsa est cum primis etiam laudabilis ac
 percommoda & retinendæ, & amplificandæ hominum so-
 cietati, nimirum Veraces ipsi propter solam ueritatem ueri
 sunt ipsius studiosi eamq; tum propter se ipsam colunt, tum
 quòd uinculum eam humanæ societatis uel maximè tenax
 esse intelligunt, ad quam colendam natos se esse sciunt. Quia
 uerò de ueritate nunc illa loquimur, quæ potissimum in ser-
 mone uersatur atque oratione, ac tum in laudando, deq; se
 atque de alijs prædicando, tum in improbandis ac reprehen-
 dendis

dendis turpibus. Veracis uiri officium est, uera & cognita de se nequaquam dissimulanter, sed liberè, atq; aperte, ubi opus fuerit, loqui: nihilquæ supra quàm suum est, sibi aut arcesite affingere, aut subductim detrachere, modestè tamen omnia: euitabit insinuationes, flexusq; uerborum: non detorquebit iter à linea. Nihil simulanter dicet, aut dissimulanter, aperte quidem cuncta, sineq; iniuria: erit autem sermo eius nequaquam aut affectatus, aut lubricus: neq; rancescet ille quidem, neq; spurcabitur: prorsusq; alienus erit à fucò, infractione, effœminatione, mollitia: talis deniq; qualem serenitatem esse nocturnam requirimus, in qua nihil turbidum, nihil uentosum, neq; quod uel æstum afferat uel gelu: qualis profectò serenitas est uerna, quæ nullo modò cum offendat (quod suauissimum tamen est) rorem effundit ad omnem germinationem quammaximè utilem ac felicè. Quì igitur talis erit, ut de se, rebusq; suis uera tantum, & qualia sunt prædicet, nimirum idem hic non erit a seipso alienus, ac diuersus in explicãdis ac referendis aliorum rebus: quas ita referet, atq; explicabit in circulis, in concilijs, in cœnis, couentibusq;, ut minimè in gratiam loqui uideatur, atq; inseruire auribus, sed ueritatis unius studio & causa. Ac nescio etiam quomodo uidetur hic ipse Veridicus de se dum dicit, si quippiam sibi rebusq; suis subduxerit, dum ne dissimulandi gratia, de modestia uel meritò laudandus, quin (modò tamen modestè) si quid laudandis ac referendis aliorum rebus ornatus addiderit, ut uirtutis laudatori, ut rectè factorum commendatori uidetur assurgendum. In quo naturam imitatur ipsam, quæ ornatus quoq; ac cultus nunquã uidetur oblita. Namq; ut in enarrandis suis ubi fuerit pare-

rior, dum ne id fiat cum dissimulatione, commendatur ut
 modestus: sic uidendum est, ne si differendis alienis fuerit
 constrictior, detur id inuidentiæ. Optat Cicero (ut laudum
 expetentissimus) exornari res suas à Luceio, uidelicet cupit
 illas amplificari, adiungiq; ijsdem ornatum ac nitore. Quis
 accusauerit Ciceronem, si idem cupiat, quod natura nobis
 ipsa exemplo est, cupere ut debeamus? Tamen uerecundius
 cum Luceio suo, cumq; rebus à se gestis egisset, si illum ita
 rogasset, ut historici officio fungi uellet, naturæq; ipsius ex-
 emplum sequi, illiq; inherere. Sanctus fuit uir Hieronymus,
 & perbeatus: ut Christianus, & Deo maximè carus, Rufinus
 tamen pati illum minimè potuit, cum ut Ciceronianum
 male se habitum referret. Quis autem non uel magnam
 eloquentiæ laudem Hieronymo etiam indulgentissimè con-
 cesserit: tamen à Ciceroniano dicendi genere (si ob hoc ip-
 sum male fuit habitus) & à simplicitate illa Attica, Cicero-
 nis amica, tantum abest, ut oratio quidem Hieronymi ap-
 pareat conquisitor, nimioq; elaborata studio: id quod non
 solum uerba, uerum etiam ductus ipse orationis præferat.
 Quintus Fabius ille cunctator, ex ijs quæ apud Liuium ei
 respondentur à Scipione, fuit fortasse nimius ijs edifferen-
 dis, quæ aduersus opinionem transferendi ex Italia in Af-
 ricam belli facere uidebantur. Itaq; iudicatus à quibusdam
 ob inuidentiã magis, quàm ob ueritatem ipsam ea differ-
 uisse. Quod ne iudicari de se possit, uerax omni studio uir
 cauebit. Alexander Augustus parcè admodum, ac breuiter
 de rebus à se contra Parthos gestis in senatu retulit: & quã-
 uis summam uictoriæ nõ dissimulanter expressisset, datũ ta-
 men est illi modestiæ, quòd diceret minimè opus esse referen-

dis illis magniloquentia. Non pepercit ueritati Alexander hic consuluit tamen modestiæ imperatoriæ. Cæsar in terrore illo formidabili aduentantium Germanorum, forsan infra uerum, minimè tamen præter tempus de hostium uirtute locutus est, eam deprimendo apud milites, plurâq; de legione decima sibi persuadere ostendit, quàm re ipsa sibi persuadebat. Nequaquam itaq; aut seipsum decepit, aut milites uerum imperatoriæ satisfecit prudentiæ. Quo fit, ut ueritas ipsa (quod pudicis etiam matronis concessum est, quod etiã sacerdotibus in publica lætitia, sacrisq; solennibus) patiatur aliquando sibi cultum adijci, decentem tamen, quamuis nequaquam perpetuum, sed pro tempore. Omnino igitur Veracis uiri proprium est, non simulate, aut dissimulate de se ipso loqui, non obscure, aut insinuãter, minimèq; obliquè, uerum apertè, palam, directè, liberaliter, quod etiam est magnanimi: nihilq; quod sibi non insit, aut rebus suis adiungere aut quod ex parte desit, per simulationè affingere. Eritq; oratio eius ut ab omni iactatione uacua, sic nullo pacto nimia quæ ue satietatè audiētī afferat: careat supercilio, sit tamen seuera & grauis: atque ita tamen grauis, ac ueritati ac grauitati suo loco sit adiuncta comitas: sit dispositio, & ordo ipse compositus, accommodataq; explicatio: namque ut sit ea siue arcescita, siue fucata, nihil est quod tam ueritatem ipsam inficiat: rerum deniq; amplificatio ita temperata, ut appareat cupere se extolli eam ab auditoribus magis, quàm ut ipse uelit esse rerum suarum prædicator, atque (ut hodie usurpant) præco: præcipuè uerò erit in dicendo breuis & cãdidus, quiq; dispositè atque ordinate prosequatur, quæ dicenda suscepit. At in laudandis alienis, dum ne id fiat in-

seruiedo auribus, magis quam ut ueritatem sequatur, eam
 que ut approbet, & maior erit atque uberior, & oratio eius
 ornatio, magisque magna & plena, quo & uirtus operæ
 accipiat suæ pretium, & ceteri incitentur exemplo. Summa
 tamen cura uidendum erit, ne dum habenis utitur laxiori-
 bus, metam transiliat: quo uitio infecti sunt Panagyricorū
 maxime scriptores, qui pleraque arcessita, partimque non ue-
 ra, aut ficta afferunt, ut erubescendum etiam uideatur, siue
 lectoribus illorum, siue auditoribus. Quando autem teneri-
 rima quedam res est ueritas, eius ipsius professor illum in
 cunctis quæ ad eam explicandam spectauerint, modum reti-
 nebit, ut neque apud quosque, neque quocumque aut loco, aut tempo-
 re, aut in circulo, neque quoque in conuentu, concilio, cœtu, neque
 in eisdem ubique uerbis, aut uultu eodem putet sibi licere, de ea habe-
 re sermonem, aut eandem retinere rationem: Cum aut locus,
 aut tempus, aut rerum status eiusmodi esse possit, ut tacere
 aut magis conducatur, aut contra obsit de se, rebusque suis, aut
 alienis loqui liberius, oreque magis pleno: sitque nonnunquam con-
 fugiendum ad exprobrationem collatorum beneficiorum,
 minime tamen exprobrandi gratia, sed quod necessitas ita
 ferat: quod imperatores seruare solent, dum aut fugam siste-
 re uolunt militum, aut minus eos obediens, seu parum pro-
 pios habent ad imperata facienda, atque ad obeunda munia,
 aut dum decumare illos, aut alijs supplicijs afficere, aut ig-
 nomina uolunt. Quæri potest hac in parte, an Veraci huic
 sit permissum, aut uerum quandoque subtrahere, aut aliquid,
 quod nequaquam ita se habeat subsimulare atque effingere.
 Magna est uis temporis, ac rerum, non minor personæ ipsius
 quam quis gerit. Fingunt nunc multa, nunc contra celant in
 aduersis,

aduersis, ac periculosis casibus sapientes tum rerum publicarum temperatores, tum duces exercituum: multa peritissimè medici periculosissimis in morbis, nò pauca sacerdotes, quiq; prædicatores dicuntur, quo rebus adiungant autoritatem: nec tamen illi ex eo aut mendaces habentur, aut minus ueridici, quando neq; propositum eorum est aut mentiri, aut fallere, uerùm et prodesse ea ratione, & pericula auertere, quod omnino prudentium est hominum munus atq; officium. Nesciam tamen quomodo perpetuitas illa ueritatis retinendæ maximum in mentibus atq; in uoluntatibus ipsis hominum locum obtinet in omni actione, & causa. Tribuit hoc nobis Innocentius Octauus, Pontifex maximus, in componenda dissensione inter ipsum & Ferdinandum regem Neapolitanorum. Nam commonefacientibus quibusdam eum Cardinalibus, cauendum esse ne à Ferdinando, quòd esset (ut ipsi uolebant) parum firma fide, compositis post rebus frustra haberetur: At, inquit, neutiq; falsos nos habuerit Iouianus Pontanus, qui cum de concordia agitur, neq; enim eum ueritas destituet, ac fides, qui ipse nùquam ueritatem deseruerit, aut fidem. Sed à nobis hac ipsa de re abunde admodum disputatum est ijs in libris, quos de Obedientia scripsimus. Quamobrem his de Veracitate, Veracibusq; explicatis, hoc est de mediocritate ipsa, ad extrema, quæq; contraria ei sunt, discuturq; uitia, transeamus.

De Mendacibus. Cap. III.

ADuersatur igitur mediocritati huic, quam Veracitatem appellare placuit, Mendacitas, cuius & excessus existit quidam, & defectus: atq; excessus quidem ipse suo nomine est Ostentatio, quod iam diximus. Sunt

tamen qui *Iactantiam* malint, alij qui *Arrogantiam*. Sed hæc ipsa *Arrogantia* magis uersatur circa honorum nimiam munerumq; ciuilium affectionem, quam in ueri dictione atq; usu: quippe cum arrogantes per uim, præterq; quam suæ ipsorum ita partes ferant, arrogant sibi supra merita, ultraq; natales suos, atq; actiones, ac uitæ genus, neq; enim caput sui rationem habent. Itaq; arrogantes ipsi quidem uiolenti sunt: qui uerò sibi plus in dicendo de se, suisq; de rebus tribuunt atque assumunt, quàm quod re est uera, atq; ex merito assumendum, hi nequaquam uiolenti habendi, aut impotentis, uerum mendaces, uani, futiles, leues. Quocirca *Arrogantia* accedit ad *superbiam*, atq; *elationem*, *Ostentatio* ad *uanitatem* potius, inaneq; quendam rerum suarum siue *persuasionem*, siue *ascriptionem*. Quãdo uerbum ipsum *Arrogo*, unde *Arrogantia* deducitur, *uolentiæ* quidem est, atque *elationis*. *Ostentatio* autem *uanitatis*, atq; *inanis* cuiusdam *umbræ* dictio, quasi uideri sibi inesse uelit, quod nullo modo insit. Et *Arrogans* quidem hoc agit conaturq;, ut re ipsa talis sit, qualis uideri uult, *Ostentator* uerò tantum ut uideatur, atque appareat.

De *Iactatoribus*, & *Ostentatoribus*.
Cap. IIII.

NAm qui *Iactantiam* excessum hunc potius dici atq; esse uolunt, in eo labuntur, quòd *Ostentatio* cum plerunque una sit, *Iactantia* ipsa ad *superbiam* ubique est, aut ad *stoliditatem* referenda, in *leuitate* uerò parum omnino differunt. Et *Ostentatio* quidē affingit sibi aut quæ nulla prorsus è parte insunt, aut maiora ea quàm sint, facit. At *Iactator* etiam in ijs quæ uera sunt, referendis, atq; extollens

extollendis est nimius, peccatq; in eo uehementer, quod nec modum seruat, nec mensuram, nimisq; fastidit & gestu, & uerbis, & contentione est immoderatio. Quo in toto fere genere Ajax peccat apud Ouidium, quãdo & quæ dicit uera illa ipsa sunt, atq; adeò quidem magna, ut magnificari, affingendo eis aliquid, nullo modo necesse esset, & singula quidem erant notissima Græcorum ducibus, ac senatui, Tamen quod insolentius ea ab illo dicantur, quod nimis indignanter dictum uideatur.

Agimus prò Iupiter, inquit.

Ante rates causam, & mecum confertur Vlysses.

Quodq; & ore, & manibus, & toto corpore (ut mos est indignantium) insolenter iactabatur, potest iactatiæ iure ipso argui, atq; accusari, nequaquam tamen aut ostentationis, aut fortasse arrogantia. Quo fit, ut iactator ipse nimius sit, atq; immoderatus, siue uera dicat, siue parum uera, atq; arcescita. Cum Ostentator nequaquam sit ipse iactatu nimius, sed parum omnino dictis uerus, atque ex eo uanus magis quàm aut superbus, aut arrogator. Hæc autem dicuntur à nobis, non detrahendi recentioribus quibusdam scriptoribus, uerum docendi studio, cum præsertim de ueritate ipsa sit quæstio.

Plura esse mendacium genera.

Cap. V.

Mendaces igitur cum eorũ propositum sit mentiri, alij quidẽ honoris mentiuntur adipiscendi gratia, alij uerò cõparandæ pecuniæ. Sunt quibus mendacium ipsum pretiũ est, ipsaq; mentiendi uoluptas perquam suauis est eorum fructus, quod genus maximè uauũ iudicandum

dicandum est. Videntur autem huiusmodi homines ab illo ipso ad quod geniti à natura sunt, quam longissimè discessisse: cum ad grauitatem geniti simus, & ad constantiam, ac firmitatem omnes: nec (ut Cicero ait) quicquam sit turpius uanitate. Iure igitur Vani appellati sunt, cum eorum cogitationes ac uoluntates prorsus inanes sint, fluxa q̄ consilia: uitiū uerò ipsum Vanitas, quando propositum ipsum futile est, leue, inane, uacuum, quæ omnia uanitatem, & quidem summam indicant. Quàm autem ridicula hæc ipsa sit uanitas, ea fingens quæ nusquam sint, ea mentiens quæ fieri, aut esse nequeant. Vmber noster Comicus docuit, in milite illo
 » ostentate uictorias suas: Sexaginta hominum millia uno die
 » Euolaticorum manibus occidi meis. Et (quo sermo eius uanior appareret) subdit: Viscū legioni dedi, fundisq̄ eos prosternebant, ut folia farfari. Quid multa? quos uisco offenderrant, tum crebri ad terram decidebant, quasi pira: ut quisq̄ ceciderat, eum necabā indita per cerebrum pinnula, sic quasi si turturè. Quid his euanidum magis? quàm igitur uani per se ipsi sint mendaces huiusmodi, quàm ridiculi et contemptibiles, quis non uidet? Atq̄ hac quidem ratione Poëtas omnes ridiculos ac despiciabiles forte quis dixerit. Non esse autem despiciendos, uerùm admirandos potius, illud docet, quod Aristoteles & Homeri, & aliorum Poëtarum autoritate in maximis quibusq̄ rebus utitur, & Poëtarum dicta pleraque habita sunt pro oraculis, cum Mendaces ipsi atq̄ Ostentatores nugentur ac garriant, magis quàm fingant: sitq̄ fabula ipsa inuenta non uanitatis gratia, uerùm ut arte ea homines uel deterrerentur à uitijs, ut cum Lycaonem in lupū fingunt ob crudelitatem maximè efferatam cōuersum: uel incitarentur

tur ad uirtutes, cum Castorem, Pollucem, Herculem in cœ-
 lum translatos decantant. Aesopi fabula exemplum uitæ
 esse potest illis præsertim, quos cõtigit obscuriore in loco aut
 nasci, aut educari, & uiuere. At Homeri poëma uirtutē esse
 sanctissimus uir Basilius iudicat. Nihil enim Poëta ille ne-
 glexit, quod tum heroicæ, tum ciuiles ad uirtutes pertineat.
 Quid porrò ad pietatem, religionem, tolerantiam, fortitudi-
 nem, quid item ad declarandam rerum humanarum incons-
 tantiam, fortunæq; uarietatem, quod non Aeneæ Virgiliae
 res declarent? ut etiam illorum qui diem obiere, quæ præ-
 tæta sint cuiq; pro meritis constituta, aut rursus pœnæ, liceat
 apud illum planè noscere. Et Horatius ait de Homero:
 Qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non, cc
 Plenius, ac melius Chrysippo, & Crantore dicit. cc

Itaq; Mendaces hi quidem inanes sunt ac uani, quoniam
 eorum finis ac propositum est uanitas, & quidem moralis,
 eaq; apertissima uanitas. At Poëtæ habiti sunt admirabiles,
 diuiniq;. Delectando enim, & per blanditias in animos homi-
 num influendo conati sunt eos ad generosissima quæq; ab
 maxime fœdis, ferisq;, atq; à beluarum oppidò quàm simili-
 bus moribus retrahere, abducereq; à syluis. Quocirca ob
 hoc ipsum studium putatus est Orpheus syluas cantu tra-
 xisse post se, animaliaq; illas incolentia, & Amphion rupes
 ac saxa. Quid igitur inter fictiones intersit publicæ utilita-
 tis, atq; humani generis instituendi gratia susceptas, & eas
 quæ solam ob uanitatem, non modò uetustissimi Poëtæ do-
 cent, uerum etiam Prædicatores huius nostri temporis, qui-
 bus familiare quidem est, prudentissimè excogitata quedam
 & ficta in exemplum adducere. Verùm de hac ipsa Mendacitate

citate satis. Quantum enim ueritas ipsa laudatur, estque in pretio, tanto est magis ridicula ostentandi uanitas, fallaxque clementiendi studium.

Quid Aristoteles hac de re sentiat. Cap. VI.

Totum autem hoc genus de quo suscepta nobis disputatio est, Aristoteles tradit in sermonibus uersari, atque in actionibus, ad hæc (quod Ostentatores simulâter fingant sibi, quæ ipsis nequaquã insint, aut maiora, quam re ipsa illa sint) etiã in fictionibus, arcessitisque fucationibus. His ipsos aut homines Ostentatores esse ait, proprioque nomine ἀλαζονες, qui apud Plautum sunt gloriosi. At quos Irones uocat, eos aut inficiari, aut dissimulare quæ ipsis insint, aut ex ijs sibi multum detrudere, eaque quæ uera sunt dissimulando minuere. Horum uerò mediū ἀλιθευτικόν, hoc est, et uita et sermone ueracem esse, quæque et quanta sibi insint, profiteri, illisque nihil aut fando demere, aut adijcere rebus suis. Atque hæc quidem ipsa consueſse fieri aut nullius, aut alicuius rei gratia. Esse autem unumquemque perinde ac sunt eius dicta, factaque ac uita omnis præterquã si rei cuiuspiam dimoueatur gratia. Mendacium uerò ipsum per se et turpe esse, et opprobriosum: secus autem uerum ipsum, et honestum, et laudabile. Itaque Veracem hominem (quod mediū teneat) quasi æquipensatorem quendam meritò laudari: contra Médaces utrosque, et qui Ostentatores sint, et qui Ironici, uituperabiles, Ostentatores tamen amplius. Esse igitur Veracem, qui et uita, et sermone, hoc est, factis, dictisque ueritatē tueatur et colat, talisque habitu existat ac consuetudine, exque eo probum illum uirum esse, utpote ueritatis oppidum quam studiosum, etiã in minimis quibusque

busq; atq; hoc etiã magis in maximis, iisdẽq; serijs reb. quipæ
 pe qui abhorreat à mendacio, ducatq; illud quidem per se i-
 psum fugiendum: quod etsi commendatione dignum est ac
 laude, tamen (quæ ueracis hominis modestia est) suapte cum
 natura propensiorẽ putat ad subducendũ de ueritate quipæ
 piã, cũ superlationẽ omnem atq; immoderantiã inuidiosam
 existimet, atq; odio dignam. Ac de Verace quidem hæc ab il-
 lo traduntur. E' Mēdacibus uerò, qui nullius rei gratia, sed
 ob ipsam tantum mendacij uoluptatem, maiora quàm quæ
 sunt, sibi per simulationem, rebusq; effingat suis, prauum il-
 lum quidẽ suapte natura est, atq; à probitate alienum, quæ
 ueracium hominũ comes sit: ni enim ita esset, mendacio ne-
 quaquã gauderet. Cæterum uanum potius uideri, quàm ma-
 lum. At qui honoris gloriæ' ue ac famæ gratia ostentandis
 rebus suis, ijsq; falso ac simulanter arcessendis, ueri fines e-
 grediatur, adiiciatq; supra quàm res ipsæ sese habeant, illiũ
 non ita quidem uituperatione dignum. At qui pecunia ca-
 ptus ementiatur, hunc proculdubio turpiorem. Mendaces e-
 nim omnes ab lectione existere, atq; ab hiatu, & qui ostenta-
 tores ut uani mendacio latentur, & qui honore & gloria ca-
 piantur, uelintq; inter alios uideri excellere, quiq; item pecu-
 nijs inhient, rei q; domesticæ compendijs, utq; sibi prosint ac
 suis. Consueſſe autem ea sibi affingere, quæ latere quidem
 posse, eaq; haud palàm fieri arbitrentur: ut qui cum è medi-
 cina, aut diuinatione aliquid modò attigerint, & medendã
 tamen, & diuinandi maximam se peritiã affecutos glori-
 antur, profitentur' que ea se tenere, quæ sint earum artium
 abditissima, deq; se ipsis magna cum ostentatione ac iactan-
 tia prædicant.

De Ironicis. Cap. VII.

DE Ironicis uerò ac dissimulatoribus hæc sentit. Es-
 se ex ijs qui minora de se, rebusq; suis dicant, aut ea
 prorsus inficientur ac dissimulent, in quibus ijdem
 ipsi præsent, sintq; ea præclara admodum, ac magis magisq;
 nobilitata: nullo modo tamen emolumentum causa, ac pecu-
 niæ, uerum ut insolentiam deuitent ac tumorem, cuiusmodi
 fuisse Socratem refert. Esse item alios, qui parua ac minuta
 quædam, ea tamen planè cognita dissimulantes, dum mini-
 mis quibusdam è rebus siue eleuandis, siue dissimulandis lau-
 dem aucupantur, ex eo contemptibiles fieri, esseq; despicien-
 dos. Quinetiam hanc ipsam interdum Ironiam, ostentatio-
 nem prorsus esse quandam iudicat: qualem fuisse Lacedæ-
 moniorum uestitum dicit. Etenim ut excedentem arrogan-
 tiam, sic attenuationem nimiam, ad ostentationem esse re-
 ferendam. Itaque modeste qui utantur Ironia in ijs ipsis quæ
 manifesta sint, atq; in promptu, urbanos eos uideri, gratiãq;
 quandam inter ciues promereri, indeq; iucundos esse, atque
 admodum gratos. Quòd autem ostentatio ipsa turpior per
 se sit, ac uiro probò indignior, inde Ostentatores, quiq; ea si-
 mulant, quæ nullo modo insint, idq; contendunt, ut inesse cre-
 di ea uelint, atq; ultra uerum seq; resq; uerbis magnificant,
 atq; extollunt suas, quàm qui Ironici sunt, suaq; dissimulan-
 ter inficientur, aut ea deducunt, Veracibus utique magis
 aduersari. Atque hæc quidem in hanc traduntur sententiam
 à Peripateticæ sectæ constitutore. Nos uerò institutum no-
 strum secuti, in his ijsdem diffusius uersabimur, magisq; ali-
 quanto exploratè, & aliud esse Simulare dicimus, aliud Dis-
 simulare. Simulamus enim quæ nullo modo uera sunt, quæq;
 ipsi

ipsi nec fecerimus, nec dixerimus, quæq; nec seruare in animo habeamus. Contra, dissimulamus, quæ ipsa quidem dicta, aut facta sint, perinde ac nec dicta fuerint, nec facta, aut non quemadmodum, quoq; animo, consilio' ue aut fecerimus, aut dixerimus. Qua ratione Sallustius Catilinam cuiusq; rei simulatorem esse dixit ac dissimulatorem. Cum tamen & simulare, & dissimulare nonnunquam prudenti uiro sit permissum, ut qui:

Spem uultu simulat, premit altum corde dolorem.

Singula enim ad finem sunt ipsum referenda. Sed hac nos in parte de simulatione ac dissimulatione illa loquimur, quæ mendacium respectat, utq; ementiendo fallat, recedatque à ueritate profitenda. Itaq; Simulatores Ostentatorum necessarij sunt atq; affines, Dissimulatores Ironicorum. Simulant namq; Ostentatores, dissimulant Ironici. Alteri af- fingunt, ementiuntur, arcessunt, quæ non sunt simulantes alteri subtrahunt, minuunt inficiantur, uerum ipsum dissimulantes. Vtcunq; tamen se res habeat, diuersum est utrisque consilium. Illi enim quod quærunt, ea id ratione assequi uolunt ut fingant & uultum, & uerba, & consilia, & res ipsas nonnunquam tristitiam, dolorem, lacrimas: aut contra hilaritatem, lætitiã, uoluptatem, hi quæ uera sunt, ut aut omnino inficientur, aut plurimum illis demant.

De quatuor generibus Ostentatorum. Cap. VIII.

TRiplex est igitur Ostentatorum (ut dictum est) genus, qui in simulationibus uersantur, alij enim sunt quibus mendacium sit, ipsum mentiendi auctoramentum, quo in uitio planè regnat uanitas. Alij quibus ea è re

proposita sit honoris, famæ uel consecutio, ostentant enim
 seque sua, quo honores, magistratus, dignitates, sacerdotia
 assequantur, quod studium non uacat ambitione. Sunt qui
 ampliandæ rei familiari hac ratione dent operam, quod uiti-
 um ab auaritia ducit ortum. Sed nec uerebimur quartum
 quoddam ijs genus adijcere hominum illorum, qui cum dis-
 sensionibus gaudeant ac discordijs, partim affringendo ue-
 ris falsa, partim subtrahendo ac nunc demendo, nunc accu-
 mulando, aut dicta, factaque ipsa interpretando perperam id
 agunt, ut ciues inter se committant, serantque odia, atque ini-
 micitias. Qui morbus ad naturæ prauitatem, morumque per-
 uersitatem est omnino referendus. Quæ enim civili in con-
 gregatione, hominumque societate maior accidere pestis po-
 test, quando ad eam colendam cum instituti à natura simus
 contra ad euertendam arte hac, fingendi que ac fallendi stu-
 dijs innitimur. Hos Commissores Latino, et suo uerbo uoca-
 re possumus, uitiumque ipsam Commissionem. Quin horum
 quidem è numero, alijs propositum est hac uia, atque his arti-
 bus magnos sese ac potentes, aliorum è contentionibus ac
 dissidijs facere, dum et miscent, et interturbant omnia.
 Quod malum Romæ latius sese diffudit. Pompeij maxime
 ac Cæsaris, item Antonij, atque Octauij tempestatibus. Alijs
 uero nullum omnino propositum est ampliandæ dignitatis,
 locique in ciuitate maioris assequendi, tantum id curant, stu-
 dent, meditanturque, contentiones ut exuscitent ac dissidia,
 peruersitate quadam naturæ ducti, quippe qui seditio-
 nibus tantum lætentur, ciuiumque inquisi-
 te ac turbulentia.

De Susurrionibus. Cap. IX.

His accedant (si placet) & Susurriones, quibus etsi eadem hæc uoluptas est, nihilo tamen minus auribus quoque & ipsi inseruiunt, quo aliquod inde emolumentum, & cænas saltem, & uultus bonos (ut dici solet) reportent. Seruile sanè genus hoc hominum, nec deprauatis modò uerumetiam sordendissimis moribus. Vtq; prioribus illis magna præclarâq; obuersantur ante oculos, ita posterioribus his minuta quædã ac sordida. Nec uerò inficias ibimus, & uirtutes, & uitia ita quidem misceri inter se, atq; confundi, ut quædam nunc ad hoc, nunc ad illud uitiũ, quædam tum ad hanc, tum ad illam referri uirtutem possint. Nam & insimulatores, & falsi accusatores, de quibus nihil est dictum, mendaces quidem ipsi sunt, mentiuntur enim. Iidem tamen ipsi alia quidem ratione iniusti habendi sunt, alia uerò inuidentes, atque auari, dum & nocere alijs studēt, etiam quibus minimè debeant, & illorum quieti ac diuitijs inuident, indeq; conantur ipsi locupletiores fieri. Nero ac Domitianus Augusti simulationes suas, fictosq; uultus, ac uerba composita, ad crudelitatem plerunq; conuertere. Ferdinandus Alphonsi filius, Neapolitanorum rex magnus & ipse fuit artifex, & uultus componendi, & orationis in quæ ipse usum uellet. Nam ætatis nostræ Pontifice Maximi fingendis uultibus ac uerbis uel histriones ipsos anteueniunt. Ptolemæus ille, qui postea in Nilo periit à Cæsare ita discessit, ut etiam lacrimaretur, ostentans se desiderium absentis eius uix esse passurum: qui tamen ubi ad exercitum atq; ad suos transfijt, bellum è uestigio multo accerrimũ excitauit. Itaq; nõ temere nostris à maioribus Alexandrini habita-

ti sunt aptissimi, atque in primis solertes ad simulandum atque fallendum.

De Fucatis, & illecebrofis lenocinatis
ribus. Cap. X.

ET quoniam hanc (ut diximus) partem diffusius prosequimur, ex hoc etiam sunt ordine, qui fucata oratione utuntur, quos tamen uideas non tam mentiri uelle, quam ueritatem ipsam artificio quodam uerborum aut obtegere, aut illi ipsi loquendi artificio ornatum quasi quendam adiungere, siue ut uitium aliquod contegant, siue ut fucum illinant ueritati. Fucatae namque orationis non una est ratio, & alij aliam ob causam fucō ipso utuntur orationis. Sunt enim ex ijs, qui lenocinentur ut illiciāt, quod est lenonum, inducantque quos captant ad ea quae ipsi cupiant uerborum lenocinijs, hoc est, oratione ficta, & illecebrosa admodum. Itaque eiusmodi homines illecebrofos dicimus magis quam Fucatos, quamuis illecebrofitas non careat fucō. Quando omnem uerborum compositionem, quae ex eo adhibetur, quo aut uerum occultat, aut fictum quippiam uero adijciat, aut tanquam comat quod dicitur, ac res, & uerba lenit, fucum dicimus. Nam & fucō puellae utuntur, quo aut formosae magis appareant, aut ut quod inest deformitatis, aut omnino tegant, aut ex parte minuant. Itaque ut sermo horum Illecebrofus, sic Fucatus illorum. Quae uitia à simulatione profiscuntur omnia, atque à dissimulatione.

De Proditoribus. Cap. XI.

Perniciosissimum autem simulatorum genus, itemque dissimulatorum sunt Proditores, quippe qui simul & simulant, & dissimulant: tamen neque simulatores habendi

bendi sunt, aut dissimulatores magis quàm supremum in modum infidi, iniusti, impij, immanes, truculenti, societatum, amicitiarum, rerumpublicarum, populorum, regnorum, omnisq; probitatis, iuris item diuini, atq; humani, euersores profligatoresq; uirtutum omnium, per quos nequaquam stat quo minus humana consortio funditus tollatur, atque intereat.

De Fallacibus. Cap.

XII.

HItantum simul omnes Fallacium comprehenduntur numero, quippe cum mendaces sint omnes. Nemo autem mendax quin idem sit fallax, ac si non qui ob uanitatem mentiuntur, & hi sese ipsos præcipuè fallant. Cum primis autem hoc ipso ex ordine accusandi sunt illi quidem, qui cum maximè (ut Cicero ait) fallunt, id tamè agunt, ut uiri boni esse uideantur. De quibus meritò dicitur quod est apud Plautum: *Lupus est homo homini, non homo.* Horum non modò ficti uultus, uerbaq; uerumetiam uestitus, incessus, capitis ac ceruicis tum demissio, tum inflexio, oculorum deiectio in humum, atq; infixio, summum silentium, rarissima in publicum proditio. Idem quæritant solitudines, uersantur in locis potissimum sacris, quin etiam oris colorem arte deformant. Nullum est autem uitæ aut genus, aut ordo, in quo uel non paucos eiusmodi inuenias. E' sacerdotibus tamen illisq; quos hodie Religiosos dicimus, plurimi hoc uitio infecti sunt, quo morbo affectos etiam Philosophos infectatur Iuuenalis:

De Hypocritis. Cap. XIII.

Quibus quidem omnibus Christiani Græcos secuti scriptores, fecere nomen Hypocritis. Eorum autem omnium idem est propositum, ut quod ipsi minimè sint, id habeantur, atq; appareant. E quibus alij in id intendunt, ut lucrentur, uictumq; inde sibi uberiorem parent, maioremq; reuerentiam, utq; habeantur in honore, uendicentq; sibi apud populum sanctitatis opinionem, existimenturq; deorum frui colloquijs ac præsentia. De quibus tamen parcius loquar, ne dum uitium ac simulationem insector uelle uidear religioni detrahere. Itaq; huic parti finem facio, si rem tamen maximè ridiculam prius retulerõ. Adolescentibus nobis puer haud malæ indolis à patre missus est literarium in ludum. Is quo patri appareret literis deditior, sensimq; patrem diuerteret ab incepto, dum ueretur, ne uehementiorem ob operam in ægritudinem filius ipse incideret, è fabæ polline, tenuissimum in modum contritæ, cepit mane sibi uultum afflatim inspergere, magna arte adhibita. Quod dum aliquot à filio continuatur diebus, animaduertit pater, os eius subflauescere, atq; illi metuens, an bene se, an satis ualide haberet sciscitatur: respondet ille & bene, & ualide, ac tum uehementius multo quàm ante literis incubit, multum noctu uigilat, matutinus è lecto surgit, totumq; sese ad libros conuertit, ac nihilominus singulis diebus plusculum è polline in faciem insufflat, atq; non ita multo post, languere se simulat. Quo cognito pater uetuit illum ex eo ad Grammaticum proficisci, malle enim filium sibi illiteratum uiuere, quàm ob causam literarum in tenera eum ætate amittere. Quod puer igitur simulando effecit, an non

*fiat & religiosus, & senex, præsertim sub speciem bonitas
 tis, ac sanctimoniam? Videas quosdam cum nulla non parte
 corporis contaminati sint, præferre summam continentiam:
 alios qui cum sint langori, ac desidiæ dediti, fortitudinem
 & quandam quasi uiuendi rusticitatem simulent, hos miris
 ficam integritatem, cum sint corruptissimi, illos eximium
 in Deum cultum, cum ab omni clam abhorreant pietate:
 nonnullos lacrimari, cum in miserabilem aliquem incide-
 rint, ac miserari eum, hac quæ arte oculere animi scuitiam
 nefarias quæ cogitationes: haud paucos, quorum auaritia
 am, atque occultas fœnerationes abscondat simulata libe-
 ralitas, erogata quæ inter mendicantes, atque in triuijs sti-
 pes. Plurimorum peruersa consilia, artes quæ dolosissimas ob-
 uelat templorum quotidiana frequentatio, aut obtegit ne-
 quisissimas insusurrationses, uiuendi humilitas quædam aut
 multum in circulis silentium, aut coram ficta quædam de sin-
 gulis benedictio. Itaque rarissimi illi quidem sunt, ad quos
 non penetret simulatio. Quod quæ flagitiosissimum est, ad per-
 multa uerissimilius simulanda nunc religionis adhibent uin-
 cula, nunc affirmatis, amicitia uel. Quæ si persequar, an
 erit aliud, quàm uelle iras hominum in me, ac maleuolen-
 tiam prouocare? Itaque satis nobis esse potest, hæc attis-
 gisse, quæ & inquirenda diligentius, & accusanda liberi-
 us sacerdotibus relinquimus, qui ea ab confitentibus quoti-
 die intelligunt, ac prædicatoribus, quorum est officium,
 coram, atque in templis de ijs liberius disserere, maiore quæ cū
 licentia. Nec tamen hoc in loco fabella nobis deerit, ea quæ
 diuulgatissima, fuisse in parte Italiae Iannem quendam pro-
 uorum nostrorum temporibus, qui inter pastores assi-*

diuus, agresteisq; alios diuersaretur, eum autem consuesse die, cum aut aries feroculus offerretur, aut uitulus, uitabundum fugitare eum contremiscereq; ad illius aspectum, atq; hac ratione ridiculum, sese inter pastores facere, noctu uerò profundissimos saltus ingredi ausum, atq; ex armentis uergetum quenc; siue bouem, siue taurum apprehensum cornibus, resteq; illigatum secum trahere, tractumq; socijs tradere deducendum ad fora, mercatusq;, ubi eum uenalem facerent. Iure igitur Umber meus, mihiq; pernecessarius, A V L. COLLOTIVS BASSVS, uir & doctus, pariter & iucundus, usurpare consuevit, nec Aquinatem Thomã, nec Iohannem Scotum plures reliquisse auditores, doctrinãq; suã sectatores, quã Iannes hic, cui factum sit agnomen à uitelis, imitatores reliquis, ac discipulos.

De Mercatoribus. Cap.

XIII.

TRanseamus ad mercatores, quorum non pauci sunt, quos parum iuuat lucrari, nec multũ ipsi possint proficere, nisi (ut Cicero ait) admodum metiantur, quin & mendacio addunt iurisiurandi religionem: nec uerbis solum, uerum etiam scriptis, annotationibusq; dum qui pannus Italicus est, aut Hispanus, Gallicum eum ementiuntur, aut Britannicum, quoties genus panni aliquod maiori est in pretio. Idem in linteis seruant, ac sericis. Qui equorum, qui mularum mercaturam exercent, compungunt & equos & mulas eius generis notis, de quo maxima est opinio. Itaque uix aliquod genus est mercis, in quo non primum sibi locum mendaciũ pepererit, potissimaq; apud mercatores laus est, scire & multum, & caute fingere. Quo effectum est, ut
fides

fides mercatoria, quæ antea maximè habebatur integra, nunc fluxa sit admodum, ac fragilis. Annibal insidijs maximè, ac fraude grassatus est. Quotusq; est hodie præsertim dux, imperatorq; exercitus, qui non fraude nitatur, insidiosisq; consilijs? Cæsar cum in Africam uenisset, dicitur cunctatior factus ad conserendas manus propter dolos Afrorum hominum. Itaq; simulatio rerum, uerborumq;, atq; consiliorum, in omni artium genere, ac negotiorum, facultatumq; præcipuè regnat, quasi non etiam in disciplinis, quod sophismata ipsa docent, ut iam ueritas non in abdito, atque in puteo delitefcet, ut Democritus dictitabat, uerum sophistarum laqueis præpedita, ac fallacijs, prodire in lucem, atque in libertatem nequeat. Iam uerò pontificum, regum, dominorum, ac principum hominum aulæ ac domus (utq; hodie dicuntur) curiæ, simulationibus ac fallacijs, mendacissimisq; susurrationibus, ijsdemq; nocentissimis infectæ sunt, ut uideatur ueritas ab illorum regijs exterminata, neque bonus quisquam habeatur curialis atq; aulicus, nisi qui & mentiri admodum, & pro loco ac tempore uultum fingere, ac lenocinari scierit. Quo effectum est, ut quæ maximorum uirorum domus est, sit eadem simulationis ac mendacijs.

De Dissimulatoribus.

Cap. XV.

Dissimulatorum studium longe ab his diuersum est, mores que item alij. Hi enim quæ insunt, quæ que dicta, aut facta sunt, aut parte ex omni inficiantur, aut de ijs multum detrahunt, de que uero quantum possunt, deducunt. Itaque quàm illi dant operam, ut ueris ficta affin-

gant ac falsa, tam hi ex aduerso in id intendunt, ut uel proprius abnegent quæ uera sunt, quod dissimulatores est proprium, aut uehementius imminuta ut eleuent. Nesciam tamen quomodo sæpenumero qui dissimulator est sit idē diuersa tamen ratione simulator. Nam & Iunius Brutus sapientiā dissimulauit, et cum minimè esset stultus, eum sese gessit, moresque eos induit, ut Brutus à ciuibus uocaretur. Proindeque idem hic & simulator dici, & dissimulator potest. Illud tamen interest, quod hic inficiatur, ille effingit. Sunt igitur dissimulatores quidem huiusmodi. Alexander postquam ab ab Hammone redijt, Iouis sese esse filium uoluit, quid hac ostentatione insolentius? Scipio cum audiret Iouis quoque se & haberi, & dici filium, ijs dictis aures ea cum modestia adhibere est solitus, ut inficiari id nullo modo uideri aut posset, aut uellet. Audio de maioribus natu sacerdotes quosdam, qui que ab ordine fratres dicuntur, qui que post obitum inter sanctos relati fuere decreto Romanorum Pontificum, cum uiuerent, interrogatos an uera essent, quæ de ipsis ferrentur miracula, solitos respondere: Deum esse, qui & ipse miracula faceret, & bonis uiris eorundem facientium uim infunderet. Quæ cum modestia quædam potius, quam inficiatio dici possit, uidetur dissimulationis quædam species, ad uirtutem tamen referenda, cum modestia sit, ciuiliſ que cuiusdam siue urbanitatis, siue tractabilitatis plena, qua Socratem præcipue fuisse usum legimus. Quæ è re eiusmodi homines, maioribus nostris dicti sunt Ironici, effectumque est, ut Ironia species es quædam sis uirtutis, de qua post dicemus.

Disimulatorum plura esse genera. Cap. XVI.

SVnt autem disimulatorum genera quædam, eaq; perniciosissima in ciuitatibus ac populis. Cum alios uideas, qui sub liberalitatis speciem ipsi quidem sint largigigiosi, hacq; ratione studeant clientelis, quibus ciues alios opprimant, seq; efficiant quampotentissimos: Alios qui dum publica negotia, resq; ciuitatis maximè difficiles, atq; ærumnosas diligentissims pariter ac fortissimè obeunt, maximisq; pro patria sese obiectant periculis, clam regno studeant: Illos, qui suscipiendis miserorum patrocinijs, ac popularium causis factionibus clanculum dent operam: Hos eroganda inter pauperrimos atq; egentissimos quosdam stipe, quo sub speciem minutissimæ ac uulgatissimæ erogationis. scenus oculant, ac ciues, aduenas, peregrinos clam excarnificent. Differentem Mediolani de religione, deq; hominum moribus Bernardinum, quem merita ipsa inter diuos retulerunt, adibat sæpius, hortabaturq; mercator quidam, ut multus esset in abominando scenore, laborare enim urbem ipsam nimio plus eo morbo. Itaq; dum Bernardinus mores, uitamq; exquirat hominis comperit perditissimum eum esse sceneratorum omnium, illudq; agere, quo cæteris deterritis, liberior ipsi uni scenorandi relinqueretur prouincia. Horum igitur omnium perinde ut turpe est admodum, ac perniciosum urbibus genus, sic etiam multiplex est ac diuersum. Videre etiam licet (ut inquit Cicero) plerosq; non tam natura liberales, quam quadam gloria ductos, ut benefici uideantur, facere multa, quæ proficisci ab ostentatione magis quam à uoluntate uideantur. Talis autem simulatio uanitati cõiunctior,

Etior, quàm aut liberalitati, aut honestati. Quod idem dices
 re de ijs liceat, qui appetitum uoluptatis occultant, hono-
 rumq; dissimulant cupiditatem, quippe qui ostentatores uis-
 deantur, magis quam temperati, ac continentes. Cognitū ip-
 si habemus hominem Iurisperitum, iure, iniuriāq; cor-
 radentem undiq; summaq; pressum auaritia, deq; Deo ac res-
 tione Christiana male omnino qui sentiat, diebus tamen
 ferè singulis, siue pro templo, siue pro domus suæ foribus, ma-
 ne mendicantibus compluribus de manu numulum singu-
 latim præbere, qua ratione, & auaritiam celet, & animum à
 religione prorsus alienum. Qua cogitatione, ac factō quid
 perditius dicas ac peruersius? Sub sanctitatis autem, ac conti-
 nentiæ opinione quantum mali foueret, frater Hieronymus
 Ferrariensis ex ordine beatissimi, ac maxime sancti uiri Do-
 matici, declarauit, nuper populus ipse quem subduxerat, Flo-
 rentinus, exius decreto morte & quidem acerbissima, atro-
 cissimiq; cruciatibus excarnificatus est. Itaque uitium hoc
 dissimulationis late quidem patens est, ac perpauca quidem
 sunt quemcunque siue ciuium ordinem, siue sacerdotum,
 aut principum inspicias, in quo non inuenire Suffenum
 possis, ne Valerij Catulli siue scomma, siue maledictum asper-
 nari uideamur. Qui igitur dissimulatorum sint conatus, stu-
 dia, proposita, iam uidetis. Sub Ferdinando Neapolitano-
 rum rege agebat Caietæ in Cœnobio Gerardus quidam,
 qui septimum in diem cibo abstinere consueuisset ac potu, in
 deq; sanctus habebatur ac Deo carus. Venerabatur illum po-
 pulus, utq; eum adorarent, frequentes ad eum finitimis con-
 ueniebant ex oppidis. Tantam hanc hominum opinionem cœ-
 nobitæ adaugebant, propter munera quæ templo offereban-

tur. Misit ad eam rem perspicendam Ferdinandus Masium
 Aquosam & perspicacem, & abundè expertum uirum, cuius
 ius etiam fides esset quamperfectissima. Is dies nocteisque
 cum illo septem eodem simul in cubiculo cum egisset, summa
 cum uigilantia & cura, comperit tandem, & capitis il-
 lum, & stomachi pituita laborare, nimiaque de humectatio-
 ne, quo è uitio appetendi cibi uis illa consopita iaceret, ac
 penè extincta, esse que siue ieiunium illud, siue abstinentiam
 ad morbum, malumque corporis habitum referendam, uas-
 nosque illos esse, rerumque religionis ostentatores, qui persua-
 dere conarentur Genios, hoc est, Angelos uictum ad illum
 quotidianum ferre, ciboque diuino pascere. Sub Alphonso re-
 ge Ferdinandi huius patre, eandem hanc abstinentiam cum
 ostentaret alius quidam, cuius nomen è memoria excidit, ad-
 hibitaque esset cura ne quid esculenti potusque ad illum inferre-
 tur, compertum postea est sub speciem nocturni luminis (er-
 rat enim hibernum tempus) uictitare interim illum è cande-
 lis nocturni luminis causa subministratis, quæ è succaro cin-
 namomoque constarent, atque è gallinarum pectoribus minutis-
 sime contusis, seuo tamen super illito.

**Dissimulationem aliquando esse, osten-
 rationem. Cap. XVII.**

Quid quod interdum dissimulatio & ipsa quidem
 ostentatio quedam est, cuiusmodi esse generis Ar-
 ristoteles Laconicum arbitratur uestitum, sub il-
 la ~~re~~que modicitate delitescere elationem ac superbos spiri-
 tus. Qua de re parcius loquor propter sanctissimos Heremi-
 tas, patresque illos, et tanquam fundatores Christianæ religio-
 nis Paulum, Antonium, Malchum, Sabam, Onofrium, aliosque

osq; post hos innumerabiles, in ijsq; tot post seculis Franciscum: quorum paupertas, continentia, simplicitas, sanctitas, uita omnis deniq; uisa est nobilitasse hominum imbecillitatem, maximeq; languescentibus eorum roborasse conatus. Tali igitur sub modicitate, ac uestitus sorde non pauci olim Philosophiæ professores pessima quædam exempla prodiderunt. Vtq; de alijs taceam, Neronis Augusti temporibus, Publius Egnatius Stoicam professus est sectam, quo maiorem sibi fidem in accusandis tum ciuibus alijs, tum etiam senatoribus compararet. Vitam ne ætate etiam nostra sub hac quoq; specie atq; habitu turpiora magisq; profane admitterentur. Videas hodie quosdã minutissima ac sordidissima quædã uel obstinate dissimulare, quod ea ad uirtutem ipsi (ut sunt animo imbecillo admodum, atq; abiecto) referant, publicamq; ad commendationem. Quocirca dissimulant ea, dũ e dissimulatione ac reticentia magis, magisq; commendatum iri existimant: qui meo quidem iudicio non degeneres modò atq; abiecti, uerũ nullius esse uideantur pretij, deq; cœtu prorsus hominum eijciendi. Commendabatur religiosus ex his quidam, quòd ieiunia traduceret ternis tantum cariculis ac nucibus, aquaq; cyathulo: cumq; antistes id ex eo sciscitaretur, sat ipsi scimus, tantum hoc illum respondisse, demisso uultu, uoce quammaximè depressa, & languida, miserum se peccatorem esse, quid dissimulantius, imò quid inanius (atq; apud rectè sentientes contemptibilius? Risit antistes hominis inanem ostentationem, & ut aliam insisteret uiam, quæ ad cælum ferret, commonuit. Iacobus Zanues, negotiaor Venetus, multa amplaq; negotia Neapoli cū administraret, cerneretq; Gasparem Rauennianum singulis diebus

diebus sub matutinum tempus uisitare templa, interesse rebus diuinis, sacraque dum celebrarentur intentissimum illum esse legendis Dauidicis psalmis, captus, imò deceptus (ut res ipsa docuit) uiri moribus, non paruam ille pecuniæ summam credidit administrandam, de qua post ratione habita lucrum, compendia que partirentur, ut mercatorum mos esset. Gaspar accepta pecunia, cum aduenisset reddendæ rationis tempus, risui Iacobum habuit: quippe qui non pecuniam modò abnegauerit, uerum ignorare se illum dixerit. Cum que Iacobus mercatoribus ab alijs accusaretur: non me, inquit, Gaspar decepit, sed Gasparis libellus, lectio que illius suspiriosa. Itaque uix aliqua uitæ species est, ad quam sese dissimulatio non insinuet: quod non ita multis post annis Frater Franciscus Hispanus docuit. Is quamuis rudis atque indoctus, tractus tamen audacia, atque ambitione, pulpitum ascendere est ausus, tantoque siue fastu, siue temeritate, palàm ut asseueraret, prædicare se de religione, Christianisque de rebus, docente ac dictante angelo, cuius admonitu & futura quedam prædiceret, & qui cum diuis in in cælo è mortuis agerent, qui rursus apud inferos cruciarentur, sciret ac proferret. Denique cum Ferdinando persuadere arte nulla aut ratione posset, ut uniuersam Iudæorum gentem omnino exterminaret è regni sinibus, exëplo Ferdinandi patruelis Hispaniarum regis, Tarenti cum ipse ageret, commentum hoc inijt. E plumbo tabulam diui Cataldi nomine claculum à se inscriptam haud Tarento procul in sacello semidirutum sub parietem occuluit, quam trienio post eruendam curauit corrupto sacerdote, qui diceret, in somnis astitisse sibi Cataldum monstrantem quo in loco tabella esset abditæ, comonem

temq; uti cum populo supplice, collegioq; sacerdotum iret ad effodiendam illam, quam effossam curaret ad regem deferendam, communicandam ab eo uni tantum uiro, quem è suis optimum nosceret, ac maximè fidum: Deum enim iratum illi futurum, clademq; ac calamitatem immissurum, ni quod in tabula scriptum esset, & cautum, à rege præstaretur. Scriptum uerò ipsum per ambages quasdam, ac latebricosas uerba eò spectabat, uti Iudæorum exterminatio indicaretur. Rex accepta tabula deprehendit fraudem, qua deprehensa minimè Franciscum ad eam legendam secum adhibuit, arbitratus eum interpretaturum uerba in eam sententiam, dissimulauitq; rem ipsam summa cum taciturnitate ac prudentia. At Franciscus re cognita, furore percitus, quòd tantum commentum falsum eum habuisset, non populo, non regi, uix ipsi Cataldo publicis pepercit in prædicationibus, intantumq; incanduit, ut Italia fermè omnis, ipseq; in primis Romanus Pontifex de tabulæ huius fuerit inuentione sollicitus, atq; anxius. Itaq; uitij huius uis adeò culta, & potens est, neq; omnino animaduersa, ut non modò interdum in ostentationem sese conuertat, uerum etiam in spiritus superbissimos, execrabilemq; animorum impotentiam. Quanquam autem Aristoteles rectè putat ueraci ostentatorem magis aduersari, longiusq; ab illo digredi, utpote deteriorem, non minus tamè difficile est ab his ipsis cauere, cum eorum morbus uix appareat, ostentatio uerò ipsa sese patefaciat, id quod nomen etiam ipsum declarat. Velle autè hæc ulterius profèqui, nec utile esse ducimus, nec necessarium, uideriq; abunde satis potest planè nos ostendisse quot, & quæ genera sint, speciesue eorum omnium, atq; in quibus uersentur, differentie,

aut

aut conueniant, quiq; sint tū mēdaces tū ueri, simulatoresq; ac dissimulatores. Nā de Ironicis alibi expressius disputabitur. Quoniam autem prudentia dux est ac magistra actionum humanarum omnium moraliumq; uirtutum: illud nō uidetur prātereundum, prudentiam ipsam pro loco, tempore, negotijs, administrationib. periculis proq; persona, quā gerimus, tum exigere, tū etiā prācipere, uti nunc simulemus contrā nunc dissimulemus: nunc ueritatem oculamus, nunc quæ uera nullo modo sunt, et fingamus, et asseuerimus. Quæ res efficit, ut fingere interdum, simulare, dissimulare, inficiari, celare, ostentare, demere, accumulare, dum tamen prudentia id exigat, dandum sit uirtuti. Sunt & actiones ipsæ ad finem referendæ, nam & Solon publicæ rei gratia furorem simulauit, & Brutus, de quo diximus, stultitiam: & sapientissimi rerum publicarum administratores in maximè periculosis casibus hilaritatem fingūt: quæ autem aduersa, celant quæ ficta & læta, efferenda in publicum curant. Nec medici sanandis ægris, quo illos habeant obtemperatiores, magisq; abstinentes, non & ipsi multa sese dubitare, aut euenturā prāter opinionem fingunt, aut contrā uel optimam illis pollicentur spem licet ipsi de illorum salute nullā prorsus spem habeant, præsertim in pestilentibus ac desperatis morbis. Deniq; nullo ab hominum genere, nullis ab administratoribus plura aut simulantur, quàm ab exercituum ducibus, rerumq; administratoribus bellicarum. Quarum rerum tum Latinae, Græcæq; historiae, tum barbaræ repletæ sunt exemplis.

FINIS.

SS

IOAN:

IOANNIS IOVIANI PONTANI
De Sermone Lib. III.

Vnde ductæ sint facetiæ, ac facitudo. Cap. I.

E Facetudine igitur dicturi, quam mediocritatem esse quandam primo libro ostendimus, ne à nobis ipsis descisse uideamur ab origine quidē ipsa, nominisq; exordiemur deductione. Verbum ipsum Facio, unde Facetiæ ductæ sunt, apud priscos illos & Latinos, & Romanos homines, in maxima fuit frequentissimaq; usurpatione. Itaque & pacem, & bellum, & fœdus, inducias facere dixerunt, & delicias, & ludos, & nuptias, & conuiuia, & abortum, & domum, & templa, & porticum, & nomina, & id genus penè innumerabilia. In his autē & uerba facere, & uersus, & orationem, & iocos. Inde q; qui in comitijs, in consultationibus, in senatu, in concionibus uerba cum grauitate facerent, cumq; dignitate & copia, Facundos dixerunt & uirtutē eam Facundiam, ut iam diximus: quam Plautus (quo Romanam locupletaret linguam) etiam Facunditatem appellauit, à faciunda uidelicet oratione. Qui uerò in circulis, congressionibus, conuiujs, communibusq; in sermionibus, ac consuetudinibus ad iocunditatem solum, amoremq; recreationem cum moderatione & gratia, Facetos, qui etiam dicta ipsa appellauere Facetias, habitum uerò reliquere innominatum, quem nobis appellare tum Facitudis

tudinem, ac Facetiam placuit, tum etiam Facetitatem.
Facetudinem uirtutem esse.

Cap. II.

Virtutem autem hanc esse illud præcipue docet, quod in sermonibus, congressionibusque ineundis, in habenda item oratione, siue ad multos, siue ad paucos, popularibusque in concionibus, & laudamur, ubi mediocritatem seruauerimus, & uituperamur, cum secus. Quod si mediocritas ea est, ut quidem est, inter duo uti extrema constituatur oportet. Quæ igitur ea sint, quærendum est diligentius. Nec mutus igitur opponetur faceto, quippe cum mutus non solum non facetus esse, uerum minime queat fari. Quæ è re nequaquam etiam opponi ei potest, qui ætate sit infans, cum hic ipse infans non sit locutione cassus, uerum adhuc inhabilis ad bene exacteque loquendum. Itaque neque infantia aduersabitur facetudini. Parte ex alia multa ei minus aduersa erit loquacitas, de qua supra est dictum. Quod uitium in sermone ipso, ipsaque in loquendi serie generalem quendam locum habet, magis quam in iocis, ac dictorijs: labitur enim in excessum non iocandi, uerum implicandi sermonis, blæterandæque orationis gratia. Cum igitur circa iocos sermonisque iucunditatē ac leporem, circa que urbanitatem ac comitatem uersari facetum dicamus: si rusticitatem ei opposuerimus, parum fortasse rei ipsius significantiam adimplebimus: cum rusticitas ipsa rectius opponatur urbanitati, ipsaque urbanitas sit facetudinis siue pars quædam, siue species, sin illepiditatem, idem erit peccatum, quod illepiditas aduersa tantum est lepõri, qui dictorum comes est, ac facetiarum, multo etiam minus opponenda illi est insua-

uitas: quippe cum suauitas ipsa in saporibus quoque uersetur, in que tactu, & risu, & gustatione: & à nobis libris quidem superioribus non pauca dicta sint, è quibus iudicari possit & quid quaeratur, & quale. Querimus enim (cum ad laborem hinc nati simus, illinc ad relaxationem, cumque iucunda sint nobis amica, tristitia uero inimica ac permolesta) & quietem inter labores, ac cessationem, & à molestijs, curis que grauioribus relaxationem, quandam que quasi uacuitatem. Cum igitur qui sint urbani, qui comes, lepidique, qui item aut blandi, aut festiui, sit à nobis abundè ostensum, & quid, & quantum, & qua etiam uia differant inter se, nimirum genus aliquod esse oportet quod ab his ipsis constituitur: ut quemadmodum contingit in auaritia, plures enim auarorum sunt species (quod cum de Liberalitate ageremus, planè aperuimus) sic illorum quoque non una est consideratio, qui iocis utuntur, delectanturque uerborum iucunditate ac lenocinijs. Itaque qui omnes iocandi partes cum mediocritate fuerit consecutus, hunc quidem ut ab omni parte in hoc ipso genere absolutum, facetum esse uolumus: ut qui omnem complexus sit auaritiã, auarum. Quamquam & auaros, & facetos etiã dicimus, qui partem fuerint aliquã affecuti siue facetudinis siue auaritiæ. Quippe cum & species insit generi, & genus in duas in species distribuatur. Quocirca habitum ipsum quamuis nouo quidem, non improprio tamen nomine, uti superius explicatum est, appellandum ducimus. His autem hunc in modum expositis, pro nostra consuetudine, institutoque ab ipsis tanquam incunabulis facetum instituemus, nihil omissentes eorum quæ conducere, remque ad ipsam explanandam magis magisque facere intelligantur.

De Principijs & causis uirtutis huius.

Cap. III.

Pincipio res nostræ omnes positæ sunt in motu. Motus autem ipse trahit nos ad agendum. Actio uerò sit apte natura est laboriosa. Causæ uerò quæ ad agendum nos trahunt, & utiles sunt & uoluptatem præferunt, naturaliter enim & utilia appetuntur, & iucunda. Itaque & utilia, & iucunda appetitionibus proposita sunt nostris. Et utilia quidem ipsa uix assequimur sine labore atque insudatione. Labor uerò, actioque omnis cum non sit absque defatigatione, tum cessationem requirit, refocillationemque quasi quandam inter agendum, tum quietem postquam ad finem peruentum fuerit. Itaque & in progressione rerum recreatio quaeritur, & in exitu quies. Recreationes autem ipsæ, ac refocillationes, quietesque tum è rebus constant, ut cum euentus ipsi rerum felices sunt, atque è sententia: tum è uerbis, dictisque, cum ea iucunditatem afferunt, ac delinitionem & dicendo, & audiendo: contra molestiam, tristitiam, mæstitudinem, ubi & acerba fuerint, & ærumnosa, animumque ipsum conficiunt. Quocirca non è rebus solum, uerum etiam è dictis tum utilia manant, tum etiam iucunda. Manant autem è rebus utilia ac iucunda, ut cum res ipsæ fructum nobis afferunt, & cum profectu pariter iucunditatem aut cum uoluptatem tantummodo. Manant item è dictis pariter, ut cum apud prætorem amicus nobis adest in causa ac pud iudicem, patrociniisque suo causam tuetur, paritque ex eorum tum utile, tum iucundum: quid enim uictoria iucundius? Sed nos hac in parte de ijs tantum dictis, ac uerbis rationem habeamus, quæ communi in consuetudine, animorum relaxa-

tionem querunt, atq; ab labore remissionem, ipsisq; à molestijs. Quocirca dictiones huiusmodi nostræ, quæ in contrahenda uita, hominumq; uersantur societate, aut rigida ipsæ sunt, rusticanæ, acerbæ, nimisq; agrestes, animosq; ipsos et perturbant, et grauius etiam afficiunt, nedum ut recreationi aduersentur, quæ naturaliter, et sponte nostra queritur: aut cum delectare illæ quidem student, id potius agunt, ut iucûdi mediocritate relicta, aut turpe, obscœnumq; aliquid aut parum consideratum, atq; ingratum, eorum qui audiunt auribus infunditant, quod ruborem afferat, aut stomachum moueat, aut nos ad eius qui dicit ac dictorum eius irrisionem, ac cõtemptum inducat. Vtrumq; sanè uitiosum, quippe cum agrestis ille, ac rigidus naturæ ipsi aduersetur, quæ cum rationem à labore querat, ipse contra molestijs eam prægrauet: hic scurrilis, atque obscœnus (cum honestas à natura, rationeq; ab ipsa proposita nobis sit) et illam dictis suis fœdet, et se dum iucundum exhibere debet ac gratum, ridiculum potius apud audientes efficiat, ac contemptibilem, cogatq; auditorem ciuilibus præditum moribus atque ingenuum ad demittendum os, atque oculos in humum, ad auresq; auertendas ob dictorum obscœnitatem, dicentis que ipsius aut conuiciationem, aut impudentiam, garrulitatemq; que. Vtrinq; enim ita peccatur, ut alter mediocritatem defugiat, alter illam prægrediatur, cum indecentia atq; astantium irrisione. Et hunc qui de moribus scripsere, Scurram uocitant, qui Græcè est *σωρολόχ*, habitumq; Scurrilitatem: illum uerò alterum Rusticum, nam Græcè est *ἄγρι*, defectumq; ipsum Rusticitatē. De quibus, deq; habitu medio antequam dicimus, non tenere pauca quedam præfabi-

trur, que cognitu digna quidem sunt, atq; in ipso explicandi ingressu iure suo edisserenda.

Conciliabula inter ciues fieri aut uti-
lis, aut iucundi gratia.

Cap. IIII.

Quod homines igitur natura sunt ipsa sociabiles, atq; in unum conueniunt, tuendæ rei tum publicæ tum priuatæ gratia, hinc quoq; tametsi de utilitate minimè agitur, congregantur tamen unà nunc pauci admodum, nunc complures, tum ut naturæ ipsi morem gerât, ac rerum necessitati, tum ut susceptorum delinitionem laborum inueniant, ac molestiarum. Itaq; conciliabula ipsa, conuentusq; aliâs utilitatis, aliâs relaxationis tantum fiunt gratia: quibus in ipsis ridicularia utiq; quæritantur, sedationesq; quæ animorum, ac uitæ difficilioris recreatio, quæ etiam de fationum ipsarum siue intermissio, siue soporatio quasi quedam. His itaque siue conuentibus, ac conciliabulis, ciuiumq; siue paucorum, siue multorum communioni & cœtui, siue etiam conuictui, atq; confessioni, propter refocillationem ioca proposita sunt, uerborumq; relaxamenta, & priuata quedam (ut ita dixerim) spectacula, diæteriaq; theatralia. Omnem autem & colloquendi, & congregandi, & dicendi siue affabilitatem festiuitatemq;, atque urbanitatem, siue comitatem, leporem, iucunditatemq;, quæ in ijs exerceatur, deo quæ iisdem manat profluatq; ex dicendo, ad ioca prorsus dictaq; iocularia atque ad facetias eisdem referenda ducimus.

Triplex esse iocandi genus.

Cap. V.

Iocandi autem in eiusmodi tum conciliationibus, tum coronis, triplex genus statuimus. Et quod seruale, maximeque degenerans est, quales seruorum sunt ioci, qualis etiam affabilitas eo hominum genere digna: ut, Gymnasium flagri salueto. Quid ais custos carceris (ô catenarum colonne: ô uirgarum lasciuiâ. Et, Num me illuc ducis ubi lapis lapidem terit? ubi uiuos homines mortui incurstant boues? Et, Ut miser est homo qui amat, imò uerò herclè qui pendet multo miserior. Et, Noctem tuam, & uini cadum. Quorum quidem dictorum & Græcæ, & Latinae comœdiæ sunt persplena. Et quod inter rusticos uersatur, urbanisque à moribus alienos homines. Siquidem horum iocis ac dictis ut alibi ruditas quædam inest, atque ineptitudo, sic alibi illiberalitas in genuo uiro nullo modo digna. Vtque ex Casina Plauti depromantur exempla: Dum gladium quæro ne habeat, arripio capulum. Sed cum cogito, non habuit gladium, nam esset frigidus: eloquere: at pudet: num radix fuit? non fuit: num cucumis? profectò herclè non fuit quicquam holerum: nisi quicquid erat, calamitas profectò attigerat nunquam: ita quicquid erat, grande erat. Singula dicta rus olent, & in ore uillici, & in ore item matronæ, quæ & ipsa rusticabatur iocandi gratia. At quod sequitur, non caret illiberalitate: Ita haud uerbum facit, & sepit ueste id qui estis, ubi illum saltum uideo obseptum, rogo ut alterum sinat adire. Quod dictum quamuis illiberale, haud tamen illiberaliter expressum, sed uerbis quidem suis, ac rusticanis. Quale etiam & illud: Fundum alienum arat, familiarem incultum deserit.

Tertio

Tertio autem generi liberalitas inest, ac suauitas illa honestæ iucunditatis comes, tantumq; ab rusticitate remota, quantum rusticanis à moribus urbani absunt, tantumq; ab seruitute aliena, quantum ab ingenuitate atq; à libertate seruitus. Et huiusmodi quidem ioci materia sunt, in qua tum facetudo uersatur ut genus, tum ut species eiusdem, festiuitas, lepôs, comitas, urbanitas, cuiq; ab affandi suauitate nomen est affabilitati.

In iocando adhibendum esse delectum. Cap. VI.

Ipsa autem ioca nimirum alia senum sunt, alia iuuenum: alia eorum qui magistratum gerunt, pretioq; dignâ personam, alia priuatorum: habentq; hæc ipsa ut fructus pomâq; sua quoq; tempora, sua etiam loca: nec carent auditorum consideratione ac consedentium, nequaquam enim omnia omni aut tempore, aut loco, aut quacunq; in audientia, ac confessu decent. Itaq; non digna solum esse debent dictu, uerumetiam auditu, quæq; neutiq; aut ridiculum faciant dicentem, aut contemptibilem, aut quæ molestia afficiant auditorem, cum ex iocis relaxatio quæretur, minimè uerò tædium, aut molestia. Siquidem ipsis in confessionibus ac circulis, hominûq; congregatione, quæ ad recreationem animorum, familiaremq; ad affabilitatem fit, & loqui confessores ipsos usuuenit, & audire per uices quasi quasdam. Is igitur à dicente delectus iocorum dictorumq; habendus est, ut & suæ tueatur, & astantium personam: nec non & ætatis, & temporis, & loci, & rerû ipsarum, ipsiusq; ciuilitatis, in primis uerò honesti, decoriq; ratio habeatur: ut (quod in epulis exigitur) nec insulsa sint ioca, nec nimis salsa, quæq; nec ieiuna sint ac

macrescentia, neq; crassa nimis, stomachoq; prorsus ingrata: namq; ut ea conuiujs careant, ac maledicētia, abhoreāte que ab inuehendo, hoc quoq; ciuilibus & legibus, & institutis cautum est, uindictatur' que nunc supplicijs, nunc mulctā. Quod quid est aliud, quā abuti uelle iocis? qui cum inuenti sint ad refocillationem, eos quis obsecro conuertat, nisi rixator quispiam ad odia, simultates, contentiones, ac tumultus? Quae quidem ipsa & tenenda, & sequenda sunt faceto, perinde ut recta dicat ratio, eiusq; alumna prudentia, ut & quid, & quantum decet, & quomodo, et quo tempore, quoq; item loco, & apud quos, quāq; item alia delectum comitantur, ad amussim (ut dici solet) cuncta perpendat, dirigatq; ad normam.

De altero extremo, id est, Rusticitate.

Cap. VII.

His itaq; explicatis, primo de ijs dicendū uidetur, quae in defectu uersantur, quem habitū rerum scriptores moralium Rusticitatem libenter appellauerunt: neq; improprie sanē, neq; inconsideratē: cum teneritas ipsa iocandi, ciuilibus admodum res sit: contra rusticorum hominum siue rigiditas, siue iocandi fuga atq; horror, inhumanus ille quidem, ab omniq; iucunditate auersus. Nam & homo ad risum sponte sua instinctus est, atq; ad iocum refocillationis gratia, perinde atq; agēdi gratia ad seueritatem & laborem. Neq; enim à Philosophantibus non & aptē, & secundum naturam homo risibile animal est dictus, quemadmodū & equus hinnibile, mugibile autem bos. Ad haec quae laborum est susceptio, quae non & quietem respectet, & antequam ad exitū qui ipse finis quidam est, peruenerit, & re

creatione

creationē desideret, & intermissione quandā, per quam post ad laborē ipsum susceptūq; ad opus, resurgat robustior, nouatorq; quasi quidam cœptam iam resummat actionem?

Agrēstitatem potius quā Rusticitatem opponendam esse Facetudini.

Cap. VIII.

Sed nesciam quomodo Rusticitas uim ipsam parum omnino implet, eaq; conuenientius Urbanitati opponitur, quæ species quadam est, quā Facetudini, quæ genus ipsum repræsentat: ipsaq; Rusticitas in iocis uersari potius rusticanis uidetur, perinde ut in urbanis Urbanitas, quæ ut Facetiei sit opponenda Neminem tamē ab opinione sua, suaq; à sententia deterremus, dum tamen æquo patiatur animo Facetudini nos Agrēstitudinē opponere, ac Faceto Agrēstem, id quod Aristotelicum fortasse uerbum magis inuenit, & Horatius è nostris, cum ait:

Rusticitas agrēstis, et inconcinna, grauisq;.

Ad rusticitatem enim addidit & agrēstem, & inconcinnam, & grauem: ut agrēstem dicens rigiditatis uim rusticitati adiungeret, & incultam, ac grauē agrēstitudinē uocans declararet, qualis ipsa esset. Itaq; ut à forti fortitudo est deducta, sic ab agrēsti agrēstitudinem deducentes hanc ipsam facetudini opponemus. Qua ratione id efficitur, ut agrēstitudo ipsa & rustica sit admodum & inconcinna, perq; quam grauis ac molesta: perinde ut è regione facetudo est urbana admodum, & undiq; concinnata, eademq; perquam suauius & grata. Quis enim inficiās eat, rura qui inhabitent & colant, rusticos appellādos, perinde ut qui urbem incolāt, urbanos? At agri cū à cultu humano plerūq; propter finiuū uastitatem

tatem

ratem squalescant, magisq̄ à feris frequententur, quàm à hominibus, inde agrestitas ipsa feris similior quàm hominibus, & feras res Græci & ypias uocant. Quocirca Agrestitudinem, uel si fortasse magis te Agrestitas delectauerit, extremum alterum Facetudinis esse uolumus.

De Agresti, & Agrestitudine. Cap. IX.

Agrestis autem proprium est uiri tum abhorrere à dicendis facetiis, atq̄ à iocando, tum etiam ab audiendis quæ cum iucunditate dicuntur. Quamobrem huiusmodi hominum consuetudines difficiles sunt et parum grata, uitaq̄ eorum tristior: nec omnino societatis, ut uideantur cum natura ipsa parum consentire: quæ ut somnum dedit animalibus ad recreationem sensuum omnium, sic tribuit homini & locutionem, non ad utilitatem modò conciliationis, atq̄ ad eam conseruandam, uerumetiam ad recreationem laborum ac molestiarum, quæ plurimæ contingunt in uita agenda, atque in gerendis rebus. Est autem Agrestitatis ipsius comes ruditas quædam inciuilis ac male accepta, nec minus & morositas. Eiusmodi enim homines non modò circa iocos & dicta, uerumetiam circa consuetudines ac facta difficiles sunt, parumq̄ omnino accommodantes alijs aut indulgentes, duri ipsi quidem, acerbi, inconditi, atque ab omni genere urbanitatis alieni, ut ex omni ferè uitæ parte agrestes sint iudicandi. Qui si quando in dictum prorumpant aliquod (homines enim sunt, quibus natura nec risum negauit, nec iocum) tamen si hac in parte manci prorsus sunt ac deficientes, eorum tamen dicta aut rusticana quidem erunt incondita, rudia, aut maledicta, comitiosa, & tanquam

quàm à morositate profecta, quæ que aut laceffant, aut mordicent, aut ita sordescant, ut risui habeantur, atque contemptui.

De Fatuis, Insulsis, & Inconditis. Cap. X.

Horum quoque sunt è numero qui tum Fatui dicuntur tum Insulsi, quorum quidem dicta non modò saltem non habeant, uerùm in eo deficiant, ut risum nullo modo pariant: quem ubi forè pepererint, id accidet non è dicendi suauitate, uerùm ab insulsitate potius ipsa, quæ ridiculos illos reddat ac despicabiles. Insulsi autem ac Fatui pene eadem sunt, differunt tamen, quòd Insulforum sale quidem ioci careant, cum falsi tamen ipsi esse cupiant. Fatuis uerò natura ab ipsa parum concessum sit id ipsum assequi posse, perinde ut holeribus quibusdam, quibus negatum est condimentum accipere: quod quamuis nonnunquam accipiant, nihilominus incondita tunc quoque appareant, unde & eadem inconditi dicuntur, quando incondita, atque insulsa absque sapore sunt.

De Ineptis. Cap. XI.

His adiungas licet etiam Ineptos quosdam, quorum tamen dicta forsàn ipsa per se delectarent, sunt tamen parum apte inconcinniterque, aut sine delectu pronuntiata. Sed inepti nomen ad multa ac diuersa pertinet, nam & risus, & gestus, & uestitus ineptus dicitur, nedum ut ineptus aut sermo dicatur, aut iocus. Hi autem ipsi quòd neque in dicendo, neque in iocando, aut tempus, aut locum, aut dignitatem seruant suam. Inepti inde uocati: ex eo etiam inepti pictores, Poëtæ item inepti, qui dignitatem mi-

nimè

nimè suam retineant in pingendo, ac describendo. Itaq; ineptitudo neutique dictorum est ac iocorum tantum, uerùm ad plura refertur ac diuersa. Quo fit ut in utendis quoq; iocis ridicularibusq; qui à dignitate discedunt, ac persona, ipsosq; ab decoro, ac tum à rerum ac temporum, tum uerò à locorum, atq; audientium delectu, obseruationeq;, & ipsi inepti dicantur: quid enim uetat rem eandem alias ob causas deliam atq; aliam habere rationem?

De Triuialitate. Cap. XII.

NAm neq; ruditas solum in hoc uersatur uitio, neque tantum Rigiditas, Fatuitas, Insulitasq;, sed Triuialitas quoq; quedam, eaq; non in ridicularibus modo, uerù etiã in serijs ac grauibus rebus. Existit aut Triuialitas circa popularia, & peruulgata quedam, eaq; etiam sordida. Itaq; & apud doctos homines, & uersatos inter urbis atq; aulæ mores, ridiculo qui eiusmodi sunt, habentur, ac despicatui. Sunt enim eorum dicta non modò frigida, sententiæq; penè aniles, uerum etiã rancescentes, & penè dixerim, marcidæ. Sunt ex his quoq;, qui dum iocari student, ruptare eos uerba potius dicas, foetereq; illorum dicta, ac confabulationes: quod tamè uitium nunc ad rusticitatem quidem referre possis, nunc uerò ad scurrilitatem. Sed scurræ id ipsum & queritant, & affectant, ut uidemus histriones in comædijs, labuntur enim uolentes ad excessum, cum rustici quandoq; studeant ipsi quidem uelle iocari, uerum ita in hoc deficiunt ut ruptare eos dicas magis quàm iocari: habent tamen & hi aliquando auditores sui studiosos. Quocirca Horatius propter tempora (ut arbitror) & aulam illam Augusti, risdet quedam apud Plautum, quæ frigida tunc haberentur

forsan & ruptatilia. Sed nos dum uitia, defectus que hac in parte diligentius exquirimus, nimij fortasse sumus. Quo circa qualis hic ipse habitus sit, quales qui eo sint præditi, hætenus explicatum sit. Hinc ad diuersum, & huic contrarium uitium, quod de excessu profluit, transeamus.

De altero extremo, hoc est,
Scurrilitate. Cap.

XIII.

Scurrilitatem eam maiores nostri (ut dictum est) uocant *Suere*: & qui ita sit affectus, *Scurram*. Atque hic quidam nequaquam accusandus uidetur, quia delectare dictis suis ac iocis confessores studeat, et tanquam recreare à curis ac sollicitudinibus, uerum ex eo quod nec modum in ijs retinet, nec mensuram, dum que iocari queat ac risum mouere, hinc honestatis modestiæ que digreditur è uia, illinc uellicat astantes, ac molestia afficit, & perturbat potius quàm delectet, aut recreat, ut finis eius nequaquam sit refocillare facetijs, ac iucundis dictis, sed quouis modo risum mouere: dumque delectet, parum omnino curat alios tacescere ac sugillare. Itaque facetudinis è curriculo digressus, ac decori ipsius delectusque, de quo paulo est antè dictum, oblitus delabitur ad obscenitatem, dicacitatem, spurcitiam. Siquidem scurrarum ipsorum non una est species, de quibus sigillatim ordinèque dicemus suo. Cum enim ipsi à iocandi ac dicendi excessu rapiantur, huic uni tantum student, et alij quidem relicta prorsus mediocritate, decorique ipsius ac temporis, loci que & item personæ immemores, id tantum quærunt, ut & uideantur, & iudicentur faceti: in quo (ut dixi) nihil omnino pensi habentes, uanitate quadam ducti, nomen uix ipsi suum

ac certum habent. Alij qui uideri uelint tum oblectare, tum etiam uellicare, ac mordicus petere, siue ultiori studentes, siue ut maledicant, molestiamq; ingenerent, cum natura sint ab ipsa incommodantes, siue ut inde timeantur, lucrumq; ex eo referat, & hi quidem Dicaces, uitiumq; ipsum Dicacitas. Alij uero qui nequaquam molesti uideri, aut mordaces uelint, nec quo oblectent per se, uerum dum placet fructum ut inde aliquem referant: hi que Arrisores appellari fortasse possunt, cum uultu quam uerbis ut placeant magis dent operam, uitium autem ipsum Arrisio. Alij contra, his ut displiceant, illis ut placeant, alijs ut gratificentur, alios ut derideant, summo contendunt studio: hiq; Derisores, & habitus ipse Derisio iure suo uocabitur. Sunt quibus cura sit Oscenitas, hoc est, dicta parum modesta, ea que nec uerecunda, nec proba, quæq; impudentiam præferant, & à modestis auditoribus non sine rubore audiantur, oculorumq; demissione, cum uerba ipsa sint oscena, ac res ipsæ sæpenumero osceniores. Quod uitium ab Oscis, id est, antiquissimis Campaniæ populis mansisse uolunt unde hodie quoque uindemiæ temporibus, hoc ipsum uitium, ipsaq; oscenitas regnare apud Campanos uidetur. Quosdam non tantum oscena, uerum etiam spurca capiunt, estq; eorū studium spurcari, hoc est, impuris & iocis, & dictis diffluere, ut non iocunditas eos moueat, sed turpitudine potius ipsa tum rerum, tum uerborū intemperata ac deformis explicatio: ipsi Spurci uocati, uitiumq; ipsum Spurcitia. His accedunt maligni quidam, naturaq; etiam ab ipsa ad maledicendum procliuēs, ad detrahendumq; habitu atque exercitatione confirmati, quorū dicta non pungant modò, uerum & urant, et pustulas inducant.

inducant, atque carcinomata: nec careant aut ueneno, aut aperta petulantia, morsibusq; uiperinis. Videbuntur autem hi ipsi duplici fortasse appellatione usurpandi, alteriq; Petulantes, alteri uerò Ampullosi: ut Petulantes magis declinent ad oscenitatem atque intemperantiam, Ampullosi ad maledicentiam ac detractionem, quorum dicta uetusti Ampullas nominarunt. Erit autem alterius habitus Petulantia, alterius nomen Ampullositas, utrunque à natura ipsa rei ductum. Hæc autem ferè scurrarum uidentur esse genera, quorum deformatissimi quidem sunt, qui apud principum mensas, inq; dominantium aulis uersantur: non modò rei familiaris ampliandæ gratia, quod tolerabilius quidem uideatur, uerùm ut uentri satisfaciant atq; ebrietati, hiq; facile quidem in omnem turpitudinem dilabantur gulæ ac uentris studio: Græco nomine nunc Parasiti uocati, nunc Sycophantæ uitiūq; ipsum Parasitatio, ac Sycophantia.

Longius distare à medio Agrestem,
quàm Scurram. Cap. XIII.

A Best autem Agrestis à mediocritate, multo quidem quàm Scurra longius, quòd huic modus tantum desest ac mensura, illa quidem quæ mediocritatem gignit: quàm ubi sectari uoluerit, atque ad illam regredi, facile ipse quidem facetus erit. At agrestis ex omni profectò parte adeò deficiens est, ut nullo pacto accedere ad mediocritatem queat, aut illam assequi, quippe cui omnia simul desint. Inter hæc igitur uitia uirtus ipsa, de qua loquimur, sic constituta est, ut alterum illum qui agrestis dicitur, ab se repellat tanquam fugientem à medio, quiq; reuocari ad illud aut nullo modo possit, aut si omnino difficillimum: alterum ue-

rò ut scurram, oscenum, spurcum ad sese reuocet, perinde ut longius à signis digressum, ipsa'q; ab mediocritate, quam circa uirtutem quidem omnem uersari moralem, uel mediocritatem ipsam potius uirtutem esse satis inter omnes constat, qui rectè quidem philosophati sunt.

De facetis. Cap. XV.

E Stigitur Faceti hominis proprium, in dictis factisq;, in serijs ac iocis, in dicendo atque audiendo, quæ ad recreationem spectent, animorumq;, relaxationem in conuictibus, confessionibusq; atq; in congressionibus, ipsisq; in circulis, atque hominum coronis, colloctionibus que mediocritatem sequi: è qua id assequitur, ut facetus ipse iure suo & sit, & habeatur, eoque sese uestitat habitu, quam Facetum nomen uocari diximus: quo de habitu ipse sibi nomen desumat, ut qui sub Cæsare siue eques, siue pedes militarit, miles dictus est Cæsarianus: qui sub Pompeio, Põpeianus: aut sub Mario, Syllaue, siue Marianus, siue Syllanus. Habitus enim ipse ipsaq; insignia militem quidè ostendunt, cuius uidelicet sit factionis: in agendo uerò actiones ipsæ ciuilem atq; urbanum hominem. Nam & ioculatio, & dictorum familiaris iucunda que inuicem usurpatio actiones quidem sunt, moresq; & ipsæ nostros determinant: ut à facetis dictis, iocisq; suauioribus dicamur faceti, à scurrilibus scurræ, ab agrestibus agrestes: perinde ut à nimio pecuniæ studio, atq; habendi cupiditate auari, ab usu mediocri, & recto liberales, ab affluentia uerò, ac dissipatione diffuentes, atq; effusi. Facetorum igitur hominum ea est mediocritas, ut delectum, de quo diximus cum primis seruent. Seruabunt autem illum, si personæ propriæ, auditorumq;, loci item ac temporis dignitatem retinuerint.

retinuerint, ut neq; in dicendo, iocandoq; procaces fuerint, petulantes, immodici, intempestiui, osceni, spurci, ampullosi: neq; in audiendo aut detestabuntur iucunde ac concinne dicta, aut aures auertent à lepide atque urbane pronunciatis. Vtq; dum mediocritatem assequi ipsam nequeunt, ne rusticentur, néue efficiantur insulsi, rancidi, hircofi, quorum etiam dicta culinam oleant.

De dictorum, iocorumq; diuersitate. Cap. XVI.

Ipsa autem dicta ac ioca, quæ ad relaxationem pertinent, (ut generaliter de ijs loquamur) nequaquam uniusmodi quidem sunt, licet ad refocillationem curarum spectent ac requietem. Siquidem alia sponte sua, atque ex tempore profluunt: alia tanquam prouocata, atque excita extrinsecus in responsionibus sunt posita: ut cum Gn. Pompeius false aculeatq; (sicuti antè diximus) interrogauit, Vbi gener est tuus Cicero: non minus argute ac morsiculate ab illo responsum est, Vbi & socer est Pompei tuus? Eiusdem est generis responsum ab homine redditum uiatore nec agreste, nec illepidum, falsum tamen. Cum enim offenso pede ad lapidem crus fregisset, imploraretq; opem à prætereuntibus, respondissetq; ex illis maior natu quispiam, Deus tibi ipse & opem, & suppetias ferat. Tum ille subdidit: Nec Dei, nec cœlitum cuiuspiam è numero auxilium peto, hominis tantum hâc prætereuntis peto. Vtriusq; autem generis diuersæ admodum sunt species, quæ ppe cum dicta ipsa alia sub increpationis speciem risum moueant, quale Plautinum illud: Iste quidem gradus subcretus est cribro pollinario. Itemq; Vicissis cochleam tarditudine Alia quæ è difficultate peragende

rei, ab frustratione deliniant auditorem, quale illud: *Himē
 trem in cribrum geras. Aut quæ ex annominatione: ut, Ecce
 quid is homo scitus est? plebiscitum non æque est scitum, &
 Hic equus non in arcem, uerū in arcam faciet impetum.
 Paulus Marchesius Neapolitanus, clari nominis Iuriscon
 sultus, cum audiret notum sibi hominem, quiq; breui patri
 monium omne dissipasset, ad diuortium ab uxore compelli,
 quod is (ut erat rei Venereæ inhabilis) post aliquot annos
 matrimonium non consummasset: Mirum, inquit, cur matri
 monium non consummarit, qui patrimonium tam citò con
 sumpserit: Sunt quæ ab probrositate pariant iucunditatem,
 quale hoc: Noctu in uigiliam quando ibat miles, tum tu ibas
 simul, conueniebat ne in uaginam tuam machæra militis?
 Aut à cauillatione: ut, Cistella hic mihi adolescens euolauit.
 In cauea latam oportuit. Aut ab illusionē, ut cum ille dixisset.
 Vox ad aureis aduolauit. tum alter: Næ ego infelix fui,
 qui non alas interuelli. Volucrem uocem gestito. Interdum
 ex perplexitate uerborum: ut, Non ex uxore natam uxoris fi
 liam. Alibi ex retorsione maledicti: ut Væ tibi: hęc testamen
 to seruitus legat tibi: & retorsit maledictum, & testatorum
 usus est similitudine ac uerbis: &, Eos asinos prædicas uetus
 los, claudos, quibus, subtrita ad femina iam erāt ungulæ: ip
 sos qui tibi subuectabant rure uirgas ulmeas. Nonnunquam
 ex uerborum nouitate: ut, Quid istæ quæ uesti quotannis no
 mina inueniunt noua: tunicam rallam, tunicam spissam, lin
 teolum cæsicium, indusitam, patagiata, calthulam, aut
 croculam supparum, aut subninniam ricam, basilicum, aut
 exoticum cunatile aut plumatile, cerinum aut gerinum, ger
 re maxima: can quoq; ademptum est nomen, uocant Laco
 nicum*

*micum. Iucundissima sanè tum effictio nominum, tum inno-
uatio muliebrium uestimètorum, ex ore præsertim serui sub-
doli, ac ueteratoris. Aliquando ex cautione: ut, Caue sis cum
filia mea copulari hanc, diuertunt mores uirginis longe à
lupa. Aut ex contemptu, atque aspersione: Hæc negat
tuam esse matrem: ne fuat, si non uult, equidem hac inuita
tamen ero matris filia.*

De locis unde dicuntur dicta, ac fa-
cetiæ. Cap. XVII.

HAbent igitur ridicularia quæq; dicta uocantur, ac
Facetiæ, locos suos unde deducantur, quemadmo-
dum & argumenta apud Dialecticos: in quibus os-
tendendis si aliquantum uersabimur (nam ut omnia colliga-
mus esset profectò laboris magis affectati, quàm necessarij)
uidebitur fortasse non omnino alienum, præsertim cum à
maioribus nostris pars hæc non fuerit omnino neglecta. Pu-
er Florentinus & argutus, & perurbanus adductus ante sa-
cerdotem Cardinalem iocandi gratia, multa cum facetè ad-
modum nec minus etiam scitè dixisset, sacerdosq; ipse ad ami-
cum qui astabat còuersus susurrasset, huiusmodi pueros con-
suesse ubi ad ætatem peruenissent robustiorem, ingenio sub-
crassescere: Næ, inquit, ô bone Cardinalis, puerulum te oport-
uit scitum fuisse admodum. Dictum itaq; in se puer in sacer-
dolem retorsit, magna cum auditorum hilaritate et risu. Est
apud Plautum dictum & falsum, & bene. argutum: Prodi-
gum te fuisse oportet in adolescentia quia senecta ætate men-
dicas malum. Locus hic ipse quidem in ipsa rerum natura
constitutus est. Siquidem initio qui sunt prodigi, necesse est
eos effusa prodigenter pecunia tandem egere. Antonius Pan-

Hermita, suavis admodum uir interrogatus ad rem uxori am-
 iucunde concorditerq; agendam, quibus' nam maximè opus
 esse duceret: sumpto argumento à frequentia molestiarum
 ac magnitudine, quæ in uita contingerent coniugali: duobus
 tantum opus esse respondit, uir ut aurium surditate tenere-
 tur, uxor uerò ut oculis esset capta: ne altera uidelicet inspi-
 ceret quæ à marito intemperanter fierent plurima, alter na-
 audiret obganimentem assiduo domi uxorem. Nicolaus Por-
 cinarius, prator admodum seuerus, tres cum torssisset ea-
 dem de causa reos, adductusq; esset quartus ad funem in-
 terrogauit, quo is esset nomine, respondit illico reus, sibi no-
 men esse Sextodecimo: Demiratus Nicolaus raritatem cum
 esset nominis, subdidit ille: à re ipsa, rei q; ipsius euentu no-
 men mihi hoc obtingit prator: nam cum tres illi quater-
 natim, hoc est, duodecies funiculo ante me contorti sint, ni-
 mirum sextadecima mihi tortura sortito obuicnit. Quo qui-
 dem dicto delectatus ille, à supplicio temperauit. Et factè,
 & extemporaliter sumptus est iocandi locus ab enumeratio-
 ne torturarum, quæ posset & animum mouere, & iram tem-
 perare. Puella & modesta, & catula, cum ab muliebri qua-
 dam iracunda atq; annosa non solum amaris, uerumetiam
 impudentibus incessetur dictis: Quando, inquit (ut uideo)
 abundas annis mulier, pudorisq; egena es admodum, te
 hortor, ut huiusce sumas aliquid alicunde mutuam. Locus
 sumptus, à consuetudine eorum, qui cum pecunie egeant,
 illam sumunt mutuam. Homuntio & dicaculus ipse quidem,
 & coronis assuetus, ingressus domum, conspicatur uxorem
 amatori implexam, cuius ex humeris nudata cruscula, pedes
 autem calceolati dependere. Tum ille ô mea, inquit, uxor:

cula

cula ut bene facis, ut rei familiari utiliter consulis, hac enim ratione toto anno ne par quidem calceolorum ipsa conteres, nulliq; rei futura est tibi necessaria sutoris opera. Et huius quidem ioci sedes in utilitate collocata est. Consentinus ciuis callidus admodum ac uersutus, quæstus est apud equitum præfectum. Surreptam sibi noctu fuisse equam, quam clam quidem præfectus ipse surripere iussisset. Responsum est illi à præfecto, atq; imperatum, ut in ea conquirenda nihil omitteretur diligentia & opera: cæterum quo illa clam extra oppidum incognita aliò traduceretur, & freno instrui & phaleris ornari splendidioribus eam iussit: quæ cum paulum modò extra portam processisset, cænosum que incidisset in locum, corruit, resupinato corpore, cognitaq; est à domino, qui illic forte obseruabat. Is itaq; comparatis statim subligaculis, quas (ni fallor) hodie bracas uocant, statim ad præfectum rediens: Ego, inquit, heri & precatoris personam apud te: & supplicis gessi, hodie uerò & adiutor aduenio, & consiliarius. Ecce tibi subligacula, quibus uti posthac tuto poteris ad equas à furtis uindicandas, sexumq; obtegendum. Dicti huius sedem constitutam esse in instrumento, et ornatum parum idoneo quis non uidet, prætoriamq; in turpitudine? Ludouicus Gallia rex, Caroli eius pater, qui paucis antè annis regnum Neapolitanum armis occupauit, filiam collocauerat Aureliensi Ludouico: ea cum deformis esset, ac parum uenusta, atq; patre coràm forma eius à uiro præter modum commendaretur, sensit socer inesse generi uerbis spicula: quæ quo retunderet, ab obliquo gladij aciem obiecit: & hoc, inquit, laudibus istis adijce, uxorem tuam pudicissimam esse matris filiam. Erat enim constans opinio, Aureliensis

matrem parum pudicè sese habuisse, quippe quæ priore uirg
mortuo, familiari eius nupsisset, qui cum uiuo illo sese immi-
sauerat. Meis è tribulibus quispiam abunde comis, cum ho-
spes uociferantem diutius uxorem eius, rixantemq; cum an-
cillis parum æque ferret, cõuersus ipse ad hospitem: Ec qua,
inquit, amice impatientia est tua? duos & triginta annos hu-
ius clamores diesq; ac noctes æquissimè ipse perfero, tu uerò
ne dieculæ quidam sextantem ferre eam potes? quo dicto &
hospitem leniit, & uxorem ab ira ad risum conuerit. Quæ
iocandi occasio ab incusatione sumpta est, atq; ab exemplo.
Diuerterat aliquando familiaris quidam meus peregre iter
faciens ad meritoriam, appositæ est ei cœna omni è parte ho-
litoria, uinum item dilutissimum, omnia demũ administrata
parcissimè: postquam autem cœnauit, iussit uocari ad se me-
dicum ad mercedem capiendam, igitur caupo cum respon-
disset: Ecquid (malum) in uiculo maximè agresti medicum
requiris? Ibi ille, Num ne ô bone, tete ipsum ignoras? quo sit
igitur merces operæ suæ par, medici pretium accipe, nõ cau-
ponis, quando ut ægrotum me pauisti in cœnula. Ab irrisio-
ne & contemptu deductum est dictum. Eiusdem est generis
quod subijcio. Homo Hispanus uasto admodum, nedũ pro-
cero corpore, prætereuntem nanulum irridebat, conuersus
itaq; ad eum nanulus percõtatur, quo ipse esset nomine: Cum
respondisset, Rodoricillo sibi nomen parentes fecisse: Tum
ore quammaximè prompto nanulus: Atqui, inquit, parentes
istos tuos maximè omnium mendicos fuisse oportet, qui in
tanta nominum copia, in te appellitando tanta inopia labo-
rauerint. Subdiderim & aliud non iniucundum, ex eodem
fonte. Diuerterat ad meritorium Pyrrhniculus Vasco, atq;
apposita

opposita mensa anaticulum uersabat in lancibus, perbelle
 unctum atq; halliatum: ingreditur repente ad illum uiator
 Hispanus, miectisq; in anaticulum oculis: Potes, inquit, o a-
 mice aduenientem comiter amicū accipere: Ibi tum Pyrrhi-
 niculus, quo nomine ipse esset, exquirat: Audenter ille, ac ia-
 etabundus, Alopantius, inquit, Aufimarchides Hiberoneus
 Alorchides: Papè tum Pyrrhniculus, quatuor ne auiculæ
 hæc heroibus, & quidem Hispanis? absit iniuria, ea Pyrrhi-
 niculo satis est ungi, minutos enim decent minuta. Idem hic,
 de quo dixi, familiaris aliquando peregre proficiscens in cu-
 bile incidit, ab cimicibus simul, plurimosq; à pulice infessum:
 Itaq; ubi paulum modo quieuisset, excitatus ab illorum acu-
 leatissimis demorsuunculis, euocato caupone, petijt falcē sibi
 ab eo afferri: Cum ille quam ad rem opus ea esset, percontan-
 retur, quā, inquit, excidam senticetum, quod mihi nocte hæc
 excidendum locasti. Sentes & spinas ad cimices transtulit ac
 pulices, cubile autem ad senticetum. Alphonfus Hispaniæ ci-
 terioris, itemq; Neapolitanorum rex, uenationi cū esset ad-
 modum deditus, percontareturq; Antonium Panhormitam
 sciscitabundus, qui Neapoli essent nobiles uiri uenandi stu-
 diosi, si qui item scriptores de natura canum aliquid prodi-
 dissent: Næ tu, inquit, rex ad latus habes rerum harum om-
 nium prudētissimum uirum, ne aliunde quærites, quippe qui
 annos supra quadraginta cum hoc genere animalium sit ita
 conuersatus, ut nocteis quoq; ipsas cum canicula cubitaue-
 rit, hic tibi & canum naturas describet, & illorum instituen-
 dorum artes: Erat autem is eques Neapolitanus, quem ho-
 noris gratia ne nominauerim: Cumq; his dictis subrisisset,
 Antonius indicauit sub caniculæ nomine uxorem illius signi-

ficari, mulierum omnium clamosissimam, pariter ac rabiosissimam. Quod dictum & Alphonsum, & qui circumstantabant omnes maximum in risum, extemporalitate ipsa prouocauit, ut illic per iocum ac festiuitatem, enarrata fuerit historia, coniuugalis siue uitæ, siue captiuitatis. Obuersabatur ante oculos Ludouico Pontano, sui temporis Iurisconsultorum præstantissimo, litigator mirificè importunus, cui & nasus esset sinior, & barba admodum promissa, & hispida. Cum hic igitur Ludouicum salutasset, ac de more percontatus esset, ut ualeret ipse, ac familia? ut salui essent, quos amaret domesticici? canes illi duos uenaticos, egregie etiam phaleratos, ac copulatim iunctos dono dedit. Ad ea Ludouicus, & recte ualere suos omnes respondit, & gratias egit de canibus, ac statim ore quammaximè reidenti: Tu uerò, inquit, mi hircuicule, ut pacate, ut salubriter tuo cum grege? qui lupis illum, abductis canibus, incustoditum reliqueris. Vides quam belle, quam urbanè in barbam ac nares iocatus sit, atq; in gregem destitutum. Federicus rex Neapolitanorum usus est magistro epistolarum, utq; hodie dicunt, Secretario Vitho Pisanello: Is erat capillo crispo, qualis Aethiopibus esse solet. Forte inter Federicum & Prosperum Columnam exercitus eius ducem, sermo incidere de hominum applicationibus, naturæq; ipsius signis quibusdam, eorumq; obseruatione. Dumq; in referendis illis Federicus dixisset, fieri uix posse, cui crispus erat capillus, quin idem aut musicus esset, aut deprauata ac parum constanti mente. Tum Prosper, per Christum, inquit, ô rex, Vithulus hic quidem tuus haudquam musicus est. Argute admodum, atq; aculeate, namque ex aduersatione sequebatur, laborare illum mentis infirmitate,

tate, ac peruersitate animi. Valentinum scortillum efficitur, cum amaretur adolescente parum pecunioso, peteretq; illi ab ea noctem, praesensq; deesset pecunia, ac noctis pretium, de quo fidei suae tamen ut staret rogabat in triduum persolvendo. Tum ea nudato femore, an tibi, inquit, mercimonium hoc uideatur fidei tantum accedendum? Ibi adolescens, nudato è uagina sua capulo, confestim subdidit. Num nam mercatori huic fides adhibenda non est sua? Ioci huius sedes in translatione collocata est à mercatoribus sumpta, innititurq; consimilitudini. Rodoricus Carrasius (ut sunt pleriq; Valentini ciues tum senes, tum iuuenes amoribus dediti ac delitijs) licet octogenarius iam, exercebat sese ad tibiam: praetereans ante eius fores Rebolleta, homo cum primis suavis ac facetus, Quis, inquit, ò pueri hic ad choreas instituitur? Cum respondissent, Rodoricum dare operam choralistio: Næ, inquit, Rodoricus nuntium ab orco accepit, ludos apud manes apparari, ac festos dies. Dicendi ac ridendi argumentum omne ab annositate ductum. Quibus igitur è locis dicta ipsa deducantur, quibusq; in sedibus collocata sint, ex his quae dicta sunt, facile est intelligere. Perinde autem ut natura ipsa terrae agrorumq; diuersitatem in generat succi ac saporum, sic locorum quoque positura nunc dicteriorum acumen gignit, nunc falsitatem aut leporem, aliàs autè aliis atq; aliis tum iucunditatis condimentum, tum iocandi uoluptatem ac delicias, neq; unius quidè aut generis, aut modi. Iam dudum (inquit ille apud Plautum) sputo sanguinem. Refertur ei statim à collocutore: Resinam ex melle Aegyptiam uorato. Itè alibi: Dic mihi, solent ne tibi oculi unquam duri fieri? Quid? tu locustâ esse censes homo ignauissime? Quid his ridiculosius?

culosus? Quid illo autem lepidius? Is odos demissis pedibus
in cœlum uolat: Eum in odorem cœnat Iupiter quotidie:
Odor demissis pedibus? peccavi insciens, quia demissis nari-
bus uolui dicere. Quid hoc, quàm est popolare ac simplex:
Hæ oues uolunt uos, prodigium hoc quidem est, humana
cũ nos uoce appellant oues. Contrà quid illo argutius? Quia
fles? Pumiceos oculos habes. Et alibi: Genus nostrum sem-
per sicco oculum fuit. Nonne & illud suauissimum? Hodie
me in ludum recepi literarium, ternas scio iam: Quid? ter-
nas? Amo. Et illa quoque cum primis ad risum alliciunt:
Quisquis homo huc uenerit, pugnos edat: Apage, non pla-
cet me hoc noctis esse, cœnaui modò. Et: Gestiuunt pugni mi-
hi: Si in me exerciturus, quæso in parietem ut primum do-
mes. Item: Amphitryo redire ad naues melius est nos: qua
gratia? quia domi nemo daturus est prandium aduenienti-
bus. Qui tibi nunc istud in mentem uenit? Quia enim sero
aduenimus: Qui? quod Alcmenam ante oculos stare satue-
ram intelligo. Itaque pro natura locorum unde ducuntur, di-
eteria ipsa qualitatem sortiuntur, ac saporem. Ipsæ autem
sedes constitutæ sunt tum in rebus, tum in uerbis. In uerbis,
quale hoc: Ut ualentula est, penè me exposuit cubito: Cubi-
tum ergo ire uult. Et: Num medicus quæso es? Imò ædepol
una litera plusquam medicus. Et: Aduenisti audaciæ colu-
men consutis dolis: Imo consutis tunicis aduenio, non dolis.
In rebus, ut: Si neque hic, neque Acheronti sum, ubi sum, nus-
quam gentium? Item: Ait se obligasse crus fractum Aescu-
lapi, Apollini autem brachium: Nunc cogito, utrum me di-
cam ducere medicum, an fabrum? Et: Non placet mihi cœ-
na quæ bilem mouet. Quid quod loci quidam constant ipsi
quidem

quidem è rebus ac uerbis unà immistis. Quale est hoc, credo alium in aliam beluam hominem uortier: Ille in columbam credo leno uortitur, nam in columbari collum haud multo post erit. Pro locis igitur, proq̄ rebus ac uerbis dicta ipsa succulenta sunt. Hinc alia (ut dictum est) salem habent, alia leporem, alia aut mordicant, aut uellicant, quædam uerò titillant, alia prima fronte risum mouent, alia diutius uersata relinquunt in animo sedationem quasi quandam. Sunt quæ ruborem afferant, quæ contrà animum erigant, aut moneant, aut dehortentur. De quibus singulis uelle minutatim differere, licet superuacaneum uideatur, cum eorum admonuisse satis quidem uideri possit. Tamen si aliquantum etiam in ijs uersabimur, nec tibi quidem, nec si qui forte alij rerum harum lectores futuri sunt, ingratum fore arbitramur. Illud tamen satis liquet, in uerborum concinnitate ac uilplurimum quidem repositum esse siue ad delectandum, molestias que lepore tantum ipso sedandas, siue ad uulnerandum, sale que illinendas plagas, siue ad retorquenda iacula, relinquendam ue suspicionem absconditi risus ac ioci, notæ ue pudendæ tum cicatrices inurendas, tum mentis ipsius clam quidem cruciandæ acerrimos morsus, torturasq̄ grauissimas.

De Valerij Martialis Poëtæ dictis.

Cap. XVIII.

Valerius Martialis artificiosissimus epigrammatum scriptor, ita in ijs quidem iocatus est, ut frequentius carpat, quàm delectet, tametsi è demorsione ipsa delectatio quoq̄ paritur. Adhæc dictis eius partim occultissima quædam insunt spicula, partim uerba quæ non solum à faceta

faceto sint aliena, uerùm aut obscena ipsa admodum, seti-
 riliq̃, aut maxime ampullosa & acida, quod quidem Hispa-
 nicum est. Nam etsi Hispanicum primis sunt facietiarum
 studiosi, tamen si populares respexeris ac plebeios gentis eius
 homines, inuenies eorum iocos nõ tam propendere in iusum
 ac delicias, quàm in submorsiones, magisq̃ spectare in inue-
 ctiuas, & subsannationes, quàm in risum, uoluptatemq̃ è iu-
 cunditate conceptam, quæ in facietis uiris tenerrima quidem
 est. Sunt tamen dicta eius in uniuersum arguta, subtiliterq̃
 conquisita, abstrusa sententiæ, eademq̃ rara, salsa, aculeas-
 ta: inuentio uerò maxime acuta, uerba autè præcipue accom-
 modata, quæq̃ non prima tantum facie, atq̃ in ipso explica-
 tu lectorem alliciant, atq̃ auditorem, uerùm quæ in eius ani-
 mo relinquunt tacitam quandam quasi subitillationem. Ni-
 hilo tamen minus in ijs nõ pauca quidem animaduertas, quæ
 digna prorsus sint facietis ac temperatis ciuibus, retineantq̃
 decorum illud, quod uirtutis huius, de qua præcipimus, ma-
 xime est proprium. Quale illud, quod & iucundum simul &
 falsum est, risumq̃ uenuste pariter atq̃ honestè mouet, ac uel
 in ore etiam matronæ non dedecet:

- 22 Unguentum fateor bonum dedisti
 23 Conuiuio here, sed nihil scidisti,
 24 Res salsa est bene olere, & esurire.
 25 Qui non cenat, & ungitur Fabulle,
 26 Hic uere mihi mortuus uidetur.

Est & illud quoq̃ eiusdem generis in *Cacilianum*:

- 27 Quicquid ponitur, hinc & inde uerris,
 28 Mamas suminis imbricemq̃ porci,
 29 Communemq̃ duobus attagenam,

Mullum dimidium, lupumq; totum,

Murenaq; latus, femurq; pulli,

Stillantemq; alica sua palumbum.

Hæc cum condita sunt madente mappa,

Traduntur puero domum ferenda.

Nos accumbimus otiosa turba.

Vllus si pudor est, repone cœnam.

Cras te Cæciliane non uocaui.

Itemq; & aliud undiq; quidem & suaue, & bellum.

Quod fronte Selium nubila uides Rufe,

Quod ambulator porticum terit serus,

Lugubre quiddam quod tacet piger uultus,

Quod penè terram tangit indecens nasus,

Et dextra pectus pulsât, & comam uellit:

Non ille amici fata luget, aut fratris,

Vterq; natus uiuit, & precor uiuat,

Salua est & uxor, sarcinaq; seruiq;

Nihil colonus, uillieusq; decoxit,

Mœroris igitur causa quæ est? domi cœnat.

Et hoc quoq; quod subdam licet admodum mordax, ple-

num tamè est uenustatis ac lepôris: quippe quod siue lectum,

siue auditum mirificè delectat, exhilaratq; tum legentem,

tum etiam qui audit.

Garris in aurem semper omnibus Cinna,

Garris & illud teste quod licet turba,

Rides in aurem, quereris, arguis, ploras.

Cantas in aurem, iudicas, taces, clamas.

Adeo ne penitus sedit hic tibi morbus,

Vi sepe in aurem Cinna Cæsarem laudes?

Summe autem urbanum hoc, & lepidum.

- » *Speſtabat modo ſolus inter omnes,*
- » *Nigris munus Horatius lacernis,*
- » *Cum plebs, & minor ordo, maximusq;*
- » *Sancto tum duce candidus ſederet.*
- » *Toto nix cecidit repente cælo.*
- » *Albis ſpeſtat Horatius lacernis.*

Profluunt autem hæc dictorum genera fonte ex eo, qui non una quidem, & tenui manat ſcatebra, uerum uberiore qua decurrat ac præterlabatur riuo: nec paucis dictum ipſum conſtat uerbis, uerum compluribus. At illud & breue, et mordax, & perquam falſum, obſcenum tamen, nec conuenſu honeſtorum uirorum dignum:

- » *Os & labra tibi linguunt Manuela catellus,*
- » *Non miror, merdas ſi libet eſſe cani.*
- Quod dictum non tam res ipſæ, quam uerba ſcurrile effi-
ciunt atq; degeneroſum.*
- Eſt & illud eiufdem generis, minus tamen obſcenum.*
- » *Quod fellas, & aquam potas, nil Leſbia peccas,*
- » *Qua tibi parte opus eſt Leſbia ſumis aquam.*
- At illud neq; obſcenum, neq; honeſta hominum confeſ-
ſione indignum.*
- » *Formoſam faciem nigro medicamine uelas,*
- » *Sed non formoſo corpore lædis aquas.*
- » *Ipfam crede deam uerbis tibi dicere noſtris,*
- » *Aut aperi faciem, uel tunicata laua.*
- Sunt apud eundem Poëtam dicta, & quidem non pauca,
quibus ſub uelo abſcondita inſint ſpicula, ea que peracuta.*
- Quale hoc:*

De nullo quereris, nulli maledicis Apici :

Rumor ait linguæ te tamen esse malæ. Itemq̃ :

Versiculos, in me narratur scribere Cinna:

Non scribit cuius carmina nemo legit.

In hoc uerò manifesta apparet, sese' que ostentat mordacitas.

Credi uirgine castior pudica,

Et frontis teneræ cupis uideri :

Cum sis improbior Massiliane,

Quam qui compositos metro Tibulli,

In Stellæ recitat domo libellos. Et in hoc item :

Nulli Thai negas, sed si te non pudet istud,

Hoc saltem pudeat Thai negari nihil.

Illa uerò uideri possunt, fortasse etiam iure suo frigida :

Omnis quas habuit Fabiane Liquoris amicas,

Extulit, uxori fiat amica meæ. Item:

Millia misisti mihi sex, bisseña petenti,

Vt bisseña feram, bis duodena petam.

At hoc cum primis ridiculum, tametsi minimè uacuum est obscenitate:

Infantem secum semper tua Bassa Fabulle

Collocat & lusus, deliciasq̃ uocat,

Et quod mireris magis, infantaria non est.

Ergo quid in causa est: pædere Bassa solet.

Illud uerò prima fronte quanquam est per familiare ac facetum, latet in eo tamen etiam maledicentia, accusatioq̃ impotentia:

Hospes eras nostri, semper Matho Tiburtini,

Hoc emis, imposui, rus tibi uendo tuum.

VV

Biusmodi

Eiusmodi sunt igitur Martialis dicta, ut pleraque multum habeant salis: nec minus fellis, atque ampullosi, proque loco et iocentur, et delectent: interdum ruborem inducant, magis quam risum: alia uero que non prurimum tantum exciant, aut titillatum, uerumetiam petulantiam praeferant, lususque parum omnino modestos. Persaepe autem uerecundari ita nescit ut uel aperte sciretur: nec solum inuidere sicophantis uideatur ac parasitis, uerumetiam mimis. Adeo autem cuncta haec complexus est genera, est que in ijs ita frequens, et multus, ut alijs in eiusmodi iocis ludendi praeripuisse uideri uelit materiam. A nobis autem cum mediocritas parte in hac quaeratur, defugianturque extrema, alia doctorum tum genera quaerenda sunt, tum species, quae facetorum sint omnino propria. Vtque Valerij huius dicta, parte quidem non exigua institutioni huic nostrae parum consentiunt. Sic et Marci Ciceronis quadam etiam explodenda, quippe quae Oratori magis conueniant ad uictoriam causa comparandam, quam ad eam animorum relaxationem, quae a nobis cum honestate ac dignitate quaeritur, cuiusque insita est hominibus a natura appetitio. Itaque quid et quomodo Cicero de ijs sentiat, a nobis praetereundum non est.

Duo esse secundum Ciceronem facetiarum genera. Cap. XIX.

LEgitur autem apud eum duo esse genera facetiarum, alterum aequabiliter in omni sermone fusum, alterum peracutum, et breue, illamque Catuillationem a ueteribus appellatam, alteram uero hanc Dicacitatem, utranque tamen leuem rem esse quando leue prorsus sit risum mouere. Nihilominus in causis multum persaepe lepore ac facetijs

etijis Antonio autore profici. In neutra uerò artem ipsam quippiam habere loci, quando in illo genere perpetuæ festiuitatis ars non desideratur, naturam enim ipsam fingere homines, & creare imitatores, & narratores facetos, & uultu adiuuante, & uoce, & ipso genere sermonis. In altero uerò nihil prorsus artem habere quod præstet, cum ante illud facete dictum emissum hæere deberet quam cogitari potuisse uideatur, sitq; in celeritate positum ac dicto.

Circa dicta, facetiasq; inueniendas artem plurimum ualere.

Cap. XX.

His igitur in hunc tenorem inter differendum explicatis res ipsa nos hortatur, & ostendere artem in dictis quoq; ac facetijs multum habere loci, & exercitationem studiumque plurimum in his ualere. Primum enim quod in omni actione ac uirtute exigitur, id quoq; inter iocandum utendisq; facetijs seruandum esse, uti delectus habeatur rerum, locorum, personarum, auditorum, temporum fortunæ item, atq; euentuum: hæc enim ad retinendam atq; assequendam mediocritatem, cum primis exiguntur. Ipsa uerò mediocritas non uirtutes solum constituit, quæ morales dicuntur, uerum etiam eloquentiam, quæq; Græcè est Rhetorica, habuitq; tam multos ac maximòs autores, & Latine & Græcè. Igitur si elocutio quæ constat è uerbis atq; oratione, in præcepta redacta est, habeturq; de ea ratio, & facetudinis quoque ratio habenda est, traditq; de ea præcepta posita sunt: qua enim in re uersatur ratio, in ea quoque & institutio locum habet. Cum & Oratores ipsi dicant, & lusus iocisq; facetorum uocentur etiam à dicendo dicta: Cumq; eloquentia

ter etiam dicendi siue peritia, siue ars, siue doctrina usu com-
paretur, obseruationeque: multaque & in litibus controuersis,
& in senatu popularibusque concionibus exercitatione, eaque
maxime frequenti ac meditata. Quo fit, ut facete quoque
dicendi regula sit aliqua, quemadmodum & bene & maledi-
cendi, hoc est laudandi, & uituperandi. Nonne autem si
dicta ipsa pleraque sunt in celeritate posita, & ante quidem
emittuntur, quam cogitari potuisse uideantur, nonne in-
quam contingit & hoc quoque in orandi exercitatione ac
peritia? Principia enim hæc ipsa & loquendi Oratorie, &
dicendi facete, ac tum ridendi, & hilarescendi, tum dolendi
ac lacrimandi in natura posita sunt, ab eaque proficiuntur,
quibus postea ratio ipsa modum quendam, ac certum cum
quidem adhibet, ut quod de amore Ouidius inquit:
Et quæ nunc ratio est, impetus ante fuit.

Etiam ad hæc ipsa transferri recte possit. Nam & leges
modum statuere funeribus, & ludis simul ac conuiujs, &
conclamandis quidem funeribus præfixæ præponi consu-
uere, illis uerò tum ludorum rationem qui haberent, tum
qui essent conuiuendi periti. Quin conuicia, obiurgata, con-
tentionesque immoderate, quædam mulctis, quædam suppli-
cjs coercentur: famosis quoque de libellis leges sunt editæ, ac
plebeiscita. Igitur & in facetudine utenda, dictisque tempe-
randis modus quoque si repertus est, an id profectò mirum? an
& de dictarijs, ridicularijsque, ac iocis præcepta tradi nul-
lo modo poterunt? neque ulla erit eorum tradendorum siue
ars, siue doctrina, quæ mediocritatem & doceat, & ostendat
qua ea sit uia & assequenda, et retinenda? ut si principia sunt
naturæ, modus tamen ac mensura ratione temperetur atque
institutione.

institutione. Nam & pedum incessus civili quidem homine dignus regulam suam habet, est & sua quoque gestus temperatio ac lex. Erit igitur & iocandi suus, atque ingenuo homine dignus modus, ac temperamentum. Nam si facetudo uirtus est quædam, eaq; mediocritas, ut probatum iam est, ea ut institutione constet ac præceptis necesse est. Cum præsertim nos nequaquam Oratoriam quæramus urbanitatem, uerùm moralem, quæq; ad animorum refocillationem conducat, eamq; honestam ac laudabilem. Natura quoque nos docet uti argumentationibus, quarum tamen permulta exstant præcepta. Estq; illarum siue ars, siue doctrina atq; eruditio & magistra, & iudex illa quæ λογικὴ dicitur, nostro autem nomine tum differendi ratio, tum dissertiua. Ipsorum autem argumentorum ut sunt sedes, quæ dicuntur loca, eaq; cognitio appellatur tum Localis, ac de locis, tum Topica, Græca appellatione. Sic etiam dictorum, ac facetiarum propriae sedes sunt: eaq; admodum certæ, quas si (præterea quæ quæ dicta sunt) diligentius peruestigauerimus, inq; formam etsi nõ absolutam aliquam tamen redegerimus, non pigebit huius siue laboris, siue studij. Nam & futuros uaticinamur, qui de ijs sint subtilius, atq; enucleatius disserturi.

Aliter Oratoribus, ac Comicis, aliter ingenuis ciuibus facetiarum locos quærendos esse.

Cap. XXI.

ITaq; nec ut Martiali, aut Plauto, nec ut Ciceroni querenda nobis sunt facetiæ, siue earum loci, & quasi regiones. Mediocritatem enim quærimus, quæ habitum faceti constituit, non quo aut spectatoribus risum moueamus, aut au-

cupemur plausum, carminisq; commendatione, aut quo iudices capiamus, ac lepore, facetijsq; in nostram trahamus sententiam, uerum quo urbane ac festiue relaxemus animos. Inuenta enim & constituta sunt concilia, conuentus, circuli, ac coronæ tum ad utilitatem & communem, & priuatam, tum etiam ad iucunditatem, relaxandosq; ab labore, ac curis animos. Tamen si loci ipsi sunt communes, & quod Cicero dicit, quibus è locis ridicula ducuntur, ex iisdem graues possunt duci sententiæ: idem nos quoq; sentimus, posse deduci quoq;, & quæ dicta in spurcitiam delabantur, atq; scurrilitatem, & quæ in leporem, atq; urbanitatem. Alteri enim loci & rebus, & uerbis modum statuunt, alteri in risum propendent atq; scurrilitatem. Modus igitur his accedere potest ac ratio, quo scurrilitas omnis absit iocantibus. Quod officium delectus est proprium tum in rebus, tum in uerbis. Verum obscenitas plerumq; est in uerbis, scurrilitas in utrisq; potius. siquidem scurrile habetur, quem minimè debeas eum dictis laceffere. Quando (ut est apud Ciceronem) quæ cadere possunt in quos nolis, quamuis sint bella, sunt tamen ipso genere scurrilia. Nimis igitur false dicta, aculeataq;, atq; in quos minimè conueniat, scurrilia & ipsa sunt. Possunt tamen & faceti homines in cōfessionibus, coronisq;, ut qui referant quidem dicta, emissaq; ab alijs, nō ut qui ex sese dicant, ingerantq; in quempiam, quandoq; & mordacia afferre in cætum, quasi ea in memoriam reducāt, idq; exempli gratia, non tamen mordaciter, scurriliaq; minimè scurriliter: scilicet ut uerbis parcatur, & gestibus. Quod in referendis fabellis præcipuè usu uenit, ut quæ in illis insint turpia, explicentur non turpiter, interdum uerò innuantur, potius quam dicantur.

Diuisio in locos, Dicta, Ridicula, Fabellas.

Cap. XXII.

QUæ quo expressius à nobis ostendantur, ea partemur in locos, in Dicta, in Ridicula, ac Fabellas. Totum autem ipsum genus est iocari. Ioca uerò & dictis constant, & ridiculis, & fabellis: ac dicta quidē alia lepida, alia salsa sunt, alia & salsa simul & lepida, alia obscena, dicacia, eaq; non unius generis, alia breuia, atque ex uno tantum uerbo, alia è pluribus constituta: Sunt contra inepta quaedam, insulsa, fatua, illepida, frigida, itaque multimoda ipsa quidem sunt. Ridicula quoq; non unius sunt naturæ, alia enim faceta sunt, alia uerò minimè. Itaq; species hæc indagationi huic nostræ minus congruit, quippe qui relaxationem quæramus, quæ facetudinis est alumna. Fabellæ iucundissimæ ipsæ sunt, atque ad omne facetiarum genus accommodatæ, locisq; omnibus congruunt, si non fortasse temporibus, quanquam & temporibus & item personis, si delectus accesserit: Quarum duplex est genus, unum quod sumptum est à mutis animalibus in exemplum, quales Aesopicæ ferè sunt fabulæ, & earum similes: aut à rebus minimè sentientibus, ut ab herbis, arboribus, lapidibus, ut quæ in senatum Romanum introducta fuit contentio uentris aduersum cætera corporis membra, ut quæ de Phocionæ refertur aduersus exactores pecuniæ uiritim conferendæ, ad sacros quosdam ludos Athenis publicè institutos. Alterum, quod siue fictum, siue uerum, uel ut uetus tamen uersatur in ore hominum, uel ut nouum refertur. His (ni forte displicuerit) addam quas anileis dicunt fabulas, quales sunt quæ narrantur ad cinas, atque infantulorum uigilias:

nam & hæ quoq; , ubi res ipsa tulerit, afferre iucunditatem possunt. Ponenda quoq; uidentur in hoc ipso genere fabellarum, carmina, & quæ amatoria sunt, & quæ siue ludunt ad citharam, aut tibiam, siue ad uirtutem hortantur, afferunt enim quoquo modo delectationem auditoribus. Nam quid dicendum est de explanationibus historiarum? Quæ enim è re maior uoluptas afferri honestè potest, quàm è relatione rerum gestarum. Itaq; persæpe etiam seria relaxationem in confessibus inducunt & laborum, & curarum. Sed hoc fortasse ad facetudinem minimè spectauerit, etiamsi spectet ad recreationem. De quibus ipsis deinceps quidem dicemus, etiam exemplis propositis.

F I N I S.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
de Sermone, Lib IIII

IOCI igitur suapte natura iucunditatem pariunt, ab eadem enim ducuntur uoce, sunt enim à iuuando detractis literis. Hi ubi hilariusculi fuerint, remissiores tamen, & curas sedant, & animos tranquillant: itaq; astantes afficiunt suauitate, lepiditate, & ea quæ proprie tum iucunditas dicitur, tum hilaritudo uocata est. Vbi uerò uehementiores fuerint, excitant etiam risum, quî aliàs ad hilaritatem quidem tantum spectat, meramq; animi refocillationem, aliàs ad irrisionem, atq; cõtemptum. Irrisio uerò ac despicientia oriuntur tũ à turpitudine aliqua, deformatateq;

mitateq; morum, corporis, disciplina, habitus, cōsuetudinis, aut facti dictiue cuiuspiam, ac tum patriæ, tum maiorum, cognatorum, affinium, amicorum, sodalium: nam quod & indignationem quandoq; ac perturbationes etiam intemperatiores asferre soleāt, facetudini ac relaxationi uidetur omnino contrariū, aliās ab ineptitudine, insulsitate, frigiditate, despectum ingenerāt. Quod autem hæc ipsa ioca dictis constant, uersantur enim in uerbis ac rebus, hinc dicta ipsa aliās breuia sunt, atq; unius interdum uerbi, aliās fusa, uerborum plurimorum, magisq; continuum in tractum ducta, quæq; nec risum ubiq; moueant, tum quia sæpenumero è contrario pariunt admirationem, tum quia nec res, nec uerba eiusmodi sunt uirium, nec qui dicit idoneus est ad risum excitandū. Quod autem colloctiones, congressusq; ipsi nostri constant allocutoribus ac responsoribus, ipsæq; allocutiones plerunq; sunt ab initio ignotæ, idcirco partes respondentis, quod extemporales sunt, dum arguta sint responsa, appareantq; repentina, & improuisa, pariunt etiam cum iucunditate admirationem ac laudem, dictisq; ipsis addunt plurimum gratiæ ac lepōris. Inductiones uerò fabellarū atq; relationes, quod ijs natura delectetur, mirificè etiam sedant animum, & tanquam defatigatum, sordentemq; sudore in balneis lauant, deterguntq; lauatum. Est enim magna in illis uis ad quamcunq; persuasionem, actionemq;, nedum ad relaxationem, sed adasq; ad molestias ac curas. Quod igitur in natura soli ac terrarū usuenit, alia ut alibi & nascantur, & coalescāt, idem in dictis quoq; contingit ac ridiculis, ut diuersis è locis diuersa deducantur siue dicta, siue ridicula. Quo fit, ut quoties natura regionum sint cognita, sedesq; è quibus deducun-

tur facetiæ, materia ipsa præbita sit, ac subministrata etiam affatim iocari uolentibus. Itaque nec natura deerit arti, nec ingenium ab arte destituetur, atq; obseruatione. Obseruatio enim pedetentim in præcepta redigitur, ars autem præceptis constat. Quæ si quibusdam in rebus ad summum, atque absolutum non peruenit, nec penitus consummata est, quod aut ipsarum rerum infinitas quædam est, aut quod tum negligentia est in causa, tum rerû difficultas, tum etiam quia peruenisse ad aliquam cognitionem satis quidem uideatur. Et mouendi quidem risus peritia leuior uideatur, perq; satis sit Oratori, qua orator, & urbano homini, qua ciuis est, ex hac ipsa obseruatione tantum esse consecuto, ut & mouere ex se pro loca ac tempore risum queat, & animorum refocillationem parere hac ipsa uia, quam facetiæ munierint ac lepores, solersq; iocandi cognitio, non quæ Oratoris sit propria, sed faceti, qua de re libro hoc differimus.

Artem naturæ coniunctam, plurimum ualere ad facetudinem.

Cap. I.

His itaque hunc in modum explicatis, sensim quidem, atq; exemplis propositis ostendamus artem naturæ coniunctam id præstare, ut quod turpe est suapte natura atq; obscenû, id dicatur nec turpiter, nec obscene, quod artis esse quis neget? Perinde enim ut sterilibus in arboribus insitionis arte utuntur agricolæ, quo fecundas illas, atq; hortenseis efficiant è syluaticis, sic faceti homines arte adhibita ac translationibus usi, rem naturaliter turpem dictis honestant, & quod ipsum per se obscenum est, in lepidum uertunt ac facetum. Id autem est huiusmodi. Reguli cuiusdam aula inquinabatur

inquinabatur nefandis puerorum amoribus, atq; huiusce generis libidine: Forte igitur ex aulicis quispiam aestiuo tempore in cubiculo quiescebat, sub meridiem spirantibus Zephyris, quorum afflatu quibus ille intectus erat linteolis detegebatur pudendas ad partes corporis. Forte igitur ea praezariens Rodoricus Hispalensis, uir & suavis, & qui aulicorum mores notos haberet, cum animaduerneret cucurbitulam quasi quandam pendere ad illius ramices, mirum' ne, inquit, uideatur, grandiusculam eam esse, quæ in sterquilinio coaeluerit? Videtis' ne, ars ingenio comitata quid præstiterit? Adhibita enim trāslatione uirilī membri in cucurbitulam, primo uerbum honestauit, deinde rem turpem honestis uocibus & expressit & accusauit, eadem translatione usus. Cucurbita enim fimo saturata mirificè grandescit. Quo etiam uerborum honestamento turpem illius usum in re Venerea expressit, & ridiculū fecit. Hæc igitur artis sunt, quæ in hac ipsa parte locum quoq; suū obtinent, si qui facetijs dant operam, artis ipsius obliuisci noluerint. Nam si facetudo mediocritas quædā est, sine arte, id est, absq; prudentia & artificio, perueniri ad illam nequit. Idem hic Rodoricus cum uidisset ingredientem Floretinum hominem in regis atrium, in quo pueri regij sese exercebant ad pilam: Maeste, inquit, fide, ac mercatura uir, arcem hanc ingressus, ad eius portam credo pugiunculum de more reliqueris: & atrium ingressurus, ne legem quoq; atrij ignores: ante eius ostium & tentigo tibi relinquenda est. An potuit honestius et turpitudinē indicare, & ludere cum mercatore pudentius? Hæc igitur ipsa (ut dixi) artis sunt, quæ plurimum apud ingeniosum hominem ad consequendam retinendamq; mediocritatem est præstitura.

Artis quoq; ipsius est & inuenire, & considerare, locis è quibus dicta ipsa, ridiculaq; deducantur. In priori dicto locus prebitus est à trāslatione in secundo à rei similitudine quem admodum & hoc quod subijcio. Pepererat infantulum Paschasij Decij nurus arcis Neapolitanæ præfecti, utq; de more est, & congratulatum unà, & uisitatum accesserat idem de quo dictum est Rodoricus: itaque ingressus ipse cubiculum, in quo conquiescebat puerpera, comperit hinc Paschasium confectum senio, innisum baculo, ac languescentem: illinc è familiaribus quempiam, perinde ac bouem nimio de obesitate iacentem in scrinio itemq; alterum eo ingenio præditum parum qui ab asello iudicaretur differre: Progressus igitur ad cubile, ubi infantulus uagiebat, pedes exosculatus est eius conuersusq; ad astantes: an inquit, præsepe ingressus, in quo & asinus & bos recumberet, seniorq; unà Iosephus, non & ipse ad Christi pedes exosculandos progrederer? Potuit ne ars ingenioso suffragata homini commodiore uti, atque appositiore similitudine? ut quæ ridicula non esset res, illam ex arte maximè ridiculam efficeret. Est apud Plautum ex ore et pudicæ et permolestæ mulieris dictum, eadem è translatione atq; officina haustum: quod etiam supra posui in re quidem uxoria, quæ suapte natura perpudenda quidem dictu est: Fundum alienum arat, familiarem incultum deserit. Quod etsi risum non mouerit, ostendit tamen ars ipsa quid ualeat. Habemus igitur locos duos maximè nobiles, & translationis, & similitudinis: qui satis quidem aperte uel confirmare possunt, uel testificari prætorio etiam in iudicio, artem quoq; uel maximum in his locum sibi uendicare posse: ni hominum defuerit industria, laborq; ille pertinax, rerum omni

in expugnator. Quocirca locos etiam alios percenseamus qui admonere nos & artis possunt, & obseruationis, quæ artem ipsam constituere est solita.

De inueniendis dictorum ac ridiculorum locis. Csp. II.

Quoniam autem quos locos appellamus, ij sedes dictorum sunt ac ridiculorum, è quibus ioci ac si ibidem lateant, extrudendi sunt: ad alias iam regiones proficiscamur, quo palàm fiat artem quoq; in illis non parum ualere. Sedentibus nobis pro foribus nostris, differenti- busq; his ipsis de rebus, facti sunt obuiam inter se agrestes duo, alter albenti pilleo, eoq; grandiore intectus caput, alter nudatis pedibus ac plantis: Atq; hic quidem è uestigio uerbis in illum illatus: Quanti, inquit, fungulus iste? pilleum uideli- cèt irridens. Ille sublato statim supercilio, conuersis mox ad pedes eius oculis, respondit: Quanti calceoli tui, ac denario- lo pluris. Statim omnes in risum conuersi sumus. Igitur alter pilleo admonitus est, exercitusq; à natura, eaque duce tan- tum: alter etiam ab arte adiutus quæ illum admonuit pedum excalciatorum. Itaq; locus laccessenteis uidetur à uestitu ob- latus, respondentis ab arte representatus atq; ab opposito. Alter enim erat intecto capite atq; à superiore corporis parte alter nudatis pedibus, quæ pars inferior est corporis, Non ri- deas modò, uerum etiam dirumpare, cum apud Plautum, dicentem illum audias in Trinummo: Pol hic quidem fungino est genere, capite se totum tegit. Eodem tempore cum staret forte nobis è regione sutor senex, & quidem sordidus ad- modum senex, cui ad nasum pendeat pituita grandiuscu- la quidem ac pellucida: præteriens, homullus dicaculus, & ipse

ipse, pannis tamen, atq; annis obsitus, ut ille inquit. apud Terentium, iocandiq; opportunitatem nactus, Perpulchrum, inquit adamāta, & pretiosum: Tum aliter: Et annulo tuo dignum. Tali igitur, tamq; inexpectato responso ars ne an natura, an simul iunctæ iocari urbanius potuerint, nesciam. Ille enim iocatus est, sumpta occasione senili ab ætate, quæ pituitosa est: hic uero ab eo quod adamātes includi annulis sine soliti. Sumpsit urbanissimè Plautus etiam alibi iocandi opportunitatem à tempore: nã cum dixisset seruus apud lenam de amatore, quàm tibi sospitalis fuit: tum lena, mortuus est, inquit, qui fuit: qui est uiuus est. Iocabantur aliquando uel rixabantur potius ex ijs duo, quos maiores nostri appellabant nebulones, & alteri quidem Asello factum est nomen, quod ob linguæ intemperantiam, & pugnis sæpe contusus, & uerberibus ac fustibus oneratus, perinde ac asinus esset, alteri uerò Ventritio, quod patrimonium penè omne pitissando computandoq; in uentrem congesisset. Prior igitur Ventritius inter conuitiandum: Quantum ô amice Aselle (paulo enim antè & pugnis cesus, & quernis etiam fustibus percussus fuerat) quantum inquam æris inest tibi in crumena uectura ex hodierna? Ad quæ confestim Asellus: Quantum tibi in uentriculum influxit uilli hesternæ uindemia? Itaque eiusmodi siue dicta siue ridicula & multum habent fellis, & maximè apposita sunt ad mouendum risum, plurimumq; in ijs pollet natura, tametsi nominum tum interpretatio, tum formatio uidetur ad artem prorsus referenda: A' diuerso quoq; sensu eorum quæ dicuntur. ioci & quidem maximè ridiculares depromuntur: ut cum ille inquit in Menecmis Magna cum cura illum curali uolo: tum medicus: Quin suspirabo

suspirabo prius sexcentum dies, ita ego illum cum cura magna curabo: ille diligentiam curationis exigit, hic medici personam sustinens, quod ægre admonitionem ferret, quod que cura molestiam, quodq; animi afflictionem significat, suspiraturum sese obtulit, suspiria enim exagitati, ac parum quiescentis, animi sunt signa. Fortè uiator Florentinus, ut uentricosus admodum, sic etiam perquam falsus: cum per urbem Senas iter faciens porta exiret, quæ Romam ducit, ac sublato pailiolo popam ostentaret & prægrandem, & tumidam, atque ibi tum quispiam è portæ custodibus per iocum ac risum dixisset: Sapit homuillus hic, qui neutique ponè, sed præ se manticam sibi apposuit. Tum ille ore quammaximè renidenti: An tu, inquit, aliter per latronum fines ac sicariorum securus rebus cum tuis incesseris? Quid autem mage lepidum aut falsum magis. Iocandi autem locus in dicto priori subministratus est à corporis siue habitu, siue deformitate. In posteriori à morum turpitudine, ac rapiendi impotentia & studio. Adminiculata uerò est in posteriori plurimum quidem ars, quæ illi suggessit ea quæ cernantur oculis diligentius custodiri ac cautius. Nam quod tueamur nos nostrâ que naturali quidem inest à studio, quo' nam autem modo quæq; fiat uia, id artis potius est. Nobis adolescentulis cum Italiæ res maximè flourerent, uigeretq; rei bellicæ honos Italicos apud duces, multiq; ob strenuitatem ac rei militaris disciplinam haberentur in pretio, in ijsq; Antonellus esset Foroliuiensis, qui tamen mercenariam exerceret militiam singulisq; penè annis conductorem mutaret atq; ante finitum prius stipendium ad alium transiret conductorem, commendaretur que in senatu Florentino, quod sagax admodum esset,

esset, impiger, manu proptus, perque laboriosus: tum Cosmus,
 & quod maximum in eo est, subdidit, etiam antelucanus.
 Hoc dictum ab arte totum profectum est, atque à transfugio-
 rum illius obseruatione, peperit autem risum, quia tanquam
 obliquo è loco atque ex insidijs repente proruperit. Referre erat
 mihi solitus inter confabulandum Erricus Pudericus, senex
 maximi usus, summæque iucunditatis, Neapolitanum ciuem,
 cuius ipse nomen ob familiæ respectum, ac liberorum obtia-
 cebat: nam propudiosus erat, morboque laborabat infami, con-
 uenisse Genuensi cum mercatore, ac præfuisse rei frumen-
 tariae summam quandam, certam ad diem Neapolitanum
 in littus comportandam. Itaque in prætoris conspectu cum ab
 actorum magistro pacta ipsa conuentionesque de ritu adno-
 tarentur prætorij, ex ijs qui tum aderant testibus inclamasse
 quempiam quasi è loco quodam abdito: Nec licere, nec fas
 esse uxores absque uirorum consensu quippiam omnino tran-
 sigere, quod eæ sui iuris non essent. Dictum sanè nõ mordax
 modo, summeque aculeatum, uerum illi ipsi in quem inferre-
 tur, mirificè erubescendum: quippe qui palam propudij no-
 taretur, morbique perpudescèdi. Iocandi locum hunc ars ipsa
 magis quam natura sibi adinuenit, ex lege sumptum, consti-
 tutisque è ciuilibus. In eundem quoque hunc ab matrona perur-
 bana dictum extat generis eiusdem, quæ ab illo uocata in iu-
 dicium, cum prætore coram ipsa sisteret. Quid mirum, in-
 quit, bone prætor, aut præter consuetum homo hic facit, si
 fœmellam me eijcere paterno ex agello studet, qui mulieres
 penè omnes munere iam eiecerit suo, bellumque ijs indixerit?
 Omnino igitur nota hæc à morum turpitudine iniusta est, atque
 ab infamia usque quaque abominanda, ad artemque prorsus rea-
 ferenda,

ferenda, cum abominandum scelus mulier honestis quoad potuit uerbis inuenerit, quibusdamque quasi signis, qua significatione rem tueri suam nitebatur, cum oppressam se ac circumuentam intelligeret. Marinus Branchatius, eques Neapolitanus, qui propter dicacitatem & multus esset, & inuektor acerrimus aduersum literatos homines: prandente aliquando Ferdinando rege, cuius mensam assiduus inodorabatur craterculus, et cum esset oblatus uernacij quam suauissimi, illumque & ipse labellatim hausisset, interrogatus ab rege, qua nam Bacchus is locutus esset lingua? respondit, oppido quam literata, uinum ex eo commendans, Tum comitor ibidem qui aderat: Quid tu, inquit, Marine tantum literis impartire, aduersum literatos ipsos qui tam impotenter, atque assiduus inueharis? Cumque e uestigio illi responsum esset ab non insulso homine, inter pares, eiusdemque rei studiosos plerunque odium uerti atque inimicitias: ibi tum adolescens apprime ingenuus, quique uiolentiam eius nosset: nec ad rem, inquit, ista faciunt, nec sunt necessaria, cum hos inter literatos nullus profecto sit Marino aut similis, aut par. Primum dictum a genere oblatum est, ab ipsis uidelicet literis. Secundum dictum illatum est, siue ab eodem genere ductum, siue a specie. Tertium autem uniuersa complexum est, cum primas ei concederet inter literatos, hoc est, uinosos. Quid his dicas artificiosus? De eodem quoque sic refertur: Occupata Campania ab Carolo octauo Gallorum rege: cum Alphonsus minor, Neapolitanorum rex, cum Ferdinando filio, ac Federico fratre in Siciliam ob metum tam uiolenti exercitus traiecisset, nec Marinus eos comitatus iam esset: demiratus hoc quispiam, ac sciscitabundus queritabat,

quæ nam huius esset rei causa? Tum adolescens eadem ex
 causa, argutus ille quidem atq; admodum lepidus: An non,
 inquit, is est Marini usus, ea in potando, atq; in conuiuendo
 exercitatio, ea etiam uis ac peritia comessandi, ut Gallicas
 reformidare debeat lagenas? aut gentis eius lancibus terga
 uertere? Perbelle dictum, nedum false. Sedes autem ipsa iocandi,
 & quasi argumentatiuncula posita est in usu atq; pe-
 ritia, quando in artificio quocunq;, autore etiam Aristote-
 le, peritissimo eius cuiq; adhibenda fides est, atq; autoritas
 tribuenda. Sunt multa quoq; uerba, duos sensus, ut Quin-
 silianus quoque inquit, significantia quæ & amplum, & pæ-
 remem præbere possunt iocantibus campum, in quo & ars
 nõ exiguum ius exercet, maximè in respondendo. Siquidem
 prolato uerbo, ingenioq; lacepsito & prouocato, statim ars
 conuertit sese ad implorandum auxilium ab altero quidem
 uerbi ipsius sensu: ut cū Mercurius dixisset, apud Plautum:
 22) Malam à me sibi rem arcessit iumento suo: confestim Sosia
 23) subdidit: Non enim ullum habeo iumentum. Itaq; dupliciter
 sensus, arte iuuante, iocandi locum ei præbuit: Cum' que ali-
 bi dixisset: Geminum dum quæris, gemes, ipsa literarum ac
 syllabarum similitudo, & quasi collusio iocandi locum exhibuit.
 Atque in huiusmodi præcipuè uocibus prima quidem
 occurso tota est natura, secunda uerò ad artem potius refe-
 renda. Eius enim est & deducere uoces, & querere earum
 structuram, & comparare eas, atq; inflectere, quam Allite-
 rationem alibi uocauimus, cum de Poëtarum numeris præ-
 cepta traderemus. Ea quoq; quæ insunt à natura, ac dicuntur
 propria, ut pastû quætere prolé appetere, ut hinnire, ac mus-
 gire, atq; eiusmodi alia, iocâtes mirificè adiuuât, ut cū ludês
 apud

apud Plautum seruus dixisset: Boves vini hic sunt in crume
 na, alterius serui è uestigio menti occurrit, colludere & ip-
 sum posse ab pascendi cupiditate, quæ à natura bubus inest.
 Itaq; iocabundus subdidit: Emitte sodes (ne fames enecet)
 inire pastum. Quis autem neget artis hoc esse, tametsi natu-
 ra repugnante ars ipsa parum per se omnino in multis po-
 test. Ambigua quoq; quæq; aliam interpretationem recipi-
 unt, maximè exposita sunt iocantibus, ut cum seruus apud
 Plautum & grauius & gratulanter domino dixisset: Gaus-
 deo tibi mea opera liberorum esse amplius: filium enim he-
 rilem in infantia amissum recuperauerat, illico nactus herus
 iocandi opportunitatem, respondit iocabundus: Etenim non
 placet, nihil moror, aliena mihi opera fieri plureis liberos.
 Quod enim ille dixerat, gratulatus sua quod opera atq; in-
 dustria filium inuenisset, in alium ac libidinosum sensum in-
 terpretatus herus, ioco materiam præbuit. Contraria quoq;
 inter se & ipsa occasionem iocis præbent, ut in Amphitrye-
 ne cum dixisset Mercurius: Dextera uox aures (ut uidetur)
 uerberat, ex aduerso contulit Sosia: Metuo uocis ne uice ho-
 die hic uapulem. Et uerbero enim & uapulo inuicem con-
 traria sunt, perinde ut ago & patior. Datur etiam iocis lo-
 cus ab interpretatione scripti, cum illud est ambiguum,
 etiam Cicerone exemplum afferente, in altercatione Scau-
 ri ac Rutilij de ambitu, cum in eius tabulis ostenderentur hæ-
 quatuor literæ A.F.P.R. & Scaurus interpretaretur, actum
 fide publica Rutilij: Rutilius autem, ante factum, post rela-
 tum, ibi C. Canium equitem Romanum, qui Rutilio aderat
 exclamasse, uerum illarum literarum sensum esse, hunc
 scilicet, Aemilius fecit, plectitur Rutilius: quod dictum

acutum esse uult Cicero, & concinnum. Non caruit igitur nec magistro, nec arte huiusmodi interpretatio: consueuere duci etiam ab admonitionibus, ac consilijs dicta admodum etiam faceta, quale Grauij illud apud Ciceronem: Cum maslo patrono, qui uocem in dicendo obtudisset, mulsum frigidum bibendum consuleret, illeq; si id fecero, perdam uocem, respondiisset: tum Canius, melius, inquit, quam reos. Datur etiam iocandi locus à consentaneis moribus, cuius exemplum extat etiam apud Ciceronem. Cum enim Scaurus nonnulla laboraret inuidia quod sine testamento Pompeij cuiusdam locupletis hominis bona possideret, funusq; quoddam duceretur, tum C. Memius dixisse fertur et acute, & perbelle. Quin uides ô Scaure, mortuus enim rapitur, si esse potes possessor? Ducuntur etiam ioci & falsi, et belli admodum ab responsore in eo ipso genere, quo usus est quis prior, utq; Ciceroniano utamur exemplo: Adolescentulus Q. Aquilius male de se audiuit, is grandior iam, & consularis, factus obuiam festiuo homini Aegilio, qui uidebatur mollior, quamuis nec esset, muliebri usus est nomine, quo illum uellicaret: Quando inquit, Aegilia ad me ueneris, cum tua colu & lana? reddidit statim Aegilius, uel retorsit potius. Non pol, inquit, audeo, nam me ad famosas uetuit mater accedere. Quid magis artificiosum, quam telum idem retorquere? & ex eodem genere dicitur um eiusdem fellis reiaculari, ac repercutere? Est & hoc generis eiusdem. Neapolitanus quidam ciuis & ipse male de se quoq; audiebat: sub uesperum itaq; ad fores eius accessit iuuenis & ipse propudiosus, nec satis bene de se audiens, cumq; clausas illas inueniret, & esse illum intus intelligeret accommodata uocula maxime mollem in modum

dum, atq; ad rimulas: O' mea dixit Iacoba, cur non tete mihi cupientissimo ad fores exhibes? tum ille eodem uocis usus lenocinio: Quia suas tete ad fores paratissimus expectat Ambrosius. Manant & à re non expectata, & ab eo quod est ex non sperato, non illepide, neque non admodum belle dicta, ac diuersis quidem modis, præcipue autem à nominis aut uerbi uel deriuatione, uel definitione: ut cum in Senatu ageretur de agris publicis, deq; lege Thoria, & premeretur Lucilius ab ijs, qui à pecore eius depasci agros publicos, & de lege diceret. Non est, inquit, Appius Lucilij pecus illud, eratis, liberum enim esse puto, quod qua lubet pascitur. Est eiusdem generis, nec minore quidem gratia, Charitei dictum non incelebre. Cum enim Neapoli iactaretur nummus belli tempore adulterata materia, quaereturq; è notis eius quispiam quod nesciret iam quid haberet: Tum ille uultu quammaximè ad iocum accommodato: Est, inquit, dijs immortalibus, quod gratias agam, gratulerq; amicitiae nostrae, tandem enim hominem inueni, & amicum quidem hominem, & uere diuitem, quando diuitis est hominis nescire quid habeat. Habet quoque concessio & locum, & leporem suum. Id autem est, quod Cicero inquit, ut facete concedas aduersario id ipsum, quod tibi ille detraxit, quale illud Caelij: Cum enim ei quidam malo genere natus diceret, indignum esse suis maioribus: At hercule, respondit, tu tuis dignus. Simile est familiaris nostri, Colotij Bassi, uiri admodum iucundi. Cum enim per iocum obijceretur ab amico, quod nimia uentris eius esset parsimonia, Gratulator liberalitati tuae respondit, quod plura multo des ipse quàm accipias. Laborabat enim ille sæpissime uentris profluuio. Ingeniosa sunt

hæc omnia non minus tamen artificiosa, singulaq; locos habent suos è quibus defluunt. Et peracuta sunt, & perquam concinna, quæ ex collatione personarum deducuntur. Deperibat adolescentulus honesto loco natus puellam nobilitate summa, excellenti q; & forma, & pudicitia. Cumq; inter preces ac blanditias respondisset illa: Scito te Lucretiam inuenisse, hic ille: Experiere te & Traquinium comperisse. Proverbia quoque dictorum in usum adducuntur, habent que uim ridiculi. Familiaris noster Marinus Tomacellus functus est complureis annos summa cum laude munere oratorio sub Ferdinando rege Neapolitanorum: Cumq; satis longo post tempore, quam promissum ei fuisset ab Antonello epistolarum magistro satis esset factum, gratulabundus mihi per epistolam respondit: Bene habet, elephantum partum uidimus. Cum que aliquando compertum habuisset Paschasium Decium, quæstorem regium, secum egisse liberaliter in salario persoluendo, erat enim Paschasius maxime attenuatus, ad me rescripsit: Optime actum est, fœnicem iam uidimus. Ab commemoratione etiam uersus cuiuspiam celeberris, Poëtæq; maxime noti manant facetiæ & argutiæ, & grate. Consecrant mecum meis pro foribus idem hic Marinus & Petrus Compater, homo iucundissimus, magna senectute, tres cano capite omnes, nullis dentibus, multis tamen, ac propè trecentenis annis. Præteriens igitur adolescentulus demiratus cum esset treis annos uetulos, albensibus capillis, maxime hilari uultu, & iocari cum prætereuntibus, & arridere salutantibus: hic Marinus in ipsa illa adolescentis admiratione tanta cum lepore Virgilianum effundit illud:

Tercentum niuei tondent dumeta iuueni.

Vt risum non tenuerint, senem qui audierunt, eo in consessu, tam opportune, adeo præter expectationem ac perquam concinne modulantem. Isque confestim risus ingeminatus est, nam derisui cum haberetur à nobis, qui præteribat iuuenis, obeso corpore, obesiori ingenio, maxime obesis moribus, tum à festiuissimo, & per quam concinno iuueni Petro Summontio & festiue admodum, & peruenuste iniectum est Virgilianum aliud, quanquam dimidiatum è Georgicis.

Longamque trahens inglorius aluum:

Vt protractus risus fuerit in Charitei aduentum, qui animaduertens senum trium tam æqualem canitiem. Quid, inquit, hic ad fores? an inalgescere cupitis? cum alpes uideamus niuibus oppletas undequaque concanescere. In primis igitur ferax est locorum campus, materiaque maxime opulenta subministrandis iocis, ut rectè Quintilianus dixerit: Si species omnis persequi uelimus, nec modum reperiemus, & frustra laborabimus. Neque enim minus numerosi sunt loci, ex quibus dicta, quam illi, ex quibus eæ quas sententias uocamus, ducuntur, neque alij. Itaque & sententiæ ipsæ quæ suapte natura graues sunt & sapientes, si ridiculum in modum iactatae fuerint, risum etiam ipsæ pariturae sunt: ut cum Franciscus Puccius, uir in studijs his nostris eminentis deridere uellet hominem seditiosum, ingenioque minimè quieto, qui in corona quadam constiterat: Ecce, inquit, concordia parues res crescunt. Cum etiam idem hic deridiculum facere uellet, bona qui patria obligurisset, iniicit sententiã hanc: Parsimonia rei familiaris, eæ demum diuitiæ magnæ sunt. Cùmque suis ex auditoribus somnulosum aliquem notare uellet, ro-

rem antelucanum uocitabat. Itaque hominum industria et ars de qua hic noster est sermo, etiam quae grauias fuerint ad ridicula saepe transfert, ut negare qui uoluerit, arti suam esse locum comparandis ridiculis, dictisq; funditandis, nulla ratione id possit, quando grauias etiam ac sententiosa dicta, ubi arte usus quis fuerit ac tum temporum, tum personarum delectu adhibito, ad iocum traduci soleant ac risum, et per saepe quae ipsa per se ridicula non sunt, belle tamen agitata rideantur. Itaque et quod dictorum, ridiculorumq; ac facetiarum regiones sint amplissimae, quodq; in ijs ars quoq; uel multum etiam ualeat, abunde à nobis ostensum uidetur, et exemplis etiam comprobatum.

Necq; aduersum miseros, necq; potentes uiros utendum esse ridiculis.

Cap. III.

Hinc ad alias quoq; obseruationes trāseamus, quae plurimum conuenire uideantur ad facetudinem, hoc est, ad eam quam in iocis quærimus mediocritatem, quodq; in delectu ferè mediocritas ipsa collocata sit: cuiusmodi uerò id et quale sit, ostendendum relinquitur. Cum praesertim Cicero de Oratore agens, Oratorijsq; muneribus dicat, nec insignem improbitatem, nec rursus miseriam rideri, statuatq; in iocando moderationem retinendam esse, et Uerber quoq; noster dicat, facile esse miserum irridere. Quocirca et miseris parcendum est, in quibus locus esse misericordiae debeat, nisi fortasse superbia, maledicentia, incontinentia praecipites eant: et à potentibus etiam uiris, et quibus publica res in manu est, continendum. Est enim periculosum perq; temerarium, lacessere eum qui gladium strictum habeat, possitq;

possitque proscribere. Ad hæc & scurrile habeatur ac sit, laceffere eum, qui ab omnibus ametur, & magis atque infimis æque charus sit, atque acceptus. Quæ enim mediocritas esse potest, ubi prudentia munus minimè retineat suum? Quid rursus imprudentius, quàm eorum in se iram prouocare, in quorum nutu posita sit hominis uita? quando ut à derisu, quod ait Quintilianus, haud procul abest risus, sic ab ira potentis haud longe abest sanguinolentia ac uis. Quæ è re efficitur, ut quemadmodum Oratoria urbanitas parum frequens esse debet, minimequæ in causis, earumque, actionibus frequentata, sic & facetiarum usus rarus, ac maximè temperatus: nec quotiescunque locus patuerit ad iocandum, poterit que ut Cicero inquit, dictum aliquod dici, dicere id necesse ducamus. Vt enim in re omni modus retinendus est, si probari actiones nostras uolumus, sic etiam in iocando. Vtque etiam serijs, quæ ad usum spectant, quædam tamen regula, normaque à ratione constituta est, sic iocosa quæ ad iucunditatem freno etiam quodam sunt tanquam præsepibus alliganda. Si enim iocosa probantur relaxationis gratia, non eo probari debent, quo alteri obsint, ac molestiam afferat, quod nec uiri boni, nec ciuis probi officium est. Cum facetum hominem, & bonum eundem uirum, & ciuem item probum esse dicamus. Nec enim ad maledicentiam descendendum ullo modo est aut sponte, aut ex prouocatione, nisi cum honestas ratioque id permiserit. Quocirca dicacitas notaque tam amica est facetudini, tamque coniuncta, quàm est comitas, cum dicta pleraque salsa sint, ac suo nomine sic appellentur, ridiculaque ipsa haudquaquam semper grata, comitas uerò à temperamento uix recedat. Itaque facetum hominem

aspersum comitate plurima esse oportet, quod facetudinis ipsius condimentum est.

Quæ seruanda sint faceto.

Cap. III.

Ipsarum autem facetiarum duo cum sint genera, reque alterum tractetur, ac nonnunquam tanquam fabella narretur aliqua, alterum dicto, in utroque modus retinendus est faceto, idque diligenter uidendum, ne dum alterum cauet, in insulsiatatem incidat, pariatque ipse audientibus derisum. Non ab re autem putat Cicero mendaculis aspergi oportere præsertim fabellas, quod Oratori conducant, cuius finis est iudicem ad beneuolentiam suam trahere. Facetum quoque nequaquam dedecuerit eiusmodi aspersio, tametsi mendacia fugienda sunt, quippe cum ornatus hic quasi quidam adhibeatur, non fraudis gratia, sed delectationis et honestæ et naturalis.

Dictorum falsorum duplex esse genus. Cap. V.

Sed mihi uidetur, quod falsum est dupliciter partiendum et in quod molestum sit, odiosumque, atque in rixam spectet ac contentionem, et quod delectet ac familiariter iocetur, ut hoc sit omnino iocosum et liberale, mordax illud ac dentatum. Nam seruire quomodo conueniat homini ingenuo? Generis utriusque hæc erunt exempla: Scipio ille maior in mensa cum accubuisset, ac de conuiuiarum more corona capiti eius esset imposita, eaque et bis, et ter rumperetur, ægréque fortasse id ferret, tum P. Licinius Varus: Noli mirari, inquit parum si conuenit, caput enim magnum est. Et laudabile et honestum, ut Cicero ipse putat. Cum enim falsum uideri possis

possit, dentem tamen non imprimit. Simile & illud: Inuitatus cum esset Franciscus Pudericus ad prandium, appositâq; esset ei altilis haud bene assa, conuersus ad eum qui pullum deartuabat. Importune, inquit, accubuimus, neque enim ad prandium uocati, sed ad conara fuimus. Liberale prorsus ac concinnum. Crassus in Parthos proficiscens ad Deiotarum in Bithyniam diuertit nouam tunc urbem ædificantem. Itaq; in eum iocatus, quod esset senectute iam cōfectus: duodecima, inquit, diei hora nouam urbem aggredieris. Ad quæ Deiotarus: Nam & Crassus erat sexagenario maior: nec tu (respondit) ô Crasse satis matutinus in Parthos proficisceris. Vterq; perquam familiariter ac iucunde, neque ut laceferent, uerum ut iocarentur. At hæc quæ subdam, uel unicum præferunt, quando, & scindunt, & rapiunt. Barnabas Barolitanus iudicatus est de fide Christiana parum pie sentire. Itaq; aliquando cum hiaret, de' que more tamen Christiani hominis crucem pollice ad os designaret: tum Masius Aquosa, qui & iocosus homo esset, & peracutus, ut Sículus atq; illi notus. Quid hoc, inquit, Barnaba, qui cruce os quasi carcerem ob signaueris, ne dæmon ille malus tuo se è pectore proripiat? Quid hoc falso falsius? his enim uerbis ut male de Deo sentiens coarguitur. Accubuerat ad mensam Petrus Summontius, cum que pransus iam esset: sacerdos satis importune ad mensam sese ingessit, uixq; accubuerat, cum ad ministrum conuersus, statim: Sitio, inquit, misce puer. Tum Petrus: Atqui, inquit, non putassem præterita nocte tua te cum commatercula delicias fecisse. Pupugit enim illū acerrime ex hoc, quod mane sitiant multum qui se in Venetiam noctu resoluerint. Haud dissimile multum est in Cicero

ronem illud : Mirum anguste si sedeas , duabus qui sellis sedere sis solitus.

Altera diuisio falsorum dictorum.

Cap. VI.

EST & alia falsorum diuisio, ut alterum dicax sit, ueruntamen non urbanum, sed rusticanum, aut seruile potius. Alterum autem quod urbanam educationem referat. Namq; apud Ciceronem Antonius Crassum dicit uerustissimum esse atq; urbanissimum, pari quoq; modo grauiissimum atq; seuerissimum. Posterioris generis exempla sunt hæc. Ostentabat Pomponius & quidem iactanter uulnus ore exceptum in seditione Sulpitiana, quod ipse tamen passum se pro Cæsare pugnantem gloriabatur. Ibi Cæsar false admodum, & urbanissimum in modum: Nunquam fugiens respexeris, inquit. Itaq; & momordit illum Cæsar, & ab urbanitate non recessit. Alumnus quidam meus non urbane educatus, cum obijceretur ei, quod pater araret: At mater, respondit, tua ubera locat. Itaque in re quamuis conuuitiosa, non minus tamen urbane respondit, quam false. Prioris uero generis hæc erunt. Contendebant homunculi duo, cum' que alter perpupugisset hoc dicto alterum: Verba tua neutique mihi bene olent, tum alter, quod uidelicet loqui à tergo consuesti. Spurce nimis, & seruiliter, quale Plautinum illud: Obturat' ne inferiorem gutturem? Hoc uero perquam rustice: nam dicenti cuiquam inter laceffendum: Caprinum bibe, quo pulmones refrigeres: tum alter: Tuum si sequar exemplum, hircinum potius demulserim. Sed hæc quæ rusticana dicimus ac seruilia, pleraque obscœna sunt & scurrilia. Exemplum est, regij stabuli magister famulos

los increpabat, equile immundum quòd esset. Tum unus ex
ijs : Videlicet enitescere stabulum uis, quo stabulariorum
ipse nuptias celebres. Eiusmodi hæc & spurcantur, & ciuium
lium conuentu hominum omnino indigna sunt, & ab ore
auribusq; facetorum, atq; ingenuorum hominum procul res
pellenda.

Vultum esse dictis ipsis accommodan-
dum & gestum, & uocem.

Cap. VII.

Summo autem studio id uidendum, quo dictis ipsis uul-
tus accedat, & (qua opus est) gestus quoq; sit accommo-
datus ac perquam concinnus. Secus enim dicteria non
modò gratiam suam non retinent, sed is qui dicit apparet et-
tiam absurdior, ut si non fiat ex eo ridiculus, efficiatur ta-
men parum gratus, habebaturq; haudquaquam siue politus
ciuis, siue satis sodalitij studiosus. Quòdq; de uultu præcipi-
mus, deq; gestu, in uoce etiam seruandum ducimus, nam &
ipsa inflexiones ac modulos suos habet. Per multa enim tum
inepta apparebunt, tum frigida, hæc illis si defuerint, quæ
suapte quidem natura lepida sunt & bella. Id tamen consi-
derandum, aliam rationem esse debere facetorum atq; inge-
nuorum hominum, aliam minorum, ac theatralium ludio-
rum: in quibus interdum obscenitas ipsa, spurcatioq; cum
scurrilitate, ac petulantia non commendetur modò, uerum-
etiam si abfuerit, desideretur. Quocirca in his ipsis immode-
ratiores qui fuerint, nimijq; imitatores, minorum po-
tius è numero habendi sunt, quàm faceto-
rum, theatroq; ac spectaculis
magis digni.

Mimica & theatralia parum facietis
conuenire. Cap. VIII.

NEc uerò imitatio tantum ipsa dum nimia quidem sit fugitanda est, uerum etiam dicta quaedam quæ mimica sint potius, aut parasitica, quàm ingenua, confessionibusq; ac sermonibus, de quibus dicimus, male conuenientia: qualia hæc ex Plauto, quæq; alia eorum similia: Qui edistis mūtò fecistis sapientius: qui non edistis, saturi fite fabulis. Item: Dum ludi sunt, in popinam pedissequi irruptionem facite. Delectant hæc populum, suntq; mirum in modum auribus popularium apta, & ad inuitandum risum & ad detinendum spectatores in subsellijs, seu, ne satietate afficiantur, seu, dum pati nequaquã possunt spectandi moram. Quid illud quàm festiuum, quàm ridicularium? V in noctuam afferri quæ tu tuusq; dicat? Et: Assum apud te eccum: At ego elixus sis uolo. Delectant hæc mirificè, quid enim histronia popularius? Ac fieri quidem potest, ut quandoq; quamquam rarerent, in ore tamen ingenui ac faceti uiri commendentur hæc eadem, quæ suapte natura omnino tamè dedecant. Ad hoc & populare admodum, & theatricum: Digitos in manibus non habent. Quid iam? Quia incedunt cum anulatibus auribus. Et illud: Perpetuon ualuisi? uarie. Caprigenum hominum non placet mihi, neq; pantherinum genus. Hæc, inquam, quæq; huiusmodi sunt, uel suauissimum esse condimentum uideri, ac iure quidem possunt relaxationum earum, quas ipsi quærimus: quæ que ut quæramus, natura ipsa & hortatur & commonet.

E' silens

E' silentio interdum risum gigni. Cap. IX.

Dicere uix quidem ausim, dicam tamē, nec parum quidem libenter: etsi facetus uir in dictis, responsisq; decenter uersatur, ad iocum quidem, honestamq; ad relaxationem ac quietem accommodatis: tamē ipse quandoque uidi mirificum excitari risum, suauissimamq; gigni recreationem è silentio respondentis: quod siue motus cuiuspiam oculorum concinnus sequatur ac decens, siue manuum, digitorum ue, siue dentium subsannatio, gesticulatio' ue aliqua, siue innutus quispiā extemporaneus, siue è loco ambitio præter expectationem quæ res contemptus ac irrisionis significationem habeat. Etenim aliquando loquaculus quidam Hieronymum obtundebat Carbonem, suauissimi ingenij uirum, atque ubi multa ingentem uerborum in eumulum conieisset, petebat sibi ab eo ad singula responderi: illum uerò memini ad omnia quidem siluisse, conuersum' que ad astantes dixisse: Magnum ranarum prouentum hic annus attulit. Carrebat alius quispiam nostra in porticu, quem ferre Albericus Pudericus Francisci nostri filius, cum non posset, nullo dato responso, manu sublata, monuit, nasum ut emungeret: quo è signo mirificus inter astantes exortus est risus. Et illud quoq; Tristani Caracioli perquam iucundum & bellum. Cum enim homo parum in loquendo temperatus, nulliusq; in republicam operæ aut officij frequentis in conuentu nobilium uirorum dixisset ei: Malos reipublicæ ministros habemus: tum ipse auerso ab illo statim ore, ac discessuro similis: Nuntium, inquit, habemus ô ciues aduentantium peregre gracculorum, ego rus eo, ne segetibus iam pullulans

pullulantibus damno sint. Hortabatur homo minimè malus Petrum Compatrem ad uxorem ducendam. Has inter adhortationes, qui ponè eum stabat iuuenis argutius cum sterneruisset, nihil ipse respondit, tum ille: Quid malum & amissio, & honesta suadenti non respondes? ad ea tum Compater: Nec mihi, inquit, nec uxori male auspicaturus sum. Cum enim è duobus coniugium (ut scis) constet, Hispani quidem augures, ubi unum sternutamentum tantum fuerit, & malum illud, et portentosum profitentur, meis igitur nuptijs infelix absit auspicium. Facetus itaq; uir potest è silentio quoq; gratiam sibi comparare ab auditoribus.

Quæ seruanda sint in risu prouocando. Cap. X.

Prouocandi autem risus, hilaritatisq; excitandæ uel præcipua causa est: cum is qui dicit siue laceffitus siue laceffens, prior' ue aut posterior iocatus ipse quidem minimè riserit, ut quærendum fortasse à doctis sit uiris, cur tantopere ad commouendum conferat risum dicentis confirmatus uultus, uerbaq; eius cum seueritate & pondere. In res percutiendo autem, docere exemplum hoc potest, quanti sit ad ipsum quod nunc dicimus. Vexabat bello Florentinum populum Alphonsus Neapolitanorum rex, atque in primo quidem adortu, expugnatat Rencinum satis tenue oppidum. Ibi primum ad nuntium ciuis quidam illatus in Cosmum, qui tum princeps erat administrandæ reipublicæ: Quid hoc, inquit, Cosmæ? perijimus, amisso Rencino. Tum Cosmus uultu maxime sedato & forti, uerba illius despiciat: Per Christum, inquit, rogatus edoceas, qua nam in parte agri nostri Rencinum situm est: nam quod te excruciat amissum oppidum,

dum, mihi haud quaquam satis cognitum est, sit ne illud Florentinae ditionis? Risit prudens & cautus senex, uultu maxime imperterrito & despicaci, garrulantis illius meticulosum dictum, perque degenerantem orationem. Extat exemplum quoque A. Colotij in laceffentem, deque dictione met sua prorumpentem in cachinnos: nam cum hiscentem illum Colotius cerneret. Hia, inquit, hia mea monedula, en adest mater cum lumbriculo, quae tibi pappam dabit. Nec uero dicta & ipsa dicentis ipsius risu uultuque non etiam aliquando exhilaranda uideantur. Veruntamen quae bellè dicuntur, ac cum seueritate, & (penè dixerim) erudite dicuntur, tametsi risum non mouent, plerunque laudari nihilominus solent: contra irrideri saepius & sperni quae cum risu emittuntur dicentis, siue is prior dixerit, siue posterior. Itaque uultus ille seuerus, rei que accommodatus in hoc dicendi statu rideri uix potest, risus autem derideri plerunque & potest, & solet: nam suapte natura risus expositus est derisui. Nec uero mirum hoc uideri cuiquam debet, quando sedes ipsa ridendi collocata est (ut apud doctos constat) in deformitate aliqua corporis, aut uitio, aut in turpitudine morum actionumque earum, quae aut animi solius sunt, aut utriusque corporis scilicet atque animi: aut eorum etiam quae fortuita uocantur, suntque in euentu posita. Itaque eorum quae mouendo risui apta sunt, alia in natura sunt posita, alia in euentu: quorum omnium animus cum sit obseruator, uis que illa rationalis homini naturaliter insita, & ab habitu confirmata, atque ab obseruatione, id praestandum est, ut ad insitam uim aptitudinemque, artem quoque adiungamus, quae naturae ipsius imitatrix est. Quid autem perfectum, quod non idem & naturae conueniat, & erudi-

*tionis? Quo circa facetum hominem uolumus & naturæ ipsi
 inniti, & arti, atq; obseruationi, id est, præceptis, consilijsq;
 atq; admonitionibus à ratione profectis. Nec uerò hac in
 parte artem ut quæstuosam aliquam intelligimus, aut manu
 comparatam, uerum institutionem ingenuo homine di-
 gnam: quam qui sequatur, hunc ipsum necesse est, quacunq;
 in actione, siue seuera & graui, siue iucunda, & lepida, con-
 uenientem retinere mensuram, seq; secundum eam metiri,
 perinde ut recta dicet ratio. Nec uerò ij sumus, qui hac in
 disertatione aut Oratoriam respiciamus, aut theatralem, ue-
 rum mediocritatem sequimur libero homine dignam: quam
 querendam à fortissimis etiam uiris natura ipsa duce decer-
 nimus, illisq; præsertim, qui respublicas moderantur. Qui-
 bus enim animorum relaxatio querenda magis est, aut ab
 quo'nam hominum genere honestius etiam desideratur,
 quam ab ijs, qui in assiduis, maximis, periculosissimisq; uer-
 santur laboribus, rerum' que multiplicibus difficultatibus ac-
 curis? Quo fit, ut plerique negotiosissimorum hominum,
 publicis' que in administrationibus obrutorum, & sint ho-
 die, & fuerint maxime facetiarum appetentes ac studiosi.
 Cicero dat primas Cæsari partes in hoc ipso genere uirtu-
 tis. Quis autem Cæsare bellicis in rebus maior? Quis Cice-
 rone in toga? ut non iniuria fortasse dictum sit ab eo: Cedant
 arma togæ. Sed nec prætereantur imperatores alij, maxi-
 morumq; bellorum exauctoratores. Igitur & maximus dux
 Annibal facetijs plurimum delectatus est, siue in dicendo,
 siue in respondendo, cuius illud extat dictum in Gisconem
 maxime quidem falsum. Is enim cum Romani exercitus ad
 Cannas miraretur multitudinem ægre id ferens Annibal in
 illum*

Illum sic iocatus est, ut despicabilem etiam militibus suis faceret: Quanto, inquit, mirabilius est ô Gisco, in tanto hominum numero, qui tuo isto uocetur nomine esse neminem. Nec minus etiam iocis huiusmodi libenter Jugurtha usus legitur, tametsi cum illo rebus gestis minimè comparandus. Neq; genere in hoc ab ijs superatus est Ponti rex Mithridates. Nam Augusti Cæsaris dicta plura fortasse referuntur, quàm aut Cæsaris aut regis alicuius. Alphonsus item rex, tempestate sua quem non uicit aut dicendo, aut cum dicerentur applaudendo urbanis atq; facetis iocis? aut prosequendis facetis uiris & muneribus, & beneficijs? An non laus hæc ipsa olim Atheniensium præcipua fuit? eaq; in Demosthene summo & Oratore, & ciue desiderata? Nostro tempore trium est præcipuè in Italia populorum, Perusinorum, Senensium, Florentinorum. Hispaniæ regum aula hac à uirtute & institutione cum primis commendatur. Gentes uerò extremas, non tam barbaras ac feras ipsa feritas uocari facit, quàm sermo ipse rudis agrestisq;, & oratio ab omni iucunditate ac lepore prorsus aliena. Itaque ut falsum quod non est, insulsum id dicimus: quod uerò infacetum, minime ingenuo uiro dignum: sic facetos in uerbis quidem iucundis uersari ac lepidis, quæ ioca dicuntur, uolumus: fontes uerò ipsos, è quibus facetiæ manent, è factis fluere, quæ qui insectentur, dicaces. Placet autem Marco Fabio Dicacitatem in sermonem esse cum risu aliquos incessentem, siue in rebus, siue in uerbis. Itaq; Ridicularia esse dicimus, quæ risum mouere habeant: Dicta, quæ salem: qui si cū asperitate fuerit atq; offensione, ad dicacè dicta ipsa referenda sunt, etsi risum exciunt. Sin cū lepore, sineq; offensione, aut si offensiuncula ipsa

leuior fuerit, quadamq; cum gratia & familiaritate, ad factum, quem ingenuum quidem esse uolumus. Quocirca eiusmodi dicta commendationem potius atq; approbationem quandam, quam risum ingenerant.

Fabellas uerò; facetorum quodammodo proprias esse uolumus, nam & faceti maximè comes sunt, eorumq; familiarissimas eas esse superiore libro ostensum est. Enarrantur enim eae plerunq; sine offensione, & (quod laudabilissimum est) cum gratia etiam summa: delectant enim, & tum risum suauem quidem illum & gratum inducunt, tum approbationem dictorum: ut licet fictæ & sint, & intelligantur, tamen ad seria uideantur inuenta. Nugæ uerò omnino leues, futiles, inanes, uanæ: quocirca ab hoc toto genere repellendæ: ut ne nugaces quidem falsi esse possint, ridiculariaq; ipsa derisum potius quam risum afferant, ubi nugis infecta fuerint. Itaque tum dicta quæ falsa uidelicet atque aculeata, tum ridicularia forum, theatra, plebeios homines, ipsaq; spectacula, rixas, conuiciaq; generaliter peringunt: nam præterquam quod habent spicula ac felle scatent pleraq; obscœna sunt scurrilia, perq; amara, aut rusticana, rudia incondita, parum urbe digna, non raro etiam seruilia. Quæ uitia ingenuitatem non modò dedecent, uerùm turpissime illam notant ac labefaciunt. Quocirca aliter in dicace considerantur, ridiculo, mimico, histrione, sycophanta, rusticano, seruo: aliter in homine ingenuo, quiq; risum iocumq; ex mediocritate querat, quæ & iucunditatem ratione hac afferat, & curarum refrigerationem. Ingenuum autem hominem, eundemq; facetum non modò leuem esse nolumus, uerum etiam (qualis Crassus Orator refertur) & seuerum, & grauem exigimus:

uel si natura ab ipsa iucundus fuerit, ne tamen iucunditas ipsa aut insulsa sit, aut prorsus ridenda. Rarior, ut est apud Iuuenalem, usus uoluptatem commendat, frequentia enim plerunq; satietate in gignit. Quamobrem nimia dictorum frequentatio, ususq; maior ridiculorum, isq; immoderatus, & (penè dixerim) coaceruatus, fugiendus est: non solum enim affert satietatem, uerùm nimiam ob frequentiam dicta ipsa sordescunt, fiuntq; uilia, & uel ad despicientiam peruulgata. Quocirca modus & in ijs quoq; adhibendus est, ne sordescat ioculatio: quæ in temperata fuerit, transitura sit in garrulitatem, nugationem, sycophantias: ut qui eiusmodi sint, magis despiciantur sintq; alijs contemptui, quàm ut ipsi delectent. Erit igitur dictorum quoq; ac ridiculorum tum comes, tum magistra prudentia: qua remota, quid est quod suo in genere assequi commendationem queat?

Et dicta, & ridicula, & facetiæ è uerbis constant, & uultu & gestu, & uoce, pro loco uidelicet ac tempore, dignitateq; accommodatis. Cæterum loca ipsa unde ducuntur, posita sunt in factis, quæ dicentes non uerbis modò, uerum etiam gestibus insectantur. Hoc autem ideo contingit, quod facta ipsa turpia. Turpitude autem & rideri solet, & accusari quando suapte naturam irridenda est: ut cum quis ab obesitate tardiore incessu graditur, ibi quispiam dixerit, nimirum nauis ipsa honore grauata est suo. Et ridiculum dictum est, & iocandi locus existit à rei ac facti deformitate. Vt cum quispiam uinosus incessitur, quòd nimis atrox sit miles aduersus exenterandas cupas. Hoc igitur dictum à facto est, deq; morum turpitudine, deprauataq; è materia dolatum. Nec uerò ioca ipsa non quandoq; è dictis quoq; ac uerbis de-

ducuntur, quare sedes eorum ibidem quoque sunt collocatae. Cuius rei exemplum est apud Ciceronem. Cum enim orator quidam protulisset Supputatilica, aduersarius quasi attonitus uerbi nouitate, ignorantiaque: Supputa, inquit, o iudices quid sit scio, Tilica uero nescio, ex eo autem insidiae uerenda. Patet igitur ioculorum sedes in factis dictisque constitutas esse, qualia permulta a nobis demonstrata sunt, nec enim dictis quam factis minus apparantur. Partes autem respondentis uidentur praestabiliores esse, quando et difficiliore potuit enim qui laeessit praemeditatus, dicta quasi e domo secum afferre, ac tanquam ex improviso aggredi, cum illi extemporalitas sola subsidio sit. Quo igitur responsa minus expectata, ex eo uehementius mouent, praestabilioraque ob id iudicantur.

Responsa uero ipsa duplici modo partienda sunt, in ea quae aut diluant tantum, aut quae uel acriter mordeant. Sunt et mista compositaque, ut duo illa simplicia sint, tertium uero hoc conglutinatum. Primi exemplum est: Pallas Stroctius Florentia pulsus a factione Medica, fertur dixisse in fuga: Incubare nos oportet o uiri, et ingenio, et uiribus, quo patriam ab dominio unius liberemus. Quae cum relata essent Cosmo, respondit pauca haec Pallanti referenda, non posse alitem incubare, quae et nidum amisisset, et plumis spoliata sit. Quo dicto et minas irrisit, et uerbum uerbo diluit, ac belle iocatus est. Exemplum secundi: Inter congregandum homo non inurbanus irriserat alium eiusdem ordinis hominem, cum qui suo nomine Feniculis esset, eum Ferriculum salutasset, tum ille uultu quammaxime uerbis apposito: Et tu uale, inquit, Furacule. Videtis quo aduersarium ictu percussit,

cussit, quamq; etiam grauissimè? Est & tertium genus exemplo suo confirmandum, quod est huiusmodi, nam & diluit, & mordicus etiam abripit. Erat ad diuæ Mariæ templū extra Capuam dies nundinalis. Conuenerant de more ibidem multi mortales. Erant in diuersorijis pisces maiusculi et assī, & elixi in lancibus expositi: forte mercatores duo, alter (ue montanus) rerum maris inscius percontabatur, qui nam tam nouæ magnitudinis piscis esset, qui ad uncum pendeat? Ibi alter qui esset litoralis, irridenti per quam similis respondit: Caco merdilis. Ibi tum ille qui sese irrideri sensisset, Hui, inquit, quanta est nominum uarietas? hic idē piscis meos apud Marsos suo nomine est Sterquicomedis. Vterq; quidē obscœnus, at responsor cum primis mordax. Sunt etiam responsa quædam minimè falsa, ualde tamen ridicula, qualia Plautina hæc. Cum enim alter dixisset è collocutoribus, Terrestris cœcena est, multis holeribus: confestim alter, Curato ægrotos cœdomi. Et hoc item: Cum enim dari sibi dragmam seruus cœperet, & alter respondisset: Quid nam dragma facere uis: illic alter: Restem uolo mihi emere, quo me faciam pensilem. Illud uerò non tam ridiculum, quàm probatione dignum et sapiens iudicandum. Nam cum senex dixisset grande se onus ferre, alter respondisset interrogans, quid nam id esset oneris? tum senex retulit: Annos octoginta quatuor: eodem accedit seruitus, sudor, sitis. Responsa igitur multo maiorem præ se ferunt ingenij uim, insitamq; à natura acrimoniam, cum ea sint extemporalia, ferantq; secum etiam admirationem, cum appareant repentina, minimèq; præmeditata.

Quæ igitur, & qualia loca sint, Ridicula, Dicteria, Fabellæ, quæ sint Oratoris, quæ faceti hominis, quæ uerò mis-

mica, theatralia, parasitica, quæ & quot responsorum genera, & quibus, quæq; à locis ducantur, satis id explicatum est: nec minus aperte etiam declaratum, quæ à nobis quærentur, ea ad uirtutem tantum spectare, quæ mediocritas quædam est, ad animorumq; pertinere relaxationem, ac tum ad laborum recreationem, relaxationemq;, tum præcipuè quidem molestiarum. Quocirca ad alia quoq; transeamus.

F I N I S.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
de Sermone, Lib. V.

RIMVM igitur faceti uidetur officium, fugitare offensiones, petulantias, subsannationes, sycophantias, obscenitates, atq; id genus plurima, quæ honestati quidem aduersantur, animorûq; ipsorum, & post labores, & inter ipsas quoque insudationes refocillationi. Quod autem plurima inter iocandum accidunt, quæ aut turpia sint, aut parum omnino decora, siue factu, dictu' ue, siue gestu, aut uoce, id etiam diligentissime præstandum est ab eo, illa ut & dicantur, & referantur, quin etiam fiant nullo modo turpiter, minimeq; indecenter: uerùm his in cunctis rectam sequetur rationem, quæq; ab illa dictantur & honesta, & decora. Hoc autem ideo præcipimus, quòd ea ferè solum ridentur, quæ, ut Cicero inquit, uel sola, uel maxime notant, designantq; deformitatem, aut turpitudinem aliquam: quæ ut dicantur referanturq; haudquaquam turpiter, aut
parum

parum decenter, id uerò summo studio præstandum est ingenuo uiro. Quod quia difficile est præstare, idcirco uirtus hæc & in ijs uersari à nobis dicitur. Seruare enim honestum in magna morum corruptione, ac dicendi licentia, id uerò quam difficillimum, idcirco maximè etiam dedecorosum & turpe aliter se gessisse.

Definitio uirtutis huius.

Cap. I.

Domitij Marci extat apud Quintilianum opinio: urbanitatem uirtutem esse quandam in breue dictum coactam, aptamq; ad delectandos mouendosq; homines in omnem affectum, maximè idoneum ad resistendum, uel lacessendum, prout quæq; res & persona desiderat. Quæ definitio nobis parum idonea uisa est. Cur autem ita uisum sit, aperiemus. Principio, si urbanitatem pro ipsa iocandi uirtute Domitius accipit, à ueri cognitione longe aberrat: cum urbanitas, ut superiore libro ostendimus, rusticitati opponatur: nec genus sit, uerùm species. Deinde, urbanitas non in diis solum consideratur, uerùm urbanis etiam in moribus ac consuetudinibus. Adhæc, cum dicit ad resistendum, uel lacessendum, uerba hæc uidentur solū spectare ad ea quæ Oratoris sunt, minimè uerò ad illa quæ ad relaxationem spectant: propter quod uirtus & hæc laudatur, & in maximo habetur honore apud occupatissimos, & laboriosissimos siue ciues, siue ciuitatum rectores. Quòd autem dixit, in omnem affectum, quanquam id non improbamus, uidetur tamè de Oratoria tantum innuere, non de hac ipsa uirtute, quam facetuadinem uocauimus, quæq; ipsa moralis ac ciuilis uirtus est, nedum oratoria ac forensis seu senatoria. Quæ re efficitur,

ut & uera, & certa definitio uirtutis huius sit, mediocritatem eam esse quandam iocandi & uerbis, & gestibus accommodatis, ad laborum molestiarumque, ac curarum doloris quoque honestatem & suauem relaxationem ingenuo uiro dignam. Igitur cum in uniuersum multa à nobis disputata sint multa etiam exempla tradita, circa iocandi genus omne, dehinc ingenuarum facetiarum exempla trademus, carptim tamen, ne multitudine sordescant ipsa, quibus referendis delectum adhibebimus, quemadmodum adhiberi oportere supra præcepimus ijs dicendis. Prius tamen de Urbanitate Quintilianus quid sentiat, quando ipse Domitiana huius opinionis relator est, aperiemus. Putas igitur Venustum esse, quod cum gratia quadam dicatur ac uenere: Salsum autem in consuetudine ait pro ridiculo tantum accipi: non quod utique id sit, quanquam & ridicula esse oportet salsa, & Cicero quod salsum sit ait esse Atticorum. Urbanitatis uero nomine significari sermonem proferentem in uerbis, & sono, & usu proprium quendam gestum urbis, ut sumptam è conuersatione doctorum tacitam eruditionem, denique cui contraria sit rusticitas. Ac mihi quidem uidentur Rhetoricæ facultatis scriptores & rusticitatem, & urbanitatem circa uerba tantum, gestusque illa comitantes uersari uelle: Ac si non rusticum sit illotis manibus accumbere in mensa, nec cedere natu maioribus, aut magistratibus in uia non decedere, aut illis non assurgere, nec salutare quos iter faciens obuios habueris: contra seruare hæc omnia, neque urbanum hoc sit neque ad urbanitatem referendum. Quocirca urbanitas (quod distinguendum erat eloquentiæ scriptoribus) partim in iocis uersatur ac ridiculis urbe dignis, catuque civili

um atq; ingenuorum hominum, partim in factis ac moribus, quos ciues retineant, quiq; in urbe uersati sint, conuersationibusq; ciuilibus. Quo fit, ut Cicero cum urbis mores & admiraretur, & sequendos duceret, ad Rufum familiare scribens dicat: Urbem mi Rufe cole, & in ista luce uiue. Itaque quod olim esset Atticum, qua è re id est ab humanitate, morumq; suauitate Pomponius ille clarissimus uir agnominatus est. Atticus: id ab urbe Roma post, dictum est urbanum, ut asperiores mores difficiles, morosi, inconditi, rustici dicti sint. Et Caius Marius à parum cultis moribus, ac uitæ durezza, quòdq; nullas uiuendi sequeretur amœnitates, habitus est rusticanus. Contrà, qui humanitate præditi essent, suauibusq; ornati moribus atq; institutis, ut urbani & laudati sunt, & culti Quidè quod stultos etiam uocauerit, quos urbano à cultu, institutisque, usq; ab humano & ciuili alienos esse intellexere.

Igitur uetustas omnis iocum id accepit, quod esset serio aduersum, cuius opinioni Horatius etiam assentitur, inquit:

Sed tamen omisso quæramus seria ludo.

Ludum enim pro ioco posuit. Quo fit, ut qui iocantur seria tantisper relinquunt, dum refrigerationem concipiunt aliquàm à serijs ac laboriosis rebus, ut ioculatio ipsa ab ingenuis uiris omnino suscipiatur recreationis gratia, quæ tamen nec ab honestate recedat nec ab ingenuitate. Quid enim urbanum esse potest ac facetum, quod non idem ingenuum? aut qui iure laudari, præterquam sit honestum? Quocirca in omni actione & uita, delectu adhibito & rerum, & personarum, itemq; & locorum, & temporum, iocandi hilaritas hæc ac modestia magnopere laudatur, nullumque omnino
ciuilibus

ciuilis uitæ genus dedecet cum etiam in principibus uiris non commendetur solum, uerum etiam desideretur.

In iocando autem, ludendisq; facietis duo potissimum ca-
uenda unum ne in miseros iocemur, præterquam si petu-
lantes fuerint, superbi, contumaces. Quid enim inhumanius
quàm irridere eum, cuius commoueri & angere miseris de-
beas? Alterum ne eos dictis incessamus, quorum maior sit au-
toritas ac uis, unde eos tibi inimicos facias. Quid enim im-
prudens quàm potentium iras in sese prouocare? dictis
eos laceffentem? Eadem quoq; animaduersione fugiendum,
ne aut populū uniuersum, aut factionem aliquam, ordinem
ue, aut nationem totam laceffamus, aut disciplinas, artesq;
laudabiliores, aut studia. Quo quid esse potest stultius, aut
quid inconsideratius, quàm uno dicto integram in sese ciuita-
tem irritare? Franciscus Philephus & Græce, & Latine me-
diolani cum profiteretur prædicantem Bernardinum, qui
post obitum ob merita inter diuos relatus est: dicto aculea-
tiori ita pupugit, ut ex eo omnem eorum ordinem, qui Mi-
nores Fratres dicuntur, non in se modò, uerùm in omnis lite-
ratos armauerit, exindeq; insectari studia hæc humanitatis,
ordinis eius prædicatores nunquam publicè priuatimq; desie-
rint. Dum Demosthenes nec Philippo pareit, et Alexandrum
nunc ut puerum ridet, nunc ut adolescentulum contemnit,
quàm prudenter rebus suis consuluerit, uitæ eius testis est exi-
tus. Cum animaduertisset Augustus equitem Romanum bi-
bentem in spectaculis, præter morem dignitatemq; eius ordi-
nis, misissetq; ad eum qui sub obiurgationis speciem diceret,
ego si prandere uelim, domum iuerim: tum illum, memoriæ
proditum est, respondisse & modestè, & perquam ingenuè,
nequaquam

nequaquam Augustum timere, locum in orchestra si reliquerit, illum ne recuperet. Quo responso & minax Augusti dictum facete diluit, & principis à se iram per iucunditatem auertit, habita & temporis, & loci, & personarum ratione. Itaque abstinendum est à principibus. Quin si qua contempta est ira, suauioribus dictis placanda est, quod Tarentini illi iuuenes præstiterē: nam conuicti cum essent, quod multa inter cœnandum licentius de rege Pyrro locuti essent, ratioq; maledictorum reposceretur, tum unum ex ijs iocandum dixisse ferunt: Nanquid ô Pyrrhe rex hoc mirare, & quærere: per Herculem ipsa te in cœna confecissemus, ni lagena nos destituisset. Quo dicto ut & urbano, & ingenio profecto ab homine, omnis è uestigio ira dissoluta est. Accusatus iuuenis quispiam, quod in mensa intemperantius locutus esset aduersus sacerdotem, uocatusq; ob id in iudicium atq; interrogatus à iudicibus: Si eodem (respondit) pacto rursus in cœna me inuitauero, uel duodecim quoque Apostolos insectabor fustibus. Statimq; inter iudices exorto risu, cognitoq; uini uitio ab illis absolutus est, pœna tamen à sacerdote irrogata, uti quadriduū uino abstineret. Genus hoc facetiarum & ingenio uiro dignum est, & inter egregios ciues relatu atque auditu, quando & obiecta dissoluit, & offensione caret: nec delectat solum, uerum summa quoq; cum laude fert secum audientium approbationem. Id tamen uidendum, ne dicta ipsa aut frigida sint, aut absurda, quæ ue imprudenter excidant, ex quo stultitiæ accusemur. Gregarius quispiam furti accusatus, dum iram sese prætoris lenire putat: Equidem, inquit, ô prætor, artibus his hero me placere intelligebam: quid his stultius: namq; hero, dum dicit, stude

dere se ut obsequatur, illum calumniatus est? Alius eiusdem ordinis in horto deprehensus cum uapulans deprecaretur, non mihi, inquit, poma surripui, uerum a sello meo. Quid hoc frigidius: Habent igitur generis huius dicta suas ac necessarias cautiones. Vt que ad humiles, abiectos que ac miserabiles redeamus, quid indignius, quam miserum irridere? Colas quidem Siculus & naturæ, & fortunæ bonis destitutus cum nobili ab adolescente importune irrideretur. ne tu, inquit, me irrideas, inferior enim sum, quam ut irrideri merear, cuius tamen fors deplorari ab summis, atque infimis iure debeat, haud multum tamen aberit, cum bonis ipse exutus omnibus, mecum & fortunam tuam lugebis, & mendicabis in patria, quod non multo post contingit. Habent enim impia, & intestabilia tum facta, tum dicta deum ipsum ultorem. Aliquando etiam miserabilium è numero ac mendicantium existunt, qui dicaces sint, ac maxime ipsi quidem ad mouendum risum idonei, de quibus dici iure possit Horatianum illud: Fœnum in cornu gerit. Hi igitur ipsi irritati notas maxime cicatricosas relinquunt immorsionum suarum: ut cum dicaculus quidam lippe insultaret mendicanti, quod ad scriptum pedem offendisset: at non offendit pedem tuarum ad limen ædium nocte præterita adulter, domo cum abesses, quod quidem & factum erat, & ille id minime ignorabat, Quocirca nequaquam comittendum, ratione ut aliqua huiusmodi hominum generis siue imprecationibus, siue maledicentiæ te exponas.

Dictorum autem genera facimus duo: unum quod risum tantum moueant, alterum quod approbationem. Mouent igitur risum non modo acute ac uenuste dicta sed nonnunquam stulte

stulte, iracunde, timide seu dicta, seu facta. Efferbuerat Alphonſus minor in famulum stabularium, itaque uocato architriclino, iussit illi uinum decimum in diem adimi. Risus illicò excitatus est ab astantibus, qui scirent stabularium illum abstemium, quod etsi Alphonſo notum erat, ira tamen memoriam præpedierat. Idem Alphonſus cum fugientē cerneret ab hostium incurſu Calonē, interrogaretq̄, quo fugia exterritus ille, umbram (respondit) quærito. Risit tum Alphonſus, ut ignaue loquentem, atq̄ è consternatione, illiq̄ tabernam uinariam ostendit, eccam inquit, quam quæritas umbram. Idem pro tribunali ius cum diceret, ac stultior ad eum quispiam accessisset clamitans, clementiæ uti suæ memor esset in iure dicundo. Percontatus tum ipse, quod nam officium præstari à se posset facilitatis atq̄ clementiæ. Tum ille, clementia, inquit, uxor mea cubito me hac nocte è lecto exposuit et maledictis extra domum profecuta est. Ego apud te iniuriarum ago: difficile dictu est qui risus toto foro exorti fuerint: Hæ igitur siue dictorum, siue facetiarum genera, etsi in facetum hūc nostrum minimè cadunt dicendo, usuue niunt tamen referendo inter confabulandum in circulis atq̄ confessionibus. At quæ approbationem adducunt, & dictu, & relatu digna sunt, addecentq̄ utroq̄ modo facetum: ut apud Plautum cum percontaretur alter, quo pacto potis & nupta, & uidua esse eadem: respondit alter: Quod adolescens nupta sit cum sene: dictum minimè ridiculum, quod tamen sententiæ loco probationem inducat. Quale etiam Ciceronis illud, cum dicentibus sero eum in castra ad Pompeium uenisse: respondit: Minimè uerò sero quando mihi hic paratum inuenio. Huiusmodi enim siue dicta, siue responsa

magis

magis probantur, ut concinne, ut grauius, ut prudenter, atque ex tempore, & ad rem ipsam accommode dicta, quam ut ridicule, cum sæpenumero admirationem quoque ingenerent in animis audientium. Cuiusmodi etiam illud Augusti Cæsaris, nam cum auctio bonorum fieret equitis Romani, qui plurimo aere alieno pressus esset, atque undique à creditoribus circumuentus, iussissetque ex illis culcitram sibi tantum cubicularem emi. mirati cum essent, quibus id negotij ab Augusto dabatur. An non ea, inquit, habenda à nobis est alliciendum ad somnum culcitra, in qua ille qui tantum deberet, capere somnum potuerit? Non igitur dicta omnia risum mouent, cum hæc ipsa, horumque similia approbationem tantummodo secum ferant.

Risus uero ipse aut è nobis ipsis petitur, aut ex alijs, aut è rebus, ipsisque ex euentis. E' nobis igitur risus petetur, cum aliqua tanquam subabsurda dicentur non tamen subabsurdæ aut gestus quidam parum erunt compositi, atque ob id ridiculi, cum tamen neque ipsi per se, neque res ipsæ nostræ sint ridiculae. Est apud Plautum in Casina senex, qui uillico ancillam tradere in uxorem studeat, cum ipse tamen uoluptatem ex ea sibi quaereret. Itaque quo risum Poëta excitaret inter spectatores, errantem inter loquendum illum inducit. Nam cum senex, inquit, non ego id perpetrem quod cepi, ut nubat mihi: illud quidem uolebam, nostro seruo uillico: Subabsurdum, atque aberrantem illum, parumque in uerbis consistentem facit, quo risum inde excitet. Gregorius Typhernas quo præceptore Græcis in literis usus sum adolescens, ad forum accesserat rerum uenalium, dumque rusticano cum homine non potest de mercimonio conuenire, sermone enim cum illo nimis composito

composito utebatur, ibi ego qui rem perpendifsem, cōuersus ad rusticum: ô bonè inquam homo, ex hac omnino summa quantum ipse uis decorticari? quod à me dictum est pro dermi. Tum ille uerbo hoc & suo, & rusticano cum uoluptate audito, rēidenti similis, aspernatusq; Gregorium, meq; de amœnitate complexus. Tu, inquit, sapide adolescens, uniuerso de pretio quantum tibi uisum fuerit decorticabis. Tum ego, De cumulo isto tuo uel granulū exgranulabo. Rursum ille in risum abiens, Pro arbitrio, inquit, exgranulabis. Ad ea ipse, Nouem igitur tibi granula, argenteolā, crāssulā, atque hæc quidem tantum immanuabo. Immanuabis, inquit, quamprimulū. Hac igitur ratione composita pretio, transacta res est, qui uerò à lerāt omnes in cachinnos resoluti sunt. Feci igitur me ridiculum, hoc est, rusticanum, quo agrestis hominis mollirem duritiem. Quæritur autem ex alijs risus, ut cum Cicero de genero suo, qui exigua esset, staturā dixit: Quis, obsecro, generum meum ad gladium alligauit? Item de Quinto fratre, qui & ipse breui esset statu corporis, cum uidisset imaginem eius maioribus lineamentis ad pectus usq; depictam: Profectò, inquit, frater meus dimidius maior est quam totus. Antonius Galateus, cui præter summam rerum doctrinam, summus etiam ac rarus quidam inest dicendi lepos, prætereuntem passu maiore, ac frequentiore claudum quempiam cum uideret: Cu. nam, inquit, dillo sacer hic dies est ô campanator, adeo nam frequens tintinnis? Itaq; & à nobis & ab alijs, plurimis etiam modis, ijsq; maximè diuersis risum excimus. Militabat sub Alphonso eques, cui nomen erat Rostro, hic tegmento capitis quod hodie birretum uocant, utebatur rubro atque in cristem porrecto: forte & excubias

pro castris agebat. Cum igitur Alphonsus noctu munus suū obiret, in eum & ob cristam, et ob nomen iocatus: Quando, inquit, o galle matutinum cantabis? ad ea ille, Male, inquit, matutinatur, qui uesperinam nō gustauit: quo quidem ioco delectatus Alphōsus, uestitu illum donauit etiam diuersi colore, quo gallum & crista, & appellatione, & uarietate coloris, toto etiam corpore referret. Sed immorari hac in parte, exemplis amplificandæ eius gratia afferendis, omnino uideatur importunum. Reliquum est, ne partem eam in exemplis sciatam relinquamus, quæ tū à rebus ipsis risum quærit, tum ab euentis. Qua autem uia risus ab ijs quæ eueniunt comparatur, Cicero docuit, in Vatinij consulatum iocatus, cū paucorum admodum dierum fuisset. Magnū, inquit, ostentum anno; Vatinij factum est, illo enim consule, nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuit. Docuit & Vatinus ipse in Ciceronis uerba iocatus. Nam cū gloriaretur Cicero se reipublicæ humeris ab exilio reportatum: Vnde ergo tibi uariæ? Vatinus intulit. Nec minus apud Plautum seruus pro ancilla suppositus in cubili, cum à spectatoribus risum captans, dixit: Mihi quidem ædepol insignitè facta est iniuria, duobus nupsi neuter fecit, quod nouæ nuptæ solent. Extat etiam Catonis dictum admodum facetum, cui renuntiatum cum esset, Albidij ciuis Romani, qui sua bona per luxū, atq; ingluuiem consumpsisset, domum, quæ una illi esset reliqua, incendio cōflagrasset: Ut belle, inquit Albidius, Proteruiam fecit alludens ad sacrificium, in quo mos erat, quicquid reliquiarum supere, set ex epulis, in ignem id coniici. Extat eodem hoc etiam in genere Valerij Martialis & bellum, & cultum epigramma ad Faustinum amicum:

Lotus nobiscum est hilaris, cœnauit & idem,
 Inuentus mane est mortuus Andragoras.
 Tam subitæ mortis causam Faustine requiris.
 In somnis medicum uiderat Hermocratem.

66
 66
 66
 66

Elicitur etiam rebus ab ipsis risus multipliciter quidem, quando rerum ipsarum & multiplex, & uaria, & penè infinita supellex est. Itaque & maximam, & perquam idoneam iocantibus præbent materiam, siue ioci sint ipsi liberales atque ingenui, siue seruales aut rusticani, siue theatro detur opera, mimicisq; spectaculis. Conabimur itaque quantum memoria nobis ex diutina lectione subministrabit, quantumq; ipsi ingenio assequi poterimus, pro materia qua de agitur, exempla diuersi generis uariæq; ioculationis afferre, dignitate tamen seruata. Philosophamur enim, uel philosophicè potius ludimus, non ea tamen licentia, ut histrionijs, sycophantijsq; locus detur in scriptis his nostris ullus. Rerum autem appellatione & negotia, & artes, & ministeria, opificiaq; & prædia, & supellectilem, censumq; & id genus externa omnia intelligi uolumus. Vido Grammaticus, quem ego adolescentulus Perusiæ audiui senem iam, retinentem tamen dignitatem institutore dignam, fuerat iunior in editiore domus parte cum ancilla depræhensus à discipulo, atq; eo quidem in statu, ut cum discipulus magistro illudens dixisset repente ad primam deprehensionem: Omnis homo currit, non discedens à Grammatica, Dialecticæq; disciplina: præceptore quoq; ab ipso, momento eodem respõsum fuerit: Præter me uolantem, statû uidelicet considerante in quo deprehensus esset. Res igitur ipsa & discipulum admonuit, & doctorem ijsdem sensibus simul ludere, eandemq; in sen-

zentiam iocari. *Thomas Pontanus*, nobilissimus Rhetor, habebat in delitijs catellam, cui *Luscula* erat nomen: ea cum uidiisset aucillulam cum hero ludentem delitiosius, in eam mordicus illata est, qua de re cum illa quereretur ad herum, respondissetq; ille iocabundus, amorem tenebris gaudere, atque inde uulgo cecum dicitari: tum illa, atqui putabam (retulit) de nomine ipso *Lusculam* cecam esse. Erant *Lucio Manlio* pictori deformiores liberi, quod cum animaduertisset qui apud eum coenabat *Seruilus Geminius*, dixisset que: Quid hoc Manli, quod nequaquam similem in modum & pingis, & fingis? Ille subdidit illico, quid mirum qui in tenebris fingam, pingam in luce? *M. Cicero* cum audiisset *Pompeium* in bello illo *Macedonico* militem *Gallum* *Cesaris* e castris qui ad eum transfugisset, ciuitate donasse: perbellum inquit hominem, qui *Gallis* alienam promittat ciuitatem, cum nostra nobis non possit reddere. *Iocabundus* quispiam uel *tentabundus* potius, cum dixisset (nam de somnijs coram *Alphonso* rege erat disceptatio) nocte praeterita somniasse, dono se ab rege accipere sacculum aureis grauidum: Ibi tum *Alponsus*: An ignoras adhibendam somnijs fidem *Christiano* ab homine nullam esse? Est *Iouiano Pontano*, qui de his differit, *Eugenia* filia, eaq; sine liberis, cum aliquando ea suis e seriniolis protulisset imagunculas quasdam uenustissime effigiatas: Quanto, inquit, melius o filia & patri, & uiro, & tibi ipsi consultum esset, si harum similes aliquas ex utero tuo proferres. Altera eius filia *Aurelia*, eaque natus maior amisso *Paulo* marito, cum a patre ad alterum uirum, torumq; hortaretur secundum: Quin tu, inquit, pater non & nuptias secundas mis? Quia (respondit) nullam matri tuae similem

similem me reperturum confido. Id ipsum (respondit) me me
 uersat pater, quod mihi placiturum Paulo æque similem spe
 rem neminem. Hæc ipsa cum uix duodecim annorum fili-
 am marito despondisset, iubente Federico rege, eaq; à uiro
 parum pro ætate, atque urbanis moribus deliciose tractaretur,
 interrogatâq; quam nam uxorie filiola cum marito æ-
 geret? Mihi, inquit mortuus est coniunx, filie uerò nullo
 modo uiuus. Hæc uerò ipsa responsa quamuis risum non as-
 ferant, afferunt tamen approbationem: Atq; hæc quidem de
 causa in medium illa attulimus, uti ex hoc quoque genere
 quæ in utranque partem & risus, & approbationis profert-
 ri possent, præterisse minimè uideremur. Ioannes Pardus
 non minus urbanus confessor, quam eruditus philosophus,
 confederat in aula principis, constiterat ei ad latus Iuris-
 consultus uestitu serico, uultu quammaximè se uero, oculis
 in humum coniectis: qui post multum silentium, corona non
 ineptorum hominum circumstante, uoce quammaximè ca-
 nora, atque in tonum sublata cæpit excantare, magis quàm
 dicere. Hic Pardus, Ut è concauo, inquit ac uacuo è loco
 sonitus hic depromitur. Vix ullum unquam tantus risus pro-
 secutus est dictum. Bernardus Vitalis, uir multi usus, ac ma-
 ximè compositis moribus, interrogabatur à Federico rege,
 quid nam esset causæ quòd in uescendo alosa pisce oculari
 ueretur uitro? Respondit: Nequaquam ipse miraris, ô bo-
 ne rex, legentem me amicorum epistolas, quibus legendis nul-
 lum immineat periculum, uitro uti, at demiraris usum ocula-
 rium in edendo maximè spinoso pisce, sentibusq; tam spissis
 atque acutis, quibus singulis insit uel strangulatorius gladi-
 us. Ibi adolescentulus, licentiosior: Quid, inquit, ô Vitalis,

uteris ne specillis istis tuis, ubi cum uxore lusitas? Quin (inquit) uxoris naso ea admoueo, quo mercimonium illi meum crassius, uegetiusq; appareat. Quid aut festiuus, aut in relicentiore uenustius? Prosequebatur quidam mirificis Gallos laudibus, summa celeritate Alpes, Apenninumq; transgressos, paucissimis diebus in Campaniam contendisse, magnis pedestribus, atq; equestribus copijs: ibi homo qui ægrius fortasse id ferret, dissimularet tamen. At, inquit, multo id admirabilius, Federicum tam breui è rege remigem factum esse. Siquidem spoliatus regno pauculas in triremes sese receperat, quibus post ad Ludouicum regem in Galliam est delatus. Is in copijs manus quædam fuit nec exigua, nec male strenua, cuius insigne esset cochlea. Hac è manu cum fama esset, non paucos Romæ tumultu exorto, cæsos, suoq; sanguine Floræ campum cruentasse, hic Chariteus. Quid nunc, inquit, dicent Enniani isti:

» Cochleas herbigenas, domi portas, sanguine cassas?

Erat sermo porticu sub nostra de usu resinæ uinacæ, quodq; ea summo studio conquireretur à mercatoribus. Erant qui dicerent Campaniam inopem eius esse quod uina haberet & tenuiora, et permultiu acida. Idem cum Chariteus, quo solet tum suo illo lepore, tum summa ingenij dextertate: Si busta, inquit, Gallica perscrutari curæ sit mercatoribus, nullam eius generis resinæ regionem feraciorem, hac inuenerint. Ferdinandus rex agerri me ferebat, ubi quos aut binos, aut ternos uidisset deambulantes, quiq; suas inuicem res suaq; consilia inter deambulandum conferrent: Quod cum aliquando Pompa parasitaster deprehensisset: Vin, inquit, ô rex, aut magnam tibi molestiam adimere, aut non exiguum

um deambulationibus ex ijs compendium comparare: portorium ijs constitute, perinde ut è piscationibus, mercimoniorumq; inuentionibus persoluendum, mihi crede, diues inde uectigal exegeris. Idem rex commendabat noui portorii excogitationem. Erat autem uectigal huiusmodi: stipendia qui de regio acciperent ærario, pro singulis centenis aureis, quatuor annuos in ærarium ut referrent. Ad ea Ferrandus Geuara, qui tum aderat, eques maximè festiuus, & comis: At ego, inquit, ô rex, quo apud te commendatior multò sim, id tibi consilij dederim, nobis omnibus, quos & pascis, & uestis ut & uictum eripias, & uestitum, mihi crede, nullum siue mari siue terra, nec maius, nec utilius excogitari à quoquam hoc ipso uectigal poterit. Est ridiculum & lepidum Valerij Martialis illud:

Potor nobilis Aule numero uno

Luscus Phryx erat, alteroq; lippus.

Huic dicit medicus, bibas caueto

Vinum, si biberis, nihil uidebis.

Ridens Phryx oculo ualebis inquit.

Misceri sibi protinus deunces

Sed crebros iubes, exitum requiris.

Vinum Phryx, oculus bibit uenenum.

Est & hoc iocosum ac suaue.

Rauca cortis aues, & oua matrum,

Et flauas medio uapore Chias,

Et foxtum quæ rudem capellæ,

Nec iam frigoribus pares oliuas,

Et canum gelidis holus pruinis,

De nostro tibi rure missa credis:

O quam Regule diligenter erras.
 Nil nostri nisi me ferunt agelli.
 Quicquid uillicus Vmber, aut colonus,
 Aut Thusci tibi, Tusculi ue mittunt,
 Aut rus marmore tertio notatum,
 Id tota mihi nascitur subura.

Marinus Tomacellus Romæ agebat, quo tempore inter Ferdinandum Aragonensem, & Andegauensem Ioannem de regno Neapolitano erat certamen, quod totam in se Italiam conuerterat. Fauebat partibus Andegauensis Atrebas Cardinalis. Ita que nuntius allatus cum esset, Ioannis copias fugatas: Atrebas Marino obuiam factus: Quid uanitas, inquit, per ora hominum sparsum audio? milites Gallos fugatos esse. Ad ea Marinus minime quidem fugatos, nam ne fugere possent, ad unum captos omnibus esse, respondit. Tum Atrebas: Tu quidem Marine uersutior es, quam pro breuitate corporis. Cui Marinus: At tu quidem ô Atrebas minus es multo & uerus, & probus, quam pro proceritate ista tua. Faustus Lucij Syllæ filius, compertum cum haberet sororem suam eodem tempore adulteris duobus dare operam, Fuluio uni fullonis filio, alteri Pompeio cui cognomen esset Macula, ea que accusaretur à familiaribus, quod uno tempore duos haberet Maculam, & fullonem amatores, tum ipse quasi uix id crederet: Miror, inquit, sororem meam habere maculam, cum eadem fullonem habeat. Lanij cuiusdam Neapolitani Ditis nomine uxor erat de se ipsa liberalis or, quam pudicam deceret, dicaculus quispiam cum eam per iocum diceret, carnem minoris uendere: Quid mirum, subdit Franciscus Puccius, que ditem lanium habeat coniugem

Ex ijs igitur que dicta sunt (ne nimij hac in parte uideamur) facile quidem apparet, risus unde oriri soleant, siue à nobis petantur, siue ab alijs, siue à rebus ipsis rerumq; euentis. Quo autem secundum Philosophorum sententiam apposite magis loquamur, sunt enim tria bonorum genera, aut ridentur in nobis corporis siue deformitates, siue uitia, aut animi, aut que externis sunt è rebus, quæq; ab euentu contingunt. Iocabatur persæpe in semetipsum Federicus Vrbinâs, quod oculo altero capius esset: Nicolaus Picininus, quod pede uno minus ualidus, uterq; belli dux, alter maximè strenuus, alter summe cautus, & hic & ille admodum facetus, Vrbinâs quidem ornatus literis, multaq; peditus eruditione, Picininus uerò ut qui ad Grammaticum profectus nunquam fuerit. Ille igitur nunquam non in iocando elegans atque urbanus, hic qui cuperet esse urbanus, cum tamen prestare uix id posset. Dicentem audiui sæpius Antonium Panhornitam nunquam se magis in initio deiectum animo, in exitu autem maiore cum hilaritate risisse, quàm cum obuiam Nicolao factus, illi que ut duci fortissimo, ut Mediolanensis rei administratori & assurrexisset submissius, & de more etiam reuerentius salutasset. Illum igitur ut qui & subblandiri Antonio cuperet, & suauiore etiam sermone complecti: Dispeream dixisse, ô Antoni, ni oculis meme captum uelim quoties te intueor. Ad ea se quanquam consternatum dixisse: Nam, quem, ô imperator eximie, quem nam quaeso tuarum rerum obseruantiozem meme uno aut inueneris, aut facinora qui tua & uehementius admiretur et maioribus atque uberioribus prosequatur laudibus? Ibi tum illum in risum conuersum statim subdidisse, blandientē quidem quam

uis blandire parum posset, aut sciret. Quoties, inquit, te
 ipsum considero, tanta cognitione præditum, tot tantisque ani-
 mi bonis clarum atque illustrem, me autem contra, meamque
 ignorantiam rursus reputo, odi te ut aduersarium, ueneror
 ut scientem. Conatus ut uir, qui per omnem ætatem militiam
 exercuisset, uelle esse urbanus, præstitit quod potuit, for-
 tasse etiam plusquam cupijt, dum sese ignorantem pro-
 fessus, illum ut doctum, & rerum multarum peritum pa-
 riter & admiratus, & colit: in alio igitur homine hæc ip-
 sa (ut impudentius dicta) iudicari stulta possent, quæ (si
 mentem dicentis respicias) laudem non ei minorem afferunt,
 quam qua ipse Antonium exornare contendebat. Quocirca
 dicta quædam si imprudenter excidant, ut stulta & riden-
 tur, & condemnantur: si simulanter, uenusta habentur ac
 lepida. Interdum uerò (perinde ut in Picinnio (magis uolun-
 tas dicentis inspicienda est, quam ea ipsa quæ dicuntur.
 Secutus ego aliquando cum essem Alphonsum Ferdinandi
 filium, sub cuius ac patris auspicijs Federicus exercitum du-
 cebat, ingressusque cum essem prætorium, in quo præfecti
 omnes consedisissent, & assurrexit mihi Federicus, & tacere
 omnes iussit. En adest, inquit, magister. Videtis quantum
 inter utrumque intersit. Dubites tamen, quæ maior aut ho-
 noratio fuerit, aut commendatio; hic & prudens & sciens
 præstitit mihi non minus quam uoluit: ille quanquam igno-
 rans, adnissus tamen præstitit forte in Antonium plus etiam
 quam studuit. Dicta igitur pleraque imprudenter ubi excide-
 rint merito stulta sunt habenda: ubi uerò simulata fuerint,
 & uenusta & faceta. Sed & temporis tamen, & loci, & res-
 rum ipsarum, cum primis uerò personæ ratio habenda est

Denique

Deniq; risus ipsi uel gestu excitantur, uel dicto. Accedet autem gratia plurimum dictis ipsis ubi seueritas quasi quædam uultus dicenti affuerit, quod maxime exigitur in ijs quæ sp̄culata sunt, aculeosq; infigunt. Nam dicacitatem illam scurrilem atq; obscenam, maxime alienam non à faceto solum, uerumetiam ab urbanis et comibus esse uolumus. nec tantum autem uerbis, uerumetiam à rerum significationibus abesse obscenitatem oportere Marcus Cicero ostendit, cum ait putare se facetias quidem in narrando consistere, dicacitatem uerò in faciendo.

Lasciua dicta non decere facetum, nec contumeliosa. Cap. II.

Quoniam autem tum dicta, tum ridicula ipsa aut lasciuia sunt, aut iucunda, aut contumeliosa, aut lenia, acerbâ ue, ita quidem tenendum censeo, in conuictibus, congressionibus, quotidianoq; in sermone, uix unquam principem uirum ac grauiorem gerentem personam decere lasciuiam, quæ tamē in hominibus ipsis humiliq; in loco constitutis cōmendari passim solita est quippe quibus dignitas minimè obstet aliqua, nullusq; aut respectus, aut locus. At ioci hilares, iucundi, grati, quiq; animum honeste recreent, uel etiam sacerdotibus conueniunt, quod Prædicatores usurpatissime in dicendo seruant. Contumeliosa non carent intemperantia atq; iniustitia aduersanturq; recreationi. Eiusdem naturæ uidentur esse aspera atq; amara, quippe & inimicitias excitent, & causas afferant ciuilibus contentionibus. Deniq; summo id studio euitandum, falsum ne dictum præferamus amicitie ac tranquillitati, neue pluris faciamus dictum quàm amicum & notum hominem.

Cuiusmo=

Cuiusmodi esse debeant fabellarum
expositiones. Cap. III.

Fabellarum uero enarrationes, uniuersaq; earum expositiones, res ipsa cuius gratia fabellæ sunt inuentæ, honorari nos debet, ut cultæ sint, elegantes, uenustæ, concinnae, uerbis maxime accommodatis, sententijsq; cum primis lepidis ac conditis, tum uoce, ac uultu, perquam conuenientibus. Narrare solebat auia mea Leonarda, celebris memoriæ matrona, Podagram aliquando sub mulierculæ speciem peregrinantem in rusculum diuertisse, eamq; ubi uidiisset casualas inertissimè ædificatas, obsitas araneis, squalidas situ, atq; illuue marcidas, conuersam ad pedisse quas dixisse: Apagete à me hospitium hoc sentum, informe, foetidum, fumosum, tetrum, apagete diuersorium in quo quid intueare præter marras, bidentes, rastros, agrestiumq; ferramentorum diuersa genera, aut boum, asinarumq; stercorameta, siue suum excrementa, ac capellarum: Itaque ualere iubeo & uillas, & tegetes tam sordenteis, urbs nobis & otia sunt querenda, urbs quæ otium foueat: otia quæ urbana sint, atq; deliciofa, illatamq; ad primum urbis ingressum in fabri ferrarij officinam, dixisse: Nil mihi cum incude & malleo: in domum inde aliquanto ab ea remotiorem, cuius ante uestibulum choreæ agitantur, atq; conuiuia, ibiq; interrogasse, cuiusnam ædes eæ essent: responsum illico, otij eas esse, inhabitariq; ab hominibus desidiosis, somnoq; & uino marcentibus: è uestigio itaq; domum ingressam uultuq; quam maxime hilaris, dixisse: Hæc domus, hæc patria est: Cumq; solitudinem, ac laborem ante fores, uideret satagentes, iussisse procul eas abigi, & curas inde exulare, cum primisq; sobrietatem,

tem, atq; abstinentiam. Hæc auia ipsa nobis pueris referebat
 & uultu, & uoce, & membrorum assensu, qualis fabulan-
 tem deceret, ad puerilem animum, ad bonos mores, ad nego-
 tia, laboresq; inuitandum. Narrare quoq; solita est Christia-
 na mater, cum noctu adolescentulus lectitarem ad candē-
 lam, extitisse patrem familiās, cui gemini essent filij, morien-
 temq; illum, tum supellectilem multam illis reliquisse, tum
 olei non mediocrem summam, quo nocturna uterentur ad
 opera, tenebrasq; euigilandas. Alterum itaq; ex ijs in conui-
 uijs ac cœnis oleum consumpsisse, ex que eo breui in inopiam
 redactum: alterum uerò dedisse operam literis, oleoq; noctur-
 nis in lectionibus usus quod esset, peruenisse ex eo ad sum-
 mas diuitias. Optum igitur cantari per urbem de utroque
 huiuscemodi carmen: Hic oleum & se perdit, dum ad candē-
 las cœnitat: Ille arcam, & se ditat, dum ad lucernas lectitat.
 Eiusmodi igitur fabellæ cum sint ad bonos mores institutæ,
 atq; ad recreandos animos, & delectare debent, & prodesse:
 proderunt autem, si ab auditoribus gratis animis acceptæ
 fuerint: accipientur autem peritunde & grâte, si enarratio
 ipsa ornata, & comis fuerit, si oratio suauis, & ni-
 tida, uultus autem gestusq; dicentis
 rebus ipsis accommo-
 datus.

F I N I S.

IO ANA

IOANNIS IOVIANI PONTANI de Sermone, Lib. VI.

Qualis esse debeat uir facetus.

Cap. I.

FRIT igitur facetus is, quem nunc instituimus, in iocando suavis & hilaris, uultu placido, & ad refocillandum composito, in respondendo gratus ac concinnus, uoce nec languida, nec subrustica, uirili tamen & læta, in motu urbanus, quiq; nec rus indicet, nec nimias urbis delicias, à scurrilitatē abhorrebit, uti à scōpulo, obscenitatem ad parasitos & mimos relegabit. Salibus ita utetur ac mordacibus dictis, ut nisi prouocatus ac lacepsitus nec remordeat, nec reuellicet: ita tamen, ut nunquam ab honesto recedat, ab eaq; animi compositione, quæ ingenui hominis est propria. Fuit Antonius Panhormita admodum urbanus. Thomas uerò Pontanus etiam salsus. Hic cum sensisset, procatiori è dicto infixum sibi dentem: Ego mihi, inquit, uulnus obligabo, dum te interim petulantiaē pœniteat tuæ. Ille uerò: Quod os ipsum impure loquitur, id tutemet ne aures ipsæ audiant obturato. Uterq; & sapienter, & prodignitate, nec à faceti discessit officio. Erit igitur facetus uir sui compos, dictorumq; moderator, quiq; ubiq; consideret sermonem suum ad recreationem spectare: & quamuis ipse & sciat, & possit esse salsus ac mordax, tamē genus hoc siue dicacitatis, siue aculeationis Oratoribus relinquet, quiq; defensionibus dant operam, salsiq; esse malunt quam faceti;

eteti: Nam ab histrionicis, mimicisq; intemperamentis erit pro-
 fus alienus, multo autem maxime parasiticis ab obscenitas-
 tibus & uerborum, & significationum. Erit idem multum
 etiam comis, cum (ut initio diximus) comitas potissimum in
 fabellis uersetur. suauibusq; in enarrationibus ac colloquijs:
 habebit peritiam multam, multam item memoriam tum eor-
 rum qui faceti sunt habiti, tum facetiarum ipsarū, quarum
 relationes multum habent gratiæ apud audientes. Quibus
 seruandis, delectu quoq; adhibito, mediocritatem retinebit
 eam, quæ uirtutem hanc, de qua sermo est, constituit. Quia
 uerò nec semper dicta ipsa responsa se risum mouent, uerum
 sæpenumero approbationem, eamq; nonnunquam cum admi-
 ratione, idcirco idem ipse abudare debet sententijs, ijsq; gra-
 uioribus ac generosis, itemq; exemplis atq; historijs, uerbis
 iidem grauissimorum Poëtarum, quos subinde in medium
 proferet pro natura rerū quæ in sermone uersantur. Quodq;
 dictu quidem ridiculum uideri potest, nō erit ignarus etiam
 animum fabellarū, quæ pro loco quidem ac tempore & gra-
 tiæ sunt, & audientiam sibi comparant, cum etiam animos
 ipsos auditorum siue fessos, siue exatiatos denuo inuitent,
 atq; ad audiendum alliciant. Quocirca non in circulis tan-
 tū & coronis, siue cōfessionibus ac conuictibus, uerumetiam
 in concionibus, cumq; maioribus de rebus agitur: facetus uir
 id etiā præstabit, ut iucundis ac suauibus siue dictis, siue sen-
 tentijs, prouerbijsq;, siue etiam fabellis & astantes ad se au-
 diendū trahat, & urbane eos comiterq; appellatos deliniat,
 & penè dixerim, lenocinetur suauioribus fabellarū explica-
 tionibus, aut exemplorum adductione, quæ cum primis gra-
 tiæ sint, exhilarētq; auditorium. Postremo autem sic habeto,

faceti

faceti hominis orationem ubique multum gratiae habere oportere, ut ne grauissimis quidem in rebus sui ipsius obliuiscatur, sit que ita facetus, ut seueritatis quoque meminerit: adeò autem seuerus, ut sciat laborum comitem esse debere quietem ac ludum aliquem, honestum tamen ac commendatione dignum.

Qualia facetorum dicta, responsa que esse debeant.

Cap. II.

Qualia uerò facetorum, tum dicta tum responsa esse debeant, ex ijs paucis quae subieimus facile apparebit. Franciscus Aelius non in studijs modo his nostris summa cum celebritate uersatus, uerum etiam ciuilibus in actionibus ac negotijs: cum uideret sacerdotem excomptum admodum, atque expansiore capillo, soleisque incedentem editioribus, tunicis quoque laxioribus, atque in plurimos sinus complicatis, pallioque inundante, conuersus ipse ad eos qui secum constiterant: An, inquit, ignoratis, quam exculti essent, pensiles Semiramidis reginae hortuli. Idem cum uisidisset Gallos milites calceamentis uti pedum, taurinorum uestigiorum speciem: Vbi, inquit, horum sunt taurorum cornua? Cumque Gallicus quispiam ex auditoribus et ipse quoque facetus subdidisset. In manibus hi gerunt cornua, quod telum scilicet è manibus nunquam mitterent: Ibi Aelius, Horum igitur uerua, halabardaque sunt cyathi. Extat eius siue dictum, siue responsum catum admodum: Funem qui duccerent, eos praese quidem oculos, pone uerò uestigia mouere. Petrus Summontius, de quo supra mentionem fecimus, nam praeter summam literarum cognitionem, summe etiam iucundus

eundus est & comis, cum animaduertisset matronam & forma, & cultu præcellentem, oculis tamen lasciuioribus, & penè amatores uorantibus: Quid, inquit, segnes, non & nos ad amplexum eius componimus? Est & illud eiusdem maxime facetum, nam uocatus ad cœnam à sacerdote, cum uinarius promptor nusquam compareret: Quid moramur, inquit, quin cantemus illi mortualia? Idem cum intelligeret ciues non paucos occupatos in laudandis pomerijs Neapolitanis, quæ à Federieo rege promouebantur, in medijs laudationibus interstrepitans: Ve, inquit, pomarijs. Quod quidem sectum est, plerique enim horti uastitatem acceperunt propter muros fossasq; circumductas. Actius Syncerus, rari uir ingenij, magnæq; nobilitatis, & ipse quoque admodum facetus, cum in conspectu Federici regis esset inter physicos quæstio, quid præcipue conferret oculorum perspicuitati, alijq; fœniculi afflatum dicerent, alij uitri usum, alijq; item aliud: At ego, inquit, inuidiam aio. Obstupuerunt hoc dicto adeò medici, ut ab auditoribus derisui haberentur. Tum ipse: An non inuidia maiora ac pleniora omnia uideri facit? Quid autem oculis magis præsentaneum, quam ut uis ipsa aspiciendi maior reddatur, atq; uegetior? protulitq; statim Ouidianos illos uersus:

Fertilior seges est alienis semper in agris,
Vicinumq; pecus grandius uber habet.

cc

cc

Idem interrogatus ab amico, quid de Marini Mimeruæ negotijs haberet certi? respondit, quod apud forū cum uxore litigaret. Cumq; ille: Quid malum ex te audio, cum uxore hic ut litiget, qui eam in Brutijs multos ante annos penè uiduam reliquerit? Tum Actius rursus: Que nam (malum)

A A a

ignorantia

ignorantia ista est tua, qui nescias Marinum repudiata prio-
 re, nuper uxorem duxisse podagram. Mouit repente qui ad-
 essent omnium risum, cum pro lecto ad forum alluserit, ubi
 perpetua est litium agitatio, pro uxore ad podagrā, quæ illi
 usq̄ in cubili adesset & comes, & socia, nec quiescere eum pa-
 teretur. Pætus Fundanus, quem audio dicere Musarū in hor-
 tibus adolescere, cum audiret familiarem hominem de pedū
 dolore eiulatus mittere, nec posse illos compefcere, accurrens
 ad clamores: Ecquid, inquiens, alij de itinere querūtur assis-
 duo, laboribusq̄ quamplurimis, de perpetua negotiorum ina-
 quietudine alij: Tu (pro deūm atq̄ hominum fidem) de quie-
 te quereris atq̄ otio? quod si tibi molestum est, exurge age, ac
 peregre proficiscere. Quid queris? de lepōre dolor in risum
 conuersus est. Audio Romanum Thamyram, Romanum dis-
 co, & patriam linguam, & disciplinas, arteisq̄ Romanas re-
 ferentem, audio, inquam, Thamyram, cum esset ab Antonio
 Cicuro, noto ac beneuolente homine, qui blæsus tamen esset,
 saluere iussus, illæq̄ blæsuriens, pro Thamyra salue dixisset ô
 Tumule, respondisse (cum tamen & ipse blæsum pariter sese
 effingeret) Et tu haue ô Cucule. Blæsa illa salutatio fuit ad-
 modum ridicula, multo tamen ridiculosior gestus ipse blæ-
 sionem effingens. Etenim meus hic Thamyras quanquā pu-
 dentissimus, tamē solenni die celeberrima in pompa animad-
 uersum cum esset, Pont. Max. coniecisse in puellam oculos,
 quæ tenerrimæ esset ætatis ac formæ, mirarētur qui in id in-
 senti essent, cum petulanteis Pontificis summi oculos, tum io-
 cos puellæ mutuos: Desinite, inquit, obsecro mirari Papæ pu-
 pam hanc placere cupere, scit enim piper ab eo sub peplo fer-
 ri, nec ignorat Papa pupæ penum piperi conseruando come-
 paratum.

paratum. Nescias quid facetius. Et morum suauitate, & studijs his nostris abunde notus est præstantissimis quibusq; uiris Suardinus Bergomâs: is domi cum haberet conuiuas, iussissetq; de more exemptis dapibus bellaria afferi, tum è conuiujs aliquis: Cui bellum, inquit (ad bellaria alludens) facturi sumus. Tum ipse: Vinaria, inquit, cellæ. Bene habet. respondit, etenim sitimus omnes. Agite pueri, tum ipse, Setinû appropere. Rursus ille: Bello ex hoc quæ spolia nobis futura? Ad ea Suardinus: Spoletina pueri in aciem proferte. Tertium ille cum phaleratos cômendaret pomorum canistros: Ne parcite pocillatores, ne ue Falernis abstinete. Cum que quartû ille subdidisset: En Munera, lætitiâq; die. Tum ipse sublato manu utraq; carchesio canere cœpit:

Cecubum prelo domitum Caleno,

Sit meæ lenis requies senectæ.

Hacq; ratione à modestissimis uiris comiter traducta est cœna. Docuit igitur Suardinus, qui ue ioci, quæ ue dicta facetum deceant in cœna præsertim, ut quæ etiam iocunda & comis esse debeat, ingenuisq; conuiujs digna: non tamen hæc ut in parte ferculorum ratio tradatur, sed iocorum tantum, ac facetiarum. Celebrabantur à Ferdinando rege Hippolitæ nurus, atque Alphonsi filij nuptiæ, apparatu splendidißimo. Erat dies decursionis hastatæ, flagrabantq; sub sole cuncta. Conuenerant autem mortales omnis generis ad spectandum, cumq; plurimi ludorum essent laudatores, uel pleriq; omnes admiratores potius, in media laudantium frequentia & plausu exclamauit Theutonicus. O ualeant ludi, in quibus nemo bibit. Nesciam an aliâs tanta in multitudine dictum ullum tanto cum risu acceptum fuerit, præsertim

ex ore Germanici hominis. Philopœmenes Acheorum dux præcipue inter Græcos clarus, erat diuersurus ad hospitium veteris amici. Quo cognito, iussit hospes apparari quæ necessaria essent alia ab uxore, dum interim ipse obsonium appararet: Hæc inter Philopœmen solus (ut ipse res ferebat) ad hospitium properat, quem uenientem hospita, dum ut solem, ut deformem, ut qui nihil ornatus haberet eximij, arbitratur mulier ex administris esse aliquem, qui herû præueniret, cum esset de aduentu Philopœmenis mirifice sollicita, etiam blandienter rogauit eum se uti adiutaret ad dominum comiter accipiendum. Tum Philopœmen, ut erat perhumanus, cognito mulieris errore, confestim securi accepta, & cuneo cepit ligna findere coquendam ad cœnam. Hospes interim domum regressus, cum animaduertisset Philopœmenem findendis lignis malleo incumbere: Pro Iupiter inquit, quid hoc Philopœmen? pro pudor deorum, atq; hominum, quid agis dux maxime? uultumq; de dolore simul, ac pudore demisit. Ad ea Philopœmen maxima cum iucunditate: Pro deformitate, inquit oris, totius corporis pœnas luo. Voluit ipsemet præbere de se & risum hospiti, & sibi ipsi ridiculus esse. Res sanè festiuo, ac faceto homine digna, quæq; quo rarior, eo etiam fuerit lepidior. Alphonsus rex, quem liberalissimum ætas nostra experta est, cum homini de se bene merito de manu præsentem pecuniam tribuisset: Amabo, inquit, hoc age, ne thesaurarius hoc resciscat meus. Cumq; ille subdidisset: Tu ne ô rex questorem uereris? Vereor, inquit, ne hac è causa de cœnis mihi altero, tantum demat. Studebat Alphonsus liberalitatem eam occultam esse, cognito deniq; accipientis ingenio fecit se deridiculum, dum

ne illum parui faceret, uult uideri. Eundem in Philopœmenem cum iocaretur aliquando Titus Flaminius, deformitatem corporis eius illudens, diceretque uultu quammaximè iocoso & hilari. Quid hoc Philopœmen, cum pulchras manus, crura etiam perquam pulchra habeas, quod uentrem ipse non habeas. Ad ea Philopœmen eadem cum hilaritate & uultu: Quid ô Romanorum imperator eximiè, cum egregios pedites, strenuos maximè equites habeas, quod pecuniam minimè habeas? Nam & Flaminius persæpe inopiæ rei pecuniariæ laborabat, quemadmodum Philopœmen exiguitate uentris, ac mediæ corporis gracilitate. Facetissime etiam Themistocles aduersus filium, matris fauore atque autoritate quædam exposcentem: nam ad matrem eius conuersus, Græcis quidem ô uxor, inquit, Athenienses imperitant, ipse ego Atheniensibus, ut autem mihi, tibi uerò ipsi filius præscribit. Nō probabat Cn. Pompeius in Tusculano ædificatam à Lucullo uillam, quod ea æstiuæ quidem in habitationi accommodatissima cum esset, hibernæ tamen parum omnino prospectum fuisset: ad quæ iucundissime magnaque cum festiuitate Lucullus: Num tibi, inquit, Pompei quàm grues, quàm ciconiæ, minus habere cordis uideor? qui nesciam pro temporibus habitationem mutare? At illud quoque ab eodem concinniter, ac iocose. Cum enim dispensator rei familiaris ab eo accusaretur, quod parciolem parasset cœnam & ille respondisset, quod solus quidem cœnaturus esses, non putabam lautiore apparatu opus esse. Ibi ipse uultu quàm maximè festiuo: An ignorabas apud Lucillum ipsum cœnaturum esse Lucillum Facetum admodum etiam Catonis illud quanquam dicacitate nō caret. Nam maritimum ciuis quis-

piam fundum cū uendidisset, quod esset uentri, ac luxui sum-
 wum in modum deditus: hoc cognito, quod eius ingenium
 Catoni perspectum esset, statim inquit: Per herculem nimis
 miror hominem hunc, quā mare plus etiam pollere. Vide-
 licet quod ille per luxum atq; gulam absorpisset, quod mare
 fluctibus uix allideret. Est eiusdem Catonis dictū quanquam
 sapiens, tamen quod etiam facetum dicas. Filius enim eius
 matre mortua, cum mulierculam ad patris cubiculum sapi-
 cula itantem, toruius aliquando inspexisset, idq; Catoni esset
 significatum, confestim alteram despondit uxorem. quod in-
 telligens filius, patrem precabatur, ignosceret sibi, siquid per
 incuriam peccasset. Tum ipse: Nihil (respondit) eiusmodi
 est in causa, nisi quod tui similes patriæ plures relinquere ci-
 ues cupiam. Illud uerò Marci Ciceronis & acutum admo-
 dum & facetum: Quidam enim cum ei dixisset: Tu ne istud
 etatis uirgunculam duxisti? Cras (respondit) mulier erit.
 Julia Augusti filia, Marci Agrippæ uxor, cum intellexisset
 suis è conscijs mirari quosdam quod liberi eius tam essent
 Agrippæ similes: Desinant, inquit, mirari, quando ipsa nun-
 quam nisi naui plena uectorem tollo. Hoc quanquam facete
 responsum, significatione tamen obscenitatis minimè caret.
 Emerat Alcibiades sanem raræ magnitudinis non exiguo
 pretio, nec multis post diebus & caudam illi mutilitari,
 & per urbem liberum abire iussit. Hoc uiso cum omnes rem
 ut ineptam mirarentur ac stolidam alij deridere Alcibiadem
 qui id fecisset, alij etiam ut stultum eum, animiq; parum
 omnino compositi accusare, esse è familiaribus, atq; amicis
 qui obiugarent. Quo cognito Alcibiades in risum uersus. At
 mihi, inquit, hoc factio perbelle, perq; opportune consultum
 est:

est: Cum enim scirem Atheniensem populum assiduo de me rebusq; obloqui de meis ac maledicere, commento hoc, dum ineptam hanc materiam ridiculamq; ei maledicendi trado, impudentioribus à maledictis quibus me quotidie discerpunt & illum auerti, et me etiam liberaui: Atheniensis Anitus uir & diues, & splendidus, parauerat amicis conuiuium, rogaueratque Alcibiadem eorum uti numero se adiungeret, cumq; recusasset, domum se Alcibiades recepit, uino ibi liberalius indulgens, atq; hoc facto, cum seruis profectus, atq; in Aniti cœnaculum irrumpens, iussit abaci ornatum dimidiatum ipsum quidem à seruis rapi, in quo permulta essent ex auro atq; argento uascula, atque ad se impetu eodem ferri. Quod factum à conuiujs acriter cum incessaretur, ibi Anitus: Quin, inquit, Alcibiades toto cum de hoc abaco pro arbitrio ei facere ius esset, liberalissime mecum egit, quod dimidium mihi eius integrum reliquerit: Publius Syrus, cuius multa extant præclaræq; sententiæ interrogatus quid podager quispiam ad solem constitutus ageret, perquam belle respondit ac perargute, Aquam calfacit. Idem quoque interrogatus, quod nam ipse molestum esse otium duceret, Pedum podagricorum respondit. Delectant autem hæc tum dicta, tum responsa, nam & laceffunt neminem, & obscenitate carent, nec indigna sunt ingenuo homine, siue dicendo: siue audiendo: nec in referendis fabellis non uenustant narrationem ipsam, uniuersamque explicationem. Gonnella siue fabulator facetissimus, siue ioculator maximè comis, interrogatus aliquando à Nicolao Marchione Ferrariensi, quarum nam siue artium, siue facultatum in urbe Ferraria maior esset numerus: confessim. Quis is dubitet, medicorum

maiolem esse numerum? Tum Nicolaus: O' inanem hominem, & urbis huius artium, artificumq; ignorantissimum, quippe cum uix duo, tres' ue ad summum Ferraria medicos habeat siue ciues, siue externos: ad ea Gonnella: O' principem maioribus rebus deditum, qui ob eas urbem suam, suosq; ciues ignoret penitissime. Tum Nicolaus, Quid sibi hoc falsum quod ipse asseris? Tum Gonnella, Quid si ego uerus? Ibi siue poena, siue mulcta ex compacto ei qui uanus inuentus esset, constituta. Igitur insequenti die sub auroram Gonnella pro templi astant foribus, obuoluto pellibus ore ac gutture, interrogantibus qui in templum ingrediebantur, quonam morbo laboraret, respondebat singulis dentium dolore, singulis etiam remedium aliquod dolori præbentibus quorum ipse & nomina conscribebat, & remedia. Atque hac ratione urbem perreclans, perscrutando' que remedia, singulos qui obuiam fierent, percontatus, supra trecentos homines medicinam dolori tradentes, notauit, in tabella. Quo facto regiam ingressus, qua hora Nicolaus prandebat, sese obtulit inuolutis & ore, & ceruicibus, ingentem dolorem simulans. Nicolaus astu uiri parum cognito, cum intelligeret illum haud bene ualere à dentibus: Hoc statim, inquit, remedium Gonnella adhibe, laudabis Nicolaum è uestigio enim sanus erit. His Gonnella acceptis, domum regressus tabulam instruit, remedia illa, remediorumq; autores continentem, ac primo loco Marchionem ascribit, inde alios atq; alios delectu adhibito. Tertio die quasi sanus, atq; à dolore liber nudata gula ac ceruicibus, principem adit, docet que conquisita & comprobata fuerint, mulctam ab illo exposulat atque in ius illum sese adacturum minatur, atq; his di-

His tabulam Marchioni legendam exponit. Ibi Marchio pri-
 mum iter medicos locum sese obtinere conspicatus, inde ali-
 os atque alios primates uiros, à risu continere nequiens, se-
 què uictum confessus, pecunia illi ut solueretur imperauit. Prin-
 ceptus idem Nicolaus equi Gonnellæ huius caudam, quo in
 loco stabulabatur, clanculum nouacula abscindi iussit. Ille
 hoc præcepto, asellis qui eodem in stabulo nutriebantur, par-
 ticulam labiorum superiorum abrasit. Delatus apud prin-
 cipem non excusauit factum, rogauit tantummodo dam-
 num uti aestimaretur, ipsiusque ad conspectum deligati duce-
 rentur, quo aestimatio ipsa æquius fieri posset. Primo itaque lo-
 co recte ducebatur Gonnellæ equus caudæ uix frustum moti-
 tans, subsequebantur aselli suo ordine illigati. Qui ut ante
 illius conspectum steterè, resque ipsa oculis omnium exposita
 est, atque animaduersa: nec princeps ipse, nec quisquam ex ijs
 qui aderant, fuit quin risu dirumperetur. Tum Gonnella:
 Nec tu princeps in folio constitutus, nec quisquam è iudici-
 bus quamuis grauis ac seuerus ad hoc ipsum spectaculum
 tenere risum potuit, tu ne asinos tu ne bestiolas has à risu cõ-
 tinueris, dum equum tam ipsis familiarem decaudatum con-
 tuentur? Quo audito, iteratus est risus, Gonnellæque ipse abso-
 lutus commendatusque ut facetorum omnium princeps, sua-
 uissimarumque facetiarum artifex suauissimus: Idem tamen
 ipse aliquando irrisus ac delusus dicitur etiam à muliercu-
 lis, ut cum iter faciens per Umbriam, per que agrum Treui-
 ense animaduertisset puellulam prandentem in uia, re-
 sidentem que in lapide ac despoliato porro complicantem
 spolia illa in epistolæ speciem, complicataque in os ingeren-
 tem dixissetque ac si puellam rideret: Ad quem nam, ô scitula,

litteras istas complicatas mittis? Tum illa irrisione uiri cognita, exhilarato uultu. Obsignandas eas anui, respondit, mitto dextera etiam animum significans. Cumq; haud multo post puella alteri, obuiam factus esset, quæ capellas pastum duceret, dixissetq; tentabundus: En tibi ô bellula argenteolum, petroselinum mihi si denudaueris, accepit illa conditionem, atque argenteum? statim' que apprehensa capella enicula, caudaq; eius subleuata: En, inquit uide atque inspecta quod optasti holusculum. Huius tamen generis multa sunt, qui arbitrentur à Gonnella ipso efficta quo ridiculum sese quacumq; ratione faceret audientibus. Mariotta, Antonij Rebati mercatoris Florentini uxor, nec insulsa quidem matrona nec parum comis, uirum cum intelligeret noctu per urbem uagari sollicitandis scortillis, intranti ei fores domesticas astitit in summis scalis, accensa facula, nudatisq; pudendis. Qua ille re inspecta, cum inclamasset: Quid ô quid Mariotta hac opus est facula? quid nudatione? Tum illa: Quo planè inspiceres, an hic tantum tibi insit, quantum satis esset: ne alibi queritando labores: Sed genera hæc siue ludendi, siue iocandi non carent turpitudine, & ingenuo parum digna sunt homine, risum tamen mouent, dum in circulis referuntur. Quale illud est rusticani cuiusdam, non insulsi tamen homuntionis, cum enim equo ferretur ad nundinas strigoso ac perlongo, intrantemq; cum in oppidum uir iocabundus sciscitaretur, quanti uenderet panni decempedam, ipseq; eo dicto petitem se intelligeret, statim ex equo descendit, sublataq; equi cauda podicem illius ostendens: Ingredere, inquit ô amice tabernam, neq; enim illiberaliter habebis, emesq; mercatu bona.

Quales igitur faceti esse debeant, qualia etiã facetorum tum dicta, tum responsa, quæ allata sunt à nobis exempla, docere abunde possunt. Quoniam autem ipsis è facetijs ac ioculationibus recreatio queritur, ac remissio à laboribus molestijsq̃, ne huic quoque rei parte ex aliqua desimus, lætio ipsa communicatio que tum lepidorum uersuum, tum dialogorum plurimorum quoq̃ conferret ad refocillandos animos, quin historiarum quoque quæ auertant auditores (dum attente quidem audiuntur) à curis cogitationibusq̃ grauioribus. Scribendarum fabellarum Luciano, Ioanni item Boccacio, an aliud fuit consilium, quàm ut lectores pariter, atq̃ auditores delectarent? Idem et Poggio plurimis colligendis, quæ urbane dicta essent cumq̃ festiuitate et risu, itaque de ijs libros, etiam fecit Latine scriptos. Vita quoq̃ præstantissimorum uirorum tum Græcis, tum Latinis ab autoribus mandatae literarum monumentis continent tum salsa, tum uenusta, quæ ad relaxationem conferant, quæ uersata in circulis, interq̃ conuiuenteis habeant demulcere curas, et tanquam lenocinari molestijs nostris. Nam præter ea quæ ad hilaritatem spectent ac iocum, multa ijs continentur lectionibus, quæ alijs rationibus animos demulceant, inducantq̃ eam, quam ipsi quærimus relaxationem. Cuius rei partem his admonuisse satis fuerit.

Illud uerò minimè omittendum, quod ad relaxationem, audientiam que retinendam non parum sibi, et ornatus, et adiuuenti facetus uir comparabit, referendis ijs siue dictis siue responsis, siue fabellis, quas ipse ab alijs acceperit. Ac licet ea ipsa cum dicerentur essent siue salsa, et sculeata nimis, siue obscena et spurca, poterit tamen referre cum modestia,

destia, quo efficietur uitijs ut ijs careant, qualia nunc ipsi referimus. Fuit è senatoribus Petri Aragonie regis Queraldus quidam tum ore fædo, tum reliquo corpore parum composito: tamen qui summa comitate esset præditus, maximisq; in negotijs exercitatus. Is missus aliquando ad regem Africae, fuit ab illo in cœnam adhibitus, quam nostrum in more rex ipse apparari iussit editioribus in scamnis, Afri enim in solo super tapetis discumbunt. Cœnitauerunt complures suauis, rex qui & ipse comis esset, & iocandi studiosus, iussit etiam ossa colligi omnia, eaq; ad pedes Queraldi illo nesciente conijci. Finita igitur cœna, cum aulae magistri iussu mensæ essent sublatae, appareretq; ossium cumulus, tum quispiam à rege submissus. Quid hic, inquit, ossium uideo? lupus profecto hic cœnitauit, non homo. Tum Queraldus ad regem conuersus: Mihi, inquit, ô rex cum lupis fuit in cœna negotium, quando luporum est & carnem, & ossa simul abrodere, quod comessatores isti tui fecere: Ego uerò ut homo, ut conuiuia comis, carnes absumpsi, ossa in humum abieci, in canum pastum, atq; oblectamentum. Hæc igitur dictio ut mordax tum pupugit, at relatio ut iucunda nunc delectat. Idem Queraldus quo regem delectaret, adhibitus ab illo in cubiculum, in quo constrata essent omnia serico, atq; exasperatis acu purpuris, nullusq; relictus esset locus, in quo sine nota posset inspui, fieretq; illi proximus regis è famulis quispiam ore fædo, atq; impuro, è uestigio excreabundus os illius sputo inspurcauit, qui sublata statim uoce regem appellauit. Hoc cognito Queraldus: Ego, inquit, iucundissime rex, apparatus tui nitorem admiratus, ne aliqua illum parte contaminarem, nullum cum alium præter illius os, immundum

dum relictum locum, atq; spurcosum cernerem, in illum ex-
creatum profundi, quasi à te ob id seruatum, quo nitor ibi
tuus saluus esset. Actio quidem ipsa sordida tunc fuit, & con-
tumeliosa, at relatio perbella. In eadem legatione quidam è
regis aula factus ei obuiam, in deformitatem eius illatus:
Quid, inquit, Petrus rex portenti ad nos misit? Ad ea ipse
confestim: Sciebat, inquit, Petrus ad quem me mitteret, nam
& rex ille deformior erat. Hæc ipsa & dictio, & responsio
habent in dicendo spicula: at in referendo salem ac iocula-
tionem, propter promptitudinem respondendi ac maledicti
reiectionem tantopere inexpectatam. Parasito cuidam appo-
sita cum esset in mensa uulua suilla deridiculi gratia, tum
ille sublatis pudibunda è corporis parte uestibus, nudato ba-
cillo, illum in quadram iniecit: cumq; esset inclamatum à co-
messoribus, immurmurauit, inquiring, tales carnes cultrum
talem exigere. Quod quidem actu foedum, obscenum re-
sponso, at relatu pro loco tamen, atq; auditoribus non iniuz-
cundum. In hoc autem ipso iocandi genere comis est admo-
dum ac periucundus, AVL. COLOTIVS noster,
tum propter insitam ei à natura perraram quandam in di-
cendo hilaritatem, tum propter egregiam literarum peri-
tiam, rerumq; multarum usum. Quo fit, ut in explicandis fa-
bellis, in epigrammatis, Comitorumq; Poëtarum dictis refe-
rendis ac lusibus mirificè delectet. Quibus in rebus cum pri-
mis habenda est pudoris ratio, limitesq; ipsi uerecundiæ aut
parum, aut nihil prorsus transgrediendi. Locus tamen, &
tempus, & auditorum personæ nonnunquam paulo licen-
tius indulgere solent ijs qui uerba faciunt. Matrona Medio-
lanensis è familia peruetusta & nobili, quæq; aliquando cum
amatoribus

amatoribus lusisset, fuerat à sacerdote sollicitata, qui è Fratrum Minorum esset ordine. Ea coràm sollicitanti, in hanc sententiam respondisse traditur: se non posse non multum illi quidem debere, ex eo quod amaretur, ceterum ægre se illud ferre, quod ab eo eius ætatis esse iudicaretur, cum non esset, in qua quod reliquum esset, ut reliquiosum quidem, ac male olidum Fraterculorum tunicis sudore ac pædore infectis subijceretur. Quod responsum per urbem cum percrebuisset, ipsaq; à grauib; quibusdam uiris, ac sibi perquam familiaribus interrogata, serenitate quadam oris rem omnem confessa esset: licentior illa, festiuaq; explicatio uisa est non solum non ademisse aliquid pudori, uerùm addidisse multum comitati, atq; inter notos & amicos gratiæ. Galeatius Pandonus Ioannis Andegauensis partes secutus, cum alijs non paucis in carcere, ac squalore complures annos Ferdinando à rege est habitus: cæteri in uinculis assiduo male dicere, lamentari, mærore confici. ipse contra iocari, ridere, pædorem in delicias uerbis conuertere, nihil illo iucundius esse, denique eam ob rem in pugillatum descendere. Quod Ferdinando renuntiatum cum esset, liberari eum è carceribus statim iussit, liberatumq; honesto salario est profectus. Ille ad mortem usque Ferdinandi sic uixit, ut quæ plurima in carcere teterrime passus esset, ea omnia inter enumerandum in risum conuerteret ac iocum. Cum igitur quæ ad facetudinem spectent, quæq; ad facetum instituendum à nobis explicata sint, reliquum est uti pauca, quedam de Ironicis dicamus, ne pars hæc tanquam inculta à nobis relictaq; uideatur.

De Ironiis. Cap. III.

ET Aristoteles uirtutum moralium disputator solertissimus, & Græci scriptores plerique omnes tradunt, Socratem fuisse Ironicum, quod quæ dissimulantiæ eiusmodi à modestia proficisceretur, inde effectum est ut genus quoddam dissimulationis sit ad uirtutem referendum. Quando eius, qui ea utitur, nequaquam illud est aut consilium aut finis, quo aut fallat ipse quidem, nugeatur ue, aut lustrum inde sibi compareret: uerum ut ostentationem defugiat, tumoremque uitet, ab insolentia uerò sic recedat, ut intra modestiæ ac uerecundiæ fines potius diuertetur. De eo enim in quo quis præstat, cum demit sibi particulam: uel de se ita quidem loquitur, ut uideri nolit aut insolescere ex eo, aut non existimare tantum se profecisse, quantum aliorum fortasse sit iudicium: utrunque profectò modestiæ est, non tergiversationis, aut fraudis, qua tamen in re medium quoque retinendum est. Nam uelle id quod inest nimium attenuare, id finitimum est inficiationi. Vehementior enim extenuatio non minus fortasse in ostentationem intendit, quam arrogatio illa insolens ac uanitatis socia. De cuius principijs quia multa iam tradita sunt à nobis, reliquum est de hac ipsa Ironia quæ uirtus est, & à multis Socratica est agnominata, quæ necessaria uisa sunt, uti præcipiamus: Agnominabimus itaque libenter Socraticam siue dissimulationem, siue ironiam, quo notius appareat alia dissimulationis genera turpia esse, quæque condemnentur digna, sicuti iam docuimus, cum in plureis eam distribuimus partes, hoc uerò ipsum genus & honestum esse, & ad uirtutem referendum.

Definitio.

Definitio. Cap. III.

Quo igitur Socratica hæc quæ & qualis sit, magis appareat, eam sic terminabimus, quædam ut sit mediocritas pro loco quidem ac tempore, proq; personæ dignitate dissimulandi ea quæ nobis insunt, & in quibus præstamus sine ostentatione & fraude, ac sine lucro. Nam nec Socraticus hic dissimulator pecuniæ inhiat ac lucris, nec ut demittendo seq; & sua alius efferat, neq; ut inasimulantiatur aut decipiat. Eritq; eleuatio ac demissio ipsa sic modesta & prudens, ut neq; quod inest, prorsus insicietur, perinde ut nihil externum effingit, exornatue sese ijs quæ sua non sunt, utq; ab ingenuitate nullo modo recedat, sed in ea ipsa dissimulantia potius id præstabit, quod liberaali dignum homine iudicetur. Hos igitur intra fines Socratica hæc modestia uersabitur, iurâq; cõstituet sua: nam si mediocritas est, modum necesse est retineat ac temperationem, aliter enim aut in fraudem declinabit, mendaciumue, ac ueri abnegationem uoluntariam, aut in ostentationem elatam illam quidem ac superbientem, perinde ut de uestitu Laconico Aristoteles iudicat.

Ac primo quidem loco quærendum uidetur, an ætatẽ omnem, ac qualemcunq; uitæ partem deceat dissimulantia, omnem ne etiam personam: siue is filius sit familiã, siue pater, siue cum magistratu, siue priuata liberaq; publicis à muneribus. Cuius quidem rei prudentia ipsa iudex erit, & ea ratio, quæ iure suo recta agnominatur. Senex tamen quàm iuuenis adolescensue ad retinendum modestiam quam requirimus, ut prorsus magis est idoneus, sic minus facilis ac lubricus ad incurrendum in ostentationem, aut in deceptionẽ ac fraudem

fraudem, propter longiorem uitæ usum, animumq; magis confirmatum aduersus inconstantiam ac leuitatem: tamen adolescentulos nonnunquam uidemus optime constitutos, senes contra perquam immoderatos. Sed nescio quomodo in sene ironiam hanc, id est, eleuationem bene ante actæ uitæ, rerumq; gestarum minus admiramur, in iuuenē uehementius: fortasse quod ætas hæc promptior est ad ostentationē, seq; resq; suas magnificandas, ab utroq; tamen habendus est ante oculos habitus ille Laconicus. Ac ne nostris à disciplinis discedamus, Iulius Pomponius exactissimus ætatis nostræ Grammaticus, Romanæq; uetustatis perpensor quammaximè diligens, nobilitatem generis ita dissimulauit, cum è familia esset Sansseuerinia, quæ haudquaquam exiguæ parti Lucaniæ imperitaret ac Brutia, ut neq; ipse genus fateretur, & cum illis quibus notum id esset, ita loqueretur, ut uideri posset nobilitatem contemnere. Cognitionem uerò rerum plurimarum, quæ in eo erat non mediocris, ita præ se tulit, ut docēs ipse, uetustosq; autores interpretās declararet, qui & quantus in docendo esset, atque in interpretando: cæterum in conuentibus, familiariq; in consuetudine ac sermone mirum est quàm uerecundè, nedum modestè de se aut sentiret, aut loqueretur: cum que alijs plurimum tribueret, in seipsum maxime parcus erat. Contra uerò Laurentius Valens, multæ uir doctrinæ, ingenij que in primis acuti, popularibus in congressibus, ac literatorum circulis ostentandæ disciplinæ iudicatus est fuisse studiosior, ne dicam parum modestus, ut in ijs circulis multo appareret diligentior, quàm in libris ipsis, quos scriptos reliquit. Cumq; non pauca in Dialecticis adinuenisset aduersus horum temporum artis

eius magistros, eò sese efferebat, palàm ut diceret, nullam esse Logicam præter Laurentianam. Albertus uerò cognomento Magnus, qui multa posteritati physicis in rebus ingenij sui reliquit monumenta, in ultima senectute cum studiosis à uiris consuleretur, respondere plerunque est solitus. Quærite Albertum in libris. Adeò non modò non præferebat tot annorum studia, lucubrationesq;, sed memoria uideri uolebat timere: cum tamen & memoria optimè ualeret, & obseruarentur ei ante oculos physica inquisitiones etiam iuuenilium annorum. Antonius Panhormita, qui obliteratam, nedum languescentem in Italia Poëticam restituit in antiquam penè formam, cum à studiosis persæpe hominibus de perueteri, dubitataq; siue Poëtæ aliqua, siue Oratoris interrogaretur sententia, quadam etiam cum frontis hilaritudine, ac si memoriæ diffideret: Ite, respondebat, ad Iouinum: adeò etiam senex & primarius uir in Alphonsi regis aula, quod sæpenumero docuisset, scire se dissimulabat. Itaque quem nunc fructum colligit, dissimulatione ex ea colligit. Hæc igitur Socraticæ sunt dissimulationes, & honestæ, & laudabiles: non ut ostentent, non ut lucrum inde aliquod capiant, præter honestam illam animi conscientiam in se ipsa sibi congratulantem, perfruentemq; bonis suis: quem tamen fructum, eumq; maximè uberem admirata posteritas ipsa reddit. Hæc est illa despicientia sui ipsius tam liberalis, ut liberalitate ex ea, ne dicam eleuatione rerum suarum, tantus colligat redditus, ut centuplum inde summa etiam cum ubertate accipiat. Detrahebat sibi Socrates de cognitione rerum, de scientia: non ut abnegaret quod in luce expositum erat, sed ut alios inuitaret ad humanitatem, ac modes-

stiam:

stiam: neque enim uideri uolebat insolescere ob multarum rerum peritiam. Franciscus Aretinus, genere nobilis, doctrina eximius, etate prouectior, cui Romana non parum debet lingua, inter ipsos quos habebat doctrinae sectatores ita se gerere est solitus, ut post traditam institutionem, minores semper inter illos partes quam quae suae essent susciperet. Itaque non solum sibi quod suum non esset, nullo modo arrogabat, uerum demebat de proprio & in loquendo, & in conuersando cum familiaribus.

Nec uerò quancunq; ad interrogationem, siue iocando, siue serijs utendo hic ipse ubiq; erit ironicus, ac dissimulans. Nam nec uir fortis quocunq; in periculo, fortitudine ac robore suo uetetur, illudq; obibit. Nec urbanus & comis in funere iocatur, & ad risum inuitat dictis suis astantes. Delectus sed adhibendus, rectaq; illa ratio consulenda. Franciscus Pude-ricus Grammaticum cum commonefaceret, cuperet quae illum minus exandescere erga discipulos, temperantiuq; illos uerberare, uocatum illum ad se huiusmodi aggressus est dictis: Quid hoc amabo, quod aliorum quidem Grammaticorum discipuli satis de institutoribus queri consueuerunt, ferula quod nimis sauiam, te uerò ipsum incusans quòd nec irasci scias, nec senticula ferire? Itaque dissimulante dum loquitur, Grammatico ruborem induxit. Mater mea Christiana de me admodum puero cum esset sollicita, sciretq; me assiduam agere apud Grammaticum, primasq; ferre inter condiscipulos partes, nec laudare coram uellet, alibi his adoriebatur: Quid, ô fili, de te audio? quòd hodie superatus è ludo discesseris, in themate Latinis uerbis explicando. Alibi: At ego mellitum tibi edulium paraueram, quòd sperarem te uictor

rem literaria è concertatione rediturum, redis uictus? Quod igitur tibi paraueram, ad eum sum, qui te uicit, missura. His igitur atq; alijs mater gaudium dissimulabat, dum laudare puerum me coram omnino defugit, Socraticamq; per dissimulationem hortabatur ad perdiscendas literas. Quinetiã prudens hæc dissimulantia plurimum secum fert momenti & in laudando, & in uituperando. Antonius Panhormita cum irridere uellet philosophantium è classe quempiam, quem honoris causa haud nomino, perinde atq; admirabundus dicebat: Hic decimo post anno quicquid profecit, primo quidem studiorum die profecit. Horatius etiam Poëta insectandis uitijs, atq; irridendis ineptijs magnopere est Socraticus. Quid quod Annibal eodẽ irrisionis genere lusit Antiochum regem? cum enim rex suas illi ostentaret copias, & numero peringentes, & armis egregie instructas, percontanti satis ne ea aduersus Romanos essent, respondit, se satis esse arbitrari, tametsi Romani admodum auari essent. Vide obsecro quam Socraticè ignauiam illius riserit. Eadem arte summis extulit Scipionem laudibus: nam cum esset (ut traditum est memoria) sermo inter eos de ducum excellentia, dixissetq; Annibal, primo sibi uideri statuendum loco Alexandrum Macedonem, secundo Pyrrhum Epirotam, sibiq; assereret tertium, intulissetq; Scipio: Quid si te non uicissem? Tum, ille, uel me respondit omnibus censerem præferendum. Itaq; per hos quasi cuniculos, iterq; dissimulatum peruenit ad exquisitam illam ac maxime celebrem laudem. Iulia Augusti filia, Marci Agrippæ uxor, hac etiam uia paternam à se auertit reprehensionem: nam cum animaduertisset patrem Augustum per moleste tulisse, quadam quod in pompa exculiorem ornatu,

luxuq;

luxuq; indulgentiore processisset, dieq; insequenti matronali solum more culta patri se ostendisset, ab illoq; mirifice esset laudata, quòd in eam formam ornata incederet: tum illa ad dissimulandum instructa, uerbis his hesternum luxum deprecata est, luxusq; increpationem à se auerit, inquit: Hæri me uiri oculis exornauit, hodie patris. Multum itaque has ad res, siue in laudem spectent, siue in accusationem, siue in respondendo siue in iocando, ipsa ualet dissimulatio, ratione duce & comite. Petrus Compater, cuius mors senectuti meæ ingens nuper uulnus inflixit, uir utiq; ad omne genus facetiarum maximè appositus, cum prætereuntem conspiceretur abunde locupletem hominem, maximè tamen attenuatum: Hic, inquit, multa dando factus est diuitior. Idem cum uideret compluribus eum satellibus incedentem militarem hominem eundemq; purpuratum: Nimirum hic, inquit, hoc cum ornatu & clientela ad aram proficiscitur, à dijs ueniam impetraturus, quæq; per uim rapinamq; abstulit, templo, arisq; oblaturus. Confederat Lauiduius compluribus cum literatis Antonianam ad porticum, utq; erat ingenij literarumq; ostentator oppidò quàm gloriosus cum recitasset uersus quosdam à se in laudem editos Bartholomæi Rouarellæ, sacerdotis Cardinalis. Quo, inquit, sciatis, uersiculi hi nostri quantopere Bartholomæum delectauerint, ijs ipse auditis confestim de manu quidem aureolos quinquaginta mihi diuimerauit. Aderat ibi homo, qui & leuitatem eius nosset, & Bartholomæi magis strictas atque attenuatas, quàm parcas erogationes esse. Is itaque ore quammaximè composito: Per Petrum, inquit, & Paulum adiurarim, breui Lauiduium Pontificem Maximum futurum, cum in eum sacerdotes, auarifs-

Summum genus hominum, tam sint liberales: Maeste ingenia
 Laudui, uersus quamplurimos & conde, & cde, facile hoc
 scribendi genere Pontificatum tibi comparaueris. Quae po-
 tuit esse insinuator irrisio? & inanissimi simul hominis, &
 incruissimi Poetae? Atque haec quidem ironia agnominari Ir-
 risoria recte potest: nam nec Socratica prorsus est, cum aut
 parum, aut omnino nihil demat imminuatque, & tamen à mo-
 destia non recedat: utuntur autem ea & Oratores, & Poetae,
 non sine urbanitate. Thomas Pontanus per urbem deambu-
 lans, interrogatus à uiatore, an Cancellarius esset Perusi-
 nus: respondit, se uiatorem esse, impudentique interrogationi
 eius hac ratione illusit. Aelius Syncerus cum irridere uerbo-
 sum hominem honeste uellet, conuersus ad astantes: Homo
 hic, inquit, à muto parum abest. Quid quòd haec ipsa dissi-
 mulantia maximam quandoque uim habet laudationis, ut
 cum familiaris noster Suardinus Suardus in conuentu lite-
 ratissimorum hominum commendare industriam uellet,
 assiduitatemque adolescentis cuiuspiam in literis: Hic, inquit,
 adolescens à Musis auersus est adeò, ut etiam noctes in cho-
 reis absumat ac palæstris. Contrà, cum uituperare hominem
 maxime sordidum uellet: Homo hic, inquit, domi habet nite-
 larum omnium magistrum, sordiumque censorem. Viicensis
 autem Cato, licet ipse in explicanda animi sui sententia aper-
 tus admodum ac liber esset, tamen surdaster cum haberetur
 sepe numero ac si non audisset, quorundam dictis nihil omni-
 no respondebat. Itaque dissimulandi genus illud Socraticum
 ut ad modestiam referendum est, sic hoc ipsum Catonis ad
 prudentiam, sapientissimumque uiuendi usum, ac rationem.
 Nec uerò pauci hoc dissimulationis genere non à maledictis
 modò

modo se tutantur, dum tanquam non audissent, illis non re-
 spondent, uerum etiam à malefactis, dum aliter etiam quàm
 dictum est, sese accepisse fingunt. Adolescens quidam uocas-
 tus ad testimonium dicendum in causa furto surreptæ lanæ,
 sumpta occasione luna, quæ biduo antè deliquiū passa esset
 dissimulauit se audisse de lanæ itaq; de luna respondit: nan-
 que interrogatus à iudicibus de lanæ surreptione, sublatis in
 cælū oculis: Per, inquit, cælum ipsum iuro iudices, perq; Deū
 potentissimum numen qui omnia nutu suo tēperat nunquam
 me dedisse operam Astrologiæ, neq; unquam me audisse qua
 ratione lunæ surreptio fieret addidit & hīs fatua quædam di-
 cta. Quibus uersi in risum iudices, arbitratiq; rudioris il-
 lum ingenij esse, ac persecuti eum cachinnis, abire è conspe-
 ctu perinde ac fatuum permiserunt. Ille igitur ratione hac à
 dicendo testimonio liber euasit. Prætor Neapolitanus per ur-
 bem summiserat satellites, Focillum quendam qui caperent
 furii suspectum: ij percontati de eo cum essent Erricum
 Pudericum equitem Neapolitanum, isq; illum sciret proxima
 delituisse in taberna: At, inquit, Facellam scitote do-
 mum illam quæ est antè oculos, paulò ante ingressum: est e-
 nim Neapoli Facellarum familia peruetusta & nobilis:
 dumq; illis monstratam ingrediuntur domum, interim fa-
 cultas data est Focillo, prætoris satellites euadendi. Itaque
 dum se fingit Erricus pro Facillo Facellam audisse, fugæ il-
 us consuluit. Constans etiam fama est, diuum Franciscum,
 dū inter homines ageret, lepuseculū canes fugitantem, quo sal-
 uum faceret, delatū illum metu ad pedes eius cepisse, atq; in-
 tra tunicæ sinistrā manicā quæ latior esset immisissum abscon-
 disse: cūq; uenatores facti obuiam percontarentur quā lepus
 BBb 4 transisset

transisset, dextera leuam designans: Scitote, respondit, uiri
 hâc illum minimè transisse. Igitur uir sanctissimus dissimula-
 tione ea usus est, quo à canum dentibus lepuseulum libera-
 ret, quem postea eductum è manica abire liberum permisit.
 Quod etsi fortasse in exemplum fictum est, tamen & simi-
 lia quandoq; accidisse in rebus hominum palàm est. Et hæc
 quidem dissimulationes licet factò magis constent, quàm
 dictò, tamen à dictò ut male accepto initium ducunt, & cau-
 sam.

Omnino autem rerum publicarum moderatores, quiq;
 populis præsumt ac nationibus animaduertere, uel perpende-
 re potius examinantissimè quidem debent, qua & uia, &
 fronte dissimulatione hac utantur. Siquidem eorum dicta,
 sententiæq; & altius penetrant in animos audientium, & la-
 tius tum dicta, tum responsa significationes extendunt suas,
 alijsq; atque alijs diuersis ea modis interpretantur: ut cum Ia-
 cobus Caldora cogitabundus inter deambulandum immur-
 murasset, Capuam Roma quidem minorem, ac Carthagine
 maiorem fuisse, Tum unus ex ijs qui aderant, suspicatus, agi-
 tare animo Iacobum Capuæ obsidionem, confestim id Cam-
 panis significauit: quod haud multo post Iacobi consilijs in-
 commodi plurimum attulisse constat. Quocirca principibus
 uiris, rerumq; publicarum administratoribus, & ubi, & qua
 uia & apud quos Socratica hac utantur dissimulatione, eti-
 am atque etiam considerandum est. Ferdinandus Alphonse
 filius patre mortuo interrogatus à familiaribus amicisq;, an
 ærarium relictum esset ei à patre abunde amplum: dum il-
 lud dissimulante extenuat, regulos penè omnes, optimatesq;
 ciuitatum regni ad rebellionem inuitauit. Pro tempore ta-

men ac loco ipsa extenuatio non parum ad autoritatem existimationemq̄. Qua quidem arte Federicus Vrbinâs sæpenumero magna cum prudentia utebatur: nam nec raro quidem nec occultò, aliquando etiam in propatulo hosti se imparem dicebat, parteisq̄ suas minores profitebatur, quo uerbis ijs hosti significatis, imprudentiorem illum, minusq̄ cautum redderet: Quo fit, ut hæc ipsa omnia ratione metienda sint, artèq̄ temperanda, quando ratio ea quæ à Peripateticis iure quidem recta dicitur, actiones in utranq̄ partem nostras definit.

Res autem ipsa & docuit, & assiduo docet, non in uoce solum ac uerbis, uerum etiam in uultu, gestuq̄ ironiam locum ac ius suum retinere: ut cum aliud dicimus, aliud innuimus: aliud uultu, aliud manu significamus. Hinc apud Persium:

O' lane à tergo quam nulla ciconia pinsit.

Nam & contemptus ac derisiones quædam gestu magis ac signis fiunt, & maxima sunt ex parte ironicæ, cum tamen uoce laudem uideantur asferre. Nam & prætereuntes siue ciues, siue peregrinos postquam eos blande familiariterq̄ salutauimus, aut magnuum gestu, aut oris irridere consueuimus ut saluatio ipsa omnino fuerit ironica ac ridicularia. Quid quòd uerba quædam maximè sunt ad ironiam idonea: quale est uerbum Vale, & Viue, aliæq̄ salutandi uoces, indeq̄ inductum est, ut sæpenumero ab eruditissimis etiam scriptoribus ea uerba malam dicantur in partem ut illud Terentianum. Valeant qui inter nos dissidium uolunt. Et Tibullianum illud:

O' ualeant syluæ, deficientq̄ canes.

Item apud Virgilium: Viuite syluæ.

Et apud Valerium Catullum:

22 Cum suis uiuat, ualeatq; mœchis.

An non serui interdum, ac nequam & scelerati homines uerbis dictisq; fœdis ac contaminatis sibi maledicunt, inuicemq; conuiciantur ac detrahunt? cum ipsa tamen detractio laudationis in se uim habeat, ac speciem congratulationis quasi cuiuspiam.

De Ironia igitur, Socratica q; dissimulatione hætenus. Absoluta est, ut arbitror, de sermone disputatio, communiq; oratione, ac familiari, præcipua q; pars ea qua requies quaeritur, relaxatioq; à laboribus ac molestijs. E' qua quidem explicatione liquidò apparet, quæ uitia sint inter colloquendum fugienda, sermonesq; domesticos, quæ contrà mediocritates complectendæ. Tu uerò sic habeto, ad honestas uoluptates, relaxationesq; à curis ac negotijs nihil tam conferre, quàm sermones illi cõferunt, colloctionesq;, quæ de Deo habentur, diuinisq; de rebus. Id quod nuper Petrus Compater moriens declarauit: paulò enim antè quàm animam ageret, multa cum de Deo, deq; animorum differuisset æternitate, sic deniq; ad astantes nos, quos ualere iubebat, conuersus, & tanquam ultimo in actu constitutus, lingua etiam hebescente dixit: Omnes quidem sermones inter notos atq; amicos esse suauissimos, illos uerò multo suauiores, quorum materia Deus esset. Quocirca nos ipsos exhortatus prius, post etiam per Deum ipsum obtestatus rogabat, uti amicitiaemores, quoties conueniremus, nostra omnis oratio à Deo inciperet, desineretq;

in Deo.

F I N I S.

P. SVM.

P. S V M M O N T I V S R E V E.
 rendissimo & illustrissimo Francisco
 ex PicoIhomineis Aragonio,
 Bisitanensi Episco:
 po, S.

Historiam belli Neapolitani, quod
 Ferdinandus Aragonius cum Io-
 anne Andegaviensi quondam ges-
 sit, ad te nunc mitto Antistes ope-
 ritime, ita quidem nondum omnino expolita-
 tam, ut scriptore ab ipso relictam inuenio.
 Leges autem hic egregias gentis tuæ laudes,
 utquæ Maximorum Pontificum lumen, Se-
 cundus ille Pius tuus, ut innum erabileis ali-
 as eius taceam uirtutes, regna etiam integra
 parare amicis consueuerit. Is enim mortuo
 Alphonso rege, cum tantam illam proce-
 rum, ac populorum à Ferdinando eius filio
 defectionem, quæ sanctissimi patris æquitas
 erat, ferre iam non posset, ita Ferdinandi re-
 bus fauit, ut & bellum omne suis ipse præci-
 pue auspicijs confecerit, & pacatum tandem
 ei tradiderit regnum. Quod uero ad historię
 fidem attinet, Pontanum scito singula hæc
 non rerum fama collegisse, non hinc atque
 illinc emendicasse, sed interfuisse ipsum re-
 bus ferè omnibus. Nec est quod miretur for-
 tasse quispiam, nouis eum agere interdum
 uerbis,

uerbis, qualia sunt dignitatis illa, Comes, Marchio, Dux, Princeps, cæteraquæ rerum ac locorum huius temporis nomina, cum explicari aliter res ipsæ nō potuerint. Quam ille usurpationem, licet necessario, atque consulto his temporibus ab ipso receptam, sæpe tamen, dum uiueret, ut erat Latinitatis obseruantissimus, excusabat. Tu qua par est in autorem gratia, munus hoc accipias: Pontanoquæ tuo (tuus enim dici iure potest, per quem tum Picolhomineum genus, tum uero rex magnus uobis affinitate coniunctus celebratur) debere ipse cum tuis nunquam desinas.

Vale.

IO AN:

IOANNIS IOVIA-

NI PONTANI DE BEL-
lo Neapolitano, Lib. I.

TALIAM naturæ instituto quodam (nullū enim perpetuum est imperium) post collapsas res Romanas, & regnātem Gothum, uariæ gentes, diuersis tamen temporibus occuparunt. E quibus maximè illustres Lāgobardorum res fuere. Hos diutius regnantes primo Franci, post Normanni, & ipsi ab initio partim Germani, partim Sarmatæ, uerū è Gallia, quam aut pulsas, aut superatis antiquis colonis occupauerant, profecti pepulere. Princeps autem Robertus Viscardus, rerū quas gessit magnitudine, ingentem sibi & gloriam, & imperium comparauit. Satis enim parua manu Italiam ingressus, atq; ab Gulielmo fratre, qui Melfia ædificata, cum Normannis in Apulia confederat, cuiq; à uirtute Ferribrachio fuit cognomen, aduersus Græcos in auxilium arcessitus, rebus non semel benefectis, cum Gulielmo, Drogoq; , atq; Humfredo fratribus, qui pro ætatis prærogatiua, alius post alium Normānis præfuerat, in dominatu successisset, Constantinopolitani Imperatoris præfectos primo è Salentinis expulit: inde in Brutios cum Rogerio fratre profectus, Pœnos qui plureis annos genti imperitauerant, ui atq; armis eiecit: trañciens' que in Siciliam, multis confectis prælijs, attritisq; tandem barbaris, insulam penè omnem in suam, fratrisq; potestatem redegit.

Quorum

Quorum reliquias nedum delet, maiores res omitteret, in montanis Siciliae locis sedes habere eos permisit. Mox reuersus in Italiam, Lucanos, Apulos, Samnites, Campanosq̄, qui cis saltus Terracinenses sunt, diuersis artibus ac temporibus domitos, in suum ac fratris iurare nomen coëgit. Post uero cum Boamundo filio Hadriam irajciens, fugato Imperatore Constantinopolitano Alexio, plurimis captis oppidis, non exiguam Epiri, ac Macedoniae partem imperio suo adiecit. Ab hoc igitur, atq̄ à Rogero fratre imperium coëpit, quod post à Rogero Rogerij filio in regium nomen uersum est, ac supra trecentos regnatum annos, maximis interim bellis fortiter administratis, pluribus rebus terra, mariq̄ feliciter gestis, dum ab ipsis aut propulsantur regibus, aut inferuntur bella, Federico etiam & rege, & Augusto Romanam ecclesiam prosternente. Quo mortuo, excitante Romano Pontifice ad bellum Gallos, hi Siculo ac Neapolitano regno, Carolo duce potiti sunt, Caroliq̄ successoribus post inter se de regno cõtendentibus, quæ contentio Italiam simul omnem, Galliasq̄ permiscuit, tandem ad Alphonsum regem deuenit, quem Hispania è citeriore accitum, & annis ac rebus gestis florentem Ioanna sibi adoptauerat, quæ per id tempus Ladislao fratre mortuo, Neapoli regnabat. Hic Ioanna etiam uiuente, primum cum Ludouico, deinde ea mortua, cum Renato, prouinciæ, atq̄ Andegauia regulis, qui & ipsi regnum sibi Neapolitanum, quod ex eadem qua Carolus, stirpe essent editi, atq̄ ex testamento superioris Ioannæ hæreditarium asserebant, plures annos bella uario euentu administrauit: tandem Neapoli, per uim capta, Renato etiam pulso, uictor regno potitus est. Hoc regnante Italiae res ma-

ximè floruerunt: nam & bella multa fortissime gesta sunt, & bellis partim compositis, partim etiam confectis, pax secuta est tranquillitatis atque opulentiae plena. Haec aetas fortissimos duces, sapientissimos rerumpublicarum administratores habuit, uideatque literarum studia magno favore, ingenti frequentia, post tot seculorum interiecta intervallo reuocari. Quam temporum felicitatem Alphonsi mors turbauit. Hunc hyeme in Apuliam profectum, dum aucupij, ac uenationis studijs capitur, morbus corripit, quo confectus haud multis aestiuum post solstitium diebus Neapoli interiit, aetatis suae annum agens quartum ac sexagesimum. Alphonso mortuo Ferdinandus succedit, quem haeredem in regno Neapolitano pater instituerat, natum Valentiae, in Hispania citeriore, atque ex muliere susceptum, quam Valentiae cum ageret in delitijs habuisset. Res hortari uideatur, quoniam Italiae rerum mentionem fecimus, qui tum uniuersae status esset, qui que aut populi, aut principes eam moderarentur, paucis exponere. Nec uero caeterae indignentur urbes, reguli que, si primae nobis Venetiae auspiciis dicendi fecerint, & propter urbis ipsius magnitudinem, ac nobilitatem, & propter reipublicae temperationem, summamque imperij aequabilitatem. Igitur urbis huius primordia satis quidem exigua fuere: initio enim loca in quibus post urbs creuit, à piscatoribus habebantur, ac salinarijs, qui piscandi studio, aut faciendi salis gratia illic multi conuenerant. Quas ad res locorum eos natura cum primis inuitabat, propinquitas praeterea, ac frequentia Venetiae urbium, & quibus mortales multi eò assidue mercandis ijs confluebant. Quibus artibus ac quæstibus paulatim loca ipsa creuere habitatoribus,

bitatoribus, creuere quoq; cum quæstibus simul & negotian-
 di, & nauigandi studia. Idq; eo magis, quod sedes eæ terre-
 stribus ab incursionibus maximè tutæ habebantur, grassan-
 tibus iam tum exteris nationibus, ruentiq; Romano imperio.
 Itaq; hac usi opportunitate, opulentissimus quisq;, ac maxi-
 mè nobilis è finitimis Venetiæ atq; Illyrij populis, dum bar-
 barorum, qui per id tempus Italiam infestabant, iram ueren-
 tur, in tutiora se recipientes, multis præsertim direptis, non
 paucis etiam funditus excisis oppidis, eò tanquam in arcem
 confugiunt. Post uerò alijs atq; alijs commigrantibus cæpe-
 re maioribus studijs, cupientioribus animis rem nauticam
 exercere. Quam ad rem locus, necessitudoq; magis ac ma-
 gis eos adhortabatur, crescente multitudine, ac solo angus-
 to, rerumq; omnium, quæ uictui necessaria essent, egeno at-
 que infœcundo, ut inter palustreis, atque æstuarios locos si-
 to. Quod si coniectura uti liceat, credibile quoque est, pro-
 pinquos quosdam portus, qui perquam celebres tunc erant,
 illabentium que in mare fluminum ostia, plurimum fre-
 quentiæ contulisse, dum assiduo, continenter que per ea
 commercia exercentur. Hinc opulentio rem ad mercaturam
 conuenarum cum uerterentur studia, breui Venetorum res
 (Venetos enim sese, quod è Venetia emigrassent uocauere)
 ciuibus, atque opibus aucta est. Igitur diuitijs freti, periz-
 tia que nauigandi, cum eorum nomen abunde potens pol-
 lensq; & clarum esset, Mauris sæpius classe superatis, præ-
 donibus que Illyricis, quiq; alij mare infestum reddebant,
 captis uictis que, pluribus elati uictorijs, cæpere insulas pri-
 mo, atque nationes externas subigere. Atque hunc in mo-
 dum circiter septingentos (ut ipsi tradunt) annos, aut etiam
 amplius

amplius artibus his eò potentiaè peruenere, uti Venetorum
 res finitimis, exterisq; pariter formidolosæ essent. His igitur
 è sententia fluentibus, crescente imperandi cupidine, ad res
 Italicas, animum adiecere, finitimis regulis, dum impoten-
 ter in subiectos populos dominationem exercent, eos inuita-
 tibus. Nam inter Patauinos, ac Veronenses regulos diutius
 cum esset certatum, utriusq; partis rebus uexatis atq; attri-
 tis, lacepsiti & ipsi aliquando à Patauinis hanc occasionem
 nacti, finitimam in continentem insiliere. Post bello maximo
 acerrimoq; conflato cum Philippo Maria Mediolanensium
 duce, cuius imperiũ late magnum in Gallia cisalpina erat,
 multis tandè cladib. ultrò citroq; datis, atq; acceptis, uniuersa
 penè Venetia occupata, Bergamo ac Brixia captis ma-
 gna quoq; Illirij parte aliquanto tamen prius domita, impe-
 rium in Italia uiribus autoritateq; magis ac magis auxere.
 Tantam autem rerum felicitatem concordiaè studium maxi-
 mè peperit, ac uiuendi inter se æquabilitas è statuendis ac ser-
 uandis legibus nata. Hunc itaq; tuendarum legũ consensum
 secuta est administrandæ reipublicæ concordissima securi-
 tas. Nam ne unquam nobilium animi per ambitionem inso-
 lescerent, qui eam initio constituere, unum & quidem sum-
 mum statuerunt magistratum: quem qui gereret, ducem uo-
 cauere, senatus quidem principem, cæterum cui iniussu sena-
 tus nec pace agere, nec bello publicũ quicquam liceat. Dux
 ipse senatum consulit, Senatus autor decernit, cuius tamen
 decreta Ducis nomine feruntur. Hoc mortuo è numero se-
 natorum statim alter per suffragia creatur. Magistratus ip-
 se quanquam perpetuus, memoria tamen nostra Franciscus
 Fuscarius, quod senectute aggrauate, publica ad munera fa-

Etus uideretur inhabilior, magistratu se abdicare coactus
 est. Huic de publico certa penduntur stipendia. Senatus ad
 eum cogitur in curia, quam egredi ducem, nisi statis diebus,
 ac certis causis minime permissum sit. Ceterum ipsis senato-
 ribus mira in dicendo libertas, summa in consulendo integri-
 tas, atq; asseueratio, recti ac ueri cultus eximius, erga patriam
 studium supra quam cuiquam sit credibile. Quod si quan-
 do deliberandis atq; decernendis rebus in contentionem sit
 deuentum, non partium studia superant, uerum publici bo-
 ni ratio. De quorum tamen institutis, moribus, æquabiliq; ad-
 ministratione silere est omnino consultius, quam non multa
 differere. Proximis in regionibus reguli tres imperitant, Me-
 diolanensis, Ferrariensis, Mantuanus. Mediolanensi frequen-
 tissimi, maximeq; opulenti Gallie Cisalpinæ parent populi,
 Comenses, Ticinenses, Alexandrini, Nouarienses, Laudenses
 Parmenses, Dertonenses, Cremonenses, item Placentini. Fer-
 rariensi Mutina, ac Regium, opportune ac nobites urbes sub-
 iectæ sunt. Rem Mediolanensem per id tempus moderabatur
 Franciscus Sfortia, qui Philippo Maria mortuo, Blanca
 Mariae uxori suæ, Philippi è nobili matrona, filiaë dominatam
 asserens, partim uir, partim beneuolentia ciuium, ac rerum
 gestarum fama clarum se, ac maxime potentem in Gallia,
 Italiaq; uniuersa fecerat, uir profecto Romanis temporibus
 dignus. Ferrariensem Borsius Estensis, miti uir ingenio, con-
 silioq; maxime tranquillo, quiq; Italicarum turbationum se
 se medium gerere consuesset. Mantuanam Ludouicus Gon-
 zaga, clarus & ipse uir, belliq; non minus quam pacis arti-
 bus clarus. Quæ urbes, populiq; alpibus adiacent, alij Mon-
 ferratensi, alij Sabaudiensi obediunt, cuius imperium etiam

trans alpes in Allobrogibus late amplum est. In Aemilia, Piceno, Umbria, Sabina, Latio, Heutruriæ magna parte, magna etiam Campaniæ, qui Populi, quiq; reguli in ijs agitant, Romani Pontificis imperata faciunt. Quorum omnium ea tempestate res maximè illustres Sigismundi Ariminensis, Federiciq; Vrbimatis erant. Quibus autem artibus Pontifices Maximi tantum sibi imperium comparauerint, nequaquam est explicatu facile. Namq; ut initio armis illud sibi uendicauerint, longe aliud arbitrari par est. Genus enim ipsum hominum olim quietum, ac religioni tantum deditum. Cæterum ut antè sacerdotes innocentissimi, atq; abstinentissimi fuere, quo tempore sola sacra, ceremoniasq; tractabant: sic post fuere ex eis, q; cupiditate ambitioneq; præcipites ierint. Verum Romani Pontificis æqua imperia, administratio tranquilla, studia pacis, otijq; maiestas propè diuina. Heutruriæ olim bona pars sub regulis erat: quibus aut cæsis, aut pulsis, Senenses, Florentiniq; illorum urbes, atq; agros suo imperio subiecere, finitimos etiam populos, qui antea liberi erant, in seruitutè redactos, nouis uti uiuerent legibus coëgere. Vtraque autem respública popularis nūc est, nobilitate olim ob superbiam pulsa. Florentinorum nomen per orbem terrarum late clarum est, non tam rebus gestis, quàm gentis ipsius solertia, & urbis magnificètia. Eam in plano sitam annis Ar-nus interfluit, quam deorum ne immortalium tēpla, an publica, priuatq; ædificia magnificentiorem reddant, haud facile est iudicatu. Iphis ciuibus merum ædificandi studium mira orandi cura. Sed quid regio non suppetat, peregre deuehendum atq; importandum curant. Certamen est, non in urbe modo, uerum etiam in agris, quis magnificentius ædi-

ficet. Itaque regio sumptu uillas passim ædificatas uides. Genus ipsum hominum acutum, & graue, bonarumque artium studiosum, pecuniæ tamen studiosius, quocirca in ultimis etiam terris negotiantur. Quorum tamen propria laus est, ac peculiare meritum, quod latinas literas penè ab interitu uindicauerint, dum & ipsi Latinis ac Græcis literis dant operam, & illarum studiosos ad se arcessitos, salarij, præmijs, honoribus prosequuntur. Urbs ipsa paulatim à paruis obscurisque initijs, atque Fesularum è ruinis creuit, quam quidam artium plurimarum, quas ea gens aut ipsa inuenit, aut ab alijs inuentas perfecit, frequentia mirum in modum auxit, locupletauitque. Florentinis proximi sunt Lucenses, ciuitas non tam suis consilijs libera, quam alienis opibus, atque præsidijs firma, dum Florentinorum ne accedat opibus magna curæ est cæteris. Senensis reipublicæ administratio propter diuersa ciuium studia inquietior est, nec satis ex eo libera. Itaque ciues dum parum ipsi inter se consentiunt, quæ reipublicæ in commune bonum haberi potest ratio? Pacis tamen apud eos studium uiget, præterquam Florentinorum artibus, quod non raro eorum res turbantur. Quorum ager oppidò quàm fertilis est. Ciues ipsi quæstui dediti, ac ciuili uitæ muneribus. Libertatis idem omnibus studium. Ea tamen Romani Pontificis opera Ducis que Mediolanensis, quàm ciuium cura magis constat. Genuensium res maiores quidem atque opulentiores haud multo antè fuere. Nam & mari aliquando potiti dicuntur, non solum Corsica, Sardinia, multisque Aegæi maris insulis captis, uexatisque, sed Euxino enauigato, pluribus oppidis quæ in ora Pontici maris posita sunt, ab eis aut captis, aut etiam conditis. Ve-

netorum quoque rebus pene ad internitionem aliquando adductis, & urbe illorum ingenti classe circumfessa. Horum opes paulatim dilabi cœpère ob domesticas seditiones ciuilia' que odia, quibus effectum est, uti amissa libertate Gallorum regi seruiert. Nam ueteris cum esset instituti, Ducem qui summum apud eos magistratum gerit, communi consensu creari, dum multos annos studio partium magis quàm publici boni duces designantur, magna certamina, fœdæ seditiones, ingentia etiam bella exorta sunt, donec Genuensium respublica eò perducta est, uti Gallicum nomen, imperiumq; à patribus inuocatum atque acceptum fuerit, missusq; à Carolo rege Ioannes Renati, de quo ante dictum est, filius, qui Genuensem rempublicam administraret. Reliquam Italiã, quæ ab saltu Terracinensi per Equos, Herricosq;, ac Marsorum, & Sabinorum montes in Picenum, ad ostia Truenti pertinet, quod flumen in Adriaticum sinum influit, quæq; supero etiam atq; infero mari cingitur, Neapolitani eam reges tenet, in qua Ferdinandus ex testamento successit. Igitur Alphonso mortuo, reguli, ciuitatesq; missis oratoribus, Capuæ cõuentu habito (nam pestilentia Neapolis infestabatur) in Ferdinandi uerba de more iurauere. Et quanquam omnia quieta apparebant, rex tamen conuentu dimisso, in Pelignos ac Marrucinos digressus, equitatu in itinere scripto reliquum æstatis in Thetibus ac Ferentanis egit. Hinc rebus regionis eius pro tempore compositis, in Apuliam, ubi hyemen agere decreuerat, maturauit. Interea Callistus Pontifex Alphonsi beneficiorum immemor, cuius autoritate atque opibus antea Cardinalis, post Nicolao Quinto mortuo Pontifex creatus fuerat per-

uersa consilia, & perfidia plena aduersus Ferdinandum de-
 gitare cepit, clamq; cum primoribus ciuitatum, ac regulis
 agere de rebellionem, diuulgatis etiam epistolis, quibus Fer-
 dinandum suppositum Alphonsi filium diceret, deniq; a-
 qua & igni interdiceret qui huius imperata facerent, & in
 officio ac fide permanerent. Quod in Callisti consilia mors
 interrupisset, ingens maximeq; calamitosum conflatum iri
 bellum apparebat: quippe qui esset fluxa fide, peruicaci in-
 genio, uarijs consilijs, præcipiti ambitione. Huc accedebat,
 quod dum assentatoribus patefacit aures, Borgio sororis fi-
 lio ingentem dominatum in regno Neapolitano destinaue-
 rat. Sed Callisti consiliorum ac uitæ finis idem fuit. Creatur
 inde Pius Pontifex, ad quem missi ab rege legati omnia pa-
 cata retulere: quin etiam haud multo post Latinus Ursinus
 Cardinalis, cum amplissimis decretis Barolum in Apuliam
 uenit, ubi iussu Pontificis, collegijq;, Ferdinandum initia-
 rum (uti moris est) coronaq; donatum, regem declarauit.
 Quæ res populariâ regni animos de bello iam dubitanteis,
 quietiora uti sperorant, mirum in modum confirmauit. Ipse
 interea amicos, sociosq; nunc per literas hortari, nunc per
 oratores rogare, uti ueteris amicitia memores esse uellent,
 se bonum amicum, fidum socium futurum: ad cumulâdam
 ueterem beneuolentiam, ad continendam societatem, nouas
 ubiq; causas, noua semper uincula additurum, offerre, pol-
 liceri. Se paterno contentum regno, suisq; fortunis pacem,
 atq; otium omni arte procuraturum: deniq; omnia se quàm
 bellum male, illumq; pro hoste habiturum palàm dicere, qui
 bellum in Italia moliri pararet. Adhæc in popularesq; suos
 publice ac priuatim noua beneficia conferre, uectigalia mi-
 nuere

nuere, regulos benigne appellare, ornare muneribus, decretis que Hispanis qui remanere apud se uellent, familiaritatem polliceri suam: qui redire in patriam mallent, muneribus affectos, ornatosq; dimittere. Carolum patruclèm, Nauarræ principem, qui agente animam Alphonso res nouas tentasse Neapoli dicebatur, quiq; ob conscientiam Alphonso mortuo nauem, quæ Neopolitano in portu in ancoris stabat, confestim ascenderat, benigne appellatum, multa etiã amplaq; per amicos pollicitus, nihil prius habuit quàm persistentem in abeundi proposito conciliatum dimittere, isque haud multis post diebus in Siciliam nauigauit. Demum rex cuncta perspicere ac meminisse, quibus amicos, sociosq; contereret, aduersum populos, regulosq; non satis habens iustū sese, ac liberalem gerere, nisi & illos ad bene etiam de se merendum inuitaret. Non deerant tamen, qui è regulis existimarent hæc ipsa à Ferdinando simulanter fieri, quod ijs ingenium eius à puero esset cognitum. Nam & eum sese esse post manifesto declarauit. Quæ existimatio nonnullorum etiam procerum ac primatum regni animos ab illo (ut creditum est) auertit. Hæc agenti Ferdinando, significatur Ioannem Antonium, principem Tarentinum, clam rebus nouis studere: quod regem nequaquam fallebat, qui eius inconstantiam atq; animum minimè tranquillum nouerat. quippe cui ab adolescentia seditiones, rapinas, discordiasq; gratas fuisse intelligeret. Erat enim Ioannes Antonius uario et inconstanti ingenio, ac parum firma amicitia: apud quem etiam sancti, honestiq; non tantus respectus, quantum studium, quantaq; erat cura assequēdi eius, quod animo destinasset: atq; ut sui ipse parcissimus, sic contrà alieniquã appeten-

tissimus erat: utq; in bello abundè timidus, sic in pace parū
 fidens suis aut amicorum opibus, quē longa & maximè qui-
 eta Alphonsi pax male habuerat. Sed ad quod intentus erat
 aliquando peruenire ut ad id posset, interim dum ingentem
 sibi pecuniam cōpararet, nihil pensi habebat: & quanquam
 ipse timidus ac suspiciosus, gerendi tamen belli maximè au-
 dus: utq; in conferendis manibus minimè strenuus, sic produ-
 cendi belli egregius artifex. Is igitur per finitimas ciuitates,
 locaq; opportuna clam summittere cœpit, qui alijs premia,
 alijs delictorum condonationem promitterent, nobiles alios
 suæ inopiæ, alios gloriæ maiorum admonerent. Regulos ut
 quenq; uel cupidum rerum nouarum, uel ære alieno pres-
 sum, uel rei suæ poenitere intelligerent, tentare, hortari, soli-
 citare, multa pollicendo erigere, opes eius ostentare ne desi-
 nerent, deniq; belli eum autorem ac ducem offerrent. His
 atque alijs animos hominum ad belli studia cum impelleret
 in Galliam quoque ad Carolum regem, in Prouinciam ad
 Renatum, Genuam ad Ioannem Renati filium mittit, qui
 eos ad regnum armis repetendum hortentur: omnibus deni-
 que artibus participes, socios, duces consilij sui quærit, atq;
 habere tentat. At rex artes illius ueritus, nunc per literas, in-
 terdum per oratores, aut amicos operam dabat, illum uti
 conciliarent. Itaque blande appellando, largamq; de eo spē
 ac fiduciam ubique præferendo, concilijs eius, pro tempo-
 re obuiam ibat. Quam tamen ille occasionem nactus (ut es-
 rat simulator atq; dissimulator, arte non minus, quàm na-
 tura ad utrunq; institutus) per speciem conciliationis postu-
 lare ab rege cœpit, uti Iosia generi sui Iudij Antonij pa-
 tri, et Antonio Centiliae, cuius filio suam ipse despondere fis-
 liam

liam pararet, quis illos oppidis, castellis, agrisq; Alphonsus spoliasset, ea cuncta uti restitueret. Hac re diutius in senatu agitata, diuersæ cum essent patrum sententiæ, nec de Ioannis Antonij fide quicquam exploratum haberetur, aut bonæ spei, tandem rex honestum potius quàm utile consilium secutus, famæq; suæ consulens, ne accusari unquam posset, quod per ipsum scilicet stetisset, quo minus cum Ioanne Antonio pax maneret. Iosia Hadrian Teramumq;, Centiliæ Crotonem, Catantiarium, quæq; alia oppida, agriq; aut huius aut illius fuerāt, restitui iussit missis ab Ioanne Antonio, qui eius ea nomine acciperent. Per idem tempus Antonius Centilia, qui paulo post Alphonsi obitum ad Tarentinum transfugerat, cōmunicatisq; consilijs, in Brutios ad res nouandas profectus erat, per ueteres clientes, beneficiariosq; (ut qui natura seditiosus ac supra quàm dici potest, ferendæ discordiæ singularis esset artifex) populos, primoresq; ciuitatum sollicitabat, ac nunc uanos terrores miscendo, nunc se ad liberandos eos ab duro Hispanorum dominatu autorem futurum prædicando, cum omnia nominis sui admiratione impleisset, nomēq; Renati in memoriam reduxisset, eò rem perduxerat, uti omnis fermè regio in rebellionem spectaret. Quod ueritus rex, Carolum Campibassium, & Alphonsum Daualum eò cum exercitu præmiserat, qui prouiderent, ne quid respublica detrimenti caperet. At Centilia castellis aliquod occupatis, quanquam parua manu, populorū tamen leuitate fretus, sibiq; præsidens bellum mouerat. Hunc motū diuersis ex oppidis permulti secuti, breui ingentem agrestium multitudinem armauerant. Quæ res partim terrore ac motu, partim cupidine rebellandi, popularium animos affecerat. Quo minus au-

tem Centilia quod animo desinauerat, perficeret, Alphonsi celeritas obstitit, qui facientem iter per oram maritimam Cropanos uersus, de improviso adortus, eum fudit, fugauit que. Quare complures de rebellionē cogitantes, in fide atq; officio continuit. Urbibus, castellisq; Iosia, atq; Antonio restitutis, atq; illorum nomine à Tarentino acceptis, cum in Brutijs quietiores futurae res sperarentur, & Ioannis Antonij animus sedatus uideretur, tum ille magis, magisq; intentus omnia administrabat. Nam scriptos in Gallia eisalpina milites, finitimisq; in regionibus, mari ad se deuehdos curabat. Cum regulis fœdera clam inibat, Ioannem Renati filium omnibus artibus ad bellum inuitabat. Iacobum quoq; Picininum, qui aduersus Sigisfundum Ariminensem primo Alphonsi, post Ferdinandi auspitijs bellum gesserat, quanquã Ferdinando ob eius multa, patrisq; merita obnoxium, tentare tamen ausus, ingentibus & suis, & Ioannis pollicitationibus corruptum, paulatim in suas partes traducere pertendebat. Cum primis autem tum socium fidelem, tum solertem ministrum inuenerat Marinum Martianum, principem Rhosananensem, cuius præter genus uix erat quod bonus aliquis laudare in eo posset. Hunc Ioannes Antonius pater adolescentulum, quod ingenio maximè peruerso esse senserat, ab suo conspectu arcuerat, in filij locum non habiturus, ni Alphonsus Helionora filia ei in matrimonio collocata, magno etiam dominatu addito, in patris restituisset gratiam. Ac nihilominus pater, dum uiuere, filij fœdum animum, ac peruersos conspicatus mores, non semel quidem suspiransq; dixisse inter domesticos fertur, fore, ut his Martianam tandem familiam pessum daret. Igitur Marinus hinc regi sua-

dere.

clere, quo Hispanos omneis regno eijceret, neq; enim fiden-
 dum illis esse: consulere' que uti per Italicos homines, suosq;
 populares regni res administraret: magnam inde regem sibi
 beneuolentiam, & gerendis rebus fidem auctoritatemq; con-
 ciliaturum. Illinc Ioannem Paulum Cantelmum proximum
 sibi regulum, nobiles item multos in Campania, Samnioq;
 ad rebellandum diuersis artibus pellicebat. Post ubi uerò sa-
 tis prospere cedere consilia sua uidit, Hispanos palam in se-
 ctari cepit. Adhæc cum Honorato Caietano, qui fundis, si-
 nitimisq; dominabatur in locis, similitatem primo exercere,
 post uerò in manifestas inimicitias prolabi, quod illum regi
 acceptum, suisq; consilijs offuturum maxime intelligebat.
 Quin etiam aduersus Galeatium Pandonum arma moue-
 rat, obsessis Capreatis, uti per hanc occasionem scribere ex-
 ercitu liceret. Utebatur autem ministro Marco Ratha, so-
 brino suo, homine turbulento, Gallicarumq; partium studio-
 so: cuius uxor Ioannis erat Coxæ filia, qui capta ab Al-
 phonso Neapoli, Renatum in prouinciam secutus, magnum
 sibi locum apud Galliarum principes rerum usu atque elo-
 quentia comparauerat: ac propter prudentiæ opinionem
 cum Ioanne filio Genuam ab Renato missus fuerat, quo tan-
 quam magistro uteretur. Per hos igitur ministros multi
 mortales coniurarunt, in quis & Iacobus Ratha, Bene-
 uentanus antistes, cuius insigni perfidia, Ferdinandi res
 maxime perniciosum uulnus accepere. Hunc rex cum
 Francisco Baucio, duce Andriense, legatum Mantuam
 miserat, ubi Pius Pontifex Maximus Christianorum cõuen-
 tum habebat. Ad quem Renati, & item Gallicæ regis Caro-
 li legati uenerant, postulantes uti regni Neapolitani sua

Renato

Renato salua iura essent. Quo tempore Iacobus præter si-
dem, decus, iura diuina & humana, ministrum se ac medi-
um exhibuit scelerum omnium, quæ ab Ioanne Antonio, ac
Marino, ab Ioanne item Renati filio parabantur, autor, &
ipse cum esset fœdissimorum etiam cōsiliorum. Affuit in hoc
conuentu, Mediolanensium Dux Franciscus, cuius auto-
ritate ac consilio factum est, uti Pontifex Romanus Gallo-
rum postulata iniqua esse docuerit, palam professus Ferdi-
nando se non defuturum, deberi hoc publico Italiae fœderi,
ad memoriæ Alphonsi regis, cuius beneficio atq; opera Ro-
mana res auctæ esset opibus, autoritate, imperio. Interea Fer-
dinandus cognitis Tarentini consilijs, quo illius incepta
frustraretur: quippe cui potiundæ per dolum Venusiæ maxi-
ma spes esset, ad Arundinem castra posuit. Is amnis tribus
millibus passuum, aut non multo amplius ab Venusia præ-
terfluens, in Aufidum influit. Venusiam Pyrrhus Baucius.
Francisci, de quo dictum est, filius tenebat, regi carus, ac ma-
ximè fidus. Cæterum dotalis urbs erat, cuius ciues propter im-
perium æquum, clemensq; Gabrielis Vrsini, qui Ioannis An-
tonij ipsdem è parentibus frater fuerat, pleriq; Tarentino fas-
uebant: nec deerant, qui urbem se dedituros pollicerentur.
Qua spe Tarentinus & ipse circiter decem millibus passuum
opportuno loco coactis in unum copijs, confederat. At ta-
metsi nihil adhuc aperte hosticum geritur, uterque tamen
in insidias intentus erat, cæterum hic cauendis, quàm ille pas-
randis intentior. Atq; haud multum abfuit, quo minus dum
noctu Ioannes Antonius urbe se potiturum sperat, rexq; illi-
us consilium præuenit, obuiam facti antè conflixerint, quàm
bellum inter eos indictum esset. Tandem uerò ille, quamuis

re sæpius frustra tentata, urbem per dolum occupat. At rex confestim subsidio suis ueniens, porta ingressus alia, Tarentinos urbe expulit: & quanquam à cæde temperatum est, bona tamen ciuium direpta. Hanc sibi urbem Ioannes Antonius si potiretur ea, belli arcem atque horreum propter opportunitatem destinauerat, agrum uberem, pabuliq; maxime feracem, pascendis æquis aptissimum ratus. Vrbs ipsa in mediterraneis, ac natura etiam munito loco sita, totius regionis caput erat: atq; ut in omnem Apuliam, quæ ad montes iacet, quæ' que regi parebat, discursiones facile promittebat: sic urbes, agrosq; Tarentino subiectos à tergo claudens tuebatur, ne quid hostile inferri ab rege posset. Adhæc Tranensium inde, ac Barolitānorum res, in primisq; Francisci Andriensis Ducis facile se assiduis impressiōibus afflictorum, finitimosq; alios tum populos, tum regulos dolo, ui, metu, pollicitationibus, minis, ob loci opportunitatem in partes suas tracturum sperabat. Hic motus, quæ Tarentino mens esset, futurūq; haud multo post bellum indicauit: licet missis ultrocitroq; sæpius legatis, quietis utrimq; nuntiaretur. Sed ille uerbis quidem pacem uelle, re autem bellum parare, tempusq; agitandæ per speciem concordie terere, dum quæ agitabantur à coniuratis, parata essent omnia. Quocirca rex animo uehementer angi, diuersaq; secum consilia cogitare, nec cui fidendum esset satis compertum habere: repetere animo ueteres regni discordias, domestica populorum inter se odia, regulorumq; aut similitates, aut amicitias: præterita bella docere planè posse quantū in hominū animis polleret inconstantia ac leuitas: quantū auaritia ualeret, ac uindicandi cupiditas: nec tantam æqui aut honesti curam, quantum utilitatis studium,

diū, ac libidinis generi mortaliū inesse : suas Tarentiniq; ac Renati opes iustā expendere, quid ab Gallis, Gallicarūq; partiu studiosis, quid contra ab se socijsq; terra, mariq; geri posset, cogitare, ac metiri. Deniq; quantū fortuna humanis in rebus polleat, q̄ uarij rerum euentus essent, animo æstuanter uoluitabat. Hæc agitati Ferdinando significatū est præfectorum literis, rem in Brutijs aduersum tumultuanteis agrestes bene ab illis gestam, quos ab domibus, atq; ab aratro digressos partim autor Centilia, partim rerū nouarum libido ad bellū, ac direptiones traxerat. Hi primo uagi, palantesq;, ut quis sese ducem præbuisset, sequebantur, post inito consilio, atq; in unū conuenientes, ducē potissimum Nicolao Tosto, cuius maiorūq; eius nulla ante cognitio, aut memoria fuerat, statuere Alphonsum Daualū, qui mortuo Carolo, regijs copijs solus præerat, ex improviso adoriri, & cum uniuerso exercitu cedere. Nā & multitudo erat ingens, & Alphonsus per pacata loca non satis magna manu iter faciens nihil hosticū uerebatur. Ita q; habentē eum in campis castra qui Maidam inter Neocastrumq; interiacent, qui agrestium primi agmen præcedebant, de colle sese ostentantes, sublatis ad primū statim conspectū clamoribus, maximo impetu in castra ferebantur. At Alphonsus repentina repermotus ac trepidans, interim dū suos impeditos atq; imparatos instruit, præmittit qui rem sciscitentur, eorumq; impetum remorari uerbis studeant. Illi primo remissionē tributorum, hinc alia atq; alia postulare cœpere. Ad ea ab Alphonso benigne cum responderetur, ubi conuenisse ingentem suorum numerum uident, cædem ac sanguinem flagitantes, sese in castra proripiunt. At Alphonsus longius à castris structis in plano

ordinibus, cum interim à Iacobo Galiota, impigro homine acriter pugna conferta esset, ubi illos uidit nullo certo duce, nullo seruato ordine rapi, illatus conferta acie, primo impetum duorum reprimi: mox ab euentu rerum confirmatis militū animis, fundit fugatq̄, insecutusq̄ fugiētes, magnum illorum numerum cedit: multos etiam capit, quos haud multo post interfici iubet: certior factus, paucis post horis longe maiorem affuturā multitudinem. Quod ni flumen Sabutū qui circiter uiginti millibus passuum ab castris aberat, transire maturasset, eo die cum uniuersis copijs ad unum cæsus esset: uix dum enim saluum prætergressus, qui flumine, syluis ac montibus clausus, atq̄ impeditus est, summis è montibus cateruatim decurrere ad occupandam saluum hostes cōspicit. Cecidere ex agrestibus septingenti, aut etiam amplius: fama tenet ad duodecim millia fuisse hominum, qui simul ad tumultum conuenerant. Alphonsus re bene gesta, Consentiam uersus tutiora in loca se recepit. Quibus rebus permotus rex euocato ad se Alphonso, ut ab eo corā de statu regionis certior fieret, in Brutios proficisci decreuit. Igitur Venusiæ rebus compositis, relictoq̄ ibi Masio Barresca cum præsidio, ad amnem Bradanum, proficiscitur, ubi aliquot diebus æstiuā habuit. Inter hæc Nicolaus, quem multitudo ducem sequebatur, agrum Consentinum impressione facta finitimis castellis, ac uicis, partim metu, partim studio rerum nouarum ad eum inclinantibus, breui supra uiginti hominum millia in unū cōtraxit. Qua multitudine fretus, dū Consentiam obsidere parat, nihil inuiolatū relinquit, agrus uastat, ædificia incendit, pro libidine atq̄ ira cūcta gerit. Hoc cognito Ferdināduſ magnis itineribus eò cōtendit.

Agrestes uerò de aduentu regis certiores facti, dimissa statim obsidione, in montana se recipiunt, dilabente passim multitudine, magna tamen manu Castelliano occupato, quod id oppidum in colle situm, natura que egregie munitum esset. Rex castris admotis quæ ad oppugnandum necessaria uidebantur, proximis è locis comportatis, ac non semel oppugnatione incassum tentata, tandem eximia suorum uirtute oppidum capit, captum diripit, atque incendit. Hac tanquam belli arce amissa, cum spes nulla esset reliqua, qui ex agrestibus in rerum expectatione erant, diuersis itineribus domum redeuntur. Tostus & ipse initio oppugnationis secum paucis ex oppido surripuit. Dum hæc à Ferdinando geruntur, Ioannes uero cum Tarentino, coniuratisque conuenerat, classis ab Renato patre in prouincia comparata, instructaque, rebus Genue compositis, idoneam ad nauigandum tempestatem nactus, cum duabus ac uiginti rostratis nauibus, honorarijs quatuor è Liguria soluit ac felici nauigatione usus, paucis postquam soluerat diebus, præter litus Formianum delatus inter Liris ac Vulturni ostia, diebus aliquot in ancoris stetit, dum cum Marino Martiano quid primum agendum uideretur statuit, Tarentinūque de aduentu suo certiolem facit. Rebus igitur è communi sententia compositis Falernum in littus descensione facta, Sueffam à Marino deducitur: ubi magnificentissimo apparatu, lætisque adeò popularium animis acceptus est, ut nihil in eum honoris prætermissum uideretur, quod aut maiorem ciuium lætitiã, aut Marini uehementius declarare studium posset. Quæ res Ioannis animum magis magisque auxit, atque accendit. Ea potissimum tempestate iudicari planè potuit, non fidem, non constantiam, non gratitudi-

nem popularium animis inesse ullam, pœnitere eos præsen-
 tis semper imperij, gaudere nouis rebus, futura in expecta-
 tione habere, leuitatem ducẽ esse atq; autorem ad postrema
 quæq; flagitia. Rebellant cum Marino simul uolentibus ani-
 mis, communi consensu, complures Campaniæ, ac Samni-
 tium populi. Non illos longæ pacis otium, quæ etiam eorum
 qui in militia educati sunt, relanguescere animos facit: non
 partæ sub Alphonso plurimæ diuitiæ, quorum comes uolu-
 ptas, desidiaq; esse cõsuevit: nõ belli facies ipsa, quæ eo terri-
 bilior, magisq; formidolosa appareret, quo longior pax fu-
 it: non deniq; agrorũ securitas, ad quos relictis oppidis com-
 migrarant, aut eorum desiderium, quæ relinquenda erant,
 remorantur. Certatim undiq; ad rebellandum curritur. Ipse
 uerò Marinus contempto iure necessitudinis, omnis diuinæ
 & humanæ rationis oblitus, spretis, inuitisq; patris manibus
 qui Alphonsi partes acerrimè fouerat, paternum tectis ho-
 stem accipit, addit sceleri, nato tunc filio, religionem Com-
 patratus mox in illius, ac Renati patris nomẽ conceptis uer-
 bis, solennibus sacris, ante aras, Deo teste, iurat, confestimq;
 nullo indicto bello, hinc finitimos Capuæ agros, illinc Ly-
 ri traiecto, propinquam regionem populationibus uastat.
 Abigitur omnis generis rerum præda, ingensq; captiuorũ
 trahitur numerus. Caluium quoq; oppidum, corruptis qui
 illud proderent, capit, ac præsidio firmat, & quammaximè
 potest metu ac formidine cuncta complet. Augebat terro-
 rem regis absentia, nullo propinquo exercitu, nullo ducẽ, qui
 grauibus ac repentinis malis iret obuiam. Quocirca nihil tu-
 tum, nihil securum Neapoli, aut finitimis in locis uideri, me-
 tu in maius cuncta tollente. Deseri uilla, relinqui ædificia;

impuberes, senes mulieres munita in loca passim trahi, fuga
 omnes sibi consulere, iumentis, pecoribus, carris uias oppi-
 daq; impleri, uideriq; omnia circumsonare armis, atque ex
 eorum hinnitibus fremere, dum quotidianæ tum populorum
 tum principum rebelliones nuntiantur, demum uanis etiam
 rumoribus oppida, urbesq; complentur. Hanc tantam con-
 sternationem auxit confirmauitq; classis, quæ Ioannis iussu
 ante portum Neapolitanum aliquot diebus in ancoris stetit
 præferens spem rerum in urbe nouandarum. Quod sentien-
 ens Isabella regina, singularis animi matrona, urbem diur-
 nis ac nocturnis præsijs firmat, fortibus ac fidelibus uiris
 quid agendum, quid cauendum esset præscribit, hoste à con-
 tinenti equitibus per oram maritimam pluribus in locis dis-
 positis arcet, portum erectis aggeribus ac muris, eductisq; ex
 arce ferreis, æneisq; tormentis munit: nihil hosti ad offendē-
 dum terra mariue aut opportunum relinquit, aut ciuibus,
 quod idoneum ad propugnandum esset, neglectum permit-
 tit. Ipsa Neapolitanos nunc plureis, nunc singulos caram be-
 rigne appellat, forteis confirmat, timidos erigit, alium alia
 ratione cohortatur. Quin etiam Campanos, cæterosq; qui
 in fide perstabant, literis ac nuntijs bonum habere animum
 iubet, regem propediem cum exercitu affuturum affirmat,
 demum pro re ac tempore necessaria parat, ac pluribus si-
 mul prospicit. Incenso Castellione, omniq; circū regione pa-
 cata, rex Martoranum uersus proficiscitur, eo consilio, ut
 ea peragrata, compressisq; siqui noua parare in animo ha-
 bebant, regionis ipsius res commodius, magisq; è sententia
 componeret. Hæc igitur agitans literas Isabella accipit, qui-
 bus certior fit Ioannem cum classe ad litus Sinuessanum ap-
 plicasse.

plicasse. Quo nuntio accepto, permotus rex, hinc atq; illinc
 ingentibus angebatur curis. Nam & Brutios, Lucaniamq;
 inquietam relinquere periculosissimum iudicabat, in qua
 paulo post iisdem autoribus ingentius repullulaturum intel
 ligebat bellum, & rebus Campanis non occurrere longe per
 nitiosius uidebatur. Hæc itaq; diutius agitati animo, &
 quod potissimum sequeretur consilium deliberanti placuit.
 Centilia tandem capto, autorem rerum nouarum ratione
 hac è medio tollere, hominem infidum, leui ingenio, insigni
 audacia, serendasq; ad seditiones natum. Venientem itaq;
 ad se non tam beneuolo animo, quàm ficto consilio, quippe
 qui Ioannis aduentus ignarus uerebatur, ni ad regem uenif
 set, ne statim bellum in se omne traheret, rex comprehendi
 eum iubet, atq; è uestigio Catantiarium petens, scalis admo
 tis oppidum aggreditur. Oppidani ut qui diuturniorem pas
 suri obsidionem non essent, uix una, aut altera impressione
 sustentata, multis uulneratis, ac mortuo balistali sagitta To
 sto, deditionem faciunt, rex oppido recuperato, cuius magna
 opportunitas erat, rebusq; quantum tempus patiebatur, con
 stitutus, cum iam de Marini rebellionem nuntios accepisset, ma
 gnis diurnis, nocturnisq; itineribus Neapolim contendit, at
 que ad ædem Antonij, Capuana in uia, senatu habito, cum
 de summa belli agitatum esset, de communi tandem sen
 tentia confestim ad Caluium oppugnandum, exercitum ra
 pit, magnoq; machinarum, ac tormentorum apparatu in
 structus, euocatis etiã è finitimis oppidis, quæ in officio præ
 stabant, ueteranis militibus, castra ad ipsas propè fossas ad
 mouet. Ipsum oppidum in plano situm, ac præterquã ab ea
 tantum parte, qua meridiè prospicit, qui tractus, haudqua

quam multus est, exesis imminet rupibus, quas inter alteras
 quæ longe etiam asperiores media percurrit uallis: per quam
 riuulus fertur, cuius aquis belli tempore ciues tutissime utân-
 tur. Sunt qui Cales fuisse peruetus ac frequentissimum oppi-
 dum credant, siquidem antiquæ urbis uestigia, mœniumq̄
 fundamenta multis in locis uisuntur. Rex ad meridiem cas-
 tris positus, tormentisq̄ admotis, muros quæ portæ commit-
 tebantur, quati assidue iubet: & quanquam magna ruina ex-
 dita, omnia tamen in dies asperiora erant. Nã et anni tēpus
 pessimum erat, & cū cingi undiq̄ oppidū nequiret ut quæq̄
 ad defendendum necessaria erant, per uallem noctu præser-
 tim facile importabantur ab Theano: quod oppidum non
 amplius quatuor millibus passuum abest. Breuiq̄ tanta sclo-
 petariorum immissa uis est, ut passim totis castris milites ue-
 luti pecora trucidarentur, qui glandibus, pilis' que expositi,
 non uallo, non aggere, non ullo munimenti genere prote-
 gebantur. Ipsorum' que castrorum facies ob multitudinem
 cadentium maximè fœda ac miserabilis erat. Præerat op-
 pido Sancius Carilius, cum lectissimo milite, uir impiger, ac
 bellicis in rebus multos annos exercitatus. Verū Gallus Ger-
 manus' que sclopetarius maxime nocuus ac formidolosus e-
 rat: regem autem, uti eò acrius instaret, multa impellebāt:
 loci opportunitas, pudor deserendi incepti, Campanorum
 importuna postulata: quod' que ut hostibus ingens audacia
 si irritò conatu discederet, accessura esset: sic suis infelix au-
 spicium reputātibus longe maximus terror, atq̄ animorum
 consternatio inde futura, quod fugæ similior discessus uis-
 deretur. His rege curis anxio, forte accidit, ut Camillus
 Caraciolus impiger iuuenis, regi'q̄ ob uirtutem maximè cha-

rus, cum munitionibus præisset, patefacta ab bombardis æliquantum per muros uia, occasionem pugnae adesse ratus, cohortatusq; paucis milites, uti pristinae uirtutis memores essent, ingentibus etiam donis propositis, signum pugnae dari iusserit. Itaque certatum est pro muris, atque in ipsa ruina atrocibus animis, dum neutri cedere loco uolunt. Tandem sclopetorum, colubinarumq; fœda strage superati regij, alij cedunt, alij præcipites dantur. Camillus dum inter primos uersatur, pila colubrinaria per cerebrum adaëta cadit: cuius casu prosternati ceteri oppugnationem deserunt, multisq; acceptis uulneribus, cis fossas ægre se recipiunt. Regem nihilominus in proposito persistentem ingentes, compluriumq; dierum hymbres deterruere, quod exploratum quoq; habebat Antonium Caldoram aduentare: qui iunctis cum Marino ac Ioanne copijs, obsessis subsidium ferrent: cum etiã non equos, non milites integros sibi esse intelligeret. Quibus ipse uictus necessitatibus, relicta obsidione, Capuam cum exercitu petijt: distributisq; per hyberna militibus, Neapolim concessit. Fama interim Ioannis per regnum diuagata, multos qui antea dubijs erant animis, ad rebellandum inuitat: Venisse uirum florentem annis, regij moribus, è ueteri Neapolitanorum Regum prosapia, quorum merita passim è natu maioribus referebantur. Contrà alij Hispanæ gentis impotentis animos, insatiabilem auaritiam, crudelem cum damnarent dominationem, uenisse tandem, erant qui subijcerent, uenisse iam qui ab insolētissimo Catalanorum dominatu tot annis oppressos populos, spoliatas prouincias, dissipatum regnum, à ui iniuriaq; liberaret, cuius integritas, reuerentia, sanctitas dijs æquaretur immortalibus. Hæc igitur,

tur, taliaq; palam iactabantur, passimq; inibantur in ciuitatibus à rebellionum autoribus consilia. Apulia maxime in aduentus eius expectatione erat. Ciuitatum principes nihil prius, aut potius curabant, quam ut aduenientem apertis acciperent portis. Augebant Ioannis nomen auctoritatemq; Ioannes Paulus Cantelmus Dux Soranus, Nicolaus Monfortius Comes Campibassanus, nobilesq; item multi, & in ijs Ioannes Sanframundius Comes Cerretanus, qui ad Ioannem statim ad primum aduentus eius nuntium descenderant, & Caldorarum familia, cuius dominatus quod in Pelignis, Marrucinis, Ferentanisq; potens, pollensq; & clarus esset, rebellionis suæ famam ingentem Ioanni expectationem conciliauerant. Quocirca inuito consilio placuit uti Ioannes in Apuliam proficisceretur, qui à Theano mouens, tentata ex itinere Isernia, quam ad deditorem coacturum se sperabat ubi in Apuliam Nicolao duce peruenit, omnia ad se inclinantia comperijt, Luceria portas aperit, prodita ab Loisio Minutulo urbis eius arce. Cuius exemplum breui sequitur, Sancti Seuerij oppidum, Troia, Foggia, Manfredonia: captis etiam Ferdinandi præsijs, arx Manfredonia præfecti ignauia etiam dedita, quæ que oppida in Gargano ad mare, siue in montanis sita, pleraque ad Ioannem deficiunt. Hercules quoq; Estensis, quem rex Apuliæ rebus præfecerat, suadente Borsio Duce Ferrariensi eius fratre, qui Gallorum rebus clam fauebat, Ioannis partes sequitur. Idem faciunt Ioannes Caraciolus, Dux Melfitanus, & Iacobus frater eius Comes Auellinensis: adhæc Georgius Alamannus Comes Pulcinensis, Carolus Sangrius, Marinus Caraciolus qui multa, & quidem opportuna tenebant oppida in Apulia,

lia, Lucanis, Hirpinis, Sannio. Rebellat in Marsis, Sabinisq; Aquila, Petro Lallo Componisco autore, & Franciscus Marerij Comes: in Ferentanis Iacobutius Montaganus. Ad Tarentinum quoq; in Apulia, Daunisq; deficiunt Labellum, Quarata, Melficta, Bitontum. E' Neapoli, compluribusq; ciuitatibus, quæ adhuc in officio manebant, nobiles permulti, aut cupiditate rerum nouarum, aut quod ipsorum maiores Gallicam factionem fouerant, ad Ioannem transfugiunt. In his Bosillus Iudex, qui Beneuentum, ac Montifusculum, quibus præerat, prodere Ioanni festinans, detecta proditione, irritos conatus habuerat. Hoc malum contagio quasi quædam, principum ac populorum animos eò magis infecerat, quod Ioannes Tarentinusq; iunctis simul uiribus, consilijsq; Bari communicatis palam iactitabant, appetente uere se in Campaniam ex Apulia, in qua hyemabant profecturos, copiasq; Neapoli admoturos, inuitatos rebellionem Danielis Ursini Comitis Sarnensis, Iordani Comitis Atripaldini, & Felicis principis Salernitani. Hi non una è matre fratres erant, ac Ramundi, Ioannis Antonij fratris filij, quos ille Ramundo mortuo, multa pollicendo, adolescentes facile in sententiam suam traxerat. Quibus consilijs Ferdinandus obuiam ire parans, Mariam ex concubina filiam Felici desponderat, ac multis promissis & illum, & fratres onerauerat. Quum etiam relicta Campania in Samnites cum exercitu profectus, apud Montifusculum confederat, quo è loco & consilia hostium explorare commodius poterat, & celatius occurrere, quocunq; hostis iter intenderet. Interim Auellinensis Comitis agros assiduis populationibus infestat. Præter quoq; munitissimum, castellum expugnare conatus, re infe-

ris suorum amissis, certior factus Pij Pontificis Maximi auxi-
 lia iam aduentare, ne à Marino Martiano aditus intercis-
 peretur, ad saltum Menianensem, qui est in agro Casinate,
 enaturare decreuit. Quo tamen iter hosti esset formidolosius,
 in agrum Campibassanum, locaq; finitima deflectit: mul-
 tisq; castellis expugnatis, aliquot etiam incensis, agros, uila-
 lasq; populatus cum ingenti præda in Venafranum, atq; in-
 de Sidicinum in agrum peruenit. Positisq; prope Caluium
 castris, quod antequam in Samnites proficisceretur, noctu-
 scalis admotis, arce occupata, cæsisq; uigilibus, præsidio et-
 iam capto receperat, Pontificis copias expectabat, quas ex
 Hetruria mouisse perlatum erat: Stellateis interim, Sidicis
 nosq; agros uastaturus. At Marinus, qui non iuuenili leuita-
 te, magis quam execrabili in Ferdinandum odio desciuisset,
 hostemq; ab Liguria accitum, classeq; profectum finibus,
 ac tectis accepisset suis, quo pacto regem è medio tolleret, a-
 ni non æstuanter agitabat, hominum ac deorum immemor.
 Hoc dies nocteisq; uersanti secum, tandem per speciem col-
 loquij adoriri illum placuit. Quocirca Gregorium Corelia-
 am multos sibi ante annos cognitum, intimumq; regis fami-
 liarem à se arcessitum mitti clam ab rege postulat, acturus
 cum illo de reconciliatione, rebusq; communibus. Quem ad
 se profectum blandè appellans, ac facti pœnitentiam simu-
 lans, rogat uti compositis opera eius simultatibus, in regis
 gratiam, pristinumq; beneuolentiæ locum restituatur. Ve-
 tera in se Alphonsi beneficia commemorat, pueritiam cum
 Ferdinando actam, tot liberos è sorore susceptos, iura diuis-
 na & humana refert, Gallorum insolentiam detestatur, Io-
 annem incusat, nec se passurum affirmat liberos suos, duor-

rum regum sanguinem, homini barbaro, Gallicaniq; insolentiam in tenui etiam re præ se ferenti seruituros. Cum his mandatis plenus spei Gregorius ad Ferdinandum reuertitur. Re in senatu agitata, exquisitisq; sententijs, cum regis responso ad Marinum Gregorius redit. Quo sæpius ultro citroq; misso, dies tandem colloquio dictus est, quo dirimi omnem posse controuersiam, satis magna spes offerebatur. Abest Theano circiter mille ac sexcentos passus, secundum uiam militarem, uetus sacellum: à cuius fronte, qua meridiem spectat, campus patet penè nudus arboribus. Hic ad colloquium delectus est locus. Ferdinandus explorato itinere, ac præsidijs dispositis, prior ad Turricellam (id loco nomen est) uenit, ac paruitus copias, peditatuq; uiarum angustias, & loca superiora occupans, ne quid à tergo parum tutum relinqueret, equites in plano pluribus locis distribuit, ac præsidijs firmat: hinc ad locum pedetentim progreditur, Gregorium ac Ioannem Vigintimillium comites secum ducens, non tam consilio, quam necessitate adductus. Nam cum Gregorium Marinus dirimendæ controuersie medium adesse uellet, rex Ioannem propter rerum gestarum famam, prudentiæ que opinionem, alterum deligere coactus est, quando duobus cum non amplius comitibus in colloquium utrinque ueniendum conuenerat. Et Ioannes quidem propter ætatem pugnae parum idoneus, Gregorius uerò imbecillo corpore, ac dextro brachio penè inutilis erat: quod Marinus futurum prospexerat. Postquam igitur uentum ad locum est, Ioannes ac Gregorius unà cum Deiphobo Anguillaria, & Iacobuzio Montagano delectis à Marino comitibus, quibus cum consilia communicasset, quiq; facinoris essent conscj, ad

uiani haud procul à sacello remansere. Illi in campum uterque armatus, uterq; equo insidens circiter nonaginta passus ab uia soli, communibus de rebus disceptaturi processerāt. Rex aliquanto editiorem in campo locum cum cepisset, unde circum omnia lustrare oculis late poterat, à Marino est monitus humiliorem in locum equū ut demitteret ne à Gal-
lis, qui Theani arcem tenebant, despectari possent. Quod dictū regis animū uehemēter pupugit, suspicati insidias paratas, seq; fraude peti. Quam suspicionē Marini oratio mirum in modum confirmabat, cum ita esset exorsus, uti omnem semper in regem ab se culpam reijceret, nullam uerò ipse regis excusationem, aut causam acciperet. His altercantibus, cum aliquantum temporis extractum esset, Deiphobus (sic enim conuenerat) ad Ioannem, Gregoriumq; conuersus, uultu quammaximè composito, quando, inquit, Marinus, quod felix ac faustum sit, res ex animi sententia cum rege suas cōposuit, an ipse quoq; meas compositurus, regē supplex adire ultra morabor? adactōq; statim equo solus in regē ferebatur. Venientem cōspicatus rex animaduertit quo propior fiebat magis magisq; se uersus ad dextram declinare, apparebat que hostili eum ingressu ferri. Et iam eò progressus erat, ut rex quem strictum ille quoad poterat pugionem occultabat, conspiceret: quo conspecto cum Deiphobus tantū non in regis equi habenas illatus esset, Ferdinandus confestim stricto ense, atq; animo quam confirmatissimo in illum primū, mox in Marinū equū concitat, ac nunc hunc, nūc illū nunc utrumq; simul cominus petens, ambos in fugam uertit. Cū interim Iacobutius Ioannē, Gregoriūq; armatus ipse pugna inutileis facile continet. Quod equites cōspicati, qui in
speculis

speculis dispositi erant, sublatis clamoribus præsto fuere. Illi ad suos quàm maximè citatis equis delati, re infecta non tã tristes abeunt, quã regis fortitudinè admirati suspiciunt. Ferdinandus incolumis à suis exceptus, ingētis animi plenus in castra reuertitur. Illud deorum potius, quàm hominum consilio factum uidetur, ne rogantis regis, cum primum in uia obuiam facti sunt, uti galeæ fibulam Deiphobus ei substringeret, gladio iugulum aperuerit. Postero die rex, aliquot que insequentibus diebus, productis copijs, populabundus in agrum Sicidinum proficiscitur, coacta que è propinquis oppidis satis magna agrestium manu, quacunque it ferro cuncta uastat. Inde in Stellatam progressus, ad balneas usque Sinuessanas, quacunque in agris erant corrumpit: parcutur tamen ædificijs, igni que temperatum est: eripi enim hosti uictum, non exuri ædificia, quæ longa parauisset pax, uolebat. Fortè accidit, ut cum præteruectus equo locum rex esset, ubi cum Marino congressus fuerat, pugionem humi repertum eques ad eum ferret, qui Deiphobo inter congregiendum exciderat: erat autem ueneno intinctus, tabidis que medicamentis delibutus: quo quamuis leuiter ictus cum esset catulus, statim ueneno exedente concidit. Hæc res magnam in primis Marino inuidiam conflauit. Videri enim supra hominum improbitatem facinus indignum & atrox, regem, cuius nomen apud mortales sanctum esset, fraude ac ueneno ab illo circumuentum. Non fidem apud eum, non necessitudinè, non quod in regis nomen uolens libensque iurasset, non deum metum locum habuisse ullum, speratam, contemptam, pessum eodem facto datam famam, pietatè, gratitudinè, religionè, nihil illum in Deo, nihil in hominibus

nibus credere aduersum scelera esse repositum. Hæc graui-
 raq; aduersus Marinum ab amicis, inimicisq; æque iactaban-
 tur. Populanti agros Ferdinando significatur, eodem penè
 tempore Ioannem, Tarentinumq; iunctis simul exercitibus,
 magnis itineribus per Samnium aduentare, Pelusiamq; incen-
 sa, & Alphonso Lagonissa cum uniuersis Caudinorum op-
 pidis in societatem ascito, recto itinere Neapolim contende-
 re. Parte uerò alia Simonectum cum Pontificis copijs in Ca-
 sinatem peruenisse, peteréq; illum ab rege, uti suis etiam co-
 pijs admotis ad saltum Merianensem auxilio afforet. Mar-
 tianum enim præmissa iam militum parte, reliquo cum exe-
 rcitu, ni maturetur, statim affuturum. Ad hæc missis qui-
 iter explorarent equitibus, leui certamine inito Ioannem Ma-
 leuoltam, unum è Pij præfectis captum, reliquos formidare,
 se non ijs uiribus esse, ut sine regis ipsius auxilio, Martiano
 prohibente, angustias in eolumi exercitu peruasurum confis-
 dat. Cui rei Ferdinandus præuertendum ratus, ijs enim co-
 pijs additis, hosti se numero ac uiribus superiorem fore intel-
 ligebat, nocte intempesta profectus, cum de profectioe cer-
 tior fecisset Simonectum, & ille in tempore adesset, sine
 ullo certamine, saltu penetrato, statim coniunctis exercitijs
 bus, quo Tarentino, Ioanniq; occurreret, citatissimis equis
 Suessulam petebat. Quod hostes exploratum cum haberent,
 Aceris dextra relictis, Nolam diuertere. Aduenientibus Fe-
 lix, & Daniel cum Iordano fratre præsto fuere, qui dicerent,
 se cum oppidis, popularibusq; imperata facturos. Igitur ho-
 stes impares se cum iudicarent, neque retro iter uertere sine
 manifesta pernicie, neq; equis in campis exspectare tuto pos-
 sent, intra Sarnensis fauces (sic enim uocantur) sese inclus-
 sere.

Sere. Sarnum in adeſo montis latere poſitum arcem in ſummo habet dorſo quammunitiſſimam. Sub ipſum autem montem ſuburbium iacet, in longum porreſtum, habitatoribus frequens. Ac ipſo ſuburbio in uia Nolana occaſum uerſus, circiter mille & ſeſcentos paſſus, ſub inflexi radicem montis, fontes ſcatent, qui ſtatim minimè uadoſum fluumium, qui & ipſe Sarnus dicitur, conſtituunt, quo in loco porta eſt curri ſubieſta. Eum autem locum Fauces incolæ uocant. Ab altera etiam ſuburbij parte ad Solis exortum, qua Salernum uerſus eſt iter, fontes alij manant, qui cæteris immiſti fontibus, toto paſſim ſuburbio ſcatentibus, alterum & ipſum nequaquam uadoſum flumen efficiunt. Hi amnes, Solis alter ab occaſu, ab exortu alter ſeſe petentes ex obliquo, in meridiem mare uerſus prolapſi, per culta circiter duobus millibus paſſuum ab ipſis fontibus, coniuncto ſimul alueo confluunt in mare, quod à confluenta quidem ipſo circiter ſex millibus paſſuum abeſt. Quod medium interieſtum eſt agri, fluminibus inſulæ penè in modum cingitur, à ſeptentrione perpetuis, ac minimè peruijs montibus clauſum. Ager ipſe uitibus atque oleis conſitus, pabulo quoque abundat plurimo. Itaque in hanc tanquam inſulam cum ſe hoſtis recepſſet, fluminibus, ac montibus perinde ac militationibus ſe tuebatur. Ferdinandus ſub confluentem in ſylua, cui Longulæ nomen eſt, caſtris poſitis, quo arctius hoſtem premeret, ſtructo ponte, à frumentatione, quod maturæ iam erant ſegetes, atque à pabulatione, hinc atque illinc arceſſe hoſtem ſtatuit: id' que eo erat facilius, quod caſtellum Sancti Martiani ualde confluenti proximum Regi parebat. Igitur ſtrato ponte, aſſiduis diſcuſſionibus hoſtem adeò ueſtabat.

xabat, ut is obsessio per similes uideretur. Quocirca fremere
 eques, timere duces, ipse Tarentinus sibi diffidere, & iam
 de nocturna fuga cogitare: esse etiam qui se regi per ami-
 cos conciliare clam studerent, alij qui transfugere para-
 rent cuncta demum plena esse terroris, atque formidinis.
 Per eosdem dies hostium classis præfectus non exigua præ-
 datorum manu Surrentino in litore exposita, agros, uicos-
 que populari parabat: satis magna cum spe, sollicitatis
 ciuium animis, ob uetus Andegauiensis factionis studium,
 urbis etiam potiunda. Quod rex intelligens, Antonium
 Olzinam cum lectissimo peditatu, qui agrum uillasque
 tueretur, præmiserat: præsidio etiam urbi addito, hostis pri-
 mo impunè rapere, ac passim fieri, mox ab signis dilabi cœ-
 pit. Quod Antonius animaduertens, nactusque idoneam
 occasionem, hostem palabundum ex improviso adoritur:
 qui locorum ignarus, atque iniquè congressus, cum diutius
 sustinere impetum non posset, insignem cladem accepit. Ita-
 que alijs cæsis, alijs captis, qui reliqui erant, dum fuga sibi
 consulunt, rati iter ad mare peruium, hinc Antonio, illinc
 Surrentino premente, per rupes maximè editas deturban-
 tur. In ipsis etiam triremibus, dum funes legunt, ac pontes,
 dum reliquos à clade accipiunt, trepidatum est. Telorum
 armorumque omnis generis magna uis Surrentum perla-
 ta. His rebus adductus Felix, missis qui ueniam impetra-
 rent, ad regem supplex in castro profectus est, Parme arce
 (quod castellum Sarnensibus à faucibus non ita multum ab-
 est) regi prius tradita, præsidioque illic imposito. Rex eò acri-
 us instare, ne annonæ comportari Sarnum posset, summis ui-
 ribus conari, arcere hostem à pabulationibus, prohibere fru-

mentationes, dies nocteisquē id agere, quo nihil hosti tutum
 nihil quietum relinqueret. Forte accidit, leui ut certamine
 inuito Petrus Hubaldinus, eques regius ab hoste caperetur.
 Is (uti moris nunc est) exutus armis, atque adempto equo,
 ad regem remissus, retulit satis se exploratum habere,
 occupato clam monte à peditatu, deinde per effractam, quæ
 ad Fauces esset, portam immisso equite, diripi qui hostibus
 ad suburbij confedissent caput, haud magno conatu posse.
 Quo hosti inflicto uulnere, fore uti castris intra Fauces trās
 latis, hostem fame confectum, paucis diebus ad se dedendū
 rex compelleret. Quo audito, conuocatis ducibus cum sin-
 gulorum ipse sententias exquireret, Simoneclum huiusmo-
 di orationē habuisse accepimus: Qui dominari in bello for-
 tunam dicunt, Ferdinande rex, non temere illi quidem mihi
 sentire uidentur, & dicere. Non quòd belli administratio-
 nem, uictoriæquē euentum in manu fortunæ collocatum exi-
 stimem, sed quòd in conferendis præcipuè manibus, propter
 ea quæ repente accidunt, nunquam satis prospici ab impera-
 toribus aut consulendo queat: aut ubi consilium captum est
 strenue rem, gnauiterquē gerendo. Quo enim cōsilio, aut qua
 nam prospicientia equorum confossiones, militum transfu-
 gia, falsi rumores, male accepta imperia, cæli tēpestates, lo-
 corum iniquitates in itinere faciundo, equitum, centurionū,
 tribunorum, aut imperatoris ipsius casus in conferendo præ-
 lio, aliisque huiusmodi propè innumerabilia, aut prouideri
 ne accidant, aut postquam accidere, ne damno sint, satis u-
 tiq; perspecte poterit? Cum nullum persæpe ad prospiciendū
 spatium propter temporis exiguitatem, nulla opportuni-

» tas ob rerum difficultatem imperatori relinquatur: nec idem
 » ipse & hic, & illic uno in tempore adesse, nec plura simul aut
 » imperare alijs, aut administrare ipse ualeat. Equidem ego
 » ita se habere rem non magis magistro ab aliquo in scholis,
 » quam ipso ab usu, qui humanarum actionum optimus ac sa-
 » pientissimus magister est, doctus affirmare audeo: quippe
 » qui iam sexagenarius quam militiam adolescens sequi cœpi,
 » eam adhuc sequor. Quo interim tempore animaduersum
 » à me est, non semel etiam leuissimum casum ex uictō uictōs
 » rem, ex uictore uictum exercitum reddidisse. Tot igitur anno-
 » rum usus, & hæc, quam uidetis, ætas abunde me monere de-
 » bent, ne quid temere incipiendum, ne quid inconsulto auden-
 » dum consulam. Velle autem tentare fortunam, eius esse arbi-
 » tror, cuius res angustiæ cum sint, spes etiam longe angustior
 » indies futura uideatur. Quod ego consilium Ioanni, Taren-
 » tinoq̃, quorum res deteriores indies futuras arbitror, sequen-
 » dum potius iudicem. Nobis dies ipsa meliora atq̃ secundo-
 » ra cuncta promittit, dum tanquam septis hostem clausum,
 » ac circumfessum habemus. Nobis stando, ne dicam cunctan-
 » do augetur autoritas, duplicantur uires, & tantum non
 » captum hostem fama ipsa, qua bella maximè constant, per
 » regnum, atque Italiam diuulgabit. Illis contrà omnia cum
 » suis nostrisq̃ contemptui æque sint. Stando Felicem, id est,
 » Salernum, Nolamq̃, utranq̃ nobilem, utranq̃ maximè op-
 » portunam urbem recuperauimus. Stando hostem paulò an-
 » tē ad obsidendam Neapolim festinantem, de fuga ut cogitet,
 » sitq̃ de propria etiam salute sollicitus (quod uidetis) iam coe-
 » gimus. Cum interim classis, quæ oram hanc maritimam me-
 » tu sui concusserat, ludibrio haberi cœpit, stantibusq̃ hic nos-

bis penè auditi fuerint classiariorum militum clamores, atq; ce
 eiulatus, aut iugulum Surrentinis præbentium, aut præru- ce
 ptissims è rupibus in mare se præcipitantium, quo insequen- ce
 tium gladios fugerent. Nobis Neapolis & oppida, urbesq; ce
 vicina annonam, equos, arma, recentem peditè, recentè equi ce
 tem subministrant. Quarum rerum illis non modò nulla est ce
 commoditas, aut copia, sed haud sciam an eorum desyderiù ce
 relictum sit ullum, cum Apuliam, Peucetiosq; ac Salètinis, ce
 tot montes ac ualles, tot nostra oppida ab illis distrahāt. De ce
 mum à pugna continendo, pugnantium finem, id est, uicto- ce
 riam, absq; ullo nostro periculo consequemur. Cum illis ue- ce
 rò satis bene actum fuerit, si (quod unum cogitare, ac medi ce
 tari possunt) nocturna fuga concessa fuerit, per loca diffi- ce
 cilia, prærupta, aspera, magna' que ex parte nobis parentia. ce
 Quanquam etiam fortissimis, peritissimisq; ab imperatori- ce
 bus usurpatum esse scio, fugienti hosti pontem quoq; uel ex ce
 argento constituendum esse. Quamobrem cum dimicandi ce
 nulla immineat nobis necessitas, censeo à prælio continendū ce
 nec præbendam hosti bene gerendæ rei occasionem. Et quo ce
 niam quanto arctius sese pressum senserit, tanto est amplius ce
 de fuga cogitaturus: etiam censeo, uti occupato monte, qui ce
 Faucibus imminet, castra sub ipsum montem, ad caput flu- ce
 minis, cis ripam transferantur: quo pabuli, atq; annonæ dif- ce
 ficultate coactus hostis (quod unum reliquum est) nocturnæ ce
 fugæ consilium ineat. Rex probata Simonecti sententia, sta- ce
 tutoq; ad peragendum negotium tempore, peditatum quan- ce
 to potest maiorem comparat, ueteranos euocat, nouos etiã ce
 equites scribit: quid hostis paret, quid consulat, per transfu- ce
 gas, captiuosq; explorat: qui montè lustrent, aditus uestigēt,

femitas inquirant, fidelibus & strenuis uiris negotium dat. Satis etiam constat Ferdinando clam significatum esse, Pium Pontificem mutata sententia decreuisse medium sese belli eius gerere: claculum Simonecto iniunxisse, uti paucos post dies in Samnites Beneuentumq;, quæ Pötificis ipsius urbs esset, exercitum traduceret. Atq; eo cognito regem decreuisse fortunæ res è uestigio committere, fore ratum, superior si euaderet, uti uictoria ipsa in partes eius Pontificem retraheret: sin secus cefsisset, uti cum iram in illum prouocaret hostium, tum illum ipsum ad uindicandi cupiditatem, quod postea secutum est. Quocirca quæ faciendõ prælio necessaria essent, summa ea cum celeritate comparari iussisset. Illud uerò Simonecto impetratum, differret abutum è castris, quod suos rex per oratores tentasset, posse! ne Pontificem ab eo proposito dimouere. Itaque ubi parata esse omnia, suaq; consilia latere hostem rex sensit, tribunis, ducibusque conuocatis imperat, uti quammaximo silëtio de secunda uigilia cum exercitu instructo paratoq; ad signa assint: quid ipse parèt, quid fieri à quoque uelit, singulos edocet, huiusmodi etiam oratione cohortatus. In omni re bellica fortissimi uiri (quod usus ipse docuit) plurimum occasio ualet, quam optimus quisque imperator summo studio, ac celeritate complecti debeat: quippe cuius ea naturæ sit, ut ardua in planum facile uertat. Eam igitur nos capere, ac sequi, maxime utile, atque in primis cautum consilium reor. Sed in omni occasione capiendâ, inceptis que prosequendis duo potissimum seruanda sunt: alterum quod factu opus est, mature id ut fiat. Quid enim occasione breuius, aut fugacius est? Alterum, ut suo quodque geratur ordine. Quando in re

præsertim militari nihil ordine ipso potius ac maius est. Nã ce
 confusio, ac trepidatio, præterquam quod periculosa, ge- ce
 rendis quidem rebus maximè etiam contraria est. Neque e- ce
 nim aut unum, aut alterum tantum prælium, quanquam ce
 consilio, ac ratione susceptum, infeliciter tamen cessisse in- ce
 uenias magis ob imperia, non eo quo tradita erant ordine ce
 seruata, quam ob militum uirtutem, atq; aduersarum par- ce
 tium imperatoris industriam. Quocirca nequaquam à me ce
 cohortandi estis, ut in conferendis manibus fideliter ac for- ce
 titer rem geratis: quippe cū fidem, uirtutemq; uestrā in mul- ce
 tis, magnisq; difficultatibus planè perspectam habeam: neq; ce
 uti ductando exercitu, iter maximè exploratum habere stu- ce
 deatis: Cum hostis ipse quamproximus sit: & quæ explo- ce
 randa essent, cuncta sint à me diligentissime explorata. Quid ce
 etiam mihi in animo sit, quid faciendum decreuerim, quæ- ce
 que se nobis occasio offerat, iustà mecum tenetis. Verùm il- ce
 lud unum, illud inquam unum moneo, hortor, rogo, & pro ce
 iure etiam meo impero, ut quæ à me præscripta sunt, eorum ce
 memores, ad capiendam occasionem, quam propè tenemus ce
 in manibus, atque (ut uerius dicam) omnino iam tenemus, ce
 ordinem adiungatis. Ego ipse pro loco ac tempore ade- ce
 ro. An fortasse uerendum est exercitatisimi uiri, ne ho- ce
 stis cognito consilio nostro, instructus, paratus que atque in ce
 acie armatus offendatur? Satis compertum, satis explora- ce
 tum, & cognitum habeo, præter paucos admodum qui pro- ce
 stratione noctu excubant, cæteros omnes per oppidum dis- ce
 persos sub tectis quenq; flumine ac montibus fretos, somnos ce
 etiam ignauissimos ducere antequã somno expergiscuntur, ce
 armis instruuntur, equi frenantur, tribunūq; quisq; ac ducent

22 suum pedes, eques conuenit, metu, ac repentina re attonitus,
 22 nos occupato monte, effractis portis, adituq; reserato, uoti
 22 compotes, locum castris reperimus. Quo capto nobis in a-
 22 cie stantibus, eò castra transferentur: quibus positis, reliquū
 22 est uti non horam quietam, non locum ullum tutum hosti
 22 relinquamus. Neq; multum tempus aberit, dum aut sese no-
 22 bis dedat, aut necessitate compulsus fuga sibi quammaximè
 periculosa consulat. Hac oratione accepta tribuni, ducesq;
 ad imperata quisq; facienda properans: paulò post instruo-
 Eto cum exercitu, magno etiam silentio assunt: rex peditatū
 : praemissis itineris ducibus montem circuire, ac superato ius-
 : go, sine ulla trepidatione inde descendere, interim equitem
 : procedere paulatim, atq; sub signis iubet. Vbi uerò tempus
 : uisum est, quo pedes destinatum ad locum peruenisse iam
 : poterat, dato signo Robertum Vrsinum lectis cum equiti-
 : bus superare Fauces imperat. Ille egregie nauata opera, ci-
 : tato equite, in hostium stationem illatus, alios semisomneis
 : capit, alios resisterentis uulnerat, ac paulò post in fugam a-
 : ctos, suburbium uersus acriter urget. Roberto urgente gre-
 : garius miles, qui eum secutus erat, praedae intentus, nihilq;
 : ad praescriptum gerens, tabernacula diripere, equos à praes-
 : sepibus dissoluere, seq; equosq; sarcinis onerare statim coe-
 : pit, ac tāquam fugato hoste, praeda onustus ad Fauces, atq;
 : in castra regredi. Rex id quod erat ueritus, dari tempus ho-
 : sti ad arma capienda, aliquot turmas cum summisisset, ip-
 : se reliquo cum exercitu pro Faucibus expectare decreuit. In-
 : terea hostium duces fugientium ac pugnantium clamorib.
 : exciti, re cognita, properè accurrunt, suos hortatur ac praes-
 : missis, qui impetum sustineāt, ut quenq; fors obtulerat, acies
 instruo

instruunt, ac paulatim alios atq; alios equites summittunt. Robertus ubi sustinere impressionē nequit, cedere pedetentim cœpit. Urgebat enim cum lectissimorū manu equitū *Vrsus*, atq; acri cœpta pugna, summis utrinq; uiribus de loco pugnatur. Hinc Robertus, illinc *Vrsus* dum suos hortantur, dū fortiter rem gerunt, parū abfuit quo minus uterq; suo aduersario caperetur. His rem penè intra globū gerentibus, regijsq; in arcto propter locorum ignorantiam pugnantibus ab hostium ducibus leua sinistraq;, hinc pedites, inde equites summittuntur. At rex cum intellexisset suos in arcto premi, maiorem equitum manum subsidio ire iubet. Hostium uerò pedites in angustijs uiarum implicitos inter se regios conspicati, alij hastis eminus, aut sclopetis, alij cominus gladio suffossis, aut uulneratis equis, ipsos equites partim deiciunt, partim in fugam uertunt. Locorum peritia hostem maxime adiuuabat, Regius uerò uix è uia egredi, illic omnes cogi, alijsq; atque alijs subsidium ferentibus in unum simul cunctū coire. Quod aduersarius ubi uidit, à dextra sinistra que acrius illum premere, conari etiam à tergo inuadere, atque ab reliquo exercitu se iungere. Quod rex ueritus, suos referre pedem paulatim iussit. Primis igitur, dum partim pedem referunt, partim etiam terga uertunt, fugam iam parantibus, postremis autem in acie stantibus, cum locus ipse explicandis ordinibus haud quaquam satis esset, hostium duces eò acrius urgere incipiunt. Illi à tergo, hi ab latere, plures singulos, liberi impeditos, recentes saucios circumstant. Hic uerò ingens strages equorum atque hominum à sclopetarijs edita, qui ab rege propter stipendia nō statim exoluta initio obsidionis ad Ioannem transfugerant. Inter

alios, atq; inter primos Simonectus cadit. Robertus uulnere
 in ore accepto, uix hostium elapsus è manibus ad regem, qui
 extra Fauces in loco paulò editiore instaurare pugnam pa-
 rabat, se recipit. Cæteri magna è parte capti, rex ea exerci-
 tus parte exutus, cum nullum in pedite præsiðiũ esset, quipa-
 pe cuius nulla in toto prælio extitisset opera, cum neque lo-
 cum tenuerit, neq; imperium seruauerit, neq; ubi tempus fe-
 rebat, pugnae affuerit, summis tamen uiribus anniti, quod
 unum erat reliquum, ne hostes faucibus prædarent. Quocir-
 ca præhensare fugientes, confirmare integros, hortari, ro-
 gare, locum tuerentur, superesse tot lectos equites, tot eti-
 am recentes turmas, aduentare è castris subsidia, si uiri esse
 uelint, non hostium modò impetum repressuros, uerumea-
 tiam si faucibus egrediantur, magna etiam illos clade af-
 fecturos. Ipse in hostem proficisci, ac nunc his, nunc illis se
 ostentare. Cum interim ex ijs, qui in præsiðijs collocati erāt,
 quiq; postremos tenebant ordines, multi signa, locumq; de-
 serere, seq; fugæ dare ceperunt. Quod hostium duces cum
 animaduertent, tanto se impetu è faucibus proripiunt, ut
 regij uix primo congressu sustentato in fugam se quam laxis-
 simis habenis dederint. Hostes statim in castra profecti, cum
 uacua ea defensoribus inuenissent, capta diripiunt, paucū
 trans pontem. Nuceriam, finitimaq; in loca se recipiunt, re-
 gem Neapolim uersus fugientem haud multi secuti: reliquū
 penè omnes aut in prælio, aut in fuga, aut in ipsis castris, ad
 qua post prælium refugerant, ignauiter capti. Magnus ca-
 ptiuorum omnis generis fuit numerus. Direptis castris in-
 gens tum rerum aliarum, tum argenti atque auri præda
 Sarnum perlata. Hanc cladem non uatum modò prædicta,

eorum qui rerum cœli periti sunt, uerum prodigia quoque præcessere. Nam & ueterum fatiloquorum carmina passim recitabantur, quibus regi clades obnuntiabatur, & Mathematicorum minæ uulgo ferebantur. Pridie etiam quàm pugnatum est, toto ferme die coruorum greges prætorium obuolitauere conclamantes, ac proximis insedere arboribus, rex ipse prætorium egressus, equo repente concidit. Diuersis locis, alibi sanguine, alibi oblitis cinere guttis piuisse nuntiatum est, notatumque folijs holerum eas guttas insedisse. Nostra tamen tempestate hæc aut animaduertere, aut procurare religiosum est. Die quæ inscuta est, cum à Ioanne, Tarentinoque coacto senatu quid de captiuis statuendum, quo primum arma inferenda essent consultaretur: de captiuis uicit eorum sententia, qui censebant uti triremibus impositi, Massiliam deportarentur, nisi finito bello in Italiam non remittendi. De prosequendo uerò bello duæ cum essent sententiæ, altera uti ad obsidedam Neapolim statim admo- ueretur exercitus, altera uti finitima prius oppida, quique in regis fide reguli persistebant, tentarentur: huius quidem Tarentinus, prioris uerò Ioannes Coxa autor erat, cui plerique assentiebantur, eumque ita locutum accepimus. Siquam nobis perficiendi belli rationem hesternæ ostendit uictoria, eam ipsi sequi, atque oblatam à dijs immortalibus capere occasionem uolumus. Dicam audacter fortissimi duces, die crastino, hostem Neapoli circumfessum, atque haud multo post cum ipsa etiam urbe expugnatum uidebimus. Quantum igitur sedendo ac consultando temporis ipsi absumimus, tantum à belli fine per negligentiam atque ignauiam uolentes absumimus qui si quo impetu in hostium castra irrupimus, ea alacritate fu-

22 Sos, atq; in fugam uersos secuti essemus, eodem cursu, aut re-
 22 ge ipso in fuga capto, aut fugienti itinere intercluso, in ma-
 22 gnam (mibi credite) occupandæ ex improviso Neapolis oc-
 22 casionem incidissemus, securæ & penè otiosa ciuitate, dum
 22 Sarni circumfessos nos ac tantum non captos, in porticibus
 22 ac compitis inaniter gloriantur. Sed quod uel militum la-
 22 bore, uel præde studio, aut lætitia ipsa, quæ præcludere
 22 hominum solita est consilia, omissum est aut peccatum, id
 22 quamprimum ut corrigamus, nostrum quidem est: aut si cor-
 22 rigi minus potest (quando quod factum oportuit, frustra
 22 de eo faciendo consilium nunc initur) saltem quod reliquū
 22 est, quod que in nostra adhuc manu positum, celeritate pena-
 22 semus. Quamobrem quoniam (quod in omni bello maxis-
 22 mum uidetur) profligatum in acie aduersarium de se, uale-
 22 lo, murisq; tutando cogitare iam coëgimus: quid reliquū
 22 superest, nisi uti mœnibus inclusum, obsidione eum quam
 22 arctissima cingamus? Quo quidem circumfesso, quid opis,
 22 quid spei reliquum, quid animi esse potest ijs, qui eius partes
 22 hæctenus sunt secuti? Itaq; cum una sit regni caput Neapo-
 22 lis, in quam Ferdinandus amisso exercitu penè solus refu-
 22 git, non tam (ut arbitror) aut mœnibus fretus, aut ciuium
 22 beneuolentia, quam arce ipsa fidens, in quam non est dubi-
 22 tandum, quin ubi muris castra admota senserit, confestim se
 22 includat metu territus, ac nobilitatis odium timens, cuius bo-
 22 na pars ad nos transierit: quænam causa est, quæ inquam est
 22 causa, fortissimi duces, cur non crastino die, albescente cœ-
 22 lo, auulsis signis ad eam obsidendam exercitum rapiamus?
 22 Nobis integræ sunt uires, miles uictor: & quod maximum
 22 est, fortunæ ipsius fauor adest, hominumq; uoluntates, eodē
 22 sema

Semper quo fortuna inclinantium. Contra, regi effæta ui- ce
res, exhaustis Alphonsi thesauris, milite, qui ei fidelis esse po- ce
terat, & strenuo quoq; capto, reliquis, quos fuga tutata est, ce
inermibus; quosq; optandum sit, Neapolim se post fugam, ce
clademq; recepisse, aliquem illic tumultum, ob famem ino- ce
piamq; excituros. Videlicet maritimum aliquod auxiliũ ce
paratum est Ferdinando? Atqui mare à nobis tenetur. An ce
fortasse terrestreis alias copias, quas aduētare fama sit, sub- ce
sidio uenturas expectat? cum nec ullæ quidem ipse sint, & ce
quicquid illinc trans Capuam, hinc cis Acerras, agrorum ce
atq; oppidorum est, nobis pareat, & armis circum clausa o- ce
mnia teneantur à nostris. Reliqua est una illi ciuiũ beneuo- ce
lentiæ spes, qua firmissima obsidionem tamdiu ciues tole- ce
rant, dum ex Hispania ab Ioanne patruo, aut à Pio, Fran- ce
ciscoq; ex Italia mari terrâ ue is mittatur exercitus, qui aut ce
metu sui solui à nobis obsidionem, aut uiribus congressus co- ce
gat. De spe quidem ciuium (ut dicam quod sentio) imperi- ce
um Catalanorum quàm omnes oderint, iuxtâ mecum tenes ce
tis, & res ipsa docet. In nobilitate uerò quid certum habe- ce
re, aut constitutum in ea Ferdinandus potest? cuius maior ce
pars, odio illum prosequentes, sponte ad nos transierint. Nã ce
de auxilijs uestrũ erit iudicium. Quid enim in Ioãne patruo ce
rege non modò paupere, uerumetiã inopi repositũ esse præ- ce
sidij potest? quæ ab hoc auxilia expectari? præter paucas ad ce
modum triremes, easq; captiuo instructas remige. Quod ue- ce
rò ad Pium, & Franciscum attinet, etiam si maximè cupi- ce
ant, quæ tamen auxilia aut tanta mitti ab eis possunt, ut ce
uel perrumpere tantum montium, ac fluuiorum ualeant, ce
nobis aditus omnes armis circumseptos tenentibus, Picini- ce

noq̄ cum ualidissimis copijs obsistente? aut tam præstò ea es-
 se, ut non, quod æstatis reliquum est, interim prolabatur,
 hyemsq̄ mox inhorrescat? quo tempore an dubitatis, Nea-
 polim aut uì expugnatum iri à nobis, aut partium studijs
 sponte imperium accepturam? Cum interea quæ in Brutijs,
 Marjs, Pelignis, Marrucinis reliqua in fide regis manēt op-
 pida, audita exercitus eius strage, cognita Neapolis obsidio-
 ne, ultro mittent qui sese nobis accepto imperio dedāt. Ad
 hæc Neapolim obsidere quid est aliud, quàm Pium Fran-
 ciscum que ab incepto deterrere atque abstrahere? reputan-
 tes frustra se de mittendis auxilijs cogitare, tam breui tem-
 pore, tanto terrarum spatio, omni itinere atque aditu in-
 tercepto. Contrà uerò hortari, atque incitare, ubi dari à no-
 bis Ferdinando spatium senserit ad comparandam pecuni-
 am, ad restituendum exercitum, ad ipsa denique auxilia
 commode, tuto que expectanda. Ac tandem si qui sunt,
 qui aduersus Ferdinandum moliri aliquid parent, quos non
 paucos esse quotidiana nobilium docent transfugia, des-
 terrere eos, animum que & uires aduersarijs adiungere.
 Quæ cum ita se habeant, an cunctamini fortissimi duces
 ad obsidendam Neapolim propere castra ducere, quò fortu-
 na, quò cæli fauor nos uocat? ac regni ipsius caput, coactis
 in unum uiribus petere? ut contusa, mox etiam excisa anguis
 ceruice, reliquum corpus truncum, atq; exanimum relinqua-
 mus. Quæ ubi Coxa dixit, cum qui aderant, & ipse in pri-
 mis belli dux Ioannes, pars uultu, uerbis alijs probare ui-
 derentur: contra ea Tarentinus in hanc sententiam locutus
 dicitur: Neque importune duces, neque parum consyderate
 paulò antè Ioannes Coxa de obsidenda Neapoli, totaq; bel-

Si mole eò uertenda differuit: quippe quæ regni caput, neq; ce
 multis antè annis ab Alphonso capta uictoriam illi, decusq; ce
 pepererit, ac regnum uniuersum in pace, officio' que sta= ce
 bilierit. Verum enim cum eo mihi de genere obsidionis pa= ce
 rum omnino conuenit: quippe cum exercitum propere mu= ce
 ris admouendum censeat. Ego uerò longe aliam sequèdam ce
 rationem statuam: & cur ita statuam, multa me simul mo= ce
 uent. Primum urbs ipsa eò loci sita, ut præter non multum ce
 campi, quod ab ortu solis muris adiacet, cætera omnia libe= ce
 ra ab obsidione, atq; aperta relinquenda sint. Cum ab occa= ce
 su, atq; à septentrione tantum montium interiaceat, ac ual= ce
 lium, à meridie uerò mare patens, ac liberum, molesq; aded ce
 munita, atq; ad propulsandum instructa, ut tranquillo ma= ce
 ri longissimo ab continente tractu classem in ancoris stare ce
 necesse sit, futuram in summo discrimine, ubi etiam leuior ce
 spirare aut Auster coeperit, aut Boreas, quibus hic ipse si= ce
 nus quammaximè est obnoxius. Mouet deinde populi fre= ce
 quentia, & Hispanus miles, quàmmaximè regi fidus, & quod ce
 ea tum armorum est, tum equorum illic opia, ut breui non ce
 exigua equitum manu comparata, restituere exercitum Fer ce
 dinandus queat. Addam tot arces tam egregie munitas, ce
 quas qui ciuis aut peregrinus aspicit, rege præsertim præ= ce
 sente, atq; incolumi, quamuis magnum atque robustum ha= ce
 beat animum, quamuis factionis nostræ studiosus, abijciat ce
 tamen illum, obtorpescet que formidine. Nam quod ad no= ce
 bilitatem attinet, nobiliumq; ad nos transitionem, utinam, ce
 inquam, utinam, Neapoli potius manere consilium eis fuis= ce
 set. Quid enim aliud tot nobiliū ad nos transitione effectū ce
 est, q̄ ut urbem Ferdinando liberam permiserint: nec securio ce

22 rem illum modò, uerum etiam cautiorem reddiderint? Ad
 23 hæc, tanto incepto quæ paucitas nostra sit, ipsi uidetis, cum
 24 etiam ad oppugnandum necessaria nobis desint omnia. Re-
 25 gi contra & ad repugnandum, et ad laceffendum urbs ipsa,
 26 & arces, & multorum etiam annorum Alphonsi apparatus
 27 cuncta suppeditent. Scilicet sperandum id est, uti constitutis
 28 à nobis ante portas castris, in arcem sese Ferdinandus in-
 29 eludat, quem non montes, non flumina deterruerint, quo mi-
 30 nus infesto agmine, loco sibi maximè iniquo, intra Sarnum
 31 irruerit. An potius (quæ illius est uirtus, & ætas militaribus
 32 laboribus assueta) uerendum etiam atque etiam est, nequid
 33 apud obsidentes tutum, aut in castris quietum, continuis e-
 34 ruptionibus patiatur? Tentare igitur obsidionem, quæ po-
 35 stea turpiter omittenda sit, an quæso erit aliud, quàm uis-
 36 etoriam fortuito nobis oblatam, turpi aliqua dedecorare
 37 iactura? aut sedèdo ad Neapolim, qui populi, principesq; in
 38 inofficio erga Ferdinandum reliqui permanent, ijs ut oppi-
 39 da muniant, commeatus importent, militem conducant, as-
 40 liaq; præsidia sibi comparent, tempus, otiumq; permittere?
 41 Quamobrem quæ tutissima quidem est obsidendi ratio. hæc
 42 ego censeo ineundam. Primumq; uti Robertum Sanseueri-
 43 nium, cuius oppida nobis ante oculos sunt posita, ad dedis-
 44 tionem pelliceamus, aut debellare recusantem tentemus: si-
 45 nitimos deinde populos, quibus aut captis, aut deditis, Ro-
 46 berto que in parteis nostras ascito an dubitamus è Neapolè
 47 Cossentiam, ac Rhegium uersus omnia in ditionem ac no-
 48 men nostrum concessura? Robertum enim Lucas Sanseueri-
 49 nius, cuius late magnus in Lucanis, Brutijsq; dominatus est,
 50 minoresq; alij proceres, liberæ item ciuitates sequentur: ut
 diebus

diebus quam paucissimis, præter Aversam, Capuam, Aceras, Neapolim, nihil in tanto terrarum spatio, quod inter Lyrim amnē, urbemq; Rhegium, atq; Crotonem interiaceret, Ferdinando relinquamus: ac Pio, Franciscoq; animum, cogitationem deniq; omnem mittendorum auxiliorum adimamus dum regem perinde ac truncum, sine membris, sine nervis, destitutum atque emutilatum uiderint: missis etiam ad eos oratoribus, qui utrunq; & nostro, & Renati nomine benigne appellent, ac largis etiam pollicitationibus impleant. Quæ nã sit tutissima obsidendæ Neapolis uia, omnes iam uideatis. Nam tentare fortunam, ubi consilio locus est, quàm sit temerarium, dies hesternus admonere nos potest. Regem certè ipsum ne fortunæ posthac tam facile se committat, ab undè iam docuit. Dicenti hæc Tarentino senatus assensus est omnis, ea erat senis autoritas, is rerum usus, quod' que belli esset autor, omnis spes, ratioq; uincendi in eo collocata uidebatur, ut Coxæ sententiam quamuis tacitis omnes comprobarent animis, nemo tamen ne ipse quidem belli dux Ioannes à Tarentino dissentire aut uideri palàm uellet, aut omnino auderet. Igitur motis à Sarno castris petiere Stabias. Id oppidum, uti rerum Romanarum scriptores prodidere, Syllæ iussu solo æquatum finitimos in uicos abierat. Postero dein tempore, quòd eo propter loci opportunitatem, portusq; manufacti, multa mari comportarentur, tuguria in litore consitui cœpta: procedentibus inde seculis, tanquam in uicium multi mortales confluxere, donec oppidi nomen ac formã accepit, arce etiam in edito posita, quam egregie Alphonsus munierat, brachio ab ea ad mare deducto, ut cõusus uacaret per id immitti præsidium in arcem posset. Præ-

erat arci, atq; oppido Ioannes Galiardus, ex antiquis Alphonfi familiaribus, miti uir ingenio, & fide integra, ceterum qui ut Hispanus uxori paulo nimium esset deditus. Ea erat Margarita Minutula, nobili loco nata, cuius frater Loius artem Lucerinam Ioanni in Apuliam profecto prodiderat. Siue igitur futurum sperarent, uti Margarita Galiardum ad deditioem impelleret, siue quod ea sponte deditioem fuisset pollicita, si castra eò admouerentur, Capaneo fratre instigante. Hostes oppidum ingressi, nullo suburbium defendente, nam oppidani intra uallium, quod sub ipsam est artem, confugerant, quater confestim crepidinem tormentis capere, nec multo post à Galiardo deditio fit. Isdem diebus Vicani, Massensesq; ad Ioannem defecere. Surrenti quoque trepidatum est, propter suspicionem familiae Acciapactiorum, qui Ioannis, Renati'que partes clam fouebant. Praerat ibi cum praesidio Antonius Carafa, cuius prudentia effectum est, uti Acciapactiorum consilia parum prosperos euentus habuerint. Interea duces ipsi nunc minis, nunc pollicationibus Robertum Sanseuerinum ad deditioem sollicitabant. Qui uiribus diffusus, quod omnem in se belli impetum uersuros eos cerneret, facta deditioe in castra hostium profectus, in Ioannis uerba iurauit. Cuius exemplum Lucas quoq; quod & ipse iisdem diebus in Brutijs male pugnaerat, secutus est. Etenim Antonius Centilia, quem rex in arce Neapolitana custodiendum curauerat, corruptis custodibus, noctu arcis postico, quod ad mare est, Marilianum se receperat, indeq; haud multo post in Brutios reuersus, bellum instaurauerat: quod captiuus dum esset, per Alphonsum, ac Iulianum fratres, & Ioannem Trauersum

eius præfectum administrabatur. Lucæ ac Roberti deditio-
ne cognita, cæteri omnes Lucaniæ ac Brutiorum principes,
populiq; præter pauca admodum castella, Andegaviensibus
sunt partes secuti. Igitur hostium duces Roberto dedito,
cum de occupandis Cauis consilium cepissent, parum abfu-
it quin magnam ex improviso cladem acciperint. Ea ciui-
tas magis quàm urbs montanis in locis disposita uicatim ha-
bitat, multitudine tamen hominum frequens, ac situ natura
satis munita. Cauenses igitur relictis uicis, quos defendi
uix posse arbitrarentur, in loca se munitiora contulerant,
ubi de obsidionis aut tolerandæ, aut propulsandæ rationi-
bus cum agerent, consilium iniere de inuadendis nocturno
tempore hostium castris. Nam & Armatorum multitudine
abundabant, & satis exploratum habebant, si res parum
successisset, posse tuto se ad suos recipere: fauissetq; incepto
fortuna, ni re per transfugam cognita castra, repente ex eo
loco mouisset hostis. Huic tot principum, populorumq;
tam repentinae defectioni non magis cladem ad Sarnum ac-
ceptam, quàm inconstantem ac perleuem Felicis animum
causam dedisse satis constat. Qui si quam debuit animi
firmitatem retinuisset, præter prædam in castris inuentam,
uix aliud eo prælio ab hoste partum, aut quæsitum fuisset.
Verum enim adolescens infirmo ingenio, nullo rerum usu,
addictis consilijs Francisci Infantis auunculi, hominis in-
compositi, ac sacerdotis parum continentis, non deditio-
nem modò urbium, atque oppidorum statim fecit, sed sup-
plex ipse ad Ioannem Antonium in castra profectus est. Ex
ea deditio cum Nola, Salernum que maxime opportuna
urbes hostium accessissent uiribus, coactus est Robertus de-
speratio

ſperatis penè rebus ſuis conſulere. Cuius exemplum Lucania, Brutijsq̃ ferè uniuerſi ſecuti cum eſſent, periculoſum regi uulnus inflixere : aditis etiam defectionibus Loifij Ieſualdi, qui in Hirpinis cum aliquot opportunis oppidis, rerum ad Sarnum geſtarum nuntio accepto deſciuerat, adhæc & Mathei Extendardi. Quo effectum eſt, uti hoſtibus Argætio, Harpadioq̃ potitis, in Samnites, Apuliamq̃ aditus regi omnes intercluderentur. His & aliud acceſſit malum, quod Franciſcus Comes Caſertanus deterritus & ipſe Sarnenſi primum clade, poſt finitimorum etiã rebellionem, maximisq̃ hoſtium minitationibus, aliquantum nutabundus cum ſteſiſſet, conſilijq̃ incertus, tandem ad Ioannem inclinauit, matris potiſſimum ſuaſu, ac Thomæ Branchatij, cuius conſilij mater, filiusq̃ acquieſcebant. Quæ res Campanorum, atq̃ Auerſanorum animos uehementius fregit. Cum Petrus quoque Mondragonius, qui Metalonum opportunum tenebat oppidum, clam cum hoſte conſenſiſſet. Vt iam Acerræ, Capua, Auerſa, quæ ſolæ eis Lyrin annem, Campaniæ urbes in Ferdinandi fide atque officio perſtabant, circumſeſſæ ab hoſtibus tenerentur. Licuit hoc potiſſimum tempore, atque ex hoc rerum ſtatu cognoſcere, quàm lubrica ſit, periculisq̃ expoſita adoleſcentium adminiſtratio, parumq̃ omnino moderationi apta, & propter rerum inſcientiam, & quod præſentes ſolum res ſibi ante oculos ponant, plerunq̃ uana ſequantur & incerta conſilia, illis maximè conſultoribus credentes, qui blandiri nouere magis quàm uera dicere. Quocirca Tarentinus Felicis inconstantiam ueritus, qui pauciſſimis diebus ter rebellaffet, ſpecie quidem liberum, re autem captiuum eum in caſtris ſecum habens, arei Salernitanæ

nitanae fidum sibi hominem, cum praesidio imposuit. Nolæ
 Ursum magna cum peditum atque equitum manu praefe-
 cit, qui & Nolam tueretur, & Neapolim, Acerrasq; assidu-
 is discurſionibus infestaret, cum ipse hyemare in Apulia de-
 creuisset. Adhæc constituerat secum in Apuliam Robertum
 ducere. Sed ille senis maximè callidi, ac fallacis insidias
 suspectas habens, ex quo die abire è Tarentini, Ioannisque
 cōspectu licuit, redire ad eos omni studio aduersatus est. Co-
 natus tamen est quo arētissimo posset uinculo deuincere si-
 bi eum Ioannes, ascitum quidem cooptatumque in socium
 Crescentis, eo Galli nomine Lunam appellant cornicula-
 tam. Est enim mos eius gentis principum, religiosam ali-
 quam militiam pro arbitrio statuere: ad quos initiatos ad-
 mittunt, iurare uerbis conceptis cogunt, futuros se socios
 periculorum, neque ullo unquam tempore arma aduer-
 sum laturos, fidem, amicitiamq; perpetuam seruatu-
 ros: ubi etiam casus tulerit, auxilio futuros, in bello praesentes, ar-
 matosque in acie staturos, aut pecunia adiuturos. Ad-
 hæc stata sacra, & dies quosdam maximè solenneis consti-
 tuunt, quibus interesse cunctos fas sit. Ii Confratres uocan-
 tur, quos & uiuos, & mortuos, qui religionis eius, militiaeq;
 autores sunt, maximis prosequuntur honoribus. Insigne au-
 tem militiae ipsius aliud alijs est. Huic Luna erat corniculata
 quæ à Gallis Crescens dicitur, ead que ex argento brachio
 subligata gestabatur. Quo religionis ac militiae genere ho-
 nestatum Robertum Ioannes sibi cum obligasset, Pius inde
 Pontifex Maximus illum haud multo post absoluit, quod iu-
 dicaret eas non magis religiones, quam coniurationes quas-
 dam esse pessimo exemplo institutas. Quoniam autem lo-

cus ipse admonuit, pauca de Roberto, deq; eius maioribus
 dicam. Roberto pater fuit Ioannes, sancti Seuerini (id oppi-
 do nomen est) Comes, mater Ioanna, & ipsa quoq; ex eadem
 cum marito stirpe edita. Quo mortuo superstitibus ex eo cō-
 pluribus liberis, cœlebs ipsa, summa illos cura & aluit, & eō-
 rum res procurauit. Nam & domi parca erat, & continent:
 & quod esset supra mulierem sexum animo elato & magno
 utraq; patris & matris uices gerere se uideri uolebat. Cum
 que eorum singulos materna prosequeretur charitate, Ro-
 berto tamen, qui natu erat maximus (qua prærogatiua pa-
 ternus ei dominatus obuenerat) & indulisit supra maternos
 affectus, & dum augere quacumq; ratione res illius posset,
 parum omnino pensi habuit. Ad cæteras autem matrona dī-
 gnas artes illud etiam adiunxit, quod, ut erat ipsa fidei, æ-
 regij nominis colens, iisdem artibus, eodem etiam fidelitatis
 studio filium imbuit. Itaq; nihil prius habuit, quam ut Ro-
 bertum egregie institutum, Ferdinando quibus liceret arti-
 bus conciliaret. Ille igitur, ubi primū ætas tulit, equitando,
 uenando, cum æqualibus sese nunc iaculo, nunc gladio ex-
 ercendo, nullo turpi otio adolescētiam labefecit: quo etiam
 tempore literis operam dedit, quas post natu grandior mai-
 ri studio complexus est. Is igitur artibus inter regulos faci-
 le eminebat, Ferdinandoq; propterea maximè charus atque
 acceptus erat, naturæ quoque muneribus ad ea adiutus:
 quippe cuius decora esset facies, statura procera, & cum dī-
 gnitate, oratio pro tempore non minus suavis, quam gra-
 uis, atque ingenua. Ipse facilis aditu, gratus responsu, at-
 que in primis urbanus, & liberalis, cuius etiam domus gene-
 rosissimo, ac probatissimo cuique quotidie patēret. Demum
 singulis

singulis in rebus nobilitatem præferebat generis, quod alij Gallicum ab origine quàm Italicum malunt. Nobiles enim quosdam secutos è Gallia Normannos ac Viscardos duces, pulsosq; ex Apulia, Salentinisq; Constantinopolitani Imperatoris præfectis, uirtutis merito donatos in initio oppidis, hisq; posteros eorum imperitasse, in quibus Venusiam, Materam, Cupertinum, Neritonium fuisse tradunt. Qui dominatus indies magis magisq; auctus fuit bellicam ob uirtutem, qua hæc quidem familia in Italia ex eo adhuc etiam floret. Quo factum est, ut dum partim ipsi regum quorundam impotentiam, superbumq; dominatum parum æquo ferunt animo, partim ipsi à regibus timentur, aliquando familia omnis ad internitionem penè redacta fuerit, uix uno aut altero superstite. Aded euertendæ illi nihil reliqui ad crudelitatem regibus ipsis fuit. Contrà, qui Italicam eam asserunt, nec olim fuisse, ne nunc quidem extare apud Gallos, Britanos' ue tali cognomento familiam: deductam' que agnationem uolunt ab oppido, cui ex ea domo primus imperauerit ut Celanam, Martianam, Ebulam Molisiam, Aqueuiuiam, quæ ab oppidis sunt agnominatæ. Sed ego longius fortasse digressus sum. Quamobrem ad inceptum redeo. Dum hæc ad Sarnum, proximis' que geruntur in locis, Iacobus Picininus hostium partes secutus, à Britonoro, ubi hyema-uerat, mouens, per Cesenatum, atq; Ariminensium fines profectus, decimo die ad flumen Cesanum peruenit. At Alexander, Federicusq;, qui iussu Pij Pontificis ac Francisci Sfortiæ iter eius obseruabant, quod eum locum maximè idoneum ad prohibendum transitum iudicabant, fluminis ripas fossæ aggeribusq; munitæ, ne transiret hostis, facile prohibitori.

Pōsi tamen ueriti ne Picininus conuerso repente itinere Sa-
 xiferratum teneret, eò cum exercitu se contulerant. Itaque
 Picininus quanquam magno militum labore, nullo tamen
 obsistente, aggeres diruit, ac repletis fossis trans flumen ex-
 ercitus ducit, & ad Esim fluuiū eò die castra ponit. Quod
 sentiens Sigismundus, qui illum insequebatur, eò consilio,
 ut si Alexander, Federicusq; à fronte obstitissent, ipse à ter-
 go includeret, confestim in Fanestrem agrum redijt. Picini-
 nus die insequenti cum Loretiae Mariae templum ex itinere
 ingressus, Diuam salutasset, ad flumen Potentiam castra
 mouit, quodq; in sola celeritate rem positam intelligeret, no-
 ãe intempesta mouens, cum ad ostia fluminis (cui loco Fir-
 manus Portus est nomen) peruensset ueritus ne mons, qui li-
 tori imminebat, ab aduersario teneretur, ubi qui explora-
 tum missi fuerant, retulere liberum eum esse: decreuerat e-
 nim occupato eo ab hostibus, rem gladio experiri) conti-
 nuato itinere, emensus eò die passuum septem ac triginta
 millia, ad Benedicti templum peruenit, quod à Truento flu-
 mine circiter octo millibus passuum aberat. Ibi duabus ho-
 ris equo ac militi reficiendo concessis, cohortatus suos, ut
 quod reliquum erat ad fallendum hostem, æquis conficeret
 animis, de prima uigilia mouens instructo exercitu, ad Tru-
 entum peruenit. Hic cum à militibus, qui praesidij gratia A-
 sculum uenerant, item ab oppidanis ingens excitus esset stre-
 pitus, passimq; noctu ignes plurimi cernerentur, ratus ho-
 stem eò cum uniuersis copijs profectum, consistere agmen
 iussit. Ipse cum omni peditatu (erat enim in castris eius pedi-
 ditū duobus millibus amplius) magnoq; gregarij militis nu-
 mero ripas fluminis tentaturus accurrit, succisisq; obijcibus

& aggere equato, uado inuento, primus flumen transijt:
 quem insecuti reliqui ripas occupauere, quibus occupatis,
 dato signo, reliquus exercitus tractus est, deq; tertia uigilia
 ubi Columella castellum positum est tumulo capto conse-
 dit, plurimisq; factis ignibus, regni se fines ingressum finis-
 simis significauit, quo alijs pro partium studio latitiam as-
 ferret, metum alijs incuteret. Cum interea Federicus, Alex-
 anderq; Maceratam profecti, quo portum Firmanum ante
 caperent, uicti celeritate Picinini, incepto irrito, consilium
 mutare coacti sunt. At ille biduo tantum quieti militum, at
 que equorum dato, inuitatus à Iosia, qui Audegauen-
 seis, sequebatur partes ad Turdini ostia, qui antea Batinus fuit,
 constitutis castris, ac decimo die machinis, cæterisq; belli-
 cis instrumentis è nauis exoneratis, ad obsidendam ciuita-
 tem Sancti Angeli proficiscitur. Iacobus Padulius, qui op-
 pido cum præsidio præerat, diffusus moribus, quod æneo-
 rum totmentorum uim minimè possent ferre, deditionem
 oppidanis suasit. Postridie quoq; ciuitas Pinnarum, non ex-
 pectata oppugnatione, deditionem fecit. Inde Lauretum
 profectus Picininus cum esset, & iam quassatis, ac dirutis
 muris sustinere diutius obsidio nequiret, tum Franciscus A-
 quinàs Marchio deditionem his conditionibus fecit, ut ipse
 cum omnibus oppidis, quibus plurimis dominabatur, ad Io-
 annem transiret. Laurentani multæ nomine aureùm qua-
 tuor milia penderent. Hinc ad Aternum profectus, cui
 post ab oppido Piscaria factum est nomen, strato ponte, ac
 traducto exercitu, in agro Theatino castra posuit, eo consi-
 lio, ut & agrum uastaret, & Iulium Camertem, quem nus-
 per conduxerat, illic expectaret. Nam inito Truentum cum

transijt, uiginti quatuor equitum turmas, haud amplius secum habuerat. Interea uastabundus Theatium fines populatur, singulisq; pene diebus cum Matthæo, Capuano praelia facit. Hunc rex propter fidei uirtutisq; opinionem oppido, atq; uniuersæ regioni præfecerat: qui quanquam parua equitum ac peditum manu, Picinino tamen ubiq; occurrere, tueri oppidò propinquos agros, populantibus metum inijcere, insidias disponere, fugare, capere, denique hostis conatibus omni arte obuiam ibat. Non multo autem post certior factus Picininus, Federicum atque Alexandrum, qui plures dies in Asculanorum finibus Bosium Sfortiam cum septingentis equitibus expectauerat, munitis ad Turdinum castris consedisse, decreuit aduersus eos cum uniuersis copijs regredi, euocata magna peditum auxiliarium manu, accito etiam Caldorarum exercitu, qui statim belli initio ad Andegauensem defecerant. Medius annis utrûq; dirimebat exercitum, utraq; copiæ quotidie in armis erant utrinq; imperatores rem egregie curabant: quid casus, quid industria parare posset, hinc atq; illinc prospiciebatur. non dies, non noctes quietæ, nunc eques, nunc pedes ad arma currere, è castris se proripere, fremere omnes, ac prælium exposcere. Tres illius temporis clarissimi duces de uirtute, gloriaq; certabant, par robur, par militum audacia Picininum locus aliquanto editior tuebatur. hos arte ac labore parata munimenta: ille peditatu superior, hi ueteranorum delectu: ille quòd rem sibi futuram cum duobus exercitissimis imperatoribus intelligeret, eo maiores concipiebat spiritus, hi partum multis bellis decus ereptum iri sibi indignabantur. Excitabant etiam utrumq; exercitum studia ueterum factionum, quæ à Braccio, Sfor-

uaq;

Quæ ductæ, multos annos in grauissimis bellis, acerrimis es-
 tiam prælijs magis ac magis iras, odiumq; accenderant. Il-
 lud uerò partium alteri acerbum & graue, quòd morbo gra-
 uatus Federicus nec equo, nec pedibus obire imperatoris mu-
 nus poterat. Erat & utriusq; exercitus, quæ utriusq; facti-
 onis ferè semper fuerat, dissimilis disciplina, quòd Sfortia-
 ni cunctando, Bracciani prouocando laceffendoq; bellum
 magis administrabant. Cum igitur multi quotidie è Pi-
 cinini exercitu in stationem illati hostium, nunc singuli,
 nunc pauci, nunc etiam plures in certamen prouocarent,
 fortè accidit uti Saccaginnus. cuius Picininus forti ope-
 ra sæpe utebatur, cum paucis equitibus, ac lecta pedi-
 tum manu è castris progressus in planitiem, quæ media in-
 ter utraque castra interiecta erat, flumen transierit, pro-
 uocaturus eos, qui in statione pro castris agebant. Hi
 despecta equitum paucitate, autore Marco Antonio To-
 rello, qui stationi præerat, in Saccagninum illati, magna
 peditum strage edita, reliquis in fugam uersis, trans flu-
 men præcipites egere. Quod conspiciatus Picininus, Lu-
 lium Camertem fugientibus summittit. Hoc cognito Ae-
 lexander omnem exercitum armari iubet, septemque equi-
 tum ordines extra uallum progredi, qui subsidio stationis
 essent, imperat. Quod ubi Picininus intellexit, è castris
 cum omni exercitu se proripiens, ubi in planum peruenit,
 duas lectissimi equitis alas in dextro ac sinistro cornu sta-
 tuit, alteri que Ioannem Comitem, alteri Ramundum Ae-
 nechinum præficit, ijsq; imperat, ne quo casu locum deserat,
 præterquam ut cadente aduersario pedetentim equo pas-
 su in portam castrorum quam confertissimi ferantur. In me-

dia uersari iubet acie Syluestrum Lucinium. Ipse milites co-
 hortari, nunc singulos alloqui, nunc simul plures, fortia cu-
 iusq; facta referre uulneratos ex acie subducere, recentes ses-
 sis, saucijs integros summittere, nunc addere suis animum,
 nunc terrorem aduersarijs incutere, nihil segne, nihil remis-
 sum agi sinere, sæpe ante suorum ora uolitare, in hostem stre-
 nuum quenque immittere, sæpe ex acie excedens prospicere
 hostium ordines, suas atq; aduersariorum res expendere,
 quid cauendum, quid sequendum esset considerare: nihil de-
 niq; prætermittere, quod casus offerret, quod ratio suaderet
 aut belli disciplina, totq; annorum ac præliorum usus osten-
 deret. Hoc prælio uideri potuit (si quando aliàs) fortunam
 ipsam belli dominam, mediam sese statuisse inter utranq; ac-
 citem, nunc his, nunc illis uictoriam offerentem, atq; aliàs in
 illos inclinantem, aliàs retrahentem sese: ludificari impera-
 tores ipsos, nec pati eo die, ea acie disferri, utrius exercitus
 milites, utrius partis duces aut fortius rem gererent, aut ma-
 iore animo consilioq; administrarent. Namque alia parte
 Alexander summa ui, diligentiaq; curare omnia, quocun-
 que casus uocasset, illic adesse, plura simul prospicere, peri-
 culis occurrere, præhensare alios, alios hortari, uoce, uultu,
 manibus, quid agi uellet significare. Imperatorum præsen-
 tia diuersis locis pugnam instaurabat, multi utrinque cade-
 bant equi, uiriq;. Ipsæ locorum angustiae, magna que dus-
 cum peritia, spectata item ueteranorum uirtus, & equorum
 uirorum que recentium alacer successus, summis animis, in-
 gentibus conatibus fieri, ac tentari omnia cogebant. Itaq;
 armorum strepitu, equorum fremitu, procurrentium que
 militum clamoribus, alibi cadentium gemitu, aut urgentium
 latius

lætis conclamationibus cœlũ complebatur. Interdum tanta ira, irritatisq; adeò certabatur animis, ut præter ielus, hastarumq; fragores, magno silentio pugnaretur, utranque aciem nunc spe, nunc fortuna ludificante. Et iam in noctem pugna protracta erat, cum Picininus frustra sæpius tentata palustres per locos uia, quòd irrûpi intra munitiones, quæ amnis uada impediabant, nulla ui posset: circiter secundam noctis horam iussit, ab dextro atque sinistro cornu, utranq; alam, qua maximè conferta hostium acies erat, irruere, tanto impetu, ut in uallum usque utroque à portæ latere penetrauerit. Qua facta impressione, multi uallo exclusi capiuntur. In hac pugnae atrocitate, tantoq; rerum discrimine Federici præsentia plurimum contulit. Nam uictus necessitate in equum se inferri cum iussisset, laborantibus in tempore affuit: qua acies inclinabat, recentem militem summisit, hortatus pro loco ac tempore, ut alij sensim cederent, quos in locum iniquum progressos intelligebat: alij obdensatis hastis, gladijsq; cuneo facto, confertim hostem repellerent. Agnouit Feltrensis males imperatoris sui artes atque consilia: itaq; nunc sensim cedendo, nunc acri conatu propellendo effecit, ne ingens ea nocte clades acciperetur. Repulsus à uallo atq; à porta Picininus in castra redijt, ignibus qui è fragmentis hastarum incensi sunt, lucem, facesq; ministrantibus. Mane ubi Sol illuxit, magna hominum, maior equorum strages apparuit, fœda terræ facies truncis, cruore, cadaueribus. Cernere erat in ipsis castris ferè strenuum quemque tum pedestrem, tum equitem, qui in pugna non cecidisset uulneratum, sauciorum gemitu tabernacula resonare, equos, uiros passim animam agere, alios cæso, aut capto amico dolere, alios

aut sua suorumque, aut hostium fortiter facta referre. Erant qui imperatorem suum, qui hostium duces aliam ob causam aut laudarent, aut accusarent: nemo tamen qui non fessum se, atque defatigatum diceret, tantum præterita dies laboris, ærumnarumque attulerat. Igitur nocte insequente Federicus, Alexanderque communicatis consilijs, ueriti ne hostis positus à tergo castris, pabulationem ac regressum prohiberet, magno silentio egressi, summa etiam diligentia adhibita ne discessus hosti nuntiaretur à perfugis, equis qui grauius uulnerati erant, relictis, sarcinarumque inutili onere, magno itinere breui spatio confecto, trans Truentum, proxime Cryptas amaras se recipiunt. Quos eo die Picininus parum cum posset assequi, postridie ad Truentum peruenit, eo consilio, uti illos insequens in eam Piceni partem, quæ nunc Marchia dicitur, bellum transferret. Sed retractus à Caldoris principibusque alij factionis Andegauensis, metu Matthæi Capuani, & Alphonsi, Inicique Daualorû, qui cum Enneco Geuara ad Amonis Vastum non exigua equitum manu æstiuabant, quorum ipsi præda futuri essent, in Theates paulo post regreditur. Reuersus confestim Francauilla, Bucclaenicum, Villa magna, Lancianum, impellente Tuccio Riccio, cuius magna in eo populo autoritas erat, sese dedidere. Quibus deditis, Sarum transgressus (quod interea Ennecus cum fratribus in Campaniam ad ferendam regi opem festinabat) omnem eam regionem paucis diebus cepit. Quæque enim oppida, quique proceres, primatesque in Ferentanis erant statim ad Picinum nuntios de deditioe misere. Arcium præfecti post admota tormenta, cum de auxilio desperarent, paucis post diebus fidei Picinini sese permittunt. Quo facta

facto, expugnatisque magno labore plerisque castellis, quae in finibus Theatinorum erant, Matthaeum intra urbem inclusit. Tum restituitis, oppidis Antonio, Caldorisque ad ihs, quae sub Alphonso rege amiserant, ihsque cum parte copiarum relictis qui darent operam, ne quae incursiones à Matthæo fierent, ipse per fines Pelignorum in Marsos profectus est. In itinere Sulmonenses, item Ioanna Celana, & Petrus Cantelmus, Populensis comes, missis oratoribus ei se dedidere: ac paucis diebus Marsis, Pelignisque, uniuersis præter Tallacotium captis, aut deditis, nactus occasionem occupandi Tiburis, Romæque potiundæ, Sabinorum fines ingressus, plurimis castellis direptis, Syluestrum Lucinium cum mille equitibus, peditibus sescentis præmisit, qui Tibur prodentibus præstò esset. Verùm opera Iordanis Columnæ Cardinalis irritò incepto redijt. Nam Iordanus quanquam aduersus regem cum Picinino consenserat, maluit tamen Romano Pötifici fidem seruare. Igitur Syluester in Palumbaria agrum digressus (nam Iacobus Sabelus Picinini partibus fauebat) Latium, propinquosque urbi agros ita uastauit, uexauitque, ut metu, terroreque cuncta compleuerit, magna etiam pecunia, per speciem induciarum, finitimis à populis comparata. Quæ res Pium Pontificem magnis diurnis, nocturnisque itineribus (nam ea tempestate Senæ agebat) properare Romam compulit. Interea Franciscus Sfortia, cum intellexisset parum prospere, ac pro antiqua gloria ab suis pugnatum, ueteri exercitu paucis diebus restituto, nouo etiam scripto, ac misso Donato, quem nouis copijs præfecerat, iussit utrunque imperatorem cum omnibus copijs in Sabinum ac Latium primo quoque tempore proficisci.

Qui iunctis simul exercitibus cum Antonio Picolhomineo, quem Pius copijs suis praefecerat, aduersus Sabellum, ac Syluestrum bellum gererent. Sed quod hyems iam appetebat, expugnatis aliquot castellis, mature in hyberna concessere: quod etiam ab hostibus factum est. Nam copijs diuisis Picininus Syluestrum Palumbariae, Ioannem Comitem & Carolum Ballionem cum parte copiarum in Marsis collocauit, ipse Hortonem profectus, reliquos in Maurucinis, Theasibusque distribuit. Quoniam autem ab sapientibus traditum est uiris, nihil eodem statu, quo est ortum permanere, quid mirum, rerum, ac locorum nomina cum aetatibus simul immutari: Igitur ne ijs, qui uetera sequuntur, noua quoque ignota sint nomina, placet quae nunc sunt, & quae olim fuere appellationes regionum, in quibus à Picinino bellum hoc gestum ex paucis describere. Aprutium unde nomen cepit, affirmare uix ausim: alij enim ab apris ductum putant, quod asperi montes, syluestriaeque admodum in eo sint loca, aeris inde frequentibus abundet: alij, quod pars quaedam eius Percutinorum quondam esset, corrupto nomine, pro praetutio Aprutium dictum uolunt. Sunt qui à locorum asperitate deducant, factumque ex Asprurio Aprutium uelint, idque nomen montans primo locis inditum, post uero ab ijs qui regum uectigalia exigerent, paulatim productum plures simul regiones complexum esse. Siquidem Marsos continet, qui nunc in Tallacotienses, Albenses, Celanenses, Aquilanos, Mareriosque distributi sunt, etsi Sabinorum hi quaedam ex parte, quam Marsorum olim magis fuere. Itaque Carpsolanos, adhuc Piceni partem quae à Truento Aternum usque, hinc Aquilanorum montibus, illinc Hadria continetur.

tinetur. Is que ager ab ijs, quæ in ea regione sunt, oppidis no-
 men accepit, ut Teramanus, Hadrianus, Pinnensisq;. Nam
 quæ pars maximè septentriones spectat, olimq; Sabinorum
 fuit, ea nunc Montanea uocatur. Peligni cum in treis olim
 diuisi essent partes, quæ in plano sita est, eam incolæ Valu-
 am nominant, in qua Sulmo est nobile, ac frequens oppi-
 dum, totiusq; regionis emporium. Reliquæ partes duæ, ob
 cæli inclementiam ignobiles factæ, desertæq; penè à cultoribus,
 pabulum æstate pecudibus ministrant. Quod ab Ater-
 no & Saro, id est Piscaria, & Sangro fluminibus, ac Ma-
 iella & Cocta montibus clauditur, Hadriaq; alluitur, in
 qua sunt Horton, Lancianum, ac Theate, olim Marrucino-
 rum fuit, in quibus Theates præstabāt. Quod est à Saro Tri-
 feruum usq; Ferentani tenebant: mons hodie quoq; Ferentus
 dicitur. Post quos sunt Dauni. Ferentanorum quondam
 celeberrimum fuit oppidum Istonium, nunc est Vastum ab
 Amone agnominatum. Est in eo tractu celebre oppidum As-
 zissa, à Pelignis per Apenninū quæ in meridiem uergit, Sarni-
 tates, ac Campaniani pertingit, Vulurno flumine dirimen-
 te, qui agrum Venafranum ab Ifernensi diuidit. Hæc loca
 Samnites olim tenebant. Cæterum Aprutium uniuersum,
 regum præfecti in partes distribuunt duas, Nam quod ab
 Aterno ac Marforum clauditur montibus, id ulterius Apru-
 tium appellant, quod Maurucinos, Pelignos, Ferentanos,
 & partem Samnitium complecti diximus, huic citeriori Ae-
 prutio nomen fecere, utrunq; Piscaria (ut dictum est) fluuio
 dirimente. Sed redeo unde digressus sum. Ferdinandus ac-
 cepta Sarnensi clade, cum se Neapolim recepisset, Pyrrhum
 Baucium, Ennecum Geuaram, Inicum, & Alphonsum Da-
 ualos,

ualos, qui nuntio cladis accepto statim se in Campaniam contulerant, cum equitibus quadringentis, & aliquot pedum cohortatis. Acerris, Robertum Ursinum Aversa cum presidio imposuit. Ipse nunc Capuæ nunc Neapoli agere, reliquias exercitus colligere, pecuniam quantam posset, publicè, priuatimq; conquirere, equos, arma, tela undique cogere. Hoc tempore maximè cognitum est, ciuium beneuolentiam, diuitiasq; popularium, non eos qui in ærarium illati essent, regum thesauros esse. Namq; eques, mercator, opifex nobilis, ignobilis, inquilinus, etiam sacerdos certatim regi pecuniam maxima pars sponte, pauci rogati offerre, atque elargiri, alij bellatorem equum, alij mulum clitellarium: erant qui thoraces, loricas arma, tela, hastas, qui pannos uestiendis militibus, qui coria loricandis equis, telas faciendis tabernaculis, nullum deniq; rerum genus omitti, quod reficiendis copijs, atque instruendis militibus conduceret. Isabella regina nunc in templis, nunc publicis in locis sese ciuibus ostendere, præferre paruos liberos, Alphonsi nepotes dicere, qui de populo Neapolitano tantopere esset benemeritus: ciues eos esse Neapolitanos, Italici generis, apud ipsos genitos, altos, educatos: non Gallicam præferre insolentiam, non peregrinos mores in urbem illaturos: cum ipsorum liberis, ac nepotibus ætatem acturos: cum ijs diuitias, honores, magistratus distributum partituros: cum ijs pueritiam, cum ijs adolescentiam, cum eisdem quoque senectutem exacturos: regias opes, regni administrationem in eorum arbitrio ac manu futuram. Se uerò quid nam aliud curaturam, quàm ut publicè, priuatimque Neapolitani populi patrociniū gerere uideretur!

Hæc dicendo, lentos excitabat, excitatos impellebat, impulsos confirmabat, ipsa magna & excellens habebatur. De qua quoniam res admonet, pauca dicam. Isabellæ pater fuit Tristanus, Comes Cupertinensis, ex Claromontia familia, quæ in Gallia ulteriore habita est nobilissima: mater Catarina, Ioannis Antonij Tarentini, qui bellum hoc excitauit, utroq; è parente soror. Patre mortuo, Ioannes Antonius eam, quæ minima natu erat, cum quatuor sororibus Lipij in Salentinis habuit, atque educauit. Post collocatas autem sorores, & Alphonsi uictoriam, auunculi opera, Alphonso etiam cupiente, Ferdinando nuptui tradita est: quem pater in regno Neapolitano heredem instituerat. Ipsa statim à præmis annis mirum pudicitiae ac continentiae studium præsetulit, domi parca, non tamen alieni appetens: formæ quantum dignitas posceret studiosa, religioni non sine superstitione dedita, facilis aditu, in responsis libera magis quam aspera, magno animo, magno consilio, constans in aduersis, lenis in prosperis, populari eloquentia, quæq; nihil fictum aut compositum præferret, iusti atque honesti etiam ad contentionem colens. Quo minus autem gratitudinem exercere atq; liberalitatem posset, mors prohibuit. Bello enim finito, rebus tamen regni nondum planè compositis, Neapoli diem obiit, cum sex iam liberos enixa esset. Mors eius uulgo molesta, quod uitam longè utilissimam omnes præsertim boni arbitrabantur. Igitur rex aliquot turmis equitum restituitis, militibus etiam è classe accitis, circiter idus Octobris Capuam mouit ac direptis Formiculis, finitimisq; aliquot castellis in deditionem acceptis, aduersus Comitem Cerretanum profectus, confestim eum ad deditionem compulit, Carolo

maiores

maiore natu è filijs obside accepto . Inde à Terrecusanis ar-
 cessitus, die uno uniuersa Caudinorum castella recepit, arce
 Aërolæ in quam mortales multi confugerant, circumfessa,
 & Alphonso Daualo cum præsidio illic relicto, qui obsidio-
 ni præesset, repenteq; aduersus Franciscum Comitem Caser-
 tanum profectus, Ducentam diripit, Munditianum incen-
 dit, Vallem ad deditiorem cogit: ac paulo post Francisco
 dedito, Pomilianoq; recepto, Argentium circumfedit: quo-
 minus autem rex oppido per uim potiretur, tempestates pro-
 hibere. Nam cum bruma iam appeteret, increbueret tempe-
 states adeo, ut pleraq; tabernacula discinderentur, aut tor-
 rentibus correpta haurirentur, qui è finitimis deuoluebantur
 montibus, equis, uirisq; simul immersis, demum corruptis
 omnibus, militaria etiam tuguria, quæ pro tēpore stramen-
 tis constructa fuerant, passim natabant: fœdi dies, noctes lon-
 ge fœdiore erant. Quod sentiens Matthæus Extendardus,
 cum etiam speraret Vrsum, quem Tarentinus Campania
 decedens, quadringentis cum equitibus Nolæ reliquerat,
 comparatis auxilijs subsidio uenturum, deditiorem differe-
 bat. Tandem cognita regis constantia, militumq; pertinaci-
 bus animis, Ferdinandi se fidei permisit. Quod idem paucis
 post diebus Iacobus Galeota, qui Harpadium cum præsidio
 tenebat, secutus est. Nam & Iacobus quoq; ad Andegauien-
 sem defecerat, post rem in Brutijs aduersus tumultuantis
 bene gestam. Interim qui in Aërolæ arce circumfessi preme-
 bantur, cum se undiq; circumuallatos intelligeret, & spe an-
 nonaq; deficerentur, nequicquam ab Vrso subuentione ten-
 tata, et iam rex cum omnibus adesset copijs, pacti corporum
 incolumitatem, arcem tradidere. Qua tradita, Ferdinādus,
 quod

dita, Ferdinandus, quòd cœli fœda uis ferri ultra nequiret,
 in Montifusculi uicos ibidem hybernaturus concessit. Nam
 Tarentinus, Ioannesq; Lucanis ac Campania relicta: in Hir-
 pinos primo Iesualdum post Vallatam, Charifrasq; inde in
 Apuliam, finitimaq; in loca discesserant, Satis enim constat,
 Tarentinum cum uideret Ferdinandi res prostratas, Galz-
 lumq; sibi præfidentem, mutato consilio, rebus suis ita con-
 suluisse, uti relicta Campania, Ferdinandum penè circum-
 sessum, ad erumpendum inuitauerit: clam etiam missis ad
 Isabellam nuntijs, qui bonum eam habere animum iuberet,
 regemq; confirmarent: quippe cum ab ijs, qui Ioannis res so-
 lum spectarent, de se capiendo consilium initum aut sensis-
 set, aut propter metum, qui ei summus inerat, suspicatus es-
 set. Per eosdem dies, ac post labefactos admodum Argentij
 muros, Robertus Sanseuerinius, Comes Calatinus, quæ Frã-
 ciscus è Gallia citeriori, propter singularem uirtutem ac rei
 militaris disciplinam, cum exercitu miserat, è portu Formia-
 no soluens, ad regem cum paucis uenit: cuius aduentus non
 gratus modò, uerum etiam expectatus regi fuit: tũ quia uir
 bellicosus & acer, atq; in uictorijs enutritus: tum quòd Fran-
 cisci sororis cum esset filius, magnam popularibus spem ma-
 iores regi spiritus excitauit. Huic è nauì descendenti præstò
 ad litus rex fuit, declarauitq; quo suæ, quo hostium res in-
 statu essent, quid illum agere uellet, quid ipse pararet, cuncta
 simul aperuit: & primo quoq; tempore, ut equite in nauibus
 imposito, exercitum omnem è Formiano ac Fundano in Ba-
 òianum traduceret, ac Puteolanum agrũ hortatus est. Hæc
 duobus fermè annis gesta.

F I N I S.

GGg

IO.

IOANNIS IOVIANI PONTA
ni de bello Neapolitano Li-
ber Secundus.

INITIO insequentis anni, qui fuit mille-
simus quadragesimus sexagesimus pri-
mus à Christi natali die annus, Robertus
Sanseuerinus, quod in partes Ande-
gauenſeis, desperatis Ferdinandi rebus,
inuitus declinaſſet, aspirante iam regis rebus fortuna, cum
de ſe regi conciliando conſilium cepiſſet, clam ad illum mi-
ſit, qui reditum eius in Campaniam inuitaret. Itaque rex cir-
citer Idus Ianuarij ex hybernis mouens in agrum Veſuuium
magna cum parte copiarum proficiſcitur. Nec multis poſt
diebus Robertus ad eum uenit, ubi communibus de rebus
cum diutius conſultaſſent, tandem placuit uti ille cum Ro-
berto Urſino, et parte exercitus Coſſentiam maturaret, ad
ferendum arci auxilium, quæ indies arctius premebatur. Hi
mature neceſſarijs ad expeditionem comparatis, paucis die-
bus magno itinere conſecto, pluribus interim caſtellis captis
aut deditis, Campanianum cum ad flumen perueniſſent,
non longius duobus millibus paſſuum à Coſſentia, ibi inſtru-
cto exercitu, tantisper in acie ſteterunt, donec præmiſſa turma,
equitum, de aduentu ſuo Franciſcum Siſcarem, arcis præ-
fectum, certioſiorem fecere, qui ſeptem iam meſes in cluſus te-
nebatur. Inde ad Caſtellum Francum profecti, partim intra
oppidum partim ſub moenia conſedere. Quo tẽpore Lucas
etiam Sanſeuerinus affuit tribus cum peditum millibus, et
quitibusque

quitibusq; sexcētis, Roberti uoluntatem secutus. Hi consilijs prius communicatis, iusserunt milites corpora curare. Postridie autem albescente cælo, iussis militibus se ad pugnam parare, instructo agmine Cossentiam petūt. Est ante urbem propter Bissentum flumen locus, cui nomen est, ad Reuocatos, forum rerum uenaliū. Huc postquam duces cum exercitu peruenere, inuito simul consilio, cohortati milites, ut se prædæ magis quàm pugnæ acingerent, decreuerunt montem occupare, qui arci ab occasu aduersus est. Is mons magna manu à Nicolao Antonio Caruleio tenebatur. Nam hostes de aduentu Robertorum edocti, coacta manu septem milliū peditum è propinquis oppidis, montem occupauerunt. Equites magno impetu factō, peditem è monte facile deiciunt: qui pugnæ parum assuetus, ubi equitem confertis ordinibus inferri uidit, pars abiectis armis, fuga sibi consulit: alij dum hortante Caruleio certamen ineunt, irruente equite aut capiuntur, aut uulnerantur: nec multo post uniuersi in fugam uersi montem liberum equitibus relinquūt. Quocirca duces uictoria ac celeritate freti, ne quod ciuibus tempus ad prospiciendum relinquerent, statim è monte descendunt. Siscar arcis præfectus, præmissis qui rē certius explorēt (ue rebatur enim ne fraude peteretur) ubi superata conualle, uenire ad se copias instructas uidit, & utrunq; ducem, signa, militemq; cognouit, cohortatus uti rem impigre gererent, intra arcem eos accipit. Tum Robertus Ursinus, quo spe, animisq; militem impleret, quod etiam celeritatis præsidio utendum intelligebat: Milites, inquit, in urbe uobis prandendum est. Macti uirtute estote, uallum mecum rescindite. Quo dicto accessus miles, alius uallum rescindit, alius aggerē diruit, pars com-

nus pugnans munitionem peruadit. Qui pro munitionibus pugnabant, uix prima impressione sustentata, proiectis armis sese fugæ mandāt, quibus immixtus pedes decliuem per locum nullo ultrà obsistente, urbem ingreditur. At ciues re-
 pentina re attoniti, non obuiam ire hosti, non arma capere, non obiectis repagulis urbis uias obsidere, alius domo sese includere, alius militi manum dare, pleriq; in templa confu-
 gere: mulieres, impuberes, senes clamore, lamentatione, heu-
 latu cælum implebant. Militum irruptionibus, portarū clau-
 strorumq; fragore tecta, uicq; resonabant. Interea Vrsinus
 urbis porta securibus effracta, equitatum immisit. Hic uerò
 tota urbe peruagatus miles, quod tunc omnino capta urbs
 uideretur, nihil reliqui facere, non profanis, non sacris pare-
 cere, pro cuiusq; ira ac libidine res geri, rapi uirgines, ma-
 tres spoliari, pueros è parentum complexu diuelli: luctu ac
 miseratione ciuium non domus, non uicæ, non templa uacua
 esse: omnia demum acerba, fœda, crudelia in uictos fieri. In-
 terdum uictores ipsi, dum alius alij prædæ cupiditate uim in-
 fert, arma in se conuertunt, adeò miserabilis facies direptio-
 nis erat. Capta igitur ac direpta urbe, cum fœdæ etiam tem-
 pestates accidissent, diebus aliquot militi ad quietem conces-
 sis, de communi ducum sententia placuit, productis ex urbe
 copijs, magno prius in arcem commeatu conuecto, finitima
 loca tentare. Itaque magna cum fiducia, maiore hostium
 metu Cossentia egressis, Silanum statim deditur, inde Mar-
 toranum ac Neocastrum. Nam Centilia, Franciscus que
 Neocastrensis Comes, diffisi mœnibus Maïdam concesser-
 rant. Neque ita multo post Bisinianum peruium captū. Quæ
 res regionem uiuersam longe maiore formidine impleuit.

Oppido enim in editis ac præruptis locis sito, habitatoribus frequenti, quo inermi uix militi patere accessus existimaretur, primo impetu expugnato, nihil ijs ducibus, nihil tali militi inuitum, atque inaccessum fore metus persuadebant: nec aberat, quin breui maximam regionis partem in regis ditionem redigerent. Quod sentiens Tarentinus, confestim Iacobum Picinimum è Marrucinis arcessit, qui Roberti agros, oppidaq; quæ in Lucanis essent, uastaret. Itaq; per Sănites profectus Picininus, Montem aureum admotis æneis tormentis primum expugnauit: dein Caluanicum dolo, magis quàm uirtute captum diripit, parua etiam aliquot castella, uicosq; plurimos populatur: ferro igniq; quæ iret, cuncta uastat, corrumpitq; suos ingenti præda, hostes metu ac pauore plurimo afficit: ut nec rex, licet misso satis cum ualida manu Roberto Calatino, eius cohibere impetus posset, et Sanseuerinius incepto desistere cogeretur. Cæterum ille inuito cum Ursino consilio, quo regressus esset eorum formidolosior, et hostem lateret superatis Brutiorum saltibus, in Apuliam declinauit: magnaquæ celeritate usus, Iuuenatiuum à Tarentino plureis iam menses circumsessum, atq; ad ultimam necessitudinem redactum, comportato frumento fame atque obsidione liberauit. Id oppidum tempestate nostra satis celebre, atque habitatoribus frequens est, atq; ut quidam arbitrantur, Egnatiolum initio dictum, quod fortasse diruta Egnatia celebri quondam urbe, in ea maris ora sita, quæ ea è clade superfuerant, ibidem consedere. Nam & à Baro quæ nunc quoq; celebris urbs est, ac regionis, eius caput, Barolum in eadem ora sitam urbem, duxisse nomē opinantur. Veri tamen est simile, loca illa maritima, quo tempore me-

diterranea à Langobardis primo, post uerò à Normanniis tenebantur, propter assidua bella, quæ aduersus eos Constantinopolitanis ab Imperatoribus gerebantur, mirum in modum celebrata, maritimisq; aucta comportationibus, increbuisse cultoribus, ac ciuibus. Cæterum ueritas ipsa apud eos, qui harum rerum studiosi sunt, suum teneat locum. Igitur oppidum ipsum quanquam mare liberum, ac patens habet, tamen eò ne comportari frumentum nauibus posset, à Tarentino omni arte curabatur. Nam finitima continentis oppida cum ei parèrent, eò rem perduxerat, uti corruptis quæ in agris erant omnibus, prohibitisq; rerù cõportationibus uix ciuib. paucorù dierù cibaria superessent. Robertorù aduentus, ut Iuuenatiensibus pernecessarius, sic Tranensibus, Barolitanis' que maxime gratus, atque acceptus fuit, cum uiderent regias res paulatim respirare, uagari' que per Apuliam Ferdinandi copias: atque eo magis, quod plureis iam menses occupatis ab hoste undique finitimis oppidis atq; itineribus, uix nuntius, ad eos regijs de rebus peruenisset, fama'q; omnia aduersa diuulgarat. Roberti confirmatis ciuium animis, communicatis cum Francisco Baucio cõsilijs, qui Andriæ Dux præerat, Canusium primo, dein Venusiam profecti, ubi cù Masio Barresa, urbis præfecto, quæ de communi sententia uisa sunt, composuere: paucis diebus in Lucanos, inde' que in Campaniam peruenere. Quorù aduentu cognito Picininus, & ipse distributis copijs sese in Apuliam ad Tarentinum recipit, adducta secum Neapolitana Lucretia, cui ea maxime fidebat. Hæc est illa Lucretia, cuius per orbem terrarum amores fuere quamnotissimi. Eam Alphonfus adamatam, propter formæ, quæ præ-

præstabat, excellentiam, suauissimis etiam puellæ illecebris senex delinitus, diuitijs, opibus, autoritate que ita extolerat, ut plerique arbitrarentur, si Maria uita excessisset, legitimæ uxoris eam loco habiturum. Alphonso mortuo, Lucretia in arcem sese Vesuinam cum thesauris contulerat: quibus cum timeret, quod Ferdinandum bellis exhaustum intelligeret, adduci nunquam potuit, uti eius se fidei crederet, quin etiam clam cum hoste consentiens, parum amica consilia agitabat animo, metu, atque ambitione præcepit. Interea appetente iam uere, Pius Pontifex Maximus Antonium sororis suæ filium, mille cum equitibus, ac pedibus quingentis maturare ad regem iubet. Præerat ijs Ioannes Comes, uir impiger & strenuus atq; in rebus bellicis maximè exercitatus: quem nuper magnis stipendijs, maioribus pollicitis Pontifex à Picinino distraxerat. Hic saltu Merulanensi impigre occupato, ac reciso aggere ad regem, quæ per id tempus Capuæ agebat, peruenit: confestimq; eductis ex urbe machinis, ac tormentis æneis, Castellum, quod est ad Vulturæ ripam, quæ mare illabitur opugnare adortus est: quod cum à Marino Martiano impositis teneretur præsijs, miles ipse præsidiaris campos Leborios, omnemque Campaniam, quæ cis Vulturum esset, populationibus infestabat. Oppidani, qui que in præsidio erant, diffisi mœnibus, paucos postquam oppugnari ceptum est dies, deditioem fecere. Inde Antonius, Ioannesq; Scafatum profecti, castellum aggrediuntur. Cum autem oppugnatio ipsa difficilior esset, quod castellum in insula positum, Sarno flumine cingitur, turrim quatere duabus è regione bombardis incipiunt. Ea quanquã maxima crassitudine, biduo tamè cõti-

nenter quassata, ruinam facere cum cœpisset, pontem ab ea parte comportata materia extruunt, quo strato per ruinam turris milites ingressi castello potirentur. Quod ueriti castellam, sese Antonio dedidere. Per idem tempus Marcus Antonius Torellus, & Petrus Paulus Aquilanus, alter cum equitum turmis sex, alter cum duabus à Francisco missi, iunctis cum Matthæo Capuano copijs, pleraque oppida, quæ in Pelignis, Marrucinis, Ferentanis, Præcutinisq; æstate superiore ad Picinimum defecerant, facile recuperauere ciuium animis in regem inclinantibus. Quæ res Picinimum ex Apulia statim reuocauit. Nam longa nauis à Manfredonia Turinum, mox Hortonem delatus, audita obsidione Loretanæ arcis, quam Matthæus recuperato oppido acriter oppugnabat, lectis cum peditibus Moscosum proficiscitur: ubi equites, quos diuersis è locis arcessebat, expectare decreuerat. Scafato dedito Ferdinandus iunctis simul cum Antonio copijs è Campania mouit, eo consilio, ut in Apuliam profectus segetes, quæ maturæ in agris essent, corrumpere. Paucis tamen diebus in oppugnando Monte Forti frustra consumptis, per Saminium iter faciens, aliquot etiam castellis in itinere receptis, cum ad Apenninum peruenisset, sub Sabianum confedit: inde superato monte, cui nunc Crepico-rio nomen est, in Apuliam descendit: positisque ad Troiam castris, finitimos inde agros pluribus diebus uastauit. Erat autem uastandi genus duplex, quod quæ minus maturæ erant segetes, ad equorum pabulum: quæ iam naturæ, ad usum hominum secabantur. Cum enim rei frumentariæ laboraretur inopia, nullaq; esset panis in castris copia, triticum a henis excoquebatur, in cibum tum peditum, tum equitum.

Cumq;

Cumq; mortales permulti montanis ex oppidis, & in ijs mercatores penuria frumenti ac lucri gratia uenirent in castra, ad frumentationis famam, inde miles uastationi factus est intentior ob lucrum ac laboris pretium. Itaq; castra ipsa ad mercaturam penè conuersa, horreum quasi quoddam ea æstate præbuere finitimis. Extitit autem ipsis solstitij diebus frigoris tam atrox uis, ut necesse fuerit uineta concidi, ac frugiferam quanque arborem, ad ignis castrensis usum: res sanè rara, atq; annotatu digna, propter temporis ac regionis illius naturam. Vastatis igitur Troiæ subiectis campis, rex inde mouens, sub Vulturinum confedit, simili uastatione in agro Lucerino usus. Quo tempore aliquot etiam castella, quæ ad radices montium, quæq; in ipsis sunt iugis posita, deditioem fecere. Quo minus autem Luceria tentata fuerit, Ioannis præsentia obstitit, qui satis magna equitum ac pedum manu urbem tuebatur. Quia è re leuia quotidie prælia diuersis locis committebantur. Adhæc Estensis Hercules, qui Fogiæ cum præsidio præerat, discursanteis regiois à liberis populationibus prohibebat. Inde rex Sanctum Seuerium petens oppidum, in sequenti die recipit. Oppido enim egressus Nicolaus Rosa, cuius propter opulentiam magna inter populareis erat autoritas, impetrata uenia, seq; & oppidum regi dedit, quod tamè diutius in fide haud permansit. Dein rex ad Turrim, quæ Dragonaria dicitur, motis castris tentauit Carolum Sangrium, sub cuius ditione finitima erant castella, ad deditioem pellicere: profectusq; ad Turrim maiorem, alloquendi illius gratia, irritò inde incepto redijt. Quippe cum soluto statim colloquio, Carolus Luceriam ad Ioannem profectus, regem ludibrio habuerit, arbitratum

facile illum ad se traducturum. Nam Ferdinandus, quod Honorati Fundani, fidelissimi sibi reguli Carolus gener esset, per illius homines, quos ea de causa ad se accierat, moturum se adolescentis animum ratus, multis ac magis eum promissis per eosdem honorauerat. Sed ille quamquam adolescens, astu tamen instructus, atque consilij dubius in initio subblanditus est regi, dum hac ratione dies plureis tereret: quibus praeteritis, regem intelligeret siti, atque ardoribus exagitatum, suis è finibus cum exercitu discessurum. Hac deceptus spe rex, frustra que ab adolescente habitus, Rhodum, quod est oppidum ad mare situm, uniuerso cum exercitu proficiscitur. uastissimam per planitiem, ab cultoribus uacuum, & arborum, atque aquarum indigam. Itaque canes, equos, iumenta cernere erat passim astu exanimata cadere: pueros armigeros ex equis repente delabi, pedites, equites itinere, calore, siti, agmen denique uniuersum uiribus iam deficere. Cum iam ad aquas peruentum esset falsas, ibi uero aquarum ipse aspectus, & fontium species blanda (nam quò falsior est, eò apparet aqua limpidior ac magis lucida) qui primi agmen praebant, eos repente gaudio, laetitia que affecit. Itaque testari acclamationibus letitiam cum cepissent, & inuenta flumina, fontisque compertos significare, redditusque inde ab insequentibus clamor cum esset, uniuersum agmen ad maturandum excitauit, erexitque languentium animos. Aut ubi gustati cupide initio fontes falsi apparuere, repente ibi è gaudio tristitia exorta est. Castra tamen haud longe posita in campis, locis que hortensibus, sub Caprinum castellum, quod propinquum cum esset, statim sese dedit, soli citantibus qui è Marrarum fa-

milia in castris erant, cuius familiae proxima castella antiqua subditiōe fuerant. Approperata à castellanis, uolentibus quidem animis, pro ea quæ illic erat copia, uina, panis, aliaque cibaria: atque è uestigio in castra perlata, iungere atque æstu confectos milites aliquantum refecere, præsertimque hortensia, quorum non exigua in agris reperta est copia: quippe cum maturi, immaturi que, ac crudi pariter ac mites factus promiscue absumpti. Processum inde mitiora in loca, castraque secundum Pantanum statuta. Rhodæ igitur recepto, ac præter Vestas castellis omnibus, quæ in ea Gargani parte constituta sunt, refectoque paucis diebus exercitu, noctu maximo itinere confecto, mane sub Montem Sancti Angeli, quod oppidum summo è iugo, in quo est positum. æquinoctiali ab exortu pelagus, à meridie subiectos. Apuliæ despectat campos. Vriosque eos montes ab antiquis dictos nō temere quidam pertendunt, in ijsque Veneris celeberrimum fuisse quondam templum, uniuerso cum exercitu rex improuisus apparuit. Cuius repentino aduentu è atrocius consternati sunt ciuium animi, quod maxime tutos sese antea arbitrati essent montium asperitate, aquarumque inopia, ac pabuli. Tentatis igitur oppidanis, quo minus sese dederent, obstitit præsidium à Ioanne missum. Itaque paratis ad oppugnandum necessarijs, tertio rex die, qua parte neque fossæ ab oppugnatione distinebant, neque rupes ab ingressu deterrebant militem, dispositis circum balistarijs, sclopetarijsque, quorum magnuserat in castris numerus, acri oppidum prælio adortus, uulneratis aut cæsis maxima è parte defensoribus, cum tribus circiter horis pro muris pugnatum esset, cōminutis, ac deiectis non semel scalis, instaurata sæpius pu-

na, cohortantibusq; subinde ducibus, eiectis è muro propugnatoribus paucorum pertinacia: uno simul tempore pluribus locis miles irrupit, perq; humiliorem turrim facto aditu, perditum pars maxima, ac gregariorum immissa est manus, moxq; effractis portis omnino multitudo ingressa. Paucis in ipso ingressu è praesidiaribus caesis, reliqui in arcem sese recepere. Direptioni huius facies multo maxime miserabilis fuit, irritatis militum animis pugnae ardore, ac multitudine omni simul irrupente, spe praedae incita. Nam quod oppidum ipsum frequens, atque oppidum esset, quodq; propter situm maxime securum, atq; ab hoste tutum existimabatur, peruulgatum erat, è finitimis urbibus praesertim Lanfredonia, locupletissimos quosque ciues clanculum à se comportatos illuc thesauros amicis, aut templorum sacerdotibus commendasse. Itaque non sacra, non prophana ab uis, iniuriaq; tuta erant, dum occultos thesauros miles exquirat. In uiros ac mulieres saeuissima suppliciorum edebantur exempla, maximeque sacris in aedibus saeuitum. Itaque sepulchra eruta, spoliata donaria, direpti loculi uenerabilium reliquiarum, arae etiam sanguine foedatae, ac polluta adyta. Quodq; mulieres, atq; imbecillior sexus eò confugerant, quisq; pro libidine trahere, uerberare, caedere, infantes à matrum complexu diuellere, ac solo sternere, rapere pueros, uiolare uirgines: esse qui foeminarum pudendas partes infertis digitis contrectarent, dum gemmas, unionesq; aut pretiosum aliquid putant illic abditum. In ipsos quoq; tribunos ac duces tumultuatum, dum parci imbecillo sexui, ac sacris imperant. Rex Michaëlis angeli templum statim ingressus, claudi illud iubet, demandata fidelibus uiris custodia, in

quo præter ciuium priuatam pecuniam æditumis commenda-
 datam, auri atque argenti sacri magna uis reperta, eaq; re-
 gis iussu à scribis notata, atque à quæstoribus in castra, atq;
 in ærarium relata est. Quam tamen omnem parta post uic-
 toria (sic enim conceptis iurauerat uerbis) referendum in
 templum summa diligentia curauit, singulaq; restituta sunt
 atq; à bonis resecta artificibus, in ea qua fuerant antequam
 in numos conflarentur, forma. Nec uerò alienum fuerit
 (quoniam in templi mentionem maximè augusti incidimus,
 ad cuius antrum ab ultimis terrarum finibus annis singu-
 lis plurimi mortales soluendis uotis accedunt) de eius ini-
 tijs, quæq; ab antiquis autoribus habeo comperta, pauca pro
 meo instituto referre. Est natiua specus durissimo è saxo, in
 quam multis gradibus, cæterum non lato admodum aditu
 descenditur, specularibus quibusdam lumen præbentibus.
 Vestit etiã parte superiore, qua natiua ipsa quidem ac pera-
 rimosâ testudo est, è quercu uasta proceritate lucus, muris
 tamen circumdatus, pecori ne qua pateat ingressus. Ante ue-
 rò quàm descendere in antrum incipias, ædificia extant ma-
 nu facta elaborato è lapide. Vbi uerò antrum in imum de-
 scenderis qua specus diffunditur, mira animum religio sub-
 it, loco ipso subobscuro, & horrido, sola que natura con-
 stituto. Admonent religionis tabellæ, uota que passim sus-
 pensa, titulos indicantia. Vbi uerò aræ admotus ad numis-
 nis procumbes statuas, loco solo, & ab hominum accessu
 semoto, repente inhorrescit tacito metu animus, atque in di-
 uinarum tantum rerum cogitationem uersus, in preces, sup-
 pliciaq; effunditur. Augent uenerationem aliæ item aræ, nul-
 lo sumptu, nullo artificio factæ, quibus natura ipsa uidetur
 locum

locum statuisse. Cur autem Michaëli potissimum dedicata specus fuerit, hæc à maioribus tradita comperio, annos quidem supra noningentos, atque amplius repetita: quæ quidem tempestate Heruli, Goti, barbaræ que aliæ quædam gentes per Italicam bacchabantur, Garganum quendam, ciuem Sipontinum, cuius peragenda armentum Gargano pasceretur in monte, à quo & ille nomen duxisset, cū armentalem taurum, qui oberrauerat per syluas suis cū pastoribus quæriraret, inuentum tandem eum ad eius, de qua dictum est, speluncæ ostium pascentem animaduertisse: itaque ira percitum, contento arcu. summis in illum uiribus sagittam emisisset, eam que ubi tauri tergus attigisset, retro flexam è uestigio, recuruataque spiculi acie sagittatorem petisset. Quæ res inter pastores in religionem cum esset uersa, tū Garganum rem hanc sacerdoti expositurum, Laurentium adisset, probatissimæ uitæ antistitem: ibi illum re cognita, factique admiratione ductum dierum trium ieiunio indicto, multis etiam adhibitis precibus Deum esse consulendum, Gargano respondisse. Itaque absoluto ieiunio, re sacra rite facta, noctu dormienti Laurentio astitisse Michaëlem angelorum principem admonentem his uerbis: Mea opera, ac Dei iussu factum Laurenti, qui taurum indicem esse uoluerim basilicæ huius, quam mihi ad inhabitandum cum hominibus in terris parauimus: hæc mea est basilica, meum hoc sacrarium apud mortales futurum: Enuntia hæc ciuibus, ut monente me, per te intelligant ea in spelunca, his in adytis aboliturum esse me mortalium peccata, qui ad eam confugerint. Quo accepto oraculo, antistes somno excitus, ubi Deo gratias egisset, re populo indicata, summa ciuium cum frequentia ue-

*nerabundus, indictis supplicationibus, pontificis habitu amē-
 ctus, ascenso monte ad speluncam procedit: sacraq; ibidem
 peracta re, non tamen ut ingredi antrum ausus esset quis-
 quam, multis cum precibus, decantatis rite diuinis laudi-
 bus, Deo gratias egit, nomenq; Michaelis per omnes laudes
 celebratum. Riteq; rebus his peractis, Sipontum redijt, ma-
 gna ciuium lætitia, ingentiq; urbis uniuersæ gaudio. Nec
 uerò multis post diebus, Neapolitanorum exercitus, quo-
 rum opes profligatis Beneuentanorum rebus abunde tum
 pollentes erant, Sipontum obsedit. Igitur sollicito de popu-
 lo suo antistiti, post indictum dierum trium ieiunium, quo
 triduo fuerat etiã indutiæ ab hoste impetratæ, astitit rursus
 dormienti Michaël, admonens, & pie, & rite factum, quod
 per ieiunium ac preces à Deo auxilium implorasset. Michaë-
 lem se angelorum principem, iussu Dei illa dicere, impera-
 req; uti insequenti die de quarta hora populus uniuersus ar-
 ma caperet, in hostemq; repente irrueret, se ipsum arma-
 tum in acie ciuibus affuturum. Hæc igitur populo tuo ex-
 perrectus differe, ac bono animo esse iube. Hora igitur di-
 cta armatus atque ad pugnam instructus ciuis hostem negli-
 gentius agentem improuisus inuadit, fundit, fugat, ualidis
 adeò repentè exortis procellis, summoq; è montis iugo pro-
 rumpentibus terrifico impetu fulminibus, uti maxime fœda
 tempestatis ui, ac fulgurum sexcenti ex hoste exanimati re-
 ferantur. Fugatis igitur, ac cæsis hostibus, sacris Deo
 Optimo Maximo ac Michaëli rite factis, cum antistes de-
 creuisset speluncam ipsam (uti moris est, Christiani que-
 ritus) dedicare, Gelasiumq; Pontificem Maximū, per id tem-
 pus Soracte agentē de eæ dedicatione cōsulisset, astitit illi*

22 tertio Michaël, inquit: Mihi egomet nulla adhibita homi-
 23 num aut arte, aut opera uacuum feci hoc saxum, mihi ego
 24 met desertum humano cultu montem dextra hac subaperui,
 25 mea ego in lapide hoc uestigia infixi: mihi ego ipsemet æde
 26 hanc statui, sacrarium feci, basilicam dedicaui. Quæcunq;
 27 igitur ab hac æde, basilica, sacrario humana dedicatio ab-
 28 sit, ritusq; omnis abesto humanus. Michaël ego sum, qui hoc
 29 excauato saxo, hoc antro, hoc habitaculo, his assiduè ma-
 30 nantibus stillis ablaturus sum, ac deleturus meam ad aram
 31 confugientium mortalium errata. Age expergiscitor sacra-
 32 dos, cuiusq; hæc tuis differito, cumq; ijs simul rem diuinam
 33 illic facito, meq; adesse antro meo, sacrario meo, meaq; basi-
 34 lica, tuq; populusq; tuus, mortales denique omnes placatum,
 35 atque propitium sciunto. Inde igitur angelo antrum Mi-
 chaëli dedicatum: spoliando templo regem (etsi ararij pre-
 mebatur angustijs) magis tamen illud compulit, quod com-
 pertum haberet Ioannem post suum statim ipsius discessum
 cuncta direpturum. Nam et ille grauiore etiam rei pecunia-
 riæ laborabat inopia, & ipse decreuerat urbem habitatori-
 bus uacuum, ac sine ullo præsidio relinquere. Nam & arx à
 Ioanne tenebatur, nec prohiberi poterat quo minus quoti-
 dianæ præsidia noctu præsertim immitterentur. Ad hæc fa-
 ma erat Picinum aduentare, à Ioanne pariter Tarentinoq;
 arcessitum. Itaque ne illic includeretur ueritus, descendere
 quamprimum è monte statuit, cum præsertim exercitus præ-
 da omnis generis esset onustus: præteritaq; Manfredonia,
 quæ præsidio tenebatur, castris ad Sipontum positis, præ-
 daq; uniuersa tutum in locum comportata, quietem militi
 atq; iumentis dedit. Quo tempore ingentis multitudinis ar-
 mentali

mentali præda male custodita, atque ab latronibus nocte abacta, insequentì die maxima e parte eques, qui Fogiæ erat, ea potitus est. Cum autem ab Siponto diruta, & solo æquata urbe, duplex esset uia, altera per Fogiensium, aut Asculanorum fines reuertendi in Hirpinos, aut Samnium: altera per oram maritimam Barolum, ac Tranum petendum hæc partem in utramque agitantur, falso nuntiatur, quod post cognitum est, consedisse Picininum in Lucerinorum finibus, ac tantum non cum Ioanne & Hercule, qui Fogiæ præsidebat iunctis simul copijs adesse. Itaque communi ducum sententia decernitur Barolum petendum, motis que intempesta nocte castris, per oram maritimam, prope Ausidum metatus est rex. Die quæ insecuta est, castra trans amnem ueteres ad Cannas posita, insignem clade quòdam Romana uicum, nunc habitatoribus omnino uacuum, inde præda est omnis Barolum perlata. Quo è loco paucos post dies cum transire in Samnium decreuisset, & id sub auroram aliquantum spatij, Canusium uersus profectus esset cum uniuersis copijs, renuntiatur ab exploratoribus, ac leuis armaturæ equitibus, qui agmen præcedebant, hostem instructum, paratumq; stare in acie: quo ex improviso agmen adoriatur sub sarcinis impeditum. Hoc nuntio accepto, rex magno silentio retro uertere agmen iubet, maxime que repentinus, atque inexpectatus Parolum petit: ac secundum fossas, partim in hortis, partim sacris in ædibus, quæ sunt extra urbis mœnia, exercitum collocat: tantus aduentantis hostis terror duces pariter milites que inuaserat, cum tandem compertum fuerit agmen fuisse ceruorum cõpescentium, quorum in ea regione belli præsertim tempore

maxima est copia. Hi sub matutinum tempus pastui dediti
 sparsim cum errarent, ubi exploratores sensere equites, in u-
 num coacti dubia iam luce speciem præbuere hostilis agmi-
 nis. Castris igitur hunc in modum ad Barolum dispositis
 interim dum præda uenditur, quod nouus ex ære nummus
 iactabatur, & Barolitani autore Barnaba Marra nouum
 æs aspernabantur, reijciebant' que illius usum, coactus est
 rex fuso argento, atq; in nummum conflato, ex ea pecunia
 pendere militi stipendium. Fama etiam tenet Iacobum Cal-
 doram, solertissimum ætatis suæ imperatorem, ducentem
 per Apuliam peditum atque equitum non exiguas copias,
 eadem specie deceptum. Itaque & conclamatum fuisse ad
 arma, & instructo cum exercitu stetisse eum in acie hostem
 expectantem, nec nisi aliquot post horas cognitum, erran-
 tem in pastu maximè ingentem ceruorum gregem esse. Quo
 factum est, uti Picininus iunctis simul copijs, illum intra ur-
 bem penè incluseret. Sunt qui regem criminentur, desedisse il-
 lic ob amores tum ueteres, tum nouos: quibus delinitus ma-
 gis ipse curauerit, qua ratione amoribus indulgeret, quam
 quibus artibus hostem falleret. Quod ni è Macedonia Geor-
 gius Castriotus cognomento Scander, uir fortis, & multis
 rebus aduersus Turcas strenue gestis clarus, cum classe re-
 pente apparuisset, futurum erat, ut rex aut mari fugam tur-
 piter inde arriperet, aut tentata pugna, in postrema se' que
 & res suas pericula conijceret. Cuius aduentu expositis in-
 continentem circiter septingentis equitibus, lectissima uiro-
 rum manu cum aliquo peditum numero, Andria præterita
 hostes iter auertere. De hoc igitur uiro pauca dicam, &
 propter eximiam ac raram eius animi uirtutem, & propter
 insignem

Distingue etiã gratitudinẽ. Georgij maiores in Macedonia late
 magnum imperiũ tenuere Verũ Amoratho Turcarũ Impera-
 ratore Græciã uastante uniuersam, Georgius admodũ ado-
 lescens à patre, quo res suas in pace tueretur, missus est ad il-
 lũ obses: in cuius expeditionibus ea uiri fuit uirtus, uti pro-
 pter liberalitatẽ, ac fortitudinem agnominatus sit Scander,
 quo nomine à Turcis Alexãder dicitur: unde hodie, quæ nõ
 stra lingua Alexandria, ea Turcaica est Scanderia. Post
 ubi paterno successit imperio, atq; ab Mahometo, Amora-
 thi filio, summis oppugnatur uiribus, Alphonsus Ferdinan-
 di pater pecunijs, militaribus præsijs amicissimẽ eũ iuuit:
 diuitesq; ipse seq; resq; suas pluribus prælijs fortiter admini-
 stratis, Alphonsi opera, auxilioq; tutatus est. Igitur eo mor-
 tuo, ubi sensit Ferdinandũ in Apulia grauius ab hoste pre-
 mi, cõductis mercede aliquot nauibus, decreuit et animi gra-
 titudinem, & fortitudinem simul testari suam, impositoq; in
 nauibus milite, ad regem in Apuliam transfijt. Huius igitur
 nomen, atque aduentus non hostem modo, eiusq; turbauit
 consilia, uerũ Italianam omnem opinioris suæ fama imple-
 uit. Vir militari disciplina, corporis que atque animi uiri-
 bus æque clarus ac rebus gestis, apud amicum atque hostem
 maximẽ inclytus in ore omnium uersabatur. Quod si Mar-
 nus Martianus (ut ad inceptum regrediar) cum ea quã ha-
 bebat manu equitum ac peditum, in agrum tunc se Campa-
 num contulisset, cum Nola Ursus esset res que Neapolita-
 nas infestissimẽ uexaret, aut in Hirpinos, quorum utrunque
 facere tuto poterat, haudquaquam Ferdinando in Samni-
 um reditus, aut in Campaniam per id temporis patuisset,
 sine maximo rerum ac uitæ discrimine. Verum Martianus

*summa rerum parum consulens, dum finitimis quibusdam
 Sidicorum oppugnandis castellis tempus terit, regem ip-
 sum ad regrediendum pellexit. Qui rebus Apulie Georgio
 commendatis, cum Alexander Sfortia è Pelignis, Marru-
 cinisq; ubi Sulmonem, aliâq; oppida permulta recuperaue-
 rat, quæ anno superiore ad Andegauensem defecerant, à
 rege euocatus, Samnitum in agris habere castra nuntiare-
 tur, & Robertus Ursinus plures iam dies suis cum copijs ad
 Montem Leonem, ipsisq; in Apulie faucibus consedisset, ma-
 gno itinere nocte dieq; confecto, Ursino primum post Ale-
 xandro sese coniunxit: communicatis que deinde consilijs
 Flumarim circumfident: conuectis que è Campania tormen-
 tis æneis, pluribus diebus concussis mœnibus, oppidanos ad
 deditionem cogunt. Quorum exemplum finitima quoque
 castella secuta sunt. Inde in Campaniam uetum, hyeme iam
 appetente, ac uiris, equis que tolerare ulterius laborem ne-
 queuntibus, Sfortiano præcipue equite propter anni aspe-
 ritatem imperia detractante. Cum etiam Ursus Neapo-
 litanos, atque Aduersanos agros assidujs excursionibus in-
 dies magis ac magis affligeret, mari que ab Ioanne Torel-
 la, qui Aenariam obtinebat, tuti nihil prorsus esset: inter
 hæc Bartholemæus Cardinalis, qui gerente bellum in Apu-
 lia Ferdinando, Beneuenti Pontificias res curabat, per fi-
 delem hominem cum Urso egit, uti Pij opera ad Ferdinan-
 dum transiret. Nam & Pontifici Maximo rem abunde græ-
 tam faceret, & rebus suis perquam opportunè consultum is-
 ret. Cui cum hæreditario iure Nola deberetur, quã tunc pre-
 cario teneret, hanc esse uiam recuperandæ illius, persuadere
 summo ei studio conabatur. At Ursus, qui paternis puer, at-
 que*

que auitis exutus bonis fuerat, eiectusq; patrimonio, tantum hanc occasionem nactus, cum intelligeret Ioannem Antonium annis, morboq; aggrauatum iam ita bellum gerere, ut qui animi, consilijq; incertus in diuersum traheretur, decreuit oblatam occasionem frustra labi non sinere. Itaque rebus sic compositis, uti Nola, Laurum, Atripaldum, Forinum, Asculum, cum agris, finibus, ciuibus que ipsi, liberis que, ac posteris dominanda traderentur à Ferdinando: quarum rerum omnium Pontifex fideiussor esset: Ursus Neapolim ad regem profectus, iurauit de more Neapolitanorum regum in eius uerba. Ritus uerò iurandi, uerborumq; huiusmodi est formula. Sedet rex medius regia in sella editiore loco constituta. Assident iustà primi ordinis optimates, ac proceres. Stant inde purpuratorum frequentes ordines locoque suo: regis ad pedes, genibus innitens, à dextra procumbit parte epistolarum magister, qui nunc Secretarius dicitur: sinistra antistes, euangeliorum libros regio in sinu adstratos tenens. Horum medius genibus & ipse ille innisus procumbit, qui in uerba iurat, utraq; manu libris adaperitis imposita. Ibi epistolarum magister uerba præit: que iuraturus in uerba, sequitur. Igitur posteaquam Ursus regios ad pedes prozolutus, palmam in codice utramq; expansam statuit, tum magister præire uerba hæc cœpit. Ursusq; ea est secutus: Ursus ego Ursinus, Nolæ & Atripaldi Comes, Asculi, Lauri, ac Forini dominus, illorumq; & agrorum, & finium, ciuium atque popularium, tibi Ferdinando regi, liberisq; successoribus que in regno Neapolitano tuis polliceor promitto, spondeo pro liberis, successoribusq; in hisce ite urbibus, oppidis, agris finibusq; meis, fidelem meq; illosq; uti-

que futuros, tuisq; illorumq; imperijs ubique, meq; , illosq; parituros, atq; imperata facturos, cum hisce urbibus, oppidis, agris, finibus, popularibus' que perpetua cum constantia & fide. Siquid uero aduersus te' ue, illos' ue parari fraudis, doli' ue, insidiarum' ue audiero, sciero, compertum' ue, significatum' ue habuero, indicaturum illud è uestigio, ac facturum palam tibiq;, illis' que: officia demum obiturum, me' que, illosq; omnia domi, forisq;, pace, bello' que aduersum quoscunque, ac pro imperio quæ probi, & fidelis subiecti iure, lege, natura, obeunda ac præstanda sunt regi. Deum' que his Optimum Maximum testem inuoco, perque sacrosancta hæc Euangelia sciens, uolens, libensq; uerbis conceptis iuro. Atq; his dictis, manus ipse è libris sustulit. Tum rex *Vrsi* manus utriusq; digitis pollicibus apprehensis, suosq; intra pollices ijs insertis, deuinxit illos suis, statuitq; super Euangelia. Hic rursus *Vrsus*, magistro præeunte uerba: Ego me, inquit, cum liberis, successoribusq; meis, *Ferdinandi* regis mei domini mei, liberorum, ac successorum eius, *Ligium* hominem statuo, dedicoq;, eumq; me hic sisto. Hæc ter ubi dixit, regios osculatus est pollices, rexq; ore suo illius os excepit, moxq; comiter appellatum dimisit. Hic est usitatus iurandi mos in uerba regum *Neapolitanorum*: quiq; *Ligios* illorum se faciunt, ipsum hunc seruant, dicti inde *Ligij*, quod ligatis reges pollicibus, illos fidei, imperijs' que sic suis uinciant, atq; obnoxios statuunt. Ex ea tempestate *Ferdinandus Vrsi* opera forti, fidelisq;, in maximis quibus' que usus est rebus: quippe qui esset magno ingenio, constanti animo, fida amicitia, maturis consilijs, integra uoluntate, manu promptus, etque in certaminibus felix, in consulendo cautus, in delibe-

randa

rādo minimè temerarius, quiq; nihil prorsus ficti haberet, ac
 que ut maximè impiger, sic ipse parum omnino ambitiosus
 erat. Regis igitur aduentus Neapolitanis ciuibus maximè
 gratus, atque expectatus fuit, summaq; gaudij, ac lætitiæ ex
 aduentu eius declaratio apparauit. Is postquam per aliquot
 dies ciuibus atque amicis dedit operam, conuersus inde ad
 res bellicas, quod ab Ioanne Torrella, qui Isclam oppidum,
 Aenariam que tenebat insulam, multa mari in prohibendis
 atq; abigendis comitatibus indigne patrabantur, decreuit
 occupata insula eum intra oppidum includere, atq; à statione
 triremes arcere, munitionibus ad oram maritimam erectis.
 Accedebat huic malo, quod arx, cui ab ouo est agnomē,
 à Gallis tenebatur, pecunia tradita Ioanni Iuncesio, qui et
 sub Alphonso præfuerat. Ea arx circiter quingentos passus
 ab Neapoli exeso, et arduo in scopulo posita, iacta mole
 continenti iungitur. Ab hac Isclam arce quotidiana trirem
 nium, nauigiorumq; aliorum traiectiones fiebant, ac trans
 quillo tempore mare hinc magis magisq; infestum redde
 batur nauigantibus. Demandata igitur re Alexandro Sfor
 tia, alijs que fortibus ac fidelibus uiris, caesaq; in continenti
 materia, eaq; nauibus comportata, capta primo congressu
 à militibus qui descensionem fecerant, insula, collocatisq; op
 portuno loco præsijs, munitiones castrorum in morem er
 riguntur: quibus perfectis, milites intra uallum collocantur
 dispositis per opportuna loca diuersi generis tormentis æ
 neis, quibus præcipuè nauium infestaretur statio. Iscla ope
 pidum edito atq; adeso in monte situm, mari olim uandicio
 gebatur, nunc mole iacta, satis lægo tractu insula coniungi
 tur. Mōs ipse breui admodū à Prochyta freto dirimitur: inde

circum adesis rupibus ab meridie, occasuq; mare sinuatur, stationemq; effecit, qua parte post ipsam molem insula procuruato in sinum mari abluitur: statio ipsa sub Euris ac Notis male omnino tuta à fluctibus. Ad ipsum autem oppidum accessus est per accliuus, maximaq; è parte saxo cæso, atq; excauata rupe manufactus. Munitiones igitur ita erectæ sunt, uti tormentis æneis, & offensitari nauium statio, & oppidi porta, finitimæq; illi quassari ædes possent. Militibus itaque intra munitiones collocatis, conuectioq; multorum mensium comœatu, & oppidani intra muros coërcebantur, & repellebantur à litore triremes, ne in insulam ab ea parte descensionem tuto facerent. Quocirca acris persæpe excitabantur certamina, dum per gradus quasi quosdam ferro in rupe excauatos demissis in mare restibus, classiarij milites ijs excepti subsidium oppidanis ferunt. Quæ obsidio eo fuit grauior atque contentior, quòd supra biennium durauit, & Carolus Torrellæ frater, quatuor cum triremibus, aliquotque biremibus, atq; exploratorijs nauigijs, itemq; onerarijs nauibus, quas ceperat, prædam omnis generis in oppidum conuectabat: unde annona, stipendiumq; militi, ac popularibus affatim subministrabatur. Quo tempore Torrella arcem Oui, de qua diximus, spoliauit: multa & diu suppelletille, quæ illic asseruabatur, corpusq; Alphonsi regis ibidem in loculis custoditum, triremibus ad se transtulit. Cauerat enim Alphonsus moriens, uti de more aliorum Aragoniæ regum, in Hispaniam Tarroconensem, ad ædem Populeti sepeliendus ueheretur: eamq; ob rem in arce, ubi diem obiit, loculis pie, religioseq; seruabatur. Parta tamen uictoria Ferdinandus loculos ipsos eandem in arcem referendos curauit, in
 qua

qua hodie quoque seruantur: & ob rerum gestarum memoriam, à magnis & claris uiris frequenter & uisuntur, & saluantur. Hoc in bello, rerumq; bellicarum uarietate, & casibus cognitum est, Hispanos plerosq;, qui oppidis & arcibus præfecti essent, Ferdinando parum fideles fuisse: seu quòd tacitis ipsi consilijs Ioanni eius patruo regnum assererent, seu quòd indignum ducerent Ferdinandum Alphonso succedere, quem alij incesto coitu è Catarina, Errici fratris uxore susceptum ab Alphonso putarent: alij suppositum, neq; ex Vilaradona Carlina, quæ mater eius diceretur, genitum, sed suppositum ab ea, autore Gulielmo Corelia, quem Alphonsus honoribus, titulisq; mirificè eucisset, procreatumq; ex homine ignobili, ut que alij misitarent, sutore calceonario: ut uero alij, ex homine Mahometanae religionis, quales Valenzini plerique sunt agricola, atque opifices, quæ quidem, aliæque ab illis, qui Ferdinandum prosequerantur odio, palàm indignèq; iactabantur. In quibus tres præcipuè uisi sunt maxime improbi, atque ob insignem perfidiam detestabiles. Ioannes hic Torrella, quem Alphonsus, quòd Antoniae uir erat, quam è sororibus Lucretia unice amasset, illius gratia Isclæ moderationi substituerat, præfeceratq; arcis. Petrus Mondracomius alter, cui ab Alphonso arcis Metalonij & oppidi administratio permissa fuerat. Tertius, Ioannes Antonius Foscianus, cui Tranensis arcis erat custodia demandata. Verùm hi duo clanculum cum hoste consenserant. At Torrella bellum apertè gessit aduersus Ferdinandum, Ioannemq; ad se confugientem, amissa continente, terra & accepit, & armis opèq; fouit, iuuitq;. Vrso igitur dedito, Daniel quoque, qui Sarni, Forini que imperitabat, metu perterris

tus, et ipse haud multis post diebus deditioem fecit. Quodq; Sarnensis arx à Tarentini præfecto, cum præsidio tuebatur, occultisq; militum qui arcem tuebantur, latrocinij regio infestaretur, aliquot post menses coactus est rex, ad motus bombardis, illam expugnare. Itaque concussa & diruta turri, quæ ab urfa nomen habet, estq; ante arcem statuta, ueritus præfectus, ne ea capta, fame intus conficeretur: sese ea conditione dedit, ut militibus, qui cum eo erant, cum uestimentis libere abire permitteretur. Illud in hac expugnatione rarum, atq; admirandum, quod cum immense magnitudinis aneum tormentum subuehi in summum atq; arcuum nequiret iugum, in plano, remotiusq; aliquanto à montis radicibus collocatum, inde turrim ipsam concussit, labefecitq; spatio ad mille aëris passus interiecto. Interim etiam Robertus Sanseuerinius Salernum laceſſebat, interclusis itineribus, nequa in urbem deferri commeatus posset: hac enim urbe recuperata, Cossentiam adusque ferè liber à Neapoli permittebatur accessus. Hæc à Ferdinando dum geruntur, post reditum ex Apulia in Campaniam, Iacobus interea Piccininus præterita, ut diximus, Andria, Ioannis Antonij iussu, Lucanorum montana populatur, diripitq;: profectusq; Aquam Viuam uersus, quod erat Francisci Baucij Andriensis ducis oppidum, illud æneis tormentis aliquot dies concussum, dum sub speciem deditiois ciues ad colloquium, & pacis spem trahit, dolo magis, quàm uirtute militum capit, diripitq;: nihilq; crudele, fœdum, abominandum in uiros, mulieres, impuberes omissum: inde locupletato exercitu, in fines Tranensium regressus, urbem obsidet, agrumq; Andriensem assiduè excursionibus uexat. Quo tempore cum

Georgio Castrioto, qui Barolum tutabatur, saepius certatum est, diuerso pugnae genere: cum Italici equites statariae magis pugnae sint assueti, propter armorum grauitatem: contra Macedones à Turcarum disciplina uagi procursantesque, raro congregiantur stantes. Itaque plerisque in congressionibus Georgius hostem ludificatus est. Cæterum Tranensis obsidio diuturnior fuit, quod urbs erat egregie munita, nobilitasque Tarentini ferre imperium nolebat: muris tandem, qua parte infirmiores erant, solo æquatis, cum à rege nullum etiam speraretur subsidium, famesque urgeret, Tarentino se ciues longiorem post obsidionem dedidere. Arx incolum regi mansit. Nam Georgius cum intelligeret Fosciannum arcis præfectum cum Tarentino consensisse, sub specie colloquij extra arcem accitum, cepit illum. Captus igitur arcem Georgio tradi iussit, pactione libertatis. Itaque Picininus ad arcis oppugnationem conuersus, qua mari non abluitur, uallo illam ac fossa cinxit: ne ue inferri commeatus in eam posset, dispositis per oram maritimam biremibus singulari diligentia cauendum curabat. Quod effectum est ob summam cibariorum inopiam, aut qui arcem defendebant, ad famem redacti sint. Fortè accidit, uti Venetæ classis præfectus secundum Tranensem oram uela faceret, quo tēpore nauigia quædam frumento grauida à Ferdinando missa, uento ad arcem ferrentur, quæ Picinini biremes adoriri iam parabant. Itaque quod ipse duceret de dignitate id reipublicæ Venetorum esse, speciem exhibuit, se haudquaquã passurum suos ante oculos uim nauigijs Venetico in sinu inferri. Quod ueriti qui biremes moderabantur, abstinere à ui inferenda. Itaque delata ad arcem, magnam frumenti uim exposuerunt.

re in litore. Quae è re ablata est Picinino spes eius potiunde. Nec uerò hac praesertim in parte aut alienum à me fuerit, aut ingratum lectori explicare, quibus nunc nominibus regiones eae dicantur, in quibus haec à Picinino gesta sunt: ne qui uetera tantum noscitant, noua ignorent nomina: qui uerò recentia tenent, ijs prisca ne sint omnino incognita. Apuliae igitur pars ea, quae est ab Prentone flumine, quod hodie Fortorium est, ad Aufidi ripas, sua nunc appellatione est Capitinata, quae Normannorum prius, ac Graecorum temporibus fuerat Catapaniata: quod qui eius moderationi esset Imperatore ab Constantinopolitano praepositus, dicebatur Graeco nomine Catapanus: quae uox contractis atque immutatis literis recentioribus uersa est in Capitinam, quae quae Catapanus fuerat, in Capitanium. Quae uerò Calabria pars olim fuit, in qua Tarentum, Brundisium, ac Salentinorum maritima est ora, ea ab Hydrunto oppido, ad quod est ab Macedonia, Epiroque quambreuissima adnauigatio, Hydruntina hodie terra dicitur. At qui est ab Aufido tractus ad Calabriae, hos est Hydruntinae sint fines terrae, quo in tractu sunt ad mare posita Barolum, Tranum, Vigiliae, Melicta, Iuuenatium, Barum, Polygnanum, Monopolis ab urbe Caro, quae caput olim regionis fuit, Barenensis uocitata est terra, regionum quaestorum constitutione ac iussu. Post eam montana loca, quaeque olim fuere illinc Lucaniae hinc Apuliae iisdem illis temporibus uocari coepta Basilicata: cuius regionis complura castella fuere à Picinino direpta, agerque fere omnis fruge, pecoreque spoliatus, Caterum haec ipsa appellatione unde potissimum ducta sit, iure anceps est, ac dubium. Sunt enim qui existiment, haud satis tamen certis auctoribus,

Constantia

Constantinopolitano olim ab imperatore regionem eam filiae ac genero traditam dotis nomine. Veri autem alijs uideatur esse similis, à Basilio quodam fortissimo uiro dictam, qui per illa tempora loca ea tenuerit, deq; regione ipsa, trahensq; omni Salentino Græcos industria sua pepulerit, atque Pænos. Verùm nos quæstionem hanc posteris melius inquirendam relinquimus. Hæc dum in Apulia, Campania, Samnioq; geruntur, Baptista Grimaldus in Brutios à Ioanne missus, qui regioni præesset, cognito Robertorum aduentu, dum copias colligit, paucis post captam Cossentiam horis cum præsidio affuit, cognitaq; eius direptione retrò statim mouit. Post Robertorum autem discessum (pleraq; enim oppida ab illis capta statim ad Andegauensem redire) Silani hyemauit. Antonius uerò Centilia cum Errichecta uxore apud Hyspicion dum desidet, seq; parem Robertis desperat, arcessitus ab Loisio Arenate, qui mortuo patre, ipse è concubina genitus, nouerca capta, Arenas, agrumq; eius occupare omnem parabat, præstò illi affuit. Ineunte igitur uere comparatis atq; instructis exercitibus, de communi sententia in planitiem, quam Cratis amnis mediam secat, simul uterq; conueniunt. Baptista prior per Agelli ac Petræ malæ fines montemq; qui interiacet Caruleios profectus, inde in planitiem peruenit: nec multos post dies Antonius cum Alphonso fratre eòdem proficiscitur, biduoq; post Loisius Caraciolus Neocastrensis Comes, eòdem quoq; cum accessisset, placuit, iunctis simul copijs castra ad syluam transferre Tabularianæ quæ secundum amnis ripas diffunditur. Hoc cognito Lucàs Sanseuerinius, qui cum præsidio partim Cossentiæ, finitima partim in oppidis hyemauerat, equitatum undiq; suum ex hybernæ

hybernis euocatum, Lucios ad se uenire Silam per montem iubet. Quod hostes ubi sensere, ingenti agrestium manu Consentinis e uicis coacta, qua Silae egressus esset, syluam longo spatio cædunt. Stratisq; atq; obseptis ingentis proceritatis arboribus, transitum impediunt, comparataq; finitimis è locis magna armatorum manu, nec minore pastorum omnis generis superiora occupant, ibiq; insidias struunt. Equitatus igitur syluam ingressus, nullo secum peditatu ducto ipse securus atq; insidiarum ignarus ubi longius progressus egressum impeditum, atque opseptum conspicatur, consilij incertus, atque consternatus animo, tum uerò in insidias delatum se intelligit: dumq; aliud alij consilium sequendum censent, repente maximis sublati clamoribus agrestes immixti pastoribus, superioribus è locis magno impetu illati, equites confusos, nullo certo ordine, parum certo duce, consternatosq; adorti, locorum ipsi periti, alios fugam paranteis intercipiunt, resistenteis alios uulnerant, partem ex equis longurij, perticisq; deturbatam sparis, ac fustibus magis quam telis percipiunt, partem ense, aut hasta prostratos cædunt, captosq; ad unum penè omnes armis ac uestibus exuunt, secumq; ad uicos, atq; oppida captiuos ducunt. Ludum hunc fuisse magis quam certamen illud planè docet quòd pastores equorum, telorum armorumq; uendendorum gratia, dum ad oppida uicinasq; ad urbes proficiscuntur, quo se strenuos, uictoresq; ostentarent, assumptis perticis, equisq; impositi, ingressi urbem, dum concurrunt, dum pugnas meditantur, animaduersum est pastorum alios quæ arma protegendis erant cruribus, ea apertasse brachijs; alios quo cubitis, ea genibus inseruisse. Itaq; mirisum cum uertterentur, qui ad spectandum plurimi conuenerant,

At, iudicatum est à rudibus quosq; atq; bellorum ignavis homi-
 nibus, ingenium quam vires corporis administrando bello plus
 posse fortunamq; tum demum omnia sibi uendicare, cum pru-
 dentia locus nullus fuerit etiam inter maximas opes, potentiamq;
 relictus. Ex eo Antonius, duces que Andegauien-
 sium, per agros urbium, que Ferdinando parebant, libera-
 rius discursantes uicos plurimos diripiunt, prædant que om-
 nis generis in castra referunt, longiusq; uagati, terrore, atq;
 que formidine populos implent: spoliatis que impune agris
 aliorum ac uillis, dum Cassanensium fines audentius popula-
 rantur strenue insecutis Cassanensibus Nicolaum Antonis-
 um Rufum adactis per galeam telo prostratum humi ac-
 confestim casum amittunt, uirum & corporis, & animi uis-
 ribus pariter insignem. Hinc Rogianum quoq; strenue magis
 quam feliciter adorti, aliquot militibus amissis à fossa mœni-
 busq; repelluntur. Hinc Sanctum Marcum tentare aggressi, exu-
 libus deditioem perlicentibus fugati inde colubinarum bom-
 bardarumq; multitudine, frequentibusq; explosionibus uetera
 in castra ad Tabulariam se recipiunt. Ex eo igitur duces hæc
 in castris desedere. Namq; Antonius per idoneos, ac fideles ho-
 mines, qua erat animi infirmitate, atq; ambitione, agitare cum
 Luca cepit de sua cum Ferdinando conciliatione. Erat enim
 Lucas necessitudine Antonio coniunctus, quod utriusq; uxo-
 res ipsdem è parentibus sorores erant, ex earum conciliatione
 uterque existimabat rebus suis optimè consultum iri. Itaque
 primo petere Antonius, dein postulare etiam à Baptista cœ-
 pit Amaneam sibi urbem restitui, quòd ea materno iure u-
 xori deberetur: quo per hanc causam si negaretur, castris dis-
 scederet: sin concederetur, ut haberet oppidum inferum ad

mare situm, cuius opportunitate ad eas, quas animo agitabat res percommode uteretur. Baptista bonam primo spem Antonio polliceri, ille eò uehementius agere, ac nunc precibus, nunc muneribus contendere: dumq; alter cauet, alterius ne capiatur artibus, eò uentum est, ut uterq; , ille causando, hic importune agendo tempus tereret, seq; alternatim frustrarentur. Tandem Antonius, ubi dari sibi omnino uerba sensit, e castris cum Neocrastense abiit, ab uxore se arcessitum simulans, quod agri eius, atq; oppida illinc ab Iacobo Carrasa, Antonioq; Caibano assiduis uexarentur discursionibus, expugnato penè Bellicastro, repentino aggressu militumq; ac ducum uirtute, hinc à Galeocto Baldasino impune populante, cum etiam compertum se habere diceret Masium Barresam ualidis cum copijs aduentare. Hunc rex in initio belli Venusiæ cum presidio præfecerat, isq; (ut erat acri ingenio, & magno atq; elato animo) multa fortiter ac feliciter gessit. Nam non urbem modò eam ab hoste tutatus est, uerum cum Ioanne Melsiæ duce, collatis sæpius signis confluit, quibus in certaminib. non minus sæpe uictor euasit quàm uictus. Duo hi præstantes animis ac bellicis laudibus duces, nunquam manus cõseruere, quin utrinq; summis conatibus, ingentibus animis, haud minore sua quàm militum uirtute, imperatorisq; artibus ac muneribus decertauerint. Ioannes tamen suam ubiq; , maiorumq; suorum nobilitatem prætulit. Ille, ut erat natura ferus, ac parum urbanis moribus, uix ab ingenio unquam discessit. Quo igitur Brutiorum rebus Ferdinandus prospiceret, Masium eò cum equitum ac peditum ualida manu mittere decreuit. Itaq; Antonius his usus causis in regionis ulteriora concessit, atq; haud multo post Simopolim proficis

proficiscitur eo consilio, quod Gulielmus Rufus, capto ab se Carolo Rufo Comite, patruo suo, & oppidum & agrum illius omnem occupauerat, ut eorum ipse rei opera sua componeret. Nam Ruforum familiae Erricheeta eius uxor princeps erat, & ipse ambitioni seruiens, sibi non minus quam uxori satis facere cupiebat. Horum post discessum Baptista sese Bisimianum contulit: nec multo post, quod uiri Cosentini, quæq; hodie Casalia dicuntur, alij Ioannis, alij Ferdinandi partium erant, proq; tempore ac rerum euentu modo huic modo illi apertius fauebant, decreuit Baptista munitionem apud Dominicos erectam occupare, eamque occupata, finitimos uicos deripere: missis Rogerio Lamo, Iosio, Fogia, & Nicolao Stabia, cum ea peditum atque equitum quam tunc habebat copia. Illi strenue nauata opera munitionem capiunt, mox que in prædam uersi, ut quem prædandi libido rapiebat, eò raptabundus ferri. Qui in uicis erant, partim fugere, partim arma capere. se que res que suas ferro tueri, alius alij auxilio esse, modo hi, modo illi aut pelleret, aut pelli, sauciare, aut sauciari, uulnera cadesq; promiscua, uictoria incerta esse, è Cosentia subsidia subinde mitti equites, pedites misceri, confodi equi, substerni pedites, è tectorum culminibus iaci tela, tigna, trunci, saxa, tegula, plurimi ab alto uulnerati, superantium conclamatione ac cadentium gemitu cælum consonabat. Iam uerò balistarum fragore, dumq; arma franguntur ac clypei, sclopetorum dispersione, & tonitru repercussa nemora, uallesq; mugiebant ac circumfuso fumo lux è pugnantium oculis auferebatur. Ter eo die pro Aragonensium Andegauensiumue uictoria aut fuga uicorum populares instructi atq; in acie stantes, mu-

tatis studijs, in hostem, se' que ipsos cominus uerterunt arma. Itaq; centuriones, præfectiq; dū nihil geri segniter, nihil remisse administrari patiuntur, uix è balistis sagitta, aut è sclopeiis pila, iaculaue è dextris incassum emissa. Et adhuc tamè mars ipse anceps erat, cum tandem post arma undiq; cruore sparsa, fœdatisq; tot cædibus uias, nox pugnâtes diremit. Satis autem compertum est, qui in initio pugnam cômiserè, eorum haud sanè multam fuisse manum, Andegauensem tamen lectum militem, post uerò ad quinq; millia armatorum, qui ad certamen diuersis è locis raptim concurrissent, manus contulerunt, è quibus cecidère quingenti, plurimi uulneratis ex Andegauensibus qui fuere capti, à factionis fautoribus, aut ab amicis, cognatisue noctu ad suos remissi. In ea pugna atrocitate, præfectorum' ne, an militū, ciuium, an qui stipendia facerent, uirtus maior fuerit, æque ab utraq; parte dubitatum: tanta ira, incensisq; ad eò militum ac popularium est omnium animis dimicatum. Hac pugna nūtiata Masius maturato itinere, instructis ad oppugnandum copijs, Bisiniani petijt. Quod Baptista ueritus, Acrim se contulit, ratus posse illic cautiùs Masij se conatus frustrari. Ille præmissis qui deditionem minitabundi tentarent, confestim ubi in conspectū uenit oppidi, ciuibus deditibus Bisiniani recipit, diebusq; aliquot militi de itinere fesso cōcessis, interim oppugnationi necessaria comparat, quibus cōparatis ex improviso Acrim adoritur: committitur pugna uaria, atrox, cruenta, oppidanis pro sua, coniugum, liberorūq; salute ac libertate pugnantibus: hoste pro præda, pro uictoria, quod eo expugnato oppido, nihil sibi reliquum futurū ad uictoriam arbitraretur, ducibus etiam ipsis utrinq; suos hortantibus, ac nunc ante il-

lorum ora manuum conferentibus, nunc alios pectore apprehensos, alios tergo impulsos in aduersarium immittentibus, Marte intra uallū modò, modò extra munitiones seuiente. Itaq; multis utrinq; caesis, aut uulneratis, nò paucis uallo deiectis, aut è rupibus deturbatis, ædificijs quoq; uallo proximis immisso igni, ab ortu solis ad noctem uario certamine, dubioq; euentu pugnatum est. Dirempta à nocte pugna Marius, quòd fessis omnibus, uulneratis compluribus, nocturnis iter in tenebris peragendum esset, per loca saltuosa, equitibusq; parum commoda: hæc ueritus noctem sine tabernaculis, absque uictu ullo, sub dio, breui in campo, qui duos intra tumulos, non adeò ab oppido procul iacet, summa sua solitudine, ac militum consternatione egit, subinde trepidantium, ne finitimis à populis, qui Martiano parebant, auxilij arcessitis, tumultuario ab illis adortu intercepti trucidarentur. Sub auroram igitur equis, qui de uulnere inutiles erant, quiq; animam iam agebant militibus in campo relictis, Bisitanium, quod quatuor aberat passuum millibus, citato gradu redijt. Iisdem quoq; diebus Octauianus Motistorius, Masij præfectus, circiter millibus passuum tribus ab Renda, cū in uico consedisset, quanquam à se pro tempore munito à Cossertinis exulibus, qui iter eius obseruabant, nocturno aggressu superatus, uix ipse solus euasit; cæteri ad unum omnes capti, turma integra uirorum atq; equorum amissa. Repulso ab Acri Masio, quòd diffideret uise post id oppido positurum, multa diu animo cum agitasset, uisum est tandem, quod per Milanum egit exulem, ut is explorato undiq; oppidi situ, cognitisq; oppidanorum, ac Baptistæ nocturnis institutis ac moribus, cum Blancino acri ac ueterano milite,

oppidum minimè muris cinctum nocturnis usus tenebris in-
 grederetur, singulaq; exploraret. Quod ubi ab utroq; factum
 est, Masiusq; de oppidanorum institutis omnibus ab ijs edo-
 ctus, est, consilium inijt, ut ij lectis cum militibus, ijsq; partim
 clypeatis, partim sclopetarijs balistarijsq;, sub primam no-
 ctem deceptis uigilibus flumen peruaderent: ac monte super-
 rato, ubi collocata prima custodia oppidanorum erat, casis
 uigilibus illic operirentur, quoad ipse in plano cum copijs in-
 structus, paratusq; adesset. Est autem Arx summo in mon-
 te posita, paucissimis locis muro, ceterum uallo ac rupibus
 undique fermè cincta. Circiter' que duobus millibus ab op-
 pido passibus decurrit Cotilis fluuius, à cuius uado ad ipsum
 usque oppidum sensim assurgit arduo ascensu, montis dor-
 sum, quem Sermonem incolæ uocant. Aduadum Baptista
 consueuerat singulis noctibus uigiles disponere, qui per tene-
 bras aucuparentur, si qui flumen transirent, statim id renun-
 tiaturi. Igitur tranato amne, cum ob præfècti negligentiam
 uigiles nulli ea nocte flumen obseruarent, milities cum Mila-
 no, ac Blancino præmissi, taciti, absq; ullo omnino strepitu
 ad custodiam peruenissent, summo silentio custodes iugu-
 lant, deq; suorum numero lectos substituunt, qui oppidanis
 signa de more custodum antea quidem explorata & cogni-
 ta redderent. Cum uerò accepto signo ubi aliquantulum
 quieuisent, Masium adesse cum copijs sensere, magno im-
 petu oppidanis quiescentibus uallum transcendunt, Gata-
 tum' que centurionem, qui uallum custodiebat, inermem,
 ac semisomnem capiunt: inde clypeati primi, post eos sclo-
 petarij, balistarij' que occupatis uijs in forum irrumpunt.
 Quo à ciuibus ac militibus concursum cum esset, magnis
 utrinque

utrinque sublatis clamoribus acriter committitur praelium. Inter hæc Masius portam conatus diffringere, ab illis qui eò concurrerant, magno nisu repellitur, alijs tandem atq; alijs succedentibus, facta est ferro per portam uia. Milites turmatim ingressi, qua conferti irrumpunt, gladio sibi iter pandunt. Multa omnis generis hominum cædes passim facta. Baptista repentina re percussus, aliò atque aliò dimissis militibus, ipse cum paucis, ueteris ad arcis tumulum confugit: illicq; contra irrumpentes aliquantum cum stetisset, tandem superatus, ac penè circumuentus ab hostibus, fugam sibi per rupes asperas, confragosaq; montis loca uix consuluit: ac beneficio noctis usus, cum exiguo familiarium numero Longobucum (sunt autem qui Themesen olim hanc fuisse, propter metallorum uenas arbitrentur) se recepit. Caepo igitur oppido, conuersi ad prædam milites, nihil sibi relinquentes, non ad prædam, non ad crudelitatem fecere. Sacra, profanaq; in promiscuo cuncta habita. Ducis ipsius iussu, Nicolaus Clanceoffus serra per dorsum lumbosq; adacta, medius secatur: rarum profectò, ac penè inexcogitatum scæuitiæ genus, ac supplicij exemplum. Inde haud multos post dies Catantiarium profectus, repentino mox adortu Simarimum cum tentasset, re infecta alia atq; alia uia aggreditur. Id oppidum quod esset in edito situm, quadamq; e parte rupibus immineret, ea nimis diligenter à uigilibus noctu custodiebatur. Itaq; nocturno tempore admotis scalis, magno silentio Masius illam non exiguo armatorum numero occupat: qua occupata cum exercitus ab aduersa ei parte muros aggressus esset, illi superiore è loco magno impetu, maioribus clamoribus illati, intentos praelio oppidanos à tergo inuadunt, alios

Illi ; cadunt,

cædunt, alios uulnerant, hos è propugnaculis deijciunt, illos
 proiectis armis capiunt, breuifq; potiti oppido illud diripiunt.
 Quod peruetusta, ac maximè celebris quondam urbis Siba-
 ris reliquias esse, sunt qui existiment: quippe cum haud mul-
 tum inde loci diruta urbis uestigia ostendantur: Interea Al-
 phonsus Centilia tribus cum equitum turmis, non satis nume-
 roso peditatu, eoq; maiore è parte tumultuario, Roccellam
 obsidebat. Id castellum abest Cantantiario circiter sex passu-
 um millibus. Castra eius hinc stagno muniebantur, illinc an-
 ne Coragio, qui circiter quingentos passus ab castris præter-
 labebatur. Id Masio cum esset cognitum, quatuor cum equi-
 tum turmis ac mille ferè peditibus, septingentis item arma-
 tis partim equitibus, partim peditibus, qui cum lecti è ciuibus
 secuti sunt, Cantantiario mouit, secundumq; torrentem Ma-
 sentinum profectus, collem occupat Pergellum nomine, qui
 ab Coragio quingentos ferè passus distat: eo consilio, ut
 cum Alphonso confligeret, à quo paucis antè diebus prouo-
 catus ad certamen fuerat. Alphonsus confidentem eum in tu-
 mulo conspicatus, instructa acie confestim aduersus illum
 mouit, annemq; prætergressus, sub collem in uia constitit,
 haud procul ab ora maritima illic cum hoste manum conser-
 turus. Contrà Masius ubi transeuntem Coragium, atq; aduer-
 sum se uenientem hostem instructa uidit acie, suos è colle tur-
 matim instructos descendere in planum iubet. Quod si Al-
 phonsus quo impetu uenerat, in primos cõfestim irruisset, ni-
 mirum: profligatis aduersarijs, captisq; ut quisq; è monte de-
 scendebat, suis incolumibus, uoti compos in castra redisset:
 cuius rei suis cum esset à præfectis ammonitus, iuuenili ani-
 mo magis quàm ex ipsa resumpto consilio, auersatus præfe-
 ctorum

Horum sententiam: Atqui, inquit, descendere omnis patiar
 ad unum cunctos captiuos ducturus, ne cladis eorum nuntius
 ad urbem redeat. Stabat in acie Alphonsus tribus cum
 turmis, præerat alteri ipse, alteri Antonius Caraciolus, terti-
 e Iohannes Cola & ipse Caraciolus. Peditatum moderabatur
 Galassus Ascarus. Masi copiarum præfecti erant Lo-
 sius Sangrius, alter Loisius Longobucus, tertius item Loisius
 Gentilis, Octavianus Montiflorius, & Collecta Castellius. In-
 mitum est prælium ingentibus utrinque animis, stetitque utrinque
 immota acies diutius, cum interim multi uulnerarentur es-
 qui, uiri que, ducum præsentia ad singulas cohortationes pug-
 nam instaurabat, et ipsi pugnam edebant duces ante suorum
 oculos. Conflictus maior quam pro equitum numero, ipsa que
 paucitas uirtutem excitabat, quod singuli à duce suo conspi-
 ciebantur, & ducem quisque suum conspiciebat, nec pedes sus-
 perari se ab equite uirtute patiebatur. Itaque offirmatis ab ut-
 traque parte animis uulnera infligebantur, pediti pedes, equi-
 ti eques, singulis penè singulis, aut gladio, aut hasta sibi ad-
 uersi dimicabant: hinc atque illinc balistarii, sclopetarii que uix
 incassum aut pilas fundebant, aut sagittas: eratque euentus
 pugnae dubius, ac mars ipse anceps, cum repente Galassus ba-
 listaria transfixus sagitta, ex equo moribundus corruit, eor-
 demque simul momento aliquot cum eo, qui iuxta pugnabant.
 Casu quorum consternati pedites parum militiæ assueti, ces-
 sere primum loco, mox terga simul cuncti uertere. Quorum
 fuga circumdatus à Masi milite Alphonsus, uiribus, auxilio
 que destitutus capitur, uix pauci ex eo numero euasere, cas-
 tra statim direpta. Victor Masius cum præda, captiuisque
 Cantantiarium redijt, magna ciuium lætitia, ac gratulan-

rium acclamationibus urbem ingressus. Per idem tempus Ioannes Trauersus, Antonius Turrius, Stephanus Malenus, et Ioanneus Moranus, qui Martiani copijs Scillaescensi in agro præerant, fines Sanctæ Seuerinæ populati, ingentem pecorum omnis generis prædam, multosq; mortales secum captiuos perduxere. Post eam prædam et præfectis quisq; cum suis loca ad sua redijt. Trauersus ac Turrius Netensem in agrum se contulere. Quæ res cum à Iacobo Balestra, impiegro, maximeq; excitato equite, Antonello Caibano signis caretur, consilium Antonellus inijt sub prædandi speciem, utriusq; intercipiendi. Itaq; dispositis secundum Netum fluiuium insidijs, circiter quingentos passus ab oppido Roca, cui est de flumine agnomen inditum, Balestram præmisit cum paucis, qui Rocæ portis insultans, hostem extra oppidum repentinum ad tumultum extraheret. Trauersus, ac Turrius gregarijs timentes, qui pabulatum ierant, ex oppido egressi, nullo ordine, ipsi eorumq; equites parum instructi, Balestram consulto fugientem trans flumen insequuntur. Quod Antonellus ubi animaduertit, ex insidijs repente prodiens illos circumuenit. Circumuenti dum elabi ex insidijs, summis conantur uiribus, transfixi uterq; alter per tempora, alter per ilia adactis sagittis collapsi ex equis cæduntur. Cæteri capti. Antonellus uictor magna præda, eximijs cæsorum spolijs è pugna redit. Huius uiri fidem, consilium, fortitudinem, sunt qui tollentem in cælum Ferdinandum sæpius audierint: cum illius ingenio acceptum referret, quòd ea regio tot passim rebellantibus, breui pacata, imperium acceperit: idq; eò apparebat admirabilius, quòd Antonellus omnem adolescentiam, primam etiam iuuentutem in literarum egerat

pegerat studijs, otioq; ac libris deditus: post uero bellicis cum
 se negocijs tradidisset, eò laudis atq; autoritatis processit, ut
 & consilio præcipue bonus haberetur, & conferendis mani-
 bus maxime audax: nec minus dux prudens, quam miles stre-
 nuus, incipiendis atq; administrandis rebus ubiq; par. Hæc
 dum in Brutijs administratur, Ioannes Vigintimilius à Fer-
 dinando missus, propter ætatis autoritatem, ac rerum gestarum
 gloriam, mari ad Brutiorum litus prouectus, Antonium
 adiit, quodq; de conciliatione prius agitatum esset, cum illo
 transegit: quibus transigendis illud etiam effectum est, uti
 Ioanna Antonij filia Masio desponderetur, conditionibus ex
 amborum sententia scriptis, uti sua Antonij, liberorumque
 eius essent oppida, agri, & bona quæcunq; uxori hæreditas
 iure deberentur, quæq; ipse olim tenuisset: Masius Cas-
 triuillari Dux declararetur, cum ijs agris, oppidisq; quæ
 ipse belli iure tum teneret. His conuentis, hæcque rerum gestarum
 gloria elatus Masius, in fines Terræ Nouæ uniuersis
 cum copijs digressus, oppidum ipsum statim recipit, itemq;
 Sanctum Georgium: è cuius arce Rogerium Oriliam, equi-
 tem Neapolitanum, duosq; item alios nobiles uiros è sum-
 mis arcis pinnaculis in rupes maxime præruptas deijci iussit:
 spectaculum sanè horrendum, immane, nouum, atq; ob cru-
 delitatem ea tempestate per Italiam ab amicis, aduersarijsq;
 iusta nobilitatum. Sunt qui factum excusent, quod cum Io-
 annes Barresa Masij frater in foro Cossentino, nulla hone-
 sta causa à popularibus in frustra concisus esset, hoc genere
 uindictæ ulcisci fratris ipse interitum uoluerit. Inde aduersus
 Galeoctum Baldasimum profectus, qui, ut erat fluxa fi-
 de, ad Andegauensem iam desciuerat, scalis noctu summo

silentio admotis, urbem nomine Oppidum capit, ac captam diripit. Largaq; cum præda ad Terram Nouam reuersus illic hyernauit, ac per speciem colloquij, ueterisq; consuetudinis, Marinum Curialem, qui Giracium tenebat, capere dum intendit ille re per amicos cognita, dolum atq; insidias fuga maximè improuisa uitauit, tanta celeritate usus, ut equus, quo ferabatur, de nimio cursu in itinere exanimaretur. Incrurant autem ingentes Masio uirtutes tum corporis, tum animi maximè firma laborum tolerantia, frigoris, calorisq; patientia æque magna, uictus eius plerunq; militaris: uestitus pro tempore, quiq; inter alios uix excelleret, perferendæ inedia militibus ipse suis exemplum erat honoris, gloriæq; appetitio insatiabilis, habendi cupiditas infinita: nec minus ut multa largiretur alijs, quàm ut ipse possideret quamplurima: periculorum incredibilis despicientia, difficiliumq; inceptorum summa audacia. Ira tamen, superbia que eius, uixq; sui pacem animum deformabant. Itaque pace parta, compositisq; regni rebus, Neapoli agens, obuiam cum haberet Ioannem Spathaforum, hominem sibi aduersum, ac maximè inuisum: qui salutandi regis gratia in arcem accedebat, ira atq; impotentia præceps, gladio illum obtruncat: qua è re in carcerem coniectus, aliquot post annos illuue, atq; pedore obsitus, squalensq; diem illic obiit: uir utiq; dignus mitiore animo qui esset præditus, quiq; si non magis grato, minus saltem se uero principe usus esset. Anni huius exitu, in campis qui Beneuentum inter Apiciumq; interiacent, fœdum certamen inter coruos, miluiosq; exortum est, siue ostentum illud fuerit, prognosticumq; futuræ ad Traiam pugnae, seu naturalis

*ralis contentio, quòd multitudine locustarum ijs in campis
 eo autumno prognatarum, quibus alites ipsi uescantur, pug-
 natum sit ob passus cupiditatem. Primo igitur è certamine
 nam *Lis* pugnatum est) quòd milui acrioribus, magisq; falca-
 tis armati essent unguibus, alisq; uterentur patentioribus,
 maioresq; captarèt auras, corui cum discessissent inferiores,
 paucis post diebus, ac si imploratis aliunde auxilijs redire,
 densiore agmine generis sui uolucrum. Quod idem factita-
 tum à miluijs. Coapta igitur acri in aère pugna, corui sensum
 quasi inuito consilio, arteq; hac usi intra uineta subsidere, stan-
 tesq; aut super uitibus iam defrondibus aut super editioribus
 ramis, truncòue eminentioribus rostra subrigebant, ingruen-
 tesq; alis atq; unguibus miluios suffodiebant rostris, quasi
 pugionibus. Itaque cernere erat cadentis passim atque ex-
 enteratos miluios, singulorum ad casum conclamare cor-
 uos, crocitatulq; significare uictoriam, & tanquam cohori-
 tari aciem cantu, atque excire pugnantes. Quo pugnae ge-
 nere cum certatum esset diutius, plenis tandem cadentium
 miluorum campis, ipsi tanquam in insidias delatos se intelli-
 gentes, pugnam deseruere, confessi uolatu fugam, atque ali-
 is, hostis super stragem uolitantis uictoriam. Hic uerò ela-
 tus uictoria coruus, atque in cædem uersus, in stratos humi
 miluios sæuire, iramq; ac rabiem exercere, conficere rostro
 semineces, atque è mortuorum aut capiùbus cerebrum erue-
 re, aut hausta è uisceribus intestina trahere unguibus, car-
 pere præcordia, ac discindere armos rostris, demum nihil
 iræ reliquum facere, nihil non permittere rabiei. Atq; ex hoc
 certamine uictor plureis dies perinde ac direpti, hostium
 castris*

castris liber, lætusq; passim ferebatur. Hanc pugnam, uolueruntq; conatus tantos plurimi mortales spectatum cum uenissent, quo stragem ipsi cernerent, per uineta, camposq; uagabantur. Itaq; alij pugnae genus acre cruentumq;, stragem alij tantam mirabantur. Erant qui uulnerum uastitatem, & congestos quasi caesorum aceros suspicerent: nemo tamen, qui non futurum breui contendentium exercituum auguraretur certamen, partisq; alterius calamitatem. Eodem anno in Arenate Brutiorum agro mula equum peperit, pilo flavo, crinibus rutilus, oculis rufis: quem post Loisius Arenas ad Ferdinandum misit.

F I N I S.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
de bello Neapolitano,
Lib. III.

I Neunte æstate Masius animo agitantibus quibus maxime consilijs, quaq; arte aduersariorum res prosterneret, educto ex hybernis milite, eoq; instructo, paratoq;, in expeditionem proficiscitur, positis que Medimam ad amnem castris, in monte, qui est agri Plaisatis, quanquam natura munito, manu tamen ipse arteq; erectis munitionibus, munitiorem multo illum efficit, ferreisq; atq; aeneis tormentis circum dispositis firmat, eo consilio, ut relicto paucorum militum præsidio, uagari cætero cum exercitu liberè atq; impune posset. Parte ex alia hostium duces,

ces, arcessito Baptista Grimaldo Ioannis legato, qui per id tempus ad Sanctam Agatham agebat, eoq; duabus cum birremibus mari Arenatem in oram delato, couenire Monasteracij, dieq; constituta ad Antonij fanum, secundum littus maris, de rerum summa consultabant. Fuere autem qui conuenerunt ad fanum cum Baptista simul Galeoctus Baldasimus, Loisius Arenas, Franciscus Gerunda, copiarum Martiani praefectus, Franciscus Caraciolus, & Ioannes Cola eius filius, qui aliquot oppidis regionis eius praerant. Horum fuit omnium una sententia, uti data Loisio cura rei frumentariae, caeteriq; commeatus ipsi omnes coniunctis simul copijs, Masij inceptis obuiam irent. Itaq; paucis post diebus, positis inter Philogathos ac Panagiam castris, pedite, equiteq; illic recensito, utroq; cum apparerent hostibus superiores, decreuerunt castra castris conferre atq; hac ratione, comeatu intercluso, illum aut ad deditionem cogere, aut gladio rem experiri. Quam ad rem interceptae Antonij ad Masium literae, illorum animos mirum in modum confirmauerant. Monebat enim ante aduentum Iaimi Censiliae fratris, qui propediem affuturus esset trecentis cum equitibus, lectaq; peditum manu, ne quo pacto manum consereret. Quo cognito, hostes ante Iaimi aduentum decreuere cum illo congregi, rati (quod post successit) superiores se futuros: motisq; cofestim castris, haud procul Plaisano metantur, quingentis non amplius passibus ab Masij castris, quo die leuia quaedam certamina inita. Postridie uero ex eo loco digressi ad flumen proficiscuntur, eo consilio, uti munitis ad Sanctum Philum castris, & prohiberent, ne comportari ad Seminaria commeatus posset, & tenerent trahere illum in certamen. Masius igitur (qua erat ani-

mi impotentia) uenientem in acie conspicatus hostem, expe-
 diu arma in castris cōfestim iubet: ac relicto Alphonso cum
 praesidio, qui castris praesset, ubi suos conuenisse instructos
 uidet, huiusmodi est eos oratione adhortatus: Ad praedam
 potius, quam ad pugnam quo uos hortet milites, monet me
 tot praelijs spectata uirtus uestra, cui non mœnia obstitere,
 non rupes, quin ipsi quocunq; tentastis, ui, ferroq; irruperitis.
 Ferro uos intra munitissimas urbes uiam uobis mihiq; ape-
 ruiſtis, ferro æquis in campis deprehensum hostem nō semel
 proſtigastis, ubiq; uictores, ubiq; hostium potiti. Aduentante
 teis, ipsi cernitis, ignauissimo cum exercitu, imperitissimos
 duces, eosdemq; inter se maximè discordes. Et hæc quoque
 ignauissimorum militū messis secanda uobis ferro est. Agite
 igitur fortissimi socij, irruite in eos quo soliti estis robore,
 quibusq; uincere cōsueſtis animis. Hæc una acie, hoc uno cer-
 tamine (mihi credite) deletis his copijs, regio omnis nostra
 est. Hæc igitur acie, hæc una pugna parate uos ad colligen-
 dos quos par est, quos fortitudo manet uestra, quammaximè
 uberes laborum uestrorum fructus. Ego dux, ego miles ubi-
 que periculorum socius, atq; hortatus adero. Hæc ubi di-
 xit, in hostem instructa acie è monte descendit. Parte alia ho-
 stium duces instructis ordinibus procedentem Masium con-
 spicati, impedimentis ad sinistram accliu in loco constitu-
 tis, prægrediente peditatu aduersus illum feruntur magnis
 clamoribus, summa alacritate. Duces ipsi suos quisq; hortan-
 tur: Agite milites, nocturnos hos latrones luce in media quos
 indepti estis, cædite gladio, figite hastis, sternite iaculis, libe-
 rate regionem hæc peste, uindicate à sicarijs patriam, lux uo-
 bis auxilio est. Noctu per fraudem, per insidias in tenebris
 pugnare

pugnare soliti, quod uidetis, aduerso oculis eorum sole pro-
 cedant, uidelicet assueti in latebris, dum cōspectum hostium
 reformidant, improvisos adoriri. Hæc dies, hæc lux, uestra
 dextra, animorum uestrorum robur libertatem populis, uo-
 bis diuitias, gloriam, decus, otiumq; comparabit. His utrinq;
 duces nulitem quisq; suum adhortantur. Et iam signa canen-
 te iaciebant. Erat medio utriusq; exercitus conuallis nullo
 accessu, aut calle, nisi quæ publicum iter, ac petezgre inceden-
 tium uia. Itaq; aduersarum partium duces, quod intelligeret
 Masium, quo impetu rapiebatur, conuallem transiturum,
 aliam à sinistra lectissimorum equitum collocarunt. Ille ad
 conuallem ut peruenit, turmas equitum quatuor, aliam post
 aliam trans conuallem immisit. Hæc consertis acriter mani-
 bus, peditatu hinc, illinc hastis equos transfigente, aliquanto
 iam superiores aduersarios propellebant. Aderat ipse inter
 primos dux, ac nunc ante suorum ora ferri, nunc gladio hos-
 tem petere, peditem immittere, hortari uoce, significare ma-
 nibus, adesse se periculorum socium, atq; adiutorem. Nec ue-
 rò duces aduersarum partium non & ipsi ferire, cadere, in
 hoste incurrere, uulneratos ex acie subducere, integros sum-
 mittere, uirtutem, ac fortiter facta suorum extollere, eleuare
 aduersariorum. Cum iam in hoc statu rerū quinta à Masio
 immittitur turma, è cuius pugne euentu in alterutram planè
 erat partem uictoria inclinatura. Itaq; nihil à militibus, ni-
 hil ipsis ab ducibus omitti, exanimari equites, exanimari pe-
 dices, æstu, labore, puluere, uulneribus, equi plurimi transfi-
 gi, pedites equorum impulsibus passim sterni, unguis atteri,
 sauciari, cædi. Tum Masius eo acrius instare. Nam si ut ali-
 as, hanc quoque mouisset loco turmam, hostes ibi in fugam

uersurus erat. Itaque summis uiribus anniti, nunc solus in hostem ferri, nunc alios secum rapere, hos dextra, illos clamore impellere. Hic uero hostium duces (quod rem in summum adductam discrimen intelligerent, aduersariumque fessum iam, uirosque atque equos defectos uiribus) alam illam recentibus equis, uirisque à sinistra immittunt tanto impetu, ut ea impulsu suo disiectum hostem dissipatumque, nullis ultra substantatum subsidijs in fugam uerterit. Dux ipse decem cum equitibus è manibus hostium elapsus, Seminariam quammaximè citato cursu contendit. Fugientem pauci ex hostibus insecuti, in quibus Capacius Capanus, qui dum ab alijs deseritur, ab alijs qui cum Masio fugiebant, captiuus Seminariam ducitur. Strages fuit equorum maxima, peditum, equitumque, plurimi sauciati, Masiani penè omnes capti, cæsi equites aliquot strenui ac fortes uiri: in ijs Gulielmus Rufus sclopetaria pila traiectus, & quidem dignus ob animi, generisque nobilitatem longiore uita uir. Dumque uictores ipsi ad spoliandos qui cæsi iacebant, phaleratosque conuertuntur equos, Loisius Gentilis è Masij præfectis stratus humi, grauatusque uulneribus reperiendus est: quodque eo in congressu in galeæ suæ cono insigne ferebat, quod ferre Masius alijs esset in pugnis solitus, dum fama fertur esse Masius, è finitimis oppidis manus quæ in castris tum erat, in illum uersa, corporis eius uix partem aliquam, quæ non aut telo, aut ense, aut pugione petita fuerit, intactam reliquere: tanta propinquorum oppidorum populi in Masium ira, rabieque incensi ferebantur. Victor inde exercitus ad expugnanda castra profectus, acriter ea aggressus capit. Alphonsus inter dimicandum, uallo furtim egressus, Burrellum fuga petijt. Hostes castris potiti, quatridduum in

his quievere, dum uulneratos curant, recensitisq; captiuis
 prædam patiuntur. Inde Seminariam profecti, duobus circi-
 ter passuum millibus ab oppido, Petracem ad flumen me-
 rantur, rati oppidanos deditionem facturos, dum agrorum
 uastationem minimè toleraturi uidentur. Cum interim ex-
 ercitus rei frumentariæ externa penè inopia laboraret, ut
 qui armentariæ tantum prædæ raptò, animaliumq; alere-
 tur, uisceribus triticoq; subuiridi è messibus uixdum matu-
 ris excusso, eoq; aut pruna, aut caldarijs excocto. In hac ita-
 que deditionis expectatione cum essent, Baldasimus cuius ut
 corporis, sic animi quoq; incompositæ admodum, ac uastæ
 uires erant, leuissimas ob causas, ira atq; indignatione præ-
 præceps, equestri militiæ quosdam, alios hasta, alios iuste
 cum percussisset, tumultuantem penè omnem in se exerci-
 tum traxit, dum equites alij, dum equitum præfecti indigne,
 impotenterq; ab illo factum ægerrimè ferunt, criminanti-
 umq; in castris audiuntur clamores. Is igitur, ut erat animi
 impotens, atque intractabilis, conclamatis uasis, repente è
 castris se proripit, profectusq; in agrum Giraciensem, mariti-
 ma in ora consedit. Quo facto duces alij, quod impotentia
 am hominis, furiasq; nec precibus, nec ratione ulla lenire po-
 tuissent, et ipsi dissoluto exercitu ad oppida quicq; sua agrosq;
 reuersi sunt: cognitumq; præcipuè tunc est Baldasimum, cu-
 ius in Europa clarum admodum nomen erat quòd sæpius in
 singulare certamen cum prodijisset, uictor semper euaserat,
 uires illas corporis admirabileis, tantamq; membrorum dex-
 teritatem, animi morbis, moribusq; fœdasse intolerandis, na-
 turamq; ipsam, qua gignimur, quibus hominibus corporis at-
 tribuendis uiribus maximè consuluerit, eisdem animorum

conferendis uiribus æque uix unquam prospexisse. Quippe quæ huic uiro parum pensi, nihil omnino moderati incidere, cuius animus esset trux, uiolentus, inexorabilis, uastus in cupiditatibus, foedus, crudelis, immanitate etiam fera. Huc accedebat, quòd in tanta elatione, hominumq; despicientia, bellicis in rebus parum se pro hominum opinione, ueteriq; dignitate gesserat. Is igitur Brutianum in agrum è Giracensi profectus, turrim quæ Brutiana dicitur, die noctuq; cù acriter oppugnasset, irritò inde incepto abiit: cumq; castellis ab alijs esset repulsus, quòd Alphonsus Centilia magnum in singulis peditum presidium imposuerat, quodq; intellexerat Alphonsum Ferdinandi filium mari ad oram Cossentianam appulisse, ualidisq; comparatis copijs cum Antonio & Luca simul aduersum se parare expeditionem, Rocellam se contulit, distributisq; per oppida quæ ei parebant militibus, decreuit illic Alphonsum expectare. Inter hæc post Baptistæ Legati discessum Loisus Arenas sibi, rebusq; suis iuxta metuens, per Alexandrum Tosum ueterem familiarẽ egit cum Alphonso de conciliatione. Eo igitur dedito, receptisq; oppidis omnibus quæ sub eius ditione erant, Alphonsus aduersus Baldasimum proficiscitur. Ferdinandus enim pater cum intelligeret Brutiorum res laborare præfectorum ambitione, ducumq; suorum seditionibus, decreuit eò Alphonsum, qui esset liberorum suorum omnium natu maximus, mittere, fore ratus, uti duces, præfecti, proceres, regionis uniuersæ populi, Alphonsi dictis iuxta omnes parituri essent, imperataq; obtemperanter facturi. Is itaque è portu Neapolitano soluens duabus cum triremibus, felici nauigatione usus, acceptusq; à Luca quam familiarissime, per eius agros Cossentiam

tiam profectus: ibi que conuentu habito ducum ac proces-
rum, qui patris imperio parentes tunc erant, coniunctis si-
mul copijs ad obsidendam Rocellam progreditur. Id est op-
pidum Ionium ad mare situm, naturâq; ac manu satis mu-
nitum, quod Baldasinus præualido tuebatur cum præsidio
peditum atque equitum. Itaque oppugnatio perdifficilis
erat, multiq; quotidie balistarum, æneorumq; tormentorum
crebris excussibus sauciabantur: & quanquam obsidio ipsa
apparebat futura diuturnior, diffusus tamen Baldasinus re-
bus suis, quod que acerbissimè imperitasset, sibi prætimens,
sub speciem aduehendorum è Sicilia auxiliorum, triremem
ascendit, quæ ad ancoram stabat, noctu' que cum liberis in
Siciliam nauigauit: cohortatus prius milites, uti fidei, ami-
citiæ, pristinaq; fortitudinis memores essent, breui se affu-
turum pollicitus magnis cum auxilijs, bellicisq; omnis gene-
ris instrumentis, diemq; expectandi sui cum illis statuit. Al-
phonfus ubi intellexit Baldasinum relicto oppido in Sici-
liam nauigasse, eo acrius oppugnationi intentus erat. Itaq;
nihil remisse ab suis agi sinere, nihil apud obsessos quieti
esse, summa omnia diligentia administrare, tentare obsessa-
rum animos, ac maximè militum, pellicere eos ad deditio-
nem pecunijs, præmijs, pollicitationibus. At milites quanquã
obstinatis animis obsidionē, diurnosq; ac nocturnos labores
non minus pertinaciter sustinebant, quam fortiter: tamen
cum ille nec statutam rediisset ad diem, nec aut reditus eius,
aut auxiliij reliqua esset spes ulla, atq; indies omnia appare-
rēt difficiliora, cū se deniq; frustra à Baldasino habitos intel-
ligerent, scriptis conditionibus, seq; atq; oppidum Alphonso
deditere, popularibus publicè priuatimq; data uenia, milites

plerique acceptis stipendijs in Ferdinandi uerba iurauere.
 Quod exemplum alia item oppida quæ Baldasino parebant
 secuta statim sunt, quibus item equites in illis erant. His per-
 cussis, Alphonsus compositis pro tempore popularium rebus,
 Pentadactylos cum exercitu proficiscitur: quod castellum
 millibus passuum quatuor abest à litore. Castellani haud pro-
 procul à Castelli portâ munitionē longe prius erexerant quâ
 Alphonsus tãto est aggressus imperu, ut castellani metu per-
 territi, ea destituta intra Castellum se reciperent, quibus tre-
 pidantibus immixti hostes castello potiti, illud diripiunt. Ma-
 ritimam inde per oram instructo exercitu procedit ad Mot-
 tam Anomeriam, tentatisq; animis Mottanorum, cum dedi-
 tio negaretur, iussit tormenta ab Rhegio festinari, interim
 munitionem summo studio erigi: quod quæ solum esset gla-
 reosum, materia ex arborum ramis cæsa, parum poterat
 aggesta, quæ male inhaereret, terra contegi, cum aggeres
 lignea, quàm terrena materia magis constaret, quodq; æstis-
 ui torrerent calores, breui materia omnis aruerat. Hoc ani-
 maduertens Mottæ præfectus, qui hostibus in constituendis
 munimentis quasi timentis speciem præbuerat, nactus occa-
 sionem flantibus auris die medio ignem sulphurea admistum
 materia immisit, raptimq; omnis ea aggestio conflagrauit.
 Quod ægerrime cum feret Alphonsus, iussit denuo agge-
 res restitui, quod esset futurum bombardis, atq; eorum excu-
 bijs munimentum. Quibus reficiendis magnis laboribus per
 multi dies consumpti cum essent, bombardæq; ex præscri-
 pto collocatæ, ualido etiã præsidio illis imposito, rursus præ-
 fectus nocturno tempore, comparatis prius sulphurei pulue-
 ris sacculis, uasculisq; item olei, magnoq; silentio conspersis
 oleo

oleo exterioribus tabulis, facculisq; passim iactatis ac sopi-
tis de multa lassitudine uigilijs (nam & ipse ad multam eos
noctem defatigauerat) ex improviso inferri ignem iussit:
quo statim comprehensis undiq; munitionibus, uno omnia
tempore ignibus ambusta sunt, tela, clypei, thoraces, armo-
rumq; omnis generis non exigua copia. Vigiles tandem ex-
citi flammarum strepitu, materiaeque crepitantis fragore, ad
haec illorum uocibus qui è muris in clamabant, uix incendio
elabuntur: hinc fumo conspectum eripiente, illinc flammis
fugam impredientibus. Igitur ubi sol illuxit, castellani irride-
re uanos militum labores, contemnere tot operas, tot irri-
tos conatus, ludere, cachinnari, exprobare. Illi dolore tot die-
es incassum absumptos, pudere ignauiae, accusare praefectos:
hi uigilium se ricordiam, coenas, atque intempestiua conuiuia.
Alphonsus ira, indignationeque angitur, turbatur, penè furere. In
hac itaque eius perturbatione ludificatisque consilijs, hostes
qui extrema laborarent aquae penuria, per hominem Anto-
nio Gentiliae cognitum, cuius consilio atque opera Alphonsus
in primis utebatur, egerunt cum illo de deditioe. Antonius
in re praesertim desperata, hoc cognito, ad Alphonsum pro-
perat, rem explicat, hortatur, monet, oblatam deditiois oc-
casionem elabi è manibus ne patiatur. Cuius autoritate per-
suasus Alphonsus conditionibus statim subscribit: castellumque
ingressus, ubi compertis aquae reliquum quantum eo die sa-
tis esset, neque amplius castellanis esse, admiratus hostium so-
leritiam, ac fidem, maximis extulit eos laudibus. Anomeria
recepta ad Mottam Russam copias admouit, perfectisque sum-
ma celeritate, non minori studio munimentis, collocatisque tor-
mentis aeneis, iisque de caelo asperrima tempestate tactis, ma-

ximo exercitus terrore, cuncta coelitus exarserunt, fulminisq;
 afflatu quatuordecim intra munitiones ex praesidiaribus ex-
 animati. Sancius Agerba munitionum praefectus eadem pro-
 cella attonitus, uix post dies plurimos ad se redijt. Restitutis
 uero munitionibus, multis laboribus, magnis operis, cum ni-
 hilominus castellani pertinaciter se defenderent, Antonius
 quidam, qui e monacho per summum scelus factus esset mi-
 les, atq; ob morum improbitatem agnominatus Gabadeus,
 cum esset ipse unus e turris custodibus, obtulit popularibus
 clam se transiturum in hostium castra, tormentaq; clavis fer-
 reis confixurum, ne displodere post id possent. Cuius cum esset
 consilium ab illis laudatum, ipse furtim castra ingressus Cen-
 tiliam adit, offertq; prodiurum se Alphonso turrim, soluto
 pretio, signaq; ac diem constituit. Re ab Alphonso compro-
 bata redit intra castellum, hoc prius cum Centilia composi-
 to, ut perinde atq; tormenta confixa clavis essent, ne quo mo-
 do aliquandiu disploderent. Reditus eius maxime acceptus
 popularibus, praesertim non displodentibus bombardis, con-
 firmata fide promissorum. Igitur Gabadeus diem ad dictam
 turrim ascendit, aliquantumq; castra munitionesq; conspica-
 tus, ac si magnum etiam aliquid animo aduersus hostium mu-
 nitiones agitaret, quod sol esset ardentior, rogauit socium,
 qui unus cum ipso ascenderat, pileum ad se uti deferret fer-
 uentissimum sub aestum integendo capiti. Itaq; ob eam ille
 causam ubi e culmine descendit in imum turris, cofestim Ga-
 badeus subductis sursum repente scalis, pallium hasta infi-
 xum, quod signum proponendum conuenerat, e propugnacu-
 lis praetulit. Milites, qui ad munimenta instructi paratiq; ade-
 rant, signum conspicati, turris ad uallum magno impetu con-
 currunt,

*surrunt, atq; inde intra turrim excepti in castellum irrum-
punt, captumq; confestim ac direptum, atq; Alphonsi iussu
incensum est. Turris ad solū diruta, populares magnis propo-
sitis supplicijs ni parērent coacti Rhegium commigrare. Ten-
tata inde incassum Sancta Agatha, cum oppidum esset ma-
ximè omnium munitum, ac ciues ipsi supra omnes mortales
Andegauensis factionis studiosi, Baptistaq; haud inuali-
dum secum haberet præsidium, decreuit Alphonsus Cossens-
tiam regredi, apud Flumariam oppidum aliquantum tem-
poris Centilia cum copijs relicto. Biennium inde Baptista,
pacata iam uniuersa regione, uexauit finitimos, magnis præ-
dis sæpius abactis, nec prius oppidum sese deditit, quàm Io-
annes è Massilia Baptistæ scripsit, suadere populo deditio-
nem; quam ijs populis conditionibus fecit, uti sub Bartholo-
mæi Cardinalis moderatione esse oppidum, fraterq; eius Flo-
rius ius eis nomine Cardinalis diceret. His peractis Baptista,
fide publica ab Alphonso accepta, cum ijs omnibus, qui res
manere in patria recusarent, Messanam primo in Si-
ciliam traiecto freto, Narbonensem inde in
Galliam ad Ioannem mari delatus
est. Hæc per id tempus in
Brutijs gesta.*

F I N I S.

KKK 4

IOAN.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
 rani de bello Neapolitano,
 Lib. IIII

ADEM æstate Tarentinus adulta iam in campis segete, cum omnes in unum cõgisset copias, infestissimo exercitu Andriã petit, castrisq; propius admotis, obsidionem quam destinauerat pertinacissime aggressus, mœnia pluribus simul locis quatit, nihilq; remissum, aut quietum esse apud circumfessos, & laboranteis sinit. Quoq; à Francisco Duce magis magisq; ciuium alienet animos, atq; atrocius terreat: non solum agros uastat, diruitq; ædificia, sed domos, atq; frequentia urbis loca æneis tormentis die ac noctu quatit, non sacris, non profanis abstinens. Apparebat illum ita necessitudinis et humanitatis oblitum, ut nihil præter urbis eius ruinas, præter Francisci, ac Pyrrhi sanguinem, Bauciãq; excidium gentis cuperet, odio atq; immanitate præceps. At Franciscus, quod unum, ac maximum obsessis urbibus remedium ac præsidium esset solet, ciues humanissime alloqui, appellare singulos, sua maiorumq; suorum publice, priuatimq; benefacta memorare, de rege liberalissime polliceri, auxilia propediem affutura dicere: nec passurum fortem, atque amicum regem, deditissimum sibi populum, benemeritum Ducem, cum gente Bauciã, cum uxoris suæ sorore, indefensos, desertosq; hostis prædam, ac Tarentini spectaculum fore. Hæc aliãq; ingentem præ se spem ferens commemorat. Nec uerò Sanxia uxor, uirilis

vilis animi matrona popularibus suis deerat, discursare per urbem, sua praesentia, sua oratione plurimum spei, plurimum illis firmitatis addere, uulneratos solari, egentibus subuenire, in summis difficultatibus summum robur ostendere: omnia ab utroque dici, agique, quae confirmandis animis, leuandis laboribus, solandisque praesentibus malis conferre intelligebantur. Regem uero literis ac nuntijs quo in statu res essent, certiolem facere, rogare uti quamprimum auxilia mitteret. Se indies magis ac magis premi, populum Andriensem in bellem, uerendam hominum incostantiam, praesertim in magna annonae difficultate, arcem in urbe nullam esse, in quam confugiat. itaque urbe amissa, ne spem quidem reliquam aut tutandi sui, aut illius aliquando recuperandae. His rebus peremotus rex, quod unum tunc afferre auxilium poterat, nondum enim a Pontifice, atque a Francisco Sfortia stipendium militibus missum fuerat, et ipse magna laborabat aerarij difficultate, Alphonsum Daualum, qui Ariani in Samnitibus hyemauerat, quanto celerius possit, subsidio ire iubet, pecuniamque, quantam pro tempore poterat, ad eum mittit. Magnis interim Andria in periculis uersabatur: moenia pluribus locis corruerant, deiecta a turribus plures, corruentium murorum ruinis fossae impletae: plurimi intus dum aggerem extruunt, dum propugnacula erigunt, uulnerantur, non pauci etiam cadunt. Iulius Antonius Tarentini gener, quod Picininus Francisci res perditum iri nolle, propter ueterem amicitiam putaretur, autor atque hortator nihil reliqui facere, nullam obfessis intermissionem, nullam quietem diurnam aut nocturnam esse pati. Caterum non exiguum ad salutem popularium remedium erat, quod Andria non modica a par

te antris habitatur, unde sunt qui nomen duxisse illam credant, his se pleræque mulieres, atque imbecillis ætas cōtinebat. Franciscus Dux, dū ijs qui ad aggerem laborabant, socius, atque adiutor adest, dum suos cōfirmat, cognitus ab hoste, parum absuit quo minus tormentario ictus lapide sub corruentis muris ruina decumberet. Quotidiana prælia conferebantur, ne quietæ quidem à certamine noctes erant. Hinc atque illinc multi uulnerati, aut occisi. Quo tēpore Franciscus dum laborantibus fuit equo uectus noctu accurrit, utque ante eum facula incensa præfertur, atroci colubrina Tarentini iussu petitus est, quæ posteriorem equestris sellæ partem secum auulsam trahens, illæsum illum tamen, solo deturbauit. Ad hæc hostis ipse, quo præsidiarius Pyrrhi miles defatigatione, uulneribusque confectus, rem Andriensem imbecilliolem redderet, de industria, repentina certamina excitari iubebat, ac subinde ad arma concursari. Mittitur etiam à Francisco Barolum ad Barnabam, qui tum rei Barolitane præerat, uti peditem quo ipse maxime egeret, quoque illum paucis antè diebus iuisset, confestim remitteret. Nam quia corona cingi urbem passus non esset, facilis adhuc intra muros illi exceptus foret. Quod ab illo, dum sibi, rebusque Barolitanis uehementius timet, pernegatum est. Dum hæc ad Andriam geruntur, Mineruinum à Pyrrho ad Tarentinum, missis ab illo qui oppidum acciperent, deficit. Qui Pyrrhi partes fouebant, eorum pars in arcem confugiunt in qua Maria Donatæ, Pyrrhi coniux paruis liberis, ipsa grauida, et maturo propè partu erat, quorum bona statim direpta sunt. Arx, ne qua ijs qui in eam confugerat fuga patèret, ne ue intra accipi præsidium posset ab ijs qui Mineruinum curabant, præsidio imposito cingitur

cingitur. At res Andrienses quotidie magis ac magis ad exci-
 dium spectabant, frustra subsidium expectabatur: & quan-
 quam in hac obsidione maximè cognitum est nullum firmissimum
 ciuium beneuolentia munimentum esse, tamè cum animi om-
 nium fessi uiderentur, spesq; indies minor esset: ab hoste ue-
 rò quæ ad oppugnationem pertinerent, summa cura admini-
 strarentur omnia, annonæ propè nulla esset, præter hordeæ-
 ceum panem, eumq; paucissimorum dierum resq; in angusto
 uersaretur, & iam Alphonsus aduersus regis præscriptum
 in Samnites, Pelingnosq; iter diuertisset, nec à Barolo subsi-
 dium ueniret: tum uerò primum Franciscus Dux necessitate
 uictus cogitare de conciliatione cum Tarentino cepit. At ni-
 hilo imbecillus, aut minus strenue in tanta militum pau-
 citate, mœnia, turrisq; tutatus est, centum quinquaginta
 bombardis opportuna per loca dispositis, ut ne ipsas fossa-
 rum ripas attentare hostis unquam sit ausus. Quocirca faci-
 undo cuniculo, quo intra urbem noctu irrumperetur, mag-
 na cura dari operam Tarentinus iussit. Re autem à Franci-
 sco cognita, nihil ab eo omittitur, quo frustrari hostium co-
 natus posset. Itaq; dum irrumperere hostis intra muros parat,
 Franciscus patefacto cuniculo suo, sublatis clamoribus in
 hostem fertur: & quanquam ignis, incendijsq; fomenta para-
 ta erant, quo urere illos ad unum intra cuniculum destina-
 rat, religione tamen uictus, ac rerum humanarum memor,
 abstinere incendio iubet, captosq; atq; armis exutos illos ac-
 per domos distributos, familiariter accipi à ciuibus imperat,
 atque ubi illuxit, benigne appellatos in castra cum uestimen-
 tis remittit. Quæ è re illorum ita sibi deuinxit animos, us-
 ti, reperti ex eis fuerint, qui per famulos, aut amicos suos
 clam

etiam frumentum, cuius inopia premi urbem sciebant, aut intra urbem immitterent, aut in ipsas fossas excipiendum noctu ab oppidanis deicerent. Quibus artibus aliquot diebus fames in urbe tolerata est. Cui rei Tarentinus, quòd prospicere nullo modo posset, dolore, rabieq; consciebatur adeò, uti sagittis balistarijs ueneno delibutis tollere Franciscum è medio, pretio corruptis balistarijs tentauerit. Igitur cum ab illo tentandi gratia noti quidam homines missi intra urbem ad colloquium essent, atque in ijs Laurentius Miniatus, uir utriq; propter syderum cognitionem notus, & ob animi integritatem ac fidem gratus admodum, atque acceptus, agere cum eo Franciscus statuit de conciliatione. Sed cum animo destinasset sese nunquam in Ioannis Renatiq; nomen, uerbalq; iuraturum, quod Tarentino nequaquam displiciturum intelligebat, ita quidem conuenit, uti Franciscus seq; urbemq; in fidem Tarentini permitteret, scriptisq; in hanc formã conditionibus, diebus nouem & quadraginta, ex quo obsideri ceperat, deditur. Quae res in Ioannis animum altius descendisse dicitur. Pyrrhus filius noctu cum paucis equitibus, ut qui Tarentini conspectum adire, ac ferre nollet, fugam arripuit. Facta deditio, rebusq; è formula compositis, Tarentinus ad arcem oppugnandam, Mimeruinum partem exercitus mittit, ob Pyrrhi fugam löge infensior factus. Qui postquam nec precibus, nec minis tentatam impellere ad deditioem Mariam nequit, arcem non minus crudeliter, quam pertinaciter oppugnari iubet. Concutitur itaq; assiduis tormentorum ictibus. Labefactatur pluribus etiam locis muri. Ipsum quoq; gynæceum, ubi mulier pleno utero, languenti corpore, ingentibus uicta malis sese continebat, patru iussu

plus etiam quàm hostiliter pulsatur, oppugnationem tamen uerius quàm obsidionem supra muliebrem animum fortiter sustinet. Addit igitur eius constantia, obstinatioq; propugnatoribus animum, paranturq; ab ijs ad propugnandum opportuna, quantum ars, quantum pertinacia ualet. Quæ res Tarentini animum eò acrius irritabant. Itaq; eius iussu expugnationi necessaria, mira celeritate, summo studio, diurnis, nocturnisq; expediuntur laboribus. Quoq; Mariæ prospectum fœdet, ac lucem ipsam, qua nil est mortalibus gratius, ante os illius, oculosq;, suspendio confectum hominem in iugo statui iubet. Circumsonabant omnia minarum, ac terrorum plena, palamq; audiebantur uoces: quibus significabatur, fœda exempla, atroceis cruciatus, crudelia supplicia parari. At uerò significatum ubi est ei, Mariam morbo simul, partitudineq; aggrauari, uictus pietate senis ac patruû animus, memor' que ex fratre, quem unice amasset, genitam (adeò in acerbissimis etiam odijs naturalis persepe recursat effectus) quotidianum ad eam uictum deferendum curauit, qualis languentibus dari solet. Hæc ad regem perlata cum essent, eius animû uehementius percussere, mouebant amissa oppida, in primis uerò ne quid in Franciscum Ducem crudelius admitteretur. Inexorabilis enim Tarentini animus iure plurimum suspectus erat. At Maria, quòd nulla ulterius tuenda arcis spes esset, muri solo æquati, munimenta euersa, ac dissecta ab imo essent omnia, nullum deniq; auxilium paratum intelligeret: nec sustineri iam oppugnati possset diutius, capta uerius quàm dedita, exuta penè bonis omnibus, ac maledictis opletta, cum liberis Spinaciolam à patruo mititur. In eos, qui in arcem confugerat, senitû est. Arce capta,

Mineruiuo mouens Tarentinus, Canusium proficiscitur, ar-
 cis præcipuè potiundæ cupidus. Intelligebat enim Canusio
 capto, Barolum, & quicquid trans Aufidum esset amnem,
 breui suam sub ditionem iturum. In hac obsidione illud auar-
 re nimis, impotenterq; admissum est, quod cum thesauris in-
 hiatur absconditis, ne à sepulchro quidem maximè principis
 Boamundi temperatum est, quod aliquod etiam seculis, atro-
 cissimorum quoq; bellorum turbinibus intactum inuiolatūq;
 extra urbem in Sabini templo magna quadam religione per-
 manserat. Quod facinus palàm docuit maximè fœdum ac
 detestabile animo malum auaritiam esse, sacra profanaq; in
 equo eam ponere, rapiendi licentiam summū ius ducere, nul-
 lum deū metum, nullum honesti respectum habere: id de-
 mum decere, fasq; esse, existimare, parto quauis ratione pluri-
 mum abundare. Sunt qui Tarentini hoc iussu, alij Picinini
 factum criminetur. Illud satis constat, Tarentini iussu euul-
 sas fuisse templi fores, ex ære conflatas, quas post ipse tem-
 plum ingressus religione ductus restitui iusserit. Cæterum
 Canusium urbem fuisse ciuibus, aduenisq; maximè frequen-
 tem secundumq; Aufidum flumen positam, emporiumq; re-
 gionis eius, ambitus ipse ac situs angumento est. Nam &
 Cannensis cladis tempore multa Romanorum millia, quæ il-
 luc confugerant, amice liberaliterq; accepta pauit, & ad
 Viscardi usq; tempora caput regionis fuit. Quam, ob defe-
 ctionem, expugnatam, incensamq;, ac solo æquatam memo-
 riæ proditum est à rerum scriptoribus, iisdem ferè quibus à
 Roberto temporibus Roma quoq; magna è parte incēsa est,
 dum Gregorium Septimum Pontificem Maximum illic cir-
 cumfessum, ab ira Errici Tertij ereptum liberat, ac Salernū
 secum

secum ducit. Aedificatum autem ab Diomede unà cum Harpis ac Siponto, non desunt è Græcis qui tradant, dum Europam, atq; Africam ferè omnem colonias esse suas uolunt. Tempestate uerò hac nostra præter tumulum, in quo arx tunc erat, præterq; Sabini templum, quod extra tumuli muros situm est, solo iacēt æquata omnia, uixq; aliquod tantæ urbis uestigiū extat. cuius profectò excidium non parum uidetur consulisse Baroli affinis oppidi frequentia ac celebritati, dum propter agri uicinitatem rerumq; opportunitatem maritimarum, ciues patria amissa eò comigrant. Siquidem Heraclius Imperator, dum transportandis à mercatoribus ex Apulia in Macedoniam Epirumq; præcipuè mari, prospicit mercibus, dum nauigantium saluti, onerandarumq; frugum commoditati, duplicisq; portorijs ratione hac consulit, molem eo in littore iecit: quæ nunc quanquam partim oppleta est ciuium ob negligentiam partim nullo reparante maris quassata fluctibus, magno tamen usui est onerandis, atq; exonerandis nauibus. Extat etiam ænea Heraclij statua, quæ ad molis initium ob eius iactæ memoriam, tunc erecta fuit, id quod statuta ipsa etiam dextra protenta significat. Hæc dum à Ioanne Antonio geruntur, Ferdinandus signis ad Suessulam in Campania de more lustratis, die que ad conueniendum dicta, ipse modicis itineribus in Samnium profectus secundum Lauellam (id riuo nomen est) castra posuit. Ibi uiginti dierum, dum eques conuenit, statiuu sunt habita. Quo tempore exploratis hostium consilijs, quid aut sequendum aut cauendum esset, animo continenter agitabat, pluribus simul rebus intentus: populos enim qui in fide, officio que perstabant, nullis, non rationibus atque artibus confirmat, dubijs

dubijs spem, fiduciamq; adiungit: qui ad hostem defecerant eos partim minis territatos, partim impunitate proposita, ut ad officium redire mallerent, præmijs quoque, pollicitationibusq; sollicitatos inuitat: quid in Pelignis, Marsis, Brutijs fieri placeat, ducibus præscribit, nihil à quoquam remisse agi, nihil segniter geri passus. Igitur undiq; coactis copijs, cum ex communi ducum sententia bellum in Apulia gerendum decerneretur, nequid hostile à tergo relinqueret, aliquot castella, quæ in Apuliam descendenti ad Apennini radices posita iter reddebant infestius, prius expugnare decreuit, ac die profectiois edicto, secundis castris cum septem ac quadraginta equitum turmis ad Aquam Diam profectus est. Id castellum loco edito situm, quæ solis occasum prospicit, sanè angustum habet aditum, tractuq; satis breui, cætera ferme omnia rupes occupant. Castris pro loci natura positis, cum oppidani deditioem facere recusarent, rex obsidendi castelli consilium cepit. Et iam obsidio ipsa futura diuturnior apparebat, quòd hostis aduentare nuntiabatur. Igitur eo interiore animo esse, oppugnationi opportuna comparare, materiam undiq; comportari iubere, tormenta ænea è Campania magno conatu deuehenda curare, nihil segne, nihil remissum pati. Interim hostis, quo regem ab incepto deterreret, relicta Canusij obsidione, quinque millibus passuum ab regijs castris, ad Focaciam confederat. Equitatu quàm regius erat aliquanto minor, peditu uerò circiter septem millibus, in quibus ad tria millia balistariorum erant. Quæ fiducia castellani confirmatis animis, cum se neq; corona cingi posse intelligerent, et noua quotidie à Ioanne Antonio subsidia per agros quamlatissimos nocturno tempore mitteren-

tur obsidionem indies magis magisque contemnebant. Nam et munitiones, quæ à regijs excitabantur, securi despiciebant: et quotidianas penè ereptiones ex oppido cum facerent prælijs ita laceſſebant, uti multos è regijs uulnerarent. Cæterum in castris laborabatur uehementer inopia commeatus, quod necesse erat ab longinquo summis laboribus, maioribus etiam periculis importari, cum hostis interim assidue laceſſeret ac nunc pabulatores, modo in frumentatores illatus, nihil tutum, nihil quietum, non die, non noctu apud Regios esse sineret. Adhæc et Iacobus Ursinus, qui Sanctam Agatham proximum tenebat oppidum, belli se medium gereret. Magnam forte rex post aliquot obsidionis dies equitum manum è castris emiserat: qui præsidio tum ijs essent, qui tormenta deuehebant, tum gregario militi, atque calonibus, quos in loca diuersa pabulandi, ac frumentandi gratia multos dimiserat. Hanc occasionem nactus aduersarius, hora diei ferme quarta instructo agmine, tanta celeritate mouit à Focacia, uti eodem tempore et nuntius in castra quam citatissimo equo peruenerit, et hostis stare iam in acie conspiceretur. Ferdinandus repentina re permotus, et quid hosti consilij esset, incertus, quod ancipiti in re fieri solet, omnia oculis, animoque lustrabat: et quanquam hostium incursus, temporis que exiguitas nihil quieto consilio gerere sinat, confestim tamen pedites, quos paucis ante diebus scripserat, quorum etiam maior pars ab hoste transfugerat, ne eruptionem castelli facerent, pro fossis arte collocat ignemque à munitionibus arceri iubet. Strenuum quemque ac maxime fidum, quem aut casus obtulerat, aut ipse nominatim euocauerat, ad repentinos coercendos impetus, ubi ma-

gis opportunum uidebatur, curare, atque adesse imperat. Tribunos, præfectos, duces, alium alij muneri destinat, & quid facere quemque uelit, demonstrat. His actis pro præfenti re atque copia, satis castris prospectum ratus, Robertum Calatinum cum equitibus quadringentis, quanta maxima posset celeritate, ijs qui in pabulatione occupati erant, subsidio ire iubet. Ipse equitibus, qui pro statione armati, atque instructi aderant, hosti iam è colle in planitiem, quæ sub ipsis castris non admodum lata suberat, descendenti in aciem, iussis occurrere, reliquum exercitum cogit, ordines disponit, ne quid ab latere, aut à tergo incommodi accipiat, prospicit: nunc singulos, nunc uniuersos cohortatur, bono animo essent, impetum hostium tantisper ferrent, dum gregarius rediret, dum arma totis expedirentur castris. Hæc agendo, ac nunc hos, nunc illos pristinae uirtutis admonendo, trepidationem sedare, militum animos confirmare, erigere spe, premijs, gloria. Et iam in planitie concurrere acerbis utrinque animis ceptum erat, res que in uniuersi exercitus certamen expectare uidebatur, hoste copias promouente: regio non solum non detrectante pugnam, sed ultrò etiam ad conferendas manus prouocante. Hæc inter cum aliquantum temporis extractum esset, accurrunt nuntij, exploratoresque, qui omnia apud pabulatores, tormentaque tuta esse dicerent: nec multo post gregarius cum subsidiario equite haud procul conspici coepit. Quod ubi hostis intellexit, confestim suos in collem se subducere, atque ad signa redire iubet. Gregarius cum equite lætis animis in castris exceptus, ubi paulummodo uires cibo refecisset, & iam omnia insequendo hosti ab rege parata essent, ad signa atque in ordi-

nes statim ire est iussus. Cernere erat, mutata belli fortuna, regium militem spei atque fidutiæ plenum, pugnae signum expectare, seque uix in ordine, conferendæ manus cupiditate, continere. Contrà apud hostem omnia plena pavoris atque formidinis, solaque in fuga spem esse. Quod ubi hostium duces intellexerunt, ueriti ne si pugna cœpta esset, collatis signis, procul à castris suis, sole iam in occasum inclinante, dimittendum esset, citato gradu ac fugæ maximè simili, per summum collem redire suos in castra iubent. Hoc cognito, rex celeriter procedere agmen, qua intercipi posse hostis iter uidebatur, imperauit, ultimos à tergo qui adorirentur, immisisse: ac iam iam regis equitatus postremos affecutus, pugnam cœbat. Hic siue fortuito, siue Picinini consilio, quod à plebisque creditum est, tantus repente ignis exiit inter utrumque exercitum, ut non equorum modo transitus flammis interceptus, sed equitum quoque aspectus esset fumo caliginisque subleuatus, quæ sub uiridi è stramine, fœnilique materia excitata, cœlum repente omne circumfuderat. Reditum est igitur à regis in castra sub primam noctem, hostis ipsius confessione, quo minus uictus ipse, profligatusque esset, fumo flammis prohibentibus. Qui si quo impetu uenerat, irrumpere in castra conatus esset, næ dies ille calamitosum bello finem imposuisset. Satis tamen constat Picinini audaciam, Tarentini cunctatione repressam esse. Die quæ insecuta est, magno militum concursu, maiore spe, tormenta in castra perlata sunt, noctuque ad iactum muris admota. Vbi illuxit, regis ad munitiones, castellani ad muros, qua cuique in sortem cesserat, laborare: hi tormentarios lapides subuectare, illi aggerem intus substruere: omnia summa ui hinc atque illinc administrabantur.

In medio fermè, quem diximus tractu, quadrata surgebat turris, ad cuius leuam oppidi porta erat aliquāto humilior, à qua ubi paulum modo processeris, demitti cliuus, atque in horrescere rupes incipit. Eam primo turrim demoliri placuit, cuius ruina oppleta porta, muroq; quī portæ imminebat, æquato, aditus intra castellum liber militi permittebatur: multis itaq; ictibus die noctuq; labefacta turri, pars eius anterior, opinione citius cotruit. Quæ re defensorum animi fracti conciderant. At nihilo segnius præsidarius miles propugnacula munire, ne turris posterior pars exterius procumberet, machinis prohibere, non opera, nō arte sibi deesse. Rex ubi quæ oppugnandi mœnibus opportuna essent, comparata intellexit, exercitum uniuersum esse in armis imperat: ac ne quæ repentinus hostium incursum incommodo esse, ne uē quē in castris, atq; inter oppugnandum excitare tumultum posset, intento in oppugnationem exercitu, militem pluribus in locis disponit, simul quid cuiq; agendum esset, præfectis, ducibusq; præscribit. Tum signo dato, magnis sublatis clamoribus, in fossas proctusum tanto est impetu, ut uallo superato admois sealis acriter pro muris pugnaretur. Castellanus saxa conijcere, scalas comminuere, multos sauciare. Regius integras alias referre, murum rursus ascendere, non uiribus, non animo defici. Inter hæc rex castra subinde circumiens, ac nunc his, nūc illis se locis ostendens, integros saucijs summittebat, alios uoce, alios præsentia cohortatus, multa quoq; per præfectos ac tribunos administrabat. Dum hæc à dextra turris parte geruntur, & pugna aliquantulum extracta, res in expectatione esset eorum qui ab leua dimicabant, tum repente displota bombardæ, imminens portæ murus concussus

magnis

magnis fragoribus corruit. Quo collapso, qui in propugnaculis consistebant, partim ruina prostratis, partim maxime simili fulminis procella deturbatis, regius quanquam fumo, puluereq; offusus undiq; magno tamen adorta intra castellum irruit. In ipso statim ingressu aliquot è propugnatoribus cæsi, cæteri superante multitudine abiectis armis uiui capti. Hinc milites ad prædam uersi, castellum diripiunt. Cæterum cum direptio spectare in seditionem cerneretur (nam et præda exigua, & diuersi generis miles erat, adhæc quòd hostem esse in armis, & aduentare illum fama erat, cum tamen castris se contineret) rex immitti ignem teclis, pluribus simul locis imperauit. Captum igitur atq; incensum est castellum, undeuigesimo ex quo obsideri cœperat die. Cum interim finitimis è locis partim metu, partim studio partium, missis oratoribus, regi sese aliquot etiam castella dedidere. Biduo deinde quieti militum dato, cum interea de belli esset rationibus agitatum, Vrsaria omnium sententijs, ac totis uiribus petitur, omnisq; in eam uersus est apparatus. Fore enim satis apparebat, ea capta, uti penè omina post tergum, citrà que Apenninum pacata redderetur. Ab qua in uniuersam quoq; Apuliam, quæ Apennino, Garganoq; includeretur, libera discursiones patèrent, Troiæq; quæ regionis eius arx esset, à qua passuum millibus quatuor non amplius abesset, nihil tutum aut quietum relinqueretur. Quò peruentum cum esset, rexq; de more per præconem, uti deditionem facerent, postulasset, oppidani quòd scirent Tarentini copias integras esse, nec se propter loci opportunitatem despiciendos arbitrarentur, rursus quòd intelligerent Aquam Diam ante ducum suorum ora per uim captam, igniq; absumptam esse, spe me-

tuq; quid potissimum sequerentur incerti erāt. Verūm quod
 tormenta propius admoueri scirent, quibus admotis, deden-
 di sui arbitrium non facile integrū relinquebatur, spem metu
 superante, de ditionem in quadriuium, ni liberati interea obsē-
 dione ab suis essent, cum rege paciscūtur. Ferdinandus quod
 per hanc maximē occasionem futurum rebatur, uti collatis
 cum hoste signis, quod maximē auebat, decerneretur, quodq;
 ē Campania nuntiabatur Marimum Martianum multis un-
 diq; coactis militibus, ad uiginti equitum turmas, ad duo pe-
 ditum millia secum habere, quibus aut agrum Campanum
 infestaturus uidebatur, aut in Beneuentanum transiturus,
 quo regem ipsum à tergo aut omnino includeret, aut arctius
 premeret oblatam ab oppidanis accepit ditionis conditio-
 nē igitur locis circum occupatis, nequa nocturno præsertim
 tempore irrumperere hostis posset quem ē Focacia mouisse per
 exploratores compertum erat, ad eum propellendum sum-
 ma omnia diligentia ab rege parabantur. Interea Ioannes,
 Picininusq; (nam Tarentinus quartanæ morbo correptus ē
 castris Spinaciolam cōcesserat) sub Ausculum confederant.
 Ibi communicatis sententijs placuit, uti admotis ad Troiam
 castris, subiectos Apulie agros non solum à populationibus
 uerentur, uerumetiam fortunam tentarent, siquam liberan-
 de ob obsidione Ursarie inuenire uiam possent. Troia edito
 in tumulo sita ab occasu, qua arx est, clementi tractu in ortū
 excurrit æquinoctialem ipsa oblongior et maxima ē parte po-
 situ plano, utriq; ab lateribus muros cliuo impositus habet,
 æquato penē ubiq; aggestitia fastigio. A qua parte in orientem,
 ut dictum est, uergit solem paulatim se campi demittunt
 conec in uastam illam planitiem diffunduntur. Ager ipse fi-

cu, uitibus, atq; oleis confitus. Sub ipsum tumultum à septentrione Chilon amnis delabitur, ab Apennio decurrens. Vrbs ipsa, ut annales quidam docent, quadringentos & quadragintaduos ante annos condita, Basilij, & Constantini Imperatorum iussu, præsidium, uti autores arbitrantur, aduersus Normannos, qui finitimis in locis sedes sibi constituerant, bellum que aduersus Græcos gerebant. Sunt qui Ecanam, eam fuisse tradant, ueterem maximè urbem, atq; à Constante Augusto multo ante dirutam: quo tempore is ab Epiro cum exercitu in Apuliam cum traiecisset, multa ibi fæde, crudeliter, iramanem in modum patrauerit: non Ecana modo ac Luceria nobilissimis urbibus solo æquatis, uerù etiam à Remoaldo Beneuentanorum Duce Grimoaldi Langobardorum regis filio fufis fugatisq; eius copijs Romam cum concessisset, atq; à Pontifice, ciuibusq; Romanis liberaliter acceptus esset, publica priuataq; ædificia, ædes item sacras antiquissimis quibusq; ornamentis, ac præsertim æneis spoliauerit in ijsq; Diuæ Mariæ templum, quod à Marco quondam Agrippa in honorem deorum omnium fuerat conditum, ac sumptuosissime ornatum, detractis inde tum monumentis alijs, tum æneis etiam tegulis. Quibus patratæ sceleribus in Siciliam mox trañciens, ea quoque cum Africa pariter ac Sardinia per summam auaritiam direpta, ante quàm inde decederet, ob sæuitiam, atq; impotentiam in balneo à militibus cæsus, dignum sceleribus suis exitum uitæ habuerit. Quin etiam quibusdam in annalibus comperio, Robertum Tiscardum capto Rhegio in Brutijs, circa initia rerum eius, statim in Apuliam profectum, cum à Troianis urbem ipsam deditibus uocaretur: adeò inter annalium scriptores, & res

gesta & tempora simul dissentiunt. Quippe cum euocatio
 hæc ipsa è Brutij iudicio sit ante Normannorum aduen-
 tum in Apuliam, Troiam fuisse siue conditam, siue instau-
 ratam. Positis igitur ad Troiam castris, Andegauicæ
 * sium partium duces cum diuersa sentirent, altercandoq; ali-
 quantum extraxissent temporis, illorum tandem uicit senten-
 tia, qui censerent, uti occupato colle, qui ante regia castra nõ
 magno tamen interiecto spatio, aliquanto surgebat editior,
 unde & aquationem facile hostium prohibere possent, &
 subiectos tueri campos, eo copias traducerent. Occupandi
 uerò collis ratio hæc est inita, uti de quarta uigilia præmisso
 paucis cum equitibus, quo plurimo abundarent, peditatu, lo-
 coq; castris delecto, reliquus exercitus instructo agmine, cum
 impedimentis sequeretur. At rex, quod unum cupiebat, cum
 in dimicandi necessitatem rem adductam cerneret, præfectis
 ducibusq; in prætorium ad se uocatis, huiusmodi ad eos ora-
 33 tionem habuit: Si quam occasionem aut dij immortales
 33 ostendunt, aut hostes ipsi nobis offerunt fortissimi uiri, eam
 33 sequi ducẽ uolumus. Non de recipienda *Vrsaria*, sed de pro-
 33 fligando aduersario, belloq; conficiendo nobis potius cogis-
 33 tandum uidetur. Quam ob causam non tam mihi aut confir-
 33 mandis estis, aut instruendis ad dimicandum, quàm studijs ip-
 33 sis uestris, uestreq; fortitudini gratulandum. Quem enim ho-
 33 stem indipisci in campis auebatis, en ante oculos iam habe-
 33 tis, atq; in apertis locis positum spectata uirtus uestra uel con-
 33 temptui habere eum potest. Quod obesse unum uidebatur,
 33 Tarentini illius cunctatoris præsentia, id omnino sublatum
 33 uidetis. Ipsi uerò inter se hostium duces non consilijs modò,
 33 sed animis quoq; dissentiunt. Quibus dissentientibus, quid in
 militibus

•us esse firmitatis censeatis aut roboris? Contra summū
 in nobis studium, certa consilia, firma concordia, miles ipse
 noster præliandi cupidus, signa sequi, atq; ordines seruare cō
 suetus, omniaq; ad præscriptum gesturus, plenus & ipse spei,
 tantum animi pollicetur ac fidutiæ, ut iam iam uerso in fu-
 gam hoste, cogitandum magis sit, quò nam illum modo ca-
 stris exuamus, quàm quibus artibus, aut quo pugna genere
 sit cum eo congregiendum. A me parata sunt cuncta, quæ
 consilium, ratio, rei q; militaris disciplina paranda docuere.
 Vos modò suum quisq; militem, se q; & equos curare, arma q;
 in promptu habere iubeatis, atq; uti de tertia uigilia instru-
 eti, paratiq; ad signa cōueniant. Quod si quos uultus, quæq;
 ora nunc uideo, cras ijs similes animos habueritis, dicam uo-
 bis duces, bellum iam confecimus, nec tam ad crastinam pa-
 rare uos uictoriam ac prædam oportet, quàm ad belli præ-
 mia accipienda, quanta & à gratissimo expectari rege de-
 beant, & regni Neapolitani amplitudo, atq; opulentia fortis-
 tudini promittat uestræ. Concione demissa, præfecti, du-
 cesq; læti, atq; animorum pleni militem quisq; suum curare
 equos, expedire arma, se q; in crastinam parare pugnam hor-
 tantur, præmia cuiq; sua proponunt, regias uires, sua consi-
 lia, atq; opes in maius efferunt, hostem eleuant, in primis ne
 quis extra ordinem in aciem prodeat, edicunt. Hisq; ratio-
 nibus suorum animis confirmatis, corpora curare illos ius-
 bent. Albescente igitur cælo, hostis collem occupat. Quod
 ubi Regi cognitum est, educiis copijs, quas de tertia uigilia
 esse instructas iusserat, Robertos Ursinum atq; Catalinum
 cum ea equitum manu, quæ satis uisa est, occurrere hosti im-
 perat, post hos Alexandrum cum parte copiarum mittit.

reliquo cum exercitu ad pugnam instructus progreditur. Descensum in certamen est ab rege, cum nouem & quadraginta equitum turmis. Roberti hostium equitem non magno conatu è colle deturbatum in fugam coniiciunt: inde in conferissimum illati peditem, alter à dextero, alter à sinistro cornu prælium committunt. Pedes primo, quòd equitatum suam auxilio uenturum sperat, impressionem acriter sustinet multa utrinque uulnera eduntur, ex hoste plures cadunt, è regijs equi non pauci confodiuntur: impar' que erat omnino pugna, quòd hostis nullo equestri præsidio, nudo arboribus loco, irruentem equitem, nec euitare poterat, nec ex æquo cum illo conflare. Fit igitur magna peditum strages sustinent tamen. At ubi fulgentia signa conspecta sunt & agmen procedere, regiumque equitem qui impressionem fecerat, noua subsidia, recètes subinde equos accipere uisum est, repentinam in fugam uersus, prostratusque ingruentium impetu equorum, pedibus illorum proteritur. Pars decliuorem per locum, qua equiti non patebat excursus, præceptis ab insequentium manibus elabitur seque trans torrentis ripam ubi suos in acie stare conspexerat, recipit. Alij cæsi, uulnerati alij, aut capti armis exuuntur. At ubi regio à milite ad ripas uentum est, hic noua rursus pugna conferitur. Vtrinque duces acies instruunt, præsidia locant, suos hortantur: apparet totis uiribus atque uniuerso Marte decertandum. Proce-
debat Ferdinãdi agmen suis sub ducibus suo loco, suo quisque ordine gradiens. Quod Picininus conspicatus qui trans ripam suos colligebat, conuersusque ad Ioannem, qui iuxta aderat, nã dies hic inquit, plurimos hastarum truncos, plurimamque uidebit fragmenta. Cui ab Ioanne obliquè responsum

cum esset, quippe qui pugnae cupidus detrectatū iri pugnam
 à Picinino uerebatur, quem producere intelligebat arte bel-
 lū ægerrime id ille ferens, indignabūdusq̄, qua parte redinte-
 grari pugna cœperat, milites summittit. Erant omnino adie-
 tus duo, & hi quidem angusti, atq̄ accliuēs, quibus regius ir-
 rumpere conabatur eques, quem superiore è loco hostis fa-
 cile propellebat. Magna enim illic hastatorum manus, non
 minor sclopetariorum coacta pugnabat. Quocirca facile e-
 quites ab ascensu deiciēbantur, & qui acrius institissent, uul-
 nerati pedem referebant. Itaq̄ magni utrinq̄ clamores tolle-
 bantur, ut quis aut ferocius illatus ascenderat, aut præceps
 datus corruerat, uaria euentu, uaria spe, summa tamen ala-
 critate pugnabatur, pedes hinc atque illinc obteritur, eques
 equite substernitur, utrinq̄ centuriones, utrinq̄ tribuni recen-
 tes summittunt milites. Cadit ibi è regijs tribunus uir acer &
 strenuus, qua è re additus hosti animus. At regius facto tan-
 dem cuneo uictor irrumpit, ripis que superatis inde aduersa-
 rios depellit, fugienteisq̄ ad ordines regredi, atq̄ ad signa
 cogit. Et iam parte alia qua se campi latius aperiebant, ca-
 nere signa, & concurrere acies cœperant: primā que è regio
 equitatu turma non satis prospere manum conseruerat. Cui
 laboranti, & penè ab hoste circumuentæ, duas quas Alexan-
 der secum habebat, auxilio mittit, harum aduentu pugna
 restituitur: Nec minus à Picinino, ac Picinini ducibus subsi-
 dia mittuntur, pluribus simul locis certamen inicitur: pugnaq̄
 pro equitum uirtute, proq̄ recentium equorum robore, uel
 aduersa erat, uel prospera. Quod ubi rex animaduertit,
 Ursum cum globo lectissimorum equitum, quem ad pugnae
 difficillima parauerat, alias que atq̄ alias post eum turmas
 procedere

procedere paulatim iubet. Quod hostis conspicatus, subduce
 re se ac cedere sensim cœpit. Regius eo acrius equos promo-
 uet, hostemq; iam cogitantem, qua se ratione aut in castra
 reciperet, aut intra Troiæ mœnia magno impetu adoritur.
 Excepit hic Gallus eques procurrentem regnum ingentibus
 animis, aditusq; est Gallo Hercules Estensis magno cum e-
 quitum robore, lectaq; uirorum manu. Itaq; nec uiribus, nec
 animis primo cedunt. Simulabat Gallum animus insolens,
 ac natura ferox, manum uerò Estensem ducis sui præsentia
 & quod ille nihil prætermitteret quod strenui militis, aut for-
 tissimi ducis esset: quippe qui nunc uoce, nunc præsentia,
 sæpe gladio suis, modo pluribus, interdum singulis adesset,
 uir & corporis uiribus, & animo magnus, atque excellens.
 Tandem relictæ ab reliquo exercitu, suffossis, aut iugulatis
 equis, circumuentiq; ab regijs, partim capiuntur, partim qui
 equo erant incolumi, cum Hercule ducem fugientes, ad suos
 se recipiunt: qui iam sub Troiæ muris in cliuo constiterant,
 eos regius infecutus eques cum esset, superiore è loco faci-
 le deicitur. Quo tempore Picininus accliuo loco, sub ipsam
 Troiæ portam, quæ ad Apenninum spectabat, ordines de in-
 tegro restituit, tumulumq; qui est ante arcem, præsidijs fir-
 mat. Ad hæc equitibus turmatim pluribus locis dispositis mi-
 lites cohortatur, uti pristinae uirtutis memores locum tene-
 ant, regio tam iniquum in locum sine summa suorum cla-
 de minimè successuros. Si uiri esse uelint, acceptam ignomi-
 nam eo loco, eodem die, ipso illo penè momento abolituros.
 Cuncta esse post tergum tuta, recentes equos, recenteis mili-
 tes, urbem, castraq; subministratura. Contrà regias copias eò
 loci perductas esse, ut neq; explicare se à pugna, neque res-
 cipere

cipere in castra, siti, laboreq; equis, uirisq; confectis, sine nullo
ta intermissione queant. Redintegratur igitur pugna regio ur
gente dum pertinacius iniquum in locum succedit, moxq; ad
uersario rursus propellente decreditur, multi tamen uirinq;
cadunt equi, uiriq;. Quod conspiciatus rex, uocatis ad se prin
cipibus cum in maximum adductam discrimen rem cerne
ret, quid potissimum sequendum censeat sciscitatus: cum al
ij sensum recedendum censerent, quod satis eo die, eo certame
mine actum iudicaret: alij insidias ueriti, artesq; Picinini, re
gi se uti è pugna subduceret, persuadere conarentur: Ad ea
ipse, quando, inquit, dies hic noster est, & nos fortunam ho
diernam sequamur, maesti uirtute estote, qua me uadentem
uideritis, sequimini ducem. Vum præmissis qui explorarent,
ne quæ post tumultos insidiæ essent positæ, concitato statim
equo, cum lecta manu equitum, per summum euadit tumus
lum. Procurrentem Ferdinandum suæ acies, signaq; sequuntur,
atq; omnium primæ, turmæ aliquot recentes, quæ à pug
na continuerant integrisq; uiribus. Ea è re nouus repente ara
dor equites inuasit, ferro sibi uiam quisq; faciunt, nec turma
tim iam, sed confusis ordinibus res geritur: nec tam gladijs
mars seuit, quàm propellentium equorum pectoribus: hos in
citabat, quòd partam iam uictoriam erigi sibi è manibus in
dignabantur, illos ducis sui gloria, & multis bellis partum
decus. Igitur dum acerrimè haud procul à porta ac sub ipsis
muris ab ijs, qui cliuum tenebant, dimicatur, interim ab illis
qui in uia paulò à porta longius collocati erant, fuga fieri
repente ccepta. Inde premente rege, multisq; ex hostibus, &
in ijs aliquot præfectis partim captis partim equo deturbatis
qui tumultum rutabantur, ipsi quoq; deserto loco terga uer
tunt.

tunt. Ibi undiq; à regijs tanta facta impressio, eoq; incursum est impetu, ut uersis equis hostes alij in castra secundum urbis raperentur fossas, alij ex equis in fossam deiecti, ab ijs, qui è muris pugnabant, manibus, scalis, funibus excepti subleuantur. Ioannes, Picininusq; magno tumultu intra portam admissi, quiq; cum ijs erant uix acceptis, porta ipsa repente clauditur, regio ita urgente, ut quidam hostibus immixti urbem sint ingressi. Signa ab ijs qui in propugnaculis constiterant excepta, intra muros cum trepidatione iaciuntur. Rex in fossam, quæ ad septentrionem est, equo inuectus, ac fugientibus immixtus in castra hostium contendit, quem Alexander, cæteriq; quanquam diuerso itinere subsequuntur. Vbi in castra peruentum est, confestim nullo defendente capta, direptaq;. Qui è regijs à prælio atq; ab labore recedentes erant, atq; integris uiribus, fugientem Luceriam uersus hostem insecuti, in ipsa fuga multos uulnerant, plures etiam capiunt. Rex ubi castra diripi, & iam nihil ultra ex præscripto geri sensit, haud procul à porta, quæ ad orientem spectat, signa in uia constituit, eaq; præsidio firmat, edicitq; ne quo casu locum deserant. Interea uictor miles totis campis uagatur, longiusq; fugientis ad multam etiam diem insecutus, atq; in prædam uersus, non ad signa redire, non ad ordines curat. Videres itaque alios proiectis armis, onustos sarcinis uix progredi, alios collatam unum in locum prædam inter se partiri, plurimos equestris decoris oblitos phaleratum præda equum onerare, seq; ante agere, ipsos pedibus ire, & reste alia atq; alia iumenta, equosq; sarcinis impeditos trahere. Quin etiã ex ijs, qui in præsidio collocati fuerant, complures & ipsi in prædam intenti signa, locumq; reliquerant.

querant. Quæ res hosteis quanquam fessos, & muris clausos, ad erumpendum inuitauit. Egressi igitur portis, nullo tam clamore edito, regiones præda occupatos, ac sub sarcinis impeditos, de improviso adoruntur, multosq; antequam hostes esse intelligantur, mentito etiam nomine capiunt, & iam liberius uagari incipiunt. Quod ubi regi cognitum est, undiq; ad signa concurrere imperat, multaq; per Iouianum Pontanum, quem secum ducebat, ab ducibus peragenda curat. Ipse ut queniq; nactus erat, primo singulos, deinde plures, quæ pugnam consertam uidebat, immittit, donec aliquot ordinibus restitutis, iustæ pugnae more dimicari cœpit. Itaq; dum sustinere impetum hostis nequit, citatis equis in urbem receditur. Stetere dein regij in acie, atque sub signis, donec præda omnis coacta, & Vrsariam uersus, tutum in locum delata. Inde sub uesperum in castra est reditum. Dies quæ insecuta est, quieti militum atq; equorum data. Captiuorum numerus recensitus, fuit aliquanto minor: quia captiuorum alij, quod capitalium rerum conuicti essent, clam dimissi ab amicis, aut cognatis fuerant; alij iureiurando parum seruatoro, fideiq; & datæ, atq; acceptæ, ut nunc in conflictu moris est, dexteræ immemores, Troiam profugerant. Ioannes, Piccinus' que maximo silentio Troia egressi, Luceriam noctu profugiunt. Deliberantem de obsidenda urbe Ferdinandum Troiani inuitant, misso qui seq; urbemq; dedituros polliceretur, ubi castra propius admouisset. Imperitabat urbi Ioannes Coxa, qui quod Nicolaum Episcopum indignius habuerat, Lombardorum familiæ inuisior erat, cuius opes in ciuitate magnæ atq; pollentes tunc erant. Castris igitur ad uineta positis, tumultu, sicuti conuenerat, ab Lombardis excitato,

deditur

deditur regi oppidum. Coxa cum in arcem cum paucis con-
 fugisset, diffusus rebus suis, Alexandro se, cui propter uete-
 rem consuetudinem plurimum fidebat, dedit. Rex uno si-
 mul tempore & oppido potitus, & arce, oppidanos collau-
 dat, Lombardos etiam muneribus donat. Coxam ad se dus-
 tum, multisq; ornatum laudibus, atq; inuitatum, ut manere
 in patria uellet, dimittit: captiuos, qui in castris erant, & in
 ijs quosdam, qui Ioannis è cognatione essent, liberos abire
 permittit: tum qui dedentem sese Fogiam accipiant, mittit:
 arma, equosque apud Troiam repertos, qui ab hoste capti
 fuerant, militibus suis restituendos curat. Rebusq; sic ad Tro-
 iam compositis, duobus castris ad Sanctum Seuerium pro-
 fectus, cingit oppidum: quod quo minus statim oppugnare-
 tur, hymber prohibuit: postero tamen die deditioem fecit
 multatis ciuibus. Inde rex ad Asculum retrò mouens, ur-
 bem statim recipit. Candelamq; ex itinere oppugnatam di-
 ripit. Mox Asculo recepto ad Ausidium proficiscitur, eo con-
 silio uti Ioannem Caraciolum, qui Melsiæ Dux præerat, de-
 bellaret. Is quòd Andegauensis factionis fractas res cernea-
 ret, nullumq; superesse Tarentino exercitum, quo tutari op-
 pida, remque suam posset, se cum arcibus atque oppidis in
 regis fidem permisit: quem ad se uenientem rex, benigneque
 appellatum monuit, uti fidei memor, quieta honestaque con-
 silia peruersis, ac parum quietis anteponeret: postq; aliquan-
 tum temporis mutuis, ac gratis extractum sermonibus iura-
 tum illum in uerba, eodem die Melpam remisit. Id oppidum
 montosis in Apuliæ locis positum, gerendis bellis maxime op-
 portunum est, quod à Gulielmo Ferribrachio Normanno-
 rum duce conditum, annales quidam tradunt, alij ab eo per-
 uenit.

uim captum. Quodq; ueri est similius, cognita opportunitate, illud ut arcem futuram aduersus Græcos, qui Apuliam, Mesapiæq; tenebant oram, primum à Gulielmo, inde à Drogo atque Humfredo, qui Gulielmo fratri successerant, postquæ à Roberto Viscardo & arce munitum. & mœnibus, quæ nuper ab hoc ipso Ioannè etiam promotâ sunt. Per eosdem dies aliquot in Hirpinis castella recepta. Fama ingentis prælij breui regnum peruagata, hominum mentes terrore simul admirationeq; compleuerat. Quocirca illustre regis nomen esse, maiorq; in dies expectatio haberi, & quò uictoria, eòdem quoque popularium fauor inclinabat. Accedebat quòd idem tempus à Federico Urbinate aduersum Sigismundum Ariminensem feliciter dimicatum fuerat, ex qua dimicatione Sigismundus afflictis, prostratisq; rebus suis, mari ad Tarentinum confugerat, opem ab illo imploraturus. At rex quanquam his Tarentinum necessitatibus circumuentum intelligit, tamen cum illius thesauros sciret esse integros, se uerò tot bellis, tot calamitatibus exhaustum, ac militem suum mercenarium, maxima etiam è parte peregrinum reputat, timere mihi uim transfugia, nec tam irritandum, illum quàm leniendum ducere, aut paucorum expugnatione oppidorum ita territandum, uti ueterè exercitū restituto, nouum quoq; è longinquo arcesseret, Senem & quartana febrì, deterrima parte anni laborante, minime diu uicturum. Adhæc Ioannem, Picinimumq; cum singulari persequeretur odio uidendum etiam atque etiam esse, ne ad ductus necessitate Ioannes Antonius utriq; conciliaretur. Hæc alia que huiusmodi secum reputantem regem, habentemq; ad Ausidum æstiuam, missi à Tarentino Legati aduenit de pace cum

eo acturi. Quibus rex auditis, Bartholomæum Rouarellam Cardinalem, qui Beneuento Pontificis Legatus præerat, ad se accitum rogat, uti ducto secum Antonello Petrutio, epistolarum magistro, Cerenniolum profiscatur, illic cum Tarentini oratoribus de pace, pacisq; conditionibus deliberaturus. Ipse interim quibus posset artibus, illum sibi conciliare studet. Iisdem diebus Ennecus Geuara, Comes Arianensis, uir multis artibus, & in primis fide clarus, morbo correptus diem obit. Igitur ubi de pacis conditionibus satis conuenit, Legati ad Tarentinum redeunt, una' que Bartholomæus, et Antonellus cum ijs profecti, item' que Antonius Tricius, qui Francisci Mediolanensis Ducis apud Ferdinandum oratorum rem agebat. Summa tamen conditionum Petrutio permissa. Agebat tunc Ioannes Antonius Vigilij, quod oppidum ad mare situm est. Ad eum Ioannes, Picininusq; quotidie ab Trano uentitabant, ea enim urbs præter arcem Tarentino parebat. Quorum suasu penè commissum est, uti contra ius gentium legati uiolarentur. Quibus tamen à Ioanne Antonio comiter acceptis, benignèq; auditis fœdus his conditionibus ictum est. Quod Deus Optimus Maximus bene uortat, Ferdinando regi, & Ioanni Antonio Vrsino (sic uti conuenit) sine fraude, sine dolo malo pax inter eos perpetua esto. Quæ in duello antehac ui, dolo' que, fraude' ue acta, ab acta direptaq; sunt, eorum nullæ utiq; expostulationes, nullæ iudiciorum actiones sumto. Quas urbeis, quæq; oppida, quosq; fines Ioannes Antonius Vrsinus sub Alphonso rege tenuit, quoq; etiam imperio tenuit, sub Ferdinando etiam teneto, populisq; ita moderator. Quæ legibus, quæ olim conditionibus Ioannes Antonius Vrsinus sub Alphonso rege uixit, ollis legibus

ollis conditionibus sub Ferdinando rege uiuito. Eademq; item in populis sub Ferdinando rege, quæ fuere sub Alphonso, iura ei sunt, liberaq; potestas esto. Quæq; potestate, quæque iure, militiae magister Ioannes Antonius sub Alphonso rege fuit, eodem iure, potestateq; sub Ferdinando magnus militiae magister utitor, perfungitorque, aureumque centum milia magistratus huius ergo quotannis regio ex aerario, regijsue ue uectigalibus dinumerata capito. Idem hicce Ioannes Antonius Ursinus. Tantum urbem Ferdinando Regi cum agro, finibusq; statim restituito, arcemq; Salernitanam ad dictam diem resignato. Ioannem Andegauensem Iacobumq; Picinimum intra dies quadraginta Apulia finibusq; eius uti facessant, Ioannes Antonius cogito: ollisq; ne ue clam, ne ue palam, auro argento, ære, ne ue alio auxilij genere subuenito. ne ue utiq; præsiator. Rex fidem eis publicam, qua tutè abire finibus hisce liceat, dato. Terra, marique abeundiq; iusq; fasque pro arbitrio ollis esto. Si quas urbes, quosue regulos Ferdinandus duello petet, nullis copijs nulla pecunia, nullo auxilij genere, clamue palamue Ioannes Antonius eis suppetias afferto, ne ue consilio ne ue opera adiutato. Debellandi quos uolet, quandoq; uolet, libera potestas regi esto. Hæcce ollis fœdera perpetuo manento, quæ inter eos sic conuenere, uti uolens, libensq; uterq; egerit, feceritq; promiserit que sine dolo, sine fraude, bona fide, conceptis uerbis. Deumque uterque testem supremum laudant. Pace facta rebusq; cum Tarentino compositis, Ferdinandus ab Aufido mouens atq; in fines Daunorum profectus Ferentanos uersus, ad amnem Frenonem castra posuit. Aduenienti Lesinantes, Serrani, Precimensesq; capto etiam præ-

sidio, portas aperuere. Quorum exemplum finitima etiam
 castella secuta sunt. Inde Montorium profectus rex, confe-
 stim illud recipit: arx etiam paucis post diebus dedita. Hinc
 castris ad Sanctum Iulianum admotis, qui in praesidio es-
 rant, cum communitiones erigi, tormentaque diruendis mu-
 ris admoueri cernerent, paucis postquam obsideri ceperant
 diebus, deditioem fecere. Iisdem diebus inclinante autum-
 no, tanti caelo hymbres fusi, uti corruptis quae in agris erant,
 non esset unde pabulum equis subministraretur: nec grega-
 rius castrenseis pati labores amplius uellet, recusare iam mi-
 litiam, incusare regem, palamque detrectare imperia, ipsi eti-
 am equites grauari, rarique ad signa atque ordines conuenire:
 increpare duces, queri tabernacula iam absumpta tempe-
 statibus, frigoribus, fameque confectos equos, diurnis noctur-
 nis que laboribus non corpora, non animos ultra satis esse:
 quid demum hostes aliud optare, aut quaerere, quam fame
 eos, quam tempestatibus absumi? Quibus rex clamoribus
 permotus, decreuit in Samnium regredi, ubi mitius coelum
 esset, ac regio stramentis, pabuloque abundaret. Quo cum
 peruenisset aliquot dierum quietem militi concessit, dum
 interim tormenta ex Apulia ueherentur: quibus subuectan-
 dis uix boues iumentaque solo ob pluias subsidente suffece-
 rant. Haec inter in castris tumultuatum est leuem ob causam
 inter regium, Sfortianumque peditem exorta contentione, bre-
 ui tamen tumultus sedatus, quanquam non sine graui re-
 gis atque Alexandri discrimine, dum inter tela, balistasque us-
 terque uersatur. Tormentis comportatis, Ferdinandus animo
 agitans, quae potissimum ratione antequam in Campaniam
 in hyberna concederet, Nicolawm Campibassanum Co-

mitem aut ad deditioem compelleret, aut eò redigeret, uti uere adueniente, omni eum exuere dominatu posset, Pontem oppidum, cui, uti ego arbitror, à conditore Landulfo nomen est, oppugnare decreuit. Quod ueritus Nicolaus, magno antè præsidio firmauerat. Quo tamen regis conatus frustraretur, inducias petere ab eo cœpit, quasi agere interim de deditioe uellet. At rex cognito Nicolai consilio, eo acrius expugnando oppido intentus erat, quod ab ijs qui in præsidio erant, summis contra uiribus defendebatur. Deiectis igitur opportuno loco muris, cum oppugnatio pararetur, præsidij præfectus diffidens tolerari posse impetum, agere de deditioe cœpit. Caterum noctu ab uigilis atq; qui in statione erant, ad arma concursum cum esset, ratis nocturnam à præfecto parari fugam, conserta pro muris pugna, oppidum tumultuario prælio capitur, quod statim direptum atque incensum est. Inde rex mouens in Cerretano primum, deinde in Talesino, atq; Calatino castris positus, aliquot ex itinere castellis receptis, antè quam in hyberna concederet, Pontem Lateronem (id castellum trans Vulturium amnem circiter sex millibus passuum ab Capua abest, sub montem positum) oppugnare constituit. Igitur admotis tormentis, quantum loci patiebatur iniquitas, binis illud castris circumsidet: quòd penè undique altissimis rupibus circumcissum, naturaliq; fossa munitum, unum tantum, quæ porta est, aditum, eumq; haudquaquam latè habet. Portæ quadrata imminebat turris, qua diruta, cum spes esset, per eius ruinam potiundi castelli, rex eam quassari æneis tormentis iubet. Quod animaduertentes qui in præsidio erant, ne procumbere exterioribus funibus, machinisque prohibere conabantur.

Interim quotidianæ ab eis eruptiones, fieri, neq; se muris continere. Idq; eo audacius facere, quòd propter rupes, conuallesq; quæ fossarum in modum è monte producebantur, neq; claudi undiq; à regijs poterant, nec omnino prohiberi, quò minus noctu præsertim per sylvas, & confragosa loca, recentes milites, nouaq; quæ ab Martiano mittebantur præsidia, acciperent. Cui rei magno etiam adiumento erat, quòd propter brumam quam longissimæ noctes erant. Frustra igitur aliquot diebus consumptis, potiundiq; castelli pluribus artibus in cassum tentatis, cur etiam equi, uiriq; diutius ferre cæli inclementiam haud possent, Sfortianusq; præcipuè miles militiam sic detrectaret, uti neque præcibus, neque minis retineri in castris ultra posset: satius uisum est regi obsidionem relinquere, quàm tumultuante suo, hostem ad erumpendum inuitare: Cum satis etiam exploratum esset, Martianum magnam peditum manum cogere: qua eodæta, uerendum erat, ne occupato ab hoste monte, qui non satis commode teneri ab præsijs posset, in minora castra, quæ trans conuallem sub montem posita erant, irrumperetur. Huc accedebat, quòd Ioannes, Piciminusq; qui post ietum cum Tarentino fædus, in Ferentanos, Maurucinosque longa nauis ad Caldoras confugerant, ubi pugnae reliquias colligebant, arcessiti à Martiano fuerant. Qui ne aut illum frustrarentur, aut bellum quòd in Marsis, Pelignisq; Rogerio'ne authore, renouare parabât, prætermitterent, huiusmodi consilium inijsse (quanquam falsò) dicebantur, uti Piciminus diurnis, nocturnisq; itineribus ad Martianum contenderet, Ioannes in Pelignis remaneret ad bellum, quòd animo agitabat, instaurandum. His difficultatibus circum-

uentus

uentus rex, obsidionem dimisit. Verum cum fama esset hostem aduentare, machinis Capuam perlatis, ipse sub montem Gallianum metatus castra, expectare hostem decreuit. Tandem cum satis exploratum haberet hostem se Theano, castellis que finitimis continere, circiter idibus Decembris Capuam concessit, distributis que per hyberna militibus, paulo post Neapolim proficiscitur. At in ea parte Samni quod hodie Molisium dicitur, & Pelignis Ferentanisque ab Alphonso, & Inico Daualis multa castella aut per deditioem recuperata, aut per vim expugnata sunt, quaedam etiam incensa, Caldoras (dum multis artibus ad certamen inuitant) nunquam apertis in campis indipisci potuere. Extremo anni recepto Sangri castello, arcem circumfessam tandem capiunt, suosque in hybernis collocant. Per idem tempus Andegauensium partium studiosi, cum Ferdinandi res superiores cernerent, uiribus diffusi suis, quod Pium pontificem nullis ab rege artibus alienare poterant, Romae indutias postulabant. Duos principes inter se de regno contendere, utrunque pontificiae maiestatis obseruantissimum: decere pontificem Romanum, rectorem orbis, patrem omnium, median personam induere: indignum se indignum collegio quod sacrosanctum habeatur facere, quod priuatam Ferdinandi causam aduersus Ioannem armis defendendam susceperit, quod Gallorum regem, Galliaeque totius regulos de Romana ecclesia benemeritos prouocauerit in iram, odiu, inobedientiam, exhaustum ecclesiae aerariu, dum bellu minimè necessarium suscipitur. Flaminiam atque Sabinam bellis inuolutam tot oppida direpta, in ipsa etiam urbe trepidatum, & penè auditos equorum hinnitus, dum Latium diripitur, dum

agros urbi proximos Picinini eques populabundus uexat,
 uastatq;. Hæc aliaq; differentes Pontificis animum uti de fa-
 ciundis induitijs cogitaret, impulerant. Conuenerant Romæ
 undiq; ad Pontificem Legati, resq; tum in Senatu agitata,
 tum apud Cardinales, quibus demandatum hoc erat, tra-
 ctatq; diutius in contentionem uenerat, dum Pontificis ani-
 mus huc atq; illuc incertus rapitur. Tandem literis regis con-
 firmatus, quod dum de induitijs agit, dum à suscepto bello
 retrahendi sui speciem exhibet, partam iam uictoriam è ma-
 nibus eripiat. Populos, regulosq;, qui prostratis Ioannis re-
 bus redire ad officium cogitassent, qui de se dedendis ora-
 tores mississent, cunctari iam, & deditonem non modò dis-
 ferre, uerum etiam recusare. Nec tantum sibi Pontificis no-
 men, copias, opes, in eum usq; diem contulisse ad uictoriam,
 quantum nunc detrimenti afferat induciarum mentio; &
 tot iam dies, ipso audiente, agitata Romæ causa. Quid au-
 tem rationis esset, cur feruente bello, rebus aduersis, uictoria
 ad hostem inclinante, tantum animi, tantum roboris præ se
 tulerit, & in propulsandis bellis, & inferendis, nunc hoste ca-
 stris exuto, regno maiore è parte in potestatem redacto, recu-
 perata iam Flaminia, Sigismundi rebus attritis, Latio, Sa-
 binaq; pulsis hostibus, ubiq; uictor, fortuna ubiq; aspirante,
 non animum modò demiserit, sed hostem iam desperatis re-
 bus suis, cogitantem regno cedere, ad bellum instaurandum
 inuitet, hortetur, trahat? Veterem igitur animi firmitatem
 retineat, nec belli exitum, id est, uictoriam, qui finis est belli,
 elabi è manibus patiatur. His Pius literis permotus, cum eti-
 am intelligeret Franciscum Sfortiam in proposito persiste-
 re, confirmato tandem animo, inducias exclusit, antè tamen

in hanc oratione sententiam habita. Si memores esse ho-
 mines beneficiorum uelint, & presentem ecclesie Romanæ
 statum considerare, haud uereor Cardinales, quin & cæte-
 ri mortales, & uos ipsi me cum primis à belli crimine, quod
 non tam uolentes suscepimus, quàm inuiti propulsauimus, li-
 beretis. Nam & ea in hanc sedem Alphonsi regis extant be-
 neficia, ut neque pontifex Romanus, neq; sanctus hic Sena-
 tus filij eius obliuisci, sine maximæ infamiæ nota queat: &
 Apostolicæ sedis ea magnitudo est, atque autoritas, ut insul-
 tantem in regno nobis tributario Gallum pati minimè de-
 beat, scq; otiosam regni cladum spectatricem præbere. An
 quæso, cuius patris munus est ac beneficium, uti Picenum
 omne, fertilissimumq; ac frequentissimum Italiæ agrum in
 pace possideremus, regnum eius ad alias quàm filij manus
 transire ingrati permittemus? Quasi non siquid honestum,
 siquid ius, gratitudoq; apud uos ualeat, me & nolentem im-
 pellere, & cunctantem excitare ad defendendum regem be-
 nemeritum, ad propulsandam ab eo iniuriam deberetis: à
 qua inferenda ij nimirum quorum tam studiosi estis, conti-
 nuissent, si qua reuerentia in Pontificem Maximum, siquis
 erga sedem Apostolicam cultus, aut erga Deum metus, eo-
 rum animis insedisset. An non cum Mantuæ ageremus, ab-
 unde & Ioanni, & Renato, & ipsi Gallorum regi, quorum
 oratores apud nos agebant, declarauimus: nec passuros nos
 regnum nobis tributarium inuadi, pacemq; Italiæ ab Gallis
 turbari: nec fœdus cum Alphonso ictum, in quo Ferdinan-
 dus filius secundum tenuisset locum, uiolaturos: aut pericli-
 tantem deserturos filium eius, qui labantem iam non modò
 non deseruisset ecclesiam, sed ferro armatus, in acie, pro tu-

22 enda eius dignitate stetit, seque, copiasque suas, et facultates
 23 uniuersas pro illius salute, bellorum periculis obtulisset? Hic
 24 mihi quisquam Gallorum religionem, aut modestum Ioan-
 25 nis animum nominabit? Audiuimus, audiuimus Cardinales,
 26 populantium agros nostros militum clamores. His oculis,
 27 his inquam oculis hausimus uibratos in perniciem nostram,
 28 et Romanae excidium sedis gladios. Quod ni è Senesi agro,
 29 è patrio solo, ubi agebamus, abire maturassemus, et Romam
 30 diurnis, nocturnisque itineribus contendissemus, nec Roma
 31 nunc nostra esset, nec Senatum hunc ipsi haberemus: sedes
 32 ret Pontificio in solio Picininus, discursaret per urbem uio-
 33 lentus et rapax miles: ueterum ornatus Pontificum, et qui-
 34 bus Deo Optimo Maximo sacrae res fieri consueuerunt, eos
 35 inquam ornatus, et Petri, Paulique insignia raptaret per ur-
 36 bem Andegauensis gregarius: argentea uascula, loculosque
 37 illos aureos, quibus Deo ministratur, quibus sanctorum re-
 38 liquiae uirorum tanta cum hominum ueneratione seruatur,
 39 eques in balteos conuersos ac phaleras portaret in aciem,
 40 caede, ac sanguine fœdaturus. Dicam iterum, ecquisquam
 41 aut Ioannis moderationem, aut religiosos Gallorum ani-
 42 mos nominabit? Timuit pontifex Romanus per agros suos
 43 iter faciens, Andegauensium grassatorum uim, atque occul-
 44 tas insidias: timuit nefario Picimini sicario, ne præbiturus
 45 esset iugulum in diuorum et Petri, et Pauli templo, in au-
 46 gusta hac sede, atque in ijs aedibus, è quibus tot sanctissimo-
 47 rum pontificum animae ad caelum migrauere, non securus,
 48 non tutus, non uitae suae satis fidens. Haec est Lotoringij Du-
 49 cis summa moderantia, haec Galliae hominum religio, et as-
 50 pud gentes tamdiu probata pietas? Non igitur uolentes, aut
 bellorum

bellorum cupidi arma sumpsimus, quippe qui priuati dum
essemus, pacem semper coluimus: ac dum Augustorum tra-
ctarem negotia, ad hanc in primis illorum inuitabamus
animos. Sed ut qui Romanae tum ecclesiae dignitati consule-
remus, tum prouocati, & in ipsis propè penetralibus parum
tuti, coacti, inuiti, dum alia ratione rebus nostris nequi-
mus consulere, expediri arma iusserimus. Videlicet nunc pri-
num Iacobus hic Picininus ecclesiam Romanam uexauit:
aut uos memoria parum tenetis, dum quieta Italia, foede-
re publico, è communi Italiae consensu omnium animis, sen-
tentijsq; percusso, Cisalpina mouens Gallia, tumultuosissi-
mo exercitu, Callistum pontificem, agentem in otio, ac pa-
cis perfruentem bonis, nihil etiam minus quàm bellum ti-
mentem inuasit, perculit, ex improviso adortus est. Putat
nunc igitur Loringius dux inducias, qui tot annorum pa-
cem ambitione præcepit turbauerit sua. Detur Picinino tem-
pus ad arma colligenda, quibus tertio in pontificem Roma-
num maioribus copijs, infestioribus militum animis insur-
gat. Induat Pius pontifex mediam personam, qui penè spo-
liatus Pontificatu, inops, erransq; aliorum opem quærere est
coactus. Non priuatam igitur Ferdinandi causam defen-
dendam suscepimus, quanquam ut suscipere deberemus, ius,
honestasq;, & Apostolicæ sedis dignitas postulabant sed no-
stram, sed uestram, qui in hoc confessu adestis, sed Roma-
nae ecclesiae causam & suscepimus, & suscepisse lætamur.
Nec prouocemus Gallos in odium, nec ad bellum non ne-
cessarium exhauriamus ecclesiae ærarium. Scilicet non
suscipit necessariò bellum, qui domo sua, suis è laribus
propè pulsus est? Iactat pecuniam, thesauros dissipat, qui
direptiones,

23 direptiones, cædes, incendia prohibere ab suis parat? prouo-
 24 cat Gallos, qui in Italia in sedibus suis, suoq; contentus quie-
 25 scere securus nequit? O' consilia, ô artes. Per ego Deum O-
 26 ptimum Maximum, perq; urbis ac templi huius uenerabiles
 27 tumulos, atque aras oro, obtestorq;, ne partium studijs uicti,
 28 perperam cõsulatis, ne ue dum alteri factionum fauetis, ob-
 29 liti loci huius, ac iusti, honestiq; immemores facti, parum ho-
 30 nesti consilia, præter uestram, senatusq; Romani dignita-
 31 tem sequamini. Me sat scio, dignitatem Pontificis, & huius
 32 augustæ sedis maiestatem retenturum, & quod semel cœpi
 33 pium, honestumq; consilium secuturum. Atque uti Deo au-
 34 tore bellum suscepi, eodem quoque adiutore, & administra-
 35 turum spero, & confecturum è sententia confido. Dum Ro-
 mæ frustra de inducijs agitur, interea Picininus, reliquijs ex-
 ercitus collectis, aduersus Ioannam Celanam nouum bel-
 lum aggreditur. Hæc mortuo Leonello marito, duobus ex
 eo susceptis liberis, quòd Celanensis Comitatus dotalis esset,
 ipsa subiectos populos pro arbitrio moderabatur. Nam &
 popularibus propter generis antiquitatem erat acceptior, &
 Rogerio natu maior, eius aut ingenij, aut ætatis non erat,
 cui tutò rerum moderatio permitti posset. Quod ille æger-
 rime ferens, parteisq; Andegauiensis secutus, Picinino ad-
 hæserat. Quo autore Picininus Gallianum, ubi Ioanna cum
 antiquis se thesauris tuebatur, circumfedit, castelloq; potis-
 tus, apparatus omnem ad arcem oppugnandam conuertit,
 æneisq; tormentis die ac noctu quatit. Ioanna quo erat ani-
 mo, quos in arce secum habebat, hortabatur, uti fidei ac uir-
 tutis memores, obsidionem quam fortissimè ferrent, esse in
 Pelignis Marrucinisq; regios exercitus, regios præfectos: sat
 se certum

*se certum habere, breui eos subsidio uenturos. Igitur dum
 affirmatis animis hosti acriter oppugnantem resistitur, dum
 regij præfecti tardius se ex hybernis mouent, & Picininus
 plurimo peditatu locorum angustias occupat, quassatis, ac
 partim solo æquatis muris arx capitur. Splendidissima Leo-
 nelli supellex, ac tot proauorum ueteres thesauri direpti, nul-
 lum in egregiam fœminam misericordis animi officium à
 Picinino tributum, nullum à filio pietatis meritum. Matro-
 na paulo autè plurimis ornata bonis, rerum humanarum
 exemplum, captiua trahitur fortunæ matris filio insultante
 Ea tempestate fuere, qui crederent Matthæum præfectum,
 quod egregium ducem, ueterem amicum pati nollet, sordescere,
 dum anni tempus causatur, dum segnius cōsulto agit,
 Picinini inceptis locum dedisse. Hac præda uiribus auctis
 Picininus, exercitum que ex parte refectum, quanquam hyems
 premebat, tamen quod occasione utendum duceret, Sulmo-
 nem circumscidere decreuit, ratus antequam subueniri à re-
 ge, propter anni tempus, posset, agro se atque urbe potiturum,
 quam sciret extrema rei frumentariæ inopia laborare.
 Eius autem obsidendæ ratio hæc placuit, uti dispositis per
 finitima castella militibus, quæ cuncta Andegauensium es-
 rant partium, ne frumentum importari in urbem posset,
 prohiberetur. Idq; quo facilius fieret, in uia militari, qua Po-
 pulum, atque ab Aterni pontem itur, munitionem ex agge-
 ribus, ducta etiam fossa ab æde Terentiani ad ripas fluminis
 ædificari summa celeritate iussit, præsidiumq; quantum sa-
 tis uisum est imposuit. Ipse Pentimæ, Ioannes Pratulæ, Pa-
 centri Restainus, & Ioannes Antonius Caldoræ agebant.
 Atque hac potissimum ratione urbem, quanquam in plano
 sitam,*

sitam, undique tamen montibus clausam, circumsidebant. Cum igitur indies arctius à Picinino premeretur, Matthæusq; ac Robertus, cum & ipsi tentassent sæpius irruptis munitionibus, comineatum eò immittere, frustrati incepto, ad hoc tandem consilium conuersi sunt, ut nunc Populi, nunc Caramanici in hybernis agentes, per montem, qui longo admodum, ac perpetuo tractu interiacet, quâ maximè inuius ipse ac confragosus esset, noctu per homines opportunos, ac locorum peritos, humeris illigatos sacculos frumenti plenos, præruptissimos per aditus, quâ minimè hostes suspicari possent, Sulmonem clam importandos maximo silentio curarent. Quod dies complures diligentissimè curatum cum esset, nixq; interdum esset tanta, ut superari mons pluribus minimè diebus posset, plebesq; fame acrius premeretur, ducenti numero ciues grauius fame pressi, in ijsq; quidã etiam mercede conducti, per loca illa hostibus hæctenus incognita perrupere Caramanicum. Hic igitur numerus hosti cum esset de uestigijs compertus, dispositis insidijs ad unum redeuntes omnes capti, ductiq; ante urbis muros Picinini iussu, qui exteri essent, atq; conducti pretio, iugis suspensi sunt, qui ciues Pacentri in custodijs habiti. Tum uerò ciuitas uictam omnino se, atque expugnatam fateri nihil ultra sperandum esse, nihil à Campania, nihil à rege propter occupatos à inimicis, atq; hostium custodijs aditus, nihil ab Matthæo, Robertoq; propter obseruatos montis anfractus uniuersos, expectandum præsidij, ducere. Ira, metus, fames, uiros, mulieres, senes, adolescentes, æque omnes deniq; uexatos male habebat: eoq; perducta res erat, uti in prælium persæpe prodirent, quo confossis hostium equis, cadaueribus eorum potirentur,

rentur, quorum uisceribus famem temperarent. Quin etiam exenteratis illis subducebant eorum ex intestinis quod in esset aut hordei, aut tritici, aut ijs commixti pabuli. Itaq; plurimos iam dies, nunc sola carne foedissimorum etiam animalium, nunc nuce, glande, canabe, parce distributimq; disparatis, fame tolerata, plebeijs etiam aliquot teterrima fame absumptis, septimo tandem mense urbs Picinino deditur. Ea dedita scuitum est in aliquot ciues propter factionem, intestinaq; odia Quadrariorum familiae inter se, ac Merlinorum. Potitus igitur urbe Picininus (nam Ioannes communi e consilio in Campaniam, atque ad Martianum uenerat, ueritus ne is regi conciliaretur) reficiendis copijs omni studio intentus, ubi aliquot restituisset turmas, quod iam maturescerent in agris segetes, militibus egredi

ex hybernis iussis, in Ferentano

tum fines castra con-
tulit.

F I N I S.

IOAN.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
 tani de bello Neapolitano,
 Lib. V.

*A*T rex persoluto equiti stipendio, iussuq; eum ad constitutam diem sub signis conuenire, cum paucis Leborios profectus in campos, collocatisq; tabernaculis ad Annechini Pontem, que Campani nunc agri pars, Gallica appellatione Mansio Rosarum dicitur, dum eques instructus conuenit, peditem scribit. Interim etiam dum segetes maturescunt, explorat undique Martiani consilia, qui se Albanum intra agrum, Massicosq; munierat montes: quibus que maximè artibus Suesana intra culta, uicos que irrumperet, animo sollicitus agit. Erant duo omnino aditus, alter confragoso itinere, ac maximè angusto, præruptis rupibus, cui Cascano est nomen: qui locus & multitudine lectissimorum peditum, quorum erat Martiano copia, & aggere, turribusq; ad portam substructis præmunitus, spem eripiebat inter tot munimenta, accerrimosq; defensores ferro uiam aperiendi. Alter erat aditus Sinuessanas ad balneas, secundum mare, & ipse fossa propugnatoribusq; egregie instructus. Nam ad mare quadrata è lapide turris in altum protendebatur, & in medio tractu Massicos uersus montis, loco paulo editiore in arcis formam, etiam structio è lapide erectæ turres erant, quas inter ac declinanteis radices montis modicus procurrebat tractus à sinistra. Maritimam uerò inter turrim à dextra, aggeres ducti horrebant, munitionesq; turritæ, cum fossis, frequentibus

frequentibus etiam sclopetis, colubrinisq; instructæ, multisq; & strenuis munitæ defensoribus. Summo autem in monte turris item è lapide, ueteriq; surgebat structura, quæ & aditus quosdam per se etiam difficiles, atque arduos tuebatur & ex altissima despectabat specula subiectos campos ac maria. Quæ capta, superiore è loco pediti dabatur ingressus intra munitiones, opportunitasq; inuadendi à tergo propugnatores. Cæterum res difficillior apparebat, quòd specula ipsa neq; carebat custodibus, aut præsidio, & equitatus opportunis in locis à Martiano dispositus discursans patentis agros tutabatur, occurrebatq; repentinis casibus. Hic igitur delectus est locus in planitiem irrumpendi. Rex uerò quo hoc ipsum consilium hostem latèret, motis è Rosarum Mansionem castris, ad Sauonem profectus, metatur secundum amnis ripas, circiter duobus passuum millibus à Turri Franco-lisia, ubi diebus aliquot castra habuit sub speciem uastandi agri, atque colligendarum segetum, pro se etiam ferens Cascam sibi esse saltus consilium inuadendi, diruendæq; munitionis. Quæ è re Martianus quâquam timebat etiam Sinuesæ sanæ munitioni, uim tamen omnem peditum illuc conuertit, equitatumq; propius admouit. Ipse uero Suesæ agere, ac nunc his, nunc illis sese locis ostendere, prospicere munitionibus multa per præfectos administrare, exploratores plurimos huc illuc dimittere, nequid à tergo, latereue' per Lyrim amnem, oramq; maritimam repentini ab hoste accidat, ne' ue per Theanenses, aut Gallutianos saltus, Taurum' ue montem uis aliqua ex occulto inferatur, cauere, procurare, auertere summo studio die, noctuq; intendere, agrestes, coloni, uillici uti faciendis messibus, comportandoq; in urbem

frumento dent operam, imperare, ac festinari iubere, nulla
 lumq̄ discrimen festi, profesti' ue diei haberi permittere, ni-
 hil denique uacui à labore, officijsq̄, colonis, militibusq̄ labi
 smere. Cum Ioanne simul, qui eò se è Marsis contulerat, mula
 ra etiam agitare. Illud uerò cum primis uereri, ne Federi-
 cus Urbinas, ne' ue Ursinus Neapolion, qui iussu Pontificis
 in Soranum, Arpinatem que è Sabino bellum transtulerant,
 per Casinatem à tergo agrum inuaderent. Quod tamen sæ-
 pius per literas, nuntiosq̄ rogati à rege facere recusarunt.
 Pontificis imperium causati, dum Pius sibi statuit, Romæ
 na' que ecclesiæ, non Ferdinando regi Celanensem, Sora-
 num, Arpinatem' que simul agrum ab hoste uendicare. Quo
 factum est, uti Pons Curuus, opportunum Casinatis agri
 oppidum, atque ad Liris amnis ripam positum, ab Eccle-
 sia hodie quoque teneatur. Nam Ferdinandus quo Celanen-
 sem reuendicaret, Mariam è concubina filiam Antonio, Pij
 sororis filio uxorem dedit, ijs conditionibus, uti Celanensis
 Comitatus Antonio, Mariæq̄ dotis traderetur nomine, uiue-
 ret' que Antonius, liberi' que eius quo ante iure Celanen-
 ses Comites Neapolitanis sub regibus uixerant. Atque in-
 de mortuo Pio, cum successisset Sixtus, collocata Catarina,
 Martiani filia, Antonio Ruerio, Sixti sororis filio (nam cas-
 pto Martiano, filiarum eius uiris collocandorum curam rex
 susceperat) Soranum Arpinatemq̄ agrum ab Federico Nea-
 polioneq̄ recuperatum, sibi, regnoq̄ Neapolitano restituen-
 dum cauit, dotis nomine Catarina' atque Antonio, Pontifi-
 ce uolente, traditum. Rex igitur communicatis cum Robere-
 to Calatino consilijs, cuius forti, fideliq̄ opera multum utes-
 batur, iubet illum intempesta nocte, magno silentio, egress-
 sum

sum castris, quatuor cum turmis equitum, aliquot que peditum cohortibus superare Mafsicum saltum, turrim que occupare speculariam. Ille impigre pulso praesidio, quod saltum tuebatur, percussis que multitudine displodentium sclopetariorum turris custodibus, eaque statim dedita, summum occupat montem, quo è loco facilis erat pediti in planum ac post munitiones discensus. Rex accepto ab Roberto nuntio, instructo agmine cum uniuersis copijs ad munitiones contendit: quò cum peruenisset, dum interim duem exquirat sententias, scitaturque quid quisque agendum censeat, Annechinus Morimilis, strenuus, ac multis uir exercitatis bellis, relictum inter munitiones, medias ad turreis, callem ad usum emittendorum peditum conspicatus, adacto summo cum discrimine per callem equo, subsequenteque, cui ipse praerat, equitum turma, fugato praesidio, quod post munitiones excubabat, aliquanto longius planitiem uersus progreditur: ibi que, tantisper prospectans stetit, dum regem de ijs quae acta erant, certiore facit, expectat que suppetias mitti. Ceterum expectato regis iussu, magnus tum peditum, tum equitum numerus eundem insistentium callem qui attritu unguularum factus erat aliquanto habilior, trans munitiones irrumpit, iungitur que Annechino. Ille se uiribus ubi ijs auctum sensit, aliosque atque alios subsequi intelligit, ulterius progressus, conspicatur Martianum pluribus cum turmis uenientem subsidio suis, magno que ferri impetu. Itaque cohortatus suos, factusque illi obuiam, impressionem eius primo fortissime excipit, dein uiribus usus, facile eum atque confestim repulit, & uirtute equitum, & militum multitudine in subinde ingruentium: uersumque in fugam parum ab-

fuit, quo minus regius eques inter frutices illum, uiarumque anfractus interciperet. Missæ igitur à Ferdinando complures auxilio turmæ, ad Sueffanos usque cliuos insectatæ fugientes sunt. Interea ad munitiones acerrime pugnabatur, quibus magno impetu captis, totus ferè immissus est exercitus. Dum autem maritima oppugnatur turris, sitque inter pugnantem de deditioe mentio, explosa colubrina ab illis, qui turres defensitabant medias, præfectus maritimæ, qui de dedenda turre agebat, colubrinaria pila traicitur: cuius casu turbati reliqui, qui in propugnaculis erant, ac percussi metu sese deditere. Cum uerò magnæ excursions Albanos per agros factæ, multi mortales occupati messibus, passim in campis capti cum bubus, iumentis, equis, pecorisque ingens uis abacta. Quod regi ubi nuntiatum est, missis confestim qui equites reuocent, iubet uniuersos in castra regredi. Multa enim cum supra opinionem successissent, et dolos uerebatur, et consilij incertus erat. Die quæ insectata est, dirutis munitionibus, exercitus immissus est, cum impedimentis, castraque secundum Lyrin in pratis posita, eoque tormenta mature conuectari iussa, ponsque è scaphis, atque interiectis tabulis super Lyrin stratus. Interim mediarum turrium præfectus, desperatis auxilijs, suæque ac suorum saluti parum fidens, si tormenta propius admota essent, deditur, his conditionibus, uti liberum cum uestimentis, ijsque qui cum eo essent abire Sueffam liceat. Rex igitur, quo hostem ad inopiam ac famem redigeret, diebus singulis, producta maxima copiarum parte, conuocatis frumentariam ad prædam finitimis, agros uadstabat, atque exectas segetes, frumentumque comportari in castra, tutosque ad locos iniungebat, summa cura per solertes

lertes atque idoneos uiros huic rei adhibita. Per latis itaque in castra tormentis, decreuit rex arcem quæ trans Lyrim à à Martiano tenebatur, expugnare. Itaque concussis aliquot iclibus eius muris, non multos post dies, facta à præfecto de ditione, arx recepta est. Per eosdem dies Neapolion ad regem in castra uenit, communicatisq; simul consilijs, confestim ad exercitum in Arpinatem redijt. Tumultuatum est etiam in castris ad Falciculam: Id signum est gregariorum militum, dum ad arma aduersus ducem concurrunt. Nam in unum omnes locum armati ad id nomen conueniunt, ducesq; sibi suo ex ordine ac numero statuunt. Neque etiam raro aut duces ipsos exercitus in medio belli ardore deserunt, aut forum rerum uenaliū diripiunt, nonnunquã etiam ducū ipforum tabernacula. Tumultus huius ea fuit causa, quòd gregarius propter rem furto subreptam, à prætore, qui nunc magister castrorum dicitur, Gallico autem uerbo Marescallus, ad suspendium trahebatur: quod ægre multitudo cum ferret, repente gregarij rei amicus cæpit conclamare Falciculam. Ibi è uestigio, gregariorum undique nimbus conuolat, parum' que abest tumultuatio à direptione tabernaculorum. Rex tamen facile post primum impetum, in structo statim equitatu, repressit tumultuantes, ac bonis uerbis delinitos, ut ad tabernacula sedatis redirent animis suasit, condonata reo uenia. Spoliatis igitur campis, omnibus' que fortunis exutis agris, decreuit rex expugnare Montis Draconis rocam: Id oppidum ad Massicorum Exitum montium, quã in mare, atque ad meridiem spectat, editissimo in uertice situm, Falernos, Stellatis' que despectat agros. Ad eius autem montis latus, quã in mare uergit,

uestigia extant ueteris oppidi Petri: cuius è ruinis, quod nunc est in uertice constitutum oppidum, traxisse originem, sunt qui arbitrentur. Ad alterum uerò latus, quod Solis prospectat ortum, fanulum existit Marci Evangelistæ: post cuius aram hiatum esse subterraneum indigenæ affirmant: in quem ubi paulum modò descenderis, ad intimum ipsum montem specus panditur ingens ipsa, ac nunc latis, modò augustis anfractibus uasta, & horrens. quos qui ingressi quandoq; fuerant, nunquam post id reuersos, quod à draconum antri custode, tetro primùm exanimati afflatu, mox etiam deuorentur. Atque ob hanc ipsam causam de dracone nomen monti est inditum. Referebat Philippus notarius, loci eius incola, uir summa fide, ac multo rerum usu, mihi que per familiaris, hiatum illum superiniecto saxo oclusum olim iussu Iacobi Sannazarij Neapolitani, uiri patritij, qui oppido, finitimisq; imperitauit agris, sub Ladislao rege, cui ob uirtutem, rei q; militaris peritiam cum primis ille fuisset acceptus. Dum Iacobus ipse & superstitioni ratione hæret obuiam, & nequis è popularibus, aut accolis, ut sunt humana ingenia, dum explorandi studio capitur, antrum ingressus, aut ruina deiectus, aut aspiratione tetra afflatus, diem illic obiret. Quã ipse causam esse duceret nullius ingrediensium reditus. Locus is igitur & aditu difficilis est, & natura, manuq; permunitus quiq; pacis tempore propter asperitatem ab habitatoribus destituatur, qui sub ipsum montem, uicum maxime frequentem inhabitant, cui nomen est ad Marcos. In eo uico collocatis rex equestribus copijs, peditatum fere omnem destrubuit in colle, qui uertici ex aduerso obijcitur, interiecta conualle, nuda arboribus horrida saxis, accessu aspera

aspera ac difficili. Dispositio hic peditatu, delegit rex locum statuendis bombardis, magnoq; fabrorum labore struētis congestisq; absq; calce lapidibus, castellum ædificat. Quo perfecto, uiam subuectandis ad castellum bombardis per obliqua, confragosaq; montis latera complurimum dierum, plurimorumq; hominum opera strauit, produxitq; in summum. Rex hortari uidetur, uti pro meo instituto, & regionum, & locorum tum nouas, tum ueteres appellationes referam, quo quæ dicuntur à nobis, apertiora fiant legentibus. Vetus Campania per Augusti tempora ab meridie mari Tyrrheno, ab occasu Tiberi, Sarno flumine ab ortu Hernicorum ac Samnitium montibus à septentrione claudebatur, multos populos, ac gentes præclarissimas que intra se urbis continens. Post clades igitur, Italicas ab exteris illatas, nationibus, postq; euerfionem Romani imperij, fines quoque mutati sunt, & cum ipsis finibus regionum nomina. Itaque tractus is omnis qui est à Tiberi ad Tarracinensem saltum, post Amarenum Latij oppidum per Velitras, Syrmonetam, Setiam, Priuernum, Tarracinamq; Maritima hodie ora dicitur, corrupta autem à uulgo appellatione Marrematima uidelicet quòd mari adiaceat. Qui uerò tractus, Prænestinum post agrum, per Valmontonium, Ferentinum, Anagniniam Prusimonem, Ceparanum, Aquinatam ad agrum porrigitur, suo nomine hodie quoq; Campania uocatur. Vterq; autem Tractus Romanæ ecclesiæ ditionis est. A saltu uerò Tarracinensi, finibus que Ceparanensibus Neapolitanum regnum incipit. Quodq; agrorum atque urbium ab eo saltu, usq; finibus ad Sarnum usque fluuium, cui nunc Scaphata nomen est, interiacet, Leboria terra dicitur, appella-

tione inde ducta, quòd quæ terra à Latinis olim Campania
 diceretur, à capiendis fructibus, atque ab ubertate soli: quicq;
 nunc Capuanus est ager, quòd Græcæ illum tunc gentes atq;
 quæ urbes colerent, eadem nominis similitudine, Leborij di-
 cti & agri, & populi. Quocirca exigendis uectigalibus regij
 quæstores, diuisis prouincijs, tractum hunc Leboriam ap-
 pellauere terram, in qua sunt Fundi, Hydria, Caieta, Mola,
 Casinates, Sueffa, cuius ager Albanus quondam dictus est,
 Theanum, Venafrum, Capua, Caserta, Aversa, Puteoli,
 Neapolis, Nola. Cui adiungitur ab ijsdem quæstoribus, Sam-
 nij quoque pars ea, in qua est Bouianum, et Isernia, qui ager
 recenti nomine est Molisius, Molisio ab oppido, à quo origi-
 nem duxere qui agro quondam imperauerunt. Quæ è re fa-
 mitia quoque Molisia hodie agnoscitur. Subuectis igitur
 summum in collem bombardis, multo hominum labore, ma-
 iore iumentorum, boumq;, pluribusq; diebus frustra absum-
 ptis, quòd oppidi mœnia septentrionem uersus, quæ bombar-
 dis exposita erant, in summo erigebantur uertice: cum ta-
 men uniuersum post ea oppidum in austrum uergat. Itaque
 quòd tormentorum longior esset iactus, muriq; humiliores,
 iactus ipsi frustrabantur bombardarum. Nam ut superuehe-
 bantur propugnacula, aut montis percutiebant saxa, uertis-
 cisq; exesas cautes, quibus muri impositi. Neque huic rei ad-
 hiberi remedium poterat, non temperandi pulueris, non ad
 normam minutius exigendi, atque ad metam, & ad iactum
 lineas. Quæ res Ioannem Martianumq; inuitauit, quòd pol-
 lerent peditatu ad inuadenda tormenta, eosque qui in præ-
 sidio pedites, equitesque in colle ad castellum constiterant.
 Itaque intempesta nocte per anfractus uiarum perlatus An-
 degauiensis

degauiensis miles, ubi propior factus est castello, magnis
 sublatis clamoribus uigiles inuadit, eosque qui in praesidio
 erant, caedit fugatque castellumque adortus tandem per uim
 eo potitur, uulneratis primo, inde captis qui ad bombardas
 intra castellum excubabant, in quibus fuere strenui ac no-
 biles uiri. At qui ad Marcos in castris uigilias agebant, re-
 per clamores cognita, accurrunt. Rex & ipse, ut quisque ar-
 matus offerebatur, alium post alium summittit, donec co-
 piae omnes armatae ad signa constitere. Et iam prima rube-
 scebat aurora, cum hostes conspicati ascendentem militem,
 superantemque montis ardua, relicto castello, tormentis que,
 non expectato primorum ascensu, cum captiuis per montes
 citato gradu Sueffam se recipiunt. Rex territabundus, quan-
 quam oppidanis excidium, direptionem, caedemque minataba-
 tur, irrito tamen incepto, paucis post diebus inde abiit. Ve-
 rum enim irritam obsidionem, utque incassum cederent cona-
 tus tanti, fusus repente caelo nimbus efficit, laborantibus, ac
 penè enectis siti popularibus. Nam quod menses aliquot nul-
 los aëre hymbres dederat, & quod in cisternis erat collectum
 aquarum, id omne exhaustum cum esset, languentibus ma-
 ximè agrestibus, cunctis denique ob aquarum inopiam po-
 stremò metuentibus, nefarium ad sacrum, Magicamque ad
 maleficia concursum est. Quod in summis miseris, ultimamque
 aquarum penuria perditissimis à sacerdotibus commentum
 esset, dum impie agendo, Dei simul iras, & aëris turbatio-
 nem, ac tempestates exciunt. Inuenti enim ex oppidanis, at-
 que obsessis sunt, qui nocturnis in tenebris, deceptis castro-
 rum uigilijs, per asperrimas rupes furtim profecti ad litus,
 trahentes secum imaginem affixi ad crucem CHRISTI,

maledictis illam prius ac diro persecuti carmine, post in ma-
 re execrabundi immerferint, cælo, mari, terrisq; tempesta-
 tem imprecati. Quo etiam tempore sacerdotes quidam mor-
 talium omnium scelestissimi, dum satisfacere profanis mili-
 tum artibus student, ritum nefarium secuti, quo, ut dictum
 est, in huiusmodi necessitatibus elici hymbres putantur, asi-
 no pro adis foribus constituto, tanquam agenti animam ce-
 cinere funestum carmen. Post diuina Eucharistia in illius
 os, palatum que iniecta, conclamatum asinum funeris can-
 tibus, uiuum tandem ibidem pro templi foribus humauerunt.
 Hic uero uix dum perfecto sacro obnubescere aër, ac mare
 agitari uentis cum cepisset, dies que mediis offundi tene-
 bris, ac nunc cælum micaret ignibus, nunc lux omnino eri-
 peretur, tonitru cælum, terræq; horrescerent, uolitant euul-
 sæ uentis arbores, discissaq; fulminibus saxa complerent aus-
 ras fragoribus: prorupit tanta è nimbis pluuia, hymbresq;
 tam ualidi, ut non cisternæ modò colligendis aquis satis non
 essent, sed arenaria saxa, rupes que exustæ solibus, torrentes
 undequaque prolapsos diffunderent. Itaque rex, qui sola in-
 siti potiundi oppidi spem collocauerat, frustra ab ea habi-
 tus, ad Sauonem uetera in castra redijt. Cæterum existima-
 re Deum iratum, beneficium pro scelere referre, neque pi-
 est hominis, neque rerum naturæ callentis atque peruestigan-
 tis causas. Quo enim maiores inualuere siue hyeme, siue æ-
 state æstus, cæliq; ac terræ siccitates, eo tempestates consue-
 uere post sequi fræditores, nimbi que magis procellosi. Ha-
 bente hic castra Ferdinando, leuibus quidem ex initijs agi-
 tari ceptum est de pace, Martiano popularium iras ob fa-
 mem, futurum in annum uerente, Ferdinando autem me-
 tuente

tuente Tarentini perfidiam, quod' que intelligeret quarta-
 na illum magis magis' que indies premi, ex eo cupiente in
 Apuliam quamprimum, finitima' que Tarentini locis, loca
 cum exercitu proficisci, ad naturæ extremos casus. Itaque
 æquis conditionibus pax fit, paci additur alterum affinita-
 tis uinculum, Beatrixq; Ferdinandi filia, quæ post Matthiæ
 Hungariæ regi nupsit, Ioanni Baptistæ, Martiani filio de-
 spondetur, permittente Pontifice, quod uterque & utr, &
 uxor, alter è sorore, è fratre altera, Alphonsi regis liberis ora-
 ti essent. Mox que ex conuento Beatrix à Ferdinando Sues-
 sam, ad Felionoram sororem mittitur, futurum pignus &
 securæ pacis, & certi matrimonij, cum esset uterque impu-
 bes. Andegauensi publica fides data, tutò se Isclam ad To-
 rellam conferendi, quibus cum etiam uellet è suis. Cæte-
 ris in quæ loca, & ad quos uellent accedendi potestas per-
 missa. His igitur peractis, rex extrema parte æstatis in Apu-
 liam profectus, positus ad Luceriam castris, inde ob sclopes-
 torum, colubinarumq; diurnos, nocturnosq; displosus, res-
 pentinas' que cuiusque modi militum generis cædes, dimis-
 sa obsidione Manfredoniam petit, quam uersus cum è Cam-
 pania discederet, anea comportari tormenta iusserat. Ita-
 que uno fermè tempore & rex prope mœnia metatus est
 castra, & carri cum tormentis, alijs' que machinis eò perue-
 nere. Quibus aduersus muros à septentrione ad iactum ad-
 motis, paucis diebus, quassata mœnia, dirutæq; turrets, de-
 dende spem urbis pollicebantur. Cum iam in castris ob-
 summam comæatus inopiam penè tumultuatum est, sitis
 pendiaq; conclamari uniuerso à milite cœpta. Rex igitur
 quo sub spe stipendiorum è uestigio soluendorum exercitum
 promptum,

promptum, paratumq; ad imperata haberet, Barolum ad ea comparanda proficiscitur. Eo uix digresso, nauigia duo onerata fabis, atque à Tarentino sub speciem exercendæ mercaturæ ab Vigilijs, quod maritimum est oppidum, missa, cum appulissent, ad littus consistere: admonitiq; nauigiorum ac fabarum domini, non licere, qui amici essent, obsesam eos urbem ingredi, aut adiuuare annonæ, fabam in continenti expositam regio quæstori uendidere: quam per equitum ac peditum cum distribuisset capita, hac ratione tridui consuluit exercitus totius fami. Cum interim ducibus oppugnationem parantibus uentum est ad deditiois conditiones, quarum medius Barolitanus cum esset Barnabâs, scriptis ijs quæ ad regem mitterentur, dum inter ciues, militesq; pacata seruntur colloquia, ad muros atque ad portas facto ex improviso impetu, ducum fraude ac prædæ cupiditate per ruinas incenium irruptum est in urbem, eaque fœdissimo exemplo direpta. Atque inter sacra profandæ que discrimen nullum habitum. Quæ res ingenti Ferdinandum dolore affecit, qui ne statim regredi Manfredoniam ad exercitum posset, aliquot dierum febricula effectum est. Interim arx Sancti Angeli dedita cum thesauris, qui in ea erant, missusq; ad eam accipiendam cum præsidio Iouianus Pontanus, qui regis iussu in castris remanserat, quo ducibus adesset copiarum in administrandis rebus. Descendentem in Apuliam regem Antonius Agellus, & Antonius Vidanus adierunt Tarentini Legati, ijsq; Romam, uti aiebant, ituri post habitum cum eo congressum, rex illos ad Ioannem Antonium remisit, qui aggrauante quartana Idibus Decembris in arce Altemuræ diem obiit. Mors tamen eius suspicio-

ne non caruit . Nam uterque Antonius in suspicionem cum uenisset in ita cum rege consilij, subminatus (in cubiculo solus cum esset, ac sine testibus) Tarentinus eis fuerat, ubi Tarentum, quò properabat, peruenisset, securi quamprimum in illos animaduersurum . Id à puero qui assiduus in cubiculo uersabatur, clanculum, & quasi non audisset exceptum, atque ad alterum ex Antonijs perlatum, à quo blanditijs, pollicitationibusq; delinitus puer fuerat, præproperandam ad necem perpulisse utrunque creditum est . Itaque ad multam noctem ingressos cubiculum, ut qui repentinum aliquid afferrent, somno, morbo' que oppressum strangulasse, statim que ad regem misisse mortis nuntium . Multa' que comperta uiolentæ mortis signa statim diuulgatum est . Rex accepto nuntio, missisq; qui urbem, atq; arcem acciperent, cumq; ijs simul Marino Tomacello, fideli & cauto uiro qui duodecim millia aureum ex arce, magnamq; auri atq; argenti summam inde in castra ferret, accito è Manfredonia militi solutoq; stipendio ad Aufidum pergit: atq; inde mouens in agro Tranensi confedit, tantisper ibi moratus, dum qui post Ioannis Antonij mortem, Barensi in terra motus fierent, ab exploratoribus significaretur . Inde uerò cum ad Quatanam mouisset sylvam, maneq; solis sub exortum, innumerabilis ferè sturnorum numerus palustribus è locis in aëra perlatus cum esset, ingruens ex improviso falco accipiter, eos repente fugat ac disiecit, tantus' que intuasit aues metus terror' que, uti inter acies conualarent, ac si armatorum ad ordines confugerent, magna exultatione incedentis agminis, feliciq; bene uaticinantium militum præfagio . Quo augurio proficiscens rex, ad sylvam ubi peruenisset,

nuntios

nuntios accipit, urbis ferè omnes & Barensis, & Hydruntina terra, inuocare Ferdinandi nomen, ac salutare eum regem. Quædam etiam statim oratores in castra misere, quosq; ipsæ uocant Syndicos, qui publico populorum nomine seq; urbesq; dederent. Cum autem factus esset certior Ferdinandus, Iulium Antonium Aquæuiuum Tarentini generum, cum uiginti equitum turmis in armis esse, idq; studere, quo Baro urbe potiretur, in cuius arce ad quadraginta aureum millia seruantur, Trilicium uersus castra mouit, ubi pluribus diebus cum haberet castra, Barum atq; arcem ipsam finitimis cum oppidis recipit. Interim Iulius Antonius, qui uiuente etiam Ioanne Antonio regis fouerat partes, quod & populos in regem inclinanteis cerneret, & spurium Ioannis Antonij filium, nequaquam eo ingenio præditum nosceret, qui succedere paterno imperio dignus atque idoneus uideretur, cum rege pactus, liberali ad illum animo in castra suis cum copijs uenit, uexillaq; ueneratus est. Inde rex dispositis opportuna per loca copijs, Tarentum profectus, omnia pacata inuenit, nullumq; fuit alicuius nominis oppidum ad quod non accesserit benigne, liberaliterq; acceptus à ciuibus, quos ipse publicè, priuatimq; ac præsertim benemeritos, quosq; profecuta est priuilegijs, muneribus, beneficijs, aliosq; liberauit uectigalibus, alios ornauit stipendijs, equestriq; prærogatiua. Compositisq; regionum earum rebus, sub ipsum uer Neapolim redijt uictor, opibusq; & fama insignis, diuersis etiam oratoribus qui ad eum conuenerant, alijsq; & bello, & pace claris uiris, in ijsq; Alexandro Sfortia, qui ad eum è Theatibus uenerat, ac Bartholomæo Cardinale comitantibus. Duxit autem secum & Iulium Antonium,

dium, cuius opera, consilijs' que in maximis pacis ac belli re-
 bus ex eo usus est, cuius etiam ductu multa post & fortiter
 gesserit, & feliciter administrauerit: tametsi in toga quam
 in armis non minus uir hic claruit, ad præstantissima quæ-
 que natus munia domi, foris' que. Ingredientem Neapolim
 Ferdinandum, ordo, populusq; nullo non honoris genere cu-
 mulauit. Gaudij letitiæq; à uiris, mulieribus, omni denique
 ætate, in templis, porticibus, compitiis, priuatorumq; ciuium
 domibus signa promiscue præbita. Is postquam & ciuium,
 & oratorum rebus, qui ex Italia urbibus gratulatum mule-
 ti uenerant, satisfacit, reuersus ad belli studia, Isclæ obsidio-
 ne acrius intendit, datq; maritimæ rei operam. Hinc Oui ar-
 cem multis prius usus artibus, corrumpendis custodibus,
 concutit, admotis ingentis crassitudinis tormentis, in caso-
 sum tamen, multorumq; operum, & dierum iactura. Longe
 uerò post fame coactus, præfectus illam dedit, qua undiq;
 que perquisita, præter salis pusillum in ollula, fasciculumq;
 salitæ brassicæ, nihil omnino esui quod esset, in arce reper-
 tum est, adeò fortibus atq; obstinatis animis præfectus, de-
 fensoresq; extitere. Inter hæc agente ad Isclam Ioanne, tum
 rebus alijs, præsertim' que missa clam annonæ, tum interce-
 ptis Martiani literis, cognitum est illum noua cum Ioanne
 misse consilia, id' que modò expectari, dum exactæ messes es-
 sent, frumenta'q; intra oppida relata, ne renouato bello fame
 premeretur, populariumq; metuendi tumultus Martiano es-
 sent. His perceptis consilijs, multa cum animo suo agitans
 Ferdinandus, illud primum curabat, ne ratione aliqua sua
 spectam habere Martiani fidem putaretur, quod' que Nea-
 polis graui laborare peste cœperat, quo urbem multitu-

dine uacuum faceret, per hanc speciem statutis Leborio in campo tabernaculis eò se recepit, assiduo uenatu, aucupijsq; nunc Capuano, nunc Auerfano se exercens in agro. Quodq; Caldoræ in Ferentanis hostiliter adhuc agerent, ut qui debellaturos eos esset, soluto militibus stipendio, conuenire eos Rosarum ad Mansionem iussit: atque ubi maturæ segetes uisæ sunt, repente ad Sauonem uniuerso cum exercitu profectus, Martianum ad se in castra omnibus eum copijs euocate quò nisi statim proficisceretur, illum se pro hoste habiturum, agrumq; eius omnem hostiliter populaturum significat. Ille primo timens, pauensq; prius etiã omnia tentaturus uidebatur, quàm ut regis se fideli permitteret armati, & inimicum præ se ferentis animum: tandem & suorum admonitionibus, & quod popularium fame laborantium animos uerebatur, iratos iam, & de rebellionem cogitantes, ad regem uultu, oratione que quammaximè composita in castra uenit, ab eoq; benigne acceptus est. Cum eo rex permulta egit tum de rebus suis alijs, tum de conciliandis, aut debellandis Antonio, reliquisq; Caldoris. Ille uerò aliquot post dies, ex quo in castris manserat, quiescente in tabernaculo rege, mane sub exortum solis, equo per castra præter solitum deuectus, deambulansq; cum paucis, ac subinde quasi multa animo agitans uultum immutabat, alioq; atque aliò sese uertens, nunc humi fixos tenebat oculos, nunc cælum suspirans, aurasq; spectabat. Quod animaduersum cum esset, regi q; perlatum, iussit diligenter uadum obseruari fluminis, quo è loco ad Carinulas fugienti (neque enim amplius duobus millibus passuum oppidum aberat) iter tutum erat uadum prætergresso. Incertus igitur, atque animi dubius fluctuansq; diutius

tius cum fuisset, tandem ad uadum iam citato equo repenti-
 nus ferebatur. Ibi interceptus à custodibus, captiuusq; Capu-
 am, atq; inde Neapolim regis iussu ducitur. Qui statim urbi-
 bus atq; arcibus illius potitur, Helionora cum liberis, ac Bea-
 trice Auersam deducta. Ipse confestim cum exercitu in Sam-
 nium, Ferentanosq; profectus, receptis in itinere castellis atq;
 oppidis ferè omnibus, quæ Caldorarum essent, castris ad Va-
 stum Amonis positis quod olim Istonium fuisse multa docent
 acri illud obsidione premit. Qua in obsidione propter multi-
 tudinem aeneorum tormentorum, quod permulti quotidie
 passimq; ac promiscue in castris caderent, atq; alij coxis, alij
 brachijs aut humeris mutilarentur, fœdæ mortes, uulneraq;
 fœdiora essent, multa præter opinionem Ferdinando conti-
 gère. Futuram nanque breui Istonij obsidionem præfagiens
 Antonius, cum ipse se Riparellæ contineret, quod id castel-
 lum natura maxime munitum esset, lociq; summe edito posi-
 tum strenuissimum quenque, ac sibi usu ipso cognitum ex
 ea quam secum habebat copia, ad urbem tuendam præmise-
 rat: præfeceratq; præsidio Ranerium Ligninum Neapolita-
 num uxoris suæ fratrem, acri iuuenem ingenio, constanti fi-
 de, manuq; admodum promptum, ac maximo quoque quod
 offereretur periculo exultantem. Horum igitur opera, pertina-
 cibusq; effectum est studijs ac laboribus, uti rex obsidionem
 tandem omitteret, plurimis diebus magna cum suorum cæ-
 de frustra absumptis. Itaque disposito milite finitima per ca-
 stella, qui ne commeatus in urbem inferretur, prohiberet, fa-
 me Istonienses compellere ad deditonem decreuit. Ipse ad
 constituendas regionis eius res conuersus, illis compositis sub
 autumnæ exitum in Campaniam regreditur. Antonius post

regis digressum, relicto Riparella praesidio cum ea quam secum habebat, manu hostem frustratus, nocturno tempore itinere maxime occulto, Istonium ingressus, populares primo cohortatus, multa spe ac pollicitationibus illos onerat. Deinde cum intelligeret ciues diutius famem nullo pacto toleraturos, Restainum filium ad regem in Campaniam misit, qui cum eo de se dedendo, deditioisq; conditionibus ageret. De qua Neapoli cum ab Restaino ageretur interim Iacobus Carrasa, quem rex militibus qui in finitimis Istonio castellis hyemabant, praefecerat, clam cum primoribus agere de deditioe cepit: quos ad ultimam propè famem redactos sine spe maritimi, aut terrestri subsidij oneratos etiam promissis facile in sententiam suam pellexit. Itaq; quo maxime tempore Antonius sperabat regi se pacatum filij opera, resq; e sententia pro temporum tamen statu compositum iri, tumultu in foro exorto, excitantibus illum Thoma, Petro, & Francisco fratribus, e Sanctorum familia, a tumultuantibus capitur confestim regio inuocato nomine. Cuius rei certiozem cum fecissent Ferdinandum, eius iussu Antonius Auersam perductus, arcis praefecto custodiendus traditur. Paucos tamen post dies, Restaino filio procurante, quod captus is fuisset interea dum deditioe ageretur, resignata prius Riparella, e carcere liberatur, constituto satis etiam liberali stipendio, quo Neapoli priuatus cum uxore ac familia honeste uiueret. Is uero haudquaquam multos post menses, sub speciem curandae aegritudinis, cum se Baianas contulisset ad balneas, Romam inde coparatis clam nauigijs fugit: nec multo post Viterbium, inde Firmium in Picenum proficiscitur. Ad ultimum uero Esim petijt, ubi diem haud multos post annos obiit: uir

specia

specie quidem, atq; alijs corporis muneribus abunde clarus atq; excellens quibus si animi quoq; dotes accessissent, in eas nunquam calamitates incidisset. Per idem tempus Alexander, qui Pisauri hyemauerat, maturato in Marsos reditu, iunctis cum Matthæo ac Roberto copijs, nam & ipsi ex hybernis prodierant, Aquilantum in agrum progreditur, tentaturus per idoneos homines ciuium animos. Illi igitur Tarentino mortuo, prostratis atq; attritis Andegauiensium rebus, famem etiam cum timerent, agrorumq; uastationem, oblatas ab Alexandro conditiones accipiunt, ac per eum impetrata uenia, regi sese dedunt, accipiente urbem eam regis nomine Nicolao Statio, qui tum apud Alexandrum regis ipsius iussu agebat. Quæ deditio (nam ciuium ipsorum haud exigua in Pontificem Romanum inclinabat pars) Ferdinandi rebus plurimum autoritatis addidit ac uirium. Eæ namq; urbis eius erant opes, ciuiumq; ipsorum uires ac facultates, ut facile in quam ipsi declinarent partem, Aprutij reliqui populos ferme omnes in eam traherent. Hæc urbs Amiterni de excidijs paulatim creuit, quod oppidum Sabinorum quondam fuerat, idq; maximè celebre Ab originum etiam temporibus, qua tempestate Aternus illud amnis nondum alijs auctus fontibus medium secabat. Aberat tum haud multum ab Aterno uiculus de fonte dictus Aquula, quod nomē hodie quoq; pars ea seruat nouæ urbis Aquilæ. Diruto igitur Amiterno per ea tēpora quibus extincto Romano imperio Italia ab externis est nationibus occupata, ciues diuersi, alius alium in uicium cum concessissent, aucta maximè tum ciuium, tum conuenarum frequentia est Aquula, propter agri opportunitatem, fontisq; ipsius usum, atq; ubertatem aquarum & pabuli.

Nam pecuarijs è quæstibus Aquila præcipuè creuit. Sensim itaq; atq; nõ unis temporibus conuenientibus accolis, forum efficitur rerum uenaliũ, emporiumq; regionis totius, finitimum deniq; uicorum omnium ratione hac conuentus & caput. Cuius etiam frequentia accessit Forconij propinqui oppidi euersio. Nam & Aquilæ propinquum ab exortu Solis agrum Forconensem uocatum comperior. Adhæc & delati etiam oppidi, alioq; de nomine etiamnum extant uestigia. Cum igitur aucti diuitijs conuenæ, hostileis timerent incursus, inito simul consilio decreuere, uti dimensi solũ, quantum abunde satis esset, regionatim in tot distribuerent partes, quot uici ad inhabitandum conuenissent, singulis partibus, quæ hodie quoq; nomina uicorum seruant, singulis attributis uicis, solum uniuersum mœnibus undiq; cinxerunt: quiq; breuis ab initio dictus fuerat nomine de fontis Aquila, auctus post ciuibus, atq; opibus, prolatis etiam finibus facta est Aquila, urbs quidem ipsa ciuibus, autoritate, & opibus clara, regionisq; totius caput. Nam & populus ipse quamquam lanitio deditus ac texture, maximè tamen bellicosus est, finitimisq; undiq; formidini, nec minus etiam regibus, qui Neapoli imperant.

F I N I S.

IOAN.

IOANNIS IOVIANI PON-
tani de bello Neapolitano,
Lib. VI.

*U*M hæc biennio fermè geruntur, Aenariæ interim res insulæ factæ indies asperiores erant. Carolus enim Torrellæ frater, comparata octo triremium classe, magno' que biremium, aliorumq; nauigiorum numero, ingentem omnis generis rerum prædam in Isclam conuexerat, se'q; maritimæ Campaniæ oræ maximè formidolosum fecerat. Quo tempore regius miles munitionibus inclusus, magisq; ipse obsessus, quàm qui obsideret, fame, sitiq; laborabat, atq; ad extremum adductus deditiõnem meditabatur. Adhæc mare infestum undique. Campanorum littus ab incursionibus minime tutum: maritimæ comportationes è Brutijs, Sicilia, Hispanijsq; ab ultimis dirempta: denuin nulla non nauigatio importuna, maximèq; periculosa esse, ac timeri iam ne Torrella prædæ pretio, allectatione'q; tractis ad se diuersarum gentium prædonibus, Tyrrenum omne, Siculum' que infestum mare redderent, neque Hispanis, in quorum manu maritimæ tum res erant, satis credi, neque alia uia provideri posse. Quibus malis quo prospiceret Ferdinandus, nec tamen quibus fideret, satis sciens, plurima diuersa' que animo agitabat. Quoniam autem locus admonet, insulæ situm ac soli naturam paucis exponam. Aenariam à continente tractu motu terræ aliquando euulsam multa docent, exæ' et rupes, solum cauernosum, soli natura continenti persimile,

arida, & calidis fontibus scatens, nutrit intestina incendia, unde alumine plurimo abundat. Quin etiam his ipsis annis Bartholomæus Perdix, Genuensis negotiator, Neapolim pergens, cum insulam præterueheretur, animaduertit aluminosos quosdam sparsos in ora maris scopulos. Annis enim circiter centum ac sexaginta tribus antequam hæc gereretur, ruptis repente terræ uisceribus, exanhelato incendio, non modica sui parte Aenaria conflagrauerat: quæ eruptio & uiculum igne absumptum post uoragine absorpsit: & quæ Cumanum spectat littus, prouolutis ingentis magnitudinis in sublime saxis, fumo, flammis, puluere que emmissis, post que per agros sparsim impetu suo iactatis, maxime uberem atque amœnam insulæ regionem uastauit. Qua tempestate quedam etiam saxa scopulorum instar in Littus prouoluta cum essent, ea Bartholomæus fornacibus post excocta, in alumen dissoluit, fudit que, reuocata arte ea, è Roccho Syriæ ab se allata, ubi ipse plures annos negotiatus esset, quæ multis ante seculis in Italia iacuerat. Gignit ager nobilissimi generis triticum, fert & generosissimum uinum, est que hortensium frugum maxime ferax, populares insulæ uicatim habitant, positus ipse plerunque tumulosus & arduus: insurgit in ea mons apprime editus in cuius penè uertice fons scatet eodem quo & ipse mons nomine Abocætus, ab auium frequentia (ut arbitrantur) dictus, cum reliqua insula gelidorum laboret penuria fontium: littora incurua magis quam recta, cœlum clemens ac salubre: iungitur monti in quo est urbs sita, mole manu olim iacta: uniuersæ ambitus complectitur decem & octo circiter passuum millia, abest fermè decem à continente, diuiditur

tur à Prochyta freto non satis amplo. In eam Alphonsus eiectis inde antiquis colonis uictor è militibus qui secuti eum essent, maximè que Hispanis coloniam deduxit, arcem que quam munitissimam struxit. Cuius post & arcis, & oppidi, & insulæ uniuersæ moderationem cum demandasset Lucretiæ, ea permittente rege substituit & arcis custodiæ, & moderationi popularium Ioannem Torrellam, Antoniæ sororis suæ uirum. Hic Alphonso mortuo, cum dominandi cupiditate teneretur, uiolato iure fidei ac necessitudinis, restituere primo eam Lucretiæ contempsit, dein quòd intelligeret illam cum Andegauensi sentire, re Ferdinando significata, ab eo sibi & urbem, & insulam impetrauit. Atque haud multo post (ut erat insatiabili auaritia, incredibili ambitione, summa inconstantia, perfidia etiam barbara) coepit cum Ioanne clam agere de amicitia, promissa que ab illo sibi Prochyta, statum cum Petro Coxa, qui insulam imperitabat, simultates primo, post apertas etiam inimicitias exercere. Hinc Ferdinando maioribus curis presso, traiecto triremibus freto, expositis que in littore militibus, insulam populatur: mox comparatis necessarijs, oppugnare oppidum decreuit. Cum que à rege monitus, ne fidelem, & sibi maximè acceptum hominem armis peteret, nec ab incepto desisteret, ac tantum non fame coactum Petrum ad deditiorem coegisset, tandem rex necessitate uictus, comparata classe, Torrellæ militem Prochyta expulit, liberatum que obsidione Petrum commeatu plurimo, ac militibus iuuit. Torrella per hanc occasionem confestim ad Andegauensem desciiuit, quem post ad se confugientem urbe acceptum, opibus etiam suis fouit. Quod ni Tarentini

secuta breui mors esset, transmisso in Brutios cum triremibus (uti conuenerant) Ioanne, in sequenti anno bellum priori longe infestius calamitosiusq; instauratum iri apparebat. Igitur Ioannes in Isclam delatus, conspecta munitionum natura, primo mediocribus praelijs infestare regios, eos extra munitiones excitos sauciare, fatigare haud quiescere sinere: postne castris egredierentur, prohibere, arcere à lignatione, ne quid ab insulae popularibus importari posset, cauere: sclopes, petis, colubrinis, bombardis die noctuq; infestare: multos in propugnaculis, non paucos intra tabernacula uulnerare, aut membris mutilatos lacerare, donec eos caedibus, uulneribus, mutilationibus, fame, siti, lassitudine, pestilentia è diutino labore, necessitudineq; exorta affectos, ad ultimam rerum ac malorum omnium difficultatem artibus his redegit. In hac summa rerum omnium inopia illud eos maxime angebat, quod clausi terra, mariq; undiq; quo in statu res suae essent, significare nec regi poterant, nec ab illo certiores fieri, quid pararet, quid ab ipsis parandum esset, quando praesidium expectandum, omni itinere, terra, mariq; intercurso. Itaque rex magno nuntiorum discrimine ab ijs qui Abocætum tuebantur montem, de suorum difficultatibus certior factus, re in senatu saepius disceptata, cum omnes de ferendo subsidio desperarent, quippe cum hostium classis abunde potens, polensq; esset, contra regi eo tempore praeter triremim unam maritimi apparatus nihil esset: in ea consiliorum infirmitate consternationeq; animorū, Ioannes Pous triremis eius praefectus, ceteris animo percussis omnibus ipse animi plenus: At inquit, longe secus ego sentio rex, longeq; alia mihi mens, aliudq; à uobis consilium est duces. Mihi est animus, expositis ab al-

ab altera insulæ parte in terram militibus, occupato monte
 qui mari imminet, inde decurrere, gladioq; & hasta, modò
 lectus mihi miles detur aperire ad munitiones uiam, hostèq;
 ferro medium cedere, & commeatu immisso liberare ab fa-
 me, obsidioneq; munitiones. Huic sententiæ alij ut generosæ
 fortiq; fortes ipsi assentiebantur, contrà alij ut temerariam
 aspernati repudiabant, metu in maius aduersariorum res tol-
 lente. Tum Pous rursus: Vobis inquit uiri regia de re tantum
 agitur: mihi de regia, & mea de salute, item incolumitate,
 bonisq; meis omnibus. Si uicero, regijs, & meis rebus iuxta
 consulero: sin fortuna, quod nullo pacto reor, inceptis meis
 inuiderit, regi nihil amissum, mihi uitaq; & fortuna omnis
 in equo mea ponitur. Et uos quidem Isclæ res desperatas ha-
 betis, ego uerò eas à calamitate ut uindicem, meo, rerumq;
 mearum omnium discrimine laboro, & conor. Nolite quæ-
 so tantà meis mihi pariundam periculis laudem inuidere: da-
 bo uobis, mihi credite, hoc uno facinore confectum bellum.
 Rex probato eius consilio, triremi confestim instructa, dua-
 bus cum biremibus, minoribus item nauigijs duobus, delectis
 ter centum peditibus è ueteranorum numero, commeatu na-
 uigijs imposita, noctu è Neapoli soluere eum iussit. Ille tene-
 bris silentioq; feliciter usus ad finitimum mōti litus applicat,
 peditatuq; exposito, triremiq; alijs cum nauigijs Caietæ pete-
 re portum iussis montem nullo prohibente ascendit, amiceq;
 acceptus, signo cognito, ab ijs est qui montè tuebantur. Nam
 summo in iugo Nicolai sacellum est, atq; haud procul uetus
 munitio ad propulsandos repentinos insultus olim constitu-
 ta, cui peregrina, barbaraq; appellatione nomen est Bastida.
 Hi communicatis simul consilijs è uestigio mittunt, qui de

Subsidiij aduentu obsessos certiores faciant & quid agendum
 sit doceant, signumq; inter se committendæ pugnae constitu-
 ant. Nuntij quod penetrare ad munitiones undiq; circumfese-
 sas ab hoste nequeunt. Pous biduo frustrati sunt, quæ in ex-
 pectatione rerum erat. Tertio die Andegauensis consilij hu-
 ius inscius incendiariam machinam admoueri munitionibus
 cum iussisset, ea oblique tracta, in quem minimè locum oportuit
 declinauit, motuq; ipso magis accensa, flammã simul, ac
 fumum ingentem edidit. Quod conspiciatus Pous, metuensq;
 munitionibus è conflagratione, instructa acie descendit è
 monte. Partem ducebat cohortis Fantagutius, uir maximè
 strenuus: partem ipse cum Oriola, homine impigro, & ob fidem
 regi cognito. Vbi ad locum uentum est, signo dato, occupa-
 tum expugnandis munitionibus hostem ex improviso adorti,
 magnum terrorem incutiunt. Illi pectore aduerso fortiter in-
 currentes sustinent. Ac nunc hi, nunc illi, fortuna belli domina
 uariante, loco cedunt, multa uulnerantur. Strenue utrinque
 pro gloria, pro uita, pro libertate pugnatur. Regij eruptionem è
 munitionibus expectant. Andegauenses illinc paucitatem despiciunt
 hinc eruptionem uerentur. Itaque innisi uiribus regio aliquantum
 propellunt. At quæ intra munitiones clausi fraudem hæctenus
 timuerant, ubi cædes, uulnera, fugas, impressiones eminentioribus è
 turribus conspiciantur, confirmatis maximè animis erumpunt.
 Editur pugna rara & nobilis, fortibus que utrinque animis
 decertata, utrinque pro salute pugnantibus. Vtraque in dextera
 acies spem, salutem, libertatem repositam habet regia si cesserit,
 nullo se loco tutam credere. Andegauensis in medio constituta
 hostium, non fugæ, non receptus

tui locum habere, duces, centuriones, præfecti hortari, ad
 doriri, ferire, milites alij impellere, alij cedere, pars cape-
 re, multi capi, uulnera, cædes, casus promiscui. Utrinque
 clamores tolli, utrinque pro pugnae euentu, aut fuga sig-
 nificari, aut uictoria. Tandem Andegauenses ab fronte
 atque à tergo arctius pressi superantur, nec sustentata im-
 pressione, pluribus aut cæsis aut captis, reliqui in fugam
 uersi, pars intra molem, alij pontibus qui expositi in lito-
 re erant, in triremes se recipiunt, alij in mare prolapsi mi-
 noribus à nauigijs excipiuntur. Dux ipse Andegauensi-
 um in fluctus maris mento tenus immissus ægre à suis intra
 nauem sulleuatur. Victor regius, fugato hoste, munitiones
 ingreditur. Pous consolatus magis quam cohortatus, li-
 berum iam ab obsidione militem, saucios curari, commea-
 tum importari, præsidium per munitiones distribui imperat.
 Languidos aut morbo grauatos inde deuehendo curat.
 Nec multo post, constitutis è sententia rebus omnibus, con-
 firmatis que militum ac popularium, animis, ad montem re-
 uertitur. Illi uictoria elati, spei que atque animorum pleni, fe-
 licia omnia sibi promittunt, ex eoq; hostem è munitionibus,
 atq; à continente prohibent. Pous è monte ad litus digres-
 sus ascensa è uestigio nauicula, quo discessus hostem lateret,
 Caietam ad triremen deuehitur, statimq; Formiano soluens
 litore Iluam petit, ubi intellexerat regias triremes expecta-
 re. Hæ simul inde digressæ Neapolim uersus dum ferun-
 tur, Argentario haud procul à promontorio, quatuor
 triremes, ac biremes totidem Punicas obuias habent, in
 eas que strenue illatae unam è biremibus capiunt. Quo minus
 insequantur fugientes, obstitere, Andegauenses triremes,
 dum

dum timetur ne insequentibus ipsis à tergo inferantur. Itaque felici nauigatione usæ, Neapolim paucis diebus aduehuntur. Atque haud multo post, Ioannes Taretino iam mortuo, desperatis rebus suis, in prouinciam inde Narbonensem enauigat, relinquens in regni Neapolitani populis, atque apud nobilitatem præcipue, permagnum sui desiderium. Cum esset maximè compositis moribus, integra fide, incredibili constantia, summa constantia, magno in Deum metu, in homines liberalitate ac gratitudine, iusti, honesti que apprime colens, ac supra Gallorum hominum ingenia grauis, seuerus, circumspectus. Ferdinandus igitur Aenariense ad bellum conuersus, comparata classe decem triremium, totidemque honerariarum, ac biremium sex, ei Galcerandum Hispanum prædonem præficit. Ille complureis menses, nauibus opportune dispositis, urbem sic cinxit, arcuitque commeatum, uti tandem ad summam annonæ inopiam redactus Torrela fratrem è Prouincia arcessitum certiozem fecerit, ni quamprimum subueniatur, de se rebus que suis esse omnino actum: maturaret igitur, se uel paucissimos dies uix esse toleraturum, uerendamque interim popularium inconstantiam, præsertim urgente fame. Carolus re cognita, ac maturandum ratus, honerata frumento nauis, instructisque triremibus, nocturnis diurnisque remigationibus, ad ferendum subsidium cum properaret, ubi in conspectum uenit insulæ, inito cum præfectis consilio, triremem optime omnium instructam, cui erat Delphinæ ob celeritatem nomen, quæ onerariam remulco traheret, præmittit. Ipse cum omni numero speciem præ se fert magno impetu inferendi sese ex improviso in Galcerandum: ratus hæc ratione, dum regia se classis in-

struit,

struit, dum ipse sese minabundus ostentat, omnem regiae classis impetum in se tracturum, Delphinam interim quasi parum animaduersam ad oppidum, ipsamq; montis rupem appulsuram cum commeatu: quo facto, fugam ipse esset in altum abrepturus. At Sancius Samudius in statione collocatus cum esset, conspecta Delphina, minimè cunctandum ratus, summis uiribus in illam rostro inuectus, edita cruentissima pugna, eam cum oneraria capit. Quod ubi Carolo cognitum est, speq; animo que destitutus, confestim in fugam uertitur. Galcerandus instructa classe, in altum prouectus, diurna, nocturnaq; remigatione fessos ipse recente remige facile affecutus, præter unam, omnes cum Carolo, alteroq; è Torrellæ filijs capit, captasq; secum Aenariam perducit, ac utranque simul & uictam, & uictricem classem in ancoris ad fretum sistit. Quod ubi regi nuntiatum est, ingenti cura liber, ac gaudiij plenus, cum Ximeno Duræa, Siciliae Legato, qui haud multos ante dies Neapolim ad regem uenerat, ad Misenum profectus, Galcerando, præfectorisq; gratulatus, gratias illis egit, quòd fortiter fecissent, quòd feliciter rem gessissent, quòd eo facinore ultimam bello manum imposuissent: ijs' que magnificè collaudatis, quid gerendum, quid à quoque administrandum esset, constituit, statim que Neapolim regreditur. Tum uerò urbs uictoriae certa, festa omnia agere, uiri, mulieres, ciues, peregrini, senes, impuberes per urbem discursare, ad littus currere, molem periclagari: qui uictrice è classe redissent, sciscitari, gratulari, complecti, uirtutem eorum in cælum ferre, conuiuia parare, publice, priuatimq; letari, quòd mare liberum, quòd nauigatio securam, quòd tandem pax terra mariq;

omnino

omnino esset parata. At Isabella regina qua erat pietate, & in Deum cultu, uictoriam Deo acceptam referre, ipsa Mariæ aras, ipsa Diuorum templa adire, uenerari, paruos liberos ante se ferre, cum ijs ante illorum imagines procumbere, gratias agere, uota soluere, supplicia pluribus diebus facere: nihil ciuitas uniuersa, nihil nobilis, ignobilis, sacerdos omittere, quod ad declarandam lætitiã, nihil Isabella, quod ad gratitudinem erga Deum, erga diuos, diuas que testificandam pertineret. Torrella amissa classe, capto fratre, ac filio, destitutus omni spe, de deditioe per Duræam cum rege egit per quem paucis antè diebus etiam tentauerat: exolutis sibi à Ferdinando aureũ nummũ quinquaginta millibus, oppido, & insulæ simul cedere. Res igitur Ximeno procurante conuenit his conditionibus, uti Torrella oppidum regi traderet, ipse liber tutus que cum uxore, liberis, re que omni familiari in Siciliam deferretur regijs duabus triremibus. Carolus frater, & è filijs alter, liberi, suiq; iuris essent. Ximenus conuentorum præ, ac fideiussor esset. Ante tamen quàm ille triremibus impositus uela faceret, Ferdinandus coràm exhortatus est eum, uti cum uniuersa familia Neapoli remaneret, rerum se præteritarum immemor futurum, neque ipsi, neque liberis defuturum pollicitus. Ille regi gratias cum egisset, Neapoli soluens in Siciliam primo, post in Hispaniam Tarraconensem, quæ que illi erat patria, Barcelonem perlatus est: uir profecto leuitate ac perfidia sua, deterrima quaque sorte, ultimo que supplicio dignus. Et hic quidem belli huius Neapolitani finis atque exitus rerum fuit. Cæterum cum regni urbium princeps Neapolis, atque caput sit, antiquissima que cæterarum ferè

*Italiae urbium omnium quæ nunc florent, de ea si pauca
dixero, neque alienum suscepto operi, & importunum minima
me uideatur, tum propter uetustatem ipsam, & urbis nobilita-
tatem, tum ob rerum plurimarum siue natura, siue homina-
rum arte, industriaq; comparatarum, copiam, atq; excellen-
tiam, quibus ipsa affatim, mirificèq; abundat. Quia uerò ue-
tustas ipsa, rerumq; remotissimarum obliteration, earumq;
cognoscendarum cupiditas ita expostulat, alius quædam
repetam & perquisita, & eruta longo studio, multaq; anti-
quitatum peruestigatione & cura. Nec uerò uitio mihi da-
ri uelim, si antequam de rerum Neapolitanarum loquor ori-
ginibus, Italiae res à remotissimis etiam seculis repeto, &
qui, & quales eam populi, aut reges ab initio tenuerint, in
memoriam reuoco. Detur hoc ueniæ laboribus meis, com-
penseturq; repetitionis ipsius remotior fortasse explicatio
cum utilitate lectionis: quod condonari mihi non impuden-
ter forsitan uidear postulare. Igitur Italiam, cui post uniuers-
sæ nomen est hoc inditum, paulatimq; prolatatum finibus,
imperioq; ab Ionio mari ad Alpes usque complexum est om-
nia, quæ supero, inferoq; abluuntur mari, habuere in initio
Umbri, genus hominum bellicosum, acre, imperij cupidum,
quiq; paulatim mediterraneis ac montanis à locis digres-
si, mare uersus Hadriaticum fines protulerint, ipsi reliqui,
superstites que diluioni, quæ Deucalione regnante in Græ-
cia, ab Aegyptijs, Græciæq; ipsius scriptoribus extitisse me-
moratur. Qua tempestate Atlanta absorpta insula, rerum
quondam in occasu potita, unde etiam nomen pelago indi-
tum, irrumpente oceano, mare hoc immissum est mediterræ-
neum, quo tunc submersa atque hausta fuere cuncta,
quibus*

quibus nunc interiectis Europa, Africaq; inter se atq; Asia
 destinantur. Fabulosa sanè res existimata propter Poëtarum
 decantata admirabiliter ea de re carmina, cæterum quæ nec
 à natura ipsa rerum abhorreat, & Aegyptiorum consentiat
 historijs. Hos ante tenuerant Liburni partem eam, quæ est
 ad superi maris sinum. Quibus pulsis Umbri armis eam occu-
 cupauere, quæq; imperium protulerunt, tractum omnem uoca-
 uere Umbriam, uiris post oppidisq; diuturnum ob domina-
 tum maxime frequentem. Liburnis finitima tenuere Siculi,
 atq; Aborigines, gens indigena, uel, ut alij uolunt, ex Arcadia
 profecta, duce Oenotro, Lycaonis Arcadiæ regis filio,
 qui postea genti nomen dedit. Cuius etiam frater Peucetius
 oram alteram superi maris occupauerit, eaq; sit ab illo ap-
 pellata Peucetia, quæ antè fuisse Iapygia. Regium itaq; no-
 men gentis uniuersæ ab Oenotro cœpit, post quem aliquo in-
 teriecto interuallo Italus & ipse rex ijsdem est à populis di-
 ctus. Ab Italo autem & Morges, & Siculo, qui à Morgete
 fratre dissentiens, dedit parentibus sibi populis nomen Siculo-
 rum perinde ut ab illo altero nominati sunt Morgetæ. Atq;
 hæc quidem omnia multis etatibus ante obsessum à Grecis
 Ilium Hodie quoq; post Marsorum atq; Aquilanorum fines
 est ager, qui Siculo nomen seruat, mutata prima nomi-
 nis litera, Ciculi enim uocantur. Nam & Sicilia insula ex il-
 lis dicta ab illiteratis hodie hominibus Cicilia dicitur eadem
 mutata litera. Est & Vallis item Ciciliana quæ Præcutino-
 rum est in Vestinis, qui sunt inter Aternum, atq; Truentum
 amnes, quæ regio Piceni quondã fuit, nunc uerò est Aprutij.
 Successis deinceps illis Latinus belli Troiani temporibus, à
 quo prisca uocati Latini. Inter Siculos autem atque Aborigi-
 nes

gines diutius certatum cum esset, accessere Aboriginum opibus Pelasgi, quibus è Thessalia pulsus, ad eã cum adnauigassent oram, quæ est proxime Padi fluminis ostia, post que aliquantum temporis eiecti cum inde ab Vmbris essent, Aborigines ipsi dedere eis sedes in Reatinorum finibus, eorumq; auxilio, commixtis uiribus, Sicularum res uehementius attriuere. Quibus deniq; attritis, Siculi relictis sedibus, grauisimos post labores ac pericula in Trmacriã traiecere: quam occupatam, suo è nomine uocauere Siciliam. Tenuerunt autem in initio Itali, qui ab Oenotrijs sunt, Aboriginibus que profecti, quantum interim agri Tiberi continetur, Lyriq; fluminibus, eaq; prisca fuit Italia, ijq; Italici populi. Tiberim ultra tenebant tunc Hetrusci, quos Tyrrhenos etiam dictos uolunt. Hi paulatim eo potentia peruenērunt, ut Vmbrorum ipsi imperium deleuerint, omnisq; Italia ab exteris nationibus præfertimq; à Græcis ob illorum potentiam fuerit appellata Tyrrhenia. Supra Hetruscōs tenuere Ligures, & ipsi antiqua gens, quæq; causa sit uenienti in Italiam Herculi ire obuiam, instructa acie. Quin etiam quorundam opinio fuit, Aborigines illorum aliquãdo fuisse colonos. Hetruscōs diutius imperantes, superatis alpibus, Galli pepulere uniuerso ex agro, quem ultra Apenninum montem ac secundum Padum fluuium possederant, quorum etiam oppidum fuit Sena, quæ hodie quoq; Gallica agnominatur. Trans Lyrim uerò, proximisq; Lyri regionibus, diuersis tamen ætatibus imperitauerunt Ausonij, Opicij, Osci, Hetrusci, Samnites, Campani. Ausonij quidem uidentur fuisse antiquiores, quàm ut ab Ausone, Vlyssis filio, nomen acceperint Nam & partem illam terre Brutia, quæ est ad mare Ionium, satis constat

Longe prius uocatam Ausoniam, eamque Ausones primos
 tenuisse, & mare ipsum Ausonium appellatum: & ut Halia
 carnasseo placet Dionysio, quod post uocatum est Tyrrhe-
 num ante Oenotri aduentum ab accolis mare dicebatur
 Ausonium. Opici uero fuere, qui & Ausonij, ipsi indige-
 na, ut Rutili ut Volsci. At Osci Padi accolae, ac pulsi ipsi,
 suis Opicos e sedibus pepulere. Hos dein Cumani a Chalci-
 de deducta Colonia, Hippocle Cumaeo, & Chalchidonese Me-
 gasthene ducibus. Hic cum opibus autoritateque aucti admo-
 dum essent, subiecere sibi finitimos populos. Omnem post eis
 agrum ademere Hetrusci, ac uariante fortuna, Samnites He-
 truscis. Dicti autem Samnites a nostris initio Sabelli, ipsique
 a Sabinis orti, postquam in Sabinorum nomen transiere
 qui ante Oenotri fuerant, atque Aborigines. Ex his deinde
 de agris Samnites hos eiecere Campani, quorum prima
 cepit fuit urbs Capua: a Samnitibus quoque profecti sunt
 Lucani, qui secundum eos trans anhem Silarum sedes sta-
 bi imperiumque compararunt. Per multis tamen ante Luca-
 nos aetatibus, imperitauerant ea in regione Pelasgi, atque
 Oenotri. Unde insulae duae in Lucanorum mari sitae, Oe-
 notriae appellatae, atque ab Oenotrijs orti Itali, Morgetae,
 & Siculi illis successere. Inter quos diutius etiam bella ge-
 sta. Qua est re a Graecis scriptoribus pars ea uocata est I-
 talia. Ultimi autem Lucani a Samnitibus emissi occupaue-
 re regionem, e qua ducis nomine uocauerunt Lucaniam. A
 Lucanis orti Brutij, pastoralis initio gens, suisque ab domi-
 bus digressa. Post eos quod reliquum est, tenuere Graeci, ad
 mare Ionium, diuerso tempore, pluribus deductis colo-
 nijs, in plaga praesertim maritima, unde magna etiam Grae-

cia olim dicta. Nec tamen defuere è Græcis scriptoribus qui arbitrati sint, oram Italiae illam ultimam, quæ Isthmo contenta peninsulam quasi quandam efficit, Italianam initio dictam ab Italo quodam, quem populares, propter sapientiae probitatisque opinionem, quam ipse etiam dicendi suauitate concitasset, regem sibi constituerint. Satis tamen constat tum Hesperiam, tum Ausoniam ante Herculis in Italiam aduentum, à Græca præsertim gente uocari solitam. Hic status penè rerum in Italia fuit ante bellum Troianum, & post Aeneam atque Ascanium Albæ regnantem, donec Romanorum res adoleuere, ipsique tandem Italia sunt potiti. Ut uerò ad Opicos redeamus, à quibus Thucydides tradit, Siculos fuisse eiectos sedibus, quòd uidelicet Opicorum tunc celebre esset nomen, Phlegraeus eorum ager fuit, in quo plerique uolunt gesta, quæ de Gigantibus memorata sunt in fabulis, ab intestinis terræ incendijs dictus. Quo in agro principes extitere urbes Cumæ, Puteoli, quæ Græcè est Dicæarchia, & Neapolis. Hanc igitur, finitimamque oram, quæ est ad amnem Lyrim, Vlissis, beluè que Troiani temporibus tenebant Lestrigones atque Sirenes tenuere & Cimmerij, genus hominum furtis ac latrocinijs assuetum, hi que specus quàm domos magis incolabant, deductis que intrinsecus sub terram cuniculis diuersabantur. Cum que celebre apud ipsos oraculum esset, fierent que Auernum ad lacum sacra in Ditis patris honorem, in quibus euocatis manibus, futura noscitantur, hac ratione multos mortales, qui ad sacra conueniebant, atque ad oraculum consulendum, deprehensos in meatibus, locisque que subterraneis, spoliandi libidine clam obruncabant.

Demum scelera eorum deprehensa, ipsi supplicio affecti, seæ
 desq; eorum euersæ ac penitus deletæ. Opicorum insula fuit
 Prochyta, fuit Aenaria, fuere & Pontia, & Pandateria, &
 quæ dicta est de Sirenis unius nomine Parthenope. Nam &
 ab alterius quoq; sepulchro Leucosia dicta est etiam breuis
 quedam insula Pestanum contra sinum posita. Ac tametsi
 quæ de Sirenibus dicuntur, pleraq; habentur fabulosa prodi-
 tum tamen est memoria, atq; ita hominum opinio tenuit, uni-
 us ex eis conditum sepulchrum editiore in colle ad ultimum
 maris sinum dedisse colli nomen, uocatumq; illum ex eo Par-
 thenopen, quod nomen post fuit etiam urbis eius quæ nunc
 est Neapolis. Quia uerò & Surentum quasi Surenatum, &
 promontorium ipsum quod Mineruæ dicitur, Lapidem sunt
 olim Sirenum dicti, quodq; insulæ item duæ Sirensæ, quæ
 post Capreas, Posidoniati, hoc est Pestano, ac Salernitano
 adiacent sinui, quo in sinu fuit olim Pestum, nuncq; in pro-
 montoriij eius capite posita est Acropolis, quantum coniectu-
 ra uti licet, & fabulæ uidentur innuere, hæc imperitasse sinui,
 locisq; ijs uidentur. Quando prisca etiam auctores tradunt
 Surentum urbem, ipsumq; in quo constituta urbs est, agrum
 ac promontorium, Sirenum quondam sedes fuisse: perinde
 ut Circe imperitauit finitima in insula, ut Calipso in alia etia-
 m Ausonij maris insula. An non regnauit Babylone Semi-
 ramis, in Ponto, Phrygia, Bithynia Artemisia: nonne Puni-
 cum auspicata est imperium Didò? Florentibus maxime Go-
 torum rebus imperauit in Italia Amalasintha, Theodorici
 regis filia. Nec uerò multis ante nos seculis Amatildis Co-
 mitissæ res in Italia non in primis fuere illustres: Non ne
 duæ, diuerso tamen tempore, Neapolitanum regnum mode-
 rate

rata sunt Ioannæ? Itaque permultis etiam post Sirenes seculis, Aenaria sub Neapolitanorum reipublicæ iurisdictione tenebatur, et cum ab illis aliquando bellica extracta ui fuisset, Imperatoris Augusti iussu fuit eis restituta. Et à qua matrona nomen accepit insula Parthenope, perinde ut ab altera Leucosia est de illius sepulchro dicta, nimirum cum ea post mortem sepulta in colle esset, continenti, imperitauerat, et in quo sepeliri se cavit loco, et celebrer per id temporis locus is erat, et uiuenti dominæ gratus admodum atque in delitijs habitus. Nam et honos sepulturæ religiosissimus semper fuit, etiam quibus temporibus literæ nullo ferè in honore essent, et generosissimo cuique, decreto etiam publico, in maximè celebri urbis aut agri parte dabatur sepulturæ locus. Traditum est enim (de re ut maximè uetusta loquar) apud Oruiniū antiquissimum, ac maximè quondam nobile Aboriginum oppidum, Augusti etiamnum tempore non murorum modò fundamenta et fossas extare ueteris magnificentiæ testes, uerum etiam sepulchrorum monumenta magno ambitu, operosisque aggestionibus atque in sublime editis. Itaque sepulchrum ipsum indicio est Parthenopen colli imperitasse, qui subiectæ imminebat stationi, atque ad sinus ipsius caput, etque regione Surrentum spectabat quæ Sirenum ipsarum sedes tunc esset. Quem ad locum quòd naues quendam quasi in portum applicarent, collis ipse frequens erat habitatoribus, etque ab accolis ac nautis celebratus, hys que oblitterato priorè nomine, post in matronæ memoriam, atque ab eius sepulchro Parthenope agnominatus. Cuius post loci frequentiam auxere Cumani, atque è Chalcide Euboeæ profecti coloni, auxere et Rhodij, quo tempore rebus maritimis plus

rimum ualebant, deducta illuc Colonia, loco que in oppidi formam redacta. Nam Græcam eam fuisse urbem, id uero certissimum est. Quod autem eo ab loco quadringentis ferme passibus oppidulum aberat, secundum littus, ac sub montem ad meridiem positum, cui Græca nomen esset appellatione Palæpolis, idque breuitate sua habitatores non caperet, crescente iam multitudine, quo habitandi laxior ferebat commoditas, multi eò continue immigrabant ob diuersandi amplitudinem. Quocirca augescente indies nouo oppido, illinc comportandis mari mercibus, hinc soli ipsius opulentia, cum ædificijs illustraretur, et hominum frequentia, quo ab ueteri differret oppido, nouo paulatim nomine, et ab ipsis incolis, et ab nauigantibus, uocari pro Parthenope Neapolis cœpta. Nam ad tempora Romanorum usque, ut Lilius tradit, urbes erant duæ, populus unus. Breui igitur ob loci opportunitatem, conuenarumque frequentiam in urbis excreuit magnitudinem. Opibus uerò atque autoritate et aluisse tunc plurimum mœnia ipsa planè docuere: quorum uestigia (quod hodie quoque quædam extant) uidentur admirabili quadam altitudine artificio que fuisse constructa, ut minimè mirum fuerit, Annibalem Pœnorum ducem illis uisis fuisse ab obsidione deterritum. Conuenisse autem in locum proximis è uicis atque castellis plurimos, docent peruetusta quædam urbis regionum nomina, quæ hodie quoque et publicis, et priuatis scriptis seruantur, ut Baiana uicinia Baianis à colonis dicta, ut à Cimmerijs Cimmaria, quibus urbis partes eæ quondam fuerint ad inhabitandum distributæ. Transiens quoque in Italiam ab Hispania Hercules post Cacus impotentem hominem in Latio domi-

tum, liberatamq; ab eius dominatu regionem, Campani ma-
 ris oram cum peruagaretur, reliquit monumenta perpetua
 Auernum ad lacum sita, perq; oram illam omnem itinere
 atque ætate fessos, Græcis potissimum è socijs, traditis eis se-
 dibus collocauit. Quod in Latio item, locisq; in quibus pos-
 tea Roma creuit, antè fecerat. Reliquit & proxime Neapo-
 lim paulo supra Palæpolim, qui locus hodie quoque Hercu-
 les dicitur, & ultra Neapolim ad fontes, qui ab illo Hercu-
 lani sunt dicti, ibi que Heraclea condita, & ultra Hera-
 cleam apud Pompeios, quo in loco exposita ab occasu so-
 lis aduecta præda pompam egisse dicitur. Qua tempesta-
 te loca illa omnia essent Græcis ab inhaeratoribus maxi-
 mè frequentata & culta, propter locorum amœnitatem ac
 littoris. Ad uetera quoque Neapolis mœnia, Nolanamq; ad
 portam extat sacellum Saluatoris, quod ad Herculis uiam
 dicitur: & in eadem urbis regione Mariæ ædícula, quæ ad
 Herculem. Adeò multa Herculis monumenta & intra ur-
 bem, & extra etiam permanent. Post ipsam uerò Palæpo-
 lim, in qua noua nunc est arx cum adiectis hortis, post que
 montem qui Palæpoli imminet, promontorium protendi-
 tur in meridiem, quod à delitijs sortitum nomen est Pausi-
 lypum: è regione uerò alterum existit promontorium, me-
 dium inter utrunque sinum constituens, Lapidés olim Si-
 renum appellati. Inter autem lapidosos promonto-
 rii uertices, sparsos que naturali quadam tum uolupta-
 te, tum artificio quasi scopulos loca sunt intersemina-
 ta, ac sparsim consita, ea amœnitate, & cultu, ijs etiam deli-
 tijs, ut ab ijs illectamentis dictæ olim sint cantu Sirenes ir-
 retisse nauigantes, traxisse que peregre uenienteis homi-

nes ad inhabitanda saxa. Ac mihi quidem uisus est Virgilius ad eorum locorum imaginem finxisse Elysios secessus, ut cum ait:

33 Secreti celant calles, & myrtea circum

33 Sylua tegit. —

Nec uerò non eodem mihi tempore uisa sunt literarum studia, qualia tunc esse poterant illic & extitisse, & cœpisse, quæ postmodum tanta creuerint frequentia, ut quod de uocis suauitate & cantu attributum est Sirenibus, id fabulæ locum dederit ex eloquentiæ ac literarum studijs, disciplinarumq; cognitione & cultu. Nam & Zeno & Parmenides satris propinquis è locis fuere oriundi, quos ante & alios quoq; fuisse ueri est simile, quando hi duo essent & ipsi seculis nostris fortasse incogniti, nisi eorum Aristoteles in rebus physicis, & post eum scriptores alij meminissent. Idcirco & ante Pythagoram & metapontinas illas scholas, fuere Sirenium in regionibus bonarum artium studiosi permulti: quod Numæ regis Romani disciplina institutionesq; declarant. Ea quoq; quæ de oraculis, deq; ad Auernum traduntur sacris, fieri absque literarum cognitione ac professu minime poterant. Etenim rerum cognitiones per ea tempora penes sacerdotes erant, & apud Græcos extitisse tunc literarum notitiam, docuit Nicosirata Euandri mater, quæ eas in Latium attulit. Sed redeamus iam Neapolitana ad mœnia omnium illa tempestate magnificentissima: qua quidem tempestate mare quod illic curuari sensim incipiebat in sinum, radices allidebat collis, atque inter uetus nouumq; oppidum breuiusculus quidam constituebatur sinus, quedamq; quasi statio: quod spatium diuturnitate temporum, hymbriumq; limosis è mon

*te decursibus, ut quotidie cernitur: in continentem abijt terra
 ram, idq; nostro tempore ædificijs refertum est. Moles quoq;
 posteriore ætate ab regibus iacta portum nunc efficit. Ipsius
 quoq; ad collis ima fontes tum manabant scatebrosis sub
 rupibus, qui nunc etsi paucioribus in locis, in ipsa tamen ma-
 ris ora subter ædificia defluentes scaturiunt. Collis igitur
 ipse & ad mare impositus rupibus, & in mediterraneis insur-
 gebat, uallibus undique præterquam ad littus cingentibus.
 Circum uerò eum mœnia ab imo in editum assurgentia emi-
 nebant ingenti mole saxi, ac singulari artificio constituta,
 aggestitia materia intrinsecus arte iniecta, quatenus collis
 altitudinem, summumq; æquarent solum. Ad hæc turres max-
 imè frequentes, ipsæq; extra muros ductæ adæquato post
 solo insurgebant ingenti uastitate, minacibusq; fastigiata
 propugnaculis, maria ac terras superbissimo quodam pro-
 spectu despectabant. Quæ omnia annis ducentis ac quinqu-
 ginta ante ætatem nostram Corradus demolitus est rex.
 Post uerò Romanis urbis eius ambitum promouentibus, &
 ualles fuere maxima è parte colli æquata ad urbis ipsius pos-
 situm, usumq; inhabitantium, & mœnia pluribus etiam loc-
 eis ad solum deiecta. Nam & Adrianus Augustus templum
 in tumulo proxime portam, quæ ad mare ferebat, qui locus
 hodie quoq; Portus dicitur, ædificauit miræ amplitudinis,
 idq; postea collapsum ab insequentibus est principibus instau-
 ratum: qua ex ædificatione parte ab ea paulatim per ætates
 promotum est oppidum ad muros fermè Palæopolitanos,
 meridiem uersus, quæq; etiam Solis occasum urbs spectat.
 Post Adrianum quoq; & ante illum, potissimum autem An-
 toninorum temporibus, multa magnaq; intra urbem condita*

ta fuere ædificia, ut uallium nunc ipsarum ne uestigium quicquid ullum relictum appareat, effectumque est, ut peruetusta illa magnificaque cum primis moenia penè undique ædificijs cingerentur. Nostra uerò atate Alphonsus Ferdinandi filius, prolato ad Solis ortum atque ad septentrionem pomerio, & munivit eam partem urbis, & illustrauit, erectis ingentis crassitudinis muris piperino è lapide, quanquam inchoasse uideri solum potest, id quod nos ipsi scimus animo illum destinasse. Priscæ quoque urbis magnificentiae præter ipsa moenia maximo est indicio fluuius intra urbem inductus excavato saxo, in quo uetus urbs tota inerat fundata, eaque cuniculatio, atque effossæ specus, deductæ subter maximè celebres urbis uias: atque ad singula quadriuiua, in quæ urbs quondam omnis distributa erat, excisi putei, è quibus uicinia hauriat. Ab hac autem ipsa cuniculatione deducuntur ad alia urbis loca, ædesque nobilium aquæ tum ad puteorum usum, tum etiam fontium in urbis ijs partibus quæ uergunt ad mare. Ipsa uerè cuniculata effossio, ductilesque aquarum cauæ & lætæ sunt admodum, & decursu minimè recto, quo dum ad angulos sæpius aqua refringitur, reddatur salubrior. Quocirca & decurrit & strepit, sonorum in saxosi modum fluminis, antiquum sanè opus, ac priscæ cuiusdam magnificentiae præclarum testimonium. Extant in ea monumenta etiam illustria templi maximè inclyti Castoris & Pollucis, & item fori, ac secundum ipsum forum theatri: alterius uerò theatri (nam duo ea in urbe fuere, quorum alterum intactum erat) nullum apparet uestigium. Ipsa igitur theatra non urbana tantum magnificentiae indicia sunt, uerum etiam certantium inter se ingeniorum, propter bonarum artium studia,

quæ

que in ea tum urbe mirificè florebant. Nam & Nero Augustus ijs in theatris ad musicæ certamen prodijt in scenam, & propter liberalium artium studia, quibus Hadrianus maxime fuit deditus: ipse quanquam Augustus, rerumq; Romanarum moderator, non aspernatus tamen est oblatum à ciuibus magistratum, eumq; perinde ac priuatus administrauit. Ac mihi quidem uisi sunt Romani imperatores, contendisse inuicem in magnificanda atque illustranda Neapoli, aduersum quos ciuitas ipsa constantissimam ubique fidem seruauit. Nam qua fide, qua animorum offirmatione fuerit post eam stragem, rerumq; calamitatem tantam, qua dux Carthaginensium Annibal populum Romanum affecit, Punico secundo bello ipsæ Romanorum historiæ docent. Neque post dirutum à Gothis Romanum imperium, eandem non constantiam retinuit aduersos eos, qui rem Romanam etiam qualemcunque tenuere. Nam qua humanitate doctos uiros, quiq; ea in urbe literis, rerumq; naturæ cognitioni operam dabant, ciues ipsi complecterentur, aperte illud docet, quod Græci Latiniq; Augustorum temporibus Neapolim tanquam in studiorum suorum matris sinum secedebant. Ea igitur in urbe cum decessisset Lucilius poëta, publico à ciuibus funere est elatus. In eam ossa referri sua Virgilius iussit, Brundusii cum decessisset: qua in ciuitate tantæ admirationi et uiuens, et mortuus ciuibus ipsis fuit ut in hunc usque diem multa cum magnificentia ueteris monumenta, tum naturæ ipsius dona quædam ad Virgilium referantur. Secundum maritimam uerò oram quædam etiamnum uisuntur monumenta Luculli piscinarum, qui locus Lucullianus hodie quoque dicitur. Post quem sunt & Platamonia
 excauatæ,

excauatæ ad littus, ac manu hominum factæ specus, quas ue-
 rustas ipsa, salsaq; maris aspergo magna è parte consum-
 psit, temporumq; ipsorum iniquitas, loca nimirum ad uolu-
 ptatem, æstiuasq; deambulationes atque conuiuia excogita-
 ta. Sunt geminæ etiam criptæ perforato monte Pausilypo,
 altera ad uiam Puteolanam, in ipsoq; ferè promontoriij prin-
 cipio, quæ ab Alphonso rege fuit, non modicè amplificata:
 altera ad montis in mare prominentiam, atque ad ipsius exis-
 tum, eaq; maxima parte ab uetustate labefacta. Nec uerò ci-
 ues ipsi quàm otio, quàm literis dedisse minus bellicis rebus
 operam, ubi res ferret uisi sunt. Siquidem è bellicis maximè
 exercitationibus ac laudibus, nobilitatem comparauere sibi
 tantam, ut Neapolitana nobilitas appareat & maximè ipsa
 uetusta, & diutius etiam magnificèq; continuata. Quæ res
 effecit ut reges qui post Gothicas, Africanasq; calamitates
 mari inuectas, regnum Neapolitanum tenuerunt, eam sibi
 urbem metropolim, eam regni caput constituerunt. In ea res
 gias, in ea arces, in ea sepulchra ædesq; statuerunt sacras, ac
 diuturnis maximèq; grauibus confectam bellis, restituere in
 pristinam faciem sint conati. Quam ad rem non mediocri-
 ter etiam inuitauit eos cæli clementia, situs, opportunitas,
 agrorum fertilitas, maritima opulentia, rerum denique om-
 niùm quæ ad uictum opportuna sunt, mira & regionis u-
 bertas, & ex nauigationibus comportatio. Sed urbis nos
 laudationem quidem minimè, antiquitatem uerò tantum re-
 ferendam suscepimus. Igitur in hac urbe Ferdinandus pa-
 ce parta, rebusq; è sententia compositis supra triginta an-
 nos regnauit: eum interim multa bella pro socijs atque ami-
 cis suscepta fortissime gesserit, Turcas quoque qui Hydrun-

ea, bonamq; Salentinorum partem ex improviso adorti occupauerant, Alphonsi filij industria, atque opera uictos Itazna expulerit. Qui si quibus artibus in initio regnum sibi comparauit, easdem in pace otioq; retinuisse t, ut maximè felix est habitus, sic inter optimos fuisset principes numeratus.

FINIS SECUNDI
TOMI